

MARX
ENGELS
OPERE

31

KARL MARX   FRIEDRICH ENGELS
OPERE, VOLUMUL 31

Proletari din toate țările, uniți-vă!

**KARL MARX
FRIEDRICH ENGELS**

OPERE

EDITURA POLITICĂ

1 9 7 1

KARL MARX
FRIEDRICH ENGELS
VOLUMUL 31

EDITURA POLITICĂ
București — 1971

Prezenta traducere a fost întocmită în colectivul de redacție al Editurii politice după originalul apărut în editura „Dietz”, Berlin, 1965, completat cu unele note din ediția rusă apărută în Editura de stat pentru literatură politică, Moscova, 1963.

Prefață

Volumul 31 al Operelor lui K. Marx și F. Engels cuprinde corespondența dintre întemeietorii marxismului începînd din octombrie 1864 pînă în decembrie 1867.

Cele mai importante jaloane care au marcat această perioadă din istoria marxismului și a mișcării muncitorești internaționale au fost întemeierea Asociației Internaționale a Muncitorilor (Internaționala I) la 28 septembrie 1864 și apariția volumului întii al „Capitalului” la 14 septembrie 1867. În această perioadă, o dată cu dezvoltarea capitalismului, cu ascuțirea contradicțiilor lui interne și externe, ia un avînt impetuos mișcarea muncitorească și democrată în multe țări, se intensifică lupta de eliberare națională a popoarelor asuprite.

Din scrisorile publicate în volumul de față se vede că în centrul atenției lui Marx se află, ca și în anii precedenți, elaborarea teoriei economice, în special pregătirea pentru tipar a primei cărți a „Capitalului” pe baza amplului manuscris economic din anii 1861—1863. Marx a hotărît să nu se limiteze numai la pregătirea primei cărți a „Capitalului”, ci a lucrat în același timp și la celelalte părți ale operei sale capitale. El a luat această hotărîre nu numai pentru că în contractul preliminar, încheiat cu editorul Meissner din Hamburg, se prevedea editarea în același timp a celor două volume ale „Capitalului”, care să nu însumeze mai mult de 60 de coli de tipar.

Metoda de cercetare elaborată de Marx reclama o analiză multilaterală a capitalismului, a apariției și dezvoltării lui, explicarea riguros științifică a tuturor legilor obiective și tendințelor mișcării acestei orînduiri sociale, dezvăluirea tuturor contradicțiilor inerente ei și a caracterului ei antagonist în general, determinarea exhaustivă a cauzelor și condițiilor pieirii ei inevitabile. Cu puțin înainte de terminarea manuscrisului întregii părți teoretice a „Capitalului” (primele trei cărți ale lui), Marx îi scria lui Engels :

„Nu mă pot decide însă să trimit ceva înainte de a avea totul gata în fața mea. Oricâte lipsuri ar avea, meritul scrierilor mele este că alcătuiesc un tot artistic și la acest rezultat se poate ajunge numai prin metoda folosită de mine, de a nu da lucrările la tipar pînă cînd nu sînt *complet* terminate” (vezi volumul de față, p. 122).

La sfîrșitul anului 1865 Marx a terminat manuscrisul primelor trei cărți ale „Capitalului”, după care se pregătea să scrie și cartea a patra, consacrată istoriei teoriilor economice. El considera că pregătirea acestei cărți va fi o treabă relativ ușoară, întrucît dispunea de manuscrisul economic din 1861—1863, care constituia o bază temeinică pentru această lucrare, și toate problemele teoretice complicate fuseseră rezolvate în primele trei cărți.

Dar în acea perioadă Marx și Engels și-au dat seama că mai întîi trebuie grăbită la maximum pregătirea pentru tipar și editarea primei cărți a „Capitalului”. Acest lucru era necesar mai ales din pricina stării sănătății lui Marx, subminată de munca excesivă.

La sfaturile insistente ale lui Engels, în ianuarie 1866 Marx a trecut la pregătirea definitivă pentru tipar a primei cărți a „Capitalului”. Căutînd să-i imprime un caracter cît mai complet și de sine stătător, pînă în aprilie 1867 Marx a transformat radical varianta precedentă. Scrisorile din această perioadă dovedesc că Marx căuta să țină seama de noile fapte, cele mai recente, care confirmau, în fond, problemele teoretice rezolvate în linii mari. Este cazul, în special, al datelor referitoare la situația luptei clasei muncitoare din Anglia și din alte țări. Astfel Marx a folosit în mare măsură „Cărțile albastre” oficiale engleze apărute în 1866 și la începutul anului 1867, precum și alte surse. Analizînd minuțios noile materiale, Marx a ajuns la concluzia că după 40 de ani dezvoltarea capitalismului în Anglia n-a adus clasei muncitoare vreo îmbunătățire, ci, dimpotrivă, în multe privințe i-a înrăutățit situația. De aceea Marx l-a rugat insistenț pe Engels să pregătească cea de-a doua ediție a lucrării sale „Situația clasei muncitoare din Anglia”. El a considerat expunerea făcută în capitolul „Ziua de muncă” doar ca o completare (*schijată*) a acestei cărți a lui Engels (vezi volumul de față, p. 160).

În procesul de pregătire a primei cărți a „Capitalului”, Marx a acordat o mare atenție și creșterii militarismului în țările capitaliste. În legătură cu aceasta, el îl roagă pe Engels să scrie o anexă specială la cartea întîi, care să arate esența sistemului militar și al războaielor în capitalism. „Teoria noastră cu privire la determinarea organizării muncii de *mijloacele de producție* nu este nicăieri atît de strălucit confirmată ca în această industrie de masacrare a oamenilor [Menschenabschlachtungsindustrie]” (vezi volumul de

față, p. 214—215). În conspectul făcut de el la corespondența lui Marx și Engels, V. I. Lenin relevă însemnătatea teoretică a acestei scrisori. Dar Engels, fiind prea împovărat de activitatea publicistică pentru Internațională, precum și de alte treburi, n-a putut îndeplini această rugămintă a lui Marx, care ar fi dorit foarte mult ca prietenul său să fie „coautor” la prima carte a „Capitalului”.

Scrisorile din această perioadă arată că Marx s-a sfătuit în permanență cu Engels și în alte probleme care i se iveau, a ținut riguros seama de observațiile lui și le-a folosit la pregătirea primei cărți. Astfel, Marx a introdus aproape textual în „Capitalul”, sub formă de notă, caracterizarea făcută de Engels, în scrisorile sale din 29 ianuarie și 13 martie 1867, crizei din industria bumbacului din Anglia și luptei duse de muncitori împotriva tentativelor fabricanților de a reduce salariul (vezi volumul de față, p. 252, 255). Din aceste cazuri, ca și din multe altele, se vede cât de strins lega Marx elaborarea teoriei economice de sarcinile actuale ale mișcării muncitorești.

În noiembrie 1866 Marx a trimis prin poștă editorului Meissner prima parte a manuscrisului pregătit de el al primei cărți a „Capitalului”. La 27 martie 1867 el a terminat pregătirea pentru tipar a celeilalte părți a manuscrisului și curînd l-a dus chiar el la Hamburg. La 13 aprilie 1867, cînd Marx s-a întîlnit personal cu Meissner, au hotărît publicarea integrală a „Capitalului” sub forma a trei volume, urmînd ca prima carte să constituie volumul întii, cărțile a doua și a treia volumul doi, iar ultima — a patra — volumul trei. Acest plan de editare a fost expus de Marx în prefața la prima ediție germană a volumului întii al „Capitalului” (*K. Marx și F. Engels. Opere*, vol. 23, București, Editura politică, 1966, p. 17). În scrisorile din această perioadă cititorul mai găsește și alte multe amănunte cu privire la istoria editării volumului întii al „Capitalului”.

Un interes deosebit prezintă schimbul de păreri dintre Marx și Engels cu privire la conținutul volumului întii în general, precum și a diferitelor sale capitole și secțiuni. Citînd, la rugămintea lui Marx, colile de corectură ale volumului, Engels îi comunică foarte deschis impresiile și observațiile sale, îi scrie despre meritele și scăderile expunerii diferitelor părți, îl sfătuiește să facă diferite îndreptări privind structura și textul volumului. La rîndul lui, într-o serie de scrisori, Marx îi explică prietenului său pasajele mai dificile, îi dă amănunte necesare pentru fundamentarea tezelor teoretice etc. Schimbul acesta de păreri dintre cei doi mari oameni de știință ne ajută să înțelegem mai bine chiar conținutul volumului întii al „Capitalului” și metoda de cercetare aplicată.

Aşa, de pildă, scrisoarea lui Engels din 16 iunie şi răspunsurile lui Marx din 22 şi 27 iunie 1867 referitoare la dezvoltarea formei-valorii constituie o completare preţioasă la studierea primei secţiuni a acestui volum, consacrată analizei mărfii şi teoriei banilor. Acest lucru este pe deplin valabil şi pentru scrisoarea lui Engels din 26 iunie şi cea a lui Marx din 27 iunie 1867, consacrate teoriei plusvalorii şi criticii reprezentărilor curente ale economiştilor burghezi vulgari cu privire la originea profitului. O deosebită însemnătate are scrisoarea lui Marx din 24 august acelaşi an, care dezvăluie diferenţa radicală dintre teoria sa economică şi întreaga economie politică burgheză de până atunci. În această scrisoare Marx vorbeşte despre ceea ce reprezintă, din punctul său de vedere, „tot ce e mai bun” în volumul întâi al „Capitalului” (vezi volumul de faţă, p. 299).

În scrisoarea din 23 august 1867, Engels, după ce a citit cu atenţie cea mai mare parte a volumului, îi scrie lui Marx: „Te felicit pentru felul desăvârşit în care ai reuşit să faci ca cele mai încurcate probleme economice să apară simple şi de o limpezime aproape palpabilă, datorită faptului că sînt plasate la locul cuvenit şi într-o conexiune justă. Te felicit, de asemenea, pentru expunerea excelentă, în fond, a relaţiei dintre muncă şi capital, făcută aici pentru prima oară complet şi într-o corelaţie deplină” (vezi volumul de faţă, p. 297—298). Remarcabilă este şi aprecierea făcută de Engels în legătură cu analiza procesului de acumulare a capitalului: „Partea teoretică este într-adevăr excelentă, la fel şi expunerea cu privire la expropriere... Rezumatul cu privire la exproprierea expropriatorilor este pur şi simplu strălucit şi va produce efectul cuvenit” (vezi volumul de faţă, p. 308). Într-o serie de scrisori Engels îşi exprimă bucuria sinceră pe care i-o face triumful teoriilor lui Marx asupra tuturor teoriilor economiştilor burghezi. În toate părerile exprimate, Engels apare în faţa cititorilor ca un mare teoretician şi ca cel mai apropiat colaborator al lui Marx în elaborarea noii economii politice, cu adevărat ştiinţifice şi revoluţionare, a clasei muncitoare. Iată pentru ce Marx însuşi preţuia mai mult decît orice părerile prietenului său despre conţinutul volumului întâi şi într-una din scrisorile sale menţiona: „Faptul că pînă acum ai fost mulţumit, pentru mine este mai important decît orice ar spune restul lumii în această privinţă” (vezi volumul de faţă, p. 280). Cunoscuta scrisoare a lui Marx către Engels din 16 august 1867, scrisă la ora 2 noaptea, imediat după terminarea corecturii la ultima coală de tipar a volumului întâi al „Capitalului”, constituie un document rar prin forţa şi nobleţea sentimentelor. Ea constituie o mărturie vie a ajutorului enorm, multilateral pe care Engels l-a

acordat lui Marx în elaborarea „Capitalului” și în pregătirea pentru tipar a volumului întâi (vezi volumul de față, p. 297).

O importanță științifică de prim rang au și o serie de scrisori ale lui Engels consacrate problemelor teoriei economice. Scrisoarea lui către F. A. Lange din 29 martie 1865 caracterizează într-o formă clară și concisă principalele particularități ale legilor economice ale dezvoltării societății, dă la iveală caracterul apologetic al economiei politice burgheze, arată necesitatea lichidării capitalismului în interesul forțelor de producție, spre binele tuturor oamenilor muncii.

Apariția volumului întâi al „Capitalului” (septembrie 1867) a constituit un eveniment important în istoria gândirii umane. El marchează o cotitură radicală, revoluționară în știința economică, continuată și desăvârșită ulterior prin editarea celorlalte volume ale „Capitalului”. Chiar în volumul întâi Marx a demascat fără cruțare esența exploatații capitaliste și caracterul antagonist al capitalismului, a arătat principalele legi ale dezvoltării acestuia și inevitabilitatea pieirii lui. Potrivit plasticiei caracterizării făcute de Marx și confirmate de întreaga istorie ulterioară a omenirii, volumul acesta reprezintă, „fără doar și poate, cea mai teribilă bombă care a fost azvirlită vreodată în capul burghezilor (inclusiv al proprietarilor funciari)” (vezi volumul de față, p. 488).

Din corespondența publicată în volumul de față se pot vedea și primii pași făcuți de Marx și Engels pentru propagarea conținutului volumului întâi al „Capitalului” în țările Europei și Americii. Pe atunci asta nu era o sarcină ușoară. Pentru a atrage atenția publicului asupra „Capitalului”, Marx și Engels au acționat cu o deosebită energie, trimițând direct tovarășilor și cunoscuților exemplare din acest volum, precum și scrisori în care-i roagă să publice recenzii la această carte, difuzînd prin intermediul lui Meissner anunțuri cu privire la apariția ei, pregătind recenzii pentru diferite organe de presă.

În propaganda făcută prin presă în jurul volumului întâi, un rol deosebit de mare a jucat Engels. Printre altele, el a folosit un plan original de a atrage atenția asupra „Capitalului”, publicînd în presa burgheză recenzii speciale aparent scrise de pe pozițiile burgheziei. Marx a aprobat întru totul acest plan, numindu-l „*cel mai bun mijloc de luptă*” (vezi volumul de față, p. 318). Engels a pregătit câteva modele de asemenea recenzii, pe care apoi, cu ajutorul lui Kugelmann, Siebel și al altor militanți ai mișcării muncitorești, a reușit să le publice în numeroase ziare.

Datorită acțiunilor energice ale conducătorilor proletarietului, burghezia germană și savanții ei apologeti n-au reușit să creeze

în jurul volumului întâi al „Capitalului” o reacționară „conspirație a tăcerii”. Eforturile lui Marx și Engels în direcția difuzării și popularizării „Capitalului” au avut ca scop eliberarea clasei muncitoare de sub influența ideologiei burgheze și mic-burgheze, înarmarea clasei muncitoare cu o teorie realmente științifică și revoluționară. Acest scop fundamental a fost foarte bine definit de Marx în scrisoarea pe care i-a adresat-o lui Kugelmann la 30 noiembrie 1867 : „Despre un lucru mai degrabă i-ați putea scrie dv. lui Liebknecht decât eu sau Engels. Și anume că este de datoria lui să atragă atenția în *adunările muncitorești* asupra cărții mele. Dacă nu o va face el, o vor face lassalleenii, dar într-un mod greșit” (vezi volumul de față, p. 518). Tot despre acest lucru scrie foarte plastic Jenny Marx în scrisoarea ei din 24 decembrie 1867, înserată între anexele volumului de față. Grijă deosebită, cu adevărat partinică, față de soarta întregii mișcări muncitorești reiese și din multe alte scrisori ale lui Marx și Engels incluse în volumul de față.

După pregătirea și editarea volumului întâi, încă în 1867 Marx a trecut la pregătirea celei de-a doua cărți a „Capitalului”, consacrată analizei procesului de circulație a capitalului. Acest lucru se vede, printre altele, din scrisoarea către Engels din 24 august și răspunsurile lui Engels din 26 și 27 august 1867. Scrisorile acestea prezintă o valoare teoretică, întrucât elucidează rolul și folosirea în practică a capitalului fix în procesul reproducției capitaliste.

O mare parte din scrisorile publicate în volumul de față reflectă activitatea lui Marx și Engels ca întemeietori și conducători ai primei organizații internaționale de masă a proletariatului — Asociația Internațională a Muncitorilor. Anii de existență ai Internaționalei I au constituit cea mai importantă etapă în lupta dusă de întemeietorii marxismului pentru un partid proletar, una dintre perioadele hotărâtoare din istoria răspîndirii marxismului și unirii sale cu mișcarea muncitorească. Scrisorile lui Marx și Engels dezvăluie istoria apariției Internaționalei și rolul lui Marx în perioada de început a activității acesteia. Numai datorită conducerii lui Marx, Internaționala I a putut exercita o influență hotărâtoare asupra întregii lupte care a urmat pentru eliberarea clasei muncitoare. Datorită întregii sale activități teoretice și practice anterioare, Marx era pregătit pentru conducerea mișcării proletariatului internațional, și pe bună dreptate scria Engels mai târziu că printre toți participanții la adunarea din 28 septembrie 1864 de la St. Martins Hall, unde a luat ființă Internaționala, „există doar un singur om care știa precis ce trebuia făcut și ce trebuia întemeiat, și acela era omul care încă în 1848 lansase în lume chemarea :

«Proletari din toate țările, uniți-vă!»" (vezi *K. Marx și F. Engels. Opere*, vol. 22, București, Editura politică, 1965, p. 336).

Din scrisoarea adresată de Marx lui Engels la 4 noiembrie 1864 și din cea adresată de el lui Lion Philips la 29 noiembrie 1864, în care sînt descrise în amănunt pregătirea și desfășurarea adunării de la 28 septembrie 1864, precum și prima lună de activitate a Consiliului central provizoriu, reiese clar rolul lui Marx în întemeierea Internaționalei și uriașa împotrivire pe care a întâmpinat-o din partea elementelor burgheze și pe care a trebuit s-o biruie, căci aceste elemente căutau să-și mențină influența asupra mișcării muncitorești. Numai datorită participării nemijlocite a lui Marx a putut fi definit de la bun început caracterul de clasă proletar al noii organizații.

Aprobarea de către Consiliul provizoriu a importanțelor documente ale marxismului elaborate de Marx, Manifestul constitutiv și Statutul provizoriu al Asociației Internaționale a Muncitorilor, a avut o uriașă însemnătate istorică. Ea a constituit o premisă necesară pentru viitoarele victorii ale principiilor programatice și organizatorice ale marxismului în mișcarea muncitorească internațională. La elaborarea acestor documente programatice, Marx a ținut seama de faptul că unirea pe plan internațional a diferitelor detașamente ale clasei muncitoare a fost posibilă numai pe baza unei asemenea platforme, care, fără a face nici cea mai mică concesie principială curentelor sectariste, nu a închis porțile nici în fața trade-unionurilor engleze, nici în fața proudhoniștilor francezi, belgieni și de altă naționalitate, nici în fața lassalleenilor germani. „A fost foarte greu să procedăm în așa fel încît concepțiile noastre să fie exprimate într-o formă în care să devină acceptabile pentru actualul nivel al mișcării muncitorești... E nevoie de timp pentru ca mișcarea redeșteptată să facă posibilă folosirea vechiului limbaj îndrăzneț" (vezi volumul de față, p. 15). După părerea lui Marx, acțiunile comune ale membrilor Asociației Internaționale a Muncitorilor, discuțiile creatoare din presă și din cadrul congreselor trebuiau în mod inevitabil să ducă la elaborarea unui program mai concret, care ar fi putut să se bazeze numai pe principiile comunismului. Făurind, după cum spunea Lenin, „tactica unică a luptei proletare a clasei muncitoare în diferite țări”, Marx a ridicat muncitorii de la lupta de zi cu zi pentru revendicări parțiale și locale la înțelegerea marilor sarcini ale luptei de clasă a proletariatului împotriva capitalismului. Astfel, comunicîndu-i lui Kugelmann ordinea de zi, pregătită de el, a Congresului de la Geneva al Internaționalei, Marx scria că în mod intenționat a limitat-o la aceste puncte, „care permit o înțelegere și o colaborare nemijlo-

cită între muncitori și care alimentează nemijlocit și dau un impuls nevoii luptei de clasă și a organizării muncitorilor ca clasă" (vezi volumul de față, p. 479).

Marx a fost adevăratul conducător, sufletul Internaționalei, autorul tuturor documentelor importante ale Consiliului General, care stabilea strategia și tactica proletariatului internațional. Din scrisorile lui Marx ne dăm seama ce imensă, ce migăloasă muncă de organizator și educator a apăsas pe umerii săi. În scrisoarea adresată lui Kugelmann la 13 octombrie 1866, Marx scrie că de fapt „eu conduc întreaga Asociație" (vezi volumul de față, p. 482). Conducerei Internaționalei Marx îi consacră o bună parte din timpul și forțele sale (vezi scrisorile lui Marx către Engels din 13 martie, 11 aprilie, 26 decembrie 1865 și altele). El participă cu regularitate la ședințele Consiliului General și ale Comitetului permanent, ca membru al unei delegații a Consiliului frecventează adunările trade-unionurilor, se pregătește să ia cuvântul în diferite probleme, ia parte la mitinguri de masă, poartă o amplă corespondență, conduce Conferința de la Londra din 1865 și lucrările de pregătire a congresului de la Geneva (din 1866) și celui de la Lausanne (1867). Spre deosebire de unii politicieni burghezi și mic-burghezi care își cîntau singuri osanale și alergau după reclamă, Marx preferă să nu-și sublinieze rolul său conducător în cadrul organizației. Deosebit de importantă pentru caracterizarea lui Marx în calitate de conducător al proletariatului este scrisoarea adresată lui W. Liebknecht la 21 noiembrie 1865, în care se pronunță categoric împotriva cultului personalității, străin mișcării proletare. Marx nu a dat citire referatului lui Liebknecht despre mișcarea muncitorească din Germania trimis pentru Conferința de la Londra, întrucît, scria el, „în el era prea mult vorba de mine" (vezi volumul de față, p. 444).

Scrisorile adresate de Engels lui Marx dovedesc ajutorul efectiv acordat în permanență de Engels prietenului său și în problemele legate de conducerea Internaționalei. Întrucît locuia la Manchester, Engels, pînă în 1870, nu a putut fi membru al Consiliului General. Abia după ce s-a mutat la Londra, el a intrat în componența Consiliului, unde a avut un rol de seamă. Dar și pînă la această dată Engels a participat activ la întreaga activitate a organizației, a dezbătut împreună cu Marx, în scrisori și cu prilejul întîlnirilor lor, toate problemele importante, și-a asumat susținerea și fundamentarea în presă a principiilor Internaționalei. Corespondența dintre Marx și Engels arată că Engels este considerat pe drept cuvînt unul dintre conducătorii Internaționalei, începînd din primii ani ai existenței sale.

O importanță hotărâtoare pentru succesul Internaționalei a avut consolidarea în jurul lui Marx și Engels a unui nucleu puternic de proletari revoluționari. Încă din ziua înființării Asociației, Marx se străduiește să asigure componența proletară a Consiliului ei General. Scrisoarea sa către H. Jung, scrisă în jurul datei de 8 ianuarie 1865, constituie o mărturie a luptei aprige ce a trebuit să fie dusă împotriva încercărilor unor militanți burghezo-radicali de a pătrunde în Consiliul General.

Scrisorile lui Marx dau la iveală munca educativă neobosită și perseverentă desfășurată de Marx printre membrii Consiliului, ajutând muncitorilor celor mai înaintați și mai devotați să dobândească cunoștințele teoretice necesare, să învingă prejudecățile sectariste și să se apropie de marxism. Membrii Consiliului General, germanii G. Eccarius, F. Lessner, C. Pfänder — tovarășii de luptă ai lui Marx și Engels încă de pe vremea Ligii comuniștilor, francezul E. Dupont, englezul R. Shaw, elvețianul H. Jung i-au acordat lui Marx un sprijin multilateral și adeseori, în lipsa lui, acționau din însărcinarea lui și-i apărau ferm pozițiile. Numeroase scrisori ale lui Marx, publicate în acest volum, sînt adresate unor militanți de seamă ai mișcării muncitorești și socialiste — W. Liebknecht, P. Lafargue, J. Ph. Becker, J. Weydemeyer, L. Kugelmann, C. De Paepe, S. Meyer și alții — pe care Marx s-a sprijinit în conducerea Internaționalei. Marx și Engels i-au ajutat pe militanții mișcării muncitorești, le-au dat sfaturi, i-au aprobat cînd au obținut succese, i-au îmbărbătat cînd au avut eșecuri, i-au criticat pentru lipsurile și greșelile lor (vezi, de pildă, scrisorile lui Marx către Engels din 18 noiembrie 1864 și către S. Meyer din 30 aprilie 1867 ; scrisorile lui Engels către Marx din 13 și 22 octombrie 1867 și altele).

Marx și Engels au acordat o deosebită atenție legăturii directe cu masele proletare. În scrisorile lor, ei subliniază în permanență importanța stabilirii unor contacte strînse cu muncitorii germani, englezi, francezi, italieni și cu muncitori din alte țări. În momentele hotărâtoare, de cotitură, muncitorii înșiși i se adresau lui Marx, cerîndu-i sfaturi și sprijin. Astfel, în noiembrie 1865 Marx a primit de la Berlin, din partea muncitorilor A. Vogt, T. Metzner și S. Meyer, o scrisoare în care, după cum spunea Marx, „este analizată serios și critic starea actuală a mișcării muncitorești germane” (vezi volumul de față, p. 449—450) ; cu aceștia Marx a întreținut o corespondență îndelungată. În Anglia, în lupta împotriva liderilor oportuniști ai tradeunionurilor, contaminați de liberalism burghez, Marx și Engels s-au sprijinit pe masele muncitoare. În Franța muncitorii erau sprijinul lor în lupta împotriva proudhoniștilor de dreapta.

Numeroase scrisori incluse în volumul de față dovedesc poziția intransigentă pe care se situau Marx și Engels față de trădătorii intereselor mișcării muncitorești și democratice. Într-o serie de scrisori găsim cuvinte de minie la adresa unor renegați ca Miquel, Bürgers și alții. În scrisoarea către Kugelmann din 23 februarie 1865, Marx dezvăluie rădăcinile renegării acestor „politicieni reali”, care se acomodaseră orînduirii existente și conclucrau cu guvernul reacționar.

O mare atenție au acordat întotdeauna Marx și Engels creării unei prese proletare independente. Chiar de la întemeierea Internaționalei, ei își îndreaptă eforturile spre crearea unor organe de presă ale Asociației într-o serie de țări — Germania, Anglia, Elveția —, caută să participe la ziarele care se editau, să le imprime o orientare revoluționară, veghind asupra componenței redacțiilor și colaboratorilor și solicitînd colaborarea tovarășilor lor de idei (vezi scrisorile lui Marx către Engels din 2 decembrie 1864, 9 mai și 26 decembrie 1865 și altele). Prin sprijinul său permanent și prin sfaturile sale directe, Marx a contribuit la formarea unei întregi pleiade de muncitori-publiciști, propagandiști ai ideilor Internaționalei. Marx a acordat o mare atenție publicării pe scară largă a documentelor Internaționalei în diferite organe de presă, adeseori traducîndu-le el însuși în alte limbi.

Atrăgînd în rîndurile Internaționalei mase largi de muncitori, Marx și Engels s-au ridicat în sprijinul mișcării greviste, care s-a desfășurat în numeroase țări în anii 1865—1867. După cum arată scrisorile incluse în acest volum, din inițiativa lui Marx, Consiliul General s-a îngrijit de organizarea sprijinirii materiale și morale a greviștilor, i-a susținut pe muncitori în lupta lor pentru limitarea zilei de muncă și pentru stabilirea unor tarife ferme, împotriva exploatării muncii femeilor și copiilor. Această activitate a Consiliului General a contribuit la coordonarea acțiunilor muncitorilor din diferite țări în lupta lor de clasă, la creșterea autorității Internaționalei în rîndul maselor largi de muncitori. Lupta grevistă victorioasă a contribuit la răsturnarea dogmei proudhoniste cu privire la caracterul dăunător al grevelor și la infirmarea părerii lassalleenilor, care subapreciau lupta economică a proletariatului.

Participarea la acțiuni comune, legate de sprijinirea mișcării greviste, a constituit pentru muncitorii europeni o înaltă școală de solidaritate internațională de clasă și de internaționalism proletar.

Croindu-și drum spre conștiința maselor largi ale proletariatului din diferite țări, ideile comunismului științific au întimpinat o

aprigă împotrivire din partea reprezentanților curentelor pre-marxiste sectariste și reformiste. Lupta ideologică dusă la congresele Internaționalei, în paginile presei muncitorești și chiar în cadrul Consiliului General reflectă procesul de biruire de către proletariatul european a obtuzității și sectarismului, proprii stadiilor timpurii ale mișcării muncitorești. Considerind lupta dintre curente în cadrul Internaționalei ca fiind întru totul firească, la 7 noiembrie 1864 Engels îi scria lui Marx că, după părerea lui, foarte curînd trebuie să apară divergențele dintre elementele care se situează pe pozițiile proletariatului și exponenții ideologiei burgheze în rîndurile Internaționalei (vezi volumul de față, p. 17).

Correspondența lui Marx și Engels cuprinde un bogat material care ilustrează lupta dintre curente din cadrul Internaționalei. Ea demască trăsăturile caracteristice ale sectarismului, cauzele apariției lui, diferitele lui forme de manifestare și însemnătatea luptei împotriva lui. Istoria apariției și dezvoltării organizațiilor Internaționalei în fiecare țară constituie totodată istoria luptei duse de întemeietorii marxismului împotriva formelor specifice ale sectarismului în mișcarea muncitorească din diferite țări.

Pentru destinele primei organizații internaționale de masă a proletariatului, o deosebită importanță avea în primul rînd consolidarea pozițiilor ei în Anglia, iar Marx, așa cum era și firesc, i-a acordat o mare atenție. O forță considerabilă în cadrul Consiliului General o constituiau liderii reformiști ai marilor trade-unionuri londoneze. În scrisorile sale, Marx face caracterizări foarte sugestive lui G. Odger, W. Cremer și altor politicieni muncitori liberali pătrunși de credința în caracterul de neclintit al orînduirii capitaliste și în esență străini de ideile socialiste și revoluționare. Încă din primele zile Marx a dus o luptă neobosită împotriva ideologiei liberal-burgheze a trade-unionismului și a depus toate eforturile pentru revoluționarea clasei muncitoare engleze. La insistențele sale, membrii englezi ai Consiliului General s-au situat în fruntea unei largi mișcări pentru reforma electorală și în primăvara anului 1865, împreună cu reprezentanții burgheziei radicale, au intrat în conducerea Ligii pentru reformă, cerînd lansarea lozincii cartiste a dreptului de vot universal. „Dacă această reelectrizare a mișcării politice a clasei muncitoare engleze reușește, atunci, fără a face prea multă zarvă, Asociația noastră a realizat pentru clasa muncitoare europeană mai mult decît s-ar fi putut realiza pe vreo altă cale. Și avem motive să sperăm într-un succes” (vezi volumul de față, p. 102—103). Dar din pricina împăciuatorismului liderilor trade-unionurilor a fost subminată această puternică mișcare, încheiată prin adoptarea reformei ciuntite din 1867, care acorda

dreptul de vot numai virfurilor clasei muncitoare. „Cremer și Odger ne-au trădat amândoi în Liga pentru reformă, unde, împotriva voinței noastre, au făcut *compromisuri cu burghezia*” (vezi volumul de față, p. 475).

Lupta lui Marx împotriva oportunismului liderilor trade-unioniști a devenit deosebit de îndrăjită din pricina poziției șoviniste adoptate de aceștia în problema irlandeză. Analiza multilaterală a problemei irlandeze atît din punct de vedere istoric și economic, cît și din punctul de vedere al importanței ei pentru dezvoltarea mișcării muncitorești internaționale ocupă un loc important în corespondența lui Marx și Engels din această perioadă. În toamna anului 1867, Marx, care pînă atunci considerase că eliberarea Irlandei de sub jugul englez va fi rezultatul acțiunilor revoluționare ale proletariatului englez, și-a schimbat părerea. Într-o scrisoare adresată lui Engels la 2 noiembrie 1867, el scria: „Înainte consideram că despărțirea Irlandei de Anglia este imposibilă. Acum însă o consider inevitabilă, chiar dacă după despărțire s-ar ajunge la o *federație*” (vezi volumul de față, p. 344). Marx considera eliberarea națională a Irlandei și transformarea revoluționar-democratică a sistemului agrar o premisă necesară pentru lupta victorioasă a însuși proletariatului englez. În scrisorile sale, Marx demască acțiunile colonialiștilor englezi în Irlanda, așa-numita „curățire” a domeniilor, respectiv transformarea pămînturilor arabile în pășuni prin alungarea forțată a țăranilor irlandezi de pe pămînturile lor. „În nici o altă țară din Europa, dominația străină nu a adoptat această formă directă de expropriere a populației indigene” (vezi volumul de față, p. 344—345).

O mare valoare teoretică are scrisoarea lui Marx către Engels din 30 noiembrie 1867, în care, dezvoltînd și concretizînd principiile politicii internaționaliste a proletariatului față de mișcarea de eliberare națională a popoarelor asuprite, trasează programul pe care trebuie să-l sprijine muncitorii englezi în problema irlandeză. „Irlandezii au nevoie de următoarele:

1. Autoadministrare și independență față de Anglia.
2. O revoluție agrară. Englezii, oricît de sincer ar dori-o, nu pot să facă revoluția în locul irlandezilor, dar le pot da mijloacele legale ca să și-o facă ei.
3. *Taxe vamale protecționiste* împotriva Angliei” (vezi volumul de față, p. 367). După cum reiese din numeroase scrisori, Marx a fost inițiatorul campaniilor desfășurate de Consiliul General în apărarea poporului irlandez. El a rostit cuvîntări publice și referate în problema irlandeză, a susținut cu înflăcărare lupta revoluționarilor mic-burghezi irlandezi — fenienii —, relevînd în primul rînd

faptul că „mișcarea feniană se caracterizează prin tendințe socialiste (în sens negativ, ca o mișcare îndreptată împotriva însușirii pământului), precum și prin faptul că a devenit o mișcare a claselor de jos” (vezi volumul de față, p. 366).

Într-o serie de scrisori din 1867, Marx și Engels biciuiesc acțiunile criminale ale guvernului englez față de revoluționarii irlandezi, încercările autorităților engleze de a prezenta actele politice ale fenienilor drept crime de drept comun, faptul că „justiția” engleză în procesul intentat fenienilor a recurs la date false, sperjururi și la alte infamii.

După cum reiese din numeroase scrisori, Marx și Engels au criticat de asemenea iluziile mic-burgeze și tactica complotistă, aventurieră ale fenienilor (vezi scrisorile lui Marx către Engels din 28 noiembrie și 14 decembrie 1867, scrisorile lui Engels către Marx din 29 noiembrie și 19 decembrie 1867), rezultate din credința naivă că eliberarea Irlandei ar putea fi dobândită prin acte teroriste. Politica internaționalistă consecventă susținută de Marx și Engels în problema irlandeză și-a arătat roadele. În scrisoarea adresată lui Kugelman la 8 și 20 noiembrie 1867, Engels constată cu satisfacție că „proletariatul londonez se declară pe zi ce trece tot mai fățiș pentru fenieni, și — ceea ce este aici nemaiauzit și într-adevăr măreț — ei se pronunță în primul rînd pentru o mișcare violentă și în al doilea rînd antiengleză” (vezi volumul de față, p. 513).

Marx și Engels înfierează sistemul colonial englez. Astfel, în noiembrie 1865, în legătură cu înăbușirea cu cruzime a răscoalei negrilor din colonia engleză de pe insula Jamaica, Marx și Engels dezvăluie „faptele eroice” săvîrșite pe această insulă de armata colonialiștilor englezi. „Povestea din Jamaica este caracteristică pentru mirșăvia fără seamăn a «adevărului englez»” (vezi volumul de față, p. 145).

O atenție deosebită au acordat Marx și Engels mișcării muncitorești germane. Deși în Germania terenul pentru răspîndirea ideilor comunismului științific fusese pregătit de activitatea desfășurată de Marx și Engels în cadrul Ligii comunistilor și la „Neue Rheinische Zeitung”, propagarea principiilor Internaționalei întîmpinau acolo mari greutăți. Pe de o parte, legislația reacționară cu privire la sindicate făcea ca organizarea unor secții ale Internaționalei în Germania să fie mai dificilă, pe de altă parte, chiar ideea solidarității internaționale de clasă a muncitorilor și cea a internaționalismului proletar întîmpina rezistență din partea lassalleenilor. La 13 februarie 1865 Marx îi scria lui Engels că atîta timp cît lassalleanismul „va mai avea succes în Germania, pentru *Asociația Internațională* nu va mai fi loc acolo”. Înfrîngerea lassalleanismu-

lui era o condiție necesară pentru ridicarea conștiinței de clasă a proletariatului german și a dezvoltării mișcării muncitorești germane.

În momentul întemeierii Internaționalei, Lassalle nu mai era în viață. Scrisorile publicate în volumul de față arată pe larg ce luptă neîmpăcată au dus Marx, Engels și tovarășii lor de idei împotriva adeptilor lui Lassalle, împotriva tacticii oportuniste inițiate de el în mișcarea muncitorească germană. Într-o serie de scrisori scrise sub impresia morții subite a lui Lassalle, Marx și Engels fac o apreciere generală asupra activității politice a acestuia. Criticînd aspru caracterul oportunist al programului și tacticii lui Lassalle, Marx și Engels văd într-o anumită influență a stihiei filistine mic-burgheze asupra clasei muncitoare germane cauza succesului vremelnice al agitației desfășurate de Lassalle (vezi scrisoarea lui Marx către Kugelmann din 23 februarie 1865). Marx și Engels condamnă îngîmfarea, goana după reclamă, „închinarea față de succesul de moment” (vezi scrisoarea lui Engels către Weydemeyer din 24 noiembrie 1864), trăsături care-l caracterizau pe Lassalle. Ei au relevat că Lassalle nu înțelegea condițiile economice ale eliberării clasei muncitoare, că el și-a însușit în mod superficial socialismul științific și era inclinat să vulgarizeze doctrina economică a lui Marx. Într-o serie de scrisori din volumul de față, Marx și Engels iau atitudine împotriva faptului că Lassalle proclamă votul universal drept un panaceu pentru eliberarea proletariatului. Pornind de la experiența bonapartismului în Franța, Marx și Engels au prevăzut folosirea demagogică a acestei lozinci de către contrarevoluția prusiană. În scrisoarea adresată lui Engels la 4 noiembrie 1864, Marx îl condamnă categoric pe Lassalle, care cocheta cu guvernul iuncherist reacționar al lui Bismarck, urmărind încheierea unei alianțe neprincipiale cu iuncherimea împotriva burgheziei. În legătură cu faptele care au ieșit la iveală cu prilejul tratativelor dintre Lassalle și Bismarck, la 27 ianuarie 1865 Engels îi scria lui Marx: „Se dovedește din ce în ce mai mult că bravul Lassalle a fost un ticălos de duzină... S-ar putea ca, subiectiv, vanitatea lui să-i fi prezentat lucrurile ca acceptabile, obiectiv însă a fost o ticăloșie, o trădare a întregii mișcări muncitorești în favoarea prusienilor” (vezi volumul de față, p. 43). Presupunerea lui Marx și Engels că Lassalle a încheiat o tranzacție directă cu Bismarck a fost pe deplin confirmată după publicarea în 1928 a corespondenței dintre Lassalle și Bismarck. În scrisoarea adresată lui Kugelmann la 23 februarie 1865 și într-o serie de alte scrisori, Marx subliniază că Lassalle a semănat iluzii în jurul „șarlataniilor sociale” ale lui Bismarck, făcînd agitație în favoarea creării coopera-

tivelor de producție cu ajutorul guvernului regalo-prusian, și în același timp s-a împotrivit luptei pentru dreptul de asociere, ridicându-se împotriva creării sindicatelor, adevărate centre de organizare a proletariatului.

Dorind să dea o lovitură lassalleanismului în însăși citadela lui, Marx a făcut multe eforturi pentru a atrage în Internațională Uniunea generală a muncitorilor germani, organizație constituită cu sprijinul lui Lassalle. Marx și Engels au consimțit să colaboreze la ziarul berlinez „Social-Demokrat“, întemeiat de discipolul lui Lassalle, J. B. Schweitzer. În corespondența dintre Marx și Engels găsim multe amănunte în legătură cu relațiile dintre întemeietorii marxismului și Schweitzer, căruia îi cereau în permanență să înceteze cochetarea cu guvernul iuncherist. Atunci când s-au convins că, în ciuda tuturor avertismentelor lor, Schweitzer continua să ducă o politică conciliatoristă față de Bismarck și că în ziar promova sistematic cultul lui Lassalle, Marx și Engels au declarat în mod public că rup relațiile cu el (vezi scrisorile lui Marx către Schweitzer din 16 ianuarie și 13 februarie 1865 etc.).

Lupta dusă de Marx și Engels împotriva lassalleanismului s-a ascuțit deosebi în perioada transformărilor burgheze din Germania, când era în mod neapărat necesar ca clasa muncitoare germană să fie înarmată cu înțelegerea justă a sarcinilor ce-i stăteau în față. Spre deosebire de Lassalle și de adepții lui, Marx și Engels considerau că problema centrală care se punea pe atunci în fața poporului german, problema unificării Germaniei într-un stat unitar, trebuia rezolvată pe cale consecvent democratică, revoluționară, pe calea formării unei republici democrate unice. La 6 aprilie 1866 Marx îi scria lui Kugelmann : „Filistinii noștri vor înțelege o dată și o dată că fără o revoluție care să-i înlăture pe Habsburgi și Hohenzollerni (de micii gândaci de bălegar ce să mai vorbim) vom ajunge în mod inevitabil din nou la un război de treizeci de ani și la o nouă împărțire a Germaniei !“ (vezi volumul de față, p. 468).

Un rol imens în înlăturarea influenței lassalleanismului asupra mișcării muncitorești germane l-a avut broșura lui Engels „Problema militară în Prusia și partidul muncitoresc german“, în care este elaborată tactica clasei muncitoare în condițiile situației revoluționare care se crea în Germania. Dezbătând în amănunțime în corespondența lor planul și conținutul broșurii, Marx și Engels analizează poziția guvernului prusian, care prin demagogia socială își masca planurile lui de unificare a Germaniei prin „foc și sabie“, și relevă faptul că Bismarck recurge la tactica bonapartistă de manevrare între burghezie și proletariat ; Marx și Engels demască

inconsecvența și lașitatea progresiștilor, ale partidului de opoziție al burgheziei germane, care în ultimă instanță a sprijinit politica lui Bismarck, și formulează cu precizie sarcinile clasei muncitoare în lupta pentru drepturi general democratice (vezi, de pildă, scrisoarea lui Marx către Engels din 3 februarie 1865). Principalul în tactica clasei muncitoare este, subliniază Engels, nici un fel de acorduri cu reacțiunea, demascarea rolului trădător al burgheziei, crearea unui partid proletar de sine stătător.

Datorită legăturilor strânse cu muncitorii germani, ajutorului și sprijinului permanent pe care le acordau lui Liebknecht și Bebel în lupta pentru o cale consecventă, revoluționară de unificare a Germaniei, Marx și Engels au contribuit ca o mare parte dintre muncitorii germani să se depărteze de lassalleanism. După cum îi scria Marx lui Engels la 17 mai 1866, ei au zădărnicit încercările lui Bismarck de a-i înșela pe muncitori și de a-i duce după sine (vezi volumul de față, p. 201).

Făcînd o apreciere critică a evenimentelor care aveau loc în Germania, Marx și Engels au ajutat proletariatul german să-și elaboreze o tactică justă. O deosebită importanță au avut sfaturile date de ei lui W. Liebknecht, ales deputat în Reichstagul Germaniei de nord. În scrisoarea către Marx din 22 octombrie 1867, Engels aprobă atitudinea luată de Liebknecht împotriva politicii de „foc și sabie” promovată de Bismarck (vezi volumul de față, p. 340). Totodată, Marx și Engels îl criticau pe Liebknecht pentru anumite greșeli, relevînd că ura acestuia față de Prusia îl face să idealizeze politica Austriei și particularismul micilor state sud-germane. „Noi nu i-am putea da lui Bismarck o mai mare satisfacție decît îngăduind să fim confundați cu partizanii Austriei și cu federaliștii din Germania de sud, cu ultramontanii și principii detronați” — îi scria Engels lui Marx la 28 noiembrie 1867 (vezi volumul de față, p. 361). În scrisoarea din 19 decembrie 1867, Engels îi comunică lui Marx că l-a sfătuit pe Liebknecht : „1) față de evenimentele și rezultatele din 1866 să nu aibă o atitudine pur și simplu negativă, adică reacționară, ci critică (ceea ce îi va fi, desigur, greu), și 2) să-i atace pe dușmanii lui Bismarck cu aceeași forță ca și pe acesta” (vezi volumul de față, p. 379).

Numeroase pagini din scrisorile publicate în acest volum sînt consacrate criticării concepțiilor mic-burgheze ale lui Proudhon, care pe atunci exercita o mare influență asupra mișcării muncitorești franceze, belgiene și în parte și asupra celei elvețiene. În scrisoarea adresată lui Kugelmann la 9 octombrie 1866, Marx arată ce mari prejudicii a adus Proudhon mișcării muncitorești. Dezvăluind cauzele care au dus la răspîndirea proudhonismului, Marx indică

„pseudo critica” orînduirii burgheze, frazeologia lui Proudhon, care impunea „tineretului strălucit”, studenţilor. precum şi păturilor înapoiate, semimeşteşugăreşti de muncitori ocupaţi în mica producţie, care „fără s-o ştie, sînt atraşi în mare măsură de vechiul putregai” (vezi volumul de faţă, p. 479). Marx subliniază faptul că proudhoniştii „resping orice acţiune revoluţionară, adică izvorită din însăşi lupta de clasă, orice mişcare concentrată, socială, deci şi pe aceea care îşi poate atinge scopul cu mijloace politice (de exemplu *reducerea prin lege a zilei de muncă*)” (vezi volumul de faţă, p. 479). Unei critici aspre supune Marx atitudinea nihilistă, caracteristică lui Proudhon, adoptată de acesta în problema naţională. În scrisoarea către Engels din 20 iunie 1866, el descrie discuţia în legătură cu războiul din cadrul Consiliului General, în cursul căreia cîţiva membri francezi ai Consiliului, printre care şi Lafargue, susţinînd punctul de vedere proudhonist, au declarat naţiunea şi naţionalitatea „prejudecaţi învechite”. Caracterizînd această poziţie ca „stirnerianism proudhonist”, Marx expune în amănunţime esenţa riposteii pe care le-a dat-o susţinătorilor acestor concepţii dăunătoare.

Ca internaţionalişti proletari consecvenţi, Marx şi Engels, în lupta pentru transformarea revoluţionară a Europei, au acordat o mare atenţie mişcării de eliberare naţională a popoarelor asuprite ; ei au atribuit un rol important luptei de eliberare a poporului polonez. Marx şi Engels vedeau într-o Polonie independentă, democratică un aliat de nădejde al democraţiei revoluţionare în lupta împotriva ţarismului rus şi a altor forţe reacţionare europene. Lupta poporului polonez pentru eliberarea lui naţională o considerau o parte integrantă a luptei pentru transformarea democratică a Europei. Prin revendicarea restaurării unei Polonii democratice, muncitorii din fiecare ţară aveau posibilitatea de a demasca politica externă reacţionară a guvernului respectiv. Aceasta era una dintre lozincile în jurul cărora se putea realiza unitatea de acţiune în cadrul Internaţionalei a diferitelor detaşamente ale proletariatului.

Corespondenţa lui Marx şi Engels arată că tocmai datorită eforturilor lor, Consiliul General a adoptat o poziţie consecvent internaţionalistă în problema poloneză, susţinînd aripa revoluţionar-democratică a mişcării poloneze de eliberare naţională şi demascînd rolul trădător al aripii „moderate” burghezo-aristocrate, care trăda interesele poporului polonez.

Într-o serie de scrisori din această perioadă, Marx revine la analiza cauzelor care au dus la înfrîngerea insurecţiei din Polonia din 1863. Astfel, într-o scrisoare adresată lui Engels la 1 februarie 1865, Marx observă că, pe baza învăţămintelor trase din insurecţia

care a avut loc în Polonia în 1863, chiar și o parte a aristocrației poloneze a fost nevoită să recunoască că „o restaurare a Poloniei ar fi *imposibilă* fără o răscoală a țăranilor” (vezi volumul de față, p. 47). În scrisoarea către Weydemeyer din 24 noiembrie 1864, Engels relevă că una din cauzele înfringerii insurecției o constituie trădarea insurecției poloneze de către Prusia și Franța, complicitatea acestora cu țarismul reacționar în înăbușirea ei.

Consiliul General a marcat momentele importante ale mișcării poloneze de eliberare națională prin mitinguri și adunări publice. Marx a luat parte activă la pregătirea și desfășurarea acestor mitinguri, după cum se vede și din corespondența sa (vezi, de pildă, scrisorile lui Marx către Engels din 25 februarie, 4 martie 1865, a lui Marx către Jung din 13 aprilie 1865 ș.a.). În scrisorile sale, Marx vorbește și despre alte manifestări ale Consiliului General în apărarea luptătorilor pentru independența Poloniei, despre polemica dusă de el în 1864—1865 pe această temă cu publicistul radical P. Fox, care prezenta în culori trandafirii politica Franței față de Polonia (vezi scrisoarea lui Marx către Engels din 10 decembrie 1864).

Un rol important în fundamentarea poziției internaționalismului proletar în problema națională l-a avut lucrarea „De ce poartă clasa muncitoare interes Poloniei?”, scrisă de Engels la rugămintea lui Marx (vezi scrisoarea lui Marx către Engels din 5 ianuarie 1866). În scrisorile sale, Marx dădea o înaltă apreciere acestei serii de articole ale lui Engels și îi comunica impresia deosebită pe care au produs-o asupra polonezilor (vezi scrisoarea lui Marx către Engels din 17 mai 1866).

Scrisorile lui Marx incluse în acest volum dovedesc ce eforturi neobosite a depus el pentru a crea secții ale Internaționalei în Belgia (vezi scrisorile lui Marx către Fontaine din 15 aprilie și 25 iulie 1865) și în Elveția.

Marx a folosit legăturile sale cu participanții la mișcarea revoluționară emigrați în S.U.A.: Weydemeyer, S. Meyer și alții, pentru a propaga principiile și a întemeia secții ale Asociației în America. Marx și Engels au urmărit cu atenție dezvoltarea mișcării muncitorești în S.U.A., relevând cu satisfacție fiecare nou succes al acesteia. În scrisoarea către Kugelmann din octombrie 1866, Marx apreciază în termeni laudativi congresul muncitoresc de la Baltimore: „Lozinca lansată aici a fost organizarea în vederea luptei împotriva capitalului; interesant este că majoritatea revendicărilor elaborate de mine pentru Congresul de la Geneva au fost formulate și acolo datorită instinctului sănătos al muncitorilor” (vezi volumul de față, p. 480).

Un loc important în corespondența lui Marx și Engels din această perioadă îl ocupă problemele de politică internațională, analizate de ei de pe pozițiile proletariatului. Încă de la înființarea Internaționalei, ei au îndemnat clasa muncitoare ca în problemele de politică externă să susțină linia ei de sine stătătoare, opusă poziției pe care se situează clasele dominante. În scrisoarea adresată lui Engels la 25 februarie 1865, comunicându-i despre polemica sa cu radicalii burghezi, Marx subliniază că „clasa muncitoare are propria ei politică externă, care nu se conduce în nici un caz după ceea ce consideră burghezia că este oportun” (vezi volumul de față, p. 78).

De pe pozițiile revoluționarilor proletari, Marx și Engels apreciază în scrisorile lor evenimentele etapei finale a războiului civil din S.U.A., căruia i-au acordat atîta atenție în articolele și scrisorile lor din anii precedenți. Engels urmărea cu mult interes desfășurarea acțiunilor militare în S.U.A., subliniind că evenimentele se apropie de deznodămînt și că superioritatea economică și moral-politică a Nordului asupra Sudului sclavagist va duce în mod inevitabil la înfrîngerea și capitularea acestuia din urmă (vezi scrisorile lui Engels către Marx din 7 februarie, 3 martie, 16 aprilie și 3 mai 1865). În scrisorile lor, Marx și Engels au subliniat influența revoluționarizatoare a războiului civil din S.U.A. asupra relațiilor internaționale, asupra dezvoltării mișcării democratice și muncitorești. Totodată, Marx și Engels relevau caracterul limitat al democrației burgheze a statelor din Nord, precum și tendințele antidemocrate, iar uneori chiar tendințele de-a dreptul contrarevoluționare manifestate de cercurile guvernante ale burgheziei din Nord în timpul războiului și după terminarea lui. Scrisorile lui Marx și Engels cuprind un schimb de păreri cu privire la perspectivele dezvoltării S.U.A. după terminarea războiului civil. La 24 iunie 1865, Marx caracterizează cu asprime politica dusă de președintele Johnson, succesorul lui Lincoln. Politica aceasta, care reflecta tendința mării burghezii a Nordului spre o alianță cu plantatorii statelor din Sud învinși în războiul civil, pune în primejdie multe dintre cuceririle revoluționare ale maselor populare americane, realizate ca urmare a războiului. Johnson a acordat o amnistie parțială rebelilor sudiști, a tolerat teroarea dezvățată și discriminarea rasială față de negrii „eliberați” din statele din Sud. În scrisoarea către Marx din 15 iulie 1865, Engels remarcă: „Politica d-lui Johnson îmi displace și mie din ce în ce mai mult. Ura împotriva negrilor iese tot mai clar la iveală, iar față de bătrînii lorzi din Sud dă dovadă de o totală neputință” (vezi volumul de față, p. 118).

Numai sub presiunea maselor și la insistențele aripii de stînga a partidului republican, Congresul american a introdus, în pofida lui Johnson, starea excepțională în Sud și a adoptat o serie de măsuri împotriva foștilor proprietari de sclavi (așa-numita „reconstrucție a Sudului”). În legătură cu înfringerea lui Johnson în alegerile din 1866, în scrisoarea către François Lafargue Marx sublinia : „În sfîrșit, muncitorii din Nord au priceput foarte bine că munca forțată pentru negri nu va putea fi niciodată liberă pentru albi” (vezi volumul de față, p. 485).

Un loc de seamă ocupă în corespondența lui Marx și Engels problemele tacticii clasei muncitoare legate de pericolul unui război în Europa. Această tactică întemeietorii marxismului au legat-o, în primul rînd, de ținerea caracterului războiului. Ei au condamnat categoric războaiele duse de clasele guvernante în scopuri de cotropire, dinastice, antipopulare. Astfel, în legătură cu iminentul război austro-prusian, pus la cale de clasele dominante din cele două state rivale, la 2 aprilie 1866 Engels îi scria lui Marx : „Deși toți cei care se vor dovedi vinovați de dezlănțuirea acestui război — în caz că se va ajunge acolo — vor merita să fie spînzurați și cu toată nepărtinirea aș extinde această pedeapsă și asupra austriecilor, totuși dorința mea cea mai fierbinte este ca prusienii să mănînce o bătaie zdravănă” (vezi volumul de față, p. 183). Iar cînd războiul a izbucnit, Marx și Engels au reușit ca Internaționala să adopte o poziție justă față de acesta. În situația complicată determinată de războiul din 1866, în care interesele egoiste ale claselor guvernante se împlăteau cu lupta pentru unificarea Germaniei și cu desăvîrșirea unificării Italiei, Marx considera că Internaționala trebuie să se pronunțe pentru păstrarea neutralității, subliniind prin aceasta refuzul proletariatului internațional de a se solidariza cu unul sau cu altul dintre participanții la acest război. În scrisoarea către Engels din 20 iunie 1866, Marx sublinia că „trebuie să evităm orice demonstrație care ar putea atrage Asociația noastră pe calea unilateralității” (vezi volumul de față, p. 210—211). Marx și Engels legau lupta împotriva războaielor de cotropire și a militarismului de mișcarea de eliberare a proletariatului împotriva robiei capitaliste. Ei s-au arătat adversari hotărîți ai frazeologiei pacifiste a Ligii păcii, care semăna iluzii cu privire la posibilitatea instaurării păcii și libertății în condițiile dominației ordinii capitaliste. „Știi că am luat cuvîntul în Consiliul General împotriva unirii cu cei care pălăvrăgesc despre pace” (vezi volumul de față, p. 311). În opoziție cu frazele goale ale pacifiștilor burghezi, Internaționala condusă de Marx și Engels a dus continuu o luptă reală pentru

pace, demascînd cu consecvență diplomația claselor dominante din țările capitaliste.

Scrisorile lui Marx și Engels publicate în volumul de față reflectă cercul larg al intereselor lor științifice. Ei au urmărit cu atenție dezvoltarea științelor naturii — biologia, agrochimia, geologia, medicina, fizica, astronomia, matematica — și au analizat cu profunzime istoria și economia diferitelor țări din Europa și America, etnografia, filozofia. În scrisorile lor, Marx și Engels fac un schimb de păreri în legătură cu problemele actuale ale științei, fac aprecieri asupra noilor ipoteze și descoperiri, asupra cărților noi din diferite ramuri ale științei.

Scrisorile lui Marx și Engels incluse în volumul de față reprezintă o valoroasă sursă pentru studierea vieții și activității întemeietorilor comunismului științific. Ele reconstituie istoria scrierii diferitelor lucrări ale acestora, îi înfățișează pe Marx și pe Engels ca revoluționari intransigenți, înflăcărați, ca gînditori profunzi, oameni cărora nimic din ceea ce este omenesc nu le era străin. Ele stau mărturie prieteniei indestructibile dintre acești doi dascăli și conducători ai proletariatului internațional.

*
*   *

În volumul de față, un număr de 13 scrisori se publică pentru prima oară după manuscrisele păstrate în Arhiva centrală de partid a Institutului de marxism-leninism de pe lângă C.C. al P.C.U.S. Printre scrisorile publicate pentru prima oară sînt 5 scrisori ale lui Marx către Engels (cea din 6 februarie 1865, cele scrise înainte de 22 februarie 1865, la sfîrșitul anului 1865—începutul anului 1866, la 20 februarie 1866, 29 noiembrie 1867), 3 scrisori ale lui Marx către S. Hatzfeldt (26 și 28 noiembrie 1864, 10 aprilie 1865), 2 scrisori ale lui Marx către Paul Lafargue (din 10 august și 7 decembrie 1866), scrisoarea lui Marx către C. De Paepe, în jurul zilei de 25 noiembrie 1865, și scrisoarea lui Engels către Laura Marx din 23 septembrie 1867.

În Anexele publicate la acest volum sînt incluse 9 scrisori ale soției lui Marx, Jenny, către Engels și către alte persoane, scrise din însărcinarea lui Marx și conținînd un material suplimentar cu privire la activitatea social-politică și științifică a lui Marx, precum și unele informații cu caracter biografic. Din aceste scrisori, 4 se publică pentru prima oară.

În afară de scrisorile lui Jenny Marx, în Anexe se publică pentru prima oară 2 documente ale Casei Schiller, al cărei președinte a

fost Engels. Aceste documente, semnate de Engels, oferă date suplimentare cu privire la activitatea lui social-politică.

Pentru a evita creșterea exagerată a numărului de adnotări, în volumul de față și în cele care vor urma, de regulă, nu se mai dau adnotările care se repetă. La pasajele care necesită repetarea unei adnotări sau a alteia se indică direct numărul respectiv al acestei adnotări. Mențiunea cu privire la scrisorile care au apărut pentru prima oară într-o formă incompletă se face la sfârșitul scrisorii respective.

*Institutul de marxism-leninism
de pe lângă C.C. al P.C.U.S.*

KARL MARX
si
FRIEDRICH ENGELS
SCRISORI

Octombrie 1864 — decembrie 1867

Partea întâi
Corespondența
dintre Marx și Engels

Noiembrie 1864 — decembrie 1867

1864

1

Marx către Engels
la Manchester

[Londra] 2 noiembrie 1864

Dragă Engels,

Tăcerea ta îndelungată mă neliniștește. Presupun că te-ai întors¹. De ce nu dai nici un semn de viață?

Trebuie să-ți împărtășesc o seamă de lucruri importante, ceea ce voi face de îndată ce voi primi vreo veste de la tine.

Salut.

Al tău,

K. M.

Publicat pentru prima oară în
limba originală în : Marx-Engels,
Gesamtausgabe, Dritte Abteilung,
b.d. 3, 1930

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germana

2

Engels către Marx
la Londra

Manchester, 2 noiembrie 1864

Dragul meu Maur,

Criza și nenumăratele neazuri legate de ea trebuie să-mi servească drept scuză pentru faptul că nu ți-am scris mai de mult. Atîta cupiditate și atîtea chițibușuri ca de data aceasta nu am întilnit în viața mea, și îți poți imagina ce corespondență presupune asta.

Încă săptămîna aceasta mă voi duce la Borchardt și voi rezolva povestea moștenirii rămase de la Lupus ; ea se apropie acum de sfîrșit ².

Călătoria mea s-a încheiat la Sonderburg ; la Copenhaga nu m-am dus, în parte din lipsă de timp și pașaport, în parte pentru că redactorul lui „Dagbl[adet]”, Bille, a sosit la Lübeck tocmai cînd eu mă aflam la Kiel ; astfel, în toată Copenhaga nu aveam cui să mă adresez, deoarece celelalte ziare nu le-am văzut niciodată.

Schleswig este o țară ciudată — coasta de răsărit este foarte frumoasă și bogată, coasta de apus este și ea bogată, iar la mijloc este cîmpie și pustiu. Golfurile sînt toate foarte frumoase. Populația reprezintă, fără îndoială, una dintre cele mai voinice și mai greoaie rase de oameni de pe pămînt, mai ales frizii de pe coasta de apus. Ajunge să călătorești prin această țară ca să te convingi că nucleul de bază al englezilor provine din Schleswig. Tu îi cunoști pe frizii olandezi, și anume pe colosalele friziene, cu delicatul lor ten alb-trandafiriu (predominant și în Schleswig). Acesta este prototipul englezilor din nord ; în special femeile solide care se întînesc și aici, în Anglia, aparțin toate în mod evident tipului frizian. Eu sînt convins că „iuții” (Eotena cyn în anglo-saxonă), care au imigrat în Anglia împreună cu anglii și saxonii, au fost frizi și că imigrația daneză în Iutlanda și Schleswig datează abia din secolul al VII-lea sau al VIII-lea. Actualul dialect iut constituie o dovadă.

Acești indivizi sînt mari fanatici și, de aceea, mi-au plăcut foarte mult. Ai citit, de bună seamă, cîte ceva despre originalul „dr. K. J. Clement din Frizia de nord”. Flăcăul acesta reprezintă tipul întregii rase. Lupta împotriva danezilor este pentru ei ceva foarte serios, scopul vieții lor, iar teoria schleswig-holsteiniană nu constituie pentru ei un țel, ci un mijloc. Ei se consideră o rasă superioară danezilor fizicește și moralicește și așa și este. Bismarck și-a făcut într-adevăr o ciudată iluzie cînd și-a imaginat că va reuși să se răfuiască cu acest gen de oameni ³ în maniera lui. Noi am rezistat cincisprezece ani în fața danezilor și ne-am consolidat terenul, iar acum să ne lăsăm doborîți de acest birocrat prusian ? — așa vorbeau acești oameni.

Corelația dintre limbă și naționalitate este foarte specifică. La Flensburg, unde, după informațiile danezilor, toată partea de nord, mai ales partea portului, ar fi daneză, toți copiii, care se joacă cu droaia acolo în port, vorbesc limba germană de jos (*plattdeutsch*). Dimpotrivă, la nord de Flensburg, limba populară este daneza, adică dialectul danez de jos (*plattdänisch*), din care n-am înțeles aproape

nici un cuvînt. La Sundewitt ¹⁾ însă, țăranii vorbeau la cîrciumă cînd daneza, cînd germana de jos (plattdeutsch), cînd germana de sus (hochdeutsch); dar atît acolo cît și la Sonderburg, unde mă adresam oamenilor în permanență în limba daneză, nu mi se răspundea altfel decît în germană. În orice caz, Schleswigul de nord este foarte germanizat și ar fi foarte dificil să fie din nou danificat, oricum mult mai dificil decît germanizat. Aș fi preferat să devină mai danez, căci mai tîrziu, de dragul bunei-cuviințe, tot va trebui să li se cedeze aici ceva scandinavilor.

În ultimul timp m-am ocupat puțin de filologia și arheologia frizo-anglo-iuto-scandinavă și am ajuns la concluzia că danezii sînt un adevărat popor de avocați: pentru a-și apăra punctul de vedere, ei *mint direct și conștient* și în probleme științifice. O dovadă o constituie cartea d-lui Worsaae „Despre danezi etc., în Anglia”. Pe de altă parte, data viitoare cînd vei veni aici vreau să-ți arăt o carte, foarte bună în linii mari, a teribilului Clement din Frizia de nord despre Schleswig și imigrația în Anglia din secolele VI—VIII. Făcînd abstracție de toate ciudăteniile lui, acest individ știe multe. Îmi face însă impresia că bea de stinge.

Spre surprinderea mea, în Schleswig prusienii arată foarte bine, în special cei din Westfalia, care pe lîngă austrieci par niște uriași, însă, firește, mult mai greoi. Întreaga armată umblă complet nerasă, descheiată la nasturi și, în general, foarte neglijentă, astfel că spilcuiții austrieci joacă aici aproape rolul prusienilor. Printre ofițerii de artilerie și de geniu prusieni am întîlnit cîțiva indivizi foarte simpatici, care mi-au povestit tot felul de istorii interesante; în schimb, infanteriștii și cavaleriștii erau foarte încrezuți și distanți, drept care se bucurau de un renume foarte prost și în rîndurile populației. Comanda incredințată prințului Fr[iedrich] Karl nu a trezit aici nici un entuziasm, iar împotriva împărțirii distincțiilor protestau toți fără excepție, chiar și cei decorați. Subofițerii se purtau frumos cu soldații mai în vîrstă și, în general, în societate; pe de altă parte, am văzut un genist brandenburghez care instruia recruți la Sonderburg — tipul vechiului prusac ticălos. De altfel, este interesant de văzut cît de diferit este tonul care domnește în această privință în corpurile de armată 3 și 7. Tribul local, ca să folosim expresia lui Georg Jung, se lasă tratat în modul cel mai grosolan, în timp ce la westfali (care sînt foarte amestecați cu locuitorii de pe partea dreaptă a Rinului) subofițerii se poartă în general cu soldații ca de la egal la egal.

¹⁾ Denumirea daneză: Sundeved. — *Nota red.*

Ce părere ai despre criza comercială? Cred că a trecut, sau cel puțin punctul ei culminant. Păcat că astfel de fenomene nu mai ajung acum niciodată să se coacă cît trebuie.

Ce înseamnă: Rüm Hart, klar Kimmang?

Calde salutări soției tale și fetelor.

Al tău,

F. E.

Publicat pentru prima oară
în: „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

3

Marx către Engels

la Manchester

[Londra] 4 noiembrie 1864

Dragă Frederick,

M-am bucurat foarte mult că am primit iarăși vești de la tine.

Aici totul este în ordine. Așa au stat lucrurile de cînd ai plecat tu de aici⁴ și pînă alaltăieri, cînd mi-a apărut iar un furuncul antracoid în partea dreaptă a pieptului. De data aceasta, dacă nu-mi trece repede și dacă furunculul nu rămîne izolat, vreau să fac cura de arsenic a lui Gumpert.

Semnele tale runice Rüm Hart etc.¹⁾ le-aș traduce, din punct de vedere olandez-frizic, cu inimă largă, orizont clar. Mă tem însă că aici se ascunde cu totul altceva, așa că renunț să dezleg ghi-citoarea.

Hirtiile alăturate trebuie să mi le trimiți înapoi de îndată ce le vei fi citit. *Mai am încă nevoie de ele*. Ca să nu uit nimic din ceea ce vreau să-ți comunic, le notez pe puncte.

1. Lassalle și contesa Hatzfeldt.

Acest amplu document reprezintă copia unei circulare trimise de soția lui Herwegh (honnei soitei qui mal y pense)²⁾, Emma, la Berlin⁵, imediat după catastrofă, ca să se publice extrase din ea în ziare. Vei vedea cu cîtă abilitate a știut Emma să se plaseze pe ea

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 8. — *Nota red.*

²⁾ — afurisit să fie cine se gîndește la rele. — *Nota trad.*

și pe năărăul ei de Georg la începutul, în mijlocul și la sfârșitul raportului ; cum ocolește întreaga poveste două puncte importante : în primul rînd o întîlnire a lui Rüstow cu Dönniges și fiica, în timpul căreia aceasta din urmă probabil că l-a *refuzat* pe Lassalle, înainte de a se fi petrecut scena descrisă de Emma. În al doilea rînd, cum s-a ajuns la duel. Lassalle a scris scrisoarea jignitoare. Dar după aceasta a urmat ceva care *nu* este povestit și care a dus de-a dreptul la duel.

Omiterea a două momente atît de importante te face să te îndoiești de fidelitatea povestirii.

Scrisoarea lui Hatzfeldt. Cînd a sosit la Berlin, i-am trimis prin Liebknecht o scurtă scrisoare de condoleanțe ¹⁾. Liebknecht mi-a scris ²⁾ că ea se plîngea că „eu l-aș fi părăsit pe Lassalle la nevoie”, ca și cînd i-aș fi putut face acestui om un serviciu mai mare decît să-mi țin gura și să-l las în voia lui. (În ultimul său discurs rostit în fața tribunalului din Düsseldorf, el l-a jucat pe marchizul de Posa cu frumosul Wilhelm ³⁾ în rolul lui Filip al II-lea, încercînd să-l determine pe acesta să abroge actuala constituție, să proclame votul universal și alianța cu proletariatul ⁴⁾.) Înțelegi tu ce ascunde scrisoarea ei și ce anume vrea ea de la mine. I-am răspuns pe un ton foarte prietenos, totuși, printr-un refuz diplomatic ⁴⁾. Mîntuitorul modern ! Atît ea cît și sicofanții care o înconjură sînt nebuni.

Apropo. Întimplător mi-au căzut iarăși în mină cîteva numere din „Notes to the People” (din 1851, 1852) a lui E. Jones, care, dacă ne referim la articolele economice, au fost scrise, în punctele lor esențiale, sub conducerea mea directă și, în parte, chiar cu colaborarea mea nemijlocită. Well ! Și ce găsesc în ele ? Că noi am dus atunci împotriva mișcării cooperatiste — în măsura în care aceasta, în actuala ei formă obtuză, pretinde că este *ultimul cuvînt* — aceeași polemică pe care peste 10—12 ani a dus-o Lassalle în Germania împotriva lui Sch[ulze]-Delitzsch, numai că noi am dus-o mai bine.

Ca succesori al său în funcția de președinte al Uniunii generale a muncitorilor germani, Lassalle l-a numit „prin testament” (ca un principe domnitor) — pe Bernhard Becker, nenorocitul acela care a fost un timp redactorul lui Juch la „Hermann”. Congresul Uniunii va avea loc luna aceasta la Düsseldorf ⁷⁾ și se așteaptă o opoziție serioasă împotriva acestei „dispoziții” testamentare.

¹⁾ Vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 30, București, Editura politică, 1969, p. 594. — *Nota red.*

²⁾ Liebknecht către Marx, 30 septembrie 1864. — *Nota red.*

³⁾ Wilhelm I. — *Nota red.*

⁴⁾ Vezi volumul de față, p. 385. — *Nota red.*

Îți trimit alăturat și o scrisoare a unui muncitor din Solingen, Klings, de fapt conducătorul secret al muncitorilor renani (fost membru al Ligii ⁸⁾). Nu trimite înapoi această scrisoare, păstrează-o însă printre documente.

2. Workingmen's International Association ¹⁾.

Acum cîțva timp, muncitorii londonezi au adresat muncitorilor parizieni un apel cu privire la Polonia, chemîndu-i la o acțiune comună în această problemă ⁹⁾.

La rîndul lor, parizienii au trimis o delegație condusă de un muncitor pe nume Tolain — adevăratul candidat al muncitorilor în ultimele alegeri de la Paris ¹⁰⁾ —, o persoană foarte agreabilă (ca și cei care îl însoțeau, de altfel). La 28 septembrie 1864 a fost convocat un miting în St. Martin's Hall; convocarea a fost făcută de Odger (cizmar, președintele Consiliului local al tuturor trade-unionurilor din Londra, precum și al societății trade-unioniste de agitație pentru dreptul de vot ¹¹⁾, societate care întreține legături cu Bright) și de Cremer, zidar și secretar al Uniunii zidarilor. (Acești doi oameni au fost organizatorii marelui miting al trade-unionurilor de la St. James' Hall, sub președinția lui Bright, miting de simpatie pentru America de Nord, ditto ²⁾) al manifestațiilor în cinstea lui Garibaldi ¹²⁾.) Un oarecare Le Lubez a fost trimis la mine să mă întrebe dacă nu vreau să particip în calitate de reprezentant al muncitorilor germani și dacă nu vreau să trimit un muncitor german în mod special ca să ia cuvîntul la miting. L-am recomandat pe Eccarius, care s-a achitat admirabil de sarcina dată, iar eu am asistat ca figurant în tribună. Știam că, de data aceasta, atît din partea Londrei cît și din partea Parisului vor fi reprezentate „forțe” reale și de aceea am hotărît să mă abat de la regula mea obișnuită de a refuza orice invitații de acest fel.

(Le Lubez este un francez tînăr, adică de vreo 30 de ani, care însă a crescut la Jersey și la Londra, vorbește perfect limba engleză și este un foarte bun mijlocitor între muncitorii francezi și cei englezi.) (Profesor de muzică și de limba franceză.)

La miting — sala era plină pînă la refuz (pentru că în prezent are loc în mod evident un nou avînt al mișcării clasei muncitoare) —, Asociația muncitorilor italieni ¹³⁾ din Londra a fost reprezentată de maiorul Wolff (Thurn-Taxis, aghiotantul lui Garibaldi). S-a luat hotărîrea să se înființeze o „Workingmen's International Associa-

¹⁾ — Asociația Internațională a Muncitorilor. — Nota trad.

²⁾ — precum și. — Nota trad.

tion" ¹⁾, al cărei Consiliu General să-și aibă sediul la Londra și „să lege între ele” asociațiile muncitorești din Germania, Italia, Franța și Anglia. De asemenea, s-a mai luat hotărârea ca în 1865 să fie convocat un Congres general al muncitorilor în Belgia. La miting a fost ales un comitet provizoriu în care au intrat Odger, Cremer și mulți alții, în parte vechi cartiști, vechi oweniști etc. — din partea Angliei ; maiorul Wolff, Fontana și alți italieni — din partea Italiei ; Le Lubez etc. — din partea Franței ; Eccarius și eu — din partea Germaniei. Comitetul are dreptul să coopteze oricâți membri noi vrea.

Deocamdată totul merge bine. La prima ședință a comitetului am participat și eu. A fost ales un *subcomitet* (în care am intrat și eu) pentru întocmirea unei declarații de principii și a unui statut provizoriu ¹⁴. Boala m-a împiedicat să particip la ședința subcomitetului și la ședința comitetului care a urmat după aceea.

La aceste două ședințe — aceea a subcomitetului și ședința comitetului care a urmat după aceea —, la care eu n-am participat, s-au petrecut următoarele :

Maiorul Wolff a propus ca pentru noua asociație să fie folosit regulamentul (statutul) *asociațiilor muncitorești italiene* (care au o organizație centrală, dar în fond, după cum a reieșit mai târziu, sînt societăți de ajutor reciproc). Mai târziu am văzut și eu această maculatură. Era, fără doar și poate, opera lui *Mazzini*, așa că nu e greu de ghicit în ce spirit și în ce stil era prezentată acolo problema reală — problema muncitorească ; de asemenea, cum a fost strecurată aici problema naționalităților ¹⁵.

În afară de aceasta, un vechi owenist, Weston — acum el însuși fabricant, o persoană foarte amabilă și cumsecade —, a întocmit un program extrem de confuz și din cale-afară de lung.

Următoarea ședință plenară a comitetului a însărcinat subcomitetul să prelucreze programul lui Weston, precum și statutul lui Wolff. Acesta din urmă plecase între timp pentru a participa la Congresul asociațiilor muncitorești italiene care urma să se țină la Neapole și pentru a le convinge să adere la Asociația centrală de la Londra.

Nici la a doua ședință a subcomitetului n-am putut participa, deoarece am fost anunțat prea târziu. La această ședință, Le Lubez a prezentat „o declarație de principii” și statutul lui Wolff cu modificările făcute de Le Lubez ; subcomitetul le-a acceptat pe amîndouă, spre a le pune în dezbateră comitetului. Comitetul s-a întrunit la 18 octombrie. Deoarece Eccarius mi-a scris că pericolul în

¹⁾ — „Asociația Internațională a Muncitorilor”. — *Nota trad.*

mora ¹⁾, m-am prezentat. Am fost pur și simplu îngrozit cînd l-am auzit pe bunul Le Lubez citind un preambul extrem de bombastic, prost redactat și într-o formă încă foarte crudă, care pretindea că este o declarație de principii și în care, sub învelișul celor mai confuze frînturi de socialism francez, se întrezărea la tot pasul figura lui Mazzini. În plus, a fost adoptat în linii mari statutul italian, care, abstracție făcînd de toate celelalte greșeli, își propune drept scop ceva cu totul imposibil : un fel de guvern central al claselor muncitoare din *Europa* (firește, cu Mazzini în culise). Eu am obiectat într-o formă delicată și, după îndelungi discuții, Eccarius a propus ca aceste documente să fie din nou „redactate” de subcomitet. Dar „sentiments” ²⁾ cuprinse în declarația lui Le Lubez au fost votate.

Două zile mai tirziu, la 20 octombrie, la mine acasă s-au întrunit Cremer din partea englezilor, Fontana (Italia) și Le Lubez. (Weston n-a putut veni.) Pînă atunci nu avusesem în mîină documentele (întocmite de Wolff și de Le Lubez) și de aceea n-am putut pregăti nimic în prealabil. Eram însă ferm hotărît ca, pe cît posibil, să nu las nemodificat not one single line ³⁾ din această maculatură. Ca să cîștig timp, am propus ca înainte de „a redacta” preambulul „să discutăm” statutul. Așa s-a și făcut. Era ora 1 noaptea cînd primul din cele 40 de puncte ale statutului a fost adoptat. Cremer a spus (și eu tocmai asta voiam să obțin) : „Nu avem ce propune comitetului care trebuie să se întrunească la 25 octombrie. Ședința lui trebuie să fie amînată pînă la 1 noiembrie. Subcomitetul se poate întruni la 27 octombrie și poate încerca să ajungă la un rezultat definitiv”. Această propunere a fost primită și „documentele” mi-au fost „lăsate” mie ca să le citesc.

Mi-am dat seama că era imposibil să scot ceva din această maculatură. Pentru a justifica cît de cît modul cu totul neobișnuit în care mă pregăteam „să redactez” aceste „sentiments” deja „votate”, am scris un *Manifest către clasa muncitoare* ⁴⁾ (ceea ce nu fusese prevăzut în planul inițial ; un fel de trecere în revistă a destinului clasei muncitoare începînd din 1845). Sub pretextul că în acest „Manifest” a intrat tot materialul faptic și că nu face să repetăm de trei ori unul și același lucru, am modificat întregul preambul, am eliminat „declarația de principii” și, în sfîrșit, în locul celor 40

¹⁾ — amînarea este primejdioasă. — *Nota trad.*

²⁾ — „considerente”. — *Nota trad.*

³⁾ — nici un singur rînd. — *Nota trad.*

⁴⁾ K. Marx. „Manifestul constitutiv al Asociației Internaționale a Muncitorilor” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 5—14. — *Nota trad.*). — *Nota red.*

de puncte ale statutului am lăsat numai 10. Acolo unde „Manifestul” se ocupă de politica internațională, eu vorbesc de țări, și nu de naționalități, și demasc Rusia, iar nu minores gentium¹⁾. Subcomitetul a adoptat toate propunerile mele, obligându-mă doar să introduc în preambulul statutului²⁾ două fraze despre „datorie” și „drept”, ditto despre „adevăr, morală și dreptate”¹⁶. Le-am plasat însă în așa fel, încît nu pot dăuna cu nimic.

În ședința Comitetului General, „Manifestul” meu etc. a fost adoptat cu mare entuziasm (în unanimitate). Problema tipăririi etc. va fi discutată marțea viitoare³⁾. Le Lubez a luat o copie a „Manifestului” în vederea traducerii în franceză și Fontana una în vederea traducerii în italiană. (Mai întii va apărea într-un săptămînal intitulat „Bee-Hive”¹⁷ (care apare sub redacția trade-unionistului Potter) și care este un fel de „Monitor oficial”). Traducerea în germană o voi face chiar eu.

A fost foarte greu să procedăm în așa fel încît concepțiile noastre să fie exprimate într-o formă în care să devină acceptabile pentru actualul nivel al mișcării muncitorești. Peste două-trei săptămîni, aceiași oameni vor ține, împreună cu Bright și Cobden, mitinguri cu privire la dreptul de vot. E nevoie de timp pentru ca mișcarea redeșteptată să facă posibilă folosirea vechiului limbaj îndrăzneț. Trebuie să fim fortiter in re, suaviter in modo⁴⁾. De îndată ce acest document va fi publicat, îl vei primi și tu.

3. *Bakunin* îți trimite salutări. El a plecat astăzi în Italia, unde locuiește (la Florența). Ieri l-am revăzut pentru prima oară după 16 ani. Trebuie să spun că mi-a plăcut foarte mult, mai mult decît înainte. Referitor la mișcarea poloneză, el spune că guvernul rus ar fi avut nevoie de această mișcare pentru a menține liniștea chiar în Rusia, dar că nu a contat în nici un caz pe 18 luni de luptă. De aceea a provocat povestea din Polonia. Polonia, spune el, ar fi dat greș din două motive, și anume din cauza influenței lui Bonaparte și, în al doilea rînd, din cauza ezitării aristocrației poloneze de a proclama de la bun început, în mod deschis și fără echivoc, *socialismul țărănesc*¹⁸. Acum — după eșecul mișcării poloneze —, el (B[akunin]) nu va mai participa decît la mișcarea socialistă.

În general, acesta este unul din pușinii oameni care, după părerea mea, în acești 16 ani nu au dat înapoi, ci, dimpotrivă, au

¹⁾ — state de mai mică importanță. — *Nota trad.*

²⁾ *K. Marx.* „Statutul provizoriu al Asociației Internaționale a Muncitorilor” (vezi op. cit., p. 15—18). — *Nota red.*

³⁾ 8 noiembrie. — *Nota red.*

⁴⁾ — energici în fapte, delicați în formă. — *Nota trad.*

evoluat. Am discutat și cu el despre dezvoltările lui Urquh[art]. (Apropo. De bună seamă că Asociația Internațională mă va face să rup relațiile cu acești prieteni !¹⁹⁾ El s-a interesat foarte mult de tine și de Lupus. Când i-am adus la cunoștință moartea acestuia din urmă, el a spus imediat că mișcarea a pierdut un om de neînlocuit.

4. *Criza*. Pe continent ea este departe de a fi trecut (mai ales în Franța). De altfel, acum crizele înlocuiesc prin frecvență lipsa lor de intensitate.

Salut.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

4

Engels către Marx la Londra

Manchester, 7 noiembrie 1864

Dragul meu Maur,

Rezolvarea dată de tine ghicitorii friziene este absolut justă, afară de un singur cuvânt. Kimmang înseamnă în friziana *de nord*: privire, ochi; natura acestor frizieni este speculativă și ei au așezat orizontul *interior* în locul celui exterior, așa cum Wagener cere acum un „Düppel interior“²⁰. Este o veche expresie marinărească.

Alăturat îți trimit înapoi scrisorile lui Herwegh și Hatzfeldt. Despre ce provocare aruncată de Lassalle valahului¹⁾ și tănuită de Emma²⁾ vorbești? L[assalle] a pierit categoric din cauză că la pension n-a trântit-o imediat pe pat pe acea persoană³⁾ și nu i-a tras o bătaie bună; ea nu avea nevoie de sufletul lui frumos, ci de cureaua lui evreiască. Aceasta este iarăși o poveste care nu i se putea întâmpla decât lui L[assalle]. Că el l-a silit pe valah să se bată în duel este o dublă nebulie.

¹⁾ Iancu Racoviță. — *Nota red.*

²⁾ Emma Herwegh. — *Nota red.*

³⁾ Helene von Dönniges. — *Nota red.*

Ideea bătrinei Hatzfeldt ca tu să scrii mîntuitorului modern ¹⁾ o apoteoză este chiar foarte bună.

Scrisoarea muncitorului din Solingen nu se afla în plic ²⁾.

Sînt nerăbdător să văd Manifestul către muncitori ³⁾; judecînd după ceea ce îmi scrii tu despre oamenii aceia, trebuie să fie o adevărată operă de artă. Este bine totuși că avem iarăși relații cu niște oameni care cel puțin își reprezintă clasa lor; la urma urmelor, acesta este principalul. Deosebit de importantă este influența asupra italienilor, mai există deci șanse să se pună o dată capăt lozincii Dio e popolo ⁴⁾ în rîndul muncitorilor; pentru bravul Giuseppe va fi ceva neașteptat. De altfel, presupun că această nouă asociație se va scinda foarte curînd în elemente teoretic-burgheze și elemente teoretic-proletare de îndată ce problemele vor fi cit de cit precizate.

În legătură cu moștenirea lăsată de Lupus ²⁾ am avut azi dimineață întîlnire cu avocatul. Suma care îți mai rămîne va fi ceva mai mare de 200 l. st.; de îndată ce voi avea bani, îți voi trimite cea mai mare parte din ei. Nu cunoaștem încă exact anumite amănunte, așa că nu putem încheia încă definitiv contul. Autoritățile pentru încasarea impozitelor cer o listă a tuturor cărților, precum și evaluarea ceasului rămas de la L[upus]. Fii bun și trimite-mi o asemenea listă care să cuprindă denumirea celor mai importante lucruri, iar apoi: so many Pamphlets etc., totul în one clump ⁵⁾.

Trebuie să închei, deoarece mă duc la ședința conducerii Casei Schiller ²¹⁾, unde, după cum știi, sînt președinte, în ciuda d-lui Borchardt. Din fericire, berea a fost introdusă acolo.

Multe salutări soției tale și fetițelor.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată în:
„Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. III,
Stuttgart, 1913; în Intregime
în: Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 3, 1930

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ Ferdinand Lassalle. — *Nota red.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 10. — *Nota red.*

³⁾ K. Marx. „Manifestul constitutiv al Asociației Internaționale a Muncitorilor“. — *Nota red.*

⁴⁾ „Dumnezeu și poporul“, lozincă pe care Giuseppe Mazzini a opus-o lozincii revoluției franceze: „Libertate, egalitate, fraternitate“. — *Nota red.*

⁵⁾ — atîtea și atîtea pamflete etc., toate la un loc (vezi volumul de față, p. 25). — *Nota trad.*

5

Engels către Marx
la Londra

Manchester, 9 noiembrie 1864

Dragul meu Maur,

Îți trimit alăturat, în contul moștenirii ², încă 200 l. st. sub forma a două jumătăți de bancnote a câte 100 l. st. Dacă lucrurile merg bine, vei mai primi încă aproximativ 400 l. st. De îndată ce îmi anunți telegrafic primirea bancnotelor, îți voi trimite celelalte două jumătăți.

Probabil că ai primit numerele din „Dagbladet” cu faimosul articol. Din păcate, nu am putut găsi a doua parte din acest articol, însă nu se spune prea mare lucru acolo.

Se pare că la Richmond lucrurile se apropie de sfârșit ²². Totuși, atîta timp cît Lee nu va fi obligat să se limiteze la o simplă defensivă, deci să concentreze toate trupele din valea Shenandoah, atîta timp cît Richmond nu este în *întregime încercuit*, orice înaintare a lui Grant înspre fortificațiile de la R[ichmond] sau Petersburg nu înseamnă mare lucru. Așa s-a întîmplat și la Sevastopol, unde de asemenea nu a fost o încercuire completă. — Sint curios să văd ce va face Monsieur de Beauregard, de bună seamă nu mai mult decît a făcut Hood înaintea lui, dacă va face și atît. Eu n-am nici cea mai mică încredere în acest erou, de a cărui glorie s-a făcut atîta caz.

Îți trimit numărul de ieri din „Guardian”, în care trebuie să citești raportul comitetului de sprijin ca să vezi ce deosebire există între atelierele naționale ale d-lui Marie și cele ale domnilor englezi ²³. În primele se executau lucrări de o necesitate îndoielnică, dar cea mai mare parte din banii dați ajungeau, totuși, în miinile muncitorilor șomeri. Aici se execută, de asemenea, lucrări de o necesitate îndoielnică (însă, în ultimă instanță, de un folos neîndoielnic pentru burghezi), dar din 230 000 l. st. numai 12 100 l. st. ajung în miinile muncitorilor de fabrică, căroră le era destinată întreaga sumă (adică numai ceea ce era destinat pentru „unskilled labor” ¹). Legea for the relief of the distressed factory operatives ²) este, așadar, transformată într-o lege for the relief of the

¹) — „munca necalificată”. — *Nota trad.*

²) — pentru sprijinirea muncitorilor de fabrică nevoiași. — *Nota trad.*

undistressed middle classes ¹⁾, care economisesc astfel impozitele comunale.

Salutări cordiale.

Al tău,
F. E.

[Nota lui Marx]

Trimite-mi înapoi această scrisoare, vreau s-o păstrez pentru observația de la sfîrșit.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

6

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 14 noiembrie 1864

Dragă Engels,

Am fost nevoit să stau 8 zile aproape numai *în pat* din cauza furunculului. Acum este pe *cale de vindecare*. Totuși, fiind plasat chiar sub piept, mă mai jenează încă atunci cînd scriu, avînd în vedere înclinarea necesară a corpului. De aceea îți scriu foarte pe scurt :

1. Scrisorile *alăturate* adresate mie (atît cea de la Schweitzer, cît și cea de la Liebknecht) trimite-mi-le înapoi și răspunde-mi *neîntîrziat*, pentru că oamenii trebuie să primească răspunsul nostru cît de curînd posibil ²⁾.

Sînt de părere să *promitem* din cînd în cînd că vom colabora la anumite ocazii. Este important pentru noi să avem la Berlin un organ de presă, în special pentru asociația la întemeierea căreia am contribuit și eu la Londra ³⁾ și apoi pentru cartea ³⁾ pe care vreau s-o public. De asemenea, este important ca tot ceea ce facem să facem *împreună*.

¹⁾ — pentru sprijinirea claselor mijlocii care nu sînt nevoiașe. — *Nota trad.*

²⁾ Asociația Internațională a Muncitorilor. — *Nota red.*

³⁾ „Capitalul”. — *Nota red.*

Dacă ești de acord cu mine, atunci în scrisoarea adresată mie poți trimite câteva rînduri acestor indivizi sau îmi poți spune în câteva rînduri ce să declar eu în numele tău.

2. Peste câteva zile vei primi „Manifestul” împreună cu „Provisional rules”¹⁾ etc. Chestiunea nu a fost chiar atît de dificilă cum crezi tu, pentru că totuși am avut de-a face cu „muncitori”. Singurul literary man din asociație este englezul Peter Fox, publicist și agitator, care în același timp face parte și din grupul „National Reformer” (ateism, însă anti-Holyoake). Îți trimit acest bilet foarte prietenos, pe care mi l-a trimis în legătură cu „Manifestul”. Mazzini este rather disgusted²⁾ de faptul că semnează și oamenii lui, mais il faut faire bonne mine à mauvais jeu³⁾.

3. Materialul tău din „Guardian”⁴⁾ este foarte important pentru mine. Eu aveam deja porcăria asta, însă adunată cu greu, pe baza datelor incomplete din „Factory Reports”.

4. Am primit de la avocatul din Manchester două exemplare pentru a fi semnate etc. Peste o zi, două ți le trimit semnate, împreună cu inventarul etc., pe care tu va trebui apoi să-l înregistrezi. Bineînțeles că nu mai pot să enumăr și să evaluez din memorie toate lucrurile pe care le-am lăsat în locuință etc.²

Bătrînul escroc MacCulloch a murit. Sper că British Museum va cumpăra biblioteca lui economică. Edinburgh însă are, desigur, întietate.

Salut.

Al tău,
K. M.

Tocmai mi-a căzut în mină scrisoarea de la P. Fox, pe care ți-o trimit și pe care te rog să mi-o înapoiezi după ce-ți vei face timp s-o citești.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ K. Marx. „Manifestul constitutiv al Asociației Internaționale a Muncitorilor” și „Statutul provizoriu al Asociației Internaționale a Muncitorilor”. — *Nota red.*

²⁾ — cam supărat. — *Nota trad.*

³⁾ — dar trebuie să facă haz de necaz. — *Nota trad.*

⁴⁾ Vezi volumul de față, p. 18—19. — *Nota red.*

7

Engels către Marx
la Londra

Manchester, 16 noiembrie 1864

Dragul meu Maur,

Mă bucur că furunculul este pe cale de vindecare. Să sperăm că-i ultimul. Înghite însă arsenic.

Multe mulțumiri pentru confirmarea primirii trimisă de scumpul tău secretar particular ¹⁾.

Adaug citeva rinduri pentru Schweitzer ²⁵. Este foarte bine că vom avea din nou un organ de presă și este foarte bine că Liebknecht (numai de nu și-ar face iluzii) va fi coredactor ; acest lucru oferă, totuși, anumite garanții. Am face, totuși, bine să nu ne arătăm prea zeloși, pentru că 1) L[iebknecht] nu este un diplomat și nu putem conta prea mult pe perspicacitatea lui, 2) conțesa ²⁾ va dori în primul rînd ca în ziar să troneze la început, la sfîrșit și la mijloc cunoscuta „apoteoză” ³⁾ și 3) trebuie să știm, totuși, mai întii cui s-au mai adresat acești oameni. Tu ești poate mai bine informat decît mine, însă în scrisorile lui L[iebknecht] pe care mi le-ai trimis nu s-a pomenit nici un cuvînt nici de ziar, nici de acest Schweitzer, așa că toate acestea nu-mi sînt de loc clare. De aceea am cerut să mi se explice alături de cine vom figura. Ne-am putea pomeni alături de domnul Karl Grün sau de o altă adunătură de teapa acestuia.

Dar ce titlu stupid : „Der Sozialdemokrat” ! De ce nu-l intitulează acești domni direct „Proletarier” ?

Îți restitui cu mulțumiri hîrțile. De ce nu-mi trimiți, așa cum mi-ai promis, scrisoarea din Solingen ? ⁴⁾

Din aiureala Emmei Herwegh ⁵⁾ îmi mai aduc aminte de următoarea încercare de a face din Lassalle un semizeu : numai natura lui excepțională l-a menținut atîta timp în viață, oricare altul s-ar fi curățat în două ore după ce-a fost rănit ; — și întreabă-l odată pe Allen care este evoluția unei peritonite apărute în urma unei răni și vei afla că în două ore inflamația poate nici să nu se observe,

¹⁾ Laura Marx. — *Nota red*

²⁾ Sophie von Hatzfeldt. — *Nota red*.

³⁾ Vezi volumul de față, p. 17. — *Nota red*.

⁴⁾ Vezi volumul de față, p. 10. — *Nota red*.

⁵⁾ Vezi volumul de față, p. 8—9. — *Nota red*

iar moartea nu survine aproape niciodată *mai repede* de 24 de ore, ci de cele mai multe ori abia mai târziu. Dar oamenii aceștia se pare că s-au născut special ca să divinizeze pe cineva.

Schaaffhausen a ținut la Bonn o conferință destul de bună despre om și maimuță, a arătat că maimuțele antropoide asiatice, ca și oamenii din Asia, ar avea forma craniului rotundă, dar că atît oamenii, cît și maimuțele din Africa ar avea forma craniului alungită ; a mai arătat că, la actualul nivel al științei, acesta ar fi argumentul cel mai puternic împotriva ideii de unitate a speciei umane. Să fi îndrăznit cineva să spună acest lucru în Anglia la o ședință a naturaliştilor !

Mi-a plăcut cum Müller și preotul Cappell, chiar cu lațul de gît, i-au compromis pe Kinkel, Juch & Co. Un lucru atît de absurd ca purtarea acestor indivizi nu mi-a fost dat să văd de mult. Grozav îi mai merge lui Gottfried ¹⁾ cu oamenii pentru care intervine. Mai întii MacDonald, apoi Müller ²⁶. Lăudăroșenia acestor domni a făcut să se nască imediat zvonul că și celuilalt flăcău i s-a făcut de petrecanie în stufărișul de pe malul Tamisei. Fii atent, cu acest prilej vor mai face o grămadă de descoperiri senzaționale.

Calde salutări alor tăi.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
Intr-o formă prescurtată în :
„Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. III,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 3, 1930

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ Gottfried Kinkel. — *Nota red.*

8

Marx către Engels
la Manchester

[Londra] 18 noiembrie [1864]

Dragă Fred,

1. Îți trimit documentul pentru avocat. Trebuie să faci o copie după alăturatul inventar și în rest să procedezi cum crezi tu că e mai bine ¹⁾).

2. *Ad vocem* ²⁾ *Solingen*. Am pregătit precis scrisoarea când ți-am expediat *penultimul* colet și „de atunci n-am mai văzut-o” ³⁾). Presupun că s-a ascuns în vreun caiet și într-o bună zi va apărea din nou.

3. *Ad vocem Schweitzer*.

Este doctor în drept, înainte a locuit la Frankfurt pe Main. În 1859 a publicat un pamflet confuz *impotriva* lui Vogt. Apoi a scris un roman social, pe care nu-l cunosc. S-a declarat adept înfocat al lui Lassalle. Mai târziu, încă în timpul vieții lui L[assalle], pe când locuia la Berlin, el a cunoscut prin intermediul lui Lieb-knecht diferite lucrări de-ale noastre și mi-a transmis încă de pe atunci prin Lieb[knecht] cât de surprins este că tot ce i-a plăcut la Lass[alle] este de fapt plagiat.

Eu am scris, ca și tine, să ni se dea o *listă a colaboratorilor* ⁴⁾. I-am trimis în același timp lui Liebknecht traducerea germană a Manifestului Comitetului Internațional ⁵⁾ pentru a fi eventual publicat în ziar. (Azi sau mâine apare și ți se va trimite ⁶⁾.)

În ceea ce privește apoteoza lui Lassalle ⁷⁾, aceștia îi este, ca și pînă acum, consacrat în exclusivitate „*Nordstern*” din Hamburg, redactat de măgarul de Bruhn (care, totodată, tipărește iarăși elucubrările lui *Heinzen*), și este greu de conceput că „Social-Demokrat” i-ar putea face concurență în această privință.

Bătrîna Hatzfeldt pare foarte dezamăgită de răspunsul meu la „încercarea” ⁸⁾ ei, deși acesta a fost, totuși, foarte delicat și prudent. De atunci păstrează tăcere.

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 17 și 22. — *Nota red.*

²⁾ — *Referitor la*. — *Nota trad.*

³⁾ *Goethe*. „Pescarul”. — *Nota red.*

⁴⁾ *K. Marx*. „Manifestul constitutiv al Asociației Internaționale a Muncitorilor”. — *Nota red.*

⁵⁾ Vezi volumul de față, p. 21. — *Nota red.*

⁶⁾ Vezi volumul de față, p. 9 și 375—376. — *Nota red.*

„*Social-Demokrat*” este un titlu prost. Totuși, nu trebuie date imediat cele mai bune titluri unui ziar care mai poate face multe greșeli.

Wilhelm Liebk[necht] este, fără îndoială, un om mare printre muncitorii din Berlin, după cum te poți convinge din corespondența din Berlin a lui „*Morn[ing] Star*”. Mă tem doar că va fi în curînd trimis la dracu.

4. *Ad vocem Peritonitis* ¹⁾ am citit în *Andral*, „*Clinique Médicale*”: „*La Péritonite aiguë... en certains cas un petit nombre d'heures s'écoulent entre l'époque de l'invasion de la maladie et celle de la mort, tandis que d'autres fois la péritonite, toujours aiguë par ses symptômes, ne devient mortelle qu'au bout de 30 à 40 jours*” ²⁾.

Și sub titlul:

„*Péritonite par violence extérieure*” ³⁾ este tratat cazul unui muncitor din Paris care a primit o lovitură de copită în pîntec în regiunea ombilicală. A fost transportat la Charité ⁴⁾ abia a treia zi, „*offre tous les symptômes d'une phlegmasie aiguë du péritoine*” ⁵⁾ (ceea ce s-a constatat mai târziu, la autopsie). A murit în a cincea spre a șasea zi, iar în observațiile generale asupra acestui caz se spune: „*jusqu'au dernier moment, on n'observe aucun trouble des facultés intellectuelles et sensoriales*” ⁶⁾ ²⁸.

5. Îți trimit memento-ul despre Studiosus Blind dintr-o fițuică păduchioasă, în care a făcut chiar el cu mare zel pe grozavul începînd din 1859; *păstrează-l cu grijă* ²⁹. Acest „*Beobachter*” este le „*grand*” organe de la democrație Suabaise ¹ ⁷⁾

6. Profesorul Huber și-a ținut „congresul muncitorilor” cu aproximativ 100 de asociații muncitorești. El este conservator în politică, însă cooperatist în economia politică. Dar la *congresul* său de la *Leipzig* s-a ajuns aproape la „*snopirea în bătaie*” a lui Huber și a tovarășilor săi, pentru că marea majoritate s-a declarat „*radicală*” din punct de vedere politic ³⁰.

¹⁾ — *Cu privire la peritonită* (vezi volumul de față, p. 21—22. — *Nota red.*). — *Nota trad.*

²⁾ — „*Peritonita acută...*, în unele cazuri, între momentul izbucnirii bolii și cel al morții se scurg cîteva ore, în timp ce în alte cazuri peritonita, întotdeauna acută după simptomele ei, devine mortală abia după 30—40 de zile”. — *Nota trad.*

³⁾ — „*Peritonita provocată de o violență externă*”. — *Nota trad.*

⁴⁾ Spital din Paris. — *Nota trad.*

⁵⁾ — „*prezintă toate simptomele unei inflamații acute a peritoneului*”. — *Nota trad.*

⁶⁾ — „*pînă în ultima clipă nu s-a observat nici o tulburare a facultăților intelectuale și senzoriale*”. — *Nota trad.*

⁷⁾ — este „*marele*” organ de presă al democrației suabe. — *Nota trad.*

7. Se spune că la Manchester comitetul de acolo ar fi publicat tot felul de materiale cu privire la cotton-famine³¹, adică referitor la situația muncitorilor. Nu poți să mi le procuri?

8. Tot mai am dureri când scriu și când înclin pieptul. Așa se explică „numerotația” din această scrisoare. Salutări lui Gumpert. Ditto doamnei [Lizzy] 1).

Al tău,
K. M.

[ANEXĂ : INVENTARUL MOȘTENIRII LĂSATE DE W. WOLFF]

Silver watch 2)	. . . . .	2 l. st.	
Books 3) :			
Schlosser. „Weltgeschichte”	. . . . .	1 l. st.	10 șilingi
Schleiden. „Studien”	. . . . .		3 ”
Schiller's Werke	. . . . .		10 ”
Duller. „Geschichte des Deutschen Volkes”	. . . . .		5 ”
Duncker. „Geschichte”	. . . . .	1 l. st.	
Mommsen. „Geschichte”	. . . . .		10 ”
Schoemann. „Griechische Alterthümer”	. . . . .		5 ”
Lange. „Römische Alterthümer”	. . . . .		3 ”
Preller. „Griechische Mythologie”	. . . . .		5 ”
Nösselt. „Weltgeschichte”	. . . . .		4 ”
Völter. „Geographie”	. . . . .		5 ”
Mortimer-Ternaux. „Histoire de la Terreur”, 2 v.			5 ”
Arago. „Astronomie Populaire”	. . . . .		10 ”
Müller. „Physik”	. . . . .		3 ”
Baer. „Magnetismus”	. . . . .		1 ”
Figuiet. „Année scientifique”, 3 vol.	. . . . .		5 ”
Mignet. „Révolution française”	. . . . .		5 ”
Egli. „Handelsgeographie”	. . . . .		2 ”
Ritter. „Europa”	. . . . .		3 ”
Cotta. „Geologische Briefe”	. . . . .		2 ”
Garrido. „Spanien”	. . . . .		1 ”
Freytag. „Bilder aus dem Leben des Volkes”	. . . . .		2 ”
Moleschott. „Lehre der Nahrungsmittel”	. . . . .		3 ”
Harting. „Die Macht des Kleinen”	. . . . .		1 ”
Grube. „Biographieen aus der Naturkunde”	. . . . .		1 ”
„Reisen des Marco Polo”	. . . . .		1 ”

1) Lizzy Burns. — Nota red.

2) — ceas de buzunar din argint. — Nota trad.

3) — cărți. — Nota trad.

<i>Kiesselbach. „Gang des Welthandels“</i>	1 șilingi
<i>Jacobs. „Hellas“</i>	1 „
<i>Smith. „English Latin Lexicon“</i>	5 „
<i>Rosl. „Griechisch-Deutsches Lexicon“</i>	5 „
<i>Giebel. „Säugethiere“</i>	5 „
<i>Tschudi. „Thierleben der Alpenwelt“</i>	5 „
<i>Freytag. „Soll und Haben“</i>	2 „
<i>Pauli. „Bilder aus England“</i>	1 „
<i>Overbeck. „Pompeji“</i>	10 „
<i>Guhl. „Leben der Griechen und Römer“</i>	10 „
<i>Lau. „Sulla“</i>	1 „
<i>Maccauley. „History of England“</i>	10 „
<i>Frankenheim. „Völkerkunde“</i>	1 „
<i>„Stieler's Handatlas“</i>	1 l. st. 10 „
<i>Berghaus. „Physikalischer Schulatlas“</i>	5 „
<i>Spruner. „Historischer Schulatlas“</i>	5 „
<i>Mozin. „Dictionnaire“</i>	1 l. st.
55 de broșuri	10 „
102 Elementary schoolbooks ¹⁾	31 l. st.

Toate acestea sînt evaluate la un preț mult mai ridicat decît s-ar putea obține din vînzarea lor la prețurile din Anglia ale cărților folosite. Pe de altă parte, lipsesc unele lucruri de care nu-mi amintesc. Așa că există o compensație. Dacă vrei să mai adaugi ceva pentru restul de catrafuse, atunci fă-o.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată în :
„Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. III,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe,
Dritte Abteilung, Bd. 3, 1930

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ — manuale pentru școala elementară. — *Nota trad.*

9

Engels către Marx
la Londra

Manchester, 22 noiembrie 1864

Dragul meu Maur,

Astăzi am primit scrisoarea alăturată de la Schweitzer³², Herwegh și Hess — frumoasă societate. Așa cum stau lucrurile acum și fiindcă cunosc foarte puține din amănunțele împrejurărilor, trebuie să te las pe tine să-i răspunzi omului *în numele nostru, al amândurora*, pentru că el așteaptă neîntirziat răspuns. Și Moses¹⁾, de asemenea.

Trimite-mi pe urmă înapoi această scrisoare, menționindu-mi ce-ai răspuns tu, și atunci îi voi putea confirma și eu ulterior cele scrise de tine.

Am primit documentele pentru avocat.

Calde salutări.

Al tău,

F. E.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

10

Marx către Engels
la Manchester

[Londra, 24 noiembrie 1864]

Dragă Frederick,

Îți trimit alăturat scrisoarea bătrinei Hatzfeldt, pe care vreau să mi-o restitui *neîntirziat*.

Îți trimit, de asemenea, scrisoarea muncitorului din Solingen²⁾ care a apărut iarăși, și scrisoarea lui Schweitzer³⁾.

¹⁾ Hess. — *Nota red.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 10. — *Nota red.*

³⁾ Vezi volumul de față, p. 27. — *Nota red.*

Ți-am trimis astăzi trei exemplare din „Manifest”¹⁾, unul pentru tine, unul pentru Gumpert și unul pentru Ernest Jones. Dacă poți răspîndi pe undeva și altele (gratuit), îți stau la dispoziție.

Referitor la Schweitzer, eu nu i-am scris lui, ci lui Liebknecht, că această societate ne displace la amîndoi, că de data aceasta vrem însă să facem *bonne mine à mauvais jeu*²⁾, dar că îi vom *dezavua imediat* de îndată ce vor face vreo prostie. Am întrebât, de asemenea, de ce lipsesc Bucher și mai ales *Rodbertus*!³⁾

De altfel, Moses³⁾ și Herwegh (încă adevărate mărimi în a literary sense⁴⁾ în comparație cu B. și Ph. Becker) nu au coborît atît de jos în ochii germanilor ca în ai noștri. În orice caz nu putem spune deschis despre ei, ca despre indivizi de teapa lui Grün etc., că sînt niște nemernici.

Îți scriu în mare grabă.

Salut.

Al tău,
K. M.

Tocmai a trebuit să scriu bătrinei⁵⁾ o scrisoare lungă, pentru a mă debarasa într-un fel oarecare de povestea cu Blind²⁹⁾, pusă pe seama mea. Studiosus Blind nu a lăsat, firește, să-i scape ocazia de a se umfla în pene, de a publica un „Protest” în numele republicii și de a alege cîteva pasaje din discursurile lui L[assalle], care au, într-adevăr, un iz supărător de regalism. De asemenea, a trebuit să o deconseiez să reproducă portretele dușmanilor ei³⁴⁾.

Publicat pentru prima oară
în: „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ K. Marx. „Manifestul constitutiv al Asociației Internaționale a Muncitorilor”. — *Nota red.*

²⁾ — haz de necaz. — *Nota trad.*

³⁾ Hess. — *Nota red.*

⁴⁾ — în sens literar. — *Nota trad.*

⁵⁾ Sophie von Hatzfeldt. — *Nota red.*

11

Marx către Engels
la Manchester

[Londra] 25 noiembrie [1864]

Dragă Frederick !

Îți înapoiez alăturat scrisoarea lui W[eydemeyer] (ce ciudat că părerea lui coincide cu cea a contesei ¹⁾) ³⁵ și scrisoarea lui Schweitzer, pe care am uitat să o trimit ieri.

„Extrasul” trebuie să-l mai păstrez ²⁾.

Lucrurile se prezintă acum astfel :

1. Blind, așa cum am aflat abia după ce ți-am scris ție, a trimis prin dr. Bronner (firește anonim, însă cu ștampila : Bradford ; scrisoarea este *scrisă*, bineînțeles, de *Blind însuși*) un răspuns la ziarul șvab „Beobachter”, în care arată în primul rînd că, prin influența lui asupra a „7” milioane de germani, Blind a pus în practică politica americană ; în al doilea rînd, are tupeul să spună că afacerea Vogt a fost lichidată în urma multiplelor declarații ²⁹. Eu am, așadar, aici prilejul să răspund și să mă refer la „Affidavits” ³⁶, și dacă, în plus, mai prezint și un extras din scrisoarea lui W[eydemeyer] am prinde doi iepuri dintr-o dată : în primul rînd am demasca legenda cu influența lui B[blind] asupra Americii și, în al doilea rînd, pentru bătrîna contesă ar fi un fel de satisfacție în legătură cu Lassalle.

2. Textele „*Protestului republican*”, pe care Blind l-a trimis *la aceeași dată* la St. Louis, la Frankfurt pe Main și la „Hermann” din Londra, sînt *identice* numai în ceea ce privește tendința generală. În mîzgăleala din „Hermann” și din „Fr[ankfurter] Journal” ³⁾ pe care voi încerca să ți le trimit încă astăzi, acest *crîșmar bavarez* pur și simplu a adunat pasajele care au fost și pentru noi *extrem de nefaste*, în timp ce dincolo de ocean el este tot mai impertinent și continuă să mintă cu nerușinare.

Însă „*poanta*” *propriu-zisă*, caracteristică modului de fabricare a proclamațiilor lui, este aceasta : în ediția *europeană* el spune că acest protest vine din partea *republicanilor americani și europeni*, în ediția americană el cheamă *guvernul american* să protesteze. Cu aceasta îl putem prinde pe acest ciine în flagranti.

¹⁾ Sophie von Hatzfeldt. — *Nota red.*

²⁾ Din ziarul „Westliche Post”, conținînd articolul lui Blind. — *Nota red.*

³⁾ „Neue Frankfurter Zeitung”. — *Nota red.*

3. Pentru că Lassalle este mort și nu mai poate face nici un rău, trebuie, firește, pe cât se poate, adică fără să ne compromitem pe noi înșine, să-l apărăm împotriva acestor canalii mic-burgheze.

Planul meu este, așadar, următorul: să răspundem (pe scurt) în ziarul șvab „*Beobachter*”: 1) dînd explicații asupra „multiplelor declarații” cu privire la afacerea Vogt; 2) dînd un extras din scrisoarea lui W[eidemeyer] despre influența lui Blind în America; 3) demascîndu-l iarăși pe acest individ printr-o comparație între ediția europeană și cea americană a „Protestului republican”; în sfîrșit, 4), și cu aceasta să încheiem, că not worth while¹⁾ să-l apărăm pe Lassalle împotriva unui personaj atît de ridicol.

Dacă ești de părere că e bine așa, telegrafiază-mi, ca să pot termina miine cu această poveste și, pe de altă parte, să am liniște și din partea „bătrînei”³⁷. I-am scris, de altfel, că Lassalle este el însuși vinovat de această lovitură a măgarului²⁾, pentru că, în pofida cererilor mele insistente și repetate, nu a făcut cunoscută în întreaga Germanie denunțarea mea împotriva lui Blind din „Domnul Vogt”.

Salut.

Al tău,

K. M.

Publicat pentru prima oară
în: „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tiparește după manuscris
Tradus din limba germană

12

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 2 decembrie 1864

Dragă Fred,

Thanks for the³⁾ „*Guardian*”⁴⁾.

I-am mai trimis ulterior lui E. Jones cîteva exemplare din „Manifest”⁵⁾ și cu acest prilej i-am scris că primul exemplar l-a primit,

¹⁾ — nu merită osteneala. — *Nota trad.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 28. — *Nota red.*

³⁾ — Mulțumiri pentru. — *Nota trad.*

⁴⁾ „*Manchester Guardian*”. — *Nota red.*

⁵⁾ K. Marx. „Manifestul constitutiv al Asociației Internaționale a Muncitorilor”.
— *Nota red.*

probabil, de la tine. Îmi scrie astăzi că n-a văzut și n-a auzit nimic de la tine. Adresa lui este 55, și nu 52 Cross Street. Îmi mai scrie că, după încheierea sesiunii Curții cu juri, va întemeia printre cunoscuții lui la Manchester o secție a Asociației.

Poți să afli cumva adresa muzicianului *Petzler* (eventual cu ajutorul calendarului de adrese din Manchester sau al Casei Schiller ²⁾ ? El are *multe* relații printre muncitorii din Manchester și, fără any intervention on your part ¹⁾, l-aș putea pune de aici în legătură cu E. Jones. Tu trebuie doar să-mi trimiți adresa lui *Petzler*.

Partea proastă a unei astfel de agitații este că ajungi să fii foarte tracasat de îndată ce începi să participi la ea. De pildă, acum a fost iarăși nevoie de un mesaj către Lincoln ²⁾ și iarăși a trebuit să-l elaborez eu (ceea ce este mult mai greu decât o lucrare cu conținut), pentru ca cele câteva fraze la care se limitează acest gen de scriere să se distingă cel puțin de frazeologia democrației vulgare ³⁾. Din fericire, apelul către polonezi îl scrie d-l Fox, iar 29 noiembrie, aniversarea revoluției poloneze din 1830, oferă acest prilej ³⁾.

Fiindcă mesajul către Lincoln trebuie predat lui Adams, o parte a englezilor din comitet — pretinzând că așa s-ar obișnui — au vrut ca în fruntea deputăției să se afle un membru al parlamentului. Dar majoritatea englezilor, cu sprijinul unanim al continentalilor, au respins această tentativă și, mai mult, s-a declarat că asemenea old English customs ought to be abolished ³⁾. Pe de altă parte : d-l Le Lubez, ca un adevărat crapaud ⁴⁾, ar fi vrut ca mesajul să nu-i fie adresat lui Lincoln, ci poporului american. Eu l-am făcut de-a dreptul ridicol și le-am explicat englezilor că French democratic etiquette nu ar fi cu nimic mai bună decât monarchical etiquette.

Apropo. Aici este, firește, imposibil să existe o mișcare fără să aibă un organ de presă. De aceea, „*Bee-Hive*” (săptăminal, organ de presă al trade-unionurilor) a fost declarat organ de presă al Asociației. Printr-un ghinion, care li se întâmplă adesea tocmai muncitorilor, un nemernic, *George Potter* (care a figurat în „*Times*”

¹⁾ — altă intervenție din partea ta. — *Nota trad.*

²⁾ K. Marx. „Către Abraham Lincoln, președintele Statelor Unite ale Americii” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 20—22. — *Nota trad.*). — *Nota red.*

³⁾ — obiceiuri engleze învechite trebuie desființate. — *Nota trad.*

⁴⁾ — fillstin francez. — *Nota trad.*

ca purtător de cuvînt al participanților la greva muncitorilor constructori ⁴⁰, deși articolele nu le-a scris el, ci alții s-a încuibat aici cu o clică de acționari — el este redactorul — și pînă acum formează majoritatea. Iată de ce comitetul, ai cărui membri englezi sînt în majoritate acționari ai lui „Bee-Hive” (o acțiune valorează numai 5 șilingi și nimeni nu poate avea mai mult de 5 voturi, chiar dacă este posesorul a 5000 de acțiuni; așadar, pentru fiecare acțiune la vot, cu totul 5 voturi maximum), a hotărît să se înființeze aici un fond de acțiuni, care ne va ajuta să creăm acționari and to swamp the old majority ¹⁾. Mi-ar părea foarte bine dacă ai oferi și tu o contribuție în acest scop. Întreaga operație trebuie să se desfășoare, firește, printre prietenii cei mai apropiați ai membrilor comitetului, pentru că altfel cealaltă parte ar lua din timp (adică înainte de nu prea îndepărtata adunare generală a acționarilor) măsuri contrare.

Pe lângă „Hermann” a existat aici și o altă fițuică, „Londoner Anzeiger”, scoasă de onorabilul librar și evreu Bender. Această fițuică țintește să ajungă concurenta lui „Hermann”, pentru că un anumit L. Otto von Breidtschwerdt, care ca ziarist își spune pur și simplu L. Otto, a preluat redacția. Nu prea voi colabora direct la acest ziar, pentru că mi-a ajuns „Volk”, este însă bine ca anumite declarații, ca, de pildă, cea împotriva lui Blind ²⁾, să fie publicate și la Londra de îndată ce vor fi apărut în ziarele germane.

Acest Otto l-a cunoscut mai întii pe Eccarius, la propunerea căruia a devenit membru german al Comitetului Internațional. Este un șvab născut la Stuttgart. Un băiat foarte tînăr, cam de 27—28 de ani. Seamănă grozav cu fratele mai mare ³⁾ al soției mele. La început a fost cadet în armata austriacă, unde a învățat diferite limbi și i s-a dat o instrucțiune multilaterală. Mai tîrziu a studiat la Tübingen. Personal este un individ foarte simpatic, glumeț și manierat. Are încă tot felul de prostii mărunt-șvăbești și stupid-germane în cap. Cu toate acestea, are înclinații și aptitudini foarte frumoase. Însă pentru meseria de publicist, îmi face impresia că are mai multă pasiune decît talent, scrie sec, doctrinar. În calitate de intermediar pentru legătura cu Germania de sud și mai ales cu Suabia este bun. Scrie, de asemenea, din cînd în

¹⁾ — și să depășim vechea majoritate. — *Nota trad.*

²⁾ K. Marx. „Scrisoare către redactorul ziarului «Beobachter» din Stuttgart” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 24—27. — *Nota trad.*). — *Nota red.*

³⁾ Ferdinand von Westphalen. — *Nota red.*

cînd în „Augsburger“¹⁾, ceea ce, de altfel, din punctul de vedere al lui Vogt, este de la sine înțeles.

Onorabilului Klings i-am scris că este grea și cu totul inutilă o alegere între Moses și Bernhard²⁾. Amîndoi sînt cinstiți și amîndoi sînt nepricepuți. În momentul de față este indiferent cine va fi domnul președinte. În clipa decisivă se vor găsi și „oameni“ necesari³⁾.

Mă tem că simt iarăși pe șoldul drept un furuncul incipient. Allen nu știe nimic de acest lucru pentru că de cîtva timp m-am tratat singur. Dacă voi apela acum la el pentru tratamentul cu arsenic, de care totuși nu mă pot apuca fără medic și în privința căruia el poate că nici nu va fi de acord, mă va certa îngrozitor că mă lupt de atîta timp cu furunculoza fără să-i spun lui nimic !!

Yours⁴⁾,

K. M.

În răspunsul său către șvabul Mayer⁵⁾ (primul om de paie Bronner), Blind declară că Lincoln și Frémont s-au bătut pe votul lui, hotărîtor pentru alegeri. Iar într-un ziar american, „Der Radikal Demokrat“⁶⁾, scrie că *el* este acela care a săvîrșit revoluția poloneză.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ „Allgemeine Zeitung“. — *Nota red.*

²⁾ Moses Hess și Bernhard Becker. — *Nota red.*

³⁾ Vezi volumul de față, p. 383—384. — *Nota red.*

⁴⁾ — Al tău. — *Nota trad.*

⁵⁾ Karl Mayer. — *Nota red.*

⁶⁾ „Missouri Democrat“. — *Nota red.*

13

Marx către Engels
la Manchester

[Londra] 8 decembrie 1864

Dragă Engels,
Primești alăturat :

1. „Free Press”.
2. Ziarul șvab „Beobachter”.

(De la acesta din urmă am obținut ca să-și reia cel puțin tonul ironic împotriva lui Blind, deoarece, în urma scrisorii trimise prin Bronner (i-am trimis lui Weydemeyer această mizgăleală), a fost atît de uluit de lăudăroșeniile lui Blind, încît și-a ascuns pur și simplu ghearele și a început să-i facă complimente „eminentului bărbat”. De altfel, redactorul — hinc illae lacrimae¹⁾ — este acel „membru guraliv al parlamentului trunchiat, șvabul Karl Mayer”, amintit de mine în „Domnul Vogt”, și fiul șvabului Mayer, ridiculizat cu atîta perseverență de Heine⁴¹⁾.)

3. Îți trimit alăturat scrisoarea lui Becker cel Roșu²⁾. Doar am trimis la „Rheinische Zeitung” o copie a declarației. Scrisoarea lui B[ecker] trebuie să mi-o înapoiezi⁴²⁾.

Apropo de Liebknecht. La sfîrșitul anului, el este, firește, foarte strîmtorat. I-am trimis de cîteva ori bani în cursul acestui semestru și acum, cînd știu că nevoile sînt deosebit de stringente, vreau să-i trimit ceva soției sale sub forma unui dar de crăciun pentru copii. Mi-ar face plăcere dacă ai contribui și tu. Trebuie însă să-mi scrii repede, pentru că pericolul în mora³⁾. Aș trimite atunci întreaga sumă o dată doamnei Liebknecht.

Salut.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată în :
„Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 3, 1930

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ — de aici acele lacrimi. — *Nota trad.*

²⁾ Hermann Heinrich Becker. — *Nota red.*

³⁾ — aminarea e primejdioasă. — *Nota red.*

14

Marx către Engels
la Manchester

[Londra] 10 decembrie 1864

Dragă Fred,

My compliment to Mrs. Lizzy ¹⁾.

Mi-ai dat încă mai de mult adresa ta de acasă, însă nu mi-ai menționat „firma” pe adresa căreia se poate scrie. Îmi pare bine că o am acum, deoarece uneori este nevoie să-ți pot trimite câteva rînduri simbăta.

Cele 5 l. st. pentru Wilhelm ²⁾) pornesc chiar astăzi spre Berlin.

Nu mi-ai trimis înapoi scrisoarea lui Becker ³⁾). Scrisoarea „Rozului”, oricît de abil crede el că s-a retras din această afacere, este un document which one fine morning he may find to turn up ⁴⁾ în scopuri neprevăzute. De altfel, bătrîna Hatzfeldt va avea grijă ca declarația ⁵⁾ să ajungă la destinație ³⁷⁾.

What about Sherman's expedition ? ⁶⁾ ⁴³⁾.

Apropo. Se spune că Purdy al vostru, care face parte din conducerea Casei săracilor, ar fi publicat în timpul foametei de bumbac ³¹⁾ un document din cale-afară de infam, în care, referindu-se la înbunătățirea presupusă a stării sănătății muncitorilor din industria bumbacului, a cerut ca ajutorul să fie redus la minimum, în urma cărui fapt ar fi izbucnit famine diseases ⁷⁾ în estul Lancashire-ului. (Asta în prima perioadă a foametei de bumbac.) Știi ceva despre aceasta ? Și poți cumva să-mi procuri hîrțiile oficiale de la Manchester (ale comitetului ⁸⁾) etc.) referitoare la foametea de bumbac ?

Lothario Bucher, pe care Lassalle l-a desemnat drept executor al testamentului său și căruia i-a lăsat o rentă anuală de 150 l. st., a trecut, după cum probabil ai și aflat, în tabăra lui Bismarck.

¹⁾ Lizzy Burns. — *Nota red.*

²⁾ Wilhelm Liebknecht. — *Nota red.*

³⁾ Hermann Heinrich Becker. — *Nota red.*

⁴⁾ — pe care îl va vedea apărînd într-o bună zi. — *Nota trad.*

⁵⁾ K. Marx. „Scrisoare către redactorul ziarului «Beobachter» din Stuttgart”. — *Nota red.*

⁶⁾ — Ce se aude cu expediția lui Sherman ? — *Nota trad.*

⁷⁾ — îmbolnăviri din cauza foametei. — *Nota trad.*

⁸⁾ Vezi volumul de față, p. 25. — *Nota red.*

Baronul Itzig ¹⁾ însuși, acest marchiz de Posa al lui Filip al II-lea din Uckermark ²⁾, ar fi făcut probabil același lucru în calitate de „ministru al muncii”, însă nu în the small way of ³⁾ Lothario, cu care Hatzfeldt este certată și care poate da acum mâna cu Edgar Bauer și cu consulul prusian la Milano, d-l R. Schramm. Prusienii au căutat pentru respectivul S[chramm] o funcție în care „nu este necesar nici un examen” ⁴⁾. D-l Rodbertus se pare, „coace” și el ceva, pentru că vrea „să separe complet problema socială de politică”, un indiciu sigur că urmărește să ajungă ministru. Ce ticăloși toată adunătura asta din Berlin, Mark și Pomerania !

Îmi face impresia că între Prusia, Rusia și Franța există o înțelegere secretă cu privire la un război împotriva Austriei în primăvara viitoare. Drept lozincă de luptă va servi, firește, Veneția ⁴⁴. Austriei dau dovadă de o lașitate și de o prostie fără margini. Acest lucru se datorește faptului că Franz Joseph se amestecă personal în politica austriacă. Buol-Schauenstein etc., toți oamenii de stat înțelepți trebuie să-și pună lacăt la gură, iar orientarea este dată de agenții ruși, indivizi notorii, ca și actualul Foreign minister ⁵⁾ austriac. Cu toate acestea, atitudinea Austriei ar fi inexplicabilă dacă n-ar fi de presupus că indivizii sau se încred într-o promisiune perfidă din partea prusienilor, sau sînt hotărâți să accepte de mult promisa compensație în Turcia.

Ce părere ai despre profundele descoperiri ale lui Collet — cu ajutorul lui Urquhart — despre Nabucodonosor și despre originea asiriană a rușilor, și o altă descoperire citată ca „urquhartistă”, și anume că în Italy the Pope is the only real thing ⁶⁾ ? ⁴⁵

Numărul de astăzi din „*The Miner and Workman's Advocate*” — organul oficial al minerilor din Anglia și Wales — publică în întregime „Manifestul” ⁷⁾ meu. „Zidarii” din Londra (peste 3 000 de oameni) au aderat la Asociația Internațională, indivizi care pînă acum nu s-au alăturat niciodată vreunei mișcări.

În ultima marți a avut loc o ședință a *subcomitetului* în care d-l Peter Fox (adevăratul său nume este P. Fox André) ne-a citit apelul său către polonezi ³⁹. (Asemenea lucruri sînt întotdeauna discutate în prealabil în cadrul subcomitetului, înainte de a ajunge

¹⁾ Lassalle. — *Nota red.*

²⁾ Wilhelm I. — *Nota red.*

³⁾ — în stilul josnic al lui. — *Nota trad.*

⁴⁾ În original în dialect berlinez : „wo ken Examen nich netig”. — *Nota red.*

⁵⁾ — ministru de externe (contele de Mensdorff-Pouilly). — *Nota trad.*

⁶⁾ — în Italia unica realitate este Papa. — *Nota trad.*

⁷⁾ K. Marx. „Manifestul constitutiv al Asociației Internaționale a Muncitorilor”. — *Nota red.*

la Comitetul Central.) Apelul nu este rău scris și F[ox] s-a străduit să aplice, deși într-o formă diluată, o metodă în general străină lui cu privire la reducerea la „clase”. Specialitatea lui propriuzisă este Foreign Policy ¹⁾, iar cu clasa muncitoare ca atare a avut de-a face numai în calitate de propagandist ateu.

Dar pe cât este de ușor să facem lucruri raționale atunci când e vorba de muncitorii englezi, pe atât trebuie să fim atenți de îndată ce la mișcare încep să participe literați, burghezi sau cvasiliterari. Fox, ca și prietenul său Beesly (profesor de economie politică la Universitatea din Londra, a prezidat mitingul de constituire din „St. Martin's Hall” ²⁾) și alți „democrați” nutresc, în opoziție cu ceea ce numesc ei, pe drept cuvânt, tradiția aristocrată engleză și ca o continuare a ceea ce numesc tradiția democrată engleză a anilor 1791—1792, o „dragoste” fanatică pentru Franța, pe care ei, în ceea ce privește *politica externă*, o extind nu numai asupra lui Napoleon I, ci chiar și asupra lui Boustrapa însuși ⁴⁶. Well ! D-I Fox nu s-a mulțumit să spună polonezilor în apelul lui (care, de altfel, nu a fost conceput ca un apel al întregii asociații, ci ca un apel al părții *engleze* în privința problemei poloneze, cu aprobarea întregului comitet) ceea ce este adevărat, și anume că poporul francez are în ceea ce-i privește pe ei tradiții mai bune decît englezii, și winds up his address ³⁾ consolidu-i pe polonezi mai ales cu pasiunea prietenească care a cuprins clasele muncitoare engleze față de democrații francezi. Eu m-am opus acestui fapt și am descris un tablou istoric de netăgăduit al trădării sistematice a polonezilor de către francezi începînd cu Ludovic al XV-lea și terminînd cu Bonaparte al III-lea. Totodată, am atras atenția asupra faptului că este complet *nepotrivit* ca alianța *anglo-franceză*, ce-i drept într-o ediție democratică, să formeze „nucleul” Asociației *Internaționale*. În cele din urmă, apelul lui Fox a fost aprobat de subcomitet cu condiția ca *încheierea* să fie modificată conform propunerilor făcute de mine. Jung, secretarul pentru Elveția (din Elveția franceză), a declarat că, în calitate de reprezentant al *minorității*, va propune în Consiliul General respingerea acestui apel ca fiind în general „burghez” ⁴⁷.

Maiorul nostru *Wolff* este deocamdată închis de piemontezi în fortăreața Alexandria.

Louis Blanc i-a scris secretarului general *Cremer* că este de acord cu „Manifestul”, că regretă că n-a putut participa la mitingul

¹⁾ — politica externă. — *Ncta trad.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 10. — *No'a red.*

³⁾ — încheie apelul său. — *Nota trad.*

din St. Martin's Hall etc. Într-un cuvânt, scrisoarea lui nu are alt scop decît cooptarea lui ca *honorary member* ¹⁾. Presimțind că se vor face asemenea încercări, eu, din fericire, introdusesem deja articolul că nimeni (în afară de *asociațiile* muncitorești) nu are voie să fie *invitat* și că nici un om nu poate fi *membru de onoare* ⁴⁸.
Salut.

Al tău,
K. M.

Gumpert va primi fotografia numai atunci cînd îmi va trimite fotografia, de mult promisă, a soției mele.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

15

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 22 decembrie 1864

Dragă Frederick,
Îți scriu în mare grabă. Trimite-mi înapoi scrisoarea lui Becker ²⁾.
Sper că n-ai pierdut-o.
Un an nou fericit !

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe,
Dritte Abteilung, Bd. 3, 1930

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ — membru de onoare. — *Nota trad.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 34. — *Nota red.*

1865

16

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 25 ianuarie 1865

Dragă Frederick,

Îți trimit alăturat cite o scrisoare

1. de la Weydemeyer,

2. de la Schily,

3. de la Liebknecht. Trebuie să mi le înapoiezi pe toate trei.

4. de la Schweitzer și 5. mizgăleala despre *Vogt*, pe care, de asemenea, aș dori să o primesc înapoi.

Ca să înțelegi scrisorile 2, 3 și 4 adaug următoarele: nu știu dacă tu primești „Soc[ial]-Dem[okrat]” (sau dacă te-ai abonat la acest ziar). (Dacă nici nu-l primești și nici nu te-ai abonat, atunci *Bender*, care a comandat 6 numere pentru a le vinde, îți poate trimite oricând de aici un exemplar.)

În „*Social-Dem.*” a apărut o corespondență a măgarului de *Moses Hess*, în care el relatează că noi am fi cerut lui „*L'Association*” (revistă a asociațiilor din Paris) să publice traducerea Manifestului¹⁾ nostru (dimpotrivă, *Massol* i-a făcut lui *Schily* această *propunere*) și să adere la Asociația noastră; ei însă ne-ar fi refuzat, pentru că noi ne-am adresat inițial lui *Tolain* și alții, care sînt plonploniști. *Tolain* însuși ar fi recunoscut acest lucru etc.⁴⁾

Eu am găsit mizgăleala asta a doua zi după întoarcerea mea de la Manchester⁵⁾. Am scris, așadar, o scrisoare furioasă la Paris și Berlin²⁾. Din scrisorile lui *Schil[y]* și *Schweit[zer]* reiese că totul se datorește prostiei (poate combinată cu oarecare malice³⁾) a lui *Hess* și prostiei toute pure⁴⁾ a lui *Liebknecht*.

Povestea asta a provocat ieri un mare scandal în comitetul de aici. Le *Lubez*, cu totul de partea lui *Tolain*, a declarat că totul

1) *K. Marx*. „Manifestul constitutiv al Asociației Internaționale a Muncitorilor”. — *Nota red.*

2) Vezi volumul de față, p. 406—407. — *Nota red.*

3) — răutate. — *Nota trad.*

4) — evidente. — *Nota trad.*

este calomnie, deoarece indivizi ca Horn (Einhorn, rabin) și plicticosul de Jules Simon (de la „La Liberté”¹⁾) fac parte din comitetul revistei „L'Association”. La propunerea mea, s-a hotărît totuși să nu se mai trimită la Paris cele 500 de carnete de membru pînă cînd Schily nu va mai trimite alte informații de la Paris⁵¹.

Asociația face aici progrese grozave. La serata organizată de ea, la care eu *nu am participat*, s-au adunat about²⁾ 1 200 de persoane (s-ar fi adunat de trei ori pe atît dacă sala ar fi fost destul de mare), ceea ce a adus un beneficiu de aproximativ 15 l. st. în Exchequer³⁾ a noastră foarte secătuită⁵².

Din Geneva⁵³ și din diferite părți ale Angliei au sosit scrisori de adeziune.

În cursul lunii februarie va avea loc un miting în apărarea polonezilor (în special în vederea colectării de bani pentru *noua* emigrație, motiv pentru care va fi ales președinte *lordul* Townshend), organizat de Liga (engleză) a independenței Poloniei, de societatea poloneză de aici și de Asociația noastră⁵⁴.

Ce spui de „testamentul” lui Lassalle, despre care relatează Liebknecht?⁵⁵ Nu este acesta propriul lui Sickingen, care vrea să-l constrîngă pe Carol al V-lea „să se așeze în fruntea mișcării”?⁴⁾

La cererea insistentă a lui Schweitzer (precum și drept compensație pentru faptul că l-am înjurat pe el în locul lui Liebknecht pentru greșelile din „Soc.-Dem.”) i-am trimis ieri un *articol despre Proudhon*⁵⁾. Vei vedea acolo că unele lovituri zdravene, chipurile la adresa lui Pr[oudhon], sînt de fapt destinate și cad asupra lui „Ahile”⁶⁾ al nostru.

Apropo. Fiecare secretar al Asociației noastre va primi săptămîna viitoare un pachet cu *cards of membership*⁷⁾ (firește, al „Asociației”, nu al „comitetului”), pe care trebuie să le împartă (1 șiling cotizația anuală, 1 penny pentru carnet). Va trebui să dai cîteva la Manchester. Nu vor fi prea multe. Scrie-mi însă cam cîte pot să-ți

1) „La Liberté de penser”. — *Nota red.*

2) — aproximativ. — *Nota trad.*

3) — casa de bani. — *Nota trad.*

4) Sickingen și Carol al V-lea — personaje din drama lui Lassalle „Franz von Sickingen”. — *Nota red.*

5) K. Marx. „Despre Proudhon (Scrisoare către J. B. Schweitzer)” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 28—35. — *Nota trad.*). — *Nota red.*

6) Ferdinand Lassalle. — *Nota red.*

7) — carnete de membru. — *Nota trad.*

trimit în acest scop ? Este in fact one of the ways and means of the Association ¹⁾).

My compliments to Mrs. Burns. Will she, perhaps, become a member ? Ladies are admitted.

Yours truly ²⁾,
K. M.

P. S. Am uitat la tine acasă în Dover-Street o pereche de încăl-
țăminte de iarnă (ghete), o pereche de ciorapi tricotați noi, precum
și cele două batiste de mătase. Amintesc de acest lucru numai
pentru ca tu, dacă „se ivește prilejul“, să spui câteva cuvinte gaz-
delor tale, ca ei să vadă că sînt supravegheați.

Profesorul Tyndall a reușit, printr-o experiență foarte ingenioasă,
să separe razele solare în *raze calorice*, care topesc chiar și platina,
și în *raze luminoase reci*, cu totul lipsite de căldură. Aceasta este
one of the finest experiments of our days ³⁾.

P. S. II.

Liebknacht mi-a mai trimis un bilet, în care redacția cere in-
sistent articole scrise de tine. Ea are în vedere în primul rînd
tema *războiul din America*, sau tema *reformei armatei prusiene*,
pentru că acest ziar ⁴⁾ este citit de persoane sus-puse mai mult
than any other Berlin paper ⁵⁾.

În ceea ce privește războiul din America, mi-ai explicat deja
că nu este un subiect potrivit pentru „Soc.-Dem.“

În ce privește *reforma armatei prusiene*, pentru așa ceva ziarul
ar fi foarte potrivit. Mă tem de un singur lucru, și anume : oare
expunerea acestei probleme nu te-ar face să intri într-un conflict,
indezirabil în momentul de față și în acest domeniu, unilateral cu
progresiștii, dat fiind că regele ⁶⁾ a declarat că nu va ceda în nici
o privință, transformînd, așadar, această problemă în punctul cen-
tral al unui conflict constituțional ? ⁵⁶ Sau vei putea, în conformi-
tate cu părerile tale militare, să tratezi problema în așa fel încît
să le dai *amîndurora* o lovitură, ceea ce ar fi *cel mai de dorit* ?

¹⁾ — de fapt una din sursele de venit ale Asociației. — *Nota trad.*

²⁾ — Complimente doamnei Burns. Nu dorește cumva să devină membră a
Asociației ? Doamnele sînt admise. Al tău sincer. — *Nota trad.*

³⁾ — una din cele mai minunate experiențe ale epocii noastre. — *Nota trad.*

⁴⁾ „Der Social-Demokrat“. — *Nota red.*

⁵⁾ — decit oricare alt ziar din Berlin. — *Nota red.*

⁶⁾ Wilhelm I. — *Nota red.*

În orice caz, de vreme ce eu am trimis acum direct ziarului un articol (cu semnătura mea), poți publica și tu acolo. Și trebuie să faci acest lucru atîta timp cît acest organ de presă mai există.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată în :
„Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 3, 1930

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

17

Engels către Marx la Londra

Manchester, 27 ianuarie 1863

Dragul meu Maur,

Scrisorile ți le trimit înapoi mîine sau duminică, pentru că scrisul acesta îngrozitor cu o cerneală atît de palidă trebuie citit numai la lumina zilei, ieri seară nu le-am putut parcurge decît în grabă.

Lipsa de tact a lui Mosis ¹⁾ (la care se adaugă, desigur, și puțină bucurie răutăcioasă a șefului partidului ²⁾), dar mai cu seamă cea a lui Liebknecht este realmente colosală. De altfel, mă miră faptul că acesta din urmă nu a făcut mai multe gafe de genul acesta, asta a fost întotdeauna specialitatea lui.

Le trimit indivizilor ăstora un mic cîntec popular danez despre Tidmann, pe care bătrînul îl omoară în Thing ³⁾, pentru că i-a impus pe țărani cu biruri ⁴⁾ noi. E revoluționar și totuși nu e pasibil de pedeapsă și îndreptat, în primul rînd, împotriva nobilimii feudale, contra căreia ziarul ⁵⁾ trebuie să ia categoric atitudine. La aceasta adaug și eu cîteva observații corespunzătoare. Articolul despre reorganizarea armatei probabil că îl voi putea scrie de îndată ce

¹⁾ Moses Hess (vezi volumul de față, p. 39). — *Nota red.*

²⁾ Bernhard Becker. — *Nota red.*

³⁾ Adunare populară pe regiuni în Danemarca. — *Nota red.*

⁴⁾ F. Engels. „Domnul Tidmann. (Vechi cîntec popular danez)” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 36—37. — *Nota trad.*). — *Nota red.*

⁵⁾ „Der Social-Demokrat”. — *Nota red.*

voi avea noile proiecte militare etc. ; le voi scrie să mi le trimită și le voi mai scrie că voi lua atitudine atît împotriva guvernului — *past and present* ¹⁾ —, cît și împotriva progresiștilor și că, dacă ei nu pot accepta prima parte, articolul n-are decît să rămînă *nepublicat*. Referitor la războiul din America, poate că mai tirziu se va putea scrie, totuși, ceva despre el. Acum nu există încă o perioadă încheiată, liniștea care domnește ca să mă exprim cu cuvintele lui J. Grimm, este „neorganică“.

Se dovedește din ce în ce mai mult că bravul Lassalle a fost un ticălos de duzină. În aprecierea oamenilor, noi nu am pornit niciodată de la ceea ce și-au închipuit ei că sînt, ci de la ceea ce au fost în realitate și nu văd de ce trebuie să facem o excepție tocmai cu răposatul Itzig. S-ar putea ca, subiectiv, vanitatea lui să-i fi prezentat lucrurile ca acceptabile, obiectiv însă a fost o ticăloșie, o trădare a întregii mișcări muncitorești în favoarea prusienilor. În plus, se pare că piaița asta proastă n-a avut din partea lui Bismarck nici o compensație, absolut nimic precis, ca să nu mai vorbim de garanții ⁵⁶; se pare că el pur și simplu s-a bazat pe faptul că îl va trage neapărat pe B[ismarck] pe sfoară, tot așa cum s-a bazat pe faptul că el îl va împușca pe Racoviță. Zi baronul Itzig și gata.

De altfel, nu e departe timpul cînd va fi nu numai de dorit, ci și *necesar* să dăm publicității toate acestea. E ceva ce nu ne poate aduce decît foloase, și dacă treaba cu Uniunea ²⁾ și cu ziarul rămîne în picioare în Germania, atunci chiar se impune să fie cît mai curînd înlăturați moștenitorii acestui individ. De altfel, proletariatul din Germania va vedea cît de curînd la ce se poate aștepta de la Bismarck.

Multe salutări doamnelor.

Al tău,
F. E.

Nu pot împărți mai mult de 1/2 duzină de carnete, lucru de care se va ocupa Jones, eu am acum foarte mult de lucru.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată în :
„Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. III,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 3, 1930

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ — din trecut și din prezent. — *Nota trad.*

²⁾ Uniunea muncitorilor germani. — *Nota red.*

18

Marx către Engels
la Manchester

[Londra] 30 ianuarie 1865

Dragă Engels,

Tout d'accord¹⁾. Cit despre temerile tale cu privire la confiscare, trebuie să arăți foarte pe scurt într-o prefață la primul tău articol²⁾, că mai întâi vei elucida acest lucru din punct de vedere militar, în al doilea rînd vei critica burghezii și în al treilea rînd reacțiunea etc. și vei elucida poziția partidului muncitoresc în această problemă etc., *tendința* putînd fi indicată sau schițată din cîteva trăsături. Acest lucru va îngreui de la bun început guvernului confiscarea. Dacă, totuși, guvernul va trece la așa ceva, „Soc[ial]-Dem[okrat]” va intra într-o nouă fază (pentru că în momentul de față acești domni nu pot face confiscări fără ca ulterior să fie nevoiți sau să revină asupra confiscării respective, sau să aducă cazul în fața justiției); totodată, tu trebuie să-ți păstrezi o copie de pe manuscrisul articolului III. După aceea nu va fi nimic mai ușor decît să-l publicăm în unul din cele două ziare germane³⁾ de aici și apoi să trimitem copii la Hamburg etc., unde va fi cu siguranță reprodus de unul sau altul din ziarele burgheze.

După părerea mea, Schily s-a lăsat tras pe sfoară de M. Hess. Aceasta se vede din toate epistolele lui Moses către „Soc.-Dem.” (Cf. f. i.⁴⁾ nr. 15 din „Soc.-Dem.”, care tocmai a sosit și care, în general, este plin de cel mai dezgustător „lassalleanism”. Domnii din Iserlohn vorbesc despre „Lassalle-Lincoln.”) Moses este *potrivnicul* nostru, nu ne-a iertat nici pentru „expulzarea din Bruxelles”, nici pentru „alungarea din Köln” și va aprecia întotdeauna la Lassalle faptul că acesta a avut „tactul” atît de necesar unui „conducător de popor” de a-l lua pe M. Hess în serios.

De altfel, din cauză că „Soc.-Dem.” este „organul Uniunii generale a muncitorilor germani”, lui îi este foarte greu să se smulgă din această atmosferă de apoteoză.

¹⁾ — Întru totul de acord. — *Nota trad.*

²⁾ *F. Engels.* „Problema militară în Prusia și partidul muncitoresc german” (vezi *K. Marx și F. Engels. Opere*, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 39—83. — *Nota trad.*). — *Nota red.*

³⁾ „Hermann” și „Londoner Anzeiger”. — *Nota red.*

⁴⁾ — vezi, de exemplu. — *Nota trad.*

Și întrucît acum știm că Itzig ¹⁾ (lucru pe care nu l-am cunoscut în nici un caz sub această formă) a vrut să-i vîndă lui Bismarck partidul muncitoresc pentru a deveni cunoscut ca „Richelieu al proletariatului”, nu voi mai ezita nici eu să fac în prefața cărții mele aluzii *destul de transparente* la faptul că el n-a fost decît un papagal și un plagiator ²⁾.

Oare „poeziile” : „Vrem să fim lassalleeni” și alte stupizenii, pe care chiar *muncitorii* le trimit la „Soc.-Dem.”, nu provin direct sau indirect de la bătrîna persoană ³⁾ ? În orice caz, eu am declarat deja de cîteva ori în scris redacției că trebuie să înceteze o dată cu această neghiobie ³⁾.

Ce fel de oameni sînt progresiștii o dovedește din nou atitudinea lor în problema coaliției. (*En passant* ⁴⁾), legea prusiană împotriva coaliției, ca și toate legile continentale analoge, provine din decretul *Adunării constituante din 14 iunie 1791*, prin care burghezia franceză pedepsea foarte sever anything of the sort ⁵⁾, adică asociațiile muncitorești de orice fel — de exemplu cu pierderea drepturilor cetățenești pe timp de un an —, sub pretextul că aceasta ar însemna *restabilirea breslelor* și că ar contraveni libertății constituționale și „droits de l'homme” ⁶⁾. Pentru Robespierre este foarte caracteristic faptul că, într-o vreme cînd „constituționalismul” în spiritul Adunării din 1789 era considerat o crimă pasibilă de ghilotină, toate legile acestei Adunări îndreptate *împotriva* muncitorilor au continuat să rămînă în vigoare ^{5a)}.)

Domnul Bright și-a stricat-o iarăși aici la Londra cu muncitorii prin discursul său împotriva aplicării legii cu privire la ziua de muncă de zece ore în industria din Birmingham ^{5b)}. Burghezii de felul acesta sînt absolut incorigibili. Și el face acest lucru într-un moment cînd vrea să-i înfrîngă pe oligarhi cu ajutorul muncitorilor !

Apropo ! Întrucît eu am declarat deja în două rînduri redacției lui „Soc.-Dem.” că ar trebui să-și curețe cît mai temeinic și cît mai repede ziarul de această „apoteoză” puerilă, nu ar strica de loc dacă, o dată cu trimiterea articolului ⁷⁾ tău, ai face și tu redacției o observație în același sens. Dacă noi ne dăm numele, putem să și cerem ca *acum*, cînd acești oameni *cunosc trădarea premeditată*

¹⁾ Lassalle. — *Nota red.*

²⁾ Sophie von Hatzfeldt. — *Nota red.*

³⁾ Vezi volumul de față, p. 406—407. — *Nota red.*

⁴⁾ — *In treacăt fie spus.* — *Nota trad.*

⁵⁾ — asemenea lucruri. — *Nota trad.*

⁶⁾ — „drepturile omului”. — *Nota trad.*

⁷⁾ *F. Engels.* „Problema militară în Prusia și partidul muncitoresc german”. — *Nota red.*

a lui L[assalle], să nu arunce, cu ajutorul numelor noastre, praf în ochii muncitorilor sau să se transforme ei înșiși într-o unealtă a oricărei absurdități.

Salut.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată în :
„Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 3, 1930

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

19

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 1 februarie 1865

Dragă Frederick,

Scrisoarea alăturată, de la Strohn, trebuie să mi-o trimiți înapoi și, totodată, să-mi scrii și ce părere ai despre afacerea asta cu editarea⁶⁰.

„Siebold” este, fără îndoială, cel cu vinul spumos. Mă tem, într-adevăr, că el a găsit din cale-afară de rigidă nu numai primirea făcută de mine însuflețirii lui spumoase, ci și that he caught some queer words at Gumpert's door, as I told you at the time¹⁾. În orice caz, frumos din partea acestui individ și foarte caracteristic pentru atitudinea unui comerciant ambulant de vinuri că, plecând de la noi, se duce direct la Karl Blind pentru a alerga în calitate de curier al acestuia la Hamburg. Să fi făcut oare și Blind o comandă pentru „vinuri spumoase” și, în plus, să fi acordat preamiloștiva lui protecție pentru spumat? Sper, spre cinstea spumei de vin, că Siebold nu este o asemenea lepădătură venală, deși era evident că, în timp ce unul din ochii lui oglindea entuziasmul, celălalt had an eye to business²⁾. În ceea ce-l privește pe Freiligrath, sînt convins că el este mult prea prudent pentru a-i promite în mod

1) — că a auzit câteva cuvinte tari la ușa lui Gumpert, așa cum și-am mai spus. — *Nota trad.*

2) — nu scăpa din vedere afacerea. — *Nota trad.*

public lui Blind colaborarea sa (in partibus ¹⁾, se înțelege). However, I shall try to ascertain the fact ²⁾. În orice caz, este foarte bine că Strohn i-a incurcat cu atîta abilitate pe Ruge și pe Blind. I-am trimis astăzi încă cîteva observații sarcastice, destinate special lui Meissner, despre nobila pereche a fraților învrăjbiți.

Trebuie să scuzi frazele englezești din epistola mea pentru faptul că ieri a avut loc ședința Consiliului, care a durat pînă la ora unu noaptea. („Lichidul” și „fumul” sînt *excluse* de la aceste „sittings” ³⁾). Mai întii a fost epistola de răspuns a lui Lincoln, pe care o vei găsi, poate, mâine în „Times” ⁶¹ sau în orice caz în „Daily News” și „Star”. În timp ce în răspunsul dat Societății londoneze de luptă împotriva sclaviei ⁶² (ai cărei membri sînt persoane luminate, ca sir Charles Lyell și „istoricul mondial”, alias „K. B[lind]”) și publicat ieri în „Evening Star”, bătrînul se descotorosește foarte sec de acești indivizi prin două fraze formale, așa cum a făcut și în răspunsul lui anterior dat filialei din Manchester a Societății de luptă împotriva sclaviei, scrisoarea pe care ne-a adresat-o nouă cuprinde realmente tot ce se putea pretinde, inclusiv asigurarea naivă că *Statele Unite* nu se pot ocupa nemijlocit cu „propaganda”. În orice caz, pînă în prezent este singurul răspuns mai mult decît strict formal primit on the part of the old man ⁴⁾.

În al doilea rînd, a fost un delegat din partea polonezilor (*aristocrați*) care sînt în legătură cu „Literary Society” ⁶³; avînd în vedere apropiatul miting al polonezilor ⁵⁾, acești domni l-au însărcinat să ne asigure în mod solemn că ei ar fi *democrați* și că *acum* fiecare polonez ar fi democrat, pentru că rîndurile aristocrației s-au rărit prea mult și ea ar trebui să fie *nebună* ca să nu recunoască că o restaurare a Poloniei ar fi *imposibilă* fără o răscoală a țaranilor. Fie că acești indivizi cred în ceea ce spun, fie că nu, fapt este că, în orice caz, au tras învățăminte din această ultimă lecție ⁶⁴.

În al treilea rînd, au sosit declarații de adeziune din partea a diferite trade-unionuri, precum și din partea unei societăți din *Bruxelles*, care promite că va întemeia filiale în toată Belgia ⁶⁵.

Apoi a trebuit să predau un număr din „Daily St. Louis Press”,

¹⁾ — aparent, care nu există în realitate, de la „in partibus infidelium”, adaos la titlul episcopilor numiți în funcții, pur nominale, de episcopi în țările necreștine. — *Nota trad.*

²⁾ — Oricum, voi încerca să aflu ce se ascunde aici. — *Nota trad.*

³⁾ — ședințe. — *Nota trad.*

⁴⁾ — din partea bătrînului. — *Nota trad.*

⁵⁾ Vezi volumul de față, p. 40. — *Nota red.*

soisit chiar ieri, cu un articol de fond despre „*Address to the Workingmen*”¹⁾ al nostru și un extras aparținând evident lui Weydemeyer.

Și acum — bomba.

Cremer, our Honorary General Secretary²⁾, a primit o invitație scrisă pentru „Council” (și, în plus, o vizită particulară tot în legătură cu aceasta) din partea unui comitet provizoriu, care se va întruni luna viitoare *privatim* la London Tavern. Scopul: un miting grandios pentru manhood suffrage⁶⁾. *Președinte: Richard Cobden!*

Poanta este următoarea: indivizii aceștia, după cum ne-a comunicat deja E. Jones, au suferit un eșec total la Manchester. De aceea ei au adoptat o broader platform³⁾, în care însă, în loc de manhood suffrage, figura *registration* „for paying poorrate”⁴⁾. Așa se spune în circulara tipărită care ne-a fost trimisă nouă. Întrucît, după diferite indicii, a reieșit totuși clar că fără manhood suffrage nimic nu poate atrage clasele muncitoare la o oarecare colaborare, ei au declarat că sînt dispuși să accepte această revendicare. O mare demonstrație la Londra ar atrage după sine altele asemănătoare în provincie, scriu „din toate părțile” provincialii, care au ajuns „încă de mult” la concluzia că sînt incapabili to set the ball a-going⁵⁾.

Primul obiect al dezbaterii de ieri a fost următorul: e oare necesar ca Asociația noastră, adică Consiliul, să trimită, conform dorinței acestor domni (printre care se numără toți vechii sham City agitators⁶⁾, ca Sam. Morley etc.), cițiva delegați care să asiste în calitate de „observatori” la ședințele comitetului ei provizoriu? În al doilea rînd, dacă acești indivizi se obligă direct să adopte ca lozincă manhood suffrage și dacă mitingul public va fi convocat sub această lozincă, să le promitem sprijinul nostru? De fapt, *acest sprijin* are pentru acești indivizi aceeași importanță ca și pentru povestea americană⁶²⁾. Fără trade-unionuri nu este posibil un miting de masă și fără noi ei nu pot avea de partea lor trade-unionurile. Iată adevăratul motiv pentru care acești domni ni s-au adresat nouă.

¹⁾ K. Marx. „Manifestul constitutiv al Asociației Internaționale a Muncitorilor”. — *Nota red.*

²⁾ — secretarul nostru general onorific. — *Nota trad.*

³⁾ — platformă mai largă. — *Nota trad.*

⁴⁾ — votul universal pentru bărbați, figura *inclusiunea pe listă* a celor care plătesc „impozit pentru asistența săracilor”. — *Nota trad.*

⁵⁾ — să pună afacerea pe roate. — *Nota trad.*

⁶⁾ — șarlatani-agitatori din City. — *Nota trad.*

Părerile au fost *foarte* împărțite, fapt la care a contribuit mult ultima prostie făcută de *Bright* la Birmingham ¹⁾ ⁵⁹.

La propunerea mea s-a hotărît : 1) delegația să fie trimisă (în propunerea mea eu i-am exclus pe foreigners ²⁾, însă Eccarius și Lubez au fost și ei aleși în calitate de „englezi” și de martori *muji*) ca simplu „observator” ⁶⁷; 2) so far as the meeting is concerned ³⁾, să acționăm împreună cu ei, *în primul rînd* dacă în programul lor va fi proclamat direct și oficial manhood suffrage, în *al doilea rînd* dacă oamenii *aleși de noi* vor intra și ei în comitetul *definitiv*, astfel încît să-i poată observa pe acești indivizi și să-i poată compromite în cazul unei *noi trădări* pe care aceștia *ar pune-o la cale*, așa cum i-am lămurit pe toți. Astăzi îi scriu despre acest lucru lui E. Jones.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limbile germană
și engleză

20

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 3 februarie 1865

Dragă Frederick,
Îți trimit alăturat :

1. Scrisoarea de la Siebel, în care ne prezintă raportul asupra întîlnirii sale cu Klings, întîlnire care a avut loc în urma „dispoziției” date de mine ⁴⁾. Eu nu mai adaug decît că *nu mă mai amestec* în această treabă. Dacă Klings reușește — fără contribuția noastră — să-l înlăture, o dată cu bătrîna scroafă ⁵⁾, pe B. Becker și importanța lui dobîndită prin testament, aș fi mulțumit. Cu Uniunea muncitorilor ⁶⁾, așa cum ne-a lăsat-o moștenire baronul Itzig ⁷⁾,

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 45. — *Nota red.*

²⁾ — străini. — *Nota trad.*

³⁾ — în ceea ce privește mitingul. — *Nota trad.*

⁴⁾ Vezi volumul de față, p. 400—401. — *Nota red.*

⁵⁾ Sophie von Hatzfeldt. — *Nota red.*

⁶⁾ Uniunea generală a muncitorilor germani. — *Nota red.*

⁷⁾ Lassalle. — *Nota red.*

nu este nimic de făcut. Cu cât mai repede va fi desființată, cu atât mai bine.

2. „*Rheinische Zeitung*” cu un articol de fond scris, probabil, de Becker cel Roșu¹⁾. Este un apel ad misericordiam²⁾ din partea „progresiștilor”³⁾.

Părerea mea este că noi trebuie să scriem împreună o declarație și că această criză ne oferă tocmai prilejul potrivit ca să ne reluăm poziția noastră „legitimate”³⁾. I-am scris cu vreo 10 zile în urmă lui Schweitzer că ar trebui să ia o asemenea atitudine împotriva lui Bismarck, încât să dispară pînă și aparența de cochetărie a partidului muncitoresc cu B[ismarck] etc. Drept mulțumire, el a început neînțirziat să cocheteze mai mult ca oricînd cu Bismarck.

„Și iarăși” în nr. 16 al lui „Soc[ial]-Demok[rat]”, unde a apărut, presărată cu greșeli de tipar, scrisoarea mea despre „Proudhon”⁴⁾, Moses Hess denunță „deja” pentru a doua oară „Asociația Internațională”⁵⁾. I-am scris ieri o scrisoare furioasă lui Liebknecht în legătură cu aceasta și i-am declarat că este absolut ultimul meu avertisment; că nu dau nici un ban pe „bunăvoința” care este executorul faptelor relei-voințe; că nu le pot explica membrilor de aici ai „Comitetului Internațional” că astfel de lucruri se întimplă cu *bonne foi*⁶⁾, din pură prostie; că gazetuța⁶⁾ lor mizerabilă, continuînd să-l proslăvească pe Lassalle, deși acum ei știu ce trădare a pus acesta la cale, și cochetînd în mod laș cu Bismarck, are, totodată, nerușinarea să permită plonplonistului Hess să ne acuze aici de plonplonism etc.

Părerea mea este că acum trebuie să procedăm în felul următor: ne folosim de denunțul sau suspiciunea lui Moses pentru ca d’abord⁷⁾ să declarăm în cîteva cuvinte război lui Bon[aparte] Plon-Plon, fără să uităm să-l amintim în treacăt și pe prietenul lui Moses, rabinul Ein-Horn. Pe urmă ne folosim de acest prilej pentru a ne declara și împotriva lui Bismarck, implicit împotriva ticăloșilor sau nebunilor care visează sau pălăvrăgesc despre o alianță cu el pentru clasa muncitoare. În orice caz, la sfîrșit ar trebui să li se spună acestor porci de progresiști că, pe de o parte, prin lașitatea și neputința lor politică au dăunat cauzei și, pe de altă parte, că, dacă ei cer alianță cu clasa muncitoare împotriva guvernului — și în

¹⁾ Hermann Heinrich Becker. — *Nota red.*

²⁾ — la caritate. — *Nota trad.*

³⁾ — „care ne revine de drept”. — *Nota trad.*

⁴⁾ K. Marx. „Despre Proudhon. (Scrisoare către J. B. Schweitzer)”. — *Nota red.*

⁵⁾ — bună-credință. — *Nota trad.*

⁶⁾ „Der Social-Demokrat”. — *Nota red.*

⁷⁾ — mai întii. — *Nota trad.*

momentul de față acesta ar fi unicul lucru bun —, atunci ar trebui să le facă muncitorilor cel puțin concesiile care corespund propriului lor principiu al „liberului schimb” și al „democratismului”, adică abrogarea tuturor legilor excepționale împotriva muncitorilor, printre care, în afară de legile cu privire la coaliție, figurează în mod absolut specific și actuala legislație prusiană cu privire la presă. De asemenea, ei ar trebui să se pronunțe, cel puțin principial, pentru reinstaurarea votului universal, desființat în Prusia prin coup d'état⁷⁰. Iată minimul care se așteaptă din partea lor. Poate ar trebui să se insereze câte ceva și despre problema militară. În orice caz, totul trebuie făcut cât mai repede. Și tu trebuie să-ți așterni pe hîrtie „gîndurile” cu privire la această declarație. Ulterior eu le adaug pe ale mele, le unific, îți trimit totul încă o dată and so forth¹⁾. Mi se pare că momentul este prielnic pentru acest „coup d'état”. Noi nu putem, din considerație pentru Liebknecht sau pentru oricine altcineva, să ratăm acest moment pentru „repunerea noastră în toate drepturile”.

At the same time²⁾ trebuie să trimiți so soon as possible³⁾ la „Soc.-Demok.” articolul tău despre problema militară⁴⁾.

Eu le-aș scrie firește — quoad⁵⁾ declarație⁶⁾ — că, dacă ei nu o publică imediat, ea va apărea „neîntîrziat” în alte ziare.

Dacă o acceptă, este excelent, și nu-i nici o pagubă, chiar dacă vor sări în aer din cauza ei. (Deși în momentul de față Bismarck se va feri să recurgă la măsuri drastice.) Dacă nu o acceptă, atunci avem un bun pretext să ne descotorosim de ei. În orice caz, aerul trebuie primenit și partidul trebuie curățat de putoarea lăsată de Lassalle.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată în :
„Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe,
Dritte Abteilung, Bd. 3, 1930

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ — și așa mai departe. — *Nota trad.*

²⁾ — În același timp. — *Nota trad.*

³⁾ — cit se poate de repede. — *Nota trad.*

⁴⁾ *F. Engels.* „Problema militară în Prusia și partidul muncitoresc german”. — *Nota red.*

⁵⁾ — cu privire la. — *Nota trad.*

⁶⁾ Vezi volumul de față, p. 54—55. — *Nota red.*

21

Engels către Marx

la Londra

[Manchester] 5 februarie 1865
Mornington St[reet]

Dragul meu Maur,

Sint întru totul de acord în privința declarației. Trebuie însă să o scrii tu singur, altfel nu o scot la capăt cu articolul militar ¹⁾. Mă tem că articolul va ieși atît de mare, încît nu va putea apărea decît sub formă de broșură. I și II sint gata (încă nerevăzute), III încă nu. Am fost foarte mult deranjat, Blank a fost aici etc. etc. Prin urmare, scrie tu declarația. De legile excepționale ține și limitarea dreptului de asociere și de întrunire, întreaga legislație cu privire la *cărțile de călătorie* ⁷¹ și, în sfîrșit, articolul 100 din Codul penal : incitarea cetățenilor la ură și lipsă de respect (tot o moștenire de la Napoleon). Apoi, dacă poate fi strecurată o aluzie că, într-o țară eminamente agricolă ca Prusia, este o infamie ca, în numele proletariatului industrial, să fie atacată exclusiv burghezia, fără să se spună nici un cuvînt despre exploatarea patriarhală, cu bîta, a proletariatului agricol de către marea nobilime feudală. Despre problema militară nu este atît de important să se vorbească, ar trebui însă ridicată *problema bugetară* : ce le folosește muncitorilor un parlament ales prin vot universal dacă acesta este tot atît de neputincios cum vrea Bism[arck] să facă actualul parlament al stărilor, al cărui urmaș trebuie să fie acest nou parlament ? Și dacă nici măcar nu poate respinge introducerea de noi impozite ?

Cam acestea sint ideile mele ad hoc. Așadar, la treabă și trimite-mi imediat declarația.

Meissner. So far so good ²⁾. Ar trebui însă, firește, să mergi personal acolo. Conto a metă ³⁾ prezintă avantajele sale, dacă tu îți rezervi prin contract dreptul de a cerceta cărțile și documentele și dacă M[eissner] este de acord să-ți dea imediat sub formă de avans fără dobîndă $\frac{2}{3}$ din onorarul ce ți se cuvine. Din scrisoarea lui Strohn pare să reiasă că M[eissner] would rather not part with any money if he could help it ⁴⁾ ⁶⁰. În orice caz, tu trebuie să mergi personal acolo cu manuscrisul ⁵⁾ și să inchei contractul.

¹⁾ F. Engels. „Problema militară în Prusia și partidul muncitoresc german”. — *Nota red.*

²⁾ — Pină aici totul este în ordine. — *Nota trad.*

³⁾ — Contul în comun. — *Nota trad.*

⁴⁾ — preferă să nu dea nici un ban. — *Nota trad.*

⁵⁾ — volumul I al „Capitalului”. — *Nota red.*

De altfel, acum trebuie să te grăbești. Timpurile sînt foarte favorabile apariției cărții și numele noastre se vor bucura din nou de respect în ochii publicului. Știi cum se obișnuiește în Germania să se tergiverseze o editare. Așadar, nu scăpa momentul, deosebirea poate fi colosală în ceea ce privește efectul.

Siebold. Ți-am spus dinainte că nu ne putem baza pe indivizi de genul acesta și am fost din capul locului convins că la Londra el va merge la Blind. Presupunerea că a tras cu urechea ad portam Gumperti ¹⁾ este total inutilă. Individul a procedat și va proceda așa întotdeauna. Este însă bine că „pînă una-alta” îl avem sub control.

Uniunea lui Lassalle ²⁾, după cum reiese din scrisoarea lui Siebel pe care o păstrez la mine, se va duce foarte curînd de ripă din cauza escrocheriilor și delapidărilor făcute de funcționari, și e foarte bine că „lucrurile stau astfel”. Restul îl va face bătrîna scroafă ³⁾ cu intrigile ei. Cu cît ne vom sinchisi mai puțin de acest rahat, cu atît mai bine. Let it rot and be dam'd to it ⁴⁾.

„Social-Demokrätchen” îmi devine pe zi ce trece tot mai odios. Rahatul ăsta de Hess, care adoptă față de noi o mină ocrotitoare de adevărat funcționar secret al lui Lassalle, profundele articole lipsite de orice valoare ale d-lui Schweitzer despre enciclică și Bismarck, în care el cochetează cu toate fleacurile și îi injură numai pe burghezi ⁷²⁾, totala obtuzitate și lipsă de talent și chiar lipsa oricărei rațiuni sănătoase cu excepția citorva lucruri, — toate acestea îmi ajung cu virf și indesat. De trei ori pe săptămînă cultul lui Lassalle — asta nici dracul nu suportă, și e bine că vine criza. Le voi spune și eu acest lucru respectivilor domni în viitoarea mea scrisoare, pînă acum nu mi s-a oferit prilejul. Apropo, pe ce adresă îi scrii tu lui *Liebknecht*? Aș vrea și eu din cînd în cînd să-i trag cîte un perdaf, sau să-l încurajez s'il y a lieu ⁵⁾.

Acum trebuie să închei cu cele mai bune salutări și trimite de îndată declarația ⁶⁾. Articolul îl termin pînă miercuri sau joi.

Al tău,
F. E.

¹⁾ — la poarta lui Gumpert (vezi volumul de față, p. 46. — *Nota red.*). — *Nota trad.*

²⁾ Uniunea generală a muncitorilor germani. — *Nota red.*

³⁾ Sophie von Hatzfeldt. — *Nota red.*

⁴⁾ — Lasă-l să putrezească și să-l ia dracu. — *Nota trad.*

⁵⁾ — dacă am pentru ce. — *Nota trad.*

⁶⁾ Vezi volumul de față, p. 55. — *Nota red.*

Am încercat să obțin prin cumnatul meu ¹⁾ vești despre Siebel nu am putut afla însă nimic altceva decât că este „întotdeauna beat”, se încurcă cu actrițe și soția lui vrea să divorțeze.

My best compliments to the ladies ²⁾.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată în :
„Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe,
Dritte Abteilung, Bd. 3, 1930

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

22

Marx către Engels ⁷³ la Manchester

[Londra, 6 februarie 1865]

Adresa de acasă a lui Liebknecht este : „13, Neuenburger Strasse, Berlin”. Dacă vrei să-i scrii în particular, poți trimite scrisoarea pe numele Mrs. Liebknecht la această adresă. Este clar că bietul W. Lieb[knecht] se află într-o situație extrem de penibilă. Trebuie să i se spună că el trebuie sau să rabde, sau să termine. În ultimă instanță, cred că ar putea, de bună seamă, să-și câștige cinstit piinea la Manchester ca institutor.

Publicat pentru prima oară

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

23

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 6 februarie [1865]

Dragă Engels,

În numărul de astăzi al lui „Soc[ial]-Dem[okrat]” este publicat, la rubrica pentru foiletoane, după articolul ³⁾ meu care condamnă

¹⁾ Karl Emil Blank. — *Nota red.*

²⁾ — Multe complimente doamnelor. — *Nota trad.*

³⁾ K. Marx. „Despre Proudhon. (Scrisoare către J. B. Schweitzer)”. — *Nota red.*

orice „compromis, chiar aparent”, apelul ¹⁾ tău la lupta pe viață și pe moarte împotriva nobilimii.

De aceea, eu consider că deocamdată este mai potrivit să trimit, în locul declarației pe care intenționez să o scriu inițial, cele câteva rânduri de mai jos ⁷⁴. Ele vor oferi negreșit *prilejul* pentru o *altă declarație*. Dar, după o matură chibzuință, intuiția mea „estetică” îmi spune că deocamdată aceasta din urmă nu e potrivită, pentru că ar apărea *prea curînd* după apelul ²⁾ lui Becker ⁶⁸. Pe cînd aceste câteva rânduri vor provoca *categoric* zizanii între Schweitzer și Becker cel Roșu ³⁾ etc., în care noi vom putea interveni spre a ne expune scurt, clar și *fără nici un fel de jocuri de-a v-ați ascunselea politica noastră*.

Anexez scrisoarea bietului Liebknicht și răvașul trimis de bătrîna Hatzfeldt, pentru care tot nu apare suficient „Lassalle” în ziar ⁴⁾.

As to Klings ⁵⁾ nu răspund nimic. Lasă-i pe acești indivizi să se descurce cum or ști ⁶⁾.

Am primit chiar acum o scrisoare de la Schily (nu pot să ți-o trimit decît peste câteva zile), din care reies următoarele :

1) că insinuările lui Moses au fost pur și simplu supte din deget,

2) că planul nostru va avea un succes „colossal” la Paris și că muncitorii de acolo nu au nici cea mai mică considerație față de „L'Association”, în care d-nii A. Horn, Löb Sonnemann și alții de teapa lor fac pe grozavii ⁵¹.

Dacă ești de acord cu alăturata declarație, copiaz-o și semneaz-o. Trimite-o apoi încoace. O voi semna și eu și o voi expedia la Berlin.

Apropo. Răspunsul pe care ni l-a adresat Lincoln a apărut astăzi în „Times” ⁶¹.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ F. Engels. „Domnul Tidmann. (Vechi cîntec popular danez)”. — *Nota red.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 50. — *Nota red.*

³⁾ Hermann Heinrich Becker. — *Nota red.*

⁴⁾ „Der Social-Demokrat”. — *Nota red.*

⁵⁾ — În ceea ce-l privește pe Klings. — *Nota trad.*

⁶⁾ Vezi volumul de față, p. 57. — *Nota red.*

24

Engels către Marx
la Londra

Manchester, 7 februarie 1865

Dragul meu Maur,

Alăturat îți trimit declarația ¹⁾. Ea se va lovi de obiecția că pomenim *numele* lui Moses²⁾, fapt care, atunci când va fi tipărită, ar putea fi considerat o încălcare a secretului de redacție. Nu uita să-i dai lui Liebknecht instrucțiuni în legătură cu aceasta, pentru ca, din cauza unei asemenea probleme de formă, mai mult sau mai puțin justificate, lucrurile să nu fie iarăși târăgănite.

Liebknecht se prosteste pe zi ce trece. El numește compromis faptul că noi nu numai că sancționăm tăcând toate prostiile care apar în acest ziar ³⁾, dar că și admitem ca ziarul, în pofida oricărei bune-cuviințe, să *suspecteze* propriile noastre procedee și acțiuni. Noi avem însă întotdeauna o mulțime de imputerniciți și de bună seamă că nu vom fi atît de măgari ca Lassalle, încît să le „lăsăm moștenire” ceva, s'il y avait de quoi ⁴⁾. Dacă la Berlin lucrurile nu merg cum trebuie, atunci ar fi cel mai bine ca L[iebknecht] să vină aici, lăsîndu-și familia la Berlin. Vom vedea atunci ce se va putea aranja. El își poate face repede cunoștințe aici la Casa Schiller ⁵⁾ și tot ce se poate face pentru el se va face ; cred că, procedînd în felul acesta, ar putea reuși să se stabilească aici, iar dacă nu va reuși, nu e nici o pagubă ; în caz că totul va merge bine, își va putea chema și familia aici. Dacă își va aduce familia de la bun început cu el, se duce cu *siguranță* de ripă aici, căci cheltuielile vor fi atît de ridicate, încît experimentul nu va putea fi decît de scurtă durată. Meditații, așa cum dădea Lupus ⁶⁾, vor fi greu de găsit ; să încerce, totuși, să vadă ce se poate face.

¹⁾ K. Marx și F. Engels. „Către redacția ziarului «Social-Demokrat». Declarație” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, 1963, Editura politică, p. 38. — *Nota trad.*). — *Nota red.*

²⁾ Moses Hess. — *Nota red.*

³⁾ „Der Social-Demokrat”. — *Nota red.*

⁴⁾ — dacă ar fi ceva de moștenit. — *Nota trad.*

⁵⁾ Wilhelm Wolff. — *Nota red.*

Bender mi-a socotit pentru abonamentul meu la „S[ocial]-Demokrätchen“ 5 şilingi pe trimestru, ceea ce mi se pare enorm.

Nici dracu nu ştie cât de stingherit sînt aici în muncă. Ieri a avut iarăşi loc o şedinţă de comitet a Casei Schiller, aşa că de vineri abia astăzi ajung să lucrez din nou la problema militară ¹⁾.

Aşadar, încercarea lui Hatzfeldt şi a lui Klings de a-l da afară pe Bernh. Becker a eşuat complet, iar dat afară a fost Klings. Pentru nimic în lume nu trebuie să ne amestecăm în *această* treabă murdară. Situaţia se prezintă astfel, încît i se potrivesc cuvintele spuse în 1848 de un muncitor din Gürzenich : ei pot să cadă cum vor, în vîrf va fi întotdeauna un ticălos.

În ce limbă germană barbară scrie Schweitzer „ca atare“ ! Şi acest al doilea leader ²⁾ despre guvernul Bismarck este cât se poate de pompos şi de sofisticat, chiar dacă cochetarea directă cu Bis[marck] lipseşte şi chiar dacă politica Prusiei este caracterizată de-a dreptul ca *antigermană* ⁷⁵. Dar cât de naiv poate fi Liebknecht ca să ne ceară *nouă* să-i explicăm ce atitudine să adopte faţă de guvern, în timp ce el ar trebui să obţină în primul rînd declaraţii categorice din partea d-lui Schweitzer *asupra atitudinii pe care acesta intenţionează s-o adopte faţă de guvern*.

Îmi face impresia că în Prusia lucrurile sînt acum foarte aproape de compromis, Camera prusiană păstrîndu-şi dreptul de a aproba bugetul, *dar cedînd în toate celelalte privinţe*. De bună seamă că d-lui Bismarck nici nu-i va trece prin minte să conteste serios şi îndelung acest drept al camerei, pentru că astfel n-ar obţine nici bani şi nici credit, or, are mare nevoie de amîndouă. De altfel, din cauza a tot felul de nimicuri ⁵⁶, această poveste încă mai poate eşua.

În America, începerea campaniei de la Richmond în martie-aprilie va fi probabil decisivă pentru tot anul ²². Dacă Grant reuşeşte să-l alunge de acolo pe Lee, atunci se va termina cu Confederaţia, armatele ei se vor împrăştia şi detaşamentele de bandiţi, care sînt acum în vestul statului Tennessee şi, de altfel, aproape pretutindeni, vor rămîne singurul duşman. Armata lui Lee a ajuns acum să fie de fapt unica armată care le-a mai rămas sudiştilor, de dizolvarea ei depinde totul. Putem considera de pe acum că regiunea

---

¹⁾ F. Engels. „Problema militară în Prusia şi partidul muncitoresc german“. — Nota red.

²⁾ — articol de fond. — Nota trad.

de unde Lee își ia resursele se limitează la Virginia de Sud, Carolina și în cel mai bun caz o parte din Georgia.

Salut.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
într-o forma prescurtată în :
„Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe,
Dritte Abteilung, Bd. 3, 1930

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

25

Engels către Marx

la Londra

Manchester, 9 februarie 1865

Dragul meu Maur,

Îți trimit alăturat manuscrisul, care a atins dimensiunile unei adevărate broșuri ¹⁾, și acum, firește, nu mai este potrivit să apară în fițuică ²⁾. L-am citit în fugă, așa că mai trebuie recitit o dată. La problema militară trebuie să se mai adauge o statistică a populației apte pentru serviciul militar, iar la sfârșit încă una a micii burghezii, pe care „în focul luptei” am uitat-o complet. De altfel, vei vedea singur că am scris această lucrare fără nici un material documentar, pur și simplu din memorie, pentru că trebuia terminată repede. Aștept acum observațiile tale.

Dar acum cui să ne adresăm ? Să trimitem materialul lui Liebknecht sau lui Siebel ca să găsească un editor ? Ce părere ai ? Ar fi mai bine să fie editat în afara Prusiei, sau crezi că nu conține nimic care să poată determina confiscarea lui ? Am pierdut orice noțiune a condițiilor presei din Prusia. Spune-mi părerea ta și asupra acestui punct, adică posibilitățile de editare în Prusia.

Tocmai acum a sosit încă un număr din S.D. ³⁾. Ce biiguială jalnică despre poziția partidului ! Nici laie, nici bălaie. Totdeauna se

¹⁾ F. Engels. „Problema militară în Prusia și partidul muncitoresc german”. — *Nota red.*

²⁾ „Der Social-Demokrat”. — *Nota red.*

³⁾ Joc de cuvinte : „S.D.” = „Social-Demokrat”, „Sau-Dreck” = porcărie. — *Nota trad.*

ține o porțiță deschisă spre Bismarck. Să mergem alături în pace !
Și pe deasupra Moses ¹⁾, care a ajuns la concluzia că în Franța
burghezia și guvernul se iau la întrecere care mai de care să cu-
cerească *simpatia* muncitorilor. Un adevărat paradis pentru Moses
această Franță. Așa ceva e prea mult pînă și pentru Schweitzer,
care pune un semn de întrebare la sfîrșit ⁷⁶.

Să las pasajul din capitoul al III-lea despre actuala mișcare
muncitorească ?

Discursul lui Roon mi se pare că aduce a compromis. Acest om
este gata să accepte tratative ⁷⁷. De aceea, lucrarea trebuie să
apară *repede*. Scrie-mi, așadar, cît mai curînd ce părere ai în pri-
vința editorului.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris

26

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 10 februarie 1865

Dragă Frederick,

Lucrarea ²⁾ este bună. Deși pe alocuri stilul cam lasă de dorit,
orice șlefuire și prelucrare ar fi acum un nonsens, deoarece în
primul rînd este important ca materialul să apară în the nick of
time ³⁾, întrucît soluționarea acestui conflict ⁵⁶ bate „deja“ la ușă.

Sfatul meu este, așadar, următorul :

Să trimiți pamfletul imediat lui *Meissner*, la Hamburg, și să-i
scrii că esențialul este să fie *tipărit repede* ; să te anunțe imediat
dacă-l primește (lasă-l pe el să fixeze onorariul), pentru că în cazul

¹⁾ Moses Hess. — *Nota red.*

²⁾ *F. Engels*. „Problema militară în Prusia și partidul muncitoresc german“.
— *Nota red.*

³⁾ — la timp. — *Nota trad.*

acesta tu ai putea atrage din timp atenția asupra acestei lucrări în ziarele din Berlin și din Renania.

Pentru „Soc[ial]-Dem[okrat]”, lucrarea asta este mult prea amplă și, în împrejurările existente, „prea impertinentă”. În ceea ce mă privește, eu aș publica scurte note în „Soc.-Dem.” (prin Eccarius), în „*Düsseldorfer Zeit[un]g*” prin Siebel și poate chiar o notiță în „*Rhein[ische] Zeit[un]g*”, care să anunțe că în cutare și cutare loc va apărea o broșură scrisă de tine, în care, ocupându-te de această problemă specială, pe lângă tratarea purely military question ¹⁾, pur și simplu și vei exprima și poziția noastră față de reacțiune, progresiști și lassalleeni.

Chiar dacă mai ai de făcut completări, trimite, totuși, neîntârziat lucrarea lui Meissner (Hamburg), specificându-i că la pagina cutare și cutare (poți să indici prin semne) vor mai fi trimise câteva completări. Ceva mai multă atenție ar fi trebuit acordată *populației sătești*, pe care bădăranul de neamț (Knote) o tratează cu prea multă grabă ca inexistentă. Judecând după ultima scrisoare a lui Strohn, probabil că acesta este iarăși plecat din Hamburg, așa că manuscrisul nu-i poate fi trimis lui, ci direct lui M[eissner].

La Berlin suflă un vînt blestemat de conciliere, de data aceasta din partea rușilor, accentuat și de mersul prost al treburilor cu Austria. „*Petersburger Zeitung*” sfătuiește să se facă neapărat concesiile Camerei în problema *fixării bugetului și a serviciului militar de doi ani*. Printre altele, ziarul spune: „Situția actuală ni se pare, dacă nu alarmantă, totuși gravă, și dacă nu vor surveni unele împrejurări deosebit de favorabile, ne putem teme de un viitor sumbru. În vremuri de restriște însă, lucru demonstrat din plin de istorie, *numai rareori este suficientă o disciplină severă a armatei și a funcționarilor*. În asemenea situații, ca, de altfel, întotdeauna, adevărata forță a statului se bazează mai mult pe unitatea dintre guvern și popor. Deși nu subapreciem *forma conciliatoare* în care guvernul, în decursul sesiunii din anul acesta, a mers în împinerea reprezentanților poporului, totuși, luînd în considerare cele spuse mai sus, nu putem să nu ne exprimăm dorința ca aceste tendințe de conciliere să se realizeze și în fapt”. Se pare că moscoviții au nevoie de prusienii „lor” pentru cotitura immanentă *împotriva Galiei-Austriei*, anunțată în „Ziarul din Moscova” ²⁾. În același ziar se spune că prin *această* ultimă subjugare a Poloniei, cu condiția de a se urma necruțător politica lui Muraviov, „a fost făcută o breșă în inima Germaniei”. Bunii noștri „progresiști” și

¹⁾ — problemei pur militare. — *Nota trad.*

²⁾ „*Moskovskie Vedomosti*”. — *Nota red.*

nu mai puțin bunii noștri „lassalleeni” au scăpat toate astea din vedere.

Îți trimit alăturat o scrisoare de la Schily.

Spre marele necaz al lui Moses¹⁾, Asociația Internațională se bucură de mult succes printre muncitorii din Paris. Ca urmare a prostiei lui Moses, Tolain a demisionat (formal noi *nu* i-am acceptat demisia). H. Lefort (redactor al ziarului „Avenir”²⁾ etc.), care face parte și din comitetul de redacție al lui „L'Association”, a obținut, la cererea lui, funcția de literary defender (Attorney General³⁾) al Asociației noastre la Paris. Aceasta din urmă a fost deja atacată de Horn (un paragraf al statutelor)⁷⁸. Acest evreu, Horn, va observa cât de curînd că în afară de Moses Hess mai există și alți germani. *Fribourg* a deschis pentru noi un bureau de renseignement⁴⁾; cards of membership⁵⁾ i-au fost trimise alaltăieri.

La ședința preliminară pentru mitingul polonez l-am întilnit din nou și pe old Oborski, care *nu*-ți trimite salutări.

Salut.

Al tău,
K. M.

Apropo. Faptul că Lincoln ne-a răspuns nouă⁶¹ atât de amabil, iar „Societății burgheze de luptă împotriva sclaviei” atât de grosolan și pur formal⁶⁾ a indignat în așa măsură ziarul „Daily News”, încît *nu* a publicat răspunsul adresat nouă. Dat fiind însă că, spre necazul lui, „Times” l-a publicat, a fost nevoit să-l publice și el *ulterior* în „Express”⁷⁹. Și Levy a trebuit să înghită această pilulă amară. Deosebirea dintre răspunsul adresat de L[incoln] nouă și cel adresat burgheziei a produs aici un asemenea efect, încît și „cluburile” din Westend au clătinat gînditoare din cap în legătură cu acest fapt. Îți dai seama cum i-a uns asta pe suflet pe oamenii noștri.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

1) Moses Hess. — *Nota red.*

2) „L'Avenir national”. — *Nota red.*

3) — apărător literar (avocat principal). — *Nota trad.*

4) — birou de informații. — *Nota trad.*

5) — carnetele de membru. — *Nota trad.*

6) Vezi volumul de față, p. 47. — *Nota red.*

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 11 februarie [1865]

Dragă Fred,

Intrucît astăzi este simbătă, presupun că nu expediezi manuscrisul ¹⁾ chiar astăzi și că deci ar mai fi timp să introduci „suplimentar” următoarele propuneri :

1. În pasajul unde *pui întrebarea ce anume vor muncitorii*, eu nu aș răspunde, așa cum ai făcut tu, că muncitorii din Germania, Franța și Anglia cer cutare și cutare lucru. Acest răspuns sună așa ca și cum noi (cel puțin așa va fi *interpretat*) am accepta lozincile lui Itzig ²⁾. Eu aș formula altfel ³⁾ :

„Se pare că revendicările formulate în momentul de față de muncitorii cei mai înaintați din *Germania* se reduc la următoarele etc.” ⁴⁾ În felul acesta nu te angajezi de loc, ceea ce este cu atât mai bine cu cît mai departe tu însuși critici votul universal dacă nu este însoțit de condițiile corespunzătoare. (De altfel, cuvîntul „direct” nu are nici un sens, de pildă, pentru Anglia etc., este de fapt numai contrarul votului „indirect”, inventat de prusieni.) Forma în care își închipuie ignoranții din Germania o intervenție de stat à la Lassalle este de așa manieră, încît trebuie să evităm să ne identificăm anyhow ⁴⁾ cu „aceștia”. Este mult mai bine (și mai sigur) dacă îi prinzi pe ignoranți cu vorba și *ii lași pe ei înșiși* să spună ce vor. (Spun *ignoranți* pentru că ei sînt de fapt partea firoască, *contaminată de lassalleanism*, a muncitorilor.)

2. Eu n-aș spune că mișcarea din 1848—1849 a fost înfrîntă pentru că burghezia s-a împotrivit *votului universal direct*. Dimpotrivă, cei din Frankfurt l-au declarat ca un drept cu adevărat german, iar guvernatorul imperial ⁵⁾ ⁶⁾ l-a proclamat în conformitate cu normele în vigoare. (De asemenea, mai sînt de părere că, atunci cînd în Germania această problemă va fi pusă cu seriozitate, dreptul

¹⁾ F. Engels. „Problema militară în Prusia și partidul muncitoresc german”. — *Nota red.*

²⁾ Lassalle. — *Nota red.*

³⁾ În manuscris urmează o frază ștearsă de Marx : „Aici nu e locul să-ți exprimi propria ta părere — sau poți renunța și la această introducere și să spui numai cele ce urmează”. — *Nota red.*

⁴⁾ — într-un fel oarecare. — *Nota trad.*

⁵⁾ Arhiducele Johanu von Osterreich. — *Nota red.*

de vot va trebui tratat ca *existent* în mod legal.) Intrucit nu ai loc pentru o expunere mai amplă, eu aş rezolva totul printr-o singură frază, şi anume că burghezii au preferat liniştea în condiţiile sclaviei simplei *perspective* a luptei pentru libertate, sau ceva de genul acesta.

În general, broşura este foarte bună şi mi-a dat o mare satisfacţie pasajul în care se arată că actuala mişcare mic-burgheză limitată există în fact numai par la grăce de la police ¹⁾ ⁸².

Sînt foarte grăbit.

Salut.

Al tău,
K. M.

Am şters pasajul în care, I don't know why ²⁾, îl consolezi pe reacţionar spunîndu-i că soldatul nu devine reacţionar în al treilea an de serviciu militar sau nu devine reacţionar pentru scurt timp, deşi ulterior spui exact contrarul.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată în :
„Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. III,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în Marx-Engels. Gesamtausgabe,
Dritte Abteilung, Bd. 3, 1930

Se tipăreşte după manuscris
Tradus din limba germană

28

Engels către Marx

la Londra

[Manchester] 13 februarie 1865

Dragul meu Maur,

Sugestiile tale au sosit ieri tocmai la timp şi le-am folosit pe amîndouă. Cît de necesară a fost în special cea cu privire la revendicările ignoranţilor ³⁾ o dovedesc iarăşi numerele 20 şi 21 din S[au]-Dreck ⁴⁾, primite astăzi.

¹⁾ — prin graţia poliţiei. — *Nota trad.*

²⁾ — nu ştiu de ce. — *Nota trad.*

³⁾ Vezi volumul de faţă, p. 62. — *Nota red.*

⁴⁾ Joc de cuvinte : „Sau-Dreck“ — „porcărie“ ; este vorba de ziarul „Social-Demokrat“. — *Nota trad.*

De altfel, se pare că poziția noastră are, totuși, o anumită influență. În nr. 21 există un ton revoluționar care înainte lipsea cu desăvârșire. I-am scris, de altfel, lui Liebknecht că nu trebuie făcută prea multă zarvă ; să renunțe doar să mai cocheteze cu reacțiunea și să-i dea și nobilimii și reacțiunii partea fiecăreia, căci în general să-i *înjuri* pe ei și pe burghezi este inutil în timpuri de pace.

Acum însă se vede limpede că Itzig ¹⁾ a dat mișcării un caracter tory-cartist ⁸³ care va fi greu de înlăturat și că a creat în Germania o orientare total necunoscută pînă în prezent muncitorilor. Pretutindeni transpiră această ploconire dezgustătoare față de reacțiune. We shall have some trouble with that ²⁾. Să vezi că ignoranții vor spune : ce vrea acest Engels, ce a făcut el tot timpul, cum îndrăznește el să vorbească în numele nostru și să ne spună ce să facem, individul ăsta care stă la Manchester și îi exploatează pe muncitori etc. Toate astea mă lasă rece de fapt, dar se va întîmpla categoric așa și aceasta o vom datora baronului Itzig.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

29

Marx către Engels la Manchester

Londra, 13 februarie 1865
1, Modena Villas, Maitland Park,
Haverstock Hill

Dragă Engels,

Din cele alăturate ⁸⁴ îți poți da seama cum stau lucrurile cu declarația noastră ³⁾ referitoare la Moses ⁴⁾. Totodată, ai citit, probabil, mîzgăleala lui Moses din ultimul „Soc[ial]-Demok[rat]“ ⁷⁴.

De data aceasta cred că Liebknecht are dreptate : d-l von Schweitzer se face că vede în declarația noastră numai ceva per-

¹⁾ Lassalle. — *Nota red.*

²⁾ — Vom mai avea încă de furcă cu acest lucru. — *Nota trad.*

³⁾ K. Marx și F. Engels. „Către redacția ziarului «Social-Demokrat». Declarație“. — *Nota red.*

⁴⁾ Moses Hess. — *Nota red.*

sonal împotriva lui Moses ; atacul la adresa bonapartismului etc. „il trece cu vederea”, înțelegînd, probabil, perfect despre ce este vorba. Poate că lui Schw[eitzer] chiar i-ar conveni să se producă o *ruptură* fățișă (cine știe dacă nu a și făcut lucruri care vor duce curînd la o *ruptură* ?) în legătură cu această afacere Moses, și *nu ad vocem Bismarck* ? De aceea i-am scris o scrisoare (copia am păstrat-o ¹⁾), în care mai întii fac bilanțul relațiilor noastre cu el pînă în momentul de față, apoi îl întreb în ce fel am întrecut noi „măsura”. Și iarăși analizez cazul Moses. Arăt apoi că, din cauza ultimei mîzgăleli a lui Moses, declarația noastră este într-o oarecare măsură perimată și de aceea totul poate fi abandonat. În ceea ce privește *celălalt punct* al declarației, recomandările făcute lor, ne vom spune în *altă parte* amănunțit părerea despre atitudinea muncitorilor față de guvernul prusian. M-am folosit, totodată, de acest prilej — legat de telegrama apărută azi în „*Times*” cu privire la declarația guvernului prusian — pentru a-i spune încă o dată deschis d-lui von Schweitzer părerea noastră despre Bismarck și Lassalle ⁸⁵.

(Nu m-ar mira realmente de loc dacă Bismarck *ar refuza categoric* anularea legilor cu privire la coaliție, în măsura în care o cere acum, silită fiind, o parte a progresiștilor. Dreptul de coaliție și tot ce ține de el contravine prea mult atotputerniciei poliției, regulamentului pentru argați ⁸⁶, cruzimii nobilimii funciare, tutelei birocratice în general. De aceea, de îndată ce burghezia (sau o parte din ea) se face că ia lucrurile în serios, guvernul ia imediat totul în glumă și face volte-face ²⁾). Statul prusian *nu* poate admite coalițiile și trade-unionurile. Aici nu încapе îndoială. Dimpotrivă, *sprijinirea de către guvern* a unor asociații cooperatiste jalnice se potrivește de minune cu acest sistem murdar. Mai multe posibilități pentru funcționari de a-și băga nasul peste tot, controlul banilor „noi”, coruperea muncitorilor celor mai creduli, decapitarea întregii mișcări ! Totuși, ținînd seama de actuala mare lipsă de bani a guvernului prusian, nu cred că ar putea exista un motiv de a ne teme de acest plan mai mult decît de sfînta memorie a ordinelui Lebedei ! ⁸⁷

Nota bene, Lassalle a fost *împotriva mișcării pentru dreptul de coaliție*. Liebknecht a provocat-o printre editorii berlinezi împotriva voinței lui L[assalle]. De aici a și început toată această poveste, pe care și-o însușește acum măscăriciul de Becker ³⁾).

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 69—71. — *Nota red.*

²⁾ — o cotitură bruscă în direcție opusă. — *Nota trad.*

³⁾ Bernhard Becker. — *Nota red.*

Deocamdată, părerea mea este că trebuie să avem o atitudine „rezervată” quant au „Soc.-Dem.”¹⁾ Asta înseamnă să nu scriem *nimic* (în afară de Eccarius). În curind va sosi momentul cînd sau va trebui să rupem *fățîș* relațiile, sau vom putea lucra ca lumea cu el. În ceea ce-l privește pe Moses, va trebui pedepsit cu alt prilej.

Meanwhile²⁾ îmi *pare foarte bine* că ești iarăși în formă. Capacitatea ta de a lucra repede reappare întotdeauna de la sine. Scrisoarea mea³⁾ a mai ajuns la timp, nu-i așa ?

Atîta timp cît această porcărie lassalleeană va mai avea succes în Germania, pentru „*Asociația Internațională*” nu va mai fi loc tocmai acolo. Totuși, trebuie să ne înarmăm cu răbdare. Guvernul prusian va asana curînd această mlaștină puturoasă de ițicovism⁴⁾.

Apropo. Îți trimit o tăietură din ultimul număr al lui „*Hermann*”. Fă cîteva glume proaste pe seama acestui anunț al d-lui Blind-Wolffsohn, pe care i le voi da lui Eccarius ca să le insereze în *corespondențele lui din Londra*⁵⁾. Nenorocita asta de corespondență cu Berlinul mi-a răpit atîta timp (făcînd cu totul abstracție de inevitabila pierdere de timp impusă de Asociația Internațională), că trebuie neapărat să-l recuperez.

Tyndall a reușit, printr-un simplu procedeu mecanic, să descompună lumina solară în raze calorice și în simple raze luminoase. Acestea din urmă sînt reci. La primele poți *de-a dreptul să-ți aprinzi țigara*, iar cu ajutorul unei lentile, ele topesc platina etc.

Multe complimente doamnei Burns. Sînt, într-adevăr, foarte bucuros să aflu că litera „o” este o introducere anorganică în numele ei și că ea este tiza marelui poet⁶⁾. Dacă doamna Gumpert refuză să devină membră a unei asociații a *muncitorilor*, sper că doamna Burns nu-i va urma exemplul, ci va fi de părerea tizului ei că „omul e om, orice ar fi”⁶⁾.

Salut.

Al tău,
K. M.

1) — față de „Social-Demokrat”. — *Nota trad.*

2) — De altfel. — *Nota trad.*

3) Vezi volumul de față, p. 62—63. — *Nota red.*

4) Lassalleanism. — *Nota red.*

5) — Robert Burns. — *Nota red.*

6) În original, textul acestui paragraf este scris în limba engleză. — *Nota red.*

Have an eye upon Jones ! He is a fellow „too clever by half“ !¹⁾

Apropo. Cred că marți voi reuși să-ți trimit carnetele de membru. I send about 2 dozen²⁾, dar nu ești obligat să le împarți dintr-o dată. Dă-i însă lui E. Jones o parte din ele.

Acesta mi-a scris o scrisoare cu privire la mișcarea pentru reforma electorală (i-am răspuns să-mi trimită o a doua scrisoare, pe care s-o pot citi în fața Comitetului. Așa a și făcut)³⁾. Despre Asociația Internațională nu scrie însă *nimic*. Pentru că este o *vulpe* bătrână și vreau neapărat să fie sigur de el, trebuie să insiști ca el să întemeieze fără întârziere a branch committee³⁾ (numărul membrilor este *deocamdată* indiferent) și să ia împreună cu prietenii lui cards of membership⁴⁾. Ei trebuie să înțeleagă că tocmai „*Internaționala*“ este mijlocul și calea prin care se poate restabili colaborarea (politică) *dintre Londra și provincie*.

Condițiile noastre în privința carnetelor sînt următoarele : *societățile existente* (trade-unionuri etc.) care vor să se afilieze trebuie, *în această calitate*, să ia numai *carnete pentru societatea* respectivă. Pentru aceasta nu trebuie să plătească nimic sau numai cît vor⁴⁾. În schimb, *fiecare membru* al unei asemenea societăți care dorește să devină membru *individual* al Asociației trebuie să plătească pentru carnetul lui anual 1 șiling și 1 penny. În Franța și în Belgia „s-a ajuns“ ca, datorită legislației de acolo, toți să fie *nevoii* să devină membri „individuali“ ai societății *engleze*, pentru că nu se pot afilia ca societăți. Fiecare filială sau societate afiliată *din afara Londrei* și din împrejurimile ei alege un secretar pentru a ține legătura cu noi. Persoanele care nu ne convin le putem „*respinge*“.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată în :
„Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. III,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în Marx-Engels. Gesamtausgabe,
Dritte Abteilung, Bd. 3, 1930

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ — Fii atent la Jones ! Băiatul ăsta „prea face pe deșteptul“. — *Nota trad.*

²⁾ — Îți trimit aproximativ 2 duzine. — *Nota trad.*

³⁾ — o filială cu un comitet. — *Nota trad.*

⁴⁾ — carnet de membru. — *Nota trad.*

30

Marx către Engels
la Manchester

[Londra, 16 februarie 1865]

Dragă Frederick,

Jones mi-a scris să-i trimit circa o duzină de carnete ; îți trimit o duzină pentru el și una pentru tine. Ceea ce nu puteți împărți într-un timp anumit, puteți trimite înapoi. Prețul este de 1 șiling și 1 penny per card.

Îți amintesc again¹⁾ că, după părerea mea, *Petzler* poate fi foarte folositor în *această treabă*. El are de ani de zile relații personale (ca profesor de canto și socialist) cu muncitorii din Manchester.

Scrisoarea alăturată (către *Lessner*) trebuie să mi-o înapoiezi după ce o citești. Cum crezi că ar trebui să aranjăm treaba asta ? Eu tac, firește, dar *Lessner* nu poate să tacă⁹¹.

M-am bucurat când am aflat astăzi din „*Times*” că Camera prusiană a adoptat propunerea *împotriva* legilor cu privire la coaliție. Guvernul o va face acum să cadă în *Lords House*²⁾. *Becker* cel Roșu³⁾ — desigur, sub influența foiletonului⁴⁾ tău — a prezentat un amendament cu privire la populația rurală⁹².

Salut.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ — încă o dată. — *Nota trad.*

²⁾ — *Camera lorzilor*. — *Nota trad.*

³⁾ *Hermann Heinrich Becker*. — *Nota red.*

⁴⁾ *F. Engels*. „Domnul Tidmann (Vechi cîntec popular danez)”. — *Nota red.*

31

Marx către Engels
la Manchester

[Londra] 18 februarie 1865

Dragă Fred,

Îți trimit alăturat două scrisori de la Liebknecht, una adresată ție, cealaltă mie, precum și o scrisoare de la Schweitzer, *mai veche*.

Păreră mea este că,

din moment ce Liebknecht a declarat că pleacă⁹³, trebuie să considerăm acest capitol încheiat. Dacă el și-ar fi amînat hotărîrea, mai puteam amîna și noi, întrucît broșura¹⁾ ta mai este încă în lucru.

Consider că Schweitzer este incorijibil (probabil că are o înțelegere secretă cu Bismarck).

Convingerea mea este întărită de :

1) pasajul subliniat de mine în scrisoarea lui din data de 15, pe care ți-o trimit ;

2) *momentul* în care a apărut articolul lui „Bismarck III”⁹⁴.

Ca să-ți poți face o părere justă în această privință, reproduc *textual un pasaj* din scrisoarea pe care i-am trimis-o la 13 februarie⁹⁵ :

„...deoarece, în urma corespondenței lui M. H[ess] din nr. 21 primit astăzi, declarația²⁾ noastră este în parte perimată, lăsăm deocamdată totul baltă⁷⁴. Ce-i drept, declarația noastră cuprindea încă un punct — elogierea proletarietului parizian pentru poziția lui antibonapartistă și sfatul dat muncitorilor germani de a urma acest exemplu. Pentru noi acest lucru era mai important decît atacul împotriva lui Hess. Ne vom spune însă în altă parte în mod amănunțit părerea³⁾ în ceea ce privește atitudinea muncitorilor față de guvernul prusian.

În scrisoarea dv. din 4 februarie se spune că eu însumi i-am pus lui Liebknecht în vedere să nu sară peste cal, ca să nu dea de dracu. Perfect. Totodată i-am scris însă că poți spune *orice*, dacă găsești forma adecvată⁴⁾. În orice caz, pînă și acea formă de po-

1) F. Engels. „Problema militară în Prusia și partidul muncitoresc german”. — *Nota red.*

2) K. Marx și F. Engels. „Către redacția ziarului «Social-Demokrat». Declarație”. — *Nota red.*

3) Vezi volumul de față, p. 65. — *Nota red.*

4) Vezi volumul de față, p. 50—51. — *Nota red.*

lemică împotriva guvernului, care este «posibilă» pe meridianul berlinez, se deosebește radical de o cochetărie sau chiar de un compromis aparent cu guvernul ! V-am scris personal că «Soc[ial]-Demok[rat]» ar trebui să evite pînă și umbra unui asemenea compromis ¹⁾.

Judecînd după ziarul dv., guvernul, în dorința de a cîștiga timp, adoptă o poziție echivocă în ceea ce privește abrogarea legilor împotriva coalițiilor. Or, într-o telegramă din «Times» se comunică că guvernul a lăsat să se înțeleagă că aprobă proiectata sprijinire de către stat a asociațiilor cooperatiste ⁸⁵. Nu m-ar mira de loc dacă de data aceasta, în mod excepțional, «Times» ar fi publicat o știre exactă !

Coalițiile și sindicatele generate de ele sînt deosebit de importante nu numai ca mijloc de organizare a clasei muncitoare în vederea luptei împotriva burgheziei, — această importanță a lor reiese, printre altele, din faptul că pînă și muncitorii din Statele Unite, în pofida votului universal și a existenței republicii, nu se pot dispensa de sindicate ; în Prusia, și în general în Germania, dreptul de coalizare înseamnă, în plus, o breșă în dominația poliției și a birocrăției, desființează regulamentul pentru argați ⁸⁶ și arbitrariul nobilimii la țară, într-un cuvînt aceasta este o măsură de transformare a «supușilor» în cetățeni cu drepturi depline, măsură pe care partidul progresist, adică orice partid burghez de opoziție din Prusia (dacă nu a înnebunit încă), ar admite-o mai degrabă decît un guvern prusian și cu atît mai puțin guvernul Bismarck ! Dimpotrivă, ajutorul dat de guvernul regal prusian asociațiilor cooperatiste — și oricine cunoaște condițiile din Prusia cunoaște dinainte și dimensiunile inevitabil liliputane ale acestuia —, ca măsură economică este egal cu zero și totodată acest ajutor înseamnă extinderea sistemului de tutelă, coruperea unei părți a clasei muncitoare, decapitarea mișcării. După cum partidul burghez din Prusia s-a compromis și a ajuns în starea jalnică actuală tocmai pentru că a crezut în mod serios că, o dată cu «noua eră», prin grația prințului regent, va ajunge la cirna țării ⁸⁶, tot așa partidul muncitoresc se va compromite și mai mult, închipuindu-și că în era lui Bismarck sau în oricare altă eră prusiană, prin grația regelui, îi vor fi servite plăcinte pe tavă. Nu încapă nici o îndoială că decepția de pe urma erorii nefaste a lui Lassalle cu privire la intervenția «socialistă» a unui guvern prusian va urma în mod inevitabil. Logica lucrurilor va vorbi de la sine. Dar *onoarea* partidului muncitoresc reclamă ca el să respingă asemenea iluzii chiar înainte ca practica să fi dovedit

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 50. — *Nota red.*

cît de găunoase sînt. Clasa muncitoare ori este revoluționară, ori nu este nimic”.

Ei bine! La această scrisoare a mea din 13 el îmi răspunde pe data de 15 cu o scrisoare în care îmi cere ca în toate problemele „practice” să urmez tactica sa, și totodată publică articolul său „Bismarck III” ca o nouă mostră a acestei tactici! Și acum îmi pare într-adevăr că *aroganța* cu care a pus problema demisiei din pricina declarației noastre împotriva lui Hess nu a fost o consecință a simpatiei lui față de Moses, ci a *hotărîrii ferme* de a nu publica *cu nici un preț* în „Social-Demokrat” sfatul nostru pentru muncitorii germani.

Deoarece oricum trebuie s-o rupem cu acest individ, este mai bine s-o facem chiar acum. Cît privește pe ignoranții germani, n-au decît să strige cît îi ține gura. Cei mai buni dintre ei vor adera oricum, mai devreme sau mai tîrziu, la noi. Dacă ești de acord cu declarația alăturată ¹⁾, copiază-ți-o, semnează-o și trimite-mi-o înapoi. Întrucît am scris-o în grabă, schimbă tot ce ți se pare nepotrivit, sau scrie totul din nou, cum vrei.

Al tău,
K. M.

Mîine îți trimit înapoi scrisoarea lui Weydemeyer. Ce spui despre *Eidgenossenschaft*-ul ⁹⁷ „Freiligrath-Blind” ?

De cîteva zile mi-a ieșit un carbuncul în locul cel mai indecent cu putință și un furuncul pe șoldul stîng. O mare plăcere.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1919

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ K. Marx și F. Engels. „Către redacția ziarului «Social-Demokrat», Declarație”. — Nota red.

32

Engels către Marx
la Londra

[Manchester] 20 februarie 1865

Dragul meu Maur,
Îți trimit scrisoarea lui Matzeratt ¹⁾.

Quant à Petzler ²⁾, fotografia este cu totul alt Petzler. Pe fotograf l-am văzut de altfel alaltăieri la o serată științifică a Casei Schiller ; individul este cu cel puțin 20 de ani mai tânăr și arată cu totul altfel. Ce s-a ales de muzicant, naiba știe.

Al tău,
F. E.

[Menționat cu creionul pe verso]

Ieri am uitat complet să pun scrisoarea la poștă. No answer yet from Hamburg ³⁾.

Publicat pentru prima oară
În : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

33

Engels către Marx
la Londra

Manchester, 22 februarie 1865

Dragul meu Maur,

Mă grăbesc să-ți trimit declarația ⁴⁾. Scrisoarea lui Schweitzer este „mai mult decît mirșavă“. Individul are sarcina să ne compromită, și cu cît vom avea mai mult de-a face cu el, cu atît ne vom

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 68. — *Nota red.*

²⁾ — Cît despre Petzler. — *Nota trad.*

³⁾ Din Hamburg încă nici un răspuns. — *Nota trad.* (Adică de la Otto Meissner ; vezi volumul de față, p. 59. — *Nota red.*).

⁴⁾ K. Marx și F. Engels. „Către redacția ziarului «Social-Demokrat». Declarație“. — *Nota red.*

cufunda mai adînc în mocirlă. Așadar, cu cît mai devreme, cu atît mai bine ! Îți restituî și scrisoarea de la Liebkn[echt], precum și cea de la Sch[weitzer]. Probabil că l-ai certat îngrozitor pe Liebkn[echt] din moment ce scrisoarea mea i s-a părut „amabilă” !

Îți anexez și scrisoarea de la Meissner. De data aceasta tipăritul¹⁾ merge totuși repede și aceasta este principalul. La propunerea lui de a fixa el însuși tirajul i-am răspuns că sînt de acord, dar să-mi spună atunci și cît va fi ; pentru doi ludovici de aur va primi numai *prima* ediție²⁾. (N. B. Între timp probabil că s-a și hotărît și a terminat tipăritul.)

Sînt grăbit.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

34

Marx către Engels la Manchester

[Londra, înainte de 22 februarie 1865]

Dragă Frederick,

Ca *distracție* de duminică și pour la bonne bouche îți trimit unele date secrete despre protipendada bonapartistă⁰⁸.

Să păstrezi aceste însemnări. My compliments to Mrs. Lizzie.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ F. Engels. „Problema militară în Prusia și partidul muncitoresc german”. — *Nota red.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 411. — *Nota red.*

35

Engels către Marx
la Londra

Manchester, 24 februarie 1865

Dragul meu Maur,

Tăcerea ta mă neliniștește astăzi intrucîtva, pentru că ai pomenit ceva de furuncule pe părțile cele mai interesante ale corpului (sau, mai precis, pe cele care te interesează cel mai mult). Sper că nu zaci la pat.

Am fost decepționat, cu atît mai mult cu cît speram că — o dată cu Weydemeyer — voi primi și eu explicații asupra porcăriei nemai-pomenite pe care au făcut-o indivizii de la „S[ocial]-D[emokrat] din discursul ținut de tine la festivitatea Asociației muncitorilor din Londra. Ei îți pun în gură vorbe în cel mai curat spirit al ziarului „S.-D.“. Nici gînd să le fi scris Eccarius așa ceva⁹⁹. Această infamie, precum și reproducerea, în numărul următor, a articolului din „Nordd[utsche] A[llgemeine] Z[eitung]“ *sub pretextul votului universal, despre care nu e de loc vorba în el*¹⁰⁰, sînt pentru mine o dovadă că individul ¹⁾ este de-a dreptul vîndut și are sarcina să ne compromită. Sper că declarația ²⁾ a fost expeditată. Nu trebuie să mai zăbovim nici o clipă.

Însă quelle bête notre ami ³⁾ Liebknecht, care are sarcina să supravegheze ziarul și *din principiu nu-l citește niciodată!*

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ J. B. von Schweitzer. — *Nota red.*

²⁾ K. Marx și F. Engels. „Către redacția ziarului «Social-Demokrat». Declarație”. — *Nota red.*

³⁾ — ce cap sec este prietenul nostru. — *Nota trad.*

36

Marx către Engels
la Manchester

[Londra] 25 februarie 1865

Dragă Fred,

Am uitat complet — you must excuse me — to send back Weydemeyer's letter. I enclose it. Ditto a letter of Dr. Kugelmann with enclosure of wiseacre Miquel's letter¹⁾. Ditto a prescription¹⁾ a lui Kugelmann. Nota bene, pasajul din scrisoarea²⁾ lui Kugelmann care se referă la cele scrise de mine cu privire la intenția de a-l apăra pe Lassalle este în legătură cu atacul lui *Blind*²⁾. Eu i-am spus acum lui K[ugelmann] tot adevărul³⁾. Trimite înapoi scrisorile lui K[ugelmann] și M[iquel], care printr-o stranie coincidență au sosit tocmai după ce boala a izbucnit din nou. Am făcut rețeta și am luat deja un praf, aș dori, totuși, să cunosc și părerea lui Gumpert în această privință. Povestea este foarte supărătoare. Dar, spre deosebire de anul trecut, capul *nu* îmi este afectat și (în măsura în care șederea prelungită nu devine obositoare fizic) sînt perfect apt de lucru. De altfel, simt în tot corpul că porcăria va izbucni iarăși pretutindeni.

Strohn a fost în trecere pe aici. Cînd a sosit manuscrisul tău⁴⁾, el se mai afla la Hamburg, așa că a reușit să-i recomande lui Meissner să-l accepte. Manuscrisul lui Rüstow pe aceeași temă, după cum a auzit Strohn, a fost refuzat. Apropo. Ai întreprins ceva pe la ziare în ceea ce privește pamfletul tău, sau am I to do it⁵⁾? De data aceasta, Eccarius însuși a făcut această gafă inexplicabilă⁶⁾. Cînd a sosit articolul lui, i-am scris imediat (22 februarie), întrebîndu-l dacă nu cumva Schweitzer a falsificat acest lucru. Quod non⁶⁾.

1) — trebuie să mă scuzi — să trimit înapoi scrisoarea lui Weydemeyer. O anexez. De asemenea, o scrisoare a doctorului Kugelmann și o scrisoare a atotștiutorului Miquel ca anexă. Ditto o rețetă. — *Nota trad.*

2) Vezi volumul de față, p. 395. — *Nota red.*

3) Vezi volumul de față, p. 412—417. — *Nota red.*

4) *F. Engels.* „Problema militară în Prusia și partidul muncitoresc german”. — *Nota red.*

5) — să fac eu acest lucru. — *Nota trad.*

6) — N-a fost cazul. — *Nota trad.*

Cînd i-am trimis măgarului de Wilhelm ¹⁾ (23 februarie) declarația noastră ²⁾, i-am scris :

„În cele cîteva scurte extrase citate de Eccarius din discursul meu ținut în fața Asociației muncitorilor există pasaje care conțin exact contrarul celor spuse de mine. Eu i-am scris despre aceasta, lăsîndu-l pe el să hotărască dacă vrea sau nu să rectifice aceste afirmații în viitoarea lui corespondență, pentru că în actualele împrejurări acest lucru nu are prea mare importanță” ³⁾.

Scrisorile mele către Eccarius și Liebknecht au fost scrise pentru ca, în caz de nevoie, dacă cumva Schweitzer (care din scrisoarea particulară ⁴⁾ primită de la mine cu puțin timp înainte very well knew what he was about ⁵⁾) ar vrea să se folosească de gafa lui Eccarius pentru a se autoapăra, să i se taie această posibilitate. Între timp i-am spus confidențial lui Eccarius să nu facă nici un fel de circ în legătură cu această porcărie, pînă cînd acest lucru nu va fi impus de comportarea lui S[chweitzer]. Eccarius a fost foarte bolnav, fapt care explică, firește, nonsensul. Pe de altă parte, cred că Schw[eitzer], care avea deja în mîină demisia lui Wilhelm și se aștepta, așadar, la o declarație din partea noastră, a acceptat cu plăcere corespondența, 1) pentru a arăta, prin pasajul despre Prusia, ce lucru *extravagant* i-am cerut noi, 2) pentru a demonstra, prin încheierea corespondenței, că de fapt noi am fi totuși de părerea lui ¹⁰². Dar acest gentleman uită că eu am păstrat copiile *scrisorilor mele particulare către el* ⁶⁾.

I-am cerut lui Liebk[necht] ca, în cazul în care Sch[weitzer] refuză să accepte declarația, el s-o publice în „Berliner Reform” și, totodată, să-i comunice acest lucru lui S[chweitzer]; în plus, să-i spună că am trimis în același timp declarația la două ziare renane, așa că, de data aceasta S[chweitzer] nu va reuși să *tărăgăneze lucrurile*. I-am trimis, într-adevăr, lui Siebel două exemplare, cu indicația să publice declarația în „Rheinische Zeitung” și în „Düsseldorfer Zeitung” (acesta din urmă este ziar muncitoresc) *la două zile după primirea scrisorii mele* și, de asemenea, să ne raporteze despre eventualele comentarii din presa locală ¹⁰³. Așadar, de data aceasta S[chweitzer] nu mai poate schimba cu nimic lucrurile. Nu

¹⁾ Wilhelm Liebknecht. — *Nota red.*

²⁾ K. Marx și F. Engels. „Către redacția ziarului «Social-Demokrat». Declarație”. — *Nota red.*

³⁾ Vezi volumul de față, p. 412. — *Nota red.*

⁴⁾ Vezi volumul de față, p. 69—71. — *Nota red.*

⁵⁾ — știa foarte bine cum stau lucrurile. — *Nota trad.*

⁶⁾ Vezi volumul de față, p. 406—407. — *Nota red.*

m-ar mira de loc dacă lassalleenii ar declara, în special în „Nordstern“ din Hamburg, că noi *am fi vînduși burgheziei*. But never mind ! ¹⁾

„International Association“ a reușit să constituie astfel majoritatea în comitetul pentru crearea noii Ligi a reformei, așa că *întreaga conducere se află în mîna noastră* ¹⁰⁴. I-am scris mai amănunțit despre aceasta lui E. Jones.

La Paris a izbucnit un asemenea conflict între propriii noștri împuterniciți, încît l-am trimis acolo pe Lubez pentru a lămuri și a aplană lucrurile. Schily este împuternicit ca adjunct al lui Lubez și eu i-am dat instrucțiuni particulare ¹⁰⁵. Am fi putut vinde la Paris 20 000 de carnete, dar, pentru că unii îi învinuiau pe ceilalți că în spatele lor ar sta Plon-Plon etc., a trebuit să se suspende deocamdată împărțirea carnetelor. În condițiile actualului despotism militar domnește, firește, cea mai mare neîncredere reciprocă (îmi face impresia că de data aceasta ambele tabere sînt nedrepte una față de alta) și oamenii nu au posibilitatea, prin adunări sau prin presă, să cadă de acord și să se înțeleagă. La aceasta se mai adaugă un fapt : se pare că muncitorii așteaptă cu nerăbdare ca orice literary man ²⁾ etc. *să fie exclus*, ceea ce este totuși absurd, pentru că ei au nevoie de aceștia pentru presă ; dar, pe de altă parte, acest lucru este scuzabil din cauza trădării lor repetate de către literary men. Pe de altă parte, aceștia din urmă sînt bănuitori față de orice *mişcare muncitorească* ce li se opune ¹⁰⁶.

(În legătură cu acești „literary men“ mi-am amintit că, pentru reorganizarea lui „Bee-Hive“, care va avea loc peste 3 luni, muncitorii de aici (englezi) vor să mă numească pe mine editor și mi-au comunicat deja acest lucru. Voi chibzui însă la această propunere și o voi întoarce pe toate fețele înainte de a întreprinde ceva într-o direcție sau în alta.)

Și la Paris sînt, de o parte *Lefort* (un literary man, în plus om înstărit, deci „burghez“, însă extrem de onest și, în măsura în care este vorba de La belle France ³⁾), fondatorul propriu-zis al Asociației noastre), iar de cealaltă parte *Tolain, Fribourg, Limousin* etc., care sînt muncitori. Well, am să-ți relatez cum se vor desfășura lucrurile. În orice caz, un cunoscut, Wolff, care tocmai s-a întors de la Paris, mi-a comunicat că simpatia pentru „International Association“ crește. Și „*Débats*“ ⁴⁾ s-a amestecat în această poveste.

¹⁾ — Dar n-are nici o importanță ! — *Nota trad.*

²⁾ — om de litere. — *Nota trad.*

³⁾ — Frumoasa Franță. — *Nota trad.*

⁴⁾ „*Journal des Débats politiques et littéraires*“. — *Nota red.*

În ceea ce privește trade-unionurile londoneze etc., în fiecare zi sosește cite o nouă declarație de adeziune, așa că vom deveni by and by¹⁾ o putere.

Dar de aici pornesc și greutățile. Mr. Beales (*the registering barrister*²⁾ din Middlesex, actualmente unul din cei mai populari oameni din Londra, președintele Ligii naționale pentru independența Poloniei⁵⁴, unul dintre întemeietorii noii Ligi pentru reformă¹⁰⁶, în fact the go-between între workingman și middle class³⁾, în plus și un om *cinstit* și binevoitor) și-a depus deja candidatura pentru a fi ales membru al Consiliului nostru. Prilejul a fost oferit de faptul că, în calitate de subcomitet, a trebuit să pregătim împreună cu el mitingul polonez (sub conducerea marchizului Townshend)¹⁰⁷ care urmează să aibă loc miercură viitoare. A fost foarte neplăcut pentru mine. Aș fi putut, firește, să ~~sp~~pedica *prin torță* acest lucru, pentru că toți continentalii ar fi fost de partea mea. But I did not like any such division⁴⁾. Am reușit, cu ajutorul scrisorilor particulare⁵⁾ adresate principalilor membri englezi, să fac în așa fel încît cel care l-a propus⁶⁾ pe Beales să *nu-și* mai prezinte moțiunea. Ca motiv „*oficial*” s-a arătat 1) că la viitoarele alegeri parlamentare Beales va candida pentru Marylebone și că Asociația noastră trebuie să evite categoric aparența to serve the interests of any Parliamentary ambition⁷⁾; 2) că Beales și noi vom putea colabora mai bine dacă vom acționa pe căi diferite. Astfel, pericolul a fost deocamdată înlăturat. De altfel și alți parlamentari, ca Taylor etc. (indivizi care țin cu Mazzini), și-au permis deja să ne comunice că *acum nu ar fi timpul oportun* pentru un miting polonez. Am răspuns prin intermediul Consiliului nostru că clasa muncitoare are propria ei politică externă, care nu se conduce în nici un caz după ceea ce consideră burghezia că este oportun. Aceasta a considerat întotdeauna ca oportun to goad on the Poles at the beginning of a new outbreak, to betray them during its progress by their diplomacy, and to desert them when Russia had thrown them down⁸⁾. Într-adevăr, mitingul are drept scop, înainte de toate, acordarea de sprijin bănesc. Trebuie oare sârmanii emigranți (*de*

1) — trepat. — *Nota trad.*

2) — notarul. — *Nota trad.*

3) — în realitate mijlocitorul între muncitori și clasa de mijloc. — *Nota trad.*

4) — Dar nu am dorit o asemenea separare. — *Nota trad.*

5) Vezi volumul de față, p. 409—410. — *Nota red.*

6) William Dell. — *Nota trad.*

7) — că servește interesele unei ambiții parlamentare. — *Nota trad.*

8) — să-i instige pe polonezi să înceapă o nouă răscoală, să-i trădeze prin diplomația ei în timpul acesteia și să-i abandoneze atunci cînd Rusia i-a înfrînt.
— *Nota trad.*

data aceasta în majoritate muncitori și țărani, și deci în nici un caz protejați de prințul Zamoyski et Co.) să flămânzească pentru că burgheziei engleze i se pare acum inoportun fie și numai să pomenească numele Poloniei ?

Îți trimit alăturat un extras al *d-lui Blind din „Morning Star”* ¹⁰⁸. Mazzini, care îi declarase doar lui Fontana că B[lind] este un *min-cinos*, a fost totuși furios că a sa *Asociație a muncitorilor italieni de aici* ¹⁹ a răspândit „adresa” mea ¹⁾ tradusă în limba italiană fără să facă omisiunile cerute *categoric* de d-l Mazzini, ca, de pildă, pasa-jele împotriva burgheziei.

Al tău,
K. M.

Apropo. Puțin vin de Porto și Claret mi-ar face foarte bine *under present circumstances* ²⁾.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

37

Engels către Marx la Londra

Manchester, 27 februarie 1865

Dragul meu Maur,

Intrucît mi-ai promis *în mod sigur* că, de îndată ce vei avea răspunsul afirmativ al lui M[eissner], vei lua *imediat* măsurile necesare în legătură cu ziarele ³⁾, am presupus că acest lucru s-a făcut. I-am expediat astăzi totuși lui Siebel ⁴⁾, Liebknecht și Klein din Köln ceea ce era necesar (în legătură cu „Rh[einische] Z[ei]t[un]g” ¹⁰⁹, pentru că nu este timp de pierdut. Dacă mai cunoști oameni care pot face ceva în această direcție scrie-le — per-

¹⁾ K. Marx. „Manifestul constitutiv al Asociației Internaționale a Muncitorilor”. — *Nota red.*

²⁾ — în împrejurările actuale. — *Nota trad.*

³⁾ Vezi volumul de față, p. 60. — *Nota red.*

⁴⁾ Vezi volumul de față, p. 417—418. — *Nota red.*

haps ¹⁾ Kugelmann? Îți trimit înapoi scrisoarea lui, ditto ²⁾ scrisoarea lui Miquel, a cărui ingenioasă adaptare a teoriei la pedestalul demnității de primar și la prietenia cu burghezia m-a amuzat grozav ¹⁰¹. Cam așa își va imagina Heinrich Bürgers lumea dacă va deveni vreodată primar în Nippes sau Kalscheuren.

Jones participă iarăși la ședințele tribunalului, nu l-am putut încă vedea. Mîine îți voi scrie mai mult, este ora 7 și trebuie să expediez scrisoarea.

Al tău,
F. E.

Nu mai am vin de Porto în Warehouse ³⁾, trebuie mai întii să-l procur, dar o voi face neîntîrziat.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

38

Engels către Marx la Londra

Manchester, 3 martie 1865

Dragul meu Maur,

Te rog să mă ierți pentru lipsa de punctualitate a corespondenței mele din această săptămînă. Borkheim a fost aici și mi-a răpit foarte mult timp, a plecat aseară. În plus panica bumbacului ca urmare a succeselor lui Sherman ⁴⁾, precum și nesfîrșita scriptologie și încercările zadarnice de a desface stocurile noastre. Cred că în două săptămîni Richmond va fi evacuat, și pînă în 4 săptămîni va avea loc ultima bătălie hotărîtoare dacă Lee nu va obține, printr-o minune, o nouă scurtă amînare de 2—3 luni.

Acum trebuie să mă duc acasă să le scriu lui Meissner și lui Siebel, care își dă foarte multă osteneală; el spune că și-a trimis declarația ⁴⁾. Îmi pare bine că a fost, în sfîrșit, publicată. În bleste-

¹⁾ — eventual. — *Nota trad.*

²⁾ — ca și. — *Nota trad.*

³⁾ — depozit. — *Nota trad.*

⁴⁾ K. Marx și F. Engels. „Către redacția ziarului «Social-Demokrat». Declarație”. — *Nota red.*

matul de „S[ocial]-D[emokrat]“ din 1 martie nu este încă nimic — să încerce oare să dea înapoi? ¹¹⁰ Mi s-a luat o piatră de pe inimă că, în sfârșit, s-a realizat ruptura cu această adunătură. Așadar, acum a apărut marele articol de încheiere despre Bismarck, care trebuie să îndrepte iarăși totul ¹¹¹. O jerum, jerum, jerum!).

Al tău,
F. E.

În graba de pînă acum nu am putut procura un Porto de calitate, Claret însă ți-am trimis ieri. Am să mai caut Porto.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

39

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 4 martie 1865

Dragă Fred,

Astăzi a apărut declarația noastră ²⁾ în „S[ocial]-D[emokrat]“. D-l Schweitzer, sub pretextul că declarația „domnilor“ nu mai are nevoie de alte comentarii, ne-a dedicat, totuși, „anonim“ unul dintre articolele lui de fond ¹¹² „profunde și clocite“. Lassalle și B. Becker, „președintele omenirii“ for ever ³⁾ ! În orice caz, am în mînă invitația foarte umilă a d-lui S[chweitzer] etc. Siebel a trimis 5 ziare („Barmer“, „Elberfelder“, „Düsseldorfer“, „Rheinische“, „Neue Frankfurter“ ⁴⁾) cu declarația. Extrasul alăturat este din „Elberfelder“. Sînt mulțumit, în primul rînd, că „am ieșit de acolo“ și, în al doilea rînd, că „am fost acolo“. Fără această participare nu am fi pătruns niciodată în „misterul Lassalle“.

I-am scris despre pamfletul tău ⁵⁾ (care tipărit produce o impre-

¹⁾ — O, doamne, doamne, doamne — din refrenul unui cîntec studențesc. — *Nota trad.*

²⁾ K. Marx și F. Engels. „Către redacția ziarului «Social-Demokrat». Declarație“. — *Nota red.*

³⁾ — pe veci. — *Nota trad.*

⁴⁾ „Barmer Zeitung“, „Elberfelder Zeitung“, „Düsseldorfer Zeitung“, „Rheinische Zeitung“, „Neue Frankfurter Zeitung“. — *Nota red.*

⁵⁾ F. Engels. „Problema militară în Prusia și partidul muncitoresc german“. — *Nota red.*

sie foarte bună; la o eventuală a doua ediție ar fi necesar să se schimbe deoar aici-colo cîte o propoziție) lui Kugelmann (trimite-mi înapoi rețeta lui). Poți să-mi mai trimiți două exemplare? Aș vrea să public prin intermediul lui Eccarius două note scurte la mizerabilul ziar al lui Bender¹⁾ (Londra) și în „Hermann”, dar acest lucru nu se poate face dacă nu expediez și două exemplare.

„Mitingul polonez” (Wednesday²⁾) a decurs foarte bine și s-a bucurat de o *participare numeroasă*, deși burghezii, declarîndu-l „inoportun”, au făcut totul pentru a-l zădărnici¹¹³.

Treburile franceze sînt foarte încurcate⁵¹. O dare de seamă asupra acestora, precum și raportul lui Schily (din care trebuie chiar astăzi să traduc unele extrase și respectiv să le comunic subcomitetului) le vei primi în scrisoarea următoare. Acum îți pot comunica doar că între agenții noștri inițiali din rîndurile muncitorilor și domnii politico-sociali (inclusiv șeful „Asociației”³⁾ ați de admirat de Moses⁴⁾) se duce lupta referitor la *cine* trebuie să fie în legătură cu noi. Muncitorii francezi⁵⁾, mai ales *parizienii* (deși avem legături și în alte 25 de orașe franceze), consideră Consiliul londonez ca un guvern muncitoresc de „politică externă”.

Maiorul Wolff, după ce și-a ispășit termenul de detențiune în Alexandria, s-a întors.

Apropo: ți-am spus oare că Mazzini i-a împărtășit, totuși, în taină lui Fontana „nemulțumirea” lui (și preferința lui pentru K. Blind, pe care înainte l-a taxat el însuși de „mincinos”⁶⁾)?

Vinul trimis de tine a sosit ieri; l-am primit și-ți mulțumesc.

Cumnatul⁷⁾ meu s-a întors de o săptămînă de la Capul Bunei Speranțe; marțea viitoare pleacă. Împreună cu el a venit și nepoata mea⁸⁾ din Maastricht (fiica sorie mele, văduva Schmalhausen), pe care trebuie să o duc înapoi în about a week later⁹⁾.

Vechea mea „boală” mă chinuie din nou în diferitele părți sensibile și „incomode” ale corpului, așa că mi-e greu să șed.

Apropo: istoria lui Lupus nu a fost încă dusă pînă la capăt? Ditto, nu am auzit niciodată un cuvînt din partea d-lui Borchardt despre banii pe care se pregătea să-i încaseze. Din hîrtia alăturată vei vedea cum îmi sînt formulate tot felul de pretenții, care mi-au

¹⁾ „Londoner Anzeiger”. — *Nota red.*

²⁾ — miercuri. — *Nota trad.*

³⁾ Vezi volumul de față, p. 86. — *Nota red.*

⁴⁾ Moses Hess. — *Nota red.*

⁵⁾ În manuscris urmează un cuvînt ilizibil. — *Nota red.*

⁶⁾ Vezi volumul de față, p. 79. — *Nota red.*

⁷⁾ Johan Carel Juta. — *Nota red.*

⁸⁾ Caroline Schmalhausen. — *Nota red.*

⁹⁾ — aproximativ o săptămînă. — *Nota trad.*

ieșit complet din minte. Această pretenție este ultima care s-a ridicat pînă acum de pe vremea lui „N[eue] Rh[einische] Z[eitung]”. Trebuie însă să-i acord toată atenția, pentru că altfel acești indivizi imi vor face un scandal public ¹⁾.

Se pare că s-a terminat cu Confederația.

Salut.

Al tău,
K. M.

Nu poți să-mi trimiți documentele apărute în presa din Manchester cu privire la criza bumbacului ? ²⁾

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată în :
„Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 3, 1930

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

40

Engels către Marx la Londra

Manchester, 6 martie 1865

Dragul meu Maur,

Am primit scrisoarea ta de alaltăieri, iar astăzi și numărul din „S[ocial]-D[emokrat]” cu articolul ridicol în care sintem excomunicați ¹²⁾. Este într-adevăr amuzant.

Astăzi am stat cea mai mare parte din zi în casă din cauza unei gripe, de îndată însă ce voi fi în stare mă voi duce la avocat pentru treburile cu Lupus ²⁾. Totul va fi în ordine de îndată ce individul va încheia un bilanț ; lui Borchardt i-au fost plătite cele 100 l. st. (adică după ce s-au scăzut sumele încasate de el), precum și 100 l. st. Casei Schiller ²¹⁾. Apoi i-am dat avocatului circa 150 l. st. pentru acoperirea impozitelor și nu mai aștept decît să-mi prezinte un total pentru a-ți remite imediat ție restul. În cîteva zile îți voi face un calcul provizoriu, ca să-ți dai seama cum se prezintă lucrurile.

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 85—87. — *Nota red.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 25 și 35. — *Nota red.*

Îți trimit alăturat niște scrisori de la Siebel și de la un oarecare Lange ¹⁾. Qu'en penses-tu ? ²⁾. Trimite-mi-le înapoi împreună cu scrisoarea lui Meissner, de care am nevoie pentru corespondența mea cu el. Îi trimit extrasele ca să vadă că avem și noi oameni care contribuie la acest lucru.

„Kölnfische] Zleilt[un]g“ a publicat și el declarația ³⁾ noastră, însă numai pînă la cuvintele că tactica ziarului „S[ocial]-D[emokrat]“ exclude pe viitor colaborarea noastră.

Îți înapoiez scrisoarea lui Bruhn. How the hell came you to owe that fellow any brass ⁴⁾ ? Comunică-mi suma, ți-o trimit imediat.

Îți expediez, totodată, și două exemplare din broșură ⁵⁾. Sînt ultimele. Dar am mai comandat cîteva. Anunțul broșurii a apărut în „Kölnner Zeitung“ ⁶⁾.

Despre ce fel de „documente apărute în presa din Manchester cu privire la criza bumbacului“ îmi scrii ? Te referi cumva la comitetul de ajutorare ? ²³ Nu l-am văzut de mult pe Maclure, de îndată ce-l voi întîlni, voi discuta cu el despre aceasta.

Gumpert nu are o părere prea bună despre calciul fosforic prescris de Kugelman. În orice caz, nu este o metodă clasică. Zice că trebuie să iei arsenic. Îți înapoiez rețeta.

Acum trebuie să mă duc la Casa Schiller să prezidez comitetul. Apropo : unul din domnii de acolo, un chimist ⁷⁾, mi-a explicat de curînd experiența lui Tyndall cu razele solare ⁸⁾. Este grozavă.

Al tău,

F. E

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată în :
„Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. III,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe,
Dritte Abteilung, Bd. 3, 1930

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 425. — *Nota red.*

²⁾ — Ce părere ai ? — *Nota trad.*

³⁾ K. Marx și F. Engels. „Către redacția ziarului «Social-Demokrat». Declarație”. — *Nota red.*

⁴⁾ — Cum dracu ai ajuns să-i datorezi individului ăsta via fie și o lețcaie ? — *Nota trad.* (Vezi volumul de față, p. 83 și 85—87. — *Nota red.*)

⁵⁾ F. Engels. „Problema militară în Prusia și partidul muncitoresc german”. — *Nota red.*

⁶⁾ „Kölnische Zeitung”. — *Nota red.*

⁷⁾ Probabil Carl Schorlemmer. — *Nota red.*

⁸⁾ Vezi volumul de față, p. 66. — *Nota red.*

41

Marx către Engels
la Manchester[Londra] 7 martie ¹⁾ 1865

Dragă Fred,

Cumnatul meu ²⁾ pleacă astăzi înapoi la Capul Bunei Speranțe. Trebuie să-l conduc la vapor. De aceea nu am timp și îți comunic foarte pe scurt doar următoarele :

1. *Ad vocem* ³⁾ Bruhn. Un muncitor din Paris a primit o scrisoare de la un muncitor din Hamburg, în care se spune că Bruhn ne calomniază în fel și chip. În primul rînd, că eu i-aș datora 60 de taleri, pe care nu i-am restituit. În al doilea rînd, că tu și cu mine am vîndut guvernului prusian, respectiv „consilierului de poliție Stieber“, un manuscris despre emigranți ¹¹⁴. Muncitorul din Paris i-a trimis scrisoarea lui Lessner, iar Lessner mi-a trimis-o mie. Eu i-am răspuns neîntîrziat lui Lessner să-i transmită parizianului următoarele : Nu am avut *niciodată* (cum credeam atunci) vreo tranzație bănească cu B[ruhn] și, în general, consider o münchhauseniadă faptul că B[ruhn] ar fi avut vreodată 60 de taleri. Urmău apoi explicații asupra afacerii Bangya cu manuscrisul conținînd referiri la declarația noastră din aprilie 1853 ⁴⁾ publicată în „New-Yorker Criminal-Zeitung“ ⁵⁾ și la paginile corespunzătoare din „Domnul Vogt“ ⁶⁾ ¹¹⁵. Well ! După aceea a sosit scrisoarea lui B[ruhn]. Mi-am scormonit creierii și cred că-mi amintesc următoarele : în primăvara anului 1849 am sosit la Hamburg ca să procur acolo bani pentru „N[eue] Rh[einische] Z[ei]tung“. Aveam în buzunar exact atîția bani cît să ajung la Hamburg. Acolo am locuit însă două săptămîni într-un hotel de mîna întîi. Baronului Frisch, care a vrut mai tîrziu să ne trimită subsidii, i-am spus că am nevoie de bani ca să plătesc nota la hotel și să mă întorc acasă. Și parcă îmi amintesc că, întrucît eu nu voiam să iau de la el acești bani „în dar“, iar el nu voia să-i primească înapoi, am convenit să-i primească Bruhn, care și pe atunci era la fel de ticălos. Am uitat complet tot

¹⁾ În manuscris : mai. — *Nota red.*

²⁾ Johan Carel Juta. — *Nota red.*

³⁾ — *Referitor la.* — *Nota trad.*

⁴⁾ În manuscris : ianuarie 1852. — *Nota red.*

⁵⁾ K. Marx. „Mărturisirile lui Hirsch“. — *Nota red.*

⁶⁾ K. Marx. „Domnul Vogt“ (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 14, București, Editura politică, 1963, p. 421—738. — *Nota trad.*) — *Nota red.*

spanacul ăsta ; lui Bruhn însă acum i-am scris că nu-mi amintesc de nici un fel de tranzacție bănească cu el. Dat fiind că la reîntoarcerea mea de la Hamburg la Köln „N.Rh.Z.” a fost desființat, iar eu însumi am fost alungat din Prusia, se prea poate ca în vârtejul acelor evenimente eu să fi uitat de toate acestea. Ciudat este însă faptul că el a așteptat din 1849 pînă în 1865 ca să-mi *amintească* acest lucru. Totuși, treaba este simplă. Să-mi scrie *cît* anume crede el că i se cuvine și să-mi trimită adresa lui Grübel. În cazul acesta i-aș scrie chiar eu lui G[rübel]. Dacă acesta *confirmă* afirmația lui Bruhn, atunci cererea îi va fi satisfăcută. Această cale se impune categoric, pentru că *pînă în clipa de față* nu sînt încă sigur că lucrurile s-au petrecut așa și sînt jefuit într-un mod realmente de necrezut prin cereri de felul acesta.

2. *Din scrisoarea alăturată de la Schily* vei afla ce s-a întîmplat la Paris, unde l-am trimis pe Le Lubez ca să pună capăt certurilor de acolo. (*Schily* a primit ditto din partea noastră împuterniciri depline¹⁾ pentru a duce tratative, deoarece noi cunoșteam atitudinea părtinitoare a lui L[e Lubez] față de Lefort⁵¹. Remarc în treacăt că Béluze, președintele Băncii populare¹¹⁶, care conduce cele cîteva asociații pariziene al căror organ de presă este „L'Association”, ține cu Lefort.) *Continuarea* — ceea ce se va hotărî abia astă seară în măsura în care este vorba de acțiunile noastre — îți-o voi comunica în *scrisoarea următoare*.

3. Îți înapoiez cele primite de la *Siebel*. Găsesc foarte nepotrivit faptul că a datat ca provenind din *Londra* nota²⁾ trimisă la „Düsseldorfer Zeitung” ; în felul acesta mă dezvăluie *pe mine* ca autor probabil.

4. Alăturez o scrisoare de la Liebknecht.

5. Alăturez copia circularei secției din Geneva a Asociației¹¹⁷.

6. De asemenea, scrisoarea lui Meissner.

7. *Lange* : Să nu-l respingem din capul locului³⁾. Scrie-i că cel mai bine ar fi să-ți trimită revista prin poștă în două exemplare, din care tu să-mi trimiți de fiecare dată cite unul. El își va da singur seama că, dată fiind ultima experiență, *deocamdată* trebuie să ne abținem de la orice colaborare la vreun ziar german. El are,

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 77. — *Nota red.*

²⁾ *F. Engels*. „Notă în legătură cu broșura «Problema militară în Prusia și partidul muncitoresc german»” (vezi *K. Marx și F. Engels*. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 85. — *Nota trad.*). — *Nota red.*

³⁾ Vezi volumul de față, p. 84. — *Nota red.*

firește, același drept ca oricare alt editor al unei reviste să publice ce extrase vrea din pamfletul tău ¹⁾.

Salut.

Al tău,
K. M.

Primul număr (două pagini din „*Eidgenosse*” a lui Blind a apărut numai cu articole semnate de Blind, Struve, Rasch ¹¹⁸. Trivialități. Pe vigneta este o mină cu un pumnal, pentru a-l ucide pe „tiran”.

Publicat pentru prima oară
Într-o formă prescurtată în :
„Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913 ; în *Intregime*
în : Marx-Engels. *Gesamtausgabe*,
Dritte Abteilung, Bd. 3, 1930

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

42

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 10 martie [1865]

Dragă Fred,

Astăzi nu-ți pot scrie decît aceste cîteva rînduri, pentru că sînt foarte ocupat.

Declarația lui Herwegh și Rüstow este bună. Impertinența d-lui Schweitzer, care doar știe că ar fi suficient să public propriile lui scrisori, este de neînchipuit. Dar ce ar putea face altceva cînele ăsta jigărit!

Mizgăleala pe care o citează el din „N[eue] Frankf[urter] Zeit[un]g” aparține, după cum probabil că ai și ghicit, studiosului „Blind” ¹¹⁹. Îți trimit primul număr al acestui „*lacheu*” ²⁾ al regilor detronați ai democrației și al „fanfaronilor” și „lăudăroșilor” în maniera lui Holloway. Trebuie să faci să-i parvină lui Siebel

¹⁾ F. Engels. „Problema militară în Prusia și partidul muncitoresc german”. — *Nota red.*

²⁾ Este vorba de „Der deutsche Eidgenosse”. — *Nota red.*

cîteva spirite pe seama acestui individ, iar Siebel, la rîndul lui, să le răspîndească în diferite ziare.

De altfel, dacă broșurii tale¹⁾ îi va fi dat să vadă o a doua ediție, atunci într-o scurtă prefață ar putea fi formulată oficial în cîteva cuvinte poziția noastră față de porcăria lui Lassalle și față de „Soc[ial]-Demok[rat]“. Ar fi, desigur, *sub* demnitatea noastră să ne certăm pe față cu această adunătură de ticăloși în tot felul de fițuici.

Salut.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

43

Engels către Marx la Londra

Manchester, 11 martie²⁾ 1865

Dragul meu Maur,

Impertinența lui Schweitzer este de-a dreptul ridicolă. Ea dovedește însă ce greu l-a lovit retragerea³⁾ noastră și cît de bine știe el că acest lucru are o *foarte mare* influență asupra fițuicii lui. După ce Herw[egh] și R[üstow] au *aderat* la declarația⁴⁾ noastră, totul este posibil. Schweitzer va observa însă curînd, mai ales pe Rin, ce importanță are lăudăroșenia lui. Siebel a răspîndit grozav broșura⁵⁾. „Bonner Z[e]i[tun]g“ a publicat deja de două ori extrase mari și vor mai urma și altele. Și „Rhein[ische]“ a publicat

¹⁾ F. Engels. „Problema militară în Prusia și partidul muncitoresc german“. — *Nota red.*

²⁾ În manuscris : februarie. — *Nota red.*

³⁾ — de la „Social-Demokrat“. — *Nota red.*

⁴⁾ K. Marx și F. Engels. „Către redacția ziarului «Social-Demokrat». Declarație“. — *Nota red.*

⁵⁾ F. Engels. „Problema militară în Prusia și partidul muncitoresc german“. — *Nota red.*

un extras lung. Dată fiind poziția noastră în rîndurile muncitorilor renani, agitația acestei clici împotriva noastră nu va realiza mare lucru.

Tăietura din „N[eue] Fr[ankfurter] Z[ei]t[ung]” mi-a trimis-o deja Siebel ¹⁾. Studiosul Blind își este fidel sieși. Cele câteva fraze din cuvîntările lui Lassalle îi ajung un an întreg. Nu am primit încă „lacheul” ¹⁾.

Afacerea cu moștenirea este încheiată, avocatul va trimite săptămîna viitoare socoteala; el mai are de primit, sau de plătit, nu știa exact, circa 10 șilingi. Așadar, pot să-ți trimit banii luni ²⁾. Deocamdată îți trimit alăturat o socoteală făcută de mine, după care ți se mai cuvin circa ²⁾ . . . l. st.

Ce imagine își face Liebkecht despre Manchester! Omul nu are ce minca și el mă întreabă cît costă aici o casă „cu grădină”. În general, băiatul ăsta s-a prostit de tot. După părerea lui, Schweitzer nu s-a putut vinde lui B[ismarck] pentru că ar fi trebuit să facă acest lucru prin intermediul bătrînei scroafe ³⁾.

De altfel, noul avînt al mișcării mă face să asud cu desperare. Dracu s-o ia de treabă, după ce toată ziua faci corespondență pentru întreprindere trebuie să mai scrii și seara pînă la 1-2 noaptea corespondență pentru partid, editor etc.

Siebel mi-a trimis broșura lui Lange ⁴⁾. E confuz, încurcă malthusianismul cu darvinismul, face ochi dulci tuturor, totuși are câteva pasaje drăguțe împotriva lui Lassalle și a cooperățiilor de consum burgheze. Am să ți-o trimit zilele acestea.

De asemenea, îți inapoiez și scrisoarea lui Schily, care m-a amuzat grozav. Bătrînul nostru camarad se achită perfect de funcțiile lui diplomatice ¹⁰⁵⁾. Cum le-ai aranjat pe toate?

Cu Jones nu e nimic de făcut. Abia s-a încheiat sesiunea, că și încep ședințele Curții cu juri. The trade in crime seems highly flourishing ⁵⁾.

La revedere. Calde salutări doamnelor.

Al tău,
F. E.

1) Este vorba de „Der deutsche Eidgenosse”. — Nota red.

2) În manuscris lipsește cifra. — Nota red.

3) Sophie von Hatzfeldt. — Nota red.

4) F. A. Lange. „Problema muncitorească în lumina importanței ei pentru contemporaneitate și viitor. — Nota red.

5) — Se pare că criminalitatea e în floare. — Nota trad.

Executarea testamentului lui W. Wolff.	Debit
În contul lui Steinthal & Co., inclusiv dobânzi . . .	1 083. 9. 3 l. st.
În contul fraților Heywood " " . . .	234.14. 9 l. st.
În contul datoriilor încasate prin dr. B[orchard]	66.13.— l. st.
	1 384.17.— l. st.

Credit

În contul lui Marx . . .	234.14. 9 l. st.																		
" " " " . . .	350.—.— l. st.																		
" " " " . . .	200.—.— l. st.																		
" " " " . . .	40.—.— l. st.																		
	824.14. 9 l. st.																		
În contul lui Borchardt .	100.—.— l. st.																		
" " Casei Schiller .	100.—.— l. st.																		
" " lui Engels . .	100.—.— l. st.																		
" " avocatului Word	150.—.— l. st.																		
Achitate prin intermediul lui Borchardt	<table border="0" style="display: inline-table; vertical-align: middle;"> <tr> <td style="font-size: 3em; vertical-align: middle;">{</td> <td style="padding-left: 0.5em;">Plata gazdei .</td> <td style="padding-left: 0.5em;">13. 4. 9 l. st.</td> </tr> <tr> <td></td> <td>Cheltuieli de</td> <td></td> </tr> <tr> <td></td> <td>încrmintare .</td> <td>57.11.— l. st.</td> </tr> <tr> <td></td> <td>2 conturi . .</td> <td>1. 2. 4 l. st.</td> </tr> <tr> <td></td> <td>Probate Duty ¹⁾</td> <td>30.—.— l. st.</td> </tr> <tr> <td></td> <td></td> <td style="border-top: 1px solid black;">1 376.12.10 l. st.</td> </tr> </table>	{	Plata gazdei .	13. 4. 9 l. st.		Cheltuieli de			încrmintare .	57.11.— l. st.		2 conturi . .	1. 2. 4 l. st.		Probate Duty ¹⁾	30.—.— l. st.			1 376.12.10 l. st.
{	Plata gazdei .	13. 4. 9 l. st.																	
	Cheltuieli de																		
	încrmintare .	57.11.— l. st.																	
	2 conturi . .	1. 2. 4 l. st.																	
	Probate Duty ¹⁾	30.—.— l. st.																	
		1 376.12.10 l. st.																	
	Sold 8. 4. 2 l. st.																		

La aceasta se mai adaugă unele dobânzi, pe care trebuie să ți le rambursez pentru timpul scurs de la 9 noiembrie (cînd eu am primit de la Steinthal restul de circa 633 l. st., iar ție ți-am trimis inițial numai 200 l. st. și am mai amînat și alte plăți). Astăzi nu pot verifica acest lucru, deoarece casierul a plecat și a încuiat registrul respectiv; îl vei primi o dată cu socoteala făcută de Wood, dar nu poate fi prea mult. Majorarea dobînzilor provine de acolo că aceste 633 l. st. au rămas la Steinthal din mai pînă în noiembrie, ceea ce înseamnă circa 16 l. st., pe care tu urmează să le primești.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată în:
, Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx", Bd. III,
Stuttgart, 1913; în întregime
în: Marx-Engels. Gesamtausgabe,
Dritte Abteilung, Bd. 3, 1930

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ — taxă de moștenire. — *Nota trad.*

44

Marx către Engels
la Manchester

[Londra] 13 martie 1865

Dragă Engels,

În socoteala pe care mi-ai trimis-o s-a strecurat următoarea greșeală : tu mi-ai expediat la 8 iunie 235 l. st., la începutul lunii iulie 350 l. st. (scrisoarea în care erau banii nu este datată, știu însă acest lucru din scrisoarea din 5 iulie, în care mă anunți că mi-i trimiți) și la 9 noiembrie 1864 200 l. st., însă ultimele 40 l. st. trecute în socoteală ca *probabile* (de care mă anunțai în scrisoarea alăturată din 9 noiembrie) nu mi le-ai trimis niciodată. Sper că după ce te vei uita încă o dată în registrele tale, te vei convinge și, în cazul acesta, îmi vei trimite neîntârziat banii înainte de călătoria mea pe continent (împreună cu nepoata mea ¹⁾), pe care o voi face cu siguranță la sfârșitul săptămânii acesteia ¹²⁰.

Cît despre *impertinența* lui Schweitzer, m-am hotărît să procedez altfel. Sînt anumite lucruri pe care le lămurești bucuros în public, dar aceasta nu se poate face decît ca *răspuns la o provocare directă*, cînd, așadar, nu trebuie să scapi momentul potrivit pentru a da o replică. Așa stau lucrurile cu postfața lui Schweitzer legată de porcăria lui Blind ¹¹⁹. Ce-i drept, vreau să răspund în „*Düsseldorfer Zeitung*” și în numele meu, și în numele tău, de semnat însă vreau să semnez numai eu, deoarece ar fi ridicol să te fac și pe tine *răspunzător pentru „Achille”* ¹²¹ și deoarece, în general (cel puțin după planul meu), vor fi citate mai ales scrisorile lui S[chweitzer] către mine.

Așadar, iată planul meu.

Schweitzer reproduce din „N[eue] F[ran]k[furt]er Z[eitung]” niște minciuni de care știe precis că sînt minciuni. (Articolul ăsta a apărut în ziar ca editorial sau cum ?) Și anume : 1. „Prospectul tipărit ca manuscris” și care ne-a fost trimis nouă nu pomenea numele lui Lassalle și nici un cuvînt referitor la el. (Liebknecht a împiedicat acest lucru.) 2. În scrisoarea din 30 decembrie, S[chweitzer] mi-a cerut *smerit* iertare pentru că a avut obraznicia să adauge la începutul și la sfârșitul apologiei pe care i-a făcut-o lui Lassalle pasaje dintr-o scrisoare particulară de consolare. 3. Voi demonstra, prin

¹⁾ Caroline Schmalhausen. — *Nota red.*

scurte extrase din scrisorile lui Schweitzer din perioada 30 decembrie 1864—15 februarie 1865 (ultima lui scrisoare), că conflictul cu privire la „*tactică*” a fost permanent, începînd cu *primul* număr, de probă ¹⁾, și pînă la declarația noastră ²⁾ că ne retragem, și nu a izbucnit de loc din senin, din iarbă verde, așa cum pretinde onorabilul Schweitzer, confirmînd porcăria lui Blind. Totodată, acest scurt mozaic de extrase din scrisorile lui Schweitzer va arăta cît de *servil* s-a purtat animalul ăsta cu noi și cît de *ordinar* a devenit cum a căpătat un picior în spate. Va prinde bine atît burghezilor cît și muncitorilor (precum și lui Rüstow) să-l citească. În general este un *început* bun pentru ruperea cu „*lassalleanismul*”, care este inevitabilă. (Firește că, în ceea ce-l privește pe studiosul Blind, dacă nemernicul ăsta va mai apărea, îl voi trata întotdeauna pe Lassalle ca pe un leu mort față de un măgar viu. Ar fi de-a dreptul necuviincios ca un cîrciumar badenez „atît de incult” să fie pus alături de un om care l-a studiat pe Heraclit și dreptul de succesiune la romani.)

Scrie-mi neîntîrziat dacă ești de acord cu planul meu, pentru că nu am timp de pierdut ¹²². (Nu uita, de asemenea, să-mi scrii sub ce formă a apărut mîzgăleala lui Blind în „N[eue] F[ran]k[furter] Z[eitung]”.) Am nevoie de acest lucru.

Deși nu am plăcerea, ca tine, să corespundez cu Istețul ³⁾ și deci sînt lipsit și de posibilitatea de a-l face de două parale, totuși, în ultimul timp, lăsînd la o parte furunculele, am fost infernal de chinuit cu lucrul, de pildă ieri am ajuns să mă culc abia la ora 4 dimineața. În afară de lucrul la cartea mea ⁴⁾, „*Asociația Internațională*” îmi răpește enorm de mult timp, pentru că de fapt eu sînt capul acesteia. Și ce pierdere de timp! (Tocmai acum, cînd, simultan cu povestea cu francezii, are loc aici și povestea cu reforma electorală ¹⁰⁴ etc.) De pildă, harababura franțuzească :

28 februarie. Tolain și Fribourg au sosit de la Paris. Ședința *Consiliului Central* ⁵⁾, căruia i-au dat explicații și în fața căruia s-au certat cu Le Lubez pînă la 12 noaptea. Apoi ședința de noapte de la cîrciuma lui Bolleter, unde a trebuit să mai semnez încă vrea 200 de carnete. Am schimbat acum obiceiul ăsta idiot, în sensul că am făcut o parafă cu iscăliturile noastre și numai secretarul general trebuie să semneze personal. Totuși, cele 1 000 de carnete

¹⁾ al ziarului „Social-Demokrat” din 15 decembrie 1864. — *Nota red.*

²⁾ K. Marx și F. Engels. „Către redacția ziarului «Social-Demokrat». Declarație”. — *Nota red.*

³⁾ Gottfried Ermen. — *Nota red.*

⁴⁾ „Capitalul”. — *Nota red.*

⁵⁾ În manuscris urmează un cuvînt indescifrabil. — *Nota red.*

existente, rest of the old edition ¹⁾, au trebuit să fie semnate în the old style ²⁾.

1 martie. Mitingul polonez ¹¹³.

4 martie. Până la ora 1 noaptea, *ședință a subcomitetului în problema franceză*.

6 martie. *Ședință a subcomitetului în aceeași problemă până la ora 1 noaptea*.

7 martie. *Sitting of the Central Council* ³⁾ până la 12 noaptea. *Se iau hotărâri. (Anexez aceste hotărâri împreună cu instrucțiunile particulare pe care Consiliul Central le trimite lui Schily; acesta, după cum vezi din Rezoluția V, este numit delegat (ambasador) al Consiliului Central la Paris.)* ¹²³

(Această ședință din 7 martie, în cadrul căreia Le Lubez a fost definitiv răsturnat, a fost foarte penibilă, furtunoasă și le-a lăsat mai ales englezilor impresia that the Frenchmen stand really in need of a Bonaparte ⁴⁾!) Între timp, alt *du-te-vino* neîntrerupt la mine în casă din cauza conferinței cu Bright etc., ținută simbăta trecută (11 martie). I-am relatat cum a decurs această conferință pe scurt lui Jones (el s-a interesat încă de vineri de ea) și i-am transmis să-ți comunice și ție conținutul scrisorii ¹²⁴.

Well, mon cher, que faire? ⁵⁾ O dată ce ai spus A trebuie să spui și B. Din numărul alăturat din „*Nordstern*” (see the 2 first leaders ⁶⁾) vei vedea că Bruhn, cu toată ura lui împotriva noastră, *din invidie* față de Schweitzer, s-a ridicat și el *împotriva* lui ¹²⁵. Acest lucru este foarte important, pentru că organul de presă al lui B[ruhn] este cel mai vechi și, în orice caz, astfel se va produce o *sciziune chiar în lagărul acestor indivizi*.

Săptămîna aceasta va apărea o scurtă notă despre broșura ta ⁷⁾ în ziarul „*Anzeiger*” ⁸⁾ al lui Bender. Am trimis-o la „*Hermann*” (lui Juch): să o aprecieze după propria lui părere etc. Se va face ⁹⁾. Am ales această formă pentru că în fața lui Juch mi-am bătut în-

¹⁾ — un rest din vechea ediție. — *Nota trad.*

²⁾ — în vechea manieră. — *Nota trad.*

³⁾ — Ședință a Consiliului Central. — *Nota trad.*

⁴⁾ — că francezii au realmente nevoie de un Bonaparte. — *Nota trad.*

⁵⁾ — Ei, și ce-i de făcut, dragul meu? — *Nota trad.*

⁶⁾ — vezi primele două articole de fond. — *Nota trad.*

⁷⁾ K. Marx. „Recenzie a broșurii «Problema militară în Prusia și partidul muncitoresc german» de Friedrich Engels” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 89—90. — *Nota trad.*) — *Nota red.*

⁸⁾ „*Londoner Anzeiger*”. — *Nota red.*

⁹⁾ Vezi volumul de față, p. 96. — *Nota red.*

totdeauna joc de declarațiile trimise la „Hermann” de Blind, pentru Blind, despre Blind, iar noi doi sîntem considerați aici o *singură* persoană.

Salut.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată în :
„Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe,
Dritte Abteilung, Bd. 3, 1930

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

45

Engels către Marx la Londra

Manchester, 14 martie 1865

Dragul meu Maur,

Povestea cu cele 40 l. st. se reduce exclusiv la reconstituirea a ceea ce am făcut eu în noiembrie ; aceste 40 l. st. figurau la capitolul „Cash” ¹⁾ în contul tău, însă fără dată. Am avut și eu impresia că *nu ți-am trimis încă* aceste 40 l. st., însă, pentru că nu mi s-a oferit prilejul să verific, a trebuit să mă bizui numai pe memorie. Am verificat astăzi contul meu în registrul principal, dar nici aici n-am putut găsi nimic referitor la acești bani. Dar, o dată ce tu nu ai primit aceste 40 l. st. și din moment ce am și eu aceeași impresie, este suficient și i-am și dat casierului dispoziție să pregătească pentru mine banii.

În ceea ce privește declarația din „D[üssel]d[o]rfer Z[eit]un[g]”, sînt întru totul de acord cu tine ²⁾. Oricît mi-ar fi de indiferent faptul că d-l Schweitzer și-ar permite o impertinență la adresa noastră, totuși mă deranjează să știu că parvenitul ăsta ordinar se poate purta astfel cu noi fără să fie pedepsit. În plus, dacă scrisorile lui servile nu vor fi publicate *acum*, mai tirziu nu vor mai putea fi folosite de loc. Și, în general, e bine cînd unui asemenea individ

¹⁾ — „plată în numerar”. — *Nota trad.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 91. — *Nota red.*

i se mai dă din cînd în cînd peste bot. Așadar, fă neîntîrziat acest lucru și roagă-l pe Dresemann să trimită două exemplare, ca să pot primi și eu unul din ele.

Sînt grăbit.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

46

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 18 martie 1865

Dragă Fred,

Aș avea multe să-ți scriu și, în parte, lucruri importante. Întrucît însă, dată fiind plecarea mea de miine, am o grămadă de treburi, mă limitez la următoarele :

Am primit ultimele halves ¹⁾ de bancnotă.

Mandatul poștal îl poți trimite soției mele.

Un bilet de la Bender, în care acesta cere 50 de exemplare etc. din broșura ta ²⁾ etc. i l-am trimis chiar eu lui O. Meissner, căruia a trebuit să-i scriu astăzi neapărat. S-ar putea ca răspunsul lui M[eissner] să sosească *prea tîrziu* pentru *numărul următor* din „*Londoner Anzeiger*“. Pentru că la ora actuală Bender știe categoric cel mai bine să difuzeze asemenea lucruri în Anglia, trimite-i **neîntîrziat**, dacă poți (adică dacă știi acest lucru), *date asupra prețului broșurii*. El o anunță atunci imediat în numărul viitor. Adresa lui este : 8, Little Newport Street, Leicester Square.

I-am trimis lui Bender un articolăș ³⁾ scurt, foarte sumar, așa cum am considerat potrivit pentru ziarul lui ⁴⁾, un fel de cuprins ; pe de altă parte, lui Juch i-am trimis numai broșura ta, propunîndu-i să o critice în felul lui și din punctul lui de vedere ⁵⁾. Drept răspuns am primit alăturatul bilet de la Juch (*păstrează-l!*). Pentru o

¹⁾ — jumătăți. — *Nota trad.*

²⁾ *F. Engels*. „Problema militară în Prusia și partidul muncitoresc german“. — *Nota red.*

³⁾ *K. Marx*. „Recenzie a broșurii «Problema militară în Prusia și partidul muncitoresc german» de Friedrich Engels“. — *Nota red.*

⁴⁾ „*Londoner Anzeiger*“. — *Nota red.*

⁵⁾ Vezi volumul de față, p. 93. — *Nota red.*

recenzie nu a mai rămas de loc timp. I-am trimis, așadar, lui Juch notița destinată inițial lui Bender (astăzi este publicată în „Hermann”) (lui Bender, în schimb, i-am trimis cele câteva cuvinte pe care ți le anexez). Totodată, i-am scris lui Juch — diplomația devine tot mai necesară — că, din cauza plecării¹²⁰ mele, nu-i voi putea îndeplini cererea, așa că el va trebui să dea extrase mai mari într-unul din numerele viitoare ; după înapoierea mea la Londra voi vorbi cu el despre lipsa lui de colaboratori. (Mă gândesc ca Eccarius să colaboreze aici și nu la „Soc[ial]-Demok[rat]“.) I-am trimis, de asemenea, o copie a declarației mele împotriva lui Schweitzer¹), care va putea apărea însă abia în „Hermann” de simbăta viitoare și pe care am trimis-o, totodată, și la „Berliner Reform” și la „Düsseldorfer Zeitung” ; în exemplarul pentru „Hermann” nu am schimbat nimic, am adăugat numai în introducere o înțepătură la adresa lui Blind.

Bender îmi scrie de asemenea : „Vă rămân îndatorat pentru nota trimisă, acum însă avem nevoie și de o recenzie”. L-am însărcinat pe Eccarius să o scrie.

Îți trimit alăturat și numărul din „Rhein[ische] Zeit[ung]” pe care l-am primit de la Liebknecht și care conține și his spech²)¹²⁶. Soția lui i-a scris soției mele : o duc îngrozitor de prost. El mai datora încă 5 l. st. lui „Soc[ial]-Demok[rat]” etc. Nu-i pot trimite nimic în momentul de față.

Îți trimit alăturat și „Nordstern”. Trebuie să păstrezi acest document. Vezi bine că acești domni vor să întoarcă acum în așa fel lucrurile, ca și cum nefericitul de Schweitzer l-ar fi *denatural* în întregime pe Lassalle¹²⁷. De aceea, declarația mea împotriva lui Schweitzer, în care, deși într-o formă foarte indirectă, sînt respinse chiar concepțiile lui Lassalle, vine acum la timpul potrivit. Lucrurile se vor lămuri treptat.

Scrisoarea alăturată de la Bruhn dovedește că am avut dreptate în privința lui Frisch³). Deși nu-l cred, i-am trimis cei 6 taleri (în loc de 60 l) și, totodată, i-am spus că referitor la cei 50 voi continua „să cercetez” etc.

Salut.

Al tău,
K. M.

¹) K. Marx. „Declarație [cu privire la motivele care au dus la hotărîrea de a nu mai colabora la ziarul «Social-Demokrat»]” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 91—94. — Nota trad.). — Nota red.

²) — discursul lui. — Nota trad.

³) Vezi volumul de față, p. 85. — Nota red.

Apropo. *Klings* a fost aici, în drum spre America. Mi-a povestit tot felul de lucruri interesante. Un adevărat muncitor „renan”.

La 5 martie, secția din Köln a Uniunii generale a muncitorilor a hotărît să lanseze un protest (în spiritul „declarației”¹⁾ noastre) împotriva lui „Soc.-Demok.”, dar și împotriva lui *B. Becker*, care este un fel de Biscamp al doilea. Ei au sistat orice plată. Și acest refuz de a plăti impozitele este molipsitor.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată în :
„Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 3, 1930

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

47

Marx către Engels la Manchester

Londra, 11 aprilie [1865]

Dragă Fred,

M-am întors acum câteva zile¹²⁰. De aceea mă mărginesc acum doar la aceste câteva rânduri.

Îți trimit alăturat scrisoarea de la Wilhelmchen²⁾. I-am trimis timbrele cerute.

Referitor la *B. Becker*, am constatat porcăria lui abia la reîntorcerea mea aici. Am considerat că un răspuns este, totuși, necesar. (Rüstow și Herwegh au răspuns pentru „Hatzfeldt” în „Nordstern”. R[üstow] îl numește pe *B. B[ecker]* „copoi”¹²⁸.) Am trimis răspunsul meu la „Rhein[ische]” și la „Düsseld[orfer]”. De îndată ce sosesc exemplarele, îți trimit și ție unul.

Astăseară asist din nou, pentru prima dată după 3 săptămîni, la o ședință a „Internaționalei”. Între timp s-a produs revoluția. Le Lubez și Denoual s-au retras, Dupont appointed French Secretary³⁾. Ca urmare a intrigilor lui Le Lubez și în special ale maio-

¹⁾ *K. Marx și F. Engels*. „Către redacția ziarului «Social-Demokrat». Declarație”. — *Nota red.*

²⁾ Scrisoarea lui Wilhelm Liebknecht din 8 aprilie 1865. — *Nota red.*

³⁾ — a fost numit secretar pentru Franța. — *Nota trad.*

rului Wolff — o unealtă în mina lui Mazzini —, delegații italieni Lama și Fontana s-au retras. Pretextul : Lefort (care între timp și-a anunțat retragerea în revista „L'Association”¹²⁹) ar trebui să-și păstreze funcția de apărător oficial [al A.I.M.] în presa pariziană. Clubul muncitorilor italieni nu s-a retras din Asociație¹³, însă nu mai are reprezentant în Consiliu. Între timp voi pune la Florența, prin intermediul lui Bakunin, contramane împotriva d-lui Mazzini. Uniunea cizmarilor englezi, care numără 5 000 de oameni, a intrat în Asociație în timpul absenței mele¹³⁰.

Ce este cu criza bumbacului ? I want information on that point !).
În mare grabă.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

48

Engels către Marx la Londra

Manchester, 12 aprilie 1865

Dragul meu Maur,

Bine că ești iarăși aici, sper că scandalul ăsta afurisit se va sfârși totuși odată. Îți trimit alăturat scrisorile de la Dronke și Borkheim. Pe acesta din urmă l-am întrebat cum de este posibil să colaboreze la un mare organ de presă german ca cel al lui Kolatschek, în care se recunoaște stăpînirea Austriei asupra Ungariei, Poloniei și Italiei ; ne-am ridicat imediat în cap pe toți prietenii din celelalte țări, iată de ce a dat un răspuns atît de evaziv¹³¹.

Eram convins că această fraternitate naivă din cadrul Asociației Internaționale nu va dura prea mult. Dacă aici ar exista în rîndurile muncitorilor o mișcare *politică* activă, s-ar produce aceleași sciziuni. Povestea va mai trece prin multe asemenea faze și te va

1) — Aș vrea să cunosc amănunte în legătură cu aceasta. — Nota trad.

costa mult timp. Oricum este cu totul altceva decît Uniunea lui Lassalle ¹⁾.

M-am amuzat grozav cînd am aflat din scrisoarea lui Wilhelmchen ²⁾ că secția oficială din Berlin a acestei Uniuni este compusă din 5 oameni, pentru că de curînd a apărut în „Soc[ial]-D[emokrat]” un raport foarte serios asupra activității acestor oameni, în care ei se felicitau reciproc că s-au adunat în număr atît de mare ¹³².

Referitor la criza bumbacului, aici totul e foarte vesel. Prețul bumbacului (middling Orleans ³⁾) era în iulie de 31 $\frac{3}{4}$ pence, joia trecută a scăzut la 14 $\frac{3}{4}$ pence, iar astăzi, dacă vrei să-l vinzi, abia dacă iei 14 pence. Așadar, a scăzut la mai mult de jumătate. La 30 decembrie, prețul bumbacului mai era încă 27 de pence, așadar în trei luni a scăzut cu 12 $\frac{1}{2}$ —13 pence! În plus, a scăzut prețul la in, lînă, zahăr și, în general, la toate mărfurile de import, ceea ce reprezintă o pierdere de cel puțin 40 000 000—50 000 000 l. st. Îți poți da seama că, în situația asta, filistinii fac în pantaloni. La Liverpool *nimeni nu mai este declarat falit*. Cine devine insolubil merge la creditorii lui (în general, acolo fiecare are doar cîtiva), le declară acest lucru și le oferă atîta și atîta; suma este întotdeauna imediat acceptată, creditorii fiind fericiți că mai primesc măcar ceva, și apoi trebuie evitat orice scandal, ca să nu se prăbușească întreaga șandramă. Se pare că asemenea înțelegeri tacite au fost făcute cu sutele, iar acum s-a rîspîndit și pe aici zvonul că unul dintre cei mai mari fabricanți din Stockport, care are trei fabrici mari și în ultimii ani a cîștigat numai de pe urma speculațiilor cu bumbac 200 000 l. st., ar fi făcut un aranjament tacit de acest fel. Dar asta încă nu-i totul. Polițele trase în India asupra bumbacului alb devin scadente în următoarele șase săptămîni și afară de Joyce, mulți alții vor mai da faliment aici. Și în Scoția au dat mulți faliment, iar într-o bună zi va veni rîndul băncilor, și atunci s-a terminat totul. În plus, filatorii și fabricanții din Austria dau faliment în număr foarte mare — în întreaga Boemie, numai „marele Liebig” se mai ține pe picioare, toți ceilalți sînt ruinați —, și în Polonia criza începe tot acum.

Deocamdată industria este afectată în mică măsură. Micii industriși sînt în majoritate ruinați de mult sau au dispărut pe neobservate, iar cei mari, dacă în general primesc comenzi, pot lucra acum iarăși cu oarecare profit. Dintre aceștia se ruinează numai cei care au mașini proaste sau care nu s-au putut desco-

¹⁾ Uniunea generală a muncitorilor germani. — *Nota red.*

²⁾ Wilhelm Liebknecht. — *Nota red.*

³⁾ — sortiment de bumbac din Orleans. — *Nota trad.*

torosi de bumbac. Fiecare pierde la depozitele lui de fire de bumbac și țesături. Și noi putem fluiera a pagubă, pentru mine personal este de două ori mai rău decît dacă toate acestea s-ar fi întîmplat anul trecut. Așa arată plăcerea de a fi asociat.

Strașnică este acum și moralitatea comerțului. Astăzi cumperi marfă și pînă la livrare prețul ei scade cu 3, 4, 5 pence la un pfund. Încep tot felul de șicane și proteste, doar pentru a scăpa cumva de aceste contracte păgubitoare, și asta duce la o corespondență cîrcotașe și injurioasă fără sfîrșit. Sînt sătul pînă peste cap de toată porcăria asta. Nici nu-ți poți imagina ce anume ești nevoit să scrii și cît trebuie să te necăjești.

Sper că soția ta a primit cele 3 l. st. Îți trimit alăturat soco-teala definitivă; cele 12 l. st. ți le voi trimite zilele acestea; astăzi s-a făcut tirziu pentru un Post Office Ordre.

Calde salutări.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
În : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

49

Engels către Marx la Londra

[Manchester] 16 aprilie 1865

Dragul meu Maur,

Îți înapoiez alăturat numărul din „Nordstern“. Ce caraghios cîine Dido ¹⁾ și-au procurat Herwegh și Rüstow în persoana lui Reusche! Individul este din cale-afară de ridicol cu declarațiile lui solemne. Jurămîntul depus în fața trupului neînsuflețit al lui Lassalle, care nu poate să lipsească niciodată, este o replică savuroasă la mărul lui Willich ¹³⁸. Este un adevărat noroc că aceste specimene sînt atît de departe de noi și că în încercările lor de a se apropia de noi se mai observă anumite rezerve.

¹⁾ Aluzie la cîinele lui Engels. — Nota red.

Nu am primit nr. 43 din „S[ocial]-D[emokrat]” ; dacă conține ceva deosebit, trimite-mi-l și mie cu vreo ocazie oarecare.

Al tău,
F. E.

Ce spui despre Richmond? ²² Mi-am așteptat ca Lee să acționeze ca un *soldat* și să capituleze, ca să-i asigure măcar armatei condiții mai bune, și nu să dea bir cu fugiții. Dar e mai bine așa. Va sfârși acum ca un ticălos, tragedia are un final comic.

Publicat pentru prima oară
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe,
Dritte Abteilung, Bd. 3, 1930

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

50

Marx către Engels la Manchester

[Londra] Saturday ¹⁾, 22 aprilie 1865

Dragă Fred,

Îți trimit alăturat mizgăleala din „Rh[einische] Z[ei]tung”.

Miine îți voi scrie mai amănunțit. Astăzi sînt obosit ca un ciine, în parte din cauza lucraturii pînă noaptea tîrziu (nepactic), în parte din cauza porcăriilor de medicamente pe care le-am înghițit.

Cu Dronke lucrurile ar fi all right dacă aș ști să fac și eu ca el aur din aramă. În orice caz, trebuie folosit momentul de față, cînd ziarele burgheze se întrec în contradeciații împotriva calomniilor, pe care miine, cînd lupta va deveni serioasă, vor dori poate să le aibă la activul lor.

Salut. My compliments to Mrs. Lizzy ²⁾.

Al tău,
Maur

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ — sîmbătă. — *Nota trad.*

²⁾ — Complimente d-nei Lizzy. — *Nota trad.*

51

Marx către Engels
la Manchester

[Londra] 1 mai 1865

Dragă Fred,

Te rog să mă ierți că îți scriu abia astăzi, călcându-mi astfel promisiunea. Asta s-a întâmplat nu pentru că „este deosebit de plăcut să-ți calci cuvîntul dat”¹⁾, ci pentru că sînt, într-adevăr, foarte ocupat; pe de o parte terminarea cărții²⁾ mele, iar pe de altă parte „Asociația Internațională” imi răpesc aproape tot timpul.

Astăzi este ziua de naștere a lui Jennychen și diseară vor veni la noi Ernest Jones împreună cu Odger, Cremer, Fox și Jung, astfel încît ziua de naștere va fi sărbătorită politic. Laura had „the question popped”³⁾ de un oarecare Charles Manning, originar din America de Sud, tatăl englez, mama spaniolă. Este bogat și în general un băiat simpatic, but Laura „does not care a pin for him”⁴⁾. Cît despre pasiunea sudică, „ea s-a priceput foarte bine s-o tempereze”. Dar cum fetița mea este prietenă cu surorile lui, iar el este teribil de îndrăgostit, situația este neplăcută.

Îți trimit alăturat un „*Kuriosum*”. Greșelile de tipar fac din „Nordstern” un organ de presă demn de ignoranții germani.

Îți trimit și sfîrșitul unei scrisori de la Schily, conținînd o știre despre Mösing⁵⁾ care te va amuza.

Marele succes al „Asociației Internaționale” constă în următoarele :

Liga pentru reformă este our work⁶⁾. În comitetul restrîns al celor 12 (6 middleclassmen și 6 workingmen⁷⁾), muncitorii sînt cu toții membri ai Consiliului nostru (printre ei se află și Eccarius)¹⁰⁴. Toate încercările burghezilor to mislead the working class we have baffled⁸⁾. Mișcarea din provincie depinde întru totul de data asta de cea din Londra. Ernest Jones, de exemplu, își pierduse complet speranța, pînă cînd am pus pe roate toată povestea. Dacă

¹⁾ Parafrazare a unor cuvinte din poezia lui F. Rückert „Înțelepciunea brahmanilor”. — *Nota red.*

²⁾ „Capitalul”. — *Nota red.*

³⁾ — a fost „cerută în căsătorie”. — *Nota trad.*

⁴⁾ — dar Laura „nu simte nimic pentru el”. — *Nota trad.*

⁵⁾ Sibylle Hess. — *Nota red.*

⁶⁾ — opera noastră. — *Nota trad.*

⁷⁾ — 6 burghezi și 6 muncitori. — *Nota trad.*

⁸⁾ — de a induce în eroare clasa muncitoare au fost zădărnice de noi. — *Nota trad.*

această reelecturare a mișcării politice a clasei muncitoare engleze reușește, atunci, fără a face prea multă zarvă, Asociația noastră a realizat pentru clasa muncitoare europeană mai mult decât s-ar fi putut realiza pe vreo altă cale. Și avem motive să sperăm într-un succes.

Știi că secția *Italiană* nu s-a retras din Asociație, ci doar delegații ei s-au retras din Consiliu ¹⁾. În locul lor au intrat acum în Consiliu *spanioli*. One Roman nation for the other ²⁾. Dacă indivizii nu vor numi cât de curînd noi delegați, așa cum le-am cerut-o, atunci Bakunin va trebui să se îngrijească for somelife Italians ³⁾.

Weber junior ⁴⁾ a fost dat afară din Asociația muncitorilor de aici din cauza publicării unor rapoarte false în „Soc[ial]-Demok[rat]” și a birfelilor din filiala societății „Teutonia”, condusă de doi prusieni fanatici cu numele de Klinker ¹³⁴:

Declarația ⁵⁾ noastră a avut într-adevăr un succes peste așteptări. Nu numai că am aruncat în aer „Uniunea generală a muncitorilor germani” ⁷ în calitatea ei de organ al guvernului prusian, dar, în general, prin câteva cuvinte am spulberat iluziile regaliste ale muncitorilor germani. Actualele *divergențe* din cadrul *partidului progresiștilor* constituie, de asemenea, un rezultat direct al luării noastre de poziție.

Cavaleria Sudului sfîrșește demn. De altfel, asasinarea lui Lincoln a fost cea mai mare prostie pe care au putut-o face. *Johnson* este dur, lipsit de maleabilitate, răzbunător și în calitatea lui de fost alb sărac urăște de moarte oligarhia. El nu prea va avea scrupule în ceea ce-i privește pe acești indivizi, și ca urmare a complotului trădător, atmosfera creată în Nord va corespunde întru totul intențiilor lui.

Ai văzut că *Blind* figurează în fruntea scrisorii de condoleanțe a germanilor „influenți” ? ¹³⁵ *Blind* este un geniu în felul lui. În momentul hotărîtor, el nu numai că aleargă la *Freiligrath* etc., dar are și suficientă prezență de spirit ca să-și dea seama că, în ordine alfabetică, lista ar fi trebuit să înceapă cu „*Berndes*”. Deci, el dă fuga mai întîi la *Freiligrath* etc. și îi dă în primul rînd lui să semneze, apoi, după acest onorabil cetățean (care acum este trup și

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 98. — *Nota red.*

²⁾ — O națiune romanică în locul alteia. — *Nota trad.*

³⁾ — de cițiva italieni în carne și oase. — *Nota trad.*

⁴⁾ *Louis Weber*. — *Nota red.*

⁵⁾ *K. Marx* și *F. Engels*, „Către redacția ziarului «Social-Demokrat». Declarație”. — *Nota red.*

suflet cu Ruge), altor influentials ¹⁾, era cît pe ce să zică infinitesimals ²⁾, de felul lui Heintzmann, Kinkel, și se trece pe el însuși, „alfabetic”, în fruntea listei. Apoi aleargă la Berndes și îl pune pe acesta să deschidă alături o a doua coloană, în care urmează apoi alții, Trübner etc. Așa apare povestea în „Times”. În aceeași zi, în „Morning Star”, coloana a doua trece la coadă, Blind at the top of the whole ³⁾, după el vasalul său Freiligrath etc. Dar nu se mulțumește numai cu atît și, la îndemnul lui, „Star” face în același număr observația că „Karl Blind heads etc.” ⁴⁾

Oare asta nu e genialitate ?

Salut.

Al tău,

K. M.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată în :
„Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 3, 1930

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

52

Engels către Marx

la Londra

Manchester, 3 mai 1865

Dragul meu Maur,

O felicit cu întârziere pe Jennychen pentru a 20-a aniversare. The other affair looks exactly like Laura all over ⁵⁾. În legătură cu asta nu putem decît să cităm verdictul dat de Curtea cu juri din Stalybridge : serves him right ⁶⁾.

Peste cîteva zile îți voi restitui toate cele trimise. M-am bucurat foarte mult văzînd în „Nordstern” că și la Solingen a început, în sfîrșit, ceva împotriva lui Becker ⁷⁾ și Schweitzer ¹³⁶. Cum de

¹⁾ — influenți. — *Nota trad.*

²⁾ — infinezimal de mici. — *Nota trad.*

³⁾ — în fruntea tuturor. — *Nota trad.*

⁴⁾ — „Karl Blind se află în fruntea etc.”. — *Nota trad.*

⁵⁾ — Cealaltă poveste seamănă perfect cu Laura. — *Nota trad.* (Vezi volumul de față, p. 102. — *Nota red.*)

⁶⁾ — așa-i trebuie. — *Nota trad.*

⁷⁾ Bernard Becker. — *Nota red.*

cînd ai plecat tu n-am mai aflat despre chestiunea asta decît din ziarul „S[ocial]-D[emokrat]” și din două scrisori de la Liebknecht, nu sînt de loc lămurit asupra felului în care se desfășoară lucrurile pe Rin; numai din jalnica tăcere a lui „S.-D.” în privința întîmplărilor din Asociația generală a muncitorilor germani *am putut trage concluzia* că pentru acești domni situația trebuie să fie cam albastră. Este însă evident foarte necesar pentru mine să știu cum stau lucrurile pe Rin, mai ales pentru că la început canalele au reputat acolo un succes temporar. Dacă ai material în legătură cu această problemă, trimite-mi-l, îți voi înapoia totul și, în general, pe viitor îți voi restitui de regulă toate documentele, pentru că acum e bine să ai adunate toate hîrtoagele astea la un loc.

Ești abonat la „Nordstern”? Ar fi bine, căci noi trebuie să știm ce se întîmplă.

Extrem de necesar ar fi să avem unele legături printre muncitorii de pe Rin, pentru ca pe viitor să putem preîntîmpina din timp astfel de intrigi. Apropos, se pare că cu Klings s-au petrecut niște povești ciudate. Nu știu care măgar i-a dat adresa mea: 58 Dover Street. Klings se duce acolo, firește nu mă găsește, și pleacă la Liverpool la Rode. Acesta îi povestește lui Eichhoff că eu m-am ascuns de Kl[ings], că n-am vrut să-l văd, cum se poate una ca asta etc., un om ca Klings, care în America va „organiza toată treaba” împreună cu Weydemeyer și ceilalți (care?) etc. etc. Pe lîngă asta, d-l Rode, pe care nu l-am văzut niciodată, se miră că nu i-am trimis „încă” un exemplar din broșura mea¹⁾. Pricepi ceva?

Declarația împotriva președintelui omenirii²⁾ este foarte bună. Exact ce trebuia și nimic în plus.

Ce-i mai prost e că în Germania oamenii vor cere acum ca cineva să se pună în fruntea lor, or, cine poate face acest lucru? Eccarius ar fi omul potrivit, dar el nu va vrea să plece din Londra.

Asociația Internațională și-a cucerit într-adevăr un teren foarte solid într-un timp scurt și fără multă zarvă. Dar ar fi bine dacă acum s-ar ocupa de problemele din Anglia, în loc să se ocupe veșnic de ciorovăielile franceze. Iată ceva cu care ar merita să-ți pierzi timpul.

Cum stai cu cartea³⁾?

La Richmond, Grant a repetat întocmai din punct de vedere stra-

¹⁾ F. Engels. „Problema militară în Prusia și partidul muncitoresc german”. — *Nota red.*

²⁾ K. Marx. „Președintele omenirii” (vezi op. cit., p. 96—100). — *Nota red.*

³⁾ „Capitalul”. — *Nota red.*

tegic și cu același rezultat bătălia de la Jena : capturarea întregii armate dușmane ²². Doar că n-a trebuit să mășăluiască atît de departe pentru a culege roadele.

Acum a capitulat și Johnston și astfel am cîștigat pariul încheiat acum două luni : că la 1 mai statele din Sud nu vor mai avea armată. Cei care mai opun acum rezistență vor fi tratați ca niște briganzi, și pe bună dreptate. Johnson, în orice caz, va persista în ideea confiscării marii proprietăți funciare și aceasta va grăbi pacificarea și reorganizarea Sudului. Nu cred că Lincoln ar fi insistat asupra acestui lucru.

Simpatizanții de aici ai sudiștilor s-au consolat pentru jalea ipocrită pe care au trebuit s-o afișeze cu prilejul asasinării ¹⁾, precizînd că peste o lună se va spune : Grant I, împăratul Americii. Teribil s-au mai înșelat măgarii !

De altfel „prințisorii” ²⁾ sînt, desigur, foarte furioși că asasinarea lui Lincoln a avut un asemenea efect colosal asupra lumii întregi. Nici unul din ei nu a avut încă parte de această cinste.

Calde salutări soției tale și fetelor.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată în :
„Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe,
Dritte Abteilung, Bd. 3, 1930

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

53

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 9 mai 1865

Dear Fred,

Poți să nu-mi mai trimiți nimic înapoi (în afară de scrisoarea lui Schily). Păstrează doar cu grijă totul. Anexez un număr din

¹⁾ A lui Abraham Lincoln. — *Nota red.*

²⁾ În original în dialect sud-german : „Färschten”. — *Nota trad.*

„Free Press” (ciudatul articol despre „Reconstruction of Italy”¹⁾ este scris de însuși marele preot Urquhart), apoi două numere (unul mai vechi) din „Nordstern”. La acesta din urmă sînt abonat, la „So[ci]al-Dem[okrat]” nu mai sînt. De situația de pe Rin îți vei da parțial seama din ultimul număr din „Nordstern”¹³⁷. De altfel, numărul total al credincioșilor pe care-i mai domină B. Becker nu este mai mare de 1000 de oameni.

Să nu uit! În dezbaterile Camerei prusiene s-au făcut în repetate rînduri aluzii la broșura ta²⁾. *Gneist*, de pildă, a spus că ministrul de război³⁾ nu i-ar putea convinge nici măcar dacă statistica sa ar vorbi în „limba lui Engels”. (Rumoare.) (Așa a apărut în „Berliner Reform”.)

Ca pretutindeni, și printre muncitorii londonezi există, firește, a knot of asses, fools and rogues, rallying⁴⁾ în jurul unui escroc. În cazul de față, escrocul este „George Potter”, un ticălos sprijinit de un irlandez corupt, dar spiritual și periculos ca orator, pe nume *Connolly*. Deși burghezia îl urăște pe acest Potter în calitatea lui de principal instigator la grevă, ea îl sprijină totuși împotriva oamenilor noștri, pentru că a mirosit cît este de venal, în timp ce despre oamenii noștri știe că sînt cinstiți. Puterea acestui Potter se datorește faptului că în prezent el este editorul lui „Bee-Hive”, organul oficial al trade-unionurilor, deși îl folosește împotriva *consiliului oficial* al acestor unionuri, care se găsește în mîinile noastre¹¹. Dar cum acest organ este un ziar pe acțiuni, acum este important să se împartă cît mai multe acțiuni (5 șilingi o acțiune) în rîndul muncitorilor noștri. Eu m-am obligat să string banii pentru aproximativ 30 de acțiuni. Contez pe tine cu 5 l.st. (tu singur sau împreună cu prietenii), 1 l.st. subscriu pentru Dronke, iar restul îl voi plăti eu singur. (Deși activitatea mea în Consiliul Central mă costă și așa mulți bani față de resursele mele financiare.) Banii trebuie să-i avem aici încă *săptămîna aceasta*, pentru că săptămîna viitoare are loc adunarea generală a acționarilor. Dacă vom fi suficient de puternici (și Odger, de pildă, a garantat pentru 50 de acțiuni) ca să alegem *consiliul de direcție*, atunci ticălosul Potter (numai *manager*) va fi la discreția noastră. E un lucru de o deosebită importanță pentru întreaga mișcare¹³⁸.

E. Jones a fost aici, este foarte agreabil socially speaking⁵⁾.

¹⁾ — „Reconstrucția Italiei”. — *Nota trad.*

²⁾ *F. Engels*. „Problema militară în Prusia și partidul muncitoresc german”. — *Nota red.*

³⁾ Von Roon. — *Nota red.*

⁴⁾ — o bandă de mîgari, nebuni și netrebnici, strînși. — *Nota trad.*

⁵⁾ — în sensul monden al cuvîntului. — *Nota trad.*

Dar, între noi fie spus, el caută să folosească Asociația noastră numai pentru propagandă în vederea reformei electorale. Din cele 12 carnete pe care i le-am trimis, a adus înapoi 11, nu a vîndut nici unul, în timp ce bietul Schily, de pildă, a plătit el singur 24. I-am spus să le mai țină la el și mai tîrziu voi dispune de ele, dar că nu pot apărea în fața muncitorilor englezi cu o astfel de veste. By and by, he will find out¹⁾ că, măcar din calcul, n-ar fi trebuit să trateze această problemă cu atîta ușurință și rather contemptibly²⁾. Îi voi scrie să-ți predea ție „Adresele”³⁾. Tu vei putea să le difuzezi. Or, la el zac ca un balast. De altfel, nu îmi place nici că a venit aici pentru ca, prin tot felul de intrigi, să obțină de la sir G. Grey un post de *judecător municipal șef*.

Astăzi trebuie să propun „*Address to President Johnson*”¹³⁹. D-l *Le Lubez* vrea să intre iarăși în Consiliu — ca *Delegate for Deptford*⁴⁾ —, același individ care s-a retras ca *Delegate for France*, but his admittance (we have to confirm the delegates) will not run quite so smoothly as he seems to fancy⁵⁾. Mi-ar plăcea ca tu să organizezi la Manchester o secție formată chiar și numai din șase oameni și să admiți să fii ales corespondent al lor pentru Londra. Corespondenții sînt, eo ipso⁶⁾, membri în Consiliul central și au dreptul să ia parte la ședințele Consiliului și să voteze atunci cînd sînt la Londra.

La Lyon, Neufchâteau (departamentul Vosges) și la St. Denis s-au format noi secții. Secțiile franceze (afară de Paris) sînt, conform legii, în legătură directă nu cu Parisul, ci cu Londra.

Sper că, în ciuda numeroaselor întreruperi, cartea mea⁷⁾ va fi gata pînă la 1 septembrie. Progresez, deși încă nu sînt complet restabilit.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
în : „*Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx*”, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ — Pînă la urmă își va da seama. — *Nota trad.*

²⁾ — chiar cu desconsiderare. — *Nota trad.*

³⁾ Exemplare din „Manifestul constitutiv al Asociației Internaționale a Muncitorilor”. — *Nota red.*

⁴⁾ Vezi volumul de față, p. 97—98. — *Nota red.*

⁵⁾ — *delegat pentru Franța*, însă primirea lui (noi trebuie să confirmăm reprezentanții) nu va merge ușor, cum se pare că-și închipuie el. — *Nota trad.*

⁶⁾ — ca atare. — *Nota trad.*

⁷⁾ „Capitalul”. — *Nota red.*

54

Engels către Marx
la Londra

Manchester, 12 mai 1865

Dragul meu Maur,

Îți înapoiez alăturat scrisoarea lui Schily. Drăguțul tablou al vieții de familie a lui Moses și Mösin¹⁾ m-a amuzat foarte mult. Mii de mulțumiri pentru „Nordstern”. Informațiile pe care le cuprinde sînt confirmate prin datele negative din „Soc[ial]-D[emokrat]”, la care mai sînt abonat pînă în iunie (iar dacă la Londra nu-l poți obține nicăieri unde să-ți fie la îndemînă, voi menține abonamentul și pe mai departe; nu se știe niciodată ce se poate întîmpla).

De altfel, această porcărie de fițuică — respectiv „S.-D.” — a decăzut pînă într-atît, că te apucă jalea. Eroicul suflet al sărmanului Schweitzer e pe ducă, toate aforismele și ideile luate din diverse lecturi au fost deja folosite, nu i-a mai rămas nici măcar un p... pe care să-l poată prezenta cititorilor săi. Nici Mouses²⁾ nu mai e bun de nimic, Mouses — ultima speranță a noului „partid”¹⁴⁰. Rubrica „Din viața Asociației” de asemenea este goală; foiletonul e reproduș din „A[llgemeine] Z[eitung]” din A[u]gsburg¹⁴¹. După patru luni de redactare într-una din cele mai zbuciumate epoci pe care am trăit-o de la 1848 încoace, acest papă-lapte e complet stors. Și aceștia sînt domnii care au pretenția că printr-o simplă manevră iscusită pot atrage de partea lor întregul proletariat german.

Ad vocem³⁾ Potter: îți trimit alăturat 5 l. st., o parte din acțiuni le poți lua tu, respectiv 5 pe numele meu și 5 pe numele lui Samuel Moore, pe care, e drept, nu l-am văzut încă, dar sînt sigur că va cumpăra cîteva; noi îți vom trimite procură pentru adunarea generală⁴⁾. Dacă Gumpert vrea și el 5 acțiuni, poți să-i dai cîteva din cele 20; așadar: 5 pentru mine, 5 pentru Moore, restul de 10 le împarți celorlalți, dar ai grijă, dacă oamenii nu sînt cu totul de încredere, să-ți rezervi dreptul de a le lua înapoi.

Cît despre propunerea de a forma eu aici o secție a Asociației Internaționale, este cu desăvîrșire irealizabilă. În afară de Moore și Gumpert nu vād să mai fie cineva aici: cu de-alde Kyllmann

¹⁾ Moses și Sibylle Hess. — *Nota red.*

²⁾ Moses Hess. — *Nota red.*

³⁾ — Referitor la. — *Nota trad.*

⁴⁾ Vezi volumul de față, p. 107. — *Nota red.*

nu pot aranja așa ceva, căci am ajunge imediat la ciorovăieli. Și apoi funcția de corespondent pentru Londra mi-ar impune, de îndată ce s-ar găsi sau s-ar introduce aici adevărate puncte de contact cu muncitorii, o serie de obligații pe care nu le-aș putea îndeplini. Et à quoi bon ?¹⁾ În felul acesta tot nu ți-aș putea lua povara de pe umeri. Apropo. Moses continuă în „S.-D.” atacurile împotriva Asociației Internaționale¹⁴²; dacă tu nu citești ziarul ăsta, ți-l trimit eu.

Pe bancnotă figurează următoarele date : B/C. 48 498, Manchester. 4 ianuarie 1864.

„Die Engelszunge“²⁾ etc. nu se referă la mine, așa cum am crezut și eu la început, ci la statisticianul Engel, consilier intim la Berlin, care a alcătuit pentru Roon materialul *critical*³⁾ de mine.

Jones trebuie lăsat în pace. În general, se pare că nu prea mă are mare încredere în întreaga mișcare proletară. Eu nu reușesc niciodată să-l întîlnesc aici, este mereu plecat.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată în :
„Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe,
Dritte Abteilung, Bd. 3, 1930

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

55

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 13 mai 1865

Dragă Fred,

Îți mulțumesc pentru cele 5 l. st. pe care le-am primit. Voi investi banii așa cum dorești.

Referitor la comitetul din Manchester, ai dreptate⁴⁾.

¹⁾ — Și la ce bun ? — *Nota trad.*

²⁾ — „Limba lui Engel”. — *Nota trad.*

³⁾ Vezi volumul de față, p. 107. — *Nota red.*

⁴⁾ Vezi volumul de față, p. 108 și 109—110. — *Nota red.*

Quoad¹⁾ E. Jones, deocamdată trebuie să mergem alături de el. La viitoarea conferință din Manchester (next Tuesday²⁾), el cu ai săi vor figura împreună cu delegații noștri (Odger și Cremer on the part of the International Association³⁾), Howell în calitate de secretar al Ligii pentru reformă (bricklayer, one of the members of our Council⁴⁾), iar Beales și Mason Jones ca reprezentanți burghezi ai aceleiași Ligi¹⁴³.

Fără noi această Ligă pentru reformă nu ar fi luat ființă niciodată sau ar fi căzut în mâinile burgheziei. Strălucita cădere a bill-ului lui Baines (care va atrage după sine schimbarea cabinetului și venirea la putere a toryilor), sprijinită inițial de guvern, care avea nevoie de o asemenea măsură neînsemnată pentru campania electorală, s-a produs în Camera comunelor, în legătură directă cu recente revendicări „extravagante” ale clasei muncitoare (adică ale oamenilor noștri)¹⁴⁴.

După cum îmi scrie Dronke, Reinach I, actualul director general al Băncii Elveției, va lichida oficiul din Londra, care implică cheltuieli și nu aduce venituri. Reinach I nu are, desigur, aceleași scrupule politice și personale pe care le aveau Fazy și Klapka¹⁴⁵.

Mi-a apărut iarăși un carbuncle dezgustător pe șoldul stîng, near dem inexpressible part of the body⁶⁾.

Salutări doamnei Lizzy.

Salut.

Al tău,
K. M.

Apropo. D-l Le Lubez, care și-a apreciat greșit importanța, precum și pericolul pe care-l prezintă, wants now to return to the Central Council in the capacity of a representative „for Greenwich”⁶⁾! Noi i-am răspuns că mai întîi va trebui să așteptăm sosirea anumitor scrisori, pe care el le-a trimis în Franța în momentul conflictului¹⁴⁶.

Nu cred că „Soc[ial]-Demok[rat]” va mai apuca un nou trimestru. Moses⁷⁾ era convins că și-a asigurat un locușor foarte sigur,

¹⁾ — În ceea ce-l privește pe. — *Nota trad.*

²⁾ — marțea viitoare. — *Nota trad.*

³⁾ — din partea Asociației Internaționale. — *Nota trad.*

⁴⁾ — zidar, un membru al Consiliului nostru. — *Nota trad.*

⁵⁾ — aproape de acea parte a corpului despre care nu se vorbește. — *Nota trad.*

⁶⁾ — ar vrea acum să se reîntoarcă în Consiliul Central, în calitate de reprezentant „pentru Greenwich”. — *Nota trad.*

⁷⁾ Moses Hess. — *Nota red.*

și pentru nimic în lume nu voia să renunțe la importanța gradului său de împuternicit secret al lui Lassalle¹⁾. *Le pauvre diable* !¹⁾

Testamentul lui Lassalle a intrat în vigoare. Nu i-a lăsat lui B. Becker **nimic** în afară de „numirea” lui însoțită de norme de comportare dictate „sever și autoritar”.

Publicat pentru prima oară
Intr-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe,
Dritte Abteilung, Bd. 3, 1930

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

56

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 20 mai 1865

Dragă Fred,

Îți trimit alăturat un extras conținând adresa mea către Johnson²⁾.

Reapariția lui Edgar³⁾ ne-a surprins, firește, foarte mult. Este exact tipul pe care mi l-am imaginat, iar cariera făcută de el — exact cea pe care am bănuț-o. It is a pity⁴⁾ că nu a fost întotdeauna secundul lui Garibaldi. I s-ar fi potrivit grozav. Bietul de el este încă foarte slăbit. Va rămâne mai mult timp aici și, în legătură cu asta, ai face o faptă bună contribuind la regarnisirea *pivniței mele de vinuri*.

Muncesc acum ca un cal, căci trebuie să profit de răgazul în care sînt apt de muncă ; carbunculele încă nu mi-au trecut, dar nu-mi mai pricinuesc decît dureri locale, lăsîndu-mi creierul limpede.

În pauze — nu poți scrie într-una — mă ocup cu calculul diferențial $\frac{dx}{dy}$. Nu am răbdare să citesc altceva. Orice altă lectură mă împinge înapoi la masa de lucru.

1) — Bietul om ! — *Nota trad.*

2) K. Marx. „Adresa Asociației Internaționale a Muncitorilor către președintele Johnson” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 103—105. — *Nota trad.*) — *Nota red.*

3) Edgar von Westphalen. — *Nota red.*

4) — Păcat. — *Nota trad.*

Astăseară va avea loc o ședință extraordinară a „Internaționalei”. Weston, un ciudat simpatic, vechi owenist (dulgher de meserie), a formulat cele două teze pe care le susține în permanență în „Bee-Hive” :

1) că o creștere generală a nivelului salariilor nu le-ar fi de nici un folos muncitorilor ;

2) că din această cauză etc., trade-unionurile sînt *dăunătoare*.

Dacă aceste două teze — în care din întreaga noastră Asociație nu crede decît el — ar fi adoptate, ne-am pune într-o situație ridicolă atît față de trade-unionurile de aici, cît și față de epidemia de greve care bîntuie acum pe continent.

Cum la această ședință vor fi admiși și nemembri ai Consiliului, Weston va fi susținut de un englez neaoș care a scris o broșură în același spirit. Lumea așteaptă, firește, ca eu să combat aceste concepții. De fapt, ar fi trebuit să-mi pregătesc astă-seară replica, dar am considerat că e mai important să continui să lucrez la cartea mea ¹⁾, așa încît va trebui să mă bazez pe improvizație. Știu, desigur, de pe acum care vor fi cele două puncte principale :

1) că valoarea mărfurilor este determinată de *mărimea salariului* ;

2) că dacă capitaliștii plătesc astăzi 5 șilingi în loc de 4, mîine (dată fiind creșterea cererii) își vor vinde mărfurile cu 5 șilingi în loc de 4.

Deși toate acestea sînt niște banalități care nu ating decît suprafața fenomenelor, nu-i de loc ușor să explici unor ignoranți toate problemele economice legate de aceasta. Nu poți concentra un curs de economie politică într-o singură oră ; totuși, mă voi strădui să fac tot ce-mi va sta în putință ¹⁴⁷.

Edgar consideră de bun augur faptul că în Anglia te-a întîlnit întii pe tine. Lizzy i-a plăcut foarte mult.

Salut.

Al tău,

K. M.

Este o foarte ciudată ironie a soartei faptul că acest Edgar, care nu a exploatat niciodată pe altcineva decît pe sine însuși, fiind întotdeauna muncitor în sensul cel mai strict al cuvîntu-

¹⁾ „Capitalul”. — *Nota red.*

lui, s-a situat de partea proprietarilor de sclavi într-un war of and with starvation¹⁾ și că amîndoi cumnații sînt în prezent ruinați din cauza războiului american.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

57

· Marx către Engels
la Manchester

[Londra] 24 iunie 1865

Dragă Fred,

Te rog să ierți lunga mea tăcere. În tot acest timp am avut puternice crize biliare (probabil din cauza căldurii), de asemenea o serie întreagă de neazuri, iar timpul în care eram capabil să scriu l-am folosit pentru a lucra la carte²⁾. Știi și tu că în astfel de situații îți propui întotdeauna să trimiți diverse scrisori, dar nu ajungi niciodată s-o faci.

Nu am prea multe noutăți. Bunul „Nordstern“, de cînd ți l-am trimis ultima oară, nu a mai apărut, probabil din pricina lipsei de bani. Astăzi l-am primit iarăși, dar în el nu se pomenește absolut nimic despre ceea ce s-a întîmplat între timp. Fițuica asta este, după cum îți vei putea da seama, doar un refugiu pentru filistinism. Acum — în răspunsul dat lui B. Becker — acești indivizi declară „trădător“ pe oricine îndrăznește să se atingă chiar și cu un deget de adevărurile relevate de Lassalle¹⁴⁸. Între timp, d-l B. Becker și-a cedat provizoriu președinția în favoarea filistinului Fritzsche (la Leipzig) și și-a mutat reședința la Berlin, pentru a putea face afaceri directe cu d-l Bismarck.

În ce frumoasă porcărie a degenerat întreaga mișcare a baronului von Itzig³⁾! Dar individului i-a dictat instinctul cum să se poarte pentru a deveni mîntuitorul filistinilor germani! Între

¹⁾ — război al foamei și însoțit de foame. — *Nota trad.*

²⁾ „Capitalul“. — *Nota red.*

³⁾ Lassalle. — *Nota red.*

timp, „infidela”¹⁾ duce o viață fericită de boieroaică alături de valahul²⁾ ei la București.

De cîțva timp nu am mai primit nici o scrisoare de la Liebknecht. Dar asta se explică, desigur, prin faptul că, în răstimpul în care am suspendat corespondența, n-am răspuns multă vreme la scrisorile lui aproape zilnice, lipsite de orice conținut, scrisoarea care urma răsturnînd-o întotdeauna pe cea precedentă.

Aici în legătură cu „International Association” sînt de remarcat doar următoarele :

Domnii italieni s-au întors și ne-au anunțat marțea trecută³⁾ că ei l-au numit iarăși pe maiorul Wolff ca delegat al lor. D-l Mazzini pare să se fi convins că s-ar putea să aibă nevoie de noi, pe cînd noi nu dăm doi bani pe el.

Un yankeu pe nume Leon Lewis (actualmente se află la Paris) a devenit secretar pentru America. După părerea mea nu e bun de nimic, deși are mulți bani și încă și mai multă ambiție. Individul își închipuie că prin fondarea unui ziar, „The Commoner”, va putea revoluționa Anglia în 24 de ore sau, în cel mai rău caz, în 6 luni. El ne-a propus ca organ de presă acest ziar proiectat, dar condițiile puse de noi i s-au părut foarte mercantile și în nici un caz entuziaste și de aceea „deocamdată” a plecat cu soția lui, de asemenea mare politiciană, în Franța pentru a vedea, presupun, dacă va putea folosi „levierul” lui cu mai mult succes.

Aș vrea să-mi spui ce părere ai despre următoarea chestiune :

Am ținut o conferință la Consiliul Central (care, tipărită, ar cuprinde poate două coli) cu privire la problema ridicată de d-l Weston : ce efecte ar putea avea o creștere generală a salariilor etc.¹⁴⁷ Prima parte a conferinței este o replică la absurditățile lui Weston ; a doua parte, o dezbateră teoretică, în măsura în care acest lucru era posibil în împrejurările date.

Acum oamenii vor s-o publice. Pe de o parte, mi-ar fi poate de folos, întrucît ei sînt în legătură cu J. St. Mill, profesorul Beesly, Harrison etc. Pe de altă parte, ezit, întrucît :

- 1) nu-i prea măgulitor să ai un adversar ca „Mr. Weston” ;
- 2) lucrarea cuprinde în partea a doua, într-o formă foarte concentrată, dar relativ populară, multe lucruri noi extrase din viitoarea mea carte, dar peste alte probleme am fost nevoit să trec cu ușurință și să le ating numai în treacăt. Mă întreb dacă e oportun să fac o asemenea anticipare. În chestiunea aceasta

¹⁾ Helene von Dönniges. — *Nota red.*

²⁾ Iancu Racoviță. — *Nota red.*

³⁾ 20 iunie. — *Nota red.*

tu poți aprecia mai bine decât mine, pentru că de la distanță poți privi cu mai mult calm lucrurile ¹⁴⁹.

Mi-a fost de asemenea foarte greu ca, în pofida insistențelor lui Schily, J. Ph. Becker și, în parte, ale Comitetului din Paris, să amîn *congresul* fixat pentru acest an. Am reușit totuși — fapt care a avut o importanță hotărîtoare — să conving Consiliul de aici, ca, ținînd seama de agitația electorală etc., anul acesta să se țină doar o *conferință* (particulară) preliminară *la Londra*, la care comiteele centrale din străinătate să trimită cîte un delegat (nu societățile afiliate, ci comitetele lor conducătoare). Sînt convins că Congresul de la Bruxelles ar fi fost un fiasco. Lucrurile nu erau încă destul de coapte.

Eccarius al nostru a devenit un agitator electoral foarte important la Londra și, dacă n-ar fi chiar acum în toi sezonul de croitorie, ar fi acceptat însărcinarea de a face agitație (cu 2 l. st. pe săptămîină) la țară. Are un fel specific de a vorbi, cu umor sec, tocmai pe gustul englezilor.

Edgar ¹⁾ și-a revenit bine. Un om ciudat, pentru care, într-adevăr, totul gravitează în jurul rațiunii și al hainelor elegante; egoist ca un cîine sau o pisică, but a kindnatured one ²⁾. Creierul său a început de asemenea să dea dovadă de o oarecare activitate.

Politica lui Johnson îmi displace. Afectează o ridicolă severitate față de unele persoane, dar pînă acum s-a dovedit extrem de șovăitor și de slab. În America reacția a și început și în curînd va fi foarte puternică, dacă nu se va pune cît mai repede capăt stării de moleșeală de pînă acum.

Ce spui de dezbaterile din Camera prusiană? În orice caz, dezvăluirile cu privire la justiție etc., care au urmat una după alta ca niște lovituri, au fost foarte reușite. De asemenea, lovitura directă pe care a primit-o Uniunea națională ¹⁵⁰ a Prusiei mari, ceea ce a reieșit în special din dezbaterile cu privire la problema poloneză.

Ad vocem *Polonia*, am citit cu mult interes lucrarea lui *Elias Regnault* (același care a scris „Histoire des principautés danubiennes”) „La Question Européenne, faussement nommée La Question Polonaise” ³⁾. Din această lucrare se vede că dogma lui Lapiński, potrivit căreia velicorușii *nu ar fi slavi*, a fost susținută de d-l *Duchiński* (din Kiev, profesor la Paris) cu toată seriozitatea, și privind-o din punct de vedere lingvistic, istoric, etno-

¹⁾ Edgar von Westphalen. — *Nota red.*

²⁾ — înșă o fire bună. — *Nota trad.*

³⁾ — „Istoria Principatelor dunărene”..., „Problema europeană greșit denumită problema **poloneză**”. — *Nota trad.*

grafic etc., el susține că moscoviții propriu-ziși, adică locuitorii fostului Grand Duchy of Moscow ¹⁾, sînt în majoritate mongoli sau fini etc., ca și cei din partea mai de răsărit a Rusiei și din sud-est. Din această carte se vede în orice caz că problema a neliniștit foarte mult cabinetul din Petersburg (căci aceasta ar fi pus categoric capăt *panslavismului*). Toți savanții ruși au fost invitați să răspundă și să conteste, dar rezultatul a fost cum nu se poate mai slab. În această dezbatere argumentul privitor la puritatea dialectului *velicorus* și la înrudirea lui cu limba slavă bisericească pledează mai curînd în sprijinul concepției poloneze decît în al celei moscovite. În timpul ultimei insurecții din Polonia ¹⁸, Duchinski a primit un premiu din partea guvernului național pentru „descoperirile lui”. De asemenea, din punct de vedere geologic și hidrografic s-a demonstrat că la răsărit de Nipru încep mari deosebiri „asiatice” față de așezările din apus și că *Uralul* (acest lucru l-a afirmat încă Murchison ²⁾) nu formează în nici un caz o linie de demarcație. Concluzia pe care o trage Duch[inski]: *Rusia* este un nume uzurpat de moscoviți. Ei nu sînt slavi și nu aparțin de fapt rasei indo-germane, sînt niște intruși, care trebuie izgoniți din nou dincolo de Nipru etc. Panslavismul în sens rusesc este o născocire de cabinet etc.

Aș vrea ca Duchinski să aibă dreptate și, în orice caz, ca această concepție să devină dominantă în rîndurile slavilor. Pe de altă parte, el declară că nici unele popoare ale Turciei considerate pînă acum slave, ca de exemplu bulgarii, nu sînt slave.

Salut.

Al tău,
K. M.

Filistinul Freiligrath ne-a vizitat acum vreo două săptămîni împreună cu soția și fiica lui! Îl are acum pe cap, ca superior direct, pe Reinach, care se află aici „în control” și îl torturează în lege.

Publicat pentru prima oară
Într-o formă prescurtată
În : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
În : Marx-Engels. Gesamtausgabe,
Dritte Abteilung, Bd. 3, 1930

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ — Mare cnezat al Moscovei. — *Nota trad.*

²⁾ R. I. Murchison, E. Verneuil, A. Keyserling. „The geology of Russia in Europe and the Ural mountains”. — *Nota red.*

Engels către Marx la Londra

[Manchester] 15 iulie 1865

Dragul meu Maur,

Liebkecht a fost exilat din Prusia ; de atunci ți-a mai scris ca să-ți comunice adresa lui ? Bietul de el, probabil că are nevoie de bani și în momentul de față câteva lire în plus ar avea pentru el mai multă valoare decît oricînd. Dar unde să-i trimitem ?

Politica d-lui Johnson îmi displace și mie din ce în ce mai mult. Ura împotriva negrilor iese tot mai clar la iveală, iar față de bătrînii lorzi din Sud dă dovadă de o totală neputință. Dacă lucrurile continuă în felul acesta, peste 6 luni toți vechii potlogari ai secesiunii vor face parte din Congresul de la Washington. Fără drept de vot pentru oamenii de culoare nu se poate face nimic și J[ohnson] îi lasă pe învinși, foștii stăpîni de sclavi, să hotărască în această problemă. E prea de tot. Trebuie să luăm totuși în considerație că lucrurile vor evolua altfel decît își închipuie domnii baroni. Ei sînt totuși, în majoritatea lor, ruinați și vor fi bucuroși să poată vinde pămînt imigranților și speculanților din Nord. Aceștia vor veni fără întîrziere și vor schimba multe lucruri. Albii decăzuți, cred că vor dispărea treptat. Nu mai e nimic de făcut cu această rasă ; ceea ce va rămîne după două generații se va contopi cu imigranții și va forma o rasă cu totul nouă. Negrii vor deveni probabil mici coloniști, ca în Jamaica. Astfel încît, pînă la urmă, oligarhia se va duce totuși de rîpă, dar acest proces care acum ar putea fi încheiat printr-o singură lovitură, în cazul acesta se va tergiversa.

Nu cred că într-un război dus cu condeii împotriva d-lui Weston ai culege mulți lauri, iar pentru un debut în literatura economică engleză, acest lucru nu ar fi desigur prea recomandabil ¹⁾. Altminteri nu vād de ce ar fi chiar așa rău dacă ai anticipa cîte ceva din carte ²⁾. — Nota bene, dacă *într-adevăr* o vei termina acum — cum stau lucrurile cu ea ? 1 septembrie este ultimul termen, și după cum știi, te va costa 12 sticle de vin.

În timpul alegerilor de aici, Jones a lucrat cu trup și suflet pentru Heywood, care însă, în calitatea lui de abstinent sever și de

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 113 și 115. — *Nota red.*

²⁾ „Capitalul”. — *Nota red.*

adept al bill-ului cu privire la licențe ¹⁵¹, nu are succes în rîndurile muncitorilor. Și Moore a lucrat temeinic. În ceea ce-l privește pe James, snobii din Manchester vor avea o satisfacție; individul vrea să ajungă magistrat și atîta tot. Alegerile îl costă bani frumoși, numai șampania pe care a băut-o comitetul lui și consorții cît costă. Talk about bribery, corruption and treating ¹⁾, indivizi ca grăsanul Knowles veneau cu grămada la hotelul „Queen”, unde se afla statul-major, infulecau pînă nu mai puteau, beau riuri întregi de șampanie și totul se rezolva printr-un bilețel pe care un membru al comitetului scria: bun pentru două dejunuri și trei sticle de șampanie. În Lancaster cei trei candidați au donat împreună 20 000 l. st., timp de 8 zile s-a băut pe gratis în toate circumumile. Ieri la ora 5 după-amiază am fost aici la hotelul „Queen”, frumosul salon pentru fumători arăta ca vechea magherniță din Windmill Street ¹⁵² și în locul barmanilor în haine de atlas serveau cellar boys ²⁾ cu mînci albe și șorțuri. Toată banda era beată și la șase și jumătate proprietarul a trebuit să evacueze sala cu ajutorul poliției. Sarcina mea consta în a-i îmbăta pe oamenii din comitetul lui James, ca să nu mai fie în stare să facă nimic, ceea ce în unele cazuri mi-a reușit peste așteptări.

Am avut o perioadă foarte grea la birou, Charles ³⁾ a fost plecat, Franz Ermen ditto, în plus am enorm de mult de lucru. Acum merge mai bine. Mă ocup de basmele lui Grimm, de legendele eroice germane, de dreptul vechi frizian etc. De îndată ce o voi scoate cît de cît la capăt cu toate astea, mă voi ocupa serios de limba norvegiană veche. Poezia scrisă în această limbă e un capitol tare greu din cauza obscurității intenționate și a mitologiei încărcate de nume, și îmi dau seama că n-are rost să mă ocup de ea numai așa, într-o doară; odată, cînd voi avea mai puțin de lucru, va trebui să-i consacru patru săptămîni în care să nu am nimic altceva de lucru.

Multe salutări doamnelor.

Al tău,
F. E.

---

¹⁾ — Se vorbește despre mituire, corupere, tratație. — *Nota trad.*

²⁾ — ajutori de pivnicieri. — *Nota trad.*

³⁾ Charles Roesgen. — *Nota red.*

Moore mă întreabă despre acțiunile „Bee-Hive”, ce este cu ele ?
And how did you get on with Potter ? ¹⁾ ¹³⁸.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe,
Dritte Abteilung, Bd. 3, 1930

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

59

Engels către Marx la Londra

[Manchester] 25 iulie 1865

Dragul meu Maur,

Cum îți plac Mirabeau ai noștri prusieni din .. **grădina zoologică ?**
Harkort și consorții în rol de animale sălbatice, așa ceva nici
chiar Bismarck însuși nu ar fi putut născoci ¹⁵³.

De altfel, am certitudinea că d-l Bismarck dorește neapărat un
conflict. O dovadă grăitoare pentru mine este comportarea fițuicii ²⁾
lui Schweitzer, care acum este confiscată în fiecare zi. Acum,
deodată, muncitorii trebuie să ia apărarea deputaților, — asta
după ce timp de șase luni au fost într-una îndemnați să păstreze
calmul ; trebuie să se țină mitinguri de masă etc. și să se desfășoare
o agitație energetică împotriva guvernului. O altă dovadă este și re-
frenul repetat la unison de presa reacționară, care compară
banchetul cu banchetele din februarie de la Paris ¹⁵⁴ și, în sfârșit,
toată comportarea guvernului, provocările inutile etc. Totuși, e
de așteptat ca Bismarck să-și frîngă gîtul. Prea a procedat pro-
stește.

Pe de altă parte, se pare că Schweitzer-Becker vor să profite de
această ocazie pentru o retragere onorabilă. „Social-Demokr[at]”
și Uniunea ³⁾ trebuie interzise, pentru ca domnii să poată ieși
basma curată. De altfel, din ziua de 1 a acestei luni, eu nu mai
citesc această porcărie de publicație. Bismarck se pare că s-a

¹⁾ — Și cum ai rezolvat cu Potter ? — *Nota trad.*

²⁾ „Social-Demokrat”. — *Nota red.*

³⁾ Uniunea generală a muncitorilor germani. — *Nota red.*

săturat să mai dea bani pentru ea și eu de asemenea. De aceea, dacă intervine ceva, mă bazez pe tine în ce privește informațiile.

În Germania sînt 32° Réaumur la umbră! Se spune că oamenii nu mai pot locui decît în pivnițe. Și aici este o căldură tropicală. Salutări cordiale.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

60

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 31 iulie 1865

Dragă Engels,

Motivele tăcerii mele îndelungate nu sînt, după cum cred că ai bănuț și tu, dintre cele mai plăcute.

De două luni trăiesc numai de pe urma Muntelui de pietate și sînt asaltat de cereri tot mai numeroase și din zi în zi mai greu de suportat. Toate astea nu te vor mira dacă te vei gîndi că 1) în tot acest timp nu am cîștigat nici o para, că 2) numai plata datoriilor și aranjarea casei m-a costat aproximativ 500 l. st. De aceea am trecut în carnetul meu de socoteli ban cu ban (tot ce se referea la asta), pentru că era de necrezut cum se duceau banii. În plus, din Germania, unde Dumnezeu știe ce zvon s-a mai răspîndit despre mine, au început să-mi sosească toate cererile posibile de achitare a unor datorii din vremuri antediluviene.

La început am vrut să vin la tine ca să discutăm personal acest lucru. Dar în momentul de față pentru mine orice pierdere de timp este ireparabilă fiindcă nu-mi pot cu nici un chip întrerupe munca. Simbăta trecută i-am declarat subcomitetului „Internaționalei” că plec, pentru ca cel puțin o dată să am două săptămîni în care să pot lucra liber și nestingherit.

Te rog să crezi că mai bine mi-aș fi tăiat mîna decît să fiu nevoit să-ți scriu această scrisoare. Gîndul că jumătate din viață ești nevoit să depinzi de alții te poate duce la desperare. Singurul

lucru care mai mă ține este ideea că noi doi sîntem asociați într-o afacere, eu sacrificîndu-mi timpul pentru partea teoretică și de partid a afacerii. E drept că am o locuință prea scumpă pentru posibilitățile mele și, în plus, în acest an am trăit mai bine decît de obicei. Dar e singurul mijloc pentru ca fetele să poată întreține relații și legături care să le asigure un viitor, ca să nu mai vorbim că, pentru cîte au îndurat, au avut și ele o scurtă perioadă de compensație. Cred că și tu vei fi de părere că, chiar dacă privim lucrurile din punct de vedere pur negustoresc, n-ar fi indicat acum un mod de viață proletar; acesta ar fi foarte bun dacă ar fi vorba numai de mine și de soția mea sau dacă, în loc de fete, aș fi avut băieți.

În ceea ce privește lucrarea mea, am să-ți spun exact cum stau lucrurile. Mai am de scris trei capitole pentru a termina partea teoretică (primele trei cărți). Apoi trebuie să scriu cartea a patra, istorică-literară¹⁵⁵, care pentru mine e relativ cea mai ușoară, întrucît toate problemele au fost rezolvate încă în primele trei cărți; deci este mai degrabă o repetare sub aspect istoric. Nu mă pot decide însă să trimit ceva înainte de a avea totul gata în fața mea. Whatever shortcomings they may have¹⁾, meritul scrierilor mele este că alcătuiesc un tot artistic și la acest rezultat se poate ajunge numai prin metoda folosită de mine, de a nu da lucrările la tipar pînă cînd nu sînt *complet* terminate. Cu metoda lui Jacob Grimm nu se poate realiza asta; ea se potrivește mai bine pentru scrierile care nu constituie un tot dialectic încheiat¹⁵⁶.

Dimpotrivă, cu totul altfel stau lucrurile cu prelucrarea în *limba engleză*. Fox nu se îndoiește că va putea să-mi facă rost de un editor de îndată ce mi se vor trimite înapoi primele coli tipărite. Aș aranja în acest caz cu Meissner ca, în afară de colile de corectură, să-mi trimită și paginile curate din fiecare coală, așa încît corectura textului german și traducerea în limba engleză să se facă concomitent. Pentru aceasta trebuie, ce-i drept, să pot conta pe colaborarea ta. Adevărata plată pentru lucrare o aștept de la ediția engleză¹⁵⁷.

În ceea ce privește „Internaționala”, lucrurile se prezintă astfel:

I-am transmis lui Cremer cele 5 l. st. ca să cumpere acțiuni „Bee-Hive”. Dar cum Cremer, Odger etc. au plecat atunci la Manchester, totul a căzut baltă și Potter a învins¹⁵⁸. Au hotărît să așine lucrurile pînă la viitoarea adunare a acționarilor (respectiv

¹⁾ — Oricîte lipsuri ar avea. — *Nota trad.*

cea anuală). Nu cred însă că va ieși ceva din treaba asta. În primul rînd, pentru că între timp cearta dintre Odger și Potter s-a transformat într-un scandal public. În al doilea rînd, pentru că ziarul „*Miner and Workman's Advocate*” ne-a oferit serviciile lui ¹⁵⁸. (Apropo. În timpul unei scurte întîlniri cu „*Miner*”, ne-am obligat să-i furnizăm corespondențe în mod gratuit. Așadar, dacă ai timp, scrie din cînd în cînd cite un mic articol despre politica externă prusiană etc. și trimite-mi-l pentru a-l insera în acest ziar.)

În conformitate cu statutul nostru, în acest an ar trebui să aibă loc un *congres* public la Bruxelles. Parizienii, elvețienii și o parte din cei de aici au insistat foarte mult asupra acestui lucru. Eu consider însă că în actualele împrejurări — mai ales că eu nu am timp să scriu pentru Consiliul Central documentele necesare — n-am face decît să ne compromitem. În ciuda opoziției celorlalți, am reușit să transform congresul public de la Bruxelles în a private prealabile Conference ¹⁾ care să se țină la Londra (25 septembrie), unde vor veni numai Delegates of the administrative committees ²⁾ și unde se va *pregăti* viitorul congres. Ca motive oficiale pentru amînarea congresului au fost aduse următoarele :

1. Necesitatea unei înțelegeri prealabile între comitetele executive.

2. Piedicile întîmpinate de propaganda Asociației din cauza grevelor din Franța, a alegerilor, a mișcării pentru reformă și a expozițiilor muncitorești în Anglia ¹⁵⁹.

3. Legea cu privire la străini, care a fost de curînd emisă în Belgia și care face cu neputință ca Bruxelles să devină locul de întrunire al unui International Workingmen's Congress ¹⁶⁰.

Nu mai citesc ziarul „Soc[ial]-Dem[okrat]” pentru că nici Asociația muncitorilor ³⁾ nu-l mai primește ¹⁶⁴. De asemenea, nu mai primesc nici „*Nordstern*”, îl citesc însă din cînd în cînd la Asociație. În problema principală secțiile din Renania s-au îndepărtat de Bernhard ⁴⁾.

În împrejurările actuale, Edgar ⁵⁾ este un oaspete foarte costisitor pentru noi și nu pare de loc dispus to decamp ⁶⁾.

¹⁾ — într-o conferință internă preliminară. — *Nota trad.*

²⁾ — delegați din partea comitetelor administrative. — *Nota trad.*

³⁾ Asociația culturală a muncitorilor germani din Londra. — *Nota red.*

⁴⁾ Bernhard Becker. — *Nota red.*

⁵⁾ Edgar von Westphalen. — *Nota red.*

⁶⁾ — să plece. — *Nota trad.*

Din pricina vremii deosebit de călduroase și, legat de aceasta, a crizelor de ficat, de trei luni am aproape zilnic vărsături, ca pe vremuri la Bruxelles.

Salut.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

61

Marx către Engels la Manchester

Londra, 5 august 1865

Dragă Engels,

My best thanks for the £ 50 and ¹⁾ promptitudinea cu care a venit ajutorul.

M-a amuzat foarte mult pasajul din scrisoarea ta în care vorbești despre viitoarea „operă de artă” ²⁾. M-ai înțeles totuși greșit. Toată problema este dacă să copiez o parte din manuscris pe curat și să o trimit editorului ³⁾, sau să termin mai întâi definitiv totul ? Eu am ales această din urmă soluție, din mai multe motive. În felul acesta nu s-a pierdut timp în ceea ce privește *lucrarea propriu-zisă*, dar, desigur, a întârziat puțin tipărirea ; pe de altă parte însă, odată începută, nu putea fi nicidecum întreruptă. În rest, dacă ținem seama de indicațiile termometrului, lucrurile au progresat atât de rapid, încît nu cred că altcineva ar fi putut lucra mai repede, chiar lăsînd deoparte toate considerentele de ordin artistic. De altfel, întrucît mi s-a fixat o limită maximă de 60 de coli de tipar, este absolut necesar să am în fața mea tot materialul, ca să-mi dau seama în ce măsură trebuie condensat și redus, pentru ca, în cadrul limitelor prescrise, fiecare parte să fie egală și proporțională cu celelalte ¹⁶¹. Altminteri poți să fii sigur că voi face totul pentru a termina cît de repede posibil, căci povestea

¹⁾ — Calde mulțumiri pentru cele 50 l. st. și pentru. — *Nota trad.*

²⁾ „Capitalul”. — *Nota red.*

³⁾ Otto Meissner. — *Nota red.*

asta mă apasă ca un coșmar. Nu numai că mă împiedică să mă ocup de altceva, dar mă și plictisește al dracului că publicul este întreținut mai mult sau mai puțin (e drept că nu de mine, ci de Liebknecht și de alții) cu ideea laurilor viitori. Și apoi știu că vremurile nu vor fi întotdeauna atât de calme cum sînt în prezent.

Eichhoff mi-a scris cîteva rînduri, dar nu a fost pe la mine, căci era foarte ocupat cu treburile. În scrisoarea lui îmi anunță o vizită a lui Dronke (care a fost ieri aici), însă într-un mod atît de confuz, încît din această scrisoare nu puteai înțelege nimic. Stilul de „referat” s-a lipit atît de mult de sărmanul nostru Eichhoff, încît prin nici un fel de operație nu va scăpa de el.

Ce spui de exercițiile patriotice-liberale-poetice ale lui Siebel? Se pare că toate astea le-a scris la beție. E o adevărată stupiditate și întrece tot ce a făcut prietenul nostru pînă acum.

Încercarea lui „Social-Demokrat” de a trece de partea burgheziei este indiciul unui fiasco total, deși împărtășesc părerea ta că primele apeluri de la Berlin nu au apărut fără un impuls din partea ministerului ¹⁾. De altfel, și a doua sectă lassalleană, care în urma declarației noastre ²⁾ s-a întors brusc împotriva lui „Soc[ial]-Demok[răt]”, este și ea o adunătură jalnică. Acești indivizi nu numai că-și dispută cu B. Becker et Co. adevărata fidelitate față de Lassalle, dar unele dintre comunitățile lor au publicat frazele inspirate de bătrîna Hatzfeldt și îndreptate direct împotriva noastră, în care se declară că oricine infirmă sau încearcă să schimbe chiar și numai o literă din adevărurile enunțate de Lassalle este trădător al „poporului” ¹⁴⁸.

Lui Liebknecht nu i-am mai răspuns de foarte multă vreme, deși mi-a trimis diferite bilete personale, acum însă vreau s-o fac. Se află pentru un timp la Hannover, iar soția lui ³⁾ mai este la Berlin. Tăcerea mea se explică în parte prin faptul că am fost extrem de ocupat și am avut și eu destule griji. Pe de altă parte, am fost într-adevăr foarte supărat pe el din cauza stupideniei pe care a debitat-o referitor la mine în Uniunea lui Lassalle de la Berlin și care poate fi citită în mizerabilul pamflet, publicat de bătrîna scroafă sub numele unui oarecare Schilling (Farthing ar fi un nume și mai potrivit), în legătură cu excluderea lui B. Becker din Uniunea pomenită mai sus. Cu talentul său obișnuit de a ignora din indolență faptele, individul înșiră cele mai mari neghiobii în

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 120. — *Nota red.*

²⁾ *K. Marx și F. Engels.* „Către redacția ziarului «Social-Demokrat . Declarație”. — *Nota red.*

³⁾ Ernestina Liebkecht. — *Nota red.*

legătură cu manuscrisul despre Bangya, cu intervenția mea în favoarea lui Becker referitor la „Botschafter”¹⁾ din Viena etc. Și, în afară de asta, îmi displace maniera lui de a se purta ca și cum ar fi „patronul” meu și de a mă „scuza” în fața neghiobilor de la Berlin, pentru că ei nu-mi cunosc lucrările. În general, el se comportă de parcă nu m-aș fi afirmat cu nimic pînă acum¹⁶². De aceea am lăsat să treacă cîtva timp ca să nu-i trîntesc grosolanii și să mă calmez, spunîndu-mi că Liebknecht nu poate să acționeze decît ca Liebknecht și că are intenții „bune”. Cu ocazia expulzării lui, cei 30 000 de membri ai bătrînei Uniuni berlineze a calfelor, ditto Uniunea locală a tipografilor, au organizat în cinstea lui un fel de manifestație de simpatie. Cu optimismul său obișnuit, Wilhelmchen consideră că „proletariatul berlinez este la picioarele mele (respectiv ale lui) și ale noastre (ale tale și ale mele)”. Dar n-a fost în stare să organizeze în Germania pentru Asociația Internațională nici măcar o secție de 6 oameni, deși sanguinul ăsta ar trebui să înțeleagă că nu pot să prezint englezilor iluziile lui drept realitate. Mi-a scris și el mereu în legătură cu „cartea”²⁾ mea. Dar ori de cîte ori i-am trimis, la cererea lui sanguinică, „cărți” (mai întîi toate exemplarele rămase din „Vogt”³⁾), apoi cele din „Procesul comuniștilor”⁴⁾), după ce le-a primit nu am mai auzit niciodată vreun cuvînt despre ele. D-l Groote, deputat progresist pentru Düsseldorf, i-a scris că luarea lui de poziție de la Berlin a folosit mai mult decît activitatea a 100 de deputați progresiști.

Edgar⁵⁾ a contractat în ultimul timp o răceală care s-a localizat la nas, și, ca urmare a acestui accident, seamănă leit cu Bardolph⁶⁾).

În timpul acestei perioade de căldură am lucrat în permanență, zi și noapte, cu fereastra deschisă. Urmarea: un reumatism la brațul drept, în special la omoplat, care este foarte dureros, mă stînjenește la scris și ori de cîte ori ridic mîna. Cît de insuportabil este acest lucru îți poți da seama dacă, fără să vreau, țip noaptea cînd îmi mișc mîna în pat. Nu știe cumva Gumpert un tratament pentru asta ?

¹⁾ În manuscris : „Beobachter”. — *Nota red.*

²⁾ „Capitalul”. — *Nota red.*

³⁾ K. Marx. „Domnul Vogt”. — *Nota red.*

⁴⁾ K. Marx. „Dezvăluiri asupra procesului comuniștilor de la Colonia”. — *Nota red.*

⁵⁾ Edgar von Westphalen. — *Nota red.*

⁶⁾ Personaj din comedia lui Shakespeare „Nevestele vesele din Windsor” și „Henric al IV-lea”. — *Nota trad.*

Ai aflat, desigur, că la festivitatea societății de gimnastică din Paris, onorabilul Gottfried Kinkel a refuzat coroana de lauri oferită de evreul care prezida, cu cuvintele : „Nu-mi trebuie nici coroană, nici lauri”, dar totodată a adăugat în termeni destul de direcți că nu a renunțat în nici un caz la pretențiile sale la funcția de președinte al Republicii germane, ca o „funcție” care i se cuvine de drept. Ziarul „Nordstern” și-a bătut frumos joc de el, atît pentru această atitudine melodramatică, cît și pentru întregul său discurs, care a fost *cît se poate de prost*¹⁾. Festivitatea a început cu un toast în cinstea lui Badinguet.

Unde este Strohn ?

Nu uita, de îndată ce ai chef și inspirație, să-mi trimiți ceva știri „continentale” pentru „Miner”¹⁾.

Ție calde salutări din partea întregii familii și din partea mea doamnei Lizzy.

Al tău,

K. Marx

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe,
Dritte Abteilung, Bd. 3, 1930

Se tipărește după manuscris

Tradus din limba germană

62

Engels către Marx la Londra

Manchester, 7 august 1865

Dragul meu Maur,

Împotriva reumatismului tău cunosc un mijloc cu ajutorul căruia Gumpert m-a vindecat odată în 24 de ore, și încă de un acces mai violent. Cere să ți se coasă doi saci mari din flanel, atît de mari încît să-ți acopere complet locul bolnav, chiar puțin în plus ; umple acești doi saci cu tărîțe (bran), încălzește-i alternativ în cuptor, la temperatura maximă pe care o poți suporta, și aplică-i alternativ, schimbîndu-i cît de des posibil. În tot acest

¹⁾ „The Miner and Workman's Advocate”. — Nota red.

timp stai liniștit în pat, la căldură, și foarte curînd vei simți o mare ușurare ; dar asta nu trebuie să te împiedice să continui tratamentul pînă cînd nu vei mai simți nici o durere (să zicem 24—36 de ore).

Eichhoff a fost chiar acum aici, este director al unei societăți cu garanții limitate din Londra. Din toate astea îmi dau seama că va fi din nou escrocat, dar pe individul ăsta, cu mania lui de a vedea totul în roz, nu-l poți ajuta cu nimic. Acum a ajuns pînă acolo, încît crede că fără el în Anglia afacerile cu mătase pur și simplu n-ar mai merge.

Mă bucură foarte mult că progresezi rapid cu cartea ta ¹⁾, căci unele fraze din scrisoarea ta anterioară mi-au trezit într-adevăr bănuiala că iarăși ai ajuns la un punct de cotitură, care ar fi putut trăgăna lucrarea pe un timp nedeterminat. În ziua cînd vei trimite manuscrisul mă voi îmbăta crunt, în afară de cazul că voi ști că a doua zi vii tu aici și vom putea face împreună acest lucru.

Multe mulțumiri pentru „Free Press”.

Bunul nostru Liebknecht pur și simplu nu se poate dezobișnui de a face gafe și de a scrie fără nici un rost. Niciodată nu se poate să nu fim supărați pe el 10 luni din 12 de îndată ce rămîne singur și trebuie să acționeze din proprie inițiativă. Dar que veux-tu ?²⁾ Asta este natura lui liebknechtiană și în privința asta nici supărarea și nici obiecțiile nu ajută la nimic. Și, în ultimă instanță, el este în momentul de față singura legătură de încredere pe care o avem în Germania.

În actualele împrejurări, un Workingmen's Congress la Bruxelles ar fi, desigur, o mare prostie ¹⁰⁰. Amintește-ți numai de propriile noastre experiențe în această țărișoară ¹⁰⁴. Așa ceva nu se poate face decît în Anglia, și francezii s-ar fi cuvenit să știe acest lucru. Încercarea de a organiza congresul în Belgia ar însemna pur și simplu pierdere de bani, de timp și osteneală zadarnică.

Ai cumva pamfletul lui Schilling despre B. Becker ³⁾ ? Ar fi bine să mi-l trimiți pentru cîteva zile.

Nu știu dacă Strohn se află la Hamburg sau la Bradford, de cîtva timp nu am mai auzit nimic despre el.

Filistinii renani sînt, cu siguranță, teribil de furioși pe Bismarck ; este foarte bine că „dezvoltarea istorică pe tărîm legal” li s-a prezentat acestor măgari într-o formă atît de frumoasă. Ai văzut

¹⁾ „Capitalul”. — *Nota red.*

²⁾ — ce vrei ? — *Nota trad.*

³⁾ C. Schilling, „Excluderea președintelui Bernhard Becker din Asociația generală a muncitorilor germani și de la «Social-Demokrat»”. — *Nota red.*

ultimul tertip folosit de Bismarck pentru a-și face rost de bani ? Calea ferată Köln-Minden, contra garantării de către stat a dobânzii, a acordat întotdeauna statului dreptul de a cumpăra toate acțiunile al pari (acțiunile de 100 de taleri au ajuns acum la peste 200 de taleri), acum el a vîndut acest drept contra 13 000 000 de taleri, și „Kölnische Zeitung” a calculat că din treaba asta lui i-au ieșit, incluzînd și vînzarea acțiunilor care erau deja în posesia statului etc., 30 de milioane de taleri. Întrebarea este dacă căile ferate Köln-Minden vor plăti banii fără ca acest contract să fie aprobat de către Cameră. Dacă da, atunci B[ismarck] va fi din nou asigurat pentru cîțiva ani de zile, iar filistinii o vor păți rău. Curînd lucrurile se vor lămuri¹⁶⁵.

Lizzy susține că Edgar¹⁾ nu poartă pălăria lui texană, căci altminteri ar fi fost imposibil să răcească la nas.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
Într-o formă prescurtată
În : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
În : Marx-Engels. Gesamtausgabe,
Dritte Abteilung, Bd. 3, 1930

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

63

Marx către Engels la Manchester

[Londra, 9 august 1865]

Dragă Fred,

Îți trimit alăturat o scrisoare de la d-l Siebold. Nu-i nevoie să mi-o restitui. În al doilea rînd îți trimit porcăria lui Hatzfeldt²⁾. Nici pe asta nu trebuie să mi-o restitui, dar păstrează-o. Și nu o arăta *absolut nimănui*. Din fericire această porcărie a trecut neobservată de presa germană. Singurul lucru apărut în ziarele oficiale referitor la această broșură a fost o declarație a lui Metzner (fost

¹⁾ Edgar von Westphalen. — *Nota red.*

²⁾ C. Schilling. „Excluderea președintelui Bernhard Becker din Asociația generală a muncitorilor germani și de la «Social-Demokrat». — *Nota red.*

imputernicit al Asociației ¹⁾ din Berlin) și a lui *Vogt* ²⁾ (care mai este casier al acesteia), contrasemnată de *W. Liebknecht*, în care au declarat

1) că Schilling a falsificat raportul, trecînd sub tăcere unele hotărîri și transformînd altele în contrariul lor;

2) că bătrîna Hatzfeldt ar fi trebuit să se abțină de la comentarii, dat fiind că Asociația i-a interzis orice amestec.

Acestea au apărut în „*Reform*” ³⁾ și în „*Volks-Zeitung*” ¹⁶².

De cîteva zile înghit medicamente și mă simt îngrozitor, sînt absolut inapt de muncă. Allen pretinde totuși că în cîteva zile voi fi iarăși pe picioare. E din nou o poveste cu fierea și reprezintă rezultatul muncii intelectuale „istovitoare” pe căldura asta mare. Oficial sînt acum plecat în călătorie din cauza „*Internationalei*”.

Edgar ⁴⁾ vegetează. În sihăstria lui a devenit de un egoism cras, de dimineața și pînă seara nu se gîndește decît la satisfacerea nevoilor stomacului lui. Dar cum de la natură el este un om cumsecade, egoismul său seamănă cu al unei pisici blăjine sau al unui ciine bun. Dracu s-o ia de sihăstrie. S-a dezobișnuit pînă și de femei, iar instinctul lui sexual i s-a mutat tot în stomac. În plus, e în permanență preocupat de prețioasa lui sănătate, și cînd te gîndești că altădată flăcăul ăsta era obișnuit să se simtă „în siguranță” printre șerpi, tigri, lupi și leoparzi.

Acum vrea să se reîntoarcă în Texas, dar nu va putea evita o întrevedere cu scumpul lui frate ⁵⁾.

Ce idei de primitiv sălbatic are, îți poți da seama din faptul că idealul lui este să-și deschidă un magazin de țigări sau vinuri, evident, cu gîndul ascuns de a-și asigura în felul acesta țigări și vinuri la discreție.

Ii place „să creadă despre sine” că este un bătrîn gentleman care și-a încheiat socotelile cu viața și care nu mai are nimic de făcut decît să-și îngrijească „sănătatea”.

În afară de aceasta, mai este preocupat și de *toaletele sale*, și „bătrînii gentlemani” de pe Rotten Row ¹⁶⁶ îi provoacă multă amărăciune, pentru că nu-i poate imita. Ciudată creatură! Laura, care are un mic carbuncul pe obrazul stîng just now, says that „her

¹⁾ Asociația generală a muncitorilor germani. — *Nota red.*

²⁾ *August Vogt*. — *Nota red.*

³⁾ „*Berliner Reform*”. — *Nota red.*

⁴⁾ Edgar von Westphalen. — *Nota red.*

⁵⁾ Ferdinand von Westphalen. — *Nota red.*

mother's brother is an *exceedingly bright fellah* !¹⁾ Tussy²⁾, „that she likes him, because he is *so funny*“³⁾, iar Jennychen pretinde că Lina Schöler și cu el se pot felicita reciproc „to have safely got rid of each other“. Well, they are a bad lot⁴⁾. Fetele mi-au luat un interogatoriu riguros în privința lui „Mrs. Burns“.

Salut.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
intr-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. III,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe,
Dritte Abteilung, Bd. 3, 1930

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

64

Engels către Marx la Londra

Manchester, 16 august 1865

Dragul meu Maur,

Mîzgăleala lui Hatzfeld⁵⁾ este într-adevăr o mîzgăleală prin tot conținutul ei : Lassalle, unicul mintuitor, Liebknecht etc. De data aceasta, într-adevăr, bunul Library⁶⁾ a dat dovadă mai mult decît de obicei de slăbiciune, superficialitate și lipsă de rațiune, în afară de cazul cînd referatul nu este cumva un fals de la cap la coadă. Un avocat ca ăsta mai bine s-ar duce la dracu.

Ditto amatorul de șampanie Siebold. Cu cită naivitate sigură de sine încearcă tipul ăsta „să te împace“ cu Blind ! În plus, și „bătrînii suedezi“ interesanți, despre care nimeni nu știe nimic

¹⁾ — chiar acum, spune că „fratele mamei ei este un *tip extraordinar*“. — *Nota trad.*

²⁾ Eleanor Marx. — *Nota red.*

³⁾ — „că ea îl iubește pentru că este *atît de nostim*“. — *Nota trad.*

⁴⁾ — „pentru că au scăpat cu bine unul de celălalt“. Grozavă societate ! — *Nota trad.*

⁵⁾ C. Schilling. „Excluderea președintelui Bernhard Becker din Asociația generală a muncitorilor germani și de la «Social-Demokrats». — *Nota red.*

⁶⁾ Wilhelm Liebknecht. — *Nota red.*

și cu care trebuie să purtăm corespondență pentru a stabili „legături”. Cu totul à la Harro Harring. Ajung tot mai mult la concluzia că, începînd de la paralela cea mai sudică a Friezei de nord, tot ceea ce depășește politica burgheză și țărănească este curat Harro Harring ¹⁾. Măgarul ăsta o să te sicie în fiecare an.

Săptămîna viitoare (cam pe vineri, în 25) Moore și cu mine vom pleca în Germania și Elveția pentru două săptămîni, în cazul cînd va fi posibil vom face „un tur” și prin Italia ¹⁶⁷. Dacă reușesc, la întoarcere voi trece pentru o scurtă vizită în Modena Villas ²⁾.

În 28 ale acestei luni, așadar de luni într-o săptămîină, va avea loc adunarea generală a acționarilor de la căile ferate Köln-Minden, care vor lua o hotărîre determinantă pentru politica prusiană pe următorii cîțiva ani. Nu-mi pot închipui că oamenii ăștia vor fi atît de proști încît să-i plătească lui B[ismarck] 13 000 000 de taleri, bani peșin, fără aprobarea Camerelor ¹⁶⁸. Dar burghezul liberal de pe Rin este capabil de multe dacă-și poate bate joc de stat și totodată speră că, în calitatea lui de deputat, va putea mai tirziu să se despăgubească de pierderea suferită. Dacă însă contractul va cădea sau dacă hotărîrea va fi condiționată de aprobarea Camerelor, atunci s-a dus cu d-l Bismarck, unui asemenea eșec în domeniul financiar, și încă după o încercare atît de desperată, nu-i va rezista nici chiar acest aventurier. Faptul că în momentul de față caută din nou o înțelegere cu Austria este o dovadă că atît din punct de vedere intelectual, cît și din punct de vedere moral a ajuns au bout de son latin ³⁾. El știe prea bine că e destul să înceapă un război ca să fie imediat răsturnat de la putere și atunci continuă să arunce vorbe mari în stînga și-n dreapta, să înhațe mici realizări și să facă Germania de ris în fața lumii întregi. Dar filistinilor le impune aproape tot atît de mult ca și Boustrapa ⁴⁾. Filistinul nu mai pretinde acum nici măcar succese imediate de la idoli săi, îi ajunge dacă ei se laudă. Așa a devenit și Classen-Kappelman idolul celor din Köln, pentru că a șters-o în momentul hotărîtor ¹⁶⁹.

De asemenea, e frumos din partea lui Siebold că-l recomandă la Copenhaga pe C. V. Rimestad, care face parte din grupul de la „Dagblad[et]” ! Așa-numita Asociație a muncitorilor este o instituție de propagandă a adeptilor scandinavi ai Danemaricii pînă la Eider și a guvernului Hall ¹⁶⁶⁾.

¹⁾ Vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 8, Editura politică, București, 1960, p. 312—318. — *Nota red.*

²⁾ Strada pe care locuia Marx la Londra. — *Nota trad.*

³⁾ — la epuizarea tuturor mijloacelor sale. — *Nota trad.*

Ce va mai spune luna viitoare taica Urquhart în legătură cu juriștii prusieni ai coroanei? Halal tipi și ăștia!

Calde salutări doamnelor și lui Edgar ¹⁾.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels, Gesamtausgabe,
Dritte Abteilung, Bd. 3, 1930

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

65

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 19 august 1865

Dragă Fred,

Întrucît tu intenționezi să pleci în călătorie, *trebuie* să-ți comunici că la 28 august am de plătit 10 l. st. măcelarului, iar proprietarul de asemenea devine foarte insistent. De altfel se pare că statul englez are o nevoie presantă de bani. Cel puțin percepatorii au fost luna aceasta mai stăruitori ca niciodată și pe neașteptate „m-au scuturat” de bani.

Sînt încă bolnav, deși datorită lui Allen am scăpat de durerile de ficat. Dar acum am un fel de gripă, care, după cum mă asigură el, va trece în vreo 5—6 zile și care, dintre toate pe care le-am avut, este cea mai neplăcută, mai ales în ce privește activitatea intelectuală. Cu aceasta sper că mi-am plătit complet tributul față de natură.

Nici Laurachen nu se simte prea bine. În cursul anului acesta a slăbit mult mai mult decît era nevoie. Dar ea e un copil capricios și abia astăzi s-a hotărît să meargă cu soția mea la doctor. I hope it is nothing serious ²⁾). Jennychen și Tussy se simt foarte bine. (Ditto Edgar ³⁾), a cărui stare a sănătății s-a îmbunătățit mult.)

¹⁾ Edgar von Westphalen. — *Nota red.*

²⁾ — Sper că nu este nimic grav. — *Nota trad.*

³⁾ — Edgar von Westphalen. — *Nota red.*

Soția mea și-a rupt doi dinți din față, în mijlocul maxilarului inferior, și de aceea ieri și-a pus patru dinți. Astea sînt aproximativ toate „evenimentele” care s-au petrecut pe la noi.

Din cauză că nu mă simt bine nu pot să scriu decît puțin și cu mari întreruperi. Între timp mă țin de fleacuri, deși din cauza gripei nu pot nici măcar să citesc ca lumea. „Profitînd de ocazie”, printre altele, „m-am ocupat” iarăși puțin de astronomie. Și, referitor la aceasta, vreau să amintesc de un lucru care pentru mine cel puțin a fost o noutate, dar pe care tu poate că-l știi mai de mult. Cunoști teoria lui Laplace despre formarea sistemului solar și felul în care explică el rotația diferitelor corpuri în jurul axei lor etc. Pornind de la aceasta, un yankeu, pe nume Kirkwood, a descoperit un fel de lege cu privire la *deosebirile* în ceea ce privește rotația planetelor, care înainte apărea ca nefiind supusă nici unei reguli. Legea aceasta sună așa : „*The square of the number of times that each planet rotates during one revolution in its orbit, is proportioned to the cube of the breadth of a diameter of its sphere of attraction*”¹⁾.

Și anume, între fiecare grup de două planete s-ar afla un punct în care forța lor de atracție ar acționa în egală măsură ; așadar, orice corp situat în acest punct ar rămîne nemișcat. În schimb, un corp situat de o parte sau alta a acestui punct ar cădea pe una sau pe cealaltă dintre planete. Acest punct constituie deci limita *sferei de atracție* a planetei. Sfera de atracție, la rîndul ei, reprezintă lărgimea inelului gazos, din care, după părerea lui Laplace, s-a format planeta în perioada primei ei separări de masa gazoasă generală. Kirkwood deduce de aici că, dacă ipoteza lui Laplace este adevărată, trebuie să existe o anumită relație între viteza de rotație a planetei și lățimea inelului din care s-a format, respectiv sfera ei de atracție. Și acest lucru l-a exprimat el în legea de mai sus, demonstrîndu-l prin calcule analitice.

Bătrînul Hegel face cîteva glume foarte bune la adresa „transformării bruște” a forței centripete în forță centrifugă chiar în momentul în care una obține „preponderență” asupra celeilalte ; de pildă, în apropierea Soarelui forța centripetă atinge cele mai mari proporții ; așadar, spune Hegel, forța centrifugă este cea mai mare pentru că ea depășește acest punct *maxim al forței centripete* și viceversa. Mai departe, forțele sînt în *echilibru* la o distanță medie de apside. Deci, ele nu mai pot ieși *niciodată* din această

---

¹⁾ — „Pătratul numărului de rotații în jurul propriei axe a fiecărei planete în timpul unei perioade de revoluție a Soarelui este egal cu cubul diametrului sferei sale de atracție.” — *Nota trad*

stare de echilibru etc.¹⁶⁹ De altfel, întreaga polemică a lui Hegel se reduce în fond la faptul că, prin „demonstrațiile” lui Newton, nu a adăugat nimic la teoria lui Kepler, la care există „noțiunea” de mișcare, lucru care, de altfel, acum este considerat îndeobște recunoscut.

Știi că *președinte* al Băncii Elveției este acum d-l *Karl Vogt*, care l-a trădat pe prietenul său Fazy de îndată ce acesta a părăsit Geneva, și împreună cu Reinach (adevăratul director administrativ) se ocupă de tot felul de înșelătorii. L-am întrebat pe Freiligrath cum de a ajuns d-l Vogt, care, în general, are în Elveția reputația unui prost om de finanțe, la acest post de mare cinste. Răspunsul elvețienii nu mai au aproape nici o acțiune la „Banca Elveției”. Cuvîntul hotărîtor îl au evreii de la Berlin și Frankfurt pe Main. Iar aceștia sînt de partea lui Vogt. Între timp, Reinach îl sîcîie atît de mult pe bietul nostru Freiligrath, încît acesta i-a scris plin de convingere că nici măcar poliția prusiană nu l-a urmărit vreodată atît de mult. Se spune că Fazy ar fi escrocat banca cu 1 500 000 de franci¹⁴⁵.

Profesorul Beesly a publicat acum cîteva săptămîni în „*Fortnightly Review*” un articol despre Catilina, în care acesta este reabilitat ca revoluționar. În articol sînt multe lucruri lipsite de spirit critic (cum era de așteptat din partea unui englez; de pildă, este denaturată poziția lui Cezar din acea perioadă), dar remarcabilă e furia înverșunată împotriva oligarhiei și a „respectabililor”, precum și atacurile lui la adresa „plicticoșilor publiciști” englezi profesioniști. În aceeași „*Review*” d-l *Harrison* a publicat un articol în care se arată că „economia politică” nu poate opune „*nimic*” comunismului¹⁷⁰. Am impresia că în capetele englezilor este acum mai multă mișcare decît în cele ale germanilor. Aceștia din urmă sînt în suficientă măsură ocupați cu sărbătorirea lui Classen-Kappelmann.

Salutări lui Mrs. Lizzy. Copiii speră că la înapoiere nu vei ocoli Londra.

Al tău,
K. M.

Nici pe departe nu-ți poți închipui ce stupiditate absolută conțin rapoartele parlamentare din 1857 și 1858 cu privire la organizarea băncilor etc. pe care a trebuit să le răsfoiesc de curînd¹⁷¹. Ca și în sistemul monetar, capitalul este = aur. În treacăt, amintiri timide din A. Smith și încercări penibile de a împăca galimatia pieței financiare cu ideile lui „luminate”. Cel mai mult se evi-

dențiază MacCulloch, care, în sfârșit, a părăsit această lume. Individul a primit, pare-se, un bacșiș gras de la lordul Overstone ; de aceea a fost nevoit să-l proclame „facile maximus argentario-
rum”¹⁾ și încearcă în fel și chip să-l scoată basma curată. Critica acestei întregi maculaturi o voi putea face numai într-una din lucrările ulterioare¹⁷².

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe,
Dritte Abteilung, Bd. 3, 1930

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

66

Engels către Marx la Londra

Manchester, 21 august 1865

Dragul meu Maur,

Îți trimit alăturat 20 l. st., prima jumătate, B/G 56 794, Manchester, 9 ianuarie 1864 ; de îndată ce-mi confirmi primirea, vei primi a doua jumătate. Mai mult nu-ți pot trimite înainte de a știi cum va ieși bilanțul, și acest lucru nu-l voi afla decît după înapoierea mea, sau chiar mai târziu.

Povestea cu legea lui Kirkwood²⁾ a fost o noutate atît pentru mine cît și pentru Moore. Dar a fost oare și demonstrată, sau este o simplă ipoteză ? Căci un asemenea lucru poate doar să fie verificat.

Sper că acum sînteți cu toții pe deplin sănătoși. Povestea cu Laura este, desigur, ceva cu totul fără importanță, cum a fost și atunci cu Jennychen, dar e o nebunie din partea ta să îngădui statornicirea unei asemenea situații ; în aceste cazuri ar trebui să procedezi ca un tiran al casei. Sper că datorită căldurii ai scăpat de gripă. O astfel de poveste este foarte neplăcută, dar acum este totuși ușor vindecabilă.

¹⁾ — „fără îndoială cel mai mare bancher”. — *Nota trad.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 134. — *Nota red.*

Chiar acum au venit bătrinele să măture biroul și mă gonesc de la locul meu ; trebuie, așadar, să închei repede.

Calde salutări.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. III,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe,
Dritte Abteilung, Bd. 3, 1930

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

67

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 22 august 1865

Dragă Fred,

Best thanks for the £ 20¹⁾, a căror primă jumătate am primit-o. N-aș fi vrut să-ți mai creez greutateți, dar sfârșitul trimestrului și plățile care s-au adunat mă apasă din greu.

Cît despre legea lui Kirkwood²⁾, ea explică, fără îndoială, diferența dintre numărul de rotații, de exemplu, ale lui Jupiter și cele ale lui Venus etc., ceea ce pînă acum nu părea să fie un fenomen absolut întîmplător. Dar *cum* a descoperit el legea și cum a demonstrat-o, asta n-o știu ; la proxima vizită pe care o voi face la British Museum însă, voi încerca să dau de urma lucrării originale și atunci îți voi comunica amănunte. Singura „problemă” îmi pare a fi determinarea matematică a sferei de atracție a fiecărei planete. *Ipotetică* este, probabil, numai teoria lui Laplace luată ca punct de plecare.

Gripa mi-a afectat atît de mult nasul, încît acesta a început să semene cu „năsucul” flăcăului din Texas³⁾, și, în plus, am și un guturai cumplit și în cap o nebulozitate ca aceea care caracteriza, probabil, nebuloasa de foc a lui Laplace.

¹⁾ — Multe mulțumiri pentru cele 20 l. st. — *Nota trad.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 134. — *Nota red.*

³⁾ Edgar von Westphalen. — *Nota red*

Membrii și prietenii de la „Internațională” au mirosit totuși că nu sînt plecat, așa că am primit invitația de a asista astăzi la o ședință a subcomitetului. Cele patru săptămîni, în timpul cărora am absentat, mi-au fost complet stricate de rețetele medicilor.

Printre cărțile care mi-au revenit mie din moștenirea lui Lupus este și o „*Nouă geografie a comerțului*” a lui Egli. Acest elvețian spune în prefață că ici și colo „printre biografiile comercianților geografici” — „intercalează cite un tablou din viață, tablou în a cărui contemplare sufletul se pierde uneori pentru o clipă, găsindu-și o odihnă tihnită... mici tablouri de gen intercalate... o fărîmă de viață urmează să se desfășoare aici sub ochii noștri. Numai din viață se naște viața”.

Ce înțelege acest elvețian naiv prin „tablouri de viață” poți vedea din următoarele :

„Markgräfler crește pe colinele înSORITE din Mühlheim și Badenweiler. Nu degeaba a cîntat simpaticul Hebel :

«Lîngă poștă-i cîrciuma,
Dracu s-o ia de lume !
Tu vin să nu bei,
Pe gît să nu-l dai ca pe o licoare.
Lîngă poștă-i cîrciuma ?!»¹⁾»

Același elvețian naiv, ca dovadă : „cu cîtă seriozitate am tratat această temă”, indică lista lucrărilor folosite de el. Lista cuprinde fix 20 de titluri, printre care, alături de naive „cărți pentru copii”, ca, de pildă, „Cartea invențiilor” etc., se găsesc și două lucrări ale d-lui Egli însuși.

Calde salutări din partea întregii familii.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx Engels. Gesamtausgabe,
Dritte Abteilung, Bd. 3, 1930

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ Din poezia lui Hebel : „Der Schwarzwälder im Breisgau”. — Nota red.

68

Engels către Marx

la Londra

[Manchester] 4 octombrie 1865

Dragul meu Maur,

Cu planurile mele de a veni la Londra am întotdeauna ghinion. Mi-am întâlnit mama cu numai trei zile înainte de întoarcerea mea aici, și anume la Ostende, și, bineînțeles, n-am putut smulge nici măcar o zi. Mai devreme nici n-aș fi putut-o întâlni, pentru că nici ea și nici eu nu știam unde va fi cu 2—3 zile mai înainte. Iar la 15 septembrie eram așteptat aici¹, pentru că în această zi urma să plece Charles²), lucru care s-a și întâmplat. De atunci, de altfel, ca întotdeauna când mă înapoiez din călătorie, parcă a dat strechea în piața de bumbac ; a trebuit să rezolv atît treburile mele, cît și pe cele ale lui Charles, și asta nu-i glumă atunci când în două săptămîni bumbacul crește de la 18 la 24¹/₂ pence de pfund, iar firul de bumbac cu 8—9 pence de pfund și cînd plouă cu telegrame de tot felul. Sper că acum s-a terminat, mai ales că la începutul săptămîinii viitoare se întoarce și Charles, așa că îmi voi putea, în sfîrșit, veni și eu în fire. Din cauza acestei hărțuiei îngrozitoare mi-a fost efectiv imposibil să-ți scriu măcar două rînduri, în general, de cînd m-am întors n-am putut scrie nici un rînd privatim³). De îndată ce voi avea cea mai mică posibilitate îți voi scrie mai pe larg, pînă atunci aș vrea să-mi comunici ce mai este pe la voi și ce se aude cu „cartea”⁴). Cred că voi putea aranja în așa fel încît să pot veni pentru vreo 3 zile la voi, de îndată ce lucrurile vor fi în ordine. Biroul nostru însă arată ca o cocină de porci, Gottfried⁴) mi-a angajat trei indivizi care nu sînt buni de nimic, și, conform contractului, mă obligă să-i învăț să lucreze. Așa că, vezi cum stau lucrurile pe aici. Va trebui să dau cîțiva afară.

Salutări călduroase tuturor.

Al tău,
F. E.

¹) Charles Roesgen. — *Nota red.*

²) — particular. — *Nota trad.*

³) „Capitalul”. — *Nota red.*

⁴) Gottfried Ermen. — *Nota red.*

Am fost, „bineînțeleș”, și la șvabi, ei însă nu se mai ocupă cu școala de poeți, ci torc bumbac sau o iau din loc.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după **manuscris**
Tradus din limba **germană**

69

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 19 octombrie 1865

Dragă Fred,

Miine după-amiază în jurul orei 4,40 voi fi la Manchester și mă voi duce la locuința ta oficială ¹⁷³.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după **manuscris**
Tradus din limba **germană**

70

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 8 noiembrie 1865
1, Modena Villas, Maitland Park,
Haverstock Hill

Dragă Frederick,

Am ajuns aici vineri seara. Strohn m-a invitat insistent să rămân câteva zile la el, dar eram foarte neliniștit. Știam că la Londra lucrurile merg prost și de aceea voiam să mă văd acasă.

De neplăcerile pe care mi le-a prezis Mrs. Lizzy nu am scăpat. D'abord ¹⁾, la sosirea în King's Cross ²⁾ mi-a dispărut geamantanul

¹⁾ — Mai întâi. — *Nota trad.*

²⁾ Gară din Londra. — *Nota trad.*

și pînă în clipa de față nu am reușit să reintru în posesia lui, ceea ce este cum nu se poate mai neplăcut din cauza „hîrțiilor” care se găseau în el și de care răspund. Apoi am găsit copilul ¹⁾ încă foarte bolnav. În sfîrșit, fusese aici proprietarul, a amenințat, iar soția mea l-a potolit doar cu *perspectiva înapoierii mele*. Individul a spus că va trimite „portăreii” ¹⁷⁴ și, în afară de aceasta, că va desface contractul de închiriere, ceea ce, din punct de vedere legal, are tot dreptul. Apoi, după proprietar au urmat toți ceilalți indivizi, unii au venit în persoană, alții au trimis scrisori de amenințare. Am găsit-o pe soția mea atît de dezolată, încît *nu am avut curajul să-i prezint adevărata situație*. Și, *într-adevăr*, nu știu ce se poate face ! În plus, mai trebuie să cumpărăm și cărbuni etc.

Pe lingă toate aceste neplăceri — o veste bună. Una din cele două mătuși din Frankfurt (cea de 73 de ani ²⁾, cealaltă ³⁾) este cu doi ani mai tînără) a decedat, dar ab intestato ⁴⁾ (căci se temea că va muri dacă își face testamentul). De aceea va trebui să împart moștenirea cu ceilalți urmași, lucru care nu s-ar fi întîmplat dacă ar fi existat un testament, căci pe ceilalți nu-i agreea. Și, în afară de aceasta, mai aveam și plăcerea de a trebui să așteptăm procura d-lui Juta de la Capul Bunei Speranțe.

Toate aceste plăcute împrejurări mi-au căzut oarecum greu la stomac, așa că am fost nevoit să-mi comand imediat aici medicamentele lui Gumpert.

Salutări (și lui Mrs. Lizzy).

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ Laura Marx. — *Nota red.*

²⁾ Esther Kosel. — *Nota red.*

³⁾ Babette Blum. — *Nota red.*

⁴⁾ — fără testament. — *Nota trad.*

71

Engels către Marx
la Londra

[Manchester] 13 noiembrie 1865

Dragul meu Maur,

O dată cu această scrisoare primește și o scrisoare recomandată conținând 15 l. st. pe care am scris-o vineri și am dat-o curierului nostru s-o expedieze. Duminică n-am primit nici un răspuns de la tine, ceea ce m-a cam mirat și mi-am adus aminte că omul nu mi-a dat simbătă dimineața recipisa de expediere a scrisorii. Când m-am interesat astăzi, am descoperit că netrebnicul ăsta a uitat de toată povestea și mai purta scrisoarea la el. Asta a fost ultima picătură care a umplut paharul și l-am dat afară. Povestea este foarte neplăcută pentru mine, căci în timpul ăsta tu ai putut crede că am băgat liniștit ultima ta scrisoare în buzunar, lăsînd lucrurile în voia lor, fără să-ți scriu măcar un cuvînt.

*Edgar*¹⁾ a plecat ?Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

72

Marx către Engels
la Manchester

[Londra] 15 noiembrie 1865

Dragă Fred,

Te rog să mă ierți dacă abia astăzi îți confirm, cu calde mulțumiri, primirea celor 15 l. st. și că abia *miine* îți voi scrie. Sînt atît de hărțuit, încît astăzi nu voi mai avea timp.

Jennychen are difterie, sper însă că boala va trece repede.

Te rog să-mi restitui, de îndată ce vei citi, scrisoarea alăturată.

---

¹⁾ Edgar von Westphalen. — Nota red.

care, de altfel, ca manieră și stil, se deosebește în bine de scrisorile muncitorilor din Renania Politețea cere să răspundem.

Salut.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

73

Engels către Marx la Londra

Manchester, 17 noiembrie 1865

Dragul meu Maur,

Scrisoarea ta mi-a parvenit abia aseară și voi face cercetări pentru a afla de ce a sosit atât de târziu.

Sper că Jennychen este din nou all right și că, în orice caz, faza acută a bolii și deci primejdia a trecut. Ca să-și fortifice inima, îi trimit în seara aceasta o ladă cu Porto, Sherry și Claret. M-am speriat serios când am citit cuvîntul difterie; cu asta nu-i de glumit.

Scrisoarea celor din Berlin mi-a produs, într-adevăr, o impresie foarte puternică ¹⁾. Este scrisă, în mod evident, de un om care are mult mai mult în cap decît Wilhelmchen ¹⁾ și care, pare-se, nu pomeneste de acesta decît cu o oarecare ironie. Dar, nu încapă îndoială, că nu este scrisă de un muncitor, o dovedește și respectarea întocmai a ortografiei lui Grimm, și am unele bănueli în privința autenticității acestei povești. În orice caz, este necesar să ne interesăm de cei trei semnatori, Wilhelmchen ar trebui oricum să-i cunoască, dacă această poveste este bona fide ²⁾. Suspicunile mele se bazează mai mult pe forma scrisorii; conținutul pare să dovedească în mod categoric contrariul. Dar cum tu nu ai de gînd să pleci la Berlin ca să întemeiezi acolo o nouă organizație, nu are nici o importanță dacă le scrii acestor oameni. Alăturat îți înapoiez scrisoarea.

¹⁾ Wilhelm Liebknecht. — *Nota red.*

²⁾ — autentică. — *Nota trad.*

Ce părere ai de insurecția negrilor din Jamaica și de brutalitățile englezilor? ¹⁾ „Telegraph” ¹⁾ de astăzi scrie : „We should be very sorry if the right was taken away from any British officer to shoot or hang all and every British subject found in arms against the British Crown !” ²⁾

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe
Dritte Abteilung, Bd. 3, 1939

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

74

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 20 noiembrie ³⁾ 1865

Dragă Engels,

Jennychen s-a însănătoșit și îți mulțumește foarte mult pentru vin.

În ceea ce privește problemele financiare, ar fi inutil să ne adresăm lui Dronke. Pentru a-mi asigura liniștea dinspre partea proprietarului — or, aceasta este principalul — l-am convins să accepte o poliță pînă la mijlocul lunii februarie, întrucît îi datorez ²⁾/₃ din plata trimestrului în curs. Cît despre ceilalți creditori, cu cele 15 l. st. i-am potolit pe cei mai insistenți și acum îmi bat capul cum să fac rost măcar de un acout pentru ceilalți. Propunerea ta este foarte generoasă și, de îndată ce voi termina și publica lucrarea ⁴⁾, restul va urma să-l procur pe altă cale, sau dacă, *contrar așteptărilor mele*, nu voi reuși, va trebui să ne mutăm într-o localitate mai ieftină, eventual în Elveția.

¹⁾ „The Daily Telegraph”. — Nota red.

²⁾ — „Am regreta foarte mult dacă ofițerii britanici nu ar mai avea dreptul de a împușca sau spînzura pe oricare supus britanic care pune mîna pe arme împotriva coroanei britanice !” — Nota trad.

³⁾ În manuscris : octombrie. — Nota red.

⁴⁾ „Capitalul”. — Nota red.

Scrisoarea din Berlin este autentică ¹⁷⁵. La câteva zile după sosirea ei mi-a scris în legătură cu aceasta Liebknecht, care este în relații permanente cu cei din Berlin. Din scrisoarea lui L[iebknecht] mai reiese că porcii de la „Soc[ial]-Dem[okrat]” ar fi foarte dispuși să reia relațiile cu noi. Cite iluzii își face mereu acest Liebk[necht], poți vedea din următorul pasaj : „The people that have applied to you from Berlin, are *our* friends. If you could come, show yourself but once — the gain would be immense. Come if it is possible” ¹⁾. Or, Liebknecht ar trebui să știe că, chiar dacă aș putea să plec în momentul de față la Berlin în calitate de simplu vizitator, aș fi nevoit să fiu foarte liniștit și retras acolo și nu mi-aș putea permite să iau cuvîntul în cluburi muncitorești ¹⁷⁷.

Liebknecht mai scrie :

„Profesorul *Eckardt* din Mannheim” (acesta este acum „șeful” radicalilor din sud, după cum reiese dintr-o scrisoare a lui Stumpf din Mainz) „places the «*Wochenblatt*» at our disposal. He would be delighted if you and Engels were to write for it a few articles, but not *too strong*” ²⁾.

„*Workman's Advocate*” este tot atît de slab ca și pînă acum. Totuși se pare că se vinde, pentru că în ultima săptămînă a apărut în format mărit. Amănunte nu cunosc, întrucît pentru prima oară voi asista din nou la ședințele Asociației abia miine. Cei din Paris au publicat un raport asupra *conferinței*, precum și *programul* întocmit de noi pentru viitorul congres. Acest program a apărut în *toate* ziarele liberale, cvasiliberale și republicane din Paris ¹⁷⁸. Cît de favorabil a fost primit, îți vei da seama din următorul raport al lui Fox asupra ultimei ședințe a Consiliului nostru, pe care l-am decupat pentru tine din „*Workman's Advocate*”. Parizienii noștri sînt cam contrariați de faptul că cea mai mare senzație a făcut-o tocmai paragraful în legătură cu Rusia și Polonia, pe care ei nu voiau să-l accepte ¹⁷⁹. Sper că atunci cînd vei avea un moment liber, ai să scrii din cînd în cînd pe o temă oarecare pentru „*Advocate*”.

Publicația din Paris m-a scutit de osteneala de a scrie un raport cu privire la francezi.

Povestea din Jamaica este caracteristică pentru mîrșăvia fără seamăn a „adevăratului englez” ¹⁷⁶. Indivizii nu rămîn cu nimic

¹⁾ — „Oamenii din Berlin care au apelat la tine sînt prietenii *noștri*. Dacă ai putea veni aici, să te arăți măcar o dată — profitul ar fi imens. Vino, dacă este posibil”. — *Nota trad.*

²⁾ — „pune ziarul «*Wochenblatt*» la dispoziția noastră. Ar fi bucuros dacă tu și cu Engels ați scrie cîteva articole pentru această publicație, dar nu prea vehement”. — *Nota trad.*

în urma rușilor. Dar, spune bravul „*Times*”, acești ticăloși ~~afurisiți~~ se bucură de „all the liberties of an Anglo-Saxon Constitution” ¹⁾ ¹⁸⁰. Cu alte cuvinte, printre altele, se bucură de libertatea de a plăti impozite extraordinar de mari, care le asigură plantatorilor mijloacele de a importa culi, scăzând astfel la minimum cheltuielile lor pe piața muncii. Și acești porci de englezi cu nervi sensibili urlă împotriva „bestiei de Butler”, pentru că a dat ordin să fie spânzurat un om! și pentru că nu a îngăduit fostelor plantatoare, galbene, acoperite de briliante, să-i scuipe în obraz pe soldații federali! Pentru demascarea completă a ipocriziei engleze după războiul american nu lipsea decât povestea din Irlanda ¹⁸¹ și măcelurile din Jamaica!

Nu uita să-mi procuri de la Knowles (și *cît mai repede*) datele de care am nevoie: *Average Weekly Wages* ²⁾, fie al unui filator la o mașină mulle, fie al unei filatoare la o mașină throstle; ce cantitate de fire de grosime medie (sau, din partea mea, de orice grosime), respectiv ce cantitate de bumbac (deci inclusiv deșeură care se pierde la tors) toarce în medie pe săptămână un filator; pe lângă aceasta, indică-mi, firește, și un *preț* oarecare (corespunzător salariului) al bumbacului și *prețul firelor*. Nu pot transcrie capitolul II ¹⁸² înainte de a cunoaște aceste detalii.

Adresa lui Ernest Jones este acum 47, Princess Street.

Salut.

Al tău,

K. M.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ — „toate libertățile unei constituții anglo saxone”. — *Nota trad*

²⁾ — *Salariul mediu săptămânal*. — *Nota trad*

75

Engels către Marx
la Londra

Manchester, 1 decembrie 1865

Dragul meu Maur,

Îți trimit alăturat, în contul lunii care a început, alte două bancnote de 5 l. st., a căror primire te rog să mi-o confirmi la 86 M[ornington] Str[reet], sau, dacă se poate, telegrafiază miine dimineață la 7 Southgate, pentru că de data aceasta, ca să nu atrag atenția, nu am înregistrat scrisoarea.

Prof. *Eckardt* ¹⁾, după câte îmi pot da seama din ziarele germane, este un democrat german din sud; el face parte din grupul de șvabi și bavarezi care s-au despărțit de Uniunea națională ¹⁵⁰. Cum am putea colabora cu el, nu prea înțeleg, este un fel de Kolatschek.

Faptul că domnii de la „Soc[ial]-Dem[okrat]” vor să reia legătura cu noi este caracteristic pentru această adunătură de ticăloși. Ei cred că toți sînt niște căcăcioși ca și ei. Bismarck și-a dat, pare-se, seama de slăbiciunea lor și de aceea i-a lăsat de căruță; așa se explică și procesul și condamnarea lui Schweitzer la 1 an închisoare ¹⁶⁹. Acum s-a dezis și B. Becker de Schw[eitzer] și a renunțat la postul său de președinte al omenirii; într-un cuvînt totul este acum în stare de dizolvare. Așadar, toată această porcărie a sărit în aer nu din pricina amestecului nostru, ci pentru că noi nu ne-am amestecat. În felul acesta, „lassalleanismul” oficial va ajunge, desigur, curînd în ultima lui fază.

Cu fiecare poștă sosesc știri tot mai îngrozitoare despre ororile din Jamaica ¹⁷⁰. Scrisorile ofițerilor englezi cu privire la faptele lor eroice împotriva negrilor neînarmați sînt inegalabile. Spiritul armatei engleze și-a găsit în sfîrșit expresia, fără nici o rezervă, aici. „The soldiers enjoy it” ²⁾. De astă dată pînă și „M[an]ch[este]r Guardian” s-a văzut nevoit să ia poziție împotriva oficialităților din Jamaica.

În ce privește „Workman's Adv[ocate]” am să văd ce se poate face, între timp însă ai putea să-mi trimiți ziarul. Nici nu știi cîte greutăți ai aici și de cîtă alergătură e nevoie ca să-ți poți procura aceste penny weekly papers ³⁾, care nu sînt de loc rentabile pen-

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 145. — *Nota red.*

²⁾ — „Pe soldați asta îi amuză”. — *Nota trad.*

³⁾ — săptămînale de un penny. — *Nota trad.*

tru vânzătorii de ziare. Chiar dacă le comanzi și le plătești înainte, tot nu le primești. Sau aboneaz-o pe Mrs. Burns și cere ca ziarul să fie trimis prin poștă aici.

Multe salutări doamnei și domnișoarelor.

Al tău,
F. E.

G/P 62 563. Londra, 4 august 1865 — 5 l. st.

E/M 35 757. Liverpool, 15 mai „ — 5 l. st.

Ce sumă reprezintă polița pe care ai acceptat-o și când este scadența ?

Publicat pentru prima oară
În : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

76

Marx către Engels la Manchester

[Londra, 2 decembrie 1865]

Dragă Fred,

Cînd am venit acasă (am fost la Muzeu¹⁾, unde am avut unele chestiuni de lămurit) am găsit scrisoarea ta. Mă grăbesc să-ți confirm, cu calde mulțumiri, primirea celor 10 l. st. Despre celelalte probleme îți voi scrie miine.

Salutări și complimente doamnei Lizzy.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
În : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ Biblioteca de la „British Museum“. — *Nota red.*

77

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 26 decembrie 1865

Dragă Fred,

Te rog să mă ierți că-ți mulțumesc abia acum, în numele întregii familii, pentru cecul de crăciun și, în general, că nu ți-am scris atîta timp. Dar am fost în permanență atît de tracasat și am pierdut atîta timp cu alergătura, cu tot felul de aranjamente pentru a-l mulțumi pe „A”, căzînd astfel în ghearele lui „B” etc., încît de cele mai multe ori nu-mi rămîneau pentru muncă decît nopțile, iar buna mea intenție de a rezolva neapărat a doua zi corespondența nu se realiza niciodată.

De aceea, *Asociația Internațională* și tot ce ține de ea constituie pentru mine un adevărat coșmar și aș fi bucuros să mă pot desotorosi de ea. Dar tocmai acum acest lucru este cu neputință. Pe de o parte, unor burghezi — în fruntea acestora se află Mr. Hughes, M.P.¹⁾ — le-a venit ideea să transforme „*Workman's Advocate*” într-un ziar *garantat* obișnuit, și eu, fiind unul dintre directori, trebuie să supraveghez tranzacțiile ca să nu intervină vreo foul play²⁾ ¹⁶⁸. Pe de altă parte, Liga pentru reformă, una din realizările noastre, a înregistrat un succes uriaș la mitingul de la St. Martin's-Hall, cel mai mare miting și mitingul cu caracterul cel mai pur muncitoresc care a avut vreodată loc de cînd mă aflu eu la Londra. În frunte au fost oameni din Comitetul *nostru* și au vorbit în spiritul nostru ¹⁶⁴. Dacă miine m-aș retrage, elementul burghez, care nu vede cu ochi buni influența exercitată de noi (foreign infidels³⁾) din culise, ar deveni predominant. Deși mișcarea muncitorească din Germania a înregistrat un fiasco total, totuși elementele muncitorești din Elveția s-au grupat în jurul secțiilor de acolo ale Asociației Internaționale. La mijlocul lunii în curs a apărut la Geneva primul număr din „*Journal de l'Assoc[iation] Internat[ionale] des Trav[ailleurs]. Section de la Suisse Romande*”, și în curînd va apărea acolo și un organ de presă german ¹⁶⁵ redactat de Becker⁴⁾, care, ca urmare a morții lui „*Nordstern*” și a discreditării lui

¹⁾ — Member of Parliament (membru în parlament). — *Nota trad.*

²⁾ — înșelăciune. — *Nota trad.*

³⁾ — străini în care nu poți avea încredere. — *Nota trad.*

⁴⁾ Johann Philipp Becker. — *Nota red.*

„Soc[ial]-Dem[okrat]” are mari șanse. (Bătrînul Becker insistă să-i trimitem articole și m-a însărcinat să-ți scriu și ție neîntîrziat în această problemă, pentru că *pro nunc*¹⁾ nu are *nici un* colaborator.) În sfîrșit, în Franța, întrucît nu există nici un alt centru al mișcării, Asociația face mari progrese. Așadar, dacă în aceste împrejurări m-aș retrage, aș aduce mari prejudicii cauzei; și, pe de altă parte, cum nu am de loc timp, nu mi-e prea ușor să particip în fiecare săptămînă la aproximativ 3 mitinguri în Westend sau City, apoi la o ședință a Consiliului Internaționalei, după aceea la una a Comitetului permanent și din nou la ședința directorilor sau a acționarilor de la „*Workman's Advocate*” ! Și, în plus, toată scriptologia.

Am primit cîteva rînduri de la Liebknecht. Locuiește pe Gerichtsweg 2, Leipzig, de menționat pe adresă : J. Miller, Esq.²⁾ Se pare că-i merge, ca de obicei, prost, dar [se pare] că ar avea totuși perspectiva de a găsi un post de lexicograf, precum și de a obține cetățenia orașului Leipzig și de a deveni supus al lui Beust.

Mi-a scris și dr. Kugelman. Urmaș al lui Justus Möser, actualul primar din Osnabrück, d-l Miquel, este acum un negat fățîș; deocamdată doar în sens burghez, dar „deja” cu tendințe aristocratice. Un oarecare Wedekind, înainte consul somewhere³⁾, putred de bogat și adept convins al Uniunii naționale¹⁵⁰, și l-a făcut ginere ca răsplată pentru meritele lui. Kugelman l-a văzut pe „blîndul Heinrich”⁴⁾ la Köln. În momentul de față s-a aranjat bine ca redactor la „*Rhein[ische] Zeitung*”. S-a plîns că eu nu l-am vizitat la Köln, că-l tratez ca pe un „apostat” etc. Pretinde că el „ar fi rămas întotdeauna credincios «cauzei»” și că acum nu lucrează cu burghezia împotriva aristocrației decît „pentru a contribui la dezvoltarea și clarificarea contradicțiilor de clasă” (și abia acum un an, într-o cuvîntare rostită la Köln, a declarat că aceste contradicții nu există !) etc.

Situația lui Bonaparte mi se pare mai nesigură ca oricînd. Povestea cu studenții, simptomele îngrijorătoare de existență a unor contradicții chiar în armată, dar în special afacerea din Mexic¹⁸⁶ și păcatul ereditar al lui Lower Empire⁵⁾, *datoriile* ! În tot cursul anului trecut individului nu i-a reușit nici o singură lovitură. Și într-adevăr, a căzut atît de jos, încît Bismarck figurează în calitate de rival al lui !

1) — pentru moment. — Nota trad.

2) Pseudonimul conspirativ al lui Liebknecht. — Nota red.

3) — pe undeva. — Nota red.

4) Heinrich Bürgers. — Nota red.

5) — Imperiul epocii decadente. — Nota trad.

În această poveste moartea lui Palmerston și-a avut rolul ei. Dacă mai trăia, guvernatorul Eyre ar fi primit ordinul pour le mérite ¹⁾ !

Freiligrath își încheie și el anul cu un mare ghinion. Evreul Reinach și-a lichidat aici cu mare zarvă afacerea, special pentru aceasta a venit la Londra. F[reiligrath], care și așa datora bani băncii, a mai avut pe deasupra ghinionul ca, trei zile înainte de sosirea puternicului Reinach, unul dintre comișii săi să o șteargă cu 150 l. st. Pe de altă parte însă, bătrînul se bucură de o protecție serioasă to fall back upon ²⁾. Prietenii săi plonploniști din Paris (de exemplu ex-colonelul Kiss, care s-a căsătorit cu fiica fostului ministru francez Thouvenel, milionar aflat acum în fruntea unei companii uriașe) îi vor găsi oricum un nou plasament.

An nou fericit ! De asemenea și doamnei Lizzy.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

78

Marx către Engels ¹⁸⁷

la Manchester

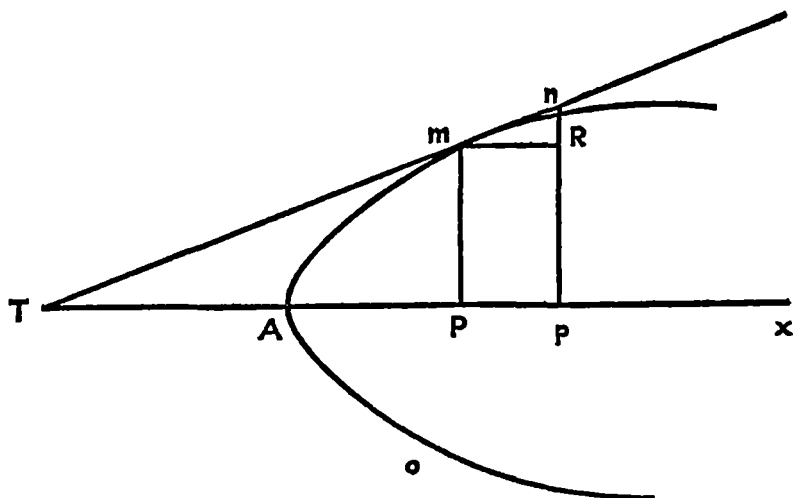
[Londra, sfîrșitul anului 1865 —
începutul anului 1866]

Anexă

Mi-ai cerut o dată, în timpul ultimei mele șederi la Manchester ¹⁷³, să-ți explic calculul diferențial. Din următorul exemplu te poți lămuri pe deplin. Întregul calcul diferențial a pornit inițial de la problema de a duce *tangente* printr-un punct oarecare al unei curbe oarecare. Pe baza acestui exemplu vreau să-ți exemplific toată povestea.

¹⁾ — pentru merit. — *Nota trad.*

²⁾ — pe care se poate bizui. — *Nota trad.*

Consideră linia nAo o curbă oarecare, a cărei natură (dacă este parabolă, elipsă etc.) ne este necunoscută și la care, în punctul n , se duce o tangentă.

Ax este axa. Lăsăm perpendicular mP (ordinata) pe abscisa Ax. Consideră acum că punctul n ar fi punctul infinit cel mai apropiat al curbei lângă m . Dacă duc o perpendiculară np pe axă, atunci p trebuie să fie punctul infinit cel mai apropiat de P , iar np linia paralelă infinită cea mai apropiată de mP . Duc acum o infinit de mică perpendiculară mR pe np . Dacă iei acum abscisa $AP...x$ și ordinata $mP...y$, atunci $np = mP$ (sau Rp) mărită cu un infinit de mic increment $[nR]$, sau $[nR] = dy$ (diferențialul lui y), iar $mR (= Pp) = dx$. Pentru că partea mn a tangentei este infinit de mică, ea se suprapune părții corespunzătoare a curbei. Pot, așadar, considera mnR un $\triangle$ (triunghi), și triunghiurile mnR și mTP sînt triunghiuri asemănătoare. De aici: $dy (= nR) : dx (= mR) = y (= np) : PT$ (care este subtangenta tangentei Tm). Așadar, subtangenta $PT = \frac{ydx}{dy}$. Aceasta este ecuația diferențială generală pen-

tru toate punctele tangențiale ale tuturor curbelor. Dacă acum ar urma să operez în continuare cu această ecuație și să determin prin ea mărimea subtangentei PT (dacă o aflu pe aceasta, nu mai trebuie decît să unesc punctele T și m printr-o linie dreaptă, pentru a obține tangenta), va trebui să știu care este caracterul specific al curbei. Conform caracterului ei (ca parabolă, elipsă, cisoidă etc.), ea are o ecuație generală anumită pentru ordinatele și abscisele.

sele ei din orice punct, cunoscută din geometria algebrică. Așadar, dacă, de exemplu, curba mAo este o parabolă, atunci știu că y^2 (y = ordinata oricărui punct) = ax , din care a este parametrul parabolei și x abscisa corespunzătoare ordinatei y .

Dacă introduc această valoare a lui y în ecuația $PT = \frac{y dx}{dy}$, atunci trebuie să caut mai întâi dy , adică să găsesc diferențialul lui y (expresia pe care o ia y în creșterea sa infinit de mică). Dacă $y^2 = ax$, atunci știu din calculul diferențial că $d(y^2) = d(ax)$ (trebuie, firește, să diferențiez ambele laturi ale ecuației), rezultă deci $2 y dy = a dx$ (d înseamnă întotdeauna diferențial). Așadar, $dx = \frac{2 y dy}{a}$. Dacă introduc această valoare a lui dx în formula $PT = \frac{y dx}{dy}$, atunci obțin $PT = \frac{2 y^2 dy}{a dy} = \frac{2 y^2}{a} =$ (întrucât $y^2 = ax$) $\frac{2 ax}{a} = 2 x$. Sau subtangenta fiecărui punct m în parabolă = cu dubla abscisă a aceluiași punct. Mărimile diferențiale dispar în cadrul operației.

Publicat pentru prima oară

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

1866

79

Engels către Marx

la Londra

Manchester, 4 ianuarie 1866 ¹⁾

Dragul meu Maur

Îți trimit alăturat 10 l. st. în două bancnote ale Băncii Angliei. Care este situația cu polița proprietarului? Comunică-mi suma și termenul scadenței, ca să știu cum să mă orientez.

Rezumatul malițios al istoriei scandalurilor de la „Soc[ial]-Dem[okrat]“ făcut de Schulze-Delitzsch în broșura lui îmi fusese deja trimis de o persoană necunoscută din Berlin; prinde întotdeauna bine să ai un astfel de rezumat cu extrasele corespunzătoare. Sch[ulze]-Delitzsch a mai anunțat că intenționează să publice zilele acestea un răspuns către Lassalle, în care îl va face una cu pământul ¹⁸⁸. Ai aflat, probabil, că Racoviță a murit de tuberculoză. Așadar, mamsell Dönniges va intra, desigur, din nou în the market, if ever she was fairly out of it ²⁾.

Cuvîntarea d-lui Held mi-a fost de asemenea trimisă de la Berlin. Țasta e o adevărată canalie berlineză.

Treburile lui monsieur Bonaparte merg din rău în mai rău. Povestea din armată în legătură cu Mexicul este foarte gravă, dezordinile studențești de la Paris ¹⁸⁶ de asemenea. Este foarte important faptul că studenții din Paris trec de partea proletariatului, oricît de mare este confuzia din capetele lor. Școala politehnică li se va alătura și ea curînd. Ar fi minunat dacă ticălosul ar ajunge să-și vadă propria lui cădere; și acum se pare că așa se va întîmpla. Și situația lui Bismarck se înrăutățește pe zi ce trece și dacă porcii din Köln nu l-ar fi ajutat să iasă din încurcătură, probabil că pînă acum ar fi fost deja un om sfîrșit ¹⁸⁵.

Aștept cu nerăbdare noul parlament, căci acum destrămarea vechilor partide trebuie să progreseze rapid. John Bright is evidently bidding for office ³⁾, deși, e drept, nu am citit încă discursul lui de ieri ¹⁸⁹.

¹⁾ În manuscris : 1865. — *Nota red.*

²⁾ — pe piață, dacă în general a părăsit-o vreodată cu adevărat. — *Nota trad.*

³⁾ — este evident în căutarea unui post de ministru. — *Nota trad.*

Ai citit „Heat considered as a mode of motion”¹⁾ a lui Tyndall ? Dacă nu, citește-o neapărat. În acest domeniu s-a realizat enorm de mult și problema începe să ia un aspect rațional ; teoria atomilor este în așa măsură dusă la extrem, încît în curînd va suferi un fiasco.

Nu uita să-mi trimiți „Workman's Adv[ocate]” și „Free Press”.
Calde salutări și felicitări de Anul nou familiei tale.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe,
Dritte Abteilung, Bd. 3, 1930

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

80

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 5 ianuarie 1866

Dragă Fred,
In mare grabă.

Multe mulțumiri pentru cele 10 l. st.

Scadența poliței este la 18 februarie, iar suma este de 48 l. st. Eu am vrut ca proprietarul să tragă polița numai pentru cele două trimestre scadente, nu și pentru cel de-al treilea, care expiră abia la sfîrșitul lunii ianuarie. Dar el a insistat.

S-a pus la cale o intrigă împotriva *Asociației Internaționale* și am nevoie de concursul tău. Mai pe larg îți voi scrie ulterior despre acest lucru. Deocamdată numai atît : d-l Le Lubez și Vésinier (acesta din urmă știe că i se cercetează trecutul ; e din nou la Bruxelles) au aici o secție franceză¹⁰⁰ (în fact o secție de opoziție) la care a aderat și Longuet, redactorul lui „Rive Gauche”, și care este în legătură cu toată banda proudhoniștilor din Bruxelles. Mai întii Vésinier publică în „*Echo de Verviers*” o amplă mîzgălitură

¹⁾ — „Căldura considerată ca o formă a mișcării”. -- *Nota trad.*

împotriva noastră, of course anonymously¹⁾. Apoi, în același ziar care difuzează calomniile la adresa Asociației noastre (printre altele îi declară bonapartiști și pe Tolain și Fribourg), secția din Londra publică un program, un proiect al viitorului statut, pe care ei, adevărații, intenționează să le prezinte congresului¹⁹¹.

Mobilul propriu-zis al polemicii este *problema poloneză*. Indivizii au aderat cu toții la moscovitismul lui Proudhon-Herzen. Eu îți voi trimite, așadar, articolele mai vechi ale acestor oracole, apărute în „*Tribune du Peuple*” împotriva polonezilor; tu va trebui să scrii o contralucrare, fie pentru ziarele noastre din Geneva (cel „german”²⁾), fie pentru „*Workman's Advocate*”¹⁹². În partea proudhonizată a „tinerei Franțe”, domnii ruși și-au găsit cei mai noi aliați.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

81

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 15 ianuarie 1866³⁾

Dragă Fred,

Laura a uitat complet să-ți trimită numerele din „*Tribune*”⁴⁾ pe care le-am pregătit încă de săptămîna trecută. Astăzi va repara greșeala. Ditto un număr din „*Workman's Advocate*”.

La această scrisoare anezex :

1. O scrisoare din Viena de la editor¹⁹³. (Pe asta trebuie să mi-o restitui.)

2. Una de la dr. Kugelmann.

3. Una de la Meyer⁵⁾ din Berlin. (Le-am răspuns abia astăzi. N-am avut de loc timp.)

Am reușit să înăbușim mizerabilele intrigi puse la cale de

¹⁾ — firește anonimă. — *Nota trad.*

²⁾ „*Der Vorbote*”. — *Nota red.*

³⁾ În manuscris : 1865. — *Nota red.*

⁴⁾ „*La Tribune du Peuple*”. — *Nota red.*

⁵⁾ Sigfrid Meyer. — *Nota red.*

Vésinier în Belgia și de Le Lubez la Londra ¹⁾. Longuet, redactorul lui „*Rive Gauche*” și prietenul lui Rogeard, apoi d-l Crespelle — doi dintre cei mai subțili intelectuali membri ai secției ¹⁾ înființate de el ²⁾ — au devenit membri ai Comitetului nostru central. Secția lui s-a declarat împotriva lui și de partea noastră. Comitetul central has summoned Vésinier „to substantiate his accusations, or to be expelled” ³⁾. Individul acesta ne reproșează în „*Echo de Verriers*”, printre altele, următoarele :

„Il” (le comité) „a été chargé d’un des plus grands intérêts de l’humanité et il abandonne de gaieté de cœur le but sublime pour dégénérer en comité des nationalités à la remorque du bonapartisme” ⁴⁾.

Și această degenerare a noastră a ieșit la iveală în declarația noastră în favoarea Poloniei, împotriva Rusiei ¹⁹⁴.

„Cedind influențelor dăunătoare” (acest măgar își inchipuie că paragraful cu privire la Polonia din program ar fi fost adoptat la propunerea delegaților din Paris, pe cînd, în realitate, aceștia au încercat în fel și chip să-l înlătore, întrucît îl considerau „inopertun”), „a inclus în programul Congresului de la Geneva anumite probleme care sînt străine de scopurile Asociației și contrare dreptului, dreptății, libertății, fraternității și solidarității popoarelor și raselor, ca de exemplu : «Problema înlăturării influenței ruse în Europa» etc., și aceasta chiar în momentul în care iobagii ruși și polonezi sînt eliberați de către Rusia, în timp ce nobilimea și clerul Poloniei au refuzat întotdeauna să acorde libertate iobagilor lor. Cel puțin un lucru trebuie recunoscut, și anume că momentul a fost prost ales. Înainte de a aproba *aceste articole*, membrii englezi ai Comitetului ar fi trebuit să se întrebe dacă nu este tot atît de imediată sarcina de a se pune capăt creșterii înspăimîntătoare a pauperismului din Anglia, prostituției muncitoarelor și mizeriei muncitorilor din Marea Britanie, foametei și depopulării Irlandei etc. ! Cît despre membrii germani ai Comitetului, să facă bine să ne spună dacă nu este tot atît de necesar să se înlătore influența politicii d-lui von Bismarck în Europa ; oare Prusia și Austria nu au participat și ele la împărțirea Poloniei și nu sînt la fel de vinovate ca

¹⁾ Secția franceză din Londra. — *Nota red.*

²⁾ Le Lubez. — *Nota red.*

³⁾ — l-a somat pe Vésinier „să aducă dovezi în sprijinul acuzațiilor sale, altminteri va fi exclus”. — *Nota trad.*

⁴⁾ — „Lui” (Comitetului) „i-a fost încredințat unul din cele mai mari interese ale omenirii și el renunță cu ușurință la nobilul său scop pentru a degenera într-un comitet al naționalităților, aliat la remorca bonapartismului”. — *Nota trad.*

și Rusia pentru crima comisă împotriva acestei națiuni nenorocite ? Și era oare de căderea așa-zișilor delegați din Paris să infiereze influența rusească, în timp ce soldații lui Bonaparte ocupă Roma, pe care o bombardează, și îi masacrează pe apărătorii Republicii mexicane, după ce au distrus Republica franceză ? Să se compare greșelile și crimele comise de diferitele guverne și se va ajunge la convingerea că nici un popor nu trebuie anatemitizat de întreaga omenire pentru crimele săvârșite de asupritorii lui, și că datoria Comitetului Central era de a proclama solidaritatea și fraternitatea tuturor popoarelor, și nu de a arunca în fața Europei anatema asupra unui singur popor" ¹⁾).

Apoi adaugă următoarea minciună :

„Cette faute énorme a déjà eu de fatales conséquences : les Polonais ont demandé en masse à faire partie du Comité, et sous peu ils seront en immense majorité" ²⁾. (În Comitet este un singur polonez — căpitanul Bobczyński ; Holtorp nu intră în socoteală, el conspiră cu Le Lubez.) „Déjà ils ne se font pas faute de dire qu'ils se serviront de l'Association pour aider au rétablissement de leur nationalité, sans s'occuper de la question de l'émancipation des travailleurs" ³⁾).

Polonezii — ei tocmai ne trimiseseră o delegație — au izbucnit în hohote de râs când s-a dat citire acestor pasaje. La 23 ianuarie sărbătorim revoluția lor ¹⁸⁵.

Te va amuza, desigur, rugăciunea finală către Proudhon a înțeleptului Denis ¹⁸⁶. Acest „sensational writer" ⁴⁾, acest semidoct a făcut mult rău prin cochetarea lui à la Lassalle cu știința, de care n-are habar, prin superioritatea lui aparent critică față de socialiștii sectari.

Le Lubez este o nulitate. Fox îi spune foarte bine „Le Père enfantin" ⁵⁾, dar Vésinier este tocmai omul potrivit pentru ruși. Ca scriitor nu valorează mare lucru, după cum dovedesc „Vie du Nouveau César" și celelalte pamflete ale lui împotriva lui Bona-

¹⁾ În original de la : „Cedind influențelor..." și pină la : „unui singur popor..." în limba franceză. — *Nota red.*

²⁾ — „Urmările nefaste ale acestei uriașe greșeli s-au și văzut : polonezii au cerut în masă să fie primiți în comitet și în curind vor forma acolo marea majoritate". — *Nota trad.*

³⁾ — „Deja ei nu ezită să afirme că se vor folosi de Asociație pentru a-și reface națiunea, fără să se ocupe de problema eliberării muncitorilor". — *Nota trad.*

⁴⁾ — „scriitor senzațional". — *Nota trad.*

⁵⁾ Se referă la reprezentantul principal al școlii lui Saint-Simon, Barthélemy Prosper Enfantin, pe care-l imită Le Lubez ; aici joc de cuvinte : „père enfantin" în limba franceză înseamnă și „tată infantil". — *Nota red.*

parte. Dar are talent, mare rhetorical power ¹⁾, energie și, mai ales, este complet lipsit de scrupule.

Salut.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe,
Dritte Abteilung, Bd. 3, 1930

Se tipărește după manuscris
Tradus din limbile germană
și franceză.

82

Engels către Marx la Londra

Manchester, 26 ianuarie 1866

Dragul meu Maur,

Iată ce mă reține : nu am nici un fel de material și nu țin de loc minte cum s-a înfăptuit pînă la urmă eliberarea iobagilor în Rusia, cît pămînt a primit țăranul, cine a plătit pentru acest pămînt, care este acum de fapt situația acestui țăran față de moșieri etc. etc. *Planurile* inițiale ale nobilimii și ale țarului ²⁾ le cunosc, desigur, dar cum au fost realizate, nu știu. Ai tu ceva material în legătură cu asta ³⁾ ?

Al tău,
F. E.

N. B. Nu mă voi referi *direct* la articolul din „Tribune” din 1864, cela serait lui faire trop d'honneur ⁴⁾ ¹⁹².

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ — dar oratoric. — *Nota trad.*

²⁾ Alexandru al II-lea. — *Nota red.*

³⁾ Vezi volumul de față, p. 156. — *Nota red.*

⁴⁾ — asta ar fi prea mare cinste pentru el. — *Nota trad.*

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 10 februarie 1866

Dragă Fritz,

De data aceasta era cît pe ce s-o pățesc. Familia mea n-a știut cît de grav este cazul. Dacă boala se mai repetă de vreo trei-patru ori în aceeași formă, sînt condamnat. Am slăbit extraordinar și mă simt încă fără pic de putere ; e drept că nu capul mi-a slăbit, ci șalele și picioarele. Medicii au perfectă dreptate : *Munca de noapte exagerată* este cauza acestei recidive. Dar nu le pot explica acestor domni — ar fi și absolut inutil — motivele care mă obligă la această extravaganță. În momentul de față mai am pe corp tot felul de coșuri mici, care sînt dureroase, dar nu periculoase.

Cel mai neplăcut a fost că a trebuit să-mi întrerup munca ¹⁾, care de la 1 ianuarie, de cînd scăpasem de boala de ficat, mergea de minune. Desigur, nici nu putea fi vorba „să stau pe scaun”. Și acum îmi vine greu să stau. Am continuat însă să lucrez stînd culcat, dar numai în scurte intervale din zi. Cu partea teoretică propriu-zisă n-am putut înainta. Creierul îmi era prea slăbit pentru asta. De aceea am dezvoltat din punct de vedere istoric secțiunea despre „ziua de muncă”, care nu figura în planul meu inițial. Actuala mea „contribuție” constituie o completare (*schijată*) la cartea ta ²⁾ cu date pînă în 1865 (ceea ce menționez și în notă) ¹⁹⁷ și deplina justificare a deosebirii dintre pronosticul tău asupra viitorului și realitate. De îndată ce va apărea cartea mea, va fi deci necesară o a doua ediție a cărții tale, ceea ce va fi ușor de realizat. Materialul teoretic necesar îl voi da eu. Cît despre completarea în continuare a materialului istoric pe care trebuie să-l dai ca anexă la cartea ta, *tot materialul* existent este o adevărată porcărie, inutilizabil din punct de vedere științific, în afară de „*Factory Reports*” ³⁾, „*Children's Employment Commission Reports*” ⁴⁾ și „*Board of Health Reports*” ⁵⁾ ¹⁹⁸. Cu puterea ta de muncă, nesubminată de furunculoză, îți va fi ușor să termini materialul în trei luni.

¹⁾ la „Capitalul”. — *Nota red.*

²⁾ F. Engels. „Situția clasei muncitoare din Anglia” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 21, București, Editura politică, 1965, p. 252. — *Nota trad.*). — *Nota red.*

³⁾ — „*Rapoartele de fabrică*”. — *Nota trad.*

⁴⁾ — „*Rapoartele comisiei pentru cercetarea muncii copiilor*”. — *Nota trad.*

⁵⁾ — „*Rapoartele departamentului sănătății*”. — *Nota trad.*

Referitor la *Rusia*, n-am de loc material. De îndată ce îmi va permite sănătatea, mă voi duce în acest scop la Museum și voi mai căuta și la polonezi. A avut loc o mare criză la „*Workman's Advocate*”, care miine va apărea sub titlul de „*Commonwealth*”; transformarea a fost realizată de elementul burgez și se datorește absenței mele de la Consiliu. Totuși, chiar stînd în pat, am reușit prin amenințări să zădărnicesc intrigile, așa că *Eccarius* a fost numit redactor în locul unui domn de la „*Nonconformist*” și s-a instituit un *editorial supervision committee*¹⁾, care se întrunește săptămînal. Din acesta fac parte eu, Fox, Howell, Weston și Miall (editorul lui „*Nonconformist*” și actualul nostru editor), 4 atești împotriva unui singur „protestant”¹⁹⁹. Articolul²⁾ tău îi este acum neapărat necesar bietului *Eccarius* (întrucît intrigile iau acum proporții de masă și eu nu pot să-l sprijin; timpul de care dispun pentru a scrie e consacrat exclusiv cărții³⁾ mele).

Vinul tău are un efect miraculos asupra mea. Cînd boala era în toi a trebuit să cumpăr vin de Porto de proastă calitate, pentru că acest vin este singurul potrivit pentru furunculoza acută.

Apropo. John Watts, după cum văd din unul din ultimele „*Factory Reports*”, a publicat un pamflet, „*On Machinery*”. Roagă-l în numele meu să mi-l trimită²⁰⁰.

Lui Wilhelm⁴⁾ îi voi scrie cîteva rînduri să mă țină minte pentru slăbiciunea lui de caracter. Căci noi vrem tocmai ca „*Soc[ial]-Demokrat*!” și întreaga porcărie lassalleană să dispară²⁰¹.

Lyon (muncitorii de acolo) a trimis Consiliului Internaționalei 8 l. st.

Salut.

Al tău,
Maur

Publicat pentru prima oară
în : „*Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx*”, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

1) — comitet de supraveghere redacțional. — Nota trad.

2) *F. Engels*. „De ce poartă clasa muncitoare interes Poloniei?” (vezi *K. Marx și P. Engels*. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 163—174. — Nota trad.) — Nota red.

3) „*Capitalul*”. — Nota red.

4) *Wilhelm Liebknecht*. — Nota red.

Engels către Marx la Londra ¹⁾

Manchester, 10 februarie 1866

Dragul meu Maur,

Chiar acum am vorbit cu Gumpert și l-am consultat asupra stării sănătății tale. Părerăa lui categorică este că trebuie să iei arsenic. L-a folosit într-un caz de carbunculoză și într-unul de furunculoză acută și în aproximativ trei luni a obținut vindecarea completă. Acum îngrijește trei femei cărora le aplică acest tratament, deocamdată cu cele mai bune rezultate: femeile și-au revenit și au început să se îngrașe. El recomandă rețeta lui Fowler, care este, pare-se, de cîte trei picături de trei ori pe zi (nu mai știu exact), totuși, în total, pacientului i se dă *aproximativ 1 gram de arsenic pe zi*. Avînd în vedere acțiunea specifică a arsenicului asupra tuturor bolilor de piele, se poate spera că și în acest caz va avea un efect binefăcător. Gumpert este de părere că fierul n-ar putea avea decît o acțiune simptomatică și întăritoare. În plus, la tratamentul cu arsenic nu e nevoie să se respecte vreun regim special, trebuie *numai să te hrănești bine*.

E neapărat necesar să iei, în sfîrșit, o măsură serioasă ca să scapi de această mizerie de carbunculoză, chiar dacă din această cauză ar mai trebui să amii cu încă trei luni terminarea cărții ²⁾. Povestea devine într-adevăr prea serioasă, și dacă creierul tău, după cum spui chiar tu, nu mai este la înălțime ³⁾ pentru problemele teoretice, lasă-l să se odihnească un timp și scutește-l de teorie înaltă. Renunță pentru cîtva timp la munca de noapte și du o viață mai regulată. Cînd te vei restabili, vino aici pentru vreo două săptămîni, sau pentru cît dorești ca să mai schimbi puțin mediul, și adu-ți cîte caiete vrei pentru ca, dacă dorești, să poți lucra cîte ceva aici. De altfel, 60 de coli reprezintă și așa două volume groase ¹⁰¹. N-ai putea aranja în așa fel încît să fie trimis la tipar, cel puțin pentru început, primul volum, iar al doilea cîteva luni mai tirziu? În acest fel ar putea fi satisfăcuți și editorul, și publicul, iar în fond nu s-ar pierde de loc timp.

---

¹⁾ Hirtia pe care e scrisă această scrisoare are antetul: Albert Club, Manchester. — *Nota red.*

²⁾ „Capitalul”. — *Nota red.*

³⁾ Vezi volumul de față, p. 160. — *Nota red.*

Trebuie de asemenea să ții seama că, așa cum stau acum lucrurile, pe continent ar putea interveni schimbări rapide. În Prusia evenimentele se succed cu o iuțea fantastică. Bismarck forțează lucrurile. Mai întâi hotărîrea Tribunalului suprem²⁰², iar acum amenințarea cu interpretarea autentică a Constituției de către rege¹). Așa că s-a dus dracului și ultima iluzie a filistinilor despre o dezvoltare istorică pașnică. Primul pretext potrivit, chiar pur și simplu o complicație mai serioasă în legătură cu Schleswig-Holstein, poate să ducă la o ciocnire, de vreme ce soldații sînt concentrați la graniță; deși nici eu nu cred că s-ar putea întîmpla ceva fără vreun motiv mai general, totuși o astfel de posibilitate există. Ce folos că vor fi gata cîteva capitole de la sfîrșitul cărții tale dacă din pricina unor evenimente neașteptate nu va putea fi tipărit nici primul volum? În Franța, de asemenea, în orice zi se poate întîmpla ceva, iar în Austria încercarea de împăcare cu Ungaria nu va duce decît la ascuțirea contradicțiilor²⁰³.

Facit²): Încearcă să te însănătoșești și ad-hoc³) încearcă să iei arsenic.

Multe salutări doamnei și domnișoarelor.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

85

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 13 februarie 1866

Dragă Fred,

Spune-i sau scrie-i lui Gumpert să-mi trimită rețeta și modul de întrebuițare. Eu am mare încredere în el, așa că măcar de dragul „Economiei“ mele „politice“ ar trebui să lase și el la o parte eticheta profesională și să mă trateze de la Manchester.

¹) Wilhelm I. — *Nota red.*

²) — Concluzia. — *Nota trad.*

³) — în acest scop. — *Nota trad.*

Ieri iar am stat în pat pentru că mi-a ieșit un afurisit de carbuncle pe șoldul stîng. Dacă aș avea destui bani, adică > 0 , pentru familia mea și cartea ¹⁾ ar fi gata, prea puțin mi-ar păsa dacă astăzi sau mâine aș fi aruncat la hingheri, respectiv dacă aș crăpa. Dar în condițiile știute nu merge încă.

Cît despre „blestemata” asta de carte, lucrurile stau așa: Am terminat-o la sfîrșitul lunii decembrie. Numai expunerea despre renta funciară, penultimul capitol, în actuala redactare formează ea singură aproape o carte întreagă ²⁰⁴. În timpul zilei mă duceam la Museum ²⁾ și noaptea scriam. A trebuit să trudesesc din greu pentru a studia, pe de o parte, noua chimie agrară din Germania, cu deosebire chimia lui Liebig și Schönbein, care în această problemă prezintă mai multă importanță decît toți economiștii la un loc, pe de altă parte enormul material care s-a strîns la francezi de cînd m-am ocupat ultima oară de această problemă. Cercetările teoretice în legătură cu renta funciară le-am terminat acum 2 ani. Și tocmai în acest interval de timp au apărut multe materiale noi, care, de altfel, confirmă în întregime teoria mea. Importante în această privință au fost și datele cu privire la Japonia (în general nu citesc niciodată descrieri de călătorie dacă nu-mi sînt necesare din punct de vedere profesional). Am recurs deci la „shifting system” ³⁾, pe care ciinii de fabricanți englezi l-au aplicat între 1848 și 1850 unora și aceluiași muncitori și pe care eu mi l-am aplicat mie însumi ²⁰⁵.

Deși manuscrisul este terminat, în forma lui actuală are niște proporții uriașe, astfel încît, în afară de mine, nimeni, nici chiar tu, nu l-ar putea edita.

Am început să-l copiez și să-l stilizez exact la 1 ianuarie, și lucrul mergea foarte repede, pentru că-mi făcea, firește, plăcere să scald copilul după atîtea dureri ale facerii. Dar mi-a ieșit din nou un carbuncle, astfel încît multă vreme n-am putut merge mai departe, ci doar să desăvîrșesc ceea ce, potrivit planului, era deja gata.

În rest, sînt întru totul de acord cu părerea ta și-i voi duce lui Meissner primul volum de îndată ce va fi gata ⁴⁾. Dar ca să-l termin, trebuie cel puțin să pot sta pe scaun.

Nu uita să-i scrii lui Watts ⁵⁾, căci am ajuns acum la capitolul despre mașini ²⁰⁶.

N-ai putea să trimiți pentru „Commonwealth” o corespondență

¹⁾ „Capitalul”. — *Nota red.*

²⁾ Biblioteca de la „British Museum”. — *Nota red.*

³⁾ — „sistemul schimburilor”. — *Nota trad.*

⁴⁾ Vezi volumul de față, p. 162. — *Nota red.*

⁵⁾ Vezi volumul de față, p. 161. — *Nota red.*

scrisă la rezezeală, cu mențiunea „Berlin”, în legătură cu Prusia ? Gindește-te cât de important este pentru noi să ne consolidăm terenul la Londra. Articolele despre Polonia ¹⁾ mai pot aștepta. Dar cu ajutorul ziarelor germane pe care le ai la dispoziție, pentru tine e un fleac să scrii despre Prusia. Influența mea aici va crește și ca urmare a faptului că oamenii își vor da, în sfârșit, seama că nu sînt singur.

Evenimentele politice mă neliniștesc (nu pe mine ca individ, ci în legătură cu cartea mea) mai puțin decît situația *economică*, întrucît există indicii tot mai amenințătoare de izbucnire a unei crize.

Salut.

Al tău,
K. M.

Salutări prietenei „irlandeze” ²⁾. Irlandezele, nota bene Rossa O'Donovan etc., au mulțumit pentru apelul apărut în ziarul nostru și pentru articolul lui Fox ²⁰⁷.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

86

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 14 februarie 1866

Dragă Fred,

Multe mulțumiri pentru prima jumătate a bancnotei de 50 l.st.

În ceea ce-l privește pe „vienez” ³⁾, i-am propus long since ⁴⁾ să-ți scrie. Am declarat că sînt întru totul de acord să dau un articol pentru primul număr, numai că nu știu dacă voi fi în stare under present circumstances ⁵⁾ ¹⁹⁸.

¹⁾ F. Engels. „De ce poartă clasa muncitoare interes Poloniei ?” — *Nota red.*

²⁾ Lizzy Burns. — *Nota red.*

³⁾ Arnold Hilberg. — *Nota red.*

⁴⁾ — de mult. — *Nota trad.*

⁵⁾ — în actualele împrejurări. — *Nota trad.*

Afurisitul de carbuncul nu trece de loc, sper totuși ca în câteva zile să scap de el.

În Prusia este o adevărată harababură. Dar prietenii noștri au multă răbdare. Dacă Bismarck îi trimite pe la casele lor, deocamdată totul se va termina cu banchete și cu Kappel-Klassenmann ¹⁾ ¹⁵³. O sesiune prelungită a Camerelor, dimpotrivă, poate avea consecințe nefaste ²⁰⁸.

Salut.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

87

Engels către Marx la Londra

Manchester, 19 februarie 1866

Dragul meu Maur,

Bancnota de 10 l. st. pe care ți-o trimit alăturat am avut-o în buzunar, pregătită pentru tine, dar ieri n-am reușit să stăm de vorbă între patru ochi ²⁰⁹. Sper că termenul de azi al poliției scadente a trecut cu bine, fără să ai neplăceri din cauză că lipsea o sumă derizorie pentru achitarea completă.

Am uitat totul — „Klein Zaches“ ²⁾, care e în camera ta, în dulapul cu cărți, la capătul sofalei tale, deasupra unui teanc de cărți, de asemenea am uitat „Factory Report“ și „Commonwealth“. Trimite-mi totuși un exemplar din acesta din urmă, ca să pot citi articolul lui Fox ²¹⁰.

Cum stai cu carbuncului de sus și cu cel de jos, de pe coapsă ? Pe Gumpert nu l-am putut încă vedea.

Al tău,
F. E.

¹⁾ Johann Classen-Kappelmann. — *Nota red.*

²⁾ „Klein-Zaches, genannt Zinnober“, povestire de E.T.A. Hoffmann. — *Nota red.*

Karl Marx
(1866)

Calde salutări doamnelor și în special lui Tussychen¹⁾ din partea cimpanzeului ei.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

88

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 20 februarie 1866

Dragă Fred,

Îți poți închipui cât de la timp au sosit cele 10 l. st. Asupra casei mele planau două amenințări de sechestru, una pentru neplata porcăriilor de taxe municipale de 6 l.st. și 9 pence și alta pentru impozitul la stat de 1 șiling și 16 pence. Și termenul de plată expiră vineri.

În privința carbunculelor, lucrurile stau astfel :

Despre cel *de sus* ți-am spus, pe baza îndelungatei mele practici, că ar trebui de fapt *tăiat*. Astăzi (marți), după primirea scrisorii tale, am luat un brici ascuțit, Relict of dear Lupus²⁾, și *am operat singur porcăria asta*. (Nu suport ca medicii să mă atingă în părțile genitale sau în apropierea lor. De altfel, Allen atestă că sînt unul din cele mai bune obiecte de operat. Sînt întotdeauna de acord cu *ceea ce este necesar*.) Singele stricat, as Mrs. Lormier says³⁾, a țîșnit, ba chiar, mai mult, a erupt și acum consider acest carbuncul ca lichidat, deși it still wants some nursing⁴⁾.

Cît privește mizeria *de jos*, devine chinuitoare, este în afara controlului meu și toată noaptea nu mă lasă să dorm. Dacă porcăria continuă, va trebui, firește, să-l chem pe Allen, pentru că, din cauza locului unde este plasat carbuncul ăsta afurisit, nu pot să-l văd și să-l tratez eu însumi. De altfel, este limpede că, în general, în ceea ce privește carbunculoza știu mai multe decît majoritatea medicilor.

¹⁾ Eleanor Marx. — *Nota red.*

²⁾ — o amintire de la scumpul Lupus. — *Nota trad.*

³⁾ — cum spune doamna Lormier. — *Nota trad.*

⁴⁾ — mai necesită un oarecare tratament. — *Nota trad.*

De altfel, rămîn încă la părerea, pe care i-am expus-o și lui Gumpert cînd am fost ultima oară la Manchester, și anume că usturimea și mîncărimea din regiunea dintre testicule și șezut, care durează de doi ani și jumătate și, ca urmare a acestora, *cojirea pielii* îmi istovește organismul mai mult decît orice altceva. Chestiunea asta ă început cu șase luni înainte de apariția primului carbuncul monstruos, pe care l-am avut pe spate, și *durează încă și acum*.

Băietele dragă, în aceste împrejurări îți dai seama mai mult decît oricînd ce fericire înseamnă o prietenie ca aceea care există între noi. Tu știi că pentru mine *nici un fel de legătură nu este atît de prețioasă*.

Îți trimit mîine „Zaches”¹⁾ și „Factory Reports”.

Înțelegi desigur, my dear fellow²⁾, că într-o lucrare ca a mea sînt inevitabile unele insuficiențe în privința detaliilor. Dar *compoziția*, unitatea logică a întregului, este un triumf al științei germane, pe care un german îl poate recunoaște pentru că nu este meritul lui, ci, mai curînd, un merit al întregii *națiuni*. Și este cu atît mai îm-bucurător, cu cît, în rest, această națiune este cea mai *stupidă națiune* de pe pămînt !

Faptul pe care l-a „descoperit” Liebig și care i-a oferit lui Schönbein un imbold pentru cercetările lui, este următorul :

Straturile *superioare* ale solului conțin întotdeauna mai mult amoniac decît cele *inferioare*, deși s-ar părea că ele ar fi trebuit să conțină mai puțin amoniac, fiind sărăcite de această substanță prin cultivarea plantelor. *Faptul* a fost recunoscut de toți chimiștii. Dar cauza a rămas *necunoscută*.

Pînă acum putrefacția era considerată singura sursă de amoniac. Toți chimiștii contestau (și Liebig de asemenea) că azotul din aer ar putea sluji drept substanță nutritivă plantelor.

Schönbein (pe bază de experiențe) a dovedit că fiecare flacăra care arde în aer transformă o anumită cantitate de azot din aer în azotat de amoniu, că fiecare proces de descompunere este o sursă atît de azotat, cît și de amoniac, că simpla evaporare a apei este un mijloc de formare a ambelor substanțe nutritive ale plantelor.

În sfîrșit, strigătul de „triumf” al lui Liebig în legătură cu această descoperire :

„Prin arderea unui pfund de cărbuni sau de lemn, aerul primește nu numai elementele necesare pentru a produce din nou acest pfund de lemn, sau, în anumite condiții, de cărbune, ci procesul de ardere transformă *în sine*” (observă categoria hegeliană) „o

¹⁾ „Klein Zaches genannt Zinnober”, povestire de Hoffmann. — *Nota red.*

²⁾ — Dragul meu prieten. — *Nota trad.*

anumită cantitate de azot din aer într-o substanță nutritivă, indispensabilă pentru producerea pînii și a cărnii”²¹¹.

I feel proud of the Germans. It is our duty to emancipate this „deep” people¹⁾.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară

Se tipărește după manuscris

Tradus din limba germană

89

Engels către Marx

la Londra

Manchester, 22 februarie 1866

Dragul meu Maur,

Mulțumesc pentru „Klein Zaches” etc., pe care le consider o dovadă că ai primit cele 10 l. st.

Chiar acum m-am întors de la Gumpert, pe care, din cauză că am fost bolnav de gripă și că de câteva ori nu l-am găsit acasă, abia astă-seară am reușit să-l întilnesc. El insistă să *începi imediat tratamentul cu arsenic*. În nici un caz nu-ți poate dăuna, dimpotrivă, îți va face bine. Afirmația lui Allen că n-ar fi indicat pentru tine este o prostie. De asemenea, el consideră tratamentul cu comprese o absurditate; acest tratament n-ar face decît să *irite pielea*, ceea ce acum trebuie evitat, și nu contribuie nicidecum la eliminarea puroiului. Compresele reci ar fi mult mai bune, însă atîta timp cît te afli pe mîna lui Allen, nu le poți, firește, folosi decît dacă ți le prescrie el. Dar, în primul rînd, ai nevoie de aer marin ca să-ți recapeți puterile. Ar fi de preferat o localitate pe coasta de sud, pentru că în acest anotimp acolo vremea este mult mai frumoasă decît aici, dar dacă preferi să fii în apropierea lui G[umpert], se găsesc și aici destule localități pe coastă, within an hour's ride from Manchester²⁾.

După cum vezi, am reușit să-l influențez în așa măsură pe G[umpert], încît acum el insistă să iei imediat arsenic, chiar în

¹⁾ — Sint mîndru de germani. Este de datoria noastră să emancipăm acest popor „cu gîndire profundă”. — *Nota trad.*

²⁾ — la o distanță de o oră de Manchester. — *Nota trad.*

timp ce Allen îți aplică tratamentul extern ; înainte nici nu voia să audă și ia arsenic și vino aici de îndată ce starea sănătății îți va permite cât de cât acest lucru, ca să te înzdrăvești în sfârșit. Prin aceste veșnice ezitări și aminări îți ruinezi singur sănătatea, nici un om nu poate suporta la infinit această carbunculoză cronică, ca să nu mai vorbim că la un moment dat îți poate apărea unul care să ia asemenea proporții, încât să te trimită pe lumea cealaltă. Ce s-ar întâmpla atunci cu cartea ¹⁾ și cu familia ta ?

Știi că eu sint gata să fac tot posibilul și, în acest caz extrem, chiar mai mult decât așa avea dreptul să risc în alte împrejurări. Dar fii și tu rezonabil și fă-mi mie și familiei tale o singură favoare — *supune-te tratamentului*. Ce s-ar alege de întreaga mișcare dacă ți s-ar întâmpla ceva ? Și, așa cum procedezi tu, se va ajunge în mod *inevitabil* la asta. Efectiv nu voi avea liniște nici ziua, nici noaptea pînă cînd nu te voi ști scăpat de această poveste și în fiecare zi în care nu primesc vești de la tine sint cuprins de neliniște și mă gîndesc că iar ți s-a agravat boala.

Nota bene. Să nu mai lași neoperat un carbuncul care de fapt necesită o operație. E extrem de periculos.

Multe salutări doamnelor.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

90

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 2 martie 1866

Dear Fred,

Boala mea e pe sfârșite. Cred că miine, poate cel mult poimîine, nu numai că mă voi putea scula din pat, ci voi putea chiar ieși din casă, iar cu acest ultim afurisit de carbuncul am încheiat pentru sezonul în curs seria de carbuncule. Și, în general, mă simt mult mai bine. Ultimul atac al bolii a fost oribil. Nu numai că n-am

¹⁾ „Capitalul”. — *Nota red.*

putut lucra nimic, dar nici n-am putut citi nimic, except ¹⁾ Walter Scott.

Arsenicul nu mi-a displicut de loc la început (cînd predomina gustul de scorțișoară). Acum gustul acesta specific începe să-mi repugne. În general, cred că mi-a făcut bine. L-am luat de la bun început 3 times a day ²⁾.

Cum stau lucrurile cu colaborarea ta la „Commonwealth” ? ³⁾ Și cu broșura lui John Watts „On Machinery” ? ⁴⁾

Sofaua pe care zac de nouă zile se află în camera mea de lucru, dar este așezată lîngă fereastră, așa încît, în anumite ceasuri ale zilei, ca, de exemplu, în momentul acesta, mă simt înviorat de o undă de aer proaspăt.

Acum nu mai ai de ce să fii îngrijorat în ce mă privește, poți considera povestea, as for as actual outbreaks are concerned ⁵⁾, ca încheiată.

Salut.

Al tău,
K. M.

Tussychen ⁶⁾ „sends her best compliments to her Chimp” ⁷⁾.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

91

Engels către Marx .

la Londra

Manchester, 5 martie 1866

Dragul meu Maur,

Gumpert este în mod categoric de părere că, de îndată ce starea sănătății tale îți va permite cît de cît, să pleci pentru cel puțin

¹⁾ — cu excepția lui. — *Nota trad.*

²⁾ — de trei ori pe zi. — *Nota trad.*

³⁾ *F. Engels.* „De ce poartă clasa muncitoare interes Poloniei ?”. — *Nota red.*

⁴⁾ Vezi volumul de față, p. 161 și 164. — *Nota red.*

⁵⁾ — în privința unor izbucniri acute. — *Nota trad.*

⁶⁾ Eleanor Marx. — *Nota red.*

⁷⁾ — „îi trimite cimp[anzeului] ei cele mai calde salutări”. — *Nota trad.*

o lună la mare și, în orice caz, să schimbi aerul. Cum crezi că se poate face? Vrei să vii încoace, undeva în vreo stațiune balneară din apropiere (eventual Lytham sau Blackpool sau New Brighton), sau vrei să pleci pe coasta sudică? Hotărăște-te și, în primul caz, vino încoace. De bani îți voi face rost, așa cum ți-am promis, ba chiar ceva mai mulți. Trebuie să se termine o dată cu aceste veșnice recidive ale carbunculelor, altfel nu vei putea nici să lucrezi, nici să te ocupi de altceva. Hotărăște-te deci.

Articolele mele pentru „Commonwealth”¹⁾ nu sînt gata, și asta doar din cauza ta, pentru că, în afară de povestea cu polonezii, mi-ai cerut și articole despre Prusia²⁾. Din cauza asta un articol l-am întrerupt, iar celălalt nu l-am putut termina la timp. Controlul asupra colectei bănești, despre care ți-am povestit, pentru Casa Schiller²¹ mi-a găzut pe neașteptate pe cap și săptămîna trecută am fost ocupat cu asta în fiecare seară; și acum trebuie să mă duc din nou acolo³⁾. Peste două săptămîni sper să scap de această poveste, dar săptămîna asta voi încerca, în orice caz, să trimit un articol despre Polonia.

Frumoase lucruri au ieșit la iveală în legătură cu Jamaica. Și concomitent compromiterea lui „Times” și demisia lui Russell. Ziarul merge foarte rapid spre declin²¹².

Dacă poți, caută să citești declarația direcției din Köln-Minden cu privire la această lamentabilă afacere. Întrucît direcția este amestecată, *caracterul acestei afaceri este de drept privat*; dar, de îndată ce regele⁴⁾ o ratifică, el este cel care trebuie s-o scoată la capăt în privința aspectului de drept public al problemei. Cu alte cuvinte, burghezii din Köln nu vor nici un fel de constituție²¹³.

Multe salutări doamnelor.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ F. Engels. „De ce poartă clasa muncitoare interes Poloniei?” — Nota red.

²⁾ Vezi volumul de față, p. 165. — Nota red.

³⁾ Vezi volumul de față, p. 536—538. — Nota red.

⁴⁾ Wilhelm I. — Nota red.

92

Marx către Engels
la Manchester

[Londra] 6 martie 1866

Dragă Fred,

Dacă trebuie să plec de aici, mă gândesc că cel mai bine ar fi să mă duc la Margate. Acolo este un aer cum nu se poate mai bun. Afară de asta, e aproape de Londra, pentru eventualitatea că s-ar întâmpla ceva. De asemenea, deși ultimul carbunc mi-a trecut, nu s-a închis încă, așa că pentru mine o călătorie mai lungă cu trenul ar fi obositoare.

Ce să fac acum „at large” ¹⁾ potrivit prescripțiilor lui G[um]p[er]t ?
Astăzi pentru prima oară ies din nou la aer.

Salut.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

93

Engels către Marx
la Londra

[Manchester, în jurul datei de 10 martie 1866]

Confidențial!

Un extras dintr-o scrisoare către Freiligrath, care-mi ceruse referințe despre un comerciant filistin și, totodată, își exprimase compasiunea în legătură cu boala ta, făcând o seamă de observații binevoitoare :

„Marx are nevoie de odihnă, fără lucru de noapte și fără griji, în plus are neapărată nevoie de aer de mare și de condiții bune de viață. Toate astea îl vor pune repede pe picioare. Unui grăsan burtă-verde cum e Blind nu i se întâmplă așa ceva. În schimb,

¹⁾ — „ca tratament”. — *Nota trad.*

bietul om e urmărit de ghinion și, în ciuda tuturor eforturilor sale și a șiretlicurilor la care recurge, nimeni nu vrea să vorbească despre Blind, în afară de el însuși. Indivizii ăștia au carbuncule în interiorul țestei. Dar destul despre «deliberate liar»¹⁾).

Cum o duci în general? Am auzit că banca din Londra s-a închis. În ultimă instanță, pentru tine este mai bine așa; mai târziu legătura cu Fazy și consorții ar fi putut, cine știe în ce împrejurare, să te compromită¹⁴⁵. Tu ai să-ți găsești curind o altă slujbă bună”.

Sînt foarte grăbit.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

94

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 10 martie 1866

Dear Fred,

Ai primit cele cîteva rînduri pe care ți le-am scris marțea trecută? Trebuie să știu acest lucru pentru a mă convinge dacă scrisorile mele sînt interceptate sau nu. Am trimis scrisoarea pe adresa lui Mrs. Burns.

Dacă, în general, trebuie să plec la mare, atunci e bine să plec chiar acum, căci n-am timp de pierdut. Ți-am spus în ultima mea scrisoare că în acest caz aș dori să mă duc la *Margate* și atunci ar trebui să se facă acum tot ce este necesar în acest scop. În acea scrisorică te-am întreat, de asemenea, ce înțelege Gumpert prin „tratament”? Să iau în continuare arsenic etc. sau ce altceva?²⁾

În „Consiliul Internaționalei” și în conducerea gazetei³⁾ este o harababură nemaipomenită și se vede că tipii au un chef grozav

¹⁾ — „mincinosul insolent”. — *Nota trad.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 173. — *Nota red.*

³⁾ „Commonwealth”. — *Nota red.*

să se răzvrătească împotriva „tiranului“ absent, precum și să dea dracului toată șandramaua ¹⁾). Rana mea (de la ultimul carbunc) s-a vindecat destul (și pînă acum nu a apărut nici un carbunc nou), așa că luna sau marțea viitoare mă voi putea arăta din nou în lume; dar, pe de altă parte, nu cred că aș suporta ședințele tîrzii care se țin atît de departe, pe Fleet Street ²⁾, și, ceea ce este și mai grav, sînt încă atît de nervos, încît cu greu aș putea reține fur-tuna în cadrul „granițelor rațiunii pure“ și aș răbufni mult prea violent, ceea ce nu este de loc indicat.

Cînd sosește, în sfîrșit, primul articol despre Polonia ? ³⁾

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. III,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe,
Dritte Abteilung, Bd. 3, 1930

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

95

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 15 martie 1866

Dragul meu Frederic,

Aducătorul acestor rînduri este cetățeanul Orsini, fratele nemuritorului martir ³⁾ și membru al asociației noastre. El părăsește Anglia pentru a se duce în Statele Unite, de unde se va reîntoarce peste cîteva luni. Sfaturile tale în probleme comerciale ar putea să-i fie de folos. În orice caz, îți va face plăcere să-l cunoști personal.

Al tău sincer,
K. Marx

Mr. Frederic Engels, 7 Southgate, St. Mary's, Manchester.

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 177—179. — *Nota red.*

²⁾ Din seria de articole ale lui F. Engels : „De ce poartă clasa muncitoare interes Poloniei ?“. — *Nota red.*

³⁾ Felice Orsini. — *Nota red.*

P.S. Știu că Bradlaugh este un om cinstit și că are în City o poziție respectabilă ca avocat.

Publicat pentru prima oară
în limba germană
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913 ; în limba originalului
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe,
Dritte Abteilung, Bd. 3, 1930

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba engleză

96

Marx către Engels la Manchester

5, Lansell's Place,
Margate [16 martie 1866]

Dragă Fred,

Am sosit aici ieri seară. Astăzi (după ce am făcut o baie caldă cu apă de mare) m-am plimbat toată ziua și acum m-am întors acasă (locuința mea e foarte aproape de mare) ca să mai apuc să-ți trimit adresa înainte de închiderea poștei. Mîine primești vești mai amănunțite. Primul tău articol despre Polonia ¹⁾ nu va apărea săptămîna asta, ci săptămîna viitoare. Aici este un aer minunat.

Salut.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

---

¹⁾ Din seria de articole ale lui F. Engels : „De ce poartă clasa muncitoare interes Poloniei ?” — Nota red.

Marx către Engels la Manchester

24 martie 1866
5, Lansell's Place, Margate

Dragă Fred,

Primind atât de tirziu această scrisoare, îți poți da seama cât de „profesional” îmi petrec timpul aici. Nu citesc nimic, nu scriu nimic. Chiar și arsenicul, pe care-l iau de trei ori pe zi, îmi cere să-mi reglementez mesele și timpul de hoinărit pe malul mării și pe colinele învecinate, așa că „nu mai am timp” pentru nimic altceva. Iar seara sînt atât de obosit, încît nu mai pot decît să dorm. Vremea, în general, e destul de mohorîtă și mai ales suflă deseori un vînt de răsărit, foarte rece, dar pînă la urmă te obișnuiești și cu asta. Cît de mult m-am restabilit, îți poți da seama din faptul că duminica trecută am mers per pedes¹⁾ pînă la Canterbury (17 mile de aici) în mai puțin de patru ore. În ceea ce privește societatea, de așa ceva, firește, nu poate fi vorba aici. Pot să cînt împreună cu morarul of the Dee : „I care for nobody and nobody cares for me”²⁾).

Alaltăieri seară a trebuit să plec la Londra ca să iau parte la o „petrecere” a fiicelor mele. Unchiul meu³⁾ le-a trimis de crăciun 5 l. st., pe care însă noi le-am „împrumutat” de la ele pentru *general purposes*⁴⁾ și pe care le-am înapoiat abia cînd au sosit banii de la tine. Cu acești bani au organizat „party”-ul lor anual, și atîta m-au bombardat cu scrisori, încît m-am „repezit” pînă la Londra, cum obișnuia să spună d-l Nothjung. Dar a doua zi dimineața (adică ieri) m-am reîntors în sihăstria mea.

Înainte de a veni aici (și asta a fost miercuri 14 martie) am fost nevoit să asist, deși pe atunci eram încă într-o stare lamentabilă, la două ședințe consecutive, în serile de 12 și 13 martie, mai întîi la cea a acționarilor lui „Commonwealth”, apoi, în 13, la cea a Consiliului Central.

¹⁾ — pe jos. — *Nota trad.*

²⁾ — din Dee : „Nu-mi pasă de nimeni și nimănui nu-i pasă de mine” (cîntec popular englez). — *Nota trad.*

³⁾ Lion Philips. — *Nota red.*

⁴⁾ — scopuri generale. — *Nota trad.*

La prima ședință, d-l Cremer aranjase totul pentru a-l înlătura pe Eccarius, ceea ce s-ar fi întâmplat cu siguranță dacă nu aș fi venit eu. Dar ședința n-a avut alt rezultat decât că d-l Cremer s-a retras „de bunăvoie” de la redacție. Nu știu ce se va întâmpla mai departe, pentru că totul s-a stabilit numai „provizoriu”, pentru o săptămână, iar adunarea generală a acționarilor a fost aminată pentru 19 martie. Dar și în cazul acesta se va dovedi că beati possidentes ¹⁾, și deocamdată, în urma ședinței, possidens este Eccarius.

Intriga din Consiliul Central era strâns legată de rivalitățile și invidiile stîrnite de ziar (d-l Howell voia să devină editor-șef și d-l Cremer de asemenea). D-l Le Lubez s-a folosit de acest lucru pentru a submina influența germanilor și, la ședința din 6 martie, a avut loc o scenă pregătită bine și în taină. A apărut pe neașteptate maiorul Wolff, care, în numele lui, al lui Mazzini și al Asociației italiene ¹⁹⁾, a rostit un discurs solemn împotriva răspunsului la atacul lui Vésinier, pe care Jung îl trimisese, în numele Consiliului Central, la „Echo de Verviers” ¹⁹¹⁾. El l-a atacat foarte vehement pe Jung și (implicit) pe mine. Vechiul mazzinism al lui Odger, Howell, Cremer etc. a ieșit la iveală. Le Lubez a pus paie pe foc, și at all events ²⁾ a fost adoptată o rezoluție, în cuprinsul căreia se face într-o oarecare măsură amendă onorabilă în ceea ce-i privește pe Mazzini, Wolff etc. După cum vezi, situația a fost gravă. (Dintre „străini” au fost numai a few present ³⁾, și nici unul dintre ei nu a votat.) Ar fi fost o lovitură grozavă din partea lui Mazzini să mă lase să obțin atâtea succese pentru Asociație și apoi să pună mîna pe ea. Le-a cerut englezilor să-l recunoască șef al democrației continentale, ca și cînd domnii englezi ar avea calitatea de a ne numi pe noi șefi !

Simbătă (10 martie) s-au adunat la mine acasă secretarii secțiilor din diferite țări ale Asociației, pentru a ține consiliu de război (Dupont, Jung, Longuet, Lafargue, Bobczyński). S-a hotărît ca eu să particip neapărat marți (13) la ședința Consiliului și să *protestez*, în numele tuturor secretarilor secțiilor din străinătate, împotriva procedeelelor folosite. Procedeele erau nereglementare, întrucît Wolff a încetat să mai fie ⁴⁾ member of the Council ⁵⁾ și deci nu era per-

¹⁾ — fericiți cei ce au. — *Nota trad.*

²⁾ — în acest fel. — *Nota trad.*

³⁾ — cîțiva prezenți. — *Nota trad.*

⁴⁾ Vezi volumul de față, p. 97—98. — *Nota red.*

⁵⁾ — membru al Consiliului. — *Nota trad.*

mis să se adopte în prezența lui o rezoluție într-o chestiune în care era el însuși implicat. Apoi trebuia să explic atitudinea lui Mazzini pe de o parte față de Asociația noastră, de pe alta față de workingmen's parties ¹⁾ de pe continent etc. În sfârșit, francezii trebuiau să-l aducă cu ei pe Cesare Orsini și acesta (care, printre altele, este un prieten al lui Mazzini) să dea informații despre Mazzini, Wolff și situația „socialismului” din Italia.

Lucrurile au mers mai bine decât ne-am așteptat ²⁾, doar că, din păcate (din cauza porcăriei cu Liga pentru reformă ¹⁰⁴⁾ elementul englez a fost slab reprezentat. Lui Lubez i-am tras o săpu-neală. În orice caz, englezii (și aici este într-adevăr vorba numai de o minoritate) s-au lămurit că întregul element continental este trup și suflet cu mine și că în nici un caz nu este vorba aici de o influență germană, așa cum a insinuat d-l Lubez. Lubez a încercat să-i convingă că eu, în calitate de lider al elementului englez din Consiliu, aș exercita o presiune asupra celorlalte elemente continentale; dimpotrivă, domnii englezi s-au convins acum că, de îndată ce ei fac o prostie, îi țin în friu cu ajutorul elementului continental. Alte amănunte despre aceste probleme — data viitoare.

Înainte de a veni aici, am plătit, firește, acasă cele mai urgente datorii, pentru că altfel n-aș fi avut nici un moment liniște. N-ar fi rău dacă spre sfârșitul lunii ai putea să-mi mai trimiți ceva bani. Între timp va sosi, în sfârșit, procura de la Capul Bunei Speranțe ³⁾ și-mi vor intra totuși ceva bani în casă, chiar dacă nu prea mulți.

My compliments to Mrs. Lizzy ³⁾.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ — partidele muncitorești. — *Nota trad.*

²⁾ — de la Johan Carel Juta. — *Nota red.*

³⁾ — Salutări d-nei Lizzy. — *Nota trad.*

98

Engels către Marx la Margate

Manchester, 27 martie 1866

Dragul meu Maur,

Eram tocmai pe cale să-ți scriu ca să te felicit pentru conștiințiozitatea cu care persiști în inactivitate, dedusă din tăcerea-ți prelungită, când a sosit scrisoarea ta. M-am mai liniștit, pentru că începusem să-mi fac tot felul de gânduri și-mi spuneam că n-ar fi exclus ca pricina tăcerii tale perseverente să fie un nou carbunc. Fă în continuare cât mai multă mișcare și continuă să te duci per pedes în vizită la episcopul de Canterbury, toate acestea pînă la urmă vor curma răul de la rădăcină. Esențialul în povestea asta, ca și în altele, este să rezisti cât mai mult plictiselii de pe litoral; dacă s-ar putea, ar trebui să rămii acolo toată luna aprilie, pentru ca boala să se vindece definitiv.

Tocmai acum a venit bătrînul Hill și mă împiedică să continui. Sint nevoit, așadar, să întrerup pentru astăzi. Îți trimit alăturat cele 10 l. st.

E/T 96 963, Manchester, 20 ianuarie 1865.

Al tău,
F. Engels

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

99

Marx către Engels la Manchester

2 aprilie 1866
5, Lansell's Place, Margate

Dragă Fred,

D'abord ¹⁾ calde mulțumiri pentru cele 10 l. st.

În timpul absenței mele, la „Commonwealth“ a intervenit o changement de décoration ²⁾, sau mai curînd de direction ³⁾, care

¹⁾ — În primul rînd. — *Nota trad.*

²⁾ — o schimbare de decor. — *Nota trad.*

³⁾ — a direcției. — *Nota trad.*

va intra în vigoare începînd de săptămîna viitoare. *Odger*, editor ; *Fox*, adjunct ; „*son of toil*”¹⁾, angajat să livreze săptămînal un articol de 10 şilingi ; *Cremer*, out of place²⁾ ; şi-a dat demisia şi din funcţia de General Secretary al „*Asociaţiei Internaţionale*”. În linii generale nu am nimic împotriva schimbării. *Eccarius* nu putea să creadă (sau cel puţin nu ar fi trebuit să creadă) că i se va lăsa conducerea nominală atunci cînd ziarul îşi va cuceri o poziţie. *Zadarnic* l-am prevenit. A fost o greşeală „politică” din parte-mi că, cedînd insistenţelor lui, l-am propus într-o scrisoare pentru acest post, acum lichidat. Dacă nu aş fi fost bolnav, n-ar fi obţinut acest lucru de la mine. Am ştiut dinainte că o să-mi cadă toată povestea asta pe cap. Pentru noi este, fireşte, mai importantă evitarea oricărei aparenţe de interes personal sau de abuz de influenţă personală în scopuri ascunse şi buna înţelegere cu englezii, decît satisfacerea ambiţiilor mai mult sau mai puţin îndreptăţite ale lui *Eccarius*.

Naturile rigide ca aceea a lui *Eccarius* au şi un anumit egoism rigid, care îi induce cu uşurinţă în eroare. Atunci cînd Liga pentru reformă a hotărît să se țină marele miting din St. Martin's Hall, Consiliul Ligii l-a propus şi pe *Eccarius* printre public speakers³⁾. Indivizii din clica lui *Potter* au protestat împotriva lui, fiindcă este străin. Eu l-am avertizat, sfătuiindu-l insistent să nu accepte „mandatul”. Dar el spera să poată înlătura toate piedicile şi se simţea măgulit să joace un rol atît de important în mişcarea din metropolă. Şi a suferit un eşec total. Bietul om a avut într-adevăr o viaţă plină de deziluzii, şi atunci cînd englezii i-au propus din propria lor iniţiativă funcţia de mare cinste, vicepreşedinte al „*Internaţionalei*” etc., el s-a amăgît cu gîndul că acum şi-ar putea lua dintr-o dată revanşa pentru tot trecutul lui. Dacă m-ar fi ascultat, dacă ar fi acţionat mai încet şi ar fi avut o atitudine modestă, totul ar fi mers strună. Şi dacă eu, cu toată lipsa lui de disciplină şi atitudinea lui capricioasă, m-am amestecat în această poveste murdară, am făcut-o numai pentru că el a lucrat întotdeauna alături de noi şi niciodată nu a cules roade. Dar e întotdeauna o greşeală să te laşi influenţat de asemenea considerente.

În ceea ce priveşte ziarul⁴⁾ — din cauza lipsei de fonduri —

1) — „fiul muncii” (pseudonimul literar al lui Johann Georg *Eccarius*). — *Nota trad.*

2) — înlăturat. — *Nota trad.*

3) — oratori. — *Nota trad.*

4) „*The Commonwealth*”. — *Nota red.*

pericolul constă în asaltul și preponderența crescândă ale clicii de la „Nonconformist”¹⁾.

Afurisitul caracter tradițional al tuturor mișcărilor engleze iese din nou la iveală în mișcarea pentru reformă. Aceleași „instalments”²⁾, respinse cu mare indignare încă în urmă cu câteva săptămâni de către partidul poporului — el a respins chiar și ultimatumul lui Bright cu privire la drepturile electorale ale proprietarilor de imobile —, sînt considerate acum ca niște valoroase rezultate ale luptei. Și de ce? Pentru că toryi se arată alarmați²¹⁶. Acestor indivizi le lipsește flacăra vechilor cartiști.

Ce părere ai de harababura austro-prusiană?²¹⁷ Nu citesc nici un ziar de pe continent. Un lucru este însă limpede pentru mine, și anume că în spatele Prusiei se află Rusia și că austriecii, știind acest lucru, nolens-volens³⁾ se consolează cu sprijinul francezilor. E frumos jocul acesta al părinților patriilor! Aceasta este eterna dilemă, spre care ne împinge iar și iar filistinul german. Pentru Bonaparte un război civil în Germania ar fi într-adevăr un dar divin.

Bineînțeles, este în continuare posibil ca toată această afacere să se încheie într-o bună zi pur și simplu prin destituirea onorabilului Bismarck. Dar de la Düppel²⁰ încoace, „Wilhelm Cuceritorul”⁴⁾ crede în invincibilitatea „vitezelor sale armate”, și în condițiile acestui conflict intern pînă și lui un al doilea Olmütz trebuie să-i pară prea riscant²¹⁸.

De câteva zile vremea s-a stricat, parcă special la comanda filistinilor londonezi, care au invadat localitatea de sărbătorile de paște.

Cît timp trebuie să iau arsenic?

Salutări lui Mrs. Burns.

Al tău,

K. M.

Prietenul meu Kaub îmi scrie din Paris că un oarecare domn Rebour ar fi descoperit mijlocul de a separa hidrogenul și oxigenul din apă printr-o metodă care ar presupune o cheltuială de 2 sous pe zi for a fire to melt iron with⁵⁾. Deocamdată ține însă secret această descoperire, pentru că, într-o ocazie anterioară, o

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 161. — *Nota red.*

²⁾ — „concesii parțiale”. — *Nota trad.*

³⁾ — vrînd-nevrînd. — *Nota trad.*

⁴⁾ Wilhelm I. — *Nota red.*

⁵⁾ — pentru un foc cu care ar putea fi topit fierul. — *Nota trad.*

invenție i-a fost furată și patentată la Londra. Qui vivra verra¹⁾. Tu știi de câte ori am visat noi doi să descoperim o metodă ieftină de a transforma apa în foc.

Publicat pentru prima oară

În : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris

Tradus din limba germană

100

Engels către Marx la Margate

Manchester, 2 aprilie 1866

Dragul meu Maur,

Sper că ai primit cele 10 l. st. pe care ți le-am trimis la Margate. Sărbătorile le-am petrecut în Wales și abia astăzi ajung, în sfârșit, să-ți scriu.

Orsini²⁾ a fost pe la mine, dar, din păcate, n-am putut face nimic pentru el ; la New York nu mai am nici un fel de relații, iar să găsec aici pe cineva dispus să se asocieze cu el la afacerea cu guano și să-i avanseze fondurile în acest scop, este out of the question³⁾. E un tip foarte simpatic.

Articolul nr. 3 despre Polonia⁴⁾ îl voi scrie mâine seară, dacă nu va interveni nimic. Îl voi trimite direct lui Eccarius, pe adresa redacției lui „Commonw[ealth]”. Din păcate, corectura este mizerabilă și, de asemenea, ar fi timpul să se înceteze cu reeditarea săptăminală a unui articol de fond din „Nonconformist”. Este pur și simplu o nerușinare din partea lui Miall să prezinte atât de fățîș ziarul ca pe un simplu apendice al lui „Noncon[formist]”.

Ce spui de Bismarck ? Acum ai parcă impresia că el împinge lucrurile spre un război, oferindu-i astfel lui Ludovic Bonaparte cel mai bun prilej să-și cucerească, fără nici o osteneală, o bucată pe malul stîng al Rinului și să-și consolideze poziția pe viață. Deși toți cei care se vor dovedi vinovați de dezlănțuirea acestui război — în caz că se va ajunge acolo — vor merita să fie spînzurați și cu toată nepărtinirea aș extinde această pedeapsă și asupra austriecilor, totuși dorința mea cea mai fierbinte este ca prusienii să mănînce o bătaie zdravănă. În acest caz ar exista două posibi-

¹⁾ — Cine va trăi va vedea. — *Nota trad.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 175. — *Nota red.*

³⁾ — absolut exclus. — *Nota trad.*

⁴⁾ F. Engels. „De ce poartă clasa muncitoare interes Poloniei ?”. — *Nota red.*

lități : 1. în două săptămîni austriecii vor dicta pacea la Berlin ; în felul acesta se evită un amestec direct din afară și, totodată, existența actualului guvern de la Berlin devine cu neputință, și atunci va începe o altă mișcare, care va nega de la bun început prusianismul specific ; sau 2. la Berlin va avea loc o răsturnare înainte ca austriecii să ajungă acolo, și atunci de asemenea mișcarea va fi pusă pe roate.

După părerea mea, din punct de vedere militar ambele armate sînt aproximativ egale și bătăliile vor fi foarte singeroase. Dar, desigur, Benedek este un general mai bun decît prințul Friedrich Karl, și dacă Franz Joseph nu-l ajută de B[enedek] sau dacă Fr[iedrich] Karl nu va avea ofițeri de stat-major foarte buni și influenți, atunci cred că prusienii vor mînca bătaie. Chiar și lăudăroșeniile după Düppel²⁰ indică posibilitatea unei Jene.

Dacă prima bătălie se termină printr-o înfrîngere decisivă a Prusiei, nimic nu-i va mai împiedica pe austrieci să ajungă la Berlin. Dacă învinge Prusia însă, ea nu va mai dispune de suficiente forțe pentru a porni împotriva Vienei o ofensivă peste Dunăre și, cu atît mai puțin, împotriva Pestei. Într-o luptă între ele două, Austria poate obliga Prusia să încheie pace, dar Prusia nu poate face acest lucru. Așadar, orice victorie a prusienilor ar constitui pentru Bonaparte un stimulent ca să intervină. De altfel, încă de pe acum acești doi porci germani se vor lua la întrecere în a oferi celui de-al treilea porc de ciine, cel francez, teritorii germane.

Al tău,

F. E.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

101

Engels către Marx la Margate

Manchester, 6 aprilie 1866

Dragul meu Maur,

Și mie de la început mi s-a părut foarte posibil ca în spatele prusienilor să se ascundă rușii. Chiar faptul că guldenii de hirtie austrieci cotează acum iarăși aproape pari¹⁾ și deci cursul lor va trebui din nou să scadă, a trezit bănuiele, dar și mai suspectă a fost

¹⁾ — la paritate. — *Nota trad.*

istoria cu Cuza²¹⁹, care a survenit concomitent, și desigur că ce cher¹⁾ Bismarck nu s-ar fi ambalat în așa măsură dacă nu i-ar fi avut pe ruși la spate. N-ar fi exclus ca toată povestea asta să fi ajuns deja atât de departe, încît nici B[ismarck] și nici bătrînul măgar Wilhelm să nu mai aibă nici un cuvînt de spus și să nu depîndă decît de bunul plac al petersburghezilor ca să fie război sau pace. Dar ce neîndemînic e Bismarck ăsta în acțiunile lui! Este prea ridicol să vrea să-i prezinte pe bieții austrieci ca parte agresoare. Dar și mai nostim e că individul se gîndește serios să convoace la 1 iunie parlamentul german pentru o reformă a constituției confederale. Aceasta trebuie să fie o contramăsură împotriva statelor mici; împotriva guvernelor, el — Bismarck în persoană — apelează la popor. Aceasta a provocat risul batjocoritor al tuturor filistinilor germani²¹⁷.

După schimbările intervenite la „Commonwealth”²⁾ nu am mai putut, de altfel, trimite la timp redacției articolele cerute³⁾, pentru că trebuiau să facă un ocol prin Margate; și le trimit, așadar, ție pentru numărul următor. Datele respective privitoare la emanciparea iobagilor din Rusia le-am găsit într-un articol al lui Mazade din „Revue des II Mondes”²²⁰.

Cum îți merge cu sănătatea? Sper că nu ți-au mai ieșit alte carbuncule sau furuncule mici? Și, în general, cum te simți? Te îngrași și te întremezi? Te mai duci per pedes în vizită la bătrînul „Cantuar[ian]”⁴⁾? Arsenic trebuie să iei cel puțin timp de trei luni; în orice caz nu-ți poate face rău.

Pe aici nimic nou în afară de un vînt scîrbos de răsărit și de mult praf.

Cît ai de gînd să mai rămîi la Margate? Sper că cel puțin pînă la sfîrșitul acestei luni?

Mișcarea pentru reformă este o recunoaștere generală a somnolenței generale. O concesie parțială de importanță minoră²¹⁸.

Al tău,

F. E.

Publicat pentru prima oară
în: „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ — acest iubit. — *Nota trad.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 181. — *Nota red.*

³⁾ Din seria de articole ale lui F. Engels: „De ce poarta clasa muncitoare interes Poloniei?”. — *Nota red.*

⁴⁾ „Omul din Canterbury” (vezi volumul de față, p. 177. — *Nota red.*). — *Nota trad.*

102

Marx către Engels
la Manchester6 aprilie 1866
5, Lansell's Place, Margate

Dragă Fred,

De când sînt aici m-am restabilit foarte bine, și nu există nici cel mai mic indiciu că afurisitele carbuncule ar putea să revină. Pe locul unde a fost ultimul și cel mai dureros dintre ele mai am o ușoară senzație de durere. Poate s-a închis prea devreme și pe sub pielea refăcută se mai găsește vreun mic punct de puroi. Mă gîndesc însă că, în cazul acesta, în timpul băilor calde cu apă de mare și cînd mă șterg cu prosopul aspru, porcăria ar fi spart cu siguranță; și, într-adevăr, de două zile se pare că și această ultimă rană dispăre complet. Singurul lucru neplăcut este un punct reumatic dureros, la umărul drept, care mi-a revenit aici și care nu mă lasă să dorm. Curînd se împlinește o lună de cînd sînt aici și m-am ocupat exclusiv de sănătate. E timpul să termin cu asta.

Scrisorile noastre s-au încrucișat pe drum, și totuși tu parcă îmi răspunzi la scrisoarea mea. Ai scăpat din vedere posibilitatea unei acțiuni a Italiei în favoarea Prusiei.

Nu încapă nici cea mai mică indoială că Rusia, deși îi permite lui Bonaparte să joace în avanscenă rolul de arbitru, se află în spatele Prusiei. Nu trebuie să trecem cu vederea (pentru a vorbi à la Hegel) faptul că mina dunăreană ²¹⁹ a explodat concomitent cu acțiunea lui Bismarck ²¹⁷.

Chiar dacă presupunem, și este probabil, că acești ciini de prusieni vor renunța la intențiile lor, este totuși limpede, și trebuie să le fie limpede și filistinilor germani, că, *fără o revoluție* în Germania, ciinii de Hohenzollern și de Habsburg vor arunca din nou țara noastră înapoi cu vreo 50—100 de ani printr-un război civil (dinastic).

Trebuie să-ți spun deschis că, în ceea ce privește „Internaționala”, lucrurile stau foarte prost, cu atît mai mult cu cît, din cauza nerăbdării francezilor, congresul a fost fixat pentru *sîrșitul lunii mai*.

The fact ist this ¹⁾ că liderii englezi, după ce noi le-am creat o poziție (la asta trebuie să adăugăm incapacitatea oricărui englez de a face două lucruri deodată), dovedesc o foarte mare *răceală* față de mișcarea noastră mai îngustă. Absența mea de aproape

---

¹⁾ — Realitatea este. — *Nota trad.*

trei luni a făcut foarte mult rău. **Ce-i de făcut?** În Franța, Belgia, Elveția (și ici-colo și în Germania și sporadic chiar în America) Asociația a făcut progrese mari și temeinice. În Anglia însă mișcarea pentru reformă, inițiată de noi, aproape ne-a lichidat. Asta n-ar avea prea mare importanță dacă Congresul de la Geneva nu ar fi fost fixat pentru sfârșitul lunii mai și dacă parizienii, pentru care această mișcare este *singura posibilă*, prin editarea publicației lor „Le Congrès”, nu ar fi făcut aproape imposibilă amânarea congresului²¹. Curînd englezii și-ar da singuri seama de caracterul jalnic al mișcării pentru reformă așa cum se prezintă ea acum. Și, după înapoierea mea, amenințarea privind cochetarea cu clica lui Potter etc. ar face curînd ca totul să reîntre în normal. Dar there is no time¹⁾. Pentru englezi nici chiar un eșec al congresului nu înseamnă mare lucru. Dar pentru noi? *Ar fi un scandal pe scară europeană!!* Într-adevăr, nu prea văd vreo ieșire. Englezii au neglijat tot ceea ce trebuie făcut pentru ca congresul să aibă loc, într-o formă mai mult sau mai puțin decentă. *Que faire?*²⁾ Crezi că *ar fi bine să plec la Paris* pentru a le demonstra celor de acolo în ce măsură ținerea în acest moment a congresului este *imposibilă*? Răspunde-mi neîntirziat. Nu văd altă ieșire decît o înțelegere cu parizienii. Pe de altă parte știu că dacă nu se va ține congresul, este în joc însăși poziția lor. *Que faire!* D-l *Vésinier* i-a provocat *la duel* pe parizienii noștri. Le cere să vină în Belgia să se bată cu el. *L'imbécile!*³⁾ As to Orsini⁴⁾, am știut că nu vei putea face nimic. Dar nu i-am putut refuza recomandăția cerută.

Al tău,

K. M.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ — nu este timp. — *Nota trad.*

²⁾ — Ce-i de făcut? — *Nota trad.*

³⁾ — Imbecilul. — *Nota trad.*

⁴⁾ — În ceea ce-l privește pe Orsini. — *Nota trad.*

103

Engels către Marx la Margate

Manchester, 10 aprilie 1866

Dragul meu Maur,

După cum se pare, rușii vor război; scopul lor pare să fie restabilirea Poloniei sub stăpînirea Rusiei și, pe cît posibil, anexarea Moldovei. „Köln[ische] Zeitung”, înnebunit de groaza războiului, l-a trimis pe J. von Wickede, specialistul lor în probleme militare în Boemia, pentru a verifica zvonurile despre înarmarea Austriei. Tipul ajunge acolo la 3 aprilie, respectiv la două săptămîni după nota lui Bismarck²¹⁷, și găsește pretutindeni o atmosferă foarte pașnică, doar unele regimente din *Boemia* fuseseră deplasate în districtele lor din vest pentru a putea fi mai repede puse pe picior de bătaie. Nici unul dintre cei lăsați la vatră n-a fost chemat la unitate, nici o fortăreață nu a fost pregătită de luptă. Nimic. Intregul scandal a fost, așadar, *provocat în mod intenționat de Bism[arck]*.

Mai departe: rușii concentrează trupe la granițele austriece și prusiene ale Poloniei, și ostașii vorbesc foarte deschis că trupele rusești masate la granița prusiană vor ocupa *Poznanul* de îndată ce trupele prusiene vor porni atacul împotriva austriecilor. Ca să nu mai vorbim că rușii vor pune imediat mîna pe partea rămasă din Polonia prusiană, dar vor avea și sarcina de a înăbuși o eventuală mișcare revoluționară la Berlin. Dar asta ar fi foarte probabil un calcul greșit și, în orice caz, ar face cu neputință pe viitor domnia Hohenzollernilor.

În sfîrșit, articolul de fond de astăzi din „Times”, care este stupid, confuz, greoi, se situează în mod categoric de partea prusienilor și prezintă Austria ca parte agresoare. A fost, fără îndoială, scris din ordin.

De aceea consider războiul iminent și, totodată, avînd în vedere noua notă austriacă, ce apelează la Confederație, precum și propunerea d-lui Bismarck cu privire la un parlament german²²² — ce dobitoc trebuie să fie acest individ dacă poate crede că asta i-ar ajuta cît de cît! —, este inevitabil și din motive privind Germania însăși. Nota austriacă pornește, pare-se, de la convingerea că oricum se va ajunge la o încăierare. Altminteri ar fi lăsat măcar o porțiță de scăpare pentru a face ca, prin demisionarea lui Bism[arck], prusienilor să le fie mai ușor să dea înapoi. Dar,

de vreme ce ei apelează la Confederație, posibilitatea aceasta dispare ; nici un guvern prusian nu se va supune unei majorități a Confederației.

Bonaparte va sta, desigur, liniștit, cel puțin deocamdată, Bism[arck] i-a și oferit Saarbrücken etc. și, la nevoie, îi va da și Palatinatul bavarez. Întrucît știe că rușii sînt de partea prusienilor, nu va face nici un pas riscant.

Dacă se va ajunge într-adevăr la o încăierare, va fi pentru prima oară în istorie cînd desfășurarea evenimentelor va depinde de atitudinea Berlinului. Dacă berlinezii pornesc atacul la momentul oportun, lucrurile pot evolua bine — dar cine se poate baza pe ei ?

Cît privește congresul Internaționalei, nu mi-e prea limpede în ce fel ați vrea să-l evitați. De asemenea, nu sînt de părere că o nouă aminare a congresului ar îmbunătăți cu ceva situația. După tout¹⁾ orice demonstrație de acest fel va fi întotdeauna într-un anumit sens — în ochii noștri cel puțin — o compromitere. Dar în ochii Europei ? Cred că acest lucru poate fi evitat chiar și acum. Căci germanii, întrucît cunosc mai multe limbi, vor avea întreaga problemă în mina lor, iar germanii sînt oamenii noștri. Dacă congresul va adopta vreo *hotărîre* eficace, asta e un lucru secundar, principalul este să se evite orice scandal ; în cazul de față e foarte posibil. Se vor putea lua oricum fără nici un pericol hotărîri generale cu caracter pur teoretic sau care să se refere la sprijinul internațional acordat grevelor etc. Dar tu, desigur, știi mai bine decît mine aceste lucruri, eu de aici nu le pot aprecia prea bine. În nici un caz însă nu aș pleca la Paris pentru asta. Tu nu te afli sub protecția nimănui, și de aceea poliția te va aresta fără nici o jenă ca emisar al unei asociații muncitorești oficiale cu tendințe vădit revoluționare, în spatele căreia se pot ascunde cu ușurință alte lucruri secrete —, cela suffit²⁾. Toată povestea asta nu merită un asemenea risc.

E preferabil să mai rămii un timp la Margate, pînă cînd nici ultima cicatrice nu va mai fi sensibilă, și plimbă-te cît mai mult la aer curat. Cine știe, poate foarte curînd vei avea iarăși nevoie de un organism zdravăn. Atmosfera este foarte încărcată și poate că în scurt timp ne vom afla din nou în plină furtună ; aceasta ne va ajuta, desigur, să trecem și peste dificultățile legate de congres.

¹⁾ — Pînă la urmă. — *Nota trad.*

²⁾ — aceasta este suficient. — *Nota trad.*

Îți voi face rost de ceva bani cît mai repede cu putință. De asemenea, voi căuta să-l văd pe Gumpert ca să-l întreb cît trebuie să dureze cura de mare și dacă mai trebuie să iei pe urmă arsenic.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

104

Engels către Marx la Margate

[Manchester] 13 aprilie 1866

Dragul meu Maur,

Intrucît nu știu dacă în momentul de față te mai afli la Margate, expediez astăzi soției tale :

E R 13 430, Manchester, 21 ianuarie 1865 l. st. 10.

E/P 43 331, Manchester, 20 ianuarie 1865 l. st. 10 = l. st. 20, și îi comunic că te-am înștiințat despre acest lucru.

Deci lovitura lui Bismarck cu votul universal s-a făcut chiar și fără Lassalle al lui. Se pare că burghezul german, după o oarecare împotrivire, o va accepta, căci bonapartismul este adevărata religie a burgheziei moderne. Pe zi ce trece, pentru mine devine tot mai limpede că burghezia nu este în stare să guverneze direct, și de aceea, acolo unde nu există o oligarhie care să preia, ca aici în Anglia, contra unei bune recompense, conducerea statului și a societății în interesul burgheziei, forma normală este semidictatura bonapartistă ; ea apără marile interese materiale ale burgheziei chiar și împotriva voinței burgheziei înseși, dar nu-i permite să participe la guvernare. Pe de altă parte, această dictatură este la rîndul ei constrînsă să adopte împotriva voinței ei interesele materiale ale burgheziei. Așa vedem acum că Monsieur Bismarck a adoptat programul Uniunii naționale¹⁵⁰. Dacă-l va înfăptui este, desigur, cu totul altă problemă, dar e greu de presupus că burghezul german va constitui o piedică pentru B[ismarck]. Un german care s-a înapoiat de curînd povestește că a văzut deja mulți mușcînd

din această momeală; potrivit comunicatului Reuter (vide¹⁾ mai jos), cei de pe Karlsruhe au aprobat întreaga poveste, și nemărginita jenă a lui „Köln[ische] Zeitung” în legătură cu această poveste vădește limpede că o schimbare este iminentă.

Iar că între B[ismarck] și ruși există o înțelegere directă, o dovedește în primul rînd faptul că nu numai „Times”, ci și *Reuter* începe, contrar obiceiului său, să mintă în favoarea Prusiei. Greșelile de traducere, de care abundă acum mai mult ca oricînd telegramele, nu sînt lipsite de orice rațiune. Pînă de curînd erau *împotriva* Prusiei. Acum sînt *împotriva* Austriei. R[euter] telegrafiază: Austria este de acord cu acest plan numai cu condiția ca *toate* provinciile austriece (deci și cele *negermane*) să fie reprezentate. În originalul german nu se spune decît: cu condiția participării și a provinciilor austriece. — Mai departe: potrivit spuselor lui „Bromberger Zeitung” și „Ostsee-Zeitung” (acesta este un organ de presă al rușilor), rușii adună tot mai multe trupe în provinciile de sud-vest ale regatului Poloniei și pînă la Prut, și asta o fac foarte încet și pe tăcute; soldații sînt cu *toții* încredințați că vor porni împreună cu Prusia *împotriva* Austriei, iar cei situați pe Warta repetă că sarcina lor va fi de a ocupa Poznanul, pentru ca prusienii să se poată retrage de acolo.

De altfel, rușii le pot da pentru un timp prusienilor Schleswig-Holstein, deoarece prin pacea de la Viena și prin anexiuni și-au asigurat lucrul cel mai important: tratatul de la Londra și, prin acesta, succesiunea la tronul *Danemaricii*²²³. Dacă au în stăpînire a lor Sundul, de ce ar mai avea pretenții la Kiel?

Cel mai bine ai face dacă ai rămîne la Margate pînă cînd nu *vei* mai simți *nici* o durere în locul respectiv și *vei* constata o schimbare definitivă în bine.

Scrie cît mai curînd.

Al tău,
F. F

Publicat pentru prima oară
în: „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ — vezi. — *Nota trad.*

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 23 aprilie 1866

Dragă Fred,

Indelungata mea tăcere se explică prin starea mea sufletească provocată de o durere de măsele, care de două săptămîni nu mai încetează, și de reumatism. Astăzi se pare că a intervenit o îmbunătățire.

Din cauza durerilor reumatice, deosebit de puternice în timpul nopții — provocîndu-mi uneori accese de vomă —, care m-au împiedicat să dorm și au întors toată casa pe dos, am considerat necesar să întrerup tratamentul cu arsenic, respectiv să-l suspend. Acum însă (dacă într-adevăr intervine o îmbunătățire) îl voi relua. Nu am nici cel mai mic semn de apariție a unui furuncul sau carbuncul și sînt sigur că, după ce voi scăpa de aceste neplăceri accidentale, legate în cea mai mare parte de starea vremii, voi fi complet restabilit. Dar ar fi într-adevăr și cazul, căci am pierdut enorm de mult timp.

Cu „*Internaționala*” situația este următoarea: De la întoarcerea mea ²²⁴ disciplina s-a restabilit complet. De asemenea fructuoasa intervenție a „*Internaționalci*” în greva croitorilor (prin scrisori ale secretarilor pentru Franța, Belgia etc.) a stîrnit senzație în rîndurile trade-unionurilor de aici ²²⁵. Referitor la Congresul de la Geneva, m-am hotărît să contribui de aici atît cît îmi va fi cu putință la reușita lui, dar eu nu mă voi duce. Prin aceasta mă debarsez de orice responsabilitate personală în ce privește conducerea lui ¹).

Cît despre „*Commonwealth*”, encroachments ²) ale lui Miall & Co. ar fi mai suportabile dacă ar avea la bază cel puțin un sprijin material cît de cît însemnat. Dar indivizii, foarte darnici în ce privește sfaturile bune și cicăleala, sînt foarte economi cînd e vorba de cash ³), așa că publicația se tirăște de la o săptămîină la alta. Cercul de cititori se extinde de la o săptămîină la alta, dar

¹) Vezi volumul de față, p. 478—480. — *Nota red.*

²) — ingerințele. — *Nota trad.*

³) — bani peșin. — *Nota trad.*

un pennypaper¹⁾, chiar dacă se bucură de cel mai mare succes, trebuie să dispună de fonduri pentru cel puțin un an înainte. Este quite out of question²⁾ ca ziarul să devină rentabil într-un timp mai scurt. Dacă deocamdată publicația nu a devenit mai proastă, asta se datorește lui Fox, care are de dus o luptă continuă.

În patria noastră se pare că lucrurile nu vor duce deocamdată la o încăierare. Până când lăudăroșii prusieni nu vor trage sabia! În orice caz, avem satisfacția de a vedea Prusia făcându-se de ris atît pe plan intern, cît și extern. Totuși, nu este încă sigur, pare-se, că într-o bună zi nu se va ajunge la război. Rușii (deși, de fapt, au cîștigat deja și cîștigă destul de mult numai de pe urma conflictului și a amenințării cu războiul în Germania) vor război, iar pentru Bonaparte aceasta ar fi un godsend³⁾. În orice caz, d-l Bismarck a pornit din nou „o mișcare” în Germania.

După faza războiului civil, abia acum au intrat de fapt Statele Unite în faza revoluționară, iar atotștiutorii europeni, care mai cred în atotputernicia d-lui Johnson, vor suferi în curînd o dezamăgire.

În Anglia, toryi și whigii palmerstonieni merită într-adevăr mulțumiri pentru că au redus la zero modesta reglementare a lui Russell²²⁰. Într-una din ultimele ședințe, însuși d-l Gladstone și-a exprimat convingerea lui „melancolică” că în momentul de față, contrar așteptărilor lui pline de optimism, ne așteaptă o „lungă serie de lupte”.

Ce părere ai de cel de-al „optulea” înțelept al lumii — *Mill*?
Salutări doamnei Lizzy.

Tout à vous⁴⁾

K. M.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ — ziar de un penny. — *Nota trad.*

²⁾ — cu totul exclus. — *Nota trad.*

³⁾ — dar dumnezeiesc. — *Nota trad.*

⁴⁾ — Cu totul al tău. — *Nota trad.*

106

Engels către Marx
la Londra

Manchester, 1 mai 1866

Dragul meu Maur,

Sper că ai scăpat de reumatism și de durerile de măsele și acum te ocupi stăruitor de *carte*¹⁾. În ce situație se află și când va fi gata primul volum? În general trebuie să continui să iei arsenic, tratamentul se recomandă să fie făcut cel puțin trei luni și nu are nici o legătură cu reumatismul etc. E posibil ca boala de ficat să fi contribuit, prin tulburarea digestiei, sau a hemopoezei, la furunculoză, de aceea va trebui să continui să faci în mod regulat în fiecare zi câteva ore de mișcare și să renunți la munca de noapte, pentru ca totul să revină la normal. Acolo unde, așa cum e cazul la tine, tendința spre hiperemie a ficatului a avut o evoluție atît de clasică și de sistematică, ea nu poate, desigur, să dispară așa, dintr-o dată.

Bine că nu trebuie să-ți mai faci griji în privința Congresului și a Asociației Internaționale. Apropo, la Edinburgh a sosit cu vaporul un transport de 57 de *croitori germani* to put down a strike²⁾ și se așteaptă alte două transporturi. Probabil de la Hamburg. N-ați putea să aflați din Edinburgh unele amănunte și să împiedicați acest lucru?²²⁷

Bismarck vrea război cu orice preț, și după ce a dat greș în Boemia are impresia că va reuși în Italia²²⁸. Sper că dacă va face acest lucru, berlinezii se vor răscula. Dacă vor proclama republică acolo, în două săptămîni întreaga Europă va fi răsturnată. Da, dar o vor face? Cum stăm cu legăturile noastre acolo?

Ai văzut că micul Louis Blanc, ca un bun democrat imperial, a declarat acum în „*Temps*” că, dacă Prusia înghite micile state germane, Franța va trebui să primească cel puțin malul stîng al Rinului? Așa arată adevărații revoluționari.

Zilele acestea, din dorința de a-mi reanima vechea mea minie, am citit cartea lui Röckel, deținut la Dresden în 1849, despre felul în care a fost tratat în închisoare³⁾. Aceste infamii ale saxo-nilor depășesc tot ceea ce am cunoscut pînă acum. Foarte multe

¹⁾ „Capitalul”. — *Nota red.*

²⁾ — pentru a pune capăt unei greve. — *Nota trad.*

³⁾ A. Röckel, „Insurecția din Saxonia și închisoarea corecțională din Waldheim”. — *Nota red.*

din aceste canalii vor trebui judecate cu toată severitatea. În perioada *dinainte* de 1848 n-au existat asemenea porcării și, în comparație cu acestea, închisorile prusiene din acea vreme par un adevărat rai.

Acești adulamiți sînt totuși niște măgari fără pereche dacă se ridică astfel împotriva acestui jalnic bill cu privire la reformă, cea mai conservatoare măsură care s-a luat vreodată aici ²²⁶. Dar, „quem deus vult perdere ¹⁾” etc.

Sînt vreo trei săptămîni de cînd am trimis la „Commonw[earth]” cel de-al treilea articol despre Polonia ²⁾ și am rugat să-mi fie înapoiat în caz că ajunge prea tîrziu pentru săptămîna aceea. După o săptămîină am primit un răspuns de la Fox în care-mi spune că ar fi putut apărea numai în numărul *trecut*; totodată mi-a restituit și articolul. Miercuri l-am trimis din nou, dar prea tîrziu. Tu mai erai la Margate pe atunci. Următoarele numere le voi trimite din nou la tine, dacă din lipsă de timp nu voi fi nevoit să le expediez imediat direct.

Multe salutări soției tale și fetițelor.

Al tău,

F. E.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

107

Engels către Marx la Londra

Manchester, 9 mai 1866

Dragul meu Maur,

Tăcerea ta mă neliniștește, mă tem că nu-ți merge bine cu sănătatea. Sper că nu ți-au apărut alți carbunculi?

Ciudată mai este și povestea asta cu orbul ³⁾ Cohen, care trage

¹⁾ — quem deus vult perdere prius dementat — celui pe care dumnezeu vrea să-l piardă, mai întîi îi ia mințile. — *Nota trad.*

²⁾ Din seria de articole ale lui F. Engels : „De ce poartă clasa muncitoare interes Poloniei?”. — *Nota red.*

³⁾ Joc de cuvinte : „blind” — „orb” ; Blind — numele de familie al tatălui vitreg al lui Cohen. — *Nota trad.*

cinci focuri și nu-l poate nimeri pe lunganul de Bismarck și se mai lasă și arestat. Un mai mare serviciu nu i se putea face lui B[ismarck] ²²⁹.

It strikes me ¹⁾ că în privința mobilizării prusienii au rămas cu două săptămîni în urma austriecilor și că înainte de sfîrșitul acestei luni nu pot începe atacul. Dacă austriecii profită de această împrejurare, pot cîștiga o bătălie importantă și pot ajunge la Berlin înainte ca prusienii să-și fi concentrat forțele.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

108

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 10 mai 1866

Dragă Fred,

No carbuncles whatever! ²⁾ Dar afurisitul de reumatism și durerile de dinți m-au chinuit îngrozitor, pînă cînd cel dintîi pare să cedeze, în sfîrșit, la frecții cu alcool pur. Dar trebuie să-ți spun că tot mă mai simt cam *slăbit* și că puterea de muncă îmi revine numai *foarte încet*. Poate asta se datorește și întreruperii tratamentului cu arsenic, pe care după primirea scrisorii tale l-am reluat.

Cohen era un tînăr foarte bun (deși nu deosebit de înzestrat), pentru care am o deosebită simpatie, căci este un vechi prieten al lui Musch ³⁾ al meu. Ieri Freiligrath, firește, a dat buzna la Blind și de acolo a venit la noi. Eu nu eram acasă. Cel mai mult îl supăra pe Freiligrath că Blind îi strică reputația, lui și celorlalți (colaboratori oficiali ai lui „Eidgenosse”, al cărui simbol era o

¹⁾ — Mă miră. — *Nota trad.*

²⁾ — Nici un fel de carbunculi! — *Nota trad.*

³⁾ Edgar, fiul decedat al lui Marx. — *Nota trad.*

mină cu un pumnal și deviza „haec manus tyrannis”¹⁾ etc.). După cum spune, de nouă luni n-a mai fost pe la el. Povestea asta nu poate fi nici măcar „scuzată”. Într-un cuvânt, nu-l îngrijorează de fapt decât eventuala impresie pe care ar putea-o produce asupra filistinilor londonezi. De altfel, șmecherul badenez l-a dus din nou de nas: a apărut în postura unui om complet distrus și nu l-a lăsat pe prietenul său F[reiligrath] nici măcar să bănuiască că, în momentul celei mai acute dureri, el a avut totuși prezența de spirit să exploateze tragicul incident pentru a-și face o reclamă grozavă în diverse ziare londoneze atât lui, cât și familiei lui. Always an eye to business²⁾. Soția lui³⁾ este, desigur, neconsolată; comic în toată povestea asta e că prin stupida lui trăncăneală despre uciderea tiranilor, Blind și-a adus ca jertfă pe altarul libertății nu pe propriul lui fiu, ci pe Isaac al bătrînului Cohen⁴⁾.

Ca urmare a tristelor experiențe făcute în 1859²⁹⁰, austriecii sînt într-o situație atât de afurisită, încît e puțin probabil să poată folosi momentul prielnic și, deși împrejurarea îi silește să ia inițiativa, ei n-o pot face, sau, în orice caz, se vor codi foarte mult s-o facă. Of course⁵⁾, „opinia publică” din Europa nu le este de nici un folos și le pretinde stupizenii. Aceiași măgari liberali, care toți recunosc acum că Austria este provocată și că împotriva ei există o conspirație sistematică, în viitorul foarte apropiat ar fi în stare să protesteze într-un glas (inclusiv lorzii englezi) dacă Austria ar ataca prima și n-ar aștepta liniștită pînă cînd dușmanii ei vor da semnalul.

Oricît de antipatic mi-e Bonaparte, acțiunea lui din Auxerre²⁸¹ m-a amuzat extrem de mult. Bătrînul măgar Thiers și cîinii savanți din corpul legislativ, care îl aplaudă, și-au imaginat că se pot juca nepedepsiți de-a louis-philippismul! Imbecilii!

Rușii, ca întotdeauna, își joacă frumușel rolul. După ce i-au încurajat pe bravii prusieni, acum iau o poză de apărători ai păcii și arbitri ai Europei, totodată însă au fost destul de deștepți ca să-i comunice d-lui Bonaparte că la congresul care este așteptat, despre Polonia nu trebuie, bineînțeles, să fie vorba. Într-un cuvînt, Rusia se poate amesteca în treburile Europei, dar Europa în treburile Rusiei, nu.

¹⁾ — „manus haec inimica tyrannis” — „această mină este vrăjmașa tiranilor”. — *Nota trad.*

²⁾ — Niciodată nu pierde din vedere afacerile. — *Nota trad.*

³⁾ Friederike Blind. — *Nota red.*

⁴⁾ Aluzie la legenda biblică despre jertfirea de către Avraam a fiului său Isaac (Biblia, prima carte a lui Moise, capitolul 22, versetul 9). — *Nota red.*

⁵⁾ — Desigur. — *Nota trad.*

În urma importului de croitori germani și danezi făcut la Edinburgh, noi, în primul rînd, am trimis un german și un danez ¹⁾ (ambii croitori) la Edinburgh, care au și pus capăt înțelegerii dintre importatori și importați ; în al doilea rînd, eu am publicat în numele Asociației Internaționale un avertisment adresat croitorilor germani din Germania. Nouă, la Londra, povestea ne-a fost de foarte mult folos ²²⁷.

O poveste foarte neplăcută a fost pentru mine necesitatea de a plăti dintr-o dată 25 l. st. datorii pentru taxe școlare. Nu mai puteam amîna plata acestor bani, reprezentînd taxa pe trei trimestre, pentru că Jenny și Laura se retrag de la școală ; Laura nu mai ia nici un fel de lecții în afara școlii, iar Jenny numai o singură lecție de muzică pe săptămînă. (Baumer a plecat de la școală.)

„Commonwealth” se dezvoltă rapid și cu siguranță că într-un an ar deveni rentabil. Dar probabil că din lipsă de bani va trebui să sistăm curînd apariția ziarului.

Salut.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

109

Engels către Marx la Londra

Manchester, 16 mai 1866

Dragul meu Maur,

Povestea cu Freiligr[ath] este foarte amuzantă și foarte îmbucurătoare. Așa-i trebuie dacă se dă cu persoanele respectabile ale emigrației și se dezice de „partid”. Cît despre Blind, avînd în vedere a sa „manus haec inimica tyrannis”, i se poate aminti că copiii nu trebuie să se joace cu pușca. În general, din această poveste reiese limpede că Bismarck poartă o cămașă de zale ²²⁹. Toate gloanțele ar fi trebuit să-l atingă, se consideră că ultimele

¹⁾ Albert F. Haufe și N. P. Hansen. — Nota red.

Friedrich Engels
(În jur de 55 de ani)

trei au nimerit în plin și cum revolverul era construit în așa fel încît cătarea nu asigura concentrarea focului, orice altă posibilitate este exclusă. Acum aceste cămăși de zale se fac foarte fine, dar rezistente. Desigur că prietenul său Bonaparte i-a procurat și i-a recomandat una.

Monsieur Bismarck s-a înșelat în mod evident în privința statelor mici, de aici amenințarea cu Constituția imperiului și cu Bennisgen. A avut, probabil, și eșecuri financiare. Dar se poate concepe ceva mai amuzant decît faptul că același Wilhelm, care în 1849, ca general-comandant, a îngropat Constituția imperiului, acum vrea sau, mai bine zis, e nevoit să o reînvie. Bismarck în calitate de restaurator al „drepturilor fundamentale ale poporului german”²³², asta e prea de tot! Cu armata și mobilizarea rezervelor se pare că situația de asemenea nu este prea strălucită; la Görlitz a fost mare scandal, trupele de linie au trebuit să înainteze și să se retragă, fiindcă indivizii nu erau dispuși să admită o asemenea intervenție. Dacă oamenii aceștia vor mai fi ținuți încă 3—4 săptămîni în inactivitate sub arme, vor fi în stare de orice. Și cum nici Prusia și nici Italia nu sînt încă gata de atac, vor trebui probabil să mai rămînă în această situație cel puțin pînă la sfîrșitul lunii mai.

Un lucru este sigur, d-l Bismarck a intrat într-o poveste cu care nici el și nici întregul regim de pînă acum n-o pot scoate la capăt. Dacă lucrurile se rezolvă pe cale pașnică, pînă atunci el va fi irosit fondurile de care dispune și se va trezi într-o situație fără ieșire, iar dacă va fi război, atunci va trebui Acheronta movere¹⁾, care cu siguranță că-l vor înghiți. În împrejurările actuale chiar și o victorie directă a cetățenilor deputați ar avea un caracter revoluționar și ar marca un progres.

Și, cu toate astea, nu-mi poate intra în cap că în mijlocul secolului al XIX-lea, Germania de nord și cea de sud s-ar putea ridica una împotriva celeilalte doar pentru că așa vrea Bismarck, în interesul rușilor și al lui Bonaparte. Dar, dacă se va ajunge la o ciocnire, ar putea să fie rău de prusieni. Se pare că de data aceasta austriecii își vor încorda la maximum toate forțele, și chiar dacă lăudăroșenia lor cu privire la armata de 900 000 de oameni este stupidă, totuși nu e exclus să pornească ofensiva în Saxonia, avînd superioritate în ceea ce privește efectivul. Într-un război împotriva Austriei, Prusia nu poate conta pe corpurile de armată renan și westfalic, iar pe cel saxon poate conta numai în parte. Rămîn deci celelalte corpuri de armată, care abia vor putea

¹⁾ — să pună în mișcare forțele infernului. — *Nota trad.*

trimite în fața dușmanului un efectiv de 240 000 de oameni. Dacă, după cum se spune, în Italia la început austriecii se vor menține doar în defensivă, atunci le va fi suficientă o armată de 150 000 de oameni și le va fi ușor să trimită 300 000—350 000 de oameni împotriva Prusiei, numai dacă rușii nu-i vor obliga să maseze un număr însemnat de trupe în Galiția. Atunci lupta decisivă s-ar da între 180 000 de prusieni împotriva a 240 000—280 000 de austrieci; asta ar însemna în mod inevitabil o Jena și ar duce direct la Berlin. Este greu însă să emiți ipoteze în această privință, deoarece la austrieci trupele sînt întotdeauna mai numeroase pe hirtie, și mai ales în această perioadă se spun multe minciuni.

Din păcate, d-l Charles¹⁾ a luat el cartea mare, în care sînt trecute socotelile mele, așa că în momentul de față nu pot aprecia care este situația mea financiară, și cum peste o lună și jumătate se încheie anul financiar și la acea dată trebuie să am investit un anumit capital, sînt nevoit să țin seama de acest lucru. De îndată ce voi putea, îmi voi calcula debitul și creditul și cu prima ocazie îți voi trimite ceva bani. În orice caz, poți conta pe 50 l.st., pe care ți le voi trimite în primele zile ale lunii iulie, după încheierea anului financiar.

E interesant să citești cum intervine „Kreuz-Zeitung” pentru votul universal, pentru bonapartism, Victor Emanuel etc. Acum indivizii ăștia mănîncă la rahat cu ghiotura.

Salutări soției tale și fetițelor.

Al tău,

F. E.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

---

¹⁾ Charles Roesgen. — *Nota red*

110

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 17 mai 1866

Dragă Fred,

Ce se aude cu *articolele despre Polonia* ¹⁾ ? Indiferent dacă ziarul ²⁾ va rezista sau nu, tu trebuie să faci tot ce poți. Polonezii de aici așteaptă continuarea și mă sîciie cu întrebările ³⁾. În general articolele au trezit interes. *Föxchen*, după ce le-a lăudat, alaltăieri, în cadrul Consiliului Central, a atacat pasajul în care tu pui împărțirea pe seama corupției aristocrației poloneze. Printre altele el i-a atacat în mod special pe germani, care, prin intermediul dinastiei saxone etc., i-au ruinat pe polonezi. I-am răspuns pe scurt ⁴⁾.

Desigur, lăudăroșii de prusieni sînt pe cale de a da înapoi, iar Bismarck întîmpină o mare rezistență și din partea bătăranului ⁵⁾. Dar în Italia nu cred să fie posibilă o retragere, și asta va avea de asemenea repercusiuni asupra Prusiei. Ce mult a pierdut Itzig ⁶⁾ că a murit ! Acum Bismarck i-ar fi îngăduit să-și joace rolul. B[ismarck] cu siguranță ne înjură (și ne consideră agenți ai austrieilor) că i-am stricat jocul, atît de ușor, cu muncitorii.

De la începutul acestei săptămîni mi-am reluat, în sfîrșit, lucrul. Ar fi bine dacă mi-ai putea trimite niște vin ; faptul că am întrerupt brusc cura de vin ar putea fi dăunător.

D-l Mazzini nu s-a lăsat pînă n-a format un „Comitet internațional republican” împotriva noastră. Din acesta fac parte măgarul de Holtorp, Langiewicz, Ledru, Kinkel, Blind și cred că și Bolleter ! Asociația noastră se extinde pe zi ce trece. Numai în Germania nu e nimic de făcut din cauza măgarului de Liebknecht (good fellow as he is ! ⁵⁾).

Am impresia că actuala criză nu este decît o fază prematură a crizei financiare parțiale. Ar putea căpăta importanță numai dacă

¹⁾ *F. Engels* : „De ce poartă clasa muncitoare interes Poloniei” ? — *Nota red.*

²⁾ „The Commonwealth”. — *Nota red.*

³⁾ Wilhelm I. — *Nota red.*

⁴⁾ Ferdinand Lassalle. — *Nota red.*

⁵⁾ — deși este băiat bun ! — *Nota trad.*

povestea din Statele Unite ar deveni acută, dar nu cred că a sosit momentul pentru aceasta. Ce efecte are ea asupra voastră, lorzii bumbacului? Și ce efecte a avut scăderea prețului la bumbac?

Salut.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

111

Engels către Marx la Londra

[Manchester] 25 mai 1866
Mornington Street

Dragul meu Maur,

Panica a început în orice caz prea devreme și nu este exclus ca ea să ne strice criza bună și solidă care altminteri s-ar fi produs în 1867 sau 1868. Dacă întimplător nu ar fi avut loc concomitent o scădere foarte serioasă a prețului la bumbac, cred că noi aici nici n-am fi simțit-o. Acest crah al societăților pe acțiuni cu garanție limitată și al escrocheriilor financiare era încă de mult prevăzut și aproape că nu afectau comerțul nostru. Dar pierderile colosale la bumbac, care au survenit concomitent, prevestesc urmări grave pentru noi aici; un mare număr de firme comerciale de aici și de la Liverpool sînt angrenate, prin filialele lor din Bombay, în această afacere, și cum toată povestea asta coincide cu panica financiară și cu creșterea taxei de scont cu 10%, poate avea urmări foarte grave pentru cei care au o cantitate mare de bumbac. În orice caz, aici povestea e departe de a se fi terminat.

Dacă austriecii ar avea destulă minte să nu atace primii, în armata prusiană ar începe precis scandalul. Indivizii ăștia n-au fost niciodată într-o stare de spirit atît de rebelă ca în urma acestei mobilizări. Din păcate, nu se poate afla decît o mică parte din ceea ce se petrece, dar și asta este destul pentru a te convinge că

cu o asemenea armată nu se va putea duce un război de ofensivă. Dacă flăcăii ăștia, după ce vor fi concentrați în masă, vor începe să facă socoteala și vor constata că $\frac{3}{4}$ din armată are aceeași stare de spirit; dacă apoi, în timpul congresului, vor fi ținuți vreo trei-patru săptămâni inactivi sub arme, toate acestea vor duce inevitabil la o criză și într-o bună zi ei vor refuza să se mai supună. Un prilej nu-i greu de găsit; și, într-o asemenea armată, dacă un batalion face începutul, reacția celorlalte se va produce în lanț. Dar chiar dacă o revoltă fățișă ar putea fi evitată, un lucru este sigur, și anume că o asemenea armată, care are un asemenea moral și care este comandată de bătrînul Wilhelm, cu F[riedrich] Karl și prințul moștenitor ¹⁾ în calitate de comandanți ai celor două flancuri, va fi de îndată zdrobită fără cruțare de furioșii austrieci aflați sub conducerea lui Benedek, care n-a acceptat să-i fie impus nici un arhiduce, precum și nici un fel de amestec în alcătuirea statului său major și care are un efectiv de 300 000—360 000 de oameni în subordinea sa. Asta o știe și bătrînul măgar și sînt convins că, dacă va putea, va da înapoi, tocmai din cauza acestei stări de spirit care domnește în armată. Ceea ce am scris anul trecut în broșura mea ²⁾ cu privire la caracterul armatei prusiene *mobilizate* s-a adevărit întru totul.

E grozavă situația penibilă în care se găsesc membrii Uniunii naționale ¹⁵⁰ de cînd Bismarck le-a plagiat programul; indivizii trebuie să ia acum poziție împotriva propriei lor frazeologii despre Prusia mare, întocmai ca „Kreuz-Zeitung” împotriva propriei sale frazologii feudale.

Correspondentul de la Londra al lui „Manch[ester] Guardian” relatează că, în acest roman de aventuri, ca preț al încuviințării sale, Ludovic Bonaparte a pretins: din partea Italiei Sardinia, din partea Prusiei Luxemburg, Saarlouis și Saarbrücken (numai de Landau a uitat cu acest prilej) — și asta ca un minim.

Am să văd dacă voi putea mîine să scriu articolul cu privire la Polonia ²³³. Sincer vorbind, pentru mine este un sacrificiu să admit să mi se publice lucrările ca foileton, în josul liniei tratate de măgarul de Miall, și să văd mereu tipărit negru pe alb că redacția nu răspunde pentru corespondențele apărute sub linie, în schimb răspunde pentru măgăriile apărute deasupra acesteia ²³⁵. Dacă aș fi știut de la bun început în ce fel vor fi tratate lucrările noastre într-un ziar ³⁾ care este totuși al nostru — sau în orice caz

¹⁾ Frederic Wilhelm. — *Nota red.*

²⁾ F. Engels. „Problema militară în Prusia și partidul muncitoresc german”. — *Nota red.*

³⁾ „The Commonwealth”. — *Nota red.*

al partidului muncitoresc —, că vom fi acolo numai tolerați și că, în plus, va mai trebui să le fim și recunoscători pentru acest lucru, n-aș fi scris nici un rînd. Dar pe atunci tu erai bolnav și n-am vrut să fac nimic de natură să-ți tulbure tratamentul. Totuși, m-a supărat. Dar cine a spus A trebuie să spună și B.

Calde salutări.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

112

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 7 iunie 1866

Dragă Fred,

Sînt la mare ananghie fiindcă nu mai am nimic de amanetat și sînt asaltat din toate părțile. Cit privește starea mea fizică, din fericire nu mai am nici un simptom de apariție a vreunui carbuncul. În schimb, am fost nevoit să-l consult pe Allen în legătură cu boala mea de ficat, întrucît Gumpert nu este aici și povestea asta nu poate fi tratată de la distanță. Mai am aproape o sticlă întregă de arsenic, dar de cîteva săptămîni n-am mai luat, pentru că în actualul meu mod de viață nu este indicat un asemenea tratament.

Ați avut și voi de suferit de pe urma lui Consolidated Bank ? Dr. Rode a fost alaltăieri aici și, jubilînd, ne-a povestit că Dronke a avut pierderi importante de pe urma crahului lui Barnett.

Așadar, dacă nu intervine o minune, vom avea război. Prusienii vor regreta amarnic fanfaronada lor și, în orice caz, idila din Germania a luat sfîrșit. Clica proudhonistă din rîndurile studențimii pariziene („Courrier français”) propovăduiește pacea, declară că războiul este perimat, naționalitățile — o absurditate, se dedă la atacuri împotriva lui Bismarck și împotriva lui Garibaldi etc.²³⁶ Ca polemică împotriva șovinismului, această tactică este utilă și

de înțeles. Dar cei care cred în Proudhon (printre ei se află și bunii mei prieteni de aici Lafargue și Longuet) sînt niște caraghioși cînd își inchipuie că întreaga Europă poate și trebuie să stea liniștită pînă în ziua cînd domnii din Franța vor desființa „mizeria și ignoranța”, de care ei înșiși suferă cu atît mai mult cu cît țipă mai tare despre „science sociale”¹⁾. Din articolele lor cu privire la actuală criză a agriculturii din Franța, „știința” lor reiese surprinzător de limpede.

Rușii, care își continuă vechiul lor joc, asmuțîndu-i pe măgarii europeni unii împotriva celorlalți și sînt cînd aliații lui A, cînd aliații lui B, în ultimul timp i-au îmboldit fără îndoială pe austrieci 1) pentru că prusienii nu fac încă suficiente concesii în ceea ce-l privește pe Oldenburg, 2) pentru a le lega austriecilor miinile în Galiția și 3), desigur, pentru că d-l Alexandru al II-lea, la fel ca și Alexandru I (în ultima perioadă a domniei sale), în urma atentatului²³⁷ este într-o proastă dispoziție conservatoare și deci domnii diplomați ai săi trebuie să recurgă la pretexte cel puțin „conservatoare”, iar alianța cu Austria este conservatoare. La momentul oportun vor arăta reversul medaliei.

Tonul oficial al Prusiei, această țară de „blood and iron”²⁾, denotă o mare îngrijorare. Acum face plecăciuni pînă și revoluției franceze din 1789! Se plînge de irascibilitatea austriecilor!

Cel mai bun lucru din lamentabilele dezbateri parlamentare a fost lista păcatelor comise de nefericitul de Clarendon prezentată de Disraeli²³⁸.

Salut.

Al tău,
K. M.

Entuziasmul italienilor va primi curînd un duș rece. Pînă și aspectul melodramatic, care de altfel este specific caracterului poporului, ar fi de suportat dacă în fundal nu s-ar vedea speranța pe care și-o pun în Badinguet²³⁸. Nu-l pot uita pe Itzig al meu. Dacă ar mai trăi, ce scandal ar mai face el acum!

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ — „știință socială”. — *Nota trad.*

²⁾ — „sînge și fier”. — *Nota trad.*

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 9 iunie 1866

Dragă Fred,

Multe mulțumiri pentru cele 10 l. st.

Oricît de presante ar fi evenimentele, de cînd m-am întors din Margate am progresat foarte puțin cu lucrarea, numai din cauza stării mele fizice. În ultimele săptămîni m-am simțit atît de dărîmat, încît nu m-am putut duce nici pe la International Association. Ieri am dat să-mi facă rețeta lui Gumpert (pentru ficat), căci ceea ce mi-a prescris Allen n-a avut nici un efect. De asemenea mi-am scos un dinte, ca să scap o dată de dureri, și probabil că va trebui să-mi mai scot unul.

Dacă provizia ta de vinuri îți permite (adică dacă pentru asta nu trebuie să cumperi în plus), ar fi bine să-mi trimiți cîteva sticle, căci acum mi-e absolut interzis să beau bere.

Versurile așteaptă „comentariile” tale. Eu nu pot face nimic cu ele.

În seara aceasta sînt nevoit să particip la ședința „directorilor și prietenilor” lui „Commonwealth”. Ziarul ăsta e pe cale să-și dea duhul. În afară de dificultățile financiare extrem de mari mai sînt și dificultăți interne, de ordîin politic. Fiindcă măgarul de Bradford-Manufacturer ¹⁾, Mr. Kell (care a dat 50 l. st., fratele lui ditto, și au promis că dau mai mult), și l-a subordonat întru totul pe Miall, dr. Bridges, prof. Beesly, Harrison (adepti ai lui Comte) au amenințat nu numai cu retragerea, dar și cu o declarație publică în legătură cu retragerea lor.

M-am săturat de povestea asta și diseară le voi propune oamenilor să vîndă lui Kell et Cons. întreprinderea lor falimentară, punînd astfel capăt situației ridicole în care un fabricant din Bradford conduce un „organ de presă muncitoresc” de la Londra. În orice caz, dacă nu vor, îmi voi da demisia. Din fondurile ei proprii, publicația nu va mai putea rezista mult timp; ea depinde deci de împrumuturile de la burghezie, pierzîndu-și astfel caracterul. Am dat dovadă de multă răbdare în povestea asta, căci tot timpul am sperat că muncitorii vor depune ei înșiși suficiente eforturi pentru a reuși să continue editarea independentă a zia-

---

¹⁾ — fabricant din Bradford. — Nota trad.

rului ; și, pe de altă parte, nu voiam să fiu eu cel care să le strice jocul.

D-l Gottfried Kinkel a fost numit profesor la Zürich.

De când a început agitația în legătură cu războiul, muncitorii „saxoni” s-au alăturat Asociației Internaționale.

Salut.

Al tău,

K. M.

Complimente d-nei Lizzy.

Apropo. Lafargue îmi spune că toată noua școală franceză a fiziologilor-microscopiști, în frunte cu Robin, s-a pronunțat împotriva lui Pasteur, Huxley etc. și pentru generatio aequivoca¹⁾. El îmi va indica unele lucrări noi în legătură cu această problemă.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

114

Engels către Marx la Londra

Manchester, 11 iunie 1866

Dragul meu Maur,

Lada cu Bordeaux ți-o expediez în seara asta. E un vin foarte bun de la Borkheim. Ți l-aș fi trimis mai curînd, dar băieții de aici, fiind extrem de ocupați, au cam tărăgănat expedierea. Eu le-am dat de mult adresa ta scrisă. Sper că vinul ăsta și plimbările regulate îți vor face bine. Nu crezi c-ar fi bine să vii aici pentru vreo săptămînă, poate chiar la sfîrșitul lunii acesteia, și apoi, în primele zile din iulie, să te întorci acasă cu banii ? Cu această ocazie te-ar putea și Gumpert consulta serios.

Noi am scăpat fără nici o pagubă de pe urma falimentelor bancare. Dr[onke] mi-a spus chiar el că falimentul Barnett l-a cam atins, dar mai mult prin necesitatea de a-și schimba bancherul. Avea acolo un credit de 3 000 l. st., dar era și acționar. Eichhoff

¹⁾ — generația spontanee. — *Nota trad.*

a avut și el cinstea ca bancherul lui să dea faliment și a intrat la apă cu 16 l. st. Dar lui nu-i pasă ; dacă nu poate plăti o poliță scadentă, pur și simplu n-o plătește.

D-l Kinkel răspindește în fiecare an zvonul că este invitat la o catedră din Zürich ; oare, pînă la urmă, cei din Zürich trebuie să creadă cu adevărat acest lucru ?

Situația din Germania capătă pe zi ce trece un caracter tot mai revoluționar. Pe străzile din Berlin și Barmen trec cu un aer amenințător cete întregi de șomeri. G. Ermen, care s-a întors vineri din Germania, mi-a povestit că la Koblenz, pe podul de pe Rin, a stat de vorbă despre război cu un oarecare locotenent prusian ; omul era foarte sceptic în ceea ce privește deznodămîntul evenimentelor, dar a recunoscut superioritatea soldaților și comandanților austrieci ; la întrebarea lui G. E[rm]en : ce se va întimpla dacă prusienii vor minca bătaie, a răspuns : atunci vom avea revoluție. Un alt filistin mi-a relatat că a auzit la Köln, dintr-o sursă demnă de crezare, că Landwehru va fi împărțit pe companii, printre trupele de linie, iar regimentele Landwehrului vor fi, la rîndul lor, completate cu soldați din trupele de linie ; el pretinde că s-a și dat un ordin în acest sens. În orice caz, armata este, pare-se, într-o asemenea situație, încît la un succes se poate spera numai în cazul în care austriecii ar trece *primii* granița, dar se pare că de data aceasta sînt hotărîți să nu facă acest lucru. Și tocmai de aceea nici prusienii nu vor să pornească la atac. Așadar, situația asta mai poate dura vreo săptămînă, pînă cînd va deveni atît de încordată, încît va plesni.

Ironia cu care istoria îi joacă feste lui Bismarck este inegalabilă. Chiar în momentul în care el rostește fraze liberale, e nevoit să recurgă la măsuri absolutiste. El vrea dintr-o singură mișcare să promulge Constituția imperiului german și în același timp să abroge Constituția prusiană. Nu-i rea ideea să joace în fața cetățenilor rolul lui Bonaparte, avîndu-i la spate pe iuncheri în loc de țărani.

În acest război Landwehru va fi pentru prusieni la fel de periculos cum au fost în 1806 polonezii, care reprezentau și ei peste o treime din armată și au dezorganizat totul încă înainte de bătălie. Diferența este numai că, după înfrîngere, ostașii Landwehrului nu se vor împrăștia care încotro, ci se vor răzvrăti.

Întregul mal sting al Rinului este deblocat de trupe, în Luxemburg mai sînt numai două regimente ale Landwehrului, iar fortăreața va fi, după cum se spune, curățată pe tăcute de trupe ; în Saarlouis mai este un singur batalion, și acesta incomplet, al Landwehrului. Von der Heydt, prin intermediul lui Oppenheim, trebuie să ducă la bun sfîrșit tratativele cu privire la minele de cărbuni

din Saarbrücken, pentru a obține bani, iar linia ferată de stat west-falică urmează să fie și ea vîndută liniei ferate Berg-Mark. Chi-tanțele casei de împrumut sînt predate statului de către Banca Prusiei sub forma unui avans asupra *acțiunilor sale Köln-Miunden*¹⁶⁶; acesta era singurul scop pe care l-a avut toată povestea. Bancherii din Berlin lucrează toți mină în mină cu guvernul.

Cred că peste vreo două săptămîni povestea va începe în Prusia. Dacă această ocazie este scăpată și dacă oamenii admit acest lucru, nu ne mai rămîne decît să ne luăm catrafusele noastre revoluționare și să ne refugiem în sfera teoriilor mai înalte.

Stieber este șeful poliției militare; organizează „complotul Blind”, și în acest scop l-a trimis din nou la Londra pe prietenul nostru Greif. Omul ăsta n-ar putea fi cotoșogit?

Calde salutări.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe,
Dritte Abteilung, Bd. 3, 1930

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

115

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 20 iunie 1866

Dragă Fred,

Vremea asta blestemată are un efect îngrozitor asupra sănătății mele; acesta este, de altfel, și motivul pentru care pînă în momentul de față nu ți-am confirmat nici „vinul” și, în general, nu ți-am scris. Nu pot veni la Manchester, căci nu pot părăsi casa în prezent state¹⁾; în afară de aceasta trebuie să rămîn aici din cauza „Internaționalei”, fiindcă prietenii mei francezi au mai profitat o dată de absența mea ca să facă, în actuala situație grea, tot felul de prostii în numele Asociației²¹⁵.

¹⁾ — în situația actuală. — Nota trad.

Cît privește ziarele de aici, dacă la Manchester nu iese nimic, cel mai bun lucru ar fi, după părerea mea, să trimiți un articol militar la „Times”, unde te poți recomanda corespondent pentru Anglia al lui „Militär-Zeitung” din Darmstadt. Nu trebuie să te oprească nici un considerent de ordin politic, căci ziarele din Londra sînt unele mai proaste decît altele, și principalul e să obții accesul la un public foarte larg ²³⁹.

Ieri au avut loc în Consiliul Internaționalei dezbateri în legătură cu actualul război. Dezbaterile fuseseră anunțate dinainte și sala noastră era arhiplină. Domnii italieni și-au trimis și ei reprezentanții. Discuțiile, cum era și de așteptat, s-au învîrtit în jurul „problemei naționalităților” în general și al atitudinii noastre față de ea. Discutarea acestei probleme a fost amînată pentru marțea viitoare ²⁴⁰.

Francezii, prezenți în număr foarte mare, și-au arătat pe față aversiunea lor împotriva italienilor.

Reprezentanții „Tinerei Franțe” (*nemuncitori*) și-au expus punctul de vedere în sensul că orice naționalitate și națiunea însăși sînt niște „prejudecăți învechite”. Stirnerianism proudhonist. Totul să fie împărțit în mici „grupuri” sau „comune”, care, la rîndul lor, vor forma o „uniune”, dar nu un stat. Și în timp ce se produce această „individualizare” a omenirii și se dezvoltă „mutualismul” corespunzător, în toate celelalte țări istoria trebuie să se oprească în loc, iar lumea întregă să aștepte pînă cînd francezii vor fi destul de maturi pentru a săvîrși revoluția socială. Atunci ei vor efectua sub ochii noștri această experiență, iar restul lumii, copleșită de forța exemplului lor, va face la fel. E tocmai lucrul pe care-l așteaptă Fourier de la falansterul său model. De altfel, toți cei care complică problema „socială” cu „superstițiile” vechii lumi sînt niște „reacționari”.

Englezii au rîs cu poftă cînd mi-am început cuvîntarea spunînd că prietenul nostru Lafargue și alții care au desființat naționalitățile ni se adresează „în limba franceză”, adică într-o limbă pe care n-o înțeleg $\frac{9}{10}$ din adunare. Am lăsat apoi să se înțeleagă că, fără să-și dea seama, prin negarea naționalităților, Lafargue pare a înțelege absorbirea lor de către națiunea model, națiunea franceză.

În general, acum este o situație foarte grea, întrucît trebuie să combatem deopotrivă stupidul italo-filism al englezilor și critica greșită pe care i-o fac francezii, în special trebuie să evităm orice

demonstrație care ar putea atrage Asociația noastră pe calea unilateralității.

Salut.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

116

Engels către Marx la Londra

[Manchester] 4 iulie 1866

Dragul meu Maur,

Îți trimit alăturat cealaltă jumătate a bancnotei. Din păcate, telegrama ta mi-a parvenit *după ora 12*, așa că n-am mai putut-o trimite cu prima poștă.

Ce spui de prusieni? Au exploatat cu o energie de necrezut primele victorii, și dacă n-ar fi fost această vehemență, Benedek s-ar fi retras probabil în liniște la Olmütz, dar ieri a fost în mod evident constrins să accepte lupta și, după tot ce s-a petrecut, nu încape nici o îndoială în privința rezultatului. Nu s-a mai pomenit niciodată ca o astfel de bătălie decisivă să se termine în 8 ore; în alte împrejurări ar fi durat 2 zile²⁴¹. Dar pușca cu percutor este o armă care nu dă greș și apoi băieții ăștia se bat într-adevăr cu o bravură cum n-am mai văzut la astfel de trupe pașnice. Pentru apărători situația grea a agresorilor compensează superioritatea acestora sub raportul armelor, și în această direcție se pare că și prusienii au realizat foarte mult. Benedek, cu „planul” lui profund, se dovedește a fi nu numai un dobitoc, ci și un moliiu. Cît de bine i-ar fi putut el, avînd asemenea forțe la dispoziție, încercui pe indivizii ăștia în munți!

În orice caz, Bismarck va încerca acum să realizeze imperiul său german, în care va include și Boemia, pe care are de gînd s-o cucerească de la austrieci, creînd astfel o legătură între Silezia și Bavaria. Și asta pentru că în tratatul cu Italia el și-a asigurat „un teritoire autrichien équivalent à la Vénéti”¹⁾ 223.

1) — „un teritoriu austriac echivalent Veneției”. — *Nota trad.*

Berlinul are din nou obișnuita lui comportare ordinară, iar pînă la urmă ieri a ales numai miniștri. Ce vor spune acum nerozii noștri progresiști ? ⁵⁶

E drăguță comedia din nord-vest și curînd va fi tot atît de drăguță și în sud.

Singura garanție împotriva trădării pe care a pus-o la cale Bis[marck] împreună cu Bonaparte o constituie victoriile neașteptat de mari. Acum îi va fi greu să facă concesii însemnate, și belgienii vor avea, probabil, și ei cite ceva de suferit ²⁴².

Calde salutări doamnelor.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

117

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 7 iulie 1866

Dragă Fred,

În primul rînd, calde mulțumiri pentru darul din California. Dar eu totuși n-am reușit să-i plătesc proprietarului, căruia îi datorez din nou chiria pe două trimestre. Am fost nevoit să plătesc în primul rînd o parte din datorii indivizilor care mă chinuie zi și noapte.

În ce privește starea sănătății mele, în ultimul timp *am robotit* iarăși *serios* și sper, dacă nu mă voi simți mai rău decît acum, ca la sfîrșitul lunii august să termin primul volum ¹⁾, pe care îl public de sine stătător. Trebuie, ce-i drept, să iau în fiecare zi medicamentul pentru ficat pe care mi l-a prescris Gumpert, altminteri cad din nou la pat. Întrebare : pot lua concomitent și *arsenicul* (*am întrerupt* de cîteva luni acest tratament) ? Întreb pentru că de vreo patru zile parcă am impresia că începe să iasă un carbuncle, ceva mai sus de clavicula dreaptă. Mai bine decît orice doctorie mi-a făcut vinul de Bordeaux. De altfel nu lucrez decît ziua, căci sporadicele încercări de a relua munca de noapte (o dată sau de două ori) au avut imediat urmări nefaste.

¹⁾ al „Capitalului“. — *Nota red.*

Înainte de a trece la probleme generale, te rog să-mi traduci în germană : „*put stretches upon the mule*” și spune-mi cum se traduce „*picks*” — în domeniul țesătoriei — în limba germană și ce înseamnă „*flyer*” la mașina de tors ?

Demonstrațiile muncitorești de la Londra, incomparabile cu ceea ce am văzut noi în Anglia din 1849 încoace, se datoresc exclusiv „*Internaționalei*”. D-l Lucraft, de exemplu, personajul principal din Trafalgar Square, este membru în Consiliul nostru²⁴³. Aici se vede clar diferența dintre cei care acționează din culise, fără să apară în arena publică, și democrați, cu maniera lor de a-și da importanță în public și a nu face de fapt nimic.

„*Commonwealth*” își va da curînd duhul. Fox pleacă săptămîna viitoare de acolo. Apropo. Stumpf îmi scrie din Mainz că în rîndurile muncitorilor cartea ta „*Situația etc.*”¹⁾ este pe zi ce trece tot mai cerută și că este neapărat necesar, fie și numai din considerente de partid, să scoți o a doua ediție. Totodată, pe baza constatărilor lui personale, socoate că în Germania imediat după război, „*problema muncitorească*” va trece în mod evident pe primul plan.

Freiligrath a scris un mic rahat lirico-melancolic despre războiul fratricid ; astăzi a apărut în „*Athenaeum*”, tradus în engleză de fiica lui, Kate.

În afară de o mare înfrîngere a prusienilor, care poate (dar cu berlinezii ăștia !) ar fi dus la o revoluție, nu se putea întîmpla nimic mai bun decît uriașa lor victorie. Thiers a denunțat politica lui Bonaparte de sprijinire a „*creării*” Prusiei cu atîta succes (căci, în afară de englezi, francezii nu-i urăsc de fapt decît pe prusieni), încît Boustrapa⁴⁶ a fost nevoit să modifice Constituția franceză acordată și „*să suspende*”, par ordre du „*Moniteur*”²⁾, dezbaterile în legătură cu adresa. (Îți anexez discursul lui J. Favre despre Mexic și glumele proaste ale lui Glais-Bizoin, ca să-ți poți da seama care era situația lui B[onaparte] înainte de izbucnirea războiului²⁴⁴.) Domnul Bonaparte a contat pe faptul că victoriile și înfrîngerile vor oscila cînd de partea prusienilor, cînd de a austriecilor, astfel încît, pînă la urmă, el va putea interveni ca un Jupiter-Scapin³⁾ între cele două forțe epuizate. Victoria Prusiei pune regimul lui din Franța în mare pericol (este pentru a doua oară că își

¹⁾ F. Engels. „*Situația clasei muncitoare în Anglia*” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 2, București, Editura politică, 1962, ed. a II-a. — *Nota trad.*). — *Nota red.*

²⁾ — potrivit celor apărute în „*Moniteur*”. — *Nota trad.*

³⁾ Scapin. — personaj din comedia lui Molière „*Vicleniile lui Scapin*”. — *Nota red.*

face socoteli greșite de la războiul civil din America încoace), dacă nu va reuși să fie el cel care să dicteze condițiile de pace. Pe de altă parte, aceleași victorii (căci nu mai sîntem în 1815) fac ca pentru dinastia prusiană să fie cu neputință, sau aproape cu neputință, să accepte alte condiții decît acelea pe care Austria trebuie, în mod inevitabil, să le respingă, ca să nu mai vorbim de imposibilitatea pentru Wilhelm cel Frumos¹⁾, alias Alexandru cel Mare, de a ceda Franței teritoriile germane. Hotărîrile Prusiei vor depinde de „nepotul” de la Petersburg²⁾. Nu se poate ști ce intenții are acesta, pentru asta ar trebui să fii în posesia materialelor din cancelaria de stat a Rusiei. Dar, în ce mă privește, nu pot pricepe cum de se poate ca rușii, care au mai fost și jigniți de refuzul austriecilor de a le accepta ajutorul, să dea Austriei posibilitatea de a-și recăpăta respirația și să scape acest prilej favorabil pentru manevrele lor turco-dunărene. D-l Victor Emanuel este și el într-o încurcătură de toată frumusețea. Veneția îi aparține acum lui Bonaparte. Dacă o primește în dar de la acesta, dinastia lui s-a dus pe copcă. Pe de altă parte, ce poate întreprinde el împotriva Franței și cum poate ataca el acum Austria²⁴⁵ ?

Dar ce părere ai despre Föxchen al nostru, care a dat alaltăieri buzna la noi în casă strigînd: „Bonaparte a salvat Germania !” Aceasta este părerea lui Beesly, Harrison etc. și a întregii clii de adepți ai lui Comte. Scrie-mi curînd, căci în această perioadă atît de bogată în evenimente, cerneala și hîrtia trebuie să înlocuiască contactele verbale.

Jennychen vrea să știe ce fac „africanii” tăi.²⁴⁶

Salut.

Al tău,

K. M.

Firește, Bonaparte nu vrea război acum, înainte de a fi introdus needle gun³⁾ sau ceva echivalent. Un yankeu⁴⁾ a oferit aici Ministerului de Război o pușcă care, după cum mi-a afirmat un ofițer prusian emigrat (Wilke), prin simplitatea absolută a construcției, prin faptul că se încălzește mai puțin, nu e nevoie să fie curățată prea des și este ieftină, e superioară puștii cu percutor, în aceeași măsură în care aceasta e superioară lui „Old Bess”²⁴⁷. Teoria noastră cu privire la determinarea organizării muncii de mijloacele de producție nu este nicăieri atît de strălucit confirmată ca în

1) Wilhelm I. — Nota red.

2) Alexandru al II-lea. — Nota red.

3) — pușca cu percutor. — Nota trad.

4) Jacob Snider. — Nota red.

această industrie de masacrare a oamenilor (Menschenabschlachtungsindustrie). Ar merita, într-adevăr, osteneala să scrii ceva despre aceste probleme (mie îmi lipsesc cunoștințele în acest domeniu); eu aș putea include această lucrare, sub semnătura ta, ca anexă la „Capitalul”. Gîndește-te la această propunere. Iar dacă ești de acord, trebuie s-o faci pentru primul volum, unde tratez ex professo ¹⁾ această temă. Cred că-ți poți imagina ce bucurie ar fi pentru mine dacă în lucrarea mea capitală (pînă acum am scris numai lucrări mici) ai apărea și ca colaborator direct, și nu ai fi numai citat!

Printre altele îl studiez acum pe Comte, pentru că francezii și englezii fac multă zarvă în jurul lui. Ceea ce-i impresionează la el este caracterul enciclopedic, la *synthèse*. Dar, în comparație cu Hegel, aceasta este jalnică (deși ca matematician și fizician de profesie, Comte îi este superior lui Hegel, respectiv superior în detaliu, căci în ansamblu Hegel îi este superior chiar și în acest domeniu). Și spanacul ăsta de pozitivism a apărut în 1832!

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

118

Engels către Marx
la Londra

Manchester, 9 iulie ²⁾ 1866

Dragul meu Maur,

Istoria, respectiv istoria universală, e din ce în ce mai ironică. Există oare ceva mai grozav decît această batjocorire în practică a lui Bonaparte de către elevul său, Bismarck, care, deși nu este decît un Krautjunker, și-a depășit pe neașteptate maestrul, arătînd limpede lumii întregi că acest arbitru al Europei există numai on sufferance ³⁾! Și apoi chiar acest Bismarck, care, pentru a putea governa cîteva luni în interiorul țării după metode aparent feudale și absolutiste, urmează *with a vengeance* ⁴⁾ politica externă a burgheziei, pregătește dominația burgheziei, pornește pe calea pe care

¹⁾ — în mod special. — *Nota trad.*

²⁾ În manuscris : iunie. — *Nota red.*

³⁾ — prin indulgența altora. — *Nota trad.*

⁴⁾ — cu feroare. — *Nota trad.*

se poate înainta numai prin măsuri liberale, ba chiar revoluționare, și totodată îi determină zilnic pe propriii săi Krautjunkerii să intre în contradicție cu propriile lor principii. Omul care conferă scutul de onoare lui Franz Bomba se aliază cu Garibaldi, iar apărătorii tronurilor, deținute prin mila lui Dumnezeu, înghit teritorii în ciuda lui Victor Emanuel!²⁴⁸ Nu există ceva mai grozav decât „Kreuz-Zeitung” din ultimele patru săptămîni; iar partidul feudal-istoric, a cărui creare a cerut atîta efort și muncă preafericitului geniu al lui F[rederic] W[ilhelm] al IV-lea, se îneacă acum cu murdăria pe care trebuie s-o înghită la ordinul propriului său conducător.

Totul se reduce la următorul fapt simplu: Prusia are 500 000 de puști cu percutor, iar restul lumii nici măcar 500. În mai puțin de doi, trei, poate chiar cinci ani, o armată nu poate fi dotată cu arme care se încarcă pe la culotă. Pînă atunci Prusia are prae¹⁾. Poți crede că Bismarck nu va profita de acest prilej? Desigur că va profita. Bonaparte se va feri să înceapă el conflictul; cît despre ruși, deși, ce-i drept, scot niște urlete foarte grosolane în „Journal de St. P[éters]b[our]g”, din punct de vedere militar în momentul de față sînt mai puțin de temut decît oricînd. Nu mă îndoiesc cîtuiși de puțin că această neașteptată creștere uriașă a puterii Prusiei va duce la o alianță între Bonaparte și ruși și că primul lor efort va fi să împiedice orice dezvoltare în continuare a puterii Prusiei. Dar se vor feri să ajungă la un război; în ce privește Franța, intervenția ei activă ar fi cel mai bun mijloc de a arunca definitiv Germania de sud în brațele Prusiei și de a o face să uite războiul civil²⁴⁹. Iar în ceea ce-i privește pe ruși, Monsieur Bismarck este omul care nu s-ar jena să-i amenințe cu o nouă insurecție în Polonia, și ei știu că individul este destul de lipsit de conștiință ca s-o facă. În general, Bismarck își cunoaște prea bine puterea și știe, de asemenea, că un asemenea raport de forțe nu poate dura mai mult de cîtiva ani, de aceea cred că-l va exploata la maximum. Pînă la urmă Bonaparte poate fi oricînd cumpărat cu Belgia, iar planul de împărțire a Belgiei între Franța și Olanda, aceasta urmînd apoi să cedeze Franței Luxemburgul, „a fost luat în considerare”, cu puțin înainte de începerea războiului, în convorbirile dintre Goltz, Bonaparte și prințul moștenitor al Olandei²⁾. Cred că e încă departe de a se fi sfîrșit cu războiul și că se mai pot întîmpla multe.

Se pare că de cîtva timp rușii au trecut într-adevăr de partea Austriei, și această uriașă victorie a prusienilor le face imposibilă orice revenire. Cu atît mai mult cu cît Austria va fi, probabil, acum

¹⁾ — superioritate. — *Nota trad.*

²⁾ Wilhelm, prinț de Orania. — *Nota red.*

destul de pregătită pentru a putea pretinde Bosnia sau Valahia în schimbul Veneției, în timp ce rușii își vor lua Moldavia.

De altfel, îți dai seama cât de just am apreciat armata prusiană atunci când am afirmat că este mult mai valoroasă decît se recunoaște de obicei. După aceste victorii și după acțiunile incontestabile reușite ale armatei, sentimentul ei de demnitate și, totodată, experiența de luptă au crescut în așa măsură, încît chiar miine ar putea să-și măsoare puterile cu francezii, chiar dacă și aceștia ar avea arme cu încărcător la culată, iar baioneta franceză și-a trăit traiul la fel ca și lancea spaniolă la timpul ei. Atunci cînd armatele vor fi în general înzestrate cu arme cu încărcător la culată, cavaleria va reintra în drepturile ei.

Lui Jennychen trebuie să-i prezint, așa cum intenționez încă de mult, un raport în toată regula despre africani ²⁴⁶.

Multe salutări.

Al tău,

F. E.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

119

Engels către Marx

la Londra

Manchester, 12 iulie 1866

Dragul meu Maur,

I-am scris lui Gumpert, care se află în Wales, în legătură cu problemele tale. Cum nu-i cunosc adresa, a trebuit să expediez scrisoarea mai întii la locuința lui de aici, ceea ce presupune o oarecare întîrziere. De îndată ce voi primi răspuns, îți voi scrie, dar deocamdată eu te-aș sfătui să iei *imediat* arsenic, chiar trecînd pe planul doi orice alt tratament, ca să oprești blestematul de carbunc. Pune cu orice preț capăt *acestei* porcării.

Lamentabilele planuri ale lui Bonaparte și intervenția lui se datoresc probabil în parte unei înțelegeri prealabile cu Bismarck, dar determinantă este, cu siguranță, amenințarea pe care o constituie pentru el crearea unei noi uniuni renane etc. Dar cum poate fi

individul ăsta atît de prost încît să dea publicității *acest* plan, asta nu pot înțelege ²⁵⁰. Ca în cazul lui Schapper — *atît de prost* etc. — Căci aceasta va arunca întreaga Germanie de sud în brațele prusienilor, ceea ce i-a făcut să turbeze chiar și pe bătrînii filistini de la bursa de aici. Un bătrîn din Frankfurt mi-a spus : Pentru prusieni asta reprezintă mai mult decît o întărire cu 100 000 de soldați.

După cum vezi, proștii germani din sud se lasă înfrinți unul cite unul, fără să-și dea măcar osteneala de a se uni ²⁴⁹. În curînd se va spune din nou : Am fost trădați, vor să ne ducă la tăiere !¹⁾ Ca în 1849. Păcat de băieții ăștia, sînt soldați buni. Abia acum înțelegem cum de au putut obține francezii asemenea victorii împotriva „imperiului”, dar nu se poate, totuși, înțelege cum de a putut rezista încă atîta timp imperiul în fața unei monarhii atît de centralizate cum este cea din Franța ²⁵¹.

Voi încerca să-ți scriu vreun articol în legătură cu industria de masacrare a oamenilor ²⁾.

Multe salutări.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

120

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 21 iulie ³⁾ 1866

Dragă Fred,

Din fericire, carbunculul a dat singur înapoi. Dar pe căldura asta am dus-o prost cu ficatul. Lucrarea ⁴⁾, totuși, progresează și va progresa tot așa dacă nu va interveni vreo schimbare. Mi-e, desigur, foarte penibil să apelez din nou la tine, dar, după cum vezi

¹⁾ În original în dialect sud-german : „Man will uns uf die Schlachtbank fihre”. — *Nota red.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 215. — *Nota red.*

³⁾ În manuscris : ianuarie. — *Nota red.*

⁴⁾ „Capitalul”. — *Nota red.*

din bilețelul anexat (pe care trebuie să mi-l restitui), pericolul în mora ¹⁾. Cu greu am obținut o păsuire pînă marțea viitoare. Din ultima ta scrisoare nu-mi pot da bine seama dacă te afli la Manchester. De asemenea n-am mai primit nici un număr din „Manchester Guardian”. Sau nu ți-a mai apărut nici un articol în el? ²³⁹

Deocamdată trebuie să ne abținem de la orice apreciere asupra situației actuale pînă cînd nu vor sosi vești fie despre încheierea unui armistițiu, fie despre o bătălie decisivă la Viena. În orice caz, mersul evenimentelor a dovedit limpede extraordinara putreziciune a sistemului austriac.

Deocamdată englezii noștri, ca de obicei, îi ridică în slăvi pe învingători. Marele Arnold Ruge a făcut, încă de acum două săptămîni, un pronunțament în favoarea Prusiei, iar marele Kinkel l-a făcut și mai de mult. Dacă prusienii vor învinge pînă la capăt, atunci să vezi cîți vînători de posturi și salvatori ai patriei vor da năvală la Frankfurt!

„L'homme prestige” ²⁾, „Jupiter-Scapin”, grotesque providence of Europe ³⁾, este, în orice caz, zguduit și pînă și Bismarck l-a deșărit. Asta este o consolare.

Aici a apărut de cîteva zile al cincilea raport al lui Children Employment Commission ⁴⁾. El conține sfîrșitul anchetei cu privire la manufacturi, și în completare va mai apărea numai un supliment cu privire la „artelurile” de femei și copii „organizate”, folosite sporadic în agricultură. Optimismul burghez nu a primit de la 1850 încoace o lovitură mai cumplită decît aceste cinci cărți albastre. De asemenea, acum vreo cîteva zile a apărut al optulea raport al lui Board of Health ⁵⁾, care conține o anchetă foarte amănunțită cu privire la condițiile de locuit ale proletariatului ²⁵².

Salut.

Al tău,

K. M.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ — o aminare este periculoasă. — *Nota trad.*

²⁾ — „Omul cu prestigiu”. — *Nota trad.*

³⁾ — grotesca providență a Europei. — *Nota trad.*

⁴⁾ — comisiei de cercetare a condițiilor de muncă a copiilor. — *Nota trad.*

⁵⁾ — Departamentul sănătății. — *Nota trad.*

Engels către Marx

la Londra

Manchester, 25 iulie 1866

Dragul meu Maur,

Cred că de data aceasta ai primit bancnotele ; probabil că din zăpăceală, în locul lor am pus în plic biletul pe care îmi notasem numerele. Bancnotele le băgasem sub mapa mea de scris, unde le-am și găsit de îndată ce mi-am revenit din uluirea pe care mi-a produs-o telegrama ta. Sper că au mai ajuns la timp.

Situația din Germania mi se pare acum foarte simplă. Din momentul în care Bismarck, cu ajutorul armatei prusiene, a executat cu atîta succes planul burgheziei cu privire la Germania mică ²⁵³, dezvoltarea Germaniei e orientată atît de categoric în această direcție, încît și noi ca și ceilalți trebuie să recunoaștem acest fapt accompli ¹⁾, fie că ne place, fie că nu. În ce privește aspectul *național* al problemei, B[ismarck] va crea imperiul Germaniei mici în limitele dorite de burghezie, adică inclusiv Germania de sud-vest, căci toată vorbăria cu privire la linia Main și la optional South German separate confederacy ²⁾ este destinată, în mod evident, numai francezilor și, între timp, prusienii pornesc marșul asupra Stuttgartului. De altfel, în viitorul nu prea îndepărtat, provinciile germane din Austria vor fi și ele anexate la acest imperiu, deoarece Austria trebuie să devină acum maghiară ²⁰³, iar germanii vor fi a treia națiune în imperiu — după slavi.

Din punct de vedere politic, B[ismarck] va fi nevoit să se sprijine pe burghezie, avînd nevoie de ea împotriva principilor germani. Poate nu în momentul de față, pentru că acum prestigiul și armata îi sînt încă suficiente. Dar chiar și pentru a-și asigura din partea parlamentului condițiile necesare pentru o putere centrală va trebui să ofere ceva burgheziei, și mersul firesc al lucrurilor îl vor sili, pe el sau pe urmașii lui, să apeleze din nou la burghezie ; așa că, chiar dacă acum B[ismarck] nu-i va face burgheziei mai multe concesii decît *este nevoit* să-i facă, împrejurările îl vor împinge, totuși, din ce în ce mai mult spre burghezie.

¹⁾ — fapt împlinit. — *Nota trad.*

²⁾ — Uniunea separată a Germaniei de sud, creată prin vot liber. — *Nota trad.*

În toate astea este și o parte bună, și anume că situația se simplifică, izbucnirea unei revoluții este înlesnită, sînt înlăturate ciorovăielile dintre micile capitale și, în orice caz, este accelerată dezvoltarea. La urma urmei, un parlament german este totuși cu totul altceva decît o Cameră prusiană. Toate statele mici vor fi atrase în mișcare, cele mai proaste influențe particulariste vor înceta și partidele vor deveni, în sfîrșit, adevărate partide naționale, nu doar locale.

Principalul dezavantaj — și un dezavantaj foarte mare — va consta în faptul că Germania va fi inevitabil potopită de prusianism. Apoi separarea vremelnică a Austriei germane va avea ca urmare o imediată întărire a elementului slav în Boemia, Moravia, Carintia. Și, din păcate, împotriva *nici uneia* din aceste urmări nu putem întreprinde *nimic*.

Deci, după părerea mea, nu ne rămîne nimic altceva de făcut decît să acceptăm pur și simplu situația, fără a o aproba, și să folosim în măsura posibilităților înlesnirile care în orice caz vor trebui acum să apară în scopul organizării și unirii *naționale* a proletariatului german.

Că fratele Liebknecht se va avînta într-o politică pro-austriacă fanatică, asta o știam și fără să mi-o mai scrie Stumpf, nici nu putea fi altfel. Fără îndoială că el este cel care a trimis la „Neue Fr[an]k[urter] Z[eitun]g” furioasele corespondențe din Leipzig. Acest „N. F. Zeitung”, ziarul lui Blind, marele mîncător de principii, a mers pînă acolo încît le reproșează prusienilor felul rușinos în care l-au tratat pe „venerabilul prinț elector de Hessen” ¹⁾ și îl ridică în slăvi pe bietul Welf orb ²⁾!

În „Guardian” n-am mai scris nimic.

Al tău,
F. E.

Calde salutări doamnelor.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ Ludovic al III-lea. — *Nota red.*

²⁾ Georg al V-lea al Hannoveri. — *Nota red.*

122

Marx către Engels
la Manchester[Londra] 27 iulie ¹⁾ 1866

Dragă Fred,

Multe mulțumiri pentru cele 10 l. st. Au sosit tocmai la timp.

Lui Stumpf nu i-am scris, pentru că el voia „reguli de comportare”, și părerea mea este că cel mai bine ar fi să nu se „comporte” în nici un fel pînă cînd nu se vor clarifica evenimentele ²⁵⁴. Aceasta este o părere pe care prefer să nu i-o comunic în scris. După cîte știu, Mainz mai este și acum împresurat, așa că probabil și comunicațiile prin poștă sînt întrerupte. Tu i-ai scris lui St[umpf] ?

Comedia de la Frankfurt oferă o oarecare compensație pentru cîntea de a respira parfumul învingătorilor. Vai, vai!, 25 de milioane. Și domnul primar ²⁾ s-a spînzurat! Iar prusienii, la rîndul lor, declară oficial că Frankfurtul trebuie să bage mîna în pungă pentru că ziarele lui „l-au jignit” pe maiestatea sa Wilhelm Cuceritorul ²⁵⁵. Pînă la urmă, Stieber, al cărui post la Brünn ³⁾ are un caracter vremelnic, va ajunge, te pomenești, primar la Frankfurt pe Main, ai cărui locuitori, de altfel, i-am considerat întotdeauna niște canalii insuportabile. Edgar Bauer le va fi octroiât ca cenzor general. În ce privește însă Eschenheimer Gasse ²⁵⁶, consilier secret va fi Duncker — doar el guvernează la Kassel.

Sînt întru totul de acord cu tine că lucrurile trebuie luate așa cum sînt. Dar este plăcut ca în această „a tinerei iubiri clipite” ⁴⁾ să te afli în depărtare. Impertinența prusienilor, timpeniile frumosului Wilhelm ⁵⁾, care-și inchipuie că de la frumosul vis de victorie încoace nu s-a schimbat nimic, în afară de faptul că a devenit foarte puternic etc., nu vor rămîne fără efect. Austriecii se găsesc acum în situația în care voiau să-i vadă în anul 1848 ²⁵⁷ fanaticii slavi de la Praga. Dar faptul că ei au pierdut Veneția și au fost nevoiți să-și concentreze forțele nu le este în nici un caz favorabil rușilor. Austria devenind ea însăși un imperiu panslavist,

¹⁾ În manuscris: august. — *Nota red.*²⁾ Karl Fellner. — *Nota red.*³⁾ Brno. — *Nota red.*⁴⁾ F. Schiller. „Cîntecul despre clopot”, București, Editura tineretului, 1958, p. 99. — *Nota red.*⁵⁾ Wilhelm I. — *Nota red.*

antagonismul dintre ea și moscoviți se va adinci tot mai mult. Avind în vedere extraordinara decădere a habsburgilor, este, ce-i drept, de temut că by and by¹⁾ se vor lăsa convinși de ruși să pornească la un atac comun împotriva turcilor.

Pentru muncitori este, desigur, avantajos tot ceea ce duce la centralizarea burgheziei. În orice caz, pacea, chiar dacă se încheie miine, va fi mai provizorie decît a fost cea de la Villafranca și Zürich²⁵⁸. De îndată ce părțile inamice vor efectua „reforma armamentului“, va începe din nou „încăierarea“, cum zice Schapper. În orice caz, și Bonaparte a suferit un eșec, deși formarea unor regate militare la dreapta și la stînga corespunde planului plonplonist „de la démocratie générale“²⁾.

Aici guvernul aproape că a provocat o răzvrătire. Englezul, firește, are nevoie mai întîi de o educație revoluționară, și pentru asta ar fi suficiente două săptămîni, dacă lui sir Richard Mayne i s-ar da puteri discreționare. Și, într-adevăr, totul atîrna de un fir de păr. Dacă ar fi folosit vergelele de la grilaje — și era cît pe ce — pentru a ataca poliția și a se apăra împotriva ei și ar fi ucis vreo 20 de polițiști, armata ar fi trebuit „să intervină“ și nu numai să patruleze ca la paradă. Și atunci ar fi fost vesel de tot. Un lucru însă este sigur, și anume că acești John Bulli tari de cap, ale căror cranii par anume fabricate pentru bastoanele polițiștilor, nu vor obține nimic fără o ciocnire singeroasă cu cei de la putere.

Scenele înduioșătoare dintre bătrînul măgar Beales și bătrînul tot atît de mare măgar Walpole, în care a intervenit apoi și pițigăia-tul, sîciitorul și foarte importantul Holyoake, ce din „dragoste de adevăr“ nimerește întotdeauna la „Times“, nu sînt nimic altceva decît armonie și dezmăț. Și, în timp ce această adunătură se tratează cu complimente și cu scuipături, ciinele de Knox, comisarul din Marylebone, își arată atît de hotărît colții, încît este limpede ce s-ar întimpla dacă Londra ar fi Jamaica²⁵⁹.

Disraeli s-a pus într-o situație foarte ridicolă, în primul rînd prin afirmația elegiacă din Camera comunelor „că nu știe dacă mai are o casă“, în al doilea rînd prin faptul că a postat un puternic detașament militar în fața aceleiași case, deși, în al treilea rînd, gloata (instruită dinainte de oamenii de la Liga pentru reformă) intenționat nu s-a atins de casa d-lui „Vivian Grey“³⁾. Nici o piatră n-a fost clintită din această casă. În schimb, geamurile lui Elcho au avut mult de suferit. Eu le-am făcut o aluzie lui Cremer și altor conducători dacă n-ar fi cazul să facă o vizită la *ziarul*

1) — treptat, treptat. — *Nota trad.*

2) — „al democrației generale“. — *Nota trad.*

3) Aluzie ironică la Disraeli, autorul unui roman cu acest titlu. — *Nota red.*

„Times” ? Dar cum aluzia mea n-a fost „înțeleasă” sau n-au vrut s-o înțeleagă, n-am mai revenit asupra chestiunii.

Holera ne-a făcut (mă refer la londonezi) o vizită foarte serioasă, și raportul dr. Hunter cu privire la „locuințele săracilor”, apărut în cel de-al VIII-lea raport al lui Health Board ¹⁾ săptămîna trecută ²⁵², îi va servi doamnei Holere drept îndrumător, arătîndu-i unde să-și facă, de preferință, vizitele.

Complimente d-nei Lizzy.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

123

Engels către Marx la Londra

Manchester, 6 august 1866

Dragul meu Maur,

Umorul din ultima ta scrisoare mă îndreptățește să cred că-ți merge mult mai bine cu ficatul, deși nu spui nimic despre asta. Cît despre Frankfurt ²⁵⁵, ar trebui să auzi ce se mai vaită frankfurtezii de aici — și sînt puzderie — care primesc de la frații lor etc. niște scrisori înspăimîntătoare. Locotenentul prusian s-a comportat în această împrejurare cu binecunoscuta lui grație, dar era de așteptat de la bun început că domnii ăștia vor scăpa doar cu spaima. În restul Germaniei de sud, unde cei din Frankfurt nu sînt prea iubiți, întrucît li se reproșează că au vrut să stea în două luntre, oamenii s-au bucurat că tocmai frankfurtezii au pățit-o. Am văzut chiar eu asemenea scrisori.

Așadar, Bismarck a cîștigat totuși, și Wilhelmchen ²⁾ a adresat unele fraze de împăcare către luminățiile, nobilii și credincioșii săi, dar în același timp i-a asigurat că, în cazul cînd cererea lui de bani va fi din nou respinsă, va trebui, din păcate, „în mod inevitabil” să se cheltuiască bani fără aprobare. Cum poate fi rezolvat

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 219. — *Nota red.*

²⁾ Wilhelm I. — *Nota red.*

conflictul, chiar și cu această Cameră, nu mi-e de loc clar. În plus, un parlament german sau, mai exact, nord-german, despre a cărui poziție sau, cel puțin, despre al cărui mandat d-l Eulenburg a refuzat categoric să dea vreo lămurire, — toate acestea deschid perspectiva unui scandal de toată frumusețea în viitorul apropiat. Bismarck va căuta, cu siguranță, să evite orice ciocnire, nu e el chiar atât de prost, dar bătrînul dobitoc hohenzollernian se va încăpățîna, fără îndoială, și apoi va avea multe surprize din partea baionetelor sale inteligente ²⁶⁰.

Că în curînd se va ajunge din nou la o încăierare, asta e clar. Cred că va începe cu francezii. Bonaparte este destul de deștept să caute să evite acest lucru atîta timp cît se poate, dar masa francezilor, și în special burghezii, care nu privesc cu ochi buni nici o creștere a puterii Germaniei, este prea mărginită, prea fanatică, din pricină că Franței îi este tăiată orice posibilitate de expansiune care se poate face numai în direcția Germaniei. Și apoi ideea unui război împotriva Prusiei este familiară și în rîndurile țaranilor și ale muncitorilor mai înapoiți așa că nu se poate ști cînd se va produce o nouă izbucnire.

Wehner, care s-a întors chiar acum de la Hannover, îmi povestește că ofițerii prusieni au reușit să se facă foarte urîți acolo, la fel și birocrații și polițiștii.

Anul acesta nu voi sta, probabil, nici eu mult timp în Germania. În nord duhoarea învingătorilor, în sud urletele republicanilor care se entuziasmează pentru prințul elector de Hessen ¹⁾, încotro să te mai îndrepti? Voi căuta să ajung, făcînd un ocol, în Harz, căci, din fericire, acolo nu sînt garnizoane.

„Kölnische Zeitung” face spume la gură, cerînd despărțirea de Germania de sud. Este parola lansată de Bismarck pentru a-i facilita retragerea lui Bonap[arte], și „Kölnische” depune un zel atît de turbat în problema asta, încît îți dai seama de la început despre ce este vorba. Niciodată un ziar nu s-a comportat atît de josnic ca acesta. Mai întîi a făcut o agitație înflăcărată pentru pace și apoi, cînd a văzut că Bismarck nu se lasă înșelat cu vorbe goale, a schimbat deodată macazul: Austria vrea război! Lovește-o! și de atunci a devenit, e drept, nu din abilitate, ci de bunăvoie, prietenul cel mai bun al lui Bismarck. Mîrșav ziar!

Dacă arma cea nouă, cu încărcător la culată, propusă guvernului de aici de un american, este Snider-Enfield, atunci nu e mare lucru de capul ei. Dar, poate, cea de care vorbești tu este alta ²⁾. De

¹⁾ Ludovic al III-lea. — *N ta red.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 214. — *Nota red.*

altfel, nici nu are prea mare importanță să obții o tragere mai rapidă, care să depășească gradul atins de pușca cu percuție, în practică diferența tot s-ar reduce la zero; în schimb, o importanță tot mai mare capătă tragerea cu precizie. Recitesc acum lucrarea lui Griesheim despre tactică — cit de învechit pare acum aproape tot ce conține această carte.

Calde salutări doamnelor.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

124

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 7 august 1866

Dragă Fred,

Pe bună dreptate ai dedus din ultima mea scrisoare că starea sănătății mele s-a îmbunătățit, deși rămînc cam precară. Dar sentimentul că ești din nou capabil de muncă does much for a man¹⁾. Din păcate, sînt adesea întrerupt și pierd mult timp din cauza grijilor materiale. Astăzi, de exemplu, măcelarul ne-a sistat aprovizionarea cu carne și pînă sîmbătă se termină și provizia mea de hirtie.

De ieri, Laura este pe jumătate logodită cu d-l Lafargue, creolul meu medicinist. Ea îl tratează ca și pe ceilalți, dar sentimentalismul excesiv al acestor creoli, o oarecare teamă că tinărul (are 25 de ani) s-ar putea sinucide etc., puțină afecțiune pentru el, rece, ca întotdeauna la Laura (e un bărbat chipeș, inteligent, energic și bun gimnast), au dus mai mult sau mai puțin la un compromis pe jumătate încheiat. Tinărul s-a atașat mai întii de mine, dar curînd și-a transferat afecțiunea de la bătrîn la fiica lui. Are o situație materială mijlocie, fiind unicul copil al unei familii de plantatori. Este rayé de l'université de Paris pour deux ans²⁾ din

¹⁾ — înseamnă mult pentru un om. — *Nota trad.*

²⁾ — eliminat din Universitatea din Paris pe doi ani. — *Nota trad.*

cauza Congresului de la Liège¹⁸⁶, vrea însă să-și dea examenul la Strassburg. Am impresia că are un deosebit talent pentru medicină, dar are față de ea o atitudine mult mai sceptică decât prietenul nostru Gumpert. Se pare că scepticismul medical a devenit o modă la Paris printre profesori și studenți. De exemplu Magendie, care consideră orice terapeutică, în stadiul actual, o șarlatanerie. Acest scepticism nu exclude, ci, dimpotrivă, include, ca întotdeauna, unele idei fixe. Lafargue, de exemplu, consideră că alcoolul și electricitatea constituie principalele remedii. Din fericire, are un bun îndrumător în persoana unui emigrant, profesorul Carrère (matematică superioară, fizică și chimie), și din punct de vedere practic va avea multe de învățat în spitalele londoneze. În acest scop i-am înlesnit accesul prin intermediul unei terțe persoane.

O lucrare valoroasă, pe care ți-o voi trimite (cu condiția restituirii, deoarece nu-mi aparține) de îndată ce-mi voi face însemnările necesare, este: „*P. Trémaux, Origine et Transformation de l'Homme et des autres Êtres. Paris 1865*”. Cu toate lipsurile sesizate de mine, cartea asta reprezintă un progres foarte însemnat față de Darwin. Cele două teze principale sînt: les croisements¹⁾ generează nu deosebirile, cum se crede de obicei, ci, dimpotrivă, unitatea tipică a speciilor. În schimb, formațiile geologice duc la *diferențiere* (nu ele singure, dar ele constituie principala bază). Progresul, care la Darwin este pur întâmplător, aici reiese în mod necesar, pe baza perioadelor de dezvoltare a globului pămîntesc; degenerarea, pe care Darwin n-o poate explica, aici se explică simplu; la fel de simplu se explică și dispariția rapidă a formelor pure de trecere, în comparație cu dezvoltarea lentă a speciei, astfel încît golurile din paleontologie, care pe Darwin îl stînjenesc, aici sînt necesare. De asemenea, apare ca o lege necesară stabilitatea (abstracție făcînd de deviațiile individuale etc.) speciei odată constituite. Hibridarea, care i-a făcut atîtea greutăți lui Darwin, aici, dimpotrivă, este un sprijin pentru sistem, deoarece se demonstrează că o specie este constituită în fapt abia după ce încrucișarea cu celelalte încetează să dea urmași sau devine imposibilă etc.

Aplicarea la istorie și politică este mult mai importantă și mai plină de conținut decât la Darwin. Pentru unele probleme, ca, de pildă, naționalitatea etc., aici se oferă prima oară o bază naturală. De exemplu, el îl corectează pe polonezul Duchîński, a cărui teorie cu privire la deosebirile geologice dintre Rusia și ținuturile locuite

¹⁾ — Incrucișările. — Nota trad.

de slavii apuseni în general o confirmă, arătînd însă că este greșită părerea acestuia că rușii n-ar fi slavi, ci mai curînd tătari etc.¹⁾; el consideră că, avînd în vedere tipul de sol predominant în Rusia, slavul s-a tatarizat, s-a mongolizat; tot el dovedește (a trăit mult timp în Africa), că tipul de negru obișnuit nu este decît rezultatul degenerării unui tip mult superior etc. „În afara marilor legi ale naturii, planurile oamenilor nu sînt decît niște calamități; o mărturie o constituie eforturile țarilor de a face moscoviți din poporul polonez. Aceeași natură, aceleași capacități vor renaște pe același sol. Opera de distrugere nu va putea dura veșnic, opera de reconstituire este veșnică... Rasele slave și lituaniene au granița lor naturală cu moscoviții în marea linie geologică care trece prin nordul bazinului rîurilor Niemen și Nipru... La sud de această linie: tipurile și aptitudinile specifice acestei regiuni sînt și vor fi întotdeauna diferite de acelea din Rusia”²⁾ ²⁶¹,

Salut.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart. 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

125

Engels către Marx la Londra

Manchester, 10 august 1866

Dragul meu Maur,

Nu știu dacă pentru logodna „pe jumătate” a Laurei trebuie să transmit felicitări întregi, jumătăți sau de loc. Dar, indiferent de cantitatea felicitărilor admise, ea nu afectează cu nimic calitatea lor, de aceea eu vă felicit din toată inima.

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 116—117. — *Nota red.*

²⁾ În manuscris, pasajul de la „În afara...” și pînă la „din Rusia” este în franceză. — *Nota red.*

Cam cît costă cartea lui Trémaux ? ¹⁾ Dacă nu este prea scumpă din cauza ilustrațiilor sau din altă cauză, mi-o cumpăr și nu trebuie să mi-o mai trimiți.

Ca să potolești minia furiosului măcelar și să-ți reinnoiești provizia de hîrtie, îți trimit alăturat J/F 65 865 și 66, două bancnote a 5 l. st., deci în total 10 l. st., Manchester, 30 ianuarie 1865. Aș fi bucuros să-ți pot asigura mai mult de 200 l. st. pe an, dar, din păcate, nu pot face acest lucru. Cînd totul merge bine, pot, firește, să mai fac rost de vreo 50 l. st., dar acum prețul bumbacului este din nou în scădere, iar pe filistin nota lui Bonaparte cu privire la granițele din 1814 ²⁶² îl înspăimîntă, și acest lucru se reflectă în bilanțuri.

Această notă a lui Bonaparte dovedește, pare-se, că între el și Bismarck a intervenit o ruptură. Altminteri revendicarea n-ar fi fost, desigur, făcută cu atîta brutalitate și atît de neașteptat și tocmai în momentul cel mai nepotrivit din punctul de vedere al lui Bismarck. Că Bismarck n-ar avea nimic împotriva să-i dea satisfacție e sigur, dar cum poate s-o facă în momentul de față ? Ce-ar spune victorioasa armată ? Dar parlamentul german, dar Camerele, dar germanii din sud ? Dar bătrînul măgar ²⁾, care acum trebuie să aibă acel aspect prostesc-fericit al cîinelui meu alb-negru Dido cînd se îndoapă pînă la refuz, măgarul care a declarat că nu va ceda nici o palmă de pămînt german etc ?

Telegrama este o mare prostie din partea lui Bonaparte, dar probabil că zbieretele opoziției și, poate, ale armatei l-au silit să forțeze lucrurile. Asta ar putea avea un deznodămînt foarte primejdios pentru el. Fie că Bismarck va căuta să cedeze, și atunci va fi silit, la prima ocazie, să înceapă un război cu Bonaparte pentru a-și lua revanșa ; fie că nu va putea ceda, și atunci se va ajunge și mai curînd la război. În ambele cazuri, Bonaparte riscă să fie silit să ducă un război împotriva voinței sale și fără pregătirile diplomatice necesare, fără a-și fi asigurat alianțe, un război în scopul, fățiș declarat, de cucerire. De altfel, cu mulți ani în urmă, Bismarck îi spusese ministrului hannovrez Platen că va subordona Germania căștii prusiene și că apoi, pentru „a o suda”, va porni un război împotriva francezilor ²⁶³.

Pe aici circulă o scrisoare, difuzată de Leppoc, prin care se fac invitații la o serbare „în cinstea lui Kinkel”, „marele poet și

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 227—228. — *Nota red.*

²⁾ Wilhelm I. — *Nota red.*

marele om", cu prilejul plecării la Zürich a cuviosului Gottfried. M-am declarat gata să particip cu o sumă pînă la un farthing.

Calde salutări soției tale și fetelor.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx", Bd. III,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe,
Dritte Abteilung, Bd. 3, 1930

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

126

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 13 august 1866

Dragă Fred,

Lenchen¹⁾ a ajuns simbătă prea tîrziu la poștă pentru a mai expedia cele două rînduri prin care îți confirmam, cu multe mulțumiri, primirea celor 10 l. st.

Te rog să mă ierți dacă astăzi *nu-ți* scriu o scrisoare. Am tot felul de treburi presante pe cap. Lui Lafargue i-am scris azi o scrisoare lungă în limba franceză, în care îl anunț că, înainte de a lăsa lucrurile să meargă mai departe sau de a ajunge la vreun aranjament²⁾, trebuie să primesc de la familia lui renseignements positifs³⁾ în legătură cu situația lui materială⁴⁾. Scrisoarea pe care mi-a trimis-o el ieri din partea unui renumit medic francez⁵⁾ din Paris pledează în favoarea lui.

Titlul cărții : „*P. Trémaux : Origine et Transformations de l'Homme et des autres Êtres. Première Partie. Paris (Librairie de L. Hachette) 1865*". Partea a doua n-a apărut încă. Nu are planșe. Hărțile geologice se găsesc în celelalte lucrări ale lui.

¹⁾ Helene Demuth. — *Nota red.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 226—227. — *Nota red.*

³⁾ — informații precise. — *Nota trad.*

⁴⁾ Vezi volumul de față, p. 470—471. — *Nota red.*

⁵⁾ Jules-Antoine Moilin. — *Nota red.*

Alăturat îți trimit o mizgălitură din partea lui Liebknecht, precum și câteva numere din ziarul lui ¹⁾, care nu face nici doi bani ²⁶⁴.

Salut !

Al tău,
K. M.

Voi primi și opera capitală a medicului parizian amintit mai sus și după ce o voi citi ți-o voi trimite și ție.

Publicat pentru prima oară
In : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

127

Marx către Engels la Manchester

Londra, 23 august 1866

Dragă Fred,

Astăzi nu-ți scriu decît câteva rînduri. Povestea cu Lafargue s-a aranjat în sensul că Bătrînul ²⁾ mi-a scris din Bordeaux, cerîndu-mi pentru fiul său titlul de promesso sposo ³⁾ și punînd niște condiții economice foarte avantajoase. În afară de aceasta, se înțelege de la sine că tînărul Lafargue trebuie întîi să-și dea examenul de doctorat la Londra și apoi la Paris înainte de a se gîndi la însurătoare. În acest sens, lucrurile s-au aranjat. I-am comunicat însă chiar ieri creolului nostru că, dacă nu-și va potoli pasiunea pînă la nivelul manierelor englezești, Laura, fără multă vorbă, îi va arăta ușa ; acest lucru trebuie să-i intre bine în cap, altminteri nu iese nimic din povestea asta. Este un băiat extrem de cumsecade, dar cam răsfățat și prea copil al naturii.

Laura declară că, înainte de a se logodi oficial, trebuie să primească încuviințarea ta.

¹⁾ „Mitteldeutsche Volks-Zeitung“. — *Nota red.*

²⁾ François Lafargue. — *Nota red.*

³⁾ — logodnic. — *Nota trad.*

Ici și colo îmi apar noi semne de carbuncule ; de fiecare dată dispar, dar mă silesc să-mi limitez cu rigurozitate ziua de lucru.

Multe salutări lui Lizzy,

Salut.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

128

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 26 septembrie 1866

Dragă Fred,

Alăturat îți trimit chitanța pentru Moore (abia ieri am primit chitanța de la Dell)²⁶⁵.

D-l Sawyer, proprietarul, mi-a scris și el, anunțându-mă că pe 2 octombrie expiră termenul de plată a chiriei pe 3 trimestre (46 l. st.). Din Olanda nu am primit încă nici un farthing și de aceea nu pot conta pe acești bani.

Ca demonstrație împotriva domnilor francezi — care intenționau să-i excludă, mai întâi din rindurile membrilor Asociației Internaționale, apoi măcar din rindurile celor care au dreptul de a fi aleși delegați la congres, pe toți, în afară de „muncitorii manuali” —, englezii m-au propus ieri *pe mine președinte al Consiliului Central*. Am declarat că *în nici un caz nu pot accepta* și l-am propus, la rindul meu, pe *Odger*, care apoi a și fost reales, deși, cu toată declarația mea, unii au votat pentru mine. Dupont mi-a explicat, de altfel, enigma atitudinii lui Tolain și Fribourg. Ei vor să se prezinte în 1869 în calitate de candidați ai *muncitorilor* pentru Corpul legislativ, pornind de la „principiul” că *numai muncitorii* îi pot reprezenta pe muncitori. De aceea pentru acești domni era foarte important ca acest principiu să fie proclamat chiar de către congres²⁶⁶.

În ședința de ieri a Consiliului Central s-au petrecut tot felul de scene dramatice. D-l Cremer, de exemplu, parc-ar fi căzut din cer când Fox a fost numit în locul lui ca secretar general și cu

mare greutate și-a stăpinit minia. Altă scenă, cînd i s-a comunicat oficial d-lui Le Lubez că a fost exclus din Consiliul Central printr-o hotărîre a congresului. Și-a descărcat toată amărăciunea sufletului său într-o cuvîntare lungă de o oră, în care i-a improșcat pe parizieni cu venin, a vorbit despre sine însuși cu o uluitor de profundă stimă și a îndrugat tot felul de născociri despre niște intrigi prin care naționalitățile prietene lui (Belgia și Italia) ar fi fost îndepărtate de la congres. În încheiere, el a cerut — și acest lucru va fi pus în discuție marți — un vot de încredere pentru Consiliul Central ²⁶⁷.

Salut.

Al tău,

K. M.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

129

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 1 octombrie 1866

Dragă Engels,

Nu știu dacă ți-am comunicat în ultima scrisoare că am de plătit o *poliță* (care nu se mai află în mîna proprietarului) pentru chirie. Sawyer mi-a scris că polița este scadentă pe data de 2 a acestei luni, deci mîine. Ieri m-am dus la el, căci, după socoteala mea, povestea putea fi scadentă abia la 3 octombrie, fiindcă eu am semnat polița la 1 iulie pe un termen de 3 luni, deci sînt 3 zile în plus. S-a dovedit, de altfel, că aveam dreptate. Suma este de 46 l. st. (3 *quarters* ¹⁾), iar eu sînt de multe săptămîni sans sou ²⁾, intrucît s-a terminat și cu sumele mici pe care le mai puteam procura via Muntele de pietate.

Și cum în prezent și în afară de asta sînt din nou *hard pressed* ³⁾ din cauza cheltuielilor suplimentare pe care în ultimele luni le

¹⁾ — pentru trei trimestre. — *Nota trad.*

²⁾ — fără un ban. — *Nota trad.*

³⁾ — foarte strîmtorat. — *Nota trad.*

am zilnic, iar în actualele împrejurări (Lafargue ¹⁾) trebuie să evit mai mult ca oricând orice scandal, aș pleca imediat pe continent ca să văd ce pot rezolva „personal” acolo. Trebuie însă să amîn acest lucru pînă cînd va fi gata manuscrisul ca să-l iau cu mine și să nu mai întreprind din nou lucrul.

Iartă-mă că te plictisesc și te chinui cu mizeriile mele casnice. M-am bizuit prea mult pe primirea banilor din Olanda.

Al tău,
K. M.

Ce părere ai de Moilin ? ²⁾

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

130

Engels către Marx

la Londra

Manchester, 2 octombrie 1866

Dragul meu Maur,

Nu mi-ai spus că ai semnat o poliță în valoare de 46 l. st. și de aceea ți-am trimis ieri doar jumătatea unei bancnote de 40 l. st. ; astăzi îți trimit cealaltă jumătate și, în plus, bancnota de 5 l. st. I/F 98 815, Manchester, 30 ianuarie 1865.

Casierul nostru nu mai are altă bancnotă de 5 l. st. și e prea tirziu pentru a mă duce la oficiul poștal, așa că nu mai pot adăuga sovereignul care lipsește, dar sper că *această* piedică o vei putea tu învinge.

Despre Moilin ³⁾ și Trémaux ⁴⁾ îți voi scrie zilele acestea mai pe larg ; n-am terminat încă de citit cartea lui Trémaux, dar am ajuns la convingerea că toată teoria lui nu face doi bani, fie și numai pentru că el nu se pricepe la geologie și nu este capabil nici

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 239—240. — *Nota red.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 230. — *Nota red.*

³⁾ Ibid. — *Nota red.*

⁴⁾ Vezi volumul de față, p. 227—228. — *Nota red.*

de cea mai elementară critică literar-istorică. Poveștile despre negrul Santa Maria și despre transformarea albilor în negri te fac să te prăpădești de ris²⁶⁸. Vechilor legende ale negrilor din Senegal trebuie să li se dea neapărat crezare, *tocmai fiindcă negrii nu știu să scrie!* De asemenea este amuzant și faptul că diferențele dintre un basc, un francez, un breton și un alsacian el le pune pe seama diferențelor din structura solului, vinovate și de faptul că oamenii vorbesc patru limbi diferite.

Cum își explică omul acesta de ce noi, locuitorii Provinciei renane, cu munții noștri intermediari din perioada devoniană (care s-au ridicat deasupra nivelului mării cu mult înaintea epocii de piatră), n-am devenit de mult idioți și negri va arăta poate în volumul al doilea sau poate va afirma că sîntem într-adevăr negri.

Cartea nu are nici o valoare, o simplă construcție care se bate cap în cap cu realitatea și care în sprijinul fiecărei dovezi pe care o aduce trebuie abia să aducă altă dovadă.

Cele mai calde salutări doamnelor.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

131

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 3 octombrie 1866

Dragă Engels,

Din polița pe care ți-o trimit alăturat îți poți da seama prin ce aventuri am trecut astăzi și ieri. Scadența n-a fost nicidecum ieri, cum spunea Sawyer. În alte împrejurări, amînarea de o zi ar fi fost binevenită, dar în condițiile date mi-a pricinuit neplăceri. Ieri, cînd a sosit scrisoarea ta, întrucît n-aveam nimic de amanetat, m-am dus numaidecît la brutarul nostru, Whithers și am împrumutat de la el 1 l. st. Dar iată că astăzi dimineață a sosit polița și este vorba de 48 l. st. și 15 p., în loc de 46 l. st., cum știam eu. Bineînțeles, greșeala a fost a mea, că nu mi-am notat suma. Am crezut că Sawyer a scăzut suma plătită de mine

drept proprietar tax¹⁾, care, conform legii, cade în sarcina lui și care n-a fost scăzută nici la plata poliței anterioare. Dar n-a fost așa. (Suma asta o voi scădea trimestrul viitor.) De aici greșeala mea cu cele 46 l. st. Astăzi la ora nouă dimineața mi-a fost deja prezentată polița și am descoperit cu oroare că îmi lipsesc 2 l. st. și 15 p. Que faire ?²⁾ I-am spus celui care a prezentat polița să aștepte (la noi) fiindcă trebuie să merg să schimb bani. Nu-mi rămânea altceva de făcut decât să mă duc din nou la bunul nostru brutar, care a făcut o mutră foarte lungă, deoarece îi datorez o sumă destul de mare pentru produsele furnizate. Totuși, s-a executat.

*Ad vocem*³⁾ Trémaux : Părerea ta „că toată teoria lui nu face doi bani, fie și numai pentru că el nu se pricepe la geologie și nu este capabil nici de cea mai elementară critică literar-istorică”⁴⁾, o poți găsi aproape textual la Cuvier, în al său „Discours sur les Révolutions du Globe” îndreptat împotriva teoriei variabilității speciilor, unde își bate joc, printre altele, de naturalistii fanteziști germani care exprimă întru totul ideea fundamentală a lui Darwin, fără a o putea cituși de puțin demonstra. Totuși, asta n-a constituit nicidecum o piedică pentru ca dreptatea să nu fie de partea lui Cuvier, care a fost un mare geolog și un critic literar-istoric cu calități excepționale pentru un naturalist, ci de partea oamenilor care exprimau ideea cea nouă. Ideea fundamentală a lui Trémaux despre influența solului (deși, bineînțeles, el nu ia în considerație modificările istorice ale acestei influențe; or, printre aceste modificări istorice eu includ și modificările chimice din suprafața solului, datorate agriculturii etc., apoi influența diferită pe care o au, de pildă, straturile de cărbune în condițiile unor procedee de producție diferite etc.) este, după părerea mea, o idee care nu trebuie decât enunțată pentru a-și cuceri o dată pentru totdeauna drept de cetățenie în știință, și asta cu totul independent de expunerea lui Trémaux.

Salut.

Al tău,
K. Marx

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ — impozitul pe proprietate. — *Nota trad.*

²⁾ — Ce-i de făcut ? — *Nota trad.*

³⁾ — Referitor la. — *Nota trad.*

⁴⁾ Vezi volumul de față, p. 234—235. — *Nota red.*

132

Engels către Marx

la Londra

Manchester, 5 octombrie 1866

Dragul meu Maur,

M-a amuzat naivitatea ta de a da o poliță fără să știi măcar pentru ce sumă; dar bine că diferența n-a fost mai mare și că brutalul cel bun era pe aproape. Ca să-i poți restitui imediat omului ăsta de treabă suma împrumutată și pentru a-ți păstra creditul, îți anexez 5 l. st. I/F 59667, Manchester, 30 ianuarie 65, precum și polița achitată.

Ad vocem ¹⁾ Trémaux ²⁾. Când ți-am scris, nu citisem, e adevărat, decît o treime din carte, și anume cea mai proastă (începutul). A doua treime, critica făcută școlilor, este mult mai bună, partea a treia, concluziile, este din nou foarte proastă. Meritul autorului este de a fi subliniat mai mult decît s-a făcut pînă acum influența „solului” asupra formării raselor și, prin urmare, și a speciilor și, în al doilea rînd, de a fi enunțat puncte de vedere mai juste (deși, după părerea mea, foarte unilaterale) decît predecesorii săi în ceea ce privește încrucișarea. Într-o anumită privință și concepția lui Darwin despre influența *modificatoare* a încrucișării este justă, lucru pe care, de altfel, îl recunoaște tacit și Tr[émaux] atunci cînd, acolo unde îi convine, tratează și el încrucișarea ca un mijloc de modificare, chiar dacă, în cele din urmă, este un mijloc de nivelare. Nici Darwin și nici ceilalți n-au nesocotit vreodată influența solului, și dacă n-au subliniat-o în mod special este numai pentru că nu știau nimic despre *felul cum* anume influențează solul — singurul lucru care-l știau era că un sol fertil are o influență favorabilă, iar unul nefertil o influență nefavorabilă. Și cu mult mai mult nu știa nici Tr[émaux]. Ipoteza că solul format mai tirziu este în general mai favorabil pentru dezvoltarea speciilor superioare pare foarte plauzibilă și poate fi exactă sau inexactă; dar cînd vād prin ce dovezi ridicole încearcă Tr[émaux] s-o fundamenteze, dovezi din care $\frac{9}{10}$ se bazează pe fapte inexacte sau denaturate, iar $\frac{1}{10}$ în general nu dovedește nimic, fără să vreau, neîncrederea pe care mi-o inspiră autorul ipotezei se răsfrînge

¹⁾ — Referitor la. — *Nota trad.*

²⁾ P. Trémaux. „Originea și transformările omului și ale celorlalte ființe”. — *Nota red.*

asupra ipotezei înseși. Cînd însă, mai departe, declară că solul de formație mai nouă sau mai veche, corectat prin încrucișare, este *singura* cauză a modificărilor speciilor organice, deci și a raselor, nu văd, pur și simplu, nici un motiv să-l urmez pe autor atît de departe, dimpotrivă, am multe motive să n-o fac.

Spui că și Cuvier ¹⁾ le-a imputat naturfilozofilor germani care susțineau variabilitatea speciilor lipsa de cunoștințe în domeniul geologiei, totuși aceștia au avut dreptate. Dar pe atunci problema aceasta nu avea nici o legătură cu geologia ; cu totul altceva este însă cînd cineva își fundamentează teoria variabilității *exclusiv* pe *geologie* și face asemenea greșeli geologice, *falsificînd* geologia unor țări întregi (de pildă Italia și chiar Franța), și luînd celelalte exemple din țări despre a căror geologie nu știm aproape nimic (Africa, Asia centrală etc.). Cit privește în special exemplele din domeniul etnologiei, cele care se referă la țări și popoare cunoscute sînt, aproape fără excepție, greșite, fie în ceea ce privește premisele geologice, fie concluziile deduse pe baza lor ; autorul omite cu desăvîrșire numeroasele exemple care contrazic teoria lui, ca, de pildă, cîmpiile aluviene din Siberia centrală, uriașul bazin aluvial al fluviului Amazoane, întregul teritoriu aluvionar de la sud de La Plata pînă aproape de capul sudic al Americii (la est de Cordilieri).

Că structura geologică a solului este strîns legată de „solul” pe care, în general, crește ceva, asta este o poveste veche, ca și aceea că acest sol, capabil să producă vegetații, exercită o influență asupra speciilor de plante și animale care trăiesc pe suprafața lui. De asemenea, este adevărat că pînă acum această influență n-a fost de loc cercetată. Dar de aici și pînă la teoria lui Trémaux este o distanță colosală. În orice caz, este meritul lui că a scos în evidență această latură, neglijată pînă acum ; și, după cum am spus, ipoteza că solul, în funcție de vîrsta sa geologică mai mică sau mai mare, influențează *accelerarea dezvoltării în anumite limite* poate fi justă (sau nu), dar toate celelalte concluzii trase de el le consider fie complet greșite, fie extrem de unilateral exagerate.

Cartea lui Moilin ²⁾ m-a interesat mai ales pentru rezultatele obținute de francezi prin vivisecție ; este singura cale pentru stabilirea funcțiilor diversilor nervi și efectele tulburărilor lor ; se pare că, în ceea ce privește chinuirea animalelor, indivizii au ajuns la o mare perfecțiune și-mi pot explica foarte bine furia

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 236. — *Nota red.*

²⁾ J. A. Moilin. „Lecții de medicină fiziologică”. — *Nota red.*

fățarnică a englezilor împotriva vivisecției; uneori aceste experiențe le-au fost, desigur, foarte neplăcute acestor domni adormiți de aici și le-au răsturnat toate speculațiile. Ce aduce nou în teoria congestiilor nu pot aprecia (vreau să-i dau cartea lui Gumpert), dar impresia mea este că toată această nouă școală franceză are un caracter cam nesperios, face bucuos multe afirmații, dar nu-și dă prea mare osteneală cu dovezile. În ce privește medicamentele, nu există nimic care n-ar ști și n-ar accepta orice medic german cu cap; M[oilin] uită numai că: 1) de multe ori ești nevoit să alegi răul mai mic, medicamentul, pentru a îndepărta răul mai mare, și anume simptomul, care prin sine însuși prezintă un pericol imediat, tot așa cum pe cale chirurgicală extirpi țesuturi atunci când n-ai altă soluție, și 2) atita timp cât nu ai altceva mai bun, trebuie să recurgi la medicamente. Atunci când M[oilin] va putea trata sifilisul cu ajutorul electricității sale, mercurul va dispărea numaidecît, dar pînă atunci nu cred. În general, să nu-mi mai spună nimeni că germanii sînt singurii în stare „să construiască” sisteme, the french beat them hollow at that¹⁾.

Cele mai bune salutări.

Al tău,

F. E.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

133

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 8 noiembrie 1866

Dragă Engels,

Tăcerea mea te-a mirat, desigur. Credeam că primirea celor 5 l. st. ți-a fost confirmată, căci Laura se obligase s-o facă, dar, după cum a reieșit mai tîrziu, a uitat. În plus, ceea ce m-a împiedicat să-ți scriu a fost situația disperată în care mă aflam. După cum știi, cele 10 l. st. pe care mi le-ai trimis înainte de plecarea ta erau

¹⁾ — francezii îi întrec categoric. — *Nota trad.*

destinate exclusiv pentru plata impozitelor, următoarele 50 l. st. pentru chirie. Așadar, de luni de zile sînt fără o lețcaie. Așa-zisa moștenire ¹⁾ s-a împărțit între cel puțin 20 de oameni, și la începutul verii mi-am primit partea — de 80 de taleri ! Toate încercările mele de a face rost de bani în Germania și Olanda au eșuat. Tot ce mai pot obține de la Casa de amanet (iar soția mea și-a amanetat atîtea lucruri, încît abia mai are cu ce ieși din casă) sînt pretențiile de a-i achita dobînzile. De aceea nu mi-a mai rămas decît să împrumut — ca în cele mai proaste timpuri ale emigrației la Londra — în stînga și în dreapta mici sume de bani, de la un cerc foarte restrîns de oameni lipsiți și ei de mijloace, pentru a face față cheltuielilor celor mai urgente. Pe de altă parte, furnizorii noștri au devenit amenințatori, unii dintre ei mi-au sistat creditul și m-au amenințat că mă vor da în judecată. Situația este cu atît mai desperată cu cît Lafargue (pînă cînd a plecat la Bordeaux, acum cîteva zile) este în permanență la noi în casă și trebuie să ascundem cu grijă de el adevărata stare de lucruri. Toate acestea m-au făcut nu numai să-mi îtrerup mereu munca ²⁾, dar, vrînd să recuperez noaptea timpul pierdut peste zi, m-am ales cu o frumusețe de carbuncle lingă penis. Știu că tu ai făcut tot ce ți-a stat în putință, și chiar mai mult decît atît. Dar trebuie găsită o soluție. Nu există posibilitatea unui împrumut sau a unei tranzacții de acest fel ?

Salut.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe,
Dritte Abteilung, Bd. 3, 1930

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 140—141. — *Nota red.*

²⁾ la „Capitalul”. — *Nota red.*

134

Marx către Engels
la Manchester

[Londra] 10 noiembrie 1866

Dragă Engels,

Cele mai sincere mulțumiri pentru ajutorul tău atât de prompt, precum și pentru vinul de Porto. Îți cunosc foarte bine situația și, de aceea, presiunea pe care sînt nevoit s-o exercit asupra ta îmi e și mai penibilă. Povestea asta trebuie, desigur, să ia sfîrșit, dar asta se va putea întîmpla abia atunci cînd voi pleca pe continent pentru a acționa acolo personal.

Săptămîna viitoare îi trimit, în sfîrșit, lui Meissner prima parte a manuscrisului ¹⁾. Într-adevăr, în vara și toamna aceasta, cea care a determinat întîrzierea n-a fost teoria, ci starea mea fizică și problemele de trai. S-au împlinit exact trei ani de cînd mi-am operat primul carbunc. De atunci podoaba asta n-a dispărut decît pentru scurte intervale și, cînd ai o asemenea porcărie, cea mai nepotrivită dintre *toate* muncile este, după cum îți poate confirma Gumpert, cea pur teoretică.

Cît despre actualul carbunc, în decurs de aproximativ două săptămîni se va vindeca. Acum știu foarte bine cum trebuie să-l tratez și am reînceput să iau arsenic.

În mare grabă.

Al tău,
K. Marx

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

---

¹⁾ al primului volum din „Capitalul”. — *Nota red.*

135

Engels către Marx la Londra

[Manchester] 11 noiembrie 1866
86, Mornington Str.

Dragul meu Maur,

Mulțumiri pentru „Free Press”. N-ai putea să-mi trimiți numerele pe *august și septembrie* ? Eu nu le-am primit.

Îți expediez alăturat a doua jumătate a bancnotei de 30 l. st. Ți-aș trimite bucuros mai mult, dar realmente nu pot. Să văd ce voi putea face luna viitoare ; la 31 decembrie vom încheia din nou bilanțul. Dacă ieșim bine, se va mai putea, desigur, face ceva.

Știrea că manuscrisul ¹⁾ a fost expedit mi-a luat o piatră de pe inimă. În sfârșit deci un commencement d'exécution ²⁾, după cum se spune în Codul penal ²⁶⁹. Voi închina un pahar în mod special în sănătatea ta. Cartea a contribuit foarte mult la șubrezirea sănătății tale, dar, de îndată ce vei scăpa de ea, vei fi cu totul alt om.

Sper că Birch ți-a expedit chiar ieri vinul de Porto, dar nu sînt sigur ; în orice caz însă, îl vei avea precis luni seara sau marți dimineața.

Prusienii rămîn prusieni. Pentru că Twesten și Frenzel au votat pentru indemnitate, sînt dați în judecată din pricina discursului rostit în Cameră ²⁷⁰. E greu de înțeles o asemenea prostie, dar ea devine un principiu. Furia burghezilor ³⁾ de la Frankfurt nu s-a potolit încă, acum îi imită pe polonezi, merg în doliu și poartă cravate în culorile orașului Frankfurt ²⁵⁵. La Sachsenhausen, un locotenent prusian a intrat într-o circiumă unde toate locurile erau ocupate. Într-un colț, cineva s-a sculat să plece ; vecinul de masă al acestuia i-a arătat locotenentului scaunul rămas liber ; acesta însă mulțumi și refuză : nu-i place, pretindea el, să se așeze pe un scaun cald. Oh, spuse celălalt, n-aveți de ce vă teme, de cînd sînt prusienii aici, noi toți am ajuns cu fundul pe gheață.

Despre modul de a duce război al imperiului am auzit pe aici, de la martori oculari, poveștile cele mai surprinzătoare. Asemenea lucruri nu s-au mai întîmplat vreodată. De exemplu, la Höchst, cei din Nassau urmau să construiască un pod peste Main. După ce prima dată nu l-au putut construi din cauza *furtunii* (furtună pe

¹⁾ volumul I din „Capitalul”. — *Nota red.*

²⁾ — un început al executării. — *Nota trad.*

³⁾ În original, în dialect sud-german : „Borjer”. — *Nota red.*

Main! !), la o a doua încercare au constatat că au prea puține pontoane și că podul nu ajungea decît pînă la *mijlocul* apei. Au scris deci la Darmstadt și au rugat să li se împrumute cîteva pontoane, care pînă la urmă au sosit, și atunci a fost terminat podul peste cumplitul torent. Imediat după aceea, cei din Nassau primesc ordin să se retragă spre sud. Lasă podul fără nici o pază, dîndu-l numai în grija unui bătrîn luntraș, care trebuia să bage de seamă să nu fie luat de apă. După cîteva zile vin prusienii, iau în stăpînire podul gata făcut, îl întăresc și trec peste el!

Al tău,

F. E.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

136

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 8 decembrie 1866

Dragă Fred,

Meissner n-a început încă să tipărească ¹⁾, pentru că vrea mai întîi să termine alte lucrări. Aștept o scrisoare de la el pe luna viitoare. În general, întîrzierea nu m-a supărat de loc, căci abia de cîteva zile am scăpat de păcătoasele de carbuncule și pe deasupra am fost și teribil de hăituit de domnii creditori. Regret doar că persoanele particulare nu pot fi declarate insolvabile de către tribunalul pentru falimente, ca negustorii.

Nu de mult, în „Kladderadatsch“, într-un pamflet prost pe tema „the Woman in White“ ²⁾ a lui Collin, a apărut cu caractere grase un atac împotriva *bandeii pucioasei*. Mizerabilul Bettziech este autorul acestei porcării și nu m-ar mira să aflăm c-a fost scrisă din ordinul lui Kinkel sau Hatzfeldt. Nu mă îndoiesc nici că Liebknecht a fost arestat tot din pricina acestui porc ²⁷¹.

¹⁾ primul volum din „Capitalul“. — *Nota red.*

²⁾ — „femeia în alb“. — *Nota trad.*

Porcii de prusieni procedează tocmai așa cum dorim noi. Fără decapități nu merge treaba.

Salut.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

137

Engels către Marx la Londra

Manchester, 14 decembrie 1866

Dragul meu Maur,

Nici nu-ți poți imagina cât de asaltat sînt acum de tot felul de oameni. Tineri recomandați de clienți care caută aici posturi, agenți sau oameni care vor să devină agenți ; în plus, săptămîna asta a venit și drăgălașul meu nepot Blank ¹⁾, care s-a stabilit la Londra — așa e tot timpul, și-ți închipui cât de greu mai pot să-mi fac timp pentru scris. Și între timp mai vine și cite unul cum este autorul scrisorii alăturată ²⁷² și-mi pune pistolul în piept. Cum am citit, am ghicit imediat cine mi l-a trimis pe filistinul ăsta pe cap, și anume bunul dr. Rode, ceea ce filistinul mi-a și confirmat cînd a dat buzna la mine în casă. Nerușinatul ăsta de Rode își permite față de mine niște lucruri ciudate. Mai întii mi-a provocat o ceartă cât se poate de stupidă cu Klings după vizita făcută de acesta aici ²⁾ și apoi merge pînă acolo încît își permite să-mi trimită pe cap astfel de oameni, ca și cum eu aș fi casierul întregii emigrații. Dacă se mai întîmplă vreodată așa ceva, o să vadă individul ăsta ce o să pățească de la mine. De ce nu m-o fi lăsînd în pace, nici măcar nu-l cunosc ?

Porcii de prusieni acționează, într-adevăr, strașnic. Nu-mi închipuiam că sînt chiar atît de proști, dar e greu să-ți închipui cât sînt de proști. Cu atît mai bine. Căci lucrurile au fost puse în

¹⁾ Emil Blank. — *Nota red.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 105. — *Nota red.*

mişcare și asta va face ca revoluția să izbucnească, și de data asta, cu siguranță, nu fără decapitări, așa cum ai spus tu.

Biroul se închide și trebuie să închei și eu. Îți trimit alăturat două bilete de 5 l. st. :

I/S 38 969 și I/S 62 239, Manchester, 26 ianuarie 1866.

Asta e tot ce pot risca să trimit deocamdată înainte de a ști cum stau, și nu pot să știu înainte de a se fi încheiat bilanțul.

Cele mai calde salutări soției și copiilor.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

138

Marx către Engels

la Manchester

[Londra] 17 decembrie 1866

Dragă Fred,

Mulțumesc pentru cele 10 l. st.

Cît despre Rode, el are mania stabilirii de legături politice și îi place să-și dea importanță. Și cum mania asta te supără, și justly¹⁾, scrie-i cu proxima ocazie că nu ai avut cîntea să-l cunoști și nu poți permite asemenea liberties²⁾ față de tine.

„Revue des deux Mondes“ și „Revue Contemporaine“ au publicat două articole amănunțite despre Internațională, în care aceasta și congresul ei sînt apreciate ca unul dintre cele mai de seamă evenimente ale secolului. După aceasta, a apărut și în „Fortnightly Review“²⁷³ un articol. Totuși, sintem de fapt paralizați by want of funds³⁾ și chiar și of men⁴⁾, întrucît toți englezii sînt cu totul absorbiți de mișcarea pentru reformă. Guvernul francez (heureusement⁵⁾) începe să ne trateze cu ostilitate²⁷⁴. Una dintre

¹⁾ — pe drept. — *Nota trad.*

²⁾ — libertăți. — *Nota trad.*

³⁾ — de lipsa de fonduri. — *Nota trad.*

⁴⁾ — de oameni. — *Nota trad.*

⁵⁾ — din fericire. — *Nota trad.*

realizările noastre îndoielnice a fost luarea de poziție (la New York) a lui Head centre²⁷⁵ al lui Stephen.

Nu-i așa că alocuțiunea adresată de papă ofițerilor francezi a fost extraordinară? Numai un preot italian poate fi în stare să-i dea lui Bonaparte, sub formă de binecuvîntare, asemenea picioare în fund în fața întregii Europe²⁷⁶.

Cît se poate de caracteristic pentru status rerum¹⁾ este faptul că nici Bonaparte și nici Wilhelm Cuceritorul²⁾ nu prea sînt înțregi la cap. Ultimul este convins că însuși dumnezeu i-a încredințat o misiune specială, iar pe primul l-au zăpăcit într-atît Mexicul¹⁸⁶ și Bismarck, încît din cînd în cînd își iese complet din minți.

Nu crezi și tu că pacea se va mai menține cel puțin un an (doar, bineînțeles, dacă nu survin unele accidente, cum ar fi moartea lui Bonaparte etc.)? Doar toți tipii ăștia au nevoie de timp pentru reorganizare și pentru fabricarea armelor!

De la d-l *Meissner*, pînă acum, nici un cuvînt. Presupun că în momentul de față, la sfîrșitul anului, este foarte aglomerat cu treburi. De altfel, contractul mă pune la adăpost împotriva unor eventuale surprize. În cea de-a doua formă, corectată și *definitivă*, contractul nu conține nici o condiție cu privire la termenul la care trebuie să fie gata manuscrisul³⁾. De altfel, dacă pînă mîine nu primesc nici un răspuns, voi scrie din nou.

Cum tu, probabil, ai credit la vreun librar oarecare, iar eu nu pot cheltui acum nici un ban pe cărți, aș fi foarte bucuros dacă mi-ai putea procura *cît mai curînd posibil*: „*J. E. Th. Rogers: A History of Agriculture*”. Trebuie să mă uit prin cartea asta și special am lăsat spațiu liber într-un capitol²⁷⁷. Deși a apărut de mai multă vreme, la bibliotecă nu au adus-o încă. Nici la Mudy, după cum mă asigură Eccarius, căruia „Commonwealth” i-a scos acolo un abonament.

Salut.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
în: „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

1) — starea de lucruri. — *Nota trad.*

2) Wilhelm I. — *Nota red.*

3) primului volum din „Capitalul”. — *Nota red.*

139

Engels către Marx la Londra

Manchester, 21 decembrie 1866

Dragul meu Maur,

Și eu cred că domniile din Europa apuseană vor face tot ce le va sta în putință pentru a menține pacea în anul care vine și pînă la înarmarea generală cu arme cu încărcător la culată. Dar dacă rușii nu vor considera că tocmai această perioadă este indicată pentru a zdrobi, cu ajutorul lui Bismarck, Austria, pentru a anexa Galiția și a împărți Turcia într-o serie de mici state slave, asta e altă problemă. De altfel, se poate întîmpla ca și în Franța războiul să se dovedească necesar — și asta din cauza reorganizării armatei, căci fără un război bunul nostru Boustrapa⁴⁶ n-o va putea efectua. Ca urmare a ultimului război¹⁾, individul se află în fața unei dileme comice: ori lasă totul așa cum a fost, și în acest caz nu va mai constitui pentru Prusia un adversar pe măsură, ori duce lucrurile pînă la capăt, și atunci își va frînge gîtul, în primul rînd, din pricina colosalei lui lipse de popularitate și, în al doilea rînd, pentru că armata se *debonapartizează* complet. De îndată ce în Franța se va introduce într-o formă oarecare serviciul militar obligatoriu, pretorianismul²⁷⁸ va înceta de la sine, iar cei 25—30% re-enlisted fellows²⁾ care slujesc acum în armata franceză vor dispărea în mare parte. Dar cum sistemul loctiitorului²⁷⁹ rămîne în picioare, Bonaparte se va trezi de data aceasta în situația comică de a fi nevoit să se sprijine pe *burghezie* împotriva *țărănilor*. Mersul evenimentelor istorice însă este nerușinat de necruțător față de acest nobil cavalier, și trebuie să i se ierte dacă ajunge să piardă credința în Dumnezeu și în oameni. Sper că va face și el ca mine, și pentru a se recrea îl va citi pe Horațiu al său: *justum ac tenacem propositi virum*³⁾ etc. Bătrînul Horațiu îmi amintește pe alocuri de Heine, care a învățat foarte multe de la el, iar sub aspect politic a fost, în fond, la fel de lichea. Să ni-l imaginăm pe acest om de treabă care înfruntă „vultus instantis tyranni”⁴⁾, dar se prosternă

---

¹⁾ Războiul austro-prusian. — *Nota red.*

²⁾ — flăcăi din nou înrolați. — *Nota trad.*

³⁾ — „omului dreptății care își respectă ferm hotărîrea”. — *Nota trad.*

⁴⁾ — „chipul amenințator al tiranului”. — *Nota trad.*

în fața lui August. În rest, bătrînul obscen rămîne, totuși, foarte simpatic.

Cartea ¹⁾ îți-o voi procura, dacă se va putea, săptămîna viitoare.

Articolul din „R[evue] d[es] d[eux] M[ondes]” și din „Fortnightly” nu l-am putut încă citi, dar apariția lui este foarte îmbucurătoare. „Rev[ue] Contemp[oraine]” nu se găsește aici ²⁾.

Wehner, care a fost de curînd în Germania, relatează următoarea anecdotă, pe care a povestit-o însuși Bennigsen (cel de la Uniunea națională ¹⁶⁰): Cu ocazia unei întrevederi pe care Bennigsen a avut-o înainte de război cu Bismarck, acesta i-a expus întreaga sa politică germană, care corespundea întru totul spiritului Uniunii naționale; la care Bennigsen l-a întrebat cum se poate că pentru a înfăptui această politică alege calea complicată a unui război în loc ca, după cum spune fraza liberală, „să se sprijine pe popor”? Bismarck îl privi fix citeva clipe și apoi spuse: *Dv. puteți sări un șanț călare pe un cal anchilozat? Tot el a adus și vestea că nefericitul prinț moștenitor* ³⁾, care înainte era atît de liberal, de la război incoace a devenit mult mai turbat decît bătrînul ³⁾, ceea ce, în orice caz, este foarte îmbucurător.

Ca să nu rămii fără un ban de sărbători, îți trimit alăturat încă două bancnote de cîte 5 l. st.,

M/W 34 768, Londra, 12 octombrie 66,

I/S 49 080, Manchester, 26 ianuarie 66,

în speranța, nu total neîntemeiată, că balanța anuală nu va avea de suferit din această pricină.

Multe salutări doamnelor.

Al tău,

F. E.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe,
Dritte Abteilung, Bd. 3, 1930

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹ Vezi volumul de față, p. 246. — *Nota red.*

²⁾ Prințul Frederic Wilhelm. — *Nota red.*

³⁾ Wilhelm I. — *Nota red.*

140

Marx către Engels
la Manchester

[Londra] 31 decembrie 1866

Dragă Fred,

La mulți ani ! Ditto și doamnei Lizzy ! În anul care vine să-i ia dracu pe ruși, pe prusieni, pe Bonaparte și pe jurații englezi.

Apropo. Guvernul francez a confiscat și a predat la arhiva poliției documente și manuscrise destinate nouă, pe care, după Congresul de la Geneva, membrii francezi le-au trecut peste graniță. Prin intermediul lordului Stanley, ministru de externe, am reclamat aceste documente ca „fiind proprietate britanică”. Și, într-adevăr, bietul Bonaparte a trebuit să ne predea totul via Foreign Office ²⁸⁰. Nu-i așa că e strașnic ? El a făcut o boacăină și nici el nu știe cât de boacăină a făcut-o.

Am primit astăzi vestea foarte tristă că a murit unchiul meu ¹⁾, care a fost un om excepțional. Dar a murit frumos, repede, înconjurat de toți copiii săi, pe deplin conștient, revărsînd asupra preotului ironia lui fină de voltairian.

Întreaga familie îți transmite „La mulți ani”.

Salut.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. I/2
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ Lion Philips. — Nota red.

1867

141

Marx către Engels
la Manchester

[Londra] 19 ianuarie 1867

Dragă Engels,

După o lungă tăcere, pe care o motivează spunînd că a fost supraaglomerat de treburi, Meissner mi-a scris că planul meu „nu-î convine”.

1) vrea să primească deodată amindouă volumele terminate ¹⁶¹ ;

2) nu vrea să tipărească în tranșe, căci intenționează să scoată cite o coală de tipar zilnic și mie să-mi dea numai ultima corectură (revizie).

I-am răspuns, că în privința punctului 2 mi-e complet indiferent, căci în scurt timp va avea tot manuscrisul volumului I. Dacă începe să tipărească mai tîrziu și, în schimb, tipărește mai repede, ajunge la același rezultat. Dar să se gîndească dacă la o carte care are atîtea note de subsol în diferite limbi se vor putea evita, în cazul cînd corectura se va face așa cum vrea el, unele denaturări serioase din cauza greșelilor de tipar. Cît privește punctul 1, condiția lui este cu neputință de îndeplinit fără ca întreaga lucrare să fie foarte mult întîrziată, și, apoi, această clauză nu este în nici un fel prevăzută în contractul nostru. I-am adus o serie întregă de argumente, dar n-am primit încă nici un răspuns.

Abstracție făcînd de întîrziere, nici nu mă pot apuca imediat de volumul al II-lea, fiindcă după apariția primului trebuie să fac o pauză din motive de sănătate și voi pleca pe continent pentru a încerca să-mi aranjez cumva situația materială. Căci situația mea se înrăutățește pe zi ce trece tot mai mult și mă amenință o adevărată catastrofă. Numai butarului i se cuvin 20 l. st. și apoi toți dracii aștia — măcelarul, băcanul, impozitele etc. Și colac peste pupăză, acum cîțva timp am primit o scrisoare de la un oarecare Mr. Burton din Torquay, care mă anunță că a cumpărat casa de la Sawyer și 1) îmi cere să-i plătesc chiria restantă pe ultimul trimestru, 2), întrucît în martie îmi expiră contractul, mă roagă să-i comunic dacă vreau să închiriez mai departe casa, fie pe o perioadă mai lungă, fie pe un an. La început nu i-am răspuns.

Dar ieri am primit o a doua scrisoare, în care îmi cere să mă pronunț, altminteri „agentul” său va trebui să facă demersuri pentru a închiria casa altcuiva. Așa că sînt în încurcătură.

În ce privește sănătatea, de cîteva săptămîni mă simt mai bine ; mi-au ieșit cîteva carbuncule mici pe șoldul stîng, dar fără importanță. Numai insomnia asta cumplită nu-mi dă de loc pace, dar cred că se explică prin cauze mai curînd de natură psihică.

Mulțumesc pentru Rogers ¹⁾. În lucrarea asta e mult material. În ce privește problema grevelor sau conflictul țesătorilor din Manchester, ar fi foarte bine dacă mi-ai comunica date precise despre starea de lucruri de acolo, căci le mai pot introduce ²⁾.

Politica a înghețat și e prea rece chiar și pentru ursul rusesc. Prusienii, cu steagul lor negru-alb-roșu ³⁾, sînt bine.

Calde salutări lui missis Lizzy.

Ce spune Gumpert despre Moilin ³⁾ ?

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

142

Engels către Marx la Londra

Manchester, 29 ianuarie 1867

Dragul meu Maur,

Astăzi dimineață am fost atît de asaltat de filistini, încît n-am apucat să-ți expediez prin poștă a doua jumătate a bancnotei ; și-o anez la scrisoarea asta.

Probabil că Meissner va fi de acord cu părerea ta. În orice caz, este limpede că după primul volum ⁴⁾ trebuie să-ți îngădui o odihnă de șase săptămîni și, de asemenea, să vezi ce poți rezolva pe continent în privința sunătorilor. Cred că dacă îi vei duce personal restul manuscrisului, lucrurile se vor aranja.

Cu muncitorii și fabricanții lucrurile stau astfel : India și China,

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 246. — *Nota red.*

²⁾ În volumul I din „Capitalul”. — *Nota red.*

³⁾ Vezi volumul de față, p. 238—239. — *Nota red.*

⁴⁾ Din „Capitalul” (vezi volumul de față, p. 250). — *Nota red.*

Levantul etc. sînt suprasaturate de mărfuri; de aproape șase luni nu se mai cumpără pinză pentru a fi vindută pe aceste piețe. Ca urmare, s-au făcut unele încercări din partea fabricanților din diferite districte de a introduce săptămîna de lucru incompletă. Dar încercările sînt izolate și eșuează în permanență. Între timp, fabricanții trimit în *consignație* în India și China etc. marfa pe care aici nu vrea nimeni s-o cumpere și, în felul acesta, sporesc și mai mult suprasaturarea pieței. Apoi nici asta nu mai e cu putință și, în sfîrșit, propun muncitorilor o reducere cu 50% a salariului. Ca răspuns, muncitorii fac o contrapropunere: să lucreze numai 4 zile pe săptămîină. Fabricanții refuză. Nemulțumire. În sfîrșit, de vreo două săptămîni s-a introdus treptat — și acum, în ultimele zile, s-a introdus pretutindeni — în fabricile de țesături și în filaturile care le furnizează firele săptămîna de muncă de 4 zile, și anume în parte cu o reducere de 50% a salariului și în parte fără această reducere. Așadar, muncitorii au avut dreptate din punct de vedere teoretic și în practică tot ei au învins ²⁸².

Ticălosul de Bismarck l-a dus frumos de nas pe ticălosul de Bonaparte cu prilejul păcii de la Praga, întocmai așa cum i-a dus și Bonaparte pe austrieci la Villafranca, declarînd referitor la principii italieni izgoniți că ils *rentreront* dans leurs états ¹⁾, dar fără trupe străine ²⁸³. La fel spune și Bismarck: statele din sudul Germaniei auront une existence internationale *indépendante* ²⁾, dar numai atîta timp cît *ele însele o vor dori*; din clipa în care vor voi să se unească cu noi, sînt libere s-o facă, altminteri *n-ar fi independente* ³⁾. Bietul Bonaparte nu a fost membru al unei corporații studențești în universitățile germane și nu a învățat la petrecerile tradiționale arta interpretării, așa că îi este mult inferior virtuosului Bismarck. În Hannover domnește o atmosferă de furie cumplită împotriva prusienilor ²⁴⁸, și nu numai în oraș, ci mai ales în rîndurile țaranilor, care vin în masă la regină ³⁾ și-i pun la dispoziție întregul lor avut.

În toată povestea asta este mult sentimentalism ridicol, amestecat cu ura împotriva locotenenților și jandarmilor; aceiași oameni spun, de exemplu, că administrația s-a îmbunătățit foarte mult etc., dar prusienii au dat și aici din nou dovadă de talentul lor de a se face nesuferiți. Astea le știu de la doi oameni care au fost de curînd aici și care sînt anexioniști și hannoverieni.

¹⁾ — *se vor întoarce* în statele lor. — *Nota trad.*

²⁾ — vor avea o existență *independentă* din punct de vedere internațional. —

Nota trad.

³⁾ Marie von Hannover. — *Nota red.*

Dacă va fi posibil, pe la sfârșitul acestei săptămîni sau al celei următoare voi veni pentru cîteva zile la tine, adică de vineri pînă duminică seară, numai să nu dea iar un îngheț.

Multe salutări doamnelor.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

143

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 21 februarie 1867

Dragă Engels,

Am amînat scrisoarea asta de la o zi la alta, dar acum nu mai pot amîna nici un minut. Simbătă (poimiine) îmi vor fi sechestrate lucrurile din casă, la cererea unui băcan, dacă nu-i voi plăti cel puțin 5 l. st.

Am avut cheltuieli excepționale : în primul rînd 2 l. st. pentru șampanie (o sticlă mică), acest tratament i s-a recomandat Laurei, și 2 l. st. taxa la școala de gimnastică, unde a trebuit s-o reinscriu, conform prescripției medicului, și unde se plătește înainte.

Lucrarea ¹⁾ va fi terminată în curînd, și ar fi fost încă de astăzi gata dacă n-aș fi avut atîta alergătură în ultimul timp.

În biletul anexat, pe care mi-l trimite Kugelmann (e neplăcut din pricina călătoriei proiectate de mine), se vede mîna lui Stieber ²⁸⁴,

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe,
Dritte Abteilung, Bd. 3, 1930

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ volumul I din „Capitalul”. — *Nota red.*

144

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 25 februarie 1867

Dragă Fred,

Multe mulțumiri pentru cele 20 l. st.

Alăturat îți trimit scrisoarea d-rului Kugelmann.

În momentul de față nu-ți pot scrie mai mult de câteva rânduri fiindcă se află la mine agentul trimis de proprietar și trebuie să joc față de el rolul lui Mercadet din comedia lui Balzac. În legătură cu Balzac, te sfătuiesc să citești „Le chef d'oeuvre inconnu” și „Melmoth réconcilié”. Sint două mici chefs-d'oeuvres ¹⁾ pline de o ironie delicioasă.

Salut.

Al tău,

K. M.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

145

Engels către Marx la Londra

Manchester, 13 martie 1867

Dragul meu Maur,

Nu ți-am scris în parte din cauza diferitelor lucruri care m-au împiedicat, în parte însă deliberat, întrucît am vrut să aștept să treacă termenul la care trebuia să fie gata „cartea” ²⁾; acum sper că e gata. Așadar, cînd pleci la d-l Meissner? Îți voi da atunci și o procură ca să primești onorariul pentru ultima mea broșură ³⁾.

¹⁾ — capodopere. — *Nota trad.*

²⁾ volumul I din „Capitalul”. — *Nota red.*

³⁾ F. Engels. „Problema militară în Prusia și partidul muncitoresc german” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 39—83. — *Nota trad.*). — *Nota red.*

Apropo de broșură. Domnii lassalleeni s-au putut convinge acum că am avut dreptate cînd am vorbit despre influența votului universal și despre puterea pe care acesta o va da nobililor de la țară²⁸⁵. Domnii lassalleeni nu au putut băga *nici măcar doi candidați* : cei doi candidați ai muncitorilor saxoni care au intrat sînt foarte dubioși și par mai curînd să fie de teapa lui Wuttke. Dar, în general, alegerile au arătat totuși că în Germania încă nici pe departe nu se poate face cu ele ceea ce se face în Franța, și asta este deja un lucru bun. Sînt, de asemenea, convins că orice noi alegeri în Germania vor da rezultate cu atît mai ostile guvernului cu cît birocrăția se va amesteca mai mult, și la noi nu va fi cu puțință ca 15 ani la rînd să fie aleși, ca în Franța, candidații guvernului.

Nobilul parlament este, desigur, un spanac²⁸⁶. Fără să cricnească prea mult, cu o mină dulce-acrișoară, vor scoate la mezat cele cîteva jalnice garanții care mai existau în Constituția prusiană în schimbul anexării indirecte a șase milioane de locuitori din micile state, care, de facto¹⁾, chiar și fără Constituție, sînt deja anexați și mediatizați²⁸⁷. În fond, n-are nici o importanță ce aranjează domnii aceștia ; în actuala atmosferă de slugărnicie a filistinilor față de Bismarck, ei exprimă opinia publică burgheză și nu fac decît să îndeplinească voința acesteia. Se pare că cetățeanul cinstit este hotărît să evite orice fel de „conflicte”. Mișcarea — atît cea internă, care în curînd va prinde din nou puteri, cît și cea europeană — va trece foarte repede peste toată această porcărie și se va ocupa de problemele curente.

În alegeri, ticălosul de Schweitzer și-a pus candidatura în mai multe locuri, dar pretutindeni a căzut. Din Barmen mi-au venit două broșuri cu privire la el, dintre care una ți-o trimit alăturat, iar cealaltă, mai mică, va urma ; n-o am la mine. Cea pe care o anexez provine, în mod evident, de la clica Hatzfeldt.

Stieber își dă din nou importanță în „Volks-Zeitung” în legătură cu povestea Eichhoff din „Hermann”, Koller figurează și el acolo. Vezi „Hermann”²⁸⁸.

Rezultatul moderat al votului universal în Germania în orice caz a făcut ca aici household suffrage²⁾ să devină pe neașteptate popular în cercurile oficiale. N-ar fi rău dacă, datorită acestui lucru, household suffrage ar fi adoptat ; multe s-ar schimba destul de repede și mișcarea s-ar pune pe picioare.

¹⁾ — de fapt. — *Nota trad.*

²⁾ — dreptul de vot pentru proprietarii de imobile și pentru cei care închiriază imobile. — *Nota trad.*

Comerțul de aici continuă să stagneze. India și China sînt supra-saturate din cauza vînzărilor în consignație ale fabricanților, la Stockport sînt în grevă 20 000 de oameni, short time ¹⁾ ia o extindere tot mai mare, și dacă în scurt timp situația nu se schimbă, în mai vom avea o criză de supraproducție de toată frumusețea. Mișcării *radicale* pentru reformă, asta nu poate decît să-i ajute.

De data aceasta, „Dipl[omatic] Review“ este foarte bună. De îndată ce bătrînul D. Urquhart dispune de fapte, este la înălțime, dar ciudatele manevre ale lui Beust m-au pus demult în gardă. În ciuda faptului că saxonii (vezi rolul d-lui von Seebach în războiul Crimeii ²⁸⁹⁾) au făcut întotdeauna matrapazlicuri cu rușii, în ciuda faptului că Beust în timpul războiului danez ²⁹⁰⁾ a trimis rușilor frumoasa lui telegramă de o grosolanie provocatoare, mi-e încă greu să hotărăsc dacă rușii l-au *cumpărat într-adevăr* pe individul ăsta, sau dacă el s-a dat de partea lor pe gratis și fără să-și dea seama. Am impresia că vanitatea nemărginită a acestui mic prusian căcăcios este suficientă pentru a explica toată povestea asta — rușii, desigur, vor ști să profite de situație.

Pentru a lua cunoștință de democrația vulgară, zilele astea am... ²⁾

Publicat pentru prima oară
În : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

146

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 2 aprilie ³⁾ 1867

Dragă Engels,

Am luat hotărîrea să nu-ți scriu pînă cînd nu te voi putea anunța că am terminat cartea ⁴⁾; acum este gata. De asemenea, nu voiam să te mai plictisesc cu cauzele care au dus la repetatele

¹⁾ — săptămîna de lucru incompletă. — *Nota trad.*

²⁾ Sfîrșitul scrisorii lipsește. — *Nota red.*

³⁾ În manuscris : 27 martie. — *Nota red.*

⁴⁾ volumul I al „Capitalului“. — *Nota red.*

amănări, și anume carbunculele de pe fund și de lângă penis, ale căror ultime urme sînt acum pe cale de a trece și din cauza căroră, ca să stau pe scaun (deci și ca să scriu), trebuia să îndur dureri îngrozitoare. *Arsenic* nu mai iau, căci mă protestește și aveam nevoie de un cap normal, măcar atunci cînd eram în stare să scriu.

Săptămîna viitoare trebuie să plec chiar eu cu manuscrisul la Hamburg. Tonul ultimei scrisori a d-lui Meissner nu mi-a plăcut. În plus, am primit ieri de la Borkheim mîzgăleala pe care ți-o trimit alăturat. Am toate motivele să cred că „prietenu de pe continent” este d-l consilier intim Bucher²⁰¹. Borkheim i-a scris o scrisoare, pe care mi-a citit-o, în legătură cu apropiata lui călătorie în Silezia, unde trebuie să se ducă din motive familiale. Bucher i-a răspuns neîntîrziat. Flerul meu îmi spune că se țese o intrigă în spatele acestor canards¹⁾ și trebuie să mă duc personal să-i pun lui Meissner sula în coaste. Altminteri individul ar fi în stare să-mi rețină manuscrisul (după socoteala mea, peste 25 de coli de tipar) și să *nu-l tipărească* acum sub pretext că vrea „să aștepte volumul al doilea”¹⁶¹.

În primul rînd trebuie să-mi scot hainele și ceasul de la Muntele de pietate. Nici familia nu mi-o pot lăsa în situația de acum, cînd n-are un ban, iar creditorii devin pe zi ce trece tot mai insolenți. În sfîrșit, să nu uit: toți banii destinați curei de șampanie a Laurei s-au dus pe gîrlă. Acum are nevoie de vin roșu, dar de unul mai bun decît cel pe care l-aș putea eu comanda. Voilà la situation²⁾.

„Internaționala” noastră a reperutat o mare victorie. Am obținut o subvenție de la trade-unionurile din Londra pentru muncitorii parizieni din industria bronzului aflați în grevă. Cînd au aflat acest lucru, patronii au cedat imediat²⁰². Ziarele franceze au făcut multă zarvă pe această temă, și acum în Franța sîntem o forță recunoscută.

Am impresia că problema Luxemburgului a fost aranjată între Bismarck și Bonaparte. Este posibil, dar nu probabil, ca primul să nu poată sau să nu vrea să-și țină cuvîntul²⁰². Amestecul *rușilor* în treburile germane este limpede ca lumina zilei:

1) aceasta se vede din faptul că tratatul dintre *Württemberg* și Prusia a fost încheiat încă la 13 august, înaintea tuturor celorlalte tratate;

2) din poziția adoptată de Bismarck cu privire la Polonia²⁰³.

Rușii sînt acum mai activi ca oricînd. Au incurcat toate ițele

---

¹⁾ — povești. — *Nota trad.*

²⁾ — Iată situația. — *Nota trad.*

între Franța și Germania. Austria este și așa destul de neputincioasă. Iar domnilor englezi li se va juca o festă în Statele Unite.
Salut.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe,
Dritte Abteilung, Bd. 3, 1930

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

147

Engels către Marx la Londra

Manchester, 4 aprilie 1867

Dragul meu Maur,

Ura ! Nu mi-am putut înăbuși această exclamație cînd am citit, în sfîrșit, negru pe alb că primul volum ¹⁾ este *gata* și că vrei să-l duci imediat la Hamburg. Ca să nu-ți lipsească *nervus rerum* ²⁾, îți trimit alăturat șapte jumătăți de bancnote de cîte cinci lire, în total 35 *l. st.*, și jumătățile celelalte le trimit de îndată ce primesc telegrama obișnuită. Mîzgăleala lui Bucher ³⁾ — e cu *siguranță* a lui — nu trebuie să te amărăscă. Este o trîncăneală a poliției prusiene și o birfeală a unor publiciști de felul recentei istorii cu călătoria în Polonia ²⁸⁴. Îți trimit un bilețel către Meissner ca să poți ridica și onorariul ³⁾ meu.

În privința existenței unei alianțe între Bismarck și ruși nu mai există nici cea mai mică îndoială. Dar niciodată rușii n-au fost nevoiți să-și cumpere atît de scump alianța cu Prusia ; ei au trebuit să-și sacrifice întreaga lor politică tradițională în Germania, și dacă din obișnuință își închipuie și de data aceasta că totul este numai „pentru moment”, se înșală amarnic. În ciuda zarvei în

¹⁾ al „Capitalului”. — *Nota red.*

²⁾ — textual : „nervul lucrurilor”, în sens figurat : „forța motrice a tuturor lucrurilor” ; aici : banii. — *Nota trad.*

³⁾ Pentru lucrarea lui F. Engels : „Problema militară în Prusia și partidul muncitoresc german”. — *Nota red.*

jurul imperiului etc., unificarea Germaniei se pare că începe de pe acum să devină mai puternică decât Bismarck și toți prusienii. Cu atât mai repede trebuie ei — respectiv rușii — să înainteze în Orient, pentru că actualul concurs favorabil de împrejurări nu va dura, desigur, mult timp. Dar cât de mari trebuie să fie greutățile financiare în Rusia și cât de dificil progresul industrial, s'il y en a ¹⁾, dacă acești indivizi, la 11 ani după războiul Crimeii, nu au încă o cale ferată spre Odesa și Basarabia, care acum ar valora pentru ei cât două armate! De aceea, cred că, dacă rușilor totul le va merge bine, încă în acest an se va ajunge la o încăierare.

Istoria cu Luxemburgul pare că ia aceeași întorsătură ca și cea de la Saarlouis și Landau ²⁾. În 1866 Bismarck cu siguranță s-a oferit să-l vindă, dar se pare că Louis ³⁾ nu a luat în seamă atunci această propunere, în speranța că mai târziu va obține mult mai mult *în dar*. După cum *știu absolut precis*, ambasadorul prusian Bernstorff i-a spus zilele astea la Londra ambasadorului hanseatic (Geffcken) că a primit o telegramă din care reiese că Prusia nu va ceda în nici un caz în problema Luxemburgului. Este vorba de aceeași telegramă prin care, după cum scrie ziarul „Owl”, Anglia era invitată să facă propuneri la Haga, iar rezultatul a fost că Olanda s-a retras din această afacere. Adevărul este că, în actuala situație, Bism[arck] nu poate îngădui francezilor să anexeze nici cea mai neînsemnată bucată de teritoriu german, fără ca prin aceasta să-și facă ridicole toate cuceririle lui. În plus, bătrînul măgar Wilhelm ⁴⁾ a spus și el cîndva că nu va ceda „nici un sat german”, deci s-a angajat și el. Totuși, nu este în nici un caz sigur că pînă la urmă afacerea asta nu se va pune la cale. „Köln[ische] Zeitung” strigă cât îl ține gura că nu are nici un rost să se înceapă un război din cauza Luxemburgului, că Germania nici *nu are* vreun drept asupra lui, că Luxemburgul nici nu mai poate fi considerat ca aparținînd Germaniei etc.

Deși Bismarck nu este un Faust, el îl are, totuși, pe *Wagener* ⁴⁾ al său. Felul în care acest biet coate-goale îl traduce pe stăpînul și maestrul său în limba wagneriană te face să mori de rîs. Nu de mult, Bism[arck] a recurs din nou la o analogie cu cai, iar *Wagener*, vrînd să-l imite și aici, în încheierea unei cuvîntări exclamă : domnii mei, să încetăm să mai tot călărim pe călușii noștri de lemn și

¹⁾ — dacă există vreunul. — *Nota trad.*

²⁾ Napoleon al III-lea. — *Nota red.*

³⁾ Wilhelm I. — *Nota red.*

⁴⁾ *Hermann Wagener*. — *Nota red.*

să încălecăm pe nobilu iapă pur sînge Germania! „Montez Mademoiselle”¹⁾, spuneau parizienii în timpul terorii.

Sper că carbunculele tale sînt acum pe cale de a se vindeca, iar călătoria va contrioui, probabil, la dispariția lor definitivă. În vara asta *trebuie* să termini cu această porcărie.

Multe salutări doamnelor și lui Lafargue.

Al tău,

F. E.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris

Tradus din limba germană

148

Marx către Engels la Manchester

Hamburg, 13 aprilie 1867

Dragă Fred,

Ieri la ora 12 ziua am ajuns aici. Vaporul a părăsit Londra miercuri la ora 8 dimineața. De aici îți poți da seama cum a decurs toată istoria călătoriei pe mare. Vreme foarte urită și furtună. După îndelungata întemnițare, m-am simțit „ca la canibali, cum se cuvine. Cinci mii de porci n-o duc mai bine!”²⁾ Dar, pînă la urmă, călătoria ar fi devenit plictisitoare, cu toți tipii ăștia suferinzi de rău de mare și slăbiți, dacă n-ar fi fost un anumit nucleu care s-a ținut bine. Acest nucleu era foarte „amestecat”, respectiv : un german, căpitanul vasului, care seamănă foarte bine cu tine la figură, dar e scund ; de asemenea, avea mult din umorul tău și același fel blajin frivol de a clipi din ochi ; un negustor de vite londonez, un adevărat John Bull, bovine in every respect³⁾ ; un ceasornicar german din Londra, un tip simpatic ; un german din Texas ; și personajul principal, un german care de 15 ani colindă partea de răsărit a statului Peru, prin locuri care abia de curînd au fost marcate pe hărțile geografice, unde, printre altele, se mai mănîncă cu multă poftă carne de om. Un flăcău smintit, puternic și vesel. Avea la el o colecție de topoare de piatră etc. foarte pre-

¹⁾ — „Încălecați ghilotina” (în epoca revoluției burgheze din Franța de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, ghilotinei i se spunea „mademoiselle”). — *Nota trad.*

²⁾ J. W. Goethe. „Faust”, București, E.S.P.L.A. 1955, p. 124. — *Nota trad.*

³⁾ — bovin în toate privințele. — *Nota trad.*

țioasă, întrucît au fost descoperite prin „peșteri”. Și — ca supliment — o persoană de sex feminin (celelalte doamne, toate suferinde de rău de mare și de vărsături, se aflau în cabina pentru doamne), o mîrtoagă bătrînă, știrbă, vorbind cu un plăcut accent hannoverian, fiica unui străvechi ministru hannoverian, von Baer sau așa ceva, devenită de multă vreme mentoră a speciei umane, pietistă, preocupată de situația muncitorilor; îl cunoaște pe Jules Simon și e plină de o măreție sufletească cu care l-a plictisit de moarte pe prietenul nostru crescătorul de vite. Well !¹⁾ Joi seara, cînd furtuna ajunsese la apogeu, așa încît toate mesele și scaunele dăntuiau, am băut en petit comité²⁾, în timp ce bătrîna mîrtoagă zăcea pe o canapea, de unde oscilațiile vaporului o aruncau din cînd în cînd la pămînt, rostogolind-o pînă în mijlocul cabinei, probabil pentru a o mai distra pușin. Ce o reținea aici în condiții atît de grele pe frumoasa asta? De ce nu se retrăgea în cabina femeilor? Sălbaticul nostru german povestea, delectîndu-se, tot felul de porcării sexuale ale sălbaticilor. Voilă le charme³⁾ pentru această ființă delicată, pură, gingașă. O mostră: el a fost găzduit într-o colibă de indieni unde femeia născuse chiar în ziua aceea. Placenta a fost prăjită și — expresie supremă a ospitalității — el a trebuit să guste o bucată din această delicatessă!

Imediat după ce am ajuns, m-am dus la Meissner. Servitorul mi-a spus că nu se întoarce acasă înainte de ora 3 (după-amiază). Mi-am lăsat cartea de vizită și l-am invitat pe d-l M[eissner] la mine la mine. A venit, dar mai era cineva cu el și m-a rugat să merg la el acasă, căci îl așteaptă soția. Am refuzat invitația, dar ne-am înțeles să vină la mine la ora 7 seara. Mi-a spus, en passant⁴⁾, că este probabil ca Strohn să mai fie la Hamburg. M-am dus deci la fratele lui Strohn⁵⁾. Omul plecase chiar în dimineața aceea la Paris. Așadar, seara a venit Meissner. Băiat simpatic, deși are ceva de saxon, așa cum arată și numele lui. După scurte negocieri, totul s-a aranjat. Manuscrisul a fost imediat dus la editura lui și pus acolo într-un seif. Tipărirea va începe în a few days⁶⁾ și va merge rapid. Apoi am băut și el mi-a declarat că e foarte „încîntat” că m-a cunoscut personal. Acum vrea să scoată cartea în trei volume. Și anume, nu este de acord să reduc volumul ultimei cărți (*partea*

¹⁾ — Bun ! — *Nota trad.*

²⁾ — în cerc restrîns. — *Nota trad.*

³⁾ — Iată farmecul. — *Nota trad.*

⁴⁾ — în trecut. — *Nota trad.*

⁵⁾ Eugen Strohn. — *Nota red.*

⁶⁾ — peste cîteva zile. — *Nota trad.*

istorică-literară ¹⁾), așa cum intenționam. Mi-a spus că, din punct de vedere comercial și pentru pătura „obișnuită” a masei cititorilor, cel mai mult contează tocmai pe această parte. I-am spus că în această privință sînt la ordinele lui ²⁾.

At all events ²⁾, noi avem în Meissner un om care ne stă întru totul la dispoziție; toată banda de publiciști ticăloși îi inspiră un mare dispreț. Am găsit că este mai cuminte să nu-i prezint încă mica ta socoteală ³⁾. Cele mai plăcute surprize trebuie lăsate întotdeauna pentru la urmă.

Și acum adio, old boy.

Best compliments to Mrs. Burns ! ⁴⁾

Al tău,
K. Marx

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe,
Dritte Abteilung, Bd. 3, 1930

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

149

Marx către Engels la Manchester

Hannover, 24 aprilie 1867

Dragă Fred,

De o săptămînă sînt aici, oaspetele d-rului Kugelmann. Din pricina tipăririi lucrării ⁵⁾ sînt nevoit să rămîn la Hamburg sau în apropiere de acest oraș. Asta e situația. Meissner, care vrea să termine toată povestea în 4—5 săptămîni, nu poate tipări la Hamburg, pentru că aici nu sînt nici destui tipografi și nici corectorii nu sînt suficient de instruiți. De aceea, el va tipări cartea la Otto Wigand (mai precis la fiul ⁶⁾) acestuia, pentru că bătrînul ciine fanfaron nu mai participă la afacere decît cu numele). Astăzi se

¹⁾ „Teorii asupra plusvalorii”. — *Nota red.*

²⁾ — În orice caz. — *Nota trad.*

³⁾ Vezi volumul de față, p. 254. — *Nota red.*

⁴⁾ Calde salutari d-nei Burns ! — *Nota trad.*

⁵⁾ primul volum din „Capitalul”. — *Nota red.*

⁶⁾ Hugo Wigand. — *Nota red.*

împlinește o săptămână de când a trimis manuscrisul la Leipzig. Acum vrea ca eu să fiu *pe aproape* pentru a revedea primele 2 coli de tipar și, totodată, pentru a hotări dacă este „*posibil*”, eu făcînd o singură revizie, să se tipărească repede. În acest caz, toată povestea s-ar termina în 4—5 săptămîni. Acum însă a intervenit săptămîna paștelui. Wigand-junior i-a scris lui Meissner că nu poate începe decît la sfîrșitul acestei săptămîni. De aceea, la invitația insistentă a lui K[ugelmann] (ceea ce este mai bine și din considerente economice), am venit la el pentru acest interval. Înainte de a vorbi despre „problemele de aici”, să nu uit următorul fapt: Meissner dorește și îți propune prin intermediul meu să scrii un *avertisment împotriva Rusiei*, în favoarea germanilor și, totodată, a francezilor. Dacă ești de acord să scrii tu lucrarea, ar vrea s-o primească repede. Dar ar prefera ca lucrarea să aibă mai multe coli, pentru că, din punct de vedere comercial, pamflete foarte mici nu sînt rentabile. Despre condiții poți să-i scrii cînd îi trimiți manuscrisul, căci, după cum spune el, asupra acestui punct nu vor fi neînțelegeri. Poți „să-ți dai complet drumul”, Meissner nu consideră nicidecum necesar să țină cont de anumite considerente.

Acum în legătură cu Hannover.

Kugelmann este un medic foarte bun în specialitatea lui, și anume ginecologia. Este în corespondență cu Virchow și alte personalități de prestigiu (printre care un anumit Meyer din Berlin), mai de mult cu von Siebold din Göttingen și a fost și cu Semmelweis din Viena înainte ca acesta să fi înnebunit. Aici, cînd se ivește un caz dificil în specialitatea lui, este întotdeauna chemat la consult. Pentru a-mi descrie invidia profesională și prostia celor de aici, mi-a povestit că la început a fost exclus, respectiv nu a fost admis în societatea medicilor din localitate, pentru că „ginecologia” ar fi o „porcărie imorală”. Kugelmann are și un mare talent în domeniul tehnicii. A inventat o serie întregă de instrumente noi pentru specialitatea lui.

În al doilea rînd, K[ugelmann] este un adept fanatic (și, după părerea mea, admirația lui e prea westfalică) al doctrinei noastre și al nostru personal. Uneori mă plictisește cu entuziasmul lui, care e în contradicție cu firea lui rece de medic. Dar e un om care *înțelege, profund cîstit*, gata de orice, capabil de sacrificii și, ceea ce este esențial, este *convins*. Are o soție miniaturală foarte drăguță și o fiică de opt ani¹⁾ extrem de drăgălașă. Din lucrările noastre posedă o colecție mult mai bună decît a noastră, a amin-

¹⁾ Gertrude și Franciska Kugelmann. — *Nota red.*

durora la un loc. Am regăsit aici și „Sfinta familie”, pe care mi-a dăruit-o și din care îți va trimite și ție un exemplar. Am fost plăcut surprins să constat că nu trebuie să ne fie rușine de această lucrare, deși acum cultul pentru Feuerbach face o impresie foarte comică. Masele populare, iar în capitala Hannover chiar și burghezia sînt extrem de *ostile Prusiei* (ditto în electoratul *Hessen*) și își arată sentimentele ori de cîte ori au prilejul. Vorbesc deschis despre dorința lor *de a-i chema pe francezi*. La observația că acest lucru nu ar fi patriotic, ei răspund: „Prusienii au făcut același lucru. Cînd au trecut pe aici, s-au lăudat, cu ofițerii în frunte, că, în caz de nevoie, vor primi ajutor de la francezi”. Tatăl lui Wehner este foarte respectat aici și are și el faima de welf²⁹⁵. Bismarck mi l-a trimis ieri pe unul dintre satrapii lui, pe avocatul Warnebold (asta rămîne *între noi*). El dorește „să mă folosească pe mine și marile mele talente în folosul poporului german”. Von Bennigsen „mă” va onora mîine.

Noi amîndoi avem, totuși, cu totul altă poziție în Germania decît credeam, mai ales printre funcționarii „cultivați”. Așa, de pildă, directorul biroului de statistică de aici, Merkel, m-a vizitat și mi-a spus că ani de zile a studiat zadarnic problemele circulației monetare, pe cînd eu am lămurit de la început, și o dată pentru totdeauna, aceste probleme. „De curînd — mi-a spus el —, colegul meu Engel din Berlin a recunoscut în fața familiei regale meritele Dioscurului dv. Engels”. Toate acestea sînt lucruri mici, dar importante pentru noi. Influența noastră asupra acestor funcționari este mai mare decît asupra muncitorilor ignoranți.

Am fost invitat și la societatea „europenilor”. Așa li se spune aici membrilor din Germania de nord ai Uniunii naționale¹⁵⁰, dușmani ai Prusiei. Măgari!

De asemenea, m-a invitat șeful (șeful principal, cum spune Stieber²⁹⁶) al căilor ferate de aici. Am fost la el în vizită, avea un vin bun de mai, o „nevastă entuziastă”, și la plecare mi-a mulțumit „pentru marea cinste”.

Am de achitat o datorie de onoare — 10 l. st. — lui Mr. Wheeler, membru al Consiliului nostru¹⁾ și manager la „Empire Insurance Corporation”. Ți-aș fi foarte îndatorat dacă i-ai trimite, în numele meu, banii pe adresa: „G. Wheeler, Esq., 27, Gresham Street, E. C. Private” (Londra). De asemenea, mi-e tare teamă că la Londra familia mea este „în profundis”²⁾. Și mă doare cu atît mai mult, cu cît la 1 mai este ziua de naștere a sărmanei, buneii

¹⁾ Consiliul General al Asociației Internaționale a Muncitorilor. — *Nota red.*

²⁾ — „la mare strîmtoare”. — *Nota trad.*

Jennychen. Am aruncat năvodul cu scopul de a obține bani și trebuie să aștept rezultatul.

Mi-am revenit grozav de bine. Nici un fel de urme ale vechii mele boli. În plus, în pofida grelelor împrejurări, sînt într-o dispoziție excelentă, fără crize de ficat.

Scrie-mi *neîntîrziat* (adresa : Dr. Kugelmann, Hannover) cîteva rînduri. Salutări lui Mrs. Burns.

Al tău,
Maur

Freiligrath se compromite prin cerșetoria lui publică în Germania ²⁹⁷. Meissner mi-a spus că în Germania de nord este dat uitării.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. III,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe,
Dritte Abteilung, Bd. 3, 1930

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

150

Engels către Marx la Hannover

Manchester, 27 aprilie 1867

Dragul meu Maur,

Am primit amîndouă scrisorile tale, ultima ieri după-amiază, și de mult ți-aș fi răspuns la prima scrisoare dacă aș fi știut unde. Mai întii afacerile. I-am trimis soției tale, de la care am primit astăzi dimineață o scrisoare, 10 l. st., iar la începutul lunii viitoare voi trimite 10 l. st. lui Wheeler. În această privință poți fi oarecum liniștit, iar pentru viitor, din cîte scrii tu, din fericire, ți se va deschide, în sfîrșit, o perspectivă îmbucurătoare. Întotdeauna am avut impresia că această carte ¹⁾ blestemată, la care ai lucrat atîta timp, a fost principala cauză a tuturor nefericirilor tale și că nu vei scăpa și nu vei putea scăpa de ele pînă cînd n-o vei termina. Munca asta care nu se mai termina te apăsa sub raport fizic, psihic

¹⁾ primul volum al „Capitalului”. — *Nota red.*

și financiar, și înțeleg foarte bine că acum, după ce ai scăpat de acest coșmar, te simți cu totul alt om, mai ales că nici lumea, de îndată ce vei intra din nou în ea, nu-ți va mai apărea chiar atât de sumbră. Îndeosebi dacă ai un editor atât de grozav cum pare sa fie M[eissner]. De altfel, mă tem că pentru a grăbi tipărirea trebuie să rămii tot timpul pe aproape, adică pe continent; Olanda, după mine, este destul de aproape pentru acest scop. Nu cred că corectorii din Leipzig sînt destul de instruiți pentru cartea ta. Broșura mea ¹⁾, M[eissner] a tipărit-o tot la Wigand, și ce de greșeli de corectură mi-au mai lăsat căcăcioșii ăștia în ea! Sînt convins că, de îndată ce va apărea, cartea va produce un efect puternic, dar va trebui să stimulăm puțin entuziasmul cetățenilor și funcționarilor culți și să nu desconsiderăm micile manevre. În acest scop, după apariție se va putea face cîte ceva de la Hannover; amicus Siebel, care zilele astea, după cum spune, se va întoarce sănătos și voinic de la Madeira, trecînd prin Anglia, va putea fi folosit cu succes în treaba asta. Acest lucru va fi necesar ca o contracarare a întregii bande de publiciști, care ne-au dat destule dovezi de ura profundă pe care ne-o poartă. Și, în afară de aceasta, cărțile științifice voluminoase, dacă nu sînt ajutate în felul acesta, nu produc un efect prea rapid asupra publicului, pe cînd așa — confer ²⁾ Heraclit obscurul etc. — efectul este „incendiar” ²⁹⁸. De data aceasta, treaba trebuie făcută mai bine și cu mai multă sîrguință, întrucît este vorba și de rezultate *financiare*. În cazul cînd cartea va merge, M[eissner] va accepta bucuros culegerea de articole și de aici vor ieși de asemenea bani, precum și un nou succes literar. Articolele din „N[eue] Rh[einische] Z[eitung]”, „18 brumar” etc. vor impune acum foarte mult filistinilor, și dacă pe acest teren ne-am cuceri din nou o oarecare poziție, se vor ivi curînd și alte diverse treburi rentabile. Toată această întorsătură mă bucură foarte mult, în primul rînd. ca atare, în al doilea rînd, pentru tine în mod special și pentru soția ta și, în al treilea rînd, pentru că era într-adevăr timpul ca lucrurile să meargă mai bine. Peste doi ani expiră contractul meu cu porcul de Gottfried ³⁾ și, judecînd după cum evoluează treburile aici, nu cred că vreunul din noi doi vom dori să-l prelungim; nu este exclus ca o despărțire să intervină chiar mai devreme. Dacă se întimplă acest lucru, va trebui să mă retrag *definitiv* din comerț, căci, ca să încep acum o afacere proprie, ar însemna ca 5—6 ani să muncesc din greu fără vreun rezultat palpabil și apoi să muncesc din greu alți

¹⁾ F. Engels. „Problema militară în Prusia și partidul muncitoresc german”. — *Nota red.*

²⁾ — compară. — *Nota trad.*

³⁾ Gottfried Ermen. — *Nota red.*

5—6 ani ca să culeg roadele primilor 5 ani. Dar, în felul ăsta, m-aș duce pe copcă. Nimic nu-mi doresc mai mult decît să scap de acest comerț cînesc, care mă demoralizează cu desăvîrșire și-mi răpește tot timpul. Cîtă vreme mă ocup cu asta, nu sînt în stare de nimic ; mai ales de cînd sînt patron, situația s-a înrăutățit și mai mult, căci am o răspundere mai mare. Dacă n-ar fi vorba de venitul sporit, zău că aș prefera să fiu din nou funcționar. În orice caz, peste cîțiva ani cariera mea de comerciant se va sfîrși și atunci și venitul îmi va scădea foarte, foarte mult. Tot timpul mă gîndeam ce vom face atunci cu tine. Dar, dacă lucrurile vor evolua așa cum se arată acum, se va aranja și asta, chiar dacă pînă atunci nu intervine revoluția ca să pună capăt tuturor proiectelor financiare. Dacă revoluția nu va veni, îmi rezerv dreptul ca în momentul eliberării mele să fac o glumă și să scriu o carte amuzantă : *Suferințele și bucuriile burgheziei engleze*.

Nu pot accepta propunerea lui Meissner ¹⁾. *Cîteva coli* aș putea mizgăli la rezezeală, dar ceva mai amplu, 6—10 coli, ar cere mai multă muncă și ar fi gata *prea tîrziu* pentru actualul război războinic. Căci nu se poate să confecționez o porcărie în stilul „Studiilor” lui Vogt ²⁹⁹. În afară de aceasta, lucrarea ar fi privită oarecum ca un manifest de partid și deci ar trebui mai întîi să ne sfătuim. Dar de mult mă gîndesc să scriu o lucrare antirusă și, dacă evenimentele îmi vor oferi vreun prilej, mă voi apuca imediat de lucru și îi voi scrie lui Meissner. Pentru mine, problema se pune dacă să situez în prim plan „principiul naționalităților” ³⁰⁰ sau „problema orientală”.

Că Bismarck va bate la ușa ta, m-am așteptat, dar n-am bănuیت că va fi atît de grăbit ²⁾. Faptul că judecă toți oamenii după sine este caracteristic pentru modul de a gîndi și pentru orizontul acestui individ. Burghezia poate, desigur, să admire pe oamenii mari ai zilelor noastre, căci se vede oglindită în ei. Toate calitățile care i-au ajutat pe Bonap[arte] și Bismarck să obțină succese sînt calități de negustor : urmărirea unui scop precis, așteptînd și recurgînd la experimente pînă cînd sosește momentul potrivit, diplomația ușii de din dos veșnic deschise, priceperea de a cădea la învoială și de a se tîrgui, suportarea insultelor dacă interesele o cer, sloganul : „ne soyons pas larrons” ³⁾, pe scurt negustori în toate. Gottfried Ermen, în felul lui, este un om de stat tot atît de mare ca și Bismarck, și dacă urmărești tertipurile acestor oameni mari, gîndul se întoarce

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 264—265. — *Nota red.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 266. — *Nota red.*

³⁾ — „sa nu fim pungași”. — *Nota trad.*

mereu la bursa din Manchester. B[ismarck] își spune: dacă eu continuu încercările de a ajunge la o înțelegere cu M[arx], pînă la urmă tot nimeiesc într-un moment favorabil, și atunci vom încheia împreună o mică afacere. Leit Gottfried E[rmen].

Nu mi-aș fi închipuit că acolo ura împotriva Prusiei este atît de puternică. Dar cum se impacă acest lucru cu rezultatul alegerilor? Doar jumătate din măgarii din Uniunea națională¹⁵⁰ au fost aleși, iar în electoratul Hessen au fost aleși chiar toți.

Vogt și-a publicat în „Gartenlaube” portretul în mărime naturală. În ultimii ani s-a îngrășat ca un porc și arată bine.

În „Demokr[atischen] Studien”, care mi-a căzut de curînd în mînă, Simon von Trier¹⁾ a copiat cu multă naivitate pagini întregi din „Padul și Rinul”²⁾, fără să bănuiască din ce izvor otrăvit se adapă! De asemenea, și locotenentul care scrie articolele militare pentru „Unserer Zeit”, în articolul său „Inarmarea Prusiei”, a copiat foarte mult din broșura mea³⁾, bineînțeles, tot fără să indice sursa.

Rüstow vrea să devină cu orice preț general prusian, ca și cînd în Prusia acest lucru ar fi tot atît de ușor de realizat cum a fost pentru Garibaldi. În cartea lui proastă și neglijentă despre război⁴⁾, el se *tîrăște* în optima forma⁵⁾ în fața lui Wilhelm Cuceritorul și a prințului⁶⁾. *Iată de ce se mută la Berlin.*

Zilele acestea l-am văzut pe Ernest Jones; a primit din patru locuri — inclusiv din Manchester — propunerea de a-și depune candidatura pe baza noii legi³⁰¹. Îi înjură cît poate pe muncitorii de aici and backs the Prussians at any odds against the French⁷⁾. Sper că porcăria asta de război ne va ocoli, nu văd ce ar putea aduce bun. O revoluție franceză căreia să-i fie dinainte stabilită obligația de a face cuceriri ar fi foarte neplăcută, se pare că Bon[aparte] intenționează să se mulțumească și cu minimum, dar dacă stăpînul forțelor cerești îi va îngădui frumosului Wilhelm⁸⁾ să-i dea chiar și acest minim, asta o va arăta viitorul.

¹⁾ Ludwig Simon. — *Nota red.*

²⁾ F. Engels. „Padul și Rinul” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 13, București, Editura politică, 1962, p. 245—296. — *Nota trad.*). — *Nota red.*

³⁾ F. Engels. „Problema militară în Prusia și partidul muncitoresc german”. — *Nota red.*

⁴⁾ W. Rüstow. „Războiul din 1866 în Germania și Italia”. — *Nota red.*

⁵⁾ — în cea mai bună formă. — *Nota trad.*

⁶⁾ Wilhelm I și prințul Friedrich Karl. — *Nota red.*

⁷⁾ — și e gata să mizeze oricît pe prusieni, împotriva francezilor. — *Nota trad.*

⁸⁾ Wilhelm I. — *Nota red.*

Calde salutări d-rului Kugelmann — deși nu-l cunosc — și mulțumește-i pentru „Sfinta Familie”¹⁾).

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe,
Dritte Abteilung, Bd. 3, 1930

Se tipărește după manuscris
Tradus d'n limba germană

151

Marx către Engels la Manchester

Hannover, 7 mai 1867

Dragă Fred,

În primul rînd, multe mulțumiri pentru intervenția ta în cazul delictului²⁾ care nu suportă amîinare și, apoi, pentru scrisoarea ta detaliată.

Mai întii business³⁾. Blestematul de Wigand a început să tipărească⁴⁾ abia la 29 aprilie, așa că prima coală am primit-o la revizie alaltăieri, de ziua mea. Post tot pericula!⁵⁾ Greșelile de tipar sînt relativ neînsemnate. Este imposibil să aștept aici pînă cînd se termină tipăritul. În primul rînd, mă tem că lucrarea va fi mult mai voluminoasă decît am prevăzut. În al doilea rînd, nu mi se dă înapoi manuscrisul, așa că, pentru a verifica unele citate și, mai ales, acolo unde este vorba de cifre sau de un text în limba greacă, trebuie să am la îndemină manuscrisul pe care-l am acasă, și, în afară de aceasta, nu pot nici să abuzez prea mult de ospitalitatea doctorului K[u]gelmann]. În sfîrșit, Meissner cere să-i dau volumul al doilea cel mai tîrziu la sfîrșitul toamnei. Așadar, tre-

¹⁾ K. Marx și F. Engels. „Sfînta familie sau critica criticii critice. Împotriva lui Bruno Bauer & Co.” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 2, București, Editura politică, 1962, ed. a II-a, p. 3—238. — Nota trad.). — Nota red.

²⁾ — cazul greu. — Nota trad.

³⁾ — afacerile. — Nota trad.

⁴⁾ primul volum din „Capitalul”. — Nota red.

⁵⁾ — După atîtea primejdii ! — Nota trad.

buie să încep cît mai curînd să lucrez din greu, mai ales că pentru capitolele despre credite și despre proprietatea funciară a apărut mult material nou de cînd am conceput manuscrisul. La iarnă trebuie să termin al treilea volum, pentru ca pînă în primăvara următoare să scap definitiv de acest opus¹⁵⁵. Bineînțeles că scrii cu totul altfel atunci cînd à fur et mesure¹⁾ sosesc colile tipărite ale manuscrisului terminat, iar editorul îți dă zor.

De altfel, aici nu s-a pierdut timpul. S-au trimis scrisori în toate părțile și în numeroase ziare germane au apărut note preliminare.

Sper și sînt ferm convins că peste un an voi fi un om făcut, în sensul că situația mea economică se va schimba radical și, în sfîrșit, voi sta din nou pe picioarele mele. Fără tine nu aș fi putut duce niciodată la bun sfîrșit această lucrare și te rog să mă crezi că asupra conștiinței mele apăsă în permanență, ca un coșmar, gîndul că, mai ales din pricina mea, tu, fiind nevoit să te ocupi de comerț, îți irosești și lași să lîncezească darurile tale excepționale și, into the bargain²⁾, a mai trebuit să împarți cu mine și toate micile mizerii cărora am avut a le face față. Pe de altă parte, nu pot să ignorez faptul că mă mai așteaptă un an of trial³⁾. Am făcut un pas de care depind multe, în primul rînd depinde dacă voi putea sau nu să obțin din singura sursă din care acest lucru se poate realiza cîteva sute de lire sterline. Există destul de multe șanse ca rezultatul să fie pozitiv, totuși, situația de incertitudine va mai dura vreo șase săptămîni. Mai devreme nu voi avea o soluție definitivă. Lucrul de care mă tem cel mai mult — abstracție făcînd de incertitudine — este înapoierea la Londra, care trebuie neapărat să aibă loc peste 6—8 zile. Acolo am datorii serioase și manihei³⁰² așteaptă „cu nerăbdare” înapoierea mea. Apoi vor veni din nou neplăcerile casnice, conflictele interne și alergătura, în loc să mă apuc, cu forțe proaspete și nestingherit, de lucru.

Dr. Kugelmann și soția lui se poartă cu mine cum nu se poate mai frumos și îmi citesc în ochi orice dorință. Sînt niște oameni extraordinari. Ei, într-adevăr, nu-mi dau răgaz să mă gîndesc la „drumul mohorit al propriului meu Eu”. Apropo. Trebuie să păstrezi cel mai mare secret în privința afacerii cu Bismarck⁴⁾. Am promis să nu vorbesc cu nimeni despre acest lucru, nici măcar cu K[u]gel-

¹⁾ — treptat. — *Nota trad.*

²⁾ — pe deasupra. — *Nota trad.*

³⁾ — de încercări. — *Nota trad.*

⁴⁾ Vezi volumul de față, p. 265 și 269. — *Nota red.*

mann]. Făgăduiala aceasta am respectat-o. Dar, desigur, am avut *reservatio mentalis* ¹⁾ de a face o excepție în ce te privește.

Te miră că, în pofida urii celor de aici împotriva prusienilor, național-liberalii ³⁰³ (sau, cum le spune Kugelmann, *europenii*) au ieșit atît de bine în alegeri ²⁾. Explicația este foarte simplă. În toate orașele mari au căzut, iar în localitățile mai mici au învins datorită faptului că organizația lor dănuie de pe vremea partidului din Gotha ³⁰⁴. În general, indivizii ăștia dovedesc cît de importantă este o organizație de partid. Cele spuse pînă aici sînt valabile și pentru Hannover. În electoratul Hessen, intimidarea de către prusieni, sprijinită de zarva făcută de membrii Uniunii naționale ¹⁵⁰, a exercitat o influență uriașă. De altfel, prusienii își fac de cap aici absolut în stil persian. Ei nu pot, ce-i drept, să mute populația în provinciile lor de răsărit, dar fac acest lucru cu funcționarii, și chiar cu mecanicii de la căile ferate și cu ofițerii. Pînă și amărîții de poștași trebuie să se mute în Pomerania. De altfel, în fiecare zi se pot vedea îndreptîndu-se spre Bremen trenuri încărcate cu cetățeni din Hessen, Hannover etc., care emigrează în Statele Unite. De cînd există buna Germanie, niciodată n-a plecat peste Atlantic o asemenea mulțime de oameni din toate părțile ei. Unul vrea să scape de impozite, altul de serviciul militar, al treilea de condițiile politice, și toți la un loc — de regimul sabiei și de furtuna amenințătoare a războiului.

Burghezii de aici (care nutresc sentimente prusofile) îmi oferă o mare satisfacție. Ei vor război, dar *immédiatement* ³⁾. Afacerile, spun ei, nu mai pot suporta această stare de nesiguranță, și din ce naiba să plătească impozite dacă stagnarea în afaceri se prelungește? De altfel, nu cred că-ți poți imagina ce povară grea au aruncat ultimul război și impozitele pe umerii populației rurale din Prusia. Aici, de pildă, în vecinătatea localităților prusiene și west-falice, condițiile de viață sînt cu adevărat cele din Irlanda.

De altfel, acum cîteva zile, directorul unei societăți pe acțiuni de turnătorie (produce în special conducte de apă și gaz) din localitate m-a dus prin această uzină. În general, e foarte bine organizată și se folosește un mare număr de mașini moderne. Pe de altă parte însă, se lucrează destul de mult manual (detaliile) acolo unde englezii și scoțienii folosesc mașini automate. Tot cu directorul acesta am fost în atelierul unde se toarnă coloana lui Arminius. Monumentul se confecționează tot atît de încet ca Germania.

¹⁾ — în minte rezerva. — *Nota trad.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 270. — *Nota red.*

³⁾ — *imedial.* — *Nota trad.*

Capul lui Arminius, de proporții atât de colosale, încît alături de el tu ai arăta ca un copil, are o înfățișare onestă-prostească, or, de fapt, d-l Arminius a fost, în primul rînd, un diplomat. Simplitatea westfalică i-a servit numai drept mască pentru o minte foarte ascuțită. Întimplător, nu cu mult înainte de plecarea mea din Londra am avut prilejul să-l cunosc din nou îndeaproape pe d-l Hermann din ediția de izvoare istorice a lui Grimm ¹⁾ pe care o știi.

Îți amintești, desigur, de J. Meyer (din Bielefeld), care a refuzat să tipărească manuscrisul nostru despre Stirner etc. ²⁾ și care ni l-a trimis pe cap pe tînărul Kriege ? ³⁰⁵ Acum cîteva luni, aflîndu-se la Varșovia pentru niște afaceri, s-a aruncat pe fereastră și și-a frînt frumos gîtul.

Prietenul nostru Miquel, care s-a declarat atât de dispus să sacrifice libertatea de dragul unității, se pare că vizează posturi înalte. După părerea mea, le brave homme ³⁾ se cam înșală. Dacă nu i s-ar fi predat lui Bismarck fără nici o rezervă și cu atîta fanatism, ar fi putut obține un bacșiș gras. Dar așa ! Pentru ce ? După cuvîntarea rostită în parlamentul Germaniei de nord ³⁰⁶ a devenit atât de odios, încît este legat de prusieni așa cum este legat un ocnaș de alt ocnaș. Și, după cum se știe, prusienilor nu le plac cheltuiele „nefolositoare” și superflue. De curînd, ziarul lui Bismarck, „N[ord]d[eu]tsche Allg[emeine]”, editat de porcul de ciine Brass, a publicat, în legătură cu acești membri ai Uniunii naționale, un articol foarte spiritual, în care spune că nu mai poate respecta nici măcar principiul : de mortuis nil nisi bene ⁴⁾. El s-a descotorosit de slugile nord-germane ale lui Bismarck din Uniunea națională, dîndu-le cu măiestrie și con amore ⁵⁾ un picior în spate.

În ceea ce privește războiul, sînt cu totul de părerea ta. În momentul de față, un război nu poate fi decît dăunător. O aminare a lui, fie și numai cu un an, pentru noi ar fi foarte prețioasă. Pe de o parte, cu acest prilej, Bonaparte și Wilhelm Cuceritorul ⁶⁾ s-ar compromite neapărat. În Prusia s-ar trezi iarăși opoziția (acum singurul ei organ de presă este „Die Zukunft” din Berlin, întemeiat de Jacoby ⁷⁾), iar în Franța s-ar putea să intervină eveni-

¹⁾ J. Grimm. „Deutsche Rechtsalterthümer”. — Nota red.

²⁾ K. Marx și F. Engels. „Ideologia germană” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 3, București, Editura politică, 1962, ed. a II-a, p. 9—572. — Nota trad.) — Nota red.

³⁾ — bunul băiat. — Nota trad.

⁴⁾ — despre morți numai bine. — Nota trad.

⁵⁾ — cu satisfacție. — Nota trad.

⁶⁾ Wilhelm I. — Nota red.

⁷⁾ Johann Jacoby. — Nota red.

mente importante. Stagnarea afacerilor ia proporții tot mai mari și nici frazele teutonice, nici cele galice nu vor putea alunga mizeria de pe continent.

După părerea mea, amînarea războiului o datorăm *exclusiv* guvernului Derby. Este un guvern antirus, și Rusia nu are curajul să dea semnalul înainte de a fi sigură de Anglia. Gladstone, the phrasemonger ¹⁾ (cu totul sub influența lui lady Palmerstone, Shaftesbury, lord Cowper), și Bright, să nu-l uităm pe Russell, i-ar oferi garanția instaurării în Anglia a unei stări de spirit favorabile ei. În 1859 Derby de asemenea a trebuit să plece pentru a se putea pune în scenă spectacolul din Italia. În parlamentul nord-german, Bismarck a fost obligat să arunce polonezilor mînușa ²⁾ în modul cel mai brutal și prin aceasta să se vîndă cu trup și suflet țarului ³⁾).

În armata prusiană, în rîndurile celor mai buni ofițeri domnește o mare neîncredere față de ruși, după cum am aflat personal aici de la căpitanul von Bölzig (ofițer în regimentul de gardă, educat în corpul de cadeți, cu mentalitate regalistă-prusiană, dar un băiat foarte bun). „Nu înțeleg comportarea lui Bismarck în Schleswig de nord. Numai rușii — asta a spus-o din proprie inițiativă — au interes să mențină în continuare încordarea dintre noi și Danemarca”. De asemenea, a spus că F[rederic] W[ilhelm] al IV-lea este un „om de o cinste îndoielnică”, care pentru o jumătate de secol a făcut din Germania slujnica Rusiei. A mai adăugat că ofițerii ruși sînt niște „căcăcioși”, că armata, în afară de regimetele de gardă, nu-i bună de nimic, că Austria singură poate veni de hac armatei ruse etc. I-am mai strecurat și eu destule lucruri despre moscoviți.

Și acum adio. Calde salutări lui Mrs. Lizzy.

Tout à vous ³⁾).

Al tău,
Maur

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe,
Dritte Abteilung, Bd. 3, 1930

Se tipărește după manuscris
Tradus din limbă germană

¹⁾ — negustorul de fraze. — *Nota trad.*

²⁾ Alexandru al II-lea. — *Nota red.*

³⁾ — Cu totul al tău. — *Nota trad.*

152

Marx către Engels la Manchester

Manchester [în jurul datei de 22 mai 1867]
86, Mornington Street

Dragă Fred,

Duminică ¹⁾ am sosit la Londra, iar astăzi mă aflu aici ³⁰⁷. Dar *ia în considerație* :

Cu mine a venit și un anume H. Meyer din St. Louis, pe care mă duc chiar acum să-l iau de la bufetul gării, unde l-am lăsat, ca să-l instalez aici pe aproape, la „*Star*”.

El a fost ultimul om care a stat lângă Weydemeyer pînă în momentul morții acestuia, iar pe soția lui (a lui W[eydemeyer]), care, de asemenea, era mourante ²⁾, a dus-o de la St. Louis la niște prieteni și a ajutat-o. La mine a venit cu o recomandăție din partea lui Jacobi ³⁾ (New York).

În drum spre Germania, acest M[eyer] *a venit în Anglia numai ca să ne viziteze pe noi doi*. A sosit ieri. Eu nu eram acasă. Soția mea i-a explicat că am intenția să plec astăzi la Manchester, la tine.

Toate acestea sînt suficiente ca să-ți explici cum s-a întîmplat că a venit aici cu mine. Nu rămîne aici decît două zile. At first ⁴⁾ mi-a fost neplăcut. Dar am făcut-o pentru Weydemeyer | Meyer e un băiat de treabă și capabil. Dar are o gîndire lentă și este cam plicticos.

Salut.

Al tău,
Maur

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ 19 mai. — *Nota red.*

²⁾ — pe moarte. — *Nota trad.*

³⁾ Abraham Jacobi. — *Nota red.*

⁴⁾ — La început. — *Nota trad.*

153

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 3 iunie 1867

Dragă Fred,

Din biletul de la Wigand, pe care ți-l expediez alăturat, vei înțelege de ce nu-ți trimit colile 10 și 11 și, în general, nici restul corecturii ¹⁾. În schimb, primești primele 5 coli curate care mi-au fost trimise. Poți să le ții about ²⁾ 8—10 zile, iar apoi să-mi comunici neapărat în amănunțime părerea ta cu privire la *punctele* din expunerea *formeii valoare* care trebuie popularizate în completare special pentru filistini.

Am comandat Fenians ³⁾. Celelalte însărcinări vor fi îndeplinite by and by ³⁾.

Citește numărul din „*Hermann*” din ultima săptămână. El este acum monitorul special al d-lui Freiligrath, care raportează aici săptăminal via Juch ²⁹⁷ despre Progress of the Subscription ⁴⁾. Jennychen spune că, dacă tatăl ei ar face vreodată așa ceva, ar declara în mod public că acesta nu este tatăl ei. La aceasta Lafargue a întrebato : Mais qu'est ce que votre mère dirait là-dessus ? ⁵⁾ Nobilul poet ⁶⁾ este, de altfel, atît de șmecher, încît încă de pe acum declară că *trebuie* să rămînă la Londra din cauza eventualei lui colaborări la traducerea lui Shakespeare. Ferdinand și Ida ⁷⁾, Ida și Ferdinand, a well assorted couple, those two ⁸⁾.

Apropo. La întrebarea lui Gumpert i-am răspuns că Lafargue lucrează la spitalul St. Thomas. Dar am greșit. Lucrează la spitalul *Bartholomeus* și roagă să îndreptăm această greșeală.

Vezi să nu uiți să comanzi fotograma ta și a lui Lupus.

Calde salutări lui Mrs. Lizzy, Moore și Chlormayer ⁹⁾.

Salut.

Al tău,
K. M.

¹⁾ la primul volum din „Capitalul”. — *Nota red.*

²⁾ — aproximativ. — *Nota trad.*

³⁾ — treptat. — *Nota trad.*

⁴⁾ — mersul colectei. — *Nota trad.*

⁵⁾ — Ce ar spune însă mama d-voastră despre acest lucru ? — *Nota trad.*

⁶⁾ Ferdinand Freiligrath. — *Nota red.*

⁷⁾ Soția lui Freiligrath. — *Nota red.*

⁸⁾ — sînt o pereche potrivită aceștia doi. — *Nota trad.*

⁹⁾ Carl Schorlemmer. — *Nota red.*

Dintr-o corespondență din Paris a lui „*Times*” am aflat cu reală satisfacție de vociferările parizienilor polonofili împotriva lui Alex[andru] etc.³⁰⁹ D-l Proudhon și mica lui clică doctrinară nu reprezintă poporul francez.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe,
Dritte Abteilung, Bd. 3, 1930

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

154

Engels către Marx la Londra

Manchester, 16 iunie 1867

Dragul meu Maur,

În ultima săptămână am fost atît de tracasat din pricina a tot felul de ciondăneli cu d-l Gottfried ¹⁾, precum și a altor povești și lucruri de acest fel care m-au stînjinit, încît numai din cînd în cînd am mai avut puțin răgaz ca să studiez forma valoare. Altminteri ți-aș fi trimis de mult colile ²⁾ înapoi. Coala a doua poartă oarecum pecetea stării tale de indispoziție, provocată de carbunculoză ; dar acum nu se mai poate schimba, și părerea mea este că nu merită să mai dai nici o completare, căci filistinul nu este obișnuit cu acest fel de gîndire abstractă și, desigur, nu-și va bate capul de dragul formeii valoare. Cel mult ar trebui să demonstrezi mai pe larg din punct de vedere istoric ceea ce ai realizat aici pe cale dialectică ; adică în sprijinul celor afirmate să aduci dovezi din istorie, deși strictul necesar în această privință l-ai spus deja. Ai însă atîta material, încît ai putea să faci, desigur, o expunere frumoasă pe această temă și să-i demonstrezi filistinului, din punct de vedere istoric, necesitatea apariției banilor și procesul care se desfășoară în legătură cu aceasta.

Ai făcut o mare greșeală că nu ai recurs, pentru ca înlănțuirea de idei din acest studiu foarte abstract să fie mai limpede, la mai

¹⁾ Gottfried Ermen. — *Nota red.*

²⁾ din „Capitalul”, volumul I. — *Nota red.*

multe subdiviziuni mai mici și la subtitluri. Această parte ar fi trebuit s-o tratezi după modelul Enciclopediei lui Hegel, în paragrafe scurte, subliniind fiecare trecere dialectică cu un titlu special și, pe cât posibil, tipărind toate digresiunile și simplele exemplificări cu caractere diferite. Lucrarea ar fi părut cam didactică, dar ar fi ușurat mult înțelegerea ei de către un cerc larg de cititori. Publicul, chiar și cel instruit, nu este de loc obișnuit cu acest fel de a gândi și, de aceea, trebuie să-i facem orice înlesnire posibilă.

În comparație cu expunerea anterioară (Duncker)¹⁾, s-a făcut un însemnat pas înainte în ceea ce privește caracterul limpede al dezvoltării dialectice, dar în ceea ce privește expunerea ca atare, unele lucruri îmi plac mai mult în prima formă. E mare păcat că tocmai coala a doua, atât de importantă, a avut de suferit de pe urma carbunculozei tale. Dar nu se mai poate face nimic, și cine e în stare să gândească dialectic, o va înțelege și așa. Celelalte coli sînt foarte bune și mi-au făcut o deosebită plăcere. Sper că vei putea curînd să-mi trimiți iarăși 5—6 coli (la care te rog să anexezi încă o dată coala 5, ca să nu pierd firul); colile pe care le-am citit aici separat vor fi înțelese mult mai bine cînd vor fi citite în ansamblu.

Am mai descoperit cîteva greșeli de tipar. În erată aș menționa numai pe acelea care schimbă într-adevăr sensul.

Ieri am fost la Gumpert. Pauvre garçon !²⁾ Pe zi ce trece decade tot mai mult. A fost imposibil să-i trezesc interesul pentru vreo problemă științifică sau măcar politică. Numai birfelile care circulă prin oraș, nimic altceva decît birfeli. Și pe urmă se mai miră că nu mă duc mai des pe la el.

Pe Hofmann l-am citit. Noua teorie chimică, cu toate greșelile ei, constituie un mare pas înainte în comparație cu vechea teorie atomistică. Molecula, ca cea mai mică parte a materiei *capabilă de o existență independentă*, este o categorie pe deplin rațională, „un punct nodal”³⁾, cum spune Hegel, în șirul nesfîrșit de diviziuni, pe care acest punct crucial nu-l încheie, dar care determină o deosebire calitativă. Atomul — prezentat înainte ca o limită a diviziunii — acum este doar un simplu *raport*, deși Monsieur Hofmann la fiecare pas revine la vechea reprezentare, pretinzînd că ar exista atomi într-adevăr indivizibili. În general însă, progresele chimiei, constatate în carte, sînt într-adevăr imense și Schorlemmer spune că această revoluție se desfășoară neîncetat, așa

¹⁾ K. Marx. „Contribuții la critica economiei politice” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 13, București, Editura politică, 1962, p. 3—175. — Nota trad.). — Nota red.

²⁾ — Bietul băiat ! — Nota trad.

încît în oricare zi ne putem aștepta la noi transformări radicale.
Calde salutări soției tale, fetelor și electricianului ¹⁾.

Al tău,
F. E.

Astăzi îți trimit înapoi cele 5 coli.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

155

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 22 iunie 1867

Dragă Fred,

Împreună cu această scrisoare primește și următoarele 4 coli ²⁾, care mi-au sosit ieri. Indivizii au lăsat multe greșeli de tipar, corectate foarte lizibil de mine. „Children's Employment C[ommission]” am modificat greșit la corectură în Childrens'. Pentru că nominativul plural este *Children*, deci apostroful este pentru genitiv. Am observat imediat acest lucru cînd m-am uitat din nou prin Cărțile albastre ²⁵².

King îmi scrie că *Fenians nu a ieșit încă* ³⁰⁸. Povestea asta se va amîna cît va fi cu putință și vor căuta s-o trăgăneze pînă la sfîrșitul sesiunii.

Sper că aceste patru coli te vor satisface. Faptul că pînă acum ai fost mulțumit, pentru mine este mai important decît orice ar spune restul lumii în această privință. În orice caz, sper că burghezia va ține minte carbunculele mele cîte zile va avea. Iată acum o nouă dovadă a josniciei ei! Tu știi că Children's Employment Commission ³⁾ a funcționat timp de cinci ani. După primul ei raport, care a apărut în 1863, au fost imediat „luate măsuri” împotriva ramurilor industriale indicate de ea. La începutul acestei sesiuni,

¹⁾ Paul Lafargue (Engels face aluzie la speranțele pe care și le punea acesta în aplicarea electricității în medicină). — *Nota red.*

²⁾ din primul volum al „Capitalului”. — *Nota red.*

³⁾ — Comisia pentru cercetarea muncii copiilor. — *Nota trad.*

guvernul conservator a propus, prin Walpole, această salcie plingătoare, o lege prin care erau acceptate toate propunerile comisiei, deși într-o formă foarte ciuntită. Indivizii împotriva cărora urmau să fie luate măsuri, printre care marii fabricanți din industria metalurgică și mai ales vampirii „muncii la domiciliu”, au tăcut chitic. Acum ei prezintă parlamentului o petiție și cer o nouă *anchetă*! Cea veche ar fi fost, pretind ei, părtinitoare! Ei se bizuie pe faptul că toată atenția publică este concentrată asupra legii cu privire la reformă³⁰¹, așa încît cererea lor ar putea fi strecurată comod și discret, cu atît mai mult cu cît în momentul de față bate un vînt neprielnic pentru trade-unionuri³¹¹. Lucrul cel mai mîrșav pe care-l conțin aceste „*Rapoarte*” îl constituie *propriile declarații ale acestor domni*. Ei știu că o nouă anchetă înseamnă *un singur lucru*, și anume tocmai acela „pe care-l vrem noi, burghezii” — un nou termen de cinci ani pentru continuarea exploatării! Din fericire, situația mea în „Internațională” îmi dă posibilitatea să stric socotelile acestor nemernici. Chestiunea prezintă o extraordinară importanță, fiind vorba de *înlăturarea chinurilor* pentru un milion și jumătate de oameni, fără a-i mai socoti pe muncitorii adulți de sex bărbătesc!³¹².

În ceea ce privește expunerea *formeii valoare*, ți-am urmat sfatul și nu ți l-am urmat, dorind ca și în această privință să am o atitudine dialectică. Asta înseamnă că, în primul rînd, am scris o anexă în care expun *aceeași problemă* într-un mod cît mai simplu și cît mai școlăresc cu putință și, în al doilea rînd, la sfatul tău, am împărțit fiecare fază a expunerii în *paragrafe etc. cu titluri proprii*. În *prefață* îi recomand „*nedialectic*” cititorului să sară peste paginile cutare și cutare și în locul lor să citească anexa³¹³. Aici nu este vorba numai de filistini, ci și de tineretul dornic să se instruiască etc. În afară de aceasta, capitolul este extrem de important pentru întreaga lucrare. Domnilor economiști le-a scăpat pînă acum lucrul cel mai simplu, și anume că forma *20 de coji de pînză* = o haină nu e decît baza nedezvoltată a *formeii 20 de coji de pînză* = 2 lire sterline că, deci, *cea mai simplă formă a mărții*, în care valoarea ei nu este încă exprimată în raport cu toate celelalte mărfuri, ci numai ca *ceva diferit* de propria ei formă naturală, include în sine *întregul mister al formeii bani* și prin aceasta, în nuce¹⁾, misterul *tuturor formelor burgheze ale produsului muncii*. În prima prezentare (Duncker)²⁾ am evitat greutatea expunerii, făcînd analiza propriu-

1) — în embrion. — *Nota trad.*

2) K. Marx. „Contribuții la critica economiei politice”. — *Nota red.*

zisă a expresiei valorii abia atunci când această expresie apare într-o formă dezvoltată, ca expresie bănească.

În privința lui Hofmann ¹⁾ ai perfectă dreptate. De altfel, din încheierea celui de-al III-lea capitol al meu, unde este vorba de transformarea maistrului meseriaș în capitalist — ca urmare a unor schimbări pur cantitative —, vei vedea că acolo în text eu citez legea transformării schimbărilor pur cantitative în schimbări calitative, descoperită de Hegel, ca o lege valabilă atât în istorie cât și în științele naturii. Iar în nota la acest text (pe atunci tocmai îl audiasem pe Hofmann) vorbesc despre teoria moleculară, dar nu despre Hofmann, care nu a descoperit nimic în acest domeniu, dînd doar o spoială teoriei, ci despre Laurent, Gerhardt și Wurtz, cel din urmă fiind adevăratul creator al acestei teorii ³¹⁴. După primirea scrisorii tale mi-am amintit vag de toate astea, și de aceea mi-am revizuit din nou manuscrisul.

În ultimele două săptămîni, tipăritul a mers încet (doar 4 coli), probabil din cauza rusaliilor. Dar d-l O. W[igand] va trebui să recupereze acest timp. Apropo. Cartea ta ²⁾ se mai găsește. Asociația muncitorească ³⁾ a comandat-o la O. W[igand] și a primit două exemplare noi (ediția a doua din 1848) ³¹⁵.

Acum despre probleme personale.

Copiii sînt obligați să invite la 2 iulie cîteva fete la noi la o petrecere, pentru că tot anul nu au invitat pe nimeni, nu s-au putut revanșa pentru invitațiile ce li s-au făcut și deci sînt pe cale to lose cast ⁴⁾. Așadar, oricît sînt de strîmătorat materialicește în momentul de față, a trebuit să accept, și în ce privește vinul (Claret și Rin) contez pe tine, respectiv contez că mi-l vei trimite în cursul săptămîinii viitoare.

În al doilea rînd, pentru că o „nenorocire” nu vine niciodată singură, Lina ⁵⁾ și-a anunțat vizita pentru săptămîna viitoare. Soția mea va trebui să-i înapoieze cele 5 l. st. pe care i le datorează și cred că îți dai seama că, după ce am făcut față primului atac al creditorilor, nu mai pot rezolva și asta.

De fapt, sînt din cale-afară de furios pe oamenii care mi-au promis bani și de la care (cel puțin pînă astăzi) nici veste, nici poveste. Ei se interesează personal de mine. Știu asta. Și ei știu că, dacă

¹⁾ A. Hofmann. „Einleitung in die moderne Chemie”. — Nota red.

²⁾ F. Engels. „Situația clasei muncitoare din Anglia” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 2, București, Editura politică, 1962, ed. a II-a, p. 239—665. — Nota trad.). — Nota red.

³⁾ Asociația culturală a muncitorilor germani de la Londra. — Nota red.

⁴⁾ — să-și piardă relațiile. — Nota trad.

⁵⁾ Lina Schöler. — Nota red.

nu sînt în oarecare măsură liniștit, nu pot continua să lucrez. Și, totuși, nu dau nici un semn de viață !

„Nobilul” poet Freiligrath se va alege, totuși, cu o sumă destul de frumoasă²⁹⁷ de pe urma subscripției. Căci cerșetoria se bucură de mare succes la germanii bogați din America de Sud și... din China (!) și din Indiile occidentale (!), întrucît indivizii ăștia consideră subscripția o cauză *națională* ! Între timp, familia F[reiligrath] continuă să trăiască, ca și pînă acum, *relativ* pe picior mare, ei dau mereu serate și se duc la seratele altora. Acesta este motivul pentru care negustorii germani din Londra îi disprețuiesc. El, grăsanul, se pare că arată (așa spune soția mea, care i-a vizitat) foarte iritat, suferind și copleșit. Ida¹⁾ însă înflorește ca un mac, niciodată în viața ei nu a fost mai bine dispusă ca acum.

Calde salutări lui Mrs. Lizzy.

Al tău,
K. M.

Honoris causa, trebuie să-i ceri pentru mine lui *madame Gumpert* o fotogramă.

Publicat pentru prima oară
Intr-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe,
Dritte Abteilung, Bd. 3, 1930

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

156

Engels către Marx la Londra

Manchester, 24 iunie 1867

Dragul meu Maur,

Am primit colile²⁾ pînă la a douăsprezecea inclusiv și îți mulțumesc, dar n-am reușit să citesc decît primele 8. Capitolele despre transformarea banilor în capital și despre apariția plusvalorii³¹⁶,

¹⁾ Ida Freiligrath. — *Nota red.*

²⁾ din primul volum al „Capitalului”. — *Nota red.*

din punctul de vedere al expunerii și al conținutului, sînt cele mai strălucite. Ieri i le-am tradus lui Moore, care le-a înțeles perfect și era foarte surprins de această metodă simplă de a obține rezultate. Totodată, am rezolvat problema cu privire la *cel care trebuie să traducă în limba engleză cartea ta* : Moore. Știe acum îndeajuns germana pentru a-l citi destul de liber pe Heine și se va acomoda foarte repede cu stilul tău (cu excepția formei valoare și a terminologiei ; aici va trebui să-i dau eu un ajutor substanțial). Totodată, se înțelege că toată munca se va desfășura sub supravegherea mea nemijlocită. De îndată ce vei găsi un editor care, nota bene, îi va plăti ceva pentru munca lui, el se va apuca bucuros de această treabă. E un om harnic, de nădejde și, în plus, este pregătit din punct de vedere teoretic, în măsura în care poți aștepta acest lucru din partea unui englez. I-am spus că, în ceea ce privește capitolele conținînd analiza mărfii și a banilor, le vei prelucra tu însuși în engleză. Dar și pentru celelalte capitole este nevoie de o *terminologie* (în limba engleză) pentru a traduce expresiile hegeliene și, în legătură cu aceasta, trebuie să reflectezi, căci nu este ușor, deși este indispensabil.

Cîte coli s-au cules, de fapt, pînă acun nu pot de loc să-mi dau seama, dar am impresia că s-a cules deja cam jumătate din carte. Mă bucur dinainte de încurcătura în care se vor găsi domnii economiști cînd vor ajunge la cele două capitole menționate mai sus. Într-adevăr, întreaga porcărie burgheză este dezvăluită ca atare în dezvoltarea formei valoare. Dar acolo concluziile revoluționare nu se impun atît de limpede, și asemenea lucruri abstracte oamenii le pot ușor ocoli prin frazeologie. Pe cînd aici nu se mai poate, problema este pusă atît de limpede, încît nu văd ce ar mai putea spune în chestiunea asta.

Sper că vom reuși să dejucăm planurile domnilor burghezi privind noile lor cercetări³¹¹. Încă în urmă cu cîteva zile am auzit un fabricant — metalurgist și constructor de mașini — care urla împotriva primejdiei care planează. Este foarte bine însă că comisia a făcut pentru totdeauna cu neputință tribunalele secrete din Sheffield³¹⁷. Acest terorism local și marele succes de care s-a bucurat i-au împiedicat pe acești oameni să participe la marea mișcare națională și au făcut să crească mărginirea lor locală. Comică mai e zarva pe care o face burghezia. Ca și cînd domnii burghezi nu ar fi avut și ei în Australia și California etc. tribunalele lor secrete, comitetele lor de supraveghere, care au procedat exact la fel, numai că cei executați de ei au fost în număr mai mare.

Vinul ți-l voi trimite, de asemenea încă o bancnotă de 10 l. st. pînă la sfîrșitul lunii. Aș fi dorit ca voi să vă fi fixat primirea

ceva mai tirziu de 2 iulie. Îți dai seama că nu pot lua chiar în prima zi a anului financiar 100 l. st., asta ar da naștere la tot felul de vorbe ; nu trebuie să le dau funcționarilor de la birou de gândit asupra motivului pentru care am nevoie dintr-o dată de o asemenea sumă.

În privința teoriei moleculare, Schorlemmer mi-a spus că principalii ei autori sînt Gerhardt și Kekulé ; Wurtz n-a făcut decît s-o popularizeze și s-o perfecționeze¹⁾. Îți va trimite o carte în care este expusă dezvoltarea istorică a acestei probleme.

Nu există oare vechi lucrări filozofice engleze din epoca dinaintea de Bacon sau chiar de Locke în care s-ar putea găsi material pentru terminologie ? Mi se pare că așa ceva există. Și cum stau lucrurile în ceea ce privește încercările englezilor de a-l reda pe Hegel ?

Calde salutări soției tale și fetelor.

Al tău,

F. E.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

157

Engels către Marx la Londra

Manchester, 26 iunie 1867

Dragul meu Maur,

„Ca urmare a scrisorii mele de ieri” îți trimit alăturat două jumătăți de bancnotă de cinci lire sterline ; celelalte două jumătăți urmează miine dimineață cu prima poștă, așadar, miine seară vei fi în posesia lor.

În privința apariției plusvalorii, mai trebuie să adaug : fabricantul și, împreună cu el, economistul vulgar îți vor obiecta imediat următoarele : dacă un capitalist plătește muncitorului pentru ziua de muncă de 12 ore numai prețul pentru 6 ore, de aici nu poate apărea nici un fel de plusvaloare, deoarece în cazul acesta fiecare

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 282. — Nota red.

oră de muncă a muncitorului de fabrică e egală numai cu $\frac{1}{2}$ oră de muncă — potrivit cu suma cu care e plătită — și nu intră în valoarea produsului muncii decît ca valoare a unei jumătăți de oră de muncă. După care ca exemplu va urma obișnuita formulă de calcul: atîta pentru materii prime, atîta pentru amortizare, atîta pentru salariu (*efectiv* cheltuit pentru fiecare unitate reală de produs pe oră) etc. Deși această argumentare este oribil de superficială, deși ea identifică valoarea de schimb cu prețul, iar valoarea muncii cu salariul, deși este absurdă premisa că din ora de muncă plătită doar ca $\frac{1}{2}$ oră în calculul valorii nu ar intra decît $\frac{1}{2}$ oră, mă miră, totuși, că nu ai ținut seama de acest lucru, căci cu **siguranță** ți se va aduce fără întîrziere o asemenea obiecție și ar fi mai bine s-o înlături dinainte ¹⁾. Poate revii asupra acestei teme în colile următoare.

Trebuie să-mi dai o adresă la Londra unde pot trimite săptămîna viitoare cele 100 l. st., căci am intenția să plec peste o săptămîină cu Lizzie, via Grimsby, la Hamburg, Schleswig, Copenhaga etc. și voi lipsi aproximativ o lună. De aceea trebuie să expediez banii la Londra prin casierul nostru joi sau vineri și pentru aceasta am nevoie de o adresă *neutră*, dacă se poate *comercială*. Așadar, trebuie să te gîndești pe cine propui în acest scop și să-mi comunici imediat.

După ce o voi trimite pe Lizzie de la Hamburg înapoi la Grimsby, le voi face cîte o vizită lui Meissner și Kugelman, iar după aceea voi pleca pe Rin.

Calde salutări.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 287—288. — *Nota red.*

158

Marx către Engels
la Manchester[Londra] 27 iunie ¹⁾ 1867

Dragă Fred,

Am primit cele 2 jumătăți de bancnotă de câte 5 l. st., pentru care-ți mulțumesc foarte mult. În ceea ce privește adresa ²⁾, l-am ales pe *Borkheim*. El îmi cunoaște situația, bineînțeles destul de vag, atît cît am considerat necesar să-l informez. Pentru mine e chiar mai bine ca el să știe că îmi împrumuți bani. Va trebui numai să-mi scrii *cînd* vor fi trimiși banii pe adresa lui. Nu văd de ce ar trebui să mai amestec un al treilea filistin în treaba asta.

Astăzi primești „Feniens” prin poștă³⁾.

Rîndurile tale de ieri mi-au făcut o mare bucurie și nu mai e nevoie să-ți explic de ce. Ultima coală pe care am primit-o este coala 20³⁾. În total vor fi cam 40—42 de coli. Pînă în prezent *nu* am mai primit alte *coli curate* în afară de ceea ce ți-am trimis. Pe cele care sînt la tine să mi le trimiți înapoi cînd pleci.

Cît despre spusele tale în legătură cu inevitabilele obiecții ale filistinului și ale economistului vulgar (care uită, firește, că, dacă *munca plătită* o socotesc sub denumirea de *salariu*, *munca neplătită* o socotesc sub denumirea de *profit* etc.), exprimat științific, totul se reduce la următoarea întrebare :

Cum se transformă valoarea mărții în prețul ei de producție, în care :

1) *întreaga muncă apare ca plătită sub formă de salariu* ;

2) iar supramunca, sau plusvaloarea, sub denumirea de *dobîndă*, *profit* etc., ia forma de *adaos la cheltuielile de producție* (= prețul părții constante a capitalului + salariul).

Răspunsul la această întrebare presupune :

I. Că s-a demonstrat *transformarea*, să zicem, *a valorii pe o zi a forței de muncă în salariu sau prețul muncii pe o zi*. Acest lucru l-am făcut în *capitolul al V-lea* al acestui volum³¹⁸.

II. Că s-a demonstrat *transformarea plusvalorii în profit*, a *profitului în profit mijlociu* etc. Aceasta presupune o descriere prealabilă a *procesului de circulație a capitalului*, deoarece aici un rol are rotația capitalului etc. De aceea, această problemă poate

¹⁾ În manuscris : iulie. — *Nota red.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 286. — *Nota red.*

³⁾ din primul volum al „Capitalului”. — *Nota red.*

fi tratată abia în cartea a III-a (*volumul al II-lea* cuprinde cartea a II-a și a III-a) ¹⁵⁵. Aici se va vedea pe ce se bazează *caracterul reprezentărilor* filistinului și economistului vulgar, și anume pe faptul că în mintea lor întotdeauna se reflectă numai *forma de manifestare* nemijlocită a relațiilor, și nu *legătura lor internă*. De altfel, dacă acesta din urmă ar fi cazul, de ce ar mai fi, în general, nevoie de o *știință* ?

Dacă aș fi vrut să *preîntîmpin* toate obiecțiile de acest fel, aș fi stricat întreaga metodă dialectică de expunere. Dimpotrivă, această metodă prezintă avantajul că *întinde* în permanență curse acestor indivizi, provocîndu-i să-și dea pe față înainte de vreme prostia lor fără margini.

De altfel, imediat după § 3, „*Rata plusvalorii*”, ultimul din cele care sînt la tine, urmează paragraful „*Ziua de muncă*” (lupta pentru limitarea duratei timpului de muncă), a cărui tratare demonstrează *ad oculos* ¹⁾ cît de lămurit este în *practică* domnul burghez asupra sursei și substanței profitului său. Acest lucru se vede și în cazul *Senior* — din afirmația burghezului că tot profitul și dobînda sa provin din *ultima oră de muncă neplătită* ³¹⁹.

Calde salutări lui Mrs. Lizzy.

Al tău,
K. M.

La întoarcere trebuie să te oprești la noi pentru cîteva zile.

Apropo. Din toate punctele de vedere am considerat că nu are rost să-l informez pe d-l *Meissner* asupra problemelor mele personale.

Publicat pentru prima oară
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe,
Dritte Abteilung, Bd. 3, 1930

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ — evident. — Nota trad.

159

Marx către Engels
la Manchester

[Londra] 27 iunie 1867

Dragă Fred,

Copiii îți trimit calde mulțumiri.

I-am scris astăzi lui Meissner că metoda de la „Leipzig” nu mai poate continua în felul acesta. De luni n-am mai primit *nimic*. În general, corecturile ¹⁾ îmi parvin foarte neregulat, așa că sînt în permanență întrerupt de la altă muncă și tot timpul sînt într-o stare de încordare inutilă. Se întîmplă ca într-o săptămîină întreaagă să nu primesc decît o singură coală, iar a doua coală sosește, în sfîrșit, *sîmbătă seară*, cînd nu mai poate fi expediată. I-am scris lui M[eissner] că Wigand trebuie să trimită *minimum* cîte 3 coli în zile *precis stabile*, dar că aș fi foarte bucuros dacă any time ²⁾ mi-ar trimite *mai mult*.

Dacă mai primesc la timp colile 13 și 14 în ultima corectură, le vei primi și tu duminică. Aș dori ca înainte de plecare să vezi critica pe care i-o fac lui Senior, precum și introducerea mea la analiza *zilei de muncă* ³¹⁹. De altfel, paragraful despre „ziua de muncă” cuprinde 5 coli de tipar, în care, firește, materialul faptic precum-pănește. Ca să-ți dai seama că m-am conformat întocmai sfatului tău referitor la anexă ³⁾, îți dau mai jos structura — paragrafele, titlurile etc. — acestei anexe ³¹³.

ANEXĂ LA CAPITOLUL I, 1

Forma valoare

I. Forma simplă a valorii

§ 1. *Cei doi poli ai expresiei valorii: forma relativă a valorii și forma de echivalent.*

a. *Inseparabilitatea celor două forme.*

b. *Polaritatea celor două forme.*

c. *Valoarea relativă și echivalentul, și una și alta — forme ale valorii.*

¹⁾ din primul volum al „Capitalului”. — *Nota red.*

²⁾ — uneori. — *Nota trad.*

³⁾ Vezi volumul de față, p. 278—279. — *Nota red.*

§ 2. *Forma relativă a valorii.*

- a. *Raport de egalitate.*
- b. *Raport valoric.*
- c. *Conținutul calitativ al formei relative a valorii cuprinse în raportul valoric.*
- d. *Determinarea cantitativă a formei relative a valorii cuprinse în raportul valoric.*
- e. *Forma relativă a valorii în ansamblu.*

§ 3. *Forma de echivalent.*

- a. *Forma de schimb nemijlocit.*
- b. *Forma de echivalent nu cuprinde determinarea cantitativă.*
- c. *Particularitățile formei de echivalent.*

α *Prima particularitate: valoarea de întrebuințare devine forma de manifestare a contrarului ei, valoarea.*

β. *A doua particularitate: munca concretă devine forma de manifestare a contrarului ei, munca omenească abstractă.*

γ. *A treia particularitate: munca privată devine forma contrarului ei, devine muncă în formă socială nemijlocită.*

δ. *A patra particularitate: fetișismul formei marfă apare mai izbitor în forma de echivalent decât în forma relativă a valorii.*

§ 4. *Forma valoare sau forma independentă de manifestare a valorii = valoare de schimb.*

§ 5. *Forma valoare simplă a mărfii = simplă manifestare a contradicțiilor cuprinse în ea între valoarea de întrebuințare și valoare.*

§ 6. *Forma valoare simplă a mărfii = forma marfă simplă a unui obiect.*

§ 7. *Raportul dintre forma marfă și forma bani.*

§ 8. *Forma relativă simplă a valorii și forma de echivalent singulară.*

§ 9. *Trecerea formei simple a valorii în forma dezvoltată a valorii.*

II. *Forma totală sau dezvoltată a valorii*

§ 1. *Infinitatea seriei expresiilor valorii relative.*

§ 2. *Determinarea continuă cuprinsă în forma relativă a valorii dezvoltate.*

§ 3. *Lipsurile formei relative dezvoltate a valorii.*

§ 4. *Forma relativă dezvoltată a valorii și forma de echivalent specială.*

§ 5. *Trecerea la forma generală a valorii.*

III. Forma generală a valorii

§ 1. Aspectul modificat al formei relative a valorii.

§ 2. Aspectul modificat al formei de echivalent.

§ 3. Dezvoltarea uniformă a raportului dintre forma relativă a valorii și forma de echivalent.

§ 4. Dezvoltarea polarității formei relative a valorii și formei de echivalent.

§ 5. Trecerea de la forma generală a valorii la forma bani.

IV. Forma bani

(Despre această formă bani voi scrie aici numai pentru înlănțuirea expunerii. Va fi, poate, mai puțin de o jumătate de pagină.)

§ 1. Deosebirea dintre trecerea formei generale a valorii la forma bani și trecerile anterioare din cursul dezvoltării.

§ 2. Transformarea formei relative a valorii în forma preț.

§ 3. Forma marfă simplă conține în sine misterul formei bani. Și cu asta gata!

Al tău,

K. Marx

Nu uita, înainte de plecare, să-i scrii câteva rânduri lui Borkheim, ca să nu iasă vreo „neînțelegere”¹⁾.

În ceea ce privește traducerea în limba engleză²⁾, voi căuta să găsesc la Londra un individ care să plătească cum se cuvine, așa încît Moro³⁾ în calitate de traducător și cu în calitate de autor să ne primim amîndoi partea. Dacă reușim acest lucru, Mrs. Lizzy trebuie să-și primească și ea partea sub forma unei rochii de la Londra. (In that case⁴⁾, tu trebuie să-mi îngădui această plăcere, deși ursul este încă în pădure.) Am unele șanse, dată fiind dorința fierbinte a domnilor Harrison et Co. de a studia cartea în engleză¹⁵⁷. Eccarius le-a spus, firește, că el este modestul meu discipol (critica făcută de el lui Mill le-a impus foarte mult acestor domni, care pînă acum erau adepții lui Mill³²⁰) și că profetul publică, respectiv tipărește chiar acum în Germania toată esența înțelepciunii.

Raportul despre fenieni³⁰⁸ mă dezgustă. Acești ticăloși ridică în slăvi — ca pe o dovadă a umanitarismului englez — faptul că prizonierii politici nu sînt tratați mai rău decît asasinii, tîlharii, fal-

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 287. — Nota red.

²⁾ a primului volum din „Capitalul” (vezi volumul de față, p. 284). — Nota red.

³⁾ Samuel Moore. — Nota red.

⁴⁾ — În acest caz. — Nota trad.

sificatorii și pederăștii ! Și ce tip sucit este acest O'Donovan Rossa, care, fiind condamnat pentru crimă de înaltă trădare, nu vrea să se plece în fața blestemăților lui de dușmani. A queer fellow, indeed ¹⁾. În general, nici chiar prusienii nu ar fi putut fi mai birocrați decît acești emisari ai salciei plîngătoare ²⁾, acest Knox (citește Ox³⁾) și Pollöck (Bull-Dog), care, bineînțeles, dau deplină crezare depoziției subordonaților „paznici de închisoare”. Dar, dacă nu-i credeți pe paznicii de închisoare, îl veți crede, desigur, pe directorul de poliție Wermuth !

Mrs. O'D[onovan] Rossa, înainte de a pleca în America, a scris „Internaționalei” o scrisoare foarte măgulitoare și amabilă ⁴⁾.

Furia oracolului „nord-german” al lui Bismarck în legătură cu declarațiile lui Stanley și Derby referitoare la Luxemburg Treaty a fost ca un balsam pentru mine ⁵⁾. Măgarul de Brass numește acest lucru o înnoire ! Palmerston a stabilit o dată pentru totdeauna principiul că tratatele comune dau fiecărui stat numai *dreptul* și în nici un caz *obligația* de a interveni. Ce se va întimpla cu obligațiile pe care și le-a asumat *Anglia* la Congresul de la Viena în interesul *Poloniei*, atît față de Prusia cît și față de Rusia, precum și cu obligațiile asumate de Franța ?

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

160

Marx către Engels la Hannover ³²²

[Londra] 20 iulie 1867

Dragă Engels,

Îți scriu în grabă aceste rînduri, în speranța că te vor mai găsi la Hannover. C'est une chose brûlante ⁵⁾. Bătrînul Lafargue ⁶⁾ le-a

¹⁾ — Într-adevăr un om sucit. — *Nota trad.*

²⁾ Walpole. — *Nota red.*

³⁾ — Joc de cuvinte : în limba germană Ochts = bou. — *Nota trad.*

⁴⁾ Vezi volumul de față, p. 165. — *Nota red.*

⁵⁾ — Este o chestiune extrem de urgentă. — *Nota trad.*

⁶⁾ François Lafargue. — *Nota red.*

invitat pe cele trei fiice ale mele la Bordeaux (ele pleacă mâine cu secretarul ¹⁾); de acolo, împreună cu bătrînul Lafargue și cu soția lui, vor pleca într-o stațiune de pe litoral. Nu am putut refuza această invitație, mai ales că, avînd în vedere starea sănătății celor trei fete, este un adevărat noroc. Dar bună-cuviința nu permite să-l las pe secrétaire de l'Espagne ²⁾ să plătească costul călătoriei. De aceea a trebuit să-i dau vreo 30 l. st. (pentru dus și întors). Pe lîngă asta, au trebuit scoase de la Muntele de pietate ceasurile lor, rochiile etc. Așa că au zburat cele 45 l. st. pe care le aveam puse deoparte pentru a plăti chiria locuinței la 3 august. (*Polița e pe numele meu.*)

Acum nu-mi mai rămîne altceva de făcut decît să-ți scriu ție. Dacă scrisoarea te mai găsește, scrie-mi imediat și anexează și scrisoarea către Borkheim, ca să-mi dea el banii.

Citește în Germania: „Doisprezece luptători ai revoluției. De Gustav Struve și Gustav Rasch“. Acolo vei vedea, la rubrica „luptătorul revoluției“ Freiligrath, cum ne trădează încă o dată acest bărbat de treabă ³⁾.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
într-o forma prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. III,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe,
Dritte Abteilung, Bd. 3, 1930

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

161

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 10 august 1867

Dragă Fred,

Îți trimit alăturat frumoasa scrisoare pe care am primit-o astăzi din Manchester de la Dronke. I-au trebuit vreo două săptămîni ca să-mi dea sfatul înțelept „să vind“ vin și cafea pentru a acoperi cheltuielile de expediere !

¹⁾ Paul Lafargue. — *Nota red.*

²⁾ — secretarul Spaniei. — *Nota trad.*

³⁾ Vezi volumul de față, p. 500. — *Nota red.*

De altfel, micul francez a fost astăzi din nou pe aici și m-a amenințat că-i va scrie bătrînului Lafargue. Tot ce am putut face a fost să-l înduplec promițîndu-i că marți dimineața își va primi banii.

Luni voi expedia un colet cu „*Courrier français*” și două numere succesive din „*Dipl[omatic] Rev[iew]*”.

Salut.

Al tău,

K. M.

Publicat pentru prima oară
în : „*Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx*”, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tiparește după manuscris
Tradus din limba germană

162

Engels către Marx

la Londra

Manchester, 11 august 1867

Dragul meu Maur,

Îți trimit alăturat o bancnotă de cinci lire sterline, pe care, din fericire, am luat-o ieri și care îl va potoli, sper, pe francezul tău. De asemenea, îți trimit scrisoarea lui Dronke. Așadar, Puștiul a ajuns la ananghie datorită micilor lui speculații. Mă tem că pentru a scăpa de obligațiile legate de acțiunile Barnedi va fi nevoit să treacă prin fața tribunalului care judecă falimentele. E foarte greu pentru bietul băiat, mai întii procesul cu asigurările și acum aceste lovituri. Dar îi rămîne agenția, și cu ajutorul ei, precum și cu ceva mai puțină pasiune pentru speculații curînd se va putea reface.

Am parcurs în fugă colile pînă la a 32-a¹⁾ și îți voi comunica părerea mea mai tirziu ; la o primă citire superficială, numeroasele exemple aduse în această parte fac să nu se vadă prea bine interconexiunea. Dar sînt acolo lucruri foarte frumoase, iar capitalul și sicofanții lui îți vor fi veșnic recunoscători.

În timpul călătoriei de întoarcere am mai avut o plăcere, un glonte de pușcă a spart geamul și a zburat prin vagon la nici 12 toli distanță de pieptul meu ; probabil că vreun voluntar a vrut să dovedească încă o dată că nu trebuie să i se încredințeze o armă de foc. Acesta este cel mai ciudat railway accident²⁾ care mi s-a întîmplat vreodată.

¹⁾ din primul volum al „*Capitalului*”. — *Nota red.*

²⁾ — accident de cale ferată. — *Nota trad.*

Și Lizzie a călătorit cam prost la întoarcere ; a declarat că nu va mai călători niciodată pe mare.

Calde salutări soției tale.

Al tău,

F. E.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris

Tradus din limba germană

163

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 14 august 1867

Dragă Frederick,

După cum vezi din biletul alăturat, sînt amenințat cu sechestrul dacă nu plătesc pînă vinerea viitoare impozitele (în sumă de 11 l. st. și 9 pence). Apoi, la sfîrșitul acestei săptămîni trebuie să plătesc 1 l. st. și 15 pence pentru dobînzile de la Muntele de pietate, altminteri pierd lucrurile amanetate. Îți comunic abia acum toată această porcărie pentru că pînă acum am făcut încercări — din păcate zadarnice — de a procura acești bani la Londra.

Cu sumele uriașe de bani pe care mi le-ai trimis anul acesta nu aș fi acum atît de strîmătorat dacă nu aș fi avut peste 200 l. st. datorii. Pentru a aranja lucrurile și a nu te mai presa nici pe tine atît de mult, trebuie neapărat să mai iau un împrumut de undeva, chiar dacă pentru asta ar fi nevoie să fac o nouă călătorie pe continent. Dar nu pot mișca nici un deget pînă cînd nu se termină tipărirea ¹⁾. Am primit astăzi a 48-a coală. Așadar, săptămîna asta se termină toată povestea.

Salut.

Al tău,

K. M.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris

Tradus din limba germană

¹⁾ primului volum din „Capitalul”. — *Nota red.*

164

Engels către Marx la Londra

Manchester, 15 august 1867

Dragul meu Maur,

Îți trimis alăturat trei bancnote de câte cinci l.st. :

I/V 65 551	}	Manchester, 29 ianuarie 1866
„ 65 113		
„ 44 954		

și îți restituie avizul de la fisc. În aceste condiții este *extrem de important* ca înapoierea mea să fie ținută în secret față de Borkheim, ca să-i pot plăti în *septembrie* cât mai tirziu posibil, altfel voi fi foarte strimtorat, căci îți dai seama că și aici am o grămadă de plăți de făcut acum, la începutul celui de-al doilea semestru. În afară de asta, ca urmare a scăderii prețului la fire, la întocmirea bilanțului trebuie să evaluăm rezerva noastră cu aproximativ 2 500 l. st. mai puțin în comparație cu prețurile existente la plecarea mea. Asta, de asemenea, e foarte plăcut !

Cînd vrei să primești înapoi o parte din coli ? Schorlemmer m-a rugat să i le dau pe rînd, pe măsură ce le termin eu, dar asta depinde, firește, de tine. Acum am citit (superficial) toată cartea și consider, totuși, că și al doilea volum este *foarte necesar* și, cu cît îl vei termina mai repede, cu atît va fi mai bine¹⁵⁵. Voi reciti încă o dată totul, respectiv tot ce este mai important sub raport teoretic. Tipii aștia vor fi surprinși să vadă că, în „felul acesta“, punctele cele mai dificile, ca, de exemplu, teoria profitului a lui Ricardo³²³, au fost rezolvate foarte ușor.

Calde salutări soției tale.

Al tău,
F. E.

Lupus s-a născut la Tarnau la 21 iunie 1809 și a murit la 3 mai 1864.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tiparește după manuscris
Tradus din limba germană

165

Marx către Engels la Manchester

[Londra] ora doua noaptea,
16 august 1867

Dragă Fred,

Chiar acum am terminat de corectat *ultima coală* (49) a cărții ¹⁾. Anexa — *forma valoare* —, *tipărită cu caractere petite*, cuprinde o coală și un sfert ³⁾³.

Am corectat *prefața* și tot ieri am trimis-o înapoi. Așadar, *acest volum este gata*. Numai mulțumită ție a fost cu puțință acest lucru. Fără abnegația ta mi-ar fi fost imposibil să realizez uriașa muncă pe care au necesitat-o cele trei volume ¹⁵⁵. I embrace you, full of thanks ! ²⁾.

Alăturat îți trimit două coli curate.

Am primit cele 15 l. st. Multe mulțumiri.

Salut, dragul, scumpul meu prieten !

Al tău,
K. Marx

De colile curate am nevoie *abia când apare cartea în întregime*.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

166

Engels către Marx la Londra

Manchester, 23 august 1867

Dragul meu Maur,

Am recitit cu atenție pînă acum circa 36 de coli ³⁾ și te felicit pentru felul desăvîrșit în care ai reușit să faci ca cele mai încurcate

¹⁾ primul volum din „Capitalul”. — *Nota red.*

²⁾ — Te îmbrățișez plin de recunoștința. — *Nota trad.*

³⁾ din primul volum al „Capitalului”. — *Nota red.*

probleme economice să apară simple și de o limpezime aproape palpabilă, datorită faptului că sînt plasate la locul cuvenit și într-o conexiune justă. Te felicit, de asemenea, pentru expunerea excelentă, în fond, a relației dintre muncă și capital, făcută aici pentru prima oară complet și într-o corelație deplină. Mi-a făcut, totodată, multa plăcere să văd cum te-ai familiarizat cu limbajul tehnologic, care ți-a creat, desigur, multe dificultăți și în privința căruia am avut oarecare temeri. Am corectat pe margine cu creionul cîteva slips of the pen ¹⁾ și am riscat chiar să fac unele completări. Dar cum ai putut lăsa structura *exterioară* a cărții în forma ei actuală? Capitolul al 4-lea cuprinde aproape 200 de pagini și are numai 4 secțiuni, marcate prin titluri tipărite cu caractere obișnuite, greu de observat. Apoi, firul ideilor este mereu întrerupt de exemplificări, iar problema care trebuie demonstrată nu este dată *niciodată* în rezumat la sfîrșitul exemplificării, așa încît de la exemplificarea unei probleme treci întotdeauna de-a dreptul la expunerea unei alte probleme. Acest lucru este foarte obositor și, dacă nu ești extrem de atent, te încurcă. Ar fi fost indicate mai multe subîmpărțiri și sublinieri mai accentuate ale paragrafelor principale ³²⁴. Și la redactarea în limba engleză a lucrării, acest lucru va trebui neapărat făcut. În genere, în această expunere (și anume în capitolele despre cooperăție și manufactură), unele probleme nu-mi sînt încă destul de clare și nu-mi pot da seama la ce fapte anume se referă ceea ce ai dezvoltat tu numai în linii generale. Judecînd după forma *exterioară* a expunerii, se pare că ai scris acest capitol, al 4-lea, mai în grabă decît pe celelalte și l-ai prelucrat cel mai puțin. Toate acestea n-au însă nici o importanță; principalul este ca domniile economiști să nu găsească nicăieri un punct slab unde să poată face o breșă; sînt realmente curios să aud ce vor spune acești domni, căci nu au de ce să se lege. Oamenii à la Roscher vor ști, desigur, să se consoleze; dar asta e situația cu cei de aici, din Anglia, care nu sînt în stare să scrie nici pentru copii de trei ani.

Mi-ai face o mare bucurie dacă mi-ai trimite din nou cîteva coli, aș vrea să citesc acumularea ³²⁵ avînd continuitate.

Calde salutări soției tale. Cînd se întorc fetele?

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ — scăpări din condei. — *Nota trad.*

167

Marx către Engels
la Manchester

[Londra] 24 august 1867

Dragă Fred,

De când ți-am trimis ultimele două coli curate¹⁾, nu am mai primit altele. Sînt furios pe Meissner. El a reținut, desigur, colile pe care i le-a trimis Wigand ca să trimită totul o dată și să economisească astfel 4 pence la expediere!

Același Meissner mi-a scris săptămîna trecută că va tipări separat o anumită parte din prefața mea (și a ales, într-adevăr, cc este mai bun) pentru a o trimite ziarelor germane. I-am scris să-mi trimită imediat cîteva exemplare. Am contat pe faptul că tu o vei traduce în engleză (aș fi dat-o apoi la „Bee-Hive”, pe care îl citesc Mill, Beesly, Harrison etc.); Lafargue, cu ajutorul lui Laura, ar traduce-o în franceză pentru „*Courrier français*” și, în sfîrșit, one copy²⁾ i-aș fi trimis corespondentului meu din America³²⁶. Pentru a economisi cei 4 pence, Meissner nu a trimis nimic. El va trimite totul o dată. Dar asta va face să se piardă mult timp!

Lucrul cel mai bun în cartea mea este: 1) *dublul caracter al muncii*, subliniat chiar în primul capitol, după cum munca este exprimată în valoare de întrebuițare sau în valoare de schimb (pe aceasta se bazează toată înțelegerea faptelor); 2) analiza *plus-valorii, independent de formele ei deosebite*: profit, dobîndă, rentă funciară etc. Acest lucru se va vedea mai ales în volumul al II-lea¹⁵⁵. Tratarea acestor forme deosebite în economia politică clasică, care mereu le confundă cu forma generală, constituie un ac’tevarat Olla Potrida³⁾.

Dorințele, obiecțiile, dubiile tale etc. te rog să le treci în corecțiile curate. Asta este foarte important pentru mine, întrucît sper ca, mai devreme sau mai tîrziu, să scot o a doua ediție³²⁷. În ceea ce privește capitolul al IV-lea, am avut destulă bătaie de cap pînă să găsesc *faptele propriu-zise, respectiv conexiunea lor*⁴⁾. Apoi, după ce am făcut asta, în timpul ultimei *redactări*, au început să curgă una după alta Cărțile albastre²⁵² și am fost încîntat să

¹⁾ din primul volum al „Capitalului”. — *Nota red.*

²⁾ — un exemplar. — *Nota trad.*

³⁾ — mișmaș. — *Nota trad.*

⁴⁾ Vezi volumul de față, p. 298. — *Nota red.*

văd că concluziile mele teoretice sînt întru totul confirmate de fapte. În sfîrșit, trebuie să se țină seama că acest capitol a fost scris în timpul cînd eram sîciit de furuncule și de atacurile zilnice ale creditorilor !

În legătură cu sfîrșitul cărții a II-a (*procesul de circulație*), pe care îl scriu *acum*³²⁸, trebuie să-ți pun din nou o întrebare, așa cum am mai făcut cu mulți ani în urma !

Capitalul fix trebuie să fie înlocuit în natura¹⁾, să zicem, în curs de 10 ani. În răstimpul acesta, valoarea sa se reîntoarce parțial și treptat, pe măsură ce sînt vindute mărfurile produse cu ajutorul acestui capital. Aceste sume în creștere treptată care servesc la înlocuirea capitalului fix (abstracție făcînd de reparații și de alte operații de acest fel) devin necesare abia atunci cînd acest capital încetează de a mai exista în forma sa materială, de exemplu sub formă de mașină. *Între timp*, capitalistul se folosește însă de aceste sume care se reîntorc succesiv.

Cu mulți ani în urmă ți-am scris, mi se pare, că în felul acesta se creează un *fond de acumulare*, întrucît capitalistul se folosește în acest răstimp de banii care se reîntorc înainte de a înlocui cu ei capitalul fix. Într-o scrisoare ai obiectat cam superficial împotriva acestei idei³²⁹. Ulterior am aflat că MacCulloch prezintă acest *fond de amortizare* ca *fond de acumulare*. Fiind convins că tot ce afirmă MacC[ulloch] este greșit, am renunțat la această idee. Concluzia trasă de el în scopuri *apologelice* a fost combătută încă de malthusieni, dar și ei recunosc *faptul în sine*³³⁰.

Tu, în calitate de fabricant, trebuie să știi ce faceți cu sumele care se reîntorc în contul capitalului fix *înainte* de momentul cînd acesta trebuie înlocuit *in natura*. Și trebuie să-mi răspunzi la această întrebare (fără teorie, *pur și simplu practic*).

Salut.

Al tău,
K. M.

(Salutări lui Mrs. Lizzy !)

Cop'ii sînt încă la Royan, în apropiere de Bordeaux.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ — în forma naturală. — *Nota trad.*

168

Engels către Marx

la Londra

Manchester, 26 august 1867

Dragul meu Maur,

În chestiunea fondului de înlocuire [a capitalului fix] îți voi scrie miine amănunțit, cu calculele respective. De altfel, trebuie să mai întreb cițiva fabricanți ca să aflu dacă felul nostru de a proceda constituie regula sau numai o excepție. Problema este următoarea : dacă la 1 000 l. st. cheltuite inițial pentru mașini, din care în primul an s-au scăzut 100 l. st., regula este ca în al doilea an să se scadă 10% din 1 000 l. st. sau din 900 l. st. etc. Noi procedăm ca în cazul din urmă și prin aceasta povestea se prelungește, bineînțeles, la infinit, cel puțin în teorie. Aceasta complică foarte mult socotelile. Altminteri, nu încape nici o îndoială că fabricantul *folosește* fondul de înlocuire sau, cel puțin, îl are la dispoziția sa în *medie* cu 4 ani și jumătate înainte ca mașinile să se fi uzat. Dar acest fond este calculat, ca să spunem așa, ca o anumită garanție împotriva uzurii morale ; cu alte cuvinte, fabricantul spune : presupunerea că mașinile se uzează complet în 10 ani este numai în parte justă, și anume numai pornind de la premisa că mi se achită chiar de la început fondul de înlocuire în 10 rate anuale. În orice caz, îți voi trimite calculele ; în ceea ce privește *importanța* economică a acestei chestiuni nu sînt prea lămurit, nu înțeleg cum poate fabricantul să înșele multă vreme prin acest fals pe ceilalți părtași la împărțirea plusvalorii, respectiv pe ultimii consumatori ai acesteia. Nota bene — în contul mașinilor se scade, de regulă, 7 $\frac{1}{2}$ %, așadar se stabilește o perioadă de uzură de circa 13 ani.

Moore îți trimite alăturat o fotografie de-a lui și-ți amintește că și tu i-ai promis fotografia ta, pe care este foarte nerăbdător s-o primească.

Capitolul despre acumulare este excelent ³²⁵.

Al tău,

F. E.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

169

Engels către Marx la Londra

Manchester, 27 august 1867

Dragul meu Maur,

Alăturat îți trimit două tabele cu privire la mașini, care te vor ajuta să te lămurești complet în această privință. Regula este ca în fiecare an să se scadă un anumit procent din suma inițială, de obicei $7\frac{1}{2}\%$; totuși, pentru simplificarea calculului, m-am fixat la 10% , ceea ce pentru unele mașini nici nu e mult. Așadar, de exemplu :

1860 1 ian. Investiție	1 000 l. st.
1861 1 ian. Amortizare 10%	100 " "
	900 " "
Investiție nouă	200 " "
	1 100 " "
1862 1 ian. Amortizare 10% din 1 200 l. st. (1 000 l. st. + 200 l. st.)	120 " "
	980 " "
Investiție nouă	200 " "
	1 180 " "
1863 1 ian. Amortizare 10% din 1 000 l. st. + 200 l. st. 200 l. st.	140 " "
	1 040 " " ¹⁾
etc.	

---

¹⁾ În manuscris : 1 020 l. st. — Nota r-r-d.

În tabelul nr. 1 presupun că fabricantul plasează *cu dobîndă* [banii] săi destinați amortizării ; în ziua cînd trebuie să-și înlocuiască mașinile vechi cu altele noi, el are în loc de 1 000 l. st. 1 252,11 l. st. Tabelul nr. 2 presupune că el își plasa în fiecare an banii în noi mașini. După cum se vede din ultima coloană, unde este trecută valoarea tuturor investițiilor așa cum se prezintă această valoare în ultima zi din anul al 10-lea, desigur că fabricantul nu are atunci o *valoare* mai mare de 1 000 l. st. în mașini (și nici nu poate avea mai mult, deoarece nu a băgat în ele decît *valoarea* egală cu uzura, deci *valoarea totală* a mașinilor nu poate crește prin acest proces), dar el și-a extins fabrica din an în an și a lucrat în decursul celor 11 ani, în medie, cu mașini care la instalare au costat 1 449 l. st. ; așadar, a produs și a cîștigat mult mai mult decît cu cele 1 000 l. st. inițiale. Să presupunem că el are o filatură și că fiecare liră reprezintă un fus și un flaiet ; în cazul acesta, el a lucrat, în medie, cu 1 449 de fuse în loc de 1 000 și, după scoaterea din uz a celor 1 000 de fuse inițiale, la 1 ianuarie 1866 intră în noua perioadă cu 1 357 de fuse achiziționate între timp, la care se mai adaugă 236 din amortizarea anului 1865, adică cu 1 593 de fuse. Cu ajutorul avansurilor pentru amortizare a fost, așadar, în stare, pornind de la mașinile vechi *să-și sporească* numărul mașinilor cu 60% de pe urma mașinilor vechi, fără ca în noile investiții să fi intrat vreun ban din *profitul* său *propriu-zis*.

În ambele tabele au fost lăsate deoparte reparațiile. La o amortizare de 10% mașina trebuie să-și acopere propriile cheltuieli de reparații, cu alte cuvinte acestea sînt deja incluse în sumele de amortizare. De altfel, situația nu se schimbă cu nimic, deoarece aceste cheltuieli de reparații ori sînt incluse în cei 10%, ori prelungesc în mod corespunzător durata de funcționare a mașinilor, ceea ce se reduce la același lucru.

Sper că tabelul nr. 2 îți va fi destul de clar : dacă nu, scrie-mi, am aici o copie după el.

Sînt grăbit.

Al tău,
F. E.

I. Fabricantul plasează fondul de reinnoire cu o dobândă de 5° o.

1856 la 1 ian. Investit în mașini . .	1 000	l. st.	
1857 la 1 ian. Amortizare 10 ^o / _o pentru uzură			100 l. st.
1858 la 1 ian. Amortizare 10 ^o / _o pentru uzură	100	l. st.	
Dobînda la 100 l. st.	5	l. st.	105 l. st.
			205 l. st.
1859 la 1 ian. Dobînda la 205 l. st.	10,5	l. st.	
Amortizare 10 ^o o . . .	100	l. st.	110,5 l. st.
			315,5 l. st.
1860 la 1 ian. Dobînda la 315,5 l. st.	15,15	l. st.	
Amortizare 10 ^o o . . .	100	l. st.	115,15 l. st.
			431 l. st.
1861 la 1 ian. Dobînda la 431 l. st.	21,11	l. st.	
Amortizare 10 ^o o . . .	100	l. st.	121,11 l. st.
			552,11 l. st.
1862 la 1 ian. Dobînda la 552,11 l. st.	27,13	l. st.	
Amortizare 10 ^o / _o . . .	100	l. st.	127,13 l. st.
			680,4 l. st.
1863 la 1 ian. Dobînda la 680,4 l. st.	34	l. st.	
Amortizare 10 ^o / _o . . .	100	l. st.	134 l. st.
			814,4 l. st.
1864 la 1 ian. Dobînda la 814,4 l. st.	40,14	l. st.	
Amortizare 10 ^o / _o . . .	100	l. st.	140,14 l. st.
			954,18 l. st.
1865 la 1 ian. Dobînda la 954,18 l. st.	42,15	l. st.	
Amortizare 10 ^o / _o . . .	100	l. st.	142,15 l. st.
			1 097,13 l. st.
1866 la 1 ian. Dobînda la 1 097,13 l. st.	54,18	l. st.	
Amortizare 10 ^o / _o . . .	100	l. st.	154,18 l. st.
Rezultatul la sfîrșitul celor 10 ani			1 252,11 l. st.

sau la 1 ianuarie 1866: în locul mașinilor uzate în valoare de 1 000 l. st., incluse în mașini, 1 252,11 l. st. în numerar.

II. Fondul de reînnoire este investit în fiecare an
din nou în mașini.

	Investiții noi	Uzura la sută	Valoarea la 1 ian. 1866
1856 la 1 ian. Investit în mașini	<u>1 000 l. st.</u>	100 ⁰ / ₀	— l. st.
1857 la 1 ian. Amort. 10 ⁰ / ₀ investiți din nou	100 l. st.	90 ⁰ / ₀	10 l. st.
1858 la 1 ian. Amort. 10 ⁰ / ₀ din 1 000 l. st.	100 l. st.		
	<u>100 l. st.</u>	10 l. st.	110 l. st.
		80 ⁰ / ₀	22 l. st.
			<u>210 l. st.</u>
1859 la 1 ian. Amort. 10 ⁰ / ₀ din 1 000 l. st.	100 l. st.		
	<u>210 l. st.</u>	21 l. st.	121 l. st.
		70 ⁰ / ₀	36 l. st.
			<u>331 l. st.</u>
1860 la 1 ian. Amort. 10 ⁰ / ₀ din 1 000 l. st.	100 l. st.		
	<u>331 l. st.</u>	33 l. st.	133 l. st.
		60 ⁰ / ₀	53 l. st.
			<u>464 l. st.</u>
1861 la 1 ian. Amort. 10 ⁰ / ₀ din 1 000 l. st.	100 l. st.		
	<u>464 l. st.</u>	46 l. st.	146 l. st.
		50 ⁰ / ₀	73 l. st.
			<u>610 l. st.</u>
1862 la 1 ian. Amort. 10 ⁰ / ₀ din 1 000 l. st.	100 l. st.		
	<u>610 l. st.</u>	61 l. st.	161 l. st.
		40 ⁰ / ₀	97 l. st.
			<u>771 l. st.</u>
1863 la 1 ian. Amort. 10 ⁰ / ₀ din 1 000 l. st.	100 l. st.		
	<u>771 l. st.</u>	77 l. st.	177 l. st.
		30 ⁰ / ₀	124 l. st.
			<u>948 l. st.</u>
1864 la 1 ian. Amort. 10 ⁰ / ₀ din 1 000 l. st.	100 l. st.		
	<u>948 l. st.</u>	95 l. st.	195 l. st.
		20 ⁰ / ₀	156 l. st.
			<u>1 143 l. st.</u>

1865 la 1 ian. Amort.

10⁰ o din 1 000 l. st. 100 l. st.

1 143 l. st. 114 l. st. 214 l. st. 10⁰ o 193 l. st

1 357 l. st.

1866 la 1 ian. Amort.

10⁰/o din 1 000 l. st. 100 l. st.

1 357 l. st. 136 l. st. 236 l. st. 0⁰ o 236 l. st.

Valoarea nominală a noilor mașini . . . 1 593 l. st.

Valoarea reală a noilor mașini . . . . . 1 000 l. st.

Considerînd 1 l. st. pentru un fus, fabricantul a lucrat :

în		în	
1856 cu	1 000 fuse	1861 cu	1 610 fuse
1857 "	1 100 "	1862 "	1 771 "
1858 "	1 210 "	1863 "	1 948 "
1859 "	1 331 "	1864 "	2 143 "
1860 "	1 464 "	1865 "	<u>2 357 "</u>
		În 11 ani	<u>15 934 fuse</u>
		În medie	1 449 fuse
		și începe în 1866 cu	1 357 "
			<u>236 "</u>
			1 593 fuse

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

170

Marx către Engels
la Manchester

[Londra] 31 august 1867

Dragă Fred,

Am primit ambele tale scrisori și calculele. Thanks ¹⁾. Până *marțea viitoare* (3 septembrie) trebuie să plătesc la doi păcătoși de băcani 4 l. st., amîndurora numai în contul datoriei. Am impresia că anul ăsta indivizii sînt mai sîciitori ca oricînd.

Copiii se întorc de duminică (mîine) într-o săptămînă. Aș fi vrut să mai rămînă. Acolo se amuzau. Dar Lafargue trebuie să se întoarcă la școala lui. (Îl supără întotdeauna cînd îl întreb : *N'allez-vous pas à votre école ?* ²⁾)

De aici pleacă la Congresul de la Lausanne (al Internaționalei) ³⁾ : Eccarius, Lessner, Dupont. Afară de aceștia, președintele Asociației țesătorilor de panglici din Coventry ³⁾ și A. Walton, Esq. (din Wales). Eccarius a primit propunerea de a scrie o corespondență despre congres pentru „*Times*” — după ce a făcut cerere la acest ziar.

Judecînd după toate știrile sosite din Paris, situația lui Bonaparte este foarte nesigură.

Salut.

Al tău,
K. M

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe,
Dritte Abteilung, B. 3, 1930

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ — Mulțumesc. — *Nota trad.*

²⁾ — Nu vă duceți la școala d-voastră ? — *Nota trad.*

³⁾ Daniel Swan. — *Nota red.*

Engels către Marx la Londra

Manchester, 1 septembrie 1867

Dragul meu Maur,

Pentru că tocmai am primit o datorie foarte veche de 5 l. st. pe care nu mai contam, miine, de îndată ce voi încasa cecul, îți voi putea trimite această sumă. Altfel m-aș fi găsit într-o situație cam grea, întrucât trebuie să-i achit lui Bork[heim] cele 45 l. st. Ce se aude cu B[orkheim], s-a întors? Acum am posibilitatea și, de aceea, aș vrea să rezolv chestiunea aceasta.

Am primit cele 8 coli ¹⁾, pentru care îți mulțumesc. Partea teoretică este într-adevăr excelentă, la fel și expunerea cu privire la expropriere. Dar materialul intercalat cu privire la Irlanda este scris în prea mare grabă și este prea puțin prelucrat. La prima citire, adeseori este absolut de neînțeles. Îți voi scrie mai pe larg de îndată ce voi pătrunde mai adânc problemele. Rezumatul cu privire la exproprierea expropriatorilor este pur și simplu strălucit și va produce efectul cuvenit ³³².

E un noroc că acțiunea acestei cărți „se petrece”, ca să spun așa, aproape numai în Anglia, altfel cartea s-ar încadra în § 100 al Codului penal prusian: „Acela care... instigă pe supușii statului la ură sau la dispreț” etc. și ar atrage după sine confiscarea. Oricum, se pare că Bismarck consideră necesară o mică demonstrație împotriva muncitorilor. La Erfurt sau undeva în apropiere au fost învinuiți de înaltă trădare un poet adept al lui Lassalle, un tipograf și un editor, iar la Elberfeld a fost confiscată chiar o fițuică a onorabilului Schweitzer ²⁾. O interdicere a cărții în Prusia este, așadar, posibilă, dar, în orice caz, în condițiile actuale nu și-ar atinge scopul.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
în: „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ din primul volum al „Capitalului”. — *Nota red.*

²⁾ J. B. Schweitzer. „Der Kapitalgewinn und der Arbeitslohn”, Berlin, 1867. — *Nota red.*

172

Engels către Marx
la Londra

Manchester, 2 septembrie 1867

Dragul meu Maur,

Îți trimit bancnota de 5 l. st. Cred că ai primit caietul „Transactions” [of the] R[oyal] Society. Nu ai putea să-mi trimiți numerele pe iulie și august din „Free Press”, pe care mi le-ai promis ?

La Paris, pare-se, situația este foarte grea ; amintirea anilor 1829 și 1847, a cărei invocare a început-o Girardin³³³, apare zilnic în toate ziarele și se pare că din discursul plin de autorenunțare rostit la Lille reiese că *tocmai acum*, când el¹⁾ are nevoie de acest lucru, în Germania de sud și în Austria nu se poate face nimic, evident numai din pricina situației critice a acesteia din urmă. „De aici rezultă, de asemenea”, că numai „guvernele slabe” pot încerca să scape de dificultățile interne cu ajutorul conflictelor externe³³⁴. În sfârșit, se pare că veșnic repetatele aluzii la „mon fils”²⁾ nu exprimă nici ele o prea mare încredere în durata vieții „tatălui” quem nuptiae demonstrat³⁾. Numai să te grăbești cu volumul al doilea¹⁵⁵, curînd s-ar putea întîmpla ceva.

Dacă ne luăm după un ziar californian pe care l-am văzut sîmbătă, mișcarea pentru ziua de muncă de 8 ore a avut acolo, pare-se, un succes enorm printre building trades⁴⁾. Împotriva lor, patronii au organizat o asociație pentru apărarea zilei de muncă de 10 ore și zbiară cît îi țîn puterile. Ca urmare a istoriei cu ziua de muncă de 8 ore au fost anulate, după cum se spune, contracte în valoare de 1 milion și jumătate de dolari³³⁵.

Gumpert, care s-a întors, spune că în electoratul Hessen furia împotriva prusienilor este tot atît de mare ca și la Hannover, chiar dacă nu se manifestă atît de zgomotos. De îndată ce armata s-ar retrage, toți „prusienii” ar fi uciși. Printre altele, la Kassel prusienii au confiscat fondurile pentru ajutorarea văduvelor de ofițeri și pentru pensii, bani care proveneau din *contribuții impuse ofițerilor*. Iar la Hannover el a găsit situația și mai gravă decît am găsit-o eu.

Kugelmann ar vrea și el să ia parte la Congresul de la Lausanne³³¹ în calitate de spectator ; poate ar fi bine să-l înștiințezi pe Eccarius

---

¹⁾ Napoleon al III-lea. — *Nota red.*

²⁾ — „fiul meu” (Eugène Bonaparte). — *Nota trad.*

³⁾ — pe care-l atesta căsătoria. — *Nota trad.*

⁴⁾ — muncitorii constructori. — *Nota trad.*

de acest lucru. Cu Schorlemmer, care a plecat ieri (via Grimsby), se va întâlni desigur în Franța, la congresul naturaliştilor. Moore pleacă peste vreo 3 săptămîni în Turingia, unde în decurs de 6 săptămîni va studia limba germană; l-am trimis acolo ca să fie cît mai departe de traseul turiştilor britanici.

Calde salutări.

Al tău,

F. E

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

173

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 4 septembrie 1867

Dragă Fred,

Am primit cele 5 l. st. și îți mulțumesc.

Borkheim mi-a scris acum cîteva zile de la Berna și mi-a trimis pentru „observații amabile” ciorna discursului pe care intenționează să-l rostească la Congresul pentru pace de la Geneva³³⁶. El conta și pe sprijinul tău. Conform înțelegerii noastre, i-am scris că nu te-ai întors încă. Dar poți să trimiți banii asociatului său, Schyler, 65 Fenchurch Street. Numai că suma nu este de 45 l. st., ci de 50 l. st. Cînd am cercetat încă o dată polița, am văzut că este de 48 l. st. Borkheim a spus atunci că ar putea să-mi dea suma rotundă de 50 l. st. Nu ți-am spus mai de mult acest lucru pentru că așteptam de la o zi la alta banii care mi-au fost promiși și voiam să plătesc eu cele 50 l. st.

Îți trimit :

1) ultimele coli tipărite¹⁾ ;

2) două numere din „D[iplomatic] Review” și un număr din „Courrier français”.

În ceea ce privește ultimele coli, *contrar dispoziției mele*, au tipărit *completarea la note cu litere mari și anexa despre forma*

¹⁾ din primul volum al „Capitalului”. — Nota red.

valoare cu litere mici³³⁷. Au făcut asta pentru ca volumul să nu aibă nici mai mult și nici mai puțin de 50 de coli. După părerea mea, a fost o greșeală grosolană din partea lui Meissner că a urcat prețul de vânzare de la 3 taleri la 3 taleri și 10 groși de argint. Dar s-ar putea ca ulterior să fi primit atât de multe comenzi ferme, încât din punct de vedere comercial să fi procedat just.

Ca să poți înțelege articolul „*Les Conditions de la Paix*” din „*Courrier français*” (pe care după ce-l citești trebuie să mi-l restitui), îți comunic următoarele :

Știi că am luat cuvîntul în Consiliul General împotriva unirii cu cei care pălăvrăgesc despre pace. Cuvîntarea mea a durat about $1\frac{1}{2}$ hour¹⁾. Eccarius, în calitate de secretar care a întocmit procesul-verbal, a publicat o dare de seamă în „*Bee-Hive*”, incluzînd numai cîteva fraze din cuvîntarea mea. În reproducerea din „*Courrier*” au fost omise și frazele despre necesitatea unor armate împotriva Rusiei și cele despre *lașitatea* acestor indivizi³³⁸. Totuși, povestea asta a stîrnit mare zarvă. Măgarii din Peace Congress, al căror reprezentant la Londra este M. de Colleville, au schimbat complet programul lor inițial și în cel nou, care este mult mai democratic, au introdus chiar cuvintele : „the harmonizing of economic interests with liberty”²⁾, o frază vagă, care poate de asemenea să însemne pur și simplu *freetrade*³⁾. M-au bombardat cu scrisori și au avut chiar impertinența de a-mi trimite alăturata mîzgăleală, conținînd noul program. Impertinența constă în faptul că în adresă mă numesc „member of the Geneva etc. Congress”⁴⁾. După cum vei vedea, „*Courrier*”, apărătorul lor cel mai activ la Paris, se dezice de ei. Ca umare a unei scrisori particulare pe care i-am trimis-o acum vreo două săptămîni⁵⁾ lui Vermorel (personal nu-l cunosc), același „*Courrier*” și-a schimbat politica față de Rusia.

Esențialul este că acești domni importanți de la Congresul pentru pace — Victor Hugo, Garibaldi, L. Blanc etc. — cu o deosebită distincție au ignorat Asociația noastră Internațională. Acum i-am silit să ne recunoască drept o forță.

De la *Neapole* am primit primele două numere ale ziarului „*Libertà e Giustizia*”. În nr. 1, ei se proclamă *organul nostru* de presă. I l-am dat lui Eccarius ca să-l prezinte la congres. Nr. 2, pe care ți-l voi trimite, conține un foarte bun atac împotriva lui *Mazzini*³³⁹. Presupun că aici a colaborat și Bakunin.

1) — aproximativ o jumătate de oră. — *Nota trad.*

2) — „îmbinarea intereselor economice cu libertatea”. — *Nota trad.*

3) — liberul schimb. — *Nota trad.*

4) — „participant la Congresul de la Geneva etc.”. — *Nota trad.*

5) Vezi volumul de față, p. 501. — *Nota red.*

În ceea ce privește confiscarea și interzicerea cărții mele ¹⁾, vezi tu, una este să se interzică un pamflet electoral, și alta o carte de 50 de coli, și încă una avînd o formă atît de erudită și conținînd chiar note în limba greacă. Și, desigur, nu s-ar schimba nimic dacă, pentru a caracteriza situația muncitorilor agricoli, în loc de 12 comitate din Anglia aș fi ales 12 districte din Prusia. De asemenea, am impresia că d-l Bismarck se va gîndi bine înainte de a provoca atacurile mele la Londra și Paris împotriva regimului său.

Care este situația în Prusia o arată următoarea declarație a lui O. Hübner, directorul *Arhivei centrale de statistică*, într-un mesaj către alegătorii lui :

„Și așa poporul este peste măsură de împovărat. În afară de fabricile de armament, aproape toate celelalte meșteșuguri stagnează. Pentru fiecare slujbă mărunță se bat sute de oameni flămînzi, în orașe crește numărul locuințelor goale și al locatarilor care nu pot să plătească chiria, cea mai mare parte a moșiilor și a caselor se vînd la licitație, azilurile pentru săraci sînt pline de *învingători schilodiți* și de șomeri, nimeni nu are siguranța zilei de azi și a celei de mîine, și săracii, calculîndu-și bugetul, ajung la constatarea că *ei plătesc pentru serviciile statului mai mult decît merită*”.

La Berlin nu a fost ales nici un candidat al guvernului sau al partidului național-liberal ³⁰³. Dar ce dobitoci blestemați sînt acești progresiști ⁵⁶, care constituie acum extrema stîngă, o demonstrează, printre altele, următorul extras din „*Zukunft*”, organul lor „foarte radical”. „Întreaga națiune engleză este cuprinsă de *snobismul nivelator*, pentru care orice activitate personală este incomodă... *Același snobism* îi determină pe englezi să insiste în continuare asupra *reducerii timpului de muncă*, și din cauza trade-unionurilor interzice *munca suplimentară!*” Nici nu-ți vine să crezi ! Într-adevăr, în comparație cu presa germană, chiar și acum presa pariziană este un gigant !

Al tău,
K. Marx

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 308. — *Nota red.*

174

Marx către Engels la Manchester

In mare grabă.

[Londra] 7 septembrie 1867

Dragă Fred,

Îți trimit alăturat o scrisoare de la Lessner. „Gazettes de Lausanne” o aveam. „Times” îl sifirtecă cu nerușinare pe E[ccarius]³⁴⁰. Totodată îți trimit ultimul număr din „Dipl[omatic] Review” și unele numere din „*Courrier français*”, pe care întotdeauna trebuie să mi le înapoiezi. „*Courrier français*” a denaturat într-un mod stupid scurta notă trimisă de mine cu privire la Hübner, punind în locul cuvintelor „*tomber sous la subhastation*”¹⁾ (care este o expresie din *Codul lui Napoleon*): „*tomber sous le marteau des démolisseurs*”²⁾.

Adio.

Al tău,
K. Marx

Publicat pentru prima oară
în: „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

175

Engels către Marx la Londra

[Manchester, 9 septembrie 1867]

Dragul meu Maur,

Și ieri și azi am vrut să-ți scriu, dar treburile comerțului m-au împiedicat. Îți trimit înapoi numerele din „*Courrier*”. Vermorel este destul de bun cu observațiile lui despre influența francezilor asupra congresului, despre caracterul lor serios și despre faptul că *ei nu au rostit nici o cuvântare*³⁴¹. Poor³⁾ Eccarius!

¹⁾ — a se vinde la licitație (vezi volumul de față, p. 312. — *Nota red.*). — *Nota trad.*

²⁾ — a ajunge sub ciocanul distrugătorilor. — *Nota trad.*

³⁾ — Bietul. — *Nota trad.*

Te felicit pentru anexa ta cu privire la forma valoare ¹⁾. În aceasta formă este brought home to the most rebellious understanding ²⁾. De asemenea, pentru prefață. Dar cine a făcut traducerea rușinos de agramată din „Bee-Hive” ? ³⁴² De ce nu mi-ai trimis-o mie și nu mi-ai spus ce vrei ? Mă tem să nu-ți dăuneze în ochii lui Beesly etc., ei vor crede că ai făcut-o chiar tu.

Apropo, pe unde curge „Oceanul *transatlantic*” ?

Miine îți scriu mai mult.

Al tău
F. E.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

176

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 11 septembrie 1867

Dragă Fred,

În ceea ce privește „Oceanul *transatlantic*” ³⁾, și cel din urmă corector poate îndrepta asemenea lapsus pennae ⁴⁾. În „*Zukunft*”, unde a fost reproducă cea mai mare parte din prefață ⁵⁾, găsesc din nou tipărită această inegalabilă „*curgere*”.

Traducerea din „Bee-Hive” a fost făcută de Eccarius. Cred că cele mai multe greșeli provin nu de la el, ci, din pricină că are un scris urit, de la corectorii lui „Bee-Hive”. Bineînțeles că aș fi preferat să faci tu traducerea. Dar, cum E[ccarius] și-a oferit de la început serviciile și cum el este în prezent colaborator la „Bee-Hive”, n-am avut încotro.

La viitorul congres de la Bruxelles voi da chiar eu lovitură de grație măgarilor de proudhoniști. Am condus toată treaba asta cu diplomatie și nu am vrut să iau *personal* atitudine înainte de apariția cărții mele și înainte ca Asociația noastră să prindă rădăcini.

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 289—291. — *Nota red.*

²⁾ — accesibilă minților celor mai refractare. — *Nota trad.*

³⁾ Vezi volumul de față, p. 314. — *Nota red.*

⁴⁾ — greșeală din condei. — *Nota trad.*

⁵⁾ la primul volum din „Capitalul”. — *Nota red.*

În afară de aceasta, îi voi ataca în raportul oficial al Consiliului General (în pofida tuturor eforturilor lor, palavragiilor parizieni nu au putut împiedica realegerea noastră ³⁴³).

Meanwhile ¹⁾ Asociația noastră a avut mari succese. Păduchiosul „Star”, care a încercat să ne ignoreze cu desăvîrșire, declară ieri în articolul de fond că prezentăm mai multă importanță decît Peace Congress ³³⁸. Schulze-Del[it]sch] nu și-a putut împiedica a sa „Uniune muncitorească” de la Berlin să adere la noi ³⁴⁴. Porcii de ciine englezi din rîndurile trade-unioniștilor, pentru care noi mergeam prea „departe”, vin în fugă spre noi. În afară de „Courrier fr[ançais]”, despre congresul nostru au mai relatat și „Liberté” a lui Girardin, „Siècle”, „Mode”, „Gazette de France” etc. Les choses marchent ²⁾. Și cînd va veni viitoarea revoluție, care este poate mai aproape decît pare, noi (adică tu și cu mine) vom avea în mîna noastră această puternică engine ³⁾. Compare with this the results of Mazzinis etc. operations since 30 years! ⁴⁾ Și, în plus, fără fonduri bănești! Cu intrigile proudhoniștilor la Paris, ale lui Mazzini în Italia și ale invidioșilor Odger, Cremer, Potter la Londra, ale lui Schulze-Del[it]sch] și lassalleenilor în Germania! Avem motive să fim foarte mulțumiți!

Ieri, copiii mei împreună cu Lafargue s-au întors sănătoși și vioioși. Lafargue ți-a adus un pocal uriaș din cristal (măsoară aproape o cană și jumătate). Se pare că „Oceanul tău transatlantic” îi impune.

Zilele acestea, înainte de redeschiderea cursurilor, Lafargue vrea să-ți facă o vizită de trei zile. Faptul cel mai neplăcut este că el (care, bineînțeles, nu este inițiat în secretul situației mele financiare) cere să-l întovărășesc, și eu încă n-am găsit vreun pretext plauzibil ca să refuz această plimbare, imposibilă pentru mine.

Sînt foarte supărat pe Meissner. A întirziat cu cîteva săptămîni editarea cărții. De ce?

Salut.

Al tău,
K. M.

Îți trimit alăturat a doua scrisoare de la Lessner.

¹⁾ — Între timp. — *Nota trad.*

²⁾ — Lucrurile progresează. — *Nota trad.*

³⁾ — mașină. — *Nota trad.*

⁴⁾ — Compară cu aceasta rezultatele activității de 30 de ani a lui Mazzini etc. †
— *Nota trad.*

Apropo. Cerșetoria în favoarea grăsunului liric ¹⁾ care, vide ²⁾ ultimul „*Hermann*”, nu merge chiar cum ar fi fost de dorit, a avut un singur rezultat bun ³⁾. Bondaoca Găthchen ³⁾ a fost logodită. Anunțul logodnei ei cu a certain ⁴⁾ Kröker (un nume extrem de poetic !) a apărut în „*Zukunft*”.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „*Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx*”, Bd. III,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : *Marx-Engels. Gesamtausgabe*,
Dritte Abteilung, Bd. 3, 1930

Se tiparește după manuscris
Tradus din limba germană

177

Engels către Marx la Londra

Manchester, 11 septembrie 1867

Dragul meu Maur,

Se pare că de data aceasta congresul a fost, într-adevar, sub influența francezilor, numărul rezoluțiilor proudhoniste este, totuși, mult prea mare. E bine că următorul congres va avea loc în Belgia ; pînă atunci se va putea face, totuși, ceva în Germania de nord, și atunci, cu ajutorul englezilor, se va pune o stavilă în calea potopului. De altfel, în general toate aceste hotăriri nu vor avea nici o importanță atîta timp cît Consiliul Central rămîne la Londra. Notre cher ⁵⁾ Philipp Becker a făcut, pare-se, iar unele gafe, pe care trebuie să le iertăm bătrînului agitator și care-i sînt proprii atunci cînd nu se află sub conducerea cuiva ³⁴⁵.

Faptul că dările de seamă din „*Times*” au fost scrise de Eccarius trebuie ținut, deocamdată, în secret ³⁴⁰. Ziarul i le-a „redactat” în așa fel, încît i-ar putea dăuna enorm. Data viitoare cînd va scrie pentru acest ziar va trebui să cumpănească mai bine în ce măsură umorul lui poate fi exploatat de către burghezi care-l redactează pentru a pune într-o lumină ridicolă întregul congres și nu numai pe cîțiva crapauds ⁶⁾).

¹⁾ Ferdinand Freiligrath. — *Nota red.*

²⁾ — vezi. — *Nota trad.*

³⁾ Käthe Freiligrath. — *Nota red.*

⁴⁾ — un oarecare. — *Nota trad.*

⁵⁾ — Scumpul nostru. — *Nota trad.*

⁶⁾ — filhistini. — *Nota trad.*

Intrucît ești, totuși, în relații cu Vermorel, n-ai putea să mai temperezi puțin prostiile pe care acest individ le debitează în legătură cu Germania? E prea de tot dobitocul ăsta care-i cere lui *Bonaparte* să devină *liberal*, burghezo-liberal și apoi să pornească un război pentru a elibera Germania de sub tirania lui Bismarck! ³⁴⁶ Acești crapauds, chiar *dacă* vor face o revoluție, vor trebui să trateze Germania cu foarte multă grijă, iar ei cred că e destul să obțină cea mai neînsemnată schimbare liberală pentru a putea juca din nou vechiul lor rol. Consider că este foarte important, tocmai în eventualitatea unei revoluții, ca acești domni să se obișnuiască să trateze cu noi *d'égal à égal* ¹⁾. După ei, bismarckismul este în Germania o însușire innăscută a Germaniei, care trebuie stîrpită prin intervenția lor, pe cînd la ei bonapartismul este un simplu accident, care poate fi desființat și transformat în contrarul lui chiar și numai prin schimbarea unui minister.

Marele Schweitzer a fost, în sfîrșit, ales cu ajutorul pietiștilor din Elberfeld și Barmen, și acum va avea prilejul să declame în „Reichstag” folosind într-o formă denaturată diferite pasaje din cartea ta ²⁾. Pot să-mi pun capul că va face acest lucru. Dar asta nu ne poate aduce decît foloase și ne va da ocazia să mai ridem puțin; după apariția cărții, asemenea lucruri nu pot decît să folosească.

Pomenind de Barmen, mi-am amintit de Siebel. Bietul om esteriăși foarte grav bolnav și din nou e nevoit să plece din Barmen nu se știe unde; s-ar putea să n-o mai ducă pînă-n primăvară. Starea sănătății lui este, pare-se, atît de proastă, încît nu putem conta pe el pentru a face o oarecare zarvă în presă în jurul cărții tale. A scris aici o scrisoare foarte desperată.

Comisia pentru anchetarea delictelor trade-unionurilor ³¹¹ constată aici o sumedenie de porcării vechi, pe care le-a constatat și în urmă cu 7 ani. Dacă nu pot găsi ceva mai substanțial, nu le rămîne decît să-și închidă dugheana. Gîndește-te și tu, brickmaking și bricklaying ³⁾ sînt privite ca ramuri principale ale industriei din Manchester!

Lipsurile care au ieșit la iveală cu prilejul experiențelor făcute aici cu sistemul de pușcă Chassepot sînt exact aceleași care au fost constatate și la Berlin și despre care mi-a povestit deja Bölzig la Hannover. Atunci am crezut că prusienilor li s-au dat *intenționat* exemplare proaste, acum însă am impresia că aici e ceva care

¹⁾ — de la egal la egal. — *Nota trad.*

²⁾ primul volum din „Capitalul”. — *Nota red.*

³⁾ — arderea cărămizilor și zidăria. — *Nota trad.*

nu e în regulă și această pușcă nu este nici pe jumătate atât de bună ca pușca cu ac a prusienilor.

La Leipzig, oamenii lui Meissner vor târăgăna, pare-se, mul. cu difuzarea cărții. Nici pînă acum nu a apărut vreun anunț undeva. Ce crezi, n-ar fi bine să scriu o critică a cărții din punct de vedere burghez, ca să pun chestiunea pe tapet? Meissner sau Siebel ar publica-o, desigur, în vreun ziar oarecare³⁴⁷. În ceea ce privește interzicerea¹⁾, nici eu nu cred că e posibilă; totuși, nu poți fi niciodată sigur că nu se va găsi un procuror care să facă exces de zel. Iar dacă ți s-ar intenta un proces, ai putea conta pe prietenul tău Lippe.

Calde salutări soției tale și fetelor, care acum, probabil, s-au întors.

Am primit numerele din „Dipl[omatic] Review” și-ți mulțumesc.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe,
„Dritte Abteilung, Bd. 3, 1930

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

178

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 12 septembrie 1864

Dragă Fred,

Faptul că Meissner târăgănează lucrurile este foarte prost. La Congresul de la Lausanne³⁵¹ ar fi putut răspîndi un mare număr de exemplare. Iar acolo cartea²⁾ ar fi fost discutată ca un eveniment. Nu pot înțelege această măgarie. Sîmbăta viitoare sînt 4 săptămîni de cînd am trimis ultima corectură la Leipzig!³⁾

Planul tău de a ataca cartea *din punct de vedere burghez* este cel mai bun mijloc de luptă. Cred însă că ar fi mai indicat ca,

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 308 și 312. — *Nota red.*

²⁾ primului volum din „Capitalul”. — *Nota red.*

³⁾ Vezi volumul de față, p. 297. — *Nota red.*

imediat după apariția cărții, acest lucru să fie făcut prin Siebel sau Rittershaus, și nu prin Meissner. Nici chiar pe cei mai buni editori nu trebuie să-i inițiezi prea mult în treburile tale. Pe de altă parte, trebuie să-i scrii lui *Kugelman*, care s-a reîntors, și să-i dai câteva indicații cu privire la aspectele pozitive pe care trebuie să le scoată în evidență. Altminteri face vreo prostie, deoarece în privința aceasta numai entuziasmul nu e de ajuns. Este de înțeles că, în cazul de față, eu n-aș putea acționa tot atât de degajat ca tine.

În ceea ce-l privește pe Eccarius ¹⁾, sînt cu totul de părerea ta. Un muncitor, și mai ales *unul* cu spirit critic atât de rigid ca al lui Eccarius, nu poate vădi abilitate diplomatică. El scrie pentru „*Times*” ca și cum ar scrie pentru „*N[eue] Rh[einische] Z[eitung] Revue*” ²⁾. Totuși, asta nu e rău. Aici la Londra se spune: „Asociația Internațională etc. trebuie să fie foarte puternică dacă «*Times*» publică dări de seamă despre activitatea ei”. Zeflemelele lui E[carius] sînt luate drept zeflemele ale lui „*Times*” ³⁴⁰.

Păduchioșii de *elvețieni francezi*, foarte puternic reprezentați, au dat posibilitate flecarilor francezi de la Paris să se desfășoare. Cea mai mare gafă a făcut-o bătrînul Becker ³⁴⁵. Mai întîi a răsturnat programul ordinii de zi, prevăzut de noi, pentru a sări apoi cu *propunerea lui de libertate* ³⁾. Și astfel li s-a oferit parizienilor posibilitatea de a-și permite orice.

Dar toate astea sînt fleacuri. Esențialul este că congresul s-a ținut și nu ce s-a petrecut acolo. În darea de seamă generală, pe care o vom întocmi, ne vom bate joc cum se cuvine de atotștiutorii parizieni. Spre marele lor necaz, s-a adoptat hotărîrea ca pe viitor *cei ce nu plătesc* (și parizienii nu au plătit nici un gros) să nu aibă dreptul să trimită delegați. Trebuie să obținem ca data viitoare la Bruxelles să meargă 20 de englezi și 30 de germani ³⁴³. As to the Belgians themselves ⁴⁾, ei nu pot trimite decît un delegat per 500 și de aceea nu vor fi prea numeroși. În plus, ei sînt rather rebellious ⁵⁾ față de parizieni.

Nota bene: Cel mai rău este că noi nu avem la Paris pe nimeni care să poată intra în legătură cu secțiunile muncitorești *ostile proudhoniștilor* (și acestea formează majoritatea!). Dacă Dupont ar sta cîteva săptămîni la Paris, totul ar fi în ordine, dar poliția îl urmărește pas cu pas.

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 316. — *Nota red.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 316. — *Nota red.*

³⁾ Vezi volumul de față, p. 316. — *Nota red.*

⁴⁾ — Cit despre belgienii înșiși. — *Nota trad.*

⁵⁾ — destul de rebeli. — *Nota trad.*

Încetul cu încetul, prin scrisori personale, am să-i scot din cap lui Vermorel ideile lui prostești cu privire la politica germană ¹⁾ Pe el trebuie să-l iau cu încetul și de aceea intenționat încep cu Statele Unite, Rusia și Turcia, pentru că acesta este un domeniu „neutru” între germani și francezi ²⁾.

Laura și Lafargue traduc chiar acum o parte din prefață pentru „*Courrier franç[ais]*” ³²⁶.

Salut.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germana

179

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 12 septembrie 1867

Dragă Fred,

Îți trimit această a doua scrisoare, căci chiar acum mi-a sosit scrisoarea lui Eccarius.

Apropo. Eccarius nu putea să știe următoarele ³⁴⁸ : L. Blanc a evitat să participe la Congresul de la Geneva pentru că se temea că oamenii „*mei*” vor face scandal acolo ; Jules Favre (el, care a fost supporterul lui Cavaignac în zilele din iunie, nu are, desigur, conștiința curată) pentru că „*Courrier français*” a adoptat, urmînd exemplul Londrei, „problema claselor” ³⁾.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 317. — *Nota red.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 501. — *Nota red.*

³⁾ Vezi volumul de față, p. 310—311. — *Nota red.*

180

Engels către Marx la Londra

Manchester, 12 septembrie 1867

Dragul meu Maur,

Scrisoarea nr. 2 de la Lessner *nu* ai anexat-o. Daca vine Lafargue, mi-ar face mare plăcere să vii și tu ¹⁾, pentru că nu prea știu ce aş putea face cu acest camarad în timpul orelor de serviciu. Dacă se poate, veniți chiar miine sau poimîine dimineața, ca să fim împreună sîmbată și duminică, iar luni pot mai degraba să trag puțin chiulul. Dar mai înainte scrie-mi sau telegrafiază-mi, ca să mă pot îngriji de locuință (telegrafiază la birou, în afară de sim băta după ora 11 dimineața și duminica).

Pentru a rezolva problema financiară îți trimit alăturat 5 l. st., din care poți lăsa soției tale ceea ce depășește cheltuielile călătoriei.

Și în presa de aici Internaționala este tratată cu mult mai mult respect decît înainte. *Toate* ziarele de aici au publicat parțial dezbaterile ²⁾, iar „Ex[aminer] & Times” ³⁾ a publicat un leader ⁴⁾ plin de o bunăvoință filistină.

Nu ar fi oare indicat să apară și în ziarele germane dari de seamă despre ședințele Consiliului Central? De exemplu în „*Zukunft*”; poate ar mai găsi și Wilhelmchen ⁵⁾ ceva. Dar, de tapt, unde este acum acest nobil domn?

În tabăra lassaleenilor a izbucnit iarăși un scandal. Dr. Reincke din Haga și Schweitzer sînt at daggers drawn ⁶⁾. Reincke, pentru a fi ales la Haga, Düsseldorf și Solingen, s-a asociat cu clica progresiștilor — Bürger și E. Richter —, dar aceștia doi au căzut.

Trebuie să căutam să stabilim din nou în Germania o legătură directă cu muncitorii; așa ceva noi nu avem, în rest lucrurile merg destul de bine.

Anunțul cu privire la logodna persoanei care-și spune *Käthe* ⁷⁾, l-am văzut în „Köln[ische] Z[eit]un[g]”.

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 315. — *Nota red.*

²⁾ Congresului de la Lausanne. — *Nota red.*

³⁾ „The Manchester Daily Examiner & Times”. — *Nota red.*

⁴⁾ — articol de fond. — *Nota trad.*

⁵⁾ Wilhelm Liebknecht. *Nota red.*

⁶⁾ — la cujite. — *Nota trad.*

⁷⁾ Käthe Freiligrath (vezi volumul de față, p. 316) — *Nota red.*

Despre telegrama din Germania adresată congresului trebuie să-mi relatezi când ne vom vedea.

Îți trimit înapoi numerele din „Courrier”. Apropo de scrutinul din Schleswig : declarația măgarilor ăștora este grozavă ; avem în fața noastră o hartă pe care Holstein se află în Schleswig (sau invers) ! Tot astfel, după spusele lor, reiese că în Luxemburg au intrat mai întâi *trupele federale*, iar apoi cele *olandeze* (în loc de ale lor, luxemburgheze). Și mai vor să lupte împotriva ignoranței ³⁴⁹ !

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germana

181

Marx către Engels la Manchester (Telegramă)

Londra, 13 septembrie 1867

From Karl Marx, 1, Modena Villas, Maitland Park.

To Fred

Engels, Southgate, St. Mary's.

Will start from Euston station 4.15 p. m. ¹⁾

Publicat pentru prima oară
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe,
Dritte Abteilung, Bd. 3, 1930

Publicat după textul
blanchetei de telegrama.
Tradus din limba engleză

182

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 4 octombrie 1867

Dragă Fred,

De la înapoierea mea din Manchester ³⁵⁰ și aproape pînă acum am fost bolnav de gripă. Am răcit în timpul peripețiilor avute în timpul călătoriei cu trenul.

¹⁾ — Plecăm din gara Euston la ora 4,15 p.m. — Nota trad.

Pentru că în această scrisoare trebuie să-ți relatez multe, on public and private affairs ¹⁾, ca să nu uit, voi începe cu cartea ²⁾. În orice caz, ai fi putut cauta mult și bine în tabelul C ca să găsești reducerea suprafeței cultivate cu legume (cum se indică la p. 695). D-l Wigand a tipărit C în loc de B la rubrica „Legume” (p. 690), unde scrie că între 1861 și 1865 au rămas necultivați 107 984 de acri ³⁾. În general din erata de la pagina 784 vei vedea că d-l Wigand, dorind să tipărească toată lista greșelilor pe o singură pagină, a prescurtat-o în mod arbitrar, începînd cu greșelile de la pagina 292. Capitolul despre Irlanda a fost, într-adevăr, scris în mare grabă, dar la o a doua ediție ar putea fi pus la punct prin unele modificări de ordin formal. Esențiale sînt faptele, care nu sînt cunoscute nici chiar în Anglia ³⁾.

De la Meissner nu se aude nimic. Schabelitz (Basel) i-a spus lui Borkheim că a cerut ca la fiecare 5 exemplare comandate contra bani peșin să i se trimită 5 exemplare în comision, dar M[eissner] a răspuns că nu are destule pentru a-i da atît de multe în comision. Asta însă ar putea fi o simplă manevră diplomatică din partea lui Meissner. Judecînd după scrisoarea pe care ți-o trimit alăturat, a lui Liebknecht (care, în treacăt fie zis, ne-a făcut cinste cu prima lui cuvîntare în Reichstag, vezi „Zukunft” nr. 229 din 1 octombrie), reiese că M[eissner] nu îndeplinește *totul* întocmai. Stabilisem cu el că va trimite 1 exemplar lui Liebk[necht] și 1 exemplar d-rului Weiss pentru redacție („Zukunft”).

Profesorul Beesly s-a întors acum acasă și zilele acestea îmi va da un semn de viață. Quant à Siebel ³⁾, aș mai vrea să știu dacă a primit exemplarele, unul pentru el, unul pentru Rittershaus, și ce a reușit să facă acesta din urmă ?

Ad vocem ⁴⁾ Vogt : în scrisoarea alăturată de la Kugelmann vei găsi cite ceva despre V[ogt]. După ce Kugelmann a plecat ⁵⁾ și banda și-a închipuit că a scăpat și de Borkheim, a avut loc o ultimă întrunire a germanilor, la care Borkheim a apărut pe neașteptate și a asistat la următorul incident. D-l Goegg i-a înmînat vicepreședintelui Büchner o hîrtie în care declara că zvonurile cu privire la bonapartismul etc. lui Vogt sînt false și i-a dat un testimonium virtutis ⁶⁾ acestui om, pe care îl cunoaște de 20 de ani. El cere ca Büchner să semneze biletul, adică să confirme că a luat cunoștință de

1) — chestiuni generale și personale. — *Nota trad.*

2) primul volum din „Capitalul”. — *Nota red.*

3) — În ceea ce-l privește. — *Nota trad.*

4) — Referitor la. — *Nota trad.*

5) De la Congresul constitutiv al Ligii păcii și libertății. — *Nota red.*

6) — certificat de virtute. — *Nota trad.*

conținutul lui. B[üchner], firește, s-a conformat. Atunci a sărit micul Beust și a dat o declarație scrisă că Goegg nu-și exprimă decît parerea lui personală, care în Elveția nu este împărtășită de nimeni etc. etc. ; cere și el ca *protestul* să-i fie certificat de Büchner, ceea ce acesta și face. Astfel a fost zădărnicită manevra lui Vogt. Pînă unde a coborît tipul ăsta !

Un alt incident la Congresul pentru pace ³³⁶ ! Ludwig Simon vine la Goegg : „De ce nu m-ați trecut mai la începutul listei oratorilor ? De ce i-ați dat lui Borkheim cuvîntul înaintea mea ?” Goegg : „Oamenii ăștia — *proletarii* — au avut patru dintre ai lor printre vicepreședinții germani. Pentru a-l băga pe *Griin al nostru* și a-l determina pe Borkheim să renunțe la funcția lui, a trebuit să-i facem această concesie etc. !” Abia i-au scăpat fanfaronului ¹⁾ aceste cuvinte, cînd, privind în jur, spre marea lui spaimă, l-a văzut în spatele lui pe Eccarius zîmbind pe sub mustață.

Ad vocem Stumpf : este posibil ca Stumpf să ma înțeleagă pe mine, dar eu nu-l înțeleg pe Stumpf. Poate tu ești mai norocos și reușești „să trasezi succesiunea științifică a pauperizării” și să tragi „adevărata concluzie” pe baza „dovezilor” pe care el le are în buzunar și nu le comunică. Îți trimit alăturat scrisoarea lui.

Ad vocem Drönke : Borkheim a vorbit la Paris cu un om care e foarte bine informat în privința afacerilor lui D[ronke] și care a spus despre el că e un „*voleur*” ²⁾. Compania minelor de cupru i-a dat lui D[ronke] încă de acum un an un aviz de concediere. Această companie s-a asociat cu o firmă din Glasgow și de aceea nu mai are nevoie de un agent englez. D[ronke], dicitur ³⁾, în ultimul an a săvîrșit „delapidări” importante și și-a atras o urmărire „penală”. Sper că povestea se va mușamaliza.

Ad vocem Collet : Pentru a-ți putea explica ciudățeniile pe care ți le trimit alăturat, îți comunic următoarele : fata cea mică a lui C[ollet] (pe care o cunoști) și fratele ei și mai tînăr au fost acum cîteva zile la noi. Băiatul a boxat cu Lafargue, care, pînă la urmă, l-a trîntit la pămînt și l-a ținut într-o poziție umilitoare. Atunci baiatul a spus : „Remember how you got on at Waterloo !” ⁴⁾ Și apoi a urmat această corespondență comică, în care fata îl denunță pe baiat bătrînului.

Collet s-a retras de la „*Dipl[omatic] Review*”, deși numele lui mai figurează de data asta pe ziar. Imediat mi-am dat seama de

¹⁾ Joc de cuvinte : în limba germană „fanfaron” = „Geck”, cuvînt avînd o rezonanță asemanătoare cu numele Goegg. — *Nota trad.*

²⁾ — „*ho!*”. — *Nota trad.*

³⁾ — după cum se spune. — *Nota trad.*

⁴⁾ — „Am ntește-ți ce ați pățit la Waterloo !”. — *Nota trad.*

schimbarea survenită în redacție, pentru că mi s-a trimis numai un exemplar. De îndată ce-l termin de citit, ți-l expediez. Este un număr foarte prost. Garibaldi e caracterizat ca un „bandit ordinar, ateist, fool¹⁾ etc.”, pe când M. Dupanloup, episcopul de Orléans, dimpotrivă, este prezentat ca marele bărbat al vremurilor noastre. Nu cumva pînă la urmă David²⁾ mai devine catolic? Congresul păcii de la Geneva l-au fabricat, zic ei, rușii și de aceea l-au și trimis acolo pe „well worn out agent Bakounine”³⁾ al lor. Am impresia că „Diplomatic Rev[iew]” e pe ducă.

Ad vocem Asociația Internațională. La propunerea mea, titlul de președinte a fost desființat, după ce fusese propusă deja realegerea lui Odger³⁵². Fox, care de cînd s-a întors Eccarius⁴⁾, ori de cite ori are prilejul, își manifestă ura împotriva acestuia, a anunțat că la viitoarea ședință (marți) va pune în discuție articolele din „Times” ale lui E[ccarius]³⁴⁰, pentru a fi apreciate de Consiliu. Eu, spre marea mirare a lui Fox, am declarat, de asemenea, că marțea viitoare intenționez să-l interpelez pe Fox în legătură cu o „scrisoare secretă” pe care i-a scris-o lui Becker⁵⁾ cu invitația „să facă tot ce-i stă în putință pentru a muta sediul Consiliului Central de la Londra”³⁵³. Fox, care este tot numai capricii și toane, își închipuie că el ar trebui să înființeze în Consiliu „un partid de opoziție”, împotriva, cum spune el, „dictaturii germane”. Va fi surprins de succesele lui în această direcție!

Ad vocem Borkheim. Mai întii următoarele fapte. B[orkheim] a vorbit (sau, mai exact, a citit din manuscrisul lui) peste 20 de minute, în timp ce, prin regulament, avea dreptul numai la 10 minute³⁵⁶. Bineînțeles, și-a închipuit că își poate permite și el același lucru ca și Garibaldi și Edgar Quinet. În al doilea rînd, era foarte tulburat cînd s-a urcat la tribună și, după cum spune Eccarius, „și-a stricat singur cuvîntarea”. Nimeni nu l-a înțeles. Nu s-au auzit decît unele replici în legătură cu Schulze — Del[itsch] — la care Vogt a sărit în sus, strîngîndu-și pumnii — și cu cazacii. Asta a fost un adevărat noroc. Discursul lui a fost considerat remarcabil pentru că nu a fost înțeles. De aceea el joacă un fel de rol atît în „Times”³⁵⁴ cit și în presa franceză. Dar iată reversul. Nerodul asta vrea să-și tipărească discursul în germană, engleză, rusă și în

¹⁾ — smintit. — *Nota trad.*

²⁾ David Urquhart. — *Nota red.*

³⁾ — „foarte uzatul agent Bakunin”. — *Nota trad.*

⁴⁾ De la Congresul de la Lausanne al Internaționalei I. — *Nota red.*

⁵⁾ Johann Philipp Becker. — *Nota red.*

originalul francez. Pe acesta din urmă îl am acum în fața mea ¹⁾. Mi l-a trimis ca să-l vadă Lafargue. Cu excepția celor câteva teze pe care i le-am suflat eu, este nu numai o galimatias *lipsită de gust*, dar pe alocuri o curată stupiditate. Și, mai ales, ce franceză! De exemplu: „Sans stultification il serait impossible de discuter, s'il faudrait d'abord faire enlever la femelle Isabelle, faire sauter le mâle Bismarck ou faire s'évanouir l'agile hermaphrodite Beust. Il y a de grands orateurs, de profonds penseurs français, membres de cette union, mais fussent-ils tous des Mirabeaux achevés et des Descartes consommés, les têtes allemandes seraient trop carrées pour le trouver rond, qu'il fût d'abord et avant tout le gouvernement français, l'abolition duquel introniserait l'ère de la paix internationale” ²⁾. E destul.

Cit de departe este de a bănuî ce fel de „franceză” vorbește reiese din următoarea observație marginală scrisă pe manuscrisul pe care mi l-a trimis: „Vă rog dați acest manuscris d-lui Lafargue să se uite repede prin el și *eventualele* (!) greșeli de limbă franceză să le corecteze pe margine!” M-am simțit, of course, obliged ³⁾ să-i comunic că Lafargue ar trebui să-l vadă personal, întrucît fără el nu poate face nici „ștersături” (L[afargue] voia la început să șteargă complet prima jumătate) și nici „să modifice” ceva. Așa că vine *astă seară* la mine. În plus, Lafargue mi-a arătat aproape în fiecare frază expresii *din jargonul comis-voiajorilor francezi*. De exemplu: „Parlons rondement!” ⁴⁾

Chestiuni personale: L-am întrebat pe Borkheim dacă nu poate să-mi facă rost la Londra de un împrumut de cel puțin 100 l. st. Mi-a răspuns afirmativ și este de acord să fie unul dintre garanți dacă al doilea garant ești tu. În general, ar vrea să primească mai întâi de la tine personal confirmarea acestui lucru. Într-un cuvînt, situația este următoarea: nu pot nici să termin volumul al II-lea ¹⁵⁵, nici nu găsesc timp pentru a duce tratative în legătură cu ediția engleză și nici nu pot, în general, rămîne în Anglia dacă manihei ³⁰² nu mă lasă în pace măcar pentru câteva săptămîni. Dacă reușesc tranzacțiile în legătură cu ediția engleză și dacă în Germania — ceea

¹⁾ S. Borkheim. „Ma perle devant le Congrès de Genève”. — *Nota red.*

²⁾ — „Fară a te face de rîs nu poți discuta dacă mai întâi trebuie răpită femela Isabelle, răsturnat masculul Bismarck sau înlăturat agilul hermafrodit Beust. Printre membrii acestei uniuni se găsesc mari oratori, gînditori francezi profunzi, dar chiar dacă ei ar fi cu toții niște Mirabeau desăvirșiți sau niște Descartes perfecți, capetele germane ar fi, totuși, prea pătrate pentru a cădea de acord că mai întâi și înainte de toate guvernul francez este acela a cărui rasturnare va deschide era pacyi internaționale”. — *Nota trad.*

³⁾ — firește, obligat. — *Nota trad.*

⁴⁾ — „s-o spunem de-a dreptul!” — *Nota trad.*

ce nu cred că e greu — se va face astfel încît curînd să fie necesară o a doua ediție ³²⁷, atunci voi birui această criză.

Anul ăsta blestemat a fost cu atît mai greu cu cît pînă acum Lafargue a stat la mine. Laura urmează să se căsătorească la primăvară etc.

Salut.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. III,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe,
Dritte Abteilung, Bd. 3, 1930

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

183

Engels către Marx la Londra

Manchester, 7, Southgate, 8 octombrie 1867

Dragul meu Maur,

Mîine îți voi scrie mai amănunțit. Acum îți restitui doar scrisorile și te rog să-mi răspunzi la o întrebare : Borkh[eim] îmi va scrie el în legătură cu împrumutul ¹⁾ sau așteaptă să-i scriu eu lui ? Ziarele ți le înapoiez mîine.

Meissner a trimis, bineînțeles, exemplarele ²⁾ lui Weiss și lui Liebkn[echt] prin librărie, așa că au ajuns probabil la Berlin în jurul zilei de 1 octombrie, atunci cînd celelalte exemplare erau deja de mult acolo și puse în vînzare. „Köln[ische]“ și „Augsb[urger] Z[ei]t[un]g“ au publicat anunțul abia acum cîteva zile ³⁵⁵.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 326. — *Nota red.*

²⁾ din primul volum al „Capitalului“ (vezi volumul de față, p. 323). — *Nota red.*

184

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 9 octombrie 1867

Dragă Fred,

Borkheim așteaptă mai întâi o scrisoare de la tine în care să-i comunici că accepți să fii cogarant ¹⁾.

Bietul Lafargue trebuie să îndure astăzi ultimul chin, francezificarea (în măsura în care, în general, este cu puțință) *prefeței* lui B[orkheim]. Acesta din urmă și-a botezat opusul : „*Ma Perle* devant le Congrès de Genève” ³³⁶. E curios cum dorința de a deveni scriitor și setea de glorie face dintr-un băiat în general înțelept, un prost !

Așadar, ieri Eccarius urma să fie decapitat de Fox ²⁾. Acesta și-a rostit rechizitoriul, care a durat peste o oră. Cu multă perfidie a ales cele mai proaste pasaje și a făcut uz de toată măiestria unui avocat din Old Bailey ³⁾, m-a atacat într-una și pe mine. În replica mea i-am servit-o în așa fel, încît în cuvîntul de încheiere pe care l-a rostit și-a pierdut orice stăpînire de sine. La discuții au luat toți parte. Rezultatul : moțiunea mea (mai bine zis amendamentul) „de a se trece la ordinea de zi” a fost aprobată cu o majoritate covârșitoare. Dar în timpul dezbaterilor Eccarius a primit o săpuneală strașnică.

Citește în „*Courrier*”, pe care îl primești o dată cu această scrisoare, articolul însemnat de mine : „*Le troisième larron*” (e grozav că francezii îl prezintă sans gêne ⁴⁾ pe Bonaparte *al lor* ca pe unul dintre pungași) ³⁵⁶. De îndată ce voi primi înapoi numerele de la Lormier, îți voi trimite niște date interesante în legătură cu afacerea mexicană.

Salut.

Al tău,
K. M.

Apropo. Strohn a venit ieri aici pentru o zi. Are impresia că, în timpul ultimei lui vizite la Manchester, tu ai vrut să-l jignești

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 326. — *Nota red.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 325. — *Nota red.*

³⁾ Old Bailey — stradă din Londra unde se găsește Old Bailey Sessions House, tribunalul central. — *Nota red.*

⁴⁾ — fără jenă. — *Nota trad.*

prin fraza : „Da, la Bradford comis-voiajorul mai joacă încă un anumit rol”. Am încercat să-i scot din cap absurditatea asta. El pretinde că Dronke însuși a găsit asociatul englez pentru compania minelor de cupru. Probabil că pentru aceasta a cerut o compensație și, desigur, a emis unele pretenții care, deși neîntemeiate, au o oarecare bază juridică, însușindu-și sau reținând o parte din cuprul care trecea prin mâinile lui. Nu crede că D[ronke] a riscat să încalce direct, fără vreun temei juridic, Codul penal¹⁾. Tant mieux²⁾.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe,
Dritte Abteilung, Bd. 3, 1930

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

185

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 10 octombrie 1867

Dragă Fred,

Din scrisoarea de la Kugelmann pe care ți-o trimit alăturat îți vei da seama că acum a sosit timpul să acționăm³⁾. Tu poți să-i scrii despre cartea mea³⁾ mai bine decât aș face-o eu însumi. Numai să nu între în nici un fel de amănunte și să nu ne trimită corectura articolelor, ci să trimită articolele după apariție. Trebuie să-l faci să înțeleagă că principalul lucru este „să se facă zarvă” ; asta e mai important decât felul în care sînt scrise articolele sau gradul lor de profunzime.

Îți trimit notița de la Meissner, care nu conține nimic nou

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 324. — *Nota red.*

²⁾ — Cu atât mai bine. — *Nota trad.*

³⁾ primul volum din „Capitalul”. — *Nota red.*

Cum se poate aștepta la recenzii înainte de a apărea propriile lui anunțuri despre punerea în vânzare a cărții ?

Salut

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

186

Engels către Marx la Londra

Manchester, 11 octombrie 1867

Dragul meu Maur,

Multe mulțumiri pentru scrisori și ziare, pe care ți le voi înapoia zilele acestea.

Îi scriu lui Borkheim că accept bucuros să fiu garant împreună cu el în cazul când poate aranja în așa fel lucrurile, încît totul să se facă fără zgomot și să nu fie nevoie, de exemplu, să prezint o recomandare din partea cuiva — prin contract îmi este interzis să fiu garant și relațiile mele cu Monsieur G[ottfried]¹⁾ sînt de așa natură, încît el s-ar agăța de *orice* pretext pentru a mă aduce în fața unui tribunal de arbitraj. Dacă Borkheim nu poate aranja acest lucru, sînt gata să-mi iau angajamentul că garantez și eu pentru cele 100 l. st. sau să propună el altceva²⁾. Sau poate că ar fi suficientă, de exemplu, o recomandare a lui Freiligrath? Acest lucru ar trebui făcut fără știrea vreunei persoane cu care am relații comerciale. Enfin nous verrons³⁾.

Pentru Kugelmann voi pregăti ceva⁴⁾ mâine după-masă; dacă așteptăm pînă cînd termină *el* de citit cartea, nu ajungem prea departe. Am să-i scriu și lui Siebel. Nu știu ce vrei cu Rittershaus,

¹⁾ Gottfried Ermen. — *Nota red.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 326. — *Nota red.*

³⁾ — În sfîrșit, vom vedea. — *Nota trad.*

⁴⁾ F. Engels. „Recenzie la volumul întîi al «Capitalului» pentru «Die Zukunft»” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 221—223. — *Nota trad.*). — *Nota red.*

care-l ridică-n slăvi pe Freiligrath ; eu nu-l cunosc de loc pe acest individ, dar, după cîte știu, nu se numără printre adepții noștri.

Am vrut să-ți mai scriu multe, dar chiar atunci a venit afurisitul de evreu bătrîn Leibel Choras, pe care-l cunoști, și m-a reținut mai mult de o oră. Apoi, imediat a venit un alt individ. De opt zile sînt asaltat de clienți, și azi dimineață au fost doi. Mîine dis-de-dimineață aștept pe un altul. În plus, veșnicele certui cu Gottfried ; asta te poate scoate din minți.

Așadar, pe mîine.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

187

Engels către Marx la Londra

Manchester, 13 octombrie 1867

Dragul meu Maur,

I-am trimis lui K[ugelman] două articole ¹⁾ despre carte scrise din puncte de vedere deosebite ; după părerea mea, ele sînt concepute în așa fel, încît aproape orice ziar le-ar putea publica și, după modelul lor, Kugelman va putea scrie alte articole. Oricum, acest lucru îl va mai ajuta.

Lui Siebel îi scriu mîine, mai întîi trebuie să aflu unde este individul și cum stă cu sănătatea.

Lui Borkheim i-am scris.

Liebknecht se comportă excelent ; a învățat, totuși, destul de mult de la noi pentru a înțelege că singura politică justă constă în *a vota împotriva a orice fără excepție*. Pînă acum a făcut asta cu conștiinciozitate. Dacă îi mai scrii zilele acestea, să-l faci atent asupra următorului lucru. Ultimul articol al legii cu privire la libertatea de deplasare sună astfel : poliția care se ocupă de străini ³⁵⁸

¹⁾ F. Engels. „Recenzie la volumul întîi al «Capitalului» pentru «Die Zukunft» ; „Recenzie la volumul întîi al «Capitalului» pentru «Rheinische Zeitung»“. — Nota red.

nu este afectată de prezenta lege. Așadar, ceea ce cîștigi în calitate de cetățean al Uniunii germanilor din nord pierzi din nou ca „străin”. Aici ar produce un puternic efect dacă L[iebknecht] ar propune ca poliția care se ocupă de străini să *fie desființată*. În general, o asemenea absurditate dăinuie numai pe continent. Propunerea ar produce o impresie profundă. Ar trebui să i se mai sugereze să amintească mereu burghezilor că *el*, comunistul, este obligat să ia atitudine *împotriva lor*, pentru apărarea propriilor lor interese. Discursul lui Liebknecht a fost, de altfel, mult mai bine expus în „Köln[ische] Z[eitun]g” decît în „Zuk[un]ft”.

Ceea ce mi-ai comunicat despre Vogt m-a bucurat foarte mult ¹⁾. Cu toate manevrele lui, atacul ²⁾ tău l-a dat cu desăvîrșire gata și numai burghezia liberală îl mai consideră un Veron german.

Stumpf ³⁾ nu vrea decît să-i dai material teoretic și faptic în legătură cu modul în care mica burghezie trece treptat în rîndurile proletarietului. De altfel, tu știi acest lucru la fel de bine ca și mine, numai că vrei să scapi de munca asta. E drept că bunul Stumpf își inchipuie că treaba aceasta s-ar putea face pe o pagină de scrisoare, și încă în așa fel încît *el* să poată folosi materialul. Or, eu mă cam indoiesc.

Dronke ⁴⁾. Borkheim este la fel de mare amator de scandaluri ca și Puștiul ⁵⁾, și fiecare din ei doi cînd vorbește despre celălalt spune același lucru. Dronke mai are atîtea cunoștințe juridice în căpușorul lui, încît, în actualele condiții de existență a tratatului de extrădare ⁶⁾, să evite o urmărire penală directă. De altfel, tu știi că în comerț chiar și cele mai evidente cazuri penale pot fi camuflate într-o formă simplă de drept civil. În orice caz, Puștiul s-a dovedit a fi mult prea șiret și avid.

Strohn a rămas același tip ciudat. Este destul să-mi exprim o idee pe care el însuși a exprimat-o de nenumărate ori, ca să considere că am făcut o aluzie la el! ⁶⁾

Aștept cu nerăbdare „Perla” lui Borkheim. În materie de vanitate literară, individul ăsta e un adevărat „iudeu”.

La Gumpert a venit în vizită un văr, fost locotenent al electoratului Hessen, acum locotenent prusian. Individul a trecut la prusieni plin de speranțe, dar a găsit vechiul muștru soldătesc în floare.

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 323—324. — *Nota red.*

²⁾ K. Marx. „Domnul Vogt” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 14, București, Editura politică, 1963, p. 421—738. — *Nota trad.*). — *Nota red.*

³⁾ Vezi volumul de față, p. 324. — *Nota red.*

⁴⁾ Vezi volumul de față, p. 324. — *Nota red.*

⁵⁾ Ernst Dronke. — *Nota red.*

⁶⁾ Vezi volumul de față, p. 328—329. — *Nota red.*

Gimnastica etc. se face *la comandă*, marșuri de paradă, instrucție severă etc. Pot fi aici și unele exagerări, dar este sigur că sistemul parăzilor a fost într-o oarecare măsură legiferat datorită ultimelor succese ³⁶⁰. Exagerările se datoresc convingerii supărătoare la care au ajuns ofițerii nou-veniți că nouă zecimi dintre ei nu vor ajunge niciodată ofițeri de stat-major. Acum tipul nu așteaptă decât un prilej ca să iasă din ciorba asta.

Calde salutări soției tale, fetelor și lui Lafargue.

Al tău,

F. E.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. III,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe,
Dritte Abteilung, Bd. 3, 1930

Se tipărește după manuscris

Tradus din limba germană

188

Marx către Engels ³⁶¹

la Manchester

[Londra] 14 octombrie 1867

Dragă Fred,

Din scrisoarea lui Juch nr. II pe care ți-o trimit alăturat vei vedea că, deși Ahile ¹⁾ este mort, Beta mai trăiește. Scrisoarea lui J[uch] a fost, probabil, determinată de faptul că B[eta] l-a lăudat pe Kinkel, și nu pe Freiligrath, precum și de faptul că articolul lui Beta conține unele răutăți la adresa lui Juch. Când F[reiligrath] se unește cu J[uch], nu sînt niciodată în stare să facă măcar o glumă proastă. De aceea trebuie să mă stîrnească pe mine, care sînt „atît de caustic“, cum spune Beta în triviala lui mizgăleală „Germanii la Londra“, ce începe cu cucerirea normandă și se termină cu proslăvirea mîrșavului evreu Bender, ca fiind singurul om de tip superior din Anglia.

Aceasta este aproximativ a șasea oară că d-l Juch îmi oferă coloanele lui fade ²⁾ pentru „autolăudare“, o metodă verificată, pe care a folosit-o, firește, cu succes în ceea ce-l privește pe Blind,

¹⁾ Ferdinand Lassalle. — *Nota red.*

²⁾ din ziarul „Hermann“. — *Nota red.*

Kinkel, Freiligrath, Heintzmann. I-am scris numai citeva rînduri, și astea *neconvenabile* pentru d-l Freiligrath. I-am relatat în mod confidențial scena pe care am avut-o în localul redacției „How do you do ?” a lui Beta, unde eram însoțit de Ziegenhainer, Freiligrath și W. Wolff al nostru. Pentru a-i răsplăti, totuși, strădaniile printr-un calambur, i-am spus că nu-i mai doresc nimic lui Kinkel decît să fie alfa și omega pentru acest Beta ¹⁾).

Caracteristic pentru Juch : îmi trimite calendarul popular al lui Payne ³⁶², în care se găsește corpus delicti (acest calendar, ca toate mizgălelile din Germania, „Gartenlaube” etc., are 250 000 de abonați), împreună cu nota de plată obligatorie de 11 pence, pe care i-am trimis imediat o dată cu scrisoarea mea de răspuns. E drept că a fost iarăși pe punctul de a fi deferit instanței care se ocupă cu falimentele și a ajuns cu greu la o înțelegere cu creditorii săi cu condiția să plătească lunar 2¹/₂ șilingi per liră.

Ce să răspund la scrisoarea alăturată de la Nahmer ? ³⁶³

Ți-a trimis Borkheim numărul din „Courr[ier] franç[ais]” în care apare traducerea prefeței ²⁾ mele ? Te întreb pentru că bietul Lafargue așteaptă în fiecare zi „sentința ta”. Astăzi am primit ziarul belgian „Liberté”, în care, de asemenea, este reprodusă prefața cu un preambul foarte „măgulitor” ³²⁶, în care guvernului belgian i se amintește de expulzarea mea ¹⁶⁴.

Lui Liebknecht i-am răspuns, dar astăzi a trebuit să-i scriu din nou, pentru că abia astăzi am primit cele două acte cu privire la „Comisia pentru trade-unionuri” ³⁶⁴. Am inclus sfaturile ³⁾ tale în scrisoarea trimisă.

Salut. Salutări lui Mrs. Burns.

Al tău,
Moro

Publicat pentru prima oară
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe,
Dritte Abteilung, Bd. 3, 1930

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ Joc de cuvinte : Beta = pseudonimul lui Betziech, precum și a 2-a literă din alfabetul grecesc. — *Nota trad.*

²⁾ la primul volum al „Capitalului”. — *Nota red.*

³⁾ Vezi volumul de față, p. 331—332. — *Nota red.*

189

Engels către Marx la Londra

Manchester, 15 octombrie 1867

Dragul meu Maur,

În mare grabă îți scriu numai următoarele :

Borkheim vrea ca polița să fie trasă asupra mea, dar acest lucru îmi este cu desăvîrșire interzis. I-am scris acum că-i garantez pentru cele 150 l. st. (la acest plafon am ridicat suma) și sînt gata să-i dau *privatim*¹⁾ orice garanție că această sumă va fi plătită any time²⁾ după 1 august 1868 și l-am întrebat dacă în aceste condiții el poate procura banii. Mai mult nu mi-a mai scris în privința împrumutului. N-ar fi mai bine să cauți să te vezi cu el? Intenționează să plece la sfîrșitul săptămîinii și două săptămîni va lipsi.

Al tău,

F. E.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

190

Engels către Marx la Londra

Manchester, 18 octombrie 1867

Dragul meu Maur,

I-am scris lui Borkh[eim] că nu pot în nici un caz să accept polița și că, după ce i-am garantat suma, totul depinde de posibilitățile *lui* de a obține credit, întrucît ale mele sînt paralizate.

Îți trimit înapoi scrisorile. Se pare că Liebkn[echt] a fost bolnav, altfel ar fi spus, totuși, ceva în timpul discutării proiectului de

¹⁾ — pe cale particulară. — *Nota trad.*

²⁾ — oricînd. — *Nota trad.*

lege cu privire la coaliții. Perhaps it is better so¹⁾. Schweitzer s-a purtat ca un adevărat măgar infumurat și un enunțator de fraze goale³⁶⁵. E un om sfârșit.

Correspondența în legătură cu Beta²⁾ m-a amuzat foarte mult. „Courrier fr[ançais]” a sosit, dar astăzi nu am de loc timp să fac aprecieri³⁾.

Aș mai putea scrie 4—5 articole din puncte de vedere diferite despre cartea ta⁴⁾, dar nu știu unde să le trimit. Cine știe unde se află Siebel? Poate în Alger, poate la Palermo! Totuși, sper că în curînd voi primi un răspuns de la el. Dacă ai putea să le dai la Londra la copiat, ca să nu mi se recunoască scrisul, ar fi poate cel mai indicat să i le trimitem în forma aceasta lui Meissner.

Calde salutări tuturor.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

191

Marx către Engels la Manchester

Londra, 19 octombrie 1867

Dragă Fred,

În ceea ce-l privește pe *Borkheim*, i-am spus: dacă Engels a scris un lucru, înseamnă că așa rămîne și nu este cazul „*de tocmeală*”. El (a plecat astăzi la Bordeaux) s-a lăsat în așa măsură convins, încît mi-a dat 40 l. st. și mi-a promis că, dacă tu nu poți etc., restul mi-l va procura fără alte formalități pînă la 10 noiembrie. Dar în calitatea lui de negustor și de evreu a trebuit, totuși, să mai facă o încercare!

Apropo. B[orkheim] a avut o mare satisfacție. Schab[e]litz a publicat în „*Buchhändlerbörsenblatt*”⁵⁾ o notă extrem de elogioasă

¹⁾ — Poate că este mai bine așa. — *Nota trad.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 333. — *Nota red.*

³⁾ Vezi volumul de față, p. 334. — *Nota red.*

⁴⁾ primul volum al „*Capitalului*”. — *Nota red.*

⁵⁾ „*Börsenblatt für den Deutschen Buchhandel*”. — *Nota red.*

ia adresa „Perlei” lui B[or]k[heim], în care acesta figurează ca Petru Eremitul *față de Rusia*. Well! „Moskauer Zeitung” ¹⁾ a publicat (în traducere) acest lucru ca pe o ciudățenie și, astfel, a avut bucuria de a-și vedea cuvântarea și numele tipărite în *rusește!* Mi-a arătat acest număr și mi-a tradus pasajele respective.

Lafargue s-a trudit mult pentru a traduce textul francez al lui B[or]k[heim] într-o franceză cât de cit acceptabilă ²⁾. Eu, desigur, a trebuit să-l ajut, îndeosebi la traducerea citatelor din Kant, Fichte, Hegel, pe care B[or]k[heim] nu i-a înțeles, pare-se, prea bine nici în germană. Dar în biblioteca lui se găsesc cărțile tuturor acestor autori.

Sînt bucuros că, într-o oarecare măsură, lucrurile s-au aranjat. În ultimele săptămîni mi-a fost absolut imposibil să scriu mai mult decît maximum două ore. În afară de presiunea *from without* ³⁾, au mai fost și neplăceri casnice, care au întotdeauna un efect nefast asupra ficatului meu. Iarăși am avut insomnii și plăcerea de a vedea îmbobocind două mici carbuncule în apropierea membrului. Din fericire, s-au ofilit. Boala mea pornește întotdeauna de la cap. Și, fiindcă vorbeam de membru, îți recomand *pentru Moore* următoarele versuri ale satiricului francez din secolul al XVI-lea *Mathurin Régnier*. Cu toată erudiția mea în acest domeniu, nu-mi amintesc să fi întilnit vreodată o descriere atît de poetică a lui *chaude pisse* :

*„Mon cas, qui se lève et se hausse,
Bave d'une estrange façon ;
Belle, vous fournistes la sausse,
Lors que je fournis le poisson.*

*Las! si ce membre eut l'arrogance
De fouiller trop les lieux sacrez,
Qu'on luy pardonne son offence,
Car il pleure assez ses péchez”.*

Nu sînt rele nici următoarele versuri ale aceluiași poet :

Fluxion D'Amour

*„L'amour est une affection
Qui, par les yeux, dans le coeur entre,
Et, par la forme de fluxion
S'éxcoule par le bas du ventre”.*

¹⁾ „Moskovskie Vedomosti”. — Nota red.

²⁾ Vezi volumul de față, p. 326. — Nota red.

³⁾ — din afara. — Nota trad.

În sfârșit :

Lisette tuée par Régnier

„Lisette, à qui l'on faisait tort,
Vint à Régnier tout éplorée,
Je te pry, donne moi la mort
Que j'ay tant de fois désirée !
Luy, ne la refusant en rien,
Tire son..., vous m'entendez bien,
Et dedans le ventre la frappe.
Elle, voulant finir ses jours
Luy dit : Mon coeur pousse toujours,
De crainte que je n'en rechappe.
Régnier, las de la secourir,
Craignant une seconde plainte,
Lui dit : Hastez-vous de mourir,
Car mon poignard n'a plus de pointe”.

Îți trimit alăturat două extrase din ziare despre Freiligrath³⁶⁶.

Îți mai trimit două numere din „*Courrier français*” și unul din „*Liberté*”. Ziarele acestea nu trebuie să le restitui, dar să le păstrezi ! Stupiditatea din „*Courrier*” cu privire la *arta militara* n-am citit-o, dar l-am citit pe Proudhon despre generatio aequivoca !¹⁾ Cred că l'un vaut l'autre²⁾ ³⁶⁷.

H. Meyer a fost alaltăieri aici în drum spre America. Poate că a mai reușit să se vadă cu tine.

Trimite aici rețetele tale de articole pentru ziarele germane³⁾. Le dau la copiat și le găsesc un plasament potrivit. Ele pot avea, măcar în parte, un *double emploi*⁴⁾, pentru că și Meyer a cerut articole asemănătoare pentru America și le va găsi o întrebuițare. De îndată ce acest lucru va fi făcut în Germania — și asta este cel mai important, pentru că de situația de acolo depind în mare măsură și treburile de aici —, tu trebuie să scrii o critică pentru „*Fortnightly Review*”³⁶⁸. Beesly o va publica. Aceasta este o condiție preliminară necesară to catch a publisher in London⁵⁾. Revista este în secret (atit de în secret, încit nimeni nu observă) de orientare comtistă, dar vrea să dea posibilitate tuturor orientărilor de

¹⁾ — generația spontanee. — *Nota trad.*

²⁾ — unul este demn de celălalt. — *Nota trad.*

³⁾ Recenzii la primul volum al „*Capitalului*”. — *Nota red.*

⁴⁾ — o dublă întrebuițare. — *Nota trad.*

⁵⁾ — pentru găsirea unui editor la Londra. — *Nota trad.*

a-și expune punctul de vedere. Dacă d-lui Lewes (care este admiratorul lui Goethe și, din păcate, pe jumătate comtist) recenzia îi va trezi interesul pentru carte (Lewes este, de asemenea, coproprietarul neoficial al revistei), atunci va fi ușor de găsit un editor. Și în orice caz, chiar și fără asta, va fi mai ușor de găsit un editor. În ultimul număr a apărut un articol cu adevărat lamentabil al lui Thornton, în care malthusianismul (nici chiar negustorii de la conducerea revistei nu cred în el) este reprodus în forma cea mai primitiv trivială³⁶⁹.

Ceea ce lipsește partidului nostru sînt banii, așa cum reiese iarăși în mod dureros din cele două scrisori, pe care ți le trimit alăturat, de la Eccarius și Becker³⁷⁰. Dacă n-ar fi această lipsă, noi am fi și astăzi, cu toate pierderile mari și ireparabile suferite, les plus forts¹⁾, ca și în 1848.

Salutări lui Mrs. Lizzy.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. III,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe,
Dritte Abteilung, Bd. 3, 1930

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

192

Engels către Marx la Londra

Manchester, 22 octombrie 1867

Dragul meu Maur,

Îți trimit înapoi scrisorile lui Becker și Ecc[arius]. Lipsa de bani este o mare nenorocire pentru partid și una și mai mare pentru acești bieți oameni.

Siebel îmi scrie din Honnef pe Rin că vine la începutul lunii noiembrie aici ca să se imbarce din nou la Liverpool pentru Madeira. Îmi spune să-i trimit *neîntîrziat* articolele ; astă seară mă apuc să-i pregătesc câteva. Tot ceea ce scriu pentru presa germană

¹⁾ — cei mai puternici. — Nota trad.

este, firește, *camuflat*; pentru America ar trebui scrise alte articole, acolo se poate vorbi mai deschis.

Sam Moore mi-a scris din Eisenach; se pare că face progrese remarcabile în însușirea limbii germane.

Liebkecht îmi place foarte mult. Este un adevărat noroc că și-a mai păstrat o doză serioasă din concepțiile lui federaliste-sud-germane, așa încît poate lua atitudine împotriva sistemului lui Bismarck cu mare singleness of purpose¹⁾ și cu o neabătută indignare morală. O concepție ceva mai critică și mai dialectică n-ar face decît să provoace confuzie în capul lui și l-ar deruta. El și-a luat drept model, în mod evident, comportarea lui Lupus²⁾ în parlamentul de la Frankfurt și a meritat pe deplin să fie chemat la ordine, întrucît a numit Reichstagul frunza de viță a absolutismului nud. Probabil că ai citit că în legea cu privire la coaliții, el a introdus un paragraf în apărarea copiilor din fabrici³⁷¹.

Partidul progresist a respins comisia de cercetare sub pretextul că nu intră în competența Reichstagului³⁶⁴. *Uniunea* este competentă în discutarea tuturor problemelor industriale, dar *Reichstagul* nu poate numi nici o comisie, poate numai să ceară acest lucru guvernului federal.

În timpul dezbaterii în legătură cu camăta, Bismarck a refuzat acordarea unui ajutor din partea statului băncilor ipotecate; dacă este vorba de un sprijin din partea statului, acesta ar putea fi acordat în orice caz numai *asociațiilor muncitorești*. Ticălosul tot mai crede că-i poate înșela pe muncitori.

Se pare că Victor Emanuel a intrat într-un joc foarte riscant. Or, scandalul de la Roma nu s-a terminat încă³⁷². Atmosfera devine pe zi ce trece mai încărcată cu electricitate, nu m-ar mira de loc dacă furtuna ar izbucni chiar în primăvara viitoare.

Calde salutări soției tale, fetelor și doctorului Eisenbart³⁾.

Al tău,
F. E.

Sînt bucuros că s-au aranjat lucrurile cu Borkh[eim]. În nici un caz în momentul de față nu pot încălca direct contractul cu G[ottfried] E[rmen], oferindu-i astfel un pretext pentru a anula contractul cu mine. Sper că banii îți vor pune pe goană carbunculele; nu uita să faci multă mișcare în aer liber.

¹⁾ — zel în urmărirea scopului. — *Nota trad.*

²⁾ Wilhelm Wolff. — *Nota red.*

³⁾ Paul Lafargue (Eisenbart — după numele unui medic german rătăcitor — este porecla dată vracilor). — *Nota red.*

Scriu cu plăcere recenzia pentru „[Fortnightly] Review”³⁶⁹. Dar să-mi spui aproximativ ce dimensiuni trebuie să aibă. Tu, desigur, preferi să fie scrisă în formă de rezumat, astfel încît punctele principale ale cărții — apariția capitalului — plusvaloarea — ziua de muncă — revizuirea legilor lui Ricardo etc. etc. — să fie expuse pe scurt, căci eu, totuși, nu pot să critic cartea. Aș vrea, de asemenea, să știu cam cînd trebuie să scriu această recenzie. Ca să apară în numărul din 1 noiembrie nu mai e timp, așadar pentru numărul din 1 decembrie.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe,
Dritte Abteilung, Bd. 3, 1930

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

193

Engels către Marx la Londra

Manchester, 1 noiembrie 1867

Dragul meu Maur,

Ce s-a întimplat de nu mai dai nici un semn de viață ? De cînd am primit ultima ta scrisoare mă tem în permanență să nu-ți fi apărut iarăși carbuncule. Nu ai primit nici o veste din străinătate — de la Kugelmann sau Meissner — în legătură cu articolele despre cartea ta¹⁾ ? Nu am nici un fel de vești și în aceste condiții nu pot face decît afurisit de puțin.

Cît de bine a reușit Dizzy²⁾ nu numai să-i facă mat pe whigi, dar și să-i dezorganizeze pe tory mi-a dovedit o conversație pe care am avut-o alaltăieri cu două persoane — un tory și un whig. Ei erau de acord asupra următoarelor :

1) că în viitorul apropiat biserica irlandeză și, o dată cu ea, și biserica de stat din Anglia vor trebui să se prăbușească ;

2) că nu vor mai putea fi păstrate legile cu privire la dreptul primului născut și la majorat³⁷³ ;

¹⁾ primul volum al „Capitalului”. — *Nota red.*

²⁾ Benjamin Disraeli. — *Nota red.*

3) că după moartea reginei ¹⁾ în mod evident aici se va ajunge curînd la o revoluție.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
În : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

194

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 2 noiembrie 1867

Dragă Fred,

În ultimul timp nu am, e drept, adevărate carbuncule, dar îmi apar mereu germeni de carbuncule, care de fiecare dată dispar, but fret me ²⁾. În plus, mai e și vechea insomnie. Totuși, de about 3 days ³⁾ mă simt mai bine. Tăcerea în legătură cu cartea mea ⁴⁾ mă neliniștește. Nu am nici un fel de vești. Germanii sînt niște oameni grozavi. Meritele lor în calitate de slugi ale englezilor, francezilor și chiar ale italienilor în acest domeniu le dau, într-adevăr, dreptul să ignoreze cartea mea. Oamenii noștri de acolo nu se pricep să facă agitație. Deocamdată trebuie să procedăm așa cum procedează rușii — să așteptăm. Răbdarea este baza diplomației rusești și a succeselor ei. Dar alde noi, care nu trăim decît o dată, în timpul ăsta putem să și crăpăm.

Îți trimit alăturat scrisoarea primită de la Asociația comuniștilor germani ³⁷⁴. E o scrisoare bine intenționată. Dar stilul e cum nu se poate mai greoi.

Îți trimit scrisoarea lui Maughan, rentier, vechi owenist, un individ foarte cumsecade. Scopul vădit pe care-l urmăresc acești oameni este de a elibera mișcarea liberilor cugetători de agitatorii de profesie Bradlaugh etc. Am refuzat foarte politicos ³⁷⁵. Pe de o parte, e drept, asta mi-ar fi dat posibilitatea să cunosc tot felul de

¹⁾ Victoria. — *Nota red.*

²⁾ — dar mă epuizează. — *Nota trad.*

³⁾ — aproximativ 3 zile. — *Nota trad.*

⁴⁾ primul volum al „Capitalului“. — *Nota red.*

oameni — lucru care îmi lipsește foarte mult — care au, mai mult sau mai puțin, direct sau indirect, legături cu presa engleză. Pe de altă parte, nu am de loc timp și nici nu găsesc că este indicat să figurez în comitetul de conducere al unei secte engleze oarecare.

Un oarecare Egerton Herbert, fratele lui Earl of Carnarvon și vărul lui Stepney (membru al Consiliului nostru Central), care se ocupă intens de socialism (adică escrocherii cooperatiste etc.), mi-a cerut prin intermediul lui Stepn[ey] să-i acord o întâlnire. Întrucît vreau mai întii să-l văd și să-l tatonez pe acest om, i-am fixat o întâlnire pentru marțea viitoare la Cleveland Hall, unde are loc ședința noastră. Poate că acesta ne poate sluji în calitate de „canal” (Vogt)³⁷⁶ spre un librar.

Apropo. Acum trebuie plătite din nou cotizațiile pentru Internațională. De îndată ce se întoarce Moore, trimiteți-mi cotizațiile voastre per *Postoffice Order* (Charing Cross), pe adresa casierului nostru: *Robert Shaw*, 62, Hall Place, Hall Park, London W. Ar fi de dorit ca, o dată cu voi, să trimită și Schorlemmer măcar cîtiva șilingi. S-a reîntors? Cînd primesc „Chimia” lui?

Nu știi dacă ești informat asupra evoluției evenimentelor din Italia³⁷²; date fragmentare în legătură cu aceasta apar accidental în presa engleză și germană sub forma unor extrase din ziarele rusești etc. Asemenea fire pot fi ușor scăpate din vedere.

În timpul poveștii luxemburgheze²⁶², domnul Bonaparte a încheiat o convenție (neoficială) cu Victor Emanuel, prin care acesta din urmă a obținut dreptul de a anexa restul statului papal, în afară de Roma, cu condiția de a încheia, în caz de război, o alianță ofensivă împotriva Prusiei³⁷⁷. Acum însă, cînd porcăria prusiană²⁸⁷ s-a isprăvit cu bine, domnului Bonaparte i-a părut rău că a promis acest lucru și a încercat, cu obișnuita lui abilitate, să-l trădeze pe Emanuel și să se apropie de Austria. După cum se știe, la Salzburg de asemenea nu s-a ajuns la nici un rezultat³⁷⁸, și astfel se părea că un timp hora vrăjitoarelor europene nu va începe. Între timp, domnii ruși, care, ca de obicei, au făcut rost de o copie a convenției, au găsit că este oportun să o comunice domnului Bismarck, care, la rîndul lui, a arătat-o papei¹⁾ prin intermediul ambasadorului prusian²⁾. Apoi, la indicația papei, a apărut broșura lui Dupanloup, episcopul de Orléans³⁷⁹. Pe de altă parte, Emanuel îl pune în mișcare pe Garibaldi. După cîtva timp, Rattazzi este destituit

1) Pius al IX-lea. — *Nota red.*

2) Karl Georg von Usedom. — *Nota red.*

ca dușman al prusienilor și bonapartist. Așa arată actuala harababură. Ciinele mirșav de Bonaparte este acum într-o situație foarte grea. Ori război, nu numai cu Italia, ci și cu Prusia și Rusia, și pentru un motiv care în Franța provoacă ura fanatică a Parisului etc., în Anglia este detestat etc. — ori din nou o retragere! Individul a căutat să se salveze apelând la Europa pe calea *congresului european*. Dar Prusia și Anglia i-au și răspuns că n-are decît să-și înghită singur ciorba pe care a pregătit-o. Bonaparte a ales greșit momentul. El nu mai este generalul secret ruso-european.

Dacă se va retrage, avînd în vedere actualele prețuri la cereale, criza comercială și nemulțumirea din Franța, *one fine morning*¹⁾ poate izbucni revoluția.

Bismarck al nostru — deși el este instrumentul principal al intrigilor rusești — are calitatea că împinge Franța spre o criză. Dar în ceea ce-i privește pe filistinii noștri germani, tot trecutul lor a dovedit că pentru ei unitatea este posibilă numai dacă e acordată din mila lui Dumnezeu și din mila sabiei.

Procesul fenienilor de la Manchester s-a desfășurat așa cum era de așteptat²⁾. Ai citit, probabil, ce scandal au făcut „oamenii noștri” în Liga pentru reformă. Eu m-am străduit prin toate mijloacele să provoc această demonstrație a muncitorilor englezi în sprijinul fenienilor³⁾.

Salut.

Al tău,

K. M.

Înainte consideram că despărțirea Irlandei de Anglia este imposibilă. Acum însă o consider inevitabilă, chiar dacă după despărțire s-ar ajunge la o *federație*. Cum se poartă englezii se vede din datele „Statisticii agricole” pe anul în curs³⁸²⁾, apărute acum cîteva zile, precum și din forma pe care au luat-o aceste *eviction*³⁾. Viceregele Irlandei, lordul Abicorn³⁾ (acesta este, *pare-se*, numele său), și-a „cleared”⁴⁾ în ultimele săptămîni moșia prin evacuarea forțată a mii de oameni. Printre aceștia erau și fermieri înstăriți, cărora în felul acesta li s-au confiscat sumele cheltuite pentru îmbunătățiri funciare și alte investiții de capital! În nici o altă țară din Europa, dominația străină nu a adoptat această formă directă de expropriere

1) — într-o bună dimineață. — *Nota trad.*

2) — alungarea țăranilor de pe pămînturile lor. — *Nota trad.*

3) James Hamilton Abercorn. — *Nota red.*

4) — „curățat”. — *Nota trad.*

a populației indigene. Rușii confiscă numai din considerente politice; în Prusia apuseană, prusienii recurg la răscumpărare.

Publicat pentru prima oară
în: „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

195

Engels către Marx la Londra

Manchester, 5 noiembrie 1867

Dragul meu Maur,

Alăturatul articol¹⁾ a fost publicat de Siebel în „Elber[felder] Zeitung“. E mare păcat că bietul om, care, probabil, miine va sosi aici, tocmai acum e nevoit să plece, desigur că el ar fi aranjat unele lucruri. Totuși, voi vedea ce se mai poate întreprinde prin intermediul lui, poate mai reușesc ceva.

Notre ami²⁾ Kugelmann pare-se că, de asemenea, s-a înșelat contînd pe ziarele din Hannover — în orice caz, spre marea mea mirare, am găsit unul dintre articolele³⁾ trimise, și anume cel mai *inofensiv*, publicat în „Zukunft“ într-o formă prescurtată și denaturată! Pentru asta n-am prea fi avut nevoie să recurgem la amicul nostru și, în orice caz, pentru *acest* ziar aș fi scris altfel. Căci eu am scris pentru ziarele național-liberale cu care se lăuda el.

Lucrurile trebuie aranjate altfel. Tu ai adresa actuală a lui Liebknecht sau adresa lui anterioară de la Leipzig? Trimite-mi-o, am să caut să-l îmboldesc oarecum. Văd că va trebui să scriu eu însumi toate articolele (Eccarius ar putea, desigur, să scrie și el unul); oamenii de pe continent sînt încă departe de a fi digerat cartea și, dacă am aștepta pînă cînd termină ei de digerat, am scăpa momentul oportun. Am să-i scriu și lui Kugelm[ann] din

¹⁾ F. Engels. „Recenzie la volumul întii al «Capitalului» pentru «Elberfelder Zeitung»“ (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 229—230. — *Nota trad.*). — *Nota red.*

²⁾ — prietenul nostru. — *Nota trad.*

³⁾ F. Engels. „Recenzie la volumul întii al «Capitalului» pentru «Die Zukunft»“. — *Nota red.*

nou, ca cel puțin să spună ce a făcut cu celălalt articol¹⁾ și dacă mai poate plasa alte articole²⁾. Tu trebuie să-i scrii lui Meissner și să-l întrebi dacă el poate să plaseze unele articole și unde anume în cazul când ii vor fi trimise. Am să-i scriu și lui Klein la Köln referitor la „Rhein[ische] Z[eit]ung” și, pentru orice eventualitate, ii ofer un articol. E foarte rău că noi nu sintem la fața locului. Dacă am fi în Germania, am fi făcut deja zarvă în toate ziarele și am fi reușit s-o prezentăm ca pe o carte *subversivă*, ceea ce este întotdeauna mijlocul cel mai sigur.

La Paris, Louis²⁾ a ajuns într-un impas. S-a pus într-o situație grozavă. O nouă retragere ori un război de dragul papei. Mi-e greu să cred că într-adevăr le-a dat italienilor un ultimatum, cerându-le să evacueze regiunea Romei, și tot atât de puțin credibil mi se pare că s-a putut limita la bombănitoarea notă de protest a lui Moustier³⁾. În orice caz, este un om sfârșit. Care este starea de lucruri la Paris a dovedit-o evenimentul de la cimitirul Montmartre³⁾. Dansul poate începe în orice zi și nu prea cred că acest mare bărbat va mai apuca să-și aniverseze o dată 2 decembrie³⁾ al lui, în orice caz va fi cu siguranță ultima oară. A decăzut atât de mult, încît orice filistin de aici îl tratează doar ca pe un simplu aventurier.

Dar, dacă se va ajunge la un deznodământ, revoluția se va desfășura acum pretutindeni în cu totul alte împrejurări decît în 1848. Începînd de anul trecut, în Germania nu mai este cu putință fărîmițarea de atunci și, chiar dacă nu cred că se poate conta pe o insurecție armată imediată la Berlin, primul impuls ar duce și acolo la conflicte, care în mod necesar s-ar sfîrși cu căderea actualului guvern. Foarte curînd Monsieur Bismarck ar înceta de a mai fi stăpîn pe situație. Și, de data aceasta, Anglia ar fi și ea atrasă în revoluție, iar above all⁴⁾ problema socială ar deveni imediat la ordinea zilei în întreaga Europă.

Cît de mult au decăzut judecătorii englezi a demonstrat ieri Blackburn, cînd l-a întrebat pe martorul Beck (care mai întii a depus sub jurămint mărturii cu privire la William Martin, iar apoi a spus că ar fi vorba de John Martin): Then you swore to W(illiam), and you meant to swear to John ?⁵⁾ Cred că, cu fiecare nou grup de

¹⁾ F. Engels. „Recenzie la volumul întii al «Capitalului» pentru «Rheinische Zeitung»”. — *Nota red.*

²⁾ Napoleon al III-lea — *Nota red.*

³⁾ Data cînd a avut loc lovitura de stat a lui Ludovic Bonaparte. — *Nota red.*

⁴⁾ — înainte de toate. — *Nota trad.*

⁵⁾ — Așadar, d-voastră ați depus jurămint cu privire la William și ați crezut că jurați cu privire la John ? — *Nota trad.*

acuzai, întreaga acuzare se va prăbuși tot mai mult ; sperjurul comis pentru a primi recompensa de 200 l. st. este ceva cu totul nemaiauzit ³⁸⁰.

Poți să-mi spui unde se pot citi amănunte cu privire la alun-garea țăranilor de pe pământurile lor ¹⁾ de care s-a făcut vinovat lordul Abercorn ?

La Paris, Louis trebuie iarăși să se păzească de bombe și gloanțe. Italienii nu permit nimănui să glumească cu ei fără a-și primi pedeapsa.

Numerele din „Courrier” ²⁾ ți le trimit înapoi, dacă va fi posibil, miine.

Calde salutări soției tale, fetelor și cizmarului ³⁾ îndrăgostit.

Al tău,

F. E.

Publicat pentru prima oară
În : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris

Tradus din limba germană

196

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 7 noiembrie 1867

Dragă Fred,

Mulțumiri pentru „Elberfelder” ⁴⁾.

Vechea adresă a lui *Liebknecht* este : „11, Braustrasse, Leipzig”. De altfel, poate că ar fi *mai sigur* să trimiți scrisoarea prin Kugelmann, care ține legătura cu un prieten al lui *Liebknecht* din Leipzig.

În scrisoarea de simbătă ⁵⁾ am uitat să-ți spun că pentru „Fortnightly” este nevoie de maximum o coală de tipar ³⁸⁸. Dacă iese mai mult de o jumătate de coală, trebuie prezentată sub forma : First Notice, Second Notice ⁶⁾.

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 344. — *Nota red.*

²⁾ „Courrier français”. — *Nota red.*

³⁾ Paul Lafargue. — *Nota red.*

⁴⁾ Vezi volumul de față, p. 345. — *Nota red.*

⁵⁾ din 2 noiembrie (vezi volumul de față, p. 342). — *Nota red.*

⁶⁾ — Prima notă, a doua notă. — *Nota trad.*

În ceea ce-l privește pe Meissner, nu cred că este diplomatic să jucăm prea mult cu cărțile pe față. Ceea ce poate face cu mijloace proprii va face oricum. Ar fi important — și, în momentul de față, poate chiar mai important decât articolul englez — să se trimită o informație mai amănunțită (eventual împărțită în mai multe articole) ziarului austriac „Internationale Revue” (editat de Arnold Hilberg, 4, Kolowrat-Ring, Viena). Întrucît Arnold Hilberg ne consideră colaboratorii lui (și prin intermediul meu ne-a cerut amîndurora să colaborăm), nu vom întîmpina nici o piedică. Aceasta este efectiv singura revistă germană care ne este accesibilă.

Unicul săptămînal de aici din Londra care este în oarecare măsură nepărtinitor și care se ocupă mult cu problemele germane — filologia germană, științele naturii, Hegel etc. — este *săptămînalul catolic*, „*Chronicle*”. Redacția are tendința vădită de a arăta că ei sînt mai cultivați decît rivalii lor protestanți. La sfîrșitul săptămîinii trecute le-am trimis one copy ¹⁾ însoțit de o scurtă scrisoare în care spuneam că lucrarea mea susține concepții diferite de ale lor, dar caracterul „științific” al săptămînalului lor îmi permite să cred că „some notice will be taken of this first attempt at applying the *dialectic method* to Political Economy”. Nous verrons ²⁾ În lumea bună (mă refer, firește, la partea intelectuală a acesteia) domnește acum o mare dorință de a cunoaște metoda dialectică. Și poate aceasta este calea cea mai ușoară pentru a trezi interesul englezilor.

În „*Diplom[atic] Rev[iew]*”, pe care ți-l trimit, lucrul cel mai interesant este extrasul din noua carte a lui Prokesch ³⁾.

O descriere amănunțită a alungării țăranilor de pe pămînturile lor de către Abercorn a apărut acum aproximativ două săptămîni în „*Irishman*” (Dublin) ⁴⁾. Poate reușesc să fac din nou rost de acest număr, pe care l-am împrumutat numai pentru 24 de ore.

La mitingul ⁵⁾ prezidat de colonelul Dickson și la care Bradlaugh a ținut un referat despre Irlanda, bătrînul nostru Weston, seconded by ⁶⁾ Fox și Cremer, a prezentat o rezoluție în sprijinul fenienilor, care a fost aprobată în unanimitate. În ultima marți,

¹⁾ — un exemplar (din volumul întîi al „Capitalului”). — *Nota trad.*

²⁾ — că „ei vor acorda atenție acestei prime încercări de a aplica metoda dialectică la economia politică”. Vom vedea! — *Nota trad.*

³⁾ A. Prokesch-Osten. „Geschichte des Abfalls der Griechen vom Türkischen Reiche im Jahre 1821 und der Gründung des Hellenischen Königreiches”. — *Nota red.*

⁴⁾ Vezi volumul de față, p. 344 și 347. — *Nota red.*

⁵⁾ Ligii pentru reformă. — *Nota red.*

⁶⁾ — sprijinit de. — *Nota trad.*

în timp ce Acland își ținea prelegerea despre legea cu privire la reformă, la Cleveland Hall (deasupra capului nostru ; noi țineam ședința jos, în cafeneaua care se află la subsol) a avut, de asemenea, loc o demonstrație furtunoasă în apărarea fenienilor. Această problemă preocupă aici partea cea mai inteligentă a clasei muncitoare.

Pentru farsa diplomatică care se joacă acum în Europa este extrem de caracteristic faptul că, în timp ce Bonaparte intervine în Italia, Franța, împreună cu Italia și Prusia, supunându-se ordinului Rusiei, prezintă Porții o notă de amenințare ³⁸⁶.

Salut.

Al tău,

K. M.

Bătrînul Urquhart cu catolicismul lui etc. grows more and more disgusting ¹⁾.

On lit dans un registre d'une inquisition d'Italie cet aveu d'une religieuse ; elle disait innocemment à la Madonne : „Degrâce, sainte Vierge, donne moi quelqu'un avec qui je puisse pécher !” ²⁾ Dar rușii sînt mai tari și în această privință. Se cunoaște cazul unui individ sănătos tun care a petrecut numai 24 de ore într-o mănăstire de maici rusească și a fost scos de acolo mort. Maicile l-au călărit pînă la ultima suflare. În orice caz, la ele le directeur des consciences n'entre pas tous les jours ! ³⁾

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată în :
„Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe,
Dritte Abteilung, Bd. 3, 1930

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ — devine tot mai dezgustător. — *Nota trad.*

²⁾ — Într-un registru al inchiziției italiene se poate citi următoarea mărturie a unei maici, care se ruga cu nevinovăție Madonei : „Te implor, sfîntă Fecioară, dă-mi pe cineva cu care să pot păcătui”. — *Nota trad.*

³⁾ — nu intră duhovnicul în fiecare zi. — *Nota trad.*

197

Engels către Marx la Londra

Manchester, 8 noiembrie 1867

Dragul meu Maur,
Sint foarte grăbit !

Siebel va fi mâine aici sau la Liverpool, unde îl voi vedea. El mai poate plasa încă trei articole, pe care le-am pregătit pe dată și pe care apoi le vom trimite repede. Dacă aș fi știut că el întirzie atita, le-ar fi primit de mult la Barmen.

Și eu m-am gândit la povestea cu „Intern[ationale] Rev[ue]” și se va face. La fel și în ce privește „Fortnightly Review”, de îndată ce acceptarea articolelor va fi asigurată ¹⁾ ³⁶⁸. Deocamdată însă consider că cel mai important lucru este reclama în presa cotidiană germană pour forcer la main à ces gueux d'économistes ²⁾.

Infringerea suferită de poliție în procesul de aici a fost mai rapidă și mai totală decît m-am așteptat. Probabil că mai departe lucrurile vor merge mult mai bine. Se pare că și bătrîna Blackburn schimbă tonul : astăzi l-a lăudat foarte mult pe Ernest Jones pentru cuvîntarea lui ³⁶⁹.

Ai citit instrucțiunile date de Bismarck lui Usedom (publicate în „Augsb[urger] Abendz[eit[un]g” și, firește, dezavuate) ³⁷⁷ ? Individul acesta dezvăluie fără pic de jenă intrigile urzite de italieni împreună cu Bonaparte ; trebuie să recunoaștem că, atunci cînd îi convine, poate avea maniere complet lipsite de diplomație. („Köln[ische] Z[eit[un]g” de miercuri reproduce aceste instrucțiuni.) Poziția lui Bismarck explică și de ce italienii s-au retras și înghit această pilulă amară.

Iată cum săvîrșește birocrația prusiană inspecțiile, controalele și amestecul în afaceri : fratele meu îmi scrie că fabricanții vor să fondeze pe Rin și în Ruhr o asociație ca cea de aici, pentru ca periodic ingineri cu experiență să le controleze cazanele lor cu aburi. Apoi vorbește despre controlul statului :

„Aici, la noi, un inginer districtual revizuieste într-o jumătate de oră 7 cazane (! !) și pleacă foarte mulțumit acasă ; într-o altă fabrică, un astfel de funcționar a avut nevoie de două ore pentru a controla 35 de cazane !! Cine face prostia să creadă că după o

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 347. — *Nota red.*

²⁾ — pentru a-i sili pe acești mizerabili de economiști să scrie. — *Nota trad.*

asemenea revizile ar putea să doarmă liniștit se înșală, firește. Ar fi o adevărată binefacere dacă s-ar înlătura acest sistem absurd și s-ar înlocui printr-o instituție practică rațională. La o revizie i-am explicat inginerului districtual *mai întâi* întregul sistem de funcționare a cazanului, *apoi* am primit instrucțiunile *lui și, în încheiere, i-am scris un raport pentru guvern*".

Ăștia sînt prusacii ! Descriși de ei înșiși.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

198

Marx către Engels ³⁸⁷
la Manchester

[Londra] 9 noiembrie 1867

Dragă Fred,
Îți trimit alăturat scrisoarea de la Kugelmann ¹⁾.
Salut.

Al tău,
Maur

[Post-scriptum scris de Laura Marx]

Dragă Engels,
Ca secretară a Maurului mi-e pur și simplu rușine să-ți trimit o asemenea scrisoare.

A dumitale sinceră,
Kakadou ²⁾

Publicat pentru prima oară
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe,
Dritte Abteilung, Bd. 3, 1930

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană
și engleză

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 352. — *Nota red.*

²⁾ — poreclă glumeață a Laurei după numele unui personaj dintr-un roman vechi — croitor la modă. — *Nota trad.*

199

Engels către Marx la Londra

Manchester, 10 noiembrie 1867

Dragul meu Maur,

Ce mișcătoare neajutorare în scrisoarea bunului Kugelman! Și ce cunoaștere a oamenilor vădește el în privința lui Warnebold! Tipul ăsta stoarce de la el toate secretele și mai este și spion prusian! *Trebuie* să-i deschizi ochii lui K[ugelman] în ceea ce privește acest ciine, pentru ca prusienii să nu mai afle tot ce facem noi³⁸⁸. Ticălosul abuzează de încrederea ta și asta te eliberează de orice obligații față de el.

Ieri l-am văzut pe Siebel la Liverpool. Mă tem că bietul om nu se mai face bine. Boala a progresat foarte mult de când nu l-am văzut; s-a distrus la Barmen, de trei ori la rând a avut pleurită, tușește foarte rău (această tuse revine periodic și el îi spune tuse măgărească), totuși, în ultimul timp, la Honnef pe Rin s-a mai restabilit și a prins puteri. Din păcate, nu am putut vorbi între patru ochi cu el decât foarte puțin: în afară de soția lui mai erau în permanență de față unele rude de-ale lui. Totuși, esențialul l-am pus la punct.

D'abord¹⁾: Siebel pînă în ziua de azi *nu a primit și nu a văzut nici un exemplar*²⁾, deși *i-a scris lui Meissner să-i trimită unul prin poștă de îndată ce apare*. Dimpotrivă, d-l Rittershaus, care n-a mișcat un deget, a primit unul și Siebel era convins că tu cu bună știință i-ai trimis cartea lui R[ittershaus] și lui nu, ceea ce, probabil, l-a afectat. Bineînțeles, i-am explicat cum stau lucrurile, dar ar fi de dorit să-i scrii tu cîteva rînduri, pe care le poți anexa la o scrisoare adresată mie. Iar acum trebuie să-i ceri imediat lui Meissner explicații în legătură cu această neglijență. Asta ne-a costat 20 de note mici, pe care S[iebel] le-ar fi publicat imediat în toate ziarele, dar n-a putut face acest lucru pentru că nu a avut cartea. Mai departe, *cel mai tîrziu la 22 noiembrie* trebuie să am aici un exemplar ca să i-l trimit lui S[iebel] la Madeira, unde el va căuta pe cît posibil să remedieze această lipsă. Dar ce spui de această neseriozitate? Și ăștia sînt germanii care cer autoguvernare și cannot look after their own business!³⁾

¹⁾ — În primul rînd. — *Nota trad.*

²⁾ din primul volum al „Capitalului”. — *Nota red.*

³⁾ — nu pot să-și vadă nici măcar de propriile lor treburi. — *Nota trad.*

Din cele trei articole pe care le-am adus cu mine am trimis imediat două, unul la „Frankfurter Börsenzeitung”¹⁾ și unul la „Düsseld[orfer] Z[eit]t[un]g”³⁶⁹ — acesta din urmă îi va fi util d-lui Heinrich Bürgers cu indoielele lui înțelepte : animalul ăsta a considerat articolul meu²⁾ — un referat foarte simplu, fără nici o apreciere, conceput pentru un ziar *național-liberal* — ca fiind prea subversiv³⁸³ ! Pe al treilea l-a luat cu el, îl va trimite, probabil, la „Barmer Z[eit]t[un]g”³⁹⁰. În afară de aceasta, de îndată ce S[iebel] va primi cartea, vor apărea note în tot felul de ziare ilustrate etc. Mai departe, „Weser-Z[eit]t[un]g” va primi de la el a tempo³⁾ un foileton și un articol despre carte și va fi pus în fața alternativei de a le publica pe amândouă sau pe nici unul. (S[iebel] folosește foiletoanele ca pe o momeală pentru redactori, întrucît are nevoie de ei, și adesea îi lasă să-și însușească onorariul ce i se cuvine.) Și va mai născoci și alte căi de îndată ce va avea cartea.

Ad vocem⁴⁾ Freiligrath : Filistinul avea aproximativ 6 000 l. st. datorii ; 4 000 l. st. i-au fost dați de Banca Elveției, fiind garantați cu acțiunile companiei Mansfield, care nu mai au nici o valoare, iar restul — datorii de onoare. Comitetul²⁹⁷ a rezolvat problema plătind pentru unele datorii 5%, iar pentru altele 10%. Așadar, Fr[eiligrath] a dat faliment în optima formă. Subscripția va aduce circa 30 000 de taleri. Fr[eiligrath] a mințit tot timpul comitetul cu nerușinare, i-a tăinuit datoriile, a prezentat în așa fel situația, ca și cînd despre acest lucru soția lui nu ar ști nimic și nici nu trebuie să știe ceva, ceea ce i-a făcut pe membrii comitetului ca pînă la urmă să folosească un ton foarte grosolan față de el ; chiar în ziua cînd știa că va sosi o scrisoare de la Londra în care se va preciza că suma datoriilor lui de onoare se ridică la 2 000 l. st., el încă mai afirma că ar fi vorba numai de 1 500 l. st. etc. Într-un cuvînt, s-a purtat ordinar și laș. Eu i-am spus că sînt ferm convins că drăguța Ida⁵⁾ știe totul cît se poate de bine, la care el mi-a răspuns : atunci cum ar fi putut să mai dea serate în vara trecută la Barmen ? Imaginează-ți, Ida merge la cerșit și, în același timp, din banii pe care încă nu i-a primit oferă serate celor de la care cerșește !

Mă miră că n-am primit încă de la Tussy⁶⁾ confirmarea de pri-

1) „Frankfurter Zeitung und Handelsblatt”. — *Nota red.*

2) *F. Engels.* „Recenzie la volumul întâi al «Capitalului» pentru «Rheinische Zeitung»”. — *Nota red.*

3) — în același timp. — *Nota trad.*

4) — Referitor la. — *Nota trad.*

5) Ida Freiligrath. — *Nota red.*

6) Eleanor Marx. — *Nota red.*

mire a contribuției mele la fondul pentru înmormântarea lui Freiligrath). That is not businesslike ¹⁾).

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe,
Dritte Abteilung, Bd. 3, 1930

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

200

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 14 noiembrie 1867

Dragă Fred,

Îți trimit o scrisoare din Rusia ³⁹¹ și una din Solingen. Îmi face impresia că germanul rus ²⁾ este același om despre care ne-a vorbit Meyer ³⁾.

Kugelm[ann] mi-a trimis un număr din „Deutsche Volkszeitung” (Hannover), în care a apărut o scurtă notă scrisă de el cu privire la cartea mea ⁴⁾. În nota aceasta, K[ugelmann] imită, și nicidecum într-un chip fericit, unul dintre articolele tale ⁵⁾. Ziarul fiind de orientare democratică, ar fi putut insista mai mult asupra conținutului. Printre altele, îmi atribuie „concluzia” cu adevărat „ului-toare”, „că tot capitalul ar fi luat naștere din forța de muncă neplătită”. Printre „corifeii germani ai economiei politice” a căror „apreciere” ar dori s-o cunoască figurează pe primul loc d-l „Faucher” (din fericire, tipărit „Taucher”), iar pe ultimul Roscher.

„Dezvăluirile” tale în privința lui Freiligrath au produs în casa noastră mare senzație.

Pentru a ieși din încurcătură, Bonaparte are nevoie în momentul

¹⁾ — Aceasta nu-i în spiritul oamenilor de afaceri. — *Nota trad.*

²⁾ Joseph Dietzgen. — *Nota red.*

³⁾ Sigfrid Meyer. — *Nota red.*

⁴⁾ primul volum al „Capitalului”. — *Nota red.*

⁵⁾ F. Engels. „Recenzie la volumul întâi al «Capitalului» pentru «Die Zukunft»”.

de față la Paris de o insurecție sau de o organizație secretă. Deocamdată el tratează ca atare Liga pentru pace ³⁸⁶. Iar măgarul de Pyat chiar acum îi pregătește de aici corpus delicti necesar.

Mi-a apărut un carbuncul foarte dureros pe partea dreaptă a spatelui.

Salut.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

201

Engels către Marx la Londra

Manchester, 24 noiembrie 1867

Dragul meu Maur,

Îți trimit înapoi scrisorile.

Așadar, ieri dimineața, prin mina d-lui Colcraft, toryi au înfăptuit într-adevăr actul definitiv de separare între Anglia și Irlanda ³⁸⁰. *Singurul* lucru care le mai lipsea fenienilor erau martirii. Aceștia le-au fost puși la dispoziție de Derby și G. Hardy. Numai datorită executării celor trei fenieni ¹⁾, eliberarea lui Kelly și Deasy devine o faptă eroică, care acum va fi cîntată la leagănul fiecărui copil irlandez din Irlanda, Anglia și America. Femeile irlandeze vor face acest lucru la fel de bine ca și polonezele.

Singurul caz cînd cineva a fost executat pentru asemenea lucruri într-un stat civilizat este, după cite știu eu, cazul lui John Brown la Harpers Ferry ³⁹². Fenienii nici n-ar fi putut să-și dorească un precedent mai bun. Și, totuși, chiar și sudiștii au avut atîta bună-cuviință încît să-l trateze pe J. Brown ca pe un *rebel*, pe cînd aici se fac toate eforturile pentru a se transforma un atentat politic într-o crimă de drept comun.

După cum se știe, Ludovic-Napoleon, în fruntea bandei lui de golani, l-a împușcat la Boulogne pe ofițerul de serviciu ³⁹³. Deci,

¹⁾ Michael Larkin, William Allen și Michael O'Brien. — *Nota red.*

el a făcut ceea ce se pretinde că ar fi făcut Allen, dar în realitate nu a făcut. Pentru aceasta, guvernul englez îl spinzură pe Allen, pe cînd pe Ludovic-Napoleon regina Angliei ¹⁾ îl sărută pe obraz, iar aristocrația și burghezia engleză îl pupă-n fund.

Despre aceasta din urmă ar trebui să se scrie în presă.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

202

Engels către Marx la Londra

Manchester, 26 noiembrie 1867

Dragul meu Maur,

Nu am primit scrisoarea promisă, in quo tua res agebatur ²⁾.

Propunerea lui Meissner de a publica din nou anunțul împreună cu extrase din recenzii este tocmai propunerea pe care am vrut să-ți o fac eu de îndată ce au apărut articolele lui Siebel (respectiv cele pe care i le-am dat eu ³⁾). Extrasul din „Zuk[un]ft“ este foarte bun ³⁹⁴, dar, dacă s-ar mai da câteva extrase, ar fi mai bine; el ar trebui să-ți trimită toate hîrçoagele și apoi tu să alcătuiești un anunț din ele. Dar, dacă tu nu vrei, poate să mi le trimită mie și voi face eu anunțul. M-a frapat că primul anunț a fost *exact de dimensiunea* celui vechi referitor la mica mea broșură, fără nici un cuvînt de însoțire ³⁹⁵.

Dacă nu intervine curînd o schimbare, va trebui — cu aprobarea ta, of course ⁴⁾ — să-i scriu lui M[eissner] și să-i ofer arti-

¹⁾ Victoria. — *Nota red.*

²⁾ — în care este vorba de problemele tale (vezi volumul de față, p. 357—358. — *Nota red.*). — *Nota trad.*

³⁾ F. Engels. „Recenzie la volumul întii al «Capitalului» pentru «Elberfelder Zeitung» și „Recenzie la volumul întii al «Capitalului» pentru «Düsseldorfer Zeitung»“. — *Nota red.*

⁴⁾ — firește. — *Nota trad.*

coele *mele* pentru ziarele pe care le va indica el. Căci asta nu te poate compromite.

Am reușit să-i transmit lui Siebel chiar înainte de închiderea poștei motivele invocate de Meissner pentru a se justifica. Ele sînt, desigur, convingătoare. S[iebel] a fost atunci at a very low ebb¹⁾ și abia la Honnef s-a restabilit.

Probabil că ai primit scrisoarea mea de duminică și scrisorile pe care ți le-am înapoiat²⁾. Îți restituî scrisoarea tăbăcarului³⁾, auto-didactum integrum⁴⁾; și, totuși, alte națiuni nu sînt în stare să producă un asemenea tăbăcar. Filozofia, care pe vremea lui Jacob Böhme⁵⁾ era un simplu cizmar, face un pas înainte, luînd aspectul tăbăcarului.

Ce se aude cu carbunculul? Nu-mi place poziția lui, sper că Lafargue ți l-a tăiat. Trebuie, totuși, să se pună acum capăt acestei istorii.

Borkh[eim] ți-a plătit banii? Mie nu-mi scrie nimic, deși sînt garant.

Al tău,

F. E.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

203

Marx către Engels la Manchester

[Londra] 27 noiembrie 1867

Dragă Engels,

În privința chestiunilor personale (am vrut să-ți scriu încă de sîmbătă⁶⁾) despre acest lucru, dar nici în această zi și nici în cele

¹⁾ — Într-o stare foarte proastă. — *Nota trad.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 355. — *Nota red.*

³⁾ Joseph Dietzgen. — *Nota red.*

⁴⁾ — un autodidact în sensul deplin al cuvîntului. — *Nota trad.*

⁵⁾ Aluzie la faptul că Jacob Böhme era de profesie cizmar. — *Nota red.*

⁶⁾ 23 noiembrie. — *Nota red.*

următoare nu am putut-o face, pentru că toată lumea mă consulta în problema feniană³⁰⁰ etc., într-un cuvânt timpul mi-a fost confiscat) trebuie să-ți spun că d-l Borkheim — fără îndoială în pofida bunelor lui intenții — m-a ținut pe jărătic toată luna. Din ultima lui scrisoare, de ieri, vei vedea că este iarăși vorba de o aminare pe termen nelimitat. Și cel mai rău este că mi-a promis în *mod sigur* că în 10 ale acestei luni (în cel mai rău caz) îmi va da în-treaga sumă. Bazându-mă pe acest lucru, am aranjat cu creditorii. În realitate, de cînd s-a întors, mi-a dat în total 5 l. st. Îți inchipui deci în ce situație grea mă găsesc. Starea sănătății mele s-a în-răutățit foarte mult și de lucrat nu poate fi vorba. În afară de aceasta, în fiecare zi mă aștept să fiu dat în judecată și nu mai știm cum s-o mai scoatem la capăt de pe o zi pe alta.

În ceea ce-l privește pe *Meissner*, părerea mea este că trebuie să-l lăsăm să procedeze cu anunțul lui cum crede de cuviință, pentru că orice altceva ar aduce după sine o nouă aminare. Thimm i-a spus lui Borkheim că *Meissner* le-a cerut tuturor librarilor să-i trimită înapoi (respectiv comisionarului său din Leipzig) toate exemplarele¹⁾ care n-au fost vîndute pînă acum. De asemenea, știi de la York, librarul Asociației muncitorilor²⁾, că în momentul de față este *foarte greu* să primești exemplare de la *Meissner*. Acest lucru dovedește doar 1. că stocul aflat în mîna lui *Meissner* este foarte mic, 2. că vrea să știe cîte exemplare au fost efectiv vîndute din cele care *nu se găsesc în stocul lui*, 3. că vrea să-i forțeze pe „prietanii” lui de afaceri să rețină cît mai multe exemplare pe răspunderea lor. Îi voi scrie lui *Meissner* că, în caz că are nevoie de anunțuri sau recenzii pentru anumite ziare sau reviste (pe care însă trebuie să mi le *indice*), le poate primi de la prietenii mei — tu etc. — și să-mi scrie acest lucru.

Dr. Contzen, privat-docent în economie politică la Leipzig, adeptul și elevul lui Roscher și prietenul lui Liebknecht, mi-a cerut prin acesta din urmă un exemplar, promițînd că va scrie o cronică amănunțită. După cum vezi, acest lucru a și fost aranjat prin *Meissner*. Începutul ăsta cu Contzen nu e rău.

Liebknecht mi-a trimis 50 de exemplare din broșura lui³⁾ (din care îți trimit astăzi și ție unul) ca să le vînd aici, 3 pence pro exemplar. *Lessner* va vedea ce se poate face în această privință în Asociația muncitorilor.

¹⁾ din primul volum al „Capitalului”. — *Nota red.*

²⁾ Asociația culturală a muncitorilor germani de la Londra. — *Nota red.*

³⁾ *W. Liebknecht*. „Was ich im Berliner «Reichstag» sagte”. — *Nota red.*

Karl Marx
(1867)

Extrasul din discursul ținut de Liebk[necht] la Berlin la Uniunea muncitorească³⁴⁴ cu privire la amânarea „problemei sociale”, pe care îl tipărește sub formă de anexă, i-a oferit, fără îndoială, prilej lui Kugelmann să-l critice. Întrucît Liebknecht îți propune și ție, printre alții, să colaborezi la foiața lui care urmează să apară³⁹⁶, tu poți privatim să-i dai unele sfaturi asupra modului cum trebuie imbinată opoziția politică cu agitația socială.

Alăturat îți trimit scrisoarea de la Liebknecht și cea de la Kugelmann.

Salut.

Al tău,
K. M.

Ce se aude cu „Chimia” d-lui Schorlemmer¹⁾ pe care trebuia s-o primesc ?

Publicat pentru prima oară
in : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

204

Marx către Engels la Manchester

Londra 28 noiembrie 1867

Dragă Fred,

Văd că nu am anexat cele două scrisori de la Borkheim. Dar nici nu este necesar. Ieri am avut cu el „discuția” pe care o solicita. A revenit la planul (pe care eu i l-am propus acum două luni) de a face un împrumut de la societatea de asigurări pe viață „Atlas”, al cărei secretar este prietenul lui. Ieri am completat la el hîrțile necesare. Tu figurezi acolo numai în calitate de garant. Suma este de 150 l. st. (din care Borkheim ar primi 45 l. st.), iar termenul de plată 1 septembrie.

Nu mai cred în succesul operațiilor lui B[orkheim]. *De bunăvoința lui nu mă îndoiesc.*

¹⁾ H. E. Roscoe. „Kurzes Lehrbuch der Chemie nach den neuesten Ansichten der Wissenschaft”. Deutsche Ausgabe, unter Mitwirkung des Verfassers bearbeitet von Carl Schorlemmer. Braunschweig, 1867. — *Nota red.*

Ai primit „*Perla*” lui (deocamdată în limba franceză și germană) ?
 Îți trimit alăturat o scrisoare importantă de la Schily. Trebuie să mi-o restitui *neîntârziat* și, totodată, să-mi comunicî p reerea ta. În orice caz, nu-i voi permite lui Moses ¹⁾ să tragă „profit” de pe urma muncii mele fără să mă aleg și eu cu ceva din asta ³⁹⁷.

Trebuie să am o comportare diplomatică in privința fenianismului. Să tac cu des v rșire nu pot, dar nici nu trebuie să ing dui ca indivizii ăștia să reducă critica cărții mele la afirmația că sînt un demagog.

Gentz, care este al lui Borkheim (important pentru articolul despre Rusia) ³⁹⁸, ți-l *trimit* fără știrea acestuia. Să mi-l inapoiezi de îndată ce-l citești.

Am acum o erupție de furuncule pe tot corpul și asta mă bucură, pentru că pune capăt carbunculozei.

Salut.

Al tău,
Maur

Salutări lui Mrs. Burns. De la execuția care a avut loc la Manchester, Jenny se imbrac  in negru și poartă crucea ei poloneză cu o panglică *verde* ³⁹⁹.

Publicat pentru prima oară
 in : „Der Briefwechsel zwischen
 F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
 Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
 Tradus din limba germană

205

Engels către Marx la Londra

Manchester, 28 noiembrie 1867

Dragul meu Maur,

Îți trimit alăturat, pentru nevoile imediate, 30 l. st. in 3 bancnote de câte 10 l. st., O/U 56 068 p n  la 70, Manchester, 9 ianuarie 1867. Scrisoarea lui Bork[heim] nu ai anexat-o. Am primit și eu o scrisoare de la Kugelm[ann] pe care ți-o trimit și te rog să mi-o inapoiezi, pentru că trebuie să-i răspund.

¹⁾ Hess. — *Nota red*

Liebk[echt] mai bine nu și-ar fi publicat broșura ¹⁾. Discursurile lui arată mai bine în „K[ölnische] Z[ei]t[un]g“ decît în broșură, pe cînd povestea asta pusă la sfîrșit reflectă pînă la ce grad de stupiditate a ajuns ²⁾. Deși i-am mai scris de fapt cîte ceva, acum însă, cînd vrea iarăși să scoată o mică publicație ³⁰⁰, trebuie să i se spună tot adevărul; noi nu i-am putea da lui Bismarck o mai mare satisfacție decît îngăduind să fim confundați cu partizanii Austriei și cu federaliștii din Germania de sud, cu ultramontanii și principii detronați. Aștept în fiecare zi o scrisoare de la el și atunci îi voi scrie și eu despre acest lucru.

Ce se aude cu sănătatea ta ?

Al tău,
F. E.

Miine îți scriu mai mult.

Englezul despre care vorbește Kugelmann în scrisoarea lui este Moore, care s-a perfecționat în limba germană și acum studiază „Capitalul“. Cartea lui Schorlemmer tot n-a apărut încă !!

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. III,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe,
Dritte Abteilung, Bd. 3, 1930

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

206

Marx către Engels la Manchester

[Londra], 29 noiembrie 1867

Dragă Fred,
Best thanks for the ³⁾ 30 l. st.

Îți restitui alăturat scrisoarea lui Kugelmann. Trebuie să fim atenți ca din prea mult zel să nu facă prostii. Astfel, de exemplu, cu Miquel ³⁰⁰.

¹⁾ W. Liebknecht. „Was ich im Berliner «Reichstag» sagte“. — *Nota red*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 359. — *Nota red*.

³⁾ — Multe mulțumiri pentru cele. — *Nota trad*.

Referitor la ziarul „*Statele Unite ale Europei*”¹⁾ și la oferta de a colabora la el, care mi s-a făcut de la Geneva, este pur și simplu o absurditate. Redactor este, probabil, d-l K. Grün. Și toată povestea asta este sortită să piară.

Salut.

Al tău,
K. M.

În ciuda frigului și a proastei dispoziții, trebuie să mă plimb câteva zile pe cîmpie etc.²⁾

Publicat pentru prima oară
în : „*Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx*”, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tiparește după manuscris
Tradus din limba germană

207

Marx către Engels⁴⁰⁰ la Manchester

[Londra, 29 noiembrie 1867]

Vezi cît de afurisit de uituc sînt. Am expediat chiar acum scrisoarea către tine și nu am pus în plic și scrisoarea lui Kugelmann.

Publicat pentru prima oară

Se tiparește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ „*Les États-Unis d'Europe*”. — *Nota red.*

²⁾ Cîmpia Hampstead. — *Nota red.*

208

Engels către Marx la Londra

Manchester [28 noiembrie 1867]

Dragul meu Maur,

Îți restituî alăturat scrisoarea lui Schily. Doamne dumnezeule, și bătrînul Moses¹⁾ care iarăși se înființează aici cu mîzgăleala lui obișnuită ! Și se feliicită că tu i-ai confirmat justetea afirmației lui potrivit căreia capitalul este muncă acumulată !

Eu aș fi ceva mai rezervat față de acest filistin. Atunci se va lăsa mai sigur prins în cursă și tu știi cît de puțină încredere îi putem acorda dacă nu-l avem într-adevăr *la mînă*. După părerea mea, deocamdată ai putea să-i *permiți* să publice unele extrase din lucrare²⁾ în „Cour[rier] franç[ais]”, ca să vedem cum intenționează el să trateze această problemă. Articolul îl va semna, desigur, cu numele lui și astfel se va situa față de noi oarecum pe poziția unui păcătos pocăit. *Atunci* ai putea sta cu el de vorbă despre intenția lui de a traduce întreaga carte³⁾ ; să-ți rezervi de pe acum dreptul de a face tu revizia ; despre condiții să vorbești de îndată ce se găsește un editor. Ceea ce spune Sch[ily] despre Reclus mi se pare important, pentru că omul ăsta știe germana³⁹⁷.

În privința fenienilor ai perfectă dreptate⁴⁾. Porcăriile făcute de englezi nu trebuie să ne facă să uităm că, în majoritatea lor, conducătorii acestei secte sînt niște măgari și, în parte, exploataatori, iar noi nu putem răspunde pentru stupiditățile inevitabile în orice conspirație. Or, asemenea absurdități vor fi cu siguranță.

Cred că nici nu mai e nevoie să-ți spun că și la mine acasă domnesc culorile negru și verde³⁹⁹. Presa engleză a avut din nou o comportare extrem de ordinară. Se spune că Larkin ar fi leșinat, iar ceilalți⁵⁾ ar fi fost foarte palizi și descumpăniți ! Preoții catolici care au fost de față afirmă că este o minciună. După spusele lor, Larkin s-ar fi împiedicat de o ridicătură de pămînt, toți trei s-au arătat foarte curajoși. Episcopul catolic din Salford s-a plîns că Allen n-a vrut să se căiască pentru fapta săvîrșită ; el a spus că nu are nimic de regretat și că, dacă ar fi liber, ar proceda din

¹⁾ Moses Hess. — *Nota red.*

²⁾ primul volum al „Capitalului”. — *Nota red.*

³⁾ primul volum al „Capitalului”. — *Nota red.*

⁴⁾ Vezi volumul de față, p. 360. — *Nota red.*

⁵⁾ William Allen și Michael O'Brien. — *Nota red.*

nou la fel. Dar, în general, preoții catolici au avut o atitudine foarte îndrăznească: duminică, în toate bisericile s-a spus de la amvon că *these three men were murdered*¹⁾.

Probabil că ai primit scrisoarea mea de ieri cu cele 30 l. st.²⁾. În ceea ce privește societatea de asigurare a vieții³⁾, sînt de acord să *garantez* pentru întreaga sumă — presupunînd că B[orkheim] va păstra la el *originalul*, iar secretarului îi va da numai o *copie* — dacă asta poate contribui la facilitarea lucrurilor.

Și eu am impresia că furunculele sînt simptomul unei crize a fostei tale boli.

Calde salutări soției tale, fetelor și lui Lafargue.

Întrucît Liebknecht are acum o foiță⁴⁾, pentru care răspunderea o vom purta noi, este foarte important ca el să nu facă prostii în politica lui germană. Aștept cu nerăbdare o scrisoare de la el.

Apropo. „Internat[ionale] Revue” va apărea la 1 ianuarie tot ca o continuare a revistei⁵⁾ lui Prutz, cu care se contopește. Asta ne poate strica planurile⁶⁾. Cum ai de gînd să începi tratativele cu Hilberg? Trebuie să fim foarte prevăzători.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

209

Marx către Engels la Manchester

Londra, 30 noiembrie 1867

Dragă Fred,

În privința lui Moses⁷⁾ voi urma întocmai sfatul tău. În orice caz, trebuie să-l folosim și, totodată, să-I împiedicăm să abuzeze

1) — acești trei bărbați au fost *asasinați*. — *Nota trad.*

2) Vezi volumul de față, p. 360. — *Nota red.*

3) Vezi volumul de față, p. 359. — *Nota red.*

4) „Demokratisches Wochenblatt”. — *Nota red.*

5) „Deutsches Museum”. — *Nota red.*

6) Vezi volumul de față, p. 348. — *Nota red.*

7) Moses Hess (vezi volumul de față, p. 363). — *Nota red.*

de încrederea noastră. Cît despre Hilberg, ar fi, într-adevăr, bine dacă am putea păstra această „Revue”¹⁾, singura accesibilă nouă deocamdată, dar cum trebuie să procedăm nu știu încă. Astăzi dimineața am primit cartea lui Schorlemmer and send him my thanks for it²⁾.

Dacă ai citit ziarele, ai aflat probabil că : 1) Consiliul Internațional i-a trimis lui Hardy un memoriu în apărarea fenienilor⁴⁰¹ și 2) dezbaterile (din ziua de marți săptămîna trecută)³⁾ în jurul mișcării fenienilor au fost publice, iar „Times” a publicat o dare de seamă cu privire la ele⁴⁰². Au fost de față și reporterii ai ziarelor „Irishman” și „Nation” din Dublin. Eu am sosit foarte tîrziu (am avut febră timp de două săptămîni și abia de două zile mi-a scăzut) și, la drept vorbind, nu aveam intenția să iau cuvîntul, în primul rînd fiindcă nu mă simțeam bine și, în al doilea rînd, din cauza situației încilcite. Dar președintele Weston a vrut să mă determine să vorbesc și de aceea am făcut propunerea de a se amîna ședința, ceea ce mă obliga ca la ședința de marți din săptămîna aceasta⁴⁾ să iau cuvîntul. Într-adevăr, pentru această zi pregătisem, dacă nu chiar o cuvîntare, planul unei cuvîntări⁵⁾. Dar reporterii irlandezi n-au mai venit și, așteptîndu-i, s-a făcut ora 9, iar localul ne era pus la dispoziție numai pînă la 10 și jumătate. La indicația mea, Fox pregătise o cuvîntare lungă (din cauza scandalului din Consiliu, el nu s-a mai arătat timp de două săptămîni și, afară de asta, și-a înaintat demisia din funcția de membru al Consiliului, însoțind-o de atacuri grosolane împotriva lui Jung)⁴⁰³. De aceea, după deschiderea ședinței, am declarat că, dată fiind ora înaintată, cedez cuvîntul lui Fox. Într-adevăr, din cauza execuției care avusese loc între timp la Manchester, tema discuției noastre — „mișcarea feniană” — în atmosfera de infierbîntare care domnește în acest moment, *pe mine* (dar nu și pe abstractul Fox) m-ar fi determinat să rostesc o fulminantă cuvîntare revoluționară, în loc să fac, precum intenționam, o analiză obiectivă a stării de lucruri și a mișcării. Reporterii irlandezi mi-au făcut deci un mare serviciu prin faptul că nu au venit și datorită acestui

¹⁾ „Internationale Revue”. — *Nota red.*

²⁾ — și îi mulțumesc pentru ea. — *Nota trad.*

³⁾ 19 noiembrie. — *Nota red.*

⁴⁾ 26 noiembrie. — *Nota red.*

⁵⁾ K. Marx. „Șchița unei cuvîntări care nu a fost rostită în problema irlandeză” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 473—478. — *Nota trad.*). — *Nota red.*

lucru ședința a fost deschisă cu întârziere. Nu-mi place să am de-a face cu oameni ca Roberts, Stephens etc.

Cuvîntarea lui Fox a fost bună în primul rînd pentru că a fost rostită de *un englez*, în al doilea rînd fiindcă a atins numai aspectul politic și internațional al problemei. Dar tocmai de aceea problemele au fost atinse doar la suprafață. Rezoluția propusă de el era absurdă și lipsită de conținut⁴⁰⁴. Eu am combătut-o și am obținut să fie trimisă spre examinare la Comitetul permanent¹⁴.

Ceea ce englezii nu știu încă este că, de la 1846 încoace, conținutul economic, deci și țelul politic al dominației engleze în Irlanda au intrat într-o fază cu totul nouă, și tocmai de aceea mișcarea feniană se caracterizează prin tendințe socialiste (în sens negativ, ca o mișcare îndreptată împotriva însușirii pămîntului), precum și prin faptul că a devenit o mișcare a claselor de jos. Ce poate fi mai absurd decît să confunzi atrocitățile săvîrșite de Elisabeta și de Cromwell, care voiau să-i alunge pe irlandezi și în locul lor să-i pună pe coloniștii englezi (în sensul pe care acest cuvînt l-a avut la romani), cu actualul sistem care în locul irlandezilor vrea să pună oi, porci și boi. Sistemul din perioada 1801—1846 (în această perioadă, alungarea samavolnică de pe pămînturi se practica numai în mod excepțional și mai ales în Leinster, unde terenul este deosebit de propice pentru creșterea animalelor), cu arenzile lui deosebit de mari și cu intermediarii lui, s-a prăbușit în 1846. Desființarea legilor cu privire la cereale, care în parte a fost rezultatul direct al foametei din Irlanda și care, în orice caz, a fost grăbită de aceasta, a făcut ca Irlanda să piardă *monopolul* aprovizionării cu grîu a Angliei în timpuri normale. Lîna și carnea au devenit lozinca zilei, și aceasta înseamnă transformarea terenurilor arabile în pășuni. De aici a rezultat un proces de comasare sistematică a fermelor. Legea cu privire la moșiile grevate de datorii, care a transformat în landlorzi un mare număr de foști intermediari îmbogățiți, a accelerat acest proces⁴⁰⁵. *Curățirea moșiilor din Irlanda*, acesta este actualmente singurul sens al dominației engleze în această țară. *Neghiobul* guvern englez de la Londra nu știe nimic, firește, despre această uriașă schimbare care a intervenit începînd din 1846. Irlandezii însă o știu foarte bine. Începînd cu *proclamația lui Meagher* (1848) și terminînd cu *manifestul electoral al lui Hennessy* (tory și urquhartist) (1866), irlandezii o spun cît se poate de limpede și într-o formă foarte energică.

Se pune întrebarea: ce sfat trebuie să dăm *noi* muncitorilor englezi? După părerea mea, ei trebuie să includă în programul

lor *repeal*¹⁾-ul *Uniunii* (pe scurt, *revendicarea* din 1783, dar democratizată și adaptată la condițiile de astăzi)⁴⁰⁶. Aceasta este singura formă *legală* de eliberare a Irlandei, și de aceea singura care poate fi înscrisă în programul unui partid muncitoresc *englez*. Experiența va arăta ulterior dacă o simplă uniune personală între cele două țări va putea dăinui multă vreme. Pe jumătate sînt înclinat să cred că acest lucru este posibil dacă se va produce la timp.

Irlandezii au nevoie de următoarele :

1. Autoadministrare și independență față de Anglia.

2. O revoluție agrară. Englezii, oricît de sincer ar dori-o, nu pot să facă revoluția în locul irlandezilor, dar le pot da mijloacele legale ca să și-o facă ei.

3. *Taxe vamale protecționiste împotriva Angliei*. În perioada de la 1783 pînă la 1801, toate ramurile industriei irlandeze erau într-o stare înfloritoare. Uniunea, a cărei proclamare a fost însoțită de desființarea taxelor vamale protecționiste, introduse la timpul lor de parlamentul irlandez, a distrus orice viață industrială în Irlanda. Neînsemnata industrie a inului în nici un caz nu poate compensa dispariția celorlalte ramuri industriale. Uniunea de la 1801 a avut același efect asupra industriei irlandeze ca și măsurile care au dus la distrugerea industriei lînii etc. din Irlanda, adoptate de parlamentul englez în timpul reginei Ana, al lui George al II-lea etc. În ziua în care irlandezii vor deveni independenți, nevoia îi va sili să fie protecționiști, asemenea Canadei, Australiei etc. Înainte de a-mi expune punctul de vedere în Consiliul Central (marșea viitoare, de data aceasta, din fericire, *fără* reporteri), aș dori să-mi comunicî în cîteva cuvinte care este părerea ta.

Salut.

Al tău,
K. M.

Cum Moses este vărul lui *Hirsch*²⁾, nu mă miră că poartă coarne. He bears it proudly³⁾.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. III,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe,
Dritte Abteilung, Bd. 3, 1930

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ — desființarea. — *Nota trad.*

²⁾ Joc de cuvinte : *Hirsch* = nume de familie ; în limba germană *Hirsch* = cerb.
— *Nota trad.*

³⁾ — Le poarta cu mîndrie. — *Nota trad.*

210

Engels către Marx la Londra

Manchester, 4 decembrie 1867

Dragul meu Maur,

Am dat recomandarea la compania de credite și am spus : from confidential information I am convinced that Mr. M[arx] will be in a position to repay the loan when due¹⁾.

Îți restituți scrisorile lui Borkh[eim]. Sper că lucrurile merg bine.

Miine sau poimiine îți trimit scrisorile lui Kugelm[ann] și Liebkn[echt]. Amindoi speră să publice diferite note²⁾, e drept, în ziare mici ; astăzi și miine seară mă voi îngriji de acest lucru.

Cu anunțul³⁾ lui Meissner nu te-aș sfătui să te grăbești prea mult. Trebuie să apară în ziare abia *după Anul nou*, altfel se va pierde în potopul de anunțuri ale cărților de crăciun.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. III,
Stuttgart, 1913

✂

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

211

Engels către Marx la Londra

Manchester, 6 decembrie 1867

Dragul meu Maur,

Îți trimit alăturat scrisorile lui Kugelmann (împreună cu anexa), Liebknecht și Siebel, precum și trei recipise de primire de la Rau, Hildebrand și Schulze-Delitzsch⁴⁰⁷. Scrisoarea de la Kugelm[ann], împreună cu anexa, și cea de la Siebel te rog să mi le restituți neîn-

¹⁾ — pe baza unor date confidențiale, sînt convins că d-l M[arx] va fi în situația de a achita împrumutul la scadență. — *Nota trad.*

²⁾ referitoare la primul volum al „Capitalului”. — *Nota red.*

³⁾ Vezi volumul de față, p. 356 și 358. — *Nota red.*

tîrziat ; poșta pentru Siebel o expediez *luni seara* și trebuie să-i scriu și lui Kugelm[ann]. Ce părere ai de fițuica șvabă ? ¹⁾. Se pare că Kugelmann recurge la cele mai desparate mijloace.

I-am scris lui Liebk[necht] o scrisoare amănunțită și i-am cerut să-i atace nu numai pe prusieni, ci și pe adversarii lor, pe austrieci, federaliști, welfi ²⁾ și pe alți adepți ai sistemului statelor mici. Băiatul ăsta, așa cum mi-am închipuit, s-a contaminat de limitare sud-germanică. El și cu Bebel au semnat o adresă către Consiliul general din Viena, în care Austria este salutată ca un stat al libertății apărut de curînd în sud, în opoziție cu nordul înrobît. It's all very well ²⁾ dacă el ține unele cuvîntări lipsite de importanță în Reichstag, dar un ziar ³⁾ este cu totul altceva, răspunderea pentru acest lucru o vom purta noi, și nu putem permite să fim confundați cu adepții austriecilor, cu federaliștii și cu welfii. I-am scris și în legătură cu inepția de a suspenda agitația socială ⁴⁾.

Astă seară îi trimit lui Jenny darea de seamă în legătură cu procesul lui Adelaide Macdonald, care a tras într-un polițist ⁴⁾. Ce legătură avea ea cu Allen, nu este limpede. Allen era logodit cu altă fată și urma să se căsătorească cu ea în prima zi de luni după „outrage” ⁵⁾. Sint grăbit.

Al tău,
F. E.

Cu împrumutul este totul în regulă ?

Astăzi mă voi informa în privința asigurării pe viață.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe,
Dritte Abteilung, Bd. 3, 1930

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ „Beobachter”. — *Nota red.*

²⁾ — Este în ordine. — *Nota trad.*

³⁾ „Demokratisches Wochenblatt”. — *Nota red.*

⁴⁾ Vezi volumul de față, p. 359—361. — *Nota red.*

⁵⁾ — „atentat”. — *Nota trad.*

Marx către Engels la Manchester

[Londra], 7 decembrie 1867

Dragă Fred,

Ieri am fost la societatea de credite pentru un control medical. Asta nu este o simplă formalitate, căci dacă aş muri *înainte* de septembrie, societatea n-ar mai primi *nici un* ban înapoi. M-am temut că va trebui să mă dezbrac (soartă pe care a avut-o un englez, care a fost aici o dată cu mine). În primul rînd, nu-mi place acest gen de examen și, în al doilea rînd, în afară de numeroase furuncule, am chiar acum un carbuncul pe șoldul sting, nu departe de organul de procreare. Din fericire, toracele meu i-a impus atît de mult individului, încît nu l-a mai interesat nimic. Luni la ora 12 am primit banii.

Scrisoarea lui *Siebel* ai uitat s-o anexezi. Cea de la *Kugelm[ann]* împreună cu anexa țî-o înapoiez ¹⁾. În plus îți trimit și o scrisoare a lui către mine, împreună cu anexa. Mîzgăleala lui *Bürgers* anexează-o la *documente* ³⁸³. Muncitorii din *Düsseldorf* i-au amintit pe bună dreptate acestui măgar că pe vremea lui *Lassalle* 1. el a declarat „că vrea să țină seama de condiții”, 2. „că și-a pierdut *iluziile în privința luptei de clasă*” și 3. că în *Schulze-Del[itsch]* a găsit soluția tuturor problemelor sociale din trecut și din viitor ²⁾.

În ceea ce privește fițuca șvabă ³⁾, ar fi nostim să-l ducem de nas pe șvabul *Mayer* ⁴⁾, prietenul lui *Vogt*. Asta s-ar putea foarte simplu. Să începem prin a spune că, indiferent ce atitudine ai avea față de tendința cărții ⁵⁾, ea face cîinste „spiritului *german*”, și tocmai de aceea a fost scrisă de un prusian în exil, și nu în Prusia. Prusia a încetat de mult să fie țara în care ar putea exista sau s-ar putea observa o inițiativă științifică, mai ales pe tărîm politic, istoric sau social. Prusia reprezintă în momentul de față spiritul rusesc, iar nu pe cel german. În ceea ce privește cartea însăși, trebuie să deosebim două momente: expunerea pozitivă („fundamentată” — acesta este al doilea adjectiv) pe care o face autorul și concluziile tendențioase pe care le trage el. Prima constituie

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 368—369. — *Nota red.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 451. — *Nota red.*

³⁾ „Der Beobachter”. — *Nota red.*

⁴⁾ *Karl Mayer*. — *Nota red.*

⁵⁾ primul volum al „Capitalului”. — *Nota red.*

o adevărată îmbogățire a științei, dat fiind că relațiile economice existente sînt examinate într-un fel cu totul nou, după o metodă materialistă (această expresie îi place lui „Mayer”, din cauza lui Vogt). *Exemplu* : 1. dezvoltarea banilor, 2. cum se dezvoltă coope-rația, diviziunea muncii, sistemul mașinist și legăturile și relațiile sociale respective „pe cale naturală”.

În ceea ce privește *tendința* autorului trebuie, de asemenea, să facem unele distincții. Cînd demonstrează că societatea actuală, privită din punct de vedere economic, poartă în pîntecele ei o formă nouă, superioară, el nu face altceva decît să arate același proces de transformare treptată pe tărîm social pe care l-a demonstrat Darwin pe tărîmul istoriei naturii. Teoria liberală a „progresului” (ăsta e Mayer sută la sută) implică această idee, și este un merit al autorului că arată un progres ascuns chiar acolo unde relațiile economice moderne sînt însoțite de consecințe directe înspăimîntătoare. Totodată, prin această concepție critică a lui, autorul a pus capăt, poate fără voia lui, oricărui socialism patentat [Sozialismus von Fach], cu alte cuvinte oricărui utopism.

Dimpotrivă, *tendința subiectivă* a autorului — el a fost, poate, obligat la aceasta prin poziția sa în partid și prin trecutul său — adică felul în care își reprezintă și înfățișează altora rezultatul final al mișcării actuale, al procesului social actual, nu are nimic de-a face cu expunerea sa reală. Dacă spațiul ne-ar permite să intrăm mai mult în amănunte, am putea, eventual, arăta că expunerea lui „obiectivă” combate propriii săi gărgăuni „subiectivi”.

Dacă d-l Lassalle îi injură pe capitaliști și îi lingusește pe iuncherii prusieni, d-l M[arx], dimpotrivă, demonstrează „*necesitatea*” istorică a modului de producție capitalist și-l biciuiește pe iuncherul aristocrat, care nu face decît să consume. Cît de puțin împărtășește el ideile elevului său renegat Lassalle cu privire la misiunea lui Bismarck de a instaura o împărăție economică de o mie de ani se vede nu numai din protestele lui anterioare împotriva „*socialismului regal prusian*” ¹⁾, ci reiese din nou, în mod fățiș, atunci cînd la p. 762, 763 spune că sistemul actualmente în vigoare în Franța și în Prusia, dacă nu i se va pune capăt la timp, va condamna întreaga Europă la regimul rusesc al cnutului ⁴⁰⁹.

Așadar, după părerea mea, îl putem trage pe sfoară pe șvabul Mayer (care de altfel a tipărit și prefața mea ³²⁶), și oricît de mică

¹⁾ K. Marx și F. Engels. „Declarație. Către redacția ziarului «Social-Demokrat»” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 84. — Nota trad.). — Nota red.

ar fi jalnica lui fițiucă, ea este totuși oracolul popular al tuturoș federaliștilor din Germania și este citită și în străinătate.

Cît despre Liebknecht, e într-adevăr rușinos că el, avînd la dispoziție atîtea mici ziare locale, nu a trimis scurte note, ceea ce nu ar fi necesitat o studiere temeinică, lucru pentru care are o aver-siune innăscută. D-l Schweitzer et Co. se pricepe mai bine la aceasta, așa cum poți vedea din alăturatul „Soc[ial]-Dem[okrat]”⁴¹⁰. (Kug[elmann] mi l-a trimis.) Ieri i-am expediat lui Guido Weiss de la „Zukunft” (asta rămîne între noi) niște texte comparate¹⁾; pe o pagină plagiatul lui von Hofstetten, care a făcut schimbări prin care textul e denaturat, iar pe cealaltă pasajele originale din cartea mea⁴¹¹. I-am scris totodată că aceste texte *nu trebuie tipărite ca venind din partea mea*, ci din partea ziarului „Zukunft” (sau, dacă acest lucru nu e posibil, ca din partea unui cititor din Berlin al lui „Zukunft”). Dacă Weiss va accepta această propunere (*și eu cred că o va accepta*), atunci nu numai că se va atrage atenția muncitorului din Berlin asupra cărții prin citirea diferitelor pasaje care-l interesează în mod direct, dar va începe și o polemică foarte folositoare, iar planul lui Schweitzer de a ignora cartea și de a exploata totodată conținutul ei se va duce dracului. E delicios cum își închipuie acești indivizi că vor putea continua planul lui Lassalle²⁾. Ce poate fi mai naiv decît felul în care von Hofstetten și cetățeanul Geib au tăbărit împreună în adunarea generală a Uniunii generale a muncitorilor germani asupra capitolului meu despre „ziua de muncă”⁴¹².

Salut.

Al tău,
K. Marx

Salutări lui Mrs. Burns. Manualul lui Schorlemmer îmi place deosebit de mult.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe,
Dritte Abteilung, Bd. 3, 1930

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ K. Marx. „Plagiatorii” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 236—241. — Nota trad.). — Nota red.

²⁾ Vezi volumul de față, p. 483. — Nota red.

213

Marx către Engels
la Manchester

[Londra] 7 decembrie 1867

Dragă Fred,

Mi-am dat seama prea târziu că am uitat să-ți trimit „Soc[ial]-Dem[okrat]”⁴¹⁰. O fac acum și anexas un număr din „Courrier”¹⁾, care-ți va trezi interesul datorită unui articol al generalului american Cluseret despre Mentana și Garibaldi³⁷². Trebuie să-mi trimiți înapoi teancul de „Courrier”. Am nevoie de colecție, întrucât este singurul ziar pe care-l am și în care apar cu *regularitate dări de seamă cu privire la bursă*.

Salut.

Al tău,
Maur

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

214

Engels către Marx
la Londra

Manchester, 12 decembrie 1867

Dragul meu Maur,

Începînd de duminică am contractat o serie întreagă de boli : dureri de măsele, gripă, sore throat²⁾, temperatură și tot felul de alte neplăceri ; abia de azi dimineață sînt iarăși în stare să lucrez

¹⁾ „Courrier français”. — *Nota red.*

²⁾ — dureri de git. — *Nota trad.*

și astăseară mă voi ocupa de șvabul Mayer ¹⁾, urmînd rețeta ta ²⁾, care este foarte bună dacă nu ținem seama de unele profunzimi de prisos, care ar face să crească de trei ori lungimea articolului.

Bürgers merge ad acta ³⁾. Ironia soartei a vrut ca introducerea la articolul ⁴⁾ pe care i l-a trimis K[ugelmann] să-l lezeze foarte rău, în calitatea lui de candidat al Düsselдорfului căzut la alegerile din Reichstag. Fără nici un gînd ascuns i-am scris că de cînd partidul social-democrat este reprezentat în parlament, el nu mai poate fi trecut sub tăcere și că membrii lui vor considera această carte biblia lor ⁴¹³. K[ugelmann], cu tactul lui obișnuit, i-a trimis articolul lui Heinrich ⁵⁾. Hinc illae lacrimae ⁶⁾ ! Eu uitasem complet de conținutul lui și abia cînd am primit înduioșătoarea scrisoare a lui Heinrich, în care toate acestea erau luate în serios, mi-a venit iarăși în minte.

Povestea cu „Zuk[un]ft“ ⁷⁾ este foarte bună. Scrie-mi cînd apare ⁸⁾ ; nu pot să mă duc în fiecare zi la Casa Schiller ²¹ după „Zukunft“, căci aș pierde foarte mult timp.

Kug[elmann] devine pe zi ce trece mai naiv. Bucher — de ce nu direct Bismarck ?⁴¹⁴ Nu înțeleg, sau am uitat, ce spune în scrisoarea către tine din 3 decembrie despre o scrisoare de la Meissner anexată la o scrisoare adresată mie.

Îți trimit : 1. două scrisori de la Kugelmann adresate ție, pe care ți le restituți.

2. O scrisoare de la Kugelmann către mine și una de la Stumpf către Kugelmann.

3. Scrisoarea de la Siebel ⁹⁾.

Se închide poșta. Calde salutări doamnelor și lui Lafargue.

Al tău,

F. E.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. III,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe.
Dritte Abteilung, Bd. 3, 1930

Se tiparește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ Karl Mayer. — *Nota red.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 370—372. — *Nota red.*

³⁾ — la problemă. — *Nota trad.*

⁴⁾ F. Engels. „Recenzie la volumul întii al «Capitalului» pentru «Rheinische Zeitung»“. — *Nota red.*

⁵⁾ Heinrich Bürgers. — *Nota red.*

⁶⁾ — Așa se explică aceste lacrimi ! — *Nota trad.*

⁷⁾ Vezi volumul de față, p. 372. — *Nota red.*

⁸⁾ K. Marx. „Plagiatorii“. — *Nota red.*

⁹⁾ Vezi volumul de față, p. 368 și 370. — *Nota red.*

Fotografie din tinerețe a fiicei
lui Karl Marx, Jenny

215

Marx către Engels
la Manchester

[Londra] 14 decembrie 1867

Dragă Fred,

Această ultimă ispravă a fenienilor de la Clerkenwell ⁴¹⁵ este o mare prostie. Ea va trezi mînia maselor londoneze, care au arătat multă simpatie Irlandei și care acum vor fi aruncate în brațele partidului guvernamental. Nimeni nu se poate aștepta ca proletarii londonezi să se lase aruncați în aer în onoarea emisarilor fenieni. Asupra acestui gen de conspirație secretă, melodramatică apasă, în general, o fatalitate.

Luni am primit banii și i-am achitat lui Borkheim cele 45 l. st. ale lui și 1 l. st. și 1 șiling pentru inquiry fees ¹⁾.

Poți să-mi faci un serviciu și să-l întrebi pe Ernest Jones unde este cel mai indicat să se celebreze o cununie civilă la Londra: la colegiul juriștilor de drept civil sau în altă parte? Laura urmează să se căsătorească la începutul lunii aprilie. Pentru că nu se va face cununie religioasă, la început au intenționat să se căsătorească la Paris. Dar este prea complicat. Acolo ar trebui să-mi declin identitatea și cu ocazia asta aș putea părea poliției foarte cunoscut. Pe de altă parte, soția mea vrea ca în cazul cînd căsătoria se va face la Londra, să aibă loc, pe cît posibil, în secret, pentru a evita pălăvrăgelile cunoscuților englezi. Întreabă-l, de asemenea, pe Jones cum stau lucrurile cu consimțămîntul părinților lui Lafargue? Trebuie să fie contrasemnat în prealabil de ambasadorul (poate de cel englez?) de la Paris? Eu știu că în Anglia această formalitate nu este necesară. Dar este indispensabilă, pentru ca și potrivit legii franceze căsătoria să fie valabilă. De aceea nu trebuie neglijată nici o formalitate în această privință.

Cum stau lucrurile cu *martorii* în Anglia?

Despre „Zukunft” încă nici o veste ²⁾. Lucrul cel mai rău este formatul mic al acestor ziare, mai ales într-o perioadă cînd politica de cafenea umple coloanele.

În capul prietenului nostru Stumpf este, pare-se, o mare conuzie.

Îți înapoiez scrisoarea lui Siebel. În privința lui Lange se înșală.

¹⁾ — cheltuieli de birou. — *Nota trad.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 372 și 374. — *Nota red.*

Acesta trebuie „să cumpere” cartea ¹⁾ și desigur că a și cumpărat-o de mult.

Quid pro quo-ul cu Heinrich ²⁾ este într-adevăr foarte amuzant ³⁾.

Salut.

Al tău,
K. Maur

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe,
Dritte Abteilung, Bd. 3, 1930

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

216

Engels către Marx

la Londra

[Manchester] 16 decembrie 1867

Dragul meu Maur,

Îți trimit alăturat o scrisoare de la Liebkn[echt] ; și în capul lui este o mare confuzie. Mai ales în ce privește povestea cu Austria. *Intrucît* Austria se află în *ajunul* anului 1789 al ei, L[iebknecht] o ridică în slăvi ca pe un stat al libertății ! Nu i-am răspuns încă, o voi face de îndată ce îmi vei restitui scrisoarea.

I-am trimis lui K[u]l[e]lm[ann] articolele : 1. pentru șvabul Mayer, 2. pentru „Gewerbeblatt” ⁴⁾¹⁶. De asemenea, lui Siebel pentru ziarul lui Mannheim. Vor urma și celelalte articole pentru presa șvabă.

Articolul ⁴⁾ a apărut în „Z[u]k[un]ft”. Acum îmi cumpăr ziarul second hand ⁵⁾ de la Casa Schiller ²¹, ca să-l citesc în mod regulat.

Sînt grăbit.

Al tău,
F. E.

¹⁾ primul volum al „Capitalului”. — *Nota red.*

²⁾ Heinrich Bürgers. — *Nota red.*

³⁾ Vezi volumul de față, p. 374. — *Nota red.*

⁴⁾ K. Marx. „Plagiatorii”. — *Nota red.*

⁵⁾ — din a doua mină. — *Nota trad.*

În ceea ce privește căsătoria, procedura este foarte simplă. The marriage is performed before the Registrar for the District¹⁾, care cu două săptămîni înainte afișează și anunțul căsătoriei la oficiul său. E nevoie de doi sau mai mulți martori. La acest birou ți se vor da toate informațiile. Pentru Anglia, astea sînt toate formalitățile necesare. Cit privește valabilitatea căsătoriei în Franța, asta nici Jones nu ți-o poate spune; în această privință bătrînul Laf[argue] trebuie să-l întrebe pe *avocatul său din Bordeaux*. De altfel eu voi cerceta codul civil.

Așa s-a căsătorit și Gumpert. Vecinilor filistini, soția ta le poate spune că a fost aleasă această cale pentru că Laura este protestantă, iar Paul catolic.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germana

217

Marx către Engels la Manchester

Londra, 17 decembrie 1867

Dragă Fred,

Îți înapoiez scrisoarea lui Wilhelm²⁾. Trebuie să fii prudent în răspunsul tău. Este o situație dificilă. Pentru a acționa absolut corect, trebuie să ai mult mai mult spirit critic și experiență dialectică decît are Wilhelm al nostru. Îl putem împiedica doar de la gafe grosolane. În general, dușmănia lui față de prusieni este tocmai acel patos căruia îi datorează însuflețirea și perseverența lui. El a remarcat just că adevărata burghezie o formează nucleul „național-liberalilor”³⁾, și asta îi îngăduie să dea o semnificație economică mai înaltă antipatiei lui politice. Ira facit poetam⁴⁾, și îl face viclean to a certain point⁴⁾ chiar și pe Wilhelmchen al nostru.

¹⁾ — Căsătoria se încheie în fața funcționarului stării civile a districtului. — *Nota trad.*

²⁾ Liebknecht. — *Nota red.*

³⁾ — Minia îl face pe poet. — *Nota trad.*

⁴⁾ — pînă la un anumit punct. — *Nota trad.*

Correspondentul de aici al ziarului „*Irishman*” este de acord să insereze în acest ziar din Dublin o recenzie a cărții ¹⁾ de aproximativ o coloană (dar Irlandei trebuie să i se acorde aici un loc deosebit) sub forma unei corespondențe scrise de el, cu condiția s-o scrii tu în engleză. Îți trimit câteva numere din acest ziar și tu vei vedea ce se poate face.

„*Zukunft*” are talentul deosebit de a face greșeli de tipar ²⁾, ceea ce este cu atât mai surprinzător cu cât dr. Guido Weiss are originalul.

Mi-a ieșit un carbuncul mic, dar cum nu se poate mai supărător, pe fesa stîngă.

„Și dacă n-are fund,
Pe ce să stea cavalerul?” ³⁾

Ieri am ținut la Asociația noastră a muncitorilor germani (dar au mai fost reprezentate și alte trei asociații muncitorești, în total aproximativ 100 de oameni) un referat despre Irlanda ⁴⁾, care a durat o oră și jumătate, pentru că acum poziția cea mai avantajoasă pentru mine este „statul în picioare”.

Salut.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
în : „*Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx*”, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tiparește după manuscris
Tradus din limba germană

218

Engels către Marx la Londra

Manchester, 19 decembrie 1867

Dragul meu Maur,

Desigur, corespondența cu Wilhelmchen ⁴⁾ cere prudență. După cum ți-am mai scris ⁵⁾, perseverența lui mărginită și unilaterală a constituit norocul lui și secretul succeselor reputate de el în

¹⁾ primul volum al „*Capitalului*”. — *Nota red.*

²⁾ la publicarea articolului lui K. Marx „*Plagiatorii*”. — *Nota red.*

³⁾ J. W. Goethe. „*Totalitate*”. — *Nota red.*

⁴⁾ Wilhelm Liebknecht. — *Nota red.*

⁵⁾ Vezi volumul de față, p. 340. — *Nota red.*

Reichstag. Din păcate însă, acest lucru este permis numai odată și publicarea discursurilor ¹⁾ — ca să nu mai vorbim de scrisorile lui Kugelm[ann] — este o dovadă că lucrurile au mers *prea departe*. Acum mai vine și fițuica ²⁾, în care cuvintele înaripate vor fi fixate negru pe alb și pentru care răspunderea o vom purta noi, apoi parlamentul vama ⁴¹⁸, și în această problemă Wilhelmchen ne va compromite *cu siguranță* dacă nu va fi cit de cit instruit. Cu talentul lui deosebit de a face gafe ne puteam aștepta la lucruri mari în această privință și ne putem încă aștepta. Noi nu-l putem împiedica, desigur, decît de la săvîrșirea gafelor celor mai grosolane, dar adresa lui în legătură cu Viena și prietenia lui cu federaliștii ³⁾, respectiv cu Grönn et Co., este deja o gafa destul de grosolană. De aceea, eu nu pot să-i dau decît două indicații principale: 1. față de evenimentele și rezultatele din 1866 să nu aibă o atitudine pur și simplu negativă, adică reacționară, ci critică (ceea ce îi va fi, desigur, greu), și 2. pe dușmanii lui Bismarck să-i atace cu aceeași forță ca și pe acesta, pentru că nici ei nu sînt buni de nimic. Vezi în ce poveste scîrboasă a intrat el cu Grönn et Co. Pentru Bismarck ar fi un adevărat triumf dacă noi sau partizanii noștri am încheia o alianță cu această adunătură! Nu ne rămîne decît să așteptăm ce se va întîmpla mai departe.

Prostia din Clerkenwell ⁴¹⁵ a fost, în mod evident, opera unor fanatici absurzi; nenorocirea tuturor conspirațiilor este că duc la asemenea prostii pentru că trebuie „totuși să se facă ceva, trebuie totuși să se întreprindă ceva”. Mai ales în America s-a trîncănit foarte mult despre explozibile și incendii, și iată că se ivesc niște neghiobi care pun la cale o asemenea absurditate. Acești mîncători de oameni sînt în majoritatea lor cei mai mari lași, ca d-l Allen, care a devenit, *pare-se*, *queens evidence* ⁴⁾. Și apoi, ce idee să eliberezi Irlanda incendiind un magazin de croitorie din Londra!

Ai citit declarația amenințătoare a rușilor (în „Russkii Invalid”) în sensul că alianța dintre Franța și Austria face imposibilă pacea europeană, pentru că ea împiedică soluționarea problemei germane, italiene și orientale? ⁴¹⁹ Foarte drăguț. Se pare că Bism[arck] și Gorciakov vor să treacă acum la ofensivă.

Prietenul tău Lippe a fost sacrificat în favoarea spectrului suveranilor detronați ⁴²⁰ — demiterea lui a fost prețul pentru renun-

¹⁾ W. Liebknecht. „Was ich im Berliner «Reichstag» sagte — *Nota red.*

²⁾ „Demokratisches Wochenblatt”. — *Nota red.*

³⁾ Vezi volumul de față, p. 369 și 377. — *Nota red.*

⁴⁾ — martor principal. — *Nota trad.*

țarea național-liberalilor la opoziția împotriva celor 25 000 000 destinate Welfului și lui Nassau ¹⁾).

Multe salutări doamnelor.

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în : „*Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx*“, Bd. III,
Stuttgart, 1913 ; în întregime
în : *Marx-Engels. Gesamtausgabe,
Dritte Abteilung*, Bd. 3, 1930

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

---

¹⁾ Georg al V-lea, rege al Hannoveri, și Adolf, duce de Nassau. — *Nota red.*

Partea a doua

Scrisori
ale lui Marx și Engels
către diverse persoane

Octombrie 1864 — decembrie 1867

1864

1

Marx către Carl Klings
la Solingen
(Ciornă)

4 octombrie 1864
1, Modena Villas, Maitland Park,
Haverstock Hill, Londra

Dragă prietene,

Am fost foarte bucuros că prin scrisoarea d-tale din 28 septembrie am mai primit un semn de viață de la muncitorii din Renania.

B. Becker sau *M. Hess*? Îi cunosc pe amîndoi; amîndoi sînt vechi participanți la mișcare. Amîndoi sînt oameni cinștiți. Nici unul din ei nu este în stare să conducă o mișcare cît de cît importantă. *Becker* este în fond un om slab, iar *Hess* e un confuz. De aceea e greu să alegi între ei. Pe deasupra, cred că este aproape indiferent pe care din ei doi îl alegeți, căci în momentul decisiv se vor găsi și oamenii necesari ⁴²¹.

Am fost întrebat, de pilda de cei de la Berlin, dacă nu vreau să accept postul de președinte ¹⁾. Am răspuns că acest lucru este *imposibil*, deoarece pînă una-alta mi s-a refuzat dreptul de domiciliere în Prusia ²⁾. Ar fi însă o *bună demonstrație de partid* atît împotriva guvernului prusian, cît și împotriva burgheziei dacă congresul m-ar *alege*, după care eu aș explica într-o scrisoare deschisă de ce anume *nu pot* accepta alegerea. Un asemenea pas ar fi deosebit de important din următorul motiv: la 28 septembrie a avut loc aici la Londra un mare miting public al muncitorilor, la care au participat muncitori englezi, germani, francezi și italieni. În plus, muncitorii parizieni au trimis o delegație condusă de Tolain, un muncitor care la ultimele alegeri a fost propus de clasa muncitoare din Paris candidat pentru Corps législatif ¹⁰.

¹⁾ — al Asociației generale a muncitorilor germani. — *Nota red.*

²⁾ În manuscris sînt tăiate următoarele cuvinte: „În plus, dacă aș fi la conducere, guvernul german ar interzice imediat întreaga acțiune”. — *Nota red.*

Pentru reprezentarea intereselor muncitorilor, la acest miting a fost ales un *Comitet* — un *Comitet internațional*, care este legat nemijlocit de muncitorii parizieni și în care intră conducători ai muncitorilor de la Londra. Eu am fost ales reprezentant al muncitorilor germani (și împreună cu mine vechiul meu prieten croitorul Eccarius)¹⁾. Dacă, prin urmare, aș fi ales de Congresul german, deși în momentul de față ar trebui să refuz această alegere, ea ar fi privită de Comitet, precum și de muncitorii de la Londra și de la Paris, ca o demonstrație din partea muncitorilor germani. Comitetul va convoca anul viitor un *Congres al muncitorilor* la Bruxelles. Din păcate, eu nu voi putea participa personal, deoarece pînă în prezent îmi este interzisă intrarea în acest stat model — Belgia, ca și în Franța și Germania²⁾.

Exemplare din „*Manifest*”³⁾ vă voi trimite de îndată ce se va ivi un prilej sigur.

Vei primi această scrisoare prin unul din prietenii mei⁴⁾ din Barmen.

Am fost bolnav în tot cursul ultimului an (chinuit de carbuncule și de furuncule). Altminteri, lucrarea mea de economie politică, „*Capitalul*”, ar fi apărut deja. Sper acum s-o termin, în sfîrșit, peste cîteva luni și să dau burgheziei, pe tărîm teoretic, o lovitură de pe urma căreia să nu-și mai revină niciodată.

Rămii cu bine și fii încredințat că clasa muncitoare va găsi întotdeauna în mine un luptător de avangardă devotat.

Al vostru,

K. M.

Publicat pentru prima oară
în revista „*Bolșevik*” nr. 8, 1934

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ În manuscris sînt tăiate următoarele cuvinte: „în vederea legăturii dintre mișcarea muncitorească germană cu cea engleză”. — *Nota red.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 123. — *Nota red.*

³⁾ K. Marx și F. Engels. „*Manifestul Partidului Comunist*” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 4, București, Editura politică, 1963, ed. a II-a, p. 461-500. — *Nota trad.*). — *Nota red.*

⁴⁾ În manuscris sînt tăiate următoarele cuvinte: „C. Siebel din Barmen”. — *Nota red.*

2

Marx către Sophie von Hatzfeldt

la Berlin

(Ciornă, fragment)

16 octombrie 1864

Modena Villas, Maitland Park,
Haverstock Hill, Londra

Dragă doamnă contesă,

În cursul ultimelor săptămîni am fost atît de grav bolnav, încît am fost nevoit să stau la pat și de aceea, din păcate, a trebuit să amîn pînă astăzi răspunsul la scrisoarea dv. atît de prietenească din 1 octombrie.

Credeți-mă că tot nu mă pot obișnui cu ideea că moartea lui Lassalle este un fapt accompli! ¹⁾ Atît de plin de viață și de spirit, de forță, energie, proiecte, atît de tînăr, cum îmi apare mereu în fața ochilor, și acum să fie dintr-o dată nemișcat și neînsuflețit — nu sînt în stare să concep această trecere, și cele întîmplate mă apasă ca un coșmar cumplit.

Aveți absolută dreptate atunci cînd socotiți că nimeni nu poate aprecia mai mult decît mine ceea ce a fost mare și deosebit în Lassalle. El însuși știa perfect acest lucru, dovada o constituie scrisorile pe care mi le-a trimis. Cît timp am mai corespondat amîndoi, eu mi-am exprimat, pe de o parte, cea mai caldă apreciere față de meritele sale, iar pe de altă parte am criticat întotdeauna fără rezerve tot ceea ce mi s-a părut defectuos la el.

Într-una din ultimele scrisori pe care mi le-a trimis, el vorbea în felul său pătimaș despre mulțumirea pe care i-o producea acest fapt. Lăsînd la o parte însă toate însușirile sale creatoare, eu am avut pentru el o afecțiune *personală*. Ceea ce e mai rău este că am ascuns întotdeauna unul față de celălalt acest sentiment, de parcă ne-am fi așteptat să trăim o veșnicie... ²⁾

Publicat pentru prima oară
în : F. Lassalle. „Nachgelassene
Briefe und Schriften“, Bd. III,
Stuttgart-Berlin, 1922

Se tipărește după manuscris

Tradus din limba germană

¹⁾ — fapt împlinit — *Nota trad.*

²⁾ Sfirșitul scrisorii nu s-a păstrat. — *Nota red.*

3

Engels către Hermann Engels
la Barmen

Manchester, 2 noiembrie 1864

Dragă Hermann,

Cu vinul de Nierstein n-a ieșit nimic. Vinul a sosit, dar este cu siguranță degradat: are cu totul alt gust decît la voi și de aceea pe viitor va trebui să renunț la alte comenzi.

După părerea mea, criza financiară a trecut. Mai pot influența numai trei împrejurări:

1. Posibilitatea unor falimente mari ca urmare a veștilor proaste din India. Dar majoritatea persoanelor interesate nu le așteaptă. India a trecut prin criză în primăvară, cînd rata de scont era la Bombay de 32⁰/_o.

2. Un import considerabil de bumbac la Liverpool, vreo 100 000 de baloturi pe săptămîină, care ar avea ca urmare lichidarea dintr-o dată a numeroase tranzacții de livrare aducătoare de pierderi, iar acest fapt ar atrage după sine falimente. Dar și acest pericol se pare că a trecut. Cei din Liverpool știu cît de adînc s-au împotmolit în speculații și de aceea sînt foarte îngăduitori unii cu alții. Cine nu poate plăti în întregime diferența care reprezintă pierderea, propune să plătească o parte, și în majoritatea cazurilor se cade la învoială. În plus transporturile de mărfuri care sosesc nu sînt prea mari, prin urmare se poate întîmpla ca bumbacul expedit pe mare (400 000 de baloturi din India și China) să sosească treptat și astfel zguduirile puternice să fie evitate.

O împrejurare favorabilă în ceea ce privește *ambele* aceste puncte o constituie îmbunătățirea hotărîtă a situației pe piața financiară și restabilirea încrederii.

3. Dacă în America nu va fi reales Lincoln. Realegerea lui însă poate fi sigură în măsura în care în general în America ceva poate fi sigur. Mi se pare neîndoielnic că războiul va continua pînă la deplina victorie asupra Sudului, independent de cine va fi președinte, dar dacă va fi ales McClellan se va crea o stare de nesiguranță și vor trece cel puțin șase luni pînă cînd se va ști exact care este politica lui. Judecînd însă după felul cum au decurs alegerile în diferitele state, de așa ceva nici nu poate fi vorba.

După părerea mea, rezultatul acestei situații va fi următorul: războiul american, evident, va continua pînă la sfîrșitul anului

viitor și se va încheia cu niște atacuri banditești ale bandelor din Sud, așa cum s-a întâmplat la Neapole acum doi ani ⁴²², în urma cărora va arde mult bumbac. Așadar, în ceea ce privește bumbacul, trebuie să contăm pe aceleași surse ca și anul trecut. Transportul din aceste surse crește încet. Și întrucît consumul, ca urmare a prețurilor ridicate, s-a redus tot mai mult, stocurile de mărfuri finite, chiar cele aflate în mîna diverșilor consumatori, sînt acum extrem de mici; dar pentru satisfacerea consumului este necesară o cantitate foarte mare de mărfuri de bumbac și de aceea eu cred că o creștere a cererii va compensa în întregime creșterea transporturilor de bumbac brut, și de aceea pe viitor prețurile nu numai că nu vor scădea, ci, dimpotrivă, pînă în vara următoare aici vor trebui în general să crească.

În timpul crizei financiare, prețul bumbacului nu era determinat de situația de pe piața bumbacului, ci de situația pieței financiare în general. Păreră mea este că acum am terminat cu aceasta și că prețurile vor fi din nou determinate, ca de obicei, de cerere și de ofertă; în cazul acesta, în condițiile unei piețe normale, ale unor stocuri absolut insuficiente și cu prețurile actuale relativ scăzute, e de așteptat ca lucrurile să meargă bine, iar prețurile, în general, să crească.

Mai pot surveni diverse lovituri, de pildă din India sau din Liverpool. Momentan aceasta poate duce din nou la o oarecare scădere a prețurilor, dar nu poate fi ceva de durată și care să prezinte importanță. În orice caz ar fi o greșeală ca pe această bază să se speculeze à la baisse. Pe de altă parte sînt tot atît de încredințat că orice încercare de a urca mai repede prețurile ar eșua imediat, atît din cauza cumpărătorilor de aici, cît și a situației de pe piața financiară. Aceasta a ieșit la iveală încă de ieri. Prețul bumbacului s-a ridicat cu 3—3¹/₂ pence peste punctul minimal, al firelor — cu 1 pence, iar în unele cazuri cu 1¹/₂ pence. Ieri fabricanții de fire au cerut un nou spor la preț de aproximativ 1 pence și tranzacțiile ¹⁾ au sistat imediat. Dacă reușim să facem să scadă din nou prețurile la Liverpool cu ¹/₂ pence sau 1 pence, atunci fabricanții de fire trebuie să accepte prețurile oferite, altminteri cumpărătorii vor fi nevoiți să plătească în cele din urmă adaosul, deoarece cererea există incontestabil.

---

¹⁾ În continuare reproducem textul din „Deutsche Revue”, 46 Jg. Bd. II, aprilie—iunie 1921, Stuttgart și Leipzig, p. 140. — Nota red.

Sewings¹⁾ este încă foarte necăutată, în special șapte leas²⁾, nu vrea să le cumpere nimeni.

Aceasta este părerea mea. Noi avem acoperire pentru una pînă la două luni și în 8—14 zile așteptăm să primim ordine stricte.

Salutări Emmei, copiilor, lui Rudolf, Blank și Boelling, și dacă scrii la Engelskirchen, transmite salutări și mamei și celor de acolo. Șicanele legate de scăderea prețurilor mi-au pricinuit multă bătaie de cap.

Al tău,
Friedrich

Publicat pentru prima oară
în : „Deutsche Revue”, Jg. 46, Bd. II, 1921

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

4

Engels către Joseph Weydemeyer⁴²³ la St. Louis

Manchester, 24 noiembrie 1864

Dragă Weydemeyer,

Am fost foarte bucuros că, în sfîrșit, am primit din nou vești de la tine. Ani de zile nu am avut adresa ta, altfel de mult ți-aș fi dat un semn de viață. Adresa mea este tot Ermen & Engels și va mai rămîne așa cîtva timp, poate chiar cinci ani, dacă în Germania nu va surveni o schimbare. Adresa lui Marx este nr. 1, Modena Villas, Maitland Park, Haverstock Hill, Londra, dar pur și simplu dr. Marx, Londra, tot poate fi găsit în caz de nevoie.

Porcul mic și rotofiei de Blind încearcă aici în Europa, ca și de cealaltă parte a oceanului, să se strecoare pe unde poate — asta e singura distracție care i-a mai rămas acestui om de nimic, și el îi dă o importanță demnă de o cauză mai bună și de un succes mai mare. De altfel, de cînd Marx l-a făcut zdravăn de două parale în „d-l Vogt”, caută să se ferească din drumul nostru.

Relativ la faptul că Lassalle a cochetat cu Bismarck, nu încapă nici o îndoială. Ceea ce citează Blind, L[assalle] a rostit într-adevăr în cuvîntarea sa de apărare de la Düsseldorf și chiar a lăsat să-i

¹⁾ — ața de cusut. — *Nota trad.*

²⁾ — unitate de măsura englezească : 1 lea = 109,727 m. — *Nota trad.*

fie publicată, așa că nu e nimic de făcut⁶. Pe lângă toate însușirile sale cu totul deosebite, L[assalle] avea și respectul evreiesc față de succesul de moment; de aceea nu a putut să nu-și exprime respectul față de Ludovic Bonaparte și să nu manifeste pe față principiile bonapartistе, așa cum a făcut el. Pentru cine îl cunoștea mai bine, acestea nu constituiau fapte izolate. Îți poți închipui că în aceeași măsură în care pentru purcelul Blind acest fapt a reprezentat o adevărată descoperire, pentru noi a însemnat ceva deosebit de neplăcut și numai însuși acest motiv ar fi fost suficient ca, atît cît a trăit Lassalle, să nu mai vrem să avem nimic comun cu întreaga lui agitație, deși au mai existat și alte motive. Acum însă toate acestea sînt de domeniul trecutului și trebuie să se lămuirească dacă agitația lui a fost numai o izbucnire trecătoare sau dacă într-adevăr ascundea ceva⁵⁵.

Probabil ai auzit că sărmanul nostru Lupus a murit aici la 9 mai anul curent. Această pierdere a avut cu totul altă însemnătate pentru partid decît moartea lui Lassalle. Nu vom mai avea niciodată un om atît de dîrz, care să știe să se adreseze atît de bine maselor și care în cele mai grele momente să se afle întotdeauna exact la locul potrivit. O lună încheiată a avut dureri cumplite de cap; medicul german care-l trata nu le-a acordat nici o atenție și în cele din urmă, din cauza colosalei presiuni sanguine, i s-a spart o venă la creier; treptat și-a pierdut cunoștința și în 10 zile a murit.

Aici în Europa timpul se scurge anevoios. Înfringerea insurjecției din Polonia¹⁸ a fost ultimul eveniment important; pentru contribuția sa la această treabă, Bismarck a obținut de la țară¹⁾ incuviințarea de a lua de la danezi Schleswig-Holstein. Va trece multă vreme pînă cînd Polonia va fi din nou în stare să se ridice, chiar cu sprijin din afară, și totuși Polonia ne este absolut indispensabilă. Vina o poartă mîrșăvia filistinilor liberali germani; dacă animalele astea ar fi dat dovadă de mai multă pricepere și curaj în parlamentul german, totul se putea termina cu bine — Austria era gata să vină în orice moment în apărarea Poloniei, a împiedicat-o însă numai poziția Prusiei și trădarea d-lui Bonaparte, care, bineînțeles, nu era dispus să-și respecte promisiunile făcute Poloniei decît dacă ar fi avut certitudinea că poate merge *la sigur*, adică dacă l-ar fi acoperit Prusia și Austria.

Războiul vostru este unul dintre cele mai grandioase evenimente care pot fi trăite. Cu toate nenumăratele prostii care au fost făcute de armata din Nord (nici cei din Sud nu au făcut mai puține),

¹⁾ Alexandru al II-lea. — Nota red.

valul ofensivei înaintează încet, dar sigur, și în cursul anului 1865 trebuie să survină, fără îndoială, un moment cînd rezistența *organizată* a Sudului va fi înfrîntă și războiul va lua o formă de banditism, cum s-a întîmplat în războiul carlist din Spania și nu de mult la Neapole⁴²⁴. Un asemenea război popular de ambele părți nu a mai fost de cînd există state mari; rezultatul lui va hotărî, fără doar și poate, viitorul întregii Americi pe sute de ani de acum încolo. Odată lichidată sclavia, cele mai grele lanțuri care încătușează dezvoltarea politică și socială a Statelor Unite, țara va lua un avînt care în cel mai scurt timp îi va asigura un cu totul alt loc în istoria omenirii, iar armata și flota create de război își vor găsi curînd întrebuințarea.

De altfel este ușor de înțeles de ce Nordul și-a putut crea doar cu greu o armată și un corp de generali. Oligarhia Sudului a subordonat din capul locului conducerii sale puținele forțe armate ale țării, a furnizat ofițeri și în plus a pus mina pe arsenale. Nordul nu a avut nici un fel de cadre militare în afară de miliție, în timp ce Sudul și-a instruit cadrele ani în șir. Sudul a avut de la bun început o populație obișnuită cu călăria, bună pentru formarea cavaleriei ușoare, în timp ce Nordul sub acest aspect a rămas în urmă. Nordul și-a însușit metoda de a repartiza posturile adeptilor unui anumit partid, introdusă în Sud; în condițiile unei revoluții și a unei dictaturi militare, Sudul a putut să nu țină seama de aceasta. De aici toate greșelile. Nu neg că Lee este mai bun decît toți generalii pe care îi are Nordul și că ultimele sale operații întreprinse în jurul taberei fortificate de la Richmond²² reprezintă un model de înaltă măiestrie, de la care gloriosul prinț Frederic Karl al Prusiei ar avea multe de învățat. Însă atacurile decisive ale lui Grant și Sherman au făcut în cele din urmă inutilă întreagă această strategie. Este evident că Grant jertfește colosal de mulți oameni, dar ar fi putut proceda altfel? Eu nu am nici o idee de gradul de disciplină al armatei voastre, de dîrzenia ei în luptă, de capacitatea și pregătirea ei de a suporta greutatea războiului și mai ales de *moralul* ei, adică de ce anume i se poate cere fără riscul de a o demoraliza. Toate acestea trebuie cunoscute înainte de a-ți îngădui să-ți exprimi părerea atunci cînd te afli de cealaltă parte a oceanului, fără să dispui de informații suficiente și să ai cît de cît o hartă corectă. Un lucru mi se pare însă sigur, și anume că armata condusă acum de Sherman este cea mai bună dintre armatele voastre și e superioară armatei lui Hood în măsura în care armata lui Lee este superioară celei conduse de Grant.

Regulamentul și tactica voastră militară sînt, după cum am auzit împrumutate în întregime de la francezi — prin urmare formația

de bază este, probabil, coloana cu distanțe între plutoane. Ce fel de artilerie de cîmp aveți ? Dacă mi-ai putea răspunde la aceste puncte și-aș rămîne foarte îndatorat. Ce mai știi de marele Annecke ? După ce aproape că a pierdut bătălia de la Pittsburgh-Landing pentru că nu a primit tot ceea ce trebuia să aibă conform regulamentului prusian, l-am pierdut din vedere. Dintre germanii care au luat parte la întreaga campanie se pare că cel mai bine s-a ținut Willich ; Sigel, dimpotrivă, s-a dovedit a fi un mediocru *mistakably* ¹⁾. Dar Schurz, viteazul Schurz, care sub ploaia de gloanțe a făcut în pantaloni, ce dușmani mai nimicește el acum ?

Apropo. Tunurile prusiene care au nimicît Düppel și Sonderburg ⁴²⁵ la o distanță de 6 500 de pași sînt vechile noastre tunuri ghintuite de bronz, lungi de 24 de funzi, care se încarcă pe la culată, iar greutatea proiectilului este de 54 de funzi și încărcătura de 4 funzi ! Le-am văzut eu însumi.

Salutări cordiale soției tale.

Al tău,
F. Engels

Publicat pentru prima oară
în : K. Marx și F. Engels.
Opere, vol. XXV, ed. rusă, 1934

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

5

Marx către Sophie von Hatzfeldt

la Berlin

[Londra] Simbătă 26 noiembrie 1864

Dragă doamnă contesă,

Vă scriu numai cîteva rînduri (e aproape ora cînd se închide poșta) pentru a vă aduce la cunoștință că, din fericire, mi s-a ivit prilejul să-l demasc *imediat* pe Blind și să-i dau o lovitură zdravănă pentru atacurile lui împotriva lui Lassalle al nostru.

Luni vă trimit riposta mea, care a apărut sub forma unei mici

¹⁾ — incontestabil. — *Nota trad.*

scrisori în „Beobachter” din Stuttgart ¹⁾. Veți afla de acolo și cum s-au prezentat lucrurile ²⁾).

Al dv. devotat,
K. M.

Publicat pentru prima oară

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

6

Marx către Sophie von Hatzfeldt la Berlin

Londra, 28 noiembrie 1864

Dragă doamnă contesă,

Din scrisoarea anexată ³⁾ veți vedea datorită cărei întâmplări am avut posibilitatea să reinnoiesc disputa mea cu ex-studiosus Blind și în același timp să-i dau o lovitură de picior în numele lui Lassalle.

Dv. trebuie să determinați ziarele care vă stau la dispoziție să publice această scrisoare, dar *numai peste două zile* după primirea scrisorii, pentru ca șvabul de Mayer, adică redactorul lui „Beobachter” din Stuttgart, să nu aibă nici un pretext de a refuza publicarea scrisorii ²⁹⁾.

Al dv. devotat,
K. Marx

Publicat pentru prima oară

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ K. Marx. „Scrisoare către redactorul ziarului «Beobachter» din Stuttgart” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 23—27. — *Nota trad.*). — *Nota red.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 389—390. — *Nota red.*

³⁾ K. Marx. „Scrisoare către redactorul ziarului «Beobachter» din Stuttgart”. — *Nota red.*

7

Marx către Joseph Weydemeyer ⁴²⁶
la St. Louis

29 noiembrie 1864

1, Modena Villas, Maitland Park,
Haverstock Hill, N. W. Londra

Dragă Weiwi,

Noi toți am fost extrem de bucuroși că am primit din nou vești de la tine și familia ta. Soția mea susține că ea a scris *cea din urmă* soției tale și de aceea aștepta să-i răspundă.

Concomitent cu această scrisoare îți trimit prin poștă patru exemplare tipărite ale Manifestului constitutiv, întocmit de mine ¹⁾. Comitetul muncitoresc internațional, înființat de curînd, în numele căruia se publică acest manifest, nu este lipsit de importanță. Membrii *englezi* ai acestui comitet sînt în cea mai mare parte conducători ai trade-unionurilor de aici, adică adevărați regi ai muncitorimii londoneze; sînt aceiași oameni care i-au făcut o primire grandioasă lui Garibaldi și care, prin organizarea mitingului uriaș de la St. James' Hall (sub președinția lui Bright), l-au împiedicat pe Palmerston să declare *război Statelor Unite* ¹², ceea ce era pe cale să facă. Membrii francezi ai comitetului sînt oameni lipsiți de însemnătate, dar sînt reprezentanții direcți ai „muncitorilor” conducători din Paris. Avem de asemenea legături cu societățile din Italia, al căror congres s-a ținut de curînd la Neapole ¹⁵. Deși ani de-a rîndul am refuzat în mod sistematic să participăm la orice fel de „organizații”, *de data aceasta* am acceptat propunerea, deoarece în cazul de față este vorba de o organizație în care se poate desfășura o activitate rodnică.

Timp de 14 luni am suferit aproape încontinuu de furuncule și uneori viața mi-a fost pur și simplu în primejdie. Acum sînt oarecum vindecat.

Că l-am pierdut pe Lupus al nostru ți-a scris, probabil, Engels.

Printr-o coincidență bizară am primit vinerea trecută o scrisoare de la Berlin în care bătrîna Hatzfeldt mă roagă să-l apăr pe Lassalle împotriva „Protestului republican” al lui Blind, iar a doua zi am primit scrisoarea ta către Engels în care este reprodușă ediția *americană serios modificată* a acestei mîzgăleli. Printr-o a treia

---

¹⁾ K. Marx. „Manifestul constitutiv al Asociației Internaționale a Muncitorilor” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 5—14. — Nota trad.). — Nota red.

întimplare mi s-au trimis concomitent două numere din publicația suabă „*Beobachter*” (care apare la Stuttgart), pe care nu le-am văzut niciodată pînă acum. În primul număr redactorul ¹⁾ se amuza pe seama traducerii din engleză, făcută de „domnul Blind”, a scrisorii adresate de dl. Blind națiunii americane, pe care acesta i-a trimis-o lui și celorlalți redactori sud-germani; în această scrisoare Blind își exprimă, „*aproape la cererea oficială*”, după cum spune el, satisfacția deplină pentru alegerea lui Lincoln etc. ²⁾ În același număr redactorul spune că din cartea mea împotriva lui Vogt ³⁾ se vede unde-l duce pe Blind vanitatea etc. La acestea Blind a răspuns prin intermediul dr. Bronner din Bradford, omul său de paie, răspuns *pe care ți-l trimit alăturat și în care el 1. povestește despre enorma influență de care se bucură el în America și 2. are nerușinarea să spună că chestiunea Vogt „s-a încheiat”* ⁴⁾. Acest fapt m-a determinat atunci (folosind și publicînd pasajele din scrisoarea ta referitoare la Blind) să scriu împotriva acestui măscărici declarația ³⁾ dorită de bătrîna Hatzfeldt fără să mă solidarizez cu agitația ⁴⁾ [assalleană], pe care nu o accept. Scrie-mi cît mai curînd.

Al tău,
K. Marx

Numărul din „*Beobachter*” (din Stuttgart), din care am copiat pentru tine scrisoarea plină de lăudăroșenie a lui Blind, este nr. 268 din 17 noiembrie 1864.

Este absolut necesar să-mi trimiți, *pentru a le folosi în presă*, câteva rînduri despre influența d-lui Blind în America.

Publicat pentru prima oară
în : K. Marx și F. Engels.
Opere, vol. XXV, ed. rusă, 1934

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ Karl Mayer. — *Nota red.*

²⁾ K. Marx. „Domnul Vogt” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 14, București, Editura politică, 1963, p. 421—738. — *Nota trad.*) — *Nota red.*

³⁾ K. Marx. „Scrisoare către redactorul ziarului «*Beobachter*» din Stuttgart”. — *Nota red.*

⁴⁾ Vezi volumul de față, p. 29—30. — *Nota red.*

8

Marx către Ludwig Kugelmann
la Hannover

Londra, 29 noiembrie 1864
1, Modena Villas, Maitland Park,
Haverstock Hill, N. W.

Dragă prietene,

Astăzi veți primi prin poștă 6 exemplare din „Address of the Workingmen's International Association”¹⁾, întocmit de mine. Vă rog să fiți amabil și să predați un exemplar d-nei Markheim (din Fulda) o dată cu cele mai cordiale salutări din partea mea. Dați-i un exemplar și d-lui Miquel.

Asociația sau, mai degrabă, comitetul acestuia are o deosebită importanță, deoarece din el fac parte conducătorii trade-unionurilor din Londra, aceiași oameni care i-au făcut grandioasa primire lui Garibaldi și care, cu ajutorul unui miting colosal la St. James' Hall, au zădărnicit planul lui Palmerston de a porni un război împotriva Statelor Unite²⁾. Cu comitetul au legătură și conducătorii muncitorilor din Paris.

În ultimii ani am fost foarte des bolnav (de pildă, în ultimele 14 luni am suferit iarăși de furuncule). Situația mea de acasă s-a mai îmbunătățit datorită moștenirii primite în urma încetării din viață a mamei mele³⁾.

Cred că la anul va fi, în sfârșit, gata pentru tipar lucrarea mea despre capital (60 de coli de tipar)⁴⁾.

Motivele pentru care în timpul vieții lui Lassalle nu am intrat în contact cu mișcarea lui le veți înțelege, desigur, și fără explicațiile mele amănunțite. Aceasta nu mă împiedică însă de fel — cu atât mai mult cu cât intervin pe lângă mine persoane apropiate lui — ca după moartea lui să-l apăr de asemenea ticăloși ca scandalagiul de K. Blind⁵⁾.

Mă tem ca la începutul verii sau pe la mijlocul primăverii viitoare să nu izbucnească războiul italo-austro-francez. Acest fapt ar dăuna

¹⁾ K. Marx. „Manifestul constitutiv al Asociației Internaționale a Muncitorilor”. — *Nota red.*

²⁾ Henriette Marx. — *Nota red.*

³⁾ Vezi volumul de față, p. 29—30. — *Nota red.*

foarte mult mișcării interne din Franța și Anglia, care a crescut considerabil.

Sper să primesc în curînd vești de la dv.

Al dv. devotat,
K. Marx

Publicat pentru prima oară
în revista „Die Neue Zeit”, Bd. 2, nr. 1,
1901—1902

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

9

Marx către Lion Philips La Zalt-Bommel

29 noiembrie 1864
1, Modena Villas, Maitland Park,
Haverstock Hill, Londra

Dragă unchiule,

Sper că ești bine sănătos, cu toate că vremea este abominabilă¹⁾. Aici toate merg bine. Numai mie, spre marea spaimă a întregii familii, la începutul lunii mi-a apărut din nou un furuncul foarte periculos în partea stîngă a pieptului și m-a chinuit vreo două-trei săptămîni. În rest totul e bine.

Criza comercială, de a cărei apropiere te-am anunțat cu mult înainte de începerea ei^{42b}, aici a pierdut de mult din intensitate, deși urmările ei în districtele manufacturiere propriu-zise sînt încă foarte însemnate. Păreră mea este însă că la primăvară sau la începutul verii se va produce o criză politică. Bonaparte a ajuns din nou la ideea că trebuie să pornească un nou război pentru a reuși să obțină un împrumut. Istoria cu Venetia e ținută în rezervă (eu cunosc acolo cîțiva agenți), pentru ca la nevoie să constituie punctul de plecare⁴⁴. Este posibil ca Bonaparte să găsească din nou o ieșire și atunci va menține pacea (căci el nu este un adevărat Napoleon), dar este puțin probabil.

„Manifestul”²⁾ tipărit, pe care îl anexez, e întocmit de mine. Lucrurile se prezintă în felul următor: în septembrie muncitorii din Paris au trimis muncitorilor din Londra o delegație în legătură

¹⁾ — nesuferită. — *Nota trad.*

²⁾ K. Marx. „Manifestul constitutiv al Asociației Internaționale a Muncitorilor”. — *Nota red.*

cu demonstrația în apărarea Poloniei. Cu acest prilej a fost creat Comitetul internațional al muncitorilor. Chestiunea nu e lipsită de importanță, deoarece 1. la Londra în fruntea lui stau aceiași oameni care i-au pregătit lui Garibaldi o primire grandioasă și care prin mitingul colosal la care a participat Bright, de la St. James Hall, au zădărnicit războiul împotriva Statelor Unite¹². Într-un cuvânt, adevărații conducători ai muncitorilor din Londra sînt, cu o excepție sau două, ei înșiși muncitori. 2. În fruntea părții pariziene se află d-l Tolain (și el tot muncitor) et Co., adică aceiași oameni care numai în urma unei intrigi urzite de Garnier-Pagès, Carnot etc. au fost împiedicați la ultimele alegeri de la Paris să intre ca reprezentanți ai muncitorilor parizieni¹⁰ în Corps législatif, și 3. din partea italienilor au intrat reprezentanți ai celor 40—50 de asociații ale muncitorilor italieni; acum cîteva săptămîni ei au ținut la Neapole congresul lor general, considerat chiar de „Times” destul de important pentru a-i dedica cîteva zeci de rînduri în coloanele sale⁴²⁹.

Nu în „Manifest”, ci în introducerea la „Statut”¹⁾ a trebuit, din politețe față de francezi și de italieni, care folosesc întotdeauna fraze pompoase, să introduc cîteva expresii inutile²⁾.

Din America am primit acum cîteva zile o scrisoare de la prietenul meu Weydemeyer, colonel în regimentul aflat la St. Louis (Missouri). Printre altele, el scrie textual: „Din păcate, trebuie să rămînem la St. Louis, deoarece aici, fiind multe elemente «conservatoare», este nevoie de o putere militară permanentă care să împiedice vreo rebeliune sau o eventuală eliberare a numeroșilor prizonieri sudiști... Întreaga campanie din Virginia este o blunder³⁾ care ne-a costat hecatombe de oameni. Cu toate acestea, Sudul nu se va mai putea menține multă vreme: el și-a trimis pe front toți luptătorii pînă la unul și o armată nouă nu are. Actuala invazie în Missouri ca și atacurile din Tennessee au numai caracterul unui raid, al unei incursiuni de pradă: de o recucerire de durată a districtelor pierdute nici nu poate fi vorba”⁴³⁰.

Cînd te gîndești, dragă unchiule, că acum trei ani și jumătate, la alegerea lui Lincoln, era vorba numai să nu facem proprietarilor de sclavi *nici o nouă concesie, în timp ce astăzi abolirea sclaviei este un scop recunoscut și în parte realizat, trebuie să admitem că niciodată o asemenea transformare gigantică nu s-a produs atît de*

¹⁾ K. Marx. „Statutul provizoriu al Asociației Internaționale a Muncitorilor” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 15—18. — Nota trad.). — Nota red.

²⁾ Vezi volumul de față, p. 15. — Nota red.

³⁾ — greșeală. — Nota trad.

repede. Acest fapt va avea cea mai binefăcătoare influență asupra întregii omeniri.

Conaționalul nostru *Benjamin Disraeli* s-a făcut din nou de ris săptămîna aceasta apărînd la un miting în calitate de inger păzitor al lui high church¹⁾ și church rates²⁾, precum și de luptător împotriva criticii în problemele religioase³⁾. El reprezintă cea mai bună dovadă că un mare talent fără convingeri ajunge să fie un ticălos, ba chiar un ticălos „right honorable”⁴⁾ cu galoane.

Măgarii germani în frunte cu fostul popă Kinkel s-au făcut iarăși de-a binelea de ris aici în chestiunea Müller⁴⁾.

Întreaga familie îți trimite salutări cordiale, iar din partea mea transmite salutări și lui Jettchen, dr-ului, lui Fritz⁵⁾ et Co.

Al tău nepot devotat,
K. M.

Publicat pentru prima oară
în revista „International
Review of Social History”,
vol. I, part. 1, 1956

Se tipărește după textul
aparut în revistă

Tradus din limba germană

10

Marx către Sophie von Hatzfeldt la Berlin (Ciornă)

22 decembrie 1864
1, Modena Villas, Maitland Park,
Haverstock Hill, Londra

Dragă doamnă contesă,

Acum cîteva zile un prieten din Hamburg mi-a trimis „Nordstern” cu declarația mea împotriva lui Blind⁶⁾, plină de greșeli de corectură care denaturează textul.

¹⁾ — bisericii anglicane. — *Nota trad.*

²⁾ — impozitelor bisericesti. — *Nota trad.*

³⁾ — „foarte onorabil”. — *Nota trad.*

⁴⁾ Vezi volumul de față, p. 22. — *Nota red.*

⁵⁾ Henriette van Anrooy, dr. van Anrooy și Friedrich Philips. — *Nota red.*

⁶⁾ K. Marx. „Scrisoare către redactorul ziarului «Beobachter» din Stuttgart”. — *Nota red.*

Am făcut această declarație la dorința dv. și nu mi-a fost de loc ușor s-o întocmesc, deoarece eu *nu am aprobat tactica politică* a lui Lassalle. Însă atacul nerușinat al lui Blind împotriva răposatului, apărut în „*Westliche Post*”³⁴ din *St. Louis*, a pus capăt tuturor ezitărilor. La ce ziare urma să trimiteti declarația mea n-am avut idee. Cel mai puțin m-am gândit la „*Nordstern*”. D-l Bruhn nu a pierdut acest prilej pentru a face un „gest necuviincios” la adresa mea, și în comentariul la declarație să dea de înțeles publicului că eu am căutat să intru în localul său pe ușa din dos și numai datorită unei protecții cu totul deosebite din partea unei terțe persoane a binevoit să mă accepte. Nu mă îndoiesc că complicele său din America¹⁾ va exploata acest fapt. Oare d-l Bruhn vrea cu tot dinadinsul să mă constrângă să-l demasc în mod public ca pe o nulitate plină de ifose ?

Dacă Bruhn, Bernhard Becker și tutti quanti vor lupta împotriva mea și a năzuințelor mele într-un mod pe care-l voi considera dăunător însăși mișcării muncitorești, asupra acestor domni se va abate o asemenea furtună, că se vor mira și ei. Toate motivele de veche prietenie personală și considerentele de partid care mă legau de miini în ceea ce-l privește pe Lassalle cad definitiv în fața acestor dii minorum gentium²⁾. Declar acest lucru o dată pentru totdeauna, pentru ca mai târziu să nu fiu acuzat nici de duplicitate, nici de brutalitate.

Aș dori ca broșura „*Optsprezece brumar*” să nu fie tipărită în *nici un caz*, și dacă s-au făcut cumva demersuri în acest sens, să fie sistate⁴³².

Nu îndrăznesc, dragă doamnă contesă, să vă fac vreo urare cu prilejul noului an, deoarece știu că vechiul an v-a lăsat numai amintiri.

Al dv. devotat,

K. M.

Publicat pentru prima oară
în : F. Lassalle. „*Nachgelassene
Briefe und Schriften*”, Bd. III,
Stuttgart-Berlin, 1922

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ Karl Blind. — *Nota red.*

²⁾ — mărimi de mina a treia. — *Nota trad.*

11

Marx către Carl Siebel
la Elberfeld

22 decembrie 1864
1, Modena Villas, Maitland Park,
Haverstock Hill, Londra

Dragă Siebel,
La mulți ani!

Ai văzut probabil că Engels și cu mine am acceptat să colaborăm la „Social-Demokrat” din Berlin⁴³³. Fie vorba între nous¹⁾, ori ziarul renunță să-l mai ridice în slăvi pe Lassalle, ori ne dezicem noi de acest ziar. Dar bieții de ei au o situație grea.

Vei primi exemplarele din „Manifest”²⁾ pe care ți le-am trimis și vei ghici că eu sint autorul. În interesul mișcării de aici are mare importanță pentru noi să primim de la asociațiile muncitorilor germani înștiințarea cu privire la alăturarea lor la Comitetul Central de aici. (Din Italia și Franța am și primit o serie de asemenea înștiințări.) De altfel Liebknecht îmi scrie că Asociația tipografilor din Berlin se va alătura, dar că alăturarea „Uniunii generale a muncitorilor germani”⁷ este foarte îndoielnică date fiind intrigile urzite de d-l Bernhard Becker, a căror însemnătate a fost „descoperită” de Lassalle. (Entre nous, aceasta este probabil *unica descoperire* făcută de Lassalle.) Astăzi i-am scris bătrinei Hatzfeldt o scrisoare de intimidare, firește *sub rosa*³⁾.

Ar fi foarte de dorit dacă ai putea să te repezi la Solingen și să-i explici în numele meu muncitorului *Klings* de la secția de cuțite cât este de important ca Uniunea muncitorilor germani, la Congresul de la Düsseldorf din 27 decembrie a.c., să adopte o rezoluție cu privire la alăturarea ei la Asociația Internațională⁴³⁴. Poți face în treacăt o aluzie că nulițăți ca B. Becker ș.a. se interesează, firește, nu de cauză, ci de „infiniment petit”⁴⁾, adică de propria lor persoană. Totuși asemenea aluzii trebuie făcute *diplomatic*, fără să mă amesteci pe mine.

¹⁾ — între noi. — *Nota trad.*

²⁾ K. Marx. „Manifestul constitutiv al Asociației Internaționale a Muncitorilor” — *Nota red.*

³⁾ — pe ocolite. — *Nota trad.*

⁴⁾ — „lucruri infinit de mici”. — *Nota trad.*

Cred că înțelegi că aderarea Uniunii generale a muncitorilor germani este necesară, numai pentru început, împotriva dușmanilor noștri de aici. Mai târziu întreagă această Uniune, dacă are o bază falsă, trebuie aruncată în aer.

Dacă nici acum nu-mi vei scrie câteva rânduri, am să presupun că m-ai trădat definitiv și te voi anatemiza.

Al tău,

K. M.

Publicat pentru prima oară
în „Deutsche Zeitung” nr. 473
din 16 octombrie 1920

Se tipărește după manuscris

Tradus din limba germană

1865

12

Marx către Hermann Jung
la Londra

[In jur de 8 ianuarie 1865]
58, Dover Street, Oxford Street.
Manchester ⁴³⁵

Dragă Jung,

Am fost oarecum indignat cind am citit în „*Bee-Hive*” și în „*Miner*” ¹⁾ de săptămîna aceasta că la ultima ședință a Comitetului nostru

„s-a hotărît în unanimitate ca la serata care va avea loc la 16 ianuarie să fie invitați domnii Beesly, *Grossmith*, Beales și Harrison”.

Nu mai vorbesc de confuzia totală care se face, și anume că la ședința de marșea trecută nu s-a adoptat nici o rezoluție în acest sens.

Ceea ce mă deranjează însă este neadevărul flagrant că *d-l Grossmith* a fost invitat.

Acest *Grossmith*, deși participă rar sau de loc la ședințele noastre, figurează în toate adresele noastre ca membru al Comitetului.

Cum putea oare Comitetul nostru să invite un membru al Comitetului nostru la o serată organizată de Comitetul nostru? Poate că este un fel de premiu pentru că lipsește cu regularitate de la săptămînalele noastre séances ²⁾?

Deoarece pînă la sfîrșitul săptămîinii viitoare nu mă voi putea întoarce la Londra, v-aș fi foarte îndatorat

dacă la ședința de marșea viitoare veți întreba cine este autorul raportului apărut în „*Bee-Hive*” și „*Miner*”.

Cine l-a imputernicit pe acest autor să facă din Comitetul nostru, „îără știrea lui”, un instrument de proslăvire a *d-lui Grossmith*?

¹⁾ „*Miner and Workman's Advocate*”. — *Nota red.*

²⁾ — ședințe. — *Nota trad.*

Veți înțelege, firește, fără alte explicații cât este de important să înăbușim în fașă orice încercare de a transforma Comitetul nostru într-o unealtă a ambițiilor mărunte și a tot felul de intrigi.

V-aș rămâne foarte îndatorat dacă m-ați înștiința la adresa menționată mai sus ce răspuns vi s-a dat la întrebarea dv.⁴³⁶

Salut et fraternité¹⁾.

K. Marx

Publicat pentru prima oară
în : K. Marx și F. Engels. Opere,
vol. XXV, ed. rusă, 1934

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba engleză

13

Engels către Rudolf Engels la Barmen

[Manchester] 10 ianuarie 1865

Dragă Rudolf,

Iată ce cred eu despre războiul din America : sudiștii își epuizează treptat forțele și nu-și pot improspăta armata. Nordiștii nu au folosit nici jumătate din resursele lor. Sudul este nevoit să se limiteze la apărare, și anume în măsura în care acum timpul contraofensivelor de genul celei întreprinse de Longstreet în valea Shenandoah⁴³⁷ a trecut. Hood a mai încercat o asemenea operație, dar aceasta a scos dintr-o dată la iveală slăbiciunea lui și a hotărât soarta întregii campanii. Nordul este superior adversarilor săi sudiști din toate punctele de vedere și în plus mai dispune și de cei 40 000 de oameni ai lui Sherman, care au posibilitatea să se deplaseze unde vor, nimicind pretutindeni forțele, legăturile, resursele și proviziile sudiștilor chiar pe propriul lor teritoriu. Charlestonul va cădea în cel mult 4—6 săptămâni, după ce Sherman îl va înconjura pe uscat⁴³⁸. Sudului i-a mai rămas o singură armată, cea din Richmond²². Anul acesta va fi cu siguranță înfrântă definitiv și cu aceasta se va pune capăt apărării Sudului *cu ajutorul armatelor*. După aceea s-ar putea să înceapă un război de guerillă, incursiuni de pradă etc., care vor dura, probabil, pînă anul viitor.

¹⁾ — Salut și fraternitate. — *Nota trad.*

Dacă Sudul îi va înarma pe negri, cu atât mai bine pentru Nord, se va feri însă s-o facă. Cel mult în ultimul moment. Negrii nu sînt atât de proști încît să se lase uciși pentru biciul care îi lovește.

Vor mai fi, firește, și momente cînd situația Sudului va fi din nou ceva mai bună decît acum, dar acestea s-a mai întîmplat adeseori și nu e un lucru care să mă poată induce în eroare. În aceste momente *trebuie să vinzi*.

Că vom primi bumbac din America nu cred, dar că prețurile vor continua la noi să scadă, asta o cred. Bumbacul reprezintă în prezent un obiect de speculă în asemenea măsură, încît fiecare schimbare în opinia publică influențează asupra prețurilor lui. În afară de aceasta, la Liverpool sînt 500 000 de baloturi și publicul de aici este înclinat mereu să exagereze, să strige: cu Sudul s-a terminat, peste două săptămîni se va preda etc. În asemenea condiții nici nu poate fi vorba de o creștere a prețurilor. Ne vom ghida după știrile pe care le vom primi, dar totodată nu vom scăpa din vedere că stocul din Liverpool este de două ori mai mare decît cel de anul trecut. De asemenea cred că la sfîrșitul anului 1865 prețurile vor fi mai scăzute decît în prezent, deoarece urmează să așteptăm sosirea în Anglia a unei cantități mai mari de bumbac din toate țările.

Al tău,
Friedrich

Publicat pentru prima oară
în „Deutsche Revue” jg. 46, Bd. II, 1921

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

14

Marx către fiica sa Jenny

la Londra

11 ianuarie 1865
58, Dover Street, Manchester

Draga mea copilă,

Intenționez să plec din Manchester mîine, dar nu voi reuși mai înainte de duminică (15 ianuarie). Ernest Jones, cu care aș vrea foarte mult să stau de vorbă, este din cale-afară de ocupat cu afa-

cerile în orașele vecine și m-a invitat pe mine (și pe Engels) la el *vineri* seara, cînd se va întoarce acasă. Nu m-am mai văzut cu el și nici nu-l pot vedea mai devreme. Acesta este unul din motivele pentru care îmi amîn venirea. Mai sînt și altele, dar în orice caz nu mai rămîn aici decît pînă duminică.

Traducerea germană a „Manifestului către clasa muncitoare”¹⁾ a fost publicată în „Mainzer Journal”, iar cea a „Apelului către Abraham Lincoln”²⁾ în „Berliner Reform” și în „Hermann” din Londra. Această cinste o datorăm, probabil, temerilor d-lui Juch că rivalul său Bender ar putea monopoliza „protecția noastră”.

Aici vremea a fost oribilă. Astăzi, după cum se exprimă Müller, „soarele strălucește”, dar razele lui se reflectă în bucățile de gheață care acoperă străzile murdare. Pînă și razele soarelui trebuie să găsească aici întotdeauna ceva neplăcut de luminat.

Din familia Borchartt n-am văzut încă pe nimeni, iar în ceea ce privește familia Gumpert, ieri seară am discutat doar cîteva minute cu doctorul.

Cînd am sosit aici nu l-am găsit pe Friedrich³⁾. În locul lui am găsit o scrisoare în care mă înștiințează că se va întoarce pe la ora 6 de la o vînătoare de vulpi. De altfel el a luat toate măsurile necesare pentru a-mi pregăti o „entrée” *joyeuse*⁴⁾. (Cu vastele tale cunoștințe în materie de istorie vei înțelege imediat ce înseamnă „entrée *joyeuse*.”) Dacă mutarea lui în altă locuință este o schimbare în mai bine, rămîne de văzut. În orice caz, proprietarii nu sînt așa de impertinenți.

Apropo. În ultima vreme „Chronique scandaleuse”⁵⁾ în cercul lui Freiligrath s-a îmbogățit serios, în măsura în care acest cerc este legat de Banca Generală a Elveției. La Geneva a apărut un pamflet care demască scandaloasa proastă gospodărire a lui Fazy, „stăpînul firesc” al lui Freiligrath⁴³⁸. Fazy a fost nevoit să renunțe la postul de director general al băncii și, „pentru a salva ceea ce mai putea fi salvat” (*textual*), a numit în locul său pe evreul Reinach, iar ca adjuncți pe un francez și pe — Karl Vogt. Acesta din urmă se pretează să-l trădeze în modul cel mai mîrșav, să-l denunțe și să se

1) K. Marx. „Manifestul constitutiv al Asociației Internaționale a Muncitorilor”. — *Nota red.*

2) K. Marx. „Către Abraham Lincoln, președintele Statelor Unite ale Americii” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1962, p. 20—22. — *Nota trad.*). — *Nota red.*

3) Friedrich Engels. — *Nota red.*

4) — „primire” *triumfală*. — *Nota trad.*

5) — „Cronica de scandal”. — *Nota trad.*

ridice în mod public împotriva lui Fazy, vechiul său idol, omul a cărui „creatură” este în realitate.

Știi, probabil, că primul „număr de abonament” al publicației „Social-Demokrat” a fost confiscat de poliție la Berlin⁴³⁹. La drept vorbind, acesta este un incident favorabil. Indivizii aceștia aveau nevoie de un mic martiriu politic.

Sper că acasă este totul în ordine. Când pisica nu-i acasă, șoarecii joacă pe masă. Salută-le din partea mea pe Ma, „Success”, „Mine Own” și „Prophet”¹⁾. Pe tine, dragul meu Aaron, te-am visat astă noapte; se făcea că erai în costumul tău de sport și făceai niște sărituri uluitoare, aproape că pluteai prin aer, după ce ai executat admirabil trucurile lui Davenport⁴⁴⁰. Acest succes al vechiului meu cunoscut mi-a trezit un sentiment de mândrie și mi-a măgulit amorul propriu, amintindu-mi foarte bine de dansul nu prea grațios executat de tine cu mulți ani în urmă în pustiu, în fața vițelului de aur²⁾.

Arată-i lui Ma scrisoarea alăturată. Ea își va aminti de [Bockum-Dolffs] din Paris. Acum el este fericitul tată a 10 copii, cu care „vagabondează” prin lume.

Publicat pentru prima oară în limba rusă
în revista „Voinstvuiușcii materialism”,
nr. 4, 1925

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba engleză

15

Marx către Johann Baptist von Schweitzer

la Berlin

(Ciornă)

Către J. B. v. Schweitzer („Social-Demokrat”)

Londra, 16 ianuarie 1865

Domnul meu,

Ziarul dv. „Social-Demokrat”, cu toată apariția lui recentă, publică deja al doilea atac la adresa „Asociației Internaționale”³⁾. Îl mai aștept pe cel de-al „treilea”, pentru ca împreună cu prietenii

¹⁾ D-na Marx, Laura și Eleanor Marx și Helene Demuth. — Nota red.

²⁾ Aici, unde se afla probabil semnătura, este tăiată o bucată de hîrtie. Paragraful următor se află pe prima pagină a scrisorii, sus, în colțul din stînga. — Nota red.

³⁾ Vezi volumul de față, p. 39 și 50. — Nota red.

mei să declar în mod *public* că întrerup orice relații cu ziarul dv. În cazul unei asemenea declarații, voi fi nevoit să ating anumite chestiuni, asupra cărora, din considerente de partid, am păstrat pînă acum tăcere, supunîndu-le unei „critici” care în nici un caz nu va fi pe placul anumitor domni. Primul atac împotriva „Asociației Internaționale” a fost cuprins într-un pasaj anost din „Mesajul” lui B. Becker ⁴¹. Nu v-am făcut răspunzător de aceasta tocmai pentru că era un „Mesaj”, iar dv., din nefericire, sînteți în relații oficiale cu „Uniunea generală a muncitorilor” ⁷ (care trebuie strict delimitată de *clasa* muncitoare).

Altfel stau lucrurile cu pălăvrăgeala impertinentă și mincinoasă a d-lui Moses Hess ⁴⁰, pe care dv. nu trebuia să o publicați în *nici un caz*, cel puțin din considerație pentru mine și prietenii mei, și pe care n-ați putut-o publica decît cu *intenția de a mă provoca*.

În ceea ce privește creația lui Moses, după ce voi primi anumite știri din Paris, intenționez să-mi spun părerea în mod public ¹⁾. Iar în legătură cu faptul că dv. ați publicat acest articol mirșav, vă rog să-mi comunicați *dacă trebuie să-l consider drept o declarație de război din partea publicației „Social-Demokrat”* ?

Al dv. devotat,
K. Marx

Publicat pentru prima oară
în : K. Marx și F. Engels. Opere,
vol. XXV, ed. rusă, 1934

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

16

Marx către Johann Baptist von Schweitzer ⁴²

la Berlin

[Londra, 13 februarie 1865]

...deoarece, în urma corespondenței lui M. H[ess] din nr. 21 primit astăzi, declarația ²⁾ noastră este în parte perimată, lăsăm deocamdată totul baltă. Ce-i drept, declarația noastră cuprindea încă un punct — elogiarea proletariatului parizian pentru poziția lui antibonapartistă și sfatul dat muncitorilor germani de a urma acest exem-

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 64—65. — *Nota red.*

²⁾ K. Marx și F. Engels. „Către redacția ziarului «Social-Demokrat». Declarație”. — *Nota red.*

plu. Pentru noi acest lucru era mai important decît atacul împotriva lui Hess. Ne vom spune însă în altă parte în mod amănunțit părerea în ceea ce privește atitudinea muncitorilor față de guvernul prusian.

În scrisoarea dv. din 4 februarie se spune că eu însumi i-am pus lui Liebknecht în vedere să nu sară peste cal, ca să nu dea de dracu. Perfect. Totodată i-am scris însă că poți spune orice, dacă găsești forma adecvată¹⁾. În orice caz, pînă și acea formă de polemică împotriva guvernului, care este „posibilă” pe meridianul berlinez, se deosebește radical de o cochetărie sau chiar de un compromis aparent cu guvernul! V-am scris personal că „Soc[ial]-Demok[rat]” ar trebui să evite pînă și umbra unui asemenea compromis²⁾.

Judecînd după ziarul dv., guvernul, în dorința de a cîștiga timp, adoptă o poziție echivocă în ceea ce privește abrogarea legilor împotriva coalițiilor. În schimb, într-o telegramă din „Times” se aduce la cunoștință că guvernul a lăsat să se înțeleagă că aprobă proiectata sprijinire de către stat a asociațiilor cooperatiste⁸⁵. Nu m-ar mira de loc dacă de data aceasta, în mod excepțional, „Times” a publicat o știre exactă!

Coalițiile și sindicatele generate de ele sînt deosebit de importante nu numai ca mijloc de organizare a clasei muncitoare în vederea luptei împotriva burgheziei, — această importanță a lor reiese, printre altele, din faptul că pînă și muncitorii din Statele Unite, în pofida votului universal și a existenței republicii, nu se pot dispensa de sindicate; în Prusia, și în general în Germania, dreptul de coalizare înseamnă, în plus, o breșă în dominația poliției și a birocrăției, desființează regulamentul pentru argați și stăpînirea nobilimii la țară³⁾, într-un cuvînt aceasta este o măsură de transformare a „supușilor” în cetățeni cu drepturi depline, măsură pe care partidul progresist⁸⁶, adică orice partid burghez de opoziție din Prusia (dacă nu a înnebunit încă), ar admite-o mai degrabă decît un guvern prusian și cu atît mai puțin guvernul Bismarck! Dimpotrivă, ajutorul dat de guvernul regal prusian asociațiilor cooperatiste — și oricine cunoaște condițiile din Prusia cunoaște dinainte și dimensiunile inevitabil liliputane ale acestuia —, ca măsură economică este egal cu zero și totodată acest ajutor înseamnă extinderea sistemului de tutelă, coruperea unei părți a clasei muncitoare, decapitarea mișcării. După cum partidul burghez din Prusia

¹⁾ Vezi volumul de față p. 50. — *Nota red.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 50. — *Nota red.*

³⁾ Vezi volumul de față, p. 65. — *Nota red.*

s-a compromis și a ajuns în starea jalnică actuală tocmai pentru că a crezut în mod serios că, o dată cu „noua eră”, prin grația prințului regent, va ajunge la cîrma țării ⁹⁶, tot așa partidul muncitoresc se va compromite și mai mult, închipuindu-și că în era lui Bismarck sau în oricare altă eră prusiană, prin grația regelui, îi vor fi servite plăcinte pe tavă. Nu încapă nici o îndoială că decepția de pe urma erorii nefaste a lui Lassalle cu privire la intervenția „socialistă” a unui guvern prusian va urma în mod inevitabil. Logica lucrurilor va vorbi de la sine. Dar *onoarea* partidului muncitoresc reclamă ca el să respingă asemenea iluzii chiar înainte ca practica să fi dovedit cît de găunoase sînt. Clasa muncitoare ori este revoluționară, ori nu este nimic.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx”, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după textul
scrisorii lui Marx către
Engels din 18 februarie 1865

Tradus din limba germană

17

Marx către Victor Le Lubez la Londra

[Londra] 15 februarie 1865

Dragul meu Le Lubez,

Succesul Asociației noastre ne cere să fim prevăzători. După părerea mea, primirea d-lui Beales în Consiliul nostru ar strica totul ¹⁾. Eu îl socotesc un om cinstit și bine intenționat ; totuși el este și nu poate fi altceva decît un politician burghez. Are un caracter slab, e mediocru și vanitos. La viitoarele alegeri parlamentare vrea să candideze pentru Marylebone. Numai acest singur fapt ar fi de ajuns pentru a exclude posibilitatea intrării lui în Comitetul nostru. Noi nu ne putem transforma într-o *trambulină* pentru micile ambiții parlamentare.

Puteți fi încredințat că dacă Beales va fi admis, le ton cordial, sincère et franc ²⁾ prin care excelează actualele noastre dezbateri, va dispărea și va ceda locul *pălăvrăgelii*. După Beales va urma Taylor, acest bătăran și lingușitor insuportabil.

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 78—79. — *Nota red*

²⁾ — tonul cordial, sincer și deschis. — *Nota trad.*

În ochii lumii Asociația noastră va căpăta cu totul alt caracter în urma primirii lui Beales : ne vom transforma într-una din numeroasele asociații pe care el binevoiește să le ocrotească. Acolo unde va pătrunde el, vor veni după el și alți reprezentanți ai clasei sale, și toate strădaniile noastre victorioase de pînă acum de a elibera mișcarea muncitorilor englezi de orice tutelă a burgheziei sau a aristocrației se vor dovedi zadarnice.

Știu din capul locului că o serie de probleme, în special cele cu caracter social, care se vor ridica după primirea lui Beales, îl vor sili să se retragă. Noi vom lansa manifeste cu *problema agrară* etc., pe care el *nu* le poate semna. Nu este mult mai bine să nu-l primiți de la bun început decît să-i dați ulterior prilejul să se decidă de noi ?¹⁾

Știu că după gafa făcută de d-l Dell²⁾ cu această candidatură se vor ivi unele greutăți.

Cred că întreaga chestiune poate fi rezolvată în liniște prin discuții cu membrii din conducerea engleză, înainte de a fi prezentată Comitetului.

Cu salutări frățești.

Al dv.,
K. Marx

Apropo. Cu tot entuziasmul său pentru Polonia, d-l Beales nu a făcut nimic altceva pînă în prezent decît că, sub conducerea duce-lui...³⁾, a dat peste cap toate demonstrațiile organizate în apărarea Poloniei. Ieri a încercat să recurgă din nou la același truc din aceleași motive⁴⁾.

Publicat pentru prima oară
într-o forma prescurtată în : I. Tchernoff.
„Le Parti républicain au coup
d'État et sous le Second
empire”, Paris 1908

Publicat în întregime pentru prima oară

Se tipărește după textul
cărții, confruntat cu ma-
nuscrisul complet al copiei
în limba franceză

Tradus din limbile engleză
și franceză

¹⁾ Următoarele trei paragrafe lipsesc în textul englez ; au fost adăugate numai după manuscrisul traducerii în limba franceză. — *Nota red.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 78. — *Nota red.*

³⁾ În original este omis : probabil este vorba de marchizul Townshend. — *Nota red.*

⁴⁾ Vezi volumul de față, p. 78—79. — *Nota red.*

18

Engels către Otto Meissner
la Hamburg

Manchester, 22 februarie 1865

Stimate domn,

Prețioasa dv. scrisoare din 17 c[ourant] ¹⁾ mi-a parvenit abia acum, deoarece timp de trei zile legătura poștală cu Ostende a fost complet întreruptă. Vă sînt foarte recunoscător că ați acceptat imediat editarea și în special pentru că lucrarea va fi repede tipărită ²⁾).

Sînt de acord cu onorariul de 2 louisiori pe coală și las la latitudinea dv. fixarea tirajului ediției, însă cu condiția să-mi comunicați și mie în scrisoarea următoare ce s-a hotărît; se înțelege [că eu] ³⁾ sînt de acord cu acest onorar numai pentru [prima ediție].

Notele pentru z[iare vor fi] pregătite neîntîrziat.

Întîrzierea aparentă în [expedierea] manuscrisului, asupra căreia dv. insistați pe drept cuvînt, se explică prin următoarele împrejurări: am terminat manuscrisul sîmbătă seara, 11 februarie, și tîrziu noaptea am scris scrisoarea de însoțire; scrisoarea a fost predată luni 13 la ora 10 dimineața și a plecat chiar luni seara de la Dover cu vaporul de poștă, adică nu mai tîrziu decît dacă aș fi predat-o de sîmbătă seara. Englezii evlavioși nu trimit nicî un vapor poștal sîmbătă seara, cel puțin nu pînă la Ostende.

Cu respect,

Fr. Engels

Sper să primesc aici prin poștă 12 exemplare pe data de 27 sau 28.

Publicat pentru prima oară
în: K. Marx și F. Engels. Opere,
vol. XXV, ed. rusă, 1934

Se tipărește după manuscris-
Tradus din limba germană

---

¹⁾ — curent. — *Nota trad.*

²⁾ Este vorba de lucrarea lui F. Engels „Problema militară în Prusia și partidul muncitoresc german” (vezi volumul de față, p. 73, și K. Marx și F. Engels Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 39—83. — *Nota trad.*). — *Nota red.*

³⁾ Cuvintele din paranteze sînt ilizibile în manuscris. — *Nota red.*

19

Marx către Wilhelm Liebknecht ⁴⁴³
la Hannover

[Londra, 23 februarie 1865]

În cele câteva scurte extrase citate de Eccarius din discursul meu ținut în fața Asociației muncitorilor există pasaje care conțin exact contrarul celor spuse de mine ¹⁰². Eu i-am scris despre aceasta, lăsându-l pe el să hotărască dacă vrea sau nu să rectifice aceste afirmații în viitoarea lui corespondență, pentru că în actualele împrejurări acest lucru nu este de prea mare importanță.

Publicat pentru prima oară
în : „Der Briefwechsel zwischen
F. Engels und K. Marx“, Bd. III,
Stuttgart, 1913

Se tipărește după o copie
a autorului făcută în
agenda pe anul 1865

Tradus din limba germană

20

Marx către Ludwig Kugelmann
la Hannover

Londra, 23 februarie 1865
1, Modena Villas, Maitland Park,
Haverstock Hill

Dragă prietene,

Am primit ieri scrisoarea dv., care m-a interesat foarte mult, și acum vă voi răspunde la fiecare punct în parte.

În primul rând vreau să vă expun pe scurt relațiile mele cu Lassalle. În perioada în care el făcea agitație, întrerupsesem relațiile cu el : 1. din pricina fanfaronadei lui, pe care o însoțea cu cea mai nerușinată plagiere a scrierilor mele și ale altora ; 2. deoarece *condamnam* tactica lui *politică* ; 3. deoarece i-am explicat și i-am „dovedit“ în amănunt, aici la Londra, încă înainte de a-și fi început agitația, că ideea unei intervenții direct *socialiste* din partea „statului Prusiei“ este o absurditate. În scrisorile pe care mi le-a adresat (între 1848 și 1863), ca și în întrevederile noastre personale, el s-a declarat întotdeauna un adept al partidului reprezentat de mine. Dar de îndată ce s-a convins, la Londra (la sfârșitul anului 1862), că nu-și poate face jocul cu mine, s-a hotărât să se erijeze

în „dictator al muncitorilor” și în această calitate să se ridice *împotriva* mea și a vechiului partid. Cu toate acestea i-am recunoscut meritele de agitator, deși spre sfârșitul scurtei lui cariere chiar și această agitație a început să mi se pară din ce în ce mai dubioasă. Moartea lui neașteptată, vechea prietenie, scrisorile desperate ale contesei Hatzfeldt, indignarea împotriva *impertinentei lașe* a ziarelor burgheze față de acela de care s-au temut atât de mult în timpul vieții lui, — toate acestea m-au determinat să public o scurtă declarație¹⁾ împotriva mizerabilului de Blind, declarație care nu se referea însă la *conținutul* activității lui Lassalle (d-na Hatzfeldt a trimis această declarație cotidianului „*Nordstern*”²⁾). Din aceleași considerente, precum și în speranța că voi putea îndepărta elementele care mi se păreau periculoase, am promis, împreună cu Engels, să colaborăm la „*Soc[ial]-Demok[rat]*” (acest ziar a publicat o traducere a „*Manifestului constitutiv*”²⁷ și la cererea lui am scris un articol despre Proudhon la moartea acestuia³⁾) și, după ce Schweitzer ne-a trimis un *program satisfăcător al redacției sale*²⁴, am acceptat să ne socotească printre colaboratori. Ne-a mai servit drept garanție faptul că *W. Liebknecht* era membru neoficial al redacției. Curînd însă a ieșit la iveală — dovezile respective ne-au căzut în mină — că în realitate *Lassalle trădase* partidul. El încheiase un contract formal cu Bismarck (fără să aibă, firește, *nici un fel de garanții*). La sfârșitul lunii septembrie 1864 el urma să plece la Hamburg, pentru ca acolo (împreună cu aiuritul de Schramm și cu Marr, spion al poliției prusiene) „*să-l silească*” pe Bismarck să anexeze Schleswig-Holsteinul, adică să proclame această anexare în numele „muncitorilor” etc. Bismarck promitea în schimb dreptul de vot universal și câteva șarlatanii socialiste⁵⁵. Păcat că Lassalle n-a putut juca această comedie pînă la capăt! Ea ar fi arătat cît a fost de ridicol, cum s-a lăsat dus de nas și ar fi pus capăt o dată pentru totdeauna tuturor încercărilor de acest fel!

Lassalle a apucat pe această cale greșită pentru că era un „*politician realist*” în maniera d-lui Miquel, doar că de anvergură mai mare și urmărind scopuri mai importante! (By the bye⁴⁾, asupra lui Miquel eram de mult edificat; comportarea⁵⁾ lui mi-o explicam prin faptul că, pentru un avocat din *Hannover*, Uniunea națio-

¹⁾ *K. Marx*. „Scrisoare către redactorul ziarului «Beobachter» din Stuttgart”. — *Nota red.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 398—399. — *Nota red.*

³⁾ *K. Marx*. „Despre Proudhon [Scrisoare către J. B. Schweitzer]” (vezi *K. Marx* și *F. Engels*. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 28—35. — *Nota trad.*) — *Nota red.*

⁴⁾ — În treacăt fie spus. — *Nota trad.*

⁵⁾ Vezi volumul de față, p. 75 și 80. — *Nota red.*

nală ¹⁵⁰ reprezintă un prilej minunat de a se face auzit în Germania, dincolo de cei 4 pereți ai casei sale și, amplificând astfel „realitatea” propriei sale persoane, de a obține prin ricoșeu recunoașterea în patria sa hanovriană și, în plus, de a juca, sub scut „prusac”, rolul unui Mirabeau „hanovrian”.) După cum M[iquel] și actualii săi prieteni au profitat de „era nouă” ⁹⁶, proclamată de prințul regent al Prusiei, pentru a se juca de-a Uniunea națională și a se crampona de „supremația Prusiei” ⁴⁴⁴, după cum în general aceștia își cultivau „mindria de cetățean” sub scutul Prusiei, tot așa a vrut și Lassalle să-l joace pe marchizul de Posa al proletariatului cu un Filip al II-lea ¹⁾ de Uckermark și cu Bismarck ca mijlocitor între el și monarhia prusiană. El n-a făcut altceva decît să imite pe domnii din Uniunea națională. Dar în timp ce aceștia au provocat „reacțiunea” prusiană în interesul clasei de mijloc, el a dat mina cu Bismarck în numele interesului proletariatului. Acești domni erau mai îndreptățiți decît Lassalle, deoarece burghezul este obișnuit să considere drept „realitate” doar interesul său imediat și deoarece această clasă a făcut efectiv pretutindeni compromisuri pînă și cu feudalismul, în timp ce clasa muncitoare trebuie, prin însăși natura lucrurilor, să fie cinstită „revoluționară”.

Pentru un caracter teatral și vanitos ca Lassalle (care însă nu putea fi corupt cu asemenea fleacuri ca funcții, post de primar etc.) era foarte ispititoare ideea unei acțiuni nemijlocite în interesul proletariatului întreprinsă de Ferdinand Lassalle! În realitate însă, el cunoștea prea puțin condițiile economice reale ale unei asemenea acțiuni pentru a se privi pe sine însuși cu un ochi într-adevăr critic! Pe de altă parte, în urma infamei „politici realiste”, în virtutea căreia burghezii germani au tolerat reacțiunea din 1849—1859, privind cu nepăsare cum este prostit poporul, muncitorii germani erau prea „demoralizați” pentru a nu aplauda pe un asemenea mîntuitor de bilci care le promitea să-i ducă dintr-o singură săritură în țara făgăduinței!

Să reluăm, așadar, firul intrerupt! De îndată ce „Social-Demokrat” a fost fondat, s-a și văzut că bătrîna Hatzfeldt voia să aducă la îndeplinire „testamentul” lui Lassalle. Prin intermediul lui Wagener (de la „Kreuz-Zeitung”) ea întreținea legături cu Bismarck, căruia i-a pus la dispoziție „Uniunea muncitorilor” (Uniunea generală a muncitorilor germani) ⁷⁾, „Social-Demokrat” etc. Urma ca anexarea Schleswig-Holsteinului să fie proclamată în „Social-Demokrat”, Bismarck să fie recunoscut ca protector etc. Tot pla-

¹⁾ Marchizul de Posa și Filip al II-lea — personaje din drama lui Schiller „Don Carlos”. Prin Filip al II-lea este subînțeles Wilhelm I. — Nota red.

nul acesta frumos a eşuat datorită faptului că la Berlin și în redacția lui „Soc[ial]-Dem[okrat]” l-am avut pe Liebknecht ¹⁾. Deși atît Engels cît și eu dezaprobam orientarea ziarului — cultul servil pentru Lassalle, cochetarea cu Bismarck la orice prilej etc. —, pentru moment era, bineînțeles, mai important să menținem oficial legătura cu ziarul, pentru a zădărnici intrigile bătrinei Hatzfeldt și a evita compromiterea totală a partidului muncitoresc. Ne-am resemnat deci să facem *bonne mine à mauvais jeu* ²⁾, deși în particular scriam într-una redacției ziarului „Soc[ial]-Demok[rat]” că trebuie să lupte în egală măsură împotriva lui Bismarck, ca și împotriva progresiștilor ³⁾. Am tolerat chiar ca filizonul înfumurat de Bernhard Becker, care ia în serios importanța lăsată lui moștenire de Lassalle, să feasă intrigi împotriva lui *International Workingmen's Association* ⁴⁾.

Între timp însă, articolele d-lui Schweitzer din „Soc[ial]-Demok[rat]” deveneau tot mai favorabile lui Bismarck. Eu îi scrisesem mai înainte că se poate încerca o *intimidare* a progresiștilor în „problema coaliției”, dar că *guvernul prusian* nu va admite *niciodată* abrogarea totală a legilor împotriva coalițiilor, deoarece aceasta ar însemna o breșă în birocratism, ar însemna emanciparea muncitorilor, anularea regulamentului cu privire la iobagi ⁵⁾, desființarea bătăii cu vergi, practică la țară de nobilime etc. etc., fapte pe care Bismarck nu le-ar putea admite *niciodată* și care, în general, sînt cu totul incompatibile cu statul *birocratic* prusian ⁶⁾. Mai adăugam că, dacă parlamentul va respinge legile împotriva coalițiilor, guvernul va recurge la *fraze* (ca, de pildă, că problema socială cere măsuri „mai radicale” etc.) pentru a păstra aceste legi în vigoare. Toate s-au adevărit. Și ce a făcut d-l von Schweitzer? A scris un articol *pro* Bismarck ⁷⁾, rezervîndu-și tot eroismul pentru lupta împotriva unor ființe *infiniment petits* ⁸⁾ ca Schulze, Faucher etc.

Cred că Schweitzer și ceilalți sînt *bine intenționați*, dar ei sînt „*politicieni realiști*”. Ei vor să țină seama de situația *existentă* și să nu lase numai domnilor Miquel & Co. *privilegiul* „politicii realiste”. (Se pare că aceștia din urmă vor să-și rezerve dreptul unui *intermixture* ⁹⁾ în treburile guvernului prusian.) Ei știu că presa muncitorească și mișcarea muncitorească există în Prusia (deci și în

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 40. — *Nota red.*

²⁾ — haz de necaz. — *Nota trad.*

³⁾ Vezi volumul de față, p. 40. — *Nota red.*

⁴⁾ Vezi volumul de față, p. 406—407. — *Nota red.*

⁵⁾ — *infiniment de mici*. — *Nota trad.*

⁶⁾ — amestec. — *Nota trad.*

restul Germaniei) numai par la grăce de la police ¹⁾. De aceea ei vor să ia lucrurile așa cum sînt, să nu irite guvernul etc., tot așa cum politicienii noștri realiști „*republicani*” „acceptă” un împărat din casa Hohenzollern. Dar întrucît eu nu sînt un „politician realist”, am socotit necesar ca împreună cu Engels să rupem relațiile cu „Social-Demokrat” ²⁾ într-o declarație publică (pe care o veți citi, probabil, curînd într-unul din ziare).

Din cele de mai sus vă dați totodată seama de ce în momentul de față nu pot face *nimic* în Prusia. Guvernul de acolo mi-a refuzat direct să mă repună în drepturile de cetățean prusian ¹⁷⁷. Mi s-ar permite să fac *agitație* numai dacă aceasta ar îmbrăca forma dorită de domnul von Bismarck.

Prefer de o sută de ori agitația pe care o fac aici prin „*Asociația Internațională*”. Influența asupra proletariatului englez este directă și de cea mai mare însemnătate. În prezent ne ocupăm de general suffrage question ³⁾, care aici are, bineînțeles, cu *totul altă însemnătate* decît în Prusia ¹⁰⁴.

În general, succesul înregistrat de această „Asociație” aici, la Paris, în Belgia, în Elveția și în Italia *întrece toate așteptările*. Numai în Germania mi se opun, firește, urmașii lui Lassalle, care :
1. se tem prosteste că își vor pierde importanța ;
2. mă cunosc ca un adversar fățiș a ceea ce germanii numesc „politică realistă”. (Este vorba de acel „*realism*” care situează Germania mult în urma tuturor țărilor civilizate.)

Deoarece oricine cumpără un carnet de 1 șiling poate deveni member of the Association ⁴⁾, deoarece francezii (ca și belgienii) au ales această formă de individual membership ⁵⁾, legea interzîcîndu-le să ni se alăture ca „Asociație”, și întrucît în Germania lucrurile se prezintă exact la fel, m-am hotărît să propun tuturor prietenilor mei de aici și din Germania să înființeze mici societăți ⁶⁾, indiferent de numărul de members ⁷⁾ din localitatea respectivă, fiecare din ei urmînd să cumpere un English card of membership ⁸⁾. Asociația engleză fiind *legală*, acest procedeu nu va întîmpina dificultăți nici măcar în Franța. Aș dori foarte mult ca și dv., împreună

¹⁾ — prin bunăvoința poliției. — *Nota trad.*

²⁾ K. Marx. „Către redacția ziarului «Social-Demokrat». Declarație”. — *Nota red.*

³⁾ — problema votului universal. — *Nota trad.*

⁴⁾ — membru al Asociației. — *Nota trad.*

⁵⁾ — aderare individuală. — *Nota trad.*

⁶⁾ — societăți. — *Nota trad.*

⁷⁾ — membri. — *Nota trad.*

⁸⁾ — carnet englez de membru. — *Nota trad.*

cu prietenii dv. cei mai apropiați, să intrați în acest fel în legătură cu Londra.

Vă mulțumesc pentru rețetă. Printr-o ciudată coincidență, cu trei zile înainte de a o primi a început din nou să apară boala aceasta insuportabilă. Așadar, rețeta a venit tocmai la timp.

Peste câteva zile vă mai trimit 24 de exemplare din „Manifest”¹⁾. Trebuie să închei fiindcă tocmai acum a venit unul dintre prietenii mei; și întrucât doresc foarte mult să expediez această scrisoare, la celelalte puncte din scrisoarea dv. mă voi referi data viitoare.

Al dv.,

K. M.

Publicat pentru prima oară
în revista „Sozialistische
Auslandspolitik” nr. 18 din 1918

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

21

Engels către Carl Siebel la Elberfeld

Manchester, 27 februarie 1865

Dragă Siebel,

Marx ți-a trimis declarația noastră împotriva ziarului „Social-Demokrat” din Berlin²⁾. Pentru a protesta și într-o formă pozitivă împotriva încercărilor de a ne pune în aceeași oală cu prozeții lui Bismarck am scris o broșură, iar O. Meissner din Hamburg a acceptat-o. Te rog ai grijă ca în „Düsseldorfer Zeitung” și în celelalte publicații care îți sînt accesibile să apară o notă care să sune cam așa :

„Zilele acestea, în editura Otto Meissner din Hamburg va apărea broșura : *Friedrich Engels. «Problema militară în Prusia și partidul muncitoresc german»*. Broșura a fost scrisă în urma propunerii făcute autorului de un așa-numit ziar «social-democrat»³⁾ de a-și expune în coloanele lui punctul de vedere în această problemă⁴⁾. Dar o tratare amănunțită a acestei probleme a necesitat totuși mai

¹⁾ K. Marx. „Manifestul constitutiv al Asociației Internaționale a Muncitorilor”. — *Nota red.*

²⁾ K. Marx. „Către redacția ziarului «Social-Demokrat». Declarație”. — *Nota red.*

³⁾ „Der Social-Demokrat”. — *Nota red.*

⁴⁾ Vezi volumul de față, p. 41—42 și 43. — *Nota red.*

mult spațiu decît oferă un ziar; în plus, orientarea bismarckofilă adoptată de cea mai nouă «social-democrație» a făcut imposibilă colaborarea celor de la «Neue Rheinische Zeitung» la organul de presă al *acestei* «social-democrații». Date fiind aceste împrejurări, lucrarea menționată apare sub formă de broșură *separată...*¹⁰⁹

Trebuie să te grăbești, deoarece M[eissner] scrie că broșura urma să fie *expediată* încă de la 24 februarie. Broșura va înfuria la culme clica lui Lassalle, la fel și pe progresiști⁵⁸ și nu mai puțin pe d-l Bismarck. Ea cuprinde o serie de lucruri foarte îndrăznețe care de cele mai multe ori sînt trecute cu sifială sub tăcere. Dacă loviturile împărțite în stînga și în dreapta nu vor fi din nou întîmpinate de presă cu o tăcere de mormînt⁴⁴⁵, atunci broșura va avea efectul dorit.

Așadar, treci la acțiune! Acesta este principalul. Pentru „*Rheinische Zeitung*” voi trimite eu materialul necesar prin dr. Klein din Köln.

Salutări cordiale soției tale.

Al tău,
F. E.

N. B. Mai poți adăuga: și dezvoltă punctul de vedere pe care „social-democrații” din 1848 l-au apărat atît împotriva guvernului, cît și împotriva partidului progresist.

Publicat pentru prima oară
în „Deutsche Zeitung” nr. 473
din 16 octombrie 1920

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

22

Engels către Joseph Weydemeyer⁴⁴⁶ la St. Louis

Manchester, 10 martie 1865

Dragă Weydemeyer,

În sfîrșit, iată că am reușit să-ți răspund la scrisoarea ta din 20 ianuarie. Eu i-am trimis-o lui Marx, care, din cauză că a fost bolnav, a ținut-o mult timp la el și efectiv scrisoarea s-a întors la mine abia acum o săptămînă¹⁾, așa că n-am mai putut expedia

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 75. — Nota red.

răspunsul cu vaporul precedent, mai ales că în ziua respectivă am fost foarte ocupat cu treburile firmei.

Îți mulțumesc foarte mult că ai răspuns atât de amănunțit la întrebările mele¹⁾. Din cauza informațiilor neglijente din ziarele locale cu privire la problemele militare am pierdut firul tuturor operațiilor „combinate”; expediția de la Red-River mi-a rămas complet neclară, ca și marșul lui Sherman din Vicksburg spre est⁴³, întrucât despre corpul de armată din sud, care se deplasa din New Orleans, aici nu s-a amintit niciodată nimic. Aceste operații combinate, în care punctul stabilit pentru concentrarea trupelor se afla nu numai în sfera de acțiune a inamicului, dar și în spatele liniei acestuia, arată cât de primitive erau noțiunile de strategie ale unui popor complet lipsit de experiență militară. Tot așa, dacă în timpul războiului danez³ nobilul Wrangel și prințul Friedrich Karl n-ar fi fost doi contra unu, ar fi făcut aceeași ispravă. Lupta de la Missunde⁴⁴⁷ și cele două „demonstrații” de neexplicat (pentru a da totuși un nume acestor lucruri fără nume) împotriva lui Düppel²⁰ înainte de atac au fost și mai naive.

În ceea ce privește atitudinea lui Grant în fața Richmondului²², încerc să mi-o explic altfel. Sînt întru totul de părerea ta că din punct de vedere *strategic* era corect să atace Richmondul numai dinspre *vest*. Mi se pare însă, atât cât pot aprecia fără să am informații precise și la o asemenea distanță, că Gr[ant] a preferat estul din două motive: 1. pentru că aici se putea aproviziona mai ușor. În timp ce în *vest* se putea deplasa numai spre Fredericksburg și Tennessee (ambele drumuri trecînd prin regiuni secătuite de război), în est îi erau deschise drumurile spre Fredericksburg, spre York și riul James. Dacă ținem seama de greutatea de aprovizionare a marilor armate, care în tot timpul războiului au avut un rol atât de important, nu-l pot condamna fără rezerve pe Grant, pînă nu îmi clarific toate aceste împrejurări. Tu îi reproșezi că s-a întors cu spatele la mare. Dar dacă stăpînești marea și dispui de puncte de ambarcare (Monroe și Norfolk), acesta este un *avantaj*. Compară campaniile lui Wellington în Spania și campania din Crimeea, unde aliații, învingătorii de la Alma, pur și simplu *au fugit* numai pentru a-și asigura o acoperire a spatelui dinspre mare la sud de Sevastopol. Că ocuparea văii Shenandoah constituia cea mai bună garanție pentru securitatea Washingtonului, este limpede. Se ridică însă următoarea problemă:

2. A vrut oare Grant (și Lincoln) să asigure securitatea deplină a Washingtonului? Dimpotrivă, mi se pare că, dată fiind instabilitatea

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 389—391. — *Nota red.*

constituției federale și atitudinea destul de indiferentă față de război în unele regiuni din Nord, Lincoln nu a intenționat niciodată în mod serios să-i alunge pe confederați din Richmond, ci, dimpotrivă, a vrut chiar să-i mențină pe o poziție care să amenințe întrucîtva Washingtonul, Pennsylvania și chiar New Yorkul. Cred că altminteri nu ar fi primit nici recruți, nici bani pentru a duce războiul pînă la capăt. Că de 3—4 luni Grant dorește foarte mult să ocupe Richmondul cred, dar pentru acest lucru nu are destule forțe. După cum am citit, forțele lui sînt apreciate la 70 000—90 000 de oameni, iar ale lui Lee la 50 000—70 000. Dacă această proporție este cît de cît exactă, la ofensiva cu bună știință greșit efectuată de el din punct de vedere strategic a obținut maximum posibil, luîndu-i lui Lee orice posibilitate de apărare activă și înconjurînd Richmondul cel puțin din 3 părți din 4. Căci după ce timp de doi ani Lee s-a evidențiat printre toți ceilalți generali din Nord și din Sud tocmai prin modul său strălucit de a folosi contraofensiva, nu pot admite că el a renunțat acum la acest gen de luptă altfel decît *constrîns*. Nordul a cîștigat însă fantastic de pe urma faptului că a reușit să țină în loc atît de mult timp cea mai bună armată a Sudului, printr-un point d'honneur naiv, la Richmond, adică într-un colț al regiunii din Sud, pînă cînd, în urma cuceririi văii Mississippi și apoi în urma raidului lui Sherman ⁴³, întregul spate al frontului a fost izolat și dezorganizat din punct de vedere militar pentru Sud și pînă cînd, în cele din urmă, toate trupele disponibile ale Uniunii s-au îndreptat spre Richmond pentru a pune capăt, printr-o lovitură decisivă, întregii istorii, ceea ce, pare-se, se întîmplă acum.

Ultimele știri primite de la New York sînt din 25 februarie, adică se încheie cu luarea Charlestonului și a Wilmingtonului și cu înaintarea lui Sherman din Columbia spre Winnsborough. Acest Sherman este, pare-se, singurul om din Nord care se pricepe să obțină victorii cu ajutorul picioarelor soldaților săi. De altfel, el trebuie să aibă băieți extraordinari sub comanda sa. Acum aștept cu nerăbdare desfășurarea evenimentelor. Dacă Lee apreciază just situația sa desperată, nu-i mai rămîne nimic altceva decît să o pornească cu arme și bagaje spre Sud. Dar încotro? Pentru el e *deschis* numai drumul spre Lyneburg și Tennessee; ar fi însă foarte riscant să o pornească prin valea îngustă a muntelui cu o singură linie de cale ferată, avînd în fața frontului fortificațiile Knoxville și Chattanooga. În plus, asta ar însemna, fără îndoială, pur și simplu să sacrifice trupele lui Beauregard, Hardee și toate celelalte detașamente ale confederaților aflate în Carolina de nord și să-și expună flancul lui Sherman. Sau să pornească din Petersburg, să respingă flancul stîng al lui Grant și să înainteze direct spre Sud împotriva

lui Sherman ? E riscant, dar e mai avantajos — singura cale de a strînge în jurul său resturile armatei fugare, de a-l reține pe Grant prin distrugerea liniilor de cale ferată și a podurilor și de a-l ataca pe Sherman cu forțe superioare. Dacă acesta intră în luptă cu forțe unite, va fi, cu siguranță, înfrînt, iar dacă se abate din drum spre țârm, atunci îi deschide lui Lee drumul spre Augusta, unde acesta își poate lăsa pentru prima oară trupele să se odihnească. Dar atunci Sherman și Grant se vor uni cu siguranță și Lee va avea din nou de-a face cu forțe superioare lui, iar de data aceasta aproape în cîmp deschis ; căci eu nu cred că confederații vor mai putea concentra undeva în interiorul țării destule tunuri de cetate pentru a organiza acolo un nou Richmond. Și chiar dacă ar face-o, asta ar însemna să cadă dintr-o cursă într-alta. Sau poate mai rămîne ipoteza invadării Nordului ? Jefferson Davis ar fi foarte capabil de așa ceva, atunci însă s-ar termina totul în două săptămîni.

Dar Lee poate să-și trimită spre Sud chiar numai o parte din forțele sale, pentru ca împreună cu Beauregard & Co. să-l țină în loc pe Sherman, și aceasta mi se pare cea mai plauzibilă ieșire. În cazul acesta Sherman, după toate probabilitățile, pur și simplu îi va „snopi” ¹⁾, ca să vorbim ca în sudul Germaniei, și atunci Lee nu va mai putea întreprinde nimic. Dar chiar în cazul că Sherman ar fi înfrînt, Lee ar cîștiga numai o lună de răgaz și trupele care vin din toate părțile dinspre coastă — fără să mai vorbim de eventualele victorii ale lui Grant împotriva armatei slăbite din Richmond — l-ar aduce curînd în aceeași situație grea de mai înainte. Oricum lucrurile se apropie de sfîrșit și aștept cu mare nerăbdare fiecare vapor ; aici plouă cu știri senzaționale. Foarte amuzant este să auzi concluziile strategice ale numeroșilor southern sympathisers ²⁾ de aici ; toate se reduc la cuvintele generalului polonezo-palatinez Sznayde, care de fiecare dată cînd trebuia să fugă spunea : „Procedăm întocmai cum a procedat Kossuth”.

În orice caz îți sînt foarte recunoscător pentru explicațiile date cu privire la organizarea militară în America ; numai datorită acestora am putut să-mi fac o imagine clară asupra multor aspecte ale războiului de acolo. Tunurile lui Napoleon le cunosc de cînd mă știu ; englezii tocmai renunșaseră la ele (tunuri ușoare cu țevă lișă de 12 livre cu o încărcătură avînd un sfert din greutatea ghu-lelei) cînd Ludovic Bonap[arte] le-a descoperit din nou. Obuziere prusiene puteți obține cîte vreți, deoarece acum s-a renunșat la ele și au fost înlocuite cu tunuri ghintuite de 6 și 4 livre (care trag

¹⁾ În original „verhauen”. — *Nota red.*

²⁾ — simpatizanți ai sudistilor. — *Nota trad.*

cu proiectile de 13 și 9 livre). Nu mă miră de loc că obuzierele voastre au unghiul de nivel de numai 5°; la vechile obuziere franțuzești lungi (pînă în 1856) unghiul de nivel nu era mai mare, iar la cele englezești, dacă nu mă înșel, doar ceva mai mare. Tragera indirectă din obuziere se folosește încă de multă vreme numai la germani, dar marea imprecizie a tragerii, mai ales în ceea ce privește distanța, i-a creat faima proastă.

Să trecem acum la alte chestiuni.

La Berlin un oarecare avocat din Frankfurt, „von Schweitzer”, a început să scoată o gazetuță, „Der Social-Demokrat”, și ne-a rugat și pe noi să colaborăm. Întrucît Liebknecht, care se află acum la Berlin, trebuia să intre în colectivul de redacție, noi am acceptat propunerea ¹⁾. Dar iată că, pe de o parte, gazetuța a început să răs-pîndească un cult intolerabil al lui Lassalle și în același timp noi am aflat în mod sigur (bătrîna Hatzfeldt i-a povestit lui Liebknecht și i-a cerut să acționeze în același spirit) că Lass[alle] a fost în legături *mult mai strînse* cu Bism[arck] decît am știut noi vreodată. A existat între ei o alianță formală care a mers pînă acolo că Lassalle trebuia să se ducă în Schleswig-Holstein și să susțină anexarea acestor ducate la Prusia, în timp ce Bismarck a făcut unele promisiuni mai puțin certe cu privire la introducerea unui soi de vot universal și altele mai precise cu privire la dreptul de asociere, și concesiile cu caracter social, ajutorarea de către stat a asociațiilor muncitorești etc. Prostul de Lassalle nu avea *nici un fel de garanții* din partea lui Bism[arck], au contraire, acesta l-ar fi azvîrlit sans façon în închisoare de îndată ce ar fi devenit incomod. Domnii de la „Social-Demokrat” *știau toate acestea* și totuși au continuat să întrețină cu și mai multă rîvnă cultul lui Lassalle. În plus, acești indivizi s-au lăsat intimidați de *amenințările* lui Wagener (de la „Kreuz-Zeitung”) și au devenit slugarnici față de Bismarck, au cochetat cu el etc. etc. Asta a fost prea de tot. Atunci am publicat declarația ²⁾ anexată și am ieșit din colectivul de redacție al ziarului, iar împreună cu noi a ieșit și Liebknecht. Atunci „Social-Demokrat” a declarat că noi nu facem parte din partidul social-democrat ¹¹². Noi am tratat această excomunicare, firește, cu nepăsare. Întreaga Uniune generală a muncitorilor germani întemeiată de Lassalle ⁷ a apucat-o pe un drum greșit, așa că nu mai e nimic de făcut cu ea. De altfel, nu va mai dura mult.

Mi s-a propus să scriu un articol despre problema militară, ceea

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 19. — *Nota red.*

²⁾ K. Marx. „Către redacția ziarului «Social-Demokrat». Declarație”. — *Nota red.*

ce am și făcut, dar între timp situația internațională s-a încordat și articolul a devenit o broșură ¹⁾, pe care am tipărit-o separat și din care îți trimit un exemplar cu acest vapor. Judecînd după ceie publicate în ziarele pe care le-am primit, acest fapt a făcut multă vîlvă mai ales pe Rin și în orice caz va constitui un obstacol serios pentru alăturarea muncitorilor la reacțiune în momentul de față.

Asociația Internațională de la Londra face mari progrese, în special la Paris, dar nu mai puține și la Londra. În Elveția și în Italia lucrurile merg de asemenea bine. Numai lassalleenii germani nu vor să muște din momeală, iar în împrejurările actuale cu atît mai puțin. Totuși noi primim din toate colțurile Germaniei scrisori și propuneri, lucrurile au luat o întorsătură hotărîtoare, iar restul se va face.

La întrebarea soției tale pot să răspund numai că încă nu m-am căsătorit *religios*.

Îți trimit alăturat fotografia lui Lupus și a mea. A mea a ieșit cam întunecată, dar alt exemplar nu mai am.

Schimmelpfennig a luat Charlestonul — ura !

Scrie-mi curînd.

Al tău,
F. Engels

Publicat pentru prima oară
în întregime
în : K. Marx și F. Engels. Opere,
vol. XXV, ed. rusă, 1934

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

23

Marx către Hermann Jung la Londra

[Londra] 13 martie 1865

Dragă Jung,

D-l Cremer m-a înșeles complet greșit (și îi voi scrie *imediat* în legătură cu aceasta). A fost atît de departe de mine gîndul de a aduce marți seara ²⁾ noi amendamente la vechile rezoluții ⁴⁴⁸, încît

¹⁾ F. Engels. „Problema militară în Prusia și partidul muncitoresc german”. — *Nota red.*

²⁾ 14 martie. — *Nota red.*

încă înainte de sosirea scrisorii dv. am pus astăzi la poștă o scrisoare pentru Schily *cuprinzînd exact aceleași rezoluții*. Totodată i-am scris să nu le facă cunoscute pînă joia viitoare, pentru a-i lăsa timp d-lui Le Lubez să-și îndeplinească funcția, adică să facă personal cunoscute rezoluțiile.

Ceea ce i-am spus lui Cremer, precum și lui Fox a fost că rezoluțiile ¹⁾ *puteau fi formulate*, pe de o parte, mai delicat și, pe de altă parte, mai *logic* dacă Le Lubez și d-l Wolff ²⁾, prin atitudinea lor prostească, nu ar fi agitat spiritele și n-ar fi pierdut o grămadă de timp; astfel rezoluția a II-a (cu privire la numirea lui Lefort ca apărător al presei franceze) ar fi putut avea alt aspect prin introducerea unei singure fraze scurte, în timp ce rezoluția a IV-a face *prea multe* concesii lui Lefort etc. Toate acestea puteau fi corectate și eu îmi exprimam față de d-l Cremer regretul că după votarea *conținutului* rezoluțiilor, ele nu vor fi încredințate subcomitetului ¹⁴ pentru a le da o *formă* stilistică corespunzătoare.

Eu găsesc totuși că e *cea mai mare absurditate* să ridici din nou probleme stabilite de mult și, în plus, întrucît este vorba de *esența* rezoluțiilor, stabilite în modul cel mai corect posibil. În special consider că pentru Consiliul central ar fi cu desăvîrșire nedemn să *anuleze fie și un singur cuvînt* după ce Le Lubez și Wolff s-au făcut de rîs în așa hal. Mai mult decît atît, în urma scrisorii mele către Schily această posibilitate este în general *exclusă*.

Firește, v-aș fi recunoscător dacă mi-ați trimite résumé historique al dv., vă rog însă să mă înțelegeți bine: aș vrea să-l citesc, deoarece mă interesează problema în sine, nu însă pentru a controla ce ați scris dv. ⁴⁴⁹ Sint convins din capul locului că dv. nu veți înăspri relațiile. Mă tem însă că d-l Le Lubez a și trimis prietenilor *săi* depeșe personale în spiritul naiv corespunzător.

Cu salutări frățești.

Al dv.,
K. Marx

Publicat pentru prima oară
în: K. Marx și F. Engels. Opere,
vol. XXV, ed. rusă, 1934

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ K. Marx. „Rezoluții ale Consiliului Central cu privire la conflictul din cadrul secției din Paris” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 87—88. — *Nota trad.*). — *Nota red.*

²⁾ Luigi Wolff. — *Nota red.*

24

Engels către Friedrich Albert Lange
la Duisburg7, South Gate, Manchester,
29 martie 1865

Stimate domn,

Vă rog foarte mult să mă scuzați că nu v-am răspuns atita timp la scrisoarea dv. prietenească din 2—4 c[ourant] ¹⁾. Dar nu mă condamnați înainte de a mă asculta. În primele zile am fost foarte ocupat, în parte cu treburi curente care s-au îngrămădit, în parte însă și cu multă corespondență care nu suferea amânare, așa cum se întâmplă întotdeauna când după o lungă otium cum (vel sine) dignitate ²⁾ apari dintr-o dată iar în fața publicului și, în plus, mai treci și prin asemenea aventuri vesele cum am avut noi cu „Social-Demokrat” ³⁾. Pe deasupra, m-am mutat în altă locuință, din care cauză momentan hîrțiile mele se află în oarecare neorînduială, iar scrisoarea dv. s-a rătăcit pe undeva; am găsit-o abia alaltăieri, așa că mă grăbesc să vă răspund.

Vă sînt foarte recunoscător pentru amabila propunere de a ne trimite, lui Marx și mie, gazeta dv. „Sphinx” și alte publicații ⁴⁾. Librarul meu de aici este d-l Franz Thimm din Manchester, prin intermediul căruia îmi puteți expedia totul. Cărțile expediate pe această cale sosesc de obicei în 3—4 săptămîni; dacă mi-ați trimite prin poștă cel puțin primele numere, simplu, în banderolă (nu costă mult), v-aș rămîne îndatorat și v-aș rambursa bucuros cheltuielile. Coletele pentru Marx vă rog să le trimiteți tot la mine, el le va primi în 12 ore de la sosire. După cum vă dați singur seama, nu vă pot face de pe acum nici o promisiune cu privire la eventualitatea unei colaborări pe viitor; aceasta să rămînă deocamdată o chestiune deschisă, deși, colaborînd la gazeta dv., noi nu riscăm să fim suspecți că am vrea să dirijăm din Anglia o oarecare parte a proletariatului german.

Între timp, amînarea fără voie a răspunsului meu mi-a oferit prilejul să primesc cartea dv. cu privire la problema muncitorească ⁵⁾; am citit-o cu mult interes. La prima lectură a lui Darwin ⁶⁾

¹⁾ — luna curentă. — *Nota trad.*

²⁾ — odihnă meritată (sau poate nemeritată). *Cicero* „Pro Sextio”, cap. 45. — *Nota trad.*

³⁾ *F. A. Lange*. „Die Arbeiterfrage in ihrer Bedeutung für Gegenwart und Zukunft”, Duisburg 1865. — *Nota red.*

⁴⁾ *Ch. Darwin*. „On the origin of species by means of natural selection...”, Londra 1859. — *Nota red.*

m-a izbit și pe mine asemănarea uimitoare dintre descrierea vieții plantelor și a animalelor făcută de el și teoria lui Malthus. Numai că eu am tras altă concluzie decât dv., și anume: pentru dezvoltarea burgheză actuală este foarte rușinos că nu a depășit încă formele economice ale regnului animal. Pentru noi, așa-numitele „legi economice” nu sînt legi naturale eterne, ci legi istorice care apar și dispar, iar codexul economiei politice contemporane, în măsura în care economiștii l-au întocmit într-adevăr obiectiv, nu reprezintă pentru noi decât totalitatea legilor și condițiilor datorită cărora poate exista societatea burgheză modernă. Pe scurt, acest codex este expresia și rezumatul abstract al condițiilor de producție și de schimb ale societății burgheze contemporane. De aceea pentru noi nici una din aceste legi, în măsura în care exprimă *relații pur burgheze*, nu este mai veche decât societatea burgheză contemporană. Acele legi care într-o măsură mai mare sau mai mică au fost valabile pentru întreaga istorie de pînă acum exprimă numai relațiile care sînt comune oricărei societăți bazate pe dominația de clasă și pe exploatarea de clasă. Din prima categorie face parte așa-numita lege Ricardo ⁴⁵¹, care nu a fost valabilă nici pentru orînduirea iobăgăstă, nici pentru cea sclavagistă din antichitate; din ultima categorie fac parte legile care corespund așa-numitei teorii malthusiene.

Popa Malthus pur și simplu a furat această teorie, ca și toate celelalte idei, de la predecesorii săi; din această teorie lui nu-i aparține nimic în afară de aplicarea pur arbitrară a ambelor progresii ⁴⁵². Această teorie este de multă vreme redusă în Anglia de economiști la un conținut rațional: populația exercită o presiune nu asupra mijloacelor de subsistență, ci asupra *mijloacelor de ocupare* a forței de muncă; omenirea s-ar putea înmulți mai rapid decât are nevoie societatea burgheză contemporană. Pentru noi aceasta constituie un temei în plus ca să declarăm că pentru dezvoltare această societate burgheză este un obstacol, care trebuie înlăturat, în calea dezvoltării.

Dv. înșivă vă întrebați cum se poate pune de acord creșterea populației și creșterea mijloacelor de subsistență; dar în afara unei fraze din prefață n-am găsit la dv. nici o încercare de a lămurii această problemă. Noi pornim de la faptul că aceleași forțe care au creat societatea burgheză contemporană — mașina cu abur, mașinile moderne, colonizarea în masă, drumurile de fier și vapoarele, comerțul mondial — și care acum, datorită crizelor comerciale permanente, aproape că lucrează la zdruncinarea și, în ultimă instanță, la nimicirea ei, — că aceste mijloace de producție și de schimb vor fi suficiente ca în scurt timp să schimbe radical acest raport

și să ridice atât de mult forța productivă a fiecărui individ în parte, încît acesta să poată produce o cantitate suficientă pentru consumul a 2, 3, 4, 5 și 6 oameni ; că din industria orășenească se va elibera un număr suficient de oameni pentru a îndruma spre agricultură cu totul alte forțe decît cele de pînă acum ; că, în sfîrșit, și știința va putea fi aplicată în agricultură pe scară largă și cu aceeași consecvență ca și în industrie ; că exploatarea ținuturilor din sud-estul Europei și vestul Americii, de o fertilitate inepuizabilă, îngrășate chiar de natură, poate fi înfăptuită pe o scară incomparabil mai mare decît pînă acum. Dacă după ce toate aceste ținuturi vor fi cultivate va mai apărea lipsa de produse, atunci va fi destul timp pentru a spune : caveant consules ⁴⁵³.

Se produce prea puțin, aici este toată problema. Dar de ce se produce prea puțin ? Nu pentru că s-a ajuns la limita producției — chiar pentru zilele noastre și cu mijloacele actuale. Nu, limita producției nu e determinată de numărul stomacurilor flămînde, ci mai mult de numărul *pungilor* care cumpără, care sînt în stare să plătească. Societatea burgheză nu dorește, nu poate dori să producă mai mult. Muncitorii fără bani, cu stomacurile goale, a căror muncă nu poate fi folosită *cu profit* și care deci nu pot cumpăra, fac să crească cifra mortalității. Cînd, în condițiile unui avînt industrial neașteptat, cum se întîmplă întotdeauna, munca lor poate fi folosită cu profit, atunci ei primesc bani ca să poată cumpăra, și în asemenea cazuri se găsesc întotdeauna mijloace de subzistență. Acesta este veșnicul cerculus viciosus în care se învîrtește întreaga economie politică. Se presupune totalitatea relațiilor burgheze și apoi se dovedește că fiecare parte separată este o parte necesară din acestea, ergo o „lege eternă“.

M-a distrat foarte mult descrierea pe care o faceți cooperativelor lui Schultze ⁴⁵⁴. Toate acestea au fost și aici într-o formă sau alta, dar acum aproape au dispărut. La poporul german mîndria proletară abia trebuie să apară.

Nu pot să nu amintesc de observația dv. cu privire la bătrînul Hegel, căruia îi contestați profunda pregătire în domeniul matematicii și al științelor naturale. Hegel știa atîta matematică, încît nici unul din elevii săi nu a fost în stare să publice numeroasele manuscrise matematice rămase de la el. Singurul om care, după cîte știu eu, cunoaște suficientă matematică și filozofie pentru a face acest lucru este Marx. Sînt gata să recunosc, firește, că în amănuntele filozofiei naturii se întîlnesc absurdități, totuși *adevărata* sa filozofie a naturii este cuprinsă în cartea a doua a „Logicii“ ⁴⁵⁵, în teoria esenței, care, la drept vorbind, este nucleul

întregii doctrine. Teoria modernă a științelor naturii despre interdependența forțelor naturii (Grove „Correlation of forces”¹⁾, carte care a apărut, dacă nu mă înșel, pentru prima oară în 1838⁴⁵⁶⁾, nu este altceva decît o nouă expresie, sau, mai bine zis, o dovadă pozitivă a justeței ideilor dezvoltate de Hegel despre cauză, acțiune, interdependență, forță etc. Acum, firește, eu nu mai sînt hegelian, dar tot mai am un mare respect și multă afecțiune pentru marele bătrîn.

Cu respect.

Al dv.,
Friedrich Engels

Publicat pentru prima oară
în „Die Neue Zeit”, Bd. 1, nr. 5 din 1909

Se tipărește după copia
scrisorii, transcrisă de o
persoană necunoscută

Tradus din limba germană

25

Marx către Sophie von Hatzfeldt la Berlin

Londra, 10 aprilie 1865

Dragă d-nă contesă,

Vă rog foarte mult să transmiteți un exemplar din „Otpsprezece brumar”, cu observațiile mele marginale, d-lui Wilhelm Liebknecht⁴³²⁾.

Am citit cu profundă indignare atacurile lui Becker²⁾ la adresă dv. și, judecînd după scrisorile care mi-au parvenit de la oameni din cele mai diferite direcții, ticălosul nu v-a făcut rău dv., ci lui însuși. Sînt întru totul de acord cu d-l Rüstow că e de neconceput ca o secție a Uniunii muncitorilor germani să poată asculta liniștită asemenea infamii. Cel mai obișnuit simț al bunei-cuviințe ar trebui să facă imposibilă o asemenea infamie¹²⁸⁾.

Al dv. devotat,
Karl Marx

Publicat pentru prima oară

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ — „Corelația forțelor”. — *Nota trad.*

²⁾ Bernhard Becker. — *Nota red.*

26

Marx către Hermann Jung
la Londra

[Londra] 13 aprilie 1865
1, Modena Villas, Maitland Park,
Haverstock Hill, N. W.

Dragă Jung,

În nr. 30 din „*Der weisse Adler*”, 223 *Münstergasse*, Zürich, a apărut o dare de seamă cu privire la mitingul polonezilor din 1 martie ¹⁾. Acest referat a fost probabil tradus din „*Daily News*” sau din vreun alt *ziar burghez englez*, care a lăsat în mod intenționat la o parte rezoluția propusă în numele „Asociației Internaționale” și adoptată în unanimitate la mitingul din St. Martin’s Hall. Întrucît d-ta ești secretarul pentru *Elveția*, se impune să te ocupi de corectarea dării de seamă și să-l rogi pe *redactorul* ziarului să publice nota de mai jos, în care eu includ traducerea textuală a dării de seamă apărute în „*Bee-Hive*” ⁴⁵⁷.

Cu salutări frățești.

Al dumitale,
K. Marx

Se înțelege de la sine, dragă Jung, că cuvintele de încheiere le poți schimba după aprecierea dumitale. Întrucît d-ta ești plus ou moins ¹⁾ francez, am vrut doar să schițez un plan în germană pentru d-ta.

Publicat pentru prima oară
în culegerea „*Arch v fur die Geschichte
des Sozialismus und
der Arbeiterbewegung*”, Jg. 6, 1916

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba *engleză*

---

¹⁾ — mai mult sau mai puțin. — *Nota trad.*

27

Marx către Léon Fontaine ⁴⁵⁸

la Bruxelles

(Ciornă)

Londra, 15 aprilie 1865

Stimate cetățene,

În ultima ședință (vezi anexa) a Consiliului Central am fost numit *pro interim*¹⁾ secretar pentru Belgia în locul cetățeanului Le Lubez, a cărui demisie în calitate de membru al Consiliului a fost aprobată în unanimitate. În funcția de secretar pentru Franța el a fost înlocuit de cetățeanul Dupont.

Dacă doriți, vă voi relata mai târziu, pe scurt, incidentele neplăcute care au avut loc în cadrul Consiliului Central. Eu cred că adevăratul instigator este o persoană străină de Consiliul nostru, cunoscută ca patriot italian²⁾, dar un dușman inveterat al drepturilor proletariatului³⁾, fără a căror apărare republicanismul ar fi doar o nouă formă a despotismului burghez. Potrivit mărturisirii uneia dintre uneltele sale oarbe⁴⁾, el a mers pînă acolo încît a cerut ca din traducerea italiană a „*Manifestului*”⁵⁾ nostru să fie scoase toate pasajele nefavorabile burgheziei.

Cu toate aceste incidente regretabile și a demisiilor mai mult sau mai puțin de bunăvoie ale unora, Asociația noastră pășește victorioasă înainte. Întemeiată abia de cîteva luni, astăzi numără numai în Anglia aproape 12 000 de membri.

Consiliul Central v-ar fi foarte recunoscător dacă mi-ați trimite un raport oficial asupra situației actuale a Asociației noastre în Belgia.

V-aș ruga să separați în corespondența dv. scrisorile oficiale, care trebuie să intre în arhiva Consiliului Central, de comunicările personale pe care aveți amabilitatea să mi le faceți.

Adresa mea este :

---

1) — provizoriu. — *Nota trad.*

2) Giuseppe Mazzini. — *Nota red.*

3) În manuscris : intérêt prolétaire. — *Nota red.*

4) Giuseppe Fontana. — *Nota red.*

5) K. Marx. „Manifestul constitutiv al Asociației Internaționale a Muncitorilor”. — *Nota red.*

Frankfurt 20. Dec ¹⁸⁶⁵ grand merci à Paris etc.

15 Dec. Styria Mullerhoff:

April 11th. 1865. At a meeting of the Central Council
on April 11th inst. Etienne Weyss was unanimously
elected corresponding secretary Pro for
Belgium in view of citizens letters received.

On behalf of the Central Council

G. Olype President. Ed. Lamer Hon. Secy. Secret.

Director of publication in Brussels, and Ed. Lamer Secy.

Mullerhoff

Ed. Lamer
Ed. Lamer

Paris. 15e April 1865

Dans sa dernière séance (voir l'insert) le Conseil
Central a vu avec regret l'élection par les
Belges à la place de Ed. Lamer, dans la
résolution que le Conseil a été unanimement
acceptée. Le Central regrette la duplicité qui
s'ensuit pour la France.

Les uns demandent qu'on donne plutôt une lettre
amicale de incidents désagréables survenant au sein du
Conseil Central. Dans mon opinion, leur note est

O pagină din caietul de însemnări al lui Marx din 1864—1865
cu ciorna scrisorii sale către Léon Fontaine din 15 aprilie 1865

A. Williams ¹⁾, Esq., 1, Modena Villas, Maitland Park, Haverstock Hill, N. W. London.

Salut și fraternitate,
Karl Marx

Publicat pentru prima oară
în revista „Bolșevik” nr. 11 din 1934

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba franceză

28

Marx către Hermann Jung la Londra

[Londra] 25 aprilie 1865

Dragă Jung,

Luni seara (about 8 o'clock sau later ²⁾), dacă această oră e prea devreme pentru dv.) vă rog să veniți la mine la un mic supeu, unde o să vă întâlniți cu Ernest Jones. În afară de dv. vor fi numai Odger, Cremer și P. Fox. Dacă aș fi invitat *mai mulți* oaspeți, ar fi fost *prea mulți* pentru scopul acestei seri. Asta *entre nous* ³⁾).

Tocmai i-am scris lui Cremer să întocmească numaidecât pentru P. Vințard imputernicirea ; Dupont se va îngriji ca aceasta să-i parvină imediat lui Vințard. Cel mai bine ar fi dacă Dupont ar putea să-i înmîneze *direct* lui Vințard, fără intermediul lui Fribourg.

Vințard i-a și scris lui Lubez că el nu va accepta powers ⁴⁾ dacă nu o va primi *direct* de la Londra ⁴⁵⁹. Într-o scrisoare adresată lui Fribourg, Lubez a promis că va aduce acest lucru la cunoștința Consiliului Central, dar nu a făcut-o. Am motive să cred că ulterior Fribourg „a uitat” de promisiune, și nu fără intenție.

Ceea ce s-a mai întâmplat la Paris (în general bine) vă voi comunica verbal ; deocamdată instruiți-l pe Dupont.

Salut et fraternité ⁵⁾.

K. Marx

Publicat pentru prima oară
în : K. Marx și F. Engels. Opere,
vol. XXV, ed. rusă, 1934

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ Numele conspirativ al lui Marx. — *Nota red.*

²⁾ — pe la ora 8 sau mai târziu. — *Nota trad.*

³⁾ — *între noi*. — *Nota trad.*

⁴⁾ — imputernicirea. — *Nota trad.*

⁵⁾ — Salut și fraternitate. — *Nota trad.*

29

Marx către Wilhelm Liebknecht
la Berlin

[Londra, între 9 și 25 mai 1865]

Dragă Library,

Cel mai mult aş dori ca traducerea „Manifestului” să apară în „Reform”¹⁾ și în „Rheinische Zeitung”. Trebuie spus, firește, că originalul este în engleză și nu strică să se menționeze că eu sînt autorul²⁾. Ziarele burgheze tot mai spumegă împotriva noastră că din toate răspunsurile lui A. Lincoln la diferitele adrese de felicitare cu prilejul realegerii sale, numai răspunsul dat adresei noastre³⁾ nu a fost o simplă acknowledgement⁴⁾ formală de receipt⁴⁾.

Salut.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
în : K. Marx și F. Engels. Opere,
vol. XXIX, ed. rusă, 1946

Se tipărește după o copie
dactilografiată
Tradus din limba germană

30

Marx către Wilhelm Liebknecht
la Berlin

[Londra] 24 iunie 1865

Dragă Liebknecht,

Tăcerea mea prelungită se explică prin faptul că am fost multă vreme bolnav și că am avut mult de lucru în intervalele de timp cînd eram în stare să muncesc. De altfel scrisorile tale nu cuprindeau nimic care să necesite cît de cît un răspuns urgent.

---

¹⁾ „Berliner Reform”. — *Nota red.*

²⁾ K. Marx. „Către Abraham Lincoln, președintele Statelor Unite ale Americii” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 20—22. — *Nota trad.*). — *Nota red.*

³⁾ — confirmare. — *Nota trad.*

⁴⁾ — primire. — *Nota trad.*

„Nordstern“ nu a apărut un timp, probabil din cauza lipsei de bani? În orice caz, aici nu l-am mai primit de câteva săptămîni. Ce ziar ticălos! Declarația diverselor comunități ale Asociației ¹⁾, care acuză de înaltă trădare pe oricine îndrăznește să se atingă cîtuși de puțin de ceea ce Lassalle considera un simbol al adevărului, este copioasă! ²⁾ Haut-goût, indeed! ³⁾

Ce face d-l B. Becker la Berlin și cum se „comportă” „Soc[ial]-Demok[răt]”? ⁴⁾

Cu doctorul Kugelmann ai nimerit-o cu oiștea în gard. De ani de zile sînt cu el în corespondență. Era socialist încă din 1848, la Düsseldorf. As to Pieper ⁴⁾, nu a cunoscut very name of ⁵⁾ Kug[elmann] cînd a fost aici ⁴⁶¹.

Lui Stumpf nu i-am scris încă, deoarece în acest timp în general nu am scris nici o scrisoare. În ceea ce privește rîndurile pe care le-a încredințat lui Bruhn, firește că nu au ajuns pînă la mine.

Asociația Internațională se dezvoltă foarte frumos în *poftida* „ajutorului larg” pe care îl primește din Germania ⁴⁶².

În ceea ce-l privește pe „Ludovic Bonaparte” ⁶⁾, din dropping of the subject ⁷⁾ am dedus că chestiunea a căzut ⁴³². Aș fi rather ⁸⁾ bucuros dacă aș putea să o public mai tîrziu într-o culegere de articole.

Ce mai face old Hatzfeldt? ⁹⁾ Cum merg alergăturile cu moștenirea? ⁴⁶³

Salut.

Al tău,
K. M.

Cu ce se mai ocupă domnia E. Bauer, Bucher et cons[ortii]? Edgar ¹⁰⁾ va rămîne aici mai mult timp ¹¹⁾.

Publicat pentru prima oară
în : K. Marx și F. Engels. Opere,
vol. XXIX, ed. rusă, 1946

Se tipărește după o copie
dactilografiată
Tradus din limba germană

¹⁾ Asociația generală a muncitorilor germani. — *Nota red.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 114. — *Nota red.*

³⁾ — Rafinat gust, nimic de zis. — *Nota trad.*

⁴⁾ — În ceea ce-l privește pe Pieper. — *Nota trad.*

⁵⁾ — nici numele lui. — *Nota trad.*

⁶⁾ K. Marx. „Oprezece brumar al lui Ludovic Bonaparte” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 8, București, Editura politică, 1960, p. 115—217. — *Nota trad.*) — *Nota red.*

⁷⁾ — tăcerea ta asupra acestui lucru. — *Nota trad.*

⁸⁾ — chiar. — *Nota trad.*

⁹⁾ — batrina Hatzfeldt. — *Nota trad.*

¹⁰⁾ — Edgar von Westphalen. — *Nota red.*

¹¹⁾ Vezi volumul de față, p. 112. — *Nota red.*

31

Marx către una dintre fiicele sale ¹⁾
la Londra

[Londra] 3 iulie 1865
Maiden Tower

Dear miss Liliput,

Va trebui să mă scuzați pentru răspunsul meu „întârziat”. Eu fac parte din acel gen de oameni care gîndesc întotdeauna de două ori înainte de a se hotărî într-un fel sau altul. De aceea am fost oarecum surprins cînd am primit o invitație de la o ștregăriță complet necunoscută. Totuși, după ce m-am convins că sînteți o persoană respectabilă și de felul unic în care vă rezolvați treburile cu furnizorii, mă voi folosi bucuros de această rară ocazie de a ajunge la bucatele dv. Vă rog însă să nu neglijați băuturile, așa cum au prostul obicei domnișoarele. Întrucît eu sufăr puțin de reumatism, sper că veți avea grijă ca în salonul dv. să nu fie curent. De aerisirea necesară mă voi ocupa eu însumi. Și deoarece aud ceva mai prost cu urechea dreaptă, vă rog să așezați în dreapta mea pe unul dintre acei tineri plicticoși de a cărui societate cred că nu va duce nimeni lipsă. La stînga mea sper că veți plasa o frumusețe, vreau să spun pe cea mai frumoasă doamnă dintre oaspeții dv.

Am deprinderea de a mesteca tabac, de aceea vă rog să-l aveți pregătit. Datorită relațiilor mele anterioare cu yankeii m-am obișnuit să scuipe, așa că sper să nu lipsească scuipătoarele. Dat fiind că am obiceiuri destul de libere și această atmosferă englezească înfierbîntată și înăbușitoare îmi este foarte antipatică, trebuie să vă așteptați să apar într-un costum care va aminti de costumul lui Adam. Sper că musafirele dv. vor apărea îmbrăcate în același mod.

Addio, draga și mica mea ștregăriță necunoscută.

În veci al dv.,
dr. Ciudatul

Sper că nu vor fi vinuri *britanice* !

Publicat pentru prima oară
în revista „Voinstvuiușcii
materialist”, cartea 4, 1925

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba engleză

¹⁾ Probabil Eleanor Marx. — Nota red.

32

Marx către Léon Fontaine⁴⁶⁴

la Bruxelles

(Ciornă)

[Londra] 25 iulie 1865

Stimate cetățene,

V-am trimis mai de mult o scrisoare printr-un englez care voia să viziteze Germania și trecea prin Bruxelles. Până în prezent însă nu am primit vești nici de la dv. și nici de la englezul meu. Acum nu voi mai reveni asupra celor ce v-am răspuns la scrisoarea dv., ci voi vorbi numai despre chestiuni la ordinea zilei.

D-l Le Lubez s-a întors în Consiliul Central¹⁾ ca delegat al uneia din secțiile engleze²⁾, iar asociația italiană de la Londra³⁾ a repus în funcția de reprezentant al ei în Consiliu pe d-l Wolff³⁾.

După interzicerea ziarului „*Tribune ouvrière*”, d-l Charles Limousin, unul dintre corespondenții noștri la Paris, nemaigăsind nici un tipograf la Paris, a plecat la Bruxelles pentru a încerca să editeze acolo ziarul. Tot la Bruxelles s-a informat și asupra situației treburilor noastre. I s-a spus că Société Fédérative, după ce, la propunerea dv., s-a hotărât în unanimitate fuzionarea cu Asociația noastră, a renunțat la aplicarea acestei hotărâri :

1. deoarece ea a insistat asupra dreptului de a-și alege singură corespondenții și de a nu accepta corespondenți numiți de Consiliul Central ;

2. deoarece a refuzat să plătească pentru carnetele de membru, deși plătește, ca și pînă acum, 1 franc și 50 de cenți.

Conform scrisorii d-lui Limousin, dv. v-ați adresat după aceea Asociației tipografilor, dar rezultatul a fost același din cauza acelororași greutăți.

În ceea ce privește alegerea corespondenților, Consiliul Central a recunoscut asociațiilor care aderă dreptul de a-și alege singure reprezentanții. El și-a rezervat numai dreptul de a-i confirma. La Bruxelles lucrurile s-au petrecut altfel, deoarece acolo nu exista încă o asociație constituită oficial. Nu se putea ajunge la o asemenea înțelegere ca dv. să fiți acceptat de asociații în cali-

¹⁾ În manuscris : în Comitetul Central. — *Nota red.*

²⁾ de la Greenwich (vezi volumul de față, p. 111). — *Nota red.*

³⁾ Vezi volumul de față, p. 48. — *Nota red.*

tate de corespondent, iar acestea, la rîndul lor, să aleagă un comitet de conducere, așa cum s-a procedat la Paris și Geneva ?

În ceea ce privește cotizațiile, asociațiile vor înțelege lesne că Consiliul Central ar fi lipsit cu desăvîrșire de posibilitatea de a lua vreo măsură, dacă toate asociațiile fuzionate ar refuza să cotizeze. Se pare că obiecția ridicată este numai împotriva unei *dublări* a cotizației. Această problemă nu ar putea fi rezolvată prin bună înțelegere ? Consiliul Central va face orice concesie compatibilă cu obligațiile sale.

Eu personal sînt convins că măsurile dv. au fost dictate exclusiv de zelul dv. pentru cauza comună, iar eu fac apel la acest zel, rugîndu-vă să porniți pe calea înțelegerii și a reluării relațiilor. V-aș fi foarte recunoscător dacă mi-ați răspunde imediat ; mai întii pentru că trebuie să informez Consiliul Central în acest sens, și apoi pentru că la 25 septembrie va avea loc la Londra o *conferință prealabilă* a membrilor diferitelor comitete de conducere ¹⁷⁸.

Consiliul Central a ajuns la convingerea că anul acesta nu va putea avea loc congresul, dar conferința prealabilă de la Londra îl va pregăti ¹⁾.

Salut și fraternitate,
Ch. Marx

Publicat pentru prima oară
în : K. Marx și F. Engels. Opere,
vol. XXV, ed. rusă, 1934

Se tipărește după notele
lui Marx

Tradus din limba franceză

33

Marx către Wilhelm Liebknecht la Leipzig

Londra, 11 septembrie 1865

Dragă Liebknecht,

De îndată ce voi afla dacă mai ești la Hannover îți voi comunica motivele întreruperii corespondenței și în general voi scrie mai amănunțit.

La 25 septembrie va avea loc aici o *conferință* (închisă) a Consiliului de aici al Internaționalei cu delegațiile conducătorilor din

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 123. — *Nota red.*

Elveția, Franța și Belgia. Nu ai putea să te delegi singur ca reprezentant din partea Germaniei ?

Salut.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
în : K. Marx și F. Engels. Opere,
vol. XXIX, ed. rusă, 1946

Se tipărește după o copie
dactilografiată

Tradus din limba germană

34

Marx către Wilhelm Liebknecht la Leipzig

[Londra] 20 septembrie 1865

Dragă Miller ¹⁾,

Am primit scrisoarea ta ieri după-amiază, prea târziu pentru a-ți răspunde imediat prin poștă. *Boala* a contribuit mult la tăcerea mea îndelungată. Au existat și alte motive, asupra cărora consider că nu are rost să insist acum. În momentul de față am atît de mult de lucru, încît nu-ți pot scrie decît aceste cîteva rînduri.

Un *raport* ²⁾ (în engleză, firește) din partea noastră este foarte important. Ar trebui să fie aici pînă luna viitoare (*25 septembrie*). Ca să ajungă aici la timp trebuie să-mi trimiți scrisoarea *direct* cu poșta din Leipzig.

Elvețienii au ales doi delegați, d-l Dupleix, un francez, și d-l *Philipp Becker*, un german.

Bătrina Hatzfeldt se află la Paris ; acolo bătrîna vrăjitoare țese intrigi împreună cu „încornoratul” tată al „socialismului”, *Moses* ³⁾, sclavul ei prea supus. La insistențele ei, acesta și-a publicat în „Nordstern” „Avertismentul” și calomnia lui a ajuns în „Soc[ial]-Demok[rat]”. Ea pregătește acum împreună cu el „apoteoza” întîrziatului ei „Oedip” ⁴⁾. Corespondentul de la Londra al lui „Soc.-Dem.” pare să fie neghiobul de *Weber* ⁵⁾. Toate aceste știri mi-au parvenit din Paris. În ceea ce mă privește, în mod intenționat nu

¹⁾ Numele conspirativ al lui Wilhelm Liebknecht. — *Nota red.*

²⁾ Pentru conferința de la Londra. — *Nota red.*

³⁾ *Moses Hess*. — *Nota red.*

⁴⁾ Ferdinand Lassalle. — *Nota red.*

⁵⁾ Louis Weber. — *Nota red.*

dau nici cea mai mică atenție celor ce se petrec în „organele de presă” din Berlin și Hamburg ¹⁾ ale mișcării. Această așa-numită mișcare este atît de dezgustătoare, încît cu cît auzi mai puțin despre ea, cu atît e mai bine.

Noi am fondat aici un *săptămînal* propriu, „*The Workman's Advocate*”. Ți-aș fi recunoscător dacă ai trimite corespondențe (în engleză) pentru el pe adresa mea.

Al tău sincer,
A. Williams ²⁾

Publicat pentru prima oară
în : „Wilhelm Liebknecht Briefwechsel
mit Karl Marx und Friedrich Engels”,
Hague, 1963

Se tipărește după textul
cărții

Tradus din limba engleză

35

Engels către Wilhelm Liebknecht la Leipzig

Manchester, 21 septembrie 1865

Dragă Liebknecht,

Ești un ghinionist ; a trebuit să-mi scrii tocmai cînd plecasem de aici pentru trei săptămîni pe continent ¹⁶⁷, așa că am găsit scrisoarea ta abia acum la întoarcere. Îți trimit alăturat bancnota de 5 l. st. pe care ai cerut-o — B/V 68 754, Manchester, 16 ianuarie 1865.

Nu pot să-ți scriu mult astăzi fiindcă vreau să-ți trimit la timp bancnota ; țin să-ți spun numai că Marx are, firește, motive să fie supărat pe tine. În discursul tău apologetic de la Berlin ai ripostat foarte slab și neconvingător împotriva platitudinilor proferate de Becker ³⁾ la adresa lui M[arx], iar în istoria cu Bangya și în multe alte probleme tu ai prezentat faptele la fel de denaturat ca și d-l Becker, deși era ușor să culegi din „Domnul Vogt” informații exacte ¹⁶². Acestea sînt lucrurile extrem de neplăcute pe care d-na Hatzfeldt le răspindește acum în toată lumea într-o formă denatu-

¹⁾ „Social-Demokrat” și „Nordstern”. — *Nota red.*

²⁾ Numele conspirativ al lui Marx. — *Nota red.*

³⁾ Bernhard Becker. — *Nota red.*

rată referindu-se la tine¹⁾. Și tu mai vrei ca Maurul să primească în liniște toate acestea ?

Al tău,
F. E.

Publicat pentru prima oară
în : K. Marx și F. Engels. Opere,
vol. XXIX, ed. rusă, 1946

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

36

Marx către Hermann Jung la Londra

[Londra] 30 septembrie [1865]

Dragă Jung,

Vă aștept miine (duminică) la un dinner (a very frugal one²⁾) ; i-am invitat și pe De Paepe și Becker³⁾. Fiți atît de amabil și invitați-l în numele meu pe Kaub. În dimineața aceasta sînt atît de pressed by business of all kind that y cannot afford to write two letters⁴⁾.

Yours fraternally⁵⁾,
K. Marx

Publicat pentru prima oară
în : K. Marx și F. Engels. Opere,
vol. XXIX, ed. rusă, 1946

Se tipărește după manuscris
Tradus din limbile germană
și engleză

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 125. — *Nota red.*

²⁾ — dineu (foarte frugal). — *Nota trad.*

³⁾ Johann Philipp Becker. — *Nota red.*

⁴⁾ — aglomerat cu fel de fel de treburi, încît nu-mi pot permite să scriu două scrisori. — *Nota trad.*

⁵⁾ — Cu salutări frățești, al dv. — *Nota trad.*

37

Marx către Salomon Fuld
la Frankfurt pe Main

Londra, 9 noiembrie 1865

Stimate domnule doctor,

Intrucît am pierdut adresa mătușii mele, îmi permit să vă trimit scrisoarea alăturată pentru a o transmite dv. d-nei Bab. Blum.

Cu toată stima,
Dr. K. Marx

Publicat pentru prima oară

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

38

Marx către Hermann Jung
la Londra

[Londra] 15 noiembrie 1865

Dragă Jung,

Întorcîndu-mă de la Manchester ⁴⁶⁵ am găsit scrisoarea dv., din care am aflat cu părere de rău că tot mai sînteți bolnav. Mi-e tare teamă că nu reușiți să vă vindecați pentru că de fiecare dată reincepeți munca prea devreme.

Voi trece pe la dv. *duminică după-amiază*. Aș dori foarte mult să-l găsesc acolo pe Dupont, deoarece am să-i comunic o serie de lucruri.

Întreaga mea familie ia sincer parte la tot ceea ce vă afectează și vă urează însănătoșire grabnică.

Transmiteți complimentele mele d-nei Jung.

Cu salutări frățești, al dv.,
K. Marx

Publicat pentru prima oară
în : K. Marx și F. Engels. Opere,
vol XXV, ed. rusă, 1934

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba engleză

39

Marx către Hermann Jung⁴⁶⁶

la Londra

[Londra] 20 noiembrie 1865

Dragă Jung,

Problemele sînt următoarele :I. *Probleme referitoare la Asociație*

1. Probleme referitoare la organizarea ei.
2. Instituirea ajutorului reciproc pentru membrii Asociației. Sprijin moral și material acordat orfanilor rămași în urma morții unor membri ai Asociației.

II. *Probleme sociale*

1. Munca în cooperatie.
2. Reducerea timpului de muncă.
3. Munca femeilor și a copiilor.
4. *Trade-unionurile*. Trecutul, prezentul și viitorul lor.
5. Acțiuni unite cu ajutorul Asociației Internaționale în lupta dintre capital și muncă.
6. *Creditul internațional* : întemeierea instituțiilor de credit internaționale, forma și modul lor de acțiune.
7. *Impozite directe și indirecte*.
8. Armate permanente și raportul lor față de producție.

III. *Politica internațională*

Necesitatea de a înlătura influența moscovită din Europa prin aplicarea dreptului popoarelor la autodeterminare și restaurarea Poloniei pe baze democratice și sociale.

IV. *Problema filozofică*

Ideea religioasă în conexiunea ei cu dezvoltarea socială, politică și intelectuală.

Celelalte rezoluții referitoare la congres etc. le găsiți în numărul din „*Workman's Advocate*” care conține darea de seamă asupra celor trei zile de ședință ale conferinței⁴⁶⁷.

Nu uitați să cereți un raport *oficial* de la Vésinier.
Trmiteți-mi *adresa* lui *Kaub*, deoarece am pierdut-o.

Cu salutări frățești, al dv.,
K. Marx

Publicat pentru prima oară
în : K. Marx și F. Engels. Opere,
vol. XXV, ed. rusă, 1934

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba engleză

40

Marx către Wilhelm Liebknecht la Leipzig ¹⁾

[Londra] 21 noiembrie 1865

Dragă Miller ²⁾,

După conferința care a avut loc aici ¹⁷⁸ m-am îmbolnăvit iarăși serios. Apoi a trebuit să plec din Londra pentru treburi de familie ¹⁷³. Așa se explică lunga mea tăcere. În ceea ce privește raportul tău, *nu* l-am putut prezenta la conferință, deoarece în el era prea mult vorba despre mine ⁴⁶⁹. În discursul tău de la Berlin sînt cîteva greșeli foarte neplăcute de care numai tu poți fi vinovat, deoarece se referă la fapte cunoscute numai de tine, pe care însă le-ai uitat pe jumătate și le-ai reprodus într-un mod denaturat ³⁾. Acestea sînt însă de domeniul trecutului.

Am primit scrisoarea de la Berlin și voi răspunde ¹⁷⁶. În momentul de față nu am nici *timp*, nici mijloace să mă duc la Berlin. Și chiar dacă m-aș duce, știi foarte bine că nu poate fi vorba de nici un fel de agitație. Nu fără temei a declarat guvernul prusian că amnistia — în ceea ce privește persoana mea — nu-mi dă dreptul să stau în Prusia, ci doar să trec prin domeniul lui Bismarck ca turist ¹⁷⁷.

Îți voi trimite zilele acestea cîteva numere din „*Workman's Advocate*”. Poți să scrii pentru el despre *orice* temă socială sau politică îți place. Deocamdată ziarul este plin de bune intenții, dar încă destul de mediocru. Eu, firește, nu am avut și nici nu am încă timp să colaborez la el, deși sînt unul dintre directori ¹⁸⁹. (Din cauza permanentelor recidive ale blestematei mele de boli am

¹⁾ Scrisoarea poartă ștampila : „Asociația Internațională a Muncitorilor. Consiliul Central. Londra”. — *Nota red.*

²⁾ Numele conspirativ al lui Liebknecht. — *Nota red.*

³⁾ Vezi volumul de față, p. 125—126. — *Nota red.*

fost nevoit să întrerup finisarea cărții mele ¹⁾ și acum trebuie să-i dedic tot timpul de care dispun — și din care o parte îmi răpește și Asociația Internațională.) Engels mi-a promis că va colabora ²⁾, deocamdată însă nu a făcut nimic în acest sens. Iar celelalte persoane procedează la fel.

Conferința a hotărât să convoace la sfârșitul lunii mai un *congres deschis* la Geneva. S-a întocmit o listă a problemelor care urmează să fie discutate acolo ³⁾. Dar la acest congres vor fi admiși numai membri ai asociațiilor fuzionate cu noi, trimiși de acestea în calitate de delegați. Acum te rog *foarte serios* (același lucru îl voi face la Mainz prin Stumpf și voi scrie despre aceasta și celor de la Berlin ⁴⁾) să aderi la Asociație cu încă câteva persoane, indiferent dacă vor fi mai multe sau mai puține. Îți voi trimite *bilete* pe care le voi plăti eu, așa că tu le poți *împărți gratuit*. Acum însă acționează! Orice *asociație* (independent de numărul membrilor ei) poate intra în Asociație en bloc plătind 5 șilingi. *Biletele*, care costă 1 șiling fiecare, dau dreptul la participare *individuală*, lucru deosebit de important pentru toți muncitorii care pleacă într-o altă țară. Tratează însă această problemă financiară ca ceva complet secundar. Principalul este să recrutezi membri în Germania, atât individual cât și asociații. La conferință au fost reprezentați numai cei din *Solingen*. (Ei l-au împuternicit ca delegat pe vechiul nostru prieten Becker ⁵⁾); tu greșești foarte mult dacă îl consideri o unealtă a zgrîțuroaicei de Hatzfeldt.) În proxima scrisoare îți voi trimite programul (problemele care urmează să fie discutate la congres). La Paris toate ziarele liberale și republicane au făcut mare zărvă în jurul Asociației noastre. *Henri Martin*, cunoscutul istoric, i-a consacrat un articol de fond foarte entuziast în „*Siècle*”! ¹⁷⁹

Despre *Quenstedt* nu am auzit nimic ⁴⁶⁹.

Iată ceva care, de bună seamă, te va surprinde: puțin timp înainte de a sosi scrisoarea muncitorilor de la Berlin am primit din același oraș, „centre et foyer des lumières” ⁶⁾, firește, o scrisoare de la *Lothar Bucher* în care acesta propune să devină corespondent la Londra în problemele financiare al lui „*Preussischer Staats-Anzeiger*” și în continuare mă lasă să înțeleg că oricine vrea să exercite în timpul vieții o influență în Germania trebuie „să se ralieze guvernului”. I-am răspuns cu câteva rînduri de care el

¹⁾ „Capitalul”. — *Nota red.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 147. — *Nota red.*

³⁾ Vezi volumul de față, p. 443. — *Nota red.*

⁴⁾ August Vogt, Sigfrid Meyer și Theodor Metzner. — *Nota red.*

⁵⁾ Johann Philipp Becker. — *Nota red.*

⁶⁾ — „centru și focar de cultură”. — *Nota trad.*

probabil nu se va arăta prea încântat. Bineînțeles că nu trebuie să *publici* în ziare această poveste, dar o poți relata în mare taină prietenilor tăi. Dugheana lui Freiligrath de la Londra, adică filiala de la Londra a Băncii elvețiene este închisă și nu se va redeschide pînă în 1866.

Transmite complimente soției tale și lui Alice¹⁾.

Al tău devotat,
A. Williams²⁾

Mi-au căzut în mînă cîteva scrisori interesante trimise de Bernhard Becker cu mult timp în urmă, în timpul șederii sale la Londra, d-rului Rode.

Am deschis din nou această scrisoare, din care cauză s-a rupt puțin, pentru că am vrut să-ți mai spun că în primăvara trecută i-am trimis d-rului Kugelmann o scrisoare și cîteva carnete de membru în Asociația noastră. Nu mi-a răspuns nimic⁴⁷⁰. Scrisoarea despre care pomenești nu am primit-o. Scrie-i te rog despre această chestiune. Dacă îmi va scrie, să-mi scrie numai pe adresa „A. Williams, Esq.”, și nu în altă parte.

Publicat pentru prima oară
în : K. Marx și F. Engels. Opere,
vol. XXIX, ed. rusă, 1946

Se tipărește după o copie
dactilografiată

Tradus din limba engleză

41

Marx către César De Paepe⁴⁷¹ la Bruxelles

[Londra, aproximativ 25 noiembrie 1865]

I. Probleme referitoare la Asociație :

1. Problema organizării, 2. Sistemul de ajutor reciproc al membrilor Asociației. Sprijin moral și material acordat orfanilor rămași în urma morții unor membri ai Asociației.

II. Probleme sociale

1. Munca în cooperatie. 2. Reducerea timpului de muncă. 3. Munca copiilor. 4. Trade-unionurile, trecutul, prezentul și viitorul lor. 5. Acțiuni unite cu ajutorul Asociației Internaționale în

¹⁾ Ernestine și Alice Liebknecht. — *Nota red.*

²⁾ Numele conspirativ al lui Marx. — *Nota red.*

lupta dintre capital și muncă. 6. Creditul internațional, instituirea băncilor, modul lor de a acționa. 7. Impozite directe și indirecte. 8. Armate permanente și raportul lor față de producție.

III. *Probleme de politică internațională*

Necesitatea de a înlătura influența moscovită din Europa prin aplicarea dreptului popoarelor la autodeterminare și restaurarea Poloniei pe baze democratice și sociale.

IV. *Problema filozofică*

Ideea religioasă în conexiunea ei cu dezvoltarea socială, politică și intelectuală ¹⁾.

Publicat pentru prima oară

Se tipărește după procesul-verbal al secției din Bruxelles a Asociației Internaționale a Muncitorilor din 25 noiembrie 1865

Tradus din limba franceză

---

¹⁾ Punctul IV este scris pe marginea procesului-verbal. — *Nota red.*

1866

42

Marx către Johann Philipp Becker
la Geneva ¹⁾)

Londra [aproximativ 13 ianuarie 1866]
1, Modena Villas,
Maitland Park, Haverstock Hill, N. W.

Dragul meu Becker,

De bună seamă că te-ai supărat pe mine „pe drept”, dar și „pe nedrept”. (Știi doar de la Heinen că sînt un „sofist”.) În afară de faptul că am transcris 1 200 de pagini de manuscris ²⁾) și că editorul ³⁾) mă sîcîie de multă vreme, în afară de pierderea îngrozitoare de timp în acest Babilon pe care o datorez Comitetului Cen'al, Comitetului permanent ⁴⁾) și conducerii ziarului „Workman's Advocate”, am avut niște „probleme personale” extrem de supărătoare și de dificile, care m-au constrîns să părăsesc Londra ⁵⁾) pentru o vreme și care pînă în prezent încă nu s-au aranjat etc. etc.

Din biletul alăturat, pe care l-am primit *astăzi* (sau, mai exact, l-a primit soția mea), vei vedea că pachetul pe care ți l-am expediat acum *about* ⁶⁾) două săptămîni a fost confiscat de onorata poliție franceză. El cuprindea în primul rînd exemplare din „Manifestul Partidului Comunist”, precum și o scrisoare în care îți răspundeam pe scurt la întrebările tale, și anume îți comunicam că *Bender* nu a obiectat împotriva faptului că am publicat în „Workman's Advocate”, în traducere engleză, apelul tău, ditto ⁶⁾) un raport asupra activității desfășurate în Elveția etc. ⁷⁾)

Noi am hotărît să nu publicăm nici un raport oficial despre conferință ⁷⁾) — nu numai din cauza lipsei de bani și nu numai pentru că sîntem obligați prin *statut* să prezentăm congresului un raport general și deci să evităm o double emploi ⁸⁾), dar mai ales

¹⁾) Scrisoarea poartă ștampila : „Asociația Internațională a Muncitorilor. Consiliul Central. Londra”. — *Nota red.*

²⁾) „Capitalul”. — *Nota red.*

³⁾) Otto Meissner. — *Nota red.*

⁴⁾) — vreo. — *Nota trad.*

⁵⁾) — precum și. — *Nota trad.*

⁶⁾) — repetare. — *Nota trad.*

pentru că răspîndirea în public a unor date asupra situației de fapt, în special asupra caracterului foarte „fragmentat” al conferinței, mai mult ne-ar dăuna decît ne-ar fi de folos și ar oferi o armă excelentă dușmanilor noștri. Noi știam că doi membri ai Comitetului Central, Le Lubez și Vésinier, nu așteaptă decît să se folosească de acest prilej. Evenimentele au confirmat acest lucru. La început au apărut în „*L'Écho de Verviers*” atacurile lui Vésinier împotriva Comitetului Central și a conferinței. La scurt timp a apărut în același ziar declarația de principii întocmită de „Le Lubez” și proiectul de statut pe care acesta intenționa să-l impună Asociației în numele unei secții franceze înființate de el la Londra ca o contrapondere împotriva noastră¹⁾. Intriga însă nu a reușit. Secția s-a despărțit de fondatorul ei. Doi dintre cei mai buni membri ai ei, Longuet (redactorul ziarului „*Rive Gauche*”) și Crespelle au intrat în Comitetul Central. Crespelle a hotărît că Vésinier trebuie să aducă dovezi în sprijinul afirmațiilor sale sau să fie exclus¹⁹¹.

*Pro nunc*²⁾ nu-ți pot trimite nici un articol. Nu am *nici o oră liberă*. Engels însă va face acest lucru de îndată ce va primi primul număr³⁾ și va vedea despre ce este vorba. Tot așa și Liebknecht din Leipzig. Ditto voi scrie în acest sens dr. Kugelmann din Hannover. Ditto și lui Stumpf din Mainz.

Primul număr al publicației lui Dupleix⁴⁾ este slab. Jung i-a scris în acest sens.

Adresa lui Liebknecht (la adresa lui J. Miller⁵⁾) : 2, Gerichtsweg, Leipzig.

Aici mișcarea s-a desfășurat pe de o parte satisfăcător, pe de altă parte, prost. Liga pentru reformă, creată de noi, a organizat un miting de masă, revendicînd votul universal; a fost cel mai mare miting pe care l-am văzut vreodată la Londra¹⁸⁴. Au vorbit numai muncitori. Pînă și „*Times*” era îngrozit și a publicat două articole de fond cu privire la acest caz „odios”⁴⁷³. Pe de altă parte, această mișcare ne răpește cele mai bune forțe.

„*Workman's Advocate*” este slab. Acum, sub redacția lui Eccarius, se va îmbunătăți⁶⁾. Procurarea banilor este însă extrem de dificilă.

Din Berlin am primit o scrisoare semnată de Vogt, Metzner și alți muncitori în care este analizată serios și critic starea actuală

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 155—156. — *Nota red.*

²⁾ — *In prezent.* — *Nota trad.*

³⁾ din „*Vorbote*”. — *Nota red.*

⁴⁾ „*Journal de l'Association Internationale des Travailleurs*”. — *Nota red.*

⁵⁾ Numele conspirativ al lui Liebknecht. — *Nota red.*

⁶⁾ Vezi volumul de față, p. 161. — *Nota red.*

a mișcării muncitorești germane. Necritic sună numai cererea lor ca eu să mă duc la Berlin și să preiau conducerea. Ei știu doar că guvernul Prusian mi-a „interzis” șederea în Prusia ¹⁾).

Până când îmi vei comunica tu *cum* să-ți expediez exemplarele din „Manifest” ²⁾ voi încerca să trimit un exemplar *prin Mainz*. Poate vei putea folosi câte ceva din el pentru ziarul tău ³⁾).

Secțiile germane ar face cel mai bine dacă ar adera deocamdată la organizațiile din Geneva și ar păstra legătura permanentă cu tine. De îndată ce se va întâmpla ceva în genul acesta, dă-mi de știre ca să pot comunica, în sfârșit, *aici* despre un oarecare progres în Germania ⁴⁾.

Îți trimit această scrisoare pe adresa lui Dupleix de teama „confiscării franceze”. După părerea mea, imperiul se clatină. D’abord ⁴⁾ povestea cu Mexicul și cu Statele Unite. Apoi răzvrătirea celor trei regimente franceze. După aceea, tulburările studențești ¹⁸⁶. Dezorientarea lui Bonaparte s-a văzut din cearta sa cu Anglia cu privire la înnoirea „tratatului cu privire la extrădare” ⁴⁷⁵ și din interzicerea serviciului „*Indép[endance] Belge*”. În sfârșit, *criza comercială*, a cărei apropiere este grăbită de importul excesiv din Anglia și în general din Europa în Statele Unite.

Multe salutări soției și copiilor.

Al tău,
K. Marx

Publicat pentru prima oară
în : K. Marx și F. Engels. Opere,
vol XXV, ed. rusă, 1934

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

43

Marx către Ludwig Kugelmann la Hannover

Londra, 15 ianuarie 1866
1, Modena Villas, Maitland Park,
Haverstock Hill

Dragă prietene,

Felicitări cu ocazia Anului nou și multe mulțumiri pentru amicala dv. scrisoare.

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 142, 143 și 144. — *Nota red.*

²⁾ K. Marx și F. Engels. „Manifestul Partidului Comunist”. — *Nota red.*

³⁾ „Der Vorbote”. — *Nota red.*

⁴⁾ — Mai întâi. — *Nota trad.*

Vă rog să mă iertați că vă scriu doar câteva rânduri, dar în momentul de față am de lucru pînă peste cap. Data viitoare vă voi scrie mai amănunțit.

Anexez două carnete de membru, iar în scrisoarea viitoare vă voi comunica problemele care urmează să fie dezbătute la congresul public din Geneva de la sfîrșitul lunii mai ²⁶⁶.

Asociația noastră a făcut mari progrese. Ea are acum trei organe oficiale: „*The Workman's Advocate*” la Londra, „*La Tribune du Peuple*” la Bruxelles și un organ al secției franceze în Elveția, „*Journal de l'Association Internationale des Travailleurs. Section de la Suisse Romande*” (Geneva). Zilele acestea va începe să apară o revistă a secției germane din Elveția, „*Der Vorbote*”, sub redacția lui *J. P. Becker*. (Iată adresa lui: 6, rue du Môle, Geneva, *J. P. Becker*, pentru cazul că ați vrea să-i trimiteți vreo corespondență pe teme politice sau sociale.)

Am reușit să atragem în mișcare singura organizație muncitorească cu adevărat mare, „*trade-unionurile*” engleze, care pînă acum se ocupau *exclusiv* de problema salariilor. Cu ajutorul lor, asociația de luptă pentru *votul universal* ¹⁾, constituită de noi în Anglia (jumătate din membrii Comitetului Central al acestei asociații sînt muncitori, membri ai Comitetului nostru Central), a organizat cu câteva săptămîni în urmă un miting grandios, la care au vorbit numai muncitori ¹⁸⁴. De rezultatele acestui miting îți poți da seama după faptul că „*Times*” i-a consacrat articolele de fond din două numere consecutive ⁴⁷³.

În ceea ce privește lucrarea mea ²⁾, lucrez la transcrierea ei pe curat cîte 12 ore pe zi. Intenția mea este ca în cursul lunii martie să duc manuscrisul primului volum la Hamburg și cu acest prilej să mă întîlnesc cu dv.

M-au amuzat grozav salturile executate de succesorul lui *Justus von Möser* ³⁾. Cît de jalnic este să vezi un om talentat care caută și găsește satisfacție în asemenea fleacuri! ⁴⁾

În ceea ce-l privește pe *Bürgers*, el este, firește, un om bine intenționat, însă slab. N-a trecut decît un an și ceva de cînd a declarat, într-o adunare publică la Köln (ceea ce s-a publicat și în ziarele din Köln), că *Schulze-Delitzsch* „a rezolvat” definitiv problema socială și că el (*Bürgers*) a fost împins spre rătăcirile

¹⁾ *Liga pentru reformă*. — *Nota red.*

²⁾ „*Capitalul*”. — *Nota red.*

³⁾ *Johannes von Miquel*. — *Nota red.*

⁴⁾ Vezi volumul de față, p. 150. — *Nota red.*

'comuniste numai de *prietenia lui pentru mine!* După asemenea *declarații deschise* puteam să-l consider altfel decât un „renegat” ? ¹⁾

Al dv. devotat,

K. Marx

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în revista „Die Neue Zeit”, Bd. 2,
nr. 1, 1901—1902, și în întregime
în „Pisima Marxa c Kugelmannu”, 1928

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

44

Marx către Wilhelm Liebknecht la Leipzig ²⁾

[Londra] 15 ianuarie 1866

Dragă Library ³⁾,

La mulți ani !

Te rog să mă ierți pentru tăcerea mea și pentru faptul că-ți scriu doar câteva rânduri. Nici nu-ți poți închipui ce prost stau cu timpul. *Răul* meu, care revine periodic, tot felul de *ghinioane*, *aglomerarea cu sarcini* din partea „Asociației Internaționale” etc. m-au silit să-mi consacru orice clipă liberă transcrierii pe curat a manuscrisului meu ⁴⁾. Sper să pot trimite primul volum editorului ⁵⁾ în martie. (Ambele volume vor apărea în întregime în *același timp* ⁶⁾. Asta e bine.)

Deci să recapitulăm :

Îți trimit astăzi prin poștă ultimele două numere din „*Workman's Advocate*”, al cărui redactor este acum Eccarius ⁷⁾. Dacă vei trimite *articole* pentru acest ziar, așa cum sper să faci, atunci trimite-le pe adresa mea (politice, sociale, ce vrei).

Anexez și *cards of membership* ⁷⁾. Le-am plătit eu. Prin urmare, tu poți să le dai cui vrei, trebuie numai să treci numele și la

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 150. — *Nota red.*

²⁾ Scrisoarea poartă ștampila : „Asociația Internațională a Muncitorilor. Consiliul Central. Londra”. — *Nota red.*

³⁾ Porecla lui Wilhelm Liebknecht. — *Nota red.*

⁴⁾ „Capitalul”. — *Nota red.*

⁵⁾ Otto Meissner. — *Nota red.*

⁶⁾ Vezi volumul de față, p. 161. — *Nota red.*

⁷⁾ — carnetele de membru. — *Nota trad.*

rubrica „l. st.” să pui — 0, iar la cealaltă rubrică — 2 șilingi și 1 pence.

Condițiile sînt în general următoarele: o *asociație* care vrea să adere ca atare primește un *carnet de membru colectiv*, pentru care trebuie să plătească 5 șilingi pe an. Dacă însă membrii respectivei asociații intră *individual*, ei trebuie să scoată carnete de felul celor pe care ți le trimit eu. Aceasta este în folosul muncitorilor. Carnetele servesc de pașaport în străinătate și confrères¹⁾ din Londra, Paris, Bruxelles, Lyon, Geneva etc. le găsesc de lucru.

Asociația a făcut mari progrese. Ea are o revistă oficială în Anglia, „*The Workman's Advocate*”, una la Bruxelles, „*La Tribune du Peuple*”, una în limba franceză la Geneva, „*Journal de l'Association Internationale des Travailleurs*, Section de la Suisse Romande”, și alta în limba germană tot la Geneva, „*Der Vorbote*”, care va apărea zilele acestea. Adresa: 6, Rue du Môle, Geneva, J. P. Becker, în cazul că vrei să-i mai scrii bătrînului din cînd în cînd (lucru pe care-l sper).

Presupun că în curînd îmi vei da posibilitatea să anunț aici înființarea unei secții la Leipzig și să prezint corespondență în numele ei. (În limba engleză. Poate servi și pentru „*Workman's Advocate*”.) Numărul nu contează, deși the more, the better²⁾.

Dacă oamenii vor să intre în colectiv, ca asociație, după cum vezi, *cotizația totală* de 5 șilingi, pe care trebuie s-o plătească anual, este un *fleac*.

J. P. Becker îmi scrie:

„La Leipzig, Gotha, Stuttgart și Nürnberg se vor constitui secții; să le primim deocamdată aici pînă cînd se va ajunge la un număr mai mare și se va forma în Germania un Comitet Central?”

Am răspuns *afirmativ*³⁾. Dar întrucît într-un oraș pot exista cîteva sectoare, tu cu secția ta poți ține legătura direct cu noi.

De la berlinezi⁴⁾ am primit o a doua scrisoare. Astăzi, în sfîrșit, le scriu și lor. Ditto doctorului Kugelmann.

Salut.

Al tău,
K. M.

¹⁾ — colegii. — *Nota trad.*

²⁾ — cu cît mai mult, cu atît mai bine. — *Nota trad.*

³⁾ Vezi volumul de față, p. 450. — *Nota red.*

⁴⁾ August Vogt, Sigfrid Meyer și Theodor Metzner. — *Nota red.*

Problemele care vor fi dezbătute la Congresul de la Geneva la sfârșitul lunii mai ²⁶⁶ și le voi aduce la cunoștință data viitoare.

Publicat pentru prima oară
în : K. Marx și F. Engels. Opere,
vol. XXIX, ed. rusă, 1946

Se tipărește după o copie
dactilografiată

Tradus din limba germană

45

Marx către Sigfrid Meyer la Berlin

[Londra] 24 ianuarie 1866

Dragă prietene,

O dată cu carnetele de membru pe care și le-am trimis d-tale, am trimis și o scrisoare amănunțită d-lui Vogt ¹⁾. Cred că folosind două adrese diferite am procedat foarte bine. Singura greșeală care se pare că am făcut-o este că la adresa lui Vogt am pus nr. 6 în loc de 16.

De aceea, te-aș ruga foarte mult să te interesezi la poștă și să-mi comunic și mie rezultatul. De când și-am scris ²⁾ mi-a apărut un nou carbunc într-un loc foarte dureros ; mai ales când stau jos ca să transcriu zilnic din manuscrisul meu ³⁾ pentru editor ⁴⁾ mă simt complet istovit.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
în : K. Marx și F. Engels. Opere,
vol. XXV, ed. rusă, 1934

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ August Vogt. — *Nota red.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 156—157. — *Nota red.*

³⁾ „Capitalul”. — *Nota red.*

⁴⁾ Otto Meissner. — *Nota red.*

46

Marx către Friedrich Lessner ⁴⁷⁶
la Londra

[Londra] 14 februarie 1868

Dragă Lessner,

Din scrisoarea lui Freiligrath, pe care ți-o trimit alăturat, vei vedea despre ce este vorba. Fă ce poți.

Salut.

Al tău,
K. M.

Nu găsesc scrisoarea lui Freiligrath. Femeia îți va relata în amănunțime situația în care se găsește Ulmer. Soția lui a murit și el nu are bani pentru înmormântare. De aceea Asociația ¹⁾ noastră trebuie să întreprindă neapărat ceva. Bani trebuie să-i trimiți lui Freiligrath.

Publicat pentru prima oară
în : K. Marx și F. Engels. Opere,
vol. XXV, ed. rusa, 1934

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

47

Marx către fiica sa Jenny
la LondraMargate ⁴⁷⁷, 16 martie 1866
5, Lansell's Place

Fetița mea dragă,

Am sosit aici ieri seară pe la 8 fără un sfert. Urmind indicațiile tale, mi-am lăsat bagajul la biroul de bagaje și m-am dus apoi cu un omnibuz la un mic hotel numit „King's Arms”. Am comandat o friptură și am intrat într-o sufragerie cam slab luminată, unde nu mică mi-a fost spaima (tu știi cât de sperios sînt eu) cînd am zărit un bărbat înalt, uscățiv, țeapăn, ceva între un popă și un comis-voiajor, care stătea singur și nemișcat în fața căminului. Din cauza

¹⁾ Asociația culturală a muncitorilor germani de la Londra. — *Nota red.*

ochilor săi tulburi, lipsiți de strălucire, am crezut că este orb. Convingerea mea a fost întărită de faptul că ținea pe genunchi un fel de eșarfă lungă, îngustă și albă, găurită la distanțe egale. Mi-am închipuit că este o hîrtie tăiată intenționat așa de orb, pentru a aduna în ea pomeni de la vizitatorii hotelului. Cînd mi se aduse cina, omul se mișcă, își scoase liniștit cizmele și începu să-și încălzească la cămin picioarele de elefant. Fie din cauza acestui spectacol neplăcut și a presupusei infirmități a omului, fie din cauza fripturii care în stare naturală trebuie să fi fost o parte dintr-o vacă bolnavă, această primă noapte în Margate numai plăcută n-a fost. În schimb, camera era agreabilă, patul curat și moale și am dormit bine. Dar dimineața, cînd îmi luam micul dejun, cine crezi că a intrat? Nimeni altul decît necunoscutul de ieri seara. S-a dovedit că nu era orb, ci surd. Ceea ce m-a neliniștit în mod deosebit, și anume obiectul de pe genunchii lui, era o batistă de o formă neobișnuită, de culoare cenușie cu buline negre, pe care din greșeală le-am luat drept găuri. Deoarece omul acesta mă călca pe nervi am achitat nota cît am putut de repede și, după oarecare alergătură, am găsit actuala mea locuință chiar la mare, o cameră de zi destul de mare și un dormitor, cu 10 șilingi pe săptămînă. Cînd am stabilit condițiile, am căzut de acord că atunci cînd vei veni tu, să nu plătești *nimic* pentru camera ta de dormit.

Primul lucru pe care l-am făcut a fost o baie caldă de mare. A fost splendid. De asemenea și aerul este aici minunat.

Acum pensiunile sînt aproape goale și, din cîte am înțeles de la bibliotecar, nu sînt încă pregătite pentru primirea oaspeților. În ceea ce privește restaurantele, se pare că e mai greu de găsit ceva potrivit, dar și această piedică va fi înlăturată.

Și acum transmite salutări cordiale tuturor, la revedere !

Al tău,
Maur

Astăzi m-am plimbat cinci ore.

Publicat pentru prima oară
în revista „Voinstviușcii materialist”,
cartea 4, 1925

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba engleză

48

Marx către Antoinette Philips
la Zalt-BommelMargate, 18 martie 1866
5, Lansell's Place

Draga mea fetiță,

Vei vedea după adresă că am fost surghiunit de consilierii mei medicali în această localitate maritimă, care în acest anotimp e complet pustie. Margate există numai datorită londonezilor, care de-a dreptul o inundă în sezonul balnear. În celelalte luni nu face decît să lincezească. Eu personal sint foarte bucuros că am scăpat de orice societate, chiar și de cea a cărților mele. Am închiriat o locuință particulară cu vedere la mare. Într-o pensiune sau un hotel te paște primejdia să dai de vreun călător hoinar sau să fii deranjat de discuțiile plicticoase despre politica locală, problemele parohiale și birfelile vecinului. Așa cel puțin „nu-mi pasă de nimeni și nimă-nui nu-i pasă de mine”¹⁾. Aerul este însă aici extraordinar de curat și de înviorător, deoarece respiri în același timp aer de mare și de munte. În ceea ce mă privește, am devenit un fel de vagabond, hoinăresc toată ziua de colo-colo și mă aflu în acea stare de spirit vecină cu neființarea, pe care budismul o consideră apoteoză fericii umane. Îți amintești, de bună seamă, delicioasa zicală : „Cînd dracul s-a îmbolnăvit, a vrut să se călugărească ; cînd dracul s-a însănătoșit, a devenit un călugăr dat dracului”.

Dacă te îndepărtezi puțin de mare și pornești prin împrejurimile rurale, îți amintești cu regret de „civilizație”, căci la tot pasul te lovești de indicatoare cu înștiințarea oficială : *Pestă bovină*. Oligarhia engleză conducătoare nu a fost bănuită niciodată că i-ar păsa cîtuși de puțin de „întreaga durere a lumii”, pentru vaci și boi însă are o adîncă compasiune. La deschiderea parlamentului reprezentanții aristocrației crescătorilor de vite din ambele Camere, Camera comunelor și Camera lorzilor, au tăbărit cu furie asupra guvernului. Toate discursurile lor au răsunat ca răgetele unei cirezi de vite traduse în limba engleză. Iar ei nu semănau nici pe departe cu nobilul crai Wiswamitra, care voia „să ia... prin post și luptă o vacă”²⁾. Dimpotrivă. Ei au profitat de ocazie pentru ca din boala

¹⁾ Versuri din cîntecul popular englez „Morarul de pe Dee”. — *Nota red.*

²⁾ H. Heine. Poezie din ciclul „Întoarcerea acasă”, București, E.S.P.L.A., 1956, p. 86. — *Nota trad.*

vitelor să „battre monnaie”¹⁾ pe seama poporului⁴⁷⁸. În treacăt fie zis, din răsărit ne-au venit întotdeauna lucruri bune : religia, eticheta și toate formele de ciură.

Sînt foarte bucuros să aflu ultima aventură a lui *Waaratje*²⁾. Într-adevăr, iubita mea verișoară, îți spun că am simțit întotdeauna o profundă simpatie pentru acest om și am sperat tot timpul că într-o zi inima lui generoasă va căpăta tăria necesară și nu se va mai încăpățîna să joace rolul uricios din basmul pentru copii „Frumoasa și fiara”³⁾. Sînt convins că va deveni un soț bun. Adorata lui este originară din Bommel sau e importată ?

Cu cîteva zile înainte de a părăsi Londra l-am cunoscut pe d-l Orsini, un tînăr foarte simpatic, fratele aceluia Orsini care a fost expedit pe lumea cealaltă deoarece a vrut să-l expedieze pe Bonaparte în Italia⁴⁷⁹. Orsini a plecat acum din Anglia în Statele Unite în interese de afaceri, dar în cele cîteva zile de cînd ne-am cunoscut mi-a făcut mari servicii. Deși prieten intim cu Mazzini, el este departe de a împărtăși învechitele concepții antisocialiste și teocratice ale acestuia. Așa, de pildă, în timpul îndelungatei mele absențe silite din Consiliul Asociației Internaționale, Mazzini s-a străduit din răspuțeri să pună la cale un fel de revoltă împotriva conducerii mele. „Conducerea” nu este niciodată un lucru plăcut și nici ceva la care să rivnesc. Îmi amintesc întotdeauna de ceea ce spunea tatăl tău⁴⁾ în legătură cu Thorbecke, și anume că „cel care mîină măgarii e întotdeauna urit de măgari”. Dar o dată ce m-am dedicat trup și suflet unei cauze pe care o consider importantă, eu, ca un om „neliniștit” ce sînt, nu renunț, firește, cu plăcere. Mazzini, dușman inveterat al gîndirii libere și al socialismului, a urmărit succesele Asociației noastre cu multă invidie. Prima lui încercare de a transforma Asociația într-o unealtă a sa și de a-i impune un program și o declarație de principii întocmite de el a fost zădărnicită de mine⁵⁾. Influența exercitată de el asupra clasei muncitoare din Londra, care pînă atunci fusese foarte mare, a scăzut la zero. Mazzini s-a înfuriat la culme cînd a văzut că noi am fondat *Liga pentru reformă*¹⁰⁴ engleză și un săptămînal, „Com-

1) — să scoată „bani peșin”. — *Nota trad.*

2) Forma modificată a cuvîntului olandez „Waarachtig” (într-adevăr) ; exclamație folosită adesea de unul dintre personajele romanului lui Hildebrand „Camera obscură”. În scrisoare Marx se referă, probabil, la pastorul Roodhuizen. — *Nota red.*

3) „La Belle et la Bête” — basm de Jeanne Marie Le Prince Beaumont. — *Nota red.*

4) Lion Philips. — *Nota red.*

5) Vezi volumul de față, p. 13—14. — *Nota red.*

monwealth", la care colaborează oamenii cei mai progresiști din Londra ; după ce mă voi întoarce la Londra îți voi trimite un exemplar. Când ni s-a alăturat redactorul lui „*Rive Gauche*" (ziarul tinerei Franțe, condus de Rogeard, autorul pamfletului „*Propos de Labienus*"⁴⁸⁰, Longuet și alții) și când a auzit cum s-a extins Asociația noastră pe continent, furia lui a crescut. El a profitat de absența mea pentru ca împreună cu câțiva muncitori englezi să urzească intrigă, să le trezească gelozia împotriva influenței „germane" și chiar să trimită la ședința Consiliului pe unul dintre adjuncții săi, un oarecare maior Wolff (german de origine) pentru a-și prezenta acolo plingerile și pentru a mă învinui mai mult sau mai puțin direct. El voia „să fie recunoscut ca șef al mișcării democratice de pe continent" (presupun că par la grăce de dieu¹). În felul acesta el a acționat absolut sincer, deoarece detestă profund principiile mele, care în ochii lui întruchipează cel mai reprobabil „materialism". Toată această scenă a fost jucată în spatele meu și după ce s-au convins că boala mă va împiedica să-i stinjenesc cu prezența mea²). Englezii șovaiiau, eu însă, deși eram încă foarte slăbit, m-am repezit la următoarea ședință însoțit de d-l Orsini. Ca răspuns la interpe-
l r a mea el le-a declarat că Mazzini și-ar fi pierdut influența pînă și în Italia și că, date fiind trecutul și prejudecățile lui, i-ar fi absolut imposibil să înțeleaga noua mișcare⁴⁸¹. Toți secretarii noștri coreșpondenți pentru diferite țări m-au susținut pe mine, și dacă tu, secretarul nostru pentru Olanda⁴⁸², ai fi fost de față, sper că și tu ți-ai fi dat votul pentru prea plecatul tău servitor și admirator. În orice caz am cîștigat o victorie definitivă asupra acestui cumplit adversar²¹⁵. Cred că Mazzini a găsit ce-a căutat la mine și va ști ca să facă *bonne mine à mauvais jeu*³). Sper să primesc cîteva rînduri de la tine. Nu uita că aici sînt un sihastru uitat de lume.

Al tău sincer prieten,

Bloch

Publicat pentru prima oară
în revista „*International Review of Social
History*", vol. I, part. I, 1956

Se tiparește clupa textului
apărut în revistă

Tradus din limba engleză

¹) — prin grația lui Dumnezeu. — *Nota trad.*

²) Vezi volumul de față, p. 178. — *Nota red.*

³) — față într-o situație neplăcută. — *Nota trad.*

49

Marx către fiica sa Laura ⁴⁸³
la LondraMargate, 20 martie 1866
5, Lansell's PlaceDraga mea Cacadou !¹⁾

Într-adevăr, sînt vești foarte bune ! Eu prefer pe d-na Grach mamei tuturor Gracchilor ⁴⁸⁴. Sînt foarte mulțumit că am închiriat o locuință particulară și nu am tras la o pensiune sau un hotel, unde cu greu poți evita discuțiile plicticoase despre politica locală, cancanurile parohiale și birfelile vecinilor. Și cu toate acestea eu nu pot cînta ca morarul de pe Dee : „Nu-mi pasă de nimeni și nimănui nu-i pasă de mine”²⁾, pentru că gazda mea este surdă ca o bită și fiica ei e chinuită de o răgușeală cronică. Altminteri sînt oameni foarte simpatici, atenți și de loc indiscreți. În ceea ce mă privește am devenit un veritabil hoinar, cea mai mare parte din zi mă plimb, respir aer proaspăt, mă culc la ora 10 seara, nu citesc nimic, scriu și mai puțin și mă aflu în acea stare de spirit vecină cu neființarea pe care budismul o consideră apoteoza fericirii umane. Cu toate acestea, joi³⁾ nu mă voi transforma în acel Făt-Frumos pe care pare că-l așteaptă în visurile ei minunata By Bye⁴⁾. Durerea de dinți din partea dreaptă tot nu m-a lăsat și acum pe aceeași parte mi s-a mai inflammat și ochiul. De fapt nu e cine știe ce, dar ochiul și-a luat prostul obicei de a vărsa lacrimi din proprie inițiativă, fără să țină de loc seama de sentimentele stăpînului lui. Dacă n-ar fi fost istoria asta, m-aș fi fotografiat, deoarece aici se pot face 12 fotografii de mărimea unei cărți de vizită cu 3 șilingi și 6 pence și 48 de fotografii cu 10 șilingi. I-aș fi foarte recunoscător lui Mümmelchen⁵⁾ dacă s-ar duce la d-l Hall și l-ar ruga să-mi facă precipitat de zinc (cunoaște el rețeta) pentru ochiul meu ; cred că pînă la întoarcerea mea la Londra va fi gata. Ochiul ăsta umflat nu mă lasă să dorm noaptea. Încolo mi-e mai bine.

Dacă te îndepărtezi puțin de mare și pornești prin împrejurimile rurale, îți amintești cu regret de „civilizație”. La tot pasul dai de

¹⁾ Poreclă glumeață dată Laurei după numele unui personaj dintr-un vechi roman — un croitor la modă. — *Nota red.*

²⁾ Din cîntecul popular englez „Morarul de pe Dee”. — *Nota red.*

³⁾ 22 martie. — *Nota red.*

⁴⁾ Jenny Marx, fiica lui Marx. — *Nota red.*

⁵⁾ Jenny Marx, soția lui Marx. — *Nota red.*

indicatoare mari cu înștiințarea : „Pestă bovină” ; aceste înștiințări au fost lipite din însărcinarea guvernului — ca rezultat al furiei turbate cu care aristocrația crescătorilor de vite din Camera lorzilor și Camera comunelor s-a năpustit asupra guvernului la deschiderea parlamentului ⁴⁷⁸.

„O, rege Wiswamitra
Ce bou cumplit ești, dacă
Postești și luști atîta,
Și totul pentru-o vacă !” ¹⁾

Însă, în timp ce nobilul rege Wiswamitra, ca un adevărat hindus, s-a torturat pentru a salva vaca Cabala, aristocrația funciară engleză, în stilul martirilor moderni, face să singereze poporul ca să se despăgubească pentru boala vitelor ei. D-ar-ar pesta bovină peste ea ! Sună cornul, sună cornul, cum repetă cu înflăcărare prudenta By Bye.

Duminică m-am dus per pedes la Canterbury. Din păcate am luat această importantă hotărîre abia după ce am hoinărit timp de două ore încoace și încolo pe chei etc. Așa încît, cînd am pornit spre reședința arhiepiscopului sau [...] ²⁾, cheltuisem deja prea multă forță fizică. Iar de aici la Canterbury sînt 16 mile bune. De la Canterbury m-am înapoiat la Margate cu tramvaiul, dar a fost prea mult pentru mine și nu am putut dormi toată noaptea. Spinarea și picioarele nu m-au durut, dar tălpile s-au dovedit destul de sensibile. Despre Canterbury știi, firește, totul — și în orice caz mai mult decît mă pot lăuda eu — din Eves al tău, o sursă de nădejde pentru toate Evele engleze. (Cînd stau de vorbă cu tine nu mă pot stăpîni să nu fac un calambur.) Dar gîndește-te, Thackeray a făcut și mai rău cînd a rimat Eves cu Ewes ³⁾. Din fericire eram prea obosit și era și prea tîrziu pentru a vizita vestita catedrală. Canterbury este un oraș vechi, urît, de tip medieval, care nu a cîștigat nimic cu marile cazărmi în stil modern englezesc la un capăt și cu o gară urîtă și posomorîtă la celălalt capăt al acestui cuib vechi. Nici urmă de poezia pe care o găsești în alte orașe tot atît de vechi de pe continent. Soldații și ofițerii care se plimbă plini de importanță pe străzi îmi aminteau oarecum de „patrie”. La pensiunea în care am fost servit cu cîteva felii amărîte de cotlet rece am aflat ultimul cancan. Se spune că căpitanul Le Merchant a fost

¹⁾ H. Heine. Versuri din ciclul „Întoarcerea acasă”, București, E.S.P.L.A., 1956. — *Nota red.*

²⁾ ilizibil. — *Nota red.*

³⁾ Joc de cuvinte : Eves = nume, „Eves” = „Evele”, „Ewes” = „oi”. — *Nota trad.*

arestat duminică noaptea de poliție pentru că a bătut pe rînd la ușile tuturor cetățenilor respectabili. Din cauza acestei nevinovate pierderi de vreme va primi o citație. Și temutul capitan va trebui să-și plece capul în fața consilierilor regali. Astea sînt toate „Canterbury Tales”¹⁾ ale mele.

Și acum, Cacadou, salut-o pe Elly²⁾ din partea mea; îi voi scrie zilele acestea, scrisoarea ei m-a bucurat foarte mult. Și Möhmchen³⁾ va primi în curînd vești de la mine.

Plicticosul ăsta de Lafargue mă pisează cu proudhonismul lui și de bună seamă că nu se va potoli pînă cînd n-am să-i plesnesc una peste bostanul lui de creol.

Complimente tuturor.

A primit oare Orsini scrisoarea pe care i-am trimis-o?

Al tău,
Meister

Publicat pentru prima oară
în limba germană în revista
„Die Neue Zeit”, Bd. 1, nr. 2,
1907—1908

Se tiparește după manuscris
Tradus din limba engleza

50

Engels către Hermann Engels

la Barmen

March s e., 22 mai 1866

Dragă Hermann,

Actul vostru se află la lawyer⁴⁾; din păcate nu l-am gasit astăzi acasă, așa ca nu-ți pot spune dacă l-a și trimis la Liverpool și nici în ce stadiu se afla transcrierea pe curat a materialului respectiv. Zilele acestea însă mă mai duc o dată la el și îl voi zori.

Astăzi îți scriu cu privire la contul curent pe care mi l-ai trimis și pentru a cărui examinare a trebuit să aștept o zi mai liberă, deoarece înregistrările contabile din a doua jumătate a anului 1864

¹⁾ „Povestiri din Canterbury”. — *Nota trad.*

²⁾ Eleanor, fiica lui Marx. — *Nota red.*

³⁾ Jenny, soția lui Marx. — *Nota red.*

⁴⁾ — avocat. — *Nota trad.*

au fost făcute la voi cu totul altfel decât aici. De aceea am fost nevoit să iau toată povestea asta de la început și în cele din urmă am scos-o la capăt. Unele posturi corespund, cu excepția remiterilor trecute direct în contul meu la F. Engels & Co. conform scrisorii voastre din 20 iulie 1864. Aceste posturi trebuie, așadar, să le găsim și la contul curent pe care îl am la F. E. & Co. Ele sînt: Remiteri prin Apolda

			2.	2.	2.	1.	st.
1864 iunie 30	}	Remiteri prin München	1.	2.	—	1.	st.
		"	Rieslingen	8.	19.	6	l. st.
" iulie 3		" Londra total	287.	3	3	l. st.	

Am constatat că la conturile voastre curente sînt de-a dreptul în pierdere la transferările de solduri pe aceste conturi. La 18 luni diferența este calculată exact, de 1.14.9 l. st., și de aceea îmi voi permite ca pe viitor să vă trimit la fiecare 6 luni un cont curent, deoarece, firește, trebuie să recunosc conturile curente ale firmei de aici. Din motive de comoditate continuu să țin separat contul vostru.

Fii atît de bun și trimite-mi *cît mai curînd* un extras din contul meu de la F. E. & Co., ca să-mi pot face și eu bilanțul socotelilor mele particulare. Extrasul trebuie să cuprindă perioada de la *mijlocul* anului 1864, deoarece din această perioadă, după cîte îmi amintesc, nu am mai primit de la tine nici un extras din acest cont. (Dacă nu ai făcut bilanțul pentru prima jumătate a anului 1864, atunci de la *începutul anului 1864*.)

Din septembrie treburile merg din nou mai bine; de atunci sîntem în permanență ocupați și la ora actuală chiar peste măsură, montăm noi mașini „D.T.“. S-au îmbunătățit și prețurile, iar în a doua jumătate a anului 1865 am cîștigat atîta încît mi-am acoperit cheltuielile din iunie 1864 și încă mi-a mai rămas ceva; în primul an cînd am intrat ca asociat nu am cîștigat nici un bănuț; n-am decontat nici măcar uzura mașinilor. Acum afacerile noastre trebuie să meargă foarte bine, dar dacă, în urma ofertei mărite, prețul bumbacului scade sub 18 pence la middling Orleans ¹⁾, atunci pierdem din nou totul. Sper totuși să nu se întîmple așa ceva; cred că bumbacul bun american se va menține la aproximativ 19 pence, în timp ce prețul la surat va scădea, negreșit, în mod simțitor. De altfel eu cred că nu vom mai primi mai mult bumbac decât atît cît ne trebuie și pînă la toamnă prețurile la middling Orleans se vor menține la aproximativ 19 pence. E posibil ca în toamnă să începă din nou specula și să se umfle prețurile.

¹⁾ — Mittel Orleans (sort de bumbac). — *Nota trad*

Mamei¹⁾ îi voi scrie zilele astea, de îndată ce voi avea posibilitatea; am primit scrisoarea ei luna trecută și m-a bucurat vestea că îi merge din nou mai bine. Transmite-i salutări cordiale ei și tuturor surorilor și fraților de la

Al tău,
Friedrich

Apropo. După cum știi, capitalul trecut aici în contul meu se ridică la peste 13 000 l. st. încă la 30 iunie 1864, și întrucît eu nu sînt obligat să am în afaceri mai mult de 12 000 l. st., voi nu trebuie să mai depuneți sume pentru acoperirea cumpărărilor ce se fac prin intermediul nostru; puteți acoperi unele plăți și prin remiteri, mai ales că la sfîrșitul lunii iunie trebuie din nou plătite dobînzii în sumă de circa 300 l. st. De asemenea eu pot face în contul vostru plăți la Funke, dacă vrei; în felul acesta pînă la 30 iunie sau chiar acum puteți cîștiga aproximativ 1 500 l. st. Numai să nu emiteți polițe asupra noastră — Gottfr[ied]²⁾ este împotriva acestui sistem; el crede că, dată fiind intitularea identică a firmelor, lumea ar putea considera aceasta drept o emiteră de polițe fictive.

Anton³⁾ a primit acum 4—5 patente. Pentru el asta este o preocupare de scurtă durată; în ziare citești una-două că i s-a dat un patent.

Publicat pentru prima oară
în „Deutsche Revue”, Jg. 46,
Bd. II, 1921

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

51

Engels către Hermann Engels la Barmen

Manchester, 6 aprilie 1866

Dragă Hermann,

Îți mulțumesc pentru contul tău curent din 27 martie, care, în general, pare să fie ținut corect. Numai că este greu să se verifice dobînzile dacă nu sînt precizate ca în alte conturi curente și trebuie luat de bun „contul-dobînzii”. Din socotelile tale reiese că la 31 de-

¹⁾ Elise Franziska Engels. — *Nota rea.*

²⁾ Gottfried Ermen. — *Nota red.*

³⁾ Anton Ermen. — *Nota red.*

cembrie 1865 ai trecut pe numele meu de la firma „E[rmen] & E[n-gels]” din B[armen] suma de 2 112.21.8 taleri, în timp ce, potrivit contului curent de la „Ermen & Engels” din Barmen, același raport reprezintă 316.18.2 l. st., ceea ce la cursul de 6/20 reprezintă 2 169.1.8 taleri. Asta nu mi-e clar.

E cam incomod că voi încheiați bilanțul la 31 decembrie, iar noi la 30 iunie. De aceea vă voi trimite contul curent numai o dată, la 31 decembrie, deci nu va corespunde niciodată întocmai contului vostru, dar la urma urmelor asta nu are nici o importanță.

Pentru evidența clară a înregistrărilor noastre contabile vă rog ca toate *calculele de afaceri* ale firmei „Ermen & Engels” să fie trecute în registrul firmei „Ermen & Engels” din Barmen, iar toate *socotelile particulare* în registrul „Friedrich E[ngels] & Co.”

Informațiile despre agentul Brown i le-am dat direct lui Fr. Boelling. Firma „Karth” ne-a scris într-o altă chestiune.

Nu te sfătuiesc să comanzi ață de cusut, de regulă, prin intermediul nostru. G. E[rmen] va încerca tot timpul să vă strecoare firele sale din Pendlebury, iar aceasta de bună seamă că nu va fi întotdeauna în interesul vostru. În plus, de îndată ce operațiile se vor extinde, el va cere imediat un comision de 2°%. Dar dacă puteți folosi firele lui (și de ce nu, din moment ce noi le folosim?), cel mai bun lucru e să vă adresați nouă. Trimit astăzi prin poștă proba nr. 16; din acest sort el are în depozit 120 de baloturi a 10 pfunzi, 7 leas ¹⁾; pe acest sort de fire el ar lua 2 șilingi și 1¹/₂ pence, poate și mai puțin. Aceleași fire le puteți obține și de la misitul F. A. Schmit. De asemenea vă putem livra în permanență fire subțiri și bobine, de care G. E[rmen] nu este de loc interesat.

Cît costă vinul de Hochheimer? Aceasta este problema principală. Și cît se poate procura? În loc de trei sticle ar fi trebuit să trimiți dintr-o dată trei duzini.

De ponei mă voi interesa. Acum însă caii buni, puternici sînt aici foarte căutați și scumpi, iar ca să cumperi de ocazie — o pereche bună dintr-o dată — trebuie să aștepți cam mult.

Probabil că nici voi, acolo, nu credeți că va fi război. Ar fi o istorie dezgustătoare dacă s-ar ajunge la așa ceva și nu s-ar termina repede. Nu de mult, cînd a început zarva asta, am visat că am nimerit undeva pe Mosela în mijlocul unei armate uriașe. Erau un fel de trupe de voluntari, tot felul de indivizi care forfoteau încolo și înaoace cu un aer preocupat și din cînd în cînd cite unul dintre ei striga: „Sîntem încercuiți de dușmani!” Atunci toți o rupeau

¹⁾ — 1 lea = 109,727 m. — *Nota trad.*

la fugă. În cele din urmă am nimerit în cartierul general și acolo am descoperit că Peter și Gottfried Ermen erau comandanții trupelor, iar Anton ¹⁾ era șeful statului-major. I-am pus acestuia câteva întrebări, dar am primit răspunsuri atât de ciudate, încît în cele din urmă l-am întrebat dacă are hărțile regiunii în care se găsește. La care mi-a răspuns, privindu-mă de sus : „Hărți ? Noi ne descurcăm perfect aici și fără hărți”. Cînd am vrut să-i explic că totuși fără hărți nu se poate descurca, că nici măcar nu și-ar putea încartirui oamenii etc., mi-a răspuns : „Dacă este absolut necesar, avem și hărți”, și cu o privire triumfătoare scoase din buzunar harta unei cu totul alte regiuni, undeva dincolo de Aachen și Maastricht. Toată povestea asta nu este o glumă proastă din partea mea, ci s-a întîmplat chiar așa.

Salutări cordiale mamei, căreia îi voi scrie zilele acestea, precum și tuturor surorilor și fraților.

Al tău,
Friedrich

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în „Deutsche Revue”, Jg. 46,
Bd. II, 1921

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

52

Marx către Wilhelm Liebknecht la Leipzig

Margate, 6 aprilie 1866
5, Lansell s Place

Dragă Miller ²⁾,

Vezi după adresă că sfătuitorul meu în ale medicinei m-a exilat pe malul mării.

De cînd am primit ultima ta scrisoare și câteva de la prietenii noștri din Berlin ³⁾, boala mea a luat o formă realmente periculoasă. O vreme a fost greu de spus dacă această boală de singe de care sufăr nu mă va da definitiv gata. Abia pe la jumătatea lunii martie am fost cît de cît în stare să mă deplasez pînă aici. Acum mă simt

¹⁾ Anton Ermen. — *Nota red.*

²⁾ Numele conspirativ al lui Liebknecht. — *Nota red.*

³⁾ August Vogt, Sigfrid Meyer și Theodor Metzner. — *Nota red.*

din nou mai bine și mă voi întoarce foarte curînd la Londra. Dar iar a trecut un trimestru degeaba !

Scrie-mi imediat pe adresa din Londra.

După ce mă voi întoarce la Londra îți voi trimite cu regularitate „Commonwealth” (noul titlu sub care apare acum „Workman's Advocate”). Abia acum cîteva săptămîni a fost trecută pe lista publicațiilor care se expediază în străinătate. Eccarius nu mai este redactor, ci simplu colaborator. Se prevede că de îndată ce acest ziar își va cuceri o anumită poziție, conducerea nominală nu va mai fi lăsată unui străin ¹⁾).

Scrie-mi :

1. despre situația mișcării „noastre” în Germania,
2. despre situația politică din Germania.

Al tău devotat,
K. M.

Salutări cordiale soției tale.

Publicat pentru prima oară
în : K. Marx și F. Engels. Opere,
vol. XXIX, ed. rusă, 1946

Se tiparește după o copie
dactilografiată

Tradus din limba engleză

53

Marx către Ludwig Kugelman la Hannover

Margate, 6 aprilie 1866
5, Lansell's Place

Dragă prietene,

Poimîine mă voi întoarce la Londra. Medicul meu m-a exilat în acest orașel de pe malul mării, unde în orice caz m-am *odihnit foarte bine*. Dar în felul acesta iarăși am pierdut mai mult de două luni — februarie, martie și jumătate din aprilie — și am amînat din nou sine die terminarea cărții mele ²⁾ ! Asta mă deranjează al dracului !

Am avut furuncule antracoide, nu furuncule simple. De data aceasta m-am aflat într-o situație foarte periculoasă. În orice caz ați avut dreptate că păcatele „dietetice” au un rol secundar. Sint

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 181. — *Nota red.*

²⁾ „Capitalul”. — *Nota red.*

foarte obișnuit să lucrez noaptea, studiez ziua și scriu noaptea. Dacă la aceasta se adaugă tot felul de griji personale și de interes public și — cît timp sînt serios prins cu lucrul — neglijarea meselor, a mișcării etc., nu se poate ca toate acestea să nu dăuneze singelui.

Contribuția d-lui M[enke] de 10 taleri pentru Internațională împreună cu scrisoarea dv. am primit-o. Nu am aici adresele de la Paris ale prietenilor mei francezi. Dar dacă d-l M[enke] se adresează prietenului meu K. Kaub (33, Rue des trois Couronnes du Temple), acesta îl poate recomanda lui V. Schily (un german), precum și lui Tolain, Fribourg etc. și altor membri ai comitetului din Paris.

Veștile din Germania nu sînt îmbucurătoare. Prusia împinge la război Rusia (și pe Bonaparte), Austria pe Bonaparte (ea face acest lucru împotriva voinței ei, numai din nevoia de a se apăra). Filistinii noștri vor înțelege o dată și o dată că fără o revoluție care să-i înlăture pe Habsburgi și Hohenzollerni (de micii gîndaci de bălegar ce să mai vorbim) vom ajunge în mod inevitabil din nou la un război de treizeci de ani și la o nouă împărțire a Germaniei!

O mișcare din partea Italiei ar putea sprijini Prusia. Dar dacă luăm Austria și Prusia separat, aceasta din urmă va fi aproape sigur în dezavantaj, cu toată lăudăroșenia prusiană cu privire la Düppel²⁰. Benedek este în orice caz un general mai bun decît prințul Friedrich Karl. Austria ar putea foarte bine prin propriile ei forțe să silească Prusia să păstreze pacea, însă Prusia pe Austria, nu. Orice succes al Prusiei ar fi un stimulent pentru intervenția lui Bonaparte.

Se prea poate ca, în timp ce eu scriu aceste rînduri, Bismarck să-și fi ascuns din nou coarneau. Dar acest lucru nu va face decît să amîne conflictul. După părerea mea, o asemenea amînare este probabilă.

Lui Bonaparte toată această harababură din Germania îi convine grozav. Poziția sa este complet zdruncinată. Războiul însă i-ar oferi o nouă amînare.

Scrieți-mi curînd și mai ales despre situația din Germania.

Al dv.,
K. M.

54

Marx către Wilhelm Liebknecht

la Leipzig ¹⁾

[Londra] 4 mai 1866

Dragă prietene,

Deoarece în momentul de față, după o intrerupere atât de prelungită a lucrului ²⁾, fac eforturi serioase pentru a recupera timpul pierdut, te rog să mă scuzi dacă de data aceasta îți scriu numai câteva rânduri.

Îți trimit astăzi ultimul număr din „Commonwealth”. Situația financiară a ziarului este de așa natură, că o scoate cu greu la capăt de la o săptămână la alta și nu este în stare să plătească nici un bănuț pentru corespondența din străinătate. Tirajul lui crește, tu știi însă bine că o foiță ieftină are nevoie de cel puțin 20 000 de abonați și că nici atunci nu o poate scoate la capăt fără un număr considerabil de anunțuri. Iar „Commonwealth” este încă prea proaspăt pentru a satisface aceste cerințe.

Congresul de la Geneva a fost amânat pentru 3 septembrie a.c. ²⁰⁶ Asociația crește rapid, mai ales în Franța. De curînd s-au afiliat și asociațiile muncitorilor din Italia ³⁾. La Londra propaganda a căpătat un nou impuls, în special pentru că succesul grevelor calfelor de croitor și ale filigravorilor londonezi a fost repurtat cu ajutorul nostru, care a împiedicat importul de muncitori din Franța, Elveția și Belgia, așa cum intenționau patronii. Această dovadă de folos practic nemijlocit adus de Asociația noastră a avut efectul scontat asupra spiritului practic al englezilor ⁴⁶⁵.

În același scop inserez pe ultima pagină a acestei scrisori un „Avertisment” către croitorii germani și te rog să-l publici în ziarele germane la care ai acces ²²⁷. Totodată ți-aș fi recunoscător dacă mi-ai trimite unul sau două exemplare în care este publicat „Avertismentul” și titlul tuturor ziarelor care l-au publicat. Și Kugelmann îți poate fi de folos în această direcție.

---

¹⁾ Scrisoarea poartă ștampila : „Asociația Internațională a Muncitorilor. Comitetul Central. Londra”. — *Nota red.*

²⁾ Ia „Capitalul”. — *Nota red.*

³⁾ Vezi volumul de față, p. 397. — *Nota red.*

Complimente d-nei Liebkecht. Îi mulțumesc din suflet pentru interesul prietenesc pe care îl are față de starea sănătății mele.

Cu salutări frățești, al tău,

A. Williams ¹⁾

Publicat pentru prima oară
în : K. Marx și F. Engels. Opere,
vol. XXIX, ed. rusa, 1946

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba engleză

55

Marx către Paul Lafargue la Londra

Londra, 13 august 1866

Dragă Lafargue,

Permite-mi să fac următoarele observații :

1. Dacă dorești să continui relațiile cu fiica mea ²⁾, va trebui să renunți la modul d-tale „de a face curte”. Știi bine că nu există încă nici o promisiune de căsătorie, că nimic nu este încă stabilit. Și chiar dacă ați fi logodiți în toată regula, nu trebuie să uiți că este vorba de o chestiune de durată. Manifestarea unei prea mari intimități ar fi cu atât mai deplasată, cu cât cei doi îndrăgostiți vor trăi în aceeași localitate o perioadă îndelungată în mod inevitabil plină de încercări și greutăți. Am observat cu spaimă schimbările survenite în atitudinea d-tale de la o zi la alta, în timpul unei singure săptămîni ³⁾. După părerea mea, adevărata iubire se manifestă prin discreție, modestie și chiar sfială din partea îndrăgostitului față de idolul său, și în nici un caz printr-o pasiune nestăvilită și o intimitate prematură. Dacă îți dai frîu liber temperamentului d-tale de creol, e de datoria mea, ca un om cu judecata sănătoasă, să intervin între temperamentul d-tale și fiica mea. În cazul cînd dragostea d-tale pentru ea nu se poate exprima în forma corespunzătoare meridianului londonez, trebuie să te mulțumești să o iubești de la distanță. Cine are urechi de auzit să audă.

2. Înainte de stabilirea definitivă a relațiilor dintre d-ta și Laura, trebuie să mă lămuresc asupra situației d-tale materiale.

¹⁾ Numele conspirativ al lui Marx. — *Nota red.*

²⁾ Laura Marx. — *Nota red.*

³⁾ În manuscris : pendant la période géologique d'une seule semaine (în timpul unei perioade geologice de o singură săptămîină). — *Nota red.*

Fiica mea crede că o cunosc. Se înșală. Eu nu am ridicat această problemă, deoarece am considerat că este de datoria d-tale să iei inițiativa. Știi că am pus toate bunurile mele în slujba luptei revoluționare. Nu regret nimic. Dimpotrivă. Dacă ar trebui să încep viața din nou, aș face același lucru. Doar că nu m-aș căsători. În măsura în care îmi stă în putere, vreau să-mi feresc fiica de greutățile care au sfărîmat viața mamei ei. Întrucît această poveste nu ar fi ajuns niciodată în stadiul actual fără amestecul meu direct (o slăbiciune din partea mea !) și fără influența exercitată de prietenia mea pentru d-ta asupra atitudinii fiicei mele, îmi revine o mare răspundere personală. Referitor la situația d-tale actuală, informațiile pe care nu le-am cules eu, ci le-am primit întîmplător, nu sînt nici pe departe liniștitoare. Dar să lăsăm asta. În ce privește situația d-tale în general, știu că mai ești student, că în Franța cariera d-tale este pe jumătate compromisă în urma evenimentelor de la Liège¹⁸⁶, că pentru aclimatizarea d-tale în Anglia îți lipsește o condiție indispensabilă, cunoașterea limbii, și că în cel mai bun caz șansele d-tale sînt extrem de problematice. Din observații m-am convins că, de felul d-tale, nu ești prea harnic, cu toată activitatea febrilă de moment și cu toată bunăvoința. În asemenea condiții vei avea nevoie de sprijinul altora pentru a începe viața cu fiica mea. Despre familia d-tale nu știu absolut nimic. Să presupunem că ea trăiește în bunăstare, dar aceasta nu e o dovadă că ar fi dispusă să facă sacrificii de dragul d-tale. Nici măcar nu știu cum privește ea proiectul d-tale de căsătorie. Important pentru mine este, repet, clarificarea pozitivă a tuturor acestor puncte. De altfel, d-ta, un realist convins, nu te poți aștepta ca eu să mă comport ca un idealist față de viitorul fiicei mele. Un om cu picioarele pe pămînt ca d-ta, care ar vrea să desființeze poezia, nu se va apuca să facă poezie în detrimentul fiicei mele.

3. Pentru a preîntîmpina orice interpretare greșită a acestei scrisori îți atrag atenția că dacă te-ai simți tentat să treci la căsătorie chiar azi, nu vei reuși. Fiica mea nu ar accepta. Eu aș protesta. D-ta trebuie să realizezi ceva în viață înainte de a te gîndi la o căsătorie, și va fi nevoie de o perioadă îndelungată de verificare pentru d-ta și pentru Laura.

4. Aș dori ca această scrisoare să rămînă numai între noi. Aștept răspunsul d-tale.

Al d-tale,
Karl Marx

56

Marx către Ludwig Kugelmann
la Hannover

Londra, 23 august 1866

Dragă prietene,

Aveți perfectă dreptate să fiți supărat pe mine pentru tăcerea mea îndelungată, cu toate scrisorile prietenești pe care le-am primit de la dv.

Trebuie însă să mă scuzați deoarece mă aflu acum într-o situație cu totul deosebită.

Din cauza bolii mele îndelungate, situația mea materială a ajuns la o criză. Am făcut atâtea datorii, încît acestea mă apasă ca un coșmar și sînt incapabil să fac altceva în afară de munca care mă absoarbe cu totul. Dacă nu voi reuși să împrumut cel puțin 1 000 de taleri, cu o dobîndă de 5% să zicem, nu văd efectiv nici o ieșire. Cu toate nenumăratele scrisori binevoitoare pe care le-am primit din Germania, nu știu cui să mă adresez. Nu pot primi decît sprijinul prietenilor personali, nimic pe cale oficială. Înțelegeți că într-o asemenea situație este greu de scris scrisori.

N-am reușit încă să restabilesc vechile relații avantajoase cu America⁴⁸⁶. Acolo este atît de mult de făcut pentru propria lor mișcare, încît orice cheltuială destinată corespondenței cu Europa e considerată faux frais de production¹⁾. Aș putea îndrepta starea lucrurilor dacă m-aș muta acolo. Consider însă că e de datoria mea să rămîn în Europa și să-mi termin lucrarea²⁾ începută de mulți ani.

În ceea ce privește această lucrare, nu cred că voi putea trimite la Hamburg manuscrisul primului volum (vor fi 3 volume¹⁵⁵) înainte de luna octombrie. Numai cîteva ore pe zi pot lucra productiv fără ca aceasta să se răsfrîngă asupra sănătății mele, și din considerație pentru familie, deși împotriva voinței mele, trebuie să respect normele prescrise de igienă pînă cînd mă voi restabili complet. În afară de aceasta, lucrul meu este adesea întrerupt din pricina a tot felul de condiții potrivnice din afară.

Cu toate că îmi consacru mult timp lucrărilor pregătitoare în vederea Congresului de la Geneva²⁸⁶, nu pot și nici nu vreau să mă duc acolo, pentru că o întrerupere mai îndelungată a lucru-

¹⁾ — cheltuieli neproductive. — *Nota trad.*

²⁾ „Capitalul”. — *Nota red.*

Karl Marx, Friedrich Engels
și fiicele lui Marx, Jenny, Eleanor și Laura

lui meu nu este posibilă. Consider că ceea ce voi da prin această lucrare este mult mai important pentru clasa muncitoare decît tot ce aş putea face participînd personal la un congres oarecare.

Situația internațională din Europa o consider absolut provizorie. În ceea ce privește Germania, în special, lucrurile trebuie luate așa cum sînt²⁸⁷, adică să apărăm interesele revoluționare pe o cale care corespunde condițiilor schimbate. As to¹⁾ Prusia, acum este mai important decît oricînd ca relations to Russia to watch and to denounce²⁾).

Al dv. devotat,
K. Marx

Publicat pentru prima oară
în „Die Neue Zeit”, Bd. 2, nr. 2,
1901—1902

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

57

Engels către Emil Engels la Engelskirchen

Manchester, 23 august 1866

Dragă Emil,

Îți scriu în mare grabă doar pentru a te ruga să trimiți documentul Funke, de îndată ce va fi semnat, nu mie, ci lui

Hall & Janison, Solicitors,
Manchester,

Eu plec mîine în Germania.

Multe salutări tuturor. După căsătoria Mariei Blank cred că voi veni la Engelskirchen.

Al tău,
Friedrich

Publicat pentru prima oară
în : K. Marx și F. Engels. Opere,
vol XXV, ed. rusă, 1934

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ — Referitor la. — *Nota trad.*

²⁾ — relațiile ei cu Rusia să fie urmărite și demascate. — *Nota trad.*

58

Marx către fiica sa Laura
la Hastings

[Londra] 28 august 1866

Draga mea Cacadou,

Am primit scrisoarea ta, dar deschisă, deoarece a trebuit să treacă prin mîinile dîrze ale împăratului ¹⁾.

Eu am fost întotdeauna de părere că pentru a-ți completa „heducation” ai nevoie de o instruire anumită într-un internat. Îți va fi de mare folos.

Il hidalgo della figura trista ²⁾ m-a părăsit la colțul casei sale. După ce mai înainte inima lui a fost puternic încercată, despărțirea *de mine* se pare că a suportat-o cu un calm eroic.

Cele mai bune urări lui $\pm \infty \mp$ ³⁾.

Îți trimit alăturat 5 l. st., restul săptămîina viitoare.

Devotatul tău,

Bătrîn

Mama va porni în expediție mîine ⁴⁸⁷ sau poimîine. Face un mare efort ca să se miște din loc.

Publicat pentru prima oară
în limba originalului
în „Annali”, an. 1, Milano, 1958

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba engleză

59

Marx către Johann Philipp Becker
la Geneva ⁴⁾

[Londra] 31 august 1866

Dragă Becker,

Este absolut necesar ca președintele congresului ²⁸⁸ să fie *Jung* :

¹⁾ ale lui Jenny, fiica lui Marx, care îndeplinea funcția de secretară particulară. — *Nota red.*

²⁾ — Cavalerul tristei figuri (Don Quijote, aici este vorba de Paul Lafargue). — *Nota trad.*

³⁾ Eleanor, fiica lui Marx. — *Nota red.*

⁴⁾ Scrisoarea poartă ștampila : „Asociația Internațională a Muncitorilor. Consiliul Central. Londra”. — *Nota red.*

1. Deoarece el vorbește trei limbi : engleza, franceza și germana.
2. Jung este *reprezentantul efectiv* al Consiliului Central, Odger (care în afară de aceasta nu cunoaște decît limba lui maternă) nu a fost ales de Consiliul Central. Noi am ales patru delegați în frunte cu Jung ; Odger ar putea merge numai în cazul că ar putea să-și facă singur rost de bani (bineînțeles cu garanția noastră). El nu a făcut *nimic* pentru Asociație.
3. Cremer și Odger au țesut o intrigă foarte murdară pentru a zădărnici în ultima zi plecarea lui Jung și Eccarius.
4. Odger vrea să fie ales *președinte al congresului* ca să impună prin aceasta englezilor și, împotriva *voinței marii majorități a Consiliului*, să reușească să fie ales anul viitor președinte al Consiliului Central.
5. Cremer și Odger ne-au *trădat* amîndoi în Liga pentru reformă, unde, împotriva *voinței noastre*, au făcut *compromisuri cu burghezia*²¹⁶.
6. D-l Cremer a decăzut complet din punct de vedere *moral*. El nu urmărește decît să obțină un post „*plătit*” și să nu fie nevoit să muncească. De aceea *nu trebuie sub nici un motiv* să fie ales de congres *secretar general* (singurul post plătit). Trebuie ales Fox sub pretextul — de altfel absolut întemeiat — că secretarul general trebuie să știe *mai mult decît o singură limbă*.
- 9¹⁾. *Președintele Consiliului General nu trebuie să fie ales de congres, ci aici, la Londra, întrucît această persoană are numai o importanță locală*.
10. La alegerea *președintelui congresului* tu trebuie să declari imediat că un congres internațional poate fi prezidat numai de o persoană care vorbește mai multe limbi străine, chiar și numai pentru a ciștiga timp etc.
11. Pune-l și pe Dupleix la curent cu toate acestea.
12. Ar fi bine dacă înainte de începerea congresului i-ai cere lui Eccarius să-ți traducă în limba germană instrucțiunile²⁾ pe

¹⁾ Marx a sarit aici două numere. — *Nota red.*

²⁾ K. Marx. „Instrucțiuni pentru delegații Consiliului Central provizoriu în legătură cu diferite probleme” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 202—213. — *Nota trad.*) — *Nota red.*

care, în numele Comitetului Central, le-am scris eu pentru delegații de la Londra.

Salutări și o strângere de mină.

Al tău,
Karl Marx

Publicat pentru prima oară
în : K. Marx și F. Engels. Opere,
vol. XXV, ed. rusă, 1934

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

60

Marx către fiica sa Laura la Hastings

[Londra, septembrie 1866]

Draga mea Cacadou,

Iartă-mă că îți scriu numai aceste câteva rânduri. Vrem ca mandatul poștal anexat, de 3 l. st., să ți-l trimitem cu prima poștă, care pleacă la ora 11 dim. Fii bună și comunică-ne cu ce tren pleci din Hastings săptămîna viitoare și *cînd* vei sosi aici.

Biet copil, ai fi putut evita durerile de dinți dacă mi-ai fi urmat sfatul și te-ai fi dus la „dentistul” meu.

Ultima ta scrisoare ne-a făcut multă plăcere (în afară de istoria cu durerea de dinți), deoarece am aflat din ea cit de energic știe să acționeze Cacadou a noastră.

Spune-i lui Quoquo¹⁾ că se apropie un dezastru. Împăratul²⁾ își închipuie că supusul său îl neglijează și se simte cam jignit.

Devotatul tău,
Bătrîn

Publicat pentru prima oară

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba engleză

¹⁾ Eleanor Marx. — *Nota red.*

²⁾ Jenny, fiica lui Marx. — *Nota red.*

61

Marx către fiica sa Eleanor
la Hastings

[Londra] 5 septembrie 1866

Scumpul meu maestru ± ∞ 干 ,

Mă plec pînă la pămînt în fața infinității voastre, indiferent ce rol ați binevoit să vă asumați, cel al infinitului mic sau cel al infinitului mare.

Scrisorile dv. ne-au încîntat și ne-am prăpădit de ris cînd am citit excepționalul pasaj în care descrii explozia neașteptată stîrnită de bătrîna domnișoară la expoziție.

Mă mîhnește din cale-afară urmașul gorilei ¹⁾, care abia mai poate suporta despărțirea de șoricelul ²⁾ inimii sale. Dacă ar cunoaște-o și el tot atît de bine ca și mine, atunci fără doar și poate că s-ar asemena și mai mult cu Calipso, qui ne pouvait se consoler du départ d'Ulysse ³⁾. Dar dacă ea poate fi o Calipso, el este orice altceva în afară de Ulise. Mai degrabă un îndrăgostit ciudat. De altfel merită să-l și laud puțin. A muncit mult (de la ora 1 d.p. pînă la 9 [seara]) ca să traducă instrucțiunile ⁴⁾ pe care a trebuit să le schițez pentru delegații la Congresul de la Geneva. A muncit din greu, ca un croitor, pentru a termina unele aparate de gimnastică destinate dv. În sfîrșit, el acordă o mare atenție flecărelii științifice la care îl poftesc eu, deși atît lui cît și mie ne este foarte străin acest gen de distracție spirituală.

Alaltăieri a fost aici familia Lormier, precum și Negrilă ⁵⁾. Sub pretextul că vrea să-i arate un truc de gimnastică, bătrînul Lormier i-a spus „confidențial” și, firește, într-un mod delicat, să înceteze de a mai inunda casa, după obiceiul lui, cu fintini de salivă cînd fumează. Cînd s-au întors amîndoi din bucătărie, unde a avut loc convorbirea secretă, bietul nostru Negrilă arăta foarte abătut și s-a comportat ca un „copil cuminte”.

¹⁾ Paul Lafargue. — *Nota red.*

²⁾ Laura Marx. — *Nota red.*

³⁾ — care nu s-a putut consola de plecarea lui Ulise. — *Nota trad.*

⁴⁾ K. Marx. „Instrucțiuni pentru delegații Consiliului Central provizoriu în legătură cu diferite probleme”. — *Nota red.*

⁵⁾ Paul Lafargue. — *Nota red.*

Sincer vorbind, îmi place acest tînăr. Totodată însă sînt și puțin gelos pe el din cauza aspirațiilor lui la vechiul meu „secretar particular” ¹⁾).

Să nu uiți să-mi scrii *imediat* cît trebuie să plătești *pe săptămîină*.

Nesuferită vreme, sper că se va mai îndrepta.

Adresa lui Mümmelchen ²⁾ : „Mrs. Goodbun. Rose and Crown. Dover”. La revedere, dragul meu copil. Multe salutări ție și nemuritorului Cacadou.

Al tău, $\frac{0}{\infty}$

Să nu-i scrii mamei, fiindcă probabil pe vineri dimineața pleacă din Dover, pentru a merge în altă localitate.

Publicat pentru prima oară
în „Voinstvuiușcii materialist”,
cartea 4, 1925

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba engleză

62

Marx către Ludwig Kugelmann la Hannover

Londra, 9 octombrie ³⁾ 1866
1, Modena Villas, Maitland Park,
Haverstock Hill

Dragă prietene,

Sper că din tăcerea dv. prelungită nu trebuie să trag concluzia că ultima mea scrisoare ⁴⁾ v-a jignit cu ceva. Sensul ei urmarea exact contrariul. Orice om care se află într-o situație disperată simte uneori nevoia să se exprime deschis. Dar el face aceasta

¹⁾ Laura Marx. — *Nota red.*

²⁾ Jenny Marx, soția lui Marx. — *Nota red.*

³⁾ În manuscris : noiembrie. — *Nota red.*

⁴⁾ Vezi volumul de față, p. 472—473 — *Nota red.*

numai față de persoanele care se bucură de încrederea lui deosebită, ieșită din comun. Vă asigur că neplăcerile mele de zi cu zi mă înspăimintă mai mult, pentru că mă împiedică să-mi termin lucrarea ¹⁾, decît orice alte motive personale sau familiale. Aș putea îndrepta situația chiar miine dacă aș vrea să mă apuc de ceva practic în loc să lucrez pentru cauză. Sper să nu vă neliniștească faptul că *dv.* personal nu mă puteți ajuta cu nimic. Ar fi un motiv cu totul neîntemeiat.

Să trecem acum la cîteva probleme cu caracter general.

M-am temut foarte mult pentru primul Congres ținut la Geneva ²⁰⁶, dar în general el a decurs mai bine decît mă așteptam. Influența exercitată de el în Franța, în Anglia și în America a întrecut toate așteptările. La congres n-am putut și n-am vrut să mă duc, am redactat însă programul delegaților londonezi ²⁾. L-am limitat în mod deliberat la punctele care permit o înțelegere și o colaborare nemijlocită între muncitori și care alimentează nemijlocit și dau un impuls nevoii luptei de clasă și a organizării muncitorilor ca clasă. Domnii parizieni au capetele înțesate cu cele mai goale fraze proudhoniste, flecaresc despre știința, dar per onal nu știu nimic. Resping orice acțiune *revoluționara*, adică izvorâtă din însăși lupta de clasă, orice mișcare concentrată, socială, deci și pe aceea care își poate atinge scopul cu *mijloace politice* (de exemplu *reducerea prin lege a zilei de muncă*). Sub *pretextul libertății* și al antigubernamentalismului sau al individualismului anti-autoritar, acești domni — care au suportat 16 ani în liniște și mai suportă încă cel mai mizerabil despotism — predică de fapt obișnuita economie burgheză, doar idealizată în manieră proudhonista! Proudhon a făcut ur rau imens. Pseudocritica lui și opoziția lui aparentă față de utopiști (el însuși nu e decît un utopist filistin, în timp ce utopiile unui Fourier, Owen etc. prefigurează și exprimă în mod fantastic o lume nouă) au cucerit și au entuziasmat mai întii „jeunesse brillante” ³⁾, pe studenți, apoi pe muncitori mai ales pe cei din Paris, care, ca muncitori din ramura articolelor de lux, fara s-o știe, sînt atrași în mare masura de vechiul putregai. Ignoranți, vanitoși, pretențioși, palavragii și plini de o îngîmfare

¹⁾ „Capitalul”. — *Nota red.*

²⁾ *K. Marx.* „Instrucțiuni pentru delegații Centralului Central provizoriu în legătura cu diferite probleme”. — *Nota red.*

³⁾ — „tineretul strălucit”. — *Nota trad.*

emfatică, ei au fost pe punctul de a strica totul, venind la congres într-un număr cu totul disproporționat față de numărul membrilor lor. În raport îi voi pune la punct în mod discret.

Mare bucurie mi-a făcut Congresul muncitorilor americani, ținut simultan la Baltimore. Lozinca lansată aici a fost organizarea în vederea luptei împotriva capitalului; interesant este că majoritatea revendicărilor elaborate de mine pentru Congresul de la Geneva au fost formulate și acolo datorită instinctului sănătos al muncitorilor ⁴⁸⁸.

Mișcarea pentru reformă, inițiată de Consiliul nostru Central (quorum magna pars fui¹⁾), a luat în momentul de față niște proporții colosale și devine o forță irezistibilă ¹⁰⁴. Eu am stat tot timpul în culise, iar acum, când lucrurile au intrat pe făgașul cel bun, nu-mi mai fac griji.

Al dv.,
K. Marx

Apropo. „*Workman*” este o foiță filistină care nu are nimic comun cu noi. „*Commonwealth*” aparține oamenilor noștri, dar deocamdată (în parte din motive economice, în parte din motive politice) s-a transformat exclusiv într-un organ al mișcării pentru reformă.

De curînd am citit : *Dr. T. Moilin* : „*Leçons de Médecine Physiologique*”, apărută în 1866 la Paris ; conține foarte multă fantezie și prea multă „construcție”, dar și multă critică la adresa vechii terapeutici. Aș dori să citești și dv. această carte și să-mi comunicați amănunțit ce părere aveți. Vă recomand și *Trémaux* : „*De l'origine de tous les êtres* etc.” Deși scrisă neglijent, plină de greșeli geologice și slabă sub aspectul criticii literar-istorice, cartea reprezintă — with all that and all that ²⁾ — un pas înainte față de Darwin ³⁾.

Publicat pentru prima oară
în „*Die Neue Zeit*”, Bd. 2, nr. 2,
1901—1902

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ — la care am luat parte din plin (*Virgiliu*, „*Eneida*”, cartea a II-a, București, B.P.T., 1964, p. 35). — *Nota trad.*

²⁾ — în ansamblu. — *Nota trad.*

³⁾ Vezi volumul de față, p. 227. — *Nota red.*

Le Congrès recommande aux sociétés de former par elles-mêmes les comités.
Il permettrait des sociétés de d'opérer des œuvres autant que possible
dans les mêmes bases et selon mêmes principes, pour améliorer & élever
l'état général du peuple.

Ce Congrès développera proportionnellement ou tout au moins qu'il y a déjà de ces sociétés
dans la Suisse allemande et dans quelques localités d'Allemagne
où les gouvernements s'opposent absolument aux sociétés utilitaires
qui ne sont pas reconnues par le gouvernement, les fruits par le bétail

Porter, il a en vue approuver les principes développés par les
sociétés, elle se déclare contre les accusations permanentes et pour
il a en vue général de proposer et approuver toutes les propositions
relatives présentes. (Après discussion préalable (minut) allemande on dit qu'il finit par accepter la résolution
après il y a la bonne fin.)

La question de l'influence des idées religieuses et leur influence sur le développement
social, politique et intellectuel.

La délégation française a vu la perspective suivante:

Le Congrès affirme la liberté physique et intellectuelle de l'homme
français et constate que l'influence des idées religieuses ^(à son tour) sur les
libres arbitres et la dignité de l'homme; cependant toutes ces idées
religieuses se débattent avec sévérité par rapport à la raison, la science
se borne à protester énergiquement contre cette influence et à
passer outre.

Il a été lu de nouveau un passage d'une brochure allemande
qui fait une distinction entre la religion et la science, soutient que
celle dernière ne dépend nullement de la première, et conclut à
une séparation complète. Porteur s'aligne avec force de l'ice

63

Marx către Ludwig Kugelmann
la Hannover

Londra, simbată 13 octombrie 1866

Dragă prietene,

Deoarece vreau să vă răspund imediat și scrisoarea dv. a venit exact înainte de plecarea poștei (iar mâine, duminică, scrisorile nu pleacă), aș dori să expun în câteva cuvinte chintesența scrisorii mele care s-a pierdut⁴⁸⁹. (Această confiscare a scrisorilor este, firește, neplăcută, deoarece nu am de loc intenția să-l fac pe d-l Bismarck confidentul *chestiunilor* mele *personale*. Dacă, dimpotrivă, îl interesează părerea mea asupra politicii *lui*, poate să mi se adreseze direct și cu siguranță că i-o voi spune pe șleau.)

Situația mea materială s-a înrăutățit atât de mult din cauza bolii mele îndelungate și a cheltuielilor masive impuse de ea, încât într-un viitor *aproiat* o criză financiară este iminentă, fapt care, abstracție făcând de influența ei directă asupra mea și a familiei mele, ar însemna pentru mine o prăbușire și din punct de vedere politic, deoarece aici, la Londra, trebu'e păstrate *aparențele*. Iată ce voiam să aflu de la dv.: cunoașteți cumva o persoană sau mai multe (deoarece cheștiunea nu trebuie *în nici un caz* să devină *publică*) dispuse să-mi împrumute circa 1 000 de taleri pe cel puțin 2 ani cu o dobândă de 5 sau 6%? Eu plătesc acum 20—50% dobândă pentru sumele mici pe care le împrumut, totuși nu-i pot ține prea mult timp în șah pe creditori și de aceea mă amenință un faliment total.

De la penultima scrisoare către dv.¹⁾ am avut recidive permanente ale bolii mele și de aceea munca mea teoretică a fost foarte sporadică. (Munca practică pentru Asociația Internațională merge pe făgașul ei și este copleșitoare, deoarece de fapt eu conduc întreaga Asociație.) Luna viitoare îi voi trimite lui Meissner primele coli²⁾, apoi le voi trimite și pe celelalte, iar ultimele le voi duce eu însumi la Hamburg. Cu acest prilej voi trece în orice caz pe la dv.

Împrejurările (întreruperi permanente din motive de sănătate și de ordin familial) mă determină să scot mai întâi *volumul I*, și nu ambele deodată, cum intenționam la început. De altfel vor fi, probabil, trei volume.

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 472—473. — *Nota red.*

²⁾ din primul volum al „Capitalului”. — *Nota red.*

Întreaga lucrare se compune din următoarele părți :

Cartea I. *Procesul de producție a capitalului.*

Cartea a II-a. *Procesul de circulație a capitalului.*

Cartea a III-a. *Formele procesului în ansamblu.*

Cartea a IV-a. *Contribuții la istoria teoriei.*

Volumul I cuprinde primele două cărți.

Cartea a III-a cred că va forma volumul al II-lea, iar cartea a IV-a ¹⁵⁵ — volumul al III-lea.

Am socotit necesar ca în cartea I să încep totul ab ovo ¹⁾, adică să rezum lucrarea mea apărută la Duncker la un *singur* capitol despre marfă și bani ⁴⁹⁰. Am considerat necesar acest lucru nu numai pentru a păstra caracterul unitar al lucrării, ci și pentru motivul că pînă și capetele luminate nu înțeleg bine obiectul ei. Probabil că prima expunere a avut deficiențe, în special în *analiza mărfii*. Lassalle de pildă, în lucrarea lui „Kapital und Arbeit” ²⁾, în care pretinde că redă „chintesența spirituală” a studiului meu, face greșeli grosolane, ceea ce de altfel i se întîmplă de fiecare dată cînd își însușește fără jenă lucrările mele. Nostim este felul cum copiază chiar și unele din „inadvertențele” mele istorice-literare, care se datorează faptului că uneori citez din memorie, fără să mai controlez textele. Nu m-am hotărît încă dacă să scriu în prefață cîteva cuvinte cu privire la plagiatele lui Lassalle sau nu. În orice caz, atacurile nerușinate împotriva mea ale admiratorilor lui ar justifica acest lucru ⁵⁷.

Consiliul de la Londra al trade-unionurilor engleze (al cărui secretar este președintele nostru Odger) examinează în acest moment problema dacă trebuie să se declare British Section of the International Association ³⁾. Dacă reușește acest lucru, atunci conducerea clasei muncitoare se îndreaptă în a certain sense ⁴⁾ spre noi, iar noi putem „push on” ⁵⁾ foarte mult mișcarea.

Salut.

Al dv.,
K. Marx

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în „Die Neue Zeit”, Bd. 2, nr. 2,
1901—1902

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ — de la început. — *Nota trad.*

²⁾ F. Lassalle. „Herr Bastiat-Schulze von Delitzsch, der ökonomische Julian, oder : Kapital und Arbeit” („D-l Bastiat-Schulze-Delitzsch, Julianul economic, sau : Capital și muncă”), Berlin, 1864. — *Nota red.*

³⁾ — Secția britanică a Asociației Internaționale. — *Nota trad.*

⁴⁾ — într-un anumit sens. — *Nota trad.*

⁵⁾ — „impulsiona”. — *Nota trad.*

64

Marx către Ludwig Kugelmann
la Hannover

[Londra] 25 octombrie 1866

Dragă prietene,

Scriu aceste rînduri în *mare grabă*,

1. ca să vă *mulțumesc* pentru strădaniile dv. ;
2. ca să anunț primirea acestei scrisori, precum și scrisorile precedente.

3. Dv. aveți o imagine complet greșită asupra relațiilor mele cu *Engels*. Este prietenul meu cel mai intim. Față de el nu am nici un fel de *secrete*. Dacă n-ar fi fost el, aș fi fost de mult constrins să încep o „afacere rentabilă”. De aceea nu doresc în *nici un caz* ca o a treia persoană să intervină pentru mine la el. Nici el nu *poate* acționa, bineînțeles, decît în anumite limite.

4. Dr. Jacobi ¹⁾, după cum mi-au scris muncitorii, a devenit un cetățean absolut onorabil și de aceea nu trebuie cu nici un chip deranjat cu problemele mele personale ⁴⁹¹.

Mă gîndesc ce să întreprind. Văd însă că dv. ați încercat tot ce v-a stat în putere, și de aceea vă rog să socotiți *această* chestiune încheiată.

Eu *nu* scriu în „Commonwealth”.

Al dv.,

K. M.

Miquel et Co. pot să aștepte mult și bine pînă vor deveni miniștri prusieni.

Publicat pentru prima oară
în „Die Neue Zeit”, Bd. 2, nr. 3,
1901—1902

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

---

¹⁾ Abraham Jacobi. — *Nota red.*

Marx către François Lafargue la Bordeaux

Londra, 12 noiembrie 1866

Dragă domnule Lafargue,

Sper că monsieur il amoroso¹⁾ m-a scuzat în fața dv. pentru tăcerea mea de neiertat. Pe de o parte m-au urmărit neconținutele recidive ale bolii mele, pe de altă parte am fost atît de ocupat cu o lucrare mare²⁾, încît am neglijat corespondența cu cei mai apropiați prieteni ai mei. Dacă nu v-aș fi numărat printre aceștia, n-aș fi îndrăznit niciodată să încalc limitele bunei-cuviințe.

Vă mulțumesc din inimă pentru vin. Ca originar dintr-o regiune viticolă și ca fost proprietar de vie⁴⁹² știu să apreciez valoarea vinului. Cred chiar, ca și bătrînul Luther, că omul căruia nu-i place vinul nu va fi niciodată capabil de ceva. (Dar nici o regulă fără excepții.) Nu se poate nega, de pildă, că mișcarea politică din Anglia nu a fost grăbită de tratatul comercial cu Franța⁴⁹³ și de importul de vinuri franțuzești. Acesta este unul din lucrurile bune pe care a reușit să le realizeze L[udovic] Bonaparte, în timp ce bietul Ludovic-Filip era atît de intimidat de fabricanții din nord, încît nu s-a încumetat să încheie tratate comerciale cu Anglia. E de regretat însa că asemenea regimuri ca cel napoleonean, care se bazează pe oboseala și slăbirea celor două clase sociale antagoniste, plătește un oarecare progres material numai cu prețul demoralizării generale. Din fe icire, masa de muncitori nu poate fi demoralizată. Munca fizică este marele antidot împotriva oricarei infecții sociale.

Probabil ca v-ați bucurat ca și mine de înfrîngerea președintelui Johnson în ultimele alegeri⁴⁹⁴. În sfîrșit, muncitorii din Nord au priceput foarte bine că munca forțată pentru negri nu va putea fi niciodată liberă pentru albi.

Sîmbătă seara am primit, prin intermediul cetățeanului Dupont, o scrisoare pentru Paul³⁾ de la secretarul facultății de medicină. El cere niște acte care (cu excepția diplomei de bacalaureat) nu se

¹⁾ — domnul îndrăgostit (Paul Lafargue). — *Nota trad.*

²⁾ „Capitalul”. — *Nota red.*

³⁾ Paul Lafargue. — *Nota red.*

găsesc nici la fiica mea ¹⁾ și nici la persoana care păstrează lucrurile fiului dv. De aceea trebuie să trimiteți *urgent* aceste acte.

Vă rog să-i spuneți fiului dv. că i-aș fi foarte recunoscător dacă nu ar mai face propagandă la Paris. Vremurile sînt *periculoase*. Cel mai bun lucru pe care îl poate face la Paris este să profite de relațiile lui cu dr. Moilin. El nu pierde nimic dacă își folosește cu economie capacitatea de polemică. Cu cît se va stăpîni mai mult, cu atît mai bun luptător va deveni el la momentul oportun.

Fiica mea vă roagă să-i trimiteți prin Paul fotografia d-nei Lafargue și a dv.

Intreaga mea familie trimite salutări prietenești întregii familii Lafargue.

Al dv. devotat,
Karl Marx

Publicat pentru prima oară
în „Annali”, an. 1, Milano, 1958

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba franceză

66

Marx către Paul Lafargue la Londra

[Londra] 7 decembrie 1866

Dragă Lafargue,

Am fost atît de ocupat cu o lucrare care trebuia să fie gata luni, încît mi-a fost imposibil să-ți răspund imediat. Deocamdată doar atît : în cazul că te-am jignit cu monologul meu vehement, îți cer scuze. Nu trebuie să te enervezi nici cînd ai dreptate.

Salut.

Karl Marx

Publicat pentru prima oară

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba franceză

¹⁾ Laura Marx. — *Nota rei*

1867

67

Marx către Ludwig Kugelmann
la Hannover

[Londra, 18 februarie 1867]

Dragă Kugelmann,

Nu ați putea obține ca „Dezmințirea”¹⁾ alăturată să fie publicată în „Zeitung für Norddeutschland” și, dacă acesta refuză, atunci într-un alt ziar din Hannover? Este o problemă importantă pentru mine, deoarece peste câteva săptămâni vreau realmente să plec în Germania. Întreaga notă miroase a Stieber²⁸⁴.

Zilele acestea vă trimit raportul oficial asupra Congresului de la Geneva, care apare acum *număr de număr* într-un ziar de aici, în limbile engleză și franceză⁴⁹⁵. „Commonwealth” este absorbit cu totul de mișcarea pentru reforma electorală. Redacția acestuia a încăput pe mâini rele. Deocamdată avem motive să-i lăsăm de capul lor, deși am putea interveni în calitate de acționari.

În ultimul timp Asociația noastră a avut diverse conflicte cu d-l Bonaparte²⁷⁴. Data viitoare vă voi scrie mai detaliat. Scrieți-mi, vă rog, ce face Liebknecht și unde se află.

Al. dv.,
K. M.

Publicat pentru prima oară
în „Die Neue Zeit”, Bd. 2, nr. 3,
1901—1902

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

---

¹⁾ K. Marx. „Dezmințire” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 219. — Nota trad.) — Nota red.

68

Marx către Ludwig Kugelman
la Hannover
(Telegramă)

Hamburg, 16 aprilie 1867

Doctor L. Kugelman
Hannover

Sosesc astă seară la ora 9.

Marx

Publicat după fotocopia
telegramei

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

69

Marx către Johann Philipp Becker
la Geneva

Hannover, 17 aprilie 1867

Dragă prietene,

Miercurea trecută ¹⁾ am plecat per steamer ²⁾ de la Londra și am sosit vineri după-amiază, pe furtună și vijelie, la Hamburg pentru a preda acolo manuscrisul volumului I d-lui Meissner. Lucrarea a mers la tipar chiar la începutul acestei săptămîni, astfel că volumul I va apărea la sfîrșitul lunii mai. Întreaga lucrare apare în trei volume. Titlul ei este : „*Capitalul. Critica economiei politice*”.

Volumul I cuprinde cartea I : „*Procesul de producție a capitalului*”. Aceasta este, fără doar și poate, cea mai teribilă bombă care a fost azvîrlită vreodată în capul burghezilor (inclusiv al proprietarilor funciari). Acum trebuie atrasă atenția prin presă, adică prin ziarele care vă stau la dispoziție, asupra apariției foarte apropiate a cărții.

Trimite de probă numărul viitor din „*Vorbote*” la Hamburg, lui Otto Meissner, care poate contribui și la răspîndirea ziarului tău.

¹⁾ 10 aprilie. — Nota red.

²⁾ — cu vaporul. — Nota trad.

Trebuie să închei (*mai târziu îți voi scrie mai mult*), deoarece dr. Kugelmann, care-ți trimite prin mine cele mai cordiale salutări, vrea să-mi arate toate minunățiile Hannoverului.

Tout à toi¹⁾,
K. Marx

Publicat pentru prima oară
în „Marx Festnummer zum 40.
Todestage“, Wien, 1923

Se tipărește după manuscris.
Tradus din limba germană

70

Marx către Sigfrid Meyer la New York

Hannover, 30 aprilie 1867

Dragă prietene,

Cred că v-ați făcut o părere foarte proastă despre mine, care se va înrăutăți și mai mult când vă voi spune că scrisorile dv. nu numai că mi-au făcut o *mare bucurie*, dar au fost pentru mine o **adevărată mîngiere** în perioada plină de necazuri prin care am trecut. Conștiința că am atras în partidul nostru un om de valoare, à la hauteur des principes²⁾, mă despăgubește de toate relele. De altfel scrisorile dv. au fost pline de cele mai prietenești sentimente pentru mine, și dv. înțelegeți că eu, care mă aflu în cea mai cumplită luptă cu lumea (oficială), sînt cel mai puțin în stare să subapreciez acest sentiment.

De ce nu v-am răspuns? Pentru că am fost tot timpul între viață și moarte. A trebuit deci să folosesc **fiecare** clipă în care puteam lucra pentru a-mi termina această carte, căreia i-am jertfit sănătatea, fericirea vieții mele și familia. Sper că această explicație este suficientă. Disprețuiesc pe așa-numiții oameni „practici“ și înțelepciunea lor. Cine vrea să fie un animal n-are decît să întoarcă spatele chinurilor omenirii și să-și vadă doar de propria lui piele. Eu m-aș fi socotit însă realmente *nepractic* dacă aș fi dat ortu' popii fără să-mi fi terminat cartea complet, cel puțin în manuscris.

Volumul I al acestei lucrări va apărea peste cîteva săptămîni în editura *Otto Meissner* din Hamburg. Titlul lucrării este: „*Capi-*

¹⁾ — Cu totul al tău. — *Nota trad.*

²⁾ — care se află la înălțimea principiilor. — *Nota trad.*

talul. Critica economiei politice". Pentru a preda manuscrisul editorului am plecat în Germania, unde, înainte de a mă înapoia la Londra, m-am oprit pentru câteva zile la un prieten din Hannover ¹⁾).

Volumul I cuprinde „*Procesul de producție a capitalului*". În afară de expunerea științifică generală, arăt, foarte amănunțit, pe baza unor surse oficiale pînă acum nefolosite, situația proletariatului — agricol și industrial — din Anglia în timpul ultimilor 20 de ani, precum și a celui din Irlanda. Înțelegeți, firește, că toate acestea îmi servesc numai drept argumentum ad hominem ²⁾).

Sper ca pînă într-un an să apară întreaga lucrare. *Volumul al II-lea* cuprinde continuarea și încheierea părții teoretice, iar *volumul al III-lea* — *istoria economiei politice începînd de la mijlocul secolului al XVII-lea* ¹⁸⁵.

În ceea ce privește „Asociația Internațională a Muncitorilor”, ea a devenit o forță în Anglia, Franța, Elveția și Belgia. Formați cît se poate mai multe secții ale acesteia în America. Cotizația de membru este de 1 penny (about ³⁾) 1 groș de argint) pe an. De altfel, fiecare secție dă atît cît poate. Congresul va avea loc anul acesta la Lausanne la 3 septembrie ³³¹. Fiecare secție poate trimite un reprezentant. Scrieți-mi despre această problemă, despre felul cum o duceți în America și despre situația generală. Dacă tăceți, voi considera aceasta o dovadă că încă nu m-ați absolvit de păcat.

Cu salutări cordiale.

Al dv.,

Karl Marx

Publicat pentru prima oară
în formă prescurtată
în „Die Neue Zeit”, Bd. 2, nr. 33,
1906—1907

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ Kugelmann. — *Nota red.*

²⁾ — care apelează la sentimentele omului. — *Nota trad.*

³⁾ — vreo. — *Nota trad.*

71

Marx către Ludwig Büchner
la Darmstadt

Hannover, 1 mai 1867
(adresa : dr. Kugelmann)

Stimate domn,

Dacă îmi permit, deși nu vă cunosc personal, să mă adresez dv. într-o chestiune personală, dar care are totodată un caracter științific, aceasta se datorează încrederii pe care o am în dv. atît ca om de știință, cît și ca om cu convingeri politice ferme.

Am venit în Germania ca să predau editorului meu, Otto Meissner din Hamburg, volumul I din lucrarea mea „*Capitalul. Critica economiei politice*”. Trebuie să mai întîrzii aici cîteva zile pentru a vedea dacă cartea poate fi tipărită atît de repede cum vrea d-l Meissner, respectiv dacă corectorii sînt destul de calificați pentru acest sistem de editare.

Motivul pentru care m-am adresat dv. personal este următorul : aș dori ca lucrarea, după ce va fi publicată în Germania, să apară și în limba franceză la Paris. Eu nu pot pleca acolo, în orice caz nu fără a mă expune unei primejdii, deoarece am fost expulzat din Franța prima oară sub Ludovic-Filip, a doua oară sub Ludovic Bonaparte (pe atunci președinte)⁴⁹⁶ ; în sfîrșit, trăind în exil la Londra, l-am atacat în permanență pe d-l Ludovic. Așa că nu mă pot duce personal să-mi caut un traducător. Știu că lucrarea dv. „*Stoff und Kraft*”¹⁾ a apărut în limba franceză și de aceea presupun că mă puteți pune în legătură, direct sau prin intermediul cuiva, cu o persoană corespunzătoare. Dat fiind că în timpul verii trebuie să termin pentru tipar volumul al II-lea, iar în timpul iernii volumul al III-lea, ultimul⁴⁹⁵, nu dispun de timpul necesar ca să mă apuc eu însumi de redactarea lucrării în limba franceză⁴⁹⁷.

Consider că e foarte important ca francezii să fie eliberați de concepțiile greșite în care i-a ferecat Proudhon prin idealizarea micii burghezii. La recentul Congres de la Geneva²⁶⁶, ca și în relațiile pe care eu, ca membru al Consiliului General al Asociației Internaționale a Muncitorilor, le am cu secția din Paris, mă izbesc mereu de consecințele din cale-afară de respingătoare ale proudhonismului.

¹⁾ Ludwig Büchner. „*Kraft und Stoff*” („Forță și materie”), Leipzig, 1862. — Nota red.

Intrucit nu știu cît voi mai sta aici, vĂ rămîn îndatorat dacĂ imi veți rĂspunde cît mai curînd. DacĂ, la rîndul meu, v-aș putea fi cu ceva de folos la Londra, o voi face cu cea mai mare plăcere.

Al dv. devotat,

Karl Marx

Publicat pentru prima oară
în : K. Marx și F. Engels. Opere,
vol. XXV, ed. rusă, 1934

Se tipărește după manuscris

Tradus din limba germană

72

Marx către fiica sa Jenny la Londra

Hannover, 5 mai 1867

Draga mea copilă,

Scrisoarea ta m-a bucurat foarte mult. Este scrisă într-un stil pur imperial¹⁾. Sper să te revăd împlinită și proaspătă ca un tran-dafir de mai !

Fotografia anexată trebuia s-o primești de ziua ta de naștere, nu a fost însă gata la timp. Lîngă fotografia mea se află și fotografia d-nei Tenge (de altfel ea este mătușa felișelor Baer, despre care povestea atît Edgar²⁾), care în realitate nu este de loc atît de drăguță cum apare în acest portret. Este însă o persoană într-adevăr nobilă și are o fire deosebit de blîndă, deschisă și naturală. Nu-și dă de loc aere de „persoană cultă”. Vorbește perfect engleza, fran-ceza și italiana (e de origine italiană). Deși este o mare cunoscă-toare în ale muzicii, nu plictisește pe nimeni cu discuții despre artă, dimpotrivă, nu le poate suferi. Este ateistă și are înclinații spre socialism, deși în această privință e prea puțin inițiată. Ceea ce o caracterizează în primul rînd este o amabilitate neforțată și lipsa oricărei prețiozități. Sînt încredințat că în cel mai scurt timp ați deveni prietene bune. Și d-na Kugelman este o micuță femeie simpatcă.

Astăzi, de ziua mea de naștere, am primit prima coală³⁾ la

¹⁾ Aluzie la porecla glumeață dată de Marx fiicei sale Jenny — Împăratul. — *Nota red.*

²⁾ Edgar von Westphalen. — *Nota red.*

³⁾ Primul volum al „Capitalului”. — *Nota red.*

revizie. Mă tem că cartea va fi puțin prea voluminoasă. Din cauza săptămânii paștelui, tipărirea nu a putut fi începută înainte de 29 aprilie, iar Meissner era foarte furios din cauza acestei amînări. Totuși, timpul n-a trecut degeaba. Aproape în toate ziarele germane au fost publicate anunțuri. Kugelmann are foarte multe relații și le va pune pe toate în mișcare.

Ziua ta de naștere ¹⁾ a fost sărbătorită aici solemn.

Cu excepția unei părți a burgheziei, avocaților etc., aici la Hannover domnește o ură fanatică împotriva prusienilor, ceea ce pe mine mă amuză extraordinar.

M-am bucurat foarte mult cînd am auzit de surpriza ta poloneză. Chiar dacă aseramea lucruri nu au o valoare comercială, au totuși una istorică ³⁹⁹.

Aminarea războiului o datorăm exclusiv cabinetului Derby. Atîta timp cît acesta va rămîne la putere în Anglia, Rusia nu va sufla în cornul de război — de altfel o expresie în stil pur colletian ²⁾).

Nu pot preciza data înapoierii mele. Mai trebuie să aștept diverse scrisori. De aici mă voi întoarce direct la Londra prin Hamburg (unde mai am de discutat cu editorul meu ³⁾).

Cum am sosit aici i-am scris lui Liebknecht. Mi-a răspuns. Soția lui nu poate fi salvată, catastrofa e iminentă. Ea vă salută pe toți, și scrisorile voastre au încurajat-o.

Trebuie să căutăm fotografia lui Hegel. La Hannover nu poate fi procurată. Cît despre a sa „Filozofie a istoriei”, voi încerca s-o găsesc la Londra.

Cred că Cacadou ar fi putut să-mi scrie de mult cîteva rînduri, totuși o scuz date fiind lecțiile de călărie.

Și acum la revedere, draga mea „Joe” ⁴⁾, vă doresc la toți numai bine.

Al tău,
Bătrîn

Anexez cîteva rînduri pentru Tussy ⁵⁾).

Publicat pentru prima oară
în „Voinstvuiușcii materialist”,
cartea 4, 1925

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba engleză

¹⁾ 1 Mai. — *Nota red.*

²⁾ *Stil colletian*, adică în stilul redactorului Charles Collet de la „Free Press”. — *Nota red.*

³⁾ O. Meissner. — *Nota red.*

⁴⁾ Personaj din cartea Louisei Allcot „Micile femei”. — *Nota red.*

⁵⁾ Eleanor Marx. — *Nota red.*

73

Marx către fiica sa Laura
la Londra

Hannover, 13 mai 1867

Drăguța, mica mea Cacadou,

Mulțumesc foarte mult pentru scrisoarea ta și a onorabilului Quoquo¹⁾). Te plîngi că nu dau nici un semn de viață, dar dacă chibzuiești încă o dată bine, ai să observi că, una peste alta, eu am emis semnale săptămînal. În afară de asta, tu știi că eu nu sînt prea „exuberant”, am o fire mai retrasă, sînt un leneș la scris scrisori, sînt greoi sau, cum spune Quoquo, un bărbat timid.

Poimiine voi părăsi Hannoverul și probabil că voi lua de la Hamburg primul vapor spre Londra. Să nu te aștepti însă să-ți precizez ziua și ora. Mai am de rezolvat unele treburi cu editorul²⁾ meu. În orice caz asta e ultima săptămîină pe care o mai petrec pe continent.

Sînt foarte bucuros că fotografia mea a plăcut atît de mult. Oricum portretul meu trezește mai puțină neliniște decît originalul.

Referitor la d-na Tenge, mă mir că mă întrebî cum arată, dacă este drăguță sau nu. Am trimis lui Jenny fotografia ei prinsă de a mea. Cum putea să se piardă? Să-ți răspund însă la întrebare: are 33 de ani, este mamă a cinci copii, mai mult interesantă decît drăguță, și în mod sigur nu e o savantă. Este însă o femeie care se remarcă. În ceea ce privește „flirtul”, trebuie să fii un bărbat curajos ca să îndrăznești să flirtezi cu ea. „Admirație” — recunosc, dar poate că și din partea ei există oarecare supraapreciere a preasupusului și „modestului” tău maestru. Tu știi că nimeni nu e profet în țara lui (ca să mă exprim simbolic), este însă ușor să fie supraapreciat de străini; aceștia, dacă nu interpretează în felul lor, sînt gata să atribuie calități deosebite³⁾ și să descopere în orice individ ceea ce doresc ei să descopere. Ea a plecat din Hannover joia trecută.

Săptămîina trecută vremea mai era rece și ploioasă. Acum însă vara a izbucnit în toată splendoarea ei. De altfel, de cînd am sosit, vremea a fost aici la fel de proastă și instabilă cum e de obicei la Londra. Numai că aerul e mai puțin dens și asta e bine.

---

¹⁾ Eleanor Marx. — *Nota red.*

²⁾ Otto Meissner. — *Nota red.*

³⁾ Joc de cuvinte intraductibil: „Auslegen” = a interpreta, „unterlegen” = a atribui. — *Nota trad.*

Continentalii ăștia duc o viață mai ușoară decît noi, cei de pe cealaltă parte a Mării Nordului. Aici se poate trăi foarte confortabil cu 2 000 de taleri (300 l. st.). De pildă, aici există diferite grădini (à la Cremorne⁴⁹⁸, dar pentru „oameni respectabili“, unde se găsește tot ce vrei) amenajate cu mai mult gust decît oricare grădină din Londra, unde în fiecare seară se ascultă muzică bună etc. și unde cu 2 taleri (6 șilingi l) poți obține un abonament pentru tine și toată familia pe un an de zile. Acesta este numai un exemplu de viață ieftină pe care o duc aici filistinii. Tinerii se amuză mai în libertate și aproape fără cheltuieli. Firește, toate acestea prezintă și un mare dezavantaj — atmosfera este din caleafară de plicticoasă. Nivelul de trai este prea scăzut. Aceasta este soarta omului mărunț, și nu trebuie să fii înalt ca să te simți ca un Gulliver în țara piticilor.

Azi dimineată s-au primit de la Berlin niște scrisori destul de „agitate“. Se pare că planează amenințarea unei ciocniri între muncitori și poliție. Nu mă aștept la mai mult de data aceasta, dar ceva se coace. Clasa muncitoare din centrele mai mari ale Germaniei a început să adopte o atitudine mai hotărîtă și mai amenințătoare. Într-o bună zi va începe hora !

Și acum, scumpa, mica mea păsărică, Cacadou, secretară, bucătăreasă, călăreață și poetă, la revedere. Multe salutări lui möhmchen, lui Quoquo și Queque, Helen¹⁾ și — la urmă, dar nu ultimul — „prietenului nostru comun“²⁾.

Adio.

Al tău maestru,
Old Nick

Anexez fotografia lui Hegel³⁾, un dar de la Kugelm[ann] pentru mons[ieur] Lafargue.

Publicat pentru prima oară
în „Die Neue Zeit“, Bd. 1, nr. 2,
1907—1908

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba engleză

¹⁾ Jenny Marx, soția lui Marx, fiicele lui Marx, Eleanor și Jenny, precum și Helene Demuth. — *Nota red.*

²⁾ Paul Lafargue. — *Nota red.*

³⁾ Vezi volumul de față, p. 493. — *Nota red.*

74

Marx către Ludwig Kugelmann
la Hannover

Londra, 10 iunie 1867

Dragă prietene,

Întârzierea acestei scrisori face să atrag asupra mea „bănuiala”, mai mult sau mai puțin „întemeiată”, că sînt un „om rău”. Ca circumstanță atenuantă pot invoca numai faptul că abia de cîteva zile „locuiesc” la Londra. Între timp am fost la Manchester la Engels³⁹⁷. Dar dv. și scumpa dv. soție mă cunoașteți acum destul de bine ca să considerați normale inconsecvențele în felul în care îmi duc corespondența. Cu gîndul am fost totuși în fiecare zi la dv. Socotesc că șederea mea la Hannover a fost una dintre cele mai frumoase și mai plăcute oaze din pustiul vieții.

La Hamburg nu am avut altă aventură în afară de aceea că, în pofida tuturor măsurilor de precauție, am făcut cunoștință cu d-l Wilhelm Marr. După felul lui de a fi, acesta este un fel de Lassalle croit după tiparul creștin, dar, bineînțeles, de un calibru mai mic. În cele cîteva zile cît am stat acolo a jucat și d-l Niemann. Eu eram însă prea răsfățat de societatea din Hannover pentru a-mi face plăcere să văd o reprezentație de teatru într-o companie mai puțin bună. Așa că mi-a scăpat d-l N[iemann].

Apropo. Meissner este de acord să tipărească proiectata dv. broșură de medicină. Nu trebuie decît să-i trimiteți manuscrisul și să lăsați totul în seama mea. Mai amănunțit asupra condițiilor urmează să discutați dv. cu el după aceea.

Traversarea de la Hamburg la Londra a fost, în general, multumitoare, exceptînd prima zi, cînd vremea a fost cam proastă. Cu cîteva ore înainte de sosirea la Londra, o domnișoară nemțoaică, care-mi atrăsese atenția prin ținuta ei milităroasă, mi-a declarat că vrea să plece în aceeași seară de la Londra la Weston supra Mare și că nu știe cum o să se descurce fiindcă are mult bagaj. Situația era cu atît mai dificilă cu cît simbătă e greu de găsit la Londra un hamal. Am rugat-o să-mi indice gara unde urma să se ducă la Londra. Prietenii ei îi scriseseră denumirea acestei gări pe o carte de vizită. Era gara North Western, aceeași unde trebuia să merg și eu. Atunci, ca un adevărat cavalier, m-am oferit s-o însoțesc pînă acolo. Propunerea mea a fost acceptată. Apoi însă, chibzuind mai bine, am ajuns la concluzia că Weston supra Mare se află în

direcția sud-vest, în timp ce gara pe lângă care trebuia eu să trec și care îi fusese indicată domnișoarei se afla la nord-vest. L-am consultat pe sea-captain ¹⁾. Într-adevăr, s-a dovedit că trebuia s-o conduc nu în acea parte a Londrei unde aveam eu drum ci în partea exact opusă. Dar o dată ce mi-am oferit serviciile, trebuia să fac *bonne mine à mauvais jeu* ²⁾. La ora 2 după-amiază am sosit. Am dus-o pe *donna errante* ³⁾ la gară, unde am aflat că trenul ei pleacă abia la ora 8 seara. Așadar, I was in for it ⁴⁾ și a trebuit să pierd cu domnișoara 6 ore, făcând plimbări prin Hyde-Park, popasuri în Ice shops ⁵⁾ etc. Am aflat că se numește Elisabeth von Puttkamer, e *nepoata lui Bismarck*, la care tocmai petrecuse câteva săptămâni la Berlin. Cunoștea o mulțime de militari, deoarece „viteaza noastră armată” numără în rândurile ei o seamă de domni viteji din această familie. Era o fată vioaie, cultivată, dar aristocrată și neagră-albă ⁶⁾ pînă în virful unghiilor. Nu a fost mai puțin uluită cînd a aflat că a nimerit în mîini „roșii”. Am liniștit-o totuși că rendez-vous-ul nostru se va încheia „fără vărsare de sînge” și s-a urcat în trenul ei *saine et sauve* ⁶⁾. Gîndiți-vă ce prilej ar fi acesta pentru Blin și alți democrați vulgari: conspirația mea cu Bismarck !

Astăzi am expediat a 14-a coală de corectură ⁷⁾. Am primit majoritatea colilor, sînt la Engels ; acesta este extrem de mulțumit de ele și, cu excepția colilor 2 și 3, le găsește foarte ușor de înțelese ⁸⁾. Părerăa lui m-a liniștit, deoarece lucrările mele gata tipărite îmi displac întotdeauna foarte mult, mai ales la prima vedere.

Trimit scumpei dv. soții, căreia vă rog să-i transmiteți mulțumirile mele deosebite pentru amabila și prieteneasca ei ospitalitate, doar fotografia celei de-a doua fiice a mea, Laura, deoarece celelalte fo[tografii] s-au terminat și trebuie făcute din nou. De asemenea, Engels a comandat pentru dv. fotografia sa și a lui Wolff ⁹⁾. Ceea ce i-ați trimis dv. l-a amuzat foarte mult.

1) — căpitanul vasului. — *Nota trad.*

2) — mină bună într-o situație neplăcută. — *Nota trad.*

3) — doamna rătăcită. — *Nota trad.*

4) — am căzut în capcană. — *Nota trad.*

5) — la cofetării. — *Nota trad.*

6) — teafără și nevătămată. — *Nota trad.*

7) a primului volum din „Capitalul”. — *Nota red.*

8) Vezi volumul de față, p. 278—279. — *Nota red.*

9) Wilhelm Wolff. — *Nota red.*

Cele mai bune urări lui „Madämchen“¹⁾. Eleanor este la școală, altfel i-ar fi scris.

And now²⁾, la revedere !

Al dv.,
Karl Marx

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în „Die Neue Zeit“, Bd. 2, nr. 3,
1901—1902

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

75

Marx către Ludwig Kugelmann la Hannover⁵⁰⁰

Londra, 13 iulie 1867

Dragă prietene,

Thanks for Hegel and Madämchen !⁵⁰¹

Vă voi răspunde acum pe scurt la toate punctele.

Engels se află în prezent în Danemarca și luna aceasta va veni pentru o zi ca să vă viziteze⁵²². *Ad vocem*³⁾ *Engels*: vă amintiți ce mi-ați spus, că Mencke (sau cum l-o fi chemînd pe omul de la biroul dv. de statistică de la Hannover) s-a exprimat în termeni foarte elogioși cu privire la lucrarea mea⁴⁾ apărută la Duncker. Eu am întors lucrurile și i-am spus lui *Engels* că M[encke] și-a exprimat față de mine admirația față de lucrarea lui *Engels* „Situația clasei muncitoare”. *Mobilul acestei pia fraudes*⁵⁾ (și eu am comis în același scop diverse fraudes⁶⁾) este de a-l determina pe *Engels* să prelucreze și să editeze volumul al II-lea, care cuprinde perioada de la 1845 pînă azi. În cele din urmă am reușit să-i smulg promisiunea că se va apuca de lucru. Deci, dacă întîmplător va veni vorba de statistician, să nu vă dați de gol.

Plecarea soției mele nu e deloc sigură, deoarece între timp

¹⁾ Franziska Kugelmann. — *Nota red.*

²⁾ — Și acum. — *Nota trad.*

³⁾ — *Referitor la.* — *Nota trad.*

⁴⁾ *K. Marx*. „Contribuții la critica economiei politice” (vezi *K. Marx* și *F. Engels*. Opere, vol. 13, București, Editura politică, 1962, p. 507—516. — *Nota trad.*). — *Nota red.*

⁵⁾ — escrocherii pioase. — *Nota trad.*

⁶⁾ — escrocherii. — *Nota trad.*

a survenit alt eveniment, proiectata călătorie a celor trei fiice ale mele la Bordeaux, la Lafargue senior.

Nu vă sfătuiesc să plecați la Paris. Este imposibil să studiezi ceva în acest Babilon și în această viltoare de oameni când nu rămâi acolo cel puțin șase săptămîni, ceea ce *costă foarte mult*.

Cartea mea ¹⁾ are about ²⁾ 50 de coli. Vedeți cum m-am înșelat as to its extent ³⁾. Acum citeva zile am trimis la Leipzig anexa intitulată: *Forma-valoare, anexă la capitolul I, 1*. Știți cine este autorul acestui plan ⁴⁾, căruia îi trimit cu acest prilej mulțumiri pentru sugestia sa ⁵⁾.

Iertați-mă că întrerup aici scrisoarea. Tocmai am primit noi coli de corectură.

Salutări cordiale soției dv. și lui Madämchen ⁵⁾.

Al dv.,

K. Marx

În scrisoarea următoare voi trimite *carnele de membru* d-nei Kug[elmann] și d-nei Tenge ⁵⁾. O doamnă, d-na Law, a fost avansată membru al Consiliului nostru Central.

Eleanor vă mulțumește foarte mult pentru mărci. Fotografiile vi le vom trimite mai târziu.

Publicat pentru prima oară
în „Pisma Marxa k Kugelmannu”. 1928

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

76

Marx către Ferdinand Freiligrath la Londra (Copie)

[Londra] 20 iulie 1867

Dragă Freiligrath,

Nu citesc maculatura beletristică germană, dar nu-i pot împiedica pe prietenii mei din Germania să-mi trimită uneori extrase

¹⁾ Primul volum al „Capitalului”. — *Nota red.*

²⁾ — aproximativ. — *Nota trad.*

³⁾ — în privința volumului ei. — *Nota trad.*

⁴⁾ Ludwig Kugelmann. — *Nota red.*

⁵⁾ Franziska Kugelmann. — *Nota red.*

conținând referiri la persoana mea. Astfel am primit ieri toate pasajele referitoare la mine din scrierea unui oarecare Rasch, intitulată „Doisprezece luptători ai revoluției”¹⁾. Te rog să mă lămurești asupra următorului pasaj :

„Relațiile dintre F[reiligrath] și Marx etc. fuseseră rupte definitiv ; o anumită atitudine absolut de neiertat a lui Marx, și despre care nu vreau să vorbesc aici, le-a pus definitiv capăt. Ea nu poate fi explicată decât prin caracterul odios al unui om ca Marx. Cînd într-o zi, indignat de acest lucru, i-am cerut lui F[reiligrath] *amănunte*, acesta, pentru a-l menaja pe Marx, s-a ferit să-mi dea explicații”⁵⁰⁴.

Al tău,
K. M.

Publicat pentru prima oară
în : K. Marx și F. Engels. Opere,
vol XXV, ed. rusă, 1934

Se tipărește după carnetul
de însemnări al lui Marx
Tradus din limba germană

77

Marx către un editor londonez

[Londra] 14 august 1867
1, Modena Villas, Maitland Park,
Haverstock Hill

Stimate domn,

Vă rog să-mi trimiteți :

Cele două rapoarte cu privire la foamea din Orissa ;
„*The Hours and Labour Regulation Act*”²⁾, de îndată ce se va tipări,
precum și „*The Artizans and Labourers' Dwelling Bill*”³⁾⁵⁰⁵.

Al dv. devotat,
Karl Marx

Publicat pentru prima oară
în : K. Marx și F. Engels. Opere,
vol. XXV, ed. rusă, 1934

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba engleză

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 293. — *Nota red.*

²⁾ — „Legea cu privire la reglementarea timpului de muncă”. — *Nota trad.*

³⁾ — „Legea cu privire la locuințele meșteșugarilor și muncitorilor”. — *Nota trad.*

Marx către Auguste Vermorel la Paris

Londra, 27 august 1867

1, Modena Villas, Maitland Park,
Haverstock Hill

Cetățene,

În ziarul dv.¹⁾, pe care îl apreciez pentru orientarea, curajul, bunele intenții și talentul lui, mă uimesc două aspecte.

1. Dv. faceți din ziarul dv. ecoul *născocirilor rusești* (și grecești, căci grecii sînt uneltele rușilor) cu privire la așa-numita revoluție din Creta. Îmi permit să vă trimit un *extras din presa engleză* despre adevărata stare a lucrurilor în Candia²⁾.

2. Dv. reproduceți zvonuri (din sursă rusă) în sensul că America de Nord va lua asupra sa inițiativa unei lupte împotriva Turciei. Ar trebui să știți că președintele Statelor Unite nu are dreptul să declare război. Acest drept îi revine numai senatului. Dacă președintele Johnson, o *unealtă murdară în mâinile foștilor proprietari de sclavi* (deși dv. sînteți atît de naiv încît faceți din el un al doilea Washington), caută să obțină o oarecare popularitate will by swaggering abroad³⁾, yankeii nu sînt nici copii, nici francezi. Simplul fapt că *inițiativa* tuturor acestor sondaje îi aparține lui este suficient pentru a le lipsi de orice importanță serioasă⁴⁾.

Iertați-mă că îmi iau libertatea de a vă trimite aceste rînduri. Noi urmărîm același scop — eliberarea proletariatului. Prin urmare avem dreptul să fim sinceri unul față de celălalt.

Vă rog să *nu publicați* această scrisoare. V-o trimit dv. personal și în calitate de prieten.

Salut și frăție.

Karl Marx

Membru al Consiliului General
al Asociației Internaționale a
Muncitorilor

M-a mirat foarte mult și faptul că ați salutat Liga păcii³⁹⁶. Este totuși (vorbesc de Congresul păcii) o lașitate în acțiune. N-au decît

¹⁾ „Le Courrier français”. — *Nota red.*

²⁾ Creta. — *Nota red.*

³⁾ — împăunîndu-se în străinătate. — *Nota trad.*

⁴⁾ Vezi volumul de față, p. 320. — *Nota red.*

să protesteze la Berlin și la Paris, sau — dacă sînt prea lași pentru așa ceva — cel puțin să nu înșele opinia publică cu demonstrații echivoce, sterile și emfatice ¹⁾).

Publicat pentru prima oară
în : K. Marx și F. Engels. Opere,
vol. XXV, ed. rusă, 1934

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

79

Marx către Sigfrid Meyer la New York

Londra, 27 august 1867
1, Modena Villas, Maitland Park,
Haverstock Hill

Dragă Meyer,

Vă trimit alăturat un extras din prefața la volumul I al lucrării mele ²⁾, care va apărea săptămîna viitoare. Încercați să-l publicați, dacă e posibil, în ziarele germano-americane sau chiar în cele anglo-americane. Vă rog să-mi trimiteți și mie un exemplar din ziarele în care va apărea, deoarece acest fapt prezintă multă importanță pentru editorul meu ³⁾.

Ad vocem Weber ⁴⁾, Tatăl lui ⁵⁾, un prost, emigrant din Baden, e ceasornicar. Tînărul Weber, în societatea căruia vă delectați atît, este un ticălos. Hatzfeldt l-a ales pentru a-l omorî pe ucigașul lui Lassalle ⁶⁾. El a luat banii, a urmărit victima destinată lui pînă la Augsburg sau pe-aproape. Apoi l-a părăsit curajul și a șters-o cu banii bătrînei H[atzfeldt] (a încercat să stoarcă prin amenințări mai mult de la ea) din Germania în America.

Nobilii lui tată și frate ⁷⁾, care locuiesc aici, au declarat asociației comuniste (germane) ⁸⁾ locale că eu l-am denunțat poliției germane pe acest tînăr erou. Așa au explicat ei retragerea acestuia

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 311. — *Nota red.*

²⁾ „Capitalul”. — *Nota red.*

³⁾ Otto Meissner. — *Nota red.*

⁴⁾ — *Referitor la (Wilhelm) Weber.* — *Nota trad.*

⁵⁾ Joseph Valentin Weber. — *Nota red.*

⁶⁾ Iancu Racoviță. — *Nota red.*

⁷⁾ Louis Weber. — *Nota red.*

⁸⁾ Asociația culturală a muncitorilor germani de la Londra. — *Nota red.*

și escrocarea contesei Hatzfeldt. M-am dus la Asociație, i-am denunțat pe ticăloși și Weber junior a fost exclus cu éclat ¹⁾.

Acum știți cum s-au petrecut lucrurile.

Salut.

Al dv.,

K. Marx

Publicat pentru prima oară
în K. Marx și F. Engels. Opere,
vol. XXV, ed. rusă, 1934

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

80

Engels către Laura Marx la Londra

Manchester, 23 septembrie 1867

Dragă Löhrrchen,

Am primit amabila ta scrisoare și imediat după sosirea cărților am trimis câteva exemplare ²⁾ destinatarului respectiv — exemplarele pentru Imandt și Strohn, bine împachetate, le-am trimis prin poștă; exemplarele destinate mie, pentru care îi mulțumesc Maurului în mod deosebit, le-am trimis imediat la legat.

Te va interesa să afli că încă simbăta trecută, deci acum o săptămână, i-am arătat lui Lafargue cîmpul de luptă unde a avut loc miercurea trecută marea bătălie de eliberare a fenienilor ³⁾. Eram într-adevăr la zece pași de cotitura liniei ferate, dar nu cred că el își va mai aminti.

Ca să vezi de ce este capabilă omenirea și mai ales omenirea bumbacului îți trimit ultima faptă rușinoasă de felul acesta sub forma unei peruci din fire lucioase de bumbac. Aceste guys ⁴⁾ vor fi acum făcute în cantități de masă și vîndute.

Prietenul tău Library ⁴⁾ a fost ales la Schneeberg în Saxonia în marele Reichstag al Germaniei de nord, obținînd o victorie

¹⁾ — surle și fanfare. — *Nota trad.*

²⁾ din volumul I al „Capitalului”. — *Nota red.*

³⁾ — sperietoare. — *Nota trad.*

⁴⁾ Wilhelm Liebknecht. — *Nota red.*

asupra contelui zur Lippe, și în curînd va rosti un mare discurs de debut. The right man in the right place¹⁾.

Salutări cordiale întregii familii.

Al tău sincer,
F. Engels

Publicat pentru prima oară

Se tipărește după manuscris

Tradus din limba germană

81

Marx către Ludwig Kugelmann la Hannover

[Londra] 11 octombrie 1867

Dragă Kugelmann,

D'abord²⁾ vă mulțumesc pentru cele două scrisori. Îmi veți face o mare plăcere dacă îmi veți *scrie cît mai des posibil*. Numai să nu contați pe o *strictă reciprocitate*, deoarece mie oricum nu-mi ajunge timpul pentru corespondența multiplă și variată pe care sînt nevoit să o duc.

Înainte de a începe să vorbesc despre cartea mea³⁾, cîteva cuvinte preliminare sau cîte ceva preliminar. Mă tem că *Borkheim, malgré lui*⁴⁾, e pe punctul să-mi joace o festă foarte urită. El a publicat „Discursul de la Geneva” în patru limbi — franceză, germană, engleză și rîsă. În plus l-a garnisit cu o prefață prețioasă, încărcată fără gust cu citate. Între noi fie zis — și în interesul partidului —, trebuie să vă spun acum adevărul. Borkheim este un om de treabă și chiar homme d'esprit⁵⁾. Dar cînd ia pana în mîină — păzea! —, nu are nici tact, nici gust. În plus, îi lipsește pregătirea necesară. E ca un sălbatic care crede că își înfrumusețează fața tatuîndu-se în fel de fel de culori țipătoare. Fraze banale și ridicole îi țîșnesc la fiecare pas. Aproape fiecărei fraze el îi pune o tichie de bufon. Dacă nu ar fi atît de vanitos, aș fi putut împiedica această publicare și i-aș fi explicat că, din fericire pentru el, la

¹⁾ — Omul potrivit la locul potrivit. — *Nota trad.*

²⁾ — În primul rînd. — *Nota trad.*

³⁾ volumul I al „Capitalului”. — *Nota red.*

⁴⁾ — *Iără să vrea.* — *Nota trad.*

⁵⁾ — om de spirit. — *Nota trad.*

Geneva *n-a fost înțeles*, exceptînd cîteva poante bune din discursul său. Pe de altă parte îi sînt obligat pentru atitudinea lui în afacerea Vogt⁵⁰⁷, și este și prietenul meu personal. În discursul lui sînt cîteva fraze în care prezintă propriile mele concepții într-o *formă comică*¹⁾. Acum pentru dușmanii mei (Vogt a și insinuat în „N[eue] Zürcher-Z[eitung]” că eu sînt autorul secret al acestui discurs⁵⁰⁸) va fi foarte comod ca, în loc să critice *cartea* mea, să mă facă răspunzător de prostiile și ieșirile personale ale d-lui Borkheim. Dacă cumva se va întîmpla așa ceva, dv. va trebui neapărat ca, prin intermediul lui Warnebold etc., să publicați în ziarele care vă sînt accesibile scurte articolașe în care să demascați această tactică și, fără a-l jigni cumva pe Borkheim, să spuneți totuși deschis că numai cu rea intenție sau printr-o tratare total necritică pot fi identificate două lucruri atît de diferite. Maniera barocă și confuză în care se reflectă concepțiile noastre în capul lui Borkheim (nu cînd vorbește, ci cînd scrie) oferă, fără doar și poate, bandei de scribi ticăloși cel mai bun prilej pentru ofensivă și îi poate servi chiar drept mijloc pentru a dăuna indirect cărții mele.

Dacă presa va trece sub tăcere opera lui Borkheim, ceea ce nu mai îndrăznesc să sper, fiindcă el și-a împachetat progenitura și a trimis-o tuturor ziarelor, să nu întrerupeți în *nici un fel* această *tăcere solemnă*.

Dacă B[orkheim] nu mi-ar fi prieten intim, l-aș dezavua în mod public. Dv. înțelegeți *fausse position*²⁾ în care mă aflu și totodată necazul meu. Cînd prezinți publicului o operă lucrată cu atîta trudă (și poate că niciodată o lucrare de felul acesta nu a fost scrisă în condiții mai grele) pentru a ridica partidul pe o treaptă cît mai înaltă și pentru a dezarma platitudinea prin însuși modul în care este făcută expunerea, și cînd în același timp alături de tine apare în arenă un membru de partid în haină pestriță și cu tichie de bufon, se înțelege că merele putrede și ouăle clocite cu care e întîmpinat te pot nimeri drept în cap și pot murdări și partidul!

Manevrele dv. împotriva lui Vogt la Geneva le consider foarte reușite⁵⁰⁹. Mă bucur că vă place cartea mea.

Referitor la întrebările dv. :

Ernest Jones trebuia să vorbească în Irlanda în fața *irlandezilor* ca reprezentant al partidului, așa că trebuia să se ridice *împotriva* marii proprietăți funciare, întrucît *marea proprietate funciară* este

¹⁾ În original: „verkladderadatscht”, cuvînt format de Marx de la titlul unei vechi reviste satirice germane — „Kladderadatsch”. — *Nota red.*

²⁾ — *situație echivocă*. — *Nota trad.*

identică acolo cu *proprietatea Angliei asupra Irlandei*. În husting's speeches ¹⁾ ale politicianilor englezi nu trebuie să căutați niciodată ceva principal, ci numai ceea ce este util pentru atingerea unui țel *imediat*.

Peonage este un avans de bani în contul unei munci viitoare. Aceste avansuri au același rezultat ca și cămătăria obișnuită. Muncitorul nu numai că rămâne dator creditorului toată viață, deci muncete forțat pentru el, dar această dependență este moștenită de familia muncitorului și de generația următoare, care devine de fapt *proprietatea creditorului* ⁵¹⁰.

Terminarea celui de-al doilea volum al meu ¹⁵⁵ depinde în cea mai mare măsură de succesul primului volum. Succesul este necesar ca să pot găsi un editor în Anglia, căci, *dacă nu-l găsesc*, situația mea materială va rămâne atât de grea și de alarmantă, încît nu voi găsi nici timpul, nici liniștea necesare pentru a termina repede lucrarea. Acestea sînt, firește, lucruri pe care n-aș vrea să le știe d-l Meissner. Așadar, de abilitatea și de acțiunile energice ale prietenilor mei de partid din Germania depinde acum dacă pentru apariția volumului al II-lea va fi nevoie de un interval de timp mai lung sau mai scurt. La o critică temeinică — fie din partea prietenilor, fie din partea adversarilor — mă pot aștepta abia mai tîrziu, deoarece o lucrare atât de vastă și, pe alocuri, atât de grea cere timp ca să fie citită și asimilată. Dar succesul imediat nu e condiționat de o critică temeinică, ci, ca s-o spunem pe șleau, de tărăboiul, de zarva care se face în jurul cărții și îi silește și pe adversari să vorbească. Pentru început nu e important ce anume se vorbește, ci *să se vorbească. Principalul e să nu pierdem nici un moment!*

I-am trimis lui Engels ultima dv. scrisoare ²⁾ ca să vă transmită indicațiile necesare. El poate să scrie mai bine decît mine despre cartea mea.

Transmiteți soției dv. ³⁾ cele mai călduroase salutări. Îi voi trimite zilele acestea rețeta ca să poată citi cartea mea ⁴⁾.

Al dv.,
K. M.

¹⁾ — discursurile electorale. — *Nota trad.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 329—330. — *Nota red.*

³⁾ Gertrude Kugelmänn. — *Nota red.*

⁴⁾ Vezi volumul de față, p. 518—519. — *Nota red.*

Țineți-mă au fait¹⁾ cu tot ce se întâmplă în Germania în legătură cu volumul I.

Deoarece Paul *Stumpf* (din Mainz) mi-a scris o scrisoare în care numește discursul lui Borkheim discursul „meu” și intrucit în momentul de față *nu am timp* să-i răspund, scrieți-i, vă rog, dv., explicați-i, recomandați-i să păstreze *tăcere* la apariția broșurii lui Borkheim. Între noi fie zis, Stumpf însuși devine insuportabil când ia condeiu în mână!

Publicat pentru prima oară
în „Die Neue Zeit”, Bd. 2, nr. 3,
1901—1902

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

82

Engels către Ludwig Kugelmann la Hannover

Manchester, 12 octombrie 1867

Dragă Kugelmann,

Marx mi-a trimis scrisoarea dv. din data de 8. El consideră că eu aș putea indica mai bine decât el din ce anume puncte de vedere poate fi criticată cartea sa²⁾. Pentru a face economie de muncă, am expus aceste puncte de vedere, după părerea mea cele mai potrivite pentru populus³⁾, în două articole⁴⁾, care se potrivesc aproape pentru orice ziar burghez⁵⁾. Vă pot fi utile în alcătuirea unei serii de alte articole și note încă înainte de a aprofunda dv. cele 50 de coli. Principalul este nu *ce și cum* se scrie, ci ca lucrarea să fie *discutată*, iar alde Faucher, Michaelis, Roscher și Rau să *fie siliți* să se pronunțe asupra ei. Trebuie să se publice în cât mai multe ziare posibile — și în cele politice și în altele, unde se poate — notițe și lungi, și scurte, important e să fie cât mai multe. Trebuie făcută imposibilă, și *cât mai curînd cu putință*, politica deplinei tăceri pe care acești domni, de bună seamă, vor încerca să

¹⁾ — la curent. — *Nota trad.*

²⁾ Volumul întâi al „Capitalului”. — *Nota rea.*

³⁾ — marele public. — *Nota trad.*

⁴⁾ *F. Engels*. „Recenzie la volumul întâi al «Capitalului» pentru «Die Zukunft»” și „Recenzie la volumul întâi al «Capitalului» pentru «Rheinische Zeitung»” (vezi *K. Marx și F. Engels*. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1962, p. 221—223 și 224—228. — *Nota trad.*). — *Nota red.*

o ducă. Trimiteți de fiecare dată câte o corectură lui Marx, ca să ne putem da seama și noi și Meissner cum merg treburile.

Liebknecht o duce foarte bine în grajdul de la Berlin ¹⁾. El votează consecvent *împotriva* și a rostit un frumos prim discurs, întrerupt imediat de Zeus Kronion Simson. De altfel, propunerea lui a fost singura rațională ²⁾.

Sper că de la plecarea mea ³²², la dv. totul a mers bine. De două luni eu zac iar la birou și pierd o mulțime de timp cu comerțul ăsta nenorocit. Ați auzit, probabil de mica coup de main ²⁾ pe care au dat-o aici fenienii. Acțiunea a fost perfect gândită și pusă în aplicare, conducătorii însă, din păcate, au fost prinși ³⁸⁰.

Cu salutări cordiale.

Al dv.,

F. Engels

Marx vă roagă insistent să publicați imediat toate articolele în ziarele de acolo și lui să i le trimiteți numai *după* ce apar ³⁾.

Publicat pentru prima oară
în : K. Marx și F. Engels. Opere,
vol. XXV, ed. rusă, 1934

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

83

Marx către Ludwig Kugelmann la Hannover

[Londra] 15 octombrie 1867

Dragă Kugelmann,

Nu trebuie să-i scrieți lui Borkheim. De altfel ar fi și inutil, deoarece apariția lucrării lui a fost anunțată în „Buchhändlerbörseblatt“ ⁴⁾ și lucrarea apare chiar acum în editura lui Schabelitz. De altfel, Borkheim este acum la Bordeaux. O astfel de scrisoare din partea dv. nu ar fi avut alt rezultat decât că mi l-aș fi făcut *dușman*.

Ce qui est fait, est fait. Never mind ! ⁵⁾ At first ⁶⁾ am exagerat

¹⁾ Este vorba de Reichstagul Germaniei de nord. — *Nota red.*

²⁾ — lovitură îndrăzneță, neașteptată. — *Nota trad.*

³⁾ Această frază a fost scrisă de Engels pe marginea scrisorii. — *Nota red.*

⁴⁾ „Börseblatt für den Deutschen Buchhandel“. — *Nota red.*

⁵⁾ — Ce s-a făcut s-a făcut. Nu-i nimic ! — *Nota trad.*

⁶⁾ — La început. — *Nota trad.*

gravitatea întâmplării, deoarece eram foarte extenuat de lucrul de noapte. De fapt: *Je suis puni par où j'ai péché!*¹⁾ De altfel, au premier abord²⁾ m-a amuzat copios ideea scandalului pe care prietenul nostru l-ar isca printre respectabilii filistini de la Geneva. Nu am prevăzut *urmările pe care le va aduce publicarea discursului*. Apoi trebuia să-mi imaginez că, la elaborarea planului său, B[orkheim], *firește*, nu va respecta limitele înțelepte pe care i le-am indicat în scrisoarea mea³⁾. Singura politică care trebuie dusă acum este *lăcerea* atîta vreme cît adversarii noștri nu vorbesc; de îndată ce vor vorbi și vor urmări să mă facă pe mine răspunzător, trebuie să recurgem la *glume ieftine* pentru a-i determina să nu-mi mai arunce mie în spate farsele lui Borkheim ca să evite să răspundă la cartea mea⁴⁾. De altminteri, în asemenea situație B[orkheim] trebuie tratat *cu blindețe*, pentru că *after all*⁵⁾, abstracție făcînd de vanitatea sa literară, este un om de treabă, bine intenționat și bun ca *homme d'action*⁶⁾ atîta timp cît nu-l apucă amocul scrisului.

Probabil că ați primit recenziile lui Engels⁵¹¹. Cu Liebknecht și Becker sînt în corespondență.

Prin „succesul cărții” nu înțeleg decît o *desfacere rapidă*, care ar înlesni acțiunea ei în Anglia.

„*Courrier français*” (cotidian parizian care se bucură acum de mare popularitate) și „*Liberté*” din Bruxelles au publicat traducerea în limba franceză a prefeței mele cu un preambul elogios³²⁶.

Un oarecare Nahmer din New York și-a oferit serviciile în vederea traducerii în limba engleză³⁶³. Quod non⁷⁾.

Manifestările lui Liebknecht la Berlin m-au bucurat foarte mult. I-am trimis de aici cîteva instrucțiuni.

Bietul Becker a ajuns într-o asemenea situație, încît e pe cale să-și întreprindă întreaga sa activitate politică și literară³⁷⁰. Ce păcat că în asemenea condiții nu poate fi ajutat!

1) — *Sînt pedepsit prin ceea ce am păcătuit!* — Nota trad.

2) — la început. — Nota trad.

3) — Vezi volumul de față, p. 310. — Nota red.

4) — volumul I al „Capitalului”. — Nota red.

5) — la urma urmei. — Nota trad.

6) — om de acțiune. — Nota trad.

7) — Dar nu merge. — Nota trad.

Salutări scumpei dv. soții și micii mele prietene¹⁾, pentru al cărei portret nu v-am mulțumit încă.

Al dv.,
K. M.

Publicat pentru prima oară
în „Die Neue Zeit”, Bd. 2, nr. 3,
1901—1902

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

84

Engels către Hermann Meyer la Liverpool

Manchester, 18 octombrie 1867

Dragă Meyer,

Azi dimineață am primit telegrama dv. și îmi pare nespus de rău că nici astă seară nu pot pleca la Liverpool. Asociatul meu²⁾ și funcționarul nostru principal³⁾ pleacă amîndoi miine, iar eu trebuie să rămîn aici ca să semnez cecuri și să controlez singur totul. Apoi simbătă noi închidem aici încă la ora 1, și deoarece dv. sosiți la Liverpool astă seară la ora 11 și „Russia” pleacă la ora 12, vă dați și dv. seama că nu e nimic de făcut.

Vă rog trimiteți-mi adresa dv. și a d-nei Weydemeyer pe biletul anexat și lăsați plicul la hotel spre a-mi fi înmînat. Transmiteți salutări cordiale d-nei W[eydemeyer] din partea mea și spuneți-i că i-aș fi scris de mult cîteva rînduri dacă i-aș fi știut adresa.

Sper că veți reuși să atrageți atenția presei germane din America și a muncitorilor de acolo asupra cărții lui Marx⁴⁾. Acum, cînd agitația pentru ziua de muncă de 8 ore³³⁵ este acolo în toi, această carte, cu capitolul ei despre *ziua de muncă*, vine tocmai la timp și, în general, va contribui în multe privințe la lămurirea oamenilor. Prin fiecare pas pe care-l veți face în această direcție vă veți cîștiga un mare merit în lupta pentru viitorul partidului nostru în America.

¹⁾ Franziska Kugelmann. — *Nota red.*

²⁾ Gottfried Ermen. — *Nota red.*

³⁾ Charles Roesgen. — *Nota red.*

⁴⁾ volumul I al „Capitalului”. — *Nota red.*

Transmiteți salutări cordiale și lui Jacobi ¹⁾ la New York.
Călătorie plăcută !

Al. dv. sincer,
Friedrich Engels

Publicat pentru prima oară
în : K. Marx și F. Engels. Opere,
vol. XXV, ed. rusă, 1934

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

85

Engels către Ludwig Kugelmann la Hannover

Manchester, 8 și 20 noiembrie 1867

Dragă Kugelmann,

De la ultima mea scrisoare ²⁾, nici Marx, nici eu nu am mai auzit nimic de dv. și nu-mi vine să cred că v-ați adâncit atât de mult în vreo anteflexio uteri încît ați devenit complet inaccesibil. În plus, trebuie să-i expediez lui Liebknecht o scrisoare și M[arx] mă sfătuieste să v-o trimit dv., deoarece noi nu avem adresa lui exactă și nici nu știm dacă se află la Berlin sau la Leipzig ³⁾, de aceea o trimit alăturat !

Presa germană continuă să păstreze tăcere asupra „Capitalului” și totuși este de cea mai mare importanță să se spună ceva. Am găsit în „Zukunft” unul din articolele ⁴⁾ pe care vi le-am trimis ; din păcate, nu am știut că, eventual, ar putea fi destinat acestui ziar, pentru că aș fi putut vorbi cu mai multă îndrăzneală. Dar n-are importanță. Principalul este ca această carte să fie, în general, discutată și răsdiscutată. Și întrucît în această problemă M[arx] are mîinile legate și pe deasupra e și sfios ca o fată mare, trebuie să acționăm noi în locul lui. Fiți deci atât de amabil și comunicați-mi ce ați reușit să faceți pînă acum în această direcție și ce ziare credeți că veți mai putea folosi. Aici, ca să vorbim ca vechiul nostru prieten Iisus Hristos, trebuie să fim nevinovați ca porumbeii și înțelepți ca șerpilor ⁵⁾. Vitejii economiști vulgari au

¹⁾ Abraham Jacobi. — *Nota red.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 507—508. — *Nota red.*

³⁾ Vezi volumul de față, p. 345 și 347. — *Nota red.*

⁴⁾ Este vorba de recenziea lui F. Engels la volumul I al „Capitalului” lui Marx, publicată în ziarul „Zukunft”. — *Nota red.*

⁵⁾ Biblia, Evanghelia de la Matei, cartea 10, versetul 16. — *Nota red.*

destulă minte să se ferească de această carte și să nu vorbească cu nici un preț de ea dacă nu sint constrinși s-o facă. Și noi trebuie să-i silim să vorbească. Dacă cartea va fi discutată concomitent în 15—20 de ziare — indiferent dacă în mod favorabil sau nu, în articole, corespondențe sau scrisori către redacție care apar pe ultima pagină —, dacă se va aminti despre ea pur și simplu ca despre un fenomen important, care merită atenție, întreaga bandă va începe ea însăși să urlе, și alde Faucher, Michaelis, Roscher și Max Wirth vor trebui să se pronunțe. Este datoria noastră, ce naiba, să facem să apară aceste articole în ziare, și încă pe cât posibil concomitent, mai ales în ziarele europene, inclusiv în cele reacționare. În acestea din urmă am putea atrage atenția asupra faptului că domnii economiști vulgari știu să turuie cînd se află în parlamente și în adunări cu caracter economic, acum însă, cînd sint prezentate concluziile propriei lor științe, preferă să tacă chitic. Și așa mai departe. Dacă aveți nevoie de concursul meu, comunicați-mi pentru ce ziar doriți material; ca întotdeauna, sint gata cînd este vorba de servit partidul. În scrisoarea către L[iebknecht] mă ocup de aceeași problemă, și mă veți îndatora foarte mult dacă i-o veți transmite pe o cale sigură.

Istoria Romei ³⁷² ne-a făcut din nou un mare serviciu. Mi se pare că nobilul Napoleon se află deja la ultima suflare, iar dacă în Franța această perioadă se sfîrșește, atunci, pe măsură ce situația din Anglia devine pe zi ce trece tot mai revoluționară, iar Italia se află în fața necesității unei revoluții, firește că și în Germania se va pune capăt imperiului „europenilor” ¹⁾. Aici, în Anglia, crearea unui partid cu adevărat revoluționar progresa repede și paralel cu aceasta se creează o situație revoluționară. Prin bill-ul său cu privire la reformă ³⁰¹ Disraeli i-a dizolvat pe tory și i-a înfrînt pe whigi fără să obțină altceva decît imposibilitatea păstrării vechiului tipic. Acest bill cu privire la reformă sau nu înseamnă nimic (și acest lucru e imposibil acum, mișcarea e prea puternică), sau va atrage imediat după sine cu totul alte bill-uri care să meargă mult mai departe. Împărțirea reprezentanței după numărul populației și votul secret sint concluziile imediate care trebuie trase neîntîrziat și cu aceasta se va pune capăt întregii vechi istorii. Acesta este marele merit al lui Disraeli, că din ură față de country gentlemen ²⁾ din propriul său partid și din ură față de whigi a transformat mișcarea de aici într-un torent care nu mai poate fi stăvilit. Vă veți mira, iar filistinii germani,

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 266 și 273. — *Nota red.*

²⁾ — nobilii de la țară. — *Nota trad.*

care socotesc Anglia îngropată, se vor mira și mai mult de ceea ce se va întâmpla aici de îndată ce va intra în vigoare bill-ul cu privire la reformă. Irlandezii sînt de asemenea un element esențial în această frămîntare și proletariatul londonez se declară pe zi ce trece tot mai fățiș pentru fenieni¹⁸¹, și — ceea ce este aici nemaiauzit și într-adevăr măreț — ei se pronunță în primul rînd pentru o mișcare violentă și în al doilea rînd antiengleză.

Ați urmat sfatul meu medical de a face călărie? De cînd m-am reîntors³²² am încercat din nou acțiunea binefăcătoare a călăriei și vă veți convinge singur că, după cîteva ore de călărie pe zi, dispar toate indispozițiile și scrupulele față de băutură. Dv., ca ginecolog, sînteți obligat s-o faceți de dragul științei, întrucît ginecologia este strîns legată de echitație și, prin urmare, un ginecolog trebuie să stea bine în șa în toate privințele.

Schorlemmer v-a căutat la Frankfurt, la Congresul cercetătorilor naturii, dar afirmă că dv. nu ați fost acolo.

Deci, dragă prietene, aștept curînd vești. Fotografia lui Lupus e comandată și va fi gata de îndată ce se va face timpul frumos, din păcate iarna noi avem rar lumină de zi. Transmiteți soției dv salutari din partea mea, deși nu ne cunoaștem.

Salutări cordiale.

Al dv.,
F. E.

Adresa: Ermen & Engels, Manchester for F. E.

20 noiembrie. După ce v-am scris cele de mai sus, Marx mi-a trimis scrisoarea dv. către dînsul, din care am aflat cu regret că prin părțile dv. cu greu s-ar mai putea conta pe alte note în presă. N-ar fi oare posibil, eventual prin terțe persoane, să facem să apară în presă atacuri împotriva cărții, fie de pe poziții burgheze, fie de pe poziții reacționare? Aceasta mi s-ar părea o soluție pentru a ieși din impas, iar articolele ar putea fi procurate. Mai departe: cum stau lucrurile cu revistele științifice, precum și cu cele în întregime sau în parte beletristice?

În ceea ce privește „Rhein[ische] Zeitung”, voi scrie eu la Köln în caz că nu s-a făcut încă nimic³⁸³.

Și Büchner ar putea publica articole în ziare. În ceea ce privește articolele, în extremis vă puteți adresa mie. Să nu-l lăsați în pace.

Încă nu am primit fotografiile, trebuie să sosească sigur zilele acestea.

Încă o dată cu salutări prietenești.

Al dv.,
F. E.

Publicat pentru prima oară
în : K. Marx și F. Engels. Opere,
vol. XXV, ed. rusă, 1934

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

86

Marx către Carl Siebel⁵¹² pe insula Madeira

Lordra, 10 noiembrie 1867

Dragă Siebel !

Îți trimit deocamdată acest exemplar¹⁾, care este pentru uzul meu personal. Totodată i-am scris lui Meissner, lua-l-ar dracu ! I-am dat indicații să-ți expedieze ție *primul* exemplar care apare în Germania. Sper că Madeira te va întrema.

Karl Marx

Publicat pentru prima oară
în : K. Marx și F. Engels. Opere,
vol. XXV, ed. rusă, 1934

Se tipărește după textul
apărut în volumul al
XXV-lea

87

Engels către Hermann Engels la Barmen

Manchester, 28 noiembrie 1867

Dragă Hermann,

Scuză-mă că nu ți-am răspuns atîta timp la ambele scrisori trimise de tine. Au existat multe motive, în primul rînd convingerea că momentan prețurile la fire nu pot crește și de aceea — în

¹⁾ Volumul I al „Capitalului”. — Nota red.

momentul de față voi nu aveți nevoie de ele — întârzierea nu constituie un pericol.

Sewings ¹⁾, din care sorturile mai bune le expediem de obicei albite și colorate, o răsucim noi înșine din aceleași bobine pe care vi le trimitem. (36/45 Taylor, sorturi mai fine Knowles.) Și aceste bobine destinate vouă le putem da aici la un răsucitor și atunci sewings ar costa astăzi

Nr.:	36	40	50	60	70	80
	19 p.	18 ¹ / ₂ p.	2/1 ș.	2 7 ș.	2/11 ș.	3/3 ș.

Pentru diamantul de 2 pence folosim însă un fir răsucit la doubling frame ²⁾, dar răsucit mai lejer, care ne costă astăzi:

Nr.:	36	40	50	60	70	80
	18 p.	18 ¹ / ₂ p.	20 p.	2 1 ș.	2/3 ș.	2/5 ș.

Din ultimul sort îți trimit alăturat mostra nr. 60, iar primăvara aceasta veți primi și baloturi din nr. 319 (factura din 9 aprilie) și deci veți putea aprecia dacă veți avea nevoie de această marfă mai ieftină sau de fire mai scumpe cu adevărata ață de cusut.

Data fiind recolta strălucită din America, noi toți cei de aici contăm pe o scădere a prețurilor. La N[ew] Orleans sortul mijlociu se vinde cu 6¹/₂ pence free on board ³⁾. Torsul este acum o afacere foarte puțin rentabilă și deci, la prima îmbunătățire a prețului la fire, de bună seamă că nu se va schimba, chiar dacă prețul bum-ocului va scădea. Cel mai bine se vor menține prețurile sorturilor de ață fină; firele obișnuite fin răsucite sînt acum mai ieftine decît în 1860 (16 pence față de 18 pence pentru nr. 60). Prețurile de mai sus sînt aproximativ aceleași ca la sfîrșitul anului 1859 și începutul anului 1860; sortul 60 *mai scump* revenea pe atunci la 2 șilingi și 5 pence, nr. 40 la 19 pence; sortul 60 mai ieftin era pe atunci ceva mai scump. Nu pot compara cu exactitate, deoarece pe atunci chiar nu foloseam aceleași fire.

Aici totul merge pe făgașul obișnuit. Din cînd în cînd cite un mic diferend cînd cu Anton, cînd cu Gottfried ⁴⁾, avînd totuși grijă ca vechea dragoste să nu se răcească.

Astăzi fiind ziua mea de naștere, mă felicit în numele vostru

¹⁾ — Ața de cusut. — *Nota trad.*

²⁾ — mașina de răsucit. — *Nota trad.*

³⁾ — încărcat pe vas. — *Nota trad.*

⁴⁾ Anton și Gottfried Ermen. — *Nota red.*

al tuturor și vă transmit tuturor salutări cordiale. La scrisoarea mamei voi răspunde zilele acestea.

Al tău,
Friedrich

Publicat pentru prima oară
în : K. Marx și F. Engels, Opere,
vol. XXV, ed. rusă, 1934

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

88

Marx către Victor Schily
la Paris

Londra, 30 noiembrie 1867

Dragă Schily,

De îndată ce am primit scrisoarea ta i-am scris lui Meissner să-ți trimită un exemplar al cărții¹⁾ pentru Reclus. Acesta mi se pare omul cel mai indicat pentru traducerea în limba franceză, cu condiția să colaboreze cu un german. Cu prilejul traducerii aş face în unele părți anumite modificări și mi-aş rezerva totodată dreptul ultimei redactări³⁹⁷.

Ceea ce ar trebui să facem în primul rînd și cît mai curînd posibil ar fi să publicăm în „*Courrier français*” cîteva extrase din carte. Nu văd motivul pentru care Hess ar avea nevoie în acest scop de o a treia persoană. Ar fi mai bine dacă ar face singur această treabă. De altfel tema pe care și-a ales-o — despre legislația engleză pentru reglementarea muncii în fabrici — mi se pare cea mai potrivită pentru început. Totuși nici așa ceva nu e posibil fără cîteva cuvinte introductive despre *teoria valorii*, căci Proudhon a creat o adevărată confuzie în această problemă. Ei consideră că o marfă este vîndută la valoarea ei atunci cînd este vîndută la *prețul ei de cost* = prețul mijloacelor de producție consumate pentru producerea acestei mărfi + salariul (adică *prețul* muncii adăugate la mijloacele de producție). Nu se înțelege că *munca neplătita* cuprinsă în marfă este un element creator de valoare tot atît de esențial ca și munca plătită și că acest element al valorii ia acum *forma profitului* etc. Nu se știe, în general, ce este acela

¹⁾ volumul I al „Capitalului”. — Nota red.

salariu. Fără o cunoaștere a naturii valorii, expunerile asupra zilei de muncă etc. — într-un cuvânt asupra legislației pentru reglementarea muncii în fabrici — n-au nici o bază. De aceea ar trebui să se spună *cîteva* cuvinte introductive despre această problemă.

Editorul meu ¹⁾ este mulțumit de difuzarea cărții în Germania. Banda de liberali și economiști vulgari se străduiește, firește, din răspuțeri să-i aducă prejudicii prin vechea și experimentata lor metodă — conspirația tăcerii. De data aceasta însă nu le va reuși.

Îți trimit alăturat un exemplar al broșurii lui Liebknecht ²⁾. Din anunțul de pe verso vei vedea că în săptămînile ce urmează va începe să editeze o fițuică săptămînală proprie ³⁾. Am misiunea să-ți cer să colaborezi la acest ziar ca corespondent din Paris. (Adresa lui: 11, Braustrasse, Mr. Miller ⁴⁾.) I-am tras o săpuneală bună pentru fraza cu privire la „problema socială” (la anexe) ^{5) 13} și de asemenea i-am atras atenția asupra faptului că, în polemica cu Bismarck, trebuie să evite lipsa de critică specific sud-germană. Ceea ce ar fi trebuit să-i dea chiar și lui de gîndit este faptul că Jacobus Venedey a devenit admiratorul său.

Cu toate acestea, L[iebknecht], cu discursul său curajos în Reichstag, a adus un mare folos.

Întreaga familie te salută cordial.

Al tău,

A. Williams ⁶⁾

Aici mișcarea progresa!

Publicat pentru prima oară
în: K. Marx și F. Engels. Opere,
vol. XXV, ed. rusă, 1934

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ Otto Meissner. — *Nota red.*

²⁾ W. Liebknecht. „Ce am spus în «Reichstagul» din Berlin”. — *Nota red.*

³⁾ „Demokratisches Wochenblatt”. — *Nota red.*

⁴⁾ Numele conspirativ al lui Liebknecht. — *Nota red.*

⁵⁾ Numele conspirativ al lui Marx. — *Nota red.*

89

Marx către Ludwig Kugelmann
la Hannover

Londra, 30 noiembrie 1867

Dragă Kugelmann,

Tărăgănarea răspunsului meu se datorează numai proastei stări a sănătății mele. De câteva săptămîni sînt din nou dărîmat.

În primul rînd, cele mai calde mulțumiri pentru străduințele dv. Lui Liebknecht i-a scris (sau îi va scrie) Engels. De altfel, Liebknecht (împreună cu Götz și alții) intenționa să ceară în Reichstag o *anchetă asupra situației muncitorilor*. Mi-a scris în legătură cu aceasta și, la cererea lui, i-am trimis cîteva acte parlamentare engleze cu privire la această problemă¹⁾. Planul său a fost însă zădărnicit, deoarece, ordinea de zi fiind prea încărcată, n-a mai apucat să și-l pună în aplicare. Despre un lucru mai degrabă i-ați putea scrie dv. lui Liebknecht decît eu sau Engels. Și anume că este de datoria lui să atragă atenția în *adunările muncitorești* asupra cărții mele²⁾. Dacă nu o va face el, o vor face lassalleenii, dar într-un mod greșit.

Contzen (docent privat la Leipzig, elev și adept al lui Roscher) mi-a cerut prin Liebknecht un exemplar al cărții mele și a promis în schimb să scrie despre ea o recenzie amănunțită, dar din punctul lui de vedere. În urma acestei cereri, cartea i-a fost trimisă de Meissner. Iată un început bun. Mi-a părut bine că în notița³⁾ dv. ați semnalat amuzanta greșeală de tipar „Faucher” în loc de „Fauher”⁴⁾. Fauher aparține categoriei de „predicatori ambulanti” ai economiei politice. Băiatul acesta nu figurează printre economiștii germani „învățați” ca Roscher, Rau, Mohl etc. I se face prea multă cinste chiar dacă i se menționează doar numele. De aceea la mine el nici nu a figurat vreodată ca substantiv, ci doar ca verb⁵⁾.

Puteți indica soției dv., ca fiind mai ușor de citit, în primul rînd capitolele despre „Ziua de muncă”, „Cooperatie, diviziunea

¹⁾ Vezi volumul de față, p.334. — *Nota red.*

²⁾ volumul I al „Capitalului”. — *Nota red.*

³⁾ Vezi volumul de față, p. 354. — *Nota red.*

⁴⁾ Joc de cuvinte : „Taucher” — scafandru, „Faucher” — numele unui economist vulgar german. — *Nota trad.*

⁵⁾ Numele economistului vulgar german Fauher provine de la verbul „fauchen” — a mirii. — *Nota red.*

muncii și mașinile" și, în sfârșit, despre „Acumularea primitivă”⁵¹⁴. Va trebui să-i dați lămuriri asupra terminologiei mai greu de înțeles. Pentru alte dificultăți vă stau la dispoziție.

În Franța (la Paris) s-au ivit perspective foarte bune pentru o comentare amănunțită a cărții (în „*Courrier français*”, din păcate proujhoist!) și chiar pentru o traducere⁵⁰⁷.

De îndată ce mă voi simți mai bine, vă voi scrie mai mult. Până atunci sper că-mi veți scrie dv. mai des. Asta are întotdeauna un efect reconfortant asupra mea.

Al dv.,
K. M.

[Postscriptumul Eleanorei Marx]

My dear Fränzchen,
As Papa is in a hurry to send off his letter I have only time to send you my best love.

Your affectionate,
Eleanor Marx¹⁾

Publicat pentru prima oară
în „Die Neue Zeit”, Bd. 2, nr. 4,
1901-1902

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

90

Marx către Ludwig Kugelmann la Hannover

[Londra] 7 decembrie 1867

Dragă Kugelmann,

Dacă în Germania ar exista șase oameni de talia dv., rezistența masei de filistini și conspirația tăcerii a specialiștilor și a bandei de ziaristi ar fi fost înfrînte, cel puțin în sensul că s-ar fi început o discuție serioasă. Mais il faut attendre!²⁾ În aceste cuvinte constă întregul secret al *politicii ruse*.

¹⁾ — Dragă Franziska (Kugelmann), deoarece tata se grăbește să expedieze scrisoarea, nu am timp decât să-ți trimit cele mai calde salutări. A ta care te iubește, Eleanor Marx. — *Nota trad.*

²⁾ — Dar trebuie să așteptăm! — *Nota trad.*

Vă trimit alăturat o scrisoare de la un muncitor germano-rus (tăbăcar)¹⁾. Vă rog să mi-o înapoiati²⁾. Engels a observat just că filozofia autodidactă — filozofia de care se ocupă muncitorii înșiși — a făcut în persoana acestui tăbăcar un pas considerabil înainte în comparație cu cea a cizmarului Jacob Böhme, precum și că, în afară de muncitorul „*german*”, nici un alt muncitor nu e în stare de o asemenea muncă intelectuală³⁾.

Borkheim m-a întrebat ieri cine a scris articolul din „*Zukunft*”⁴⁾ (este abonat la acest ziar). El presupune că provine de la noi, fiindcă dv. i-ați trimis o copie. I-am răspuns că *nu știu*. N. B. ! Nu trebuie să dăm prea mult cărțile pe față !

Transmiteți soției dv. mulțumirile mele sincere pentru osteneala pe care și-a dat-o cu transcrierea scrisorilor. Nu trebuie s-o exploatați atât de mult de dragul „muncii suplimentare”.

Bucher, după cum v-am mai relatat, dacă nu mă înșel, m-a propus *correspondent pentru problemele economice la „Königlich Preussische Staats-Zeitung”*⁴⁾. Vedeți, așadar, că, dacă voiam să folosesc asemenea surse, *aș fi putut* s-o fac fără să am nevoie de mediator.

Cu boala mea totul e ca și pînă acum. Nimic periculos, dar foarte supărător.

Transmiteți calde salutări scumpei dv. soții și lui Fränzchen⁵⁾.

Al dv.,
K. Marx

Publicat pentru prima oară
într-o formă prescurtată
în „*Die Neue Zeit*”, Bd. 2, nr. 4,
1901—1902

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ Joseph Dietzgen. — *Nota red.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 356. — *Nota red.*

³⁾ F. Engels. „Recenzie la volumul întâi al «Capitalului» pentru «*Die Zukunft*»”. — *Nota red.*

⁴⁾ „*Königlich Preussischer Staats-Anzeiger*” (vezi volumul de față, p. 445). — *Nota red.*

⁵⁾ Franziska Kugelmann. — *Nota red.*

Engels către Ludwig Kugelmann la Hannover

Manchester, 12 decembrie 1867

Dragă Kugelmann,

Vă sînt recunoscător pentru zelul dv., dar se pare că supraapreciați timpul meu liber. Scrisoarea dv. din 30 noiembrie am primit-o la 2 decembrie, m-am sfătuit cu M[arx], deoarece trebuiau lămurite o serie de probleme, și v-aș fi trimis chiar acum diverse articole dacă duminică nu aș fi fost trîntit la pat de dureri de dinți, gripă și anghină, însoțite de febră mare, așa cum se întîmplă în asemenea cazuri. Din fericire, la mine toate acestea iau o formă acută, așa că astăzi pot din nou să lucrez și trebuie să mă pun imediat pe treabă. Să nu credeți însă că e atît de ușor să scrii o duzină de recenzii despre una și aceeași carte ¹⁾ și nu numai să spui în fiecare altceva, dar să le și aranjezi în așa fel încît să nu se observe că toate sînt scrise de același autor. Atunci trebuie adesea să te oprești și să chibzuiești.

Nu aș fi de părere să i se scrie lui Miquel direct. Cu astfel de oameni e mai bine să tratezi *verbal* decît să riști să le scrii. O mai veni el la Hannover cu vreun prilej.

„St[atele] U[nite] ale Europei“ ²⁾ s-au născut moarte. De asemenea cu redactorul — fratele lui Vogt ³⁾ și creatura lui — n-a ieșit nimic! ⁴⁾

Englezul care l-a vizitat pe Brandes era prietenul nostru de aici Moore, care a stat șapte săptămîni la Eisenach ca să învețe limba germană; nici n-am bănuit că trece prin Hannover, altfel i-aș fi dat cîteva rînduri pentru dv. Probabil că ar fi trecut oricum pe la dv. dacă nu și-ar fi închipuit că locuiește la Hamburg. Probabil că el va traduce cartea lui Marx în limba engleză.

I-am scris lui Liebknecht că nu va ajunge la nici un rezultat cu zarva lui sud-germană. Mai bine nu și-ar fi publicat discursurile ⁵⁾ — în extenso pierd din efect, ies prea mult la iveală *absurditățile*. I-am scris și în legătură cu ciudata lui teorie de a amîna

¹⁾ volumul I al „Capitalului“. — *Nota red.*

²⁾ „Les États-Unis d'Europe“. — *Nota red.*

³⁾ Gustav Vogt. — *Nota red.*

⁴⁾ Vezi volumul de față, p. 362. — *Nota red.*

⁵⁾ W. Liebknecht. „Ce am spus în «Reichstagul» din Berlin“. — *Nota red.*

problema socială ⁵¹³. Vă amintiți, de altfel, că încă din toamna trecută v-am spus că, din ură față de prusieni, el a devenit prea *austriac*.

Vă trimit aceste câteva rînduri numai ca să știți cum mai stau lucrurile. Articolele vor veni peste câteva zile; în orice caz îi veți putea promite atunci locotenentului-major ¹⁾ încă câteva articole. Atunci va avea ce face ⁵¹⁵.

Cu salutări prietenești.

Al dv.,
F. E.

Acum mă dau afară din birou, fiindcă e timpul de închidere.

Publicat pentru prima oară
în : K. Marx și F. Engels. Opere,
vol. XXV, ed. rusă, 1934

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

92

Marx către Ludwig Kugelmann la Hannover

Manchester, 13 decembrie 1867

Dragă Kugelmann,

„Ca urmare a scrisorii mele de ieri” — ca să nu uitați de tot stilul comercial — vă anexez două articole: unul se referă la *conținutul* cărții, pentru „*Beobachter*” ²⁾, celălalt — numai la materialele faptice cuprinse în carte, pentru „*Gewerbeblatt*” sau „*Staats-Anzeiger*” ⁴¹⁶.

Veți înțelege ce greutateți am avut de întâmpinat la primul articol dacă vă veți gândi că redactorul lui „*Beobachter*”, șvabul guraliv și membru al parlamentului „trunchiat” *Karl Mayer*, așa cum figurează el în „*Domnul Vogt*” ⁴¹, nu ne va face niciodată un serviciu de bunăvoie. Vă dați seama și dv. că trebuie trimise numai copiile acestor articole și vă rog să păstrați originalele, căci nu se poate ști mai dinainte la ce vor prinde bine.

Am trimis ceva și pentru „*Merkur*” ³⁾, dar acum nu mai pot

¹⁾ Adolf Friedrich Seubert. — *Nota red.*

²⁾ F. Engels. „Recenzie la volumul întâi al «Capitalului» pentru «*Beobachter*»”. — *Nota red.*

³⁾ „*Schwäbischer Merkur*”. — *Nota red.*

lucra atât de mult seara, deoarece aceasta îmi produce o stare de surescitare din cale-afară. Noaptea trecută, de pildă, după ce am scris articolele, n-am putut să dorm aproape de loc. Vremea, afacerile și uneori le tic douloureux ¹⁾ de duminica trecută mă împiedică să călăresc și de aceea nu-mi pot reveni la starea mea normală.

Nu am citit în „Zukunft“ despre afacerea Siebenmark ⁵¹⁶, foarte rar reușesc să obțin acest ziar.

Pentru astăzi la revedere. Este ora 6 seara, timpul de închidere și sînt obosit și flămînd.

Al dv.,
F. E.

Publicat pentru prima oară
în : K. Marx și F. Engels. Opere,
vol XXV, ed. rusă, 1934

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

---

¹⁾ — nevralgia. — Nota trad

ANEXE

1

Jenny Marx către Friedrich Engels la Manchester

[Londra, în jurul datei de 29 noiembrie 1864]

Dragă domnule Engels,

Bietului Maur i-a ieșit din nou un carbuncul mare și foarte dureros. De aceea trebuie să stea culcat și îi vine foarte greu să scrie. Sper că în câteva zile această primă erupție a bolii va trece. E groaznic că povestea asta se repetă. Nici nu-ți închipui ce bine mergea într-adevăr transcrierea cărții ¹⁾. Un teanc mare de pagini era deja gata pentru tipar. Faptul că a stat mult pe scaun și că scria până noaptea târziu, precum și încordarea legată de această muncă — iată, fără îndoială, cauzele care au dus la o nouă izbucnire a bolii. Karl speră că întreruperea nu va fi de lungă durată, și chiar astăzi vrea să încerce să scrie ceva. Îți trimite alăturat o scrisoare de la Wilhelmchen ²⁾ și alta de la Weydemeyer, a cărui adresă nu o cunoaștem; te rog să ne-o trimiți ³⁾. Carnetul de membru al Asociației Internaționale a Muncitorilor costă 1 șiling și 1 penny. Dar Maurul e de părere că nimeni nu-i va împiedica pe acești gentlemen să dea 5—10 șilingi.

Dragă domnule Engels, primește mii de salutări de la noi toți.

A d-tale,

Jenny Marx

Apropo. Au sosit, în sfârșit, câteva rinduri de la bătrînul nostru „unchi” Edgar ⁴⁾. Se pare că cei din Berlin se poartă destul de frumos cu el. Baby scrie că i-au „dăruit” de crăciun o haină, pantaloni, o vestă, mănuși, țigări și o „carte de rugăciuni”. Medicul pe care l-au consultat a declarat că e bolnav de inimă. Cînd nu

¹⁾ primul volum al „Capitalului”. — *Nota red.*

²⁾ Liebknecht. — *Nota red.*

³⁾ Vezi volumul de față, p. 393—394. — *Nota red.*

⁴⁾ Edgar von Westphalen. — *Nota red.*

mai știu ce să spună, medicii recurg întotdeauna la o boală de inimă „generală”. Eu cred mai degrabă că la el sînt atinși plămîinii și creierul.

Publicat pentru prima oară

Se tipărește după manuscris

Tradus din limba germană

2

Jenny Marx către Friedrich Engels la Manchester

[Londra, 30 martie 1865]

Dragă domnule Engels,

Îți mulțumesc foarte mult pentru scrisoare și pentru tăietura din ziar, pe care ți-o restitui alăturat. Cel mai rău în situația neplăcută în care „Wilhelmchen” va pus din nou pe d-ta și pe Maur este că n-am idee unde se află Maurul în momentul de față⁵¹⁷. Nici un semn de la el, nu știu dacă e în Germania sau în Olanda. I-am trimis la întimplare toate porcăriile astea de ziare. S-ar părea că e cu neputință să te angajezi într-o polemică în presă cu un tip ca Becker¹⁾, și totuși faptele trebuie prezentate în adevărata lor lumină, luînd în considerație credulitatea straubingerilor⁵¹⁸. Lucrul cel mai ridicol și mai jignitor în toată această poveste este să auzi din partea unor oameni ca d-l Reusche afirmația că „și Lassalle a vorbit cu considerație despre Marx”. Lassalle, care a copiat după soțul meu totul, pînă și greșelile, care timp de 15 ani a fost prietenul și discipolul lui, a vorbit și el, vedeți dumneavoastră, cu considerație despre Marx. Și acest certificat de mărinimie îl dau oamenii care s-au împrietenit cu L[assalle] abia în ultimii doi ani, într-o perioadă cînd acesta o cotise definitiv pe o pantă greșită, care l-a dus în tabăra lui Bismarck, în guvern, ca pe prietenul său Bucher, sau în ultimul său refugiu în Italia. Bineînțeles că „luptătorii pentru libertate” menționați în testament trebuiau să-l salveze pe Lassalle al lor! Dar acești social-ticăloși îl urmează numai pe marele lor agitator. D-l Reusche, ca și domnul și învățătorul său, de altfel, nu face decît să-l fure într-una pe soțul meu și reproduce cu orice prilej ideile fericite din „Domnul

¹⁾ Johann Philipp Becker. — *Nota red.*

Your favorite virtue ..... strength
 ..... woman ..... weakness
 Chief characteristics ..... influence of purpose
 Ide. of happiness ..... misery
 The vice you cannot ..... galled by
 ..... detest ..... scold by
 Aversion ..... (Wachtel's best friend)
 Favorite occupations ..... bookworming
 ..... Rest ..... Decker, Engels, Harkness, Giffis
 ..... Rose water ..... Zerkow, Lening, Kugel, Del?
 ..... Flare ..... Paris, Kuyper
 ..... Humors ..... Gethen
 ..... Flowers ..... Daphne
 ..... Colour ..... Red
 Colour of eyes & hair ..... black
 Names ..... Young, Lauer
 Dish ..... fish
 The characters in history you
 most dislike
 - In general .....
 motto .....
 Karl Marx

Foaie din albumul fiicei lui Marx Jenny, cu „Mărturisirile“ lui Karl Marx 521

Vogt" ; în acest ultim opus al său, el ia de la Karl fraza „un clown grotesc în spatele căruia nu se află nimic în afară de propria lui umbră” (o frază la adresa lui Karl Blind)⁵¹⁹. Protecția plină de bunăvoință pe care acest triumvirat o acordă Maurului este mai jignitoare decît orice. De altfel respectul lui Lassalle față de bătrînul Ph. Becker nu data nici el de prea multă vreme. Încă în august 1862 îl considera un agent, nu se știe în slujba cui, și nu voia să aibă de-a face cu el. De asemenea, într-unul din accesele lui de urlete, în timpul cărora își pierdea întotdeauna vocea, mi-a declarat că în capul lui Moses¹⁾ de la Paris nu sînt decît confuzii, că nu-i bun de nimic și că nu vrea să aibă nici o legătură cu el. Eu l-am apărat pe acest plonplonist, spunînd că este confuz, dar *cinstit*. Sper că azi-mîine să primesc vești de la Carel ; această stare de incertitudine mă neliniștește mai mult decît tot restul.

Toți cei de aici sînt sănătoși și îți trimit calde salutări.

A d-tale,
Jenny Marx

Publicat pentru prima oară
în : Marx-Engels. Gesamtausgabe,
Dritte Abteilung, Bd. 3, 1930

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

3

Karl Marx

Mărturisiri⁵²⁰

Zallt-Bommel, 1 aprilie 1865

Înșușirea pe care o prețuiți cel mai mult la un om : simplitatea
la un bărbat : forța
la o femeie : slăbiciunea.

Trăsătura dumneavoastră distinctivă : perseverența în urmărirea țelului.

Îndeletnicirea dumneavoastră preferată : s-o privesc pe Netchen²⁾).

Viciul pe care îl detestați cel mai mult : servilismul.

¹⁾ Moses Hess. — Nota red.

²⁾ Nanette Philips. — Nota red.

Viciul pe care îl scuzați cel mai lesne : credulitatea.
 Concepția dumneavoastră despre fericire : să lupti.
 Concepția dumneavoastră despre nefericire : să te supui.
 Ce aversiuni aveți : Martin Tupper.
 Eroul dumneavoastră preferat : Spartacus, Kepler.
 Eroina dumneavoastră preferată : Gretchen.
 Poetul dumneavoastră preferat : Eschil, Shakespeare, Goethe.
 Prozatorul dumneavoastră preferat : Diderot.
 Floarea dumneavoastră preferată : laurul.
 Mîncarea dumneavoastră preferată : peștele.
 Maxima dumneavoastră preferată : nihil humani a me alienum
 puto ¹⁾.
 Deviza dumneavoastră preferată : de omnibus dubitandum ²⁾.

Karl Marx

Publicat pentru prima oară
 în „International Review of
 Social History”, vol. I, partea I, 1956

Se tipărește după textul
 apărut în revistă
 Tradus din limba engleză

4

Jenny Marx către Johann Philipp Becker ⁵²² la Geneva

[Londra, 29 ianuarie 1866]

Dragă domnule Becker,

De o săptămînă soțul meu se află în pat, suferind de vechea lui boală periculoasă și extrem de chinuitoare. De data asta boala este pentru el cu atît mai supărătoare cu cît îl întrerupe din nou de la transcrierea, pe care de-abia o începuse, a cărții ³⁾. Părerea mea este că această nouă izbucnire a bolii se datorește numai și numai surmenajului, nopților nedormite. Karl regretă foarte mult că nu poate participa la ședințele Internaționalei, mai cu seamă că în momentul de față este vorba de existența ziarului „Workman's Advocate”, care pînă acum a avut de biruit greutăți foarte mari și căruia acum i se oferă fonduri din partea unor filistini și a unor

¹⁾ — nimic din ceea ce-i omenesc nu-mi este străin. — *Nota trad.*

²⁾ — a te îndoi de totul. — *Nota trad.*

³⁾ primul volum al „Capitalului”. — *Nota red.*

preoți. Important este să se primească banii fără a se face „cămătarilor” concesiile în probleme principiale ¹⁾. Problema reformei, care îi afectează mult pe englezi, înghite foarte multe fonduri, timp și atenție din partea muncitorilor și îi distrage de la alte probleme ²⁾. Ziarul dv. „Vorbote” ne-a plăcut extrem de mult lui Karl și mie. Ce limbaj, ce seriozitate plină de bărbăție! La aceste rînduri anexează scrisoarea lui Lessner pe aceeași temă. Agentul căruia i-am încredințat exemplarele din „Manifest” ³⁾ îmi scrie că a reușit să le ferească de poliția franceză și că acum le poate trimite la Geneva. Dar nu pot fi francate și de aceea vă rog să-mi comunicați cît ar trebui să plătiți pentru ele. Atunci v-am putea trimite banii împreună cu cei pentru abonamentul la „Vorbote”.

În legătură cu religia, și în imbecilitatea Anglie are loc în momentul de față o mișcare de mari proporții. Oamenii de seamă ai științei, în frunte cu Huxley (discipolul lui Darwin), cu Tyndall, sir Charles Lyell, Bowering, Carpenter etc., etc., țin la St. Martin's Hall (unde amintirea valsurilor a rămas vie) ⁵²³ prelegeri cultivate, îndrăznețe, pătrunse de un adevărat spirit liber-cugetător pentru public, și asta în serile de duminică, tocmai la ora cînd oițele domnului se îndreaptă spre pășunile stăpînului. Sala era arhiplină și entuziasmul poporului atît de mare, încît în prima seară de duminică, cînd am participat și eu cu fetele, sala era umplută pînă la refuz și 2 000 de oameni au rămas pe dinafară. De trei ori au îngăduit preoții să se întîmple acest lucru groaznic. Ieri seară adunării i s-a adus la cunoștință că nici o prelegere nu trebuie să se mai țină pînă cînd nu se va încheia procesul deschis de preoți împotriva acestor „Sunday evenings for the people” ⁴⁾. Adunarea și-a exprimat cu hotărîre indignarea și pe dată s-au strîns peste 100 l. st. pentru proces. Ce prostie din partea popilor să se amestece în aceste treburi. Spre marea lor indignare, serile se mai încheiau și cu muzică. Se intonau coruri din Händel, Mozart, Beethoven, Mendelssohn și Gounod, permise cu entuziasm de englezi, care pînă atunci duminica nu aveau voie să răcnească alte imnuri decît „Jesus, Jesus meek and mild” ⁵⁾ sau să se ducă la circumă.

Karl, care astăzi stă în pat cu dureri foarte mari, și fetele mele vă salută cordial. În special cea mică ⁶⁾ mă roagă să transmit

¹⁾ Vezi volumul de față, p. 160. — *Nota red.*

²⁾ Vezi volumul de față, p. 102. — *Nota red.*

³⁾ K. Marx și F. Engels. „Manifestul Partidului Comunist”. — *Nota red.*

⁴⁾ — „seri duminicale pentru popor”. — *Nota trad.*

⁵⁾ — „Iisus, Iisus bun și blînd”. — *Nota trad.*

⁶⁾ Eleanor Marx. — *Nota red.*

salutări prietenești „bunului Becker”. Iar eu vă trimit din depărtare o strângere de mână.

A dv.,
Jenny Marx

Publicat pentru prima oară

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

5

Jenny Marx către Sigfrid Meyer
la Berlin

[Londra, începutul lunii februarie 1866]
1, Modena Villas, Maitland Park

Stimate domn,

De o săptămână soțul meu se află în pat, suferind de vechea lui boală periculoasă și extrem de chinuitoare; boala este pentru el cu atât mai supărătoare cu cât trebuie să întrerupă din nou transcrierea pe care de-abia o începuse a cărții sale¹⁾. Îi pare foarte rău că nu ați primit lunga lui scrisoare, întrucât în momentul de față nu este în stare să scrie. În plus, se teme că scrisoarea a fost interceptată, altfel de mult ar fi trebuit să fie returnată. Și apoi, adresa a fost corect scrisă și chiar eu am dus scrisoarea la poștă împreună cu multe altele și cu ziarele care au ajuns toate la destinație. În ce privește „M[anifestul]”²⁾, soțul meu dorește ca acest document istoric să fie retipărit exact în forma în care a apărut prima oară; greșelile de tipar sînt atât de evidente, că oricine le poate corecta. „Manifestul” Internaționalei³⁾ vi-l va trimite cât mai curînd posibil.

Totodată vă roagă dacă plecați la Berlin să-i trimiteți noua

¹⁾ primul volum al „Capitalului”. — *Nota red.*

²⁾ K. Marx și F. Engels. „Manifestul Partidului Comunist”. — *Nota red.*

³⁾ K. Marx. „Manifestul constitutiv al Asociației Internaționale a Muncitorilor”. — *Nota red.*

adresă pentru a continua corespondența. Nu ar putea d-l Vogt¹⁾ să trimită altă adresă, întrucît actuala nu ni se pare prea sigură? Cînd veți mai scrie din nou adresați, vă rog, scrisoarea lui A. Williams²⁾. Esq. etc.

Soțul meu mă roagă să vă transmit salutări cordiale.

A dv.,
Jenny Marx

Publicat pentru prima oară
în : Marx-Engels. Opere,
vol. XXV, ed. rusă, 1934

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

6

Jenny Marx către Ludwig Kugelmann
la Hannover

[Londra, 26 februarie 1866]
1, Modena Villas, Maitland Park

Mult stimat domn,

De o lună de zile bietul meu soț se află la pat, suferind de vechea lui boală foarte chinuitoare și periculoasă și nu mai e nevoie să vă spun prin ce griji am trecut cu toții. La începutul lunii ianuarie tocmai începuse să pregătească pentru tipar cartea lui³⁾ și copiatul mergea extrem de repede, astfel că volumul manuscrisului creștea vertiginos. Karl se simțea minunat și era fericit că a reușit să lucreze atît de mult, cînd deodată a erupt un carbuncul, căruia i-au urmat foarte curînd alte două. Ultimul a fost extrem de dureros, a durat foarte mult și, fiind foarte prost plasat, îl stînjenea la mers și la oricare altă mișcare. Astăzi dimineață a început să țîșnească mult sînge și asta a adus cu sine o ușoară ameliorare. De două zile am început tratamentul cu arsenic, de la care Karl așteaptă rezultate deosebite. Pentru el este pur și simplu îngrozitor că trebuie să amîne din nou terminarea cărții; noaptea tot timpul delirează și vorbește despre unele capitole, care nu-i ies din cap. Astăzi dimineață i-am adus la pat scrisoarea dv. L-a bucurat foarte mult această misivă prietenească și m-a însărcinat

¹⁾ August Vogt. — *Nota red.*

²⁾ Numele conspirativ al lui Marx. — *Nota red.*

³⁾ primul volum al „Capitalului”. — *Nota red.*

să vă scriu în locul lui și să vă mulțumesc călduros. În afară de toate astea, în momentul de față prezența lui ar fi fost absolut necesară atît la discuțiile privind iminentul congres al Asociației Internaționale²⁶⁶, cît și la cele privind orientarea și componența redacției noului săptămînal al muncitorilor, care apare acum aici, purtînd titlul „*Commonwealth*”¹⁹⁹, și care este reprezentantul atît al partidului muncitorilor⁵²⁴ organizat de curînd și al asociațiilor cooperatiste unite, cît și al Asociației Internaționale. Grijile pricinuite de toate acestea contribuie, firește, la înrăutățirea stării sănătății sale. Sper că pînă la primăvară se va restabili și va putea să-și viziteze prietenii din Germania. Se bucura atît de mult gîndindu-se la această întîlnire.

Karl mă roagă să vă transmit salutări cordiale, iar eu, deși nu vă cunosc personal, rămîn

A dv.,
Jenny Marx

Publicat pentru prima oară în :
Marx-Engels. Opere,
vol. XXV, ed. rusă, 1934

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

7

Jenny Marx către Ludwig Kugelmann la Hannover

[Londra] 1 aprilie 1866
1, Modena Villas, Maitland Park

Mult stimat domn,

Presupun că scrisoarea recomandată pe care am primit-o ieri seara tîrziu de la Hannover este de la dv. Din păcate, nu o pot trimite soțului meu la Margate decît mîine⁴⁷⁷, deoarece în cucernica Anglie duminica orice legătură este înteruptă. Și, întrucît din pricina acestei amînări răspunsul probabil va întîrzia, mă grăbesc să vă confirm chiar astăzi primirea scrisorii; totodată profit de acest prilej ca să mă scuz pentru tăcerea mea. Mi-am dat seama cît de îndatorată vă sînt pentru caldă simpatie și pentru mișcătoare prietenie pe care o arătați soțului meu abia cînd a venit tînărul din City și s-a interesat în numele dv. de starea sănătății soțului meu. Imediat după ce v-am trimis ultima scrisoare, Karl s-a îmbolnăvit foarte serios; i-a apărut un nou carbunc (nu furuncul) și într-o formă atît de dureroasă și de gravă, că bietul

meu soț timp de 3 săptămîni nu s-a putut mișca și a fost ținut la pat. Și cum știm cu toții cît de periculoasă este această boală cînd se repetă în permanență ani de zile, vă puteți imagina ce zile și ce nopți jalnice am avut.

La sfatul doctorului Gumpert din Manchester, soțul meu s-a hotărît să înceapă tratamentul cu arsenic, iar după vindecarea abcesului să plece pentru cîteva săptămîni la mare. De aproape două săptămîni se află la Margate, o localitate balneară situată nu departe de aici, și se pare că starea sănătății lui s-a îmbunătățit multumitor. Săptămîna viitoare se va întoarce și cu forțe proaspete va porni la treabă pentru a termina lucrarea sa ¹⁾ atît de des întrepră.

Ieri mi-a trimis o fotografie și, socotind că poate vă va face plăcere să aveți fotografia omului căruia, fără să-l cunoașteți personal, i-ați arătat atîta prietenie, anexez la aceste rînduri fotografia lui.

Deși nu am avut plăcerea să vă cunosc personal, rămîn

A dv.,
Jenny Marx

Publicat pentru prima oară

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

8

Jenny Marx către Friedrich Engels la Manchester

[Londra] luni [24 decembrie 1866]
ora 1

Dragă domnule Engels,

Tocmai a sosit pachetul și sticlele stau înșirate ca la paradă cu vinul de Rin în frunte! Cum să-ți mulțumim pentru prietenia d-tale! Cele 10 l. st. care au sosit sîmbătă ne-au ajutat să ținem piept atacului dezlănțuit al sărbătorilor și ne-au dat posibilitatea să sărbătorim un crăciun vesel. Îndeosebi anul acesta vinul a fost foarte binevenit, căci în casa tinărului francez ²⁾ se păstrează tradiția.

¹⁾ „Capitalul”. — *Nota red.*

²⁾ Paul Lafargue. — *Nota red.*

Dacă editorul din Hamburg ¹⁾ va putea într-adevăr tipări atât de repede după cum spune, cartea va apărea în orice caz de paște. E o plăcere să ai în fața ta manuscrisul ²⁾ atât de voluminos și transcris pe curat. Mi s-a luat o piatră de pe inimă ; dar mai rămân destule greutateți și griji, mai ales dacă fetele se vor îndrăgosti și logodi și încă cu studenți în medicină francezi ! Aș fi vrut să privesc și eu totul în roz ca și ceilalți, dar nenumăratele griji pe care le-am avut ani de-a rindul m-au făcut să mă tem și să văd viitorul în culori negre, în timp ce oamenii optimiști văd totul în culori trandafirii. Asta rămîne între noi.

Încă o dată mii de mulțumiri pentru hochheimer și celelalte !

A dv.,
Jenny Marx

Publicat pentru prima oară

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

9

Jenny Marx către Johann Philipp Becker la Geneva

Londra [5 octombrie 1867]
1, Modena Villas, Maitland Park

Dragă domnule Becker,

Sper că ați primit scrisoarea mea. Vă veți mira, desigur, că după prima scrisoare urmează atât de repede o a doua. Soțul meu ar vrea să aibă adresa lui Bakunin și sint convinsă că dv. nu vă va fi greu să faceți rost de ea la Geneva, poate, prin Her[zen]. Soțul meu vrea să-i trimită cartea sa ³⁾ și să-i scrie și în legătură cu alte probleme. Salutări cordiale de la noi toți și îndeosebi de la

a dv.,
Jenny Marx

Publicat pentru prima oară
în : Marx-Engels. Opere,
vol. XXV, ed. rusă, 1934

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ Otto Meissner. — *Nota red.*

²⁾ volumul întâi al „Capitalului”. — *Nota red.*

³⁾ primul volum al „Capitalului”. — *Nota red.*

10

Jenny Marx către Ludwig Kugelmann
la Hannover[Londra, 24 decembrie 1867]
1, Modena Villas, Maitland Park

Dragă domnule Kugelmann,

Nu vă puteți închipui ce bucurie și ce surpriză ne-ați făcut ieri. Nici nu știu cum să vă mulțumesc pentru toată prietenia și simpatia dv., iar acum și pentru ultima dovadă evidentă că vă gândiți la noi — pentru tatăl zeilor, Zeus, care în momentul de față a luat la noi în casă locul „pruncului Iisus”. Din nou anul acesta sărbătorile crăciunului sînt foarte triste pentru noi, deoarece bietul meu soț este iarăși în pat, suferind de vechea lui boală. I-au apărut alte două carbuncule, dintre care unul plasat într-un loc foarte penibil și foarte dureros, așa că este silit să stea culcat numai pe o parte. Sper că în curînd vom învinge boala și în scrisoarea următoare nu veți mai avea de-a face cu secretarul particular provizoriu.

Ieri seară ne aflam cu toții la subsol, respectiv, potrivit planului clădirilor din Anglia, în sectorul bucătăriei, de unde pornesc toate „bunurile acestei lumi” spre etajele superioare, și cu nădejde și competență ne-am apucat să pregătim pudding-ul de crăciun. Am ales stafidele (o muncă foarte scîrboasă, lipicioasă), am curățit migdalele, am tăiat felii subțiri de mandarină, portocală și lămîie, am tocat mărunt grăsime de pe rinichi și din totul, plus ouă și făină am făcut o amestecătură minunată. Deodată s-a auzit soneria, o trăsură se afla în fața ușii, pași misterioși urcau și coborau scara, toată casa s-a umplut de murmur, foșnet; în cele din urmă cineva strigă de sus: „a sosit o statuie mare”. Dacă s-ar fi strigat „foc, foc, au venit fenienii” nu ne-am fi repezit pe scări în sus mai uluiți și mai fisticiți, în fața ochilor noștri surprinși și încințați apăru în superba lui măreție, în puritatea lui ideală, bătrînul Jupiter tonans, întreg și nevătămat (puțin a fost lovită o margine a piedestalului) !! După ce zăpăceala s-a mai potolit puțin, s-a dat citire scrisorii pline de prietenie pe care ne-ați trimis-o prin Borkheim și gândurile noastre pline de recunoștință s-au îndreptat

spre dv., apoi imediat au început discuțiile în legătură cu găsirea unei nișe demne de „tatăl nostru” cel nou „atît în cer cît și pe pămînt”. În legătură cu această importantă problemă nu am ajuns la nici o hotărîre și se vor mai face multe încercări pînă cînd mîndrul cap își va găsi locul lui de cinste.

Vă mulțumesc de asemenea din inimă pentru interesul dv. deosebit și pentru străduința neobosită pe care ați depus-o în legătură cu cartea lui Karl ¹⁾. După cum se vede, germanii preferă să-și exprime aprobarea printr-o tăcere și o liniște deplină. Dv. i-ați pus serios în mișcare pe cei care tărăgănează lucrurile.

Vă rog să mă credeți, dragă d-le Kugelmann, că poate niciodată o carte n-a fost scrisă în condiții mai grele și aș putea foarte bine să scriu o istorie secretă a creației ei, din care ar ieși la iveală multe, infinit de multe griji, temeri și chinuri ascunse. Dacă muncitorii ar avea idee de cît sacrificiu a fost nevoie pentru ca această lucrare scrisă numai pentru ei și în interesul lor să fie terminată i-ar arăta poate ceva mai mult interes. Lassalleenii, pare-se, s-au grăbit cel mai mult să pună mîna pe carte pentru a o răstălmăci cît mai bine. Dar nu face nimic.

Mai înainte de a încheia, mai vreau să mă răfuiesc cu dv. De ce vă adresați pe un ton atît de oficial, cu „stimată”, mie, un veteran, vechi participant la mișcare, tovarăș de luptă și de drum? Aș avea atît de multe lucruri bune și drăguțe de spus dv., scumpei dv. soții și lui Fränzchen ²⁾, despre care soțul meu nu mai contește să vorbească, mi-ar face atît de mare plăcere să vă vizitez vara asta, să revăd Germania după 11 ani ⁵²⁵. Anul trecut am fost mult timp bolnavă și, din păcate, în ultima vreme mi-am pierdut o bună parte din „credința” mea, din energia mea vitală. Uneori mi-era greu să lupt pentru a nu mă prăbuși. Dar cum fiicele mele au fost mult timp plecate în călătorie — au fost invitate de părinții lui Lafargue la Bordeaux —, n-am putut pleca și eu în același timp și, deci, nu-mi mai rămîne decît să sper că acest vis frumos se va realiza anul viitor.

Karl vă trimite, soției dv. și dv., salutări cordiale, la care fetele se raliază din toată inima, iar eu vă string mîna de la distanță dv. și soției dv.

A dv.,

Jenny Marx,

dar nu „stimată” și nici „prin grația lui Dumnezeu”

Publicat pentru prima oară
în limba italiană în revista
„Movimento Operario” nr. 2, 1955

Se tipărește după manuscris
Tradus din limba germană

¹⁾ primul volum al „Capitalului”. — *Nota red.*

²⁾ Gertruda și Franziska Kugelmann. — *Nota red.*

11

Circulara Casei Schiller din Manchester ⁵²⁶

Carlton Buildings, Cooper Street
19 martie 1866

„Casa Schiller“, care după șase ani de existență a dovedit pe deplin că este o instituție ce corespunde unor necesități reale, este nevoită, începînd din iunie anul viitor, să părăsească actualul local, întrucît la acea dată expiră contractul de închiriere încheiat cu proprietarul imobilului, care refuză categoric să-l prelungească.

Deci, în fața conducerii stă sarcina de a asigura Casei Schiller un local corespunzător scopurilor ei.

După ce toate încercările de a găsi un local potrivit au eșuat și nu s-a găsit nici un antreprenor care să construiască o asemenea clădire și s-o închirieze Asociației noastre, nu ne rămîne altă cale decît să încercăm să ne procurăm fondurile necesare și să purcedem la construirea pe cont propriu a unui local.

Principalele puncte de care trebuie să ținem seama sînt următoarele :

Clădirea trebuie să fie situată în partea centrală a orașului.

Pentru nevoile Asociației trebuie folosit și primul etaj.

Diferitele încăperi trebuie să aibă cel puțin aceleași dimensiuni ca și cele actuale.

Considerăm îndeplinirea acestor condiții indispensabilă pentru propășirea în continuare a instituției. Dar în afară de aceasta ar fi de dorit să se ofere diferitelor asociații din Manchester posibilitatea de a se instala sub același acoperiș. Acest scop ar putea fi atins dacă la etajul superior s-ar amenaja o sală pentru 250—300 de persoane. O asemenea sală nu ar face să crească decît cu foarte puțin costul construcției și, prin închirierea ei, ar putea aduce un venit suplimentar instituției.

În conformitate cu aceasta, ne-am străduit să căutăm un teren potrivit și să stabilim suma la care se ridică întreaga lucrare.

Rezultatul la care am ajuns este următorul :

Costul unui teren corespunzător de

350—400 yarzi suprafață de construcție . . . . . 6 000— 7 000 l. st.

Costul construcției . . . . . 3 500— 4 000 „

Completarea mobilierului . . . . . 500— 500 „

În total 10 000—11 500 l. st.

Putem socoti cu siguranță că pentru un astfel de teren și o astfel de construcție vom putea obține un împrumut ipotecar de 5 000—6 000 l. st. și, ținând seama de experiența din trecut a conducerii financiare a instituției și de perspectivele de creștere a venitului și cheltuielilor, putem să declarăm fără rezerve că plata dobânzilor la acest împrumut ar fi pe deplin asigurată.

De aici rezultă că pentru realizarea planului nostru avem nevoie de un capital propriu de 5 000—5 500 l. st.

Deși Casa Schiller primește ca membri reprezentanți ai tuturor naționalităților și la activitatea ei participă intens și ne-germani, în fond ea este o organizație germană.

În actuala componență, ea numără peste 300 de membri, cărora le pune la dispoziție :

- o bibliotecă cuprinzând în prezent peste 4 000 de volume,
- o sală de lectură pentru care se fac abonamente la 55 de reviste, majoritatea în limba germană,
- prelegeri științifice și literare, mai ales în cercurile de specialitate formate în cadrul Asociației în acest scop.

Așadar, Asociația contribuie atât cât e cu putință la dezvoltarea culturii germane ; de asemenea, celor care frecventează sediul ei, mai ales celor de curînd veniți din Germania, care nu au nici o legătură la Manchester, le oferă prilejul de a stabili relații utile.

Sîntem ferm convinși că pe viitor Asociația va putea corespunde în mai mare măsură acestor scopuri dacă realizarea planului nostru va duce la o extindere a spațiului, ceea ce va contribui și la îmbunătățirea situației financiare.

Din cele de mai sus reiese că noi ne adresăm în primul rînd germanilor care locuiesc la Manchester ; îi întrebăm dacă sînt de acord să găsească fondurile necesare pentru atingerea scopului amintit.

Pentru a nu împovăra de la început Asociația cu dobînzii exagerate, comitetul de conducere a hotărît să încerce să adune sumele amintite pe calea donațiilor ; de asemenea, îngrijindu-se ca clădirea ce se construiește să servească numai scopurilor organizației, s-a hotărît totodată ca în cazul cînd Casa Schiller își încheiază activitatea, donatorii să fie considerați creditori ai Asociației în proporția sumelor donate, și acest lucru să fie precizat în chitanțele pe care le vor primi.

De îndată ce intenția de a se construi un loca. propriu al Asociației, asigurîndu-i-se în felul acesta existența, a devenit cunoscută, în rîndurile membrilor ei s-a pornit o asemenea mișcare de

simpatie, încît în cîteva zile la dispoziția conducerii a fost pusă o sumă de aproape 1 200 l. st. în contribuții de 25 l. st. și mai mici.

Această sumă, realmente importantă, reprezintă, în primul rînd, rezultatul eforturilor pline de abnegație ale celor veniți de curînd la Manchester și care sînt, totodată, cei cărora organizația le oferă avantaje nemijlocite.

Încurajați de acest rezultat, care dovedește că organizația a devenit deja o necesitate pentru un mare număr de germani din localitate, ne adresăm acum celor care manifestă un interes, fie el și foarte vag, față de Asociația noastră, care urmărește scopurile arătate și este menită ca, odată așezată pe un fundament solid, să devină un centru de unire a tuturor năzuințelor germanilor din Manchester.

Ne adresăm dv. cu rugămîntea de a contribui la stringerea fondurilor necesare pentru îndeplinirea planurilor noastre.

Conducerea își exprimă convingerea că această sarcină de folos obștesc se va bucura de sprijinul tuturor germanilor din Manchester. Numai pe această cale putem spera să ducem la îndeplinire aceste măsuri, care pe care conducerea se consideră îndreptățită s-o recomande cu toată căldura.

Din însărcinarea conducerii :

F. Engels, președinte

J. G. Wehner, casier

A. Burkhard, secretar

Publicat sub formă de circulară

Se tipărește după textul
circularii

Tradus din limba germană

12

Circulara Casei Schiller din Manchester

*Către domnii care au subscris la fondul pentru construirea unei
noi clădiri a Casei Schiller*

Subscripția, deschisă anul trecut în scopul mai sus arătat, a fost suspendată din cauza războiului ¹⁾ și a crizei comerciale, după ce s-au strîns 2 875 l. st. De atunci, condițiile de existență ale Aso-

¹⁾ Este vorba de războiul austro-prusian din 1866. — *Nota red.*

ciației s-au schimbat considerabil. De aceea, conducerea consideră de datoria ei să dea domnilor care au subscriș explicațiile necesare.

Intrucât suma indicată în circulara din 19 martie 1866 nu era suficientă (în total trebuia să se strângă 5 000—5 500 l. st.) și în condițiile de atunci nu exista nici o perspectivă de a se strânge la timp suma care mai lipsea, conducerii nu i-a rămas decît să caute temporar alt local.

A reieșit că în centrul orașului, unde Asociația trebuia să fie plasată potrivit principiilor ei constitutive, nu se putea găsi un astfel de local. În consecință, conducerea a fost nevoită să păstreze localul actual pînă în iunie 1868, lucru pe care l-a obținut numai prin ridicarea chiriei de la 225 la 450 l. st.

În aceste condiții nu se putea evita mult timp întrebarea dacă e într-adevăr atît de necesar ca Asociația să fie plasată în centru, adică chiar în zona comercială a orașului; dacă acest avantaj nu este mult prea scump plătit în condițiile cînd prețul terenurilor și al chiriei clădirilor a crescut atît de mult; și dacă nu ar fi mai ieftin un sediu — formal mai puțin central — în apropiere de biserica All Saints, în realitate incomparabil mai central și mai comod pentru cei mai mulți dintre membrii care frecventează Asociația noastră.

Potrivit planului elaborat anul trecut, chiar dacă s-ar fi strîns suma de 5 000 l. st. prin donații, asupra Asociației ar fi apăsător datorie ipotecară de 5 000—6 000 l. st., deci ar fi trebuit să se plătească anual o dobîndă de 250—300 l. st. Deoarece prețul loturilor de teren din centrul orașului chiar din martie trecut a crescut considerabil, s-ar fi majorat prețul de cumpărare presupus atunci și împrumutul ipotecar pentru acoperirea lui, prin urmare și cheltuielile anuale ale Asociației. Bugetul Asociației pe ultimii doi ani nu permite să se cheltuiască mai mult de 200 l. st. pentru chiria localului. Deși într-un local mai bun se poate conta pe frecvența unui număr mai mare de membri, precum și pe unele venituri suplimentare, totuși nu încapem îndoială că e puțin probabil ca dobînzile amintite mai sus să fi putut fi acoperite. Pe de altă parte, fiecare liră cheltuită pentru chiria clădirii reduce fondurile destinate scopurilor culturale ale Asociației. Anul trecut am putut cheltui numai 80 l. st. pentru abonamente la reviste și 20 l. st. pentru bibliotecă, deși venitul general al organizației a fost de 500 l. st.

Cu totul alta ar fi situația dacă localul ar fi mutat în cartierul bisericii All Saints. Aici există, printre altele, un teren întru totul corespunzător scopurilor noastre, foarte bine plasat, care poate fi cumpărat cu 1 700 l. st. și la care, în plus, se plătește o rentă

de 26 l. st. Luăm ca bază a calculelor noastre acest teren de construcții numai cu titlu de exemplu :

Prețul de cumpărare al terenului	1 700 l. st. 00
Valoarea construcției	3 500 l. st. 00
Reînnoirea mobilierului	500 l. st. 00
Total	5 700 l. st. 00

Din această sumă s-ar putea obține un împrumut ipotecar de 2 000 l. st. În acest caz, pentru construcție ar trebui să se strângă prin subscripție un fond de numai 3 500—4 000 l. st., adică cu 1 000—1 500 l. st. mai puțin decât pentru o construcție în centrul orașului. După succesul subscripției de anul trecut și în condițiile schimbate, putem, desigur, spera că în scurt timp vom stringe suma care mai lipsește.

Situația financiară a organizației s-ar îmbunătăți simțitor, deși suma donațiilor ar fi mai mică. În afara celor 26 l. st. pentru rentă, dobânda pe împrumutul ipotecar s-ar ridica la 100 l. st., deci în total numai 126 l. st. în loc de 225 l. st. pentru chiria localului, cit s-a plătit anul trecut, în loc de 450 l. st. cit plătim anul acesta și în loc de 250—300 l. st., sumă ce ar fi trebuit plătită conform planului de construcție de anul trecut. Așadar, chiar la veniturile din anul bugetar trecut s-ar putea ca pentru bibliotecă și sala de lectură să se aloce anual 174 l. st. în loc de 100 l. st., adică fondurile bănești destinate acestui scop să fie aproape dublate. Apoi, datorită noii clădiri, ținând seama de posibilitatea de a o subînchiria și de numărul de membri crescut, Asociația va dispune de noi surse de venituri, care ar fi folosite aproape în exclusivitate pentru dezvoltarea spirituală.

Dacă Asociația va continua să rămână în centrul orașului, chiar dacă în cel mai bun caz va obține prin subscripții suma de 5 000—5 500 l. st., își va putea numai cu greu duce existența și la orice schimbare nefavorabilă a situației va fi nevoită să apeleze din nou la publicul german din Manchester.

Dacă însă ea își stabilește sediul într-un raion unde terenurile de construcții sînt mai ieftine, cele 3 500—4 000 l. st. subscrise vor fi de ajuns nu numai pentru a-i crea o dată pentru totdeauna condiții sigure de existență, dar și pentru a-i asigura anual venituri mai mari decât cheltuielile, ceea ce, în ultimă instanță, îi dă posibilitatea să satisfacă sub toate aspectele cerințele cele mai înalte ale Asociației.

În aceste condiții conducerea nu are nici o îndoială în ceea ce privește hotărîrea pe care se cuvine s-o ia. Conducerea a hotărît să mute sediul Asociației în raionul bisericii All Saints

și să procedeze, în legătură cu aceasta, la schimbarea principiilor constitutive. Ea a convocat pentru 6 iunie o adunare generală la care au participat un mare număr de membri și la care, cu un vot contra, s-au hotărît următoarele :

„Adunarea generală consideră de dorit ca articolul I al principiilor constitutive să fie formulat după cum urmează :

Se consideră util să se întemeieze în această localitate un club literar-artistic, într-o zonă cât mai centrală cu puțință, cu numele de Casa Schiller, și se însărcinează conducerea să pună la vot în conformitate cu articolul 7 al principiilor constitutive și cu § 20 al statutului”.

În conformitate cu această hotărîre, conducerea a făcut demersurile necesare pentru efectuarea votului definitiv, care va avea loc la sfîrșitul lunii august.

Se naște întrebarea de ce, de vreme ce s-a hotărît mutarea sediului Asociației, să nu se caute un local care se închiriază pe termen lung și cu o chirie relativ mică. La această întrebare conducerea răspunde că s-a căutat un astfel de local, dar nu s-a găsit nimic ; că o astfel de clădire s-ar putea găsi numai într-un raion mult mai îndepărtat de centrul orașului decît raionul bisericii All Saints ; că la o asemenea soluție se putea recurge numai într-un caz extrem și, în sfîrșit, că și în acest caz ar fi fost necesar cel puțin 1 500—2 000 l. st. sub formă de donații pentru transformările întotdeauna necesare și pentru reamenajare, iar localul ar fi fost oricum asigurat numai pentru o perioadă de timp. Pornind de la aceste considerente, conducerea a renunțat de la bun început să caute un astfel de local.

Dacă majoritatea necesară se pronunță pentru modificarea principiilor constitutive — și nu avem nici un motiv să ne îndoim de acest lucru —, conducerea intenționează ca :

Dacă se va strînge o sumă suficientă pentru a cumpăra un teren potrivit în apropiere de biserica All Saints, construcția se va face după planul întocmit anul trecut, și anume : cu amenajarea subsolului pentru asociația de gimnastică și cu o sală mare la etajul întii, unde, printre altele, se poate instala societatea corală, astfel încît să se realizeze intenția inițială de a uni toate asociațiile germane de la Manchester sub același acoperiș.

Dacă însă pe baza donațiilor nu se poate strînge suma necesară, să se reducă în mod corespunzător cheltuielile pentru construirea noii clădiri, dar în orice caz să se construiască numai un local care să corespundă cerințelor organizației în mai mare măsură decît cel actual.

Conducerea vă roagă să luați cunoștință de schimbările propuse în planul de construcție și totodată vă informează că o delegație aleasă din cadrul conducerii va avea onoarea să vă viziteze pentru a primi aprobarea dv.

Din însărcinarea conducerii :

F. Engels, președinte

J. G. Wehner, casier

A. Davisson, secretar

Manchester, 28 iunie 1867

Publicat sub formă de circulară

Se tipărește după textul
circularii

Tradus din limba germană

Adnotări
și
indici

Adnotări

- 1 În septembrie—octombrie 1864, Engels a făcut o călătorie prin Schleswig-Holstein. — 5.
- 2 La 9 mai 1864 a murit Wilhelm Wolff, prietenul și tovarășul de idei al lui Marx și Engels, denumit Lupus. În testamentul său, el l-a desemnat pe Marx și pe familia acestuia drept principalii moștenitori ai modestei sale averi. Formalitățile juridice pentru a intra în posesia moștenirii au necesitat o serie întreagă de demersuri, iar Engels, spre a veni în ajutorul lui Marx, a rezolvat o parte din ele. — 6, 17, 18, 20, 83, 89.
- 3 Adoptarea, la 13 noiembrie 1863, de către parlamentul danez a noii constituții, care proclama alipirea Schleswigului la Danemarca prin încălcarea Protocolului de la Londra din 1852, în care se prevedea că Danemarca și ducatul pot fi unite numai printr-o uniune personală, a fost folosită de Prusia și Austria ca pretext pentru a ocupa ducatele — mai întâi Holsteinul, apoi Schleswigul — și a da Danemaricii ultimatumul cu privire la abrogarea noii constituții. Acțiunile militare au început în Schleswig la 1 februarie 1864 prin invadarea teritoriului lui de către armata austro-prusiană de 60 000 de oameni sub comanda generalului prusian Wrangel. Războiul danez a reprezentat o etapă importantă în unificarea Germaniei sub hegemonia Prusiei. Conform tratatului de pace de la Viena încheiat la 30 octombrie 1864, Schleswigul și Holsteinul au fost declarate posesiune comună a Austriei și Prusiei. După războiul austro-prusian din 1866, ambele ducate au fost alipite la Prusia. — 6, 389, 419.
- 4 Plecând de la Manchester spre Schleswig-Holstein, Engels l-a vizitat pe Marx la Londra la începutul lunii septembrie 1864. — 8.
- 5 Este vorba de moartea lui F. Lassalle din pricina rănii căpătate în duelul cu nobilul român Racoviță. — 8.
- 6 Pledoaria lui Lassalle în fața tribunalului din Düsseldorf a fost rostită la 27 iunie 1864. Textul respectiv a fost publicat pentru prima oară în „Diisseldorfer Zeitung” în numerele 176, 177 și 178 din 1864. Ulterior acest text a apărut în ediție separată sub titlul „Der Prozess wider Ferdinand Lassalle, vor der korraktionellen Appellkammer zu Düsseldorf am 27. Juni 1864”, Leipzig, 1871. — 9, 389.

7 *Uniunea generală a muncitorilor germani* — organizație politică a muncitorilor germani creată la 23 mai 1863 la Congresul asociațiilor muncitorilor de la Leipzig. Din momentul creării, Uniunea generală a muncitorilor germani se afla sub influența puternică a lui Lassalle și a adepților săi, care căutau să îndrepte mișcarea muncitorească pe o cale reformistă. Uniunea a lăsat scopul luptei ei la votul universal și la activitatea parlamentară pașnică. Respingind lupta economică de zi cu zi a clasei muncitoare, Uniunea generală a muncitorilor germani a trecut la crearea cooperativelor de producție subvenționate de stat, în care a văzut principalul mijloc de rezolvare a contradicțiilor sociale. Adoptând o poziție naționalistă în problemele de politică externă, conducerea Uniunii lassalleene a aprobat politica reacționară a guvernului prusian și unificarea „de sus” a Germaniei, pe calea războaielor dinastice.

O dată cu crearea Asociației Internaționale a Muncitorilor (Internaționala I), tactica oportunistă a conducerii lassalleene a Uniunii a devenit o piedică pentru formarea unui veritabil partid muncitoresc în Germania. Lupta consecventă a lui Marx și Engels împotriva lassalleanismului a fost cauza retragerii din Uniune, la începutul deceniului al 8-lea, a muncitorilor germani înaintați. La Congresul de la Gotha din mai 1875 s-a produs unificarea Uniunii generale a muncitorilor germani cu Partidul muncitoresc social-democrat creat în 1869 și condus de Bebel și Liebknecht. Partidul unificat a primit denumirea de Partidul muncitoresc socialist din Germania.

Adunarea generală a Uniunii generale a muncitorilor germani s-a ținut la Düsseldorf în decembrie 1864. — 9, 103, 400, 407, 414. 422.

8 Este vorba de Liga comunistilor — prima organizație comunistă internațională a proletariatului, înființată, sub conducerea lui Marx și Engels, la începutul lunii iunie 1847 la Londra. Principiile programatice și organizatorice ale Ligii au fost elaborate cu participarea nemijlocită a lui Marx și Engels. Din însărcinarea celui de-al doilea Congres al Ligii (29 noiembrie—8 decembrie 1847), care a adoptat în unanimitate principiile comunismului științific, elaborate de Marx și Engels, ei au scris documentul programatic „Manifestul Partidului Comunist”, publicat în februarie 1848.

La sfârșitul lunii februarie 1848, după izbucnirea revoluției în Franța, Comitetul central de la Londra al Ligii a transmis conducerea acesteia Comitetului districtual de la Bruxelles, în frunte cu Marx. După expulzarea lui Marx din Bruxelles, la începutul lunii martie noul Comitet central se mută la Paris, unde se stabilise și Marx. Engels este și el ales în Comitetul central.

În a doua jumătate a lunii martie—începutul lunii aprilie 1848, Marx, Engels și câteva sute de muncitori germani, în majoritate membri ai Ligii comunistilor, se întorc în patrie pentru a participa la revoluția germană care începuse. „Revendicările partidului comunist în Germania”, formulate de Marx și Engels la sfârșitul lunii martie, au constituit platforma politică a Ligii comunistilor în această revoluție (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 5, București, Editura politică, 1963, p. 3—5). Centrul conducător și îndrumător al membrilor Ligii comunistilor era pe atunci „Neue Rheinische Zeitung”, redactat de Marx.

Deși înfringerea revoluției a constituit o lovitură pentru Liga comunistilor, în 1849—1850 ea a fost reorganizată și și-a continuat activitatea. În vara anului 1850, în Comitetul central al Ligii comunistilor s-au accentuat divergențele principale în problemele de tactică. Majoritatea membrilor Comitetului central, în frunte cu Marx și Engels, s-au opus cu hotărâre tacticii sectare, aventuriste a fracțiunii Willich-Schapper, care preconiza dezlănțuirea imediată a revoluției, fără să se țină seama de legile obiective și de situația politică reală din Germania și din celelalte țări din Europa. Activitatea scizionistă a

- fracțiunii Willich-Schapper a dus la mijlocul lunii septembrie 1850 la o ruptură cu această fracțiune. În mai 1851, persecuțiile polițienești și arestarea unor membri ai Ligii au dus la încetarea în fapt a activității ei în Germania. La 17 noiembrie 1852, la scurt timp după procesul comuniștilor din Köln, la propunerea lui Marx, Liga s-a autodizolvat; membrii Ligii și-au continuat însă munca de educare a cadrelor în vederea viitoarelor lupte revoluționare.
- Liga comuniștilor a jucat un rol istoric important ca școală a revoluționarilor proletari, ca germene al partidului proletar; o mare parte dintre foștii membri ai Ligii comuniștilor au participat activ la crearea Asociației Internaționale a Muncitorilor. — 10.
- 9 Textul apelului elaborat de muncitorii londonezi în noiembrie 1863 și intitulat „To the Workmen of France from the Working Men of England” („Către muncitorii din Franța din partea muncitorilor englezi”) a fost publicat în „The Bee-Hive Newspaper” nr. 112 din 5 decembrie 1863. — 10.
- 10 Este vorba de alegerile suplimentare în Adunarea legislativă din Franța din martie 1864. În ajunul alegerilor, în februarie 1864, un grup de muncitori propuși candidați ai muncitorilor au publicat așa-numitul „Manifest al celor șai-zeci”, care dovedește ruptura dintre muncitori și republicanii burghezi și începutul activității lor politice independente. — 10, 383, 397.
- 11 *Consiliul trade-unionurilor din Londra* a fost ales pentru prima oară la Conferința delegaților diferitelor trade-unionuri din Londra în mai 1860. Consiliul din Londra, care conducea multe mii de membri ai trade-unionurilor din capitală, a exercitat o mare influență asupra întregii clase muncitoare din Anglia. În prima jumătate a deceniului al 7-lea, el a condus acțiunile muncitorilor englezi împotriva intervenției în S.U.A., pentru apărarea Poloniei și Italiei, iar mai târziu pentru legalizarea trade-unionurilor. Un rol de frunte în Consiliul din Londra l-au jucat conducătorii celor mai puternice trade-unionuri: ale timplarilor (Cremer și mai târziu Applegarth), cizmarilor (Odger), zidarilor (Coulson și Howell), mecanicilor (Allan).
- Asociația trade-unionistă de luptă pentru votul universal acordat tuturor bărbaților maturi și pentru votul secret* (Trades'Unionists Manhood Suffrage and vote by Ballot Association) a fost înființată în septembrie 1864. Președintele asociației era Odger, secretar — Hartwell, iar casier — Trimlett. Toți trei au făcut ulterior parte din Consiliul General al Internaționalei I. — 10, 107.
- 12 La 26 martie 1863, Consiliul trade-unionurilor din Londra a organizat la St. James' Hall un miting muncitoresc de solidaritate a clasei muncitoare engleze cu statele nord-americane în lupta lor împotriva sclaviei și de protest împotriva intervenției armate a Angliei în războiul civil din S.U.A. de partea statelor din Sud. Mitingul a fost prezidat de radicalul burghez John Bright.
- La începutul lunii aprilie 1864, Garibaldi a întreprins o călătorie agitatorică în Anglia cu scopul de a strânge bani pentru organizarea unei noi expediții în Italia. Garibaldi a contat ca, pentru expediția sa îndreptată împotriva dominației austriece în Veneția, să primească un oarecare ajutor și din partea cercurilor conducătoare engleze. Guvernul englez, ținând seama de starea de spirit a maselor populare din Anglia, care au salutat cu entuziasm pe eroul național al Italiei, la început i-a făcut lui Garibaldi toate onorurile. Dar discursurile sale în apărarea insurgenților polonezi au decepționat burghezia engleză, care a început în presă o campanie împotriva revoluționarului italian. Garibaldi a fost nevoit să părăsească curând Anglia. — 10, 393, 395, 397.
- 13 Este vorba de *Asociația progresului comun* (Associazione di Mutuo Progresso) întemeiată la sfârșitul lunii iunie 1864 de muncitorii italieni care trăiau la

- Londra. Asociația, care în prima perioadă de la crearea ei număra aproximativ 300 de membri, se afla sub influența lui Mazzini; președinte de onoare a fost ales Garibaldi. În ianuarie 1865, Asociația a aderat la Internațională. — 10, 79, 98, 178, 437.
- 14 *Subcomitetul* (Subcommittee) — comisie aleasă de Consiliul Central Provizoriu în vederea elaborării documentelor-program ale Asociației Internaționale a Muncitorilor; după încheierea acestei munci a continuat să se întrunească, de regulă, săptăminal, transformându-se într-un organ executiv al Consiliului General; din vara anului 1865 a început să se numească și Comitetul permanent (Standing Committee). Din Comitetul permanent au făcut parte președintele Consiliului General, până în septembrie 1867, când, la propunerea lui Marx, acest post a fost desființat, secretarul general onorific și secretarii-corespondenți pentru diferite țări. Cel care conducea efectiv Comitetul permanent era Marx, care intrase în componența lui în calitate de secretar-corespondent pentru Germania. — 13, 366, 424, 448.
- 15 Statutul propus de Luigi Wolff la ședința din 8 octombrie 1864 a Subcomitetului a reprezentat traducerea în limba engleză a „Actului de înfrățire a asociațiilor muncitorești din Italia”, publicat în iulie 1864 în „Giornale delle Associazioni Operaie” și adoptat la Congresul asociațiilor muncitorilor italieni, aflate sub influența adepților lui Mazzini, congres care a avut loc la Neapole la sfârșitul lunii octombrie 1864. La congres au participat reprezentanți ai 25 de organizații și s-a creat Uniunea asociațiilor muncitorilor italieni, care a aderat la Asociația Internațională a Muncitorilor. Propunind acest statut, scris de pe pozițiile democrației burgheze, Asociației Internaționale a Muncitorilor, Mazzini și adepții lui scontau să acapareze conducerea mișcării internaționale a muncitorilor. — 13, 393.
- 16 *Vezi* K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 15—18. — 15.
- 17 „Manifestul constitutiv al Asociației Internaționale a Muncitorilor” a fost publicat pentru prima oară în „Bee-Hive Newspaper” nr. 160 din 5 noiembrie 1864. — 15.
- 18 Este vorba de mișcarea de eliberare națională din noiembrie 1863 care a izbucnit în ținuturile poloneze ce aparțineau Rusiei țariste. Insurecția din 1863—1864 îndreptată împotriva jugului absolutismului țarist a fost provocată de criza orinduirii feudale-iobăgiste și de ascuțirea contradicțiilor sociale și naționale din Regatul Poloniei. Principala forță motrice a insurecției au constituit-o masele muncitoare de la orașe — muncitori, meseriași, reprezentanți ai intelectualității; începând din vara anului 1863, un număr considerabil de participanți la unitățile de insurgenți l-a constituit țărănimea. Guvernul național-central (comitetul) care a condus insurecția, alcătuit din elemente mic-burgheze și din șleahatici mărunți, a anunțat în ianuarie 1863 programul de luptă pentru independența națională a Poloniei, precum și o serie de revendicări cu caracter agrar-democratic. Dar inconsecvența și lipsa de hotărâre a guvernului insurgent, care n-a îndrăznit să se atingă de privilegiile marilor proprietari funciari, au făcut ca marea masă a țărânimii să nu se alăture insurecției. Aceasta a fost una dintre principalele cauze ale înfringerii insurecției. — 15, 117, 389.
- 19 Marx, care a luptat neobosit împotriva diplomației secrete a claselor dominante, a folosit în articolele sale demascatoare documente publicate de publicistul conservator, fostul diplomat David Urquhart în revistele sale „The

Portfolio", „The Free Press” și „The Diplomatic Review”. În ultimele două reviste au fost publicate unele articole ale lui Marx. În același timp, Marx l-a criticat aspru pe Urquhart pentru concepțiile sale antidemocratice și a subliniat în permanență deosebirea radicală dintre poziția sa de revoluționar proletar și poziția reacționară a urquhartiștilor. — 16

- 20 Expresia „*Düppel interior*” („*Düppel im Innern*”) a fost folosită pentru prima oară în accepția de „dușman intern” în cronica politică a organului de presă al lui Bismarck „*Norddeutsche Allgemeine Zeitung*” din 30 septembrie 1864 și a căpătat apoi o largă răspândire.

Düppel (denumirea daneză: Dybbel) — fortăreață daneză în Schleswig, luată cu asalt la 18 aprilie 1864 de trupele prusiene în timpul războiului Prusiei și Austriei împotriva Danemarckii (vezi adnotarea 3). — 16, 182, 184, 419, 468.

- 21 *Casa Schiller*, înființată la Manchester în noiembrie 1859 cu prilejul sărbătoririi a 100 de ani de la nașterea marelui poet german Fr. Schiller, năzuia să devină centrul vieții culturale și sociale a coloniei germane din Manchester. La început, atitudinea critică față de activitatea asociației, care purta amprenta birocratismului prusian, l-a făcut pe Engels să se țină departe de asociație. Abia în 1864, după ce s-au făcut unele modificări în statut, Engels a acceptat să facă parte din conducere, iar apoi să devină președinte al Casei Schiller, căreia i-a consacrat mult timp, exercitând o influență considerabilă asupra activității ei (vezi volumul de față, p. 537—545). În septembrie 1868, în timp ce Engels era plecat din Manchester, conducerea l-a invitat pe K. Vogt să țină o conferință în cadrul cercului. Acest lucru l-a determinat pe Engels să scrie conducerii Casei Schiller o scrisoare cu hotărîrea „de a părăsi postul de președinte al cercului și de a ieși din conducerea lui” (vezi K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 348). La 2 octombrie 1868, Davidson, secretarul conducerii, l-a rugat pe Engels, în numele conducerii, să-și revizuiască hotărîrea, însă Engels nu a fost de acord. În aprilie 1870, Engels a fost din nou ales în conducerea Casei Schiller, dar nu a mai participat intens la activitatea ei. — 17, 31, 56, 83, 172, 374, 376.

- 22 Este vorba de acțiunile militare ale armatei statelor din Nord cu scopul de a ocupa unul din cele mai importante puncte ale Sudului orașul Richmond (statul Virginia, capitala Confederației din Sud). Asedierea Richmondului a fost organizată în timpul ofensivei generale a tuturor forțelor armate ale statelor din Nord, care a început în mai 1864. Rezistența opusă de armatele sudiste aflate la Richmond care au folosit fortul de la Richmond a durat pînă în aprilie 1865, cînd orașul a fost luat de trupele generalului Grant. — 18, 57, 101, 106, 390, 403, 419.

- 23 În aprilie 1863, în legătură cu reducerea producției și cu șomajul de masă din districtele din Anglia în care este amplasată industria textilă, fapt provocat la rîndul său de reducerea importului de bumbac din America (vezi adnotarea 31), parlamentul englez a adoptat legea cu privire la lucrările publice (Public Works Act). Conform acestei legi, autorităților locale din orașele districtelor în care este amplasată industria textilă li s-a alocat un fond pentru a plăti munca șomerilor folosiți la lucrările publice, în special la amenajarea orașelor (canalizare, construcții de drumuri etc.). Pentru organizarea acestor lucrări și plata muncitorilor s-au constituit comitete de sprijin, alcătuite în ultimă instanță pentru a veghea interesele capitaliștilor. Șomerii erau siliți să accepte pentru munci grele o plată mizerabilă.

Atelierele naționale din 1848 au fost înființate în Franța după revoluția din februarie 1848 printr-un decret al guvernului provizoriu francez. Prin această

măsură, guvernul urmărea, pe de o parte, discreditarea în rândurile muncitorimii a ideilor lui Louis Blanc cu privire la „organizarea muncii”, iar pe de alta parte folosirea muncitorilor din atelierele naționale în lupta împotriva proletariatului revoluționar. Dar prin faptul că planul provocator de dezbinare a clasei muncitoare a eșuat și printre muncitorii ocupați în atelierele naționale își făcea tot mai mult loc o stare de spirit revoluționară, guvernul burghez a luat o serie de măsuri în vederea desființării acestor ateliere. Aceasta a stîrnit indignarea proletariatului parizian, constituind unul dintre motivele izbucnirii insurecției din iunie de la Paris. După înăbușirea insurecției, guvernul Cavaignac a decretat la 3 iulie 1848 desființarea atelierelor naționale.

Acțiunea în Anglia a legii cu privire la lucrările de interes obștesc este analizată de Marx în volumul al treilea al „Capitalului”, secțiunea I, capitolul al VI-lea (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 25, partea I, București, Editura politica, 1969, p. 137—139). — 18, 84.

- 24 Este vorba de scrisorile lui J. B. Schweitzer și W. Liebknecht către Marx din 11 noiembrie 1864, în care aceștia îl invită să colaboreze la ziarul „Der Social-Demokrat”, organul de presă al Uniunii generale a muncitorilor germani. Primind de la Schweitzer, în noiembrie 1864, prospectul ziarului, care nu cuprindea nici o teză lassalleană, Marx și Engels, nedispunînd pe atunci de alt organ de presă pentru a influența asupra mișcării muncitorești din Germania, au acceptat să colaboreze la „Social-Demokrat”, al cărui redactor-șef neoficial era W. Liebknecht. În ziar a fost publicat „Manifestul constitutiv al Asociației Internaționale a Muncitorilor” și articolul „Despre Proudhon” al lui K. Marx, precum și traducerea vechiului cîntec popular danez „D-l Tidmann” a lui F. Engels. Totuși, Marx și Engels au fost nevoiți să critice în repetate rânduri linia ziarului (vezi adnotarea 74). Încredințîndu-se de faptul că redactorul ziarului, Schweitzer, continuă să ducă o politică lassalleanistă de cochetare cu guvernul și cu iuncherimea și că încearcă să răspîndească cultul lui Lassalle, Marx și Engels au declarat la 23 februarie 1865 că o rup cu acest ziar (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 84, 91—94). După ce Marx și Engels au refuzat să mai colaboreze la acest organ de presă, a refuzat și W. Liebknecht. — 19, 23, 413, 425.
- 25 În această scrisoare către Schweitzer, Engels și-a dat consimțămîntul să colaboreze la ziarul „Social-Demokrat”. — 21.
- 26 Marx se referă la articolul publicat, la sugestia lui Kinkel, de Zerffi în presa engleză în apărarea lui MacDonald — căpitan în armata engleză, arestat în septembrie 1860 la Bonn și deferit justiției sub acuzarea de nesupunere față de autoritățile locale —, precum și la articolele lui Kinkel, Juch etc. scrise în apărarea germanului Müller, condamnat în toamna anului 1864, în Anglia, la pedeapsa capitală pentruuciderea unui englez. — 22.
- 27 Traducerea germană a „Manifestului constitutiv al Asociației Internaționale a Muncitorilor”, cu unele modificări introduse de Marx în text, a fost publicată în ziarul „Social-Demokrat”, în numerele 2 și 3 din 21 și 30 decembrie 1864 (pentru deosebirile mai importante dintre textul englez și traducerea germană, vezi în K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 5—14, notele de subsol). — 23, 413.
- 28 G. Andral, „Clinique médicale, ou Choix d'observation recueillies à l'hôpital de la Charité (clinique de M. Lermnier)” („Clinica medicală, sau observații culese la spitalul Charité (clinica d-lui Lermnier)”, vol. IV, Paris, 1827, p. 511, 532, 533. — 24.

- 29 Este vorba de publicarea în „Der Beobachter” nr. 268 din 17 noiembrie 1864, de către democratul mic-burghez vulgar K. Blind, a unei corespondențe anonime din Bradford în care era înfașșat într-un mod extrem de exagerat rolul lui Blind în viața politică a S.U.A. și în care, de asemenea, se încerca sa se dezmințită demascarea, făcută de Marx în lucrarea sa „Domnul Vogt”, a atitudinii lașe a lui Blind în legătura cu campania calomnioasă a agentului bonapartist K. Vogt împotriva revoluționarilor proletari (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 14, București, Editura politică, 1963, p. 515—518, 520, 522—532). Răspunsul lui Marx la acest atac al lui Blind l-a constituit scrisoarea din 28 noiembrie 1864 către redactorul ziarului „Beobachter” (vezi adnotarea 37). La rugămintea prietenei lui Lassalle, Sophie von Hatzfeldt, în scrisoarea sa, Marx a ripostat și la atacurile lui Blind împotriva lui Lassalle. — 24, 28, 29, 75, 392, 394.
- 30 Este vorba de Congresul al doilea al asociațiilor culturale ale muncitorilor germani care a avut loc la Leipzig între 23 și 24 octombrie 1864. La acest congres, la care au participat vreo 70 de asociații muncitorești aflate sub influența lui Schulze-Delitsch și a progresiștilor (vezi adnotarea 56), s-a desfășurat o luptă înverșunată între adepții lui Schulze-Delitsch și lassalleeni, care începuseră să aibă o influență tot mai mare în asociațiile culturale ale muncitorilor, aderate treptat la Uniunea generală a muncitorilor germani (vezi adnotarea 7). — 24.
- 31 Este vorba de criza de bumbac provocată de sistarea livrărilor de bumbac din America ca urmare a blocadei instituite împotriva statelor sclavagiste din Sud de către flota statelor din Nord în timpul războiului civil din S.U.A. în anii 1861—1865. Foamea de bumbac din Anglia a apărut în ajunul unei crize de supraproducție și s-a împletit cu ea. — 25, 35.
- 32 Este vorba de scrisoarea lui Schweitzer către Engels din 19 noiembrie 1864 în care, ca răspuns la întrebarea lui Engels, i-a numit pe presupușii colaboratori ai ziarului „Social-Demokrat”: Moses Hess, Georg Herwegh, Bernhard Becker, Johann Philipp Becker, Wilhelm Liebknecht, Friedrich Wilhelm Rüstow, Johann Karl, Heinrich Wuttke și alții. — 27.
- 33 Institutul de marxism-leninism nu dispune de textul scrisorii lui Marx către Liebknecht în care Marx se interesează de colaboratorii ziarului „Social-Demokrat”. În scrisoarea de răspuns din 2 decembrie 1864, Liebknecht îi aducea la cunoștință că L. Bucher și J. K. Rodbertus trecuseră de partea guvernului prusian. — 28.
- 34 În timpul polemicii cu adepții lui Lassalle, Blind a publicat în „Neue Frankfurter Zeitung” nr. 270 din 29 septembrie 1864, în „Hermann” nr. 2407 din 8 octombrie, precum și în „Westliche Post”, care apare la St. Louis (S.U.A.), articolul „Un protest republican”, în care era citată pledoaria lui Lassalle la procesul de la Berlin din martie 1864.
- În amintita scrisoare către Marx din 21 noiembrie 1864, Sophie von Hatzfeldt îl ruga s-o sfătuiască în legătură cu includerea portretului Helenei von Dönniges, care a jucat un rol de seamă în moartea lui Lassalle, și a portretului lui Iancu Racoviță, care l-a ucis în duel pe Lassalle, în broșura despre Lassalle întocmită de Liebknecht. — 28, 399.
- 35 În scrisoarea către Engels din octombrie 1864, J. Weydemeyer demasca articolele lui Blind din S.U.A. în care acesta își făcea reclamă și insinua tot felul de lucruri la adresa lui Lassalle. Marx citează un extras din această scrisoare în declarația sa „Scrisoare către redactorul ziarului «Beobachter»

din Stuttgart* (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 24—27). — 29.

36 Este vorba de *affidavitul* (declarație făcută în fața unui judecător echivalentă cu o depozitie sub prestare de jurământ) făcut de Wiehe și Vögele, zețari la ziarul „Das Volk”, în legătură cu faptul că Blind era autorul manifestului „Avertisment”, apărut în ziarul „Das Volk” în iunie 1859. Blind a negat în mod laș participarea sa la alcătuirea acestui manifest, care îl demasca pe K. Vogt ca agent bonapartist, ceea ce a complicat lupta lui Marx împotriva calomniilor aduse de Vogt și a complicat și mai mult lucrurile în acțiunea de demascare în continuare a lui Vogt. Marx a dezvăluit atitudinea lașă a lui Blind atât în pamfletul „Domnul Vogt”, cât și în declarația sa „Scrisoare către redactorul ziarului «Beobachter» din Stuttgart” (vezi în legătură cu aceasta K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 14, București, Editura politică, 1963, p. 529—532, 725—727; și vol. 16, p. 24—27). — 29.

37 Redacția ziarului „Beobachter” se mărginea să publice numai scrisorile de însoțire ale lui Marx (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 23) și propriile ei „comentarii” pe marginea declarației lui Marx anexate la scrisoare.

Prevăzând că scrisoarea sa ar putea rămâne nepublicată, Marx a trimis textul acestei scrisori contesei Sophie von Hatzfeldt spre a fi publicată în alte ziare germane (vezi volumul de față, p. 392). Hatzfeldt a publicat-o în ziarul „Nordstern” nr. 287 din 10 decembrie 1864 (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 24—27). — 30, 35.

38 Textul mesajului întocmit de Marx „Către Abraham Lincoln, președintele Statelor Unite ale Americii” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 20—22) cu prilejul realegerii lui în postul de președinte al S.U.A. a fost aprobat de Comitetul permanent și confirmat în unanimitate de Consiliul General la 29 noiembrie 1864, apoi a fost trimis președintelui Lincoln prin intermediul lui Adams, ambasadorul american la Londra. — 31.

39 În ședința Consiliului General din 29 noiembrie 1864, la propunerea lui P. Fox, a fost adoptată hotărîrea de a se întocmi în numele membrilor englezi ai Consiliului Central un apel către poporul polonez. Întocmirea textului apelului a fost încredințată Subcomitetului, care, la rîndul său, a încredințat-o lui P. Fox. Despre examinarea apelului întocmit de Fox în cadrul Subcomitetului și al Consiliului Central, vezi scrisoarea lui Marx către Engels din 10 decembrie 1864 și adnotarea 47. — 31, 36.

40 Este vorba de marea grevă a muncitorilor din construcții care a izbucnit în vara anului 1859 în legătură cu mișcarea de masă pentru introducerea zilei de muncă de 9 ore; participanții la grevă erau muncitorii din construcții organizați în Sindicatul unit al muncitorilor din construcții, printre conducătorii cărui se număra și reformistul George Potter. La sfîrșitul lunii iulie 1859, muncitorii londonezi din construcții, aflînd că această revendicare a fost respinsă de întreprinzători, au răspuns printr-o grevă, care s-a prelungit pînă în februarie 1860. Întreprinzătorii, la adunarea lor unificată din 27 iulie 1859, au declarat război fățiș muncitorilor din sindicate, hotărînd în unanimitate să nu mai angajeze muncitori care făceau parte din trade-unionuri, iar la 6 august au declarat lock-out la mai bine de 20000 de muncitori. Greva s-a încheiat cu un compromis: întreprinzătorii au consimțit să angajeze membri ai trade-unionu-

rilor, muncitorii erau însă nevoiți să renunțe la revendicarea lor de a se introduce ziua de muncă de 9 ore. — 32.

- 41 Vezi pasajul menționat în pamfletul lui K. Marx „Domnul Vogt”, în K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 14, București, Editura politică, 1963, p. 520, 604—606. Heinrich Heine îl ironizează pe reprezentantul școlii reacționare-romantice suabe, poetul de duzină K. F. Mayer, în pemele sale „Atta Troll” (cap. 22) și „Germania. O poveste de iarnă” (cap. 3). — 34, 523.
- 42 Este vorba de scrisoarea lui Hermann Becker (denumit Becker cel Roșu) către Marx din 7 decembrie 1864 în care-i aducea la cunoștință refuzul redacției lui „Rheinische Zeitung” de a publica declarația lui Marx împotriva lui Blind (vezi adnotarea 37). Redacția și-a motivat refuzul spunând că nu e, chipurile, de dorit să se facă reclamă unei „figuri insignifiante” ca Blind. — 34.
- 43 Este vorba de celebrul „raid spre mare” din Georgia, început de generalul W. T. Sherman la 7 mai 1864, în urma noului plan strategic al statului-major al armatei de Nord de a înfringe Confederația statelor din Sud. Cu toate pierderile mari, ofensiva armatei federale s-a desfașurat cu succes. La 2 septembrie, trupele generalului Sherman au ocupat Atlanta, iar la 10 decembrie 1864 au ajuns la mare. Tăind astfel teritoriul Confederației în două părți, raidul lui Sherman a pregătit condițiile pentru înfrângerea principalelor forțe ale sudiştilor în Virginia în primăvara anului 1865. — 35, 80, 403, 419, 420.
- 44 Ținutul italian Veneția a făcut parte între anii 1799—1805 și 1814—1866 din Imperiul austriac și a fost focarul permanent al mișcării italiene de eliberare națională împotriva jugului austriac. Pregătindu-se de război împotriva Austriei pentru hegemonia în Germania, cercurile conducătoare prusiene s-au folosit de nemulțumirea italienilor, provocată de dominația Imperiului austriac asupra ținutului Veneției. — 36, 396.
- 45 Este vorba de articolul „Russia's Designs on the Pope”, publicat în ziarul „Free Press” nr. 12 din 7 decembrie 1864. — 36.
- 46 *Boustrapa* — poreclă dată lui Ludovic-Napoleon, compusă din primele silabe ale numelor orașelor Boulogne, Strasbourg și Paris. Această poreclă făcea aluzie la încercările lui de a pune la cale un puci bonapartist la Strasbourg (la 30 octombrie 1836) și la Boulogne (la 6 august 1840), precum și la lovitura de stat de la Paris din 2 decembrie 1851, care a dus la instaurarea dictaturii bonapartiste în Franța. — 37, 132, 213, 247.
- 47 În afară de discutarea prealabilă a apelului către poporul polonez, întocmit de Fox (vezi adnotarea 39), în cadrul Subcomitetului la 6 decembrie 1864, despre care vorbește Marx în scrisoarea de față, în jurul acestui document a mai avut loc o dezbateră în cadrul Consiliului General la 13, 20 decembrie 1864 și 3 ianuarie 1865. Marx a luat cuvântul de două ori în această problemă în cadrul ședinței Consiliului General, la 13 decembrie și 3 ianuarie. Pe baza unui serios material factic despre relațiile reciproce dintre Polonia și Franța, Marx a demonstrat idealizarea de către Fox a tradițiilor politicii externe a claselor dominante din Franța în ceea ce privește Polonia și a demascat esența reacționară a politicii guvernelor Rusiei, Prusiei și Austriei în problema poloneză. Marx acorda o mare importanță faptului ca problema independenței Poloniei să fie discutată în cadrul Internaționalei, aceasta dînd muncitorilor din fiecare țară posibilitatea să pornească la demascarea politicii externe a guvernelor lor. Totodată Marx a văzut în mișcarea poloneză de eli-

- berare națională forța în stare să submineze puterea țarismului rus și să grabească dezvoltarea mișcării revoluționar-democrate chiar în Rusia. — 37.
- 48 La ședința Consiliului General din 8 noiembrie 1864, la propunerea lui Maix, susținută de H. Jung, s-a hotărât ca persoanele care nu au posibilitatea să participe la ședințe să nu fie alese ca membrii Consiliului. Se pare că tot atunci s-a discutat și hotărârea cu privire la membrii de onoare. — 38.
- 49 Respectiva corespondență a lui M. Hess a fost publicată în ziarul „Social-Demokrat” nr. 8 din 13 ianuarie 1865. — 39, 407.
- 50 Marx a rămas la Manchester la Engels aproximativ din 7 pînă în 14 ianuarie 1865. — 39.
- 51 Marx se referă la discutarea în cadrul Consiliului General, în ședința din 24 ianuarie 1865, a problemei conflictului din secția de la Paris a Internaționalei.
- La Paris, spre sfîrșitul anului 1864, și-a început activitatea o secție a Asociației Internaționale a Muncitorilor întemeiată de participanții la adunarea din 28 septembrie 1864 din St. Martin's Hall, muncitorii de orientare proudhonistă H. Tolain și Ch. Limousin. Alături de grupul lui Tolain, avocatul francez Henri Lefort, care de asemenea participase la pregătirea adunării din 28 septembrie, pretindea că este unul dintre întemeietorii Internaționalei și că deci trebuie să fie recunoscut drept reprezentant al muncitorilor francezi. După cum s-a aflat la scurt timp după aceea, Lefort întreținea legături cu Le Lubez, secretarul-corespondent pentru Franța, și cu reprezentanții emigrației mic-burgheze franceze din Anglia, care intenționau să supună influenței lor organizația internațională a proletariatului. Cercurile burgheze republicane l-au învinuit pe Tolain că ar întreține legături cu cercurile bonapartiste (în special cu prințul Joseph Bonaparte, poreclit Plon-Plon), învinuire care a apărut într-un articol al lui M. Hess publicat în „Social-Demokrat”. La întrebarea lui Marx făcîndu-se pe acest prilej lui Schily și Schweitzer a urmat răspunsul lui Schily din 19 ianuarie 1865, în care acesta aducea la cunoștință că învinuirea calomnioasă a lui Tolain de bonapartism provenea de la persoane din imediata apropiere a organului de presă al asociațiilor cooperatiste, revista franceză „L'Association”, din al cărui colectiv de redacție făcea parte și Lefort. Schily promitea că îi va trimite în curînd informații suplimentare. — 40, 55, 82, 86.
- 52 Este vorba de serata organizată în cinstea creării Asociației Internaționale a Muncitorilor și care a avut loc la Cambridge Hall la 16 ianuarie 1865. — 40.
- 53 Imediat după apariția în presă a dărilor de seamă cu privire la adunarea din St. Martin's Hall, în Elveția au apărut secții ale Internaționalei. La 11 octombrie 1864, un grup de muncitori genezezi, în frunte cu legătorul de cărți Dupleix, a alcătuit la Geneva un comitet provizoriu pentru stabilirea de legături cu muncitorii din alte țări. La 17 ianuarie 1865 Dupleix a comunicat că comitetul din Geneva se află în fruntea agitației pentru constituirea de secții ale Asociației Internaționale a Muncitorilor din Elveția; el a cerut să i se trimită în acest scop tot ce a editat Consiliul General. La ședința Consiliului General din 24 ianuarie 1865, vestea despre aderarea la Internațională a muncitorilor genezezi a fost întâmpinată cu multă simpatie. H. Jung, secretarul-corespondent pentru Elveția, i-a trimis lui Dupleix Statutul Asociației Internaționale a Muncitorilor; în numele Consiliului General, el a recomandat muncitorilor elvețieni să creeze un comitet central pentru întreaga Elveție și să stabilească o legătură permanentă cu Consiliul General de la Londra. — 40.

54 Este vorba de *Liga națională britanică pentru independența Poloniei* (The British National League for the Independence of Poland), creată la Londra la 28 iulie 1863. Apariția ei a fost precedată de cunoscuta adunare convocată la St. James' Hall la 22 iulie 1863 în legătură cu înfringerea insurecției poloneze. La această adunare, care reprezenta una din etapele de pregătire a creării Internaționalei, au participat reprezentanți ai trade-unionurilor engleze și militanți ai mișcării democratice internaționale, precum și delegați ai muncitorilor francezi veniți de la Paris. A fost adoptată hotărârea de a se trimite o delegație la John Russell, ministru afacerilor externe, pentru a-i înmîna protestul adunării împotriva politicii dublitate a guvernului englez față de revoluționarii polonezi. Refuzul lui Russell de a primi delegația a servit drept motiv pentru o nouă adunare în localul redacției „Bee-Hive Newspaper” la 28 iulie 1863, unde a și fost creată Liga. Edmond Beales a fost ales președintele Ligii, iar J. R. Taylor secretar de onoare.

Prin *societatea poloneză locală*, Marx înțelege elementele revoluționar-democrate ale emigrației poloneze de la Londra grupate în jurul reprezentanților guvernului național polonez, care au condus insurecția din 1863—1864 (vezi adnotarea 18). La ședința Consiliului General din 10 ianuarie 1865, în prezența reprezentanților Ligii naționale și a guvernului național al Poloniei, a fost adoptată următoarea hotărâre: „Internaționala se obligă să susțină prin toate mijloacele de care dispune anivărsarea glorioasei, deși neîncununată de succes, revoluții d'n 1863”.

Mitingul de care amintește Marx a avut loc la 1 martie 1865 (vezi adnotarea 113). — 40, 78.

55 Într-o scrisoare către Marx scrisă înainte de 20 ianuarie 1865, W. Liebknecht comunica că Lassalle a pornit-o pe calea înțelegerii cu guvernul reacționar Bismarck, promițându-i lui Bismarck sprijin din partea Uniunii generale a muncitorilor germani în problema anexării de către Prusia a Schleswig-Holsteinului în schimbul promisiunii lui Bismarck de a introduce votul universal. Marx și Engels au considerat acest „testament” politic al lui Lassalle drept o trădare a intereselor proletariatului. Corespondența dintre Lassalle și Bismarck publicată în 1928 a confirmat întru totul informațiile lui Liebknecht. — 40, 43, 389, 413.

56 *Progresiștii* — reprezentanții partidului burghez prusian al progresiștilor, înființat în iunie 1861. Acest partid preconiza unificarea Germaniei sub supremația Prusiei, convocarea unui parlament pe întreaga Germanie și formarea unui guvern liberal puternic, care să răspundă în fața Camerei deputaților. De teama clasei muncitoare și din ură față de mișcarea socialistă, partidul progresist a acceptat dominația juncherimii prusiene în condițiile unei Germanii semiabsolutiste. Șovăielile în politica partidului progresist reflectau instabilitatea burgheziei comerciale, a micilor industriași și, în parte, a meseriașilor pe care se sprijinea.

Așa-numitul *conflict constituțional* a izbucnit în Prusia în februarie 1860, în urma refuzului majorității burgheze a Camerei deputaților din Landtagul prusian de a aproba proiectul de reorganizare a armatei prezentat de ministrul de război von Roon. Curînd însă, guvernul a obținut de la Camera deputaților aprobarea alocărilor pentru „îmbunătățirea pregătirii de luptă a armatei”, ceea ce însemna de fapt începutul înfăptuirii proiectatei reorganizări. Cînd în martie 1862 majoritatea liberală a Camerei a refuzat să probe cheltuielile militare și a cerut numirea unui cabinet care să fie răspunzător în fața Landtagului, guvernul l-a dizolvat pe acesta din urmă și a fixat noi alegeri. La sfîrșitul lunii septembrie 1862 a fost format guvernul Bismarck, care în

octombrie același an a dizolvat din nou Landtagul și a început să înfăptuiască reforma militară, cheltuind fără aprobarea Landtagului fondurile necesare în acest scop. Conflictul a fost aplanat abia în 1866, când, după victoria Prusiei asupra Austriei, burghezia prusiană a capitulat în fața lui Bismarck. — 41, 57, 59, 212, 312, 408, 415, 418.

57 Marx și-a înfăptuit această intenție în notele la prefata primei ediții a volumului I al „Capitalului” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 23, București, Editura politică, 1966, p. 11—17, nota 1 de la subsol). — 45, 484.

58 În ianuarie 1865, problema dreptului de asociere a fost ridicată în Landtagul prusian în legătură cu acțiunile muncitorilor împotriva statutului breslelor pe atunci în vigoare. Reprezentanții burgheziei au profitat de avântul mișcării muncitorești pentru a obține anularea în primul rînd a acelor paragrafe din statut care îi îngrădeau pe capitaliști. Progresiștii (vezi adnotarea 56) Schulze-Delitzsch și Faucher au propus în Camera deputaților abrogarea paragrafului 181 din statut, care interzicea patronilor să oprească producția, cu scopul de a-i face pe muncitori să cedeze. În mod demagogic, progresiștii au cerut de asemenea și abrogarea paragrafului 182, cu privire la pedepsele penale aplicate muncitorilor pentru instigare la grevă. Muncitorii au cerut în primul rînd abrogarea paragrafului 183 din statut, potrivit căruia dreptul de întrunire putea fi exercitat în funcție de autorizația poliției, și a paragrafului 184, care interzicea grevele.

La 14 februarie 1865, Landtagul prusian a abrogat numai paragrafele 181 și 182 din statutul breslelor, fără a satisface revendicarea muncitorilor cu privire la libertatea de asociere.

În legătură cu legea Adunării constituante din 14 iunie 1791 (așa-numita lege Chapelier), prin care erau interzise asocierile muncitorilor, vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 23, București, Editura politică, 1966, p. 745—746. — 45.

59 Este vorba de discursul lui Bright rostit la 19 ianuarie 1865 la Camera de comerț din Birmingham; raportul asupra acestui discurs a fost publicat în „The Times” nr. 25 087 din 20 ianuarie 1865.

Legea cu privire la ziua de muncă de 10 ore, care se referea numai la adolescenți și femei, a fost adoptată de parlamentul englez la 8 iunie 1847. În practică însă, mulți fabricanți au ignorat această lege (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 23, București, Editura politică, 1966, p. 294—307). — 45, 49.

60 În scrisoarea către Marx din 30 ianuarie 1865, W. Strohn îi comunica despre întîlnirea sa cu editorul Otto Meissner, care acceptase să editeze „Capitalul” lui Marx și cerea să vadă manuscrisul pentru a lua cunoștință de conținut. În continuare, Strohn scria despre Siebold, despre intenția lui Meissner de a edita ziarul lui A. Ruge și K. Blind și despre promisiunea lui Freiligrath de a colabora la ziarul lui Blind. — 46, 52.

61 La 28 ianuarie 1865, ambasadorul american Adams a transmis, din însărcinarea lui A. Lincoln, scrisoarea de răspuns la mesajul primit din partea Consiliului General (vezi adnotarea 38). Răspunsul sub formă de scrisoare a lui Adams, intitulat „Mr. Lincoln and the International Working Men's Association”, a fost publicat în ziarul „Times” nr. 25 101 din 6 februarie 1865. — 47, 55, 61.

62 Societatea de luptă împotriva sclaviei (Emancipation Society) a fost creată la Londra în noiembrie 1862 de radicalii burghezi englezi. Societatea a sprijinit lupta consiliului sindicatelor de la Londra împotriva amestecului Angliei în

războiul civil din S.U.A. (1861—1865) de partea proprietarilor de sclavi din Sud. În timpul acestei campanii s-a manifestat tendința radicalilor burgezi englezi de a folosi mișcarea muncitorească de masa din Anglia pentru atingerea scopurilor lor politice. — 47, 48.

- 63 „Societatea literară a prietenilor Poloniei” a fost fondată în aprilie 1832 la Paris de către aripa conservatoare a nobililor monarhiști a emigrației poloneze, în frunte cu Adam Czartoryski. — 47.
- 64 Este vorba de cea mai importantă din lecțiile date de mișcarea poloneză de eliberare națională din 1863—1864 (vezi adnotarea 18). Drept rezultat, inconsecvența și nehotărîrea guvernului național, alcătuit din elementele mic-burgeze și șlehtici mărunți, care, alături de programul de luptă pentru independența națională a Poloniei, a anunțat și o serie de revendicări cu caracter agrar-democratic, dar nu s-a hotărît să atenteze la privilegiile marilor proprietari funciari, nu a atras în revoluție marea masă a țaranimii. Acesta a fost unul din principalele motive ale înfringerii insurecției. — 47.
- 65 La ședința Consiliului General din 31 ianuarie 1865 s-a dat citire scrisorii din 29 ianuarie 1865 a lui L. Fontaine, membru al Federației generale democratice din Belgia, în care se făcea cunoscută hotărîrea acestei federații de a adera la Internațională, de a traduce în limba franceză documentele Asociației. Curînd s-a aflat că Fontaine nu avea legături cu masele de muncitori și nu întreprindea nimic în vederea creării unei secții. Prima secție din Belgia a fost înființată la 17 iulie 1865 prin participarea directă a socialistului belgian, publicistul muncitor César De Paepe. — 47.
- 66 Este vorba de consfătuirea preliminară a adepților reformei pentru dreptul de vot stabilită de un grup de radicali burgezi pentru data de 6 februarie 1865. — 48.
- 67 În componența delegației Consiliului aleasă la 31 ianuarie în cadrul ședinței Consiliului General pentru a participa la consfătuirea preliminară a adepților reformei pentru dreptul de vot au intrat, în afară de G. Eccarius și Le Lubez, și J. Carter, G. Odger, J. Whitlock, W. R. Creiner, G. Wheeler și W. Dell. — 49.
- 68 Judecînd după scrisoarea lui Liebknecht către Marx din 16 februarie 1865, în articolul de fond amintit din „Rheinische Zeitung”, al cărui autor era Hermann Becker, poziția lui Marx și Engels, ca revoluționari sinceri, care merg întotdeauna alături de democrație împotriva guvernului existent, era opusă poziției lassalleenilor, care mergeau alături de guvern și împotriva democrației.
Despre *progresiști* vezi adnotarea 56. — 50, 55.
- 69 Este vorba de nota anonimă apărută în ziarul „Social-Demokrat” nr. 16 din 1 februarie 1865, datată „Paris, 28 ianuarie” și care cuprindea calomniile la adresa membrilor francezi ai Internaționalei (H. Tolain și Ch. Limousin), repetînd versiunea referitoare la legăturile lor cu cercurile bonapartiste (despre începutul acestei campanii vezi adnotările 49 și 51). Corespondentul de la Paris al ziarului „Social-Demokrat” a fost M. Hess. — 50.
- 70 Este vorba despre lovitură de stat contrarevoluționară din Prusia din noiembrie-decembrie 1848, în urma căreia a fost dizolvată așa-numita adunare de conciliere — Adunarea națională, creată la Berlin în mai 1848 pentru elaborarea Constituției „în înțelegere cu coroana”. O dată cu dizolvarea Adunării

- a fost publicată Constituția octroaiată, care introducea sistemul bicameral, prima Camera fiind transformată, cu ajutorul censului pe avere și în funcție de vîrstă, în privilegiata „Cameră a seniorilor”; în cadrul alegerilor în două etape din Camera a doua, potrivit legii electorale din 6 decembrie 1848 au fost admiși numai așa-numiții „prusieni de sine stătători”. În aprilie 1849, Frederic Wilhelm a dizolvat Camera aleasă pe baza Constituției octroaiate, iar la 30 mai 1849 a promulgat o nouă lege electorală, care introducea un sistem electoral pe trei colegii, bazat pe un cens de avere ridicat și pe reprezentanța inegală a diferitelor pături ale populației. — 51.
- 71 *Cărțile de călătorie* — dovezi care se eliberau muncitorilor pe baza prescripțiilor legale (introduse în Prusia din 1831) în care erau înregistrate toate localitățile prin care trecuse calfa respectivă și în care se făcea o apreciere a destoiniciei acesteia. — 52.
- 72 Este vorba de articolele de fond din numerele 5 și 6 ale ziarului „Social-Demokrat” din 6 și 8 ianuarie 1865 intitulate „Das Kirchentum und die moderne Civilisation” și „Das Ministerium Bismarck und die Regierungen der Mittel- und Kleinstaaten”, precum și de seria de articole „Das Ministerium Bismarck”, al căror autor era J. B. Schweitzer, începută în nr. 14 din 27 ianuarie 1865 al aceluiași ziar. — 53.
- 73 Această notiță Marx a scris-o pe scrisoarea primită de la W. Liebknecht și pe care i-a trimis-o lui Engels la 4 februarie 1865; în scrisoarea Liebknecht îi vorbea despre situația materială grea în care se afla. — 54.
- 74 Marx a adaugat la această scrisoare varianta în ciorna a declarației „Catre redacția ziarului «Social-Demokrat». Declarație” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 38). Ținînd seama de faptul că ziarul își schimbase oarecum tonul și că în nr. 21 din februarie 1865 fusese publicată nota lui M. Hess în care el renunțase la afirmațiile sale ce aruncau o umbră asupra membrilor francezi ai Internaționalei, Marx și Engels n-au mai insistat să se publice declarația respectivă, cu atît mai mult cu cît au hotărît ca deocamdată să nu mai scrie nimic pentru acest ziar. Ruptura lor definitivă cu ziarul „Social-Demokrat”, Marx și Engels au adus-o la cunoștință în noua declarație scrisă de Marx la 18 februarie 1865 și publicată la insistența lor în ziarul din 3 martie (declarația a apărut la 23 februarie; vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 84). — 55, 64, 69.
- 75 Este vorba de cel de-al doilea articol de fond din seria de articole „Guvernul Bismarck”, al căror autor era J. B. Schweitzer, publicat în „Social-Demokrat” nr. 18 din 5 februarie 1865. — 57.
- 76 Este vorba de articolul de fond „Die deutsche Social-Demokratie” apărut în „Social-Demokrat” nr. 19 din 8 februarie 1865, al cărui autor era J. B. Schweitzer, și de nota lui M. Hess datată „Paris, 4 februarie” din același număr al ziarului. — 59.
- 77 Este vorba de discursul ministrului prusian de război von Roon ținut în Camera deputaților la 8 februarie 1865 cu prilejul proiectului de lege, prezentat de el, cu privire la modificarea și completarea legii serviciului militar existente în Prusia. Aceste modificări aveau caracterul unor concesiuni secundare făcute majorității burgheziei opoziționiste din Cameră, ceea ce, totuși, nu a dus la soluționarea conflictului constituțional (vezi adnotarea 56). — 59.

78 Marx a susținut candidatura lui Lefort în calitate de apărător literar al Internaționalei la Paris, considerînd, după cuvintele din scrisoarea lui Schily din 5 februarie 1865 adresată lui, că conflictul din cadrul secției din Paris a fost aplanat și propunîndu-și să atragă în rîndurile Internaționalei pe muncitorii francezi participanți la mișcarea cooperatista, precum și să folosească revista „Association” în scopul propagării ideilor Internaționalei. Însa, o dată cu numirea lui Lefort, conflictul s-a înăspriț și mai mult (vezi adnotarea 51).

La traducerea în limba franceza a „Statutului provizoriu al Asociației” la sfîrșitul anului 1864, conducerea proudhonistă a secției din Paris a denaturat pe aiocuri textul, ceea ce a fost folosit ulterior de elementele ostile lui Marx în lupta împotriva Internaționalei. Horn, în special, a atacat o parte dintr-un paragraf din Statutul provizoriu, denaturată în sens proudhonist, care suna astfel: „Eliberarea economică a clasei muncitoare este, prin urmare, un țel mărș, căruia trebuie să-i fie subordonată orice mișcare politică”. În original, textul acestui paragraf a fost formulat în felul următor: „Eliberarea economică a clasei muncitoare este, prin urmare, un țel mărș, căruia trebuie să-i fie subordonată, ca mijloc, orice mișcare politică”. — 61.

79 Scrisoarea de răspuns a lui Lincoln (vezi adnotarea 61) a fost publicată în ziarul „The Express” din 6 februarie 1865 sub titlul „President Lincoln and the International Working Men's Association”. — 61.

80 Engels, la sfatul lui Marx și prezentînd revendicările Uniunii generale a muncitorilor germani, a formulat acest pasaj din broșura lui în așa fel încît să nu poată fi interpretat în sensul că autorul ar fi de acord cu lozincile las alleene (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 72—73). El a avut în vedere și propunerile formulate mai jos cu privire la schimbarea caracteristicii poziției burgheziei germane în timpul revoluției din 1848—1849 în Germania (vezi op. cit., p. 60). — 62.

81 Este vorba de Constituția octroaiată de Frederic Wilhelm al IV-lea în decembrie 1848, la baza căreia a stat proiectul de Constituție discutat de Adunarea constituantă prusiană în cursul anului 1848 și care a suferit o serie de modificări redacționale în interesul partidului feudal. Totuși, în această Constituție s-au păstrat și unele cuceriri democratice, în special votul universal. La 30 mai 1849, regele a promulgat o nouă lege electorală, bazată pe un cens de avere foarte ridicat și pe reprezentanța inegală a diferitelor părți ale populației. Majoritatea servilă a deputaților Camerei a aprobat în august 1849 Constituția propusă de guvern. — 62.

82 Vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 79—80. — 63.

83 *Tory-carliști*, sau *tory-filantropi* — oameni politici și publiciști englezi care la începutul deceniului al 5-lea al secolului al XIX-lea au aderat la crearea grupului „Tinăra Anglie” (Disraeli, Borthvick, Ferrand și alții). Reprezentanții acestui grup exprimau nemulțumirea aristocrației funciare față de creșterea puterii politice și economice a burgheziei și recurgeau la mijloace demagogice pentru a subordona influenței lor clasa muncitoare și pentru a o folosi în lupta lor împotriva burgheziei. Concepțiile acestui grup au fost caracterizate de K. Marx și F. Engels în „Manifestul Partidului Comunist” drept un socialism feudal. — 64.

84 Marx îi trimite lui Engels scrisoarea primită de la Schweitzer la 11 februarie 1865, cu explicații referitoare la corespondența lui M. Hess, care cuprindea

insinuării la adresa membrilor francezi ai Internaționalei și în legătură cu declarația în acest sens făcută de Marx și Engels (vezi adnotarea 74). — 64.

- 85 Pentru a atenua impresia creată de poziția duplicitară adoptată de el în problema dreptului de asociere (vezi adnotarea 58), guvernul prusian a consimțit să dezbată problema acordării de sprijin de către stat asociațiilor cooperatiste. Telegrama care cuprindea această declarație a fost publicată în „Times” nr. 25 107 din 13 februarie 1865. — 65, 70, 408.
- 86 Marx intitulează ironic „regulament pentru argați” statutul breslelor în vigoare în Prusia, care interzicea dreptul de asociere a muncitorilor și grevele (vezi adnotarea 58), precum și legea din 1854 cu privire la normele legale ale argaților.
Sub denumirea de „regulament pentru argați”, în secolul al XVIII-lea figu-
rau în provinciile prusiene legi feudale care acordau iuncherimii dreptul de a dispune după bunul ei plac de țărani iobagi. — 65, 70, 415.
- 87 *Ordinul Lebedei* — ordin cavaleresc religios medieval, înființat în 1443 și desființat în epoca Reformei. Străduindu-se să reinvie romantismul reacționar-feudal, Frederic Wilhelm al IV-lea a încercat în 1843 să reinființeze acest ordin. Prin aceasta, regele Prusiei spera ca activitatea filantropică a ordinului să întărească autoritatea monarhiei prusiene, subliniind misiunea ei, chipurile, socială. Frederic Wilhelm al IV-lea nu a reușit să realizeze acest proiect. — 65.
- 88 Este vorba de corespondența lui G. Eccarius publicată în ziarul „Social-Demokrat”; Eccarius a continuat să colaboreze la acest ziar după ce Marx a încetat efectiv colaborarea (vezi adnotarea 74). — 66.
- 89 La ședința Consiliului General din 14 februarie 1865, Marx a dat citire scrisorii lui E. Jones din 10 februarie 1865, destinată să fie citită în fața Consiliului. Jones expunea aici în numele său planul schițat de Marx de a atrage în lupta pentru reforma electorală mase largi de muncitori englezi sub conducerea Consiliului General și de a opune agitației burgheziei liberale o mișcare largă a clasei muncitoare, sub lozincă acordării dreptului la vot întregii populații masculine adulte. — 67.
- 90 Consiliul General a acordat o mare importanță problemei afilierei asociațiilor muncitorești și în primul rând a trade-unionurilor engleze la Internațională în perioada formării Internaționalei. La punctul 8 al Statutului provizoriu al Consiliului General se stabilea propaganda directă în rândurile muncitorilor englezi și atragerea lor în rândurile Internaționalei; la ședința Consiliului General din 22 noiembrie 1864 au fost adoptate în unanimitate „Proiectele de rezoluții cu privire la condițiile de primire a organizațiilor muncitorești în Asociația Internațională a Muncitorilor”, propuse de Marx (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 19), care au stat la baza textului „Apelului Consiliului Central către asociațiile muncitorești”, publicat în vara anului 1865 (vezi op. cit., p. 547—548). — 67.
- 91 Marx i-a trimis lui Engels scrisoarea unui membru al Uniunii generale a muncitorilor germani, muncitorul Matzeratt din Köln, adresată lui Friedrich Lessner la 8 ianuarie 1865, în care era vorba de divergențele din Uniune dintre B. Becker și C. Klings. În numele grupului de membri ai Uniunii, Matzeratt a cerut să aștepte părerea lui Marx și să ajute la lămurirea acestei dispute. Judecând după scrisoarea lui Engels către Marx din 7 februarie 1865, poziția lui Klings a suferit un eșec. — 68.

- 92 În timpul dezbaterii din cadrul Camerei deputaților din Prusia a dreptului de asociere (vezi adnotarea 58), Hermann Becker, deputat de Dortmund, a propus la 11 februarie 1865 să se extindă anularea § § 181 și 182 din statutul breslelor și asupra muncitorilor agricoli, precum și a legii din 24 aprilie 1854 cu privire la limitarea drepturilor argaților (vezi adnotarea 86). — 68.
- 93 Este vorba de ieșirea lui Liebknecht din colectivul de redacție al ziarului „Social-Demokrat”. El i-a adus la cunoștință lui Marx acest fapt în scrisoarea sa din 16—17 februarie 1865. — 69.
- 94 Este vorba de al treilea articol din seria de articole „Guvernul Bismarck” ale lui Schweitzer, publicate în „Social-Demokrat” nr. 23 din 17 februarie 1865, adică după ce Marx i-a cerut cu hotărîre să pună capăt cochetăriei cu Bismarck. În aceste articole, Schweitzer a început să sprijine fățiș politica lui Bismarck în problema unificării Germaniei „prin foc și sabie”. — 69, 415.
- 95 Textul integral al scrisorii lui Marx către Schweitzer din 13 februarie 1865 nu s-a păstrat. Există numai paragrafele citate de Marx în scrisoarea de față către Engels. — 69.
- 96 La instalarea în octombrie 1858 a prințului Wilhelm ca prinț regent (din 1861 rege al Prusiei), acesta a demis guvernul Manteuffel și a adus la putere pe liberalii moderați. În presa burgheza, această orientare a fost denumită „noua eră”. În realitate, politica lui Wilhelm urmărea exclusiv consolidarea pozițiilor monarhiei și ale iuncherimii prusiene; burghezii, înșelați în speranțele lor, au refuzat să aprobe proiectul de reformă militară prezentat de guvern. Conflictul constituțional (vezi adnotarea 56) care s-a ivit în legătură cu aceasta în 1862 și venirea la putere a lui Bismarck în septembrie 1862 au pus capăt „noii ere”. — 70, 409, 414.
- 97 Marx se referă la fondarea, sub conducerea lui Blind, a revistei democraților germani mic-burghezi „Der deutsche Eidgenosse”, editată la Londra și Hamburg în anii 1865—1867; în colectivul de redacție al revistei au intrat K. Blind, L. Büchner, F. Freiligrath, E. Haug și alții. — 71.
- 98 La această notă către Engels, Marx a adăugat câteva materiale, scrise de o mină necunoscută, cu privire la comportarea reprobabilă a unor persoane care făceau parte din dinastia Bonaparte. — 73.
- 99 La începutul lunii februarie 1865, Marx a rostit o cuvîntare la adunarea jubiliară cu prilejul sărbătoririi a 25 de ani de la crearea Asociației culturale a muncitorilor germani, în care critica concepțiile lassalleenilor, în special dogma lor cu privire la sprijinul acordat de statul burghez cooperativelor de producție ale muncitorilor. În nr. 24 al ziarului „Social-Demokrat” din 19 februarie 1865, în raportul întocmit de G. Eccarius cu privire la acest jubileu, conținutul cuvîntării lui Marx a fost denaturat.

Asociația culturală a muncitorilor comuniști germani a fost înființată în februarie 1840 de K. Schapper, J. Moll și alți militanți ai Ligi celor drepte. După organizarea Ligii comuniștilor (vezi adnotarea 8), rolul conducător în această asociație l-au avut comunitățile locale ale Ligii comuniștilor. În 1847 și 1849—1850, Marx și Engels au participat intens la activitatea Asociației. La 17 septembrie 1850, Marx, Engels și o serie dintre adepții lor s-au retras din Asociație, deoarece în lupta dintre majoritatea organului central al Ligii comuniștilor, condusă de Marx și Engels, și minoritatea sectară-aventuristă (frac-

tiunea Willich-Schapper), cea mai mare parte a Asociației s-a situat de partea minorității. Pe la sfârșitul deceniului al 6-lea, Marx și Engels au început din nou să ia parte la activitatea Asociației. O dată cu întemeierea Asociației Internaționale a Muncitorilor, Asociația culturală a muncitorilor germani de la Londra, printre ai cărei conducători se număra și Lessner, a devenit secția germană a Internaționalei la Londra. Asociația culturală de la Londra a dăinuit până în 1918, când a fost interzisă de guvernul englez. — 74, 75.

- 100 Este vorba de articolul tipărit în nr. 25 al ziarului „Social-Demokrat” din 22 februarie 1865 și care este o reproducere a articolului de fond din „Nord-deutsche Allgemeine Zeitung”. — 74.
- 101 La scrisoarea către Marx din 19 februarie 1865, L. Kugelmann a anexat scrisoarea primită de el de la fostul membru al Ligii comuniștilor Miquel, datată 22 decembrie 1864. Miquel afirma în scrisoare că lucrarea lui Marx „Contribuții la critica economiei politice”, chipurile, „conține puține lucruri efectiv noi” și că concluziile ei nu sînt aplicabile în condițiile social-politice din Germania. Miquel a încercat totodată să-și justifice trecerea în rîndurile apărătorilor orînduirii existente. — 75, 80
- 102 În darea de seamă cu privire la cuvîntarea lui Marx cu prilejul celei de-a 25-a aniversări a Asociației culturale a muncitorilor germani de la Londra (vezi adnotarea 99), Eccarius scria ca Marx s-a ridicat împotriva iluziilor privind posibilitatea ca guvernul Bismarck să acorde muncitorilor un ajutor de stat, arătînd că eliberarea muncii poate fi obținută numai pe calea nimicirii monarhiei prusiene. În încheierea corespondenței, Eccarius i-a atribuit în mod greșit lui Marx ideea referitoare, chipurile, la imposibilitatea unor acțiuni comune ale muncitorilor și burgheziei împotriva absolutismului. — 76, 412.
- 103 Prin intermediul lui Liebknecht și Siebel a fost publicată în multe ziare germane declarația lui Marx și Engels cu privire la încetarea colaborării lor la „Social-Demokrat” (vezi adnotarea 74). După cum reiese din scrisoarea lui Siebel către Engels din 1 martie 1865, aceasta a apărut mai întîi în „Barmer Zeitung”, „Elberfelder Zeitung”, „Düsseldorfer Zeitung” și „Rheinische Zeitung”; la 1 martie 1865 declarația a fost publicată în ziarele: „Berliner Reform” nr. 51, „Neue Frankfurter Zeitung” nr. 60, „Breslauer Zeitung” nr. 102, „Staatsbürger-Zeitung” nr. 60 și mai tirziu într-o serie de alte ziare germane. — 76.
- 104 La 23 februarie 1865, la adunarea adepților reformei electorale de la St. Martin's Hall, din inițiativa și cu participarea directă a Consiliului General al Internaționalei, a fost creată Liga pentru reformă ca centru politic de conducere a mișcării de masă a muncitorilor pentru cea de-a doua reformă. În componența organelor conducătoare ale Ligii — consiliul și comitetul executiv — au intrat membri ai Consiliului General, mai cu seamă lideri ai trade-unionurilor engleze. Programul mișcării pentru reformă conduse de Ligă și tactica ei față de partidele burgheze au fost elaborate sub influența directă a lui Marx, care urmărirea înfăptuirea de către clasa muncitoare engleză a unei politici de sine stătătoare și independente față de aceste partide. În opoziție cu revendicarea burgheziei de a se extinde dreptul de vot numai asupra capilor de familie — chiriași sau proprietari de locuințe —, la insistențele lui Marx, Liga pentru reformă a formulat revendicarea votului universal pentru întreaga populație adultă de sex bărbătesc a țării. Această lozincă cartistă, reluată acum de Internațională, a găsit un larg ecou în rîndurile clasei muncitoare engleze și a asigurat Ligii sprijinul trade-unionurilor, pînă atunci indiferente din punct de vedere politic. Liga avea o rețea de filiale în toate marile orașe industriale

din Anglia și în provincie. Totuși, din pricina șovăielilor manifestate, radicalii burgezi din conducerea Ligii pentru reformă, care se temeau de o mișcare de masă, precum și a conciliatorismului liderilor oportuniști ai tradeunionurilor, Liga nu a putut urma linia trasată de Consiliul General; burghesia engleză a reușit să scindeze mișcarea și în 1867 a fost înfaptuită o reformă ciuntită care a acordat drept de vot numai micii burghezii și virfurilor clasei muncitoare, în timp ce marea masă a clasei muncitoare a rămas în continuare lipsită de drepturi politice. — 77, 78, 92, 102, 179, 416, 458, 480.

105 Despre conflictul din cadrul secției Internaționalei de la Paris vezi adnotarea 51.

Judecînd după scrisoarea lui Schily către Marx din 25 februarie 1865, precum și după textul care s-a păstrat din caietul de însemnări al lui Marx „Instrucțiuni speciale pentru Schily” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 88), indicațiile lui Marx constau în următoarele: de a obține ca Consiliul General să-și păstreze dreptul de control asupra problemelor din cadrul secției de la Paris, în nici un caz să nu se permită ieșirea din Internațională secției pariziene, care se bucura de sprijinul celei mai mari părți a proletariatului parizian. — 77, 89.

106 Concepția greșită, specific proudhonistă, că într-o organizație muncitorească nu poate fi funcționar decît un muncitor a fost respinsă categoric la Congresul de la Geneva al Internaționalei din 1866. — 77.

107 Problema participării la mitingul de solidaritate cu mișcarea poloneză de eliberare națională cu prilejul aniversării insurecției poloneze din 1863—1864 a fost dezbătută în ședința Consiliului General din 21 februarie 1865. A fost adoptată în unanimitate următoarea rezoluție: „Consiliul Central al Asociației Internaționale a Muncitorilor aprobă pe deplin convocarea la 1 martie a mitingului din St. Martin's Hall închinat aniversării revoluției poloneze și îi invită pe prietenii săi să ia parte la el”. — 78.

108 Este vorba de o tăietură din ziarul „The Morning Star” din 24 februarie 1865 cu nota „German Democracy”, în care se vorbea despre apariția în curînd a revistei „Deutsche Eidgenosse” (vezi adnotarea 97). Apreciînd după conținutul notei, revista era scoasă de K. Blind. — 79.

109 Este vorba de nota anonimă, întocmită de Engels, în care se anunța apariția broșurii sale „Problema militară în Prusia și partidul muncitoresc german” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 85).

Într-o scrisoare de răspuns către Engels, Klein îi aducea la cunoștință publicarea recenziei la broșura respectivă în ziarul „Rheinische Zeitung” și modificările făcute în broșură, probabil, de Hermann Becker. — 79, 418.

110 În legătură cu larga răspîndire în presa germană a declarației lui K. Marx și F. Engels (vezi adnotarea 103), Schweitzer a fost constrîns să o publice în „Social-Demokrat”, unde a apărut abia la 3 martie 1865. — 81.

111 Este vorba de publicarea la 1 martie 1865 în nr. 28 al ziarului „Social-Demokrat” a ultimului articol, al cincilea, din seria de articole ale lui Schweitzer intitulate „Guvernul Bismarck”. — 81.

112 Este vorba de articolul lui Schweitzer publicat în nr. 29 al ziarului „Social-Demokrat” din 3 martie 1865 la „Rubrica politică”. În acest articol se spunea

că social-democrații germani din afara rîndurilor Uniunii generale a muncitorilor germani nu fac parte din partidul social-democrat. În fața acestui atac îndreptat împotriva lui Marx, Engels și a celor mai apropiați tovarăși de idei ai lor din Germania, redacția ziarului „Social-Demokrat” căuta să slăbească impresia produsă de declarația lui Marx și Engels cu privire la întreruperea colaborării lor la acest ziar. Vezi scrisoarea lui Engels către Weydemeyer din 10 martie 1865. — 81, 83, 422.

- 113 Mitingul consacrat aniversării insurecției poloneze din 1863—1864 a avut loc la Londra în St. Martin's Hall, la 1 martie 1865. Inițiatorul acestui miting a fost Liga națională britanică pentru independența Poloniei din Anglia (vezi adnotarea 54). În pregătirea și desfășurarea mitingului, un rol deosebit a avut Consiliul General al Internaționalei I (vezi adnotarea 107). Presa burgheză engleză, printre care și cotidianul liberal londonez „The Daily News”, făcînd o relatare asupra cuvîntărilor rostite la acest miting de către radicalii burghezi (Beales, Leverson etc.), a trecut sub tăcere rezoluția prezentată în numele Internaționalei, precum și cuvîntările rostite de P. Fox și G. Eccarius, membri ai Consiliului General. Marx, folosind darea de seamă completă despre acest miting, apărută în „Bee-Hive Newspaper” nr. 177 din 4 martie 1865, a întocmit o notă intitulată „Rectificare”, destinată ziarului din Zürich „Der weisse Adler”, care a reprodus darea de seamă denaturată publicată de ziarele engleze (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 101—102). — 82, 93, 429.
- 114 Este vorba de pamfletul lui K. Marx și F. Engels intitulat „Marii bărbați ai emigrației” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 8, București, Editura politică, 1960, p. 249—358), al cărui manuscris a fost înmînat la sfîrșitul lunii iunie 1852, spre a fi publicat în Germania, emigrantului ungar Bangya, care își oferise serviciile în acest sens. Acesta, după cum s-a constatat ulterior, era agent de poliție și a vîndut pamfletul poliției prusiene. Fapta lui Bangya, care a reușit citva timp să-l inducă în eroare pe Marx, a fost curînd demascata în mod public de Marx în articolul „Destăinuirile lui Hirsch”, scris în aprilie 1853 și publicat în presa americană (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 9, București, Editura politică, 1959, p. 42—45). — 85.
- 115 Vezi pasajul menționat din pamfletul „Domnul Vogt” în K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 14, București, Editura politică, 1963, p. 620—622. — 85.
- 116 Este vorba de banca „Crédit au travail”, fondată la Paris în 1863 de socialistul mic-burghez P. Bêluze, cu scopul de a credita cooperativele de producție și de consum și de a mobiliza economiile muncitorilor în interesul mișcării cooperatiste. Această bancă a ființat pînă la 1868. — 86.
- 117 Este vorba de „Aufruf an alle Arbeiter, Arbeitervereine und Arbeiterassoziationen in der Schweiz zum Beitritt der «Internationalen Arbeiter-Association»”. Genf, 1865. — 86.
- 118 În primul număr al ziarului „Deutsche Eidgenosse” din 15 martie 1865 a fost publicat apelul lui K. Blind către toți prietenii cu invitația de a colabora la acest organ de presă, precum și articolele lui G. Struve „Die Teig-Gesichter in Deutschland” și G. Rasch „Ein Immortellenkranz auf das Grab eines Märtyrers (Max Dortu)”. — 87.
- 119 Este vorba de declarația lui Herwegh și Rüstow publicată în nr. 31 al ziarului „Social-Demokrat” din 8 martie 1865 cu privire la încetarea colaborării la acest ziar. În postfața la această declarație, Schweitzer, denaturînd relațiile

- lui Marx și Engels cu Lassalle și falsificînd cauzele ieșirii lor din colectivul de redacție al ziarului, a citat articolul lui K. Blind publicat în nr. 64 al lui „Neue Frankfurter Zeitung” din 5 martie 1865. — 87, 89, 91.
- 120 Marx face o călătorie la rudele sale din Zalt-Bommer (Olanda) la 19 martie 1865 și stă acolo pînă la 8 aprilie 1865. — 91, 96, 97.
- 121 În citatul reprodus de Schweitzer din articolul lui Blind sînt amintite următoarele cuvinte din scrisoarea particulară a lui Marx către S. Hatzfeldt din 12 septembrie 1864 în legătură cu moartea lui Lassalle: „El a murit tînăr, în plin triumf, ca Ahile”. Aceste cuvinte au fost extrase din textul scrisorii și publicate, fără știrea și consimțămîntul lui Marx, în ziarul „Social-Demokrat” nr. 1 din 15 decembrie 1864, cu semnătura sa și folosit pentru a-l adula pe Lassalle. Marx a protestat cu hotărîre împotriva abuzului comis de Schweitzer. — 91.
- 122 Marx și-a pus în practică intenția scriind la 15 martie 1865 „Declarație cu privire la motivele care au dus la hotărîrea de a nu mai colabora la ziarul „Social-Demokrat”, publicată în nr. 67 al ziarului „Berliner Reform” din 19 martie 1865 (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 91—94). — 92.
- 123 Marx a anexat la o scrisoare a sa textul rezoluțiilor, întocmite de el, ale Consiliului General cu privire la conflictul dintre membrii secției de la Paris (în legătură cu acest conflict, vezi adnotarea 51) și confirmate de Consiliu în ședința din 7 martie 1865, precum și textul instrucțiunilor speciale pentru Shily, numit reprezentant special al Consiliului General în cadrul conducerii pariziene (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 89—90). — 93.
- 124 La 11 martie 1865 a avut loc la Radleys-Hotel întîlnirea, pregătită de participanții la mișcarea pentru reforma electorală din Anglia, a delegației alese la adunarea din 23 februarie 1865 (vezi adnotarea 104) și alcătuite din militanți ai trade-unionurilor, radicali burghezi și reprezentanți ai Consiliului General cu reprezentanții burgheziei. La această întîlnire, care reprezintă una dintre etapele întemeierii Ligii pentru reformă, au participat aproximativ 20 de delegați ai trade-unionurilor, printre care membri ai Consiliului General al Internaționalei și tot atîția reprezentanți ai burgheziei, în total 4 membri ai parlamentului. Liderul burgheziei liber-schimbiste, J. Bright, a propus să se obțină dreptul de vot numai pentru proprietari și chiriași (Household Suffrage). Revindicarea votului universal a fost respinsă de reprezentanții burgheziei și nu s-a putut ajunge la o înțelegere în ce privește acțiunile comune. — 93.
- 125 Este vorba de două articole de fond apărute în ziarul „Nordstern” — editat de K. Bruhn — nr. 299 din 4 martie 1865, în care redacția se ridică împotriva compromisurilor cu guvernul; în aceste articole, militanți de tipul lui Schweitzer erau caracterizați drept intriganți. — 93.
- 126 Este vorba de publicarea într-o serie de ziare germane („Rheinische Zeitung”, „Berliner Reform” etc.), într-o formă prescurtată, a raportului amănunțit cu privire la ruptura lui Marx și Engels cu ziarul „Social-Demokrat”, prezentat de W. Liebknecht la 28 februarie 1865 la Uniunea tipografilor de la Berlin, care a declarat afilierea ei la Internațională. Uniunea a aprobat declarația lui Marx și Engels din 23 februarie 1865. — 96.

- 127 În nr. 300 al ziarului „Nordstern” din 11 martie 1865 a fost publicat protestul lui G. Herwegh, F. Rüstow și F. Reusche în legătură cu faptul că în ziarul „Social-Demokrat” din 26 februarie 1865 a apărut corespondența în care se vorbea despre felul cum cocheta Lassalle cu monarhia prusiană. — 96.
- 128 La 22 martie 1865, în cadrul unei adunări a secției din Hamburg a Uniunii generale a muncitorilor germani, președintele Uniunii, B. Becker, a rostit o cuvîntare care conținea calomnii la adresa Asociației Internaționale a Muncitorilor, precum și la adresa lui Marx, Engels și Liebknecht. Marx a dat o ripostă lui B. Becker prin articolul „Președintele omenirii”, publicat în „Berliner Reform” nr. 88 din 13 aprilie 1865 și în „Rheinische Zeitung” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 96—100). Încă mai înainte, la adunarea din 27 martie 1865 a secției din Berlin, în cadrul căreia s-a discutat problema președintelui, Liebknecht a demascât atitudinea lui Becker. La 1 aprilie 1865, în nr. 303 al ziarului „Nordstern” a fost publicată declarația lui Rüstow împotriva lui Becker.
- Ținînd seama de nemulțumirea crescîndă a membrilor de rînd ai Uniunii față de conducerea exercitată de Becker, organizația din Berlin a adoptat hotărîrea de a-l exclude și s-a adresat tuturor membrilor Uniunii cu rugămîntea de a sprijini hotărîrea ei. Asemenea adunări au avut loc și în numeroase alte secții ale Uniunii. În iunie 1865, Becker a fost nevoit să predea în mod provizoriu atribuțiile sale de președinte locțiitorului său, Fritzsche, iar în noiembrie același an să renunțe definitiv la ele. — 97, 428.
- 129 Declarația lui Lefort cu privire la refuzul de a continua să participe la activitatea Internaționalei a fost publicată în revista „Association” nr. 6 din aprilie 1865. — 98.
- 130 La ședința Consiliului General din 28 martie 1865, secretarul general Cremer a adus la cunoștință, în numele delegației Consiliului (Eccarius, Weston, Jung, Fox etc.), concluziile întîlnirii cu delegații Uniunii naționale a cizmașilor și adoptarea de către Consiliu a următoarei rezoluții: „Sîntem de acord din toată inima cu principiile Asociației Internaționale, expuse cu atîta elocvență de delegații acestei organizații, și ne angajăm să intrăm în Asociație pentru a contribui la promovarea acestor principii și la răspîndirea în rîndurile organizației noastre a ideilor mărețe, pătrunse de dragoste de libertate”. — 98.
- 131 În scrisorile către Engels din 10 ianuarie și 1 aprilie 1865, I. Borkheim îl informa despre intențiile publicistului mic-burghez austriac Kolatschek de a relua editarea revistei „Stimmen der Zeit” și despre propunerea făcută de Kolatschek lui Marx și Engels de a colabora la revistă. Planul lui Kolatschek nu a fost înfăptuit. — 98.
- 132 Este vorba de publicarea în ziarul „Social-Demokrat” nr. 43 din 5 aprilie 1865 a raportului asupra ședinței secției din Berlin a Uniunii generale a muncitorilor germani. — 99.
- 133 În articolul lui F. Reusche „Falsche Freunde und offene Feinde”, publicat în ziarul „Nordstern” nr. 304 din 8 aprilie 1865, autorul lua apărarea lui Herwegh, Rüstow și J. F. Becker, denumiți de B. Becker „prieteni falși” deoarece refuzaseră să colaboreze la ziarul „Social-Demokrat” (vezi adnotarea 119). În articolul scris pe un ton melodramatic, autorul se referea la jurămintul făcut de ei lui Lassalle înainte de a muri de a-i duce pînă la capăt opera și îi numea pe B. Becker, Schweitzer și adepții lor „mercenari venali și unelte ale reacțiunii”.

Amintind de mărul lui Willich, Engels se referă la următorul episod : în timpul insurecției din Baden-Palatinat din 1849, Willich împreună cu corpul său

de voluntari au jurat sub un măr că mai bine vor muri pe pământul german decît să plece în exil După înfrîngerea insurecției din Baden-Palatinat, detașamentul lui Willich, cu tot jurămîntul, a fost nevoit sa treacă în Elveția, pe teritoriu neutru (vezi despre aceasta articolul lui F. Engels „Cavalerul nobilei conștiințe”, în K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 9, București, Editura politică, 1959, p. 507—538). — 100.

- 134 La propunerea lui F. Lessner, Asociația culturală a muncitorilor comuniști germani (vezi adnotarea 99), în ședința din 22 martie 1865, a luat hotărîrea de a rupe relațiile cu lassalleenii.

La adunarea generală a Asociației culturale și a filialelor ei „Teutonia” și „Concordia” din 5 aprilie 1865, consacrată discuției privind atitudinea președintelui Uniunii generale a muncitorilor germani, B. Becker, și a redacției „Social-Demokrat”, L. Weber a propus adoptarea unei hotărîri în care poziția politică a fiecărui delegat al partidului să fie declarată o problemă personală, ce n-ar urma să fie supusă discuției membrilor Asociației. Această poziție greșită a fost respinsă cu hotărîre de adunare, a carei desfășurare a fost prezentată într-o formă denaturată în nr. 50 al ziarului „Social-Demokrat” din 21 aprilie 1865.

„Teutonia” — asociația culturală a muncitorilor germani care traiau în raioanele din sudul Londrei ; a aderat în calitate de filială la Asociația culturală a muncitorilor comuniști germani de la Londra ; împreună cu aceasta din urmă a aderat la Asociația Internațională a Muncitorilor în ianuarie 1865. Conducătorii filialei „Teutonia” au fost A. Klinker și Klinke. — 103, 123.

- 135 Este vorba de „Address of German to the American Nation” („Apelul germanilor către poporul american”), publicat la 28 aprilie 1865 în nr. 25 174 al ziarului „Times”, cu prilejul asasinării președintelui S.U.A., A. Lincoln, la 14 aprilie 1865. — 103.

- 136 Engels se referă la o corespondență din Solingen publicată în ziarul „Nordstern” nr. 307 din 29 aprilie 1865. În această corespondență se vorbește despre adunarea membrilor filialei din Solingen a Uniunii generale a muncitorilor germani, situați pe o poziție opoziționistă față de B. Becker, pe care l-au criticat pentru abateri de la principiile lassalleene în conducerea Uniunii. — 104.

- 137 În ziarul „Nordstern” nr. 308 din 6 mai 1865 a fost publicată o corespondență din Köln în care se spunea că Lassalle a lăsat ca moștenire postul de președinte al Uniunii generale a muncitorilor germani lui B. Becker numai cu condiția ca „el să rămînă credincios organizației”. — 107.

- 138 Intenția Consiliului General de a achiziționa majoritatea acțiunilor publicației „Bee-Hive Newspaper” a eșuat din lipsă de bani, precum și din pricină că în momentul decisiv, în mai 1865, forțele Consiliului erau concentrate asupra luptei pentru reforma electorală în Anglia. În ajunul adunării generale a acționarilor, membrii Consiliului General Odger, Cremer și Howell au plecat la Manchester la conferința adepților reformei, dîndu-i astfel lui G. Potter posibilitatea de a-și păstra majoritatea voturilor acționarilor. — 107, 120, 122.

- 139 La ședința Consiliului General din 2 mai 1865 a fost adoptată hotărîrea de a se întocmi un apel către poporul american cu prilejul asasinării președintelui S.U.A., Abraham Lincoln, de către Booth, un agent al plantatorilor din Sud și al bancherilor din New York. Apelul a fost adresat succesurului lui, președintele A. Johnson. La ședința Consiliului din 9 mai, Marx a dat citire textului scris de el „Adresa Asociației Internaționale a Muncitorilor către președintele Johnson”, care a fost transmisă președintelui prin Adams, ambasadorul ame-

- rican la Loudra (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 103—105). — 108.
- 140 După ce Marx, Engels, Liebknecht, Herwegh, Rüstow și J. Ph. Becker au refuzat să mai colaboreze la ziarul „Social-Demokrat”, M. Hess a continuat să rămână colaborator al ziarului, iar când în „Rheinische Zeitung” a apărut comunicarea cu privire la refuzul său de a mai colabora, Hess a dezmințit-o. — 109, 112.
- 141 Este vorba de nr. 58 al ziarului „Social-Demokrat” din 10 mai 1865, în care la rubrica „Foileton” a fost reprodusă din „Allgemeine Zeitung” o notă cu privire la cartea lui K. H. Wuttke „Städtebuch des Landes Posen” („Codul orășenesc al provinciei Poznan”), în care este vorba despre drepturile străvechi ale germanilor asupra teritoriului polonez. — 109.
- 142 Este vorba de corespondența din Paris a lui M. Hess, apărută în suplimentul la nr. 57 al ziarului „Social-Demokrat” din 7 mai 1865, care cuprindea calomniile la adresa membrilor francezi ai Internaționalei și la adresa membrilor Consiliului General. — 110.
- 143 Conferința națională de la Manchester a adepților reformei electorale a avut loc la 15 și 16 mai 1865. Consiliul General al Asociației Internaționale a Muncitorilor, care a fost invitat să ia parte la conferință, a numit încă de la 21 martie o delegație care să susțină revendicarea votului universal pentru întreaga populație adultă de sex bărbătesc. La conferință au participat aproximativ 200 de delegați, în majoritate reprezentanți ai burgheziei. Lupta s-a dus în jurul problemei caracterului reformei. În opoziție cu revendicarea burgheziei cu privire la o reformă electorală parțială, Cremer a declarat că muncitorii londonezi i-au imputernicit pe delegații lor să voteze numai pentru votul universal acordat populației adulte de sex bărbătesc și că nu vor accepta mai puțin. Cuvântarea lui Cremer a fost sprijinită de E. Jones și G. Howell. Totuși, reprezentanții burgheziei, care aveau majoritatea la conferință, au respins cu 95 de voturi contra 50 propunerea lui Cremer. Ca urmare a șovăielilor lui Taylor, Beales și ale altor radicali burhezi a fost adoptată revendicarea de a se acorda dreptul la vot numai proprietarilor și chiriașilor care plătesc taxele comunale în folosul săracilor. Raportul cu privire la Conferința de la Manchester a fost publicat în „Bee-Hive Newspaper” nr. 188 din 20 mai 1865. — 111.
- 144 La începutul lunii mai 1865, Camera comunelor a respins bill-ul liberal-moderat al lui G. Baines, care prevedea reducerea censului electoral la orașe de la 10 la 6 l. st. Respingerea acestui bill reflecta starea de spirit a burgheziei engleze, speriată de mișcarea clasei muncitoare pentru votul universal. La 2 mai 1865, cu puțin timp înainte de Conferința de la Manchester, comitetul executiv al Ligii pentru reformă a adresat clasei muncitoare din Anglia un manifest în care chema la luptă pentru acordarea votului universal întregii populații adulte de sex bărbătesc. — 111.
- 145 Este vorba de scandalul provocat de înfrângerea suferită de Fazy la alegerile din consiliul cantonului Geneva în august 1864, după demascarea mașinațiilor financiare la care s-a dat el în calitate de director al Băncii generale elvețiene. După alegeri, adepții lui Fazy au săvârșit un atac armat împotriva unei părți a alegătorilor care au votat contra lui. De aceea, după intrarea în Geneva a trupelor guvernamentale, Fazy a fost nevoit să fugă în Franța. — 111, 135, 174.

- 146 Este vorba de corespondența lui Le Lubez, în calitate de secretar-corespondent pentru Franța, cu E. Lefebvre, corespondentul Internaționalei la Neufchâteau, în perioada conflictului din cadrul secției de la Paris a Internaționalei (vezi adnotarea 51). În scrisorile sale, Le Lubez a încercat să-l instige pe Lefebvre împotriva conducerii Consiliului General și a conducerii de la Paris. — 111.
- 147 Din mai pînă în august 1865, în cadrul Consiliului General au avut loc discuții cu privire la problemele economice ridicate de J. Weston. În afară de cuvîntarea rostită în ședința extraordinară a Consiliului General din 20 mai 1865, al cărei proces-verbal nu s-a păstrat, Marx a prezentat o prelegere pe această temă la ședințele Consiliului din 20 (prima parte) și 27 iunie 1865 (a doua parte), cunoscută sub titlul „Salariu, preț, profit” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 109—162). — 113, 115.
- 148 Este vorba de declarația unei serii de secții ale Uniunii generale a muncitorilor germani îndreptată împotriva cuvîntării lui B. Becker (vezi adnotarea 128). Declarația a fost publicată în ziarul „Nordstern” nr. 313 din 24 iunie 1865. — 114, 125.
- 149 Prelegerea lui Marx „Salariu, preț, profit” (vezi adnotarea 147) nu a fost publicată în timpul vieții lui Marx și Engels. Textul prelegerii a fost publicat pentru prima oară la Londra în 1898 de Eleanor, fiica lui Marx, sub titlul „Value, price and profit” („Valoare, preț, profit”), cu o prefață scrisă de E. Aveling. — 116.
- 150 Uniunea națională a fost creată la 15—16 septembrie 1859 în cadrul Congresului de la Frankfurt pe Main al burghezilor liberali din statele germane. Organizatorii Uniunii naționale, care reprezentau interesele burgheziei germane, își puneau ca scop unificarea întregii Germanii, fără Austria, sub hegemonia Prusiei. După războiul austro-prusian și formarea Uniunii Germaniei de nord, la 11 noiembrie 1867, Uniunea națională s-a autodizolvat. — 116, 147, 150, 190, 203, 248, 266, 270, 273, 414.
- 151 *Bill-ul cu privire la licențe* (Permissive Bill) — proiect de lege care transmitea comitatelor dreptul de a acorda brevete pentru vînzarea băuturilor spirtoase. În perioada 1864—1877 a fost prezentat de mai multe ori în parlamentul englez. — 119.
- 152 Pe *Great Windmill Street*, în cartierul Soho, în deceniul al 6-lea al secolului al XIX-lea se afla sediul Asociației culturale a muncitorilor germani de la Londra (vezi adnotarea 99). — 119.
- 153 Pentru 22—23 iulie 1865 fusese fixat la Köln un banchet al majorității opoziției progresiste a Camerei de deputați organizat de progresiștii renani, în frunte cu consilierul municipal Classen-Kappelmann. Șeful poliției din Köln, Geigel, a interzis organizarea banchetului opoziției. Ca urmare a acestei interdicții, la Köln au venit numai vreo 80 de deputați din cei 250 care fuseseră invitați. Organizatorul banchetului, Classen-Kappelmann, temîndu-se să nu fie arestat, a trecut granița în Belgia. Întrucît sala destinată banchetului a fost închisă de poliție, deputații care au venit la Köln au vrut să organizeze banchetul în grădina zoologică a orașului, dar au fost imediat alungați de un pluton de soldați. — 120, 132, 166.
- 154 Este vorba de campania de banchete în favoarea reformei electorale care au fost organizate în Franța din iulie 1847 pînă în ianuarie 1848 și care au constituit preludiul revoluției burghezo-democratice din februarie 1848.— 120.

155 După terminarea lucrului la manuscrisele sale economice, 1861—1863, Marx a început să se pregatească pentru a da la tipar primul volum al „Capitalului”. În august 1863, el a început să transcrie și sa stilizeze partea respectivă a manuscriselor, operație pe care Engels a caracterizat-o mai târziu ca reprezentând „prima redactare independentă... a cărții” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 24, București, Editura politică, 1967, p. 11). În timp ce lucra la această carte, Marx s-a hotărât să scrie măcar în ciornă și celelalte trei cărți ale „Capitalului”. Aici, comunicându-i lui Engels că „au mai rămas de scris încă trei capitole pentru a termina partea economică”, Marx are în vedere, evident, terminarea lucrului la volumul al treilea al „Capitalului”. Prima varianta, numita aici a patra, a ultimei cărți a „Capitalului” era deja scrisă de Marx; sub titlul „Teorii asupra plusvalorii”, el a inclus o mare parte din manuscrisele economice din anii 1861—1863. În textul scrisorii de față, Marx îi comunică lui Engels intenția sa de a prelucra această parte a manuscrisului pentru a o pregăti de tipar.

În continuare, terminând elaborarea cărților întâi, a doua și a treia ale „Capitalului”, Marx a revenit la prima carte. La sfatul lui Engels, el a hotărât să editeze mai întâi aceasta carte. Redactarea definitivă pentru tipar a primei cărți a „Capitalului” a durat tot cursul anului 1866 și a fost terminată la 27 martie 1867; de fapt, este o prelucrare nouă și minuțioasă a variantei precedente. Prima ediție germană a primei cărți a apărut în septembrie 1867, sub forma volumului I al „Capitalului”. Potrivit planului ediției pus de acord cu editorul Meissner, cărțile a doua și a treia ale „Capitalului” trebuiau să apară în volumul al II-lea, iar cartea a patra, consacrată „istoriei teoriei economice”, ca al treilea volum al „Capitalului” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 23, București, Editura politică, 1967, p. 17).

Din păcate, Marx nu a reușit să termine pregătirea pentru tipar a ultimelor cărți din „Capitalul”. După moartea lui, Engels a pregătit pentru tipar și a publicat manuscrisul lui Marx care cuprindea cartea a doua și a treia, sub forma volumului al II-lea și al III-lea ale „Capitalului”. Engels intenționa de asemenea să pregătească și să publice sub forma volumului al IV-lea al „Capitalului” manuscrisul pomenit mai sus al cărții a patra, dar nu a reușit să-și realizeze intenția în timpul vieții. — 122, 272, 288, 296, 297, 299, 309, 326, 472, 484, 491, 492, 507.

156 Marx se referă la metoda comparativ-istorică inductivă aplicată pe scara largă de J. Grimm în domeniul germanisticii. În „Capitalul” lui Marx, metodele inductivă și deductivă sînt subordonate metodei materialist-dialectice. În cercetările sale, mergînd de la concret la abstract, Marx dezmembrează în mod dialectic întregul mod de producție capitalist, iar în expunerea sa, pornind de la abstract la concret, reface acest întreg dezmembrat în mod dialectic în toată unitatea și multilateralitatea lui concretă. — 122.

157 Traducerea primului volum din „Capitalul” în limba engleză a apărut abia după moartea lui Marx, în 1886. La pregătirea acestei traduceri au luat parte Engels, Samuel Moore, Edward și Eleanor Aveling. — 122, 291.

158 La sfîrșitul lunii iulie 1865, proprietarul ziarului „The Miner and Workman's Advocate”, J. B. Leno, a oferit acest ziar pentru a fi pus la dispoziția Consiliului General în calitate de organ oficial. În legătură cu aceasta a apărut necesitatea de a se crea o societate pe acțiuni pentru editarea la Londra a ziarului, care era organul Asociației Internaționale a Muncitorilor. Problema

a fost dezbătută în ședințele Consiliului General din 8 și 15 august. La 22 august 1865, după încheierea ședinței curente a Consiliului General, a avut loc adunarea constitutivă a Asociației acționarilor pentru finanțarea ziarului muncitorilor, care a primit numele de *Industrial Newspaper Company*. Adunarea, la care a participat și Marx, a aprobat textul apelului către muncitori și prospectul companiei. La 25 septembrie 1865, Conferința internațională de la Londra a declarat ziarul, care din 8 septembrie a luat denumirea de „The Workman's Advocate”, organul oficial al Internaționalei. Începând din noiembrie 1865, ziarul a trecut în proprietatea deplină a acționarilor lui *Industrial Newspaper Company*. — 123, 149.

- 159 Este vorba de campania de pregătire a expoziției industriale anglo-franceze care urma să marcheze aniversarea a 50 de ani de la încheierea păcii dintre Anglia și Franța și care s-a deschis în august 1865.

În ședința sa din 30 mai 1865, Consiliul General a condamnat această măsură, socotind că această expoziție abate atenția muncitorilor de la lupta politică și slăbește influența Internaționalei. — 123.

- 160 Motivele oficiale ale amânării congresului au fost expuse în „Raportul Comitetului Permanent cu privire la congres și la conferință”, întocmit pe baza hotărârii Consiliului General din 13 iunie 1865 și aprobat la ședința din 25 iulie 1865 a congresului (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 548—550). Raportul era rezultatul activității intense depuse de Marx, care a reușit să-i convingă pe membrii Consiliului General de necesitatea convocării unei conferințe preliminare.

Legea cu privire la expulzarea din Belgia a străinilor suspecți a fost adoptată în 1835. Legea era reinnoită din trei în trei ani. În pofida campaniei largi de protest care s-a desfășurat în presa belgiană și în cadrul întrunirilor și mitingurilor publice, la sfârșitul lunii iunie 1865 acțiunea legii a fost prelungită pentru a zecea oară. — 123, 128.

- 161 Potrivit înțelegerii prealabile dintre Marx și O. Meissner, editorul din Hamburg, tot „Capitalul” trebuia să apară o dată în două volume care să nu depășească 60 de coli de tipar. Ulterior, Meissner a acceptat să schimbe aceste condiții (vezi volumul de față, p. 263). — 124, 162, 250, 257, 395, 452.

- 162 Este vorba de broșura lui C. Schilling, scrisă sub influența Sophiei von Hatzfeldt, „Die Ausstossung des Präsidenten Bernhard Becker aus dem Allgemeinen Deutschen Arbeiter-Verein und der «Social-Demokrat»” („Excluderea președintelui Bernhard Becker din Uniunea generală a muncitorilor germani și «Social-Demokrat»”), Berlin, 1865. Broșura cuprindea un raport cu privire la adunările filialelor din Berlin ale Uniunii care au avut loc la 27 și 30 martie 1865. La aceste adunări, Liebknecht s-a ridicat în apărarea lui Marx împotriva calomniilor lui B. Becker. În raport s-au strecurat o serie de denaturări pe care Liebknecht și alți adepți ai lui Marx (T. Metzner și A. Vogt) le-au combătut în declarația din 22 iunie 1865, publicată în „Volks-Zeitung” nr. 145 din 24 iunie 1865. — 126, 130, 440.

- 163 Raportul cu privire la festivitatea societăților de gimnastică de la Paris a fost publicat în numerele 315 și 316 ale ziarului „Nordstern” din 8 și 15 iulie 1865. — 127.

- 164 Este vorba de persecuțiile la care guvernul belgian i-a supus pe Marx, Engels și pe alți membri ai Ligii comuniștilor în perioada în care aceștia au stat la Bruxelles. În special este vorba de ordinul regal cu privire la expulzarea lui Marx la începutul lunii martie 1848, la arestarea lui Marx și a soției

- sale, la arestarea la începutul lunii octombrie 1848 și apoi la expulzarea lui Engels. — 128, 334.
- 165 La 18 iulie 1865 între guvernul lui Bismarck și direcția societății pe acțiuni a căilor ferate Köln-Münden s-a încheiat o convenție potrivit căreia se acorda direcției societății dreptul de a cumpăra acțiuni, drept pe care înainte îl avea numai guvernul. Datorită acelei convenții, guvernul lui Bismarck a primit suma de aproape 30 000 000 de taleri. Această convenție trebuia să fie aprobată de Landtagul prusian. Dar la 28 august 1865, adunarea generală a societății pe acțiuni a aprobat în unanimitate convenția, fără ca ea să fie confirmată de Landtag. — 129, 132, 154, 209.
- 166 *Rotten Row* — stradă din Londra, loc de promenadă a publicului distins. — 130.
- 167 Engels a făcut o călătorie prin Germania, Elveția și Italia de la sfârșitul lunii august și pînă la mijlocul lunii septembrie 1865. — 132, 139, 440.
- 168 În scrisoarea către Marx din 4 august 1865, Siebold îl informa despre existența la Copenhaga a unei Asociații muncitorești, condusă de Rimestad, și îl sfătuia pe Marx să ia legătura cu aceasta. Engels a făcut obiecția că această asociație se află sub influența Partidului liberal danez (adeptii Danemarciilor pînă la Eider), care acționa sub lozincă „Danemarca pînă la Eider!”. Adepții Danemarciilor pînă la Eider cereau alipirea ducatului Schleswig, a cărui populație era alcătuită în cea mai mare parte din germani și care era despărțit de regiunile germane din vecinătate prin fluviul Eider. În momentul cînd a fost scrisă această scrisoare, Schleswig și Holstein se aflau sub administrația comună a Prusiei și Austriei (vezi adnotarea 3). — 132.
- 169 Este vorba de prelegerea lui Hegel în domeniul filozofiei naturii: G. W. F. Hegel. Werke. Bd. VII. Erste Abteilung. „Vorlesungen über die Naturphilosophie als der Encyclopädie der philosophischen Wissenschaft im Grundrisse. Zweiter Theil“ („Prelegeri de filozofia naturii ca enciclopedie a științei filozofice. Principii fundamentale. Partea a doua“), Berlin, 1842, § 270. — 135.
- 170 Este vorba de articolul lui E. Beasley „Catiline as a Party Leader“ („Catilina ca lider al partidului“) și de articolul lui F. Harrison „The Limits of Political Economy“ („Limitele economiei politice“), publicate în „The Fortnightly Review“, vol. I din 15 mai—1 august 1865. — 135.
- 171 Este vorba de „Report from the Select Committee on Bank Acts; together with the Proceedings of the Committee, Minutes of Evidence, Appendix and Index. Ordered, by the House of Commons, to be printed, 30 July 1857“ („Raportul comitetului ales în legătură cu legislația bancară; lucrările comitetului, procese-verbale, consemnarea depozițiilor, anexe și index. Publicat din ordinul Camerei comunelor la 30 iulie 1857“) și de „Report from the Select Committee on the Bank Acts; together with the Proceedings of the Committee, Minutes of Evidence, Appendix and Index. Ordered, by the House of Commons, to be printed, 1 July 1858“ („Raportul comitetului ales în legătură cu legislația bancară; lucrările comitetului, procesele-verbale, consemnarea depozițiilor, anexe și index. Publicat din ordinul Camerei comunelor la 1 iulie 1858“). — 135.

- 172 Marx a analizat și a criticat documentele parlamentare cu privire la problema bănciilor din 1857—1858 în volumul al III-lea al „Capitalului”, secțiunea a V-a (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 25, partea I și a II-a). — 136.
- 173 Marx a stat la Manchester la Engels din 20 octombrie până la începutul lunii noiembrie 1865. — 140, 151, 444, 448.
- 174 Broker — în Anglia funcționar împuternicit cu dreptul de a evalua sau vinde averea personală pusă sub sechestru pentru datorii. — 141.
- 175 Este vorba de scrisoarea muncitorilor germani T. Metzner, S. Meyer și A. Vogt către Marx din 13 noiembrie 1865, în care aceștia îi relatau pe larg despre mișcarea muncitorilor din Germania, despre sciziunea din cadrul Uniunii generale a muncitorilor germani și îl chemau pe Marx să vină la Berlin pentru a conduce Uniunea. — 143, 145, 444.
- 176 În octombrie 1865, în Jamaica, colonie engleză din Indiile occidentale a izbucnit o răscoală a populației negre, care era supusă unei exploatare cumplite de către colonialiștii englezi, deși formal sclavia era abolită pe insulă încă din 1833. Guvernatorul din Jamaica, Eyre, a înăbușit cu sălbăticie răscoala: aproximativ 2 000 de negri au fost spânzurați, împușcați și biciuiți, multe sate au fost arse și distruse. Acțiunea lui Eyre a trezit o vie indignare în Anglia, iar guvernul englez a fost constrins să-l demită pe Eyre din funcția de guvernator. — 144, 145, 147.
- 177 Prin amnistia acordată la 12 ianuarie 1861 în Prusia, cu prilejul urcării pe tron a lui Wilhelm I, se permitea în mod demagogic „reîntoarcerea liberă pe pământul statului prusian” a emigranților politici. În primăvara anului 1861, în timpul cît a stat la Berlin, Marx a făcut demersuri pentru a fi re-integrat în drepturile sale de cetățean prusian; cererea sa a fost însă respinsă de autoritățile prusiene pe motivul formal că în 1845 el a renunțat „de bunăvoie” la cetățenia prusiană și „din această cauză” nu poate fi considerat „decît ca străin” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 15, București, Editura politică, 1963, p. 668). — 145, 416, 444.
- 178 Raportul delegaților francezi cu privire la Conferința de la Londra din 1865 a fost publicat în ziarele franceze „L'Opinion national” din 8 octombrie 1865, „L'Avenir national” din 12 octombrie 1865, „Le Siècle” din 14 octombrie 1865 și altele.
- Conferința de la Londra a avut loc între 25 și 29 septembrie 1865. La lucrările ei au luat parte membrii Consiliului General și conducătorii diferitelor secții.
- Conferința a ascultat raportul Consiliului General, a aprobat raportul lui financiar și ordinea de zi a apropiatului congres. Marx, cu toată împotrivirea întîmpinată din partea proudhoniștilor, a reușit să facă în așa fel încît pe ordinea de zi a congresului să fie înscrisă, ca o revendicare, restaurarea Poloniei. Conferința de la Londra, a cărei pregătire și desfășurare au fost conduse de Marx, a jucat un rol deosebit de important în perioada de formare și de întărire organizatorică a Internaționalei. — 145, 438, 444, 448.
- 179 În nr. 141 al ziarului „Workman's Advocate” din 18 noiembrie 1865 a apărut raportul cu privire la ședința Consiliului General din 14 noiembrie 1865 întocmit de P. Fox (vezi „Consiliul General al Internaționalei I din 1864—1866. Conferința de la Londra din 1865. Procese-verbale”. Moscova, 1961, p. 89—92). La această ședință, secretarul-corespondent pentru Franța, Dupont, a dat citire textului introductiv la raportul delegației franceze cu privire la Conferința

de la Londra, publicat în „Siècle” din 14 octombrie 1865. Autorul introducerii, un istoric francez, membru al Internaționalei, Henri Martin, și-a exprimat înalta apreciere cu privire la Internațională, la prima ei conferință și la programul viitorului congres, fixat pentru anul 1866.

Henri Martin, enumerând o serie de probleme sociale importante cuprinse în program, a subliniat în mod deosebit punctul 9 al programului, în care se spunea : „Necesitatea înlăturării influenței moscovite în Europa prin aplicarea principiului dreptului națiunilor la autodeterminare și prin restaurarea Poloniei pe o bază democratică și socialistă” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 19, București, Editura politică, 1964, p. 154). Împotriva acestui punct au protestat vehement în timpul conferinței și după aceea proudhoniștii francezi H. Tolain și E. Fribourg, care propovăduiau abținerea proletariatului de la orice activitate politică. — 145, 445.

180 Este vorba de articolul de fond publicat în „Times” nr. 25 347 din 20 noiembrie 1865. — 146.

181 La sfârșitul deceniului al 6-lea al secolului al XIX-lea, în rîndurile emigranților irlandezi din America, iar ulterior în Irlanda, a luat ființă organizația secretă a feniienilor Frația revoluționară (sau republicana) irlandeză, care lupta pentru independența Irlandei și pentru crearea unei republici irlandeze. Reflectînd în mod obiectiv interesele țărănimii irlandeze, feniienii, prin compoziția lor socială, făceau parte mai ales din mica burghezie de la orașe și intelectualitatea cu vederi democratice. Ca urmare a tacticii lor complotiste și a greșelilor lor sectare și burghezo-naționaliste, feniienii s-au rupt de masele largi ale poporului irlandez și nu au împletit activitatea lor cu mișcarea general-democratică care pătrunsese în Anglia. Marx și Engels, care în repetate rînduri au subliniat laturile slabe ale mișcării feniienilor, au apreciat în mod deosebit caracterul revoluționar al acestei mișcări și au căutat s-o orienteze pe făgașul luptei de masă și al unor acțiuni organizate în comun cu clasa muncitoare engleză. În 1865 feniienii au pregătit o insurecție armată, dar în septembrie același an guvernul englez a reușit să aresteze pe conducătorii mișcării feniene (C. Luby, O'Leary, O'Donovan Rossa etc.), ziarele feniene au fost interzise, acțiunea legii Habeas Corpus-Act suspendată. Consiliul General al Internaționalei I a sprijinit campania dusă în Anglia în apărarea feniienilor condamnați. — 146, 514.

182 Pregătirea pentru tipar a primului volum al „Capitalului”, Marx a început-o, pare-se, prin redactarea primelor trei caiete ale manuscriselor sale economice din anii 1861—1863; el a folosit textul acestor caiete, care tratează despre „Transformarea banilor în capital” și despre „Plusvaloarea absolută”, la capitolul al doilea și al treilea din prima ediție a volumului întii. Datele pomenite în textul scrisorii primite de la Engels au fost incluse de Marx în capitolul al treilea din prima ediție. În ediția a doua a volumului, aceste date au fost precizate (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 23, București, Editura politică, 1966, p. 230—231). — 146.

183 La 24 noiembrie 1865, Schweitzer a fost condamnat la un an închisoare pentru publicarea unor articole politice în „Social-Demokrat”, dar a fost pus provizoriu în libertate în mai 1866 și amnistiat după războiul austro-prusian din 1866. — 147.

184 Mitingul de masă menționat a fost organizat de Liga pentru reformă la Londra, în St. Martin's Hall, la 12 decembrie 1865. În comitetul pentru pregătirea mitingului au intrat membrii Consiliului General Odger, Leno, Longmaid, Dell,

Stansby, Howell și Hartwell. Majoritatea participanților erau muncitori, membri ai trade-unionurilor ; la miting a fost adoptată rezoluția prin care se cerea dreptul la vot universal. — 149, 449, 451.

185 Din ianuarie 1866 a apărut la Geneva în limba germană, sub conducerea redacțională a lui J. Ph. Becker, revista lunară „Der Vorbote” ca organ oficial al secției germane a Asociației Internaționale a Muncitorilor. În general, revista a promovat linia lui Marx și a Consiliului General, publicând documente ale Internaționalei și date despre activitatea secțiilor Asociației în diferite țări. Revista și-a încetat apariția în decembrie 1871. — 149.

186 Din decembrie 1865 până în ianuarie 1866 au avut loc în Franța dezordini studențești provocate de hotărîrea luată de consiliul Academiei din Paris de a-i exclude pe studenții care au participat la Congresul internațional al studenților de la Liège (Belgia) de la sfîrșitul lunii octombrie 1865. Cea mai numeroasă delegație de la congres, la care au fost reprezentați studenții din multe țări europene, a fost delegația studenților francezi (P. Lafargue, Ch. Longuet, Ch. V. Jaclard, A. Rognier și alții). În declarațiile lor majoritatea oratorilor la congres au exprimat protestul spontan al tineretului revoluționar împotriva regimului celui de-al doilea Imperiu.

Vorbind de afacerea mexicană, Marx se referă la intervenția armată a Franței în Mexic, începută în decembrie 1861, cu scopul de a răsturna guvernul progresist al lui Juárez și de a transforma Republica mexicană într-o colonie a marilor puteri europene. Intervenționistii intenționau, de asemenea, să folosească teritoriul Mexicului ca bază de atac pentru intervenția lor în războiul civil din S.U.A. de partea statelor sclavagiste. Inițial la intervenție au luat parte Anglia și Spania, dar, din cauza unor contradicții cu Franța, acestea și-au retras trupele din Mexic în aprilie 1862. Intervenționistii francezi și-au continuat acțiunile expansioniste, ocupînd în vara anului 1863 orașul Mexico, au proclamat Mexicul imperiu, instalînd pe tronul țării pe protejatul lui Napoleon al III-lea, arhiducele Maximilian al Austriei. Poporul mexican a luptat cu curaj și dîrzenie împotriva intervenționistilor francezi, provocîndu-le o serie de înfrîngerii hotărîtoare. În martie 1867, intervenționistii au fost nevoiți să părăsească Mexicul. La eșecul aventurii lui Napoleon al III-lea în Mexic au contribuit totală lipsă de popularitate a acestei acțiuni în Franța, precum și schimbările survenite în situația internațională ca urmare a victoriei obținute de statele din Nord în războiul civil din 1861—1865. — 150, 154, 227, 246, 450, 471.

187 Fragmentul de față intitulat „Anexe” a fost adăugat, pare-se, de Marx la una din scrisorile adresate lui Engels. — 151.

188 Engels se referă la broșura apărută anonim „Die Geschichte der social-demokratischen Partei in Deutschland seit dem Tode Ferdinand Lassalle's” („Istoria partidului social-democrat în Germania de la moartea lui Ferdinand Lassalle”). 2. Aufl., Berlin, 1865. Autorul broșurii era E. Richier.

În „Allgemeine Zeitung” din Augsburg de la 1 ianuarie 1866, Schulze-Delitzsch a publicat declarația cu privire la apariția noii lui opere „Die Abschaffung des geschäftlichen Risiko durch Herrn Lassalle. Ein neues Capitel zum deutschen Arbeiterkatechismus” („Desființarea riscului comercial de către d-l Lassalle. Un nou capitol în catehismul muncitorilor germani”). Această lucrare, care era un răspuns la cartea lui Lassalle „Herr Bastiat — Schulze von Delitzsch, der ökonomische Julian, oder : Capital und Arbeit” („D-l Bastiat — Schulze von Delitzsch, Iulianul economic, sau : Capital și muncă”), a apărut curînd după aceea la Berlin. — 154.

- 189 Este vorba de cuvîntarea rostită de J. Bright la mitingul de la Rochdale din 3 ianuarie 1866 consacrată problemei reformei electorale. O dare de seamă cu privire la această cuvîntare a apărut în „Times” nr. 25 386 din 4 ianuarie 1866. — 154.
- 190 Secția franceză de la Londra a fost creată în toamna anului 1865. În afară de reprezentanții elementelor proletare (E. Dupont, A. Jung, P. Lafargue etc.), din ea făceau parte și emigranți mic-burghezi (Le Lubez și ulterior Pyat). În 1868, după ce, la propunerea lui Marx, Consiliul General a adoptat rezoluția din 7 iulie 1868 prin care se dezaproba cuvîntarea provocatoare a lui F. Pyat (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 335), secția s-a scindat, reprezentanții elementelor proletare s-au retras, iar secția a rupt efectiv legăturile cu Internaționala. — 155.
- 191 Articolul calomnios al republicanului mic-burghez francez Vésinier a apărut în numerele 293 și 294 ale ziarului burghezo-democrat belgian „L'Echo de Verviers” din 16 și 18 decembrie 1865. În acest articol, activitatea Consiliului General și lucrările Conferinței de la Londra erau denaturate în mod calomnios. Articolul a fost discutat în ședințele de la 26 decembrie 1865, 2 și 9 ianuarie 1866. Marx, care a participat la aceste ședințe, a luat parte activă la discuții și a insistat ca Vésinier să fie exclus din Internațională dacă nu va prezenta dovezi în sprijinul acuzațiilor sale. Această hotărîre a fost adoptată de Consiliul General la ședința din 9 ianuarie 1866. Pe baza hotărîrii Consiliului General, răspunsul la articolul anonim a fost scris de Jung și redactat de Marx (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 552—561).
- Proiectul noului statut menționat de Marx, alcătuit de Le Lubez, a fost publicat în „Echo de Verviers” din 27 decembrie 1865. Acest proiect, care reflecta concepțiile federaliste ale unor democrați mic-burghezi, membri ai secției franceze de la Londra, reducea la zero rolul conducător al Consiliului General, transformîndu-l într-o simplă reprezentanță cu funcții pur tehnice și informație și statistică. — 156, 157, 178, 443.
- 192 Este vorba de o serie de articole ale proudhonistului H. Denis cu privire la problema poloneză publicate în ziarul belgian „La Tribune du Peuple” din martie pînă în iunie 1864 sub titlul „La Question polonaise et la démocratie” („Problema poloneză și democrația”).
- La rugămintea lui Marx, între sfîrșitul lunii ianuarie și începutul lunii aprilie 1866 Engels a scris o serie de articole sub titlul „De ce poartă clasa muncitoare interes Poloniei?”, în care a fundamentat — în opoziție cu nihilismul naționalist al proudhoniștilor și cu „principiul naționalităților” lansat în scopuri demagogice de cercurile bonapartista — poziția adoptată de Internațională în problema națională (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 163—174). — 156, 159.
- 193 Marx i-a trimis lui Engels scrisoarea din 2 ianuarie 1866 a lui Arnold Hilberg din Viena, în care acesta îi propunea lui Marx să colaboreze la publicația proiectată „Internationale Revue”. După cum reiese din scrisoarea lui Hilberg către Marx din 18 ianuarie 1866, Marx a consimțit să colaboreze la această revistă. Dar, fiind foarte ocupat cu munca în cadrul Internațională și lucrul la „Capitalul”, se pare că Marx nu a putut să-și realizeze această dorință. — 156, 165.
- 194 Este vorba de punctul 9 al ordinii de zi a Conferinței de la Londra din 1865: „Pericolul moscovit care amenință Europa și restabilirea unei Polonii indepen-

- dente și unite" (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 550). — 157.
- 195 Întrunirea în cinstea celei de-a treia aniversări a insurecției poloneze din 1863—1864 a avut loc la 22 ianuarie 1866 la Londra, în St. Martin's Hall, sub președinția cunoscutului emigrant polonez, democratul L. Oborski. Potrivit informației apărute în organul aripii democratice a emigranților polonezi, ziarul „Głos Wolny”, întrunirea a fost convocată din inițiativa Asociației Internaționale a Muncitorilor și a emigranților polonezi din Londra. La întrunire a fost adoptată în unanimitate rezoluția propusă de Fox și susținută de Marx, care exprima solidaritatea clasei muncitoare și a cercurilor democratice din Anglia și din alte țări din Europa cu lupta pentru eliberarea națională a Poloniei.
- O dare de seamă cu privire la întrunire a fost publicată în „Głos Wolny” nr. 93 din 31 ianuarie, în „Bee-Hive Newspaper” nr. 225 din 3 februarie și în „Workman's Advocate” nr. 151 din 27 ianuarie 1866. — 158.
- 196 Este vorba, pare-se, de Denis de Châteaugiron, autorul cărții „L'Anti-Proudhon”, în care concepțiile lui Proudhon erau criticate de pe pozițiile bisericii catolice. Cartea lui Denis de Châteaugiron constituie un răspuns la lucrarea lui Proudhon „De la Justice dans la Révolution et dans l'Église” („Despre echitate în revoluție și biserică”), apărută la Paris în 1858 în 3 volume. — 158.
- 197 Vezi nota lui Marx în: K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 23, București, Editura politică, 1966, p. 250—251.
- Marx se referă la secțiunea sau paragraful intitulat „Ziua de muncă”, care în prima ediție a primului volum al „Capitalului” a intrat în capitolul al treilea, iar în ediția a doua și în edițiile germane următoare ale acestui volum în capitolul al optulea al secțiunii a treia (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 23, București, Editura politică, 1966, p. 242—313). — 160.
- 198 Este vorba de următoarele documente oficiale: „Reports of the Inspectors of Factories to Her Majesty's Principal Secretary of State for the Home Department” („Rapoartele inspectorilor de fabrică către Ministrul de Interne al maiestății sale”), „Children's Employment Commission. Report (I—IV) of the commissioners” („Comisia de cercetare a condițiilor de muncă ale copiilor. Raportul membrilor comisiei”) și „Public Health. Reports of the Medical Officer of the Privy Council” („Sănătatea publică. Raportul inspectorului sanitar al Consiliului secret”). — 160.
- 199 Ziarul „Workman's Advocate” (vezi adnotarea 158), care a apărut din 10 februarie 1866 sub numele „The Commonwealth”, a rămas, în pofida reorganizării redacției, organul oficial al Asociației Internaționale a Muncitorilor, publicând rapoarte cu privire la ședințele Consiliului General și alte documente ale Internaționalei. Marx a făcut parte din colegiul de redacție până în 9 iunie 1866. Liderii oportuniști ai trade-unionurilor au reușit totuși să paralizeze în asemenea măsură influența adepților lui Marx, încât din aprilie 1866 în postul de redactor-șef a fost numit Odger. Începând cu nr. 183 din 8 septembrie 1866, ziarul s-a declarat organ al Ligii pentru reformă, de fapt a trecut complet sub influența burgheziei radicale. Ziarul și-a încetat apariția la 20 iulie 1867. — 161, 444, 534.
- 200 Marx se referă la broșura: J. Watts. „Trade societies and strikes. Machinery. Co-operative societies” („Sindicat și greve. Mașini. Uniuni cooperatiste”). Manchester, 1865. Marx a făcut o critică nimicitoare acestei lucrări în volumul întâi al „Capitalului” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 23, București, Editura politică, 1966, p. 558, notele 45 și 51). — 161.

- 201 În scrisoarea către Marx din 18 ianuarie 1866, Liebknecht i-a comunicat că unul dintre redactorii ziarului „Social-Demokrat”, Hofstetten, a încercat din nou să-i coopteze pe Marx, Engels și Liebknecht în calitate de colaboratori ai ziarului și a propus ca acesta să fie folosit pentru propagarea ideilor Internaționalei. Marx a protestat vehement împotriva încercărilor lassalleenilor de a-i folosi numele pentru a îndrepta situația disperată a ziarului și l-a mustrat pe Liebknecht pentru atitudinea sa împăciuitoare. — 161.
- 202 Tribunalul suprem prusian a luat la 29 ianuarie 1866 hotărârea de a-i acționa în judecată pe Twesten și Frenzel, membri ai Camerei deputaților, pentru cuvântările ținute în 1865 în Cameră, în care criticau organele guvernamentale. Această decizie a Tribunalului suprem a constituit o eludare a articolului 84 din Constituția prusiană, potrivit căruia membrii Landtagului raspundeau pentru părerile exprimate în Camere numai pe baza regulamentelor Camerelor respective. Această decizie a Tribunalului suprem, care încălca principiul inviolabilității deputaților, a fost respinsă de Camera deputaților.
- Prima și a doua instanță judecătorească au respins cererea procuraturii de a intenta o acțiune împotriva lui Twesten și Frenzel încă înainte de această decizie a Tribunalului suprem. Dar, în pofida hotărârii Landtagului și pe baza hotărârii Tribunalului suprem, procesul lui Twesten s-a judecat în fața tribunalului din Berlin în mai 1866. A fost achitat. — 163.
- 203 Este vorba de tratativele care s-au dus între cercurile conducătoare din Austria și opoziția burghezo-moșierească moderată din Ungaria, condusă de Ferencz Deak, cu privire la reforma structurii statale a imperiului habsburgic. Tratatativele s-au încheiat în primăvara anului 1867 printr-o înțelegere austro-ungară potrivit căreia imperiul austriac s-a transformat într-un stat dualist — Austro-Ungaria.
- Acest compromis a fost încheiat între clasele conducătoare din Austria și cele din Ungaria cu scopul de a înăbuși mișcarea de eliberare națională a celorlalte popoare din cadrul imperiului. Concesiile făcute de cercurile conducătoare austriece Ungariei au fost determinate și de înfringerea Austriei în războiul austro-prusian din 1866. — 163, 220.
- 204 Teoria rentei funciare a fost expusă de Marx în capitolul al șaselea al manuscrisului cărții a treia a „Capitalului”. În volumul al treilea al „Capitalului”, scos de Engels, îi corespunde întreaga secțiune a șasea: „Transformarea profitului suplimentar în rentă funciară” (vezi K. Marx, „Capitalul”, vol. III, partea a II-a, București, E.S.P.L.P. 1955, p. 588—765). — 164.
- 205 *Sistemul schimburilor* (Relaissystem) — sistem de muncă aplicat de fabricanții englezi pentru a eluda legea cu privire la limitarea zilei de muncă pentru copii și adolescenți. Potrivit acestui sistem, după câteva ore de muncă copiii și adolescenții erau transportați în aceeași zi în altă secție sau fabrică, cu scopul de a-i înșela pe inspectorii de fabrică. Aceasta făcea ca, în ultimă instanță, ziua de lucru să nu fie mai scurtă, ci adesea chiar mai lungă decât pînă la promulgarea legii cu privire la limitarea zilei de muncă (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 23, București, Editura politică, 1966, p. 268—302). — 164.
- 206 Este vorba de secțiunea a 4-a a capitolului al șaselea din prima ediție a volumului I al „Capitalului”. În ediția a doua și în edițiile următoare îi corespunde capitolul al XIII-lea: „Mașinile și marea industrie” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 23, București, Editura politică, 1966, p. 380—512). — 164.

- 207 La 6 ianuarie 1866, potrivit hotărârii Consiliului General, în nr. 148 al ziarului „Workman's Advocate” a fost reprodus apelul publicat în ziarul „Cork Daily Herald” al doamnelor O'Donovan Rossa și Clarke Luby, intitulat „The State Prisoners. An Appeal to the Women of Ireland” („Situația prizonierilor. Apel către femeile din Irlanda”), în legătură cu o colecta în ajutorul feniilor condamnați (vezi adnotarea 181).
- La ședința Consiliului General din 16 ianuarie 1866, Marx a relatat că Fox a primit o scrisoare de la d-na O'Donovan Rossa, care mulțumește pentru reproducerea apelului și pentru articolele lui Fox, publicate în octombrie 1865 în același ziar, cu privire la problema irlandeză: „The British coup d'état in Ireland” („Lovitura de stat a englezilor în Irlanda”) (nr. 136), „The Influence of Irish National Feeling upon the Relations between Great Britain and the United States” („Influența spiritului național irlandez în relațiile dintre Marea Britanie și Statele Unite”) (nr. 137) și „The Irish Difficulty continued” („Dificultățile din Irlanda continuă”) (nr. 138). — 165.
- 208 În ianuarie—februarie 1866, în timpul sesiunii Landtagului prusian, opoziția majorității progresiste a Camerei deputaților împotriva politicii guvernului Bismarck s-a manifestat în toate problemele. Camera a respins decizia Tribunalului suprem de a intenta o acțiune judecătorească deputaților Twesten și Frenzel (vezi adnotarea 202), s-a ridicat împotriva alipirii la Prusia a ducatului Lauenburg fără a fi sancționată de ambele Camere ale Landtagului, a condamnat interzicerea de către poliție a organizării banchetului de la Köln (vezi adnotarea 153). Comisia Camerei s-a declarat împotriva creșterii bugetului militar pe 1866 și împotriva convenției dintre guvern și societatea pe acțiuni a căilor ferate din Köln (vezi adnotarea 165).
- Ca răspuns la aceste acțiuni ale opoziției burgheze, guvernul prusian a dispus închiderea înainte de termen, la 23 februarie 1866, a sesiunii Landtagului, iar la 9 mai 1866 dizolvarea lui. — 166.
- 209 Între 14 și 18 februarie 1866, Engels a fost la Marx, la Londra. — 166.
- 210 Este vorba de articolul lui Fox „The Irish Question” („Problema irlandeză”), publicat în ziarul „Commonwealth” nr. 153 și 154 din 10 și 17 februarie 1866. — 166.
- 211 J. Liebig. „Die Chemie in ihrer Anwendung auf Agricultur und Physiologie” („Chimia aplicată în agricultură și fiziologie”). 7. Aufl., Th. I, Braunschweig, 1862, S. 72—73. — 169.
- 212 Este vorba de publicarea materialelor comisiei pentru cercetarea împrejurărilor legate de înăbușirea răscoalei populației negre din insula Jamaica (vezi adnotarea 176). Comisia a înfierat cruzimea armatei engleze. Silit să țină seama de opinia publică, ziarul „Times”, care la început dădea dreptate colonialiștilor, în zilele de 3 și 5 martie 1866 a publicat articole de fond și rapoarte ale corespondentului lui în care înfieră ororile săvârșite de „oameni purtând uniforma armatei engleze”.
- Știrea cu privire la demisia lui J. Russell s-a dovedit de data aceasta a fi falsă. Guvernul Russell a demisionat în iunie 1866, după ce a căzut bill-ul lui Gladstone cu privire la reformă (vezi adnotarea 216). — 172.
- 213 Problema înțelegerii dintre guvernul Bismarck și direcția societății pe acțiuni a căilor ferate Köln-Münden (vezi adnotarea 165) din 21 februarie 1866 a devenit obiectul unor dezbateri în cadrul comisiei Camerei deputaților din Landtag, care a considerat-o „anticonstituțională și neavenită”. Camera însă, ca ur-

mare a închiderii ei înainte de termen (vezi adnotarea 208), nu a examinat această problemă. Curînd după aceasta a apărut o declarație, provenind, după cum se pretindea, de la direcția societății, cu privire la anularea convenției. La 28 februarie 1866, direcția societății a dezmințit oficial acest zvon. — 172.

214 În clădirea de pe Fleet Street, Bouvery Street nr. 18 s-au ținut din decembrie 1865 pînă la 25 iunie 1867 ședințele Consiliului General al Asociației Internaționale a Muncitorilor. — 175.

215 La ședința Consiliului General din 6 martie 1866, Le Lubez și Wolff, susținuți de trade-unioniștii englezi Odger, Howell, Cremer și alții, profitînd de absența de la ședință a lui Marx și a multor adepți ai acestuia, au făcut să se adopte o rezoluție cu privire la răspunsul dat de Consiliul General articolului calomnios publicat de Vésinier în „Écho de Verviers”. În rezoluție se spunea că Consiliul retractează cele afirmate în acest răspuns referitor la „eminenții scriitorii de rasă latină”, adică la Mazzini și adepții săi, cu alte cuvinte se dezavua contestarea versiunii false puse în circulație de Vésinier, potrivit căreia Mazzini ar fi fost autorul documentelor-program ale Internaționalei, și în primul rînd al Statutului. La ședința din 13 martie 1866, Marx și adepții săi au obținut anularea acestei rezoluții, respingînd astfel noile încercări ale elementelor mic-burgheze de a ocupa o poziție conducătoare în Internațională. — 179, 209, 459.

216 La Conferința națională convocată de Liga pentru reformă la Londra în St. Martin's Hall, între 28 februarie și 1 martie 1866, delegații diferitelor organizații care militau pentru reforma electorală în Anglia (printre care o delegație numeroasă a Consiliului General alcătuită din Fox, Carter, Jung, Lessner și alții) s-au pronunțat pentru acordarea dreptului de vot întregii populații adulte de sex bărbătesc din Anglia. La conferință au fost prezenți și militanții ai trade-unionurilor a căror activitate era în contradicție cu politica Ligii pentru reformă și a Consiliului General și care au provocat o sciziune în mișcarea pentru reforma electorală. Ei au declarat că se mulțumesc ca scop apropiat cu acordarea dreptului de vot chirișilor.

La 12 martie 1866, guvernul liberal Russell-Gladstone a prezentat în Camera comunelor bill-ul cu privire la reforma electorală. În acest bill, în care erau folosite principalele teze ale bill-ului lui Russell cu privire la reformă respins în 1860, se prevedea reducerea censului pe avere pentru alegătorii din comitate pînă la 10 l. st., iar pentru cei din orașe pînă la 7 l. st. Adoptarea acestui bill ar fi însemnat o oarecare creștere a numărului de alegători prin includerea muncitorilor mai înstăriți.

Sub influența radicalilor burghezi și a liderilor trade-unionurilor cu tendințe împăciuitoare, consiliul Ligii pentru reformă a susținut oficial în ședințele lui din 16 și 20 martie 1866 acest bill extrem de moderat al lui Gladstone, care a provocat o puternică opoziție printre tory și o parte a liberalilor. — 182, 185, 475.

217 Este vorba de agravarea în primăvara anului 1866 a conflictului dintre Prusia și Austria în legătură cu primejdia ca Prusia să violeze acordul cu privire la administrarea în comun a ducatelor Schleswig și Holstein. Austria a adresat o circulară Prusiei, iar ulterior, la 16 martie 1866, unei serii de state germane membre ale Confederației germane (uniune a statelor germane, realizată în 1815 la Congresul de la Viena), cu rugămintea de a-și asuma rolul de mediator în conflictul austro-prusian sau de a-i da ajutor militar împotriva Prusiei. Prusia a încercat mai întîi să-și asigure sprijinul statelor din Confederația germană, acuzînd în mod demagogic Austria de pregătirea unui război, La

- 24 martie 1866, guvernul prusian a trimis o notă statelor germane în care propunea efectuarea unei reforme a instituțiilor politice și militare ale Confederației germane. — 182, 185, 186, 188.
- 218 La Olmütz (astăzi Olomouc) a avut loc la 29 noiembrie 1850 întâlnirea dintre primul ministru al Prusiei, von Manteuffel, și primul ministru austriac, prințul Schwarzenberg, în perioada când Prusia, sub presiunea lui Nicolae I, a fost nevoită în mod rușinos să renunțe în favoarea Austriei la pretențiile sale de a interveni în problema înăbușirii răscoalei din electoratul Hessen. — 182.
- 219 Este vorba de detronarea, în februarie 1866, a domnitorului Alexandru Ioan Cuza de către o conjurație a „monstruoasei coaliții”. Această coaliție era nemulțumită de politica internă dusă de Cuza, care, sub presiunea maselor populare, a efectuat o serie de reforme burgheze, lovind în orinduarea feudală. Lovitura de stat a fost înfăptuită cu încuviințarea Rusiei și Franței și cu sprijinul Prusiei. În mai 1866 coaliția burghezo-moșierească a adus pe tronul țării pe prințul Carol von Hohenzollern-Sigmaringen, rudă cu regele Prusiei. Noul domnitor a dus o politică de subordonare a României față de interesele economice și politice ale Germaniei. — 185, 186.
- 220 Este vorba de articolul al III-lea al lui Mazade „La Russie sous l'empereur Alexandre II. — La Société et le Gouvernement russes depuis l'insurrection polonaise” („Rusia în timpul împăratului Alexandru al II-lea. — Societatea și guvernul rus după insurecția poloneză”), publicat în „Revue des deux Mondes”, t. 62, 15 martie 1866, p. 273—311. — 185.
- 221 Este vorba de broșura „Congrès ouvrier” („Congresul muncitorilor”), scoasă de secția de la Paris a Internaționalei la începutul anului 1866. Broșura conținea traducerea în limba franceză a Statutului provizoriu al Asociației, cu denaturarea grosolană a unor pasaje, apelul secției de la Paris către membrii Asociației Internaționale, apărut în vara anului 1865, raportul delegaților francezi cu privire la Conferința de la Londra din 1865, programul confirmat de Conferința de la Londra, al Congresului de la Geneva din 1866 și alte materiale. — 187.
- 222 Este vorba de nota guvernului austriac din 16 martie 1866 (vezi adnotarea 217).
- La 9 aprilie 1866 guvernul prusian a propus în cadrul dietei Confederației convocarea parlamentului întregii Germanii pe baza votului universal pentru rezolvarea problemei Confederației statelor germane. Prezentându-se în mod demagogic ca apărător al intereselor întregii Germanii, guvernul Bismarck căuta să-și asigure sprijinul maselor în războiul împotriva Austriei pe care îl pregătea. — 188.
- 223 În tratatul de la Viena din 1864, prin care s-a încheiat războiul Prusiei și Austriei împotriva Danemaricii (vezi adnotarea 3), se menționa că toate tratatele și convențiile anterioare cu privire la Schleswig și Holstein rămăneau în vigoare în punctele care nu contraveneau conținutului principal al tratatului respectiv (cu privire la trecerea ducatelor în administrarea comună a Prusiei și Austriei), rămăneau valabile unele articole ale tratatului încheiat la Londra în 1852 de puterile europene, în special punctele esențiale care se refereau la problema succesiunii la tronul Danemaricii. În tratat, țarul Rusiei era indicat ca unul dintre pretendenții legali la tronul Danemaricii (Karl Peter Ulrich, în calitate de urmaș al ducelui de Holstein-Gottorp, a domnit în Rusia sub nu

mele de Petru al III-lea) care a renunțat la dreptul său în folosul ducelui Christian Sonderburg-Glücksburg, declarat urmaș al regelui Friedrich al VII-lea. Aceasta a constituit un precedent pentru pretențiile țarului rus la tronul Danemarckii pe viitor, în cazul stingerii dinastiei Glücksburg. — 191.

- 224 Marx s-a întors din Margate la Londra în jurul datei de 10 aprilie 1866. — 192.
- 225 În martie 1866 croitorii de la Londra au cerut mărirea salariului. Deși majoritatea întreprinderilor au căzut de acord, o serie de proprietari de mari ateliere de croitorie, drept răspuns la revendicările croitorilor, au recurs la lock-out. 15 000 de muncitori croitori erau amenințați de lock-out. La 27 martie a început greva tuturor croitorilor din Londra. Comitetul executiv al Asociației pentru sprijinirea muncitorilor croitori, creat la conferința generală a croitorilor din Manchester, care a avut loc între 12 și 17 martie 1866, s-a adresat tuturor croitorilor din Anglia cu rugămintea de a sprijini greva. La ședința Consiliului General din 27 martie 1866 a fost adoptată hotărârea de a adresa prin intermediul secretarilor-corespondenți de pe continent un apel către muncitorii croitori de a nu veni în Anglia. Acest avertisment a fost publicat, în numele Consiliului General, într-o serie de organe ale Internaționalei. Sprijinirea grevei de către Consiliul General a avut un rol hotărâtor în victoria croitorilor londonezi din aprilie 1866 și a contribuit la creșterea popularității și prestigiului Asociației Internaționale a Muncitorilor în rindurile clasei muncitoare. La 17 aprilie Asociația pentru sprijinirea muncitorilor croitori s-a afiliat la Internațională. — 192.
- 226 Marx se referă la rezistența pe care a întâmpinat-o bill-ul lui Russell-Gladstone cu privire la reforma electorală (vezi adnotarea 216) din partea conservatorilor și a unei părți a liberalilor (Marx îi numește whigii lui Palmerston, referindu-se la opoziția de dreapta din partidul whigilor pe care la timpul său a condus-o Palmerston) în frunte cu Horsmann și Loy, care au primit peocla de adullamiți, după expresia lui I. Bright, care a comparat despărțirea acestei părți a liberalilor de întregul partid cu retragerea, potrivit legendei biblice, a regelui David în peștera Adullama, unde s-a ascuns de urmărirea lui Saul. — 193, 195.
- 227 La 1 mai 1866, în ședința Consiliului General s-a discutat problema opunerii la aducerea în Scoția, în legătură cu greva croitorilor de la Edinburgh din 26 martie 1866, a unor muncitori croitori germani și danezi în calitate de spărgători de grevă. Croitorii germani de la Londra au format un comitet în frunte cu Lessner și Haufe și au hotărât să zădărnicească împreună cu Consiliul General planurile patronilor și ale agenților lor din Germania. La rugămintea lui Marx, la 3 mai Lessner și Haufe i-au trimis informații amănunțite în legătură cu evenimentele de la Edinburgh, în vederea întocmirii unei informații pentru presa germană. La 4 mai Marx a scris și a trimis în numele Consiliului General articolul „Avertisment”, care a fost publicat într-o serie de ziare germane (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 175—176). Totodată, Lessner și Haufe au scos la Londra o foaie volantă, în care erau expuse scopurile și sarcinile comitetului de la Londra al croitorilor germani și se apela la muncitorii germani din Londra să organizeze o colectă; în afară de aceasta Consiliul General i-a trimis pe Haufe și Hansen la Edinburgh pentru a zădărnici planurile patronilor. În iulie 1866 comitetul a scos o a doua foaie volantă adresată muncitorilor croitori din Germania. Acțiunile Consiliului General au contribuit la succesul grevei, precum și la creșterea influenței Internaționalei în Anglia. — 194, 198, 469.

- 228 Este vorba de măsurile luate de Bismarck pentru a-și atrage aliați în războiul cu Austria dezlănțuit de el. La 8 aprilie 1866 Prusia și Italia au încheiat în secret un tratat de alianță, în care se angajau să ducă împreună războiul împotriva Austriei pînă cînd Italia va primi Veneția, iar Prusia — teritorii echivalente în Germania. — 194, 205, 211.
- 229 La 7 mai 1866 studentul F. Cohen, fiul vitreg al lui K. Blind, a organizat un atentat împotriva lui Bismarck, care a eșuat. Cohen a fost arestat și în închisoare s-a sinucis. — 196, 198.
- 230 Marx se referă la înfringerea suferită de Austria în războiul cu Franța și Piemont din 1859. — 197.
- 231 Pregătind războiul împotriva Austriei, guvernul Bismarck s-a străduit să-și asigure neutralitatea amicală a Franței. La 6 mai 1866, împăratul Napoleon al III-lea a jînut o cuvîntare la o serbare cîmpenească în Auxerre, în care a declarat că „tratatele din 1815 din care unele partide din zilele noastre vor să facă unica bază a politicii noastre interne îi sînt la fel de odioase și lui ca și majorității poporului francez”. Această declarație a lui Napoleon al III-lea a fost considerată ca o încurajare directă a agresiunii prusiene și, în primul rînd, a intenției lui Bismarck de a reorganiza Confederația germană, creată pe baza hotărîrii Congresului de la Viena din 1815. — 197.
- 232 În legătură cu reforma constituțională a Confederației germane propusă, vezi adnotarea 222.
- „Drepturile fundamentale ale poporului german” („Grundrechte des deutschen Volkes”), adoptate de Adunarea națională de la Frankfurt spre sfîrșitul anului 1848, conținea, ca și „Declarația drepturilor omului și cetățeanului”, formularea principalelor libertăți burgheze; au intrat în constituția imperiului din 1849, formînd secțiunea a VI-a. Cele mai importante puncte ale „Drepturilor fundamentale ale poporului german” au fost incluse în constituțiile majorității statelor germane; ulterior, pe baza hotărîrii Dietei unite din 23 august 1851, au fost eliminate sau revizuite. — 199.
- 233 Seria de articole ale lui Engels „De ce poartă clasa muncitoare interes Poloniei?” a rămas neterminată din cauză că ziarul „Commonwealth” în care apărea și-a încetat apariția. — 201, 203.
- 234 La ședința Consiliului General din 8 mai 1866, P. Fox și-a mărturisit intenția de a se pronunța la următoarea ședință a Consiliului împotriva unui pasaj din articolul lui Engels „Doctrina naționalităților aplicată la Polonia” din seria de articole „De ce poartă clasa muncitoare interes Poloniei?” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 163—174). Judecînd după scrisoarea de față a lui Marx, Fox a luat cuvîntul în ședința Consiliului General din 15 mai 1866. Totuși, în procesul-verbal al acestei ședințe nu au fost consemnate nici cuvîntarea lui Fox și nici replica lui Marx. — 201.
- 235 În nr. 165 al ziarului „Commonwealth” din 5 mai 1866 a fost publicată declarația redacției în care se spune că aceasta nu-și asumă răspunderea pentru articolele inserate sub o anumită linie, răspunderea pentru aceste articole revenind autorilor. Această declarație era îndreptată, în primul rînd, împotriva conținutului seriei de articole scrise de Engels „De ce poartă clasa muncitoare interes Poloniei?”, publicate de ziar sub linia menționată de redacție. — 203.

- 236 În nr. 15 al ziarului „Le Courier français” din 20 mai 1866 a fost publicat apelul „Aux étudiants des universités d'Allemagne et d'Italie, les étudiants de Paris” („Apelul studenților din Paris adresat studenților din universitățile din Germania și Italia”) în legătură cu pericolul izbucnirii unui război între Prusia și Austria. Acest apel a fost întocmit sub puternică influență a ideilor proudhoniste. La ședința Consiliului General din 5 iunie 1866, în lipsa lui Marx, a fost pus în discuție apelul de răspuns către studenții din Paris și către studenții și tinerii din toate țările, întocmit de secția franceză de la Londra în numele muncitorilor din toate țările (vezi „Consiliul General al Internaționalei I 1864—1866. Conferința de la Londra din 1865. Procese-verbale”. Moscova, 1961, p. 258—260). Marx a fost nemulțumit de conținutul acestui apel. În cadrul discuțiilor purtate în ședința Consiliului General din 19 iunie 1866, Marx a făcut o critică amplă poziției proudhoniste în problema națională (vezi volumul de față, p. 210). — 204.
- 237 Ese vorba de atentatul nereușit împotriva lui Alexandru al II-lea, din 4 aprilie 1866, al cărui autor era revoluționarul-terorist rus Karakozov. — 205.
- 238 La ședința din 4 iunie 1866 a Camerei comunelor, Disraeli a criticat în cuvântarea sa activitatea desfășurată de Clarendon în postul de ministru de externe, îndeosebi atitudinea, chipurile, insuficient de fermă a acestuia în timpul războiului din Crimeea și la Congresul pentru pace de la Paris din 1856. — 205.
- 239 Este vorba de intenția lui Engels de a scrie pentru ziarul „Manchester Guardian” unele articole despre războiul austro-prusian, început la sfârșitul lunii iunie 1866. Engels a scris 5 articole, care au apărut în ziar sub titlul „Insemnări despre războiul din Germania” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol 16, București, Editura politică, 1963, p. 177—201). — 210, 219.
- 240 Dezbaterile cu privire la războiul austro-prusian din 1866 au avut loc în cadrul ședințelor Consiliului General din 19, 26 iunie și 17 iulie 1866. La ședința din 26 iunie au fost propuse trei rezoluții: una de către Bobczyński și Carter, a doua de către Cremer și Dutton și a treia de către Fox. Înainte ca aceste rezoluții să fie puse la vot, în ședința Consiliului din 17 iulie 1866, Marx a criticat aceste rezoluții; după aceea rezoluția lui Cremer și Dutton, în care, alături de condamnarea principală justă a războaielor de cotofire, nu se trasa sarcina principală a proletariatului — necesitatea de a se organiza în vederea luptei pentru eliberarea sa politică și socială —, și rezoluția lui Fox, care avea aceleași lipuri și, în afară de aceasta, nu reflecta atitudinea proletariatului față de război, au fost retrase. După unele rectificări, Consiliul General a adoptat în unanimitate următoarea rezoluție propusă de Bobczyński și Carter: „Consiliul General al Asociației Internaționale a Muncitorilor consideră că conflictul care a izbucnit pe continent este un conflict între guverne și recomandă muncitorilor să rămână neutri și să se unească, pentru ca prin unire să ajungă la forța necesară pentru eliberarea lor socială și politică” (vezi „Consiliul General al Internaționalei I 1864—1866. Conferința de la Londra. 1865. Procese-verbale”, Moscova, 1961, p. 151). — 210.
- 241 Este vorba de bătălia decisivă din timpul războiului austro-prusian, care a avut loc la 3 iulie 1866 lângă orașul Königgrätz (astăzi Hradec-Králové), nu departe de satul Sadova. Bătălia s-a încheiat printr-o înfrângere totală a armatei austriece. — 211.

- 242 La sfârșitul anului 1865 și începutul anului 1866, Bismarck a dus tratative cu Napoleon al III-lea, în cursul cărora, dorind să-și asigure neutralitatea Franței în războiul pe care îl pregătea, s-a străduit să-i lase lui Napoleon al III-lea impresia că războiul va fi extrem de epuizant pentru Prusia și, într-o formă vagă, a făcut aluzie la posibilitatea extinderii teritoriale a Franței pe seama Belgiei și Luxemburgului, precum și a citorva posesiuni prusiene de la Rin. — 212.
- 243 În legătură cu demisia guvernului liberal și în semn de protest împotriva guvernului conservator, la 27 iunie și 2 iulie 1866 au avut loc la Londra, în Trafalgar Square, mitinguri de masă spontane, în care a fost din nou revendicat votul universal (în martie 1866 Liga pentru reformă, sub influența radicalilor burghezi, a respins aceste revendicări) (vezi adnotarea 216). Organizatorul de fapt al acestor mitinguri, care au marcat începutul unei noi etape în lupta pentru a doua reformă electorală în Anglia, a fost Consiliul General al Internaționalei I. — 213.
- 244 La 6 iulie 1866 guvernul lui Napoleon al III-lea a supus discuțiilor în senatul francez un proiect de senatus-consult, potrivit căruia numai senatul avea dreptul de a dezbate problemele privind revizuirea constituției, se interzicea discutarea acestor probleme în presă, paragraful din constituția din 1852 care stabilea termenul de 3 luni pentru o sesiune ordinară a corpului legislativ a fost abrogat. Acest senatus-consult a fost adoptat de senat la 14 iulie 1866.
- La 14 iunie 1866, în timpul dezbaterilor pentru bugetul pe 1867, unul dintre liderii opoziției burghezo-republicane, Jules Favre, a criticat în cadrul corpului legislativ politica externă a Franței, îndeosebi în ceea ce privește problema mexicană (vezi adnotarea 186), care a reclamat cheltuieli bănești uriașe. În aceeași ședință, deputatul Glais-Bizoin, de asemenea membru al opoziției burghezo-republicane, a apărut sistemul parlamentar. Enumerând popoarele care se aflau sub dominația despotismului, el i-a inclus și pe francezi, fapt pentru care a fost imediat chemat la ordine de președintele Corpului legislativ, Walewski. — 213.
- 245 La 4 iulie 1866, după înfrângerea armatei austriece lângă Sadova (vezi adnotarea 241), împăratul Austriei, Franz Joseph, i-a trimis lui Napoleon al III-lea o telegramă în care îi comunica că îi cedează Veneția cu condiția ca ea să fie redată Italiei și îl ruga pe Napoleon al III-lea să accepte rolul de mediator între puterile beligerante. Italia și Prusia au acceptat medierea lui Napoleon al III-lea, cu condiția să respecte tratatul cu privire la neîncheierea unei păci separate și la excluderea Austriei din Confederația germană. Potrivit tratatului de pace cu Austria încheiat la Viena la 3 octombrie 1866, Veneția a fost redată Italiei. — 214.
- 246 Este vorba de bulbii de flori pe care Jenny, fiica lui Marx, i-a primit de la J. C. Jura din Kapstadt (Capul Bunei Speranțe) și i-a trimis lui Engels cu indicații amănunțite în ce privește îngrijirea lor. — 214, 217.
- 247 „Old Bess” sau „Brown Bess” („Bătrâna Bess” sau „Bruna Bess”) — astfel era numită în armata engleză în secolul al XVIII-lea și la începutul secolului al XIX-lea pușca cu țeavă lisă. — 214.
- 248 Este vorba de anexarea de către Prusia a regatului Hannover, a electoratului Hessen-Kassel, a marelui ducat Nassau și a altor teritorii în urma victoriei ei în războiul austro-prusian din 1866. — 216.
- 249 O serie de state din sudul Germaniei (Hannover, Saxonia, Bavaria și altele) au participat la războiul austro-prusian din 1866 de partea Austriei. — 216, 218.

250 Este vorba de proiectul cu privire la reglementarea conflictului austro-prusian adoptat de guvernul lui Napoleon al III-lea la 11 iulie 1866. Acest proiect, luind în considerație condițiile prezentate de Prusia, îi dădea lui Napoleon al III-lea posibilitatea de a deveni protectorul Germaniei de sud prin crearea unei uniuni independente a Germaniei de sud din statele situate la sud de Main, asemănătoare cu fosta Uniune renană.

Uniunea renană — uniunea statelor din sudul și vestul Germaniei, întemeiată sub protectoratul lui Napoleon I în iulie 1806. Napoleon a reușit să-și creeze în Germania acest bastion politic-militar datorită zdrobirii Austriei în 1805. În această Uniune au intrat inițial 16 state (Bavaria, Württemberg, Baden etc.), iar apoi încă 5 state (Saxonia, Westfalia etc.) care au devenit de fapt vasale Franței. Uniunea s-a destrămat în 1813, cînd a fost înfrîntă armata napoleoneană. — 218.

251 Este vorba de războaiele din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea duse de Franța împotriva Sfîntului imperiu roman de națiune germană. — 218.

252 *Cărțile albastre* (Blue Books) — denumirea generică a publicațiilor care conțin materiale ale parlamentului englez și documente diplomatice ale Ministerului de Externe. Cărțile albastre, a căror denumire vine de la coperta lor albastră, sînt editate în Anglia din secolul al XVII-lea și constituie principala sursă oficială de studiere a istoriei economice și diplomatice a acestei țări.

În cazul de față este vorba de 5 rapoarte „Children's Employment Commission (1862)” („Comisia de cercetare a condițiilor de muncă a copiilor (1862)”) și „Al 8-lea raport al inspectorului medical al Consiliului intim”; la anexa era publicat raportul doctorului Hunter cu privire la condițiile de locuit ale muncitorilor, mult folosit de Marx în capitolul al XXIII-lea al volumului I al „Capitalului” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 23, București, Editura politică, 1966, p. 622—718). — 219, 224, 280, 299.

253 *Planul Germaniei Mici* — este planul de unificare a Germaniei sub conducerea Prusiei, fără Austria. — 220.

254 În scrisorile sale către Marx din 30 iunie și 10 iulie 1866 și către Engels din 16 iulie 1866, P. Stumpf, care locuia în orașul Mainz, ruga sa i se dea instrucțiuni cu privire la „linia de conduită” a membrilor din Mainz ai Internaționalei, în legătură cu evenimentele războiului din 1866 dintre Austria și Prusia. — 222.

255 La 16 iulie 1866, în timpul războiului austro-prusian, Frankfurt pe Main a fost ocupat de armata prusiană și impus la o contribuție de 6 000 000 de guldeni; senatul a fost dizolvat, garnizoanele și organizațiile militare au fost dezarmate. La 19 iulie prusienii au majorat contribuția la 25 000 000 de guldeni și au cerut primarului, Fellner, o listă a celor mai influenți și mai înstăriți cetățeni, indicîndu-se averea lor drept garanție că orașul va plăti contribuția. În noaptea de 23 spre 24 iulie, Fellner s-a sinucis în semn de protest. — 222, 224, 242.

256 *Eschenheimer Gasse* — stradă în Frankfurt pe Main unde în anii 1816—1866 a fost sediul Dietei germane. — 222.

257 Este vorba de *Congresul slavilor*, care s-a întrunit la 2 iunie 1848 la Praga; la congres a ieșit la iveală lupta dintre cele două curente în mișcarea națională a popoarelor slave subjugate de imperiul habsburgic. Curentul de dreapta, liberal-moderat, în care se încadrau și conducătorii congresului (Palacký, Šafárik), a

încercat să rezolve problema națională prin menținerea și consolidarea monarhiei habsburgice. Curentul de stînga, democratic (Sabina, Fric, Libet etc.), s-a ridicat cu hotărîre împotriva acestui lucru și a căutat să întreprindă acțiuni comune cu mișcarea democrat-revoluționară din Germania și din Ungaria. Unii dintre delegații la congres din aripa radicală, care au participat activ la revoluția de la Praga din iunie 1848, au fost supuși unor crunte represalii. La 16 iunie reprezentanții aripii liberal-moderate rămași la Praga au amînat fără termen lucrările congresului. — 222.

258 *La Villafranca* Austria și Franța au semnat separat, la 11 iulie 1859, un *tratat de pace preliminar*, prin care se încheia războiul Franței și Piemontului împotriva Austriei. În virtutea acestui tratat, Franța obține Lombardia, pe care Napoleon al III-lea a cedat-o ulterior Piemontului în schimbul Savoiei și Nisei, Veneția raminea în posesiunea Austriei, iar ducii de Toscana și Modena urmau să-și recapete tronurile. Deși unele puncte ale tratatului preliminar au ramas pe hîrtie (de pildă punctul cu privire la ducii de Toscana și Modena etc.) sau au fost modificate, în ansamblul lor condițiile prevăzute în acest tratat au stat la baza tratatului de pace definitiv, încheiat la Zürich la 10 noiembrie 1859.

Tratatul de pace dintre Austria și Prusia a fost încheiat la Praga la 23 august 1866. Potrivit stipulațiilor acestui tratat, Austria ceda în favoarea Prusiei drepturile sale asupra Schleswig-Holsteinului, îi plătea o mica contribuție și dadea Veneția regatului Italiei; Confederația germană și-a încetat existența și în locul ei a fost creată Confederația Germaniei de nord, fără participarea Austriei și sub supremația Prusiei. Tratatul de pace dintre Austria și Italia a fost încheiat la Viena la 3 octombrie 1866. Conform condițiilor stipulate în tratat, Italiei îi revenea Veneția; pretențiile ei asupra sudului Tirolului și Triestului nu au fost satisfăcute din cauza împotrivirii Prusiei. — 223, 252.

259 În iulie 1866, în timpul mișcării pentru reforma electorală din Anglia, muncitorii londonezi au fost siliți să lupte pentru dreptul de a ține mitinguri în parcurile capitalei. La 23 iulie Liga pentru reformă a organizat în Hyde Park un miting în apărarea dezideratului lor — votul universal. Cu toată interdicția guvernului, mitingul a avut loc și s-a ajuns la o ciocnire a participanților cu poliția; cîțiva zeci de muncitori au fost arestați. La 24 și 25 iulie, în împrejurimile lui Hyde Park au avut loc mitinguri spontane ale muncitorilor; mulți dintre ei erau înarmați. Împotriva muncitorilor au fost din nou trimise poliția și armata regulată. În oraș a fost efectiv introdusă starea de asediu. Plana primejdiei unor ciocniri ale poporului cu poliția și armata. În aceste condiții, liderii Ligii pentru reformă au acceptat o înțelegere cu guvernul. La 25 iulie o delegație a Ligii, în frunte cu președintele ei, Beales, l-a vizitat pe ministrul de interne S. Walpole și a promis să-i determine pe demonstrații să se împrăștie dacă armata și poliția vor fi retrase din parcurile Londrei. Sub presiunea maselor populare, Walpole a acceptat această propunere și a consimțit la organizarea de către Liga pentru reformă, în Hyde Park, la 30 iulie, a unui nou miting. Dar în timp ce se pregătea acest miting, ministrul afacerilor interne a dat o declarație, susținută de un membru al consiliului Ligii, Holyoake, în care spunea că el nu a dat permisiunea directă pentru ținerea unor mitinguri în Hyde Park. Consiliul Ligii, temîndu-se de creșterea activității revoluționare a maselor, a hotărît ca în general să nu mai fie convocate mitinguri în aer liber. — 223.

260 „*Balonetele inteligente*” („*baïonnettes intelligentes*”) — expresie atribuită generalului monarhist francez Changarnier. Cînd, în 1849, președintele Adunării naționale constituante franceze, republicanul burghez Marrast, simțind că bona-

- partiții reprezintă o primejdie, s-a adresat lui Changarnier, cerându-i trupe pentru apărarea Adunării naționale, acesta a refuzat, declarând că nu-i plac „baionetele inteligente”. Prin aceasta, Changarnier lăsa să se înțeleagă că armata nu trebuie să se conducă în acțiunile ei după considerente politice. — 225.
- 261 P. Trémaux. „Origine et transformations de l'homme et des autres êtres” („Originea și transformarea omului și a altor ființe”). Paris, 1865, p. 402, 420. 421. — 228.
- 262 Este vorba de nota ministrului de externe francez înmînată lui Bismarck la 6 august 1866, care cuprindea pretenția Franței ca pentru neutralitatea păstrată în timpul războiului austro-prusian să i se dea o compensație sub forma restabilirii granițelor din 1814 (care coincideau cu granițele Franței din 1792, înainte de începutul războaielor ei împotriva coalițiilor europene). Aceasta ar fi însemnat ca Franței să i se dea bazinul Saar, Palatinatul cu fortul Schneier, partea renană a Hessen-Darmstadtului cu fortul Mainz. În notă se propunea retragerea garnizoanei prusiene din Luxemburg. La 7 august Bismarck a respins categoric cererile guvernului francez. Pretențiile lui Napoleon al III-lea se întemeiau pe promisiunile secrete pe care i le-a făcut Bismarck înainte de războiul austro-prusian, în sensul că nu se va opune cedării teritoriului german dintre Rin și Mosela în caz că Franța nu va împiedica constituirea unei coaliții prusiano-italiene și distrugerea Austriei. Dar după înfrîngerea Austriei, Bismarck, care intenționa să pornească un război împotriva Franței, și-a schimbat poziția. — 229, 259, 343.
- 263 Engels a menționat ulterior acest fapt în lucrarea sa rămasă neterminată „Rolul violentei în istorie”, scrisă în 1887—1888 (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 21, București, Editura politică, 1965, p. 405—460). — 229.
- 264 Marx îi trimite lui Engels scrisoarea primită de la Liebknecht, purtînd data 10 august 1866, împreună cu cîteva numere din „Mitteldeutsche Volkszeitung”. Ziarul a fost fondat în 1862 de liberali, dar în 1866, întrucît și-a pierdut majoritatea abonaților, proprietarii i l-au vîndut lui Liebknecht. Încercările lui Liebknecht de a transforma „Mitteldeutsche Volkszeitung” într-un organ democratic nu au fost încununate de succes. — 231.
- 265 La ședința Consiliului General din 25 septembrie 1866 Marx a comunicat că membrul Internaționalei Samuel Moore din Manchester plătește o contribuție anuală de 5 l. st. Chitanța pentru această sumă eliberată lui S. Moore de casierul Consiliului General, Dell, a fost trimisă de Marx lui Engels împreună cu scrisoarea de față. — 232.
- 266 Încă din martie 1865, în rezoluția cu privire la conflictul din cadrul secției de la Paris, Consiliul General s-a ridicat împotriva concepției proudhoniste, greșite, potrivit căreia într-o organizație muncitorească n-ar putea ocupa funcții de răspundere decît un muncitor (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 87). La Congresul de la Geneva, în timpul discutării Statutului și Regulamentului, delegatul francez Tolain a adus un amendament la punctul 11, în care se spunea că „fiecare membru al Asociației Internaționale a Muncitorilor are dreptul să aleagă și să fie ales”, declarînd că delegatul la congres trebuie să fie neapărat un om care efectuează nemijlocit o muncă fizică. Declarația lui Tolain a întîmpinat o rezistență hotărîtă din partea celorlalți delegați. În cuvîntările lor, Cremer și Carter au subliniat că Internaționala însăși își datorează existența multor cetățeni care nu efectuează muncă fizică. Ei au relevat îndeosebi serviciile lui Marx, care, așa cum

spunea Cremer, și-a închinat întreaga sa viață triumfului cauzei clasei muncitoare. Amendamentul lui Tolain a fost respins.

Congresul de la Geneva este primul congres al Asociației Internaționale a Muncitorilor; a avut loc între 3 și 8 septembrie 1866. La congres au participat 60 de delegați din partea Consiliului General, a diferitelor secții ale Internaționalei și a asociațiilor muncitorești din Anglia, Franța, Germania și Elveția. Președinte al congresului a fost H. Jung. „Instrucțiunile” întocmite de Marx au fost citite ca raport oficial al Consiliului General la congres (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 202—203). Într-un raport separat, proudhoniștii, care dispuneau la congres de o treime din voturi, au opus „Instrucțiunilor” un program în care erau trecute toate punctele de pe ordinea de zi.

Din cele nouă puncte ale „Instrucțiunilor” formulate de Marx, șase au fost adoptate ca rezoluții ale congresului: cu privire la unitatea internațională de acțiune, la limitarea zilei de muncă, la munca copiilor și femeilor, la munca cooperativizată, la sindicate, la armatele permanente. În problema poloneză a fost adoptată rezoluția de compromis a lui J. Ph. Becker. Congresul de la Geneva a aprobat Statutul și Regulamentul Asociației Internaționale a Muncitorilor. — 232, 451, 454, 469, 472, 474, 479, 492, 534.

- 267 La Propunerea delegaților francezi Tolain și Fribourg, Congresul de la Geneva l-a exclus pe Le Lubez din Consiliul General pentru intrigi și calomnie. La ședința Consiliului din 16 octombrie 1866, la cererea lui Le Lubez, problema excluderii lui din congres a fost transmisă spre cercetare Comitetului permanent, care în ședința Consiliului din 23 octombrie 1866 a confirmat, pe baza proceselor-verbale ale congresului, justețea informațiilor apărute în presă cu privire la excluderea în unanimitate a lui Le Lubez (vezi „Consiliul General al Internaționalei I 1866—1868. Procese-verbale”. Moscova, 1963, p. 20—21). — 233.
- 268 Pentru a confirma justețea teoriei sale, Trémaux a invocat afirmațiile misionarului senegalez, negrul Santa Maria, în sensul că negrii provin din albi. — 235.
- 269 *Code pénal* — codul penal adoptat în Franța în 1810 și introdus în 1811 în Franța și în regiunile din Germania de vest și de sud-vest cucerite de francezi. În articolul 2 din acest cod se spune: „Orice tentativă de infracțiune care s-a manifestat în acțiuni exterioare și a fost însoțită de un *inceput de executare*, dacă a fost întreruptă sau a eșuat numai din motive independente de voința executantului, este considerată echivalentă cu infracțiunea propriu-zisă”. — 242.
- 270 La începutul lunii septembrie 1866 Camera deputaților din Prusia a adoptat proiectul de lege prezentat de Bismarck cu privire la indemnitate, respectiv la eliberarea guvernului de obligația de a răspunde pentru fondurile cheltuite, eliberare care nu fusese sancționată pe cale legislativă în perioada conflictului constituțional (vezi adnotarea 56). Totuși conflictul s-a încheiat prin capitularea totală a opoziției burgheze în fața guvernului Bismarck. Deputații Twesten și Frenzel, care erau membri ai opoziției și în repetate rânduri au criticat politica guvernului, de data aceasta au fost de acord cu această lege. Cu toate acestea, la începutul lunii noiembrie 1866, pe baza hotărârii Tribunalului suprem din 29 ianuarie 1866 (vezi adnotarea 202), ei au fost din nou dați în judecată pentru cuvântările ținute anterior în Landtag, dar achitați și de data aceasta. — 242.

- 271 În numerele 52 și 53 ale săptăminalului satiric „Kladderadatsch” din 18 noiembrie 1866, democratul german mic-burghez H. Bettziech, care semna cu pseudonimul Beta, a publicat un pamflet intitulat „Die Frau in Weiss. Drama in 5 Acten mit freier Benutzung von Wilkie Collins”, care conținea atacuri la adresa lui Marx și a adeptilor săi.
- „Banda pucioasei” — denumire dată inițial, în deceniul al 8-lea al secolului al XVIII-lea, unei societăți studențești de la Universitatea din Jena, care avea o proastă reputație din pricina scandalurilor provocate de membrii ei. Ulterior, expresia „banda pucioasei” a devenit un nume comun pentru desemnarea oricărei adunături de derbedei și de elemente suspecte.
- În 1859, K. Vogt, democrat mic-burghez și agent bonapartist, a publicat broșura „Mein Prozess gegen die «Allgemeine Zeitung»” („Procesul intentat de mine lui «Allgemeine Zeitung»”), în care îi numește pe Marx și pe adepții săi „banda pucioasei”. În realitate, sub denumirea hazlie de „banda pucioasei” era cunoscut la Geneva în anii 1849—1850 un cerc de emigranți germani cu care Marx și tovarășii săi de idei nu aveau absolut nici o legătură.
- Marx i-a dat o ripostă nimicitoare lui Vogt în pamfletul sau „Domnul Vogt”, scris în 1860 (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 14, București, Editura politică, 1963, p. 421—738); o dată cu aceasta, el a destrămat rețeaua de minciuni țesută de Vogt în legătură cu „banda pucioasei”.
- Wilhelm Liebknecht a fost arestat la Berlin la 2 octombrie 1866, după ce a rostit un discurs antigubernamental la Uniunea tipografilor din Berlin, și condamnat la trei luni închisoare. — 243.
- 272 Este vorba de scrisoarea emigrantului Hossfeld către Engels din 6 decembrie 1866 în care-l ruga să-i împrumute niște bani. — 244.
- 273 Este vorba de articolele publiciștilor burghezi Louis Reybaud „L'Économie politique des ouvriers” („Economia politică a muncitorilor”) din „Revue des deux Mondes”, vol. 66 din 1 noiembrie 1866, și J. E. Alaux, „Une forme nouvelle du socialisme. Le Congrès ouvrier de Genève” („O nouă formă de socialism. Congresul muncitorilor de la Geneva”), din „Revue Contemporaine”, vol. 53 din 15 octombrie 1866, precum și de articolul redacțional din „Fortnightly Review” nr. 37 din decembrie 1866. — 245, 248.
- 274 Este vorba despre faptul că autoritățile franceze rețineau scrisorile membrilor Internaționalei și au confiscat Statutul Asociației și alte materiale ale Congresului de la Geneva, precum și de presiunea exercitată de cercurile bonapartiste asupra guvernului englez cu scopul de a împiedica publicarea în ziarul „Le Courier international” a materialelor Congresului de la Geneva (vezi rapoartele Consiliului General prezentate la congresele de la Lausanne și Bruxelles în: K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 342—344 și 574—576). La începutul lunii ianuarie 1867, Consiliul General a întocmit o declarație: „Guvernul francez și Asociația Internațională a Muncitorilor” (vezi „Consiliul General al Internaționalei I 1866—1868. Procese-verbale”. Moscova, 1963, p. 199—203), în care a demascat acțiunile cercurilor conducătoare ale celui de-al doilea Imperiu împotriva Internaționalei. — 245, 488.
- 275 *Head centre* (Centru principal) se numea în structura frăției revoluționare a fenienilor conducătorul organizației secrete a fenienilor (vezi adnotarea 181). — 246.
- 276 La 6 decembrie 1866 papa Pius al IX-lea a ținut un discurs în fața corpului de ofițeri ai armatei regulate franceze înainte de evacuarea lor din statul papal, ca urmare a ordinului lui Napoleon al III-lea. În cuvîntarea sa, papa

a rugat să i se transmită lui Napoleon al III-lea că el, „ca bun creștin și șef al unui stat creștin”, trebuie să ia măsuri energice pentru a împiedica includerea statului papal în regatul Italiei. — 246.

- 277 În capitolele al XXIII-lea și al XXIV-lea din volumul I al „Capitalului”, Marx a folosit cartea lui J. Rogers „A history of agriculture and prices in England” („Istoria agriculturii și a prețurilor în Anglia”) (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 23, București, Editura politică, 1966, p. 681, 686, 728). — 246.
- 278 *Pretorienii* — în Roma antică garda personală întreținută de împărat sau de comandanții de oști. Ulterior, cuvântul „pretorienii” a devenit simbolul venalității și samavolniciei clicii militariste. — 247.
- 279 *Sistemul înlocuirii în armată* a fost multă vreme larg răspândit în Franța și reprezenta unul din privilegiile claselor avute, întrucât permitea oamenilor cu stare să scape de serviciul militar și să-și găsească, în schimbul unei anumite sume, un înlocuitor. În perioada revoluției franceze de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, sistemul înlocuirii a fost interzis, dar Napoleon I l-a legiferat din nou. În aprilie 1855, în sistemul înlocuirii în armată au survenit modificări: potrivit noii legi, înlocuitorii, dacă nu erau rude apropiate cu recrutul, erau aleși de către organele de stat, iar sumele de bani depuse pentru înlocuire se vărsau la fondul special destinat „dotării armatei”. Legea din 1868 a sancționat sistemul înlocuirii. În 1872 sistemul înlocuirii în armată în Franța a fost desființat. — 247
- 280 La 30 septembrie 1866, supusului britanic Jules Gottraux, membru al Internaționalei, cu prilejul plecării de la Geneva spre Londra, i s-au confiscat la frontiera franceză scrisori și documente destinate Consiliului General. Consiliul General, neprimind răspuns de la ministrul de interne în legătură cu demersurile făcute pentru a i se înapoia documentele, a cerut sprijinul ministrului de externe britanic, lordul Stanley, în această chestiune. Stanley, prin intermediul ambasadorului englez la Paris, Cowley, a reușit să obțină restituirea documentelor Consiliului. În ședința de la 1 ianuarie 1867, Consiliul General a adoptat o rezoluție prin care îi mulțumea lordului Stanley pentru sprijinul acordat. — 249.
- 281 *Steagul negru-alb-roșu* era steagul Confederației Germaniei de nord, creată în 1867 sub hegemonia Prusiei (în momentul când era scrisă această scrisoare aveau loc lucrările pregătitoare pentru crearea Confederației), iar ulterior a devenit steagul Imperiului german. — 251.
- 282 Prezenta informație a lui Engels a fost folosită de Marx în volumul I al „Capitalului” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 23, București, Editura politică, 1966, p. 443, adnotarea 207). — 252.
- 283 Este vorba de articolul 4 din tratatul de pace de la Praga (vezi adnotarea 258), care se referă la situația statelor germane situate la sud de Main, neincluse în Confederația Germaniei de nord. Recunoscându-le dreptul de a forma separat o Confederație a Germaniei de sud (lucru pe care l-a realizat Napoleon al III-lea), articolul din tratat menționa totodată existența unei legături naționale între statele nord-germane și cele sud-germane și prevedea posibilitatea aderării acestora la Confederația Germaniei de nord. — 252.
- 284 În scrisoarea către Marx din 15 februarie 1867, L. Kugelmann a trimis o notă, apărută în nr. 5522 al ziarului liberal din Hannover, „Zeitung für Nord-deutschland”, în care era vorba de intenția lui Marx de a pleca pe continent,

chipurile, pentru a pregăti revoluția poloneză. La 18 februarie 1867, Marx i-a trimis lui Kugelmann textul unei dezmințiri (vezi volumul de față, p. 488, precum și K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 219) și i-a rugat să caute s-o publice în „Zeitung für Norddeutschland” sau în oricare alt ziar local. Publicarea ei era cu atât mai necesară cu cât Marx intenționa într-adevăr să plece pentru câteva săptămâni în Germania ca să-i ducă lui O. Meissner manuscrisul primului volum al „Capitalului” și să se înțeleagă cu el în privința condițiilor de editare a operei sale. (Această călătorie a avut loc la 10 aprilie 1867, și Marx a fost la Hamburg, iar apoi la Hannover la Kugelmann, unde a rămas până la mijlocul lunii mai. La întoarcerea de la Hannover, în drum spre Londra, în zilele de 16 și 17 mai a trecut din nou prin Hamburg pentru a discuta cu O. Meissner).

La 21 februarie 1867 „Zeitung für Norddeutschland” a fost constrâns să dezmințea zvonul cu privire la intenția lui Marx „de a participa activ la pregătirea apropiatei răscoale din Polonia”. — 253, 258, 488.

285 Vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 77—80. — 255.

286 Este vorba de convocarea Reichstagului din Germania de nord, pe baza votului universal proclamat de Bismarck ; ședințele au avut loc între 24 februarie și 17 aprilie 1867. Reichstagul a aprobat crearea Confederației Germaniei de nord și a adoptat constituția ei. — 255.

287 În urma victoriei obținute în războiul austro-prusian din 1866, Prusia, în afară de anexarea directă a unei serii de teritorii (vezi adnotarea 248), a constrâns Austria să consimtă la dizolvarea Confederației Germane și la crearea unei noi forme de unificare a statelor germane de la nord de Main și, fără participarea Austriei, a reușit să obțină semnarea tratatelor de unificare cu 17 mici state din nordul Germaniei care au dus războiul de partea Prusiei și la care ulterior au aderat Saxonia și alte câteva state germane. Această formă de unificare a pregătit formarea Confederației Germaniei de nord. — 255, 343, 473.

288 În săptămînalul „Hermann” din 2 martie 1867 a fost reprodusă din „Volk-Zeitung” declarația lui Stieber, care dezmințea știrea apărută în nr. 424 al săptămînalului „Hermann” din 1867, în care se spunea că în ianuarie 1860 el a încercat să cumpere redacția săptămînalului pentru a preîntîmpina publicarea în continuare a materialelor în care era demascată activitatea lui de spion și provocator în timpul procesului comuniștilor la Köln. Sub această declarație a lui Stieber, redacția a publicat declarația lui R. Hirschfeld, proprietarul tipografiei în care se tipărea pe atunci săptămînalul. În declarația lui Hirschfeld, acesta dădea date concrete cu privire la încercările din ianuarie 1860 ale lui Stieber de a cumpăra redacția săptămînalului. — 255.

289 Prin intermediul ambasadorului saxon la Paris, baronul Seebach, care avea relații importante la curtea țarului, s-au purtat în 1855 tratative secrete de pace între Franța și Rusia. — 256.

290 În legătură cu războiul danez vezi adnotarea 3. — 256.

291 În scrisoarea către Marx din 1 aprilie 1867, S. Borkheim relatează că „unul dintre prietenii de pe continent” i-a scris despre situația materială precară a lui Marx și despre faptul că ar avea nevoie de sprijinul partidului. — 257, 258.

292 În februarie 1867, la firma Barbédienne din Paris a început greva muncitorilor în bronz, care cereau stabilirea unor tarife fixe. La 25 ianuarie, societatea de ajutor reciproc de la Paris a muncitorilor în bronz (Société de crédit et de

solidarité des ouvriers du bronze) a adresat membrilor ei o circulară în care îi chema să se pregătească pentru o grevă generală de solidaritate. Ca răspuns la aceasta, în ședința din 14 februarie, proprietarii a 120 de firme au adoptat o rezoluție în care, sub amenințarea lock-outului, cereau dizolvarea societății de ajutor reciproc pînă la 25 februarie. Adunarea generală din 24 februarie a muncitorilor în bronz, la care au participat aproape 3000 de muncitori, a hotărît să pornească lupta cu patronii. Consiliul General a fost informat imediat asupra celor întimplite de către o delegație a Asociației muncitorilor în bronz, trimisă special la Londra, alcătuită din Kamelin, Kene și Bolden, la care s-au alăturat Tolain și Fribourg. Din inițiativa membrilor Consiliului General, Jung, Dupont și alții, s-a făcut o colecție pentru ajutorarea muncitorilor parizieni. Ampla mișcare de solidaritate cu muncitorii în bronz din Paris, organizată de Consiliul General, a stimulat spiritul de luptă al greviștilor și a subminat poziția patronilor. O deosebită impresie a făcut raportul prezentat la adunarea generală săptămînală din 17 martie 1867 de Kamelin și ceilalți cu privire la călătoria făcută de ei la Londra. După această adunare, la unele firme au început tratative între patroni și muncitori, iar la 24 martie reprezentanții corporației patronilor au căzut de acord să introducă tarife fixe pentru diferite lucrări. — 257.

293 Ca răspuns la protestul deputaților polonezi în Reichstagul Germaniei de nord împotriva includerii forțate în Confederația Germaniei de nord a principatului Posen și a altor teritorii poloneze, Bismarck a rostit în Reichstag la 18 martie 1867 o cuvîntare demagogică, ostilă poporului polonez, în care a declarat, printre altele, că țărani polonezi au mai mare încredere în prusieni și în autoritățile prusiene decît în nobilimea lor. — 257, 275.

294 Potrivit noului plan de editare a „Capitalului”, Marx proiecta ca, după apariția primului volum, să scoată cartea a 2-a și a 3-a sub forma volumului al doilea, iar cartea a 4-a, care cuprinde istoria teoriilor economice, sub forma volumului al treilea și ultimul (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 23, București, Editura politică, 1966, p. 17).

După moartea lui Marx, Engels a pregătit pentru tipar și a editat manuscrisele care cuprindeau cartea a 2-a și a 3-a sub forma volumului al doilea și al treilea al „Capitalului”. Engels nu a izbutit să pregătească pentru tipar și să editeze cartea a 4-a — „Teorii asupra plusvalorii” (volumul al IV-lea al „Capitalului”) (vezi și adnotarea 155). — 264.

295 Este vorba de partidul separatist, care s-a format după 1866 la Hannover din adepții restabilirii unei monarhii saxone autonome, în frunte cu dinastia Welfilor, care se afla la tron pînă la alipirea Hannoverei la Prusia, în 1866. — 266, 369.

296 „Haupt-Chef” — așa l-a numit, la procesul de la Köln din 1852 al Ligii comunistilor, unul dintre funcționarii poliției Prusiei, Stieber, pe agentul provocator Cherval, căutînd să-i atribuie în scop provocator rolul de conducător al Ligii și să creeze astfel aparența că acesta ar fi întreținut legături cu Marx și cu acuzații de la proces (vezi, în legătură cu aceasta, pamfletul lui Marx „Dezvăluiri asupra procesului comunistilor de la Colonia”, în K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 8, București, Editura politică, 1960, p. 443—457). — 266.

297 Este vorba de colecta organizată în primăvara anului 1867 de admiratorii lui F. Freiligrath în rîndurile populației Germaniei pentru a oferi o „dotație populară” poetului ruinat de falimentul băncii elvețiene. În acest scop, în Anglia, Germania și S.U.A. au fost formate comitete care organizau colecta. În ziarul „Hermann” de la Londra se publicau cu regularitate rapoarte cu privire la situația colectei. — 267, 277, 283, 316, 353.

- 298 Este vorba despre vilva pe care s-a priceput s-o trezească Lassalle în jurul cărții sale „Filozofia lui Heraclit obscurul din Efes”, apărută în 1858, făcându-i propagandă cu ajutorul prietenilor și luînd cuvîntul oficial în acest scop în cadrul societății filozofilor germani vechi-hegelieni. — 268.
- 299 Cartea lui K. Vogt „Studien zur gegenwärtigen Lage Europas” („Studii asupra situației actuale a Europei”), apărută în martie 1859, în ajunul războiului Franței și Piemontului împotriva Austriei, a constituit de fapt o compilare de articole și broșuri de propagandă bonapartistă. Marx a criticat necrușător această carte a agentului bonapartist Vogt în pamfletul său „Domnul Vogt” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 14, București, Editura politică, 1963, p. 533—584). — 269.
- 300 „Principiul naționalităților” a fost lansat de cercurile guvernante ale celui de-al doilea Imperiu și folosit de ele pe scară largă ca un paravan ideologic pentru planurile lor expansioniste și pentru aventurile lor în politica externă. Erijindu-se în „apărător al naționalităților”, Napoleon al III-lea a speculat interesele naționale ale popoarelor asuprite, cu scopul de a consolida hegemonia Franței și de a extinde granițele ei. „Principiul naționalităților” nu avea nimic comun cu recunoașterea dreptului națiunilor la autodeterminare, ci, dimpotrivă, urmarea sa provoacă învrăjbirea națională, să transforme mișcarea națională, în special aceea a popoarelor mici, într-un instrument al politicii contrarevoluționare a marilor state, care rivalizau între ele. Acest principiu a fost folosit și de diplomația Rusiei țariste în scopul răspîndirii influenței țariste în Balcani printre popoarele slave din Europa centrală etc. „Principiul naționalităților”, folosit demagogic de cercurile conducătoare contrarevoluționare din statele europene, a fost demascat de K. Marx în pamfletul său „Domnul Vogt” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 14, București, Editura politică, 1963, p. 533—584) și de F. Engels în articolul său „De ce poartă clasa muncitoare interes Poloniei?” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 163—174). — 269.
- 301 În 1867, sub presiunea mișcării muncitorești de masă, a fost înfăptuită în Anglia a doua reformă electorală. Consiliul General al Internaționalei I a participat activ la mișcarea pentru reformă (vezi adnotarea 104). Potrivit noii legi, censul pe avere pentru alegătorii din comitate a fost redus pentru arendași pînă la 12 l. st. arendă anuală; în orașe dreptul de vot a fost acordat tuturor proprietarilor de imobile și celor care dau cu chirie locuințe, precum și chiriașilor care ocupă o anumită locuință de mai bine de un an și nu plătesc mai puțin de 10 l. st. chirie. În urma reformei din 1867, numărul alegătorilor din Anglia s-a dublat, acordîndu-se dreptul la vot și unui însemnat număr de muncitori calificați. — 270, 281, 513.
- 302 *Maniheii* — adepții doctrinei religioase apărute în secolul al III-lea în Orientul Apropiat care propovăduia ascetismul și celibatul. În jargonul studențesc german, cuvîntul „manihieu” însemna creditor neînduplecat, prin asociație cu expresia germană „mahrender Gläubiger” (creditor care somează). — 272, 326.
- 303 *Național-liberalii* — partid al burgheziei germane, și în primul rînd al celei prusiene, care a fost înființat în toamna anului 1866 în urma scindării partidului burghez al progresiștilor. Național-liberalii renunțau la pretențiile burgheziei asupra dominației politice de dragul satisfacerii intereselor economice ale acestei clase și își propuneau ca principal scop unificarea statelor germane sub conducerea Prusiei; politica lor reflecta capitularea burgheziei liberale germane în fața lui Bismarck. După unificarea Germaniei, partidul național-

- liberal a luat definitiv forma unui partid al marii burghezii și al magnaților industriali. Politica internă a național-liberalilor a capătat un caracter tot mai docil, național-liberalii renunțând în fapt la revendicările lor liberale anterioare, printre care revendicarea programului din 1866 cu privire la necesitatea „de a susține în primul rînd dreptul bugetar”. — 273, 312, 377.
- 304 *Partidul din Gotha* a fost întemeiat în iunie 1849 la Gotha de către liberalii de dreapta, reprezentanții mari ai burgheziei contrarevoluționare, care au părăsit Adunarea națională de la Frankfurt după ce regele Prusiei, Frederic Wilhelm al IV-lea, a refuzat să primească din mîinile Adunării naționale coroana imperială și după ce majoritatea de stînga din Adunare a hotărît să instituie o regență a imperiului. Partidul din Gotha, temîndu-se de victoria revoluției, și-a pus ca scop unificarea întregii Germanii — fără Austria — sub hegemonia Prusiei hohenzollerniene. Între partidul național-liberal și partidul din Gotha au existat legături continue. — 273.
- 305 Din mai pînă în iulie 1846 s-au dus tratative prin intermediul lui Weydemeyer, în vederea editării manuscrisului lui Marx și Engels „Ideologia germană” în Westfalia cu sprijinul unor editori din localitate — „adevarații socialiști” J. Meyer și R. Rempel. După multe tergiversări și subterfugii, Rempel și Meyer au refuzat să finanțeze tipărirea „Ideologiei germane”, precum și a oricărei alte literaturi socialiste, sub pretextul lipsei de bani. Adevăratul motiv al refuzului însa era ca editorii înșiși reprezentau curentul combătut de Marx și Engels în lucrarea lor. — 274.
- 306 Este vorba despre discursul rostit de Miquel în Reichstagul Germaniei de nord la 9 martie 1867; în discursul sau, Miquel a cerut să se creeze Confederația Germaniei de nord ca stat unit, centralizat sub hegemonia Prusiei, chemînd celelalte state germane să-și jertfească libertatea de dragul unității și desăvîrșirii unificării Germaniei prin „foc și sabie”. — 274.
- 307 Aproximativ din 22 mai pînă la 2 iunie 1867 Marx s-a aflat la Engels la Manchester. — 276, 497.
- 308 Este vorba despre publicarea, în urma dispoziției parlamentului, a unui raport al judecătorului de poliție Knox și al medicului militar Pollock cu privire la felul în care sînt tratați deținuții politici (inclusiv fenienii irlandezi) din închisorile engleze „Report of Commissioners on the Treatment of the Treason-Felony Convicts in the English Convict Prisons” („Raportul membrilor comisiei cu privire la felul în care sînt tratați trădătorii de patrie în închisorile engleze”). Londra, 1867. — 277, 280, 287, 291.
- 309 Este vorba de corespondența de la Paris, publicată la 3 iunie 1867 în ziarul „Times”, în care se spune că în timpul vizitei țarului Rusiei, Alexandru al II-lea, la Paris, din mulțime s-au auzit strigăte: „Traiască Polonia!” În ședința sa din 18 iunie 1867, Consiliul General al Internaționalei I a adoptat o rezoluție în care era salutată atitudinea maselor populare pariziene în timpul vizitei lui Alexandru al II-lea la Paris și îndeosebi a aprobat demonstrația de solidaritate cu polonezii aflați sub jugul țarismului rus. Textul rezoluției Consiliului a fost publicat în ziarul „Commonwealth” nr. 224 din 22 iunie 1867 (vezi „Consiliul General al Internaționalei I 1866—1868. Procese-verbale”. Moscova, 1963, p. 82). — 278.
- 310 Potrivit terminologiei lui Hegel, „puncte nodale” sînt anumite momente ale mișcării, cînd, ca urmare a unor schimbări cantitative treptate, apare pe neașteptate transformarea calitativă, saltul calitativ. Vezi Hegel. „Știința logicii”,

- partea I, secțiunea a III-a, cap. 2, Nota cu privire la exemplele de linii nodale ale raporturilor de măsură și cu privire la faptul că în natură nu ar exista salturi. — 279.
- 311 În februarie 1867 a fost instituită o comisie regală pentru cercetarea activității trade-unionurilor engleze. O asemenea cercetare, care a fost determinată de activitatea crescândă a trade-unionurilor, avea drept scop să pună aceste organizații în afara legii sau cel puțin să le impună unele îngrădiri. Drept răspuns la această măsură a guvernului, trade-unionurile au organizat mitinguri și adunări în toată țara și au convocat o conferință națională, care a avut loc la Londra între 5 și 8 martie 1867. În urma cercetării întreprinse de comisia regală, împotriva trade-unionurilor n-au putut fi formulate nici un fel de acuzații. — 281, 284, 317.
- 312 În urma noilor cercetări ale condițiilor de muncă efectuate în 1867 a apărut legea din 15 august 1867 cu privire la extinderea sferei de acțiune a legilor de fabrică asupra unor noi ramuri de producție; potrivit acestei legi, nu numai în industria de fabrică, dar și în micile întreprinderi dintr-o serie de ramuri și în industria casnică, durata maximă a zilei de muncă pentru femei și copii până la 18 ani era limitată la 10 ore și jumătate. — 281.
- 313 Anexa scrisă de Marx la primul capitol al volumului I al „Capitalului” și publicată la sfârșitul volumului („Forma valoare”) în ediția a doua și în celelalte ediții germane ale acestui volum a fost inclusă în textul de bază cu unele modificări (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 23, București, Editura politică, 1966, p. 62—85); totodată a fost scos din prefața la prima ediție a volumului paragraful care se referea la această anexă. — 281, 289, 297.
- 314 Marx se referă la capitolul al III-lea al ediției întâi a primului volum al „Capitalului”; în ediția a doua și în celelalte ediții acestuia îi corespunde capitolul al cincilea (V-IX), secțiunea a treia (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 23, București, Editura politică, 1966, p. 190—322).
- În notele la textul din ediția întâi menționate aici se spune că Wurtz a fost primul care a dezvoltat științific teoria moleculară. După studierea amănunțită a acestei probleme, Marx, în ediția a doua a volumului I al „Capitalului” (1872), nu a mai amintit de Wurtz; în ediția a treia a acestui volum Engels a precizat și aprecierea făcută despre Laurent și Gerhardt (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 23, București, Editura politică, 1966, p. 320—321, nota 205a). — 282.
- 315 Lucrarea lui F. Engels „Situația clasei muncitoare din Anglia” a apărut în primăvara anului 1845. O parte din tiraj care a rămas nevândută a fost pusă pe piață mai târziu cu o nouă copertă interioară, pe care era tipărit anul 1848. — 282.
- 316 Engels se referă la capitolul al doilea („Transformarea banilor în capital”) și al treilea („Producția plusvalorii absolute”) din prima ediție a volumului I al „Capitalului”. În ediția a doua și în celelalte ediții germane, aceste capitole corespund secțiunii a doua și a treia (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 23, București, Editura politică, 1966, p. 160—322). — 283.
- 317 Comisia regală pentru cercetarea activității trade-unionurilor (vezi adnotarea-311) a examinat, printre altele, și așa-numitele „excese” care au avut loc la Sheffield, adică cazurile de răfuială cu spărgătorii de grevă la care s-au dat unii membri ai trade-unionurilor în 1865—1866. Dat fiind caracterul particular și episodic al acestor cazuri, comisia nu a reușit să le folosească pentru a

- confirma vinovăția trade-unionurilor în aplicarea violenței în general și de aceea acuzația a fost retrasă. — 284.
- 318 Marx se referă la ultima secțiune a capitolului al cincilea din prima ediție a volumului I al „Capitalului”. În ediția a doua și în celelalte ediții ale acestui volum îi corespunde capitolul al XVII-lea al secțiunii a șasea (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 23, București, Editura politică, 1966, p. 541—548). — 287.
- 319 „Paragrafele” menționate în textul scrisorii au apărut în prima ediție a volumului I al „Capitalului”, în capitolul al III-lea. În ediția a doua și în celelalte ediții germane ale acestui volum îi corespund capitolele al VII-lea și al VIII-lea din secțiunea a treia; critica făcută de Marx teoriei emise de economistul burghez vulgar Senior se află la punctul 3 al capitolului al VII-lea, iar introducerea la analiza zilei de muncă a fost transformată într-un punct special despre „Limitele zilei de muncă” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 23, București, Editura politică, 1966, p. 235—240, 242—246). — 288, 289.
- 320 Este vorba despre seria de articole ale lui Eccarius intitulată „A Working Man's Refutation of some Points of Political Economy endorsed and advocated by John Stuart Mill” („Dezmințirea de către muncitorii a unor teze din economia politică dezvoltate și apărate de John Stuart Mill”). Articolele au fost publicate în numerele 192—211, din noiembrie 1866 până în martie 1867, ale ziarului „Commonwealth”. În 1869 aceste articole au apărut în ediție separată în limba germană. — 291.
- 321 Este vorba de aprecierea pozitivă făcută în declarațiile lui Stanley din 14 iunie în Camera comunelor și a lui Derby din 20 iunie 1867 în Camera lorzilor asupra tratatului de la Londra cu privire la neutralitatea Luxemburgului, încheiat la 11 mai 1867 între Austria, Belgia, Franța, Anghia, Italia, Țările de Jos, Luxemburgul, Prusia și Rusia. Prin semnarea tratatului de la Londra s-a încheiat așa-numita criză a Luxemburgului, provocată de încercările lui Napoleon al III-lea de a obține de la Prusia încuviințarea de a anexa Luxemburgul la Franța drept compensație pentru păstrarea neutralității în timpul războiului austro-prusian din 1866. Potrivit tratatului, Luxemburgul a fost declarat un stat în permanență neutru; neutralitatea sa era garantată de statele care au semnat tratatul. — 292.
- 322 De la 5 iulie până la începutul lunii august 1867 Engels a făcut o călătorie prin Suedia, Danemarca și Germania, unde i-a făcut o vizită lui L. Kugelmann la Hannover. — 292, 499, 509, 514.
- 323 În volumul I al „Capitalului” Marx a criticat direct teoria profitului lui Ricardo în capitolele: „Rata și masa plusvalorii”, „Plusvaloare absolută și plusvaloare relativă”, „Variațiile mărimii prețului forței de muncă și ale mărimii plusvalorii” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 23, București, Editura politică, 1966, p. 314—322, 513—540). O critică mai amănunțită a teoriei profitului emisă de Ricardo a făcut Marx în volumul al III-lea al „Capitalului” și în „Teorii asupra plusvalorii” (volumul al IV-lea al „Capitalului”) (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 25, București, Editura politică, 1969, și K. Marx. „Teorii asupra plusvalorii”, partea a II-a). — 296.
- 324 Pentru pregătirea ediției a doua germane a volumului I al „Capitalului”, apărut în 1872, Marx a prelucrat temeinic și a completat textul, făcând și schimbări esențiale în structura volumului. Totodată a ținut seama și de dorințele expuse în scrisoarea de față de către Engels. În locul împărțirii în

- șase capitole, în ediția a doua și în celelalte ediții germane există șapte secțiuni, cuprinzând 25 de capitole. Capitolul al IV-lea, despre care este vorba în scrisoarea de față, a devenit secțiunea a patra cu 4 capitole, unul dintre aceste capitole, al XII-lea, fiind împărțit în cinci secțiuni, iar capitolul al XIII-lea în zece secțiuni (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 23, București, Editura politică, 1966, p. 347—512). — 298.
- 325 Engels se referă la ultimul capitol, al șaselea, „Procesul de acumulare a capitalului”, din prima ediție a volumului I al „Capitalului”; în ediția a doua și în următoarele, acest capitol alcătuiește secțiunea a șaptea (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 23, București, Editura politică, 1966, p. 576—776). — 298, 301.
- 326 Partea introductivă la volumul I al „Capitalului” lui Marx a apărut curînd într-o serie de ziare germane: „Die Zukunft” din 4 septembrie 1867, „Beobachter” din 7 septembrie 1867, precum și în numerele 9—11 ale revistei „Vorbote” din 1867; textul englez al părții introductive, în traducerea lui Eccarius, a fost publicat în „Bee-Hive Newspaper” nr. 308 din 7 septembrie 1867; textul francez, în traducerea lui Paul Lafargue și a fiicei lui Marx Laura, a fost publicat în ziarul „Courrier français” nr. 106 din 1 octombrie 1867 și în ziarul belgian „La Liberté” nr. 15 din 13 octombrie 1867. — 299, 320, 334, 371, 510.
- 327 A doua ediție germană a volumului I al „Capitalului” a apărut în 1872 în editura lui O. Meissner la Hamburg (vezi și adnotarea 324). — 299, 327.
- 328 Marx se referă la prima variantă a cărții a doua a „Capitalului”, consacrată analizei „Procesului de circulație a capitalului”. Această variantă a cărții a doua, din care cea mai mare parte a fost scrisă de Marx, după cum se presupune, în 1865, s-a păstrat sub formă de manuscris. La pregătirea pentru tipar a manuscriselor lui Marx care se refereau la cartea a doua a „Capitalului”, Engels nu a folosit acest prim manuscris, întrucît dispunea de variantele ulterioare (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 24, București, Editura politică, 1967, p. 8—11). — 300.
- 329 Este vorba de scrisoarea lui Marx către Engels din 20 august 1862 și scrisoarea de răspuns a lui Engels din 9 septembrie 1862 (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 30, București, Editura politică, 1969, p. 219—251, 252—253). — 300.
- 330 Mult mai amănunțit vorbește Marx despre acest lucru în „Teorii asupra plusvalorii” (volumul al IV-lea al „Capitalului”) (vezi K. Marx. „Teorii asupra plusvalorii”, partea a II-a, București, Editura politică, 1960, p. 410). — 300.
- 331 *Congresul de la Lausanne* al Internaționalei a avut loc între 2 și 8 septembrie 1867. Marx, fiind ocupat cu corectura la primul volum al „Capitalului”, nu a participat la congres. La congres au fost prezentate raportul Consiliului General (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 574—594) și dări de seamă din diferite țări care dovedeau întărirea pozițiilor Internaționalei în țările respective. Deși Consiliul General s-a împotrivit, proudhoniștii au impus congresului ordinea lor de zi: au fost discutate pentru a doua oară problemele cooperăției, muncii femeilor, învățămîntului, precum și o serie de alte probleme care au distras atenția congresului de la discutarea problemelor cu adevărat arzătoare prevăzute pe ordinea de zi propusă de Consiliul General. Proudhoniștii au reușit să facă să fie adoptate cîteva din rezoluțiile lor, dar n-au reușit să acapareze condu-

cerea Internaționalei. Congresul a reales Consiliul General în vechea componență și a menținut sediul acestuia la Londra. — 307, 309, 318, 491.

- 332 Este vorba de colile de tipar ale ultimului capitol, al șaselea, al volumului I al „Capitalului”.

În ediția a doua germană a volumului I al „Capitalului” (1872), Marx a ținut seama de observațiile lui Engels, a extins considerabil capitolul despre Irlanda și a scris o serie de note în plus (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 23, București, Editura politică, 1966, p. 704—718).

„Rezumatul în legătură cu exproprierea expropriatorilor”, menționat de Engels în ediția a doua și în următoarele ediții germane, se găsește la sfârșitul capitolului al XXIV-lea la punctul intitulat „Tendința istorică a acumulării capitaliste” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 23, București, Editura politică, 1966, p. 764—766). — 308, 323.

- 333 Este vorba, pare-se, de articolele publicate de Girardin în paginile ziarului „La Liberté”, al cărui proprietar era începând din iunie 1866, în care făcea o analogie între situația din acea vreme din Franța cu cea din perioada dinainte de revoluție, din 1829 și din 1847. — 309.

- 334 La 27 august 1867, în timpul călătoriei făcute în partea franceză a Flandrei cu prilejul aniversării alipirii acesteia la Franța, Napoleon al III-lea a ținut o cuvântare la Lille, în care a caracterizat cu destul pesimism situația internă și externă, precum și viitorul celui de-al doilea Imperiu, spunând că la orizontul Franței au apărut unele „puncte negre”. — 309.

- 335 După terminarea războiului civil din S.U.A., mișcarea pentru introducerea pe cale legislativă a zilei de muncă de 8 ore s-a intensificat. În întreaga țară au fost create ligi având ca obiect lupta pentru ziua de muncă de 8 ore; numai în statul California au existat mai mult de 50. În această mișcare a fost inclusă și Uniunea națională a muncitorilor care la Congresul general de la Baltimore (vezi adnotarea 488) din august 1866 a declarat că revendicarea zilei de muncă de 8 ore este o condiție indispensabilă pentru eliberarea muncii de robia capitalistă. Marx, care acorda o mare importanță mișcării pentru ziua de muncă de 8 ore, a pus această problemă pe ordinea de zi a Congresului Asociației Internaționale a Muncitorilor de la Geneva, arătând în „Instrucțiunile” către delegații Consiliului General necesitatea de a face din revendicarea zilei de muncă de 8 ore „platforma comună a clasei muncitoare din întreaga lume” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 204). Acest punct formulat de Marx a fost adoptat în unanimitate ca rezoluție a Congresului de la Geneva.

Revendicarea zilei de muncă de 8 ore a întâmpinat o împotrivire îndârjită din partea capitaliștilor americani, dar congresul american a fost nevoit să țină seama de mișcarea de masă și la 25 iunie 1868 a adoptat legea cu privire la introducerea zilei de muncă de 8 ore pentru toți cei ce lucrează în întreprinderi de stat și în instituții federale. — 309, 511.

- 336 La 5 septembrie 1867 a fost convocat la Geneva Congresul constitutiv al Ligii pentru pace și libertate — organizație pacifistă burgheză creată de o serie de republicani și liberali mic-burhezi, cu participarea activă a lui V. Hugo, G. Garibaldi etc. În perioada 1867—1868 la activitatea Ligii a luat parte și Bakunin. Comitetul organizatoric al Ligii, căutând să-și asigure sprijinul organizației internaționale a proletariatului, a adresat o invitație la congres secțiilor Internaționalei, precum și personal conducătorilor ei, inclusiv lui K. Marx. Totodată s-a luat hotărârea de a se amâna deschiderea Congresului Ligii pentru pace și libertate de la 5 la 9 septembrie, pentru a da

posibilitate delegațiilor la Congresul de la Lausanne al Internaționalei să participe și ei. La propunerea lui Marx, Consiliul General al Asociației Internaționale a Muncitorilor a luat încă la 13 august 1867 hotărîrea oficială de a nu participa la Congresul Ligii pentru pace și libertate (pentru organizație participarea ar fi constituit, în condițiile de atunci, pericolul de a-și pierde caracterul proletar, de sine stătător, și ar fi făcut Internaționala răspunzătoare pentru iluziile pacifiste răspindite de Ligă). Dar, avînd în vedere caracterul progresist al luptei Ligii pentru pace, membrilor Internaționalei li s-a recomandat să participe în mod individual la Congresul Ligii (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1962, p. 220, 573—574).

Marx a îndeplinit rugămintea lui Borkheim, făcînd o serie de observații serioase cu privire la conținutul și la forma de prezentare a cuvîntării pregătite de acesta în vederea Congresului Ligii pentru pace și libertate. Cuvîntarea lui Borkheim a fost publicată la scurt timp după aceea sub titlul „Ma Perle devant le Congrès de Genève”, precum și în traducere în limbile germană, engleză și rusă. — 310, 315, 324, 325, 328, 355, 502.

337 În textul din prima ediție germană a volumului I al „Capitalului”, în afară de notele obișnuite de la subsol, Marx a mai scris 9 note suplimentare, în care a folosit cele mai noi date factive din diferite surse. La pregătirea ediției a doua germane (1872), aceste note suplimentare au fost parțial modificate și mutate la locurile respective din text.

În legătură cu anexa la capitolul întîi vezi adnotarea 313. — 311.

338 Este vorba despre cuvîntarea rostită de Marx în legătură cu atitudinea Asociației Internaționale a Muncitorilor față de Congresul Ligii pentru pace și libertate și cu proiectul de rezoluție propus de el referitor la aceeași problemă în ședința Consiliului General din 13 august 1867 (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 220, 573—574). Scurta informare cu privire la ședința Consiliului din 13 august 1867 a fost publicată de Eccarius în „Bee-Hive Newspaper” nr. 305 din 17 august 1867 și în ziarul „Courrier français” din 2 septembrie 1867 în articolul lui L. Dubois „Les conditions de la paix” („Condițiile de pace”). — 311.

339 În nr. 2 din ziarul democrat italian „Libertà e Giustizia” din 24 august 1867 a fost publicat un articol intitulat „La Questione romana” („Problema romană”), în care erau criticate dogmele lui Mazzini. — 311.

340 Este vorba de publicarea în „Times” nr. 25 909 din 6 septembrie 1867 a primului articol al lui Eccarius din seria de articole în legătură cu Congresul de la Lausanne al Internaționalei I. Celelalte articole din această serie au fost publicate în ziarul „Times” numerele 25 911, 25 912 și 25 913 din 9, 10 și 11 septembrie 1867. În articolele sale, Eccarius făcea remarci ironice cu privire la confuziile din concepțiile delegaților francezi prouduhoniști și la vorbăria lor. — 313, 316, 319, 325.

341 „Le Courrier français”, ziarul lui Vermorel, a început din 5 septembrie 1867 să publice articolele lui A. Tolain cu privire la Congresul de la Lausanne, în care elogia poziția delegaților francezi la congres. — 313.

342 În ziarul „Bee-Hive Newspaper” nr. 308 din 7 septembrie 1867 a fost publicată partea introductivă a volumului I al „Capitalului” lui K. Marx. Traducerea în limba engleză a fost făcută de Eccarius. — 314.

- 343 Este vorba despre alegerea, la Congresul de la Lausanne al Asociației Internaționale a Muncitorilor, a lui Marx și a majorității foștilor membri ai Consiliului în componența noului Consiliu General. Spiritul activ al proudhoniștilor la Congresul de la Lausanne și faptul că au reușit să strecoare acolo o parte din rezoluțiile lor au făcut ca lupta pentru introducerea principiilor programatice de bază ale comunismului științific pentru a contracara doctrinele proudhoniste mic-burheze să fie inevitabilă. Această sarcină, după părerea lui Marx, trebuia s-o îndeplinească următorul congres al Internaționalei, care a fost convocat la Bruxelles în septembrie 1868. Datorită energiei munci de pregătire desfășurate, Marx și tovarășii săi de idei au introdus la Congresul de la Bruxelles hotărârile lor (îndeosebi cu privire la proprietatea colectivă asupra pământului), dând o lovitură influenței proudhoniștilor din Asociația Internațională a Muncitorilor. — 315, 319.
- 344 *Uniunea muncitorească de la Berlin* a fost înființată în ianuarie 1863 cu participarea activă a lui Schulze-Delitzsch și se afla sub influența progresiștilor, care propagau ideile trade-unionismului și cooperativismului burghez. De la întemeierea Asociației Internaționale a Muncitorilor, tot mai multe elemente înaintate din cadrul Uniunii muncitorilor de la Berlin s-au simțit atrase de Internațională. În octombrie 1868, în Uniunea muncitorilor de la Berlin a avut loc o sciziune; partea cu orientare radicală a format Uniunea democrată muncitorească, care a aderat la organizația din Nürnberg condusă de Bebel și Liebknecht, adoptând programul acesteia, bazat pe principiile Internaționalei I. Aproape toți membrii Uniunii erau în același timp și membri ai Asociației Internaționale a Muncitorilor (în Germania oficial se putea intra în organizația internațională numai în mod individual). Pentru a sublinia caracterul ei proletar, Uniunea a ales ca președinți doi muncitori — Wilche și Kämmerer.
- Uniunea democrată muncitorească a dus o luptă activă împotriva lassalleenilor. În 1869 Uniunea a aderat la Partidul muncitoresc social-democrat, înființat la Congresul de la Eisenach. — 315, 359.
- 345 Este vorba de poziția greșită pe care s-a situat J. Ph. Becker și alți membri ai secției de la Geneva a Internaționalei față de Liga pentru pace și libertate (în legătură cu atitudinea Consiliului General față de aceasta vezi adnotarea 336). La 9 iulie 1867, adunarea generală a membrilor secției Internaționalei de la Geneva a hotărât să adere la programul burghez-pacifist al Ligii pentru pace și libertate și să arate organizatorilor ei deplină încredere; cîțiva membri ai secției de la Geneva, printre care J. Ph. Becker și F. Dupleix, au intrat în comitetul de constituire al Ligii. — 316, 319.
- 346 Este vorba despre articolul lui Vermorel „La prochaine campagne de la Prusse” („Viitoarea campanie a Prusiei”), publicat în gazeta „Courrier français” nr. 84 din 9 septembrie 1867. — 317.
- 347 Pentru a rupe conspirația tăcerii țesută de știința burgheză oficială în jurul volumului I al „Capitalului” lui K. Marx, Engels a recurs la o „stratagemă militară”, scriind în ziarele burgheze o serie de recenzii în care făcea „Capitalului” o critică din punct de vedere burghez. Recenziile au fost publicate în „Rheinische Zeitung”, „Elberfelder Zeitung”, „Düsseldorfer Zeitung”, „Staats-Anzeiger für Württemberg” și în alte ziare (vezi K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 221—223, 242—258). — 318.
- 348 În scrisoarea sa către Marx din 9 septembrie 1867, Eccarius îl informa că un grup de membri ai Ligii pentru pace și libertate (vezi adnotarea 336), Simon, Venedey și alții, au protestat împotriva unui paragraf al apelului adresat de Congresul de la Lausanne al Asociației Internaționale a Muncitorilor către

- Congresul Ligii păcii de la Geneva, în care se precizează caracterul de clasă al societății contemporane. — 320.
- 349 Engels se referă la comunicatele publicate în „*Courrier français*”, numerele 85 și 86 din 10 și 11 septembrie 1867. — 322.
- 350 Începînd de la 13 septembrie 1867, Marx și P. Lafargue au petrecut cîteva zile la Engels la Manchester. — 322.
- 351 Greșeala de tipar menționată de Marx („C” în loc de „B”) s-a menținut în a doua și în toate edițiile germane următoare ale volumului I al „*Capitalului*” apărute în timpul vieții lui Marx și Engels. În afară de aceasta, în calculul lui Marx, produsul de el în tabelul B menționat aici, s-a strecurat o inexactitate: în loc de „107 984 de acri” trebuia să fie „108 193 de acri” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 23, București, Editura politică, 1963, p. 706). — 323.
- 352 Hotărîrea cu privire la desființarea funcției de președinte al Consiliului General a fost adoptată la ședința din 24 septembrie 1867 pe baza propunerii făcute de Heils din inițiativa lui Marx. Desființarea acestei funcții, care din 1864 a fost fără întrerupere ocupată de Odger, unul dintre liderii trade-unionurilor engleze, reflecta lupta lui Marx și a adeptilor lui pentru a-i izola pe liderii oportuniști ai trade-unionurilor și a le slăbi pozițiile în conducerea Internaționalei. — 325.
- 353 Scrisoarea despre care vorbește Marx a fost trimisă de Fox lui J. Ph. Becker la Geneva în ajunul Congresului de la Lausanne din 29 august 1867, cu mențiunea „personal și confidențial”. Pentru a argumenta propunerea lui ca sediul Consiliului General să fie mutat la Geneva, Fox invoca faptul că activitatea de conducere a mișcării muncitorești internaționale îi distrage pe membrii englezi ai Consiliului General de la Conducerea mai activă a organizației din Anglia a Internaționalei. — 325.
- 354 În articolul de fond al ziarului „*Times*” nr. 25 917 din 16 septembrie 1867, consacrat Congresului păcii de la Geneva, alături de expunerea conținutului cuvîntărilor lui Garibaldi, Quinet, Dupont, Bakunin etc., este menționată și cuvîntarea lui Borkheim, care, după cum scria „*Times*”, a propus „desființarea claselor”. — 325.
- 355 Anunțul editorului O. Meissner cu privire la apariția volumului I al „*Capitalului*” lui K. Marx a fost publicat în „*Allgemeine Zeitung*” nr. 273 din 30 septembrie 1867. Institutul de marxism-leninism nu dispune în momentul de față de colecția din 1867 a lui „*Kölnische Zeitung*”. — 327.
- 356 Titlul acestui articol, publicat în „*Courrier français*” nr. 113 din 8 octombrie 1867, cuprinde o aluzie la fabula lui La Fontaine „*Măgarul și tilharii*”.
Cu privire la intervenția în Mexic vezi adnotarea 186. — 328.
- 357 În scrisoarea sa către Marx din 8 octombrie 1867, Kugelmann se oferea să publice scurte recenzii la volumul I al „*Capitalului*”, adaugînd că Warnebold și-a oferit sprijinul în vederea publicării lor într-o serie de ziare burgeze și cerea să i se dea indicații în privința felului în care urma să scrie aceste recenzii.
În legătură cu activitatea desfășurată de Engels pentru a populariza volumul I al „*Capitalului*” și a zădărnici „conspirația tăcerii” țesută în jurul cărții lui Marx de cercurile burgeze, vezi adnotarea 347. — 329.

- 358 *Legea cu privire la libertatea de deplasare și de domiciliere* a fost adoptată de Reichstagul Confederației Germaniei de nord la 22 octombrie 1867 și acțiunea ei s-a extins asupra tuturor statelor supuse Confederației. Această lege era una din verigile unei serii întregi de acte legislative adoptate de Reichstagul Confederației Germaniei de nord din 1867 până în 1870 și orientate spre înlăturarea obstacolelor moștenite din perioada de fărîmîtare feudală în vederea dezvoltării libere a capitalismului în Germania. — 331.
- 359 Este vorba de *tratatele cu privire la extradarea criminalilor* încheiate între diferite state, care au luat o largă răspîndire în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. *Tratatele* se refereau numai la criminalii de drept comun; potrivit dreptului internațional, acțiunea acestor tratate nu se extindea asupra persoanelor învinuite de delictе politice. — 332.
- 360 Este vorba despre încheierea printr-un succes al Prusiei a războiului austro-prusian din 1866, în urma căruia o serie de state mici germane au fost anexate la Prusia, iar trupele acestora au fost incluse în efectivul armatei prusiene. — 333.
- 361 Un mic fragment din scrisoarea de față a fost publicat pentru prima oară în cartea „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx”, Bd. III, Stuttgart, 1913. — 333.
- 362 Este vorba de „*Illustrierter Familien-Kalender*”, scos de A. H. Payne în fiecare an, începînd din 1857, la Leipzig; în această publicație a apărut articolul lui Bettziech „*Germanii la Londra*”. — 334.
- 363 În scrisoarea sa către Marx din 20 septembrie 1867, Nahmer, emigrant german în America, își oferea serviciile în calitate de traducător în limba engleză a volumului I al „*Capitalului*” lui Marx. Marx a cerut informații despre Nahmer de la cîțiva prieteni, dar, după cum a reieșit, nimeni nu-l cunoștea. Acesta a fost motivul pentru care Marx i-a respins serviciile. — 334, 510.
- 364 În scrisoarea din 8 octombrie 1867, Liebknecht îl informa pe Marx că intenționează să propună împreună cu alt deputat în Reichstag, Reincke, numirea unei comisii de cercetare a situației muncitorilor din Prusia. Pentru a fundamenta această propunere, el voia să afle care sînt împuternicirile acestor comisii în Anglia. De aceea Liebknecht l-a rugat pe Marx să-i trimită legile engleze cu privire la aceste comisii. Marx i-a îndeplinit dorința.
- Este vorba de următoarele documente: „An Act for facilitating in certain Cases the Proceedings of the Commissioners appointed to make Inquiry respecting Trades Unions and other Associations of Employers or Workmen” („*Decret cu privire la înlesnirea, în anumite cazuri, a muncii membrilor comisiei numiți pentru cercetarea trade-unionurilor și a altor organizații ale patronilor sau ale muncitorilor*”), adoptat de parlamentul englez la 5 aprilie 1867, și „An Act to extend the «Trades Union Commission Act, 1867»” („*Decret cu privire la extinderea «Decretului cu privire la problemele trade-unionurilor, 1867»*”), adoptat de parlamentul englez la 12 august 1867. — 334, 340.
- 365 La 14 octombrie 1867, în timpul discutării în Reichstagul Confederației Germaniei de nord a proiectului de lege cu privire la abrogarea legilor în vigoare împotriva întrunirilor, proiect propus de progresistul Schulze-Delitzsch, Schweitzer a ținut o lungă cuvîntare demagogică. Susținînd proiectul de lege prezentat de Schulze-Delitzsch, Schweitzer chema Reichstagul iuncherist-burghez să abroge legile împotriva grevelor și întrunirilor, acordînd acestora

un cadru legal, pașnic și a preîntîmpina posibilitatea unor acțiuni revoluționare ale proletariatului. Totodată, în cuvîntarea sa, în spiritul concepțiilor lui Lassalle, nega importanța grevelor și a întrunirilor în lupta muncitorilor împotriva exploatării capitaliste. Schweitzer a încercat de asemenea în cuvîntarea sa să expună câteva teze ale economiei politice marxiste, dar într-o formă simplistă și denaturată. — 336.

- 366 Este vorba, *pare-se*, de niște tăieturi din ziarul „Hermann”, în care au fost publicate rapoartele comitetului de la Londra cu privire la desfășurarea colecției în sprijinul lui Freiligrath (vezi adnotarea 297), în special despre nr. 459 al ziarului „Hermann” din 19 octombrie 1867, în care a apărut apelul comitetului în legătură cu colecta pentru Freiligrath. Pe tăietura din acest număr al ziarului, care s-a păstrat printre materialele lui Marx, acesta a scris următorul vers : „Dacă asta nu e bună pentru ploșnițe, atunci nu mai știu ce e bun” (proverb răspîdit în Regiunea renană). — 338.
- 367 Este vorba de următoarele articole publicate în „Courrier français” în octombrie 1867 : L. Nougès. „L'Art militaire et le progrès” („Arta militară și progresul”) și „Lettres inédites de P. J. Proudhon sur les générations spontanées” („Scrisori inedite ale lui P. J. Proudhon cu privire la generațiile spontanee”). — 338.
- 368 Recenzia la volumul I al „Capitalului” lui Marx pentru „Fortnightly Review” a fost scrisă de Engels mai tîrziu, în mai-iunie 1868. După cum se vede din corespondența ulterioară dintre Marx și Engels, ei au avut în repetate rînduri schimburi de păreri cu privire la conținutul și forma articolului. Unele pasaje din scrisorile lui Marx au fost incluse în întregime de Engels în textul recenziei sale.
- Recenzia a fost respinsă de redacția ziarului și s-a păstrat sub formă de manuscris ; a fost publicată pentru prima oară în revista „Letopisi mark-sizma” nr. 1, 1926 (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 310—333). — 338, 341, 347, 350.
- 369 Este vorba de articolul lui W. T. Thornton „Stray Chapters from a forthcoming Work on Labour” („Unele capitole dintr-o viitoare lucrare despre muncă”), publicat în revista „Fortnightly Review”, vol. II, nr. 10 din 1 octombrie 1867. — 339.
- 370 În scrisorile lor din 7, 14 și 16 octombrie 1867, J. Ph. Becker și Eccarius îl informau pe Marx despre situația lor materială precară și despre preocuparea lor de a găsi o posibilitate de cîștig, fapt care avea repercusiuni asupra muncii lor de zi cu zi în cadrul partidului. Astfel Becker era pus în situația de a părăsi postul de președinte al Comitetului Central al secției germane de la Geneva și redacția „Vorbote”. Eccarius, căutîndu-și de lucru, a părăsit pentru un timp Londra. — 339, 510.
- 371 La 17 octombrie 1867, în timpul dezbaterilor din Reichstagul Confederației germane în jurul proiectului de lege cu privire la serviciul militar, Liebknecht, Bebel etc. au propus desființarea armatelor permanente și înlocuirea lor cu înarmarea poporului. În încheierea cuvîntării sale, Liebknecht a numit Reichstagul Confederației germane „frunza de viță a absolutismului”.
- La 21 octombrie 1867, în timpul discutării în Reichstagul Confederației Germaniei de nord a proiectului de lege cu privire la întruniri, Liebknecht, Bebel etc. au introdus un amendament la paragraful 2 din proiectul de lege care dădea drept patronilor să angajeze în producție muncitorii de orice profesie, în număr nelimitat. În amendamentul lor, reprezentanții clasei munci-

toare propuneau ca paragraful 2 să nu anuleze legile existente cu privire la limitarea și protecția muncii copiilor în producție. Acest amendament a fost adoptat de Reichstag. — 340, 509.

372 După alipirea, în 1866, a Veneției la regatul Italiei, pentru desăvârșirea unificării țării mai rămânea doar ca statul papal să fie inclus în componența regatului. Cercurile conducătoare din Italia nu s-au hotărât la acest pas de teama unui conflict cu Franța napoleoneană, care îl susținea pe papă. Inițiatorul luptei pentru alipirea Romei a fost Garibaldi, care a început pregătirile pentru o ofensivă asupra Romei. Guvernul lui Victor Emmanuel, care la început a trecut intenționat cu vederea aceste pregătiri, în ajunul ofensivei l-a arestat pe Garibaldi. Totuși, voluntarii săi au reușit să pătrundă în statul papal. Între timp, la Roma patrioții pregătiseră o răscoală împotriva puterii papale sub lozincă unificării întregii Italii. La 17 octombrie 1867, papa Pius al IX-lea a adresat o enciclică către episcopi, în care-i anunța ce pericol li amenință. Guvernul lui Napoleon al III-lea încă la 18 octombrie a promis că-l va ajuta pe papă, și în acest scop a pregătit un corp expediționar pentru a-l trimite în Italia. Când trupele lui Garibaldi, sub conducerea acestuia (la 14 octombrie Garibaldi a evadat din închisoare), s-au apropiat de Roma, trupele franceze au pornit spre Italia și la 30 octombrie au ajuns la Roma. Numai cu ajutorul intervenționiștilor francezi au reușit armatele papei, la 3 noiembrie 1867, să-i înfrângă la Mentana pe voluntarii lui Garibaldi. Problema Romei a rămas nerezolvată până în 1870. — 340, 343, 373, 513.

373 *Legile cu privire la dreptul primului născut și la majorat* (Laws of primogeniture and entail), care se păstrează în Anglia încă din secolul al XIX-lea, sînt legi feudale cu privire la succesiune, potrivit cărora titlul și proprietatea funciară treceau în proprietatea fiului cel mai mare, care nu avea dreptul de a le înstrăina. — 341.

374 Este vorba de scrisoarea de mulțumire adresată lui Marx de către Speyer la 6 octombrie 1867, în numele Asociației culturale a muncitorilor comuniști germani de la Londra, drept răspuns la primirea volumului I al „Capitalului” din partea lui Marx.

Despre *Asociația culturală a muncitorilor comuniști germani* de la Londra vezi adnotarea 99. — 342.

375 În deceniul al 7-lea al secolului al XIX-lea, societatea ateistă a liber-cugetătorilor desfășura o activitate intensă în Anglia. O mare influență asupra mișcării liber-cugetătorilor a avut-o radicalul burghez Ch. Bradlaugh și alții, care erau grupați în jurul ziarului „The National Reformer” și făceau propagandă burghezo-reformistă printre muncitori. În octombrie 1867 grupul liber-cugetătorilor aflați sub influența lui Bradlaugh și a politicienilor burghezo-radicali apropiați lui au hotărât să convoace o conferință în scopul creării unei Asociații centrale a liber-cugetătorilor pentru desfășurarea unei propagande pur ateiste. Aceasta a constituit un prilej pentru separarea de Bradlaugh și de ceilalți radicali, întrucît agitația politică era exclusă din programul de activitate al proiectatei asociații. Pentru realizarea acestui plan a fost creat un comitet de pregătire; Marx a fost și el propus să candideze în alegerea membrilor acestui comitet, dar el a refuzat propunerea. — 342.

376 Marx folosește aici în mod ironic o expresie a lui K. Vogt din cartea „Mein Prozess gegen die „Allgemeine Zeitung” („Procesul intentat de mine lui „Allgemeine Zeitung”). Genf, 1859 (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 14, București, Editura politică, 1963, p. 473). — 343.

- 377 În octombrie 1867 Bismarck trimite ambasadorului prusian la Florența, conțelului von Usedom, instrucțiuni în care îi face cunoscute tratativele care aveau loc între Franța și Italia cu privire la revizuirea acordului lor din 15 septembrie 1864, prin care se garanta inviolabilitatea statului papal, recomandându-i să păstreze „o atitudine de simplu observator” în conflictul franco-italian în problema romană și să aștepte evoluția evenimentelor. — 343, 350.
- 378 Este vorba despre întâlnirea de la Salzburg din 18—21 august 1867 dintre Napoleon al III-lea și Franz Joseph, împăratul Austriei. În timpul întrevederii, Napoleon al III-lea a încercat să încheie un acord cu Austria împotriva Prusiei și Rusiei. Dar, întrucât Austria nu voia să intre într-un nou conflict cu Prusia și din pricina neîncrederii reciproce a părților, acest acord nu a fost încheiat. — 343.
- 379 Este vorba de o scrisoare adresată de Dupanloup lui Rattazzi la 15 septembrie 1867, ziua aniversării acordului franco-italian din 15 septembrie 1864, prin care se garanta inviolabilitatea statului papal; în această scrisoare se cerea guvernului italian să se ridice împotriva mișcării lui Garibaldi pentru includerea statului papal în Italia unificată. Cîteva zile mai tirziu, scrisoarea a fost publicată în „La Gazette de France” și curînd după aceea a apărut în broșură sub titlul: „Lettre à M. Rattazzi, président du conseil des ministres du roi d'Italie, sur les entreprises de Garibaldi” („Scrisoare către M. Rattazzi, președintele Consiliului de Miniștri al regelui Italiei, în legătură cu acțiunea Garibaldi”). Paris, 1867. — 343.
- 380 La 18 septembrie, la Manchester, asupra dubei închisorii s-a produs un atac armat pentru eliberarea a doi conducători ai fenienilor (vezi adnotarea 181), Kelly și Deasy, arestați în urma înfrîngerii răscoalei organizate de fenieni în martie 1867. Evadarea lui Kelly și Deasy a reușit, dar în timpul încăierării a fost ucis un polițist. Cinci oameni arestați la fața locului și acuzați de crimă au fost condamnați la moarte. Între 1 și 23 noiembrie a avut loc la Manchester procesul fenienilor arestați, în timpul căruia acuzarea, pentru a dovedi vinovăția fenienilor, a recurs la mărturii mincinoase și la alte procedee necinstite. Cu toate eforturile depuse de E. Jones, prietenul și tovarășul de idei al lui Marx și Engels, tribunalul i-a condamnat la moarte. Unul dintre ei (Maguire) a fost ulterior grațiat, altuia (Condon) i s-a comutat pedeapsa cu moartea în închisoare pe viață, iar ceilalți (Larkin, Allen și O'Brien) au fost executați la 23 noiembrie 1867 la Manchester.
- În timpul anchetei și a procesului fenienilor, Consiliul General al Asociației Internaționale a Muncitorilor, din inițiativa lui Marx, a desfășurat printre muncitorii englezi o largă campanie în sprijinul mișcării irlandeze de eliberare națională (vezi volumul de față, p. 344, 348—349). — 344, 347, 350, 355, 358, 509.
- 381 La ședința consiliului Ligii pentru reformă din 23 octombrie 1867, cu prilejul discutării scrisorii președintelui Ligii, radicalul burghez Beales, în care mișcarea feniană era condamnată cu vehemență, liderii trade-unionurilor engleze Odger și Lucraft, membri ai consiliului Ligii, s-au pronunțat împotriva publicării acestei scrisori și și-au exprimat simpatia față de mișcarea de eliberare irlandeză. Această cuvîntare era rezultatul direct al influenței în spirit internaționalist exercitate de Marx și de cei mai apropiați tovarășii ai lui de idei asupra liderilor trade-unionurilor în cadrul Consiliului General al Asociației Internaționale a Muncitorilor. Dar la ultimele ședințe ale consiliului Ligii pentru reformă din 30 octombrie și 1 noiembrie, Odger și Lucraft, în

urma presiunilor exercitate de radicalii burghezi, au renunțat la poziția lor inițială, declarând că nu au înțeles bine. — 344.

382 Este vorba de „Agricultural Statistics, Ireland. Tables showing the Estimated Average Produce of the Crops for the Year 1866; and the Emigration from Irish Ports, from 1st January to 31st December, 1866; also the number of Mills for scutching flax in each County and Province” („Statistica agrară, Irlanda. Tabele care indică evaluarea producției medii la hectar pe anul 1866; și emigrarea din porturile irlandeze de la 1 ianuarie pînă la 31 decembrie 1866; același număr de fabrici de prelucrare a inului în fiecare comitat și provincie”). Dublin, 1867. — 344.

383 După cum reiese din scrisoarea de față, la 5 noiembrie 1867 Engels încă nu știa dacă Kugelmann a reușit să plaseze a doua recenzie a sa la volumul I al „Capitalului”. Din corespondența lui Kugelmann, precum și din scrisoarea lui Engels către Marx din 12 decembrie (vezi volumul de față, p. 374) se vede că Kugelmann a trimis acest al doilea articol fostului membru al Ligii comunistilor, Bürgers, unul dintre redactorii lui „Rheinische Zeitung”. Bürgers a refuzat să-l publice, și în răspunsul dat lui Kugelmann la 4 noiembrie 1867 scria că apreciază lucrarea lui Marx ca avînd o importanță pur științifică, dar neindicată pentru agitația practică. Totodată Bürgers, invocînd nivelul nu prea ridicat al muncitorilor, care, chipurile, nu erau capabili să înțeleagă conținutul „Capitalului”, contesta ideea expusă în recenzia lui Engels în sensul că „Capitalul” va deveni o „biblie teoretică” a partidului social-democrat (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 224, și volumul de față, p. 374).

Textul acestei recenzii s-a păstrat sub formă de manuscris și a fost publicat pentru prima oară în 1927, în „Marx-Engels—Archiv”, Bd. 2.

Întrucît nu știa că Kugelmann a trimis recenzia la „Rheinische Zeitung”, Engels intenționa să se adreseze lui Klein cu rugămintea de a o publica în acest ziar. — 346, 353, 370, 514.

384 La 1 noiembrie 1867 ministrul de externe al Franței, Moustier, a trimis guvernului italian o notă în legătură cu pătrunderea armatei italiene în Ținutul papal, în care se arăta că guvernul francez nu poate fi în nici un caz de acord cu acțiunile de acest fel ale Italiei. La 4 noiembrie a apărut în ziarul francez „La Presse” știrea că Napoleon al III-lea ar fi prezentat guvernului italian un ultimatum, cerînd ca trupele să fie retrase din Statul papal; dar această știre a fost dezmințită chiar în ziua următoare. — 346.

385 La 1 noiembrie 1867, în ziua sărbătorii tuturor sfinților, la cimitirul Montmartre din Paris a avut loc o demonstrație a adepților independenței Italiei și a republicanilor francezi. Pe mormintele patriotului italian Manin și ale republicanilor francezi H. și L. E. Cavaignac au fost depuse coroane de flori. Pentru a preîntîmpina manifestații ale republicanilor în capitală, poliția a făcut arestări printre demonstrații. — 346.

386 Este vorba de declarația comună a Rusiei, Franței, Prusiei și Italiei adresată la 29 octombrie 1867 guvernului turc ca răspuns la repetatele cereri de ajutor și protecție ale populației din Creta împotriva reprimărilor singeroase la care Turcia a supus populația greacă din insula Creta; populația greacă din Creta s-a ridicat la luptă pentru eliberarea națională împotriva Turciei și pentru alipire la Grecia. Marile puteri, preferînd să vadă Creta sub dominația turcă și, totodată, temîndu-se de intensificarea mișcării de eliberare națională din Orient, au sfătuit în această declarație Turcia să pună capăt reprimărilor singeroase din Creta. — 349.

- 387 Bilețelul de față al lui Marx, precum și post-scriptumul fiicei sale Laura au fost scrise pe scrisoarea lui Kugelmann către Marx din 6 noiembrie 1867. — 351.
- 388 Căutînd o posibilitate pentru a publica recenziile la volumul I al „Capitalului” lui Marx, L. Kugelmann s-a adresat lui Warnebold, care, după cum s-a aflat ulterior, era informatorul lui Bismarck, precum și național-liberalului Miquel — persoane vădit ostile lui Marx. Marx și Engels l-au criticat pe Kugelmann pentru această dovadă de lipsă de simț politic. — 352, 361.
- 389 Recenzia lui F. Engels la volumul I al „Capitalului” lui K. Marx a fost publicată prin intermediul lui K. Siebel, fără semnătură, în „Düsseldorfer Zeitung” nr. 316 din 16 noiembrie 1867 (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 231—233). — 353.
- 390 „Barmer Zeitung” din 19 decembrie 1867 a publicat o recenzie la volumul I al „Capitalului”. — 353.
- 391 Este vorba de scrisoarea filozofului autodidact german Joseph Dietzgen trimisă din Petersburg lui Marx la 24 octombrie 1867. În scrisoarea sa, Dietzgen, care lucra pe atunci ca maistru la fabrica de piele „Vladimir” din Petersburg, își exprima recunoștința pentru serviciile aduse de Marx „atît științei, cît și clasei muncitoare”. El spunea că cunoaște o serie de lucrări ale lui Marx, îndeosebi lucrarea „Contribuții la critica economiei politice”. În scrisoarea Dietzgen a expus principiile concepției sale materialiste, declarînd printre altele că, după părerea lui, „sarcina științei nu e numai de a studia faptele, ci și de a le explica”. Scrisoarea lui Dietzgen către Marx a pus bazele unei prietenii între filozoful autodidact proletar german și întemeietorul comunismului științific. — 354, 521.
- 392 La 16 octombrie 1859, John Brown, luptătorul pentru eliberarea negrilor din S.U.A., a încercat să răscolească populația neagră din statele sclavagiste. Cu un mic detașament de partizani, el a ocupat arsenalul statului în Harpers Ferry din statul Virginia. Dar Brown nu a reușit să provoace o răscoală de mari proporții. Aproape toți participanții la această acțiune (22 de oameni, dintre care 5 negri) care au opus rezistență trupelor guvernamentale au fost uciși. John Brown și cinci dintre tovarășii săi au fost executați. — 355.
- 393 În 1840, în timpul tentativei nereușite de lovitură de stat de la Boulogne, Ludovic Napoleon a rănit un ofițer din trupele guvernamentale. — 355.
- 394 În scrisoarea către Marx din 19 noiembrie 1867, Meissner i-a trimis două taieturi din ziare în care se anunța apariția volumului I al „Capitalului” (nu se știe din care ziare). În primul anunț sînt enumerate momentele principale ale conținutului volumului, cel de-al doilea cuprinde citate din recenzia lui F. Engels la volumul I al „Capitalului” publicată în „Zukunft”, în suplimentul nr. 254 din 30 octombrie 1867 (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 221—223). — 356.
- 395 Primul anunț al editorului O. Meissner în legătură cu apariția volumului I al „Capitalului” lui K. Marx a fost publicat în „Börsenblatt für den Deutschen Buchhandel und die mit ihm verwandten Geschäftszweige” nr. 214 din 14 septembrie 1867.
- Anunțul lui O. Meissner în legătură cu cartea lui F. Engels „Problema militară în Prusia și partidul muncitoresc german” a fost publicat tot în acest ziar, nr. 27 din 3 martie 1865. — 356.

- 396 Este vorba de ziarul muncitorilor germani care a apărut sub titlul „Demokratisches Wochenblatt”, redactor fiind W. Liebknecht, din ianuarie 1868 la Leipzig. Începând din decembrie 1868, ziarul a devenit organul de presă al Uniunii asociațiilor muncitorilor germani, condusă de A. Bebel. Inițial, ziarul s-a aflat într-o anumită măsură sub influența ideilor mic-burgheze ale partidului popular, dar după puțin timp, datorită eforturilor lui Marx și Engels, a început să ducă lupta împotriva lassalleanismului, să propage ideile Internaționalei, publicând principalele documente ale acesteia. Ziarul a jucat un rol de seamă în crearea Partidului muncitoresc social-democrat german. La Congresul de la Eisenach din 1869, ziarul a fost declarat organul central al Partidului muncitoresc social-democrat, schimbându-și denumirea în „Volksstaat”. — 359, 361.
- 397 Este vorba de scrisoarea lui Schily către Marx din 27 noiembrie 1867, în care Schily îi comunica aprecierea favorabilă făcută de Hess cu privire la „Capitalul” lui Marx și intenția acestuia de a scrie pentru „Courrier français” un articol consacrat acestei opere. Totodată Schily transmitea și propunerea lui Hess de a traduce, împreună cu E. Reclus, volumul I al „Capitalului” în limba franceză și a-l publica. Marx acorda o mare importanță publicării „Capitalului” în traducerea franceză. El spera, printre altele, ca în felul acesta „francezii să fie eliberați de concepțiile greșite în care i-a ferecat Proudhon” (vezi volumul de față, p. 492). Marx nu a obiectat împotriva participării lui Reclus, dar tratativele s-au prelungit aproape trei ani și nu au dus la nici un rezultat. Ulterior, când s-a dovedit că Reclus era unul dintre conducătorii Alianței democrației socialiste a lui Bakunin, candidatura lui la calitatea de traducător al „Capitalului” a căzut. Traducerea în limba franceză a „Capitalului” a fost făcută de J. Roy și redactată de Marx însuși și s-a tipărit la Paris în fascicule separate, din 1872 pînă în 1875. — 360, 363, 517, 520.
- 398 Este vorba de articolul lui Fr. Gentz „Essai historique et politique sur les rapports entre la Porte Ottomane et les principales puissances de l'Europe” („Eseu istoric și politic cu privire la relațiile dintre Poarta Otomană și principalele puteri europene”), publicat în cartea „Aus dem Nachlasse Friedrich von Gentz” („Din moștenirea literară a lui Friedrich von Gentz”). Bd. I-II, Viena, 1867. — 360.
- 399 Este vorba de cadoul primit de Jenny (fiica lui Marx) de ziua ei de naștere, o cruce poloneză asemănătoare acelor pe care o purtau luptătorii pentru eliberarea națională a poporului polonez. Începând de la sfârșitul anului 1867, Jenny a purtat această cruce cu o panglică verde în semn de doliu pentru feniienii executați în noiembrie 1867 (culoarea verde era considerată simbolul luptei de eliberare națională din Irlanda). — 360, 363, 494.
- 400 Scrisoarea de față constituie un adaos al lui Marx la scrisoarea lui Kugelmann către Engels din 25 noiembrie 1867. — 362.
- 401 Este vorba de adresa „Feniienii întemnițați la Manchester și Asociația Internațională a Muncitorilor”, care a fost întocmită de Marx și aprobată de Consiliul General la ședința extraordinară din 20 noiembrie 1867 (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 234—235). Această adresă a Consiliului General către ministrul de interne englez Gathorne-Hardy a constituit un moment important în campania amplă organizată de Marx în toamna anului 1867 printre muncitorii englezi pentru sprijinirea mișcării irlandeze de eliberare națională. Scopul direct al adresei a fost de a preîntîmpina răfuiala judecătorească care se pregătea pentru acuzații din procesul feniienilor de la Manchester (vezi adnotarea 380). — 365.

- 402 Este vorba de articolul „London Meetings” („Mitingurile de la Londra”), publicat în „Times” nr. 25 974 din 21 noiembrie 1867. — 365.
- 403 La ședința Consiliului General din 5 noiembrie 1867, P. Fox a declarat că intenționează să renunțe la postul său de secretar-corespondent pentru America și să treacă la o muncă remunerată la ziarul „Bee-Hive Newspaper”. Conducătorul ședinței, Jung, a condamnat această intenție a lui Fox, care la ședința următoare, din 12 noiembrie, a trimis o scrisoare în care comunica oficial că renunță la funcția sa și îl ataca pe Jung, invinându-l că ar tinde să-i înlăture pe englezi din Consiliu. Cei prezenți la ședință l-au sprijinit pe Jung și au luat hotărârea de a înainta cererea lui Fox Comitetului permanent. — 365.
- 404 Rezoluția propusă de Fox glăsuia : „Această adunare își exprimă dorința ca între națiunea engleză și cea irlandeză să se instaureze o pace trănică și prietenie care să ia locul războiului de șapte sute de ani ; în acest scop adunarea cheamă prietenii națiunii irlandeze să pună această problemă în fața poporului englez și îl sfătuiește pe acesta să asculte fără pareri preconcepute argumentele prezentate în favoarea dreptului Irlandei la autonomie” (vezi „Consiliul General al Internaționalei I 1866—1868. Procese-verbale”. Moscova, 1963, p. 123). — 366.
- 405 În 1849 a fost instituită în Anglia o comisie regală specială pentru accelerarea și simplificarea vânzării moșiilor împovărate de datorii la prețuri privilegiate. Introducerea acestei măsuri a fost determinată de faptul că recoltele proaste generale din Irlanda au dus, pe la mijlocul deceniului al 5-lea, la ruina multor proprietari funciari irlandezi care erau înglodați în datorii și nu mai aveau posibilitatea de a conduce o gospodărie rentabilă. Legea din 1849, adoptată inițial ca o măsură temporară, iar ulterior prelungită și completată de legile din 1852, 1853, 1854 și 1858, a contribuit la trecerea pământului din mina proprietarilor funciari nobili în mina elementelor burgheze-cămătărești și a marilor latifundiari, precum și la dezvoltarea capitalismului în agricultura din Irlanda. — 366.
- 406 În condițiile avântului național din Irlanda, determinat de înfrângerea Angliei în războiul coloniilor americane pentru independență, parlamentul englez, sub presiunea maselor largi ale populației irlandeze, a adoptat în 1782 un act cu privire la abrogarea dreptului parlamentului englez de a emite legi pentru Irlanda și la transmiterea acestui drept parlamentului irlandez. Acest act a fost confirmat încă o dată de parlamentul englez în 1783 sub forma unui nou „act de renunțare”, ceea ce însemna instaurarea autonomiei Irlandei în domeniul legislativ. Dar, după înăbușirea răscoalei irlandeze de eliberare națională din 1798, guvernul englez a anulat de fapt aceste concesii făcute Irlandei, impunându-i uniunea anglo-irlandeză. Uniunea, care a intrat în vigoare de la 1 ianuarie 1801, a nimicit ultimele urme de autonomie ale Irlandei și a desființat parlamentul irlandez. Uniunea a contribuit la întărirea dominației colonialiste a Angliei în Irlanda. Una dintre ultimele ei realizări a fost, printre altele, desființarea taxelor vamale protecționiste stabilite la sfârșitul secolului al XVIII-lea de parlamentul irlandez pentru protejarea industriei irlandeze care se năștea, ceea ce a adus după sine un declin total. — 367.
- 407 În a doua jumătate a anului 1867, Kugelmann, străduindu-se să găsească o cale pentru a lupta împotriva „conspirației tăcerii” din jurul volumului I al „Capitalului” lui K. Marx, a expedit extrase din recenzia scrisă de el la acest volum pentru „Deutsche Volkszeitung”, precum și din recenzia lui F. Engels pentru „Zukunft” (vezi K. Marx și F. Engels Opere, vol. 16, București, Edi-

tura politică, 1963, p. 221—223) unei serii de economiști și filozofi germani — Faucher, Schulze-Delitzsch, Düring, Roscher, Hildebrand, Rau ; acest lucru i l-a comunicat lui Marx în scrisoarea din 23 noiembrie 1867. — 368.

408 La 4 noiembrie 1867, A. Macdonald, care a aderat la mișcarea fenienilor, a săvârșit un atentat împotriva pazei polițienești instalate în fața locuinței unui martor care la procesul fenienilor de la Manchester (vezi adnotarea 380) a depus marturie împotriva lui W. Allen, unul dintre acuzați ; A. Macdonald a fost arestată și predată justiției, care a condamnat-o la 5 ani muncă silnică. — 369.

409 Planul recenziei pentru „Beobachter”, întocmit de Marx în scrisoarea de față, a fost în întregime preluat de Engels, care în recenzia sa a folosit și textul acestei scrisori a lui Marx. Recenzia a fost publicată, fără semnătură, prin intermediul lui Kugelmann, în „Beobachter” nr. 303 din 27 decembrie 1867 (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 242—244).

Pasajul din ediția I a volumului I al „Capitalului” menționat aici se găsește la sfârșitul volumului într-o notă suplimentară separată din secțiunea întâi a capitolului VI. La pregătirea celei de-a doua ediții germane (1872) Marx a omis această notă. — 371.

410 Este vorba de nr. 139 din „Social-Demokrat” din 29 noiembrie 1867 cu două suplimente, în care a fost publicat un raport amănunțit cu privire la adunarea generală a Uniunii generale a muncitorilor germani din 24 noiembrie 1867. Printre participanți era și unul dintre editorii ziarului „Social-Demokrat”, Lassalleanul Hofstetten, care în cuvântarea sa a luat unele pasaje din „Capitalul” lui K. Marx, denaturându-le sensul și neindicând nici lucrarea, nici numele autorului. — 372, 373.

411 Este vorba de articolul lui Marx „Plagiatorii”, care constituie un răspuns la cuvântarea rostită de Hofstetten la adunarea generală a Uniunii generale a muncitorilor germani din 24 noiembrie 1867 și publicată fără semnătură în suplimentul la nr. 291 din 12 decembrie 1867 al ziarului „Zukunft” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 236—241). — 372.

412 Marx se referă la secțiunea a patra a capitolului al III-lea din ediția întâi a volumului I al „Capitalului”. În edițiile a doua și în celelalte ediții germane îi corespunde capitolul VIII din secțiunea a treia (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 23, București, Editura politică, 1966, p. 242—313). — 372.

413 Vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 23, București, Editura politică, 1966, p. 224. — 374.

414 Este vorba de propunerea făcută de Kugelmann, în scrisoarea sa către Marx din 1 decembrie 1867, de a recurge la național-liberalul Bucher, adept al lui Bismarck, pentru publicarea recenziei lui Engels la volumul I al „Capitalului” în „Norddeutsche Allgemeine Zeitung”, oficios al guvernului Bismarck. Această propunere a fost respinsă de Marx și Engels. — 374.

415 Este vorba de explozia de la închisoarea Clerkenwell din Londra provocată de un grup de fenieni la 13 decembrie 1867 cu scopul de a-i elibera pe fenienii arestați. Acțiunea de eliberare a liderilor fenieni nu a reușit. În urma exploziei, care a provocat distrugerea câtorva imobile de locuit plasate în vecinătate, câteva persoane au fost ucise și 120 rănite. Atentatul fenienilor

- a fost folosit de presa burgheza pentru a difuza născociri calomnioase în legătura cu mișcarea irlandeza de eliberare națională și pentru a provoca o stare de spirit șovinistă antiirlandeză în rândurile populației engleze. — 375, 379.
- 416 Aceasta recenzie a lui F. Engels la volumul I al „Capitalului” lui K. Marx a fost publicată prin intermediul lui Kugelmann, fără semnătura, în ziarul „Staats-Anzeiger für Württemberg” nr. 306 din 27 decembrie 1867. — 376, 523.
- 417 Este vorba de raportul lui Marx cu privire la problema irlandeză prezentat la 16 decembrie 1867 în adunarea Asociației culturale a muncitorilor comuniști germani de la Londra; la adunare au participat și reprezentanții unei serii de alte asociații muncitorești de la Londra și cîțiva membri ai Consiliului General al Internaționalei. S-a păstrat schița amănunțită a acestui raport, scrisă de Marx, și rezumatul conținutului lui, făcut de Eccarius (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol 16, București, Editura politică, 1963, p. 479—493, 596—598). — 378.
- 418 *Parlamentul vamal* — organ conducător al Uniunii vamale, reorganizat după războiul din 1866 și după încheierea, la 8 iulie 1867, a tratatului dintre Prusia și statele din sudul Germaniei, în baza căruia a fost creat acest organ. Parlamentul vamal era alcătuit din membri ai Reichstagului Confederației Germaniei de nord și din deputați speciali aleși din partea statelor din sudul Germaniei: Bavaria, Baden, Württemberg și Hessen. El trebuia să se ocupe exclusiv de problemele comerțului și ale politicii vamale. Tendința lui Bismarck de a lărgi treptat competența acestui parlament, extinzînd-o și asupra altor probleme de ordin politic, s-a lovit de împotrivirea inverșunată a reprezentanților Germaniei de sud. — 379
- 419 Este vorba de articolul publicat în ziarul „Russkii invalid” nr. 336 din 5 decembrie 1867 la rubrica „Otdel neoficialnii”. — 379.
- 420 La 6 decembrie 1867 guvernul lui Bismarck a supus discuției Camerei deputaților prusieni proiectul de tratat cu privire la despăgubirea regelui Hannoverului și a ducelui de Nassau, ale căror posesiuni au fost alipite la Prusia în urma războiului austro-prusian din 1866. Pentru a-și asigura sprijinul Camerei deputaților, guvernul a luat hotărîrea de a destitui pe ministrul de justiție, Lippe, care era o unealtă docilă a lui Bismarck în introducerea unor măsuri anticonstituționale și era antipatizat de majoritatea deputaților. În locul lui Lippe a fost numit ministru de justiție Leonhardt, fost ministru de justiție la Hannover, unul dintre primii care a recunoscut alipirea Hannoverului la Prusia, cu scopul de a atrage de partea guvernului pe național-liberalii și deputații de pe teritoriile alipite la Prusia. Calculul lui Bismarck a reușit. Camera deputaților din Prusia a aprobat tratatele cu privire la despăgubiri. — 379.
- 421 În scrisoarea către Marx din 28 septembrie 1864 K. Klings amintea despre viitorul congres al Uniunii generale a muncitorilor germani, la care trebuia să fie ales președintele Uniunii, precum și despre faptul că pentru acest post au depus candidatura B. Becker și M. Hess. — 383.
- 422 Este vorba de lupta armată a forțelor contrarevoluționare, în frunte cu fostul rege al Neapolului Francisc al II-lea, împotriva regatului Italiei, creat în martie 1861. Acțiunile contrarevoluționarilor napolitani au avut caracterul unor atacuri banditești. — 387

- 423 Fragmente din scrisoarea de fața a lui Engels au fost publicate pentru prima oară în revista „Die Neue Zeit”, Bd. 2, nr. 33, 1906—1907, în articolul lui F. Mehring „Noi materiale pentru biografiile lui K. Marx și F. Engels”. — 388.
- 424 *Razboiul carlist* — războiul civil din Spania, dezlănțuit în 1833—1840 de gruparea carlistă-reacționară, clericală-absolutistă, care susținea pe pretendentul la tronul spaniol don Carlos, fratele lui Ferdinand al VII-lea. Carliștii s-au bazat pe clica militaristă și pe clerul catolic, precum și pe țărănimia înăpoiată din unele regiuni ale Spaniei. Războiul carlist s-a transformat de fapt într-o luptă între elementele catolice-feudale și cele burgheze-liberale și a dus la o a treia revoluție burgheză.
Despre evenimentele de la Neapole vezi adnotarea 422. — 390.
- 425 *Sonderburg* (denumirea actuală Sönnernborg) — unul din punctele liniei fortificate Düppel, care acoperea trecerea spre insula Alsen și care a fost luat de trupele prusiene la 18 aprilie 1864 în timpul războiului dus de Prusia și Austria împotriva Danemaricii în 1864 (vezi adnotarea 3). — 397.
- 426 Fragmente din această scrisoare a lui Marx au fost publicate pentru prima oară în revista „Die Neue Zeit”, Bd. 2, nr. 33, 1906—1907, în articolul lui F. Mehring „Noi materiale pentru biografiile lui K. Marx și F. Engels”. — 393.
- 427 Scrisoarea lui Blind către poporul american este prezentată și citată în ziarul „Beobachter” nr. 245 din 21 octombrie 1864 într-un articol intitulat „Bescheidenheit — ein Ehrenkleid” („Modestia — o haină de sarbatoare”). — 394.
- 428 Vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 30, București, Editura politică, 1969, p. 591—592. — 396.
- 429 Știrea despre Congresul de la Neapole al asociațiilor muncitorești italiene (vezi adnotarea 15) a fost publicată în „Times” nr. 25 021 din 4 noiembrie 1864. — 397.
- 430 Marx citează scrisoarea lui J. Weidemeyer către Engels scrisă în octombrie 1864. — 397.
- 431 Este vorba de cuvântarea lui Disraeli din 25 noiembrie 1864, al cărei conținut a fost publicat în „Times” nr. 25 040 din 26 noiembrie 1864.
High church — curent în sinul bisericii anglicane care avea adepți mai ales în rândurile aristocrației; păstra vechile ritualuri fastuoase, subliniind astfel înrudirea sa cu catolicismul. — 398.
- 432 Este vorba de intenția Sophiei von Hatzfeldt de a reedita lucrarea lui K. Marx „Optsprezece brumar al lui Ludovic Bonaparte”. Această intenție nu a fost îndeplinită; intenția lui W. Liebknecht de a scoate o nouă ediție a acestei lucrări a lui Marx s-a îndeplinit abia în 1869. — 399, 428, 435.
- 433 Anunțul că Marx și Engels vor colabora la ziarul „Social-Demokrat” a fost publicat în primul număr, numărul de probă, al ziarului, la 15 decembrie 1864. — 400.
- 434 Congresul Uniunii generale a muncitorilor germani de la Düsseldorf nu a adoptat rezoluția privind afilierea la Asociația Internațională a Muncitorilor. — 400.
- 435 Din 7 pînă în 14 ianuarie 1865 Marx s-a aflat la Manchester la Engels. — 402

- 436 La 29 decembrie 1864 Consiliul General a hotărât să invite la serata organizată în 16 ianuarie 1865 în cinstea întemeierii Asociației pe radicalii burgezi Beesly, Beales și Harrison și această hotărâre a fost consemnată în procesul-verbal (vezi „Consiliul General al Internaționalei I din 1864—1866. Conferința de la Londra din 1865. Procese-verbale”. Moscova, 1961, p. 23) ; raportul asupra acestei ședințe nu a fost publicat și Cremer, trimițând la ziar raportul cu privire la ședința din 3 ianuarie 1865, a inclus în el hotărârea respectivă și din nou a consemnat-o în cartea cu procese-verbale. În afară de aceasta, din proprie inițiativă, el a introdus în hotărâre numele lui Grossmith, membru al Consiliului General și care nu avea nevoie de o invitație specială. Raportul a apărut la 7 ianuarie în „Bee-Hive Newspaper” nr. 169 și „Miner and Workman's Advocate” nr. 97. După cum reiese din scrisoarea de răspuns a lui Jung din 11 ianuarie 1865, în ședința Consiliului General din 10 ianuarie s-a dat citire protestului lui Marx. Cremer și-a recunoscut greșeala și numele lui Grossmith a fost șters din procesul-verbal întocmit la 3 ianuarie. — 403.
- 437 Este vorba de acțiunile militare din nordul Virginiei din vara anului 1863. — 403.
- 438 După cit se pare, este vorba de o serie de articole publicate în noiembrie-decembrie 1864 în „Neue Zürcher-Zeitung” sub titlul „James Fazy. Sein Leben und Treiben”. — 405.
- 439 Primele trei numere ale ziarului „Social-Demokrat” au fost de probă. Nr. 4 al ziarului „Social-Demokrat” din 4 ianuarie 1865 a fost primul număr pentru abonați. În legătură cu confiscarea ziarului, Marx l-a felicitat pe Schweitzer, subliniind necesitatea unei rupturi fățișe cu guvernul Bismarck (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 92). — 406.
- 440 Este vorba de trucurile cu care s-au prezentat în deceniul al 7-lea al secolului al XIX-lea doi scamatori americani, frații Dawenport. — 406.
- 441 Este vorba de mesajul președintelui Uniunii generale a muncitorilor germani B. Becker către delegații la primul congres al Uniunii, care a avut loc în decembrie 1864 la Düsseldorf (vezi adnotarea 7), publicat în nr. 3 al ziarului „Social-Demokrat” din 30 decembrie 1864. În apel se făcea aluzie la faptul că Uniunea nu poate intra în relații mai strânse cu Asociația Internațională a Muncitorilor, întrucât aceste relații ar putea dăuna organizației Uniunii și nu ar aduce foloase practice. — 407.
- 442 Această scrisoare s-a păstrat numai sub formă de fragment, citat de Marx în scrisoarea către Engels din 18 februarie 1865 (vezi volumul de față, p. 69—71). — 407.
- 443 Fragmentul de față din scrisoare a fost păstrat în caietul de însemnări ale lui Marx pe anul 1865 și a fost citat de el și în scrisoarea sa către Engels din 25 februarie 1865 (vezi volumul de față, p. 76). Institutul de marxism-leninism nu dispune de textul în întregime al scrisorii. — 412.
- 444 „*Preussische Spitze*” (textual — „Prusia în frunte”) — expresie folosită de regele Prusiei Frederic Wilhelm al IV-lea într-un discurs rostit la 20 martie 1848, în care declara că „pentru salvarea Germaniei este gata să stea în fruntea (an die Spitze) întregii patrii”. În perioada luptei pentru unificarea Germaniei, prin această expresie se înțelegea tendința Prusiei de a unifica Germania sub hegemonia ei. — 414.

- 445 Engels se referă la tăcerea păstrată de presa germană la apariția, fără semnătură, a pamfletelor sale „Padul și Rinul” (1859) și „Savoia, Nisa și Rinul” (1860). — 418.
- 446 Un fragment din această scrisoare a lui Engels a fost publicat pentru prima oară în revista „Die Neue Zeit”, Bd. 2, nr. 33, 1906—1907, în articolul lui F. Mehring „Noi materiale pentru biografiile lui K. Marx și F. Engels”. — 418.
- 447 *Müssunde* — unul dintre punctele fortificate daneze ocupate de trupele prusiene la 2 februarie 1864 în timpul războiului danez (vezi adnotarea 3). — 419.
- 448 Este vorba de rezoluțiile cu privire la conflictul din cadrul secției de la Paris (vezi adnotarea 51), adoptate de Consiliul General la 7 martie 1865. — 423.
- 449 Consiliul General l-a însărcinat pe Jung să întocmească un scurt istoric al conflictului din cadrul secției de la Paris pentru a informa pe membrii Internaționalei din Franța. Jung i-a adus la cunoștință aceasta lui Marx în scrisoarea din 12 martie 1865, rugându-l să-l ajute în această problemă. La 18 martie Marx s-a întâlnit cu Jung, căruia i-a transmis observațiile sale scrise pentru acest document. Textul observațiilor, intitulat „Memoriu pentru Ft. Jung cu privire la conflictul din cadrul secției de la Paris”, a fost publicat în cartea „Consiliul General al Internaționalei I din 1864—1866. Conferința de la Londra din 1865. Procese-verbale”. Moscova, 1961, p. 195—199. — 424.
- 450 La începutul lunii martie 1865 C. Siebel i-a trimis lui Engels o scrisoare din partea lui Dresemann adresată lui, care conținea propunerea făcută lui Marx și Engels de a colabora la ziarul „Sphinx”, pe care F. A. Lange intenționa să-l fondeze. — 425.
- 451 Marx a criticat „legea populației” formulată de Ricardo (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 23, București, Editura politică, 1966, p. 640—641, nota 79). — 426.
- 452 Despre plagiatul lui Malthus în lucrarea sa „Încercări în legătură cu legea populației” vorbește Marx mai amănunțit în volumul I al „Capitalului” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 23, București, Editura politică, 1966, p. 626, nota 75). — 426.
- 453 Formula : „*Caveant consules ne quid respublica detrimenti capiat*” („Consulii să poarte de grijă ca republica să fie pusă la adăpost”) era folosită de senatul din Roma antică atunci când statul era amenințat de vreo primejdie internă sau externă ; în asemenea cazuri consulii primeau imputerniciri dictatoriale. — 427.
- 454 Este vorba de propaganda făcută de economistul burghez german Schulze-Delitzsch, unul dintre liderii partidului progresist, caselor de împrumut, cooperativelor de consum și de producție organizate cu mijloacele muncitorilor înșiși. Agitația lui Schulze-Delitzsch „pentru pușculiță” era o încercare de a abate pe muncitori de la lupta revoluționară împotriva capitalului. Schulze-Delitzsch predica armonia de interese între capitaliști și muncitori, susținând că prin crearea societăților cooperatiste se poate îmbunătăți radical situația clasei muncitoare în cadrul capitalismului și pot fi salvați de la piere mieii meseriași. — 427.
- 455 Opera lui Hegel „Știința logicii” cuprinde trei cărți : 1) logica obiectivă, teoria ființării ; 2) logica obiectivă, teoria esenței ; 3) logica subiectivă, sau teoria conceptului. — 428.

- 456 Este vorba de cartea lui W. R. Grove „The Correlation of Physical Forces”. Prima ediție a cărții a apărut la Londra în 1846. — 428.
- 457 Marx a alăturat la scrisoarea de față textul notei destinate ziarului din Zürich „Der weisse Adler”, care a reprodus un raport denaturat din ziarele engleze cu privire la mitingul polonez de la 1 martie 1865 (vezi adnotarea 113). Pentru întocmirea acestei note Marx a folosit raportul complet asupra mitingului, apărut în „Bee-Hive Newspaper” nr. 177 din 4 martie 1865. Sub titlul „Rectificare”, nota a apărut cu mici modificări în ziarul „Der weisse Adler” nr. 48 din 22 aprilie 1865 cu semnatura lui H. Jung (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politica, 1963, p. 101—102). — 429.
- 458 Scrisoarea de față s-a păstrat sub formă de ciornă în caietul de note al lui Marx pe anul 1865. La scrisoare s-a adăugat următorul pasaj din procesul-verbal al Consiliului General din 11 aprilie 1865: „La ședința Consiliului Central din 11 aprilie a.c. cetățeanul Marx a fost ales în unanimitate secretar-corespondent (temporar) pentru Belgia în locul cetățeanului Le Lubez, care a renunțat la acest post”. În caietul sau de note Marx a mai făcut următoarea însemnare: „Scrisoarea a fost expediată luni 17 aprilie 1865”. — 430.
- 459 Una dintre rezoluțiile Consiliului General cu privire la conflictul din cadrul secției din Paris prevedea introducerea în efectivul conducerii secției din Paris a veteranului revoluției de la 1848, muncitorul-publicist Pierre Vințard. Marx considera ca participarea lui Vințard la conducerea secției din Paris va contribui la inițierea membrilor Internaționalei din Franța în tradițiile revoluționare și socialiste ale mișcării muncitorești franceze din deceniul al 5-lea. Vințard însă, sub pretextul că e bolnav și ocupat, nu a acceptat acest post. — 433.
- 460 Este vorba de traducerea în limba germană a adresei întocmite de Marx din însărcinarea Consiliului General și intitulată „Adresa Asociației Internaționale a Muncitorilor către președintele Johnson” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 103—105) în legatura cu asasinarea, la 14 aprilie 1865, a președintelui S.U.A. Abraham Lincoln. — 434.
- 461 În scrisoarea către Marx din 27 mai 1865, Liebknecht scria că doctorul Kugelmann din Hannover ar fi prieten cu Pieper și că acesta l-a convertit la „comunism”. — 435.
- 462 Marx ironizează aici asigurările cuprinse în scrisorile lui Liebknecht cu privire la sprijinul larg acordat Internaționalei în Germania. — 435.
- 463 Este vorba de procesul dintre contesa S. Hatzfeldt și mama lui F. Lassalle, care a contestat testamentul lăsat de Lassalle. — 435.
- 464 Această scrisoare a fost scrisă de Marx după ce a aflat starea de lucruri din Belgia din scrisoarea lui Ch. Limousin, un francez membru al Internaționalei care fusese acolo, către secretarul-corespondent al Consiliului General pentru Franța, E. Dupont, la 6 iulie 1865. În vara anului 1865, un grup de muncitori din Bruxelles, nemulțumiți de lipsa de activitate a lui L. Fontaine, au făcut demersuri pentru organizarea unei secții a Internaționalei în Belgia. Ei s-au izbit însă de împotrivirea lui Fontaine, care, bazându-se pe numirea sa de către Consiliul General în calitate de corespondent la Bruxelles, a cerut recunoașterea sa ca unic reprezentant și verigă de legătură cu Consiliul. La

- 17 iulie a fost constituită organizatoric secția belgiană cu participarea activă a lui César De Paepe. Secția a stabilit o legătură directă cu Marx. Fontaine nu a jucat un rol activ în secție. Textul scrisorii s-a păstrat în ciorna în caietul de însemnări al lui Marx pe anul 1865. — 437.
- 465 Din 20 octombrie și aproximativ pînă în 2 noiembrie 1865 Marx s-a aflat la Manchester la Engels. — 442.
- 466 O parte considerabilă din această scrisoare (textul programului Congresului de la Geneva, adoptat la Conferința de la Londra, citat mai jos de Marx) a fost publicată pentru prima oară în cartea lui G. Jaeck „Die Internationale”. Leipzig, 1904. — 443.
- 467 Un raport amănunțit asupra lucrărilor Conferinței de la Londra a Asociației Internaționale a Muncitorilor, intitulat „Great International Conference of Working Men”, a fost publicat în „Workman’s Advocate” nr. 134 din 30 septembrie 1865. În acest raport unele momente sînt expuse mult mai amănunțit decît în procesele-verbale care s-au păstrat, întocmite de Cremer, Le Lubez și Howell (vezi „Consiliul General al Internaționalei I din 1864—1866. Conferința de la Londra din 1865. Procese-verbale”. Moscova, 1961, 165—182). — 443.
- 468 Este vorba de „Raport asupra mișcării muncitorești din Germania”, întocmit de Liebknecht pentru Conferința de la Londra. Păstrat printre hirtiiile lui Marx, manuscrisul raportului a fost publicat pentru prima oară în : „Consiliul General al Internaționalei I din 1864—1866. Conferința de la Londra din 1865. Procese-verbale”. Moscova, 1961, p. 183—190. — 444.
- 469 Într-o scrisoare către Marx scrisă pe la mijlocul lunii noiembrie 1865, Liebknecht aducea la cunoștință că un oarecare Quenstedt din Berlin se pregătea să-și ofere lui Marx în scris serviciile de a publica în revistele științifice articole critice despre „Capitalul”. 445.
- 470 Este vorba de scrisoarea lui Marx către Kugelmann din 23 februarie 1865 (vezi volumul de față, p. 412—417), la care Kugelmann a răspuns abia la 2 decembrie 1865 (vezi răspunsul lui Marx în scrisoarea din 15 ianuarie 1866, volumul de față, p. 450—452). — 446.
- 471 Scrisoarea de față a lui Marx a fost citită de De Paepe în cadrul ședinței din 25 noiembrie 1865 a secției de la Bruxelles a Internaționalei. În procesul-verbal al acestei ședințe era trecut numai conținutul acelei părți din scrisoare în care se enumerau unele puncte ale programului congresului. Ceea ce a fost notat se deosebește întrucîtva de textul citat de Marx în scrisoarea către Jung din 20 noiembrie 1865 (vezi volumul de față, p. 443—444). — 446.
- 472 Este vorba de „Rundschreiben der deutschen Abtheilung des Zentral Komites der Internationalen Arbeiterassociation für die Schweiz an die Arbeiter”. Genf, 1865, publicată în noiembrie, care îndemna la intrarea în Internațională și anunța apariția unor organe de presă ale Asociației : „Vorbote” în limba germană și „Journal de l’Association Internationale des Travailleurs” în limba franceză.
- Traducerea engleză a cîtorva pasaje din acest apel a fost publicat în „Workman’s Advocate” nr. 145 din 16 decembrie 1865.
- Raportul asupra activității Internaționalei în Elveția a fost publicat în primul număr al revistei „Vorbote” sub titlul „Entwicklungsgang unserer Association”. — 448.

- 473 Este vorba de raportul asupra mitingului, publicat în ziarul „Times” nr. 25 367 din 13 decembrie 1865, și de articolul de fond din nr. 25 368 din 14 decembrie 1865. — 449, 451.
- 474 Comitetul Central al secției germane pentru Elveția, în frunte cu J. Ph. Becker, a servit din noiembrie 1865 drept centru organizatoric pentru secțiile care au unit pe toți muncitorii germani nu numai în Elveția, dar și în Germania, Austria și în toate țările unde existau muncitori-emigranți germani. Activitatea lui J. Ph. Becker, în special editarea săptăminalului „Vorbote”, a contribuit serios la răspîndirea ideilor Internaționalei printre muncitorii germani în perioada cînd încă lipseau condițiile pentru crearea unei organizații în Germania. — 450.
- 475 În 1865 guvernul francez a căutat zadarnic să obțină de la guvernul englez extinderea tratatului franco-englez din 1843 cu privire la extrădarea reciprocă a infractorilor (vezi adnotarea 359) și asupra persoanelor învinuite de infracțiuni politice. — 450.
- 476 În această scrisoare Marx se referă la însemnarea făcută de F. Lessner : „De la Karl Marx și F. Lessner, Londra, ianuarie 1901”. — 455.
- 477 Din 15 martie și aproximativ pînă la 10 aprilie 1866 Marx urmează un tratament și se odihnește la Margate. — 455, 534.
- 478 Este vorba de dezbaterile furtunoase care au început la 6 februarie 1866 la deschiderea sesiunii parlamentului englez, cu prilejul prezentării proiectului de lege cu privire la despăgubirea în bani a posesorilor de vite în caz de epizootie. Dezbaterile s-au încheiat la 20 februarie cu adoptarea legii. — 458, 461.
- 479 Patriotul italian Felice Orsini a fost executat în martie 1858 pentru organizarea unui atentat împotriva lui Napoleon al III-lea. După arestarea lui Orsini, Venta superioară a asociației revoluționare secrete a carbonarilor, la care în 1831, aflîndu-se în Italia, a aderat Ludovic Bonaparte, i-a trimis o scrisoare în care i se reamintea jurămintul de a lupta pentru eliberarea Italiei de străini, pe care el l-a făcut cînd a luat cuvîntul în cadrul asociației. După moartea lui Orsini, Venta a dat sentința oficială de condamnare la moarte a lui Napoleon al III-lea. — 458.
- 480 A. Rogeard. „Les Propos de Labienus”, pamflet incisiv apărut în 1865, în care, sub forma criticii făcute Imperiului roman din timpul lui Cezar, era criticat imperiul lui Napoleon al III-lea. — 459.
- 481 La ședința Consiliului General din 13 martie 1866, Cesare Orsini a combătut declarația lui L. Wolf că în Italia nu ar exista, chipurile, socialism și socialiști în concepția franceză și a subliniat atitudinea lui Mazzini ostilă socialismului, precum și concepțiile reacționare ale acestuia despre știință. — 459.
- 482 Fiind membră a secției olandeze a Internaționalei, Antoinette Philips, în scrisorile sale, l-a informat în amănunțime pe Marx despre evenimentele din Olanda ; de aceea Marx a numit-o în glumă secretarul pentru Olanda. — 459.
- 483 Scrisoarea de față a fost publicată pentru prima oară în original (limba engleză) în culegerea „Annali”, an. I, Milano, 1958. — 460.

- 484 Marx face aici un joc de cuvinte, întemeiat pe conșonanța numelui lui Grach și al fraților Gracchi, tribuni ai popoului în Roma antică. Soția lui Marx, Jenny, depusese 1300 de taleri la banca lui Grach din Trier, care a ascuns clienților săi că a dat faliment. La rugămintea soției lui Grach, care a promis să restituie banii cum își va primi o moștenire, Jenny Marx nu a încercat acțiune împotriva lui Grach (vezi în legătură cu aceasta scrisoarea lui Marx către Engels din 8 martie 1855, în K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 23, București, Editura politică, 1967, p. 391—393). Din corespondența lui Marx însă nu mai reiese dacă aceasta a achitat datoria soțului ei sau nu. Probabil că Marx se referă la vreo veste încurajatoare în această problemă. — 460.
- 485 Despre greva croitorilor de la Londra vezi adnotarea 225.
La 23 aprilie 1866 muncitorii londonezi din industria sîrmei au declarat grevă, cerind majorarea salariului cu 10%. În aceeași zi, comitetul de grevă a expediat scrisori în toate orașele din Anglia, Scoția și Irlanda în care li ruga pe muncitorii din ramura de producție respectivă să nu se angajeze la lucru la Londra în timpul grevei. Cu sprijinul Consiliului General, scrisori asemănătoare au fost trimise și în Franța și Germania. La ședința Consiliului General din 24 aprilie 1866, un membru al Asociației de la Londra a muncitorilor din industria sîrmei, Patice, și-a exprimat recunoștința față de Consiliu pentru sprijinul dat greviștilor și a declarat că intenția muncitorilor din industria sîrmei este de a adera la Internațională. — 469.
- 486 Este vorba de colaborarea regulată a lui Marx la ziarul american „New York Daily Tribune”, care a durat mai mult de 10 ani, din august 1851 pînă în martie 1862. — 472.
- 487 De la sfîrșitul lunii august și pînă la mijlocul lunii septembrie 1866 Jenny Marx s-a aflat la mare. — 474.
- 488 Congresul muncitorilor americani a avut loc la Baltimore între 20 și 25 august 1866. La congres au participat 60 de delegați, reprezentînd peste 60000 de muncitori organizați în trade-unionuri. Congresul a dezbătut probleme ca: legiferarea zilei de lucru de 8 ore, activitatea politică a muncitorilor, asociațiile cooperatiste, cuprinderea tuturor muncitorilor în trade-unionuri, grevele, condițiile de locuit etc. La congres a fost adoptată hotărîrea de a se crea National Labour Union. — 480.
- 489 După cum s-a constatat ulterior, scrisoarea lui Marx către Kugelmann din 23 august 1866 (vezi volumul de față, p. 472—473) a fost primită abia la 27 noiembrie 1866. — 483.
- 490 În capitolul întii din ediția întii a volumului I al „Capitalului”, Marx a rezumat conținutul lucrării „Contribuții la critica economiei politice”, editată în 1859 (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 13, București, Editura politică, 1962, p. 3—175). În ediția a doua și în celelalte ediții germane ale „Capitalului”, acest capitol — „Marfa și banii” — constituie secțiunea întii din volumul I (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 23, București, Editura politică, 1966, p. 49—159). — 484.
- 491 Scrisoarea de față a lui Marx este răspunsul la scrisoarea lui Kugelmann din 23 decembrie 1866, în care acesta îl sfătuiă pe Marx să se adreseze lui Engels pentru împrumut sau renumitului medic A. Jacoby la New York, în trecut unul dintre militanții Ligii comuniștilor. — 485.
- 492 Tatăl lui Marx, Heinrich Marx, avea o mică vie în regiunea Moselei. — 486.

- 493 Este vorba de tratatul comercial încheiat la 23 ianuarie 1860 între Anglia și Franța. Prin acest tratat Franța renunța la taxele vamale extrem de ridicate pentru exportul mărfurilor englezești, înlocuindu-le cu taxe vamale care nu puteau să depășească 30% din valoarea acestor mărfuri. Franța capăta dreptul de a-și exporta majoritatea mărfurilor în Anglia fara taxă vamală. După încheierea acestui tratat s-a intensificat concurența pe piața internă a Franței ca urmare a afluenței de marfuri din Anglia, ceea ce a trezit nemulțumirea industriașilor francezi. — 486.
- 494 Este vorba de înfringerea partidului democrat, din care facea parte și președintele S.U.A. E. Johnson, în alegerile pentru Congres în noiembrie-decembrie 1866. Johnson a dus o politică de conciliere față de plantatorii din statele din sud și s-a ridicat împotriva acordării de drepturi electorale negrilor. Victoria în alegeri a revenit republicanilor, care au primit în Congres două treimi din voturi. — 486.
- 495 Raportul cu privire la Congresul de la Geneva al Internaționalei I (vezi adnotarea 266) a fost publicat în limba engleză în „The International Courier” din 20 februarie, 13, 20 și 27 martie, 3, 10 și 17 aprilie 1867, iar în limba franceză în „Le Courrier internationale” din 9, 16, 23 și 30 martie, 6, 13, 20 și 27 aprilie 1867. — 488.
- 496 În ianuarie 1845, la cererea guvernului prusian, Marx a fost expulzat prima oară din Franța de către guvernul Guizot. Drept pretext pentru expulzare a servit participarea lui Marx la redactarea ziarului „Vorwärts !”, care criticase vehement orînduirea reacționară din Prusia. La începutul lunii februarie Marx a trebuit să plece în Belgia.
- La 19 iulie 1849 Marx, care se afla la Paris după înfringerea revoluției din Germania, a fost înștiințat de autoritățile franceze ca trebuie să părăsească Parisul și să se stabilească în Morbihan, o regiune mlăștinoasă, nesănătoasă din Bretagne. Această hotărîre l-a determinat ca la 24 august 1849 să plece de la Paris la Londra. — 492.
- 497 Tratatul lui Marx pentru traducerea „Capitalului” în limba franceză nu au avut succes. În ceea ce privește traducerea în limba franceză a „Capitalului” vezi adnotarea 397. — 492.
- 498 Cremorne-Gardens — în deceniile 6—7 ale secolului al XIX-lea parc în Londra ; în 1877 a fost închis. — 496.
- 499 *Negru și alb* — culorile drapelului de stat al Prusiei. — 497.
- 500 Un fragment din scrisoarea de față a fost publicat pentru prima oară în „Die Neue Zeit”, Bd. 2, nr. 3, 1901—1902. — 499.
- 501 Kugelman i-a trimis lui Marx fotografia fiicei sale Franziska și un portret al lui Hegel. — 499.
- 502 Kugelman l-a convins pe Marx să scrie anexa despre forma-valoare în timp ce Marx se afla în vizită la el, în perioada aprilie-mai 1867 (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 23, București, Editura politică, 1966, p. 18). — 500.
- 503 Este vorba de primirea în rîndurile Asociației Internaționale a Muncitorilor a Gertrudei Kugelman și a d-nei Tenge. — 500.
- 504 În scrisoarea sa de răspuns, Freiligrath a evitat să dea un răspuns direct la întrebarea lui Marx. — 501.

- 505 Este vorba despre : 1) „East India (Bengal and Orissa Famine). Papers and Correspondence relative to the Famine in Bengal and Orissa, including the Report of the Famine Commission and the Minutes of the Lieutenant Governor of Bengal and the Governor General of India. Ordered, by the House of Commons, to be printed, 31 May 1867” („Indiile Orientale (foamea din Bengal și Orissa). Documente și corespondența cu privire la foamea din Bengal și Orissa, inclusiv raportul comisiei pentru lupta împotriva foametei și procesele-verbale ale vicegubernatorului Bengalului și guvernatorului general al Indiei. Publicat din ordinul Camerei comunelor din 31 mai 1867”);
- 2) „East India (Madras and Orissa Famine). Return to an Address of the honourable the House of Commons, dated 4 July 1867. Ordered, by the House of Commons, to be printed, 30 July 1867” („Indiile Orientale (foamea din Madras și Orissa). Raport întocmit la cererea înaltei Camere a comunelor din 4 iulie 1867. Publicat din ordinul Camerei comunelor din 30 iulie 1867”);
- 3) „An Act for regulating the Hours of Labour for Children, Young Persons, and Women employed in Workshops, 21st August 1867” („Legea cu privire la munca copiilor, adolescenților și femeilor care lucrează în fabrici, 21 august 1867”). — 501.
- 506 Este vorba de locul din Manchester unde la 18 septembrie 1867 a avut loc atacul armat al fenienilor irlandezi asupra dubei închisorii cu scopul de a elibera doi conducători ai fenienilor (vezi adnotarea 380). — 504.
- 507 În februarie 1860, Marx, care începuse să lucreze la pamfletul „Domnul Vogt”, s-a adresat lui S. Borkheim, pe care nu-l cunoștea pe atunci personal, cu rugămintea de a-i comunica tot ce știe despre așa-numita „bandă a pucioasei”, care acționase în 1849—1850 la Geneva (vezi adnotarea 271). Borkheim a îndeplinit rugămintea lui Marx și la 12 februarie i-a trimis o scrisoare în care îi dădea date amănunțite cu privire la „banda pucioasei”; Marx le-a folosit în „Domnul Vogt” pentru a demasca afirmațiile calomniatoare ale lui K. Vogt la adresa sa și a adepților săi. Din acel moment Borkheim a devenit unul dintre prietenii lui Marx și Engels. — 506.
- 508 Este vorba de articolul scris de K. Vogt despre Congresul Ligii păcii și libertății din 1867, pe care acesta l-a publicat în „Neue Zürcher-Zeitung” nr. 254 din 13 septembrie 1867. În articol Vogt declară că cuvântarea rostită de Borkheim la congres (vezi adnotarea 336) a fost scrisă de Marx. — 506.
- 509 Este vorba de lupta care s-a dat la Congresul Ligii păcii și libertății de la Geneva între adepții lui Vogt și cei ai lui Kugelman, J. Ph. Becker, Eccarius etc. în jurul alegerii vicepreședinților congresului. În cele din urmă, patru vicepreședinți din cinci erau adepți ai lui Marx (vezi volumul de față, p. 323—324). — 506.
- 510 Caracterizarea „peonajului” în Mexic și în Principatele Române ca formă camuflată a sclaviei a fost făcută de Marx în volumul I al „Capitalului” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 23, București, Editura politică, 1966, p. 180—181, nota 40). — 507.
- 511 Este vorba de recenziile lui Engels la volumul I al „Capitalului” lui K. Marx, dintre care una a fost publicată în „Zukunft” (vezi adnotarea 394) cu ajutorul lui Kugelman, iar cealaltă, trimisă de Engels la „Rheinische Zeitung”, a rămas nepublicată (vezi adnotarea 383). — 508, 510.
- 512 Rindurile respective au fost scrise de Marx pe exemplarul din volumul I al „Capitalului” pe care l-a oferit lui Siebel. — 515.

- 513 Este vorba de anexa la broșura lui W. Liebknecht „Ce am spus în «Reichstagul» de la Berlin” ; aici a fost citat un fragment din cuvîntarea rostită de el în octombrie 1867 la Uniunea muncitorilor din Berlin, pentru care a fost aspru criticat de Marx și Engels, întrucît a propus suspendarea temporară a agitației sociale (vezi volumul de față, p. 361, 368—369). — 518, 523.
- 514 Marx se referă la capitolele din ediția întâi a volumului I al „Capitalului”. În ediția a doua și în celelalte ediții germane ale acestui volum ele corespund capitolelor VIII, XI, XII, XIII și XXIV (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 23, București, Editura politică, 1966, p. 242—313, 333—346, 347—379, 380—512, 719—766). — 520.
- 515 Locotenent-colonelul Seubert, scriitor și funcționar la Ministerul de Război al Württembergului, cărui Kugelman i s-a adresat pentru a obține publicarea unor recenzii la volumul I al „Capitalului” lui K. Marx, a promis, după cum reiese din scrisoarea lui Kugelman către Engels din 30 noiembrie 1867 și scrisoarea locotenent-colonelului Seubert din 28 noiembrie 1867, care a fost anexată la prima, să ajute la publicarea acestor recenzii într-o serie de ziare ca „Beobachter”, „Schwäbischer Merkur”, „Staats-Anzeiger für Württemberg” și altele. Recenziile pentru „Beobachter” (vezi adnotarea 409) și „Staats-Anzeiger für Württemberg” (vezi adnotarea 416) au fost scrise de Engels. — 523.
- 516 Este vorba de procesul intentat de firma „Schulze-Siebenmark” unei lucrătoare de la fabrica de lînă din Berlin pe la sfîrșitul anului 1867, învinuind-o că a sustras lînă. În timpul procesului s-au demascat mașinațiile proprietarilor firmei, care dădeau muncitorilor lînă jilavă, care în timpul prelucrării pierdea din greutate ; din această cauză muncitorii plăteau amenzi mari în folosul firmei. Procesul a avut un mare răsunset atît în rîndurile muncitorilor, cit și în cercurile burgheze. — 524.
- 517 Este vorba de cuvîntarea lui W. Liebknecht la adunarea Uniunii generale a muncitorilor de la Berlin din 27 și 30 martie 1865 (vezi adnotările 128 și 162). Despre călătoria lui Marx în Olanda vezi adnotarea 120. — 528.
- 518 *Straubingeri* — calfe drumețe din Germania. Marx, Engels și adepții lor îi numeau astfel pe meseriașii germani care se mai aflau în mare măsură sub puterea înapoiatelor concepții de breaslă și a prejudecăților. Ei foloseau această poreclă și pentru unii dintre participanții la mișcarea muncitorească germană din acea vreme care manifestau tendințe sectariste și în special pentru membrii Uniunii generale a muncitorilor a lui Lassalle. — 528.
- 519 Luat din declarația lui K. Marx „Scrisoare către redactorul ziarului «Beobachter» din Stuttgart” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 26). — 529.
- 520 Varianta de față a „Mărturisirilor” lui K. Marx, care a fost publicată împreună cu scrisorile lui Leon și Nannette Philips în „International Review of Social History” din 1956, se deosebește de alte două variante ale acesteia : de manuscrisul păstrat în albumul fiicei lui Marx Jenny, al cărui facsimil este publicat în volumul de față, și de textul scris de Laura Marx (vezi „Amin-tiri despre Marx și Engels”, Moscova, 1956, p. 274—275). — 529.
- 521 Mai jos este una dintre variantele „Mărturisirilor” lui K. Marx păstrată în albumul fiicei sale celei mai mari, Jenny (vezi adnotarea anterioară) :

- Înșușirea pe care o prețuiți cel mai mult
 la oameni . . . . . simplitatea
 la bărbat . . . . . forța
 la femeie . . . . . slăbiciunea
 Trăsătura dumneavoastră distinctivă . . . . . perseverența
 în urmărirea țelului
 Concepția dumneavoastră despre fericire . . . . . (fără
 răspuns)
 Concepția dumneavoastră despre nefericire . . . . . (fără
 răspuns)
 Viciul pe care îl scuzați cel mai mult . . . . . credulitatea
 Viciul pe care îl detestați cel mai mult . . . . . slugărnicia
 Ce aversiuni aveți . . . . . Martin Tupper, pudra de
 violete
 Îndeletnicirea dumneavoastră preferată . . . . . să mă
 afund în cărți
 Poetul dumneavoastră preferat . . . . . Dante, Eschil, Sha-
 kespeare, Goethe
 Prozatorul dumneavoastră preferat . . . . . Diderot, Les-
 sing, Hegel, Balzac
 Eroul dumneavoastră preferat . . . . . Spartakus, Kepler
 Eroina dumneavoastră preferată . . . . . Gretchen
 Floarea dumneavoastră preferată . . . . . laurul
 Culoarea dumneavoastră preferată . . . . . roșu
 Culoarea dumneavoastră preferată pentru ochi și păr . . . . . negru
 Numele dumneavoastră preferat . . . . . Jenny, Laura
 Mîncarea dumneavoastră preferată . . . . . pește
 Ce personalități istorice vă dezgustă cel mai mult . . . . . (fără
 răspuns)
 Maxima dumneavoastră preferată . . . . . Nihil humani a
 me alienum puto (nimic din ceea ce-i omnesc nu-mi este străin)
 Deviza dumneavoastră preferată . . . . . De omnibus du-
 bitandum (a te îndoi de totul). — *Facsimil între p. 530—531.*

- 522 Un fragment mare din scrisoarea de față a fost publicat de J. Ph. Becker în „Vorbote”, Jg. I, nr. 2, februarie 1866 (vezi traducerea acestui fragment în K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 551—552). — 530.
- 523 Aluzie la festivitatea care a avut loc la St. Martin's Hall la 28 septembrie 1865 consacrată aniversării întemeierii Asociației Internaționale a Muncitorilor. La festivitatea la care a participat și Marx cu fiicele sale, cuvîntările participanților alternau cu numere muzicale, cîntece și dansuri. — 531.
- 524 Este vorba de Liga pentru reformă (vezi adnotarea 104). — 534.
- 525 Jenny Marx se referă la călătoria sa în Germania în 1856, cînd de la 22 mai și aproximativ pînă la 10 septembrie 1856 ea a stat împreună cu cele trei fiice ale sale la Trier. Scopul călătoriei ei era să viziteze pe mama ei bolnavă, care a decedat la 23 iulie 1856. — 538.
- 526 Ambele „Circulare ale Casei Schiller din Manchester”, editate în 1866 și 1867 sub formă de foi separate și publicate pentru prima oară în limba rusă, reprezintă documente la a căror întocmire a participat Engels, fostul președinte al Casei Schiller (vezi adnotarea 21). Aceste „Circulare” dezvăluie una dintre laturile vastei sale activități pe plan social. — 539.

Indice de lucrări și articole ale lui K. Marx și F. Engels citate sau menționate

Karl Marx

- Adresa Asociației Internaționale a Muncitorilor către președintele Johnson (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 103—105.) (Vezi și adnotarea 139.)
- Address from the Working Men's International Association to President Johnson. În : „The Bee-Hive Newspaper” din 20 mai 1865. — 108, 112, 434.
- Avertisment (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 175—176). În : „Oberrheinischer Courier” din 15 mai 1866. Londra, 5 mai (Avertisment). — 198, 469.
- Capitalul. Critica economiei politice, cartea I, vol. I : Procesul de producție a capitalului (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 23, București, Editura politică, 1966).
- Das Kapital. Kritik der politischen Ökonomie. Bd. I, Buch I : Der Produktionsprozess des Kapitals. Hamburg 1867. — 19, 52, 92, 105, 108, 113—114, 126, 139, 160—164, 170, 194, 212, 218, 240—242, 246, 251, 253, 256, 264, 267, 277, 278, 283, 287—291, 308, 310, 314—315, 318, 329—331, 334, 341, 342, 352, 363, 370, 376, 377, 445, 448, 454, 467, 479, 483, 490, 491, 493, 498, 500, 503—508, 519, 522, 525, 533, 534.
- Capitalul. Critica economiei politice, vol. II, cartea a II-a : Procesul de circulație a capitalului. Editat sub îngrijirea lui Friedrich Engels (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 24, București, Editura politică, 1967).
- Das Kapital. Kritik der politischen Ökonomie. Bd. 2, Buch 2 : der Cirkulationsprozess des Kapitals. Hrsg. von Friedrich Engels. Hamburg 1885. — 162, 250, 263, 271, 288, 299, 472, 479, 484, 489—492, 503, 509, 533.
- Capitalul. Critica economiei politice, vol. III, cartea a III-a : Procesul de ansamblu al producției capitaliste. Editat sub îngrijirea lui Friedrich Engels (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 25, București, Editura politică, 1969).
- Das Kapital. Kritik der politischen Ökonomie. Bd. 3, Buch 3 : Der Gesamtprozess der Kapitalistischen Produktion. Hrsg. von Friedrich Engels. Hamburg 1894. — 135, 164, 263, 288, 472, 479, 486 489—492, 503.

- Către Abraham Lincoln, președintele Statelor Unite ale Americii (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 20—22). În : „Berliner Reform” din 5 ianuarie 1865. — 31, 405, 434.
În : „Hermann” din 7 ianuarie 1865. — 31, 405.
- Contribuții la critica economiei politice (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 13, București, Editura politică, 1962, p. 7—175).
- Zur Kritik der Politischen Oekonomie. Erstes Heft. Berlin 1859. — 279, 281, 484, 499.
- Declarație cu privire la motivele care au dus la hotărârea de a nu mai colabora la ziarul „Social-Demokrat” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 91—94). — 91, 94, 96.
- Declarație. În : „Berliner Reform” din 19 martie 1865. — 91, 96. În : „Düsseldorfer Zeitung” din 20 martie 1865. — 91, 94, 96. În : „Hermann” din 25 martie 1865. — 96.
- Despre Proudhon (Scrisoare către J. B. Schweitzer) (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 28—35). În : „Der Social-Demokrat” din 1, 3 și 5 februarie 1865. — 40, 41, 50, 54, 413.
- Destăinuirile lui Hirsch (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 9, București, Editura politică, 1959, p. 42—45). În : „Belletristisches Journal und New-Yorker Criminal Zeitung” din 5 mai 1853. — 85.
- Dezmințire (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 219). — 488.
- Dezvăluiri asupra procesului comuniștilor de la Colonia. Basel 1853 (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 8, București, Editura politică, 1960, p. 429—501). — 126.
- Domnul Vogt. Londra 1860 (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 14, București, Editura politică, 1963, p. 421—738). — 30, 34, 85, 126, 332, 394, 440, 523, 526—527.
- [Extras din prefața la „Capitalul”.] În : „Der Beobachter” din 7 septembrie 1867. — 372.
- [Extras din prefața la „Capitalul”.] În : „Le Courrier français” din 1 octombrie 1867. Le socialisme en Europe. — 299, 320, 334, 336, 510.
- [Extras din prefața la „Capitalul”.] În : „Die Zukunft” din 4 septembrie 1867. — 314.
- [Extras din prefața la „Capitalul”.] În : „La Liberté” din 13 octombrie 1867. Du Capital. Critique d'économie politique. — 334, 510.
- [Extras din prefața la „Capitalul”.] În : „The Bee-Hive Newspaper” din 7 septembrie 1867. Literature. A new work on political economy. — 299, 314.
- Fenienii întemnițați la Manchester și Asociația Internațională a Muncitorilor (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 234—235).
- A.M.G. Hardy, secrétaire d'État de Sa Majesté. În : „Le Courrier français” din 24 noiembrie 1867. — 365.

- Instrucțiuni pentru delegații Consiliului Central provizoriu în legătură cu diferite probleme (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 202—212).
- Instructions for the delegates of the Provisional General Council. În : „The International Courier” din 20 februarie 1867. — 475, 477, 479.
- Manifestul constitutiv al Asociației Internaționale a Muncitorilor, înființată la 28 septembrie 1864 în adunarea publică ținută la St. Martin's Hall, Long Acre, Londra (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 5—14).
- Address. În : Address and provisional rules of the Working Men's International Association, established September 28, 1864, at a public meeting held at St. Martin's Hall, Long Acre, London. [London] 1864. — 14, 17, 20, 23, 28, 36, 37, 48, 79, 108, 393, 395, 396, 417, 430, 530.
- În : „The Miner and Workman's Advocate” din 10 decembrie 1864. Working Men's International Association. — 36.
- Și o contribuție la problema muncitorească. În : „Mainzer Journal” din 3 și 4 ianuarie 1865 — 405.
- Optsprezece brumar al lui Ludovic Bonaparte (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 8, București, Editura politică, 1960, p. 115—217).
- Der 18te Brumaire des Louis Napoleon. În : „Die Revolution. Eine Zeitschrift in zwanglosen Heften”, New York, 1852, Erstes Heft. — 268, 399, 428, 435.
- Plagiatorii (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 236—241). În : „Die Zukunft” din 12 decembrie 1867. — 372, 373, 376, 378.
- „Președintele omenirii” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 96—100). În : „Berliner Reform” din 13 aprilie 1865. — 97, 105.
- Recenzie a broșurii „Problema militară în Prusia și partidul muncitoresc german” de Friedrich Engels (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 89—90).
- Die preussische Militärfrage und die deutsche Arbeiterpartei. Von Friedrich Engels. (Hamburg, Otto Meissner.) În : „Hermann” din 18 martie 1865. — 81, 93, 95.
- Rectificare. Către redactorul ziarului „Der Weisse Adler” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 101—102). — 429.
- Rezoluții ale Consiliului Central cu privire la conflictul din cadrul secției din Paris (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 87—88). — 77, 86, 93, 424.
- Rezumatul unei cuvântări rostite de Karl Marx în legătură cu atitudinea Asociației Internaționale a Muncitorilor față de Congresul Ligii păcii și libertății (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 573—574). — 310.

- Salariu, preț și profit (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 107—162). — 113, 115.
- Schița referatului în problema irlandeză, prezentat la Asociația culturală a muncitorilor germani de la Londra la 16 decembrie 1867 (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 479—493). — 378.
- Schița unei cuvântări care nu a fost rostită în problema irlandeză (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 473—478). — 365.
- Scrisoare către redactorul ziarului „Beobachter” din Stuttgart (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 24—27).
  - An den Redakteur des „Beobachters” zu Stuttgart. În : „Nordstern” din 10 decembrie 1864. — 32, 34, 35, 392, 394, 398, 413.
- Statutul provizoriu al Asociației Internaționale a Muncitorilor (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 15—18).
  - Provisional rules of the Association. În : Address and provisional rules of the Working Men's International Association, established September 28, 1864, at a public meeting held at St. Martin's Hall, Long Acre, London 1864. — 14—15, 20, 123, 397, 448.
- Teorii asupra plusvalorii (vol. al IV-lea al „Capitalului”). (Werke, Band 26). — 122, 264, 272, 484, 491, 492.

Friedrich Engels

- De ce poartă clasa muncitoare interesul Poloniei ? (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 163—174).
  - What have the working classes to do with Poland ? În : „The Commonwealth” din 24, 31 martie și 5 mai 1866. — 161, 164, 171, 172, 174, 177, 183, 185, 195, 201.
- Domnul Tidmann. Vechi cântec popular danez (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 36—37). În : „Der Social-Demokrat” din 5 februarie 1865. — 42, 55, 68.
- Însemnări despre războiul din Germania (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 177—201).
  - Notes on the war in Germany. În : „The Manchester Guardian” din 20, 25 și 28 iunie, 3 și 6 iulie 1866. — 219.
- (anonim) Notă în legătură cu broșura „Problema militară în Prusia și partidul muncitoresc german” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 85). În : „Berliner Reform” din 3 martie 1865. — 86, 411, 417.
- (anonim) Notiz über „Die preussische Militärfrage und die deutsche Arbeiterpartei”. În : „Düsseldorfer Zeitung” din 3 martie 1865. Londra, 28 februarie. — 86, 417.
- În : „Rheinische Zeitung” din 3 martie 1865. Hamburg, 1 martie. [Die preussische Militärfrage und die deutsche Arbeiterpartei]. — 79, 418.

- Padul și Rinul. Berlin 1859 (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 13, București, Editura politică, 1962, p. 245—296). — 270.
- Problema militară în Prusia și partidul muncitoresc german. Hamburg 1865 (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 39—83). — 44, 45, 51, 52, 57—59, 62, 69, 73, 75, 81, 84, 86—88, 93, 95, 105, 107, 203, 254, 268, 270, 411, 423.
- Recenzie la volumul întâi al „Capitalului” pentru „Beobachter” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 242—244).
  - *Karl Marx. Das Kapital. Kritik der politischen Ökonomie. Erster Band* Hamburg, Meissner 1867. În : „Der Beobachter” din 27 decembrie 1867. — 370—372, 374, 376, 523.
- Recenzie la volumul întâi al „Capitalului” pentru „Düsseldorfer Zeitung” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 231—233).
  - *Karl Marx. Das Kapital. Kritik der politischen Ökonomie. Erster Band.* Hamburg, Meissner 1867. În : „Düsseldorfer Zeitung” din 17 noiembrie 1867. — 353, 356.
- Recenzie la volumul întâi al „Capitalului” pentru „Elberfelder Zeitung” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 229—230).
  - *Karl Marx über das Capital.* (Hamburg, Verlag von Otto Meissner. I. Band 1867). În : „Elberfelder Zeitung” din 2 noiembrie 1867. — 345, 347, 356.
- Recenzie la volumul întâi al „Capitalului” pentru „The Fortnightly Review” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 310—333). — 338, 341, 347, 350.
- Recenzie la volumul întâi al „Capitalului” pentru „Gewerbeblatt aus Württemberg” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică 1963, p. 245—247).
- *Karl Marx. Das Kapital. Kritik der politischen Ökonomie. Erster Band,* Hamburg, Meissner 1867. În : „Staats-Anzeiger für Württemberg” din 27 decembrie 1867. — 376, 523.
- Recenzie la volumul întâi al „Capitalului” pentru „Neue Badische Landeszeitung” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 248—250). În : „Neue Badische Landeszeitung” din 21 ianuarie 1868. Literatur. — 376.
- Recenzie la volumul întâi al „Capitalului” pentru „Rheinische Zeitung” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 224—228). — 331, 346, 353, 374, 509.
- Recenzie la volumul întâi al „Capitalului” pentru „Die Zukunft” (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 221—223).
- *Karl Marx. Das Kapital. Erster Band.* Hamburg, Meissner. 1867. 784 Seiten 8. În : „Die Zukunft” din 30 octombrie 1867. — 330, 331, 345, 354, 356, 508, 512, 521.

- Situația clasei muncitoare din Anglia. După observații proprii și izvoare autentice. Leipzig 1845 (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 2, București, Editura politică, 1962, ed. a II-a, p. 239—532). — 160, 213, 282, 499.
- Die Lage der arbeitenden Klasse in England. Nach eigener Anschauung und authentischen Quellen Zweite Ausgabe. Leipzig 1848. — 282.

Karl Marx și Friedrich Engels

- Către redacția ziarului „Social-Demokrat”. Declarație (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 38). — 50—51, 55, 56, 64, 71, 407.
- Declarație (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 84). În : „Der Social-Demokrat” din 3 martie 1865. — 71, 74—76, 81, 83, 84, 88, 92, 96, 103, 125, 371, 416, 417, 422.
- Ideologia germană (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 3, București, Editura politică, 1962, ed. a II-a, p. 9—572). — 274.
- Manifestul Partidului Comunist. Publicat în februarie 1848. Londra [1848] (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 4, București, Editura politică, 1963, ed. a II-a, p. 461—500). — 384, 448, 450, 529, 530.
- Marii bărbați ai emigrației (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 8, București, Editura politică, 1960, p. 249—358). — 85, 125.
- Sfânta familie, sau critica criticii critice. Împotriva lui Bruno Bauer & Co. Frankfurt pe Main, 1845 (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 2, București, Editura politică, 1962, ed. a II-a, p. 3—328). — 271.

Indice cuprinzînd lucrările altor autori citate sau menționate de Marx și Engels

La lucrările citate de Marx și Engels au fost indicate, în măsura în care acest lucru a putut fi stabilit, edițiile presupuse a fi fost folosite de ei. În unele cazuri, în special acolo unde izvoarele bibliografice nu sînt precizate, nu se menționează ediția. Legile și documentele sînt indicate numai atunci cînd se citează din ele. Unele izvoare n-au putut fi identificate.

I. Opere și lucrări

An Act for facilitating in certain Cases the Proceedings of the Commissioners appointed to make Inquiry respecting Trades Unions and other Associations of Employers or Workmen. 5th April 1867. — 334, 519.

An act for regulating the hours of labour for children, young persons, and women employed in workshops, 21st August 1867. În : The statutes of the United Kingdom of Great Britain and Ireland. London 1867. — 501.

An Act to extend the „Trades Union Commission Act, 1867”. 12th August 1867. — 334, 519.

Agricultural statistics, Ireland. Tables showing the estimated average produce of the crops for the year 1866 ; and the emigration from the Irish ports, from 1st January to 31st December, 1866 ; also the number of mills for scutching flax in each county and province. Presented to both Houses of Parliament by command of Her Majesty. Dublin 1867. — 344.

Alaux, J.E. : Une forme nouvelle du socialisme. Le Congrès ouvrier de Genève. În : Revue Contemporaine. T. 53, din 15 octombrie 1866. — 245, 248.

Andral, G[abriel] : Clinique médicale, ou choix d'observations recueillies à l'hôpital de la Charité clinique de M. Lerminier. 4 éd. T. 2. Maladies de l'abdomen. Paris 1839. — 24.

Arago, François : Astronomie populaire. T. 1—4. Paris—Leipzig 1854—1857. — 25.

Artizans and Labourers'Dwellings Bill. 1866—1868. — 501.

- Baer, Wilh[elm]* : Electricität und Magnetismus. Die Gesetze und das Wirken dieser mächtigen Naturkräfte und ihre Bedeutung für das praktische Leben. Leipzig [1863]. — 25.
- Balzac, Honoré de* : Le chef-d'oeuvre inconnu. — 254.
— Le faiseur. — 254.
— Melmoth réconcilié. — 254.
- Becker, Bernhard* : Botschaft des Präsidenten. In : Der Social-Demokrat, din 30 decembrie 1864. — 407, 415.
— Rede des Vereins-Präsidenten Bernhard Becker, gehalten in der Versammlung der Hamburger Mitglieder des Allgemeinen deutschen Arbeiter-Vereins am 22. März 1865. In : Der Social-Demokrat, din 26 martie 1865. — 97, 428, 440.
- Beesly, E[dward] S[pencer]* : Catiline as a party leader. In : The Fortnightly Review. Vol. I. May 15 to August 1 1865. — 135.
- Berghaus, Heinrich* : Physikalischer Schul-Atlas. Gotha 1850. — 26.
- [Bettziech, Heinrich]* : Die Frau in Weiss. Drama in 5 Acten, mit freier Benutzung von Wilkie Collins. In : Kladderadatsch, din 18 noiembrie 1866. — 243.
- Bismarck, Otto von* : [Rede im Norddeutschen Reichstag am 11. März 1867]. In : Stenographische Berichte über die Verhandlungen des Reichstages des Norddeutschen Bundes im Jahre 1867. 1. Bd. Berlin 1867. — 259.
— [Rede im Norddeutschen Reichstag am 18. März 1867]. In : Stenographische Berichte über die Verhandlungen des Reichstages des Norddeutschen Bundes im Jahre 1867. 1. Bd. Berlin 1867. — 257, 274—275.
- [Blind, Karl]* : Bradford, 25. Oct. In : Der Beobachter, din 17 noiembrie 1864. Karl Blind. — 30, 32, 394.
— German Democracy. In : The Morning Star, din 24 februarie 1865. — 79.
— Politische Übersicht. Frankfurt, 4. März. In : Neue Frankfurter Zeitung, din 5 martie 1865. In : Der Social-Demokrat, din 8 martie 1865. — 87, 91, 92.
— [Redaktionelle Einführung]. In : Der deutsche Eidgenosse, din 15 martie 1865. — 87.
— Republikanischer Protest. In : Hermann, din 8 octombrie 1864. 28—30, 393.
— [Republikanischer Protest]. In : Neue Frankfurter Zeitung, din 29 septembrie 1864. Grossbritannien. § London, in Sept. 28—30, 393.
— Ein republikanischer Protest, London, 17. Sept. 1864. In : Die Westliche Post, din octombrie — începutul lunii noiembrie 1864. — 28—30, 393, 394, 399.
- [Borkheim, Sigismund Ludwig]* : Ma perle devant le Congrès de Genève. Bruxelles 1867. — 310, 326, 328, 336, 505—507.
— Meine Perle vor dem Genfer Congress. Zürich 1868. — 326, 332, 337, 360, 506—507, 510.
- [Bruhn, Karl]* : Aufgeschaut. In : Nordstern, din 4 martie 1865. — 93.
- [Bruhn, Karl]* : Die Wölfe im Schaafskleid. In : Nordstern. din 4 martie 1865. — 93.

- Das Buch der Erfindungen, Gewerbe und Industrien.* 2 Bde. 3. gänzl. umgearb. Aufl. Leipzig 1858. — 138.
- Büchner, Louis* : Force et matière. Études philosophiques et empiriques de sciences naturelles. Paris, Bruxelles și Leipzig 1863. — 492.
— Kraft und Stoff. Empirisch-naturphilosophische Studien. Frankfurt a.M. 1855. — 492.
- Burns, Robert* : For a'that and a'that. — 66.
- Chancer, Geoffrey* : Canterbury Tales. — 462.
- Children's employment commission (1862). Reports.* — 160, 219, 280.
— First report of the commissioners. With appendix. Presented to both Houses of Parliament by command of Her Majesty. London 1863. — 280.
— Fifth report... London 1866. — 219.
- Clement, K[nut] J[ungbohn]* : Schleswig, das urheimische Land des nicht dänischen Volks der Angeln und Frisen und Englands Mutterland, wie es war und ward. Hamburg 1862. — 7.
- Cluseret, [Gustave-Paul]* : Mentana. În : Le Courrier français, din 7 decembrie 1867. — 373.
- [Collet, Charles Dobson :]* Russia's Designs on the Pope. În : The Free Press, din 7 decembrie 1864. — 36.
- Collins, Wilkie* : The woman in white. 2 vol. Leipzig 1860. — 243.
- Comte, Auguste* : Cours de philosophie positive. T. 1—6. Paris 1830—1842. — 214.
- Cotta, Bernhard* : Geologische Briefe aus den Alpen. Leipzig 1850. — 25.
- Cuvier, G[eorge]* : Discours sur les révolutions de la surface du globe, et sur les changemens qu'elles ont produits dans le règne animal. Paris, Amsterdam 1826. — 236, 238.
- Darwin, Charles* : On the origin of species by means of natural selection, or the preservation of favoured races in the struggle for life. London 1859. — 227, 236, 237, 371, 425.
- Demokratische Studien.* Unter Mitwirkung v. L. Bamberger, Karl Grün, Moritz Hartmann, Friedrich Kapp, F. Lassalle, Michelet, H. B. Oppenheim, Ludwig Simon aus Trier, Adolf Stahr, Carl Vogt u. A., hrsg. v. Ludwig Walesrode. Hamburg 1860. — 269
- Denis (de Chateaugiron)* : L'Anti-Proudhon. Rennes 1860. — 158.
- Denis, Hector* : La question polonaise et la démocratie. În : La Tribune du Peuple, din 5 și 26 martie, 17 aprilie, 29 mai și 30 iunie 1864. — 156.
- Derby, Ed-ward Geoffrey Smith Stanley* : [Erklärung über den Luxemburg-Vertrag.] În : Hansard's Parliamentary Debates. Third series. Vol. 188. London 1867. — 292.
- Disraeli, Benjamin* : Vivian Grey. 2 vol. Leipzig 1859. — 223.

- Dubois, Lucien* : Les conditions de la paix. În : Le Courrier français, din 2 septembrie 1867. — 311.
- Duller, Eduard* : Geschichte des deutschen Volkes. Völlig umgearb. v. William Pierson. 2 Bde. Berlin 1861. — 25.
- Duncker, Max* : Geschichte des Alterthums. 4 Bde. 2. Aufl. Berlin 1855 1860. — 25.
- [*Dupanloup, Félix*] : Lettre à M. Ratazzi président du conseil des ministres du roi d'Italie sur les entreprises de Garibaldi par Mgr l'Évêque d'Orléans. Paris 1867. — 343.
- East India (Bengal and Orissa famine). Papers and correspondence relative to the famine in Bengal and Orissa, including the report of the Famine Commission and the minutes of the Lieutenant Governor of Bengal and the Governor General of India. (Presented to Parliament by Her Majesty's command.) Ordered, by the House of Commons, to be printed, 31 May 1867. — 501.
- East India (Madras and Orissa famine). Return to an address of the Honourable the House of Commons, dated 4 July 1867. Ordered, by the House of Commons, to be printed, 30 July 1867. — 501.
- [*Eccarius, Johann Georg*] : International Working Men's Congress (From a correspondent). În : The Times, din 6, 7, 9, 10, 11 septembrie 1867. — 313, 316, 319, 325.
- Ec[carius, Johann Georg]* : London, 16 Febr. [Die „Times“ und die Bauarbeiter. Arbeiter-Bildungsverein.] În : Der Social-Demokrat, din 19 februarie 1865. — 74, 75.
- Eccarius, J[ohann] George* : A working man's refutation of some points of political economy endorsed and advocated by John Stuart Mill. În : The Commonwealth, din 10, 17 și 24 noiembrie, 1 și 25 decembrie 1866, 5 și 26 ianuarie, 2, 16 și 23 februarie, 2, 9, 16 și 23 martie 1867. — 291.
- Egli, J[ohann] J[akob]* : Neue Handelsgeographie. Erdkunde der Waarenerzeugung und des Waarenumsatzes. St. Gallen, Leipzig 1862. — 25, 138.
- Praktische Erdkunde mit Illustrationen. St. Gallen 1860. — 138.
- Praktische Schweizerkunde für Schule und Haus. 2., verm. u. verb. Aufl. St. Gallen 1861. — 138.
- [*Eichhoff, Wilhelm*] : Stieber. În : Hermann, din 10, 17, 24 septembrie, 8, 22 și 29 octombrie 1859. — 255.
- Factory Reports vezi Reports of the inspectors of factories...*
- Figuier, Louis [-Guillaume]* : L'année scientifique et industrielle ou expose annuel des travaux scientifiques, des inventions et des principales applications de la science à l'industrie et aux arts... Première année. Paris 1857. — 25.
- Fox, Peter* : The British coup d'état in Ireland. În : The Workman's Advocate, din 14 octombrie 1865. — 165.

- The influence of Irish national feeling upon the relations between Great Britain and the United States. În : *The Workman's Advocate*, din 21 octombrie 1865. — 165.
- The Irish difficulty. Continued. A postscript. În : *The Workman's Advocate*, din 28 octombrie 1865. — 165.
- The Irish question. În : *The Commonwealth*, din 10 și 17 februarie 1866. — 166.
- Frankenheim, M[oritz] L[udwig]* : *Völkerkunde. Charakteristik und Physiologie der Völker.* Breslau 1852. — 26.
- Freiligrath, Ferdinand* : *Westfälisches Sommerlied.*
- Westfalian summer song. În : *The Athenaeum*, din 7 iulie 1866. — 213.
- Freytag, Gustav* : *Neue Bilder aus dem Leben des deutschen Volkes.* Leipzig 1862. — 25.
- Soll und Haben. — 26.
- Garrido, Fernando* : *Das heutige Spanien, seine geistige und äusserliche Entwicklung im 19. Jahrhundert.* Deutsch von Arnold Ruge. Leipzig 1863. — 25.
- Gentz, Friedrich von* : *Schriften. Ein Denkmal.* Hrsg. von Gustav Schlesier. 5. Th. Manneim 1840. 360.
- Gerhardt, Ch[arles-Frédéric] und G. Chancel* : *Précis d'analyse chimique qualitative.* 12e éd. Paris. 1862. — 282, 285.
- Die Geschichtsschreiber der deutschen Vorzeit.* Hrsg. von G. H. Pertz, J. Grimm, K. Lachmann, L. Ranke, K. Ritter. Die Urzeit. 1. Bd. Berlin 1849. — 274.
- Giebel, C[hristoph] G[ottfried-Andreas]* : *Die Säugetiere in zoologischer, anatomischer und palaeontologischer Beziehung.* Leipzig. 1855. — 26.
- Goethe, Johann Wolfgang von* : *Totalität.* — 378.
- Griesheim, Gustav von* : *Vorlesungen über die Taktik.* Berlin 1855. — 226.
- Grove, W[illiam-] R[obert]* : *The correlation of physical forces.* 3rd ed. London 1855. — 428.
- Grube, A[ugust] W[ilhelm]* : *Biographien aus der Naturkunde, in ästhetischer Form und religiösem Sinne.* 2. Aufl. Stuttgart 1851. — 25.
- Guhl, Ernst, und Wilh[elm] Koner* : *Das Leben der Griechen und Römer nach antiken Bildwerken.* Berlin 1862. — 26.
- Harrison, Frederic* : *The limits of political economy.* În : *The Fortnightly Review.* Vol. I. May 15 to August 1 1865. — 135.
- Harting, P[ieter]* : *Die Macht des Kleinen sichtbar in der Bildung der Rinde unseres Erdballs oder Uebersicht der Gestaltung, der geographischen und geologischen Verbreitung der Polypen, Foraminiferen und kieselschaligen Bacillarien.* Aus dem Holländischen übersetzt von Dr. A. Schwartzkopf, mit einem Vorworte von M. J. Schleiden, Dr. Leipzig 1851. — 25.

- Hebel, Johann Peter* : Der Schwarzwälder im Breisgau. — 138.
- Hegel, Georg Wilhelm Friedrich* : Encyclopädie der philosophischen Wissenschaften im Grundrisse. Erster Theil. Die Logik. In : Werke. Vollst. Ausgabe durch einen Verein von Freunden des Verewigten. Bd. 6. Berlin 1840. — 279.
- Vorlesungen über die Naturphilosophie als der Encyklopädie der philosophischen Wissenschaften im Grundrisse. Zweiter Theil. Hrsg. von Karl Ludwig Michelet. In : op. cit. Bd. 7. Abth. 1. Berlin 1842. — 135, 428.
- Vorlesungen über die Philosophie der Geschichte. Hrsg. v. Eduard Gans. In : op. cit. Bd. 9. Berlin 1837. — 496.
- Wissenschaft der Logik. Hrsg. von Leopold von Henning. Erster Theil. Die objektive Logik. Abth. 2. Die Lehre vom Wesen. In : op. cit. Bd. 4. Berlin 1834. — 428.
- Heine, Heinrich* : Buch der Lieder. Die Heimkehr. — 457.
- Herwegh, G[eorg]* : Zur Beachtung. In : Nordstern, din 1 aprilie 1865. — 97.
- Herwegh, Georg, Wilhelm Rüstow und Friedr[ich] Reusche* : Protest. In : Nordstern, din 11 martie 1865. — 96.
- H[ess, Moses]* : Paris. 10. Jan. Arb.-Associationen. Internat. Arb.-Assoc. „Avenir national“. In : Der Social-Demokrat, din 13 ianuarie 1865. — 39, 42, 407.
- Paris, 25. Jan. Associationswesen. Clerus. Der oppositionelle Wahlsieg. In : Der Social-Demokrat, din 29 ianuarie 1865. — 44.
- Paris, 28. Januar. Internationale Arbeiter-Association. — Geldkrise. In : Der Social-Demokrat, din 1 februarie 1865. — 50, 55.
- Paris, 4. Febr. Neue Gesetzworschläge betr. Cooperativ-Associationen. Die internationale Arbeiter-Association. Unterrichtsfrage. In : Der Social-Demokrat, din 8 februarie 1865. — 59.
- Paris, 7. Febr. Amerika. — Der Orient. Italien. — Die Internationale Arbeiter-Association. In : Der Social-Demokrat, din 12 februarie 1865. — 64, 69, 407.
- Paris, 4. Mai. Amerika. Internationale Association. Arbeiterindustrierausstellung. Städtisches Octroi. Italien und Rom. Militairfrage. In : Der Social-Demokrat, din 7 mai 1865. — 109, 110.
- Paris, 27. Aug. Der Congress der „internationalen Arbeiter-Association“ vertagt. Arbeitseinstellungen und Getreidepreise. In : Der Social-Demokrat, din 30 august 1865. — 439.
- Hess, M[oses]* : Eine Warnung. In : Nordstern, din 19 august 1865. — 439. Der Hochverraths-Prozess wider Ferdinand Lassalle vor dem Staats-Gerichts-Hofe zu Berlin am 12. März 1864. Nach dem stenographischen Bericht. Berlin 1864. — 28, 388.
- Hofmann, E[rnst] T[heodor] A[madeus]* : Klein-Zaches, genannt Zinnober. — 166, 168, 169.
- Hofmann, Aug[ust] Wilh[elm]* : Einleitung in die moderne Chemie. Nach einer Reihe von Vorträgen gehalten in dem Royal College of Chemistry zu London. Braunschweig 1866. — 279, 282.

- Holyake, G[eorge] J[acob]* : The interview with Mr. Walpole. În : The Times, din 27 iulie 1866. — 223.
- Hunter, Henry Julian* : Report by Dr. Henry Julian Hunter on the Housing of the Poorer Parts of the Population in Towns, particularly as regards the Existence of Dangerous Degrees of Overcrowding and the Use of Dwellings Unfit for Human Habitation. În : Public Health. Eighth report of the medical officer of the Privy Council with appendix. 1865. Presented pursuant to act of Parliament. London 1866. — 224.
- Jacobs, Friedrich [Christian Wilhelm]* : Hellas. Vorträge über Heimath, Geschichte, Literatur und Kunst der Hellenen. Aus dem handschriftlichen Nachlass des Verfassers hrsg. von E. F. Wüstemann, Berlin 1852. — 26.
- Kekulé, [Friedrich] Aug[ust]* : Lehrbuch der Organischen Chemie oder der Chemie der Kohlenstoffverbindungen. 3 Bde. Erlangen 1861—1867. — 285.
- Kieselbach, Wilhelm* : Der Gang des Welthandels und die Entwicklung des europäischen Völkerlebens im Mittelalter. Stuttgart 1860. — 25.
- Knox, Alexander, und George D. Pollock* : Report of commissioners on the treatment of the treason-felony convicts in the English Convict Prisons. London 1867. — 277, 280, 287, 292.
- Kugelmann, Ludwig* : [Notiz über „Das Kapital“.] În : Deutsche Volkszeitung, din 10 noiembrie 1867. — 354, 519.
- Lange, Fr[iedrich] A[lbert]* : Die Arbeiterfrage in ihrer Bedeutung für Gegenwart und Zukunft. Duisburg 1865. — 89, 425.
- Lange, Ludwig* : Römische Alterthümer. 2 Bde. Berlin 1856—1862. — 25.
- Lapinski, Theophil* : Die Bergvölker des Kaukasus und ihr Freiheitskampf gegen die Russen. 2. Bd. Hamburg 1863. — 116.
- Laplace, Pierre-Simon* : Exposition du système du monde. T. 1—2. Paris, l'an IV de la République Française [1795/1796]. — 134.
- Lassalle, Ferdinand* : Franz von Sickingen. Eine historische Tragödie. Berlin 1859. — 40.
— Herr Bastiat-Schulze von Delitzsch der ökonomische Julian, oder : Capital und Arbeit. Berlin 1864. — 484.
— Die Philosophie Herakleitos des Dunklen von Ephesos. Bd. 1—2. Berlin 1858. — 268.
- Lau, Thaddaeus* : Lucius Cornelius Sulla. Eine Biografie. Hamburg 1855. — 26.
- Laurent, Auguste* : Méthode de chimie. Paris 1854. — 282.
- [Le Lubez, Victor-P.]* : Association internationale des travailleurs. Exposition de principes. În : L'Echo de Verviers, din 27 decembrie 1865. — 155, 449.
- Le Prince de Beaumont, Jeanne-Marie* : La Belle et la Bête. — 458.

- Liebig, Justus von* : Die Chemie in ihrer Anwendung auf Agricultur und Physiologie. In : 2 Th. 7. Aufl. Braunschweig 1862. — 164, 168.
- Liebknecht, Wilhelm* : Was ich im Berliner „Reichstag“ sagte. Nach den stenographischen Berichten veröffentlicht. Leipzig [1867]. — 359, 361, 379, 509, 518, 522.
- Liebknecht, Wilhelm, und August Bebel* : Adresse an den Wiener Gemeinderat In : Neue Preussische Zeitung, din 1 decembrie 1867. — 369, 379.
- Macaulay, Thomas Babington* : The History of England from the accession of James the Second. 10th ed. 5 vol. London 1854—1855. — 26.
- [Malthus, Thomas Robert]* : An essay on the principle of population, as it affects the future improvement of society, with remarks on the speculations of Mr. Godwin, M. Condorcet, and other writers. London 1798. — 426.
- Martin, Henry* : L'Association internationale des travailleurs. In : Le Siècle, din 14 octombrie 1865. — 445.
- Mazade, [Louis-] Charles-Jean-Robert de* : La Russie sous l'empereur Alexandre II — La société et le gouvernement russes depuis l'insurrection polonaise. In : Revue des deux Mondes, T. 62, din 15 martie 1866. — 185.
- Meizner, Theodor, August Vogt und Wilhelm Liebknecht* : Erklärung. In : Volks-Zeitung, din 24 iunie 1865. — 129.
- Mignet, François-] Auguste Marie* : Histoire de la Révolution française, depuis 1789 jusqu'en 1814. 2 vols. Bruxelles 1828. — 25.
- Moilin, Jules-Antoine (le docteur Tony)* : Leçons de médecine physiologique. Paris 1866. — 230, 234, 238, 251, 480.
- Moleschott, Jacob* : Lehre der Nahrungsmittel. 3. Aufl. Erlangen 1858. — 25.
- Mommsen, Theodor* : Römische Geschichte. 3 Bde. Berlin 1854—1855. — 25.
- Moustier [Léonel-Desle-Marie-François-René]* : [Nota din 1 noiembrie 1967] In : Norddeutsche Allgemeine Zeitung, din 5 noiembrie 1867. — 346.
- Mozin-Peschier* : Dictionnaire complet des langues française et allemande. 4. ed. 4 vols. Stuttgart 1863. — 26.
- Müller, Johann* : Grundriss der Physik und Meteorologie. Für Lyceen, Gymnasien, Gewerbe- und Realschulen, sowie zum Selbstunterrichte. 5. verm. und verb. Aufl. Braunschweig 1856. — 25.
- Murchison, Roderick Impey, Édouard de Verneuil și Count Alexander von Keyserling* : The geology of Russia in Europe and the Ural mountains. In : 2 vols Vol. I. Geology. London, Paris 1845. — 117.
- Nösselt, Friedrich August* : Abriss der allgemeinen Weltgeschichte bis auf die neusten Zeiten. Breslau 1814. — 25.

- Nouguès, Louis* : L'art militaire et le progrès. În : Le Courrier français, din 18 și 20 octombrie 1867. — 338.
- Overbeck, J[ohannes Adolf]* : Pompeji in seinen Gebäuden, Alterthümern und Kunstwerken. Leipzig 1856. — 26.
- Pauli, Reinhold* : Bilder aus Alt-England. Gotha, London & Edinburgh 1860. — 26.
- [Polo, Marco]* : Marco Paolo's Reise in den Orient, während der Jahre 1272 bis 1295... verdeutscht mit einem Kommentar begleitet von Felix Peregrin. Ronneburg und Leipzig 1802. — 25.
- Preller, L[udwig]* : Griechische Mythologie. 2. Bde. 2. Aufl. Berlin 1860/61. — 25.
- Prokesch-Osten, Anton v.* : Geschichte des Abfalls der Griechen vom Türkischen Reiche im Jahre 1821 und der Gründung des Hellenischen Königreiches. 5 Bde. Wien 1867. — 348.
- Froudhon, P[ierre]- J[oseph]* : Lettres inédites de P.-J. Prodron sur les générations spontanées. În : Le Courrier français, din 16, 18 și 19 octombrie 1867. — 338.
- Prozess gegen den Schriftsteller Herrn Ferdinand Lassalle, verhandelt zu Düsseldorf vor der korrekzionellen Appellkammer am 27. Juni 1864. (Separat-Abdruck aus der Düsseldorf Zeitung Nr. 176 und 178). Düsseldorf 1864. — 9.
- Public Health, Reports*. — 160.
— eighth report of the medical officer of the Privy Council with appendix. 1865. Presented pursuant to act of Parliament. London 1866. — 219, 224.
- Rasch, Gustav* : Ein Immortellenkranz auf das Grab eines Märtyrers (Max Dortu). În : Der deutsche Eidgenosse, din 15 martie 1865. — 87.
— Zwölf Streiter der Revolution vezi *Struve, Gustav*, și *Gustav Rasch*.
- Regnault, Élias* : Histoire politique et sociale des principautés Danubiennes. Paris 1855. — 116.
— La question européenne improprement appelée polonaise. Paris 1863. — 116.
- Regnier, Mathurin* : Stances. — 337.
— Épigrammes — 337.
- Report from the select committee on bank acts ; together with the proceedings of the committee, minutes of evidence, appendix and index. Ordered, by the House of Commons, to be printed, 30 July 1857. — 135.
- Report from the select committee on the bank acts ; together with the proceedings of the committee, minutes of evidence, appendix and index. Ordered, by the House of Commons, to be printed, 1 July 1858. — 135.
- Reports of the inspectors of factories to Her Majesty's Principal Secretary of State for the Home Department. — 20, 160.
— for the half year ending 31st October 1865... London 1866. — 160, 166, 168.
- Reusche, Friedrich* : Falsche Freunde und offene Feinde. În : Nordstern, din 8 aprilie 1865. — 100.

- Reybaud, Louis* : L'économie politique des ouvriers. In : Revue des deux Mondes. T. 66, din 1 noiembrie 1866. — 245, 248.
- Ricardo, David* : On the principles of political economy, and taxation, 3rd ed. London 1821. — 296.
- [*Richter, Eugen*] : Die Geschichte der Social-Demokratischen Partei in Deutschland seit dem Tode Ferdinand Lassalle's. [2. Aufl.] Berlin 1865. — 154.
- Ritter, Carl* : Europa. Vorlesungen an der Universität zu Berlin. Hrsg. von H. A. Daniel. Berlin 1863. — 25.
- Röckel, August* : Sachsens Erhebung und das Zuchthaus zu Waldheim. Frankfurt a. M. 1865. — 194.
- Rogear, [Louis-] Auguste* : Les propos de Labienus. 7e éd. Bruxelles 1865 — 459.
- Rogers, James E. Thorold* : A history of agriculture and prices in England from the year after the Oxford Parliament (1259) to the commencement of the continental war (1793). Compiled entirely from original and contemporaneous records. Vol. 1—2. Oxford 1866. — 246, 251.
- Roscoe, H[enry] E[nfield]* : Kurzes Lehrbuch der Chemie nach den neuesten Ansichten der Wissenschaft. Deutsche Ausgabe, unter Mitwirkung des Verfassers bearbeitet von Carl Schorlemmer. Braunschweig 1867. — 359, 365, 372.
- Rost, Valent[in] Christ[ian] Friedr[ich]* : Griechisch-Deutsches Schul-Wörterbuch. 2. Abth. 2. vielfach verb. u. durchaus vermehrte Ausg. Erfurt und Gotha 1823. — 26.
- Rüstow, [Friedrich] W[ilhelm]* : Der Krieg von 1866 in Deutschland und Italien, politisch-militärisch beschrieben. Zürich 1866. — 270.
- Zur Aufklärung. In : Nordstern, din 1 aprilie 1865. — 97, 428.
- Rüstow, [Friedrich] W[ilhelm], und Georg Herwegh* : An die Redaktion des „Social-Demokrat“. In : Der Social-Demokrat, din 8 martie 1865. — 87, 88.
- Schilling, Carl* : Die Ausstossung des Präsidenten Bernhard Becker aus dem Allgemeinen Deutschen Arbeiter-Verein und der „Social-Demokrat“. Berlin 1865. — 125, 128, 129, 131.
- Schleiden, M[atthias] J[acob]* : Studien. Populäre Vorträge. Leipzig 1855. — 25.
- Schlosser, F[riedrich] C[hristoph]* : Weltgeschichte für das deutsche Volk. Unter Mitwirkung des Verfassers bearbeitet von G. L. Kriegk. Bd. 1—19. Frankfurt a. M. 1844—1857. — 25.
- Schoemann, G[eorg] F[riedrich]* : Griechische Alterthümer. 2. Bde. Berlin 1855—1859. — 25.
- Schulze-Delitzsch, Franz Hermann* : Die Abschaffung des geschäftlichen Risiko durch Herrn Ferdinand Lasalle. Ein neues Kapitel zum Deutschen Arbeiter-katechismus. Berlin 1866. — 154.
- [*Schweitzer, Johann Baptist von*] : Die deutsche Social-Demokratie. In : Der Social-Demokrat, din 8 februarie 1865. — 59.

- (anonym) Politischer Theil. Berlin, 1. März. In : Der Social-Demokrat, din 3 martie 1865. — 81, 84, 422.
- Schweitzer, J[ohann] B[aptist] von* : Der Kapitalgewinn und der Arbeitslohn. National-ökonomische Abhandlung. Berlin 1867. — 308.
- (anonym) Das Kirchentum und die moderne Civilisation. In : Der Social-Demokrat, din ianuarie 1865. — 53.
- (anonym) [Kommentar zur Austrittserklärung von Rüstow und Herwegh.] In : Der Social-Demokrat, din 8 martie 1865. — 87, 91.
- Lucinde oder Capital und Arbeit. Ein social-politisches Zeitgemälde aus der Gegenwart in drei Bänden. Frankfurt a. M. 1863—1864. — 23.
- (anonym) Das Ministerium Bismarck. In : De Social-Demokrat, din 27 ianuarie, 5, 17, 19 februarie și 1 martie 1865. — 53, 57, 69, 71, 81, 415.
- (anonym) Das Ministerium Bismarck und die Regierungen der Mittel- und Kleinstaaten. In : Der Social-Demokrat, din 8 ianuarie 1865. — 53.
- *Widerlegung von Carl Vogt's Studien zur gegenwärtigen Lage Europa's.* Frankfurt a. M. 1859. — 23.
- Simon, Ludwig, aus Trier* : Deutschland und seine beiden Grossmächte. In . Demokratische Studien, Hamburg 1860. — 270.
- Smith William* : A Latin-English Dictionary, based upon the works of Forcellini and Freund. London 1857. — 26.
- Spruner, K[arl] von* : Historisch-geographischer Schul-Atlas. 2. Aufl. Gotha 1860. — 26.
- Stanley, Edward Henry, Earl of Derby* : [Erklärung über den Luxemburg-Vertrag]. In : Hansard's Parliamentary Debates. Third series. Vol. 187. London 1867. — 232.
- The state prisoners.* An appeal to the women of Ireland. In : The Workman's Advocate, din 6 ianuarie 1866. — 165.
- Stieler's Hand-Atlas über alle Theile der Erde und über das Weltgebäude.* Vollst. Ausgabe. Gotha 1859. — 26.
- Struve, Gustav* : Die „Teig-Gesichter“ in Deutschland. In : Der deutsche Eidgenosse, din 15 martie 1865. — 87.
- Struve, Gustav, und Gustav Rasch* : Zwölf Streiter der Revolution, Berlin 1867. — 293, 501.
- Swift, Jonathan* : Travels into several remote nations of the world, by Lemuel Gulliver, first a surgeon, and then a captain of several ships. — 496.
- Ternaux, [Louis-] Mortimer* : Histoire de la Terreur 1792—1794 l'après des documents authentiques et inédits. T. 1—7. Paris 1862—1869. — 25.
- Thornton, W[illiam] T[homas]* : Stray chapters from a forthcoming work on labour. In : The Fortnightly Review. Vol. II. 1 octombrie, 1867. — 338.
- To the workmen of France from the working men of England. In : The Bee-Hive Newspaper, din 5 decembrie 1863. — 9.
- [Tolain, Henri-Louis]* : Congrès de Lausanne. In : Le Courrier français, din 5 pînă la 11 septembrie 1867. — 313, 314.

- Trémaux, P[ierre]*: Origine et transformations de l'homme et des autres êtres, 1ère partie. Paris 1865. — 227, 229, 230, 234, 238, 480.
- Tschudi, Friedrich von*: Das Thierleben der Alpenwelt. Naturansichten und Thierzeichnungen aus dem schweizerischen Gebirge. Leipzig 1853. — 26.
- Tyndall, John*: Heat considered as a mode of motion. 2nd ed. London 1865. — 155.
- [Urquhart, David]*: Construction of the „Kingdom of Italy“. In: The Free Press, din 3 mai 1865. — 107.
- Urquhart, David*: Fall of Austria, and its consequences to the world. In: The Diplomatic Review, din 6 martie 1867. — 256.
- Vermorel, Auguste*: La prochaine campagne de la Prusse. In: Le Courrier français, din 9 septembrie 1867. — 317.
- [Vésinier, Pierre]*: L'Association internationale. In: L'Echo de Verviers, din 16 și 18 decembrie 1865. — 155—158, 178, 449.
- Vésinier, Pierre*: La vie du nouveau César. Étude historique. 1ère partie. Genève 1865. — 158.
- Vogl, Carl*: Studien zur gegenwärtigen Lage Europas. Genf und Bern 1859. — 269. — [Über den Kongress der Friedens- und Freiheitsliga.] In: Neue Zürcher-Zeitung, din 13 septembrie 1867. — 506.
- Völter, Daniel*: Grundriss der Geographie. Zweite verm. und umgearb. Aufl. der „Elementargeographie“. Esslingen 1859. — 25.
- Wagener, [Hermann]*: [Rede im Norddeutschen Reichstag am 23. März 1867.] In: Stenographische Berichte über die Verhandlungen des Reichstages des Norddeutschen Bundes im Jahre 1867. 1. Bd. Berlin 1867. — 259.
- Watts, John*: Trade societies and strikes: their good and evil influences on the members of Trades Unions, and on society at large. Machinery; its influences on work and wages, and co-operative societies, productive and distributive, past, present, and future. Manchester [1865]. — 161, 171.
- Worsaae, J[ens] J[akob] A[smussen]*: An account of the Danes and Norwegians in England, Scotland, and Ireland. London 1852. — 7.
- Wurtz, Adolphe*: Leçons de philosophie chimique. Paris 1864. — 282, 285.

II. Documente ale Asociației Internaționale a Muncitorilor

- L'Association Internationale des Travailleurs. In: Le Siècle, din 14 octombrie 1865. — 145.
- Association Internationale des Travailleurs. Compte rendu du congrès de Genève. In: Le Courrier international, din 9 și 16 martie 1867. — 488.
- Aufruf an alle Arbeiter, Arbeitervereine und Arbeiterassocationen in der Schweiz zum Beitritt der „Internationalen Arbeiter-Association“. In: Nordstern, din 11 martie 1865 — 86.

- [Bericht der französischen Delegation über die Londoner Konferenz 1865]. În : L'Opinion nationale, din 8 octombrie 1865, și L'Avenir national, din 12 octombrie 1865. — 145.
- Congrès de Genève. Société Internationale des Travailleurs. În : Le Courrier international, din 23 și 30 martie, 6, 13, 20 și 27 aprilie 1867. — 488.
- Congress of Geneva. International Association of Working Men. În : The International Courier, din 27 martie, 3, 10 și 17 aprilie 1867. — 488.
- Congrès ouvrier. Association Internationale des Travailleurs. Paris [1866]. — 187.
- Congrès ouvrier. Association Internationale des Travailleurs. Règlement provisoire. Paris 1864. — 60.
- Entwicklungsgang unserer Association. În : Der Vorbote. Erster Jg., Nr. 1, Januar 1866. — 448.
- [Fox, Peter] : The International Working Men's Association. În : The Workman's Advocate, din 18 noiembrie 1865. — 145.
- Great International Conference of Working Men. În : The Workman's Advocate, din 30 septembrie 1865. — 443.
- Great meeting for Poland. În : The Bee-Hive Newspaper, din 4 martie 1865. — 429.
- International Association of Working Men. Congress of Geneva. În : The International Courier, din 20 februarie și 13 martie 1867. — 488.
- International Working Men's Association. În : The Bee-Hive Newspaper, din 17 august 1867. — 311.
- International Working Men's Association. În : The Miner and Workman's Advocate, din 7 ianuarie 1865. — 402.
- Jung, H[ermann] : [Brief an das „Echo de Verviers“] (Werke, Band 16, S. 511—518.) În : L'Echo de Verviers, din 20 februarie 1866. — 178.
- Liebknecht, Wilhelm : [Bericht über die Arbeiterbewegung in Deutschland.] În : The General Council of the First International 1864—1866. Minutes. Moscow [1963]. — 439.
- Mr. Lincoln and the International Working Men's Association. To the Editor of the Times. În : The Times, din 6 februarie 1865. — 47, 55, 61, 434.
- President Lincoln and the International Working Men's Association. În : The Express, din 6 februarie 1865. — 61.
- Rundschreiben der deutschen Abtheilung des Zentralkomitees der Internationalen Arbeiter-Association für die Schweiz an die Arbeiter. În : Nordstern, din 13 ianuarie 1866. — 448.
— The International Working Men's Association. În : The Workman's Advocate, din 16 decembrie 1865. — 448.
- Working Men's International Association. În : The Bee-Hive Newspaper, din 7 ianuarie 1865. — 402.

III. Periodice

- Allgemeine Zeitung*, din 29 aprilie 1865 (supliment). Städtebuch des Landes Posen. — 109.
 — din 1 ianuarie 1866. Berlin, 29 decembrie. — 154.
 — din 30 septembrie 1867. [Annonce über das Erscheinen des ersten Bandes des „Kapitals“.] — 327.
- L'Association*, din aprilie 1865. — 98.
- Augsburger Abendzeitung*, din 4 noiembrie 1867. Telegraphische Berichte der „Abendzeitung“. Paris, 3. Nov., Morgens. — 350.
- Der Beobachter*, din 21 octombrie 1864. Bescheidenheit — ein Ehrenkleid. — 24, 394.
 — din 17 noiembrie 1864. Karl Blind. — 34.
- Börsenblatt für den Deutschen Buchhandel und die mit ihm verwandten Geschäftszweige*, din 3 martie 1865. [Anzeige über das Erscheinen von Engels' Arbeit „Die preussische Militärfrage und die deutsche Arbeiterpartei“.] — 356.
 — din 14 septembrie 1867. [Anzeige über das Erscheinen des ersten Bandes des „Kapitals“ von Marx.] — 356.
 — din 3 octombrie 1867. [Annonce über Borkheims „Perle“.] — 336, 510.
- The Commonwealth*, din 28 aprilie 1866. — 470.
 — din 5 mai 1866. — 203.
- Le Courrier français*, din 20 mai 1866. Aux étudiants des universités d'Allemagne et d'Italie, les étudiants de Paris. — 204.
 — din 10 septembrie 1867. — 322.
 — din 11 septembrie 1867. — 322.
 — din 8 octombrie 1867. Le troisième larron. — 328.
- The Daily News*, din 2 martie 1865. The late Polish insurrection. — 429.
- The Daily Telegraph*, din 17 noiembrie 1865. — 144.
- Deutsche-Brüsseler-Zeitung*, din 12 septembrie 1847. — 71.
- Der deutsche Eidgenosse*, din 15 martie 1865. — 87.
- The Diplomatic Review*, din 6 martie 1867. — 256.
 — din 4 septembrie 1867. — 313.
 — din 2 octombrie 1867. Conference held on August the 27th, 1822, at Constantinople. From the Work of Baron Prokesch. — 348.
 — din 2 octombrie 1867. Events of the Month. — 324.
- The Express*, din 6 februarie 1865. President Lincoln and the International Working Men's Association. — 61.
- The Free Press*, din 3 mai 1865. Construction of the „Kingdom of Italy“. — 107.

- Hermann*, din 2 martie 1867. Herr „Stieber“ und der „Hermann“. — 255.
 — din 7 septembrie 1867. — 316.
 — din 19 octombrie 1867. Für Ferdinand Freiligrath. Schluss-Aufruf. — 338.
- Journal de l'Association Internationale des Travailleurs*, din 17 decembrie 1865. — 449.
- Kölnische Zeitung*, din 4 martie 1865. [Annonce über das Erscheinen von Engels' Arbeit „Die preussische Militärfrage und die deutsche Arbeiterpartei“.] — 84.
 — din 8 aprilie 1866. Die Lage, Köln, 7 aprilie. — 188.
 — din 6 noiembrie 1867. — 350.
- Libertà e Giustizia*, din 24 august 1867. La Questione romana. — 311.
- The Manchester Guardian*, din 8 noiembrie 1864. — 18.
- The Morning Star*, din 24 februarie 1865. — 79.
 — din 28 aprilie 1865. — 79.
 — din 10 septembrie 1867 [Articol de fond]. — 315.
- Moskowskie Vedomosti*, din 28 septembrie 1867. — 337.
- Neue Zürcher-Zeitung*, de la 16 noiembrie pînă la 25 decembrie 1864. James Fazv. Sein Leben und Treiben. (Von einem Westschweitzer.) — 405.
 — din 13 septembrie 1867. — 405.
- Norddeutsche Allgemeine Zeitung*, din 30 septembrie 1864. Politischer Tagesbericht. — 405.
 — din 19 februarie 1865. — 74.
 — din 18 și 26 iunie 1867. — 292.
- Nordstern*, din 29 aprilie 1865. Allgemeiner deutscher Arbeiterverein. Solingen. — 104.
 — din 6 mai 1865. Allgemeiner deutscher Arbeiterverein. — 107.
 — din 24 iunie 1865. Offene Erklärungen. — 114, 483.
 — din 8 și 15 iulie 1865. Das Turnerfest in Paris. — 127.
- Rheinische Zeitung*, din 4 martie 1865. Der Standpunkt der Arbeiterpartei. — 96.
 — din 9 martie 1865. Für die „Arbeiterpartei“. — 88.
- Der Social-Demokrat*, din 15 decembrie 1864. Probe-Nummer. — 92, 400.
 — din 4 ianuarie 1865. — 406.
 — din 29 ianuarie 1865. Einsendungen von Arbeitern. (Aus Asch in Böhmen). — 45.
 — din 29 ianuarie 1865. Iserlohn, 25 ianuarie. (Allg. Deutsch. Arb.-Verein.) — 44.
 — din 10 februarie 1865. — 63.
 — din 12 februarie 1865. — 63.
 — din 22 februarie 1865. Politischer Teil. Berlin, 21. Februar. — 74.
 — din 1 martie 1865. — 81.
 — din 5 aprilie 1865. — 101.
 — din 5 aprilie 1865. Vereins-Theil. — 99.
 — din 21 aprilie 1865. Vermischtes. (Gegen den Allg. deutsch. Arb.-Verein.) — 103.
 — din 10 mai 1865. Foileton. — 109.

- Social-Demokrat*, din 29 noiembrie 1867. General-Versammlung des Allg. deutsch. Arbeiter-Vereins. — 372, 373.
- The Times*, din 4 noiembrie 1864. Southern Italy. Naples, Oct. 30. — 397.
— din 26 noiembrie 1864. Mr. Disraeli at Oxford. — 397.
— din 20 ianuarie 1865. London, Saturday, Januar 21, 1865. — 45.
— din 6 februarie 1865. Mr. Lincoln and the International Working Men's Association. — 55, 61.
— din 13 februarie 1865. Telegraphic despatches. Prussia. Berlin, Feb. 11. — 65, 70, 408.
— din 16 februarie 1865. The Prussian Legislature. Berlin, Feb. 15. — 68.
— din 28 aprilie 1865. Address of Germans to the American Nation. — 103.
— din 20 noiembrie 1865. London, Monday, November 20, 1865. — 146.
— din 13 decembrie 1865. Parliamentary reform. — 449, 451.
— din 14 decembrie 1865. [Articol de fond]. — 449, 451.
— din 4 ianuarie 1866. Mr. Bright at Rochdale. — 155.
— din 3 martie 1866. [Articol de fond]. — 172.
— din 3 martie 1866. The outbreak in Jamaica. — 172.
— din 5 martie 1866. [Articol de fond]. — 172.
— din 10 aprilie 1866. Prussia. — 188.
— din 11 aprilie 1866. Telegraphic despatches. (Reuter's telegrams.) Austria and Prussia. Berlin, April 10. — 191.
— din 8 mai 1866. France. — 197.
— din 3 iunie 1867. France. — 278.
— din 16 septembrie 1867. The Peace Congress. (From our Special Correspondent.) — 325.
— din 21 noiembrie 1867. London meetings. — 365.
- Unsere Zeit. Deutsche Revue der Gegenwart*. 2. Jg. 2. Hälfte. 8166. Preussen in Waffen. I—II. — 270.
- Volks-Zeitung*, din 26 februarie 1867. — 255.
- Der weisse Adler*, din 11 martie 1865. Ein Meeting zu Gunsten Polens in London. — 429.
- Zeitung für Norddeutschland*, din 15 februarie 1867. Telegraphische Depeschen. — 253.
- Die Zukunft*, din 1 octombrie 1867. — 323, 332.

Indice de reviste și ziare menționate

- Allgemeine Militär-Zeitung* — organ al societății ofițerilor și angajaților civili din armată, a apărut din 1826 până în 1902 la Darmstadt și Leipzig ; în 1860—1864 Engels a colaborat la acest ziar. — 210.
- Allgemeine Zeitung* — cotidian conservator fondat în 1798 de J. Fr. Cotta, a apărut din 1810 până în 1882 la Augsburg ; înainte de evenimentele din martie, principalul organ de presă al marii burghezii liberale germane ; în deceniul al 6-lea și al 7-lea a sprijinit planul unificării Germaniei sub hegemonia Austriei. — 33, 109, 327, 350.
- L'Association* — revistă, a apărut la început lunar, apoi săptăminal din 1864 pînă în 1866 la Paris și Bruxelles ; organ al asociațiilor cooperatiste ale muncitorilor, care se aflau sub influența republicanilor burghezi. — 39, 40, 55, 61, 98.
- The Athenaeum, Journal of Literature, Science, and the Fine Arts* — săptăminal literar, a apărut din 1837 pînă în 1921 la Londra. — 213.
- Augsburger* — vezi *Allgemeine Zeitung*.
- Augsburger Abendzeitung* — cotidian național-liberal, a apărut sub acest titlu din 1826 pînă în 1912. — 350.
- L'Avenir national* — cotidian democrat, apărut din 1865 pînă în 1873 la Paris ; din iunie pînă în august 1865 a publicat informații cu privire la activitatea desfășurată de conducătorii de la Paris ai Asociației Internaționale a Muncitorilor. — 61.
- Barmer-Zeitung* — cotidian liberal, apărut din 1834 la Barmen. — 75, 353.
- The Bee-Hive Newspaper* — săptăminal al trade-unionurilor, apărut din 1861 pînă în 1876 la Londra. S-a aflat sub influența radicalilor burghezi și a reformiștilor ; în noiembrie 1864 a devenit organul de presă al Asociației Internaționale a Muncitorilor. Marx a protestat în repetate rînduri împotriva faptului că acest săptăminal publica doar într-o formă incompletă sau denaturată documente ale Asociației Internaționale a Muncitorilor. Din 1869 acesta a devenit un organ de presă burghez. În aprilie 1870, la propunerea lui Marx, Consiliul General a rupt orice legături cu „Bee-Hive”. — 15,31,107, 113, 122, 299, 311, 314, 402, 429

- Belletristisches Journal und New-Yorker Criminal-Zeitung* — săptăminal fondat de emigranții germani mic-burghezi în 1852 la New York, a apărut sub acest titlu din 18 martie 1853 până la 10 martie 1854. — 85.
- Der Beobachter* — cotidian, a apărut sub acest titlu din 1833 la Stuttgart; în deceniul al 7-lea al secolului al XIX-lea organul democrației mic-burgheze avînd subtitlul „O gazetă populară din Suabia”. — 24, 29, 30, 34, 369, 370, 392, 394, 523.
- Berliner Reform* — cotidian al democrației mic-burgheze, a apărut din 1861 până în 1868; în 1865 a publicat unele declarații și articole ale lui Marx și Engels. — 76, 96, 107, 130, 405, 434.
- Bonner Zeitung* — cotidian, a apărut sub acest titlu din 1850; organ de presă al național-liberalilor. — 88.
- Börsenblatt für den Deutschen Buchhandel und die mit ihm verwandten Geschäftszweige* — organ de presă al Uniunii librarilor germani, a apărut din 1834 până în 1926 la Leipzig. — 336, 509.
- Der Botschalter* — cotidian, apărut din 1862 până în 1865 la Viena; organ de presa oficial al guvernului austriac. — 126.
- Bromberger-Zeitung* — cotidian național-liberal, apărut din 1843. — 191.
- The Chronicle* — săptăminal catolic, apărut din 1867 până în 1868 la Londra. — 348.
- Le Courrier Français* — cotidian politic, din 18 iunie 1867 cotidian al republicanilor de stînga, a apărut din 1861 până în 1868 la Paris; organ al Asociației Internaționale a Muncitorilor în Franța; a publicat, printre altele, prefața la volumul întîi al „Capitalului” lui Marx tradus de Paul și Laura Lafargue. Redactor al ziarului a fost, cu începere din mai 1866, proudhonistul A. Vermorel. — 204, 294, 299, 311, 313—314, 320, 322, 328, 334, 336, 338, 363, 373, 502, 510, 517, 520.
- Le Courrier international* — vezi *The International Courier*.
- Dagbladet* — cotidian conservator, apărut din 1851 până în 1933 la Copenhaga. — 6, 18, 132.
- The Daily News* — cotidian liberal, a apărut sub acest titlu din 1846 până în 1930 la Londra; organ de presă al burgheziei industriale. — 47, 61, 429.
- The Daily Telegraph* — cotidian, a apărut sub acest titlu din 1855 până în 1937 la Londra; la început a avut o orientare liberală, din deceniul al 9-lea — conservatoare; după fuzionarea, în 1937, cu „The Morning Post” apare sub titlul „Daily Telegraph and Morning Post”. — 144.
- Darmstädter Militär-Zeitung* — vezi *Allgemeine Militär-Zeitung*.
- Demokratisches Wochenblatt* — a apărut la Leipzig din ianuarie 1868, fiind redactat de Wilhelm Liebknecht, — vezi adn. 396. — 359, 361, 364, 369, 379.
- Deutsche-Brüsseler-Zeitung* — cotidian fondat de emigranții germani la Bruxelles; din ianuarie 1847 până în februarie 1848 bisăptăminal; începînd din septembrie 1847, Marx și Engels au devenit colaboratori permanenți la acest ziar; sub influența lor, ziarul a devenit organul de presă al primului partid revo-

- lușionar independent al proletariatului care lua ființă atunci — Liga comunistilor. — 70.
- Der deutsche Eidgenosse* — publicație bilunară a democraților mic-burghezi, a apărut din 1865 până în 1867 la Londra și Hamburg. — 71, 87—89, 196.
- Deutsche Volkszeitung* — cotidian, a apărut din 1866 la Hannover; organ al partidului de dreapta germano-hannovrez. — 354.
- Deutsches Museum. Zeitschrift für Literatur, Kunst und öffentliches Leben* — săptăminal democrat; din 1851 până în 1867 a apărut la Leipzig; din 1852 până în 1865 a fost editat de Robert Prutz. — 364.
- Deutsches Wochenblatt* — a apărut din 1865 până în 1867 la Mannheim; din septembrie 1865 organ al partidului popular german. — 145.
- The Diplomatic Review* — revistă de politică externă, a apărut sub acest titlu ca o continuare a lui „The Free Press” din iunie 1866 până în 1877; până în iulie 1870 lunar, apoi trimestrial; redactor a fost David Urquhart. — 256, 294, 310, 313, 318, 325, 348.
- Düsseldorfer Zeitung* — cotidian, a apărut sub acest titlu din 1826 până în 1926; din deceniul al 5-lea până în deceniul al 7-lea a avut o orientare liberală. — 60, 76, 81, 86, 91, 94, 96, 97, 353, 417.
- L'Echo de Verviers* — cotidian belgian burghezo-democrat, a apărut din 1864 până în 1866; purtător de cuvânt al elementelor mic-burgheze în secția franceză a Asociației Internaționale a Muncitorilor de la Londra. — 155, 157, 449.
- Elberfelder Zeitung* — cotidian, apărut din 1834 până în 1904; în deceniul al 7-lea organ al burgheziei liberale. — 81, 345.
- Les Etats-Unis d'Europe* — organ al Ligii păcii și libertății, a apărut din 1867 până în 1870 și din 1872 până în 1919, mai întâi la Berna, din 1870 la Geneva și din 1896 din nou la Berna; a apărut pe rînd în limbile germană și franceză sau concomitent în limbile germană, franceză și italiană. — 362, 522.
- Evening Star* — vezi *The Morning Star*.
- The Express* — ziar de seară liberal, a apărut din 1846 până în 1869 la Londra. — 61.
- The Fortnightly Review* — publicație lunară pe teme de istorie, filozofie și literatură, a apărut sub acest titlu din mai 1865 până în iunie 1934 și din 1934 până în 1954 sub titlul „The Fortnightly” la Londra; a fost fondată de un grup de radicali burghezi. — 135, 245, 248, 338, 341, 347, 350.
- Frankfurter Zeitung und Handelsblatt* — cotidian democrat mic-burghez, a apărut din 1856 (din 1866 sub acest titlu) până în 1943 la Frankfurt pe Main. — 353.
- The Free Press* — ziar burghez, apărut din 1855 până în 1866 la Londra; s-a situat pe o poziție opoziționistă față de guvernul Palmerston; a fost editat de David Urquhart; în acest ziar au apărut unele lucrări ale lui Marx. — 34, 107, 128, 155, 242.
- Die Gartenlaube. Illustriertes Familienblatt* — săptăminal literar de orientare mic-burgheză; a apărut din 1853 până în 1903 la Leipzig și din 1903 până în 1943 la Berlin. — 270, 334.

- Gazette de France* — a apărut din 1631 pînă în 1914 la Paris (din 1762 sub acest titlu, din 1792 ca cotidian); a promovat concepții regaliste. — 315.
- Gazette de Lausanne et Journal Suisse* — gazetă liberal-democrată, a fost fondată în 1798 la Lausanne; din 1816 apare sub acest titlu. — 313.
- Gewerbeblatt aus Württemberg* — săptămînal; a apărut din 1849 pînă în 1921 ca supliment la „Staats-Anzeiger für Württemberg”; organ al cercurilor comerciale și industriale germane. — 376.
- Guardian* — vezi *The Manchester Guardian*.
- Hermann. Deutsches Wochenblatt aus London* — a apărut din ianuarie 1859 la Londra; organ al emigrației democratice mic-burghize. — 9, 29, 32, 66, 82, 94, 255, 277, 316, 333, 405.
- How do You do?* — săptămînal umoristic, apărut la Londra în limba germană avînd ca redactor pe Beltziech, iar ca editor pe Louis Drucker. — 334.
- Illustrierter Familien-Kalender* — din 1857 pînă în 1874 a fost editat anual la Leipzig de A. Payne. — 334.
- L'Indépendance belge* — cotidian fondat în 1831 la Bruxelles, a apărut sub acest titlu din 1843; organ al liberalilor. — 450.
- The International Courier* — săptămînal; a apărut din noiembrie 1864 pînă în iulie 1867 în limbile engleza și franceza la Londra; ediția franceză a apărut sub titlul „Le Courrier international”. În 1867 gazeta a fost organ al Asociației Internaționale a Muncitorilor. — 488.
- Internationale Revue* — publicație lunară austriacă de orientare burghezo-democrată; a apărut din 1866 pînă în 1867 la Viena. — 166, 348, 364, 365.
- The Irishman* — săptămînal burghiez naționalist; a apărut din 1858 pînă în 1885 mai întîi la Belfast, apoi la Dublin; a luat apărarea fenienilor. — 348, 365, 378.
- Journal de l'Association Internationale des Travailleurs* — a apărut lunar ca organ al Asociației Internaționale a Muncitorilor în Elveția romandă, din decembrie 1865 pînă în septembrie 1866 la Geneva. — 149, 150, 449, 451, 453.
- Journal des Débats politiques et littéraires* — cotidian fondat în 1789 la Paris; în timpul monarhiei din iulie — organ oficial. Organ al burgheziei orléaniste; în timpul revoluției din 1848 a adoptat orientarea burgheziei contrarevoluționare; după lovitură de stat din 2 decembrie 1851 — organ al opoziției orléaniste moderate. — 77.
- Journal de St.-Petersbourg* — a apărut sub acest titlu din 1825 pînă în 1914, de trei ori pe săptămîină, în limba franceză, la Petersburg; organ oficial al Ministerului Afacerilor Externe din Rusia. — 216.
- Kladderatsch* — săptămînal satiric ilustrat, a apărut din 1848 pînă în 1944 la Berlin; inițial de orientare liberală de stînga, ulterior s-a pus în slujba reacțiunii. — 243.
- Kölnische Zeitung* — cotidian, apărut din 1802 pînă în 1945; organ al marii burghezii renane și al partidului național-liberal; în deceniul al 8-lea purtător de cuvînt al lui Bismarck. — 84, 129, 188, 191, 225, 259, 321, 327, 332, 350, 361.

- Königlich Preussischer Staats-Anzeiger* — cotidian, a apărut sub acest titlu din 1851 până în 1871 la Berlin; organ oficial al guvernului prusian. — 445, 521.
- Kreuz-Zeitung* — vezi *Neue Preussische Zeitung*.
- Liberté e Giustizia* — săptăminal democrat, apărut din 1867 până în 1868 la Neapole; organ al societății „Liberté e Giustizia”, afiliată la Asociația Internațională a Muncitorilor. — 311.
- La Liberté* — ziar democrat, apărut din 1865 până în 1873 la Bruxelles; din 1867 organ al Asociației Internaționale a Muncitorilor în Belgia. — 334, 338, 520.
- La Liberté* — ziar de seară conservator, apărut din 1865 până în 1944 la Paris; organ al marii burghezii; din 1866 până în 1872 Émile de Girardin a fost proprietarul ziarului; a sprijinit politica celui de-al doilea Imperiu și s-a pronunțat în favoarea unui război împotriva Prusiei. — 315.
- La Liberté de penser* — revistă pe teme de filozofie și literatură, apărută din 1848 până în 1851 la Paris. — 40.
- Londoner Anzeiger* — săptăminal, apărut din 1864 până în 1867; organ de presă al emigranților germani mic-burghezi de la Londra. — 32, 44, 82, 93, 95.
- Mainzer Journal* — cotidian catolic, apărut din 1847. — 405.
- Manchester Daily Examiner & Times* — ziar liberal fondat în 1848 prin fuzionarea lui „Manchester Times” și a lui „Manchester Examiner”; în deceniul al 5-lea și al 6-lea i-a susținut pe adepții liberului schimb (freetraderi); până în 1894 a apărut sub diverse titluri. — 321.
- The Manchester Guardian* — ziar fondat în 1821, organ al adepților liberului schimb (freetraderi); ulterior organ al partidului liberal. — 18, 20, 30, 147, 203, 219, 221.
- The Miner and Workman's Advocate* — săptăminal muncitoresc, apărut din 1863 până în 1865 la Londra; organ al lui National Union of Miners of the United Kingdom. În 1865, J. B. Leno, membru al Consiliului General al Asociației Internaționale a Muncitorilor, a obținut dreptul de a edita această gazetă și a devenit redactorul ei. În acest timp gazeta a devenit organul oficial al Asociației Internaționale a Muncitorilor. — 36, 123, 127, 402.
- Missouri Democrat* — cotidian, a apărut sub acest titlu din 1853 până în 1875 la St. Louis (S.U.A.); organ al partidului republican. — 33.
- Mitteldeutsche Volks-Zeitung* — gazetă liberală, a apărut din 1862 până în 1866 la Leipzig; în 1866 redactorul gazetei era Wilhelm Liebknecht. — 231.
- Le Moniteur universel* — cotidian, apărut din 1789 până în 1901 la Paris; din 1799 până în 1814 și din 1816 până în 1869 — organ oficial al guvernului. — 213.
- The Morning Star* — cotidian, apărut din 1856 până în 1869 la Londra; organ al adepților liberului schimb (freetraderi). — 24, 47, 79, 104, 315.
- Moskovskie Vedomosti* — unul dintre cele mai vechi ziare rusești, apărut din 1756 până în 1917; în deceniul al 6-lea și al 7-lea a avut o orientare reacționară. — 60, 337.

- The Nation* — săptăminal irlandez, apărut sub acest titlu din 1842 pînă în 1891 și din 1896 pînă în 1897 la Dublin ; a luat apărarea fenienilor. — 365.
- The National Reformer* — săptăminal, apărut din 1860 pînă în 1893 la Londra ; organ al radicalilor burghezi. — 20.
- Neue Frankfurter Zeitung* — cotidian democrat, a apărut sub acest titlu din 1859 pînă în 1866 la Frankfurt pe Main și din 1866 sub titlul „Frankfurter Zeitung und Handelsblatt”. — 29, 81, 87, 89, 91, 92, 221.
- Neue Preussische Zeitung* — cotidian, apărut din 1848 pînă în 1938 la Berlin ; organ de presă extrem de reacționar al iuncherimii prusiene și al marii nobilimi ; în epoca lui Bismarck principalul organ de presă al conservatorilor ; denumit și „Kreuz-Zeitung” deoarece purta pe frontispiciu Crucea de fier. — 200, 203, 216, 414, 422.
- Neue Rheinische Zeitung. Organ der Demokratie* — cotidian editat sub conducerea redacțională a lui Karl Marx de la 1 iunie 1848 pînă la 19 mai 1849 la Köln. Din redacție făceau parte — în afară de Karl Marx ca redactor-șef — Friedrich Engels, Wilhelm Wolff, Georg Weerth, Ferdinand Wolff, Ernst Dronke, Heinrich Bürgers și, din octombrie 1848, Ferdinand Freiligrath. Ca organ de presa combativ al aripii proletare a democrației, ziarul a avut rolul de educator al maselor populare, ridicîndu-le la luptă împotriva contrarevoluției. Articolele de fond, care defineau poziția ziarului în cele mai importante probleme ale revoluției germane și ale celei europene, erau scrise, de regulă, de Marx și Engels. Expulzarea lui Marx de către guvernul prusian și represaliile pornite împotriva celorlalți redactori au silit redacția să suspende apariția ziarului. „Neue Rheinische Zeitung” a fost „organul de presă cel mai bun, neîntrecut, al proletariatului revoluționar” (Lenin). — 83, 85, 268, 418.
- Neue Rheinische Zeitung. Politisch-ökonomische Revue* — revistă editată de Marx și Engels din decembrie 1849 pînă în noiembrie 1850. A fost organul teoretic și politic al Ligii comuniștilor, o continuare a lui „Neue Rheinische Zeitung”, editat de Marx și Engels la Köln în timpul revoluției din 1848—1849. Din martie și pînă în noiembrie 1850 au apărut în total șase numere, dintre care un număr dublu (5—6). Revista a fost redactată la Londra și tipărită la Hamburg. Pe prima pagină era menționat și New York, deoarece Marx și Engels sperau că revista va fi răspîdită printre emigranții germani din America. — 319.
- Neue Zürcher-Zeitung* — ziar burghez elvețian, a apărut în limba germană la Zürich din 1821 ; în deceniile al 6-lea și al 7-lea ale secolului al XIX-lea s-a situat pe o poziție probonapartistă — 506.
- New Yorker Criminal-Zeitung* — vezi *Belletristisches Journal und New-Yorker Criminal-Zeitung*.
- The Nonconformist* — săptăminal burghez-radical, a apărut sub acest titlu din 1841 pînă în 1879 la Londra. — 161, 183.
- Norddeutsche Allgemeine Zeitung* — cotidian, apărut din 1861 pînă în 1918 la Berlin ; din deceniul al 7-lea pînă în deceniul al 9-lea organ oficial al guvernului Bismarck. — 74, 274.
- Nordstern* — cotidian, apărut din 1860 pînă în 1866 la Hamburg ; din 1863 a avut o orientare lassalleeană. — 23, 77, 93, 96, 97, 100, 105, 107, 109, 114, 123, 127, 149, 413, 435

- Notes to the People* — publicație săptăminală, apărută din 1851 până în 1852 la Londra sub conducerea redacțională a lui Ernest Jones. Marx și Engels au sprijinit această revistă a cartiștilor ; au participat la redactarea și editarea ei și din iunie 1851 până în aprilie 1852 au publicat în ea mai multe articole. — 9.
- Ostsee-Zeitung und Börsennachrichten der Ostsee* — cotidian, apărut din 1835 la Stettin, din 1848 sub acest titlu. — 191.
- The Owl* — săptăminal, apărut din 1864 până în 1869 la Londra. — 259.
- Petersburger Zeitung* — vezi *St.-Petersburger Zeitung*.
- Preussischer Staats-Anzeiger* — vezi *Königlich Preussischer Staats-Anzeiger*.
- Revue Contemporaine* — revistă bilunară, apărută din 1851 până în 1870 la Paris ; în timpul celei de-a doua Republici organ al Partidului ordinii ; după lovitura de stat de la 2 decembrie 1851 — organ al bonapartiștilor. — 245, 248.
- Revue des deux Mondes* — revistă bilunară pe teme de istorie, politică, literatură și arta, apărută din 1829 până în 1944 la Paris. — 185, 245, 248.
- Rheinische Zeitung* — cotidian burghez, apărut din 1863 până în 1866 la Düsseldorf și din 1867 până în 1874 la Köln. — 34, 50, 60, 76, 79, 81, 88, 96, 97, 101, 150, 346, 418, 434, 514.
- Rheinischer Beobachter* — cotidian, apărut din 1844 până la începutul anului 1848 la Köln ; a avut o orientare conservatoare. — 71.
- La Rive gauche* — săptăminal democrat, apărut din octombrie 1864 până în august 1866, la început la Bruxelles, apoi la Londra ; a fost editat de un grup de emigranți francezi, republicani de stînga, sub conducerea redacțională a lui Charles Longuet. Unul dintre colaboratori a fost Paul Lafargue. În această gazetă au fost publicate documente ale Asociației Internaționale a Muncitorilor. — 155, 157, 449.
- Ruskii invalid* — gazetă pe teme militare, apărută din 1813 până în 1917 la St. Petersburg ; din 1816 zilnic ; în 1862—1863 organ oficial al Ministerului de Război. — 379.
- Schwäbischer Merkur* — cotidian liberal, apărut din 1785 până în 1885 la Stuttgart. — 523.
- Le Siècle* — cotidian, apărut din 1836 până în 1939 la Paris ; în deceniul al 7-lea organ al republicanilor moderați. — 315.
- Der Social-Demokrat* — a apărut de trei ori pe săptămînă din 15 decembrie 1864 până în 1871 la Berlin ca organ al Asociației generale a muncitorilor germani, sub conducerea redacțională a lui Schweitzer și Hofstetten. — 21, 24, 39—45, 50, 51, 53, 54—57, 58, 60, 64—66, 70—71, 74, 81, 84, 92, 96, 99, 101, 103, 105, 107, 109, 110, 111, 120, 123, 125, 145, 147, 150, 161, 372, 400, 406—407, 414, 415, 422, 425, 439.
- Staats-Anzeiger für Württemberg* — cotidian conservator, apărut din 1850 împreună cu suplimentul săptăminal „Gewerbeblatt aus Württemberg” la Stuttgart ; organ al guvernului württemberghez. — 523.
- Star* — vezi *The Morning Star*.

- Stimmen der Zeit* — revistă lunară mic-burgheză, editată de A. Kolatschek ; a apărut din 1858 până în 1862 la Gotha, mai tirziu paralel la Weimar, Leipzig, Heidelberg și Viena. — 98.
- St.-Louis Daily Press* — gazetă muncitorească americană, a apărut din 1864. — 47.
- St.-Petersburger Zeitung* — cotidian, apărut din 1727 până în 1914 în limba germană. — 60.
- The Telegraph* — vezi *The Daily Telegraph*.
- Le Temps* — cotidian conservator, a apărut din 1861 până în 1943 la Paris ; organ al mării burghezii ; a avut o atitudine opoziționistă față de cel de-al doilea Imperiu. — 194.
- The Times* — cotidian fondat la 1 ianuarie 1785 la Londra sub titlul „Daily Universal Register” ; de la 1 ianuarie 1788 apare sub titlul „The Times” ; cel mai mare ziar englez de orientare conservatoare. — 31, 47, 55, 61, 65, 68, 70, 104, 146, 188, 191, 210, 223, 278, 307, 313, 316, 319, 325, 365, 397, 408, 449, 451.
- La Tribune du Peuple* — ziar democrat și muncitoresc, apărut din mai 1861 până în aprilie 1869 la Bruxelles. A fost fondat de muncitori și de reprezentanți ai intelectualității mic-burgheze, adepți ai socialismului utopic și membri ai asociației muncitorești „Le Peuple”. Din august 1865 — organ oficial, iar din ianuarie 1866 — organ al Asociației Internaționale a Muncitorilor din Belgia. Colaboratori ai acestui ziar au fost De Paepe, Lafargue și alții. — 156, 159, 451, 453.
- La Tribune ouvrière* — săptăminal muncitoresc, apărut în iunie 1865 la Paris, după apariția celui de-al 4-lea număr gazeta a fost interzisă ; în iulie 1865 a apărut un număr la Bruxelles ; din redacție făceau parte membri ai secției de la Paris a Asociației Internaționale a Muncitorilor — Tolain, Fribourg, Varlin și alții. Editor era Charles Limousin. — 437.
- Unsere Zeit. Deutsche Revue der Gegenwart. Monatsschrift zum Conversations-Lexikon* — a fost editat din 1857 până în 1891 la Leipzig de către Brockhaus ; din 1857 până în 1864 purta următorul subtitlu : „Jahrbuch zum Conversations-Lexikon” ; revistă liberală pentru literatură și politică. — 270.
- Das Volk* — săptăminal, a apărut în limba germană la Londra din 7 mai până în 20 august 1859. A fost fondat ca organ al Asociației culturale a muncitorilor germani de la Londra și al altor asociații muncitorești germane ; începând cu nr. 2 Marx a fost colaboratorul lui, iar din iulie a preluat conducerea muncii redacționale. — 32.
- Volks-Zeitung* — cotidian, a apărut din 1853 până în 1889 la Berlin. — 130.
- Der Vorbote* — publicație lunară politică și social-economică, apărută din ianuarie 1866 până în decembrie 1871 la Geneva. — 156, 449—451, 453, 489, 529.
- Der weisse Adler* — a apărut din februarie 1864 până în iunie 1865 de trei ori pe săptămână la Zürich ; a promovat concepții liberale. — 429.
- Weser-Zeitung* — a apărut din 1844 până în 1930 la Bremen ; a promovat concepții liberale. — 353.

Die Westliche Post — cotidian german, apărut din 1857 până în 1938 la St. Louis (S.U.A.) ; în deceniul al 7-lea organ al emigranților democrați mic-burghezi în America. — 399.

Wochenblatt — vezi *Deutsches Wochenblatt*.

The Working Man — săptăminal reformist, apărut din 1866 până în 1867 la Londra. — 480.

The Workman's Advocate — săptăminal muncitoresc londonez. Continuatorul lui „The Miner and Workman's Advocate” ; din septembrie 1865 organ oficial al Consiliului General al Asociației Internaționale a Muncitorilor. Pe lângă alți membri ai Consiliului General, Marx a făcut parte din consiliul de administrație al gazetei. În februarie 1866 săptăminalul a fost reorganizat și i s-a schimbat titlul în : „The Commonwealth”. — 145, 147, 149, 155—156, 161, 440, 443, 444, 448, 449, 451, 452, 453, 467, 528.

Zeitung für Norddeutschland — a apărut din 1848 până în 1872 la Hanover ; a avut o orientare liberală. — 488.

Die Zukunft — gazetă burgheză-democrată fondată de Johann Jacoby, a apărut din 1866 până în 1871 la Berlin ; organ al partidului popular ; a publicat prefața și recenzia lui Engels la volumul întâi al „Capitalului”. — 274, 312, 321, 323, 332, 345, 356, 372, 374, 375, 511, 520, 523.

Indice de nume*

A

- Abercorn, James Hamilton*, duce de (1811—1885) — vicerege al Irlandei (1866—1868 și 1874—1876). — 344, 347, 348.
- Acland* — burghez radical englez, în deceniul al 7-lea al secolului al XIX-lea — membru al comitetului executiv al Ligii pentru reformă. — 349.
- Adams, Charles-Francis* (1807—1886) — diplomat și om politic american, membru al partidului republican, ambasador al S.U.A. la Londra (1861—1866). — 31.
- Adolf* (1817—1905) — duce de Nassau (1839—1866), mare duce de Luxemburg (1890—1905). — 380.
- Alcott, Louisa May* (1832—1888) — scriitoare americană, autoarea unor romane pentru tineret. — 494.
- Alexandru I* (1777—1825) — țar al Rusiei (1801—1825). — 205.
- Alexandru al II-lea* (1818—1881) — țar al Rusiei (1855—1881). — 159, 205, 214, 275, 278, 389.
- Alexandru cel Mare* — vezi *Alexandru Macedon*.
- Alexandru Macedon* (356—323 î.e.n.) — comandant de oști și om de stat din antichitate. — 214.
- Allen* — medic englez, l-a tratat pe Marx și pe membrii familiei sale. — 21, 33, 130, 133, 167, 169, 204, 206.
- Allen, William Philipp* (aprox. 1849—1867) — fenian irlandez, executat din ordinul autorităților irlandeze pentru participare la tentativa de eliberare a conducătorilor fenieni Kelly și Deasy în toamna anului 1867. — 355, 356, 363, 369, 379.
- Andral, Gabriel* (1797—1876) — medic francez, profesor de patologie și terapeutică, autorul unor lucrări de medicină. — 24.
- Ana* (1665—1714) — regină a Angliei (1702—1714). — 367.
- Anneke, Friedrich* (aprox. 1818 — aprox. 1872) — ofițer de artilerie prusian, scos din cadrele armatei în 1846 din cauza activității sale revoluționare; membru al comunității din Köln a Ligii comuniștilor; în 1848 unul dintre fondatorii Uniunii muncitorilor de la Köln, redactor la „Neue Kölnische Zeitung”, membru al comitetului districtual renan al democra-

* Cu asterisc sînt notate numele celor cărora Marx și Engels le-au adresat scrisorile cuprinse în volumul de față. — *Nota red.*

ților, în 1849 locotenent-colonel în armata revoluționară din Baden-Palatinat; în timpul războiului civil din S.U.A. colonel în armata statelor aboliționiste din nord. — 391.

Anrooy, A. van — medic din Zalt-Bommel. — 398.

Anrooy, Henriette (Jettchen) van — vara lui Karl Marx, fiica lui Lion Philips, soția lui A. van Anrooy. — 398.

Arago, Dominique-François (1786—1853) — astronom, fizician și matematician francez; om politic burghez. — 25.

Arminius (17 î.e.n. — 21 e.n.) — conducător al heruscilor, a condus lupta triburilor germanice împotriva romanilor. În anul 9 î.e.n. a zdrobit în Pădurea Teuturgică armata romană condusă de Varus. — 274.

August (Caius Iulius Caesar Octavianus Augustus) (63 î.e.n. — 14 e.n.) — om de stat roman, împărat (27 î.e.n. — 14 e.n.). — 248.

B

Bacon, Francis, viconte de Saint Albans și baron de Verulam (Bacon de Verulam) (1561—1626) — om politic și filozof englez, considerat de Marx „adevăratul părinte al materialismului englez și al întregii științe experimentale moderne”. — 285.

Badinguet — vezi *Napoleon al III-lea*.

Baer, Wilhelm (m. 1872) — chimist și fizician german. — 25.

Baines, sir Edward (1800—1890) — economist burghez englez, liberal, membru al parlamentului (1859—1874). — 111.

Bakunin Mihail Aleksandrovici (1814—1876) — publicist și revoluționar rus, a participat la revoluția din 1848—1849 din Germania; unul dintre ideologii anarhismului; membru al Asociației Internaționale a Muncitorilor, din care a fost exclus în 1872, la Congresul de la Haga, din pricina

activității sale dezorganizatoare și a ideilor sale anarhiste. — 15, 98, 103, 311, 325, 534.

Balzac, Honoré de (1799—1850) — scriitor realist francez. — 254.

Bangya, János (1817—1868) — ziarist și ofițer ungur, participant la revoluția din 1848—1849 din Ungaria, după înfringerea revoluției emisar al lui Kossuth în străinătate și, în același timp, agent de poliție; mai târziu, sub numele de Mehmed-bey, a intrat în armata turcă; agent al Turciei în Caucaz în timpul războiului cerkezilor împotriva Rusiei (1855—1858). — 85, 126, 440.

Bauer, Edgar (1820—1886) — publicist german, tânăr hegelian; după revoluția din 1848—1849 a emigrat în Anglia; redactor al ziarului londonez „Neue Zeit”; după amnistia din 1861 funcționar prusian. — 36, 222, 435.

Beales, Edmond (1803—1881) — jurist englez și radical burghez; președinte al Ligii naționale engleze pentru independența Poloniei; membru al unei asociații engleze pentru eliberarea sclavilor; în timpul războiului civil din S.U.A. a luat atitudine în favoarea statelor din Nord; președinte al Ligii pentru reformă (1865—1869). — 78—79, 111, 223, 402, 409, 410.

Beauregard, Pierre-Gustave Toutant (1818—1893) — general american, a luat parte la războiul împotriva Mexicului (1846—1848); în timpul războiului civil din S.U.A. a comandat trupele statelor din Sud. — 18, 420.

Bebel, August (1840—1913) — militant de seamă al mișcării muncitorești germane și internaționale, de profesie un strungar în lemn; membru al Internaționalei I; din 1867 deputat în Reichstag; unul dintre întemeietorii și conducătorii social-democrației germane; a luptat împotriva lassalleanismului; în timpul războiului franco-prusian s-a situat pe pozițiile internaționalismului proletar, a militat pentru sprijinirea Comunei din Paris; delegat la congresele internaționale muncitorești socialiste din

- 1889, 1891 și 1893 ; prieten și colaborator al lui Marx și Engels ; militant al Internaționalei a II-a ; în ultimul deceniu al secolului trecut și la începutul secolului al XX-lea a luat atitudine împotriva reformismului și revizionismului, dar în ultima perioadă a activității sale a făcut o serie de greșeli cu caracter centrist. — 369.
- Becker, Bernhard** (1826—1882) — publicist german lassalleian ; mai târziu a aderat la eisenachieni ; președinte al Uniunii generale a muncitorilor germani (1864—1865) ; în 1872 delegat la Congresul de la Haga al Asociației Internaționale a Muncitorilor. — 9, 33, 49, 57, 65, 81, 97, 104, 107, 112, 114, 124—126, 128, 147, 383, 399, 400, 407, 415, 428, 435, 440, 446, 526.
- Becker, Hermann Heinrich** („Becker cel Roșu”) (1820—1885) — jurist și publicist german ; unul dintre conducătorii Uniunii muncitorilor și patronilor de la Köln, membru al comitetului districtual renan al democraților, editorul lui „Westdeutsche Zeitung” (mai 1849 — iulie 1850) ; din 1850 membru al Ligii comuniștilor. Unul dintre inculpați în procesul comuniștilor de la Köln (1852), condamnat la cinci ani închisoare ; în deceniul al 7-lea progresist, mai târziu național-liberal, membru al Camerei deputaților din Prusia (1862—1866), apoi al Reichstagului (1867—1874) ; din 1875 primar general al Kölnului. — 34, 35, 50, 55, 68.
- Becker, Johann Philipp** (1809—1886) — perier, militant de seamă al mișcării muncitorești germane internaționale, a participat la mișcarea democratică din deceniul al 4-lea și al 5-lea din Germania și Elveția ; a participat activ la revoluția din 1848—1849 ; după înfringerea revoluției a emigrat din Germania ; în deceniul al 7-lea — unul dintre conducătorii de seamă ai Asociației Internaționale a Muncitorilor, organizator al secțiilor germane ale Internaționalei în Elveția, delegat la Conferința de la Londra (1865) și la toate congresele Internaționalei.
- A corespondat cu Carol Farcaș, unul din conducătorii secției din Timișoara a Internaționalei I, căruia la 1 ianuarie 1869 i-a trimis carnetul de primire în Internațională, împreună cu alte zece documente de primire a noi membri ; redactor al revistei „Der Vorbote” (1866—1871) ; prieten și tovarăș de luptă al lui Marx și Engels. — 28, 116, 150, 316, 319, 325, 339, 440, 441, 445, 448—450, 453, 474, 489, 510, 528—530, 534.
- Beesly, Edward Spencer** (1831—1915) — istoric și politician englez, pozitivist, profesor la Universitatea din Londra ; participant la adunarea din 28 septembrie 1864 de la St. Martin's Hall, a luat parte activă la mișcarea pentru reforma electorală din 1867 ; în 1870—1871 a militat în presa engleză în apărarea Asociației Internaționale a Muncitorilor și a Comunei din Paris ; a întreținut relații de prietenie cu Marx. — 37, 115, 135, 206, 214, 299, 314, 323, 338, 402.
- Beethoven, Ludwig van** (1770—1827) — cel mai de seamă compozitor german. — 529.
- Béluze, Jean-Pierre** (1821—1908) — timpelar de mobila fină, socialist mic-burghez, discipol și adept al lui Cabet ; director al băncii „Crédit au Travail” (1862—1868), unul dintre fondatorii revistei „L'Association”, organ al mișcării cooperatiste ; membru al Asociației Internaționale a Muncitorilor ; mai târziu s-a retras din mișcarea muncitorească. — 86.
- Bender** — librar din Londra, a editat „Londoner Anzeiger”, organul emigrației mic-burgeze germane (1864—1867). — 32, 39, 57, 82, 93—96, 333, 405, 448.
- Benedek, Ludwig August** (1804—1881) — general austriac, comandant suprem al armatei austriece în războiul austro-prusian din 1866. — 184, 203, 211.
- Bennigsen, Rudolf von** (1824—1902) — om politic, adept al unificării Germaniei sub hegemonia Prusiei ; președintele Uniunii naționale (1859—

- 1867), apoi lider al aripii de dreapta a partidului național liberal, care reprezenta interesele marii burghezii; deputat în Reichstagul german (1871—1883 și 1887—1898). — 248, 266.
- Berghaus, Heinrich** (1797—1884) — geograf și cartograf german, autorul unor atlase geografice. — 26.
- Berndes** — democrat mic-burghez german, în deceniul al 7-lea al secolului al XIX-lea — emigrant la Londra. — 103.
- Bernstorff, Albrecht, conte de** (1809—1873) — diplomat prusian, ministru plenipotențiar la Londra (1857—1861), ministru de externe (1861—1862), ambasador la Londra (1862—1873). — 259.
- Beta, Heinrich** (pseudonimul lui *Beltziech*) (1813—1876) — scriitor și publicist german, democrat mic-burghez, emigrant la Londra. — 243, 333, 334, 336.
- Beltziech** — vezi *Beta*.
- Beust, Friedrich Ferdinand, conte de** (1809—1886) — om de stat reacționar din Saxonia, adversar al unificării Germaniei sub hegemonia Prusiei și adept al independenței micilor state germane; între anii 1849 și 1866 a ocupat mai multe posturi ministeriale în guvernul Saxoniei; ministru de externe (1866—1871) și cancelar al Austro-Ungariei (1867—1871), ambasador al Austro-Ungariei la Londra (1871—1878) și la Paris (1878—1882). — 150, 256, 326.
- Beust, Friedrich von** (1817—1899) — ofițer prusian, din cauza convingerilor sale politice a trecut în rezervă; în 1849 a luat parte la insurecția din Baden-Palatinat, apoi a emigrat în Elveția, unde a fost profesor de pedagogie; a participat la congresul burghezo-pacifist al Ligii păcii și libertății de la Geneva (1867). — 324.
- Bille, Carl Steen Andersen** (1828—1898) — ziarist și om politic danez, a făcut parte din partidul național-liberal, redactor și proprietar al ziarului „Dagbladet”, membru al Camerei inferioare a Folkething-ului. — 6.
- Biskamp, Elard** — ziarist democrat german; a luat parte la revoluția de la 1848—1849 din Germania; după înfringerea revoluției a emigrat și a făcut parte din redacția organului emigranților germani de la Londra, „Das Volk”, la care a colaborat Marx. — 97.
- Bismarck, Otto, prinț de** (1815—1898) — om de stat și diplomat al Prusiei și Germaniei, reprezentant al iuncheșimii prusiene; ambasador la Petersburg (1859—1862) și la Paris (1862); prim-ministru al Prusiei (1862—1871); cancelar al Imperiului german (1871—1890); a realizat unificarea Germaniei pe cale contrarevoluționară; dușman inveterat al mișcării muncitorești, autorul legii excepționale împotriva socialiștilor (1878). — 6, 35, 43, 50—53, 57—59, 65, 69, 70, 81, 89, 114, 120, 129, 132, 154, 163, 166, 182, 183—186, 188—191, 194, 215—221, 224, 225, 229, 245—248, 252, 255, 257, 258, 259, 266, 269, 272—274, 308, 312, 317, 326, 340, 343, 344, 346, 350, 361, 371, 379, 388, 389, 409, 412, 416, 417, 422, 444, 498, 526.
- Blackburn, Francis** (1782—1867) — jurist și om de stat irlandez; a deținut posturi de răspundere în administrația juridică irlandeză. — 346, 350.
- Blanc, Jean-Joseph-Louis** (1811—1882) — socialist mic-burghez, ziarist și istoric francez; în 1848 membru al guvernului provizoriu și președinte al comisiei de la Luxemburg; s-a situat pe o poziție de conciliere între clase și de pactizare cu burghezia; în august 1848 a emigrat în Anglia, unde a fost unul dintre conducătorii emigrației mic-burgheze. — 37, 194, 311, 320.
- Blank, Emil** — nepotul lui Friedrich Engels, fiul lui Karl Emil Blank. — 244.
- Blank, Karl Emil** (1817—1893) — negustor german, în deceniul al 5-lea și al 6-lea s-a apropiat de concepțiile socialiste; cumnatul lui Frie-

- drich Engles, cu a cărui soră, Marie, era căsătorit. — 52, 54.
- Blank, Marie* — nepoată a lui Friedrich Engels, fiica lui Karl Emil Blank. — 473.
- Blind, Friederike* — soția lui Karl Blind. — 197.
- Blind, Karl* (1826—1907) — scriitor și ziarist german, democrat mic-burghez, a participat la mișcarea revoluționară din 1848—1849 din Baden; în deceniul al 6-lea a fost unul dintre conducătorii emigranților mic-burghezi germani de la Londra; ulterior național-liberal; în timpul războiului franco-prusian, șovinist înveterat. — 24, 27—30, 32, 33, 46, 53, 71, 79, 82, 87, 89, 91, 94, 104, 131, 173, 201, 209, 333, 388, 391—394, 498, 527.
- Blum, Babette* (aprox. 1791 — aprox. 1865) — sora tatălui lui Karl Marx. — 141.
- Bobczynski, Konstantin* — participant la răscoala din Polonia de la 1863, ulterior emigrant la Londra, membru al Consiliului General al Internaționalei (1865—1868), secretar-corespondent pentru Polonia (din mai 1866), participant la Conferința de la Londra (1865). — 158, 178.
- Boelling, Friedrich* (1816—1884) — comerciant german, cumnatul lui Friedrich Engels, soțul surorii acestuia, Hedwig. — 465.
- Böhme, Jacob* (1575—1624) — meseriaș german, filozof mistic. — 357, 521.
- Bolleter, Heinrich* — emigrant german la Londra, proprietarul unui mic restaurant în Soho, unde se țineau adesea întruniri muncitorești; membru al Asociației culturale a muncitorilor germani de la Londra, membru în Consiliul General al Asociației Internaționale a Muncitorilor (noiembrie 1864—1865); a participat la Conferința de la Londra din 1865. — 92, 201.
- Bonaparte, Eugène-Louis-Jean-Joseph* (1856—1879) — fiul lui Napoleon al III-lea, care la naștere a primit titlul de „prinț imperial”. — 309.
- Bonaparte, Joseph-Charles-Paul, prințul Napoleon* (1822—1891) fiul lui Jérôme Bonaparte, vărul lui Napoleon al III-lea, după moartea fratelui său mai mare a luat numele de Jérôme (1867), în perioada celei de-a doua Republici deputat în Adunarea constituantă și legislativă, cunoscut sub porecla Plon-Plon și prințul „roșu”. — 50, 77.
- Bonaparte, Louis* — vezi *Napoleon al III-lea*.
- Borchardt, Louis* — medic german, cunoscut al lui Engels la Manchester. — 6, 17, 82, 90, 405.
- Borkheim, Sigismund Ludwig* (1825—1885) — publicist democrat german; în 1849 a luat parte la răscoala din Baden-Palatinat; după înfrângerea acesteia a emigrat din Germania; din 1851 comerciant la Londra; a întreținut relații de prietenie cu Marx și Engels. — 80, 98, 207, 257, 287, 293, 296, 308, 310, 322—337, 340, 356—360, 375, 505—511, 521, 535.
- Boustrapa* — vezi *Napoleon al III-lea*.
- Bowring, sir John* (1792—1872) — om politic, filolog și scriitor englez, discipol al lui Bentham; adept al liberalismului schimb; în deceniul al 6-lea funcționar superior; a transpus în fapt politica colonialistă a Angliei în Orientul Îndepărtat. — 529
- Bradlaugh, Charles* (1833—1891) — ziarist și om politic burghez, radical burghez, redactor al gazetei săptămânale „The National Reformer”; după Comuna din Paris l-a atacat cu vehemență pe Marx și Asociația Internațională a Muncitorilor. — 176, 342, 348.
- Brass, August* (1818—1876) — ziarist german; a luat parte la revoluția din 1848—1849 din Germania; după înfrângerea revoluției a emigrat în Elveția; din deceniul al 7-lea adept al lui Bismarck; editor al lui „Norddeutsche Allgemeine Zeitung”. — 274, 292.

- Breitschwert, Otto Ludwig** (pseudonim : *L. Otto*) (1836—1890) — ziarist german, membru în Consiliul General al Internaționalei (1864), secretar-correspondent pentru Spania (1866). — 32.
- Bridges, John Henry** (1832—1906) — filozof pozitivist englez, adept al lui Comte ; de profesiune medic, colaborator la „Commonwealth”. — 206.
- Bright, John** (1811—1889) — fabricant englez, adept al liberului schimb, unul dintre fondatorii Ligii împotriva legilor cerealelor ; de la începutul deceniului al 7-lea lider al aripii de stînga a partidului liberal ; ministru în mai multe guverne liberale. — 10, 15, 45, 49, 93, 154, 182, 275, 393, 397.
- Bronner, Eduard** — medic german, democrat mic-burghez ; în 1849 deputat în Adunarea constituantă din Baden ; ulterior a emigrat în Anglia. — 29, 33, 394.
- Brown, John** (1800—1859) — fermier american, unul dintre conducătorii de seamă ai aripii revoluționare a mișcării aboliționiste ; a luat parte la lupta armată împotriva proprietarilor de sclavi din Kansas (1854—1856) ; în 1859 a încercat să organizeze o răscoală a sclavilor negri din Virginia, dar a fost predat instanțelor judiciare și executat. — 355.
- Bruhn, Karl von** (n. 1803) — ziarist german, membru al Ligii comuniștilor, din care a fost exclus în 1850 ; adept al fracțiunii sectare aventuriste Willich-Schapper ; mai tirziu adept al lui Lassalle, redactor la „Nordstern” din Hamburg. — 23, 84—86, 93, 96, 399, 435.
- Bucher, Lothar** (1817—1892) — funcționar prusian, publicist ; în 1848 deputat în Adunarea națională din Prusia (centrul stînga) ; după înfrîngerea revoluției din 1848 a emigrat la Londra ; mai tirziu național-liberal ; partizan al lui Bismarck. — 28, 35, 257, 258, 374, 435, 445, 521, 526.
- Büchner, Ludwig** (1824—1899) — medic, naturalist și filozof burghez, reprezentant al materialismului vulgar liberal ; a participat la congresul burghezo-pacifist al Ligii păcii și libertății de la Geneva (1867). — 323, 491, 514.
- Buol-Schauenstein, Karl Ferdinand**, conte de (1797—1865) — om de stat și diplomat austriac, ministru plenipotențiar la Petersburg (1848—1850), apoi la Londra (1851—1852) ; prim-ministru și ministru de externe (1852—1859). — 36.
- Bürgers, Heinrich** (1820—1878) — publicist radical german ; în 1842—1843 colaborator la „Rheinische Zeitung” ; în 1848 membru al comunității din Köln a Ligii comuniștilor ; în 1848—1849 unul dintre redactorii lui „Neue Rheinische Zeitung” ; în 1850 membru al organului central al Ligii comuniștilor ; în 1852, fiind unul dintre principalii acuzați în procesul comuniștilor de la Köln, a fost condamnat la șase ani de închisoare ; în deceniul al 7-lea membru al Uniunii naționale și redactor la „Rheinische Zeitung” din Düsseldorf. — 80, 150, 321, 370, 374, 376, 451.
- Burkhard, A.** — emigrant german la Manchester, în deceniul al 7-lea al secolului al XIX-lea secretar al administrației Casei Schiller. — 539.
- Burns, Lydia** (*Lizzy, Lizzie*) (1827—1878) — muncitoare irlandeză, a participat la mișcarea irlandeză de eliberare națională ; soția lui Friedrich Engels. — 25, 35, 41, 66, 73, 111, 113, 127, 129, 131, 135, 141, 148, 165, 174, 179, 182, 193, 224, 232, 251, 264, 267, 275, 277, 283, 285—288, 291, 295, 334, 339, 360, 372.
- Burns, Robert** (1759—1796) — mare poet democrat scoțian. — 66.
- Butler, Benjamin Franklin** (1818—1893) — om politic și general american, unul dintre liderii aripii de stînga a partidului republican ; în timpul războiului civil din S.U.A. a comandat armata expediționară a statelor din Nord în luptele pentru cucerirea New

Orleansului; guvernator militar în New Orleans. — 146.

C

Carnarvon, Henry Howard Molyneux Herbert, conte de (1831—1890) — om de stat englez, conservator, ministru al coloniilor (1866—1867 și 1874—1878). — 343.

Carnot, Lazare-Hippolyte (1801—1888) — publicist și om politic francez, republican burghez moderat; în 1848 membru al guvernului provizoriu; în perioada celei de-a doua Republici deputat în Adunarea constituantă și legislativă, după 1851 — unul dintre liderii opoziției republicane a regimului bonapartist. — 397.

Carol al V-lea (1500—1558) — rege al Spaniei sub numele de Carol I (1516—1556) și împărat al Sfântului imperiu roman de națiune germană (1519—1556); figura lui Carol al V-lea apare în drama lui Lassalle „Franz von Sickingen”. — 40.

Carpenter, William Benjamin (1813—1885) — naturalist și fiziolog englez. — 529.

Carrère — emigrant francez la Londra, profesor de matematică, fizică și chimie. — 227.

Catilina, Lucius Sergius (aprox. 108—62 î.e.n.) — om politic roman, patrician; organizator al conjurației care îi poartă numele împotriva republicii aristocrate. — 135.

Cavaignac, Louis-Eugène (1802—1857) — general și om politic reacționar francez, republican burghez moderat; în deceniul al 4-lea și al 5-lea a luat parte la cucerirea Algeriei; ministru de război în mai-iunie 1848; investit cu puteri dictatoriale, a înăbușit cu cruzime insurecția din iunie 1848 a proletariatului parizian; prim-ministru (iunie-decembrie 1848). — 320.

Caesar, Caius Iulius (aprox. 100—44 î.e.n.) — mare general și om de stat roman. — 135.

Chassepot, Antoine-Alphonse (1833—1905) — inventator francez în domeniul armamentului. — 317.

Chaucer, Geoffroy (1340—1400) — poet englez, unul dintre fondatorii literaturii engleze. — 461.

Cicero, Marcus Tullius (106—43 î.e.n.) — celebru orator și om politic roman; filozof eclectic. — 425.

Clarendon, George William Frederick, Villiers, conte de (1800—1870) — om de stat englez, whig, mai tirziu liberal; vicerege al Irlandei (1847—1852), a înăbușit răcoala din 1848 din Irlanda; ministru de externe (1853—1858, 1865—1866 și 1868—1870). — 205.

Classen-Kappelman, Johann (aprox. 1814—1879) — fabricant din Köln, consilier municipal la Köln, în deceniul al 7-lea progresist. — 132, 135, 166.

Clement, Knut Jong Bohn (1803—1873) — istoric și lingvist german, profesor la Universitatea din Kiel; de origine danez. — 6, 7.

Cluseret, Gustave-Paul (1823—1900) — om politic francez, a participat la războiul Crimeii (1853—1856), a luat parte la eliberarea Italiei (1860), a participat la războiul civil din S.U.A. (1861—1865) de partea statelor din Nord; a primit gradul de general; membru al Asociației Internaționale a Muncitorilor; a aderat la bakuniști; în 1870 a luat parte la insurecțiile din Lyon și Marsilia, membru al Comunei din Paris; în aprilie 1871 delegat în probleme militare; după înfringerea Comunei a emigrat în Belgia, s-a întors în Franța după amnistie; din 1888 membru al Camerei deputaților, a aderat la socialiști; delegat la Congresul socialist muncitoresc internațional din 1889. — 373.

Cobden, Richard (1804—1865) — fabricant din Manchester, liberal, unul dintre liderii adepților liberalismului schimb și unul dintre fondatorii Ligii împotriva legilor cerealelor, membru al parlamentului. — 15, 48.

- Cohen, Ferdinand* (aprox. 1842—1866) — student german, fiu vitreg al lui K. Blind ; la 7 mai 1866 a săvârșit un atentat nereușit împotriva lui Bismarck ; în închisoare s-a sinucis. — 195, 197.
- Colcraft* — călău englez, la 23 octombrie 1867 la Manchester a executat sentința de condamnare la moarte a fenienilor irlandezi Allen, Larkin și O'Brien. — 355.
- Collet, Charles Dobson* — ziarist radical și om politic englez, redactorul organului urquhartist „Free Press” (1859—1865) ; din 1866 a editat „Diplomatic Review”. — 36, 324, 493.
- Collin, William Wilkie* (1824—1889) — scriitor englez. — 243.
- Comte, Isidore-Auguste-François-Marie* (1798—1857) — matematician, filozof și sociolog francez ; întemeietorul pozitivismului. — 214.
- Connolly, Thomas* — în deceniul al 7-lea membru al Asociației zidarilor ; reformist, membru în comitetul executiv al Ligii pentru reformă — 107.
- Contzen, Karl Wilhelm* — economist burghez german, adept al lui Roscher, docent la Universitatea din Leipzig. — 358, 519.
- Cotta, Bernard* (1808—1879) — savant german, geolog, autor al unei serii de lucrări. — 25.
- Cowper, William Francis* (1811—1888) — om de stat englez, membru al parlamentului, a ocupat o serie de posturi în guverne liberale. — 275.
- Cremer, William Randall* (1838—1908) — militant în mișcarea trade-unionistă și în cea pacifistă burgheză, reformist ; unul dintre întemeietorii și conducătorii Uniunii dulgherilor și tâmplarilor, membru al Consiliului trade-unionurilor din Londra, al Ligii naționale engleze pentru independența Poloniei, al Ligii pământului și a muncii, al Consiliului General al Asociației Internaționale a Muncitorilor și secretar general al acesteia (1864—1866) ; în 1865 a participat la Conferința de la Londra și în 1866 la Congresul de la Geneva ale Asociației Internaționale a Muncitorilor ; membru al comitetului executiv al Ligii pentru reformă ; adversar al tacticii revoluționare, a pactizat cu burghezia în perioada luptei pentru reforma electorală ; ulterior liberal ; membru al parlamentului (1885—1895 și 1900—1908). — 10, 13, 37, 48, 102, 111, 122, 178, 181, 223, 232, 315, 348, 423, 433, 475.
- Crespelle* — membru al secției franceze a Internaționalei de la Londra, unde a susținut linia Consiliului General, membru al Consiliului General al Internaționalei (1866—1867). — 157, 449.
- Cromwell, Oliver* (1599—1658) — om de stat englez ; conducătorul burgheziei și al nobilimii îmburghezite în perioada revoluției burgheze engleze din secolul al XVII-lea ; din 1653 până în 1658 lord-protector (șeful statului) al Angliei, Scoției și Irlandei. — 366.
- Cuvier, Georges* (1769—1832) — zoolog și paleontolog francez ; autorul teoriei idealiste antiștiințifice a cataclismelor. — 236, 238.
- Cuza, Alexandru Ioan* — primul domnitor al Principatelor Unite (1859—1862) și al statului național România (1862—1866). A participat activ la mișcarea revoluționară de la 1848 din Moldova, iar după aceea la mișcarea pentru Unirea Principatelor. La 5 ianuarie 1859 a fost ales domn al Moldovei, iar la 24 ianuarie 1859 și al Țării Românești, înfăptuindu-se astfel unirea celor două țări. A înfăptuit două mari reforme, agrară și electorală, care au îndirjit pe reprezentanții boierimii conservatoare și ai aripii de dreapta a burgheziei. Aceștia, unindu-se în coaliția cunoscută sub numele de monstroasa coaliție, l-au silit să abdice în februarie 1866 și eu adus în locul său pe printul străin Carol de Hohenzollern. — 185.

D

- Dante, Alighieri* (1265—1321) — scriitor italian, unul dintre cei mai mari poeți ai lumii. — adn. 521.
- Darwin, Charles Robert* (1809—1882) — mare naturalist englez, întemeietorul biologiei științifice și al concepției despre evoluția istorică a speciilor de plante și animale pe caiea selecției naturale, cunoscută sub numele de darvinism. — 89, 227, 236, 237, 371, 425, 480, 529.
- Davis, Jefferson* (1808—1889) — om politic american, membru al partidului democrat; unul dintre organizatorii rebeliunii proprietarilor de sclavi din statele din Sud, a luat parte la războiul S.U.A. împotriva Mexicului (1846—1848); ministru de război (1853—1857); președinte al Confederației statelor din Sud (1861—1865). — 421.
- Davisson, A. N.* — la sfârșitul deceniului al 7-lea al secolului trecut, secretar al Casei Schiller din Manchester. — 545.
- Deasy, Michael* — unul dintre conducătorii feniienilor irlandezi. — 355.
- Dell, William* — militant al mișcării muncitorești și democrate engleze, tapițer, membru al Ligii naționale engleze pentru independența Poloniei, participant la adunarea din 28 septembrie 1864 de la St. Martin's Hall, membru al Consiliului General al Internaționalei (1864—1869) și casierul ei (1865, 1866—1867), participant la Conferința de la Londra din 1865; unul dintre conducătorii Ligii pentru reformă. — 78, 232, 410.
- Demuth, Helene* (1823—1890) — menajera și prietena credincioasă a familiei Marx. — 230, 406, 496.
- Denis, Chateaugiron de* — publicist francez. — 158.
- Denoual, Jules* — democrat mic-burghez francez, participant la întrunirea publică de la St. Martin's Hall din 28 septembrie 1864; membru al Consiliului General al Asociației Internaționale a Muncitorilor (1864—1865). — 97.
- De Paepe, César* (1842—1890) — zețar, mai tirziu medic; unul dintre întemeietorii secției belgiene a Asociației Internaționale a Muncitorilor; membru al Consiliului federal belgian; în 1865 delegat la Conferința de la Londra, în 1867 delegat la Congresul de la Lausanne, în 1868 la Congresul de la Bruxelles, în 1869 la cel de la Basel și în 1871 la Conferința de la Londra a Asociației Internaționale a Muncitorilor; după Congresul de la Haga din 1872 i-a sprijinit pentru o perioadă de timp pe bakuniști; unul dintre întemeietorii Partidului muncitoresc belgian (1885). — 441, 446.
- Derby, Edward George Geoffrey Smith Stanley* (din 1851) conte de (1799—1869) — om de stat englez, whig pînă în 1835, apoi lider al torylor, ulterior unul dintre liderii partidului conservator; prim-ministru (1852, 1858—1859, 1866—1868). — 275, 292, 355, 494.
- Descartes, (Cartesius) René* (1596—1650) — remarcabil filozof francez, matematician și naturalist. — 326.
- Dickson* — ofițer englez, în deceniul al 7-lea al secolului al XIX-lea unul dintre conducătorii Ligii pentru reformă. — 348.
- Diderot, Denis* (1713—1784) — filozof francez reprezentant al materialismului mecanicist, ateu; iluminist, unul dintre ideologii burgheziei franceze revoluționare, fondator și redactor principal al Enciclopediei franceze. — 528.
- Dietzgen, Joseph* (1828—1888) — social-democrat german, de profesie muncitor tăbăcar; filozof autodidact „care a descoperit în mod independent materialismul dialectic” (Lenin). — 354, 357, 521.
- Diogene Laertius* (secolul al III-lea) — istoric elen, autorul unei vaste lucrări compiloratorii despre viețile și operele filozofilor antichității. — 274.

- Disraeli, Benjamin* (din 1876) conte de Beaconsfield (1804—1881) — om de stat și scriitor englez, unul dintre liderii torylor; în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, unul dintre liderii partidului conservator; cancelar al trezoreriei (1852, 1858—1859 și 1866—1868), prim-ministru (1868 și 1874—1880). — 205, 341, 398, 513.
- Dönniges, Franz Alexander Friedrich Wilhelm von* (1814—1872) — istoric și diplomat german, autorul unor lucrări de istorie a Germaniei în perioada evului mediu; în 1862—1864 ambasador al Bavariei în Elveția. — 9.
- Dönniges, Helene von* (1845—1911) — fiica lui Friedrich Wilhelm Dönniges, soția boierului român Racoviță. — 16, 115, 154.
- Dresemann* — în deceniul al 7-lea al secolului al XIX-lea redactor la „Düsseldorfer Zeitung”. — 95.
- Dronke, Ernst* (1822—1891) — publicist și scriitor german; la început „adevărat socialist”, apoi membru al Ligii comunistilor și unul dintre redactorii lui „Neue Rheinische Zeitung”; după revoluția din 1848—1849 a emigrat în Anglia; după sciziunea din Liga comunistilor — adept al lui Marx și Engels; ulterior s-a retras din viața politică și s-a ocupat cu comerțul. — 98, 101, 111, 125, 144, 204, 207, 293, 324, 329, 332.
- Duchiński, Franciszek* (1817—1893) — istoric și etnograf polonez, după răscoala din 1830—1831 a emigrat la Paris; a scris o serie de lucrări de istorie și etnografie a Poloniei și a slavilor orientali. — 116, 117, 227.
- Duller, Eduard* (1809—1853) — scriitor german, romantic reacționar, autor al unor nuvele istorice. — 25.
- Duncker* — funcționar de poliție german. — 222.
- Duncker, Franz Gustav* (1822—1888) — om politic burghez și editor german. — 279, 281, 484, 499.
- Duncker, Max Wolfgang* (1811—1886) — istoric german, profesor la Halle, apoi la Tübingen; din 1859 funcționar guvernamental prusian, apoi director al arhivei de stat prusiene (1867—1874). — 25.
- Dupanloup, Felix - Antoine - Philibert* (1802—1878) — teolog și om politic francez, unul dintre conducătorii partidului catolic, din 1849 arhiepiscop de Orléans; deputat în Adunarea națională din 1871. — 325, 343.
- Dupleix, François* — emigrant francez în Elveția, de profesie legător de cărți; unul dintre organizatori și președinte al secției franceze a Internaționalei de la Geneva, delegat la Conferința de la Londra (1865), la congresele de la Geneva (1866) și Lausanne (1867) ale Internaționalei. — 439, 449, 475.
- Dupont, Eugène* (aprox. 1831—1881) — militant de seamă al mișcării muncitorești internaționale, muncitor francez, constructor de instrumente muzicale; în 1848 a luat parte la insurrecția din iunie de la Paris; din 1862 a trăit la Londra; membru al Consiliului General al Asociației Internaționale a Muncitorilor (noiembrie 1864—1872), secretar-corespondent pentru Franța (1865—1871); în 1865 a participat la Conferința de la Londra și în 1866 la Congresul de la Geneva; în 1867 președinte al Congresului de la Lausanne, în 1868 delegat la Congresul de la Bruxelles, în 1871 la Conferința de la Londra și în 1872 la Congresul de la Haga; în Internațională a promovat linia lui Marx; în 1870 a plecat la Manchester, unde a înființat o secție a Asociației Internaționale a Muncitorilor; membru al Consiliului federal britanic al Asociației Internaționale a Muncitorilor (1872—1873); în 1874 s-a stabilit în S.U.A.; prieten și tovarăș de luptă al lui Marx și Engels. — 97, 178, 232, 307, 319, 430, 433, 486.

E

Eccarius, Johann Georg (1818—1889) — publicist, militant de seamă al mișcă-

- ria muncitorești germane și internaționale, de profesiune croitor; emigrant la Londra, membru al Ligii celor drepti, apoi al Ligii comunistilor; unul dintre conducătorii Asociației culturale a muncitorilor germani din Londra; a luat parte la întrunirea de la 28 septembrie 1864 de la St. Martin's Hall; membru al Consiliului General al Asociației Internaționale a Muncitorilor, secretar general al Consiliului (1867—1871), secretar-corespondent pentru America (1870—1872); delegat la toate congresele și conferințele Asociației; pînă în 1872 a susținut linia lui Marx; în primăvara anului 1872 s-a alăturat liderilor reformiști ai trade-unionurilor engleze. — 10, 13, 14, 32, 49, 60, 66, 74, 76, 82, 96, 102, 116, 161, 178, 180—181, 183, 246, 291, 307, 316, 318—321, 325, 328, 339, 345, 412, 449, 452, 475.
- Eckardt, Ludwig** (1827—1871) — publicist și om politic austriac, democrat mic-burghez; a luat parte la revoluția din 1848—1849 din Austria și Germania, după înfringerea revoluției a emigrat în Elveția, apoi în Germania; în 1865 unul dintre conducătorii Partidului popular german și redactor la „Deutsches Wochenblatt”, s-a manifestat activ împotriva unificării Germaniei sub hegemonia Prusiei, în 1867 s-a întors în Austria. — 145, 146.
- Egli, Johann Jakob** (1825—1896) — geograf și profesor elvețian, din 1883 profesor la Universitatea din Zürich, autor al unei serii de lucrări. — 25, 138.
- Eichhoff, Karl Wilhelm** (1833—1895) — socialist și publicist german; la sfîrșitul deceniului al 6-lea a dezlăuit în presă activitatea de agent provocator a lui Stieber; în urma acestui fapt a fost dat în judecată; în 1861—1866 a emigrat la Londra; din 1868 membru al Internaționalei I, fiind unul dintre primii ei istorici; din 1869 membru al Partidului muncitoresc social-democrat din Germania. — 105, 125, 128, 207, 255.
- Einhorn** — vezi *Horn*.
- Eisenbart, Johann Andreas** (1661—1727) — medic german, oculist și chirurg; în pofida cunoștințelor sale de medicină, el folosea metode terapeutice șarlatanești; în literatura populară germană „doctor Eisenbart” a devenit prototipul medicului șarlatan. — 340.
- Elcho, Francis Wemyss Charteris Douglas, lord** (1818—1914) — om politic englez, conservator, membru al parlamentului; în deceniul al 7-lea s-a ridicat împotriva reformei electorale. — 223.
- Elisabeta I** (1533—1603) — regină a Angliei (1558—1603). — 366.
- Enlantin, Barthélemy-Prospér** (numit *Père Enlantin*) (1796—1864) — socialist utopist francez, unul dintre cei mai apropiați discipoli ai lui Saint-Simon; după moartea acestuia s-a aflat în fruntea școlii saint-simoniste. — 158.
- Engel, Ernst** (1821—1896) — cunoscut statistician german, în 1860—1888 director al Biroului regal prusian de statistică de la Berlin. — 110, 266.
- Engels, Elisabeth Franziska Maurilia** (1797—1873) — mama lui Friedrich Engels. — 139, 464, 466, 517.
- Engels, Emil** (1828—1884) — fratele lui Friedrich Engels, asociat al firmei „Ermen & Engels” din Manchester. — 472.
- Engels, Hermann** (1822—1905) — fratele lui Friedrich Engels, fabricant la Barmen. — 386, 462—466, 515.
- Engels, Rudolf** (1831—1903) — fratele lui Friedrich Engels. — 403.
- Ermen, Anton** — unul dintre asociații firmei „Ermen & Engels” din Manchester. — 464, 466, 516.
- Ermen, Franz** — unul dintre asociații firmei „Ermen & Engels” din Manchester. — 119.
- Ermen, Gottfried** — unul dintre asociații firmei „Ermen & Engels” din

- Manchester. — 92, 139, 208, 264, 269, 278, 330, 340, 464—466, 511, 516.
- Ermen, Peter (Pitt)* — unul dintre asociații firmei „Ermen & Engels” din Manchester. — 466.
- Eschil* (525—456 î.e.n.) — poet tragic grec, considerat părintele tragediei antice. — 528.
- Eulenburg, Friedrich Albrecht*, conte (1815—1881) — om de stat și diplomat prusian, în 1862—1878 ministru de interne. — 225.
- Eves, Charles* — autorul unor manuale școlare populare din Anglia la mijlocul secolului al XIX-lea. — 461.
- Eyre, Edward John* (1815—1901) — funcționar englez în serviciul colonial, guvernator în Jamaica (1864—1866), în 1865 a înăbușit răcoala negrilor. — 151.
- F**
- Faucher, Julius* (1820—1878) — economist burghez vulgar german, publicist, tânăr hegelian; adept al liberalismului schimb; în 1850—1861 emigrant în Anglia; în 1861 s-a întors în Germania; membru al Camerei deputaților din Prusia, progresist; din 1866 național-liberal. — 355, 415, 508, 513, 519.
- Favre, Jules* (1809—1880) — avocat și om politic francez, unul dintre conducătorii republicanilor burghezi moderați; în 1848 secretar general la Ministerul de Interne, apoi adjunct al ministrului de interne, deputat în Adunarea constituantă și legislativă (1848—1851); în deceniul al 7-lea deputat în Corpul legislativ; în 1870—1871 ministru de externe, unul dintre călăii Comunei din Paris și dintre inițiatorii luptei împotriva Internaționalei. — 213, 320.
- Fazy, Jean Jacques (James)* (1794—1878) — om de stat și publicist elvețian, radical, șef al guvernului cantonului Geneva (1846—1853 și 1855—1861); fondatorul Băncii Elveției, a dus o politică probonapartistă. — 111, 135, 174, 405.
- Fellner, Karl Konstanz Viktor* (1807—1866) — om politic german, comerciant; ultimul primar al orașului liber Frankfurt-pe-Main (1866). — 222.
- Feuerbach Ludwig* (1804—1872) — cel mai mare filozof materialist german din perioada premarxistă. — 266.
- Fichte, Johann Gottlieb* (1762—1814) — filozof idealist subiectiv german, reprezentant al filozofiei clasice germane. — 337.
- Figuier, Guillaume Louis* (1819—1894) — naturalist și scriitor german. — 25.
- Filip al II-lea* (1527—1598) — rege al Spaniei (1556—1598). — 9, 36, 414.
- Fontaine, Léon* — ziarist belgian; a luat parte la mișcarea democrată; redactorul ediției franceze a publicației „Kolokol” a lui Herzen (1862—1865); în 1865 secretar-corespondent provizoriu al Consiliului general din Belgia; în 1868 delegat la Congresul de la Bruxelles al Asociației Internaționale a Muncitorilor. — 430, 437, 438.
- Fontana, Giuseppe P.* — a luat parte la revoluția din 1848 din Italia, mai târziu emigrant; unul dintre conducătorii Asociației progresului comun, organizație a muncitorilor italieni din Londra care se afla sub influența lui Mazzini; membru al Consiliului General al Asociației Internaționale a Muncitorilor (octombrie 1864—1865); în 1865 secretar-corespondent pentru Italia. — 13—15, 79, 82, 98, 430.
- Fourier, Charles* (1772—1837) — mare socialist utopist francez. — 210, 479.
- Fox, Peter* (numele adevărat *Peter Fox André*) (m. 1869) — militant al mișcării democratice și muncitorești engleze; ziarist, pozitivist; unul dintre conducătorii Ligii naționale engleze pentru independența Poloniei; a participat la întrunirea publică de la St. Martin's Hall din 28 septembrie 1864 — membru al Consiliului General al Asociației Internaționale a Muncitorilor

- (1864—1869); din 1865 corespondent de presă oficial al Consiliului General; din septembrie pînă în noiembrie 1866 secretar general al Consiliului; secretar-corespondent pentru America (1866—1867); în 1866 unul dintre redactorii publicației „Commonwealth”; membru al comitetului executiv al Ligii pentru reformă. — 20, 31, 37, 102, 122, 158, 161, 165, 166, 193, 195, 213, 214, 232, 325, 328, 348, 365, 424, 433.
- Fowler, Thomas** (1736—1801) — farmacist și medic englez. — 162.
- Frankenheim, Moritz Ludwig** (1801—1869) — fizician și filozof german, profesor la Universitatea din Breslau. — 26.
- Franz Joseph I** (1830—1916) — împărat al Austriei (1848—1916). — 36, 184.
- Frederic Wilhelm** (1831—1888) — prinț moștenitor al Prusiei; în 1888 rege al Prusiei și împărat german sub numele de Frederic al III-lea; în timpul războiului franco-prusian a comandat Armata a 2-a Prusiană. — 203, 248.
- Frederic Wilhelm al IV-lea** (1795—1861) — rege al Prusiei (1840—1861). — 216, 275.
- Freiligrath, Ferdinand** (1810—1876) — poet liric german, la începutul activității sale — romantic, apoi poet revoluționar; în 1848—1849 unul dintre redactorii lui „Neue Rheinische Zeitung”, membru al Ligii comuniștilor; în deceniul al 7-lea funcționar la filiala din Londra a Băncii Elveției; în deceniul al 6-lea a părăsit lupta revoluționară. — 46, 71, 103, 135, 151, 173, 196, 198, 267, 277, 283, 293, 331, 334, 338, 352—354, 405, 446, 455, 501.
- Freiligrath, Ida** (1817—1899) — soția lui Ferdinand Freiligrath. — 117, 277, 283, 353.
- Freiligrath, Käthe (Käthchen)** (1845—1904) — fiica lui Ferdinand Freiligrath. — 117, 213, 316, 321.
- Frémont, John Charles** (1813—1890) — explorator și om politic american, membru al partidului republican (ari-pa stîngă); candidat la președinție în alegerile din 1856; în timpul războiului civil din America a comandat trupele statelor din Nord în statul Missouri (pînă în noiembrie 1861) și în statul Virginia în 1862. — 33.
- Frenzel** — în deceniul al 7-lea al secolului al XIX-lea membru al Camerei deputaților din Prusia, progresist. — 242.
- Freytag, Gustav** (1816—1895) — scriitor burghez german. — 26.
- Fribourg, E. E.** — militant al mișcării muncitorești franceze; gravor, mătirziu comerciant; proudhonist de dreapta; participant la întrunirea din 28 septembrie 1864 de la St. Martin's Hall; unul dintre conducătorii secției din Paris a Asociației Internaționale a Muncitorilor; delegat la Conferința de la Londra (1865) și la Congresul de la Geneva (1866); în 1871 a publicat cartea „Asociația Internațională a Muncitorilor”, în care a luat atitudine împotriva Internaționalei și a Comunei din Paris. — 61, 77, 92, 156, 232, 433.
- Friedrich, Karl Nikolaus, prinț** (1828—1885) — general prusian, ulterior feldmareșal; în războiul cu Danemarca din 1864 — comandant suprem al armatei prusiene, apoi al armatei austro-prusiene, în războiul austro-prusian din 1866 a comandat Armata I prusiană. — 7, 184, 203, 270, 390, 419.
- Fritzsche, Friedrich Wilhelm** (1825—1905) — unul dintre militanții reformiști ai mișcării social-democrate și sindicale germane; de profesiune muncitor în industria tutunului; participant la revoluția din 1848—1849; unul dintre fondatorii și conducătorii Uniunii generale a muncitorilor germani, lassallean, deputat în Reichstagul Germaniei de nord. — 114.

G

Garibaldi, Giuseppe (1807—1882) — revoluționar italian, democrat, condu-

- cătorul mișcării de eliberare națională din Italia; în deceniul al 6-lea și al 7-lea a condus lupta poporului italian pentru eliberarea națională și unificarea Italiei pe cale revoluționară; în 1860 a condus campania revoluționară din Italia de sud; a participat la războaiele împotriva Austriei. — 10, 112, 204, 216, 270, 325, 343, 373, 393, 397.
- *Garnier-Pagès, Louis-Antoine* (1803—1878) — om politic francez, republican burghez moderat; în 1848 — membru al guvernului provizoriu și primar al Parisului; în perioada celui de-al doilea Imperiu — deputat în Corpul legislativ (1864—1871); membru al guvernului apărării naționale (1870—1871). — 397.
- *Garrido y Tortosa, Fernando* (1821—1883) — republican și federalist burghez spaniol, socialist utopist și istoric, deputat în Cortesuri (1869—1873), autorul unor lucrări de istorie a Spaniei. — 25.
- *Gathorne-Hardy, Gathorne* (1814—1906) — om de stat englez, conservator, ministru de interne (1867—1868). — 355, 365.
- *Geffcken, Friedrich Heinrich* (1830—1896) — diplomat și jurist german, în 1866—1869 ambasador hanseatic la Londra. — 259.
- *Geib, August* (1842—1879) — social-democrat german, librar din Hamburg; membru al Uniunii generale a muncitorilor germani; a participat la Congresul de la Eisenach din 1869; unul dintre întemeietorii Partidului muncitoresc social-democrat; casier al partidului (1872—1878); deputat în Reichstag (1874—1876). — 372.
- *Gentz, Friedrich* (1764—1832) — om de stat și publicist reacționar austriac, consilier al lui Metternich; secretar al Congresului de la Viena (1814—1815) și al congreselor Sfintei Alianțe. — 360.
- *George al II-lea* (1683—1760) — rege al Angliei (1727—1760). — 367.
- George al V-lea* (1819—1878) — rege al Hannover-ului (1851—1866). — 221, 380.
- Gerhardt, Charles-Frédéric* (1816—1856) chimist francez; a precizat împreună cu Laurent noțiunile de moleculă și atom. — 282, 285.
- Giebel, Christoph Gottfried* (1820—1881) — zoolog și paleontolog german, autor al unei serii de lucrări. — 26.
- Girardin, Émile de* (1806—1881) — publicist și om politic francez, din deceniul al 4-lea pînă în deceniul al 7-lea al secolului trecut a fost, cu unele întreruperi, redactorul ziarului „La Presse”; în politică a excelat printr-o totală lipsă de principii; înainte de revoluția din 1848 a făcut opoziție guvernului Guizot; în perioada revoluției a fost republican burghez; deputat în Adunarea legislativă (1850—1851), ulterior bonapartist. — 309, 315.
- Gladstone, William Ewart* (1809—1898) — om de stat englez, tory, apoi peelist; în a doua jumătate a secolului al XIX-lea lider al partidului liberal; ministru de finanțe (1852—1855 și 1859—1866) și prim-ministru (1868—1874, 1880—1885, 1886 și 1892—1894). — 193, 275.
- Glais-Bizoin, Alexandre-Olivier* (1800—1877) — om politic francez, avocat, republican burghez moderat; deputat în Adunarea constituanta (1848—1849); în deceniul al 7-lea membru al Corpului legislativ, membru al guvernului apărării naționale (1870—1871). — 213.
- Gneist, Heinrich Rudolf Hermann Friedrich* (1816—1895) — jurist și om politic german, profesor la Universitatea din Berlin, membru al Camerei deputaților din Prusia (din 1858) și al Reichstagului german (din 1868); la începutul deceniului al 7-lea reprezentant al opoziției liberale, iar din 1866 național-liberal. — 107.
- Goegg, Amand* (1820—1897) — ziarist german; democrat mic-burghez; în

- 1849 membru al guvernului provizoriu din Baden ; după înfrîngerea revoluției a emigrat ; în deceniul al 8-lea a intrat în rîndurile social-democrației germane. — 324.
- Goethe, Johann Wolfgang** (1749—1832) — mare scriitor și gînditor german. — 23, 260, 339, 378, 528.
- Göltz, Ferdinand** (1826—1915) — medic și om politic german, participant la insurecția din mai de la Dresden din 1849 ; în deceniul al 7-lea progresist, apoi național-liberal, deputat în Reichstagurile Germaniei de nord și Germaniei. — 519.
- Goltz, Robert Heinrich Ludwig** (1817—1869) — diplomat prusian, ambasador la Paris (decembrie 1862—1869). — 216.
- Gorceakov Aleksandr Mihailovici, prinț** (1798—1883) — om de stat și diplomat rus, ambasador la Viena (1854—1856), ministru de externe (1856—1882). — 379.
- Gounod, Charles-François** (1818—1893) compozitor francez. — 529.
- Grach** — soția bancherului Grach din Trier. — 460.
- Gracchus (Caius Sempronius Gracchus)** (153—121 î.e.n.) — tribun al poporului în Roma antică, a inițiat și a înfăptuit o însemnată reformă agrară în interesul țărănimii ; fratele lui Tiberius Gracchus. — 460.
- Gracchus, Cornelia** — mama lui Caius și Tiberius Gracchus. — 460.
- Gracchus (Tiberius Sempronius Gracchus)** (163—133 î.e.n.) — tribun al poporului (133 î.e.n.) în Roma antică, a inițiat și a înfăptuit o însemnată reformă agrară în interesul țărănimii. — 460.
- Grant, Ulysses Simpson** (1822—1885) — general și om de stat american, membru al partidului republican ; a luat parte la războiul civil din America (1861—1865), din martie 1864 comandant suprem al armatei statelor din Nord ; ministru de război (1867—1868), președinte al S.U.A. (1869—1877). — 18, 57, 106, 390, 419—421.
- Greif** — ofițer de poliție prusian, la începutul deceniului al 6-lea al secolului al XIX-lea — unul dintre conducătorii agenturii prusiene de la Londra. — 209.
- Grey, George** (1799—1882) — om de stat englez, whig, ministru de interne (1846—1852, 1855—1858 și 1861—1866) și ministru al coloniilor (1854—1855). — 108.
- Griesheim, Karl Gustav** (1798—1854) — general prusian, autor al unor lucrări pe teme militare. — 226.
- Grimm, Jacob** (1785—1863) — filolog german, profesor la Universitatea din Berlin, rîulegător de folclor german. — 43, 119, 122, 143, 274.
- Groote, Alfred** (aprox. 1815—1878) — om politic și jurist german, progresist, membru al Camerei deputaților din Prusia (1862—1866) și al Reichstagului Germaniei de nord (1867). — 126.
- Grossmith, John** — participant la mișcarea democrată și muncitorească engleză, membru al Ligii naționale engleze pentru independența Poloniei și al Consiliului General al Internaționalei (noiembrie 1864—1865). — 402.
- Grove, sir William Robert** (1811—1896) — fizician și jurist englez. — 428.
- Grube, August Wilhelm** (1816—1884) — pedagog german, autor al unor manuale școlare. — 25.
- Grübel** — participant la mișcarea muncitorească germană, membru al Ligii comuniștilor de la Hamburg. — 86.
- Grün, Karl** (1817—1887) — publicist mic-burghez, la mijlocul deceniului al 5-lea unul dintre principalii reprezentanți ai „adevărului socialism” în perioada revoluției din 1848—1849 — democrat mic-burghez, deputat în Adunarea națională din Prusia (aripa de stînga) ; în 1850—1861 emigrant la Bruxelles, în 1861 s-a întors în Germania, profesor de istoria artei,

literaturii și filozofiei la Școala superioară de comerț și meserii de la Frankfurt-pe-Main (1862—1865); în 1871 s-a stabilit la Viena. — 21, 28, 324, 362, 379.

Guhl, Ernst Karl (1819—1862) — critic de artă german, profesor la Berlin. — 26.

Gumpert, Eduard (n. 1893) — medic german la Manchester, unul dintre prietenii lui Marx și Engels. — 8, 25, 28, 38, 46, 53, 75, 84, 109, 127, 141, 162—164, 166, 169, 173, 174, 204, 206, 212, 217, 227, 239, 241, 251, 277, 279, 332, 377, 405, 533.

H

Habsburg — dinastie de împărați ai Sfântului imperiu roman de națiune germană (1273—1438, cu unele întreruperi, și 1438—1806), de împărați ai Imperiului austriac (1804—1867) și ai Austro-Ungariei (1867—1918). — 186, 223.

Hall, Carl Christian (1812—1888) — om politic și jurist danez, lider al partidului național-liberal, deputat în Rigsdag, în 1857—1863 prim-ministru, a promovat o politică reacționară. — 132.

Händel, Georg Friedrich (1685—1759) — compozitor german. — 529.

Hansen, N. P. — membru al Consiliului General al Internaționalei (decembrie 1864—1867), participant la Conferința de la Londra a Internaționalei (1865), secretar-corespondent pentru Danemarca (1866), pentru Danemarca și Olanda (1867); de naționalitate danez. — 198.

Hardee, William Joseph (1815—1873) — general american, participant la războiul civil din S.U.A. (1861—1865) de partea statelor din Sud. — 420.

Hardy — vezi *Gathorne-Hardy*.

Harkort, Friedrich Wilhelm (1793—1880) — industriaș și om politic german, progresist, membru al Camerei

deputaților din Prusia, apoi deputat al Reichstagului german. — 120.

Harring, Harro (1798—1870) — scriitor german, radical mic-burghez. — 132.

Harrison, Frederic (1831—1923) — jurist și istoric englez, radical burghez, pozitivist, a luat parte activă la mișcarea democratică din deceniul al 7-lea, membru al Internaționalei. — 115, 135, 206, 214, 291, 299, 402.

Harting, Pieter (1812—1885) — naturalist olandez. — 25.

Hatzfeldt, Sophie, contesa de (1805—1881) — prietenă și adeptă a lui Lassalle. — 8, 9, 16, 17, 21, 23, 27, 35, 36, 45, 49, 53, 55, 57, 89, 97, 125, 129, 131, 243, 385, 391—394, 393—401, 413, 415, 422, 428, 435, 439, 445, 503, 504.

Haufe, Albert — croitor german; a trăit la Londra, membru al Consiliului General al Asociației Internaționale a Muncitorilor. — 198.

Hebel, Johann Peter (1760—1826) — poet german; unul dintre promotorii așa-numitei literaturi pentru popor, a idealizat relațiile patriarhale ale vieții țărănilor. — 138.

Hegel, Georg Wilhelm Friedrich (1770—1831) — filozof german, cel mai de seamă reprezentant al filozofiei clasice germane; a elaborat multilateral dialectica idealistă; ideologul burgheziei germane. — 134, 135, 168, 186, 215, 279, 282, 285, 337, 348, 428, 494, 496, 499.

Heine, Heinrich (1797—1856) — mare poet revoluționar german. — 34, 247, 284, 457, 461.

Heintzmann, Alexis (n. aprox. 1812) — jurist prusian liberal, membru al Comitetului de securitate în timpul războaielor din Elberfeld din mai 1849, mai târziu emigrant la Londra. — 103, 334.

Heinzen, Karl (1809—1880) — publicist radical german, democrat mic-burghez, a luat poziție împotriva lui Marx și Engels, în 1849 a luat parte

- la insurecția din Baden-Palatinat, apoi a emigrat în Elveția, iar mai târziu în Anglia; în toamna anului 1850 s-a stabilit definitiv în S.U.A. — 23, 448.
- Held, Friedrich Wilhelm Alexander** (1813—1872) — publicist german, radical, participant la revoluția din 1848—1849 din Germania; din 1863 redactor la „Staatsbürger-Zeitung”. — 154.
- Hennessy, John Pope** (1834—1891) — om politic irlandez, membru al parlamentului, conservator; la începutul deceniului al 7-lea a propus în parlament introducerea unei serii de mici reforme în Irlanda. — 366.
- Heracit**, (aprox. 540 — aprox. 480 î.e.n.) — filozof materialist din antichitate, unul dintre întemeietorii dialecticii. — 92.
- Herzen, Aleksandr Ivanovici** (1812—1870) — democrat-revoluționar rus, filozof materialist, publicist și scriitor; în 1847 a emigrat. În 1852 a înființat la Londra „Tipografia rusă liberă” și a editat almanahul „Polearnaia Zvezda” și ziarul „Kolokol”. — 156, 534.
- Herwegh, Emma** (1817—1904) — soția lui Georg Herwegh. — 8, 9, 16, 21.
- Herwegh, Georg** (1817—1875) — poet revoluționar german, democrat mic-burghez; după revoluția din februarie 1848, unul dintre conducătorii Societății germane democratice de la Paris și unul dintre organizatorii legiunii de voluntari formate din rîndurile emigranților germani din Paris care în aprilie 1849 a luat parte la insurecția din Baden. Ulterior a aderat la lassalleeni. — 8, 9, 16, 27, 28, 87, 88, 97, 100.
- Hess, Moses** (1812—1875) — publicist mic-burghez german; pe la mijlocul deceniului al 5-lea unul dintre principalii reprezentanți ai „adevăraturii socialism”; după sciziunea din Liga comuniștilor s-a alăturat fracțiunii sectare Willich-Schapper; în deceniul al 7-lea lassallean; participant la congresele Internaționalei de la Bruxelles (1868) și Basel (1869). — 27, 28, 33, 39, 42, 44, 50, 53, 56, 59, 61, 66, 69, 71, 82, 109, 110, 111, 360, 362—365, 383, 407, 439, 517.
- Hess, Sybille (n. Pesch)** (1820—1903) — soția lui Moses Hess. — 102, 109.
- Heydt, August, baron von der** (1801—1874) — om de stat și bancher prusian, ministru al comerțului, industriei și lucrărilor publice (decembrie 1848—1862); ministru al finanțelor (1862, iunie 1866 — decembrie 1869). — 208.
- Hilberg, Arnold** — ziarist austriac, editor și redactor al revistei „Internationale Revue” (1866—1868). — 165, 348, 364.
- Hildebrand** (adevăraturii său nume *Ni kolaș Beuts*) (1814—1903) — poet și scriitor olandez. — 458.
- Hildebrand Bruno** (1812—1878) — economist vulgar și statistician burghez german, reprezentant al așa-numitei școli istorice în economia politică. — 368.
- Hill** — funcționar la firma „Ermen & Engels” din Manchester în deceniul al 6-lea al secolului al XIX-lea. — 180.
- Hölling, Eugen** — poet german nu prea cunoscut, autorul cîntecului studentesc „Despre gloria de altădată a studenților”. — 81.
- Hoffmann, Ernst Theodor Amadeus** (1776—1822) — scriitor german romantic, reacționar, în a cărui creație elementele de real se împleteau cu fantasticul și misticul și cu propagarea lipsei de rațiune a cunoașterii. — 166, 168.
- Holmann, August Wilhelm von** (1818—1892) — chimist german; studiile sale asupra anilinei și derivaților ei au avut o mare influență asupra dezvoltării industriei coloranților sintetici. — 279, 282.
- Hofstetten, Johann Baptist de** (m. 1887) — ofițer bavarez, lassallean; editorul și unul dintre redactorii publicației

- „Social-Demokrat” (1864—1867). — 372.
- Hohenzollern** — dinastie de principii electori de Brandenburg (1415—1701), de regi ai Prusiei (1701—1918) și de împărați ai Germaniei (1871—1918); o ramură a acestei dinastii, Hohenzollern Sigmaringen, a ocupat tronul României din 1866 până la proclamarea R.P.R. (30 decembrie 1947). — 186, 188, 416.
- Holloway, Thomas** (1800—1883) — comerciant englez de medicamente, s-a îmbogățit prin reclama zgomotoasă făcută mărfurilor sale. — 87.
- Holtorp, Emile** — emigrant polonez la Londra, membru al Consiliului General al Internaționalei (octombrie 1864—1866), secretar-correspondent pentru Polonia (1864—1865); în 1865 a participat la Conferința de la Londra a Asociației Internaționale a Muncitorilor; în 1866 membru al Comitetului republican internațional înființat de Mazzini. — 158, 201.
- Holyoake, George Jacob** (1817—1906) — publicist englez, reformist; din deceniul al 4-lea până în deceniul al 5-lea adept al lui Owen, cartist; mai târziu militant în mișcarea cooperatistă. — 20, 223.
- Hood, John Bell** (1831—1879) — general american, participant la războiul civil din S.U.A. (1861—1865) de partea statelor din Sud. — 18, 390, 403.
- Horațiu** (*Quintus-Horatius Flaccus*) (65—8 î.e.n.) — mare poet latin. — 247.
- Horn, Eduard (Ignác)** (adevăratul nume *Einhorn*) (1825—1875) — economist și publicist ungar, democrat mic-burghez, participant la revoluția din 1848—1849 din Ungaria; după înfrângerea revoluției a emigrat în Germania, Belgia și în 1855 la Paris; în deceniul al 7-lea a colaborat la o serie de reviste franceze; în 1869 s-a întors în Ungaria. — 40, 50, 55, 61.
- Howell, George** (1833—1910) — zidar, unul din liderii reformiști ai trade-unionurilor engleze, fost cartist, secretar al Consiliului trade-unionurilor din Londra (1861 și 1862); a participat la adunarea publică de la St. Martin's Hall din 28 septembrie 1864; membru al Consiliului General al Asociației Internaționale a Muncitorilor (octombrie 1864—1869); în 1865 a participat la Conferința de la Londra a Asociației Internaționale a Muncitorilor; secretar al Ligii pentru reformă și al Comitetului parlamentar al Congresului trade-unionurilor din Anglia. — 111, 161, 178, 179.
- Huber, Victor** (1800—1869) — publicist german și cercetător al istoriei literaturii, conservator. — 24.
- Hübner, Otto** (1818—1877) — economist și statistician burghez german, fondator (1849) și director al arhivei centrale de statistică din Berlin, fondator și președinte al Societății de asigurări ipotecare (1862—1877). — 312.
- Hughes, Thomas** (1822—1896) — om politic și scriitor englez, liberal, membru al parlamentului; în deceniul al 7-lea s-a apropiat de mișcarea muncitorească, a luat parte la editarea ziarului „Workman's Advocate”. — 149.
- Hugo, Victor** (1802—1885) — scriitor francez de seamă. — 311.
- Hunter, Henry Julian** — medic englez, autor al mai multor rapoarte cu privire la condițiile de viață inumane ale muncitorilor. — 224.
- Huxley, Thomas Henry** (1825—1895) — naturalist englez, cel mai apropiat colaborator al lui Darwin; a popularizat teoria acestuia; în filozofie materialist inconsecvent. — 207, 528.

I

Imandt, Peter — institutor la Krefeld; democrat, a luat parte la revoluția din 1848—1849, după înfrângerea acesteia a emigrat în Elveția, apoi la Londra; membru al Ligii comunistilor, adept al lui Marx și Engels. — 504.

Isabella a II-a (1830—1904) — regină a Spaniei (1833—1868). — 326.

Izig — vezi *Lassalle*.

J

Jacobi, Abraham (1830—1919) — medic german, membru al Ligii comunistilor; unul dintre inculpați în procesul comunistilor de la Köln din 1852; în 1853 a emigrat în Anglia, apoi în S.U.A., unde a raspindit în presa ideile marxismului și a participat la razboiul civil de partea statelor aboliționiste din Nord; profesor și președinte al unor institute de învățămînt medical, a scris lucrări de medicină. — 277, 485, 512.

Jacobs, Christian Friedrich Wilhelm (1764—1847) — filolog german, autorul unor lucrări de istorie a literaturii antice. — 26.

Jacoby, Johann (1805—1877) — publicist și om politic german democrat; în 1848 unul dintre conducătorii aripii de stînga din Adunarea națională prusiană; în 1849 deputat de extremă stîngă în cea de-a doua Cameră, în 1862 membru al Camerei deputaților din Prusia, fondatorul ziarului „Zukunft” (1865), în deceniul al 8-lea a aderat la social-democrați. — 274.

James, Edward (1807—1867) — jurist englez, liberal, membru al parlamentului (1865—1867). — 119.

Johann (1782—1859) — arhiduce al Austriei, din iunie 1848 pînă în decembrie 1849 regent al Imperiului german. — 62.

Johnson, Andrew (1808—1875) — om de stat american, membru al partidului democrat, guvernator al statului Tennessee (1853—1857 și 1862—1865), senator (1858—1862); în timpul războiului civil din S.U.A. partizan al Nordului; vicepreședinte (1864—aprilie 1865) și președinte al S.U.A. (1865—1869); a promovat o politică de conciliere cu plantatorii din Sud. — 103, 106, 112, 116, 118, 193, 502.

Johnston Joseph Eggleston (1807—1891) — general american, participant la războiul împotriva Mexicului (1846—1848), în timpul razboiului civil din S.U.A. a comandat trupele din Sud în Virginia (1861—1862), apoi în Tennessee și Mississippi. — 106.

Jones, Ernest Charles (1819—1869) — unul dintre conducătorii aripii de stînga a mișcării cartiste, poet proletar și publicist englez, prieten al lui Marx și Engels. — 9, 28, 31, 43, 48, 49, 67, 77, 80, 89, 93, 102, 107, 110, 111, 118, 146, 270, 350, 375, 377, 404, 433, 506.

Jones, Mason — radical burghez englez, în deceniul al 7-lea al secolului al XIX-lea membru al comitetului executiv al Ligii pentru reformă. — 111.

Juch, E. — ziarist german, democrat mic-burghez, din iulie 1859 redactor al ziarului „Hermann”. — 9, 22, 94—97, 277, 333, 405.

Jung, Georg (1814—1886) — publicist german, democrat mic-burghez, tînar hegelian, unul dintre editorii lui „Rheinische Zeitung”; în 1848 deputat în Adunarea națională prusiană (aripa de stînga), mai tirziu național-liberal. — 7.

Jung, Hermann (1830—1901) — de profesiune ceasornicar; militant al mișcării muncitorești internaționale și elvețiene, a luat parte la revoluția din 1848—1849 din Germania; a emigrat la Londra; membru al Consiliului General al Asociației Internaționale a Muncitorilor și secretar-corespondent pentru Elveția (noiembrie 1864—1872), casier al Consiliului General (1871—1872); în 1875 vicepreședinte al Conferinței de la Londra, în 1866 președinte al Congresului de la Geneva, în 1868 al celui de la Bruxelles, în 1869 al celui de la Basel și în 1871 al Conferinței de la Londra a Asociației Internaționale a Muncitorilor; membru al Consiliului federal britanic, pînă la Congresul de la Haga din 1872 a promovat în Internațională linia lui Marx; în toam-

na anului 1872 a aderat la aripa reformistă a Consiliului federal britanic, după 1877 s-a retras din mișcarea muncitorească. — 37, 102, 178, 402, 405, 429—433, 442—444, 475.

Juta, Johan Carel (n. 1824) — comerciant olandez; cumnatul lui Karl Marx, căsătorit cu sora acestuia, Louise. — 82, 85, 141.

Juvenal (Decimus Junius Juvenalis) (aprox. 60 — aprox. 140) — poet satiric roman. — 377.

K

Kant, Immanuel (1724—1804) — întemeietorul filozofiei clasice germane, idealist, ideologul burgheziei germane. — 377.

Kaub, Karl — muncitor german, emigrant la Londra, după 1865 la Paris; membru al Asociației culturale a muncitorilor germani de la Londra, membru al Consiliului General al Asociației Internaționale a Muncitorilor (noiembrie 1864—1865); în 1865 a participat la Conferința de la Londra. — 182, 441, 444.

Kekulé, Friedrich August (1829—1896) — chimist german, a lucrat în domeniul chimiei organice și al chimiei teoretice. — 285.

Kelly, Thomas (n. aprox. 1831) — unul dintre conducătorii fenienilor irlandezi. — 355.

Kepler, Johannes (1571—1630) — astronom german de seamă, a descoperit legile mișcării planetelor. — 135, 528.

Kiesselbach, Wilhelm — istoric și sociolog german din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. — 26.

Kinkel, Gottfried (1815—1882) — poet și publicist german, democrat mic-burghez, în 1849 a luat parte la insurecția din Baden-Palatinat; condamnat de tribunalul prusian la dețențiune pe viață, a evadat în 1850 din închisoare și a emigrat în Anglia; unul dintre liderii emigranților mic-burghezi de la Londra, a luptat impo-

triva lui Marx și Engels. — 22, 103, 127, 201, 207, 208, 219, 229, 334, 398.

Kirkwood, Daniel (1814—1895) — astronom și matematician american. — 134, 136, 137.

Kiss, Miklós (n. 1820) — ofițer ungar, democrat, emigrant, a întreținut legături cu cercurile bonapartiste. — 151.

Klapka, György (1820—1892) — general ungar, în timpul revoluției din 1848—1849 a comandat o armată ungară, în 1849 a emigrat; în deceniul al 6-lea a întreținut legături cu cercuri bonapartiste; în timpul războiului austro-prusian din 1866 a comandat o legiune ungară organizată de guvernul prusian în Silezia pentru a lua parte la acest război; amnistiat în 1867, s-a înapoiat în Ungaria. — 111.

Klein, Johann Jacob (n. aprox. 1818) — medic din Köln, membru al Ligii comunistilor, în 1862 inculpat în procesul comunistilor de la Köln, achitat de Curtea cu juri; la începutul deceniului al 7-lea a luat parte la mișcarea muncitorească germană. — 79, 346, 418.

Klings, Carl — muncitor german, membru al Ligii comunistilor, ulterior membru al Uniunii generale a muncitorilor germani; în 1865 a emigrat în America și a dus o activitate susținută în cadrul secției din Chicago a Internaționalei. — 10, 33, 49, 55, 57, 105, 244, 383, 400.

Klinke — muncitor german, emigrant la Londra, membru al Internaționalei, unul dintre conducătorii societății „Teutonia”, care era o secție a Asociației culturale a muncitorilor comuniști germani de la Londra. — 103.

Klinker A. — membru al Internaționalei, unul dintre conducătorii societății „Teutonia”, care era o secție a Asociației culturale a muncitorilor comuniști germani de la Londra. — 103.

Knox, Alexander Andrew (1818—1891) — ziarist, judecător la un tribunal de poliție, membru al unei comisii

- speciale care în 1867 a prezentat parlamentului un raport asupra tratatului la care sînt supuși deținutii politici în inchisorile engleze. — 292.
- Kolatschek, Adolf** (1821—1889) — ziarist și om politic austriac, în 1848—1849 membru al Adunării naționale de la Frankfurt, democrat mic-burghez, editorul publicațiilor „Deutsche Monatsschrift” (1850—1851) și „Stimmen der Zeit” (1858—1862), în 1862 a fondat ziarul „Der Botschafter”. — 98, 147.
- Kosel, Esther** (aprox. 1786—1865) — sora tatălui lui Karl Marx. — 141.
- Kossuth, Lajos (Ludovic)** (1802—1894) — conducător al mișcării ungare de eliberare națională din secolul al XIX-lea, în timpul revoluției din 1848—1849 s-a situat în fruntea elementelor burghezo-democrate; șeful guvernului revoluționar ungar. Refuzul guvernului revoluționar ungar de a acorda libertate națională românilor și acceptarea de către acesta a votului Dietei nemeșesti din Cluj cu privire la încorporarea Transilvaniei în Ungaria au provocat dezbinarea forțelor revoluționare române și maghiare, fapt de care a profitat Curtea de la Viena. Una din principalele greșeli ale guvernului revoluționar ungar, condus de Kossuth, care au contribuit la înfringerea evoluției a fost atitudinea față de reîndicările naționale și sociale ale românilor și slavilor din Ungaria. După înfringerea revoluției, Kossuth a emigrat în Anglia. — 421.
- Kriege, Hermann** (1820—1850) — ziarist german, reprezentant al „adevăratului socialism”, în a doua jumătate a deceniului al 5-lea a condus grupul „adevăraților socialiști” germani din New York. — 274.
- Kugelmann, Franziska** — fiica lui Ludwig Kugelmann. — 265, 498, 500, 511, 520, 521, 536.
- Kugelmann, Gertrud** — soția lui Ludwig Kugelmann. — 265, 272, 493, 498, 500, 507, 511, 519, 521, 536, 537.
- Kugelmann, Ludwig** (1830—1902) — medic german, a luat parte la revoluția din 1848—1849, membru al Internaționalei, în 1867 delegat la Congresul de la Lausanne și în 1872 la Congresul de la Haga ale Asociației Internaționale a Muncitorilor; din 1862 pînă în 1874 a întreținut o corespondență permanentă cu Marx, pe care îl informa asupra stării de lucruri din Germania; prieten al familiei Marx. — 75, 80, 82, 84, 150, 156, 253, 254, 264—267, 271—273, 286, 309, 329—332, 341, 345, 351, 354, 359—362, 368—369, 372, 374, 379, 395, 412, 435, 446, 449—453, 467—468, 478—480, 483—485, 488—491, 494, 497—500, 512—515, 519—524, 531—533, 535—536.

L

Lafargue, François (m. 1870 sau 1871) — tatăl lui Paul Lafargue. — 226, 231—232, 292—293, 377, 486, 487, 500, 536.

Lafargue, Paul (1842—1911) — socialist francez, propagandist al marxismului, militant al mișcării muncitorești franceze și internaționale, membru al Consiliului General al Internaționalei I, secretar-corespondent pentru Spania (1866—1869), a luat parte la crearea de secții ale Internaționalei în Franța (1869—1870), Spania și Portugalia (1871—1872), delegat la Congresul de la Haga (1872), unul dintre întemeietorii Partidului muncitoresc francez (1879), discipol și tovarăș de luptă al lui Marx și Engels, soțul fiicei lui Marx — Laura. — 178, 205, 207, 226, 227, 231, 234, 240, 260, 277, 280, 293, 315, 320, 321, 326—329, 333, 334, 340, 347, 364, 374, 375, 377, 462, 468, 469, 474, 477, 487, 496, 504, 533, 536.

Lama, Domenico — președintele Asociației progresului comun, organizație a muncitorilor italieni din Londra care se afla sub influența lui Mazzini; a participat la intrunirea publică de la St. Martin's Hall din 28 septembrie 1864, membru al Consiliului General al Internaționalei I (1864—1865). — 98.

- Lange, Christian Konrad Ludwig** (1825—1885) — filolog german, autor al unor lucrări de istorie a Romei antice. — 25.
- Lange, Friedrich Albert** (1828—1875) — filozof burghez, liberal german, neokantian, adversar al materialismului și al socialismului. — 84, 86, 89, 375, 425—428.
- Langiewicz, Marian** (1827—1887) — militant al mișcării poloneze de eliberare națională, participant la campania lui Garibaldi în Italia de sud (1860); unul dintre conducătorii aripii conservatoare a moșierimii în timpul insurecției din 1863 din Polonia, după înfringerea răscoalei a fugit în Austria, unde a fost arestat și întemnițat până în 1865; în 1865 a emigrat în Anglia, la Londra s-a apropiat de cercurile mic-burgeze conduse de Mazzini, ulterior a emigrat în Franța și Turcia. — 201.
- Lapinski, Teofil** (1827—1886) — militant al mișcării poloneze de eliberare națională, emigrant; a luat parte la revoluția din 1848—1849 din Ungaria, a intrat în armata turcă sub numele de Tefik-bei, a luptat împotriva Rusiei țariste în Cerkezia (1857—1858). — 116.
- Laplace, Pierre-Simon** (1748—1827) — astronom, matematician și fizician francez, a formulat independent de Kant și a fundamentat matematic ipoteza potrivit căreia sistemul solar s-a format dintr-o nebuloasă gazoasă. — 134, 137.
- Larkin, Michael** (m. 1867) — fenian irlandez, executat de autoritățile engleze pentru participarea la tentativa de a-i elibera pe conducătorii fenienilor Kelly și Deasy în toamna anului 1867. — 355, 363.
- Lassalle, Ferdinand** (1825—1864) — socialist mic-burghez german, avocat, în 1848—1849 a participat la mișcarea democratică din Renania; la începutul deceniului al 7-lea a aderat la mișcarea muncitorească, fiind unul dintre întemeietorii Uniunii generale a muncitorilor germani — prima organizație muncitorească centralizată (1863); a sprijinit politica unificării „de sus” a Germaniei sub hegemonia Prusiei; întemeietorul lassalleanismului, curent oportunist în mișcarea muncitorească germană. — 9, 16, 17, 21—24, 27—30, 36, 42—46, 49, 51, 53, 55, 56, 62, 64, 65, 70, 81, 88, 91, 96, 100, 112, 114, 125, 154, 190, 201, 308, 333, 370, 371, 385, 388, 392—394, 399—401, 409, 413—416, 422, 435, 439, 484, 503, 526, 527.
- Lau, Tadeus** (m. 1871) — istoric și pedagog german. — 26.
- Laurent, Auguste** (1807—1853) — chimist francez, a precizat împreună cu Gerhardt noțiunile de moleculă și atom. — 282.
- Law, Harriet** (1832—1897) — militantă a mișcării ateiste din Anglia; membră a Consiliului General (1867—1872); în 1872 membră a secției din Manchester a Internaționalei (1872). — 500.
- Ledru-Rollin, Alexandre-Auguste** (1807—1874) — publicist și om politic francez, unul dintre conducătorii democraților mic-burgezi, redactor al ziarului „La Réforme”, în 1848 ministru de interne în guvernul provizoriu, deputat în Adunarea națională constituantă și în cea legislativă, șeful montagnarilor; după demonstrația de la 13 iunie 1849 a emigrat în Anglia, unde a fost, alături de Mazzini, unul dintre inițiatorii Comitetului central democratic european, înființat la Londra în 1850. — 201.
- Lee, Robert Eduard** (1807—1870) — general american, a luat parte la războiul S.U.A. împotriva Mexicului (1846—1848); în 1859 a participat activ la înăbușirea răscoalei lui John Brown; în timpul războiului civil din S.U.A. a comandat trupele statelor din Sud în Virginia (1862 până în 1865); comandant suprem al armatei statelor din Sud (februarie până în aprilie 1865). — 18, 57, 80, 101, 390, 420, 421.

- Lefort, Henri** (1835—1917) — avocat francez, ziarist republican, burghez; membru în redacția revistei „L'Association”, a participat la pregătirea întrunirii publice de la St. Martin's Hall din 28 septembrie 1864; în martie 1865 a refuzat să activeze în cadrul Internaționalei. — 61, 77, 86, 98, 424.
- Le Lubez, Victor P.** (n. aprox. 1834) — emigrant francez la Londra; a întreținut legături cu elementele burgheze-republicane și radicale din Franța și Anglia; a participat la întrunirea publică de la St. Martin's Hall din 28 septembrie 1864; membru al Consiliului General al Internaționalei (1864—1866); secretar-corespondent pentru Franța (1864—1865); în 1865 a participat la Conferința de la Londra, în 1866 la Congresul de la Geneva; a fost exclus din Consiliul General din cauza intrigilor și a calomniilor sale. — 10, 13—15, 31, 39, 49, 77, 86, 92, 97, 111, 154—159, 179, 233, 409, 424, 430, 437, 449.
- Le Prince de Beaumont, Jeanne-Marie** (1711—1780) — scriitoare franceză. — 458.
- Lessing, Gotthold Ephraim** (1729—1781) — scriitor, critic și filozof german, unul dintre iluminiștii de seamă ai secolului al XVIII-lea. — adn. 521.
- Lessner, Friedrich** (1825—1910) — militant în mișcarea muncitorească germană și internațională; de profesie ne croitor, membru al Ligii comuniștilor; a participat la revoluția din 1848—1849; în 1852, în procesul comuniștilor de la Köln, a fost condamnat la trei ani de închisoare; în 1856 a emigrat la Londra; membru al Asociației culturale a muncitorilor germani de la Londra și al Consiliului General al Internaționalei (noiembrie 1864—1872); participant la Conferința de la Londra (1865) și la congresele de la Lausanne (1867), Bruxelles (1868), Basel (1869) și Haga (1872) ale Internaționalei, membru al Consiliului federal britanic; a luptat activ pentru promovarea în Internațională a liniei lui Marx; ulterior unul dintre întemeietorii Partidului la-
- burist independent din Anglia; prieten și tovarăș de luptă al lui Marx și Engels. — 68, 85, 307, 313, 321, 358, 455, 529.
- Levy, Joseph Moses** (1812—1888) — unul dintre întemeietorii și editorii ziarului „The Daily Telegraph”. — 61.
- Lewes, George Henry** (1817—1878) — filozof pozitivist burghez englez, adept al lui August Comte, fiziolog și scriitor; redactor al revistei „Fortnightly Review” (1865—1866). — 339.
- Lewis, Leon** — ziarist american; în 1865 la Londra a fost ales membru al Consiliului General al Internaționalei și secretar-corespondent pentru America. — 115.
- Liebig, Johann** (1802—1870) — mare fabricant austriac. — 99.
- Liebig, Justus** (1803—1873) — om de știință german, unul dintre întemeietorii agrochimiei. — 164, 168.
- Liebknecht, Alice** (n. 1857) — fiica cea mai mare a lui Wilhelm Liebknecht. — 446.
- Liebknecht, Ernestine** (m. 1867) — prima soție a lui Wilhelm Liebknecht. — 34, 54, 96, 125, 446, 468, 494.
- Liebknecht, Wilhelm** (1826—1900) — militant de seamă al mișcării muncitorești germane și internaționale; a participat la revoluția din 1848—1849; membru al Ligii comuniștilor; membru al Internaționalei I; din 1867 deputat în Reichstag; a luptat împotriva lassalleanismului, pentru principiile Internaționalei în mișcarea muncitorească germană; unul dintre întemeietorii și conducătorii Partidului social-democrat german și al Internaționalei a II-a; în timpul războiului franco-prusian s-a situat pe pozițiile internaționalismului proletar; a militat pentru sprijinirea Comunei din Paris; în unele probleme s-a situat pe o poziție împăciuitoare față de oportunism; delegat la congresele internaționale muncitorești socialiste din 1889, 1891 și 1893; prieten și to-

- varaș de luptă al lui Marx și Engels. — 9, 19—24, 34, 39—43, 50, 51, 53—59, 63—66, 69, 73—77, 79, 86, 89, 96—99, 105, 115, 125—132, 143—146, 150, 161, 201, 221, 231, 243, 321, 323, 331, 334, 335, 340, 345—348, 358—362, 364, 368, 372, 376—380, 400, 412, 415, 422, 428, 434, 438—441, 444—446, 449, 466, 494, 504, 509, 510, 512, 518, 519, 521—523, 525—526.
- Limousin, Charles M.** — militant în mișcarea muncitorească franceză, tipograf, mai târziu ziarist ; secretar al comitetului de conducere al revistei „L'Association”, membru în redacția publicației „Tribune ouvrière” ; în 1865 delegat la Conferința de la Londra a Internaționalei ; în 1870 membru al Consiliului federal de la Paris ; a luat parte la mișcarea cooperatistă și a editat o serie de reviste. — 77, 437.
- Lincoln, Abraham** (1809—1865) — eminent om de stat american, unul dintre întemeietorii partidului republican ; președinte al S.U.A. (1861—1865) ; în perioada războiului civil din America, sub presiunea maselor populare, a înfăptuit o serie de importante transformări burghezo-democratice și a introdus metode revoluționare de purtare a războiului ; în aprilie 1865 a fost asasinat de un agent al proprietarilor de sclavi. — 31, 33, 44, 55, 61, 106, 386, 397, 419, 434.
- Lippe, Leopold, conte de** (1815—1889) — om de stat prusian, jurist, în 1860 avocat la Berlin, ministru de justiție (1862—1867). — 318, 379, 505.
- Livius, Tit** (59 î.e.n. — 17 e.n.) — istoric roman, autor al „Istoriei Romei de la întemeierea orașului”. — 13—14, 34, 219.
- Lizzy** — vezi *Burns, Lydia*.
- Locke, John** (1632—1704) — filozof dualist englez, senzualist ; economist burghez, a oscilat între teoria nominalistă și cea metalistă a banilor. — 285.
- Longstreet, James** (1821—1904) — general american, participant la războiul civil din S.U.A. (1861—1865) de partea statelor din Sud. — 403.
- Longuet, Charles** (1839—1903) — militant în mișcarea muncitorească franceză, proudhonist, de profesiune ziarist ; a făcut parte din secția franceză a Internaționalei de la Londra, unde a apărut linia Consiliului General, membru al Consiliului General al Internaționalei (1866—1867 și 1871—1872) ; secretar-corespondent pentru Belgia (1866), delegat la congresele de la Lausanne (1867), Bruxelles (1868), la Conferința de la Londra (1871) și la Congresul de la Haga (1872) ale Internaționalei ; membru al Comunei din Paris, după înfringerea Comunei a emigrat în Anglia ; ulterior a aderat la aripa oportunistă a mișcării socialiste din Franța. — 155, 157, 178, 205, 449, 459.
- Lormier** — cunoscut al familiei Marx. — 328, 477.
- Lormier, Marie** — cunoscută a familiei Marx. — 167, 477.
- Lucraft, Benjamin** (1809—1897) — unul dintre liderii reformiști ai trade-unio-nurilor, de profesiune timplar ; a participat la adunarea de constituire a Internaționalei I, membru al Consiliului General al Internaționalei (1864—1871), delegat la congresele de la Bruxelles (1868) și Basel (1869) ale Internaționalei ; membru al comitetului executiv al Ligii pentru reformă ; în 1871 a luat atitudine împotriva Comunei din Paris și a refuzat să semneze adresa Consiliului General „Războiul civil din Franța” ; s-a retras din Consiliul General, care l-a condamnat ca renegat. — 213.
- Ludovic al III-lea** (1806—1877) — mare duce de Hessa (1848—1877). — 221, 225.
- Ludovic al XV-lea** (1710—1774) — rege al Franței (1715—1774). — 37.
- Ludovic-Filip, duce de Orléans** (1773—1850) — rege al Franței (1830—1848). — 197, 486, 492.
- Lupus** — vezi *Wolff, Wilhelm*.

Luther, Martin (1483—1546) — întemeietorul protestantismului (luteranismului) în Germania; ideolog al burgheziei germane. În timpul războiului țăranesc, în 1524—1525, Luther s-a ridicat împotriva țăranimii răsculate și a sărăcimii orașelor, situându-se de partea principilor. — 486.

Lyell, Charles (1797—1875) — om de știință englez, geolog. — 47, 529.

M

Macaulay, Thomas Babington (1800—1859) — istoric și om politic burghez englez, whig, membru al parlamentului. — 26.

Mac-Clellan, George (1826—1885) — general american, mare constructor de căi ferate, a aderat la partidul democrat, adept al compromisului cu statele sclavagiste din Sud; în timpul războiului civil din S.U.A. comandant suprem al armatei Nordului (noiembrie 1861 — martie 1862) și comandant al armatei de la Potomac (martie-noiembrie 1862), candidat la președinție în alegerile din 1864. — 386.

Mac-Culloch, John Ramsay (1789—1864) — economist englez, vulgarizator al teoriei lui Ricardo; apologet al orinduirii capitaliste. — 20, 136, 300.

MacDonald — ofițer englez, arestat la Bonn în septembrie 1860 și deferit justiției sub acuzația de nesupunere față de autoritățile locale. — 22.

MacDonald, Adelaide (n. aprox. 1848) — participăntă la mișcarea fenienilor, în 1867 condamnată de autoritățile engleze la cinci ani de muncă silnică. — 369.

Magendie, François (1783—1855) — medic francez, profesor de fiziologie și terapeutică generală la Paris, membru al Academiei de științe de la Paris (din 1821); a fost printre primii care au aplicat metoda experimentală în fiziologie. — 227.

Malthus, Thomas Robert (1766—1834) — preot englez, economist reacionar,

ideologul aristocrației funciare imburghezite, apologet al capitalismului. S-a făcut cunoscut îndeosebi printr-o teorie neștiințifică asupra populației. — 89, 339, 426.

Maria (n. 1818) — regină a Hannoverului (1851—1866). — 252.

Marie, Alexandre-Thomas (1795—1870) — avocat și om politic francez, republican burghez moderat; în 1848 ministru al lucrărilor publice în guvernul provizoriu, apoi ministru al justiției în guvernul Cavaignac. — 18.

Marr, Wilhelm (1819—1904) — publicist mic-burghez german; în 1865—1866 a editat ziarul „Beobachter an der Elbe” din Hamburg, în prima jumătate a deceniului al 7-lea a sprijinit politica lui Bismarck. — 413, 497.

Martin, Henri (1810—1883) — istoric și om politic francez, în 1865 a devenit membru al Asociației Internaționale a Muncitorilor. — 445.

Martin, John (1812—1875) — om politic irlandez, a luat parte la mișcarea de eliberare națională din deceniul al 5-lea al secolului al XIX-lea; în 1864 unul dintre întemeietorii Ligii naționale; secretar de onoare al Ligii Home Rule. — 346.

Martin, William (n. aprox. 1832) — fenian irlandez, funcționar din Manchester; în toamna anului 1867 a fost condamnat de autoritățile engleze pentru participare la tentativa de a-l elibera pe conducătorii fenienilor Kelly și Deasy. — 346.

Marx, Edgar (Musch) (1847—1855) — fiul lui Karl Marx. — 196.

Marx, Eleanor (Tussy) (1855—1898) — milităntă a mișcării muncitorești engleze și internaționale; fiica cea mai mică a lui Karl Marx; din 1884 soția socialistului englez Edward Aveling. — 131, 133, 167, 171, 293, 298, 315, 318, 353, 406, 462, 476, 477, 494, 496, 499, 500, 520, 529, 530.

Marx, Henriette (1787—1863) — mama lui Karl Marx. — 395.

- Marx, Jenny** (născută von Westphalen) (1814—1881) — soția lui Karl Marx, prietena credincioasă și tovarășa lui de luptă. — 8, 17, 32, 100, 106, 122, 134, 148, 163, 195, 200, 230, 245, 276, 280, 285, 295, 296, 298, 321, 333, 340, 347, 377, 393, 406, 450, 460, 462, 469, 478, 496, 499, 525—536.
- Marx, Jenny** (1844—1883) — fiica cea mai mare a lui Karl Marx; militantă în mișcarea muncitorească engleză, publicistă; a jucat un rol important în lupta dusă de poporul irlandez pentru independență; în 1872 s-a căsătorit cu Charles Longuet. — 102, 104, 131, 133, 136, 142, 144, 198, 214, 217, 267, 277, 298, 318, 360, 369, 455, 460, 474, 476, 493—494, 496, 500.
- Marx Laura** (1845—1911) — a doua fiică a lui Marx; din 1868 soția lui Paul Lafargue; militantă în mișcarea muncitorească franceză. — 21, 102, 106, 131, 136, 141, 198, 226, 228, 231, 239, 253, 257, 293, 298, 300, 307, 315, 320, 327, 375, 377, 406, 460, 468, 472—478, 487, 495—496, 497, 500.
- Massol, Marie-Alexandre** (1805—1875) — ziarist francez, socialist utopist; în 1833—1834 a vizitat Egiptul și Siria; în 1848—1850 a colaborat la ziarele „Réforme” și „Voix du peuple”; prieten al lui Proudhon. — 39.
- Matzerall, G.** — muncitor german, participant la revoluția din 1848—1849 din Germania; în deceniul al 6-lea—începutul deceniului al 7-lea emigrant la Londra; membru al Asociației culturale a muncitorilor germani de la Londra, ulterior s-a întors în Germania, membru al Uniunii generale a muncitorilor germani. — 72.
- Maughan** — om politic englez, owenist; participant la mișcarea ateistă a liber-cugetătorilor. — 342.
- Mazade, Louis-Charles-Jean-Robert** (1821—1893) — publicist și scriitor francez, a colaborat la revista „Revue des deux Mondes”. — 185.
- Mazzini, Giuseppe** (1805—1872) — revoluționar italian, democrat burghez, unul dintre conducătorii mișcării de eliberare națională din Italia; în 1849 șeful guvernului provizoriu al Republicii romane; în 1850 unul dintre organizatorii Comitetului central democratic european de la Londra; la înființarea Internaționalei I, în 1864, a încercat s-o supună influenței sale; în 1871 a luat atitudine împotriva Comunei din Paris și a Internaționalei; a căutat să împiedice dezvoltarea unei mișcări muncitorești de sine stătătoare în Italia. — 13, 14, 17, 20, 79, 98, 115, 178, 201, 311, 315, 430, 458, 459.
- Mayer, Karl** (1819—1889) — democrat mic-burghez, în 1848—1849 membru al Adunării naționale de la Frankfurt; după înfringerea revoluției a emigrat în Elveția; în deceniul al 7-lea redactor al ziarului „Beobachter” din Stuttgart. — 33, 370—372, 374, 376, 392, 394, 523.
- Mayer, Karl Friedrich Hartmann** (1786—1870) — poet german, reprezentant al școlii reacționare-romantice din Suabia, de profesie jurist; tatăl lui Karl Mayer. — 33.
- Mayne, sir Richard** (1796—1868) — șeful poliției din Londra (din 1850). — 223.
- Meagher, Thomas Francis** (1823—1867) — a luat parte la mișcarea de eliberare națională irlandeză din deceniul al 5-lea al secolului al XIX-lea; în 1847 unul dintre întemeietorii Confederației irlandeze; în 1848 a fost arestat pentru că a participat la pregătirea răscoalei și condamnat la muncă silnică pe viață; în 1852 a fugit în America; în perioada războiului civil din S.U.A. (1862—1865) a comandat o brigadă de voluntari irlandezi care au luptat de partea statelor din Nord. — 366.
- Meissner, Otto Karl** (1819—1902) — editor din Hamburg, a editat „Capitalul” și o serie de alte lucrări ale lui Marx și Engels. — 47, 52, 59, 73, 75, 79, 80, 84, 86, 95, 122, 124, 164, 241, 243, 246, 250, 251, 264, 266—268, 286—288, 299, 311, 315, 318, 319, 323, 327, 329, 336, 341, 346, 348, 352, 356—

- 359, 368, 374, 411, 417, 418, 452, 454, 483, 489—491, 495, 497, 500, 501, 515—518, 534.
- Mendelssohn-Bartholdy, Felix** (1809—1847) — compozitor și muzicolog german. — 529.
- Menke, Theodor Heinrich** — statistician german, prieten al lui Kugelmann, a manifestat interes față de Internațională și față de lucrările lui Karl Marx. — 499.
- Mensdorff-Pouilly, Alexander**, conte (1813—1871) — general și om de stat austriac; în 1864—1866 ministru de externe. — 36.
- Merkel** — funcționar la un birou de statistică din Hannover. — 266.
- Metzner, Theodor** (1830—1902) — militant în mișcarea muncitorească germană, de profesiune cizmar; unul dintre conducătorii Uniunii generale a muncitorilor germani, de la mijlocul deceniului al 7-lea adept al lui W. Liebknecht; a luat atitudine împotriva influenței lassalleanismului în mișcarea muncitorească germană, membru al Internaționalei I; din 1869 social-democrat. — 129, 449, 453, 466.
- Meyer, Hermann** (1821—1875) — militant în mișcarea muncitorească germană și în cea americană, socialist, comerciant, participant la revoluția din 1848—1849 din Germania; în 1852 a emigrat în S.U.A., în deceniul al 6-lea — începutul deceniului al 7-lea a condus lupta pentru eliberarea negrilor din statul Alabama, unul dintre organizatorii de secții ale Internaționalei la St. Louis; prieten al lui J. Weydemeyer. — 276, 338, 511.
- Meyer, Iulius** (m. 1867) — întreprinzător și publicist din Westfalia; la mijlocul deceniului al 5-lea „adevărat socialist”. — 274.
- Meyer, Ludwig** (1827—1900) — medic psihiatru german. — 265.
- Meyer, Sigrid** (aprox. 1840—1872) — militant în mișcarea muncitorească germană și în cea americană, socialist, de profesiune inginer, membru al Uniunii generale a muncitorilor germani; a luat atitudine împotriva influenței lassalleanismului în mișcarea muncitorească germană; în 1864 a editat pe propria lui cheltuială în Germania „Manifestul Comunist”; membru al Internaționalei I; în 1866 a emigrat în S.U.A.; membru al Clubului comunist de la New York și unul dintre organizatorii secțiilor Internaționalei în S.U.A.; discipol și tovarăș de luptă al lui Marx și Engels. — 156, 354, 445, 453, 454, 466, 490—491, 503, 530.
- Miall, Edward** (1809—1881) — publicist și radical burghez englez, membru al parlamentului (1852—1857, 1869—1874), în deceniul al 5-lea a cochetat cu cartiștii, a luat parte activă la lupta împotriva bisericii engleze, redactor al ziarului „Nonconformist” (1841—1879), a participat la editarea ziarului „Commonwealth”. — 161, 183, 192, 203, 206.
- Michaelis, Otto** (1826—1890) — economist vulgar și publicist burghez german; adept al libertății comerțului, în deceniul al 7-lea membru al Camerei deputaților din Prusia; din 1867 național-liberal. — 508, 513.
- Mignet, François-Auguste-Marie** (1796—1884) — istoric francez burghez liberal al perioadei Restaurației. — 25.
- Mill, John Stuart** (1806—1873) — economist burghez și filozof pozitivist englez; epigon al economiei politice clasice burgheze. — 115, 193, 291, 299.
- Miquel, Johannes** (1828—1901) — om politic și financiar german; în deceniul al 5-lea membru al Ligii comuniștilor, în deceniul al 6-lea liberal, unul dintre întemeietorii Uniunii naționale (1859), primar general în Osnabrück (1865—1870, 1876—1900) din 1867 unul dintre liderii aripii dreapta a național-liberalilor, membru al Camerei deputaților din Prusia și deputat în Reichstagul Germaniei de nord, apoi în cel al Germaniei. — 75, 80, 150, 274, 361, 395, 413, 415, 485, 522.

- Mirabeau, Honoré-Gabriel* (1749—1791) — militant de seamă al revoluției burgheze franceze de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, exponent al intereselor marii burghezii și ale nobilimii îmburghezite. — 120, 326, 414.
- Mohl, Moritz* (1802—1888) — economist vulgar burghez german; deputat al stângii moderate din Adunarea națională de la Frankfurt; unul dintre liderii partidului Germaniei mari. — 519.
- Moilin, Jules-Antoine* (Tony) (1832—1871) — medic și publicist francez, socialist mic-burghez, participant la Comuna din Paris; a fost împușcat de versaillezi. — 230, 234, 238, 239, 251, 480, 486.
- Moleschott, Jacob* (1822—1893) — fiziolog și filozof olandez, reprezentant al materialismului vulgar, a fost profesor la o serie de instituții de învățămînt superior din Germania, Elveția și Italia. — 25.
- Molière (Poquelin), Jean Baptiste* (1622—1673) — mare dramaturg francez. — 213, 219.
- Mommsen, Theodor* (1817—1903) — istoric burghez german, autor al unor lucrări despre istoria Romei antice. — 25.
- Moore, Samuel* (aprox. 1830—1912) — jurist englez, membru al Internaționalei I; a tradus în limba engleză volumul I al „Capitalului” (împreună cu Ed. Aveling) și „Manifestul Partidului Comunist”; prieten al lui Marx și Engels. — 109, 119, 132, 136, 232, 277, 284, 291, 301, 337, 340, 361, 522.
- Morley, Samuel* (1809—1886) — industriaș și om politic englez, liberal, membru al parlamentului (1865, 1868—1885); în deceniul al 7-lea membru în comitetul executiv al Ligii pentru reformă. — 48.
- Möser, Justus* (1720—1794) — om politic, istoric și publicist german; exponent al intereselor burgheziei germane. — 150, 451.
- Moustier, Léonel-Desle-Marie-François-René, marchiz de* (1817—1869) — diplomat francez, ambasador la Berlin (1853—1859), Viena (1859—1861) și Constantinopol (1861—1866); ministru de externe (1866—1868). — 346.
- Mozart, Wolfgang Amadeus* (1756—1791) — mare compozitor austriac. — 529.
- Mozin* (aprox. 1771—1840) — preot francez; după revoluția burgheză franceză de la sfârșitul secolului al XVIII-lea emigrant în Germania, autor al unor dicționare în limbile franceză și germană. — 26.
- Müller, Johann Heinrich Jacob* (1809—1875) — fizician german; autor al unor lucrări de electromagnetism, optică și termodinamică. — 25.
- Muraviiov, Mihail Nicolaevici* (1796—1866) — om de stat rus; apărător înverșunat al intereselor moșierilor; în 1863, în timpul răscoalei poloneze, a fost numit guvernator general al Poloniei cu împuterniciri speciale; pentru cruzimea cu care a înăbușit răscoala a fost numit „călăul”. — 60.
- Murchison, sir Roderick* (1792—1871) — geolog englez; în deceniul al 5-lea a participat la o expediție geologică în partea răsăriteană a Rusiei și a Uralului. — 117.

N

- Nabucodonosor* (aprox. 604 — aprox. 562 î.e.n.) — împărat al Babilonului. — 36.
- Napoleon I Bonaparte* (1769—1821) — împărat al francezilor (1804—1814 și 1815). — 37, 52, 313, 396, 421.
- Napoleon al III-lea (Ludovic-Napoleon Bonaparte)* (1808—1873) — nepotul lui Napoleon I, președintele celei de-a doua Republici (1848—1851), împărat al francezilor (1852—1870). — 15, 37, 93, 132, 150, 154, 158, 159, 184, 186, 189, 193, 197—199, 203, 205, 208, 213—221, 225, 229, 245—249, 252, 257, 269, 270, 274, 309, 317, 328, 343, 346, 349, 350, 354, 355, 389, 396, 421, 458, 486, 488, 492, 513.

Newton, sir Isaac (1642—1727) — renumit fizician, astronom și matematician englez; întemeietorul mecanicii clasice. — 135.

Niemann, Albert (1831—1917) — cîntăreț de operă german. — 497.

Nösselt, Friedrich August (1781—1850) — pedagog german; autor al unor manuale de istorie, geografie și literatură germană. — 25.

Nothjung, Peter (1821—1866) — croitor german, membru al Comunității din Köln a Ligii comunistilor; în 1852 unul dintre inculpați în procesul comunistilor de la Köln; a fost condamnat la șase ani de închisoare; împuternicit al Uniunii generale a muncitorilor germani de la Breslau (1863—1866). — 177.

O

Oborski Ludwik (1787—1873) — colonel polonez revoluționar; a luat parte la insurecția din Polonia din 1830—1831, după care a emigrat la Londra; militant în cadrul asociației „Fraternal Democrats”; în 1849 comandant de divizie în armata revoluționară din Baden-Palatinat, membru al Consiliului Democrat al Internaționalei (1865—1867); președintele Comunității centrale de la Londra a Uniunii emigrației poloneze. — 61.

O'Brien Michael (m. 1867) — fenian irlandez, executat de autoritățile engleze pentru tentativa de a-i elibera pe conducătorii fenienilor Kelly și Deasy în toamna anului 1867. — 355, 363.

Odger, George (1820—1877) — cizmar, unul dintre liderii reformiști ai trade-unionurilor engleze, unul dintre întemeietorii Consiliului trade-unionurilor din Londra și secretarul acestuia (1862—1872); membru al Ligii naționale engleze pentru independența Poloniei, al Ligii pămîntului și a muncii, al Ligii reprezentanței muncitorilor; a participat la întrunirea publică din 28 septembrie 1864 de la St. Martin's Hall; membru al Consi-

liului General al Internaționalei (1864—1871) și președinte al acestui Consiliu (1864—1867), participant la Conferința de la Londra (1865) și la Congresul de la Geneva (1861); în 1871 a luat atitudine împotriva Comunei din Paris și a refuzat să semneze adresa Consiliului General „Razboiul civil din Franța”; s-a retras din Consiliul General, care l-a condamnat ca renegat; ulterior a pornit o campanie de calomnii împotriva conducerii Internaționalei și a participanților la Comuna din Paris. — 10, 13, 102, 107, 111, 122, 178, 181, 232, 315, 325, 433, 475, 484.

O'Donovan Rossa, Jeremiah (1831—1915) — unul dintre întemeietorii și conducătorii Societății fenienilor din Irlanda; a editat ziarul „Irish People” (1863—1865); în 1865 a fost arestat și condamnat la închisoare pe viață; a fost amnistiat în 1870; curînd după aceea a emigrat în S.U.A., unde a condus organizația fenienilor; în deceniul al 9-lea al secolului al XIX-lea s-a retras din viața politică. — 292.

O'Donovan Rossa — soția lui Jeremiah O'Donovan Rossa; în 1865—1866 a organizat o chetă în folosul familiilor deținuților irlandezi; autoarea apeluului către femeile din Irlanda, publicat la 6 ianuarie 1866 în „Workman's Advocate” potrivit unei hotărîri a Consiliului General al Internaționalei. — 165, 292.

Orsini, Cezare — emigrant politic italian; membru al Consiliului General al Internaționalei (1866—1867); a propăgat ideile Internaționalei în S.U.A. — 175, 179, 187, 457—459, 462.

Orsini, Felice (1819—1858) — democrat burghez italian, republican, a luat parte la lupta pentru eliberarea națională și unificarea Italiei; în 1858, savîrșind un atentat împotriva lui Napoleon al III-lea, a fost executat. — 175, 458.

Overbeck, Johann Adolf (1826—1895) — arheolog german; a scris o serie de lucrări. — 26.

Overstone, Samuel Jones Loyd, baron (1796—1883) — bancher și economist englez; adept al lui „currency principle”. — 136.

Owen, Robert (1771—1858) — socialist utopist englez. — 479.

P

Palmerston, Henry John Temple, vi-conte (1784—1865) — om politic englez; la începutul activității sale tory, din 1830 unul dintre liderii aripii de dreapta a whigilor; ministru de externe (1830—1834, 1835—1841, 1846—1851), ministru de interne (1852—1855) și prim-ministru (1855—1858 și 1859—1865). A avut o atitudine ostilă față de Unirea Principatelor Române. — 151, 193, 393, 395.

Pasteur, Louis (1822—1895) — bacteriolog și chimist francez, întemeietor al microbiologiei. — 207.

Pauli, Reinhold (1823—1882) — istoric german, autor al unor lucrări de istoria Angliei. — 26.

Payne, A. G. — editor german din Leipzig. — 334.

Petru Eremitul (sau Petru din Amiens) (aprox. 1050—1115) — călugăr și predicator francez, unul dintre conducătorii cetelor de țărani care au luat parte la prima cruciadă (1096—1099). — 337.

Petzler, Johann — democrat mic-burghes german, profesor de muzică; în deceniul al 6-lea emigrant la Londra. — 31, 68, 72.

Philips, Antoinette (Nanette) (aprox. 1837—1885) — verișoara lui Karl Marx, fiica lui Leon Philips, membru al secției olandeze a Internaționalei I. — 457—459, 527.

Philips, Friederich — vărul lui Karl Marx, bancher din Zalt-Bommel. — 398.

Philips, Lion (m. 1866) — comerciant olandez, unchiul lui Karl Marx din partea mamei. — 177, 249, 396—398, 458.

Pieper, Wilhelm (n. aprox. 1826) — filolog și ziarist german; membru al Ligii comunistilor, emigrant la Londra; în deceniul al 6-lea prieten cu Marx și Engels. — 435.

Plus al IX-lea (1792—1878) — papă (1846—1878). — 246, 343, 346.

Platen-Hallermund, Adolf Ludwig Karl, conte (1814—1889) — ministru de externe al Hannover-ului (1855—1866), adversar al unificării Germaniei sub hegemonia Prusiei. — 229.

Plon-Plon — vezi *Bonaparte-Joseph-Charles-Paul*.

Pollock, George D. — medic militar englez, membru al unei comisii speciale care în 1867 a prezentat în parlament un raport cu privire la regimul deținuților politici în închisorile din Anglia. — 292.

Polo, Marco (1254—1324) — comerciant din Veneția, între anii 1271 și 1295 a călătorit prin China. — 25.

Potter, George (1832—1893) — unul dintre liderii reformiști ai trade-unionurilor engleze, de profesiune dulgher, membru al Consiliului trade-unionurilor de la Londra și unul dintre conducătorii Ligii unite a muncitorilor constructori; fondatorul și editorul ziarului „Bee-Hive”, în care a promovat sistematic o politică de compromis cu burghezia liberală. — 15, 31, 107, 109, 120, 123, 181, 187, 315.

Preller, Ludwig (1809—1861) — filolog german; cercetător al mitologiei eline și romane. — 25.

Prokesch-Osten, Anton, conte de (1795—1876) — diplomat, general și scriitor austriac; ambasador la Atena (1834—1849), apoi la Constantinopol (1855—1871). — 348.

Proudhon, Pierre-Joseph (1809—1865) — publicist, sociolog și economist francez, ideolog al micii burghezii, unul dintre întemeietorii anarhismului. — 40, 50, 156, 158, 205, 278, 338, 413, 479, 492, 517.

Prutz, Robert (1816—1872) — poet german, publicist și istoric literar, liberal

- burghez, editor al revistei „Deutsches Museum” (1852—1865). — 364.
- Pyat, Felix** (1810—1889) — publicist, dramaturg și om politic francez; democrat mic-burghez; a luat parte la revoluția din 1848; în 1849 a emigrat în Elveția, apoi în Belgia și Anglia; adversar al unei mișcări muncitorești independente; timp de mai mulți ani a dus o campanie de defăimare împotriva lui Marx și a Internaționalei, folosindu-se în acest scop de secția franceză de la Londra; deputat în Adunarea națională din 1871; membru al Comunei din Paris. — 355.
- R**
- Racoviță, Iancu** (m. 1865) — boier român, în 1864 l-a rănit mortal pe Lassalle într-un duel. — 16, 43, 115, 154, 503.
- Rasch, Gustav** (m. 1878) — democrat german, publicist, de profesie jurist; a participat la revoluția din 1848 de la Berlin, după înfrângerea revoluției a emigrat în Elveția și Franța; din 1873 membru al Partidului social-democrat german. — 87, 293, 501.
- Rattazzi, Urbano** (1808—1873) — om de stat italian, reprezentant al burgheziei liberal-monarhiste, ministru de interne al regatului Piemontului (1855—1858 și 1859—1860), prim-ministru al Italiei (1862—1867). — 343.
- Rau, Karl Heinrich** (1792—1870) — economist burghez german; în unele probleme împărtășea concepțiile lui Smith și Ricardo. — 368, 508, 519.
- Réaumur, René-Antoine** (1683—1757) — naturalist francez, inventatorul termometrului cu spirit. — 121.
- Rebour** — inventator francez. — 182.
- Reclus, Michel** (1827—1904) — etnograf și publicist francez, socialist utopist; a participat la revoluția din 1848; după lovitura de la 2 decembrie 1851 a fost expulzat din Franța; s-a înapoiat în 1855; în timpul Comunei din Paris director al Bibliotecii naționale. — 362, 517.
- Regnault, Elias-Georges-Oliva** (1801—1868) — istoric și publicist burghez francez, funcționar de stat. — 116.
- Régnier, Mathurin** (1573—1613) — poet satiric francez. — 337, 338.
- Reinach, Arnold** (aprox. 1820—1870) — democrat mic-burghez german, participant la revoluția din 1848—1849 din Germania, apoi emigrant în Elveția. — 111, 117, 135, 151, 405.
- Reincke, Peter Adolf** (1818—1887) — medic german; membru al Uniunii generale a muncitorilor germani; în 1867 a fost ales de muncitori deputat în Reichstagul Germaniei de nord; a fost exclus din Uniunea generală a muncitorilor germani pentru că s-a ridicat împotriva luptei de clasă; în iunie 1868 și-a declinat împuternicirile de deputat. — 321.
- Reusche, Friedrich** — ziarist german, membru al Uniunii generale a muncitorilor germani, lassallean; în 1864—1865 a colaborat la ziarele „Nordstern” și „Social-Demokrat”. — 100, 526—527.
- Reuter, Paul Julius, baron de** (1816—1899) — fondatorul agenției telegrafice „Reuter” de la Londra (1851). — 191.
- Ricardo, David** (1772—1823) — economist și om politic englez, unul dintre cei mai de seamă reprezentanți ai economiei politice clasice burgheze. — 296, 341, 426.
- Richelieu, Armand—Jean du Plessis, duce de** (1585—1642) — cel mai de seamă om de stat francez din perioada absolutismului, cardinal. — 45.
- Richter, Eugen** (1838—1906) — om politic german, lider al partidului liberal, deputat în Reichstag. — 321.
- Rimestad, Christian Vilhelm** (1816—1879) — om politic și ziarist danez, de profesie pedagog; liberal burghez, deputat în Rigsdag, întemeietor și conducător al Ligii mun-

- citorești (1860—1879) ; redactor al ziarului „Dags-Telegraphen” (1864—1875). — 132.
- Ritter, Karl** (1779—1859) — geograf german, profesor la Universitatea din Berlin, autor al unor lucrări de geografie. — 25.
- Rittershaus, Emil** (1834—1897) — poet mic-burghez german, democrat ; în deceniul al 7-lea membru al aripii de stînga a partidului progresiștilor. — 319, 323, 330, 352.
- Roberts, William Prawtling** (1806—1871) — jurist englez ; a avut legături cu mișcarea cartistă și trade-unionistă. — 366.
- Robespierre, Maximilien** (1758—1794) — figură marcantă a revoluției franceze ; conducătorul iacobinilor în timpul revoluției franceze, șeful guvernului revoluționar (1793—1794). — 45.
- Robin, Charles** (1821—1885) — anatomist francez, profesor de histologie la Paris. — 207.
- Röckel, August** (m. 1876) — publicist german, democrat mic-burghez ; a participat la insurecția de la Dresden din 1849, a fost condamnat la închisoare pe viață, iar în 1862 grațiat ; din 1863 redactor la ziarul „Frankfurter Reform” ; s-a pronunțat împotriva unificării Germaniei sub hegemonia Prusiei ; din 1866 în slujba guvernului austriac. — 194.
- Rodbertus, Johann Karl** (1805—1875) — economist vulgar și om politic german, ideolog al iuncherimii prusace îmburghezite ; în timpul revoluției din 1848—1849 liberal moderat ; șeful aripii de stînga din Adunarea națională prusiană ; ulterior a propovăduit ideile reacționare ale „socialismului de stat” prusian. — 28, 36.
- Rode** — emigrant german la Liverpool. — 105, 204, 244, 245, 446.
- Roesgen, Charles** — funcționar la ferma „Ermen & Engels” din Manchester. — 119, 139, 200, 511.
- Rogear, Louis-Auguste** (1820—1896) — publicist radical-democrat francez ; în 1864 unul dintre fondatorii și redactorii ziarului „Rive gauche” ; în 1865 a fost prigonit din cauza unui pamflet antibonapartist și a emigrat în Belgia, apoi în Germania ; militant activ al Comunei din Paris. — 157, 459.
- Rogers, James Edwin Thorold** (1823—1890) — economist burghez englez ; autor al mai multor lucrări cu privire la istoria economiei naționale a Angliei. — 246, 251.
- Roodhuizen, A.** — pastor în Zalt-Bommel, soțul verișoarei lui Marx Antoinette Philips. — 458.
- Roon, Albrecht** (1803—1879) — om de stat și militar prusian, din 1873 general-feldmareșal ; unul dintre reprezentanții militarismului prusian, ministru de război (1859—1873) și ministru al marinei (1861—1871) ; a reorganizat armata prusiană. — 59, 107, 110.
- Roscher, Wilhelm Georg Friedrich** (1817—1894) — economist vulgar german, întemeietorul așa-numitei școli istorice a economiei politice din Germania ; profesor la Universitatea din Leipzig. — 298, 354, 358, 508, 513, 519.
- Rost, Valentin Christian Friedrich** (1790—1862) — filolog german, autorul „Dicționarului german-grec”. — 26.
- Rückert, Friedrich** (1788—1866) — poet romantic german ; a tradus din poezia orientală. — 102.
- Ruge, Arnold** (1802—1880) — publicist german, tinăr hegelian, democrat mic-burghez ; în 1848 deputat în Adunarea națională de la Frankfurt (aripa de stînga) ; în deceniul al 6-lea unul dintre liderii emigrației mic-burgheze germane din Anglia ; după 1866 național-liberal. — 42, 103, 219.

Russell, John (1792—1878) — om politic englez, liderul whigilor, prim-ministru (1846—1852 și 1865—1866), ministru de externe (1852—1853 și 1859—1865). — 172, 193, 275.

Rüstow, Friedrich Wilhelm (1821—1878) — ofițer german și teoretician militar, democrat, emigrant în Elveția; în 1860 șeful statului-major al lui Garibaldi; prieten al lui Lassalle. — 9, 75, 87, 88, 92, 97, 100, 270, 428.

S

Schaaffhausen, Hermann (1816—1893) — antropolog și fiziolog german. — 22.

Schabelitz, Jakob (1827—1899) — editor și librar elvețian, radical burghez; de la sfârșitul deceniului al 5-lea pînă la începutul deceniului al 6-lea a întreținut legături cu Marx și Engels. — 323, 336, 509.

Schapper, Karl (1812—1870) — militant de seamă al mișcării muncitorești germane și internaționale; unul dintre conducătorii Ligii celor drepte; membru al organului central al Ligii comunistilor; a luat parte la revoluția din 1848—1849; în 1850, după sciziunea care s-a produs în Ligă, a condus împreună cu Willich fracțiunea sectară ostilă lui Marx; în 1865 membru al Consiliului General al Internaționalei; participant la Conferința de la Londra din 1865. — 218, 223.

Schiller, Friedrich (1759—1805) — mare poet și dramaturg german. — 9, 25, 36, 222, 414.

Schilling, Carl — participant la mișcarea muncitorească germană, de profesie zețar; membru al Uniunii generale a muncitorilor germani; s-a ridicat împotriva conducerii Uniunii; de la mijlocul anului 1866 președintele Ligii muncitorești social-democrate, din 1869 social-democrat. — 125, 128—131.

Schily, Victor (1810—1875) — avocat, democrat german; în 1849 a luat parte la insurecția din Baden-Palatinat; mai tirziu a emigrat în Franța; membru al Internaționalei; a sprijinit lupta Consiliului General pentru consolidarea Internaționalei la Paris; în 1865 a participat la Conferința de la Londra. — 39, 44, 55, 61, 77, 82, 86, 89, 93, 102, 106—108, 116, 360, 363, 424, 517—518.

Schimmelpfennig, Alexander (1824—1865) — fost ofițer prusian, democrat mic-burghez; în 1849 a luat parte la insurecția din Baden-Palatinat, apoi a emigrat; s-a alăturat fracțiunii sectare Willich-Schapper; a luat parte la războiul civil din S.U.A. de partea statelor din Nord. — 423.

Schleiden, Matthias Jakob (1804—1881) — botanist german; în 1838 a formulat teoria celulară, arătînd că celulele tinere apar în interiorul celulelor vechi. — 25.

Schlosser, Friedrich Cristhoph (1776—1861) — istoric burghez german, liberal. — 25.

Schmalhausen, Caroline — nepoata lui Karl Marx. — 82, 91.

Schmalhausen, Sophie (1816 — m. după 1883) — sora mai mare a lui Karl Marx. — 82.

Schöler, Lina — învățătoare, prietenă a familiei Marx. — 131, 282.

Schömann, Georg Friedrich (1793—1879) — filolog și istoric german, autor al unor lucrări de istorie a Greciei antice. — 25.

Schönbein, Christian Friedrich (1799—1868) — chimist german, profesor la Universitatea din Basel. — 164, 168.

Schorlemmer, Carl (1834—1892) — chimist german, adept al materialismului dialectic, profesor la Manchester; membru al Partidului social-democrat din Germania; prieten al lui Marx și Engels. — 84, 277, 279, 285, 296, 310, 343, 359, 361, 365, 372, 514.

- Schramm, Rudolph** (1813—1882) — publicist german, democrat mic-burghez; în 1848 deputat în Adunarea națională de la Frankfurt (aripa de stînga); după revoluție a emigrat în Anglia; a luat poziție împotriva lui Marx; în deceniul al 7-lea adept al lui Bismarck. — 36, 413.
- Schulze-Delitzsch, Hermann** (1808—1883) — economist mic-burghez și om politic german; a militat pentru unificarea Germaniei sub hegemonia Prusiei; unul dintre întemeietorii Uniunii naționale; în deceniul al 7-lea unul dintre conducătorii partidului progresist; a încercat să abată muncitorii de la lupta revoluționară prin organizarea unor societăți cooperatiste. — 9, 154, 315, 325, 364, 370, 451.
- Schutz, Carl** (1829—1906) — democrat mic-burghez german; în 1849 a luat parte la insurecția din Baden-Palatina; a emigrat în Elveția și de acolo în S.U.A.; a luat parte la războiul civil de partea statelor din Nord; a jucat un rol conducător în partidul republican, ulterior om de stat. — 391.
- Schweitzer Johann Baptist von** (1834—1875) — unul dintre reprezentanții de seamă ai lassalleanismului în Germania; redactor-șef al publicației „Social-Demokrat” (1864—1867); președinte al Uniunii generale a muncitorilor germani (1867—1871); a susținut politica lui Bismarck de unificare „de sus” a Germaniei sub hegemonia Prusiei; a încercat să împiedice pe muncitorii germani să adere la Internațională; a luptat împotriva Partidului muncitoresc social-democrat; în 1872, după descoperirea legăturilor sale cu guvernul prusian, a fost exclus din Uniunea generală a muncitorilor germani. — 19—23, 27—29, 39, 40, 53, 56—59, 64, 65, 69—77, 81, 87, 88, 91—94, 96, 104, 120, 147, 255, 308, 317, 321, 336, 372, 406, 413, 415, 422.
- Scott, Walter** (1771—1832) — romancier englez, născut în Scoția; creatorul romanului istoric vest-european. — 471.
- Seebach, Albin Leo, baron** (1811—1884) — diplomat saxon; în deceniul al 6-lea ambasador la Paris. — 256.
- Semmelweiss, Ignác Philipp** (1818—1865) — medic ginecolog ungar. — 265.
- Senior, Nassau William** (1790—1864) — economist vulgar englez, apologet al capitalismului; s-a ridicat împotriva reducerii zilei de muncă. — 288, 289.
- Seubert, Adolf Friedrich** (1819—1890) — funcționar la Ministerul de Război din Württemberg și scriitor; participant la războiul austro-prusian și la cel franco-prusian (1870—1871); cunoscut al lui L. Kugelmann, pe care l-a ajutat să publice în diferite ziare germane recenziile lui F. Engels asupra volumului întîi al „Capitalului” lui K. Marx. — 523.
- Shaftesbury, Anthony Ashley Cooper, conte de** (1801—1885) — om politic englez; în deceniul al 5-lea a condus în parlament grupul torilor filantropi; din 1847 whig. — 275.
- Shakespeare, William** (1564—1616) — mare scriitor englez. — 126, 277, 528.
- Shaw, Robert** (m. 1869) — militant al mișcării muncitorești engleze, de profesiune zugrav; a participat la intrinsec publică de la St. Martin's Hall din 28 septembrie 1864; membru al Consiliului General al Internaționalei (1864—1869), la a cărei activitate a participat intens; a propagat ideile Internaționalei în trade-unionuri, casier al Consiliului general (1867—1868); secretar-corespondent pentru S.U.A. (1867—1869); în 1865 a participat la Conferința de la Londra și în 1868 la Congresul de la Bruxelles ale Internaționalei. — 343.
- Sherman, William Tecumseh** (1820—1891) — general și om politic american; a participat la războiul împotriva Mexicului (1846—1848) și la războiul civil din S.U.A. (1861—1865) de partea statelor din Nord, în mai-decembrie 1864 a comandat trupele care au întreprins cu succes

- campania de pe coasta Atlanticului ; în 1869—1884 comandant suprem al armatei S.U.A. — 35, 80, 390, 403, 419—421.
- Sickingen, Franz von* (1481—1523) — cavaler german, conducătorul militar și politic al răscoalei din 1522—1523. Drama lui F. Lassalle „Franz von Sickingen” este inspirată de aceste evenimente. — 40.
- Sibel, Carl* (1836—1868) — poet german ; a contribuit la difuzarea lucrărilor lui Marx și Engels și la popularizarea volumului întâi al „Capitalului” ; rudă a lui Engels. — 49, 53, 54, 76, 79, 81, 86—89, 125, 268, 317, 319, 323, 331, 336, 339, 345, 350—353, 356, 357, 368, 370, 374, 376, 400—401, 417, 418, 515.
- Siebold, Eduard Kaspar Jakob* (1801—1861) — medic ginecolog german, profesor la Göttingen ; autorul unei serii de lucrări. — 265.
- Sigel, Franz* (1824—1902) — fost ofițer din Baden, democrat mic-burghez, a luat parte la mișcarea revoluționară din 1848—1849 din Baden ; comandant suprem, apoi locțiitor al comandantului suprem al armatei revoluționare în timpul insurecției din Baden-Palatinat (1849) ; mai târziu emigrant în Elveția, iar apoi în Anglia ; a luat parte la războiul civil din S.U.A. de partea statelor din Nord. — 391.
- Simon, Jules* (1814—1896) — om de stat francez ; filozof idealist ; republican burghez moderat, redactor al ziarului „Liberté de penser” (1848—1851) ; deputat în Adunarea constituantă (1848—1849), ministru al instrucțiunii în guvernul apărării naționale și în guvernul Thiers (1870—1873), deputat în Adunarea națională din 1871 ; unul dintre inițiatorii luptei împotriva Comunei ; prim-ministru (1876—1877). — 40, 263.
- Simon, Ludwig* (1810—1879) — avocat din Trier, democrat mic-burghez ; în 1848—1849 membru al Adunării naționale de la Frankfurt (aripa de stînga) ; în 1849 a emigrat în Elveția. — 270, 324.
- Simson, Martin Eduard Sigismund* (1810—1899) — om politic și jurist prusian ; în 1848—1849 deputat în Adunarea națională de la Frankfurt (centru-dreapta) ; în deceniul al 7-lea președinte al Reichstagului ; național-liberal. — 509.
- Smith, Adam* (1723—1790) — economist englez ; unul dintre reprezentanții de seamă ai economiei politice clasice burgheze. — 135.
- Smith, William* (1813—1893) — filolog englez, autor al unor dicționare de limbi antice. — 26.
- Snider, Jacob* (m. 1866) — inventator american al unei puști cu încărcare pe la culată. — 214, 225.
- Sonnemann, Leopold* (1831—1909) — om politic german, publicist și bancher, democrat burghez ; fondatorul (1856) și editorul lui „Frankfurter Handels-Zeitung” ; unul dintre întemeietorii Uniunii naționale (1859) ; în deceniul al 7-lea s-a situat pe pozițiile federaliștilor sud-germani ; a fost apropiat de mișcarea muncitorească ; s-a pronunțat împotriva unificării Germaniei sub hegemonia Prusiei, deputat în Reichstag. — 55.
- Spartacus* (m. 71 î.e.n.) — gladiator roman, conducătorul celei mai importante răscoale a sclavilor din Roma antică din 73—71 î.e.n. — 528.
- Spruner von Merz, Karl* (1803—1882) — istoric și cartograf german, a editat atlasuri istorice ; autor al unor lucrări de istorie a Germaniei. — 26.
- Stanley, Lord Edward Henry, din 1869 conte de Derby* (1826—1893) — om de stat englez, tory ; în deceniul al 7-lea și al 8-lea conservator, apoi liberal ; ministru al coloniilor (1858, 1882—1885), ministru pentru problemele Indiei (1858—1859), ministru de externe (1866—1868 și 1874—1878) ; fiul lui Edward Derby. — 249, 292.

- Steinthal* — proprietarul unei firme comerciale din Manchester, în care era angajat Georg Weerth. — 90.
- Stephens, James* (1825—1901) — revoluționar mic-burghez islandez, lider al unei organizații feniene, Frăția revoluționară irlandeză, în 1866 a emigrat în America. — 246, 366.
- Stepney, Cowell William Friederick* (1820—1872) — militant în mișcarea muncitorească engleză, membru al Ligii pentru reformă, membru al Consiliului General al Internaționalei (1866—1872) și casier al Consiliului (1868—1870); în 1868 delegat la Congresul de la Bruxelles, în 1869 la Congresul de la Basel și în 1871 la Conferința de la Londra ale Internaționalei; membru al Consiliului federal britanic. — 343.
- Stieber, Wilhelm* (1818—1882) — funcționar de poliție prusian, șef al poliției politice din Prusia (1850—1860); martorul principal și unul dintre organizatorii procesului comuniștilor de la Köln din 1852; împreună cu Wermuth a scris cartea „Die Communisten-Verschwörungen des neunzehnten Jahrhunderts”; în timpul războiului austro-prusian (1866) și al războiului franco-prusian (1870—1871) șeful poliției militare; șeful spionajului și contraspionajului german pe teritoriul Franței. — 85, 209, 222, 253, 255, 266, 488.
- Stieler, Adolf* (1775—1836) — cartograf german. — 26.
- Stirner, Max* (pseudonimul lui Johann Caspar Schmidt) (1806—1856) — filozof și scriitor german, tânăr hegelian; unul dintre ideologii individualismului burghez și ai anarhismului. — 274.
- Strohn, Wilhelm* — membru al Ligii comuniștilor, unul dintre prietenii lui Marx și Engels; emigrant la Bradford. — 46, 47, 52, 60, 75, 127, 128, 140, 263, 328, 332, 504.
- Struve, Gustav* (1805—1870) — avocat și publicist german, democrat mic-burghez; unul dintre conducătorii mișcărilor revoluționare din aprilie și septembrie 1848 din Baden, precum și al insurecției din 1849 din Baden-Palatinat; după înfringerea revoluției a emigrat; unul dintre conducătorii emigrației mic-burgheze germane din Anglia; mai tirziu a participat la războiul civil din S.U.A. (1861—1865) de partea statelor din Nord. — 87, 293.
- Stumpf, Paul* (aprox. 1827—1913) — militant în mișcarea muncitorească germană, mecanic; în 1847 membru al Uniunii muncitorilor germani de la Bruxelles, membru al Ligii comuniștilor; a luat parte la revoluția din 1848—1849 din Germania; membru al Internaționalei; în 1867 delegat la Congresul de la Lausanne al Internaționalei; membru al Partidului social-democrat. — 145, 213, 221, 222, 324, 332, 374, 375, 435, 445, 449, 508.
- Swan, Daniel* — membru al Internaționalei, de profesiune țesător de panglici; delegat de Coventry (Anglia) la Congresul de la Lausanne al Internaționalei (1867). — 307.
- Swift, Jonathan* (1667—1745) — renumit scriitor satiric englez, de origine irlandez. — 496.
- Sznayde, Franz* (1790—1850) — participant la răscoala poloneză din 1830—1831; în 1849 general în armata revoluționară din Baden-Palatinat. — 421.

T

- Taylor, Peter Alfred* (1819—1891) — om politic englez, radical burghez, membru al parlamentului. — 78, 409.
- Tenge* (n. aprox. 1833) — cunoștință apropiată a familiei Kugelmann la Hannover; s-a interesat de teoria lui Marx și de Internaționala I. — 493, 495, 500.
- Terentius (Publius Terentius Afer)* (aprox. 185—159 î.e.n.) — renumit autor de comedii roman. — 34, 374.

- Ternaux, Louis Mortimer* (1808—1871) — om politic și istoric reacționar francez. — 25.
- Thackeray, William Makepeace* (1811—1863) — remarcabil scriitor realist englez. — 461.
- Thiers, Louis-Adolphe* (1797—1877) — istoric burghez și om de stat francez; prim-ministru (1836—1840); în perioada celei de-a doua Republici deputat în Adunarea constituantă și în cea legislativă; orléanist; șeful puterii executive (președinte al Consiliului de Miniștri) (1871), președinte al republicii (1871—1873); călăul Comunei din Paris. — 197, 213.
- Thimm, Franz* — librar din Manchester. — 358, 425.
- Thorbecke, Johan Rudolph* (1798—1872) — om politic și de stat olandez; lider al partidului liberal, șef al guvernului (1849—1853, 1862—1866 și 1871—1872). — 458.
- Thornton, William Thomas* (1813—1880) — economist burghez englez, discipol al lui John Stuart Mill. — 339.
- Thouvenel, Edouard-Antoine* (1818—1866) — om de stat și diplomat francez, bonapartist, ministru de externe (1860—1862). — 138.
- Tolain, Henri-Louis* (1828—1897) — gravor francez, proudhonist de dreapta; la 28 septembrie 1864 a participat la adunarea de constituire a Internaționalei; unul dintre conducătorii secției de la Paris a Internaționalei; în 1865 delegat la Conferința de la Londra, în 1866 delegat la Congresul de la Geneva, în 1867 la cel de la Lausanne, în 1868 la cel de la Bruxelles și în 1869 delegat la Congresul de la Basel ale Internaționalei; deputat în Adunarea națională din 1871; în timpul Comunei din Paris a trecut de partea versaillezilor; în 1871 a fost exclus din Internațională. — 10, 39, 61, 77, 92, 156, 232, 383, 397.
- Townshend, marchiz* — om politic englez, casierul Ligii naționale engleze pentru independența Poloniei. — 40, 78, 410.
- Trémaux, Pierre* — naturalist francez. — 227.
- Trübner, Nikolaus* (1817—1884) — editor german din Londra. — 104.
- Tschudi, Friedrich* (1820—1886) — zoolog elvețian, agronom și om politic. — 26.
- Tupper, Martin* (1810—1889) — poet englez, autor al unor versuri cu un conținut moral inconsistent. — 527.
- Tyndall, John* (1820—1893) — fizician irlandez. — 41, 66, 84, 155, 529.
- Twisten, Karl* (1820—1870) — om politic german, de profesiune jurist; membru al Camerei deputaților din Prusia (din 1861) și al Reichstagului german (din 1867); unul dintre liderii partidului progresiștilor; în 1866 unul dintre fondatorii partidului național-liberal. — 242.

U

Ulmer, Johann — croitor german, membru al Ligii comuniștilor; participant la revoluția din 1848—1849 din Germania; de la începutul deceniului al 6-lea al secolului al XIX-lea emigrant la Londra; în timpul sciizunii din Liga comuniștilor adept al lui Marx și Engels. — 455.

Urquhart, David (1805—1877) — diplomat englez, publicist și om politic reacționar, turcofil; în deceniul al 4-lea a îndeplinit misiuni diplomatice în Turcia; membru al parlamentului (1847—1852), fondatorul și redactorul ziarului „Free Press” și al revistei „Diplomatic Review” (1866—1877). — 16, 36, 133, 256, 349.

Usedom, Karl Georg Ludwig Guido, conte de (1805—1884) — diplomat prusian, reprezentant în Adunarea

națională de la Frankfurt (1848) și în Bundestag (1858—1859); ambasador în Italia (1863—1869). — 343, 350.

V

- Venedey, Jakob (1805—1871) — publicist radical german; în 1848—1849 membru al Adunării naționale de la Frankfurt (aripa de stînga); după revoluția din 1848—1849 liberal, adversar al unificării Germaniei sub hegemonia Prusiei. — 518.
- Vermorel, Auguste (1841—1871) — publicist francez, proudhonist, redactor la „*Courrier français*” (1866—1867), membru al Comunei din Paris; în timpul luptelor de stradă de la Paris din mai 1871 a fost grav rănit și a murit în captivitate. — 311—314, 317, 320, 502.
- Véron. Louis-Désiré (1798—1867) — ziarist și om politic francez; pînă în 1848 orléanist, apoi bonapartist; proprietarul și editorul ziarului „*Le Constitutionnel*” (1844—1852). — 332.
- Vésinier, Pierre (1826—1902) — publicist mic-burghez francez, antibonapartist, emigrant, unul dintre organizatorii secției franceze de la Londra; a luat parte la lucrările Conferinței de la Londra din 1865 a Internaționalei; a fost exclus din Consiliul General și din Internațională (1868) din cauză că a defăimat Consiliul General; membru al Comunei din Paris; după înfrîngerea Comunei a emigrat în Anglia; a editat la Londra ziarul „*Fédération*” și a fost membru al Consiliului federal mondial, care a luat atitudine împotriva lui Marx și a Consiliului General al Internaționalei. — 155—159, 178, 187, 444, 449.
- Victor Emanuel al II-lea (1820—1878) — duce de Savoia, rege al Sardiniei (1849—1861) și rege al Italiei (1861—1878). — 200, 213—216, 340, 343.
- Victoria (1819—1901) — regină a Marii Britanii (1837—1901). — 342, 356.
- Vinçard, Pierre-Denis (1820—1882) — muncitor și publicist francez; a luat parte la revoluția din 1848; membru al Comisiei de la Luxemburg; a activat în mișcarea cooperatistă; autor al unor lucrări despre situația clasei muncitoare; membru al Internaționalei. — 433.
- Virchow, Rudolf (1821—1902) — antropolog german, om politic burghez; întemeietorul patologiei celulare; adversar al darvinismului; unul dintre întemeietorii și conducătorii partidului progresist; după 1871 reacționar și adversar înverșunat al socialismului. — 265.
- Virgiliu (*Publius Vergillius Maro*) (70—19 î.e.n.) — mare poet latin. — 481.
- Vogt, August (aprox. 1830—aprox. 1883) — militant al mișcării muncitorești germane și americane, socialist; de profesie cizmar; membru al Ligii comunistilor, participant la revoluția din 1848—1849 din Germania; membru al Uniunii generale a muncitorilor germani, s-a ridicat împreună cu Liebknecht împotriva influenței lasalleanismului în mișcarea muncitorească germană; membru al Internaționalei I; în 1867 a emigrat în S.U.A., membru al Clubului comunist de la New York și unul dintre organizatorii secțiilor Internaționalei I în S.U.A.; adept al lui K. Marx și F. Engels. — 130, 445, 449, 454, 466, 531.
- Vogt, Gustav (1829—1901) — economist elvețian, german de origine; pacifist burghez, unul dintre organizatorii Ligii păcii și a libertății; redactor la „*États-Unis d'Europe*” (1867—1870), fratele lui Karl Vogt. — 522.
- Vogt, Karl (1817—1895) — naturalist și om politic german, reprezentant al materialismului vulgar, democrat mic-burghez; în 1848—1849 membru al Adunării naționale (aripa de stînga); în 1849 a emigrat în Elveția; în deceniile al 6-lea și al 7-lea agent plătit al lui Ludovic Bonaparte; unul

dintre participanții cei mai activi la campania de calomnii pornită împotriva revoluționarilor proletari ; Marx l-a demascat în pamfletul său „Domnul Vogt” (1860). — 23, 29, 30, 39, 135, 269, 323, 324, 332, 343, 370, 371, 394, 405, 506, 522.

Völter, D. — geograf german. — 25.

W

Wagener, Hermann (1815—1889) — publicist și om politic german, ideolog al iunckerimii prusiene îmburghezite ; redactor al lui „Neue Preussische Zeitung” (1848—1854), unul dintre fondatorii Partidului conservator prusian ; consilier intim în guvernul Bismarck (1866—1873) ; adept al „socialismului de stat” prusian reacționar. — 16, 259, 414, 422.

Walpole, Spencer Horatio (1806—1898) — om de stat englez, tory ; ministru de interne (1852, 1858—1859 și 1866—1867). — 223, 281, 292.

Walton, Alfred A. (n. 1816) — militant în mișcarea muncitorească engleză, arhitect ; membru al Ligii pentru reformă, președinte al Ligii naționale pentru reformă ; membru al Consiliului General al Internaționalei I (1867—1870) ; în 1867 delegat la Congresul de la Lausanne. — 307.

Warnebold, Ernst — avocat german din Hannover, progresist apoi național-liberal ; agent al lui Bismarck. — 266, 352, 506.

Washington, George (1732—1799) — om de stat american, comandant suprem al armatei nord-americane în războiul pentru independență al coloniilor engleze din America de Nord (1775—1783) ; primul președinte al S.U.A. (1789—1797). — 502.

Watts, John (1818—1887) — publicist englez ; la început socialist utopist, adept al lui Robert Owen, ulterior liberal și apologet al capitalismului. — 161, 164, 171.

Weber, Joseph Valentin (1814—1895) — ceasornicar german, participant la mișcarea revoluționară din Baden din 1848 ; după înfrângerea revoluției emigrant la Londra ; membru al Asociației culturale a muncitorilor comuniști germani de la Londra. — 503—504.

Weber, Louis — ceasornicar german, după revoluția din 1848—1849 din Germania emigrant la Londra ; lassallean, membru al Asociației culturale a muncitorilor comuniști germani de la Londra ; în aprilie 1865 a fost exclus din Asociație pentru intrigile urzite împotriva lui Marx și a adepților lui, fiul lui Joseph Valentin Weber. — 103, 439, 503, 504.

Weber, Wilhelm — ceasornicar german, lassallean ; după 1864 emigrant la New York ; în 1866 președintele Uniunii generale a muncitorilor germani de la New York ; fiul lui Joseph Valentin Weber. — 503—504.

Wegner, J. G. — emigrant german la Manchester, în deceniul al 7-lea al secolului al XIX-lea casier al Casei Schiller ; cunoscut al lui Friedrich Engels. — 225, 248, 266, 539, 545.

Weiss, Guido (1822—1899) — publicist german, democrat mic-burghez, participant la revoluția din 1848—1849 din Germania ; în deceniul al 7-lea a făcut parte din aripa de stînga a partidului progresist, redactor la ziaarele „Berliner Reform” (1863—1866) și „Zukunft” (1867—1871). — 323, 327, 372, 378.

Wellington Arthur Wellesley, duce de (1769—1852) — comandant de oști și om de stat englez, tory ; în 1808—1814 și 1815 a comandat trupele engleze în războaiele împotriva lui Napoleon I, pe care l-a învins la Waterloo ; șef al departamentului artileriei (1818—1837), comandant suprem al armatei engleze (1827—1828, 1842—1852), prim-ministru (1828—1830), ministru de externe (1834—1835). — 419.

Wermuth — șeful poliției din Hannover ; martor al acuzării în procesul

- comuniștilor de la Köln din 1852 ; în colaborare cu Stieber a scris cartea „Die Communisten-Verschwörungen des neunzehnten Jahrhunderts”. — 292.
- Weston, John** — militant al mișcării muncitorești engleze, dulgher, mai târziu antreprenor ; adept al lui Owen ; a participat la întrunirea publică de la 28 septembrie 1864 de la St. Martin's Hall ; membru activ al Consiliului General al Internaționalei (1864—1872) ; în 1865 delegat la Conferința de la Londra, membru al comitetului executiv al Ligii pentru reformă, unul dintre conducătorii Ligii pamîntului și a muncii ; în 1872 membru al Consiliului federal britanic. — 13, 14, 113, 115, 118, 161, 348, 365.
- Westphalen, Edgar von** (1819—aprox. 1890) — fratele lui Jenny Marx ; în 1846 a făcut parte din Comitetul comunist de corespondență de la Bruxelles ; în deceniile al 6-lea și al 7-lea — emigrant în S.U.A. — 112, 116, 123, 126, 128—131, 133, 137, 142, 435, 493, 526.
- Westphalen, Ferdinand von** (1799—1876) — om politic prusian reacționar, ministru de interne (1850—1858) ; fratele vitreg al soției lui Marx, Jenny Marx. — 32, 130.
- Weydemeyer, Joseph** (1818—1866) — militant de seamă al mișcării muncitorești germane și americane ; în 1846—1847 „adevărat socialist” ; sub influența lui Marx și Engels a trecut pe pozițiile comunismului științific, membru al Ligii comuniștilor, a participat la revoluția din 1848—1849 din Germania ; redactor la „Neue Deutsche Zeitung” (1849—1850) ; după înfringerea revoluției a emigrat în America, unde a luat parte la războiul civil de partea statelor din Nord ; împreună cu Cluss a propagat marxismul în S.U.A. ; prieten apropiat al lui Marx și Engels. — 29, 30, 34, 39, 71, 74, 105, 276, 388, 389, 391—394, 397, 418, 419, 422, 423, 525.
- Weydemeyer, Louise** — soția lui Joseph Weydemeyer. — 276, 391, 393, 423, 411.
- Wheeler, George William** — militant în mișcarea muncitorească engleză ; participant la întrunirea publică din 28 septembrie 1864 de la St. Martin's Hall ; membru al Consiliului General al Internaționalei (1864—1867), casier al Consiliului (1864—1865, 1865—1867) ; participant la Conferința de la Londra (1865) a Internaționalei, membru al comitetului executiv al Ligii pentru reformă. — 266, 267.
- Wickede, Julius von** (1819—1896) — ofițer german, autor al unor lucrări militare, în timpul războiului austro-prusian (1866) și franco-prusian (1870—1871), corespondent al ziarului „Kölnische Zeitung” de pe lângă cartierul general al armatei germane. — 188.
- Wigand, Hugo** (1827—1873) — editor și librar german, fiul cunoscutului librar Otto Wigand din Leipzig, din 1864 conducătorul de fapt al firmei. — 264, 299, 323.
- Wigand, Otto** (1795—1870) — editor și librar german, proprietarul unei firme din Leipzig care publica lucrările scriitorilor radicali. — 265, 268, 271, 277, 282, 289.
- Wilhelm, prinț de Orania** (1840—1879) — prinț moștenitor al Olandei. — 216.
- Wilhelm I** (1797—1888) — prinț de Prusia, prinț regent (1858—1861), rege al Prusiei (1861—1888), împărat al Germaniei (1871—1888). — 9, 36, 41, 172, 182, 185, 199, 201, 203, 214, 222, 224, 229, 246, 248, 259, 270, 274, 414.
- Willich, August** (1810—1878) — ofițer prusian ; a demisionat din armată din cauza convingerilor sale politice, membru al Ligii comuniștilor ; în 1849 comandantul unui corp de voluntari în timpul insurecției din Baden-Palatinat ; în 1850, după sciziunea din Liga comuniștilor, unul dintre conducătorii fracțiunii sectare aventuriste ostile lui Marx ; în 1853 a emigrat în S.U.A. ; în timpul războiului civil din S.U.A. (1861—1865) — general în armata statelor din Nord. — 100, 391.

Wirth Max (1822—1900) — economist vulgar și publicist burghez german. — 512.

Wolff, Luigi — maior italian, adept al lui Mazzini, membru al organizației muncitorilor italieni de la Londra, Asociația progresului comun; a luat parte la intrunirea publică de la St. Martin's Hall de la 28 septembrie 1864; membru al Consiliului General al Internaționalei (1864—1865), participant la Conferința de la Londra din 1865; în 1871 a fost demascat ca agent al poliției bonapartistă. — 10, 13, 37, 82, 98, 114—116, 179, 424, 437, 459.

Wolff, Wilhelm („Lupus”) (1809—1864) — revoluționar proletar și publicist german, învățător, fiu de țăran din Silezia; a luat parte la mișcarea studențească; în 1834—1839 a fost deținut în închisorile prusiene; în 1846—1847 membru al Comitetului comunist de corespondență de la Bruxelles; din martie 1848 membru al organului central al Ligii comuniștilor; în 1848—1849 unul dintre redactorii lui „Neue Rheinische Zeitung”; membru al Adunării naționale de la Frankfurt (extrema stângă); din 1853 profesor la Manchester; prieten și tovarăș de luptă al lui Marx și Engels. — 6, 16, 17, 56, 82, 90, 167, 277, 296, 334, 340, 389, 393, 423, 498, 514.

Wood — avocat din Manchester. — 90.

Worsaae, Jens Jacob Asmussen (1821—1885) — arheolog danez, a dovedit existența epocii bronzului; autor al unor lucrări despre istoria antică și a evului mediu din Scandinavia; liberal moderat. — 7.

Wranghel, Friedrich Heinrich Ernst, conte de (1784—1877) — general prusian, unul dintre conducătorii clicii militariste prusiene reacționare; a luat parte la lovitura de stat contrarevoluționară din Prusia și la dizolvarea, în noiembrie 1848, a Adunării naționale prusiene; în timpul războiului danez (1864) — comandant suprem al armatelor aliate austro-prusiene. — 419.

Wurtz, Charles-Adolphe (1817—1884) — chimist francez, adept al teoriei atomo-moleculare. — 282, 285.

Z

Zamoyski, Wladislaw, conte — magnat și general polonez, a participat la răscoala din 1830—1831; după înfrângerea răscoalei, unul dintre conducătorii emigrației conservatoare monarhistice poloneze de la Paris. — 79.

Y

York — librarul Asociației culturale a muncitorilor comuniști germani de la Londra. — 358.

Personaje din literatură, Biblie și mitologie

Aaron — personaj din Vechiul testament; mare preot al evreilor, s-a închinat pe muntele Sinai vițelului de aur. — 406.

Ahile — potrivit legendei, cel mai curajos dintre eroii greci care au luat parte la războiul troian, unul dintre personajele principale din „Iliada” lui Homer; a fost rănit mortal de o să-

geată care i-a pătruns în calcii, singurul loc vulnerabil de pe trupul său. — 40, 91, 333.

Adam — potrivit legendei, primul om. — 436.

Bardolph — personaj din comediile lui Shakespeare „Nevestele vesele din Windsor” și „Henric al IV-lea”. — 126.

- Calipso** — nimfă în mitologia greacă, fiica titanului Atlas ; în „Odiseea” lui Homer — nimfa-vrăjitoare care l-a reținut șapte ani pe Ulise pe insula Agia. — 477.
- Dioscur (Dioscurii)** (textual „fiii lui Zeus”) — potrivit mitologiei grecești, fiii lui Zeus și ai Ledei, eroii gemeni : Castor, muritor, și Pollux, nemuritor ; la Sparta Dioscurii erau considerați apărătorii statului și protectorii gimnasticii. — 266.
- Don Quijote** — eroul principal al romanului satiric cu același nume al lui Cervantes. — 474.
- Eva** — personaj din Vechiul testament. — 461.
- Faust** — personajul principal din tragedia cu același nume a lui Goethe. — 259.
- Gretchen** — personaj din tragedia „Faust” a lui Goethe. — 530.
- Gulliver** — personajul principal din cartea lui Swift „Călătoriile lui Gulliver”. — 496.
- Hristos** (Iisus Hristos) — întemeietorul legendar al creștinismului. — 512, 535.
- Jo** — personaj din romanul lui L. M. Alcott „Little Women”. — 494.
- John Bull** — denumire ironică dată englezilor după apariția satirelor politice ale lui Jonathan Swift (1667—1745) și John Arbuthnot (1666—1735). — 223, 260.
- Jupiter** — zeul zeilor în mitologia romană. — 213, 219, 535.
- Mercadet** — personaj din comedia lui Balzac „Le faiseur” ; un om împovărat de datorii și hărțuit de creditori. — 254.
- Münchhausen** — tipul lăudărosului și al mincinosului în literatura germană ; a devenit nume comun. — 85.
- Oedip** — personajul principal din tragedia lui Sofocle „Oedip rege” ; potrivit legendei, a dezlegat ghicitoarea sfinxului și astfel a salvat Teba de un monstru sîngeros. — 439.
- Posa, marchiz** — personaj din drama lui Schiller „Don Carlos” ; cavaler de la curte, nobil și liber-cugetător care a încercat să-l influențeze pe regele despot. — 9, 36, 414.
- Sabala** — vacă sfîntă în mitologia indiană. — 457—458, 461.
- Scapin** — personaj din comedia lui Molière „Vicleniile lui Scapin”. — 213, 219.
- Ulise** — eroul principal al „Odiseii” lui Homer, regele legendar al Itacăi ; a comandat oștile grecești în războiul troian ; s-a evidențiat prin curaj, și-retenie și elocință. — 477.
- Wagner** — personaj din tragedia lui Goethe „Faust”, tipul savantului de cabinet, rupt de viață. — 259.
- Wiswamitra** — personaj din mitologia veche indiană ; în „Ramaiana” regele care a furat vaca Sabala, ce urma să-i îndeplinească toate dorințele. — 457.

Cuprins

Prefață . . . . . V—XXVI

PARTEA ÎNTII

CORESPONDENȚA DINTRE MARX ȘI ENGELS
noiembrie 1864—decembrie 1867

1864

1. Marx către Engels. 2 noiembrie	5
2. Engels către Marx. 2 noiembrie	5—8
3. Marx către Engels. 4 noiembrie	8—16
4. Engels către Marx. 7 noiembrie	16—17
5. Engels către Marx. 9 noiembrie	18—19
6. Marx către Engels. 14 noiembrie	19—20
7. Engels către Marx. 16 noiembrie	21—22
8. Marx către Engels. 18 noiembrie	23—26
9. Engels către Marx. 22 noiembrie	27
10. Marx către Engels. 24 noiembrie	27—28
11. Marx către Engels. 25 noiembrie	29—30
12. Marx către Engels. 2 decembrie	30—33
13. Marx către Engels. 8 decembrie	34
14. Marx către Engels. 10 decembrie	35—38
15. Marx către Engels. 22 decembrie	38

1865

16. Marx către Engels. 25 ianuarie	39—42
17. Engels către Marx. 27 ianuarie	42—43
18. Marx către Engels. 30 ianuarie	44—46

19. Marx către Engels. 1 februarie	46—49
20. Marx către Engels. 3 februarie	49—51
21. Engels către Marx. 5 februarie	52—54
22. Marx către Engels. 6 februarie	54
23. Marx către Engels. 6 februarie	54—55
24. Engels către Marx. 7 februarie	56—58
25. Engels către Marx. 9 februarie	58—59
26. Marx către Engels. 10 februarie	59—61
27. Marx către Engels. 11 februarie	62—63
28. Engels către Marx. 13 februarie	63—64
29. Marx către Engels. 13 februarie	64—67
30. Marx către Engels. 16 februarie	68
31. Marx către Engels. 18 februarie	69—71
32. Engels către Marx. 20 februarie	72
33. Engels către Marx. 22 februarie	72—73
34. Marx către Engels. Înainte de 22 februarie	73
35. Engels către Marx. 24 februarie	74
36. Marx către Engels. 25 februarie	75—79
37. Engels către Marx. 27 februarie	79—80
38. Engels către Marx. 3 martie	80—81
39. Marx către Engels. 4 martie	81—83
40. Engels către Marx. 6 martie	83—84
41. Marx către Engels. 7 martie	85—87
42. Marx către Engels. 10 martie	87—88
43. Engels către Marx. 11 martie	88—90
44. Marx către Engels. 13 martie	91—94
45. Engels către Marx. 14 martie	94—95
46. Marx către Engels. 18 martie	95—97
47. Marx către Engels. 11 aprilie	97—98
48. Engels către Marx. 12 aprilie	98—100
49. Engels către Marx. 16 aprilie	100—101
50. Marx către Engels. 22 aprilie	101
51. Marx către Engels. 1 mai	102—104
52. Engels către Marx. 3 mai	104—106
53. Marx către Engels. 9 mai	106—108
54. Engels către Marx. 12 mai	109—110
55. Marx către Engels. 13 mai	110—112
56. Marx către Engels. 20 mai	112—114
57. Marx către Engels. 24 iunie	114—117
58. Engels către Marx. 15 iulie	118—120
59. Engels către Marx. 25 iulie	120—121
60. Marx către Engels. 31 iulie	121—124
61. Marx către Engels. 5 august	124—127

62. Engels către Marx. 7 august	127—129
63. Marx către Engels. 9 august	129—131
64. Engels către Marx. 16 august	131—133
65. Marx către Engels. 19 august	133—136
66. Engels către Marx. 21 august	136—137
67. Marx către Engels. 22 august	137—138
68. Engels către Marx. 4 octombrie	139—140
69. Marx către Engels. 19 octombrie	140
70. Marx către Engels. 8 noiembrie	140—141
71. Engels către Marx. 13 noiembrie	142
72. Marx către Engels. 15 noiembrie	142—143
73. Engels către Marx. 17 noiembrie	143—144
74. Marx către Engels. 20 noiembrie	144—146
75. Engels către Marx. 1 decembrie	147—148
76. Marx către Engels. 2 decembrie	148
77. Marx către Engels. 26 decembrie	149—151
78. Marx către Engels. Sfirșitul anului 1865—începutul anului 1866	151—153

1866

79. Engels către Marx. 4 ianuarie	154—155
80. Marx către Engels. 5 ianuarie	155—156
81. Marx către Engels. 15 ianuarie	156—159
82. Engels către Marx. 26 ianuarie	159
83. Marx către Engels. 10 februarie	160—161
84. Engels către Marx. 10 februarie	162—163
85. Marx către Engels. 13 februarie	163—165
86. Marx către Engels. 14 februarie	165—166
87. Engels către Marx. 19 februarie	166—167
88. Marx către Engels. 20 februarie	167—169
89. Engels către Marx. 22 februarie	169—170
90. Marx către Engels. 2 martie	170—171
91. Engels către Marx. 5 martie	171—172
92. Marx către Engels. 6 martie	173
93. Engels către Marx. În jurul datei de 10 martie	173—174
94. Marx către Engels. 10 martie	174—175
95. Marx către Engels. 15 martie	175—176
96. Marx către Engels. 16 martie	176
97. Marx către Engels. 24 martie	177—179

98. Engels către Marx. 27 martie	180
99. Marx către Engels. 2 aprilie	180—183
100. Engels către Marx. 2 aprilie	183—184
101. Engels către Marx. 6 aprilie	184—185
102. Marx către Engels. 6 aprilie	186—187
103. Engels către Marx. 10 aprilie	188—190
104. Engels către Marx. 13 aprilie	190—191
105. Marx către Engels. 23 aprilie	192—193
106. Engels către Marx. 1 mai	194—195
107. Engels către Marx. 9 mai	195—196
108. Marx către Engels. 10 mai	196—198
109. Engels către Marx. 16 mai	198—200
110. Marx către Engels. 17 mai	201—202
111. Engels către Marx. 25 mai	202—204
112. Marx către Engels. 7 iunie	204—205
113. Marx către Engels. 9 iunie	206—207
114. Engels către Marx. 11 iunie	207—209
115. Marx către Engels. 20 iunie	209—211
116. Engels către Marx. 4 iulie	211—212
117. Marx către Engels. 7 iulie	212—215
118. Engels către Marx. 9 iulie	215—217
119. Engels către Marx. 12 iulie	217—218
120. Marx către Engels. 21 iulie	218—219
121. Engels către Marx. 25 iulie	220—221
122. Marx către Engels. 27 iulie	222—224
123. Engels către Marx. 6 august	224—226
124. Marx către Engels. 7 august	226—228
125. Engels către Marx. 10 august	228—230
126. Marx către Engels. 13 august	230—231
127. Marx către Engels. 23 august	231—232
128. Marx către Engels. 26 septembrie	232—233
129. Marx către Engels. 1 octombrie	233—234
130. Engels către Marx. 2 octombrie	234—235
131. Marx către Engels. 3 octombrie	235—236
132. Engels către Marx. 5 octombrie	237—239
133. Marx către Engels. 8 noiembrie	239—240
134. Marx către Engels. 10 noiembrie	241
135. Engels către Marx. 11 noiembrie	242—243
136. Marx către Engels. 8 decembrie	243—244
137. Engels către Marx. 14 decembrie	244—245
138. Marx către Engels. 17 decembrie	245—246
139. Engels către Marx. 21 decembrie	247—248
140. Marx către Engels. 31 decembrie	249

1867

141. Marx către Engels. 19 ianuarie	250—251
142. Engels către Marx. 29 ianuarie	251—253
143. Marx către Engels. 21 februarie	253
144. Marx către Engels. 25 februarie	254
145. Engels către Marx. 13 martie	254—256
146. Marx către Engels. 2 aprilie	256—258
147. Engels către Marx. 4 aprilie	258—260
148. Marx către Engels. 13 aprilie	260—264
149. Marx către Engels. 24 aprilie	264—267
150. Engels către Marx. 27 aprilie	267—271
151. Marx către Engels. 7 mai	271—275
152. Marx către Engels. În jurul datei de 22 mai	276
153. Marx către Engels. 3 iunie	277—278
154. Engels către Marx. 16 iunie	278—280
155. Marx către Engels. 22 iunie	280—283
156. Engels către Marx. 24 iunie	283—285
157. Engels către Marx. 26 iunie	285—286
158. Marx către Engels. 27 iunie	287—288
159. Marx către Engels. 27 iunie	289—292
160. Marx către Engels. 20 iulie	292—293
161. Marx către Engels. 10 august	293—294
162. Engels către Marx. 11 august	294—295
163. Marx către Engels. 14 august	295
164. Engels către Marx. 15 august	296
165. Marx către Engels. 16 august	297
166. Engels către Marx. 23 august	297—298
167. Marx către Engels. 24 august	299—300
168. Engels către Marx. 26 august	301
169. Engels către Marx. 27 august	302—306
170. Marx către Engels. 31 august	307
171. Engels către Marx. 1 septembrie	308
172. Engels către Marx. 2 septembrie	309—310
173. Marx către Engels. 4 septembrie	310—312
174. Marx către Engels. 7 septembrie	313
175. Engels către Marx. 9 septembrie	313—314
176. Marx către Engels. 11 septembrie	314—316
177. Engels către Marx. 11 septembrie	316—318
178. Marx către Engels. 12 septembrie	318—320

179. Marx către Engels. 12 septembrie	320
180. Engels către Marx. 12 septembrie	321—322
181. Marx către Engels. 13 septembrie	322
182. Marx către Engels. 4 octombrie	322—327
183. Engels către Marx. 8 octombrie	327
184. Marx către Engels. 9 octombrie	328—329
185. Marx către Engels. 10 octombrie	329—330
186. Engels către Marx. 11 octombrie	330—331
187. Engels către Marx. 13 octombrie	331—333
188. Marx către Engels. 14 octombrie	333—334
189. Engels către Marx. 15 octombrie	335
190. Engels către Marx. 18 octombrie	335—336
191. Marx către Engels. 19 octombrie	336—339
192. Engels către Marx. 22 octombrie	339—341
193. Engels către Marx. 1 noiembrie	341—342
194. Marx către Engels. 2 noiembrie	342—345
195. Engels către Marx. 5 noiembrie	345—347
196. Marx către Engels. 7 noiembrie	347—349
197. Engels către Marx. 8 noiembrie	350—351
198. Marx către Engels. 9 noiembrie	351
199. Engels către Marx. 10 noiembrie	352—354
200. Marx către Engels. 14 noiembrie	354—355
201. Engels către Marx. 24 noiembrie	355—356
202. Engels către Marx. 26 noiembrie	356—357
203. Marx către Engels. 27 noiembrie	357—359
204. Marx către Engels. 28 noiembrie	359—360
205. Engels către Marx. 28 noiembrie	360—361
206. Marx către Engels. 29 noiembrie	361—362
207. Marx către Engels. 29 noiembrie	362
208. Engels către Marx. 29 noiembrie	363—364
209. Marx către Engels. 30 noiembrie	364—367
210. Engels către Marx. 4 decembrie	368
211. Engels către Marx. 6 decembrie	368—369
212. Marx către Engels. 7 decembrie	370—372
213. Marx către Engels. 7 decembrie	373
214. Engels către Marx. 12 decembrie	373—374
215. Marx către Engels. 14 decembrie	375—376
216. Engels către Marx. 16 decembrie	376—377
217. Marx către Engels. 17 decembrie	377—378
218. Engels către Marx. 19 decembrie	378—380

PARTEA A DOUA
SCRISORI ALE LUI MARX ȘI ENGELS
CĂTRE DIVERSE PERSOANE
octombrie 1864—decembrie 1867

1864

1. Marx către Carl Klings. 4 octombrie	383—384
2. Marx către Sophie von Hatzfeldt. 16 octombrie . . .	385
3. Engels către Hermann Engels. 2 noiembrie	386—388
4. Engels către Joseph Weydemeyer. 24 noiembrie	388—391
5. Marx către Sophie von Hatzfeldt. 26 noiembrie	391—392
6. Marx către Sophie von Hatzfeldt. 28 noiembrie	392
7. Marx către Joseph Weydemeyer. 29 noiembrie	393—394
8. Marx către Ludwig Kugelmann. 29 noiembrie	395—396
9. Marx către Lion Philips. 29 noiembrie	396—398
10. Marx către Sophie von Hatzfeldt. 22 decembrie	398—399
11. Marx către Carl Siebel. 22 decembrie	400—401

1865

12. Marx către Hermann Jung. În jur de 8 ianuarie	402—403
13. Engels către Rudolf Engels. 10 ianuarie	403—404
14. Marx către fiica sa Jenny. 11 ianuarie	404—406
15. Marx către Johann Baptist von Schweitzer. 16 ianuarie	406—407
16. Marx către Johann Baptist von Schweitzer. 13 februarie	407—409
17. Marx către Victor Le Lubez. 15 februarie	409—410
18. Engels către Otto Meissner. 22 februarie	411
19. Marx către Wilhelm Liebknecht. 23 februarie	412
20. Marx către Ludwig Kugelmann. 23 februarie	412—417
21. Engels către Carl Siebel. 27 februarie	417—418
22. Engels către Joseph Weydemeyer. 10 martie	418—423
23. Marx către Hermann Jung. 13 martie	423—424
24. Engels către Friedrich Albert Lange. 29 martie	425—428
25. Marx către Sophie von Hatzfeldt. 10 aprilie	428
26. Marx către Hermann Jung. 13 aprilie	429
27. Marx către Léon Fontaine. 15 aprilie	430—433
28. Marx către Hermann Jung. 25 aprilie	433
29. Marx către Wilhelm Liebknecht. Între 9 și 25 mai	434

30. Marx către Wilhelm Liebknecht. 24 iunie	434—435
31. Marx către una dintre fiicele sale. 3 iulie	436
32. Marx către Léon Fontaine. 25 iulie	437—438
33. Marx către Wilhelm Liebknecht. 11 septembrie	438—439
34. Marx către Wilhelm Liebknecht. 20 septembrie	439—440
35. Engels către Wilhelm Liebknecht. 21 septembrie	440—441
36. Marx către Hermann Jung. 30 septembrie	441
37. Marx către Solomon Fuld. 9 noiembrie	442
38. Marx către Hermann Jung. 15 noiembrie	442
39. Marx către Hermann Jung. 20 noiembrie	443—444
40. Marx către Wilhelm Liebknecht. 21 noiembrie	444—446
41. Marx către César De Paepe. Aproximativ 25 noiembrie	446—447

1866

42. Marx către Johann Philipp Becker. Aproximativ 13 ianuarie	448—450
43. Marx către Ludwig Kugelmann. 15 ianuarie	450—452
44. Marx către Wilhelm Liebknecht. 15 ianuarie	452—454
45. Marx către Sigfrid Meyer. 24 ianuarie	454
46. Marx către Friedrich Lessner. 14 februarie	455
47. Marx către fiica sa Jenny. 16 martie	455—456
48. Marx către Antoinette Philips. 18 martie	457—459
49. Marx către fiica sa Laura. 20 martie	460—462
50. Engels către Hermann Engels. 22 martie	462—464
51. Engels către Hermann Engels. 6 aprilie	464—466
52. Marx către Wilhelm Liebknecht. 6 aprilie	466—467
53. Marx către Ludwig Kugelmann. 6 aprilie	467—468
54. Marx către Wilhelm Liebknecht. 4 mai	469—470
55. Marx către Paul Lafargue. 13 august	470—471
56. Marx către Ludwig Kugelmann. 23 august	472—473
57. Engels către Emil Engels. 23 august	473
58. Marx către fiica sa Laura. 28 august	474
59. Marx către Johann Philipp Becker. 31 august	474—476
60. Marx către fiica sa Laura. Septembrie	476
61. Marx către fiica sa Eleanor. 5 septembrie	477—478
62. Marx către Ludwig Kugelmann. 9 octombrie	478—480
63. Marx către Ludwig Kugelmann. 13 octombrie	483—484
64. Marx către Ludwig Kugelmann. 25 octombrie	485
65. Marx către François Lafargue. 12 noiembrie	486—487
66. Marx către Paul Lafargue. 7 decembrie	487

1867

67. Marx către Ludwig Kugelmann. 18 februarie . . .	488
68. Marx către Ludwig Kugelmann. 16 aprilie . . .	489
69. Marx către Johann Philipp Becker. 17 aprilie . . .	489—490
70. Marx către Sigfrid Meyer. 30 aprilie . . .	490—491
71. Marx către Ludwig Büchner. 1 mai . . .	492—493
72. Marx către fiica sa Jenny. 5 mai . . .	493—494
73. Marx către fiica sa Laura. 13 mai . . .	495—496
74. Marx către Ludwig Kugelmann. 10 iunie . . .	497—499
75. Marx către Ludwig Kugelmann. 13 iulie . . .	499—500
76. Marx către Ferdinand Freiligrath. 20 iulie . . .	500—501
77. Marx către un editor londonez. 14 august . . .	501
78. Marx către Auguste Vermorel. 27 august . . .	502—503
79. Marx către Sigfrid Meyer. 27 august . . .	503—504
80. Engels către Laura Marx. 23 septembrie . . .	504—505
81. Marx către Ludwig Kugelmann. 11 octombrie . . .	505—508
82. Engels către Ludwig Kugelmann. 12 octombrie . . .	508—509
83. Marx către Ludwig Kugelmann. 15 octombrie . . .	509—511
84. Engels către Hermann Meyer. 18 octombrie . . .	511—512
85. Engels către Ludwig Kugelmann. 8 și 20 noiembrie. . .	512—515
86. Marx către Carl Siebel. 10 noiembrie . . .	515
87. Engels către Hermann Engels. 28 noiembrie . . .	515—517
88. Marx către Victor Schily. 30 noiembrie . . .	517—518
89. Marx către Ludwig Kugelmann. 30 noiembrie . . .	519—520
90. Marx către Ludwig Kugelmann. 7 decembrie . . .	520—521
91. Engels către Ludwig Kugelmann. 12 decembrie . . .	522—523
92. Marx către Ludwig Kugelmann. 13 decembrie . . .	523—524

ANEXE

1. Jenny Marx către Friedrich Engels. În jurul datei de 29 noiembrie. . .	527—528
2. Jenny Marx către Friedrich Engels. 30 martie . . .	528—529
3. Karl Marx. Mărturisiri. 1 aprilie . . .	529—530
4. Jenny Marx către Johann Philipp Becker. 29 ianuarie . . .	530—532
5. Jenny Marx către Sigfrid Meyer. Începutul lunii februarie . . .	532—533
6. Jenny Marx către Ludwig Kugelmann. 26 februarie . . .	533—534
7. Jenny Marx către Ludwig Kugelmann. 1 aprilie . . .	534—535
8. Jenny Marx către Friedrich Engels. 24 decembrie . . .	535—536
9. Jenny Marx către Johann Philipp Becker. 5 octombrie . . .	536
10. Jenny Marx către Ludwig Kugelmann. 24 decembrie . . .	537—538
11. Circulara Casei Schiller din Manchester. 19 martie . . .	539—541
12. Circulara Casei Schiller din Manchester. 28 iunie . . .	541—545
Adnotări . . .	549—627
Indice de lucrări și articole ale lui K. Marx și F. Engels citate și menționate . . .	628—633

Indice cuprinzind lucrările altor autori citate sau menționate de Marx și Engels	634—649
Indice de reviste și ziare menționate	650—658
Indice de nume	659—701

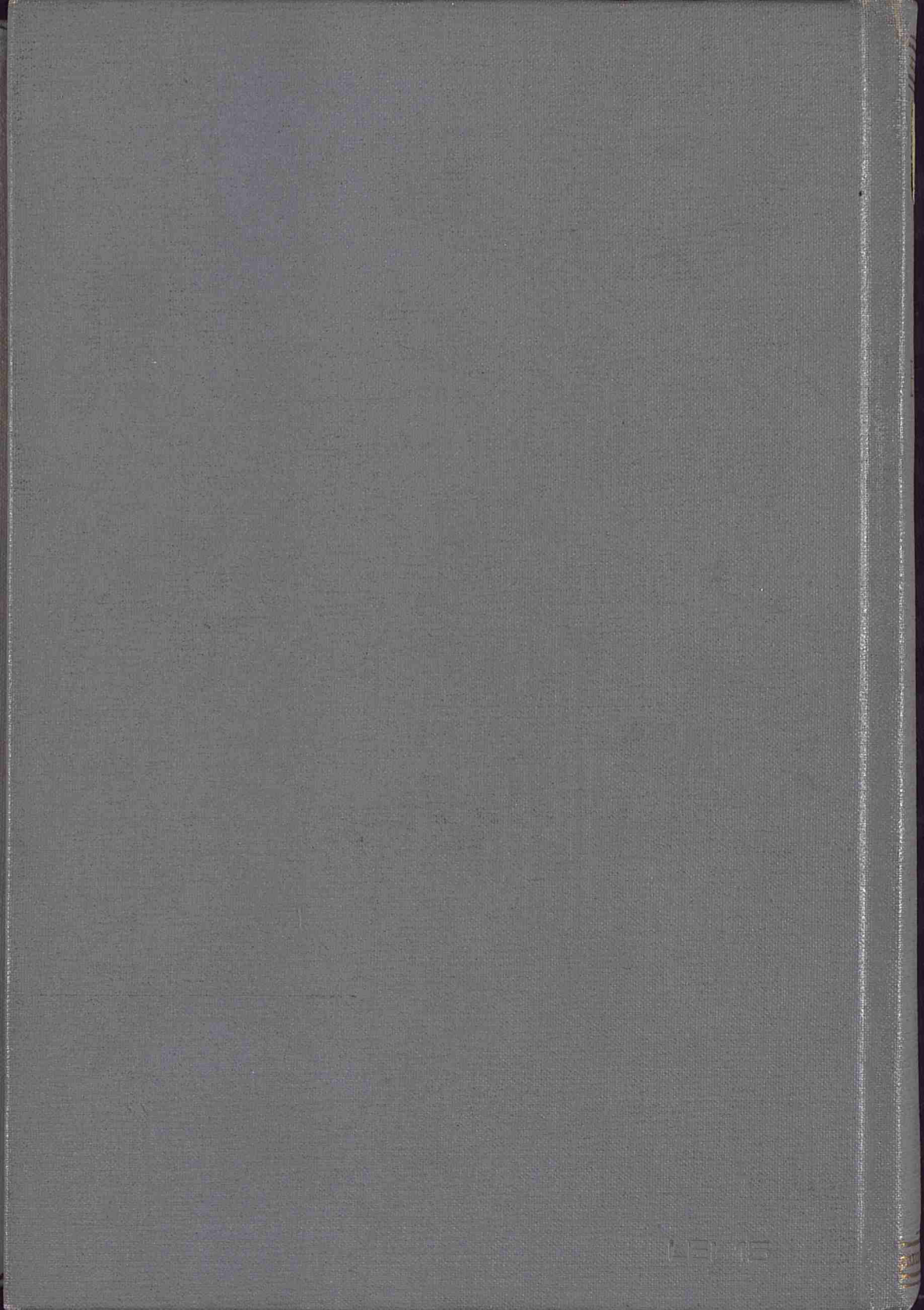
ILUSTRĂȚII

A treia pagină din scrisoarea lui Marx către Engels din 4 noiembrie 1864	11
Karl Marx (1866)	166—167
Friedrich Engels (În jur de 55 de ani)	198—199
Prima pagină din scrisoarea lui Engels către Marx din 4 aprilie 1867	261
Karl Marx (1867)	358—359
Fotografie din tinerețe a fiicei lui Karl Marx, Jenny	374—375
O pagină din caietul de însemnări al lui Marx din 1864—1865 cu ciorna scrisorii sale către Léon Fontaine din 15 aprilie 1865	431
Karl Marx, Friedrich Engels și fiicele lui Marx, Jenny, Eleanor și Laura. Pagină din procesul-verbal al Congresului de la Geneva din 1866 cu introducerile lui Marx	472—473
Foaie din albumul fiicei lui Marx, Jenny, cu „Mărturisirile” lui Karl Marx	481
Foaie din albumul fiicei lui Marx, Jenny, cu „Mărturisirile” lui Karl Marx	528—529

Apărut — februarie 1971.
 Format 16/60×92. Coli de editură 50
 Coli de tipar 46

Tiparul executat sub comanda nr. 6704/
 90790 la Combinatul Poligrafic „Casa
 Științei”, Piața Științei nr. 1, București,
 Republica Socialistă România

LE 15